This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

1284

Per. 3977 e. 184
1805 (2)

1284

Per. 3977 e. 184
RCB (2)

1284

Per. 3977 e. 154
1285 (2)

MENGELWERK,

VOOR

1808.

ALGEMEENE VADERLANDSCHE LETTER-OEFENINGEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.
VOOR
1808.
Met Platen.

---

* * *
* *
*

Te AMSTERDAM, bij
G. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA EN COMP.
1808.

BIBLIOTHECA · BODLEIANA

I N H O U D

VAN HET

M E N G E L W E R K,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

Proeve, over het zedelijk misbruik der Woorden. 1
Gelukkige behandeling der Aangezigtspijn, (*Dolor faciei convulsivus.*) Door J. W. KIRCHNER, *M. D.* te *Amsterdam.* 12
Berigt, wegens de invoering der Vaccine aan de *Kaap de Goede Hoop.* Door PERON. 17
Levensschets van den Eerw. WILLIAM COXE, *M. A. F. R. & A. S.* 20
De Zeden der *Grieken*, *Arabieren* en *Turken*. Door CHATEAUBRIAND. 27
De goede Zoon. Door AIKIN. 39
Gedachten. Door Dr. SWIFT. 43
Gelijkaardige Grootmoedigheid. 44
Over het wederzien en herkennen in een Toekomend Leven. 45
Waarneming van een aanmerkelijk groot Beursgezwel aan den hals, door de Operatie weggenomen. Door C. VAN HEYTHUYSEN, *Vroedmeester, enz. te Thiel.* 54
De Zeden der *Grieken*, *Arabieren* en *Turken*. (*Vervolg en slot van bl.* 39.) 59
Iets over het *Serail* en den *Harem* in *Turkije*. Door J. E. BEAUVOISIN. 68
Iets over de Waterweegkunde, vervat in eenen Brief aan H. AENEAE, ten antwoord op de Antikritiek, door zijn Ed. geplaatst in den *Recensent ook der Recensenten.* 72
Iets over de Recensie van *Ernst* en *Falk*, in No. 1. der *Alg. Vaderl. Letteroef.* voor 1808. 83
De Bard aan de oevers van de *Sont*. 86

Geredde Onschuld en gestrafte Boosheid. *Eene ware Gebeurtenis.* 89
ERASMUS en CARVAJAL. 92
Beschouwing der Schilderkunst en der voornaamste Schilders in de onderscheidene Scholen. 93
Waarneming eener Verlossing, welke niet dan door de *Sectio Caesarea* konde volbragt worden, uit hoofde van de verregaande wanstaltigheid der Vrouwe. Door C. VAN HEYTHUYSEN, *Vroedmeester, enz. te Thiel.* 100
Waarnemingen, over de middelen, om de onderscheidene trappen van Vlijtbetoon en Aandoenlijkheid, in de Vogelen zigtbaar, met elkander te vergelijken. Door LACEPEDE. 107
Levensbijzonderheden en Karakter van JOANNES LUZAC, Hoogleeraar te *Leyden.* 114
Uittreksel uit het Reisverhaal van een Heer, behoorende tot het *Russische* Gezantschap, in 1805 naar *Pekin* gezonden. 119
De Jagers op het Eiland *Cuba.* Door R. C. DALLAS. 127
Mengelgedachten over der Menschen Zeden en Levenswijze. Door Mr. MEDLEY. 131
De *Surinaamsche* Electrieke Aal. 134
Nog iets over de Alen. 135
De Wolven in de Abdij. 135
De waarde van een Edelgesteente. 136
Beschouwing der Schilderkunst en der voornaamste Schilders in de onderscheidene Scholen. (*Vervolg en slot van bl.* 99.) 137
Waarneming eener Verlossing, welke niet dan door de *Sectio Caesarea* konde volbragt worden. (*Vervolg en slot van bl.* 107.) 145
Uittreksel uit het Reisverhaal van een Heer, behoorende tot het *Russische* Gezantschap, enz. (*Vervolg en slot van bl.* 127.) 150
Nieuwe Beschrijving van de Wateren, die de Rivier *Missisippi* zamenstellen; met eenige Aanmerkingen over het belang van de vrije vaart op die Rivier voor de *Amerikanen.* 158
Brief van Mr. J. SCHELTEMA, over hetgene hij aangaande ANNA en MARIA TESSELSCHADE, Dochters van ROEMER VISSCHER, heeft kunnen vinden, en wat hem nog ontbreekt. 165
Iets, rakende het geschil over de verklaring der Proefneming van BOYLE. Door Prof. G. HESSELINK. 169

Over

INHOUD.

Over een Diamant, bij den naam van *Pitt* of *de Regent* bekend. 170
Twee opmerkenswaardige Gevallen, het Karakter en de Zeden der *Sicilianen* betreffende. 173
Het Origineel en de Copij. 175
Koninklijke Huishoudelijkheid. 176
Op de Afbeelding van Mr. W. BILDERDIJK. 176
Proeve, over de natuur, de oorzaken en de dwaasheid van Zelfbedrog; of Overweging van SALOMO's Spreuke: XVI: 2. 177
Voorschrift ter genezinge van de tusschenpoozende of zoogenaamde koude Koortsen, door middel van Tourniquets. Door H. DE H. LEMON, *M. D.* te *Amsterdam.* 187
Bedenkingen over de ware grootte van den Rijnlandschen Voet. Door Prof. J. H. VAN SWINDEN. 189
Wat weten wij? 216
De Fakirs. 220
Over een bijzonder gebruik van de Vazen, gemeenlijk *Etrusque* genoemd. 222
Iets wegens JOAN VAN OLDENBARNEVELD. 224
Anecdote van den Schilder LUCA GIRARDINO. 224
De vermeende gewigtige dienst. 224
Kosmologische Gedachten, betreffende de vermeerdering en vermindering van de hoeveelheid der stoffe van de Wereldbollen. Door Dr. E. F. T. CHLADNI. 225
Ontleedkundige Beschrijving van den Bever. 234
De Karper. 236
Levensbijzonderheden van ANGELICA KAUFMANN. 238
Eenige merkwaardige bijzonderheden, rakende *Portugal* en de *Portugezen.* 240
De Ontmoeting en het Gesprek van TORQUATO TASSO met een Edelman. 245
BETTINA. *Een Zedelijk Verhaal.* 255
BILDERDIJK. *Dichtstukje*, door Mr. H. A. SPANDAW. 265
Quid pro Quo. 268
Kosmologische Gedachten, betreffende de vermeerdering en vermindering van de hoeveelheid der stoffe van de Wereldbollen. (*Vervolg en slot van bl.* 234.) 269
Waarneming, betreffende de Koepok-Inenting. Door A. DE PINTO, JUN. *M. D.* in *'s Hage.* 281
De behoedzaamheid, welke er vereischt wordt bij het toedienen van Geneesmiddelen, waarvan men de krachten niet weet, door een voorbeeld gestaafd. 283

Middel, om Stalen Instrumenten, bijzonder Chirurgische, voor Roest te bewaren. Door A. COOPMANS, *Med. & Chir. Doct.* te *Balk*, in *Vriesland*. 285
Iets, over het Karakter, de Zeden en Gewoonten der *Moldaviers* en *Wallachiers*. Door TH. THORNTON. 285
Eenige Aanmerkingen op de bekroonde Prijsverhandeling van J. HAAFNER, over de Zendelingschap. Door F. G. A. DU CHÊNE. 290
De Ontmoeting en het Gesprek van TASSO met een Edelman. (*Vervolg en slot van bl.* 255.) 296
Het Middagmaal te *Bath*. 304
De Prins Stokvisch. 308
Gemengelde Waarnemingen, over den Staat en de Lotgevallen der Schoone Sexe. Door G. GREGORY. 309
Geneeskundige Aanmerkingen over de Herstelling van Drenkelingen. 321
Waarnemingen wegens het nut van het *Magisterium Bismuthi* in Maagkrampen. Door A. POLAK, *M. D.* in *'s Hage*. 327
Middel tegen de Rundvee-ziekte. Door Prof. LEONHARDI, te *Leipzig*. 328
Schilderkunstig Overzigt van het Panorama, verbeeldende de Stad *Weenen*. Door A. FOKKE, SIMONSZ. 330
Herkomst van verscheiden Boomen, Planten, Vruchten enz., tegenwoordig in *Europa* vrij algemeen verspreid. 333
De godvruchtige Grijsaard. 338
De heillooze gevolgen van het inwilligen der jeugdige Driften. *Eene Engelsche Geschiedenis*. 341
HENDRIK DE IV en Madame DE GUERCHEVILLE. 348
De gezellige Pligten der Vrouwen. 349
Waarnemingen, aangaande de groote nuttigheid van den *Belladonna*-wortel in den Kinkhoest. Door den Hofraad WIDEMANN, te *Eichstädt*. 358
Levensgeschiedenis van TORQUATO TASSO. Door GIOVANNI BATTISTA MANSO. 362
Karakters van eenige vermaarde *Pruissische* Veldoversten en Staatsdienaren. 375
Berigt wegens een Wijfjes-Aap van de soort van den *Orang-outang*. Door SONNINI. 381
Klagten over het gebruik van een en ander kort woordje. 383
Uittreksel uit het Dagverhaal van eene Reis, gedaan in den jare 1799, in de *Zwitsersche* Vallei, die, den

2 Sept. 1806, overdekt werd door het instorten van een Berg, *Rofs-berg* genoemd. 386
Merkwaardig voorbeeld van het Instinct der Dieren. 391
Latere Voorbeelden van ongemeen hoogen Ouderdom. 392
Redevoering, over de noodzakelijkheid om goede Beginsels vast te stellen en een voorzigtig Levensplan te bepalen in de Jeugd. Door W. ENFIELD, *L. L. D.* 393
Karakters van eenige vermaarde *Pruisfische* Veldoversten en Staatsdienaren. (*Vervolg en flot van bl.* 380.) 404
Levensgeschiedenis des Dichters TORQUATO TASSO. (*Vervolg en flot van bl.* 374.) 408
Fragmenten, rakende het Hedendaagsche *Griekenland*. Door DANSSE DE VILLOISON. 421
GUSTAVUS, of de Verjaardag. *Eene Hoogduitsche Geschiedenis.* 428
Een waarlijk Koninklijk Antwoord. 439
De Hertog DE CHOISEUL en LODEWIJK DE XV. 439
Anecdote van LODEWIJK DEN XVI. 440
Waarom heeft de Apostel PAULUS alle zijne Brieven niet eigenhandig geschreven? Beantwoord door den Eerw. H. MUNTINGH JR., *V. D. M.* te *Harich* in *Friesland*. 441
Opmerking, ten aanziene van de veelvuldige Wonderwerken, door JEZUS CHRISTUS op Sabbathdagen verrigt. 443
Geschiedkundige Bijdrage tot hetgene men Volksgodsdienst noemt. 444
Aanmerkingen, aangaande de betrekkelijke Eigenschappen van sommige Kwikmiddelen. Door Prof. A. YPEY, te *Franeker*. 445
Over het Voedsel der Planten. Door A. HUNTER, *M. D.* 449
Over een oud *Amsterdamsch* Volksdeuntje. Door Mr. W. BILDERDIJK. 459
Bijzonderheden, rakende de Huwelijken en Huwelijksplegtigheden der *Indianen*. Door SONNERAT. 464
Aandoenlijke Geschiedenis, der Jeugd, en in 't bijzonder der Studerende Jeugd, ter lezing aangeboden. 472
De Zoutmijnen van *Salzburg*, bij het Steedje *Hallein*. 481
Merkwaardig geval, rakende de Huishouding der Ooijevaren. 484

De

INHOUD.

De gesmoorde Klagten over eene Echtgenoote. 484
Bedenkingen over MATTH. VIII: 21, 22. Door H. VAN DEN HESPEL, te *Middelburg*. 485
Proeve, over het onderscheid tusschen groote en beroemde Mannen. 489
Voorloopig Berigt en Waarneming, wegens de Genezing van een aanmerkelijken Borstkanker. Door G. J. VAN WIJ, *Anat. Chirurg. & Art. Obstetr. Lector* te *Arnhem*. 495
Bijzonderheden wegens den thans regerenden Koning van *Perzie*. Door LANGLÈS. 506
Iets wegens de Hollandsche Societeit van Levensverzekeringen. 509
Aandoenlijke Geschiedenis, der Jeugd, en in 't bijzonder der Studerende Jeugd, ter lezing aangeboden. (*Vervolg en slot van bl.* 483.) 517
SPANDAW. *Dichtstukje.* 525
Treffend voorbeeld van de verknochtheid der Bewoneren van de *Sandwich-Eilanden* aan hun Opperhoofd. 526
De twee Honigbijen. *Eene Fabel.* 528
VOLTAIRE's klagt geestig beantwoord. 528
Proeve over het onderscheid tusschen groote en beroemde Mannen. (*Vervolg en slot van bl.* 494.) 529
Een genees-, natuur- zedekundig Voorval, waargenomen in het Militair Hospitaal te *Lubeck*. Door MOUISAUX. 538
Aanmerkingen over de Doodstraf op Huisbraak. Door Mr. H. A. SPANDAW, *Secretaris der Jurisdictie van de beide Oldambten in het Departement Groningen*. 540
Iets over de Waterweegkunde, vervat in eenen Brief aan H. AENEAE, ten antwoord op de Antikritiek, door zijn Ed. geplaatst in den *Recensent ook der Recensenten*. Door A. VAN COPPENAAL. 558
Bijzonderheden wegens de eerste Levensjaren van den beroemden Muzijkant en Componist DOMENICO CIMAROSA. 565
De uitwerkingen van Goeddadigheid, opgehelderd door eene aandoenlijke Geschiedenis. 568
Anecdote van den Marquis D'ARGENS, Kamerheer van FREDERIK DEN II. 574
Treffende gezegden van ALPHONSO DEN V. 575
Tranen. *Dichtstukje.* 576
De voornaamste Levensbijzonderheden van JOHN WICLIFF, een Voorlooper der Kerkhervormeren. 577

Iets

I N H O U D.

Iets over de Gebaren, met betrekking tot den Redenaar. 582
Geschiedkundig Berigt, wegens de vestiging der *Saraceenen*, of *Mooren*, in *Spanje*, en derzelver volkomene uitdrijving. 587
Narigten, wegens eenige op Aartsvaderlijke wijze levende Gezinnen in *Frankrijk*, in het laatste vierde gedeelte der jongst afgeloopene Eeuwe. 595
De Inkrimping, of Bezuiniging. *Een Huisselijk Tooneel.* 600
Arme SARA! *Eene Zedelijke Vertelling.* 606
Beschrijving van eene onbewoonde streek in het zuiden van *Frankrijk*. Door J. A. OLEIZER. 615
Echte Anecdoten uit het Dierenrijk. Door J. PLAAT, J. G. ZN., in *'s Hage*. 618
Merkwaardig Voorval, Lord PELHAM bejegend. 622
Anecdote van den beroemden *Engelschen* Tooneelspeler GARRICK. 624
Verveling. 624
De voornaamste Levensbijzonderheden van JOHN WICLIFF, een Voorlooper der Kerkhervormeren. (*Vervolg en slot van bl.* 582.) 625
Iets over de Thee. 631
Geschiedkundig Berigt, wegens de vestiging der *Saraceenen*, of *Mooren*, in *Spanje*, en derzelver volkomene uitdrijving. (*Vervolg en slot van bl.* 595.) 633
Bijzonderheden wegens het Eiland *Minorka*. Door THORNTON. 643
Iets, over den Regeringsvorm van *Moldavie* en *Wallachie*. Door GRASSET DE ST. SAUVEUR. 649
Brief, over den oorsprong van de in zwang gaande of Mode-Vermaaknemingen. 653
Arme SARA! *Eene Zedelijke Vertelling.* (*Vervolg en slot van bl.* 615.) 659
Zonderlinge Brief van twee *Zaankantsche* Kooplieden aan Czaar PETER DEN GROOTEN. 665
Dr. STONEHOUSE en de Tooneelspeler GARRICK. 666
Vernuftige toelichting van DE VOLTAIRE. 667
Overwinning. 667
Brief van F. BUCHNER, *Chirurgijn* enz. te *Amsterdam*, aan J. B. BONZEL, *Med. & Chir. Doctor* te *Rotterdam*. 668
Proeve van Aanmerkingen op zeker Stuk, onlangs uitgegeven, onder den Titel van: „ Beoordeling met Ver-
„ be-

„ beteringen van alle de Evangelische Gezangen, naar „ de Lere des Bijbels en den Hervormden Godsdienst; „ door een Zang- en Dichtlievend Genootschap. Opgedragen aan alle de Leeraren van den Hervormden Godsdienst." 669
Iets, tot regt verstand van MATTH: XXI: 36. Door den Eerw. A. GOEDKOOP, *V. D. M.* te *Zonnemeer.* 677
Waarnemingen van HUFELAND, aangaande de treffelijke geneezende vermogens van de *Sabina*, of *Zevenboom*, in de Jicht; en van het *Mezereum*, of de *Garouschors*, in de langdurige pijnen in het gebeente der Venerische Lijders. 679
Bijzonderheden wegens het Eiland *Majorka.* Door GRASSET DE ST. SAUVEUR. 681
Opmerkingen, in het Landschap *Entro Minho e Douro* gemaakt. Door den Graaf VAN HOFFMANNSEGG. 684
Het Familieportret. *Een belangrijk Verhaal.* 685
Een Tiental Anecdoten uit de oude en latere Geschiedenis. 691

* * *

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

PROEVE

OVER HET ZEDELIJK MISBRUIK DER WOORDEN.

Wee den zoodanigen, die het kwade goed en het goede kwaad noemen!

JESAIA.

Het gevoelen, 't welk JESAIA in de woorden, die wij ten Motto gekozen hebben, wilde inboezemen, was hoogstwaarschijnlijk, dat de allerjammerlijkste gevolgen te duchten waren uit die zedelijke bedorvenheid, welke der menschen denkbeelden van regt en onregt verwart, en hun aanleiding geeft, om een gedrag, 't welk in de daad laag en misdadig is, als onschuldig en zelfs verdienstelijk aan te zien. In dien zin opgevat, behelst dit zeggen eene gewigtige zedelijke leering, die onze hoogste opmerking verdient. — Dan ik wilde, met dezelve aan het hoofd dezer Proeve te plaatsen, de aandacht mijner Lezeren vestigen op een Onderwerp, 't welk, schoon van een meer bepaalden aard, misschien heden ten dage een woord op zijn pas mag heeten. Ik bedoel de heillooze uitwerksels eener gereedheid, heden zoo algemeen onder de menschen, om valsche en verkeerde Namen te geven aan zedelijke hoedanigheden en karakters, over zeer berispenswaardige hoedanigheden en slechte bedrijven los heen te loopen, door er een verzachtenden naam aan toe te voegen, — en, integendeel, het wezenlijk uitmuntende te verlagen, door daaraan eene vernederende benaming te geven; in dezer voege *het kwade goed, en het goede kwaad noemende.*

Sints lang heeft men te regt begrepen, dat naauw-

keurigheid in het gebruik der woorden van het hoogste aanbelang is in het schrijven; dan men heeft er mogelijk zoo zeer niet op gelet, dat eene soortgelijke naauwkeurigheid even noodzakelijk is, zoo in de aankweeking des verstands, als in het levensgedrag. — Ten aanzien van het eerste, zou het mij ligt vallen, door eene groote verscheidenheid van voorbeelden, te bewijzen, dat eene verbazende menigte der geschillen, welke met zoo veel bitterheids gevoerd worden, over staatkundige, zedekundige of godsdienstige onderwerpen, den oorsprong verschuldigd is, of aan eene onbedachte misvatting, of aan eene moedwillige misduiding der woorden, en dat, om vele geschillen tot een minzaam einde te brengen, weinig meer zou vereischt worden, dan de geschilvoerenden over te halen, om de uitdrukkingen, van welke zij zich bedienen, naauwkeurig te bepalen, en altoos dezelve van wederzijden juist in denzelfden zin te gebruiken. — Dan ik zal, dit daarlatende, mij bepalen, om, in deze Proeve, te handelen over den ongelukkigen invloed van het onnaauwkeurig gebruik of het opzettelijk misbruik van woorden, ten aanzien van het zedelijk gedrag; en zal het mij niet moeijelijk vallen, voorbeelden van die verkeerdheid, van dat misbruik op te zamelen in het dagelijksch leven, volkomen genoegzaam om elk te overtuigen van de noodzakelijkheid om steeds op de hoede te wezen, ten einde geene verkeerde gevoelens te koesteren, of in het gedrag misleid te worden, door het, helaas! zoo algemeen *kwaad goed* en *goed kwaad* noemen.

Vergunt mij, in de eerste plaats, eenige voorbeelden op te halen, waarin de menschen schoone namen aan snoode bedrijven geven, of *kwaad goed noemen*; in het voorbijgaan het oog vestigende op de heillooze gevolgen, uit dit misbruik der woorden herkomstig.

Vooraan op deze lijst kan ik geen voorbeeld van dit zedelijk misbruik der tale eigenaardiger plaatsen, dan dat, hetwelk bijkans elke bladzijde van de Geschiedenis des Godsdiensts bezoedelt, noemende *Onverdraagzaamheid* en *Vervolging*, *IJver voor de zaak van* GOD. — De menschen door geweldadige middelen terug te houden van het vrij gebruik hunner redelijke vermogens, ten opzigte van onderwerpen van een oneindig gewigt voor elk mensch, moet op het eerste gezigt zulk een doorste-

kend bedrijf van het hoogste onregt geweest zijn, — een dwarsboom te zetten tegen de onbelemmerde mededeeling van denkbeelden over stellingen, ten welker opzigte het zoo veel mogelijk algemeen verspreiden hoogst nuttig is, is zoo blijkbaar onbestaanbaar met de wijsheid der staatkunde, — de naauwgezette onderzoekers van Waarheid en opregte belijders van Godsdienst te onderwerpen aan ijsselijke pijnen en strafoefeningen, wegens bedrijven, in derzelver aard hoogstverdienstelijk, kon niet anders aangezien worden dan voor zulk eene grove schennis van billijkheid en menschelijkheid, dat, wanneer Burgerlijke of Geestelijke bestuurders deze behandeling hunner medemenschen in derzelver volle misvormdheid, onder den daaraan eigen naam van *Vervolging*, beschouwden, het bezwaarlijk te begrijpen valt, hoe zij zich zulk eene hatelijke snoodheid konden laten welgevallen. Van het naakt voorgesteld karakter eens Vervolgers beeft 's menschen hart vol schriks terugge. Maar verander het woord, waarmede dit misbruik van magt omschreven wordt; zet, in stede van *Vervolging*, *IJver voor* GODS *Eer* en *vóór de zuiverheid des Christelijken Geloofs*; en onmiddellijk neemt de zaak eene andere gedaante aan; de dwaasheid, het onregt, de onmenschelijkheid dier handelwijze verdwijnt onmiddellijk, de gevoelens der nature worden schielijk verdoofd, de tegenspraak van het geweten tot zwijgen gebragt, en de Vervolger, in stede van zichzelven barbaarschheid te verwijten, rekent zich, vol trots, onder de getrouwe Dienaars van GOD! — Op deze wijze was het, dat de Vervolging, met alle de daaraan eigene verschrikkelijkheden, zichzelve handhaafde door de traag slepende eeuwen van duisterheid; door deze kunstenarij is zij in staat geweest, zelfs bij het licht der Hervorminge, tot een volgend tijdperk het oogenblik te verschuiven, waarop de Vervolging, met de algemeene stem des denkenden Menschdoms, tot eeuwige schande zal gedoemd worden.

Wend, vervolgens, uwe aandacht op dien alleronnatuurlijksten en alleraanstootelijksten staat der menschelijke zamenleving, op den *Oorlog*, en gij zult ontwaren, dat eene misduiding en misbruik van woorden niet weinig hebbe toegebragt om een bedriegelijken luister te verspreiden over alle deszelfs verschrikkelijk- en onmenschelijkheden. De *Oorlog*, wanneer dezelve strikt en eigenlijk gesproken *verdedigend* is, of wanneer die enkel on-

dernomen wordt ter befcherminge van leven, vrijheid en eigendom, tegen ongetergden en wetteloozen aanval, kan verdedigd worden, op grond van het eerfte beginfel der menfchelijke nature, *Zelfbehoud.* Dan, zelfs in dit geval, moet de Oorlog, wel verre van met bewonderende goedkeuring aanfchouwd, afgebeden worden, als het grootfte onheil, 't welk de Maatfchappij kan treffen. Maar in welk geval ook de Oorlog van eenen *aanvallenden* aard zij, of vrijwillig ondernomen worde, om vermeesteringen te maken, of ter voldoening eeniger andere beweegreden van eerzucht of gierigheid, verdient dezelve, uit hoofde van de ontelbare rampen, welke hij het Menschdom brouwt, met geene andere aandoeningen, dan die van affchrik en verontwaardiging, befchouwd te worden. Een Oorlog, enkel aangevangen om veroveringen te maken, is, in waarheid, niet beter dan een plan van plundering, van verwoesting, van doodflag, niet te minder, maar te meer affchuwelijk en te duchten, van wege de ftelfelmatige geregeldheid, met welke dezelve gevoerd wordt, en den fchitterenden glans, die dit Monfter omfchijnt. — Waren de ALEXANDERS en CESARS, wier eer- en ftaatzucht, in opeenvolgende eeuwen, de aarde met bloed gedrenkt hebben, bij geene andere benamingen bekend geweest, dan waartoe hunne krijgsverrigtingen hun geregtigden, hunne namen zouden der nakomelingfchappe overgeleverd geworden zijn met fmaad en fchande, als bovenaan ftaande op de lijst der Rooveren en Moordenaren. — Dan niet zoodra is de Roover en de Moordenaar, door de tooverkunst der woorden, in een *Held* herfchapen; niet zoodra heeft men diens verwoestingen voortreffelijke krijgsbedrijven genoemd, of de misdadigheid van het karakter verdwijnt voor dien glans, en, terwijl wij de ftoutmoedigheid van den Krijgsman bewonderen, vergeten wij de onregtvaardigheid en wreedheid van den Mensch!

Eene foortgelijke begoocheling ontftaat uit het misbruik der woorden in de gefchillen tusfchen bijzondere perfonen. — Laat de handelwijze naar de mode, om de gefchillen door *Tweegevecht* te beslisfen, — eene handelwijze, in barbaarfche eeuwen ontftaan, en een fchandvlek voor een verlicht en befchaafd Volk, — haar eigen naam dragen; en er zullen weinigen gevonden worden, zoo geheelenal ontbloot van godsdienftige en zede-

delijke beginselen, of zij zullen met afschrik dit in zwang gebragte gevecht beschouwen. 't Zij de beweegreden, die den mensch tot dit bedrijf aanzet, dieptreffende geraaktheid en dorst na wraak is, of, gelijk misschien in de meeste gevallen, een slaafsch ontzag voor willekeurig opgevatte begrippen van eer, en eene begeerte om allen vermoeden van bloohartigheid af te weren, — kan de daad zelve, noodwendig insluitende een voorbedacht oogmerk om eenen ander van het leven te berooven, op eene wijze, door geene Goddelijke of menschelijke wetten geregtigd, in de weegschaal des gezonden oordeels opgewogen, geen zachter naam dan dien van Moord verdienen; en de omstandigheid, dat hij, die zich tot een Tweegevecht inlaat, zijn eigen leven waagt, vermeerdert veeleer het misdrijf, dan dat zij zulks vermindere: want roekeloos zijn leven te wagen, is teffens eene daad van onregt ten opzigte van de Maatschappij, en van Goddeloosheid jegens GOD. In dezer voege zou dit stuk ongetwijfeld beslist worden in de vierschaar des gewetens. Maar breng de zaak voor een ander geregtshof, door grilligheid daargesteld en door gewoonte geheiligd, waar de wet van Eer de plaats bekleedt van de wet der Rede, dan wordt, hetgeen te voren een *Moord* heette, slechts eene *Affaire d'honneur*; en onder die benaming houdt het *Tweegevecht* niet alleen op misdadig en schandelijk te zijn, maar wordt een voorwerp van toejuiching.

Dan dit is geenszins het eenig voorbeeld van de schadelijke dwaasheid, welke ik beschrijf, en die men aantreft in dien kring des menschdoms, die zichzelven den naam van de Beschaafde Wereld geeft. Hoe veelvuldig ontmoeten wij, onder de loszinnige offeraren aan Mode en Vermaak, voorbeelden van Jongelingen, die, in gevolge van dit ongerijmd misduiden der woorden, bewonderd en toegejuicht worden wegens bedrijven, om welke zij verachting en berisping verdienen! — Een Jongeling, bij voorbeeld, die enkel van wege gebrek aan genoegzame kracht van verstand, of door eene misdadige hebbelijkheid van traagheid, nimmer eenige vaste beginsels van een geregeld levensplan gevormd heeft, en die, enkel omdat hij geen oordeel of wil van zichzelven hebbe, zich overgeeft aan het opvolgen der grilligheden en driften van een ander, zal lof verwerven wegens die buigzaamheid van aard en onbestendigheid van karakter, welke, ten bes-

te genomen, alleen medelijden verdient, als eene zwakheid, die hem waarschijnlijk tot ondeugd en ten val zal brengen; terwijl een ander, door de natuur met eene sterker en werkzamer zielsgesteltenisse begiftigd, maar wiens vurige geaardheid niet behoorlijk in toom en teugel gehouden is, of door voorschriften geregeld, loftuitingen wegdraagt, dewijl hij de grenzen van het geoorlofde durft overschreden, en alle wetten van orde met voeten trappen. Zoo nemen *bedachtelooze Dwaasheid* en *wilde Buitensporigheid* de namen aan van *Goedgeaardheid* en *Manmoedigheid!*

Welk eene jammerzalige verwarring ontstaat, uit dezelfde oorzaak, in der menschen denkbeelden, wegens de deugden van Gematigdheid, Soberheid en Kuischheid! Laat de *trotsche* en *eerzuchtige* man zijne overheerschende neiging botvieren, tot welk eene uitsporigheid het hem geluste, — laat hij zijn vaderlijk erfgoed met de bedachteloosste rijkelijkheid verkwisten aan stukken van weelde en overdaad, — laat hij, om zijne kostbare levenswijze goed te maken, de stoutste hand aan den eigendom van een ander slaan, — laat de vlijtige koopman, en zelfs de behoeftige arbeidsman, door een onredelijk eischen van borgen, of door andere middelen van afpersing, zich gedrongen vinden om zijn met moeite gewonnen geld uit te geven, om de overdadigheden van 's verkwisters tafel, huisfieraden en verderen toestel des huishoudens te verschaffen, — al dit kan zonder berisping doorgaan, zoo lang hij de wereld kan diets maken, om zijne dwaze en verderfelijke *Verkwisting* met de namen van *Gastvrijheid* of *Edelmoedigheid* te bestempelen.

Terwijl de *onmatige* man dag aan dag zijn lust zonder bedwang opvolgt, en toegeeft aan den sterken drang eener hebbelijkheid van drinken, in eene mate, die, 't zij gepaard met dadelijke dronkenschap of niet, ongetwijfeld zijne vermogens moet verzwakken en zijne gesteltenis ondermijnen; wat doet hij, om zichzelven diets te maken dat hij alleen onschuldig de gaven der goede natuur geniet? Op eene vreemde wijze de meening der woorden verdraaijende, verbergt hij voor zichzelven het dwaze en misdadige zijns gedrags, door zijne *dronkenschap* en *vraatzucht* den naam te geven van *wel te leven.*

De schennis der *Kuischheid* is een misdrijf, zoo nadeelig

lig voor de maatschappij, en de rijke welbron van zoo veel persoonlijk en huisselijk ongeluk, dat het noodig wordt voor de zoodanigen, die zich daaraan overgeven, de schandelijkheid daarvan voor hun oog te verdonkeren, door, zoo veel mogelijk is, die benamingen te vergeten, waarmede geene andere denkbeelden verbonden zijn dan die van zonde en misdrijf, en, in stede van dezelve, zoodanige bewoordingen te bezigen, die veeleer het denkbeeld van vermaak dan van pligtschennis doen geboren worden. En, 't zij dat zelfs het deugdzaam gedeelte der wereld geneigd is om te veel toegeeflijkheids omtrent zonden van dien aard te betoonen, of dat zulks geheel moet toegeschreven worden aan eene verkeerde kieschheid, vast gaat het, dat ongebondenheid te veel ooglnikens en zelfs te veel ondersteunings erlangt, door de vergoelijkende benamingen, onder welke dezelve veelal doorgaat. — *Galanterie* is een woord, 't welk genoemd mag worden, zonder zelfs een blos op de kaken der zedigheid te verwekken; en een *vrolijk jongeling* is een karakter, 't welk de deugd zelve somtijds beschouwt, zonder een rimpel van misnoegde afkeuring in het voorhoofd te trekken. — Dan, het staat nimmer te vergeten bij de zoodanigen, die eenig belang stellen in het bewaren van goede zeden, dat deze en andere schijnbaar onschuldige benamingen met de daad hatelijke en verwoestende ondeugden aanduiden, en dat, hoe zeer men ook tot verzachting moge genegen zijn in den tegenwoordigen ongebonden staat van zeden, zoodanige overtreders moeten behandeld worden als *Hoereerders en Overspelers, die* GOD *zal oordeelen.*

Gemakkelijk zou het vallen, deze lijst van voorbeelden der zoodanigen, *die het kwaad goed noemen*, te vergrooten. Ik zou, bij voorbeeld, u kunnen spreken van den listigen schelm, die, terwijl hij schuldig staat aan de regtstreeksche schennis van eerlijkheid, zijn geweten tracht te stillen, door de *bedriegelijke praktijken*, door welke hij zich dag aan dag verrijkt, *Handel-verborgenheden* te noemen, — van den slordigen slaaf der gierigheid, die zijn gedrag, om doof te zijn voor alle klagten der lijdende menschheid, genoegzaam oordeelt te kunnen regtvaardigen, door zijne *vrekheid* met den naam van voorzigtige *Spaarzaamheid* te bestempelen, — van den boosaardigen kwaadspreker en lasteraar, die zijn best doet om zelfs die zwarte ondeugden eenigen glans bij te

zetten, door aan dit fnood bedrijf den naam te geven van *rustige vrijheid in 't fpreken.* — Dan ik laat dezen onvermeld, ten einde ik nog door eenige weinige voorbeelden opheldere een tegenovergefteld misdrijf, even algemeen, en bijkans even verderfelijk, ftrekkende om beminnelijke en uitftekende hoedanigheden in wanachting te brengen, door aan dezelve onwaardige en vernederende benamingen toe te voegen, of, *die het goede kwaad noemen.*

Hoe blijkbaar het moge wezen, dat de beginfels van den Godsdienst de proeve van het naauwkeurigfte en ftrengfte onderzoek kunnen doorftaan; hoe natuurlijk het zij, dat het hart des menfchen gevoelens van eerbiedenisfe en dankbaarheid koestere jegens den grooten Maker der Nature; hoe aangenaam en heilzaam Godsdienftige oefeningen in de daad bevonden worden door de zoodanigen, die een geest van Godsvereering bij zichzelven aangekweekt hebben, — heeft men nogthans vaak gezien, dat jonge lieden zich afgemaand vonden van het openlijk erkennen van Godsdienftige grondbeginfelen, en het geregeld volbrengen van Godsdienstpligten, door de kracht van dat belagchelijke, 't welk in niets anders beftaat dan in ftoutelijk een verachtelijken naam toe te voegen aan iets, 't geen geregtigd is tot alle bijnamen, die waarde en dierbaarheid aanduiden. Welk een ongelijk heeft men de zaak van den Godsdienst aangedaan, welk een onverdienden fmaad op de belijders van denzelven geworpen, door het beleedigend gebruik der woorden *Geestdrijverij* en *Dweeperij*, of door de onbepaalde en fmaadvolle benaming van *fnooden Huichelaar!* Velen verkozen liever aangezien te worden voor menfchen, die geen Godsdienst hadden, dan dat men hen befpotte als dwazen, of verfmaadde als fchurken.

Het regt, om voor zichzelven in zaken van den Godsdienst te oordeelen, is een der heiligfte en onvervreemdbaarfte regten van den mensch. De waarheid te onderzoeken, met een eerlijk en onbevooroordeeld hart, is eene algemeene verpligting. Een van de grootfte dienften, welke iemand zijnen medemenfchen kan doen, beftaat zeker daarin, dat hij trachte de wolken van dwaling te verdrijven en het licht van waarheid te verfpreiden, door vrijelijk en openhartig den uitflag zijner nafpeuringen over de belangrijkfte onderwerpen mede te deelen.

len. — Dan wie zal eene genoegzame aanmoediging vinden om de moeijelijkheden der nafpeuringe door te worftelen, wanneer hij, indien zijne onderzoekingen hem brengen op een weg, afwijkende van het platbetreden pad der volksbegrippen, geene keuze hebbe, dan of die gevoelens heimelijk bij zich om te dragen, of zich bloot te ftellen aan onverdienden haat, onder den naam van *Nieuwigheid-zoeker*? — Of welk eene mate van gezindheid om het algemeenebest te bevorderen zal krachtig genoeg zijn om den bekwaamften en gelukkigst flagenden onderzoeker op te wekken tot het ondernemen van de weldadige taak om de wereld te verlichten, wanneer zijne nieuwe begrippen, enkel omdat ze nieuw zijn, fchoon zeker geregtigd tot een onpartijdig onderzoek, onmiddellijk met den hatelijken ftempel van *Ketterij* gebrandmerkt worden; en wanneer de minst honende benaming, welke hij met mogelijkheid kan verwachten, die is, welke hem als een eertitel behoorde gefchonken te worden, en hem fmadender- in ftede van prijzender-wijze wordt toegebeten de naam van — *Philofooph*?

Begeven wij ons op de zedelijke wandelpaden des levens, hooren wij dan niet geftadig, en wel uit den mond van perfonen, die men geenszins zou denken dat allen eerbied voor de deugd afgeworpen hadden, eene foort van taal, die, in ftede van de deugd te onderfchragen en aan te moedigen, naauwelijks kan misfen, dezelve eenen zwaren flag toe te brengen? — Is iemand zeer ftipt in het aankleven der grondbeginfelen van billijkheid, zich met alle omzigtigheid onthoudende, niet alleen van zoodanig eene inbreuk op eens anders eigendom, als waartegen de wet waakt, maar ook van die mindere overtredingen, welke alleen kunnen gevoeld en opgemerkt worden door eene ziel, diep doordrongen van een kiesch gevoel van eer, en wel onderwezen in het onderfcheiden van goed en kwaad, — zijne zoo gansch *volkomene Eerlijkheid*, welke hem geregtigt tot de onderfcheidende hoogachting van aangezien te worden als den bezitter van een zeldzaam juweel, zal, onder de ftoute waaghalzen om winst te doen, zeer bezwaarlijk de fchimpfcheuten der verachtinge ontgaan, en zijn bedrijf den naam van *zwakke Naauwgezetheid* krijgen. — Bezit iemand, in eene vrij hooge mate, die zachtaardigheid van geest en bedaardheid van karakter, welke hem

geduldig maakt bij het hooren van beleedigingen en aangedaan ongelijk; of heeft hij, door het naarstig aankweeken der Christelijke zachtmoedigheid, die mate van zedelijke kracht en kloekheid van geest verkregen, welke hem in staat stelt om de verhevene deugd van vergeeflijkheid uit te oefenen; bij de zoodanigen, die iemands karakter afmeten bij den ingebeelden maatstaf van valsche Eer, wordt zijne verhevene verdienste in één oogenblik vernietigd, en met den naam van *kleinmoedigheid* en *lafhartigheid* bestempeld.

Verrijst er, om de eer der menschelijke natuur te handhaven, nu en dan een verheven Karakter, gelijk eene nieuwe star aan het uitspansel; verbaast hij de wereld, door het geven van een schitterend voorbeeld van zuivere, belangelooze en werkzame weldadigheid; ondergaat deze edelmoedige vriend en weldoener des Menschdoms, in de volvoering van zijn edel oogmerk om ellende af te weren, om dwaling uit te rooijen, om kundigheid, deugd en geluk te verspreiden, alle inachtneming van persoonlijk voordeel ter zijde stellende, veelvuldigen arbeid; besteedt hij zijn geld, stelt hij zelfs zijn leven in de waagschaal, en zijn naam aan opspraak bloot, — zelfs deze verhevene deugd, die gezegd mag worden de menschelijke natuur tot die der Godheid te verheffen, zal, beoordeeld wordende door zielen, te klein om die grootheid te begrijpen, of te laag om te vereeren 't geen zij wanhopen na te volgen, als eene zwakheid beklaagd of als een misdrijf veroordeeld worden. De menschlievende HOWARD kreeg den naam van *Dweeper*; de wijze SOCRATES werd veroordeeld als een *verleider der Jeugd*; en zelfs de hoogst menschlievende JEZUS, die Hemelsche Leeraar, wiens leer niets anders ademde dan godsvrucht jegens GOD en goeddadigheid omtrent de menschen, werd gelasterd als een *Godslasteraar* en een *Volksverkeerder!*

Zoo algemeen heerschend is dat zedelijk misbruik der woorden, 't geen bestaat in *het kwade goed en het goede kwaad te heeten*. Hoe schadelijk zulks zij in de uitwerkselen, is reeds ten deele gebleken uit het vermeldde, en moet verder ieder in het oog vallen, die de aandacht vestigt op de tooverkracht der woorden, zoo op de verbeelding als op de driften. Geeft aan *Ondeugd* den naam van *Vermaak*; hare wanstaltigheid, hare misdadigheid, hare heillooze gevolgen verdwijnen, en de Ondeugd doet zich

zich aan den geest op, vereenigd met alles, dat innemend en bekoorlijk is. Laat, integendeel, de Deugd in 't algemeen, of eenige harer bijzondere takken, aangeduid worden met uitdrukkingen, die arbeid en moeite inhebben, of geschikt zijn om verachting of afkeer in te boezemen; de denkbeelden en gevoelens, gemeenlijk met die uitdrukkingen verbonden, worden allerbeleedigendst overgebragt op de hoedanigheden en karakters, waaraan die uitdrukkingen worden toegevoegd. — Door deze kunstenarij bedriegen de menschen veelal zichzelven en misleiden anderen, schenkende aan slechte karakters den lof, alleen aan de goede verschuldigd, het belagchelijke en smadelijke toevoegende aan karakters, geregtigd tot eerbied en hoogachting.

Hoe veel zwarigheids, hoe veel moedeloosmakends wordt hierdoor den welmeenenden in den weg geworpen! en hoe veel beschermings en ondersteunings schenkt dit aan dwaasheid en ondeugd! — Zeer is het, derhalve, elks belang, indien hij wensche in zijn eigen hart een regtmatigen afkeer van de Ondeugd en een betamelijken eerbied voor de Deugd aan te kweeken, of om den indrang der eene tegen te gaan en de belangen der andere te bevorderen, de schadelijke handelwijze om *kwaad goed en goed kwaad te noemen* te schuwen. — Naauwelijks iets minder hebben de zoodanigen te verantwoorden, die, door laakbare beschroomdheid of verkeerde beleefdheid, zachte en vergoelijkende benamingen aan hatelijke misdrijven geven, dan de slechten, die, om hunne eigen ondeugden te bedekken, er steeds op uit zijn, om de strikte aankleving aan de deugd in wanachting te brengen, door dezelve met smadelijke benamingen te brandmerken.

Het ware en eenige hulpmiddel tegen dit groot en steeds toenemend kwaad is, om meer op *zaken* dan op *woorden* te letten, en der ziele eenen diepen indruk te geven, dat, onafhankelijk van de grilligheid der tale en de dwingelandij der mode, de natuur der dingen voor altoos onveranderlijk dezelfde zal blijven; dat goed steeds *goed* en kwaad altoos *kwaad* zal blijven, met welke namen men dezelve ook moge bestempelen; en dat, zoo lang de menschelijke natuur zal bestaan, Deugd altoos Wijsheid en Geluk, Ondeugd Dwaasheid en Ongeluk zal zijn.

GELUKKIGE BEHANDELING DER AANGEZIGTSPIJN, *Dolor faciei convulsivus.* Door J. W. KIRCHNER, *Med. Doct. te Amsterdam.*

Eene Ziekte, die bestendig, gelijk deze, volgens de aangeteekende waarnemingen van verscheiden Schrijvers, voor ongeneeslijk wordt gehouden, bij welke zoo vele geneesmiddelen, met en zonder eene behoorlijke bepaling, langen tijd vergeefs beproefd zijn, en waardoor toch de ongelukkige Lijders, bij eenen hoogeren graad derzelve, op eene ellendige wijze gefolterd worden, eischt niet alleen de deelneming van ieder menschenvriend in het algemeen, maar elk regtgeaard Geneesheer, wien het welzijn zijner lijdende natuurgenooten aan het harte ligt, is in het bijzonder verpligt, alle mogelijke middelen op te sporen, om zijnen hulpverlangenden Lijder, of herstelling, of toch slechts verligting te doen erlangen.

Van deze soort is de zoogenaamde *Aangezigtspijn* (*Prosopalgia*) door FOTHERGILL wel naauwkeurig, echter niet het eerst beschreven: eene zeldzame, maar verschrikkelijke Ziekte; welke benaming zij deswege zoo zeer verdient, omdat het der Geneeskunst zelden of nooit mogt gelukken, dezelve, met vrucht, door hare wapenen te bestrijden.

Ik achte het derhalve mijn pligt, de gelukkige, schoon eenvoudige behandeling van zulk eene Ziekte, door middel van dit geacht Maandwerk, aan het publiek mede te deelen, om daardoor het mijne bij te dragen, dat anderen, in een mogelijk gelijk geval, even zoo gelukkig mogten zijn.

Den 26 Maart 1805 werd ik gevraagd bij de Huisvrouw van N. N., om dezelve met mijne hulp in hare deernißwaardige omstandigheden bij te staan. Zij had den ouderdom van 51 jaren bereikt, was in haar 26ste jaar gehuwd, en moeder van 7 kinderen, welke zij alle zelve gezoogd had. Gedurende elke zwangerheid beving haar zekere *melancholie*, doch welke na de verlossing telkens weder volkomen verdween. Op haar 48ste jaar bleven de *menstrua* weg, hetwelk al wederom door dezelfde *melancholie* gevolgd werd, die echter, op het ver-

verschijnen van eenen vochtigen uitslag op het gehaarde deel des hoofds, ook weder verdween. Evenwel begon met den tijd der Patiente deze uitslag zeer lastig te worden; waarom zij, op aanraden van onkundige lieden, allerlei middelen op het hoofd, tot verdrijving van dien uitslag, aanwendde, met dat gevolg, dat dezelve ook eindelijk geheel opdroogde.

In de maand December 1804 kreeg de Patiente, op zekeren middag, eene zeer gevoelige pijn in de regter bovenkaak, die, in plaats van na verschillend aangewende hulpmiddelen te verminderen, dagelijks geweldig toenam, zich over het geheele regter gedeelte van het aangezigt allengs verspreidende, zoodat de Patiente daardoor eten noch iets drinken konde, en nog veel minder eenige rust genoot. Het was in deze omstandigheden, dat ik bij de Patiente, op den 26 Maart 1805, voor het eerst kwam. Ik vond haar te bed, met toegeschoven gordijnen. Ik naderde, en schoof dezelve eenigzins open, ten einde haar te kunnen zien. Hierop werd, door het invallend licht in de oogen, de woede der pijn zoo geweldig opgewekt, dat ik er van ontzette; wordende namelijk het regter gedeelte van het aangezigt zoo sterk zamengetrokken, alsof alle de daar gelegene spieren eene andere plaats schenen te willen innemen. Zooveel ik konde nagaan, was het hevigste der pijn bepaald ter plaatse, waar de *Nervus infra orbitalis* naar buiten gaat langs den inwendigen ooghoek, de wenkbraauwen tot aan den slaap, hoewel de bovenlip en regter neusvleugel en het geheele regter gedeelte der onderkaak, ja zelfs de tong, ook sterk aangedaan schenen. Men had der Patiente reeds eenige kiezen uitgetrokken, omdat men vermoedde, dat aangestoken kiezen de oorzaak waren, zonder dat hierdoor eenige verligting was te weeg gebragt. Haar gekerm was deerniswaardig, gedurig slechts om eenige verligting smeekende. De pijn had sints de laatste vier weken meestal bestendig gewoed; en indien dezelve ook voor eenige oogenblikken scheen bedaard te zijn, was op de allerminste beweging der lippen of tong, of het invallend licht in de oogen, derzelver hevigheid onbeschrijfelijk; in het regter oog zelve had zij eene pijnlijke flikkerende gewaarwording, gelijk men gevoelt, door het ontladen eener kleine Leydsche flesch in hetzelve. De eetlust der Patiente was natuurlijk, indien haar de pijn slechts hadde toegelaten

om

om voedfel te kunnen tot zich nemen. De pols was zelfs gedurende het hevigfte der pijn niet tegennatuurlijk; de ontlastingen naar behooren.

In deze omftandigheden kwam het mij voor, dat ik met de gewone middelen weinig zoude kunnen ten uitvoer brengen. Het geweld der pijn was te hevig, om, volgens FOTHERGILL en anderen, het *Extr. Cicutæ* eerst een tijdlang te beproeven; ook werd ik door de waarnemingen van anderen, wegens deszelfs vruchteloos gebruik, afgefchrikt: om van vele andere aangeprezene inwendige middelen niet te gewagen. Ik kon ook niet befluiten tot het doen doorklieven der *Nervus infrà orbitalis* (die hier het meest de geleider der pijn fcheen te zijn), omdat niet alleen door HAIGHTON en anderen deze operatie vruchteloos beproefd was, maar mij juist ook te dier tijd het geval van Doctor KAPP, in het *Journal der practifchen Heilkunde* van HUFELAND medegedeeld, in handen viel, waaruit mij de nutteloosheid dezer kunstbewerking in deze Ziekte ten klaarfte bleek. Veelligt had ik befloten, om de *Tinctura Stramon.*, welke de beroemde LENTIN eenigzins aanprijst, voorzigtig aan te wenden; dan, hoezeer ook dit geweldig middel hier wel te bekomen was geweest, was ik daarvoor eenigzins huiverig.

Ik befloot, derhalve, om haar, in de eerfte plaats, flechts een geconcentreerd *Infufum* der *Valerianæ*, rijkelijk met het *Laud. liq. Syd.*, te laten gebruiken, op de volgende wijze: ℞ *Rad. valer. fylv.* ℥j. *Inf. c. f. q. aq. col.* ℥vj. *adde Laud. liq. Syd.* ʒβ. *Aq. Cinnam. Syr. ejusdem, aa* ℥j. *m. f.* alle uren 2 tafellepels. — Des anderendaags bevond ik, dat de Patiente eenen tamelijk gerusten nacht doorgebragt, en meer dan in de laatfte vier weken had geflapen; derhalve liet ik haar met dit voorfchrift continueeren, dagelijks er eenige druppelen meer van het gemelde *Laudanum* bijvoegende; waardoor de Lijderesfe in ftaat geraakte, om behoorlijk voedfel tot zich te kunnen nemen, en eenig huisfelijk werk te verrigten. — Zes weken gelukte het mij, de Lijderesfe in deze voor haar zoo noodige kalmte te houden, en wij geloofden dagelijks te vorderen, gedurende welken tijd aan de Patiente ook nog *Asf. foet.*, *Arnic.* enz. bij afwisfeling was toegediend. — Dan eensklaps verfcheen de pijn op den 3den Mei weder met alle hevigheid; ruimere dofes van het *Laud. depur.* hadden geene de

de minfte uitwerking, noch op de pijn, noch op het ligchaam. Nu liet ik een fpaanfche-vlieg op den hoek van de onderkaak appliceeren, dewijl het thans het aanzien had, of de geheele ganzevoet (*pes anferinus*) aangedaan was, en, volgens den raad van STARK, eene zalf, beftaande uit *Merc. dulc.*, *Axung. Porcin.*, *Ol. Sasfafr. dest.*, tweemaal daags in de wang en nabijgelegene deelen inwrijven. Drie weken werd hiermede aangehouden; en de fpaanfche-vlieg fterk in ettering onderhouden. Tot hiertoe evenwel was alles vruchteloos; de pijn werd zoo woedende, dat de Lijderesfe tot eene temporaire razernij overfloeg. Opium bleef nu geheel werkeloos. In deze treurige omftandigheid befloot ik, eene proef met het *Pulv. Rad. Belladonnæ* te doen, en hetzelve aan de Lijderesfe zoo lang in opklimmende dofes toe te dienen, tot dat ik daarvan de gewone gevolgen der meeste *narcotifche* plantgewasfen zoude bemerken. Ik liet tevens, bij afwisfeling, nu een aftrekfel van de bladen der *Belladonna* laauwwarm met compresfen op de pijnlijke wang appliceeren, en dan weder de *Tinctura opii vin.* zacht inwrijven. Hierop week, wel is waar, de pijn geenszins; zelfs kreeg de Patiente niet eens eenige verligting; echter nam ik hier iets waar, hetgeen mij meermalen is voorgekomen, (zoo ik mij niet bedriege) dat namelijk het Opium nu wederom zijne pijnftillende kracht uitoefende, zoo als ik bij deze Lijderesfe in den beginne had waargenomen; want één grein daarvan bewerkte thans weder een rustigen nacht, waartoe te voren geene zes greinen waren in ftaat geweest.

Aldus behandelde ik de Patiente een tijdlang palliatief, met het *Laud. liq.* en de *Belladonna* afwisfelende, en zij genoot nu ook nog van tijd tot tijd vele kalme dagen, hoezeer ook deze kalmte door tusfchenkomende pijnen verbitterd wierd.

Op den 10 Julij 1805 vernam ik voor het eerst, dat de Lijderesfe te voren met eenen uitflag op het hoofd was behebd geweest, die men met veel moeite had genezen. — Ik gaf nu den raad, dat men eene groote fpaanfche-vlieg op het hoofd zoude appliceeren, om daardoor eene ontlasting, waaraan de natuur te voren reeds gewoon fcheen geweest te zijn, weder tot ftand te brengen. Men had hier zeer veel tegen; evenwel, op mijne herhaalde aanfporing, ging men er toe over; dan, daar het eenigzins moeijelijk is, om etterdragten op het gehaarde deel van het hoofd op den

duur

duur aan den gang te houden, werd dezelve, tegen mijnen wil, op den 6den dag reeds met eene opdroogende pleister verbonden; en de Patiente, tegen deze nieuwe pijniging, (gelijk zij het noemde) vooringenomen, ſtemde daarin toe.

De Aangezigtspijn bleef intusſchen geſtadig voortwoeden; en daar ik de Patiente tot het gebruiken van geneesmiddelen niet verder bewegen konde, was haar toeſtand ellendig. Daar ik mij, om verſcheidene redenen, en inzonderheid wegens den; de pijn voorafgeganen uitſlag, zoo veel goeds van eene etterdragt beloofde, hield ik niet op, alle gelegenheden te baat te nemen, om haar daartoe te overreden; waarop zij dan ook eindelijk, in den aanvang van 1806, eene fontanel op den arm van dezelfde zijde liet appliceeren, met dat gelukkig gevolg, dat, naar mate de ontlasting, daardoor bewerkt, langzaam vermeerderde, de pijn gedurig afnam; en, hetgeen zulks te meer bevestigt, is, dat, wanneer, in de maand April van hetzelfde jaar, de Patiente eenigzins traag begon te worden in het behoorlijk verbinden der fontanel, omdat de pijnen haar thans daaraan niet meer herinnerden, en diensvolgens de ettering derzelve verminderde, zich ook aanſtonds weder ſporen van de vorige pijn openbaarden; doch de etterdragt was zoodra niet weder behoorlijk aan den gang, of de pijn was verdwenen. In het najaar van 1806 ging ik de Patiente eens zien, en vond haar volkomen wel.

Ik heb met opzet deze Waarneming zoo lang terug gehouden, omdat ik nog altijd de gelukkige uitkomst eenigzins wantrouwde. Dan, daar er thans (Dec. 1807) bijkans twee jaren verloopen zijn, dat zich mijne Lijderesſe, behalve het nietsbeduidend ongemak, 't welk de fontanel op den arm haar mogt veroorzaken, in den besten ſtaat van gezondheid bevindt, meende ik dezelve als welgeſlaagd te mogen beſchouwen en gemeenmaken.

BERIGT, WEGENS DE INVOERING DER VACCINE AAN DE KAAP DE GOEDE HOOP. Door den Heer PERON, *Natuurkundige*, *behoorende tot de Expeditie der Ontdekkingen aan de Zuid-Eilanden*, (Terres australes.)

(Overgenomen uit het *Journal de Medecine*, *Chirurgie & Pharmacie*, Tome IX. p. 17.)

Het is algemeen genoeg bekend, welke schrikbarende verwoestingen de Kinderziekte in de Europische Volkplantingen aanrigt; en het is voornamelijk onder de *lieden van de kleur* (*Zwarten*) (welke hiervan ook anders de reden moge wezen) dat dezelve een groot aantal slagtoffers maakt. Ook bevatten alle Reglementen van algemeene Politie in die landstreken zeer vele en gestrenge maatregelen tegen het aanbrengen dier Ziekte. Alle aankomende schepen worden ten naauwkeurigste onderzocht, en aan ieder schipper, welke eenige teekenen dezer Ziekte aan boord van zijn schip mogt hebben, zonder dit te openbaren, zeer zware straffen opgelegd. Op het geringst vermoeden worden zulke schepen uit de havens of van de reeden geweerd, en genoodzaakt, onder naburige en onbewoonde Eilanden, quarantaine te houden. De reeds, voor de Europische Gewesten, zoo groote weldaad der Koepok-inenting wordt dus nog gewigtiger en belangrijker voor onze Volkplantingen in Indiën, en in Amerika.

Reeds sedert eenigen tijd was deze gewigtige ontdekking op *Isle de France* en *Isle de Bourbon* gunstig ontvangen. De verlichte ijver van de Bestuurders dier Koloniën, de edelmoedige hulp van de Heeren LA BORDE, BARRAULT, STADEMAN, BERGSTEIN en GUILLEMEAU, Geneesheeren in het N. N. Westelijk gedeelte van *Isle de France*, hadden over de, tegen deze gewigtige nieuwigheid, gevestigde vooroordeelen mogen zegepralen. Ook had de beroemde tegenproef (*) van het Eiland *Coë-*

(*) Deze tegenproef namelijk had hierin bestaan: op een schip, op hetwelk zich de Kinderziekte had geopenbaard, had men

Coëtivy, die voor eenigen tijd door alle de nieuwspapieren was bekend gemaakt, alle onzekerheid te dezen opzigte doen ophouden.

Niettegenſtaande de *Kaap de Goede Hoop* niet verre van *Isle de France* ligt, was die Kolonie nog geene deelgenoote van deze weldaad geworden, wanneer op den 18 November 1803 het Portugeesch ſchip *Beliſario* in de Tafelbaai ten anker kwam. — Weldra berigtte de Gezondheids-Commisſie aan den Hr. R. DE KLERK DIBBETZ, Inſpecteur-Generaal der Hospitalen van de Kaap, dat de Vaccine aan boord van dat ſchip was. De Hr. DIBBETZ koos terſtond zijne partij. Onder voorwendſel van, nopens deze ontdekking, van welke alle nieuwspapieren om ſtrijd de voordeelen verbreidden, eenige berigten te gaan vragen, verkreeg deze verlichte Geneesheer de toeſtemming der Regering, om den Portugeeſchen Kapitein voor eenige oogenblikken te gaan ſpreken, onder voorwaarde echter dat niemand aan boord van het ſchip zoude mogen komen. De Hr. DIBBETZ bekwam, zonder dat het volk van zijne ſloep het merkte, een draad met ſtof. — Aan de Kaapſtad terug gekomen, maakte hij, in ſtilte, een begin met zijne nuttige waarnemingen, herhaalde dezelve zorgvuldig, en vermeerderde ze ſpoedig. — Zeker van de voordeelen dezer praktijk, vervoegde hij zich bij den Hollandſchen Gouverneur, den achtingwaardigen JANSSENS, en gaf hem rekenſchap van zijn nuttig bedrog, en van de proeven, welke hij, met zoo veel voorzigtigheid als geheimhouding, herhaald had. Voorts drong hij bij hem aan, vertoonde hem de belangrijke vruchten van eene dergelijke invoering, en verkreeg eindelijk de toeſtemming, om zijne navorſchingen op een klein, nabij de Kaap gelegen Eiland, *het Paarden-eiland* genaamd, te vervolgen.

Toen was het, dat, de proeven en waarnemingen zich, ten voordeele der Koepok-inenting, vermenigvul-

nam eenige ſlavenkinderen geplaatst, welken de Koepokken te voren waren ingeënt; een edelmoedig Geneeskundige ging mede op dit ſchip; — de gezegde ſlavenkinderen werden, gedurende den geheelen tijd dat men dit ſchip onder het Eiland *Coëtivy* quarantaine liet houden, op allerlei wijze aan de beſmetting der Kinderziekte blootgeſteld, en bekwamen er geen letſel van.

oligende, de Regering weldra datgeen toejuichte, hetwelk dezelve tot dien tijd toe had tegengewerkt. Men rigtte een Hospitaal op, onder de vestingwerken van de stad; en het is daar, dat ik zelf den Hr. DIBBETZ zijne waarnemingen met de grootste zorgvuldigheid heb zien herhalen. Dit Hospitaal wordt volmaakt wel bestuurd; deszelfs ligging is zeer gezond en ruim; ook had, tot op het oogenblik van mijn vertrek van de Kaap, de Directeur niets dan gelukkige gevolgen gehad, zonder eenig inmengsel van ongeluk of tegenspoed.

De Hr. DIBBETZ, de edelmoedigste kieschheid met den verlichtsten ijver vereenigende, zond den Portugeeschen Geneesheer, aan wien hij, in naam der Kolonie, een brief van dankzegging schreef, een prachtige doos met chirurgicale instrumenten ten geschenke.

Een, in alle opzigten, zoo lofwaardig gedrag doet te veel eer aan de Geneeskunde zelve, dan dat ik mij niet verpligt zoude rekenen om het algemeen bekend te maken.

Kan er vleijender zegepraal zijn voor de Kunst, dan de beschouwing van een kundig en edelmoedig Man, zich aan gevaren blootstellende, en zijne pogingen en opofferingen vermenigvuldigende, om hoogst schadelijke vooroordeelen te doen verdwijnen, en een geheel Volk te noodzaken eene weldaad aan te nemen, welke het verstoot en miskent?

Bijvoegsel van den Vertaler.

Wij kunnen hier nog, met volkomene zekerheid, bijvoegen, dat de kundige en menschlievende Geneesheer R. DIBBETZ na dien tijd de kunstbewerking der Koepok-inenting bij een ongemeen groot aantal van allerhande voorwerpen heeft in het werk gesteld, en dat hij daarvoor niet alleen plegtig is bedankt geworden door de toenmalige Kaapsche Regering, maar dat dezelve hem ook daarenboven door een aanzienlijk geschenk hare dankbaarheid heeft betoond.

LEVENSSCHETS VAN DEN EERW. WILLIAM COXE, *M. A. F. R. & A. S.*

(Naar het *Engelsch.*)

„ De Eerw. COXE is onzen Landgenooten, in naam, als „ Reiziger en Schrijver, bekend, uit de Vertalingen der Werken, door zijne hand ons geschonken. „ Eene nadere kennis kan hun niet ongevallig wezen. „ Wij schenken die door de vertaling der volgende „ Levensschets."

* * *

Het verschaft vermaak aan den Geschiedschrijver en den Lezer, het Leven te beschouwen van eenen Man, wiens uitstekende begaafdheden onophoudelijk bezig geweest zijn in het schenken van onderwijs en het nut doen aan anderen. Onder de veelvuldige Letterbezigheden van den Eerw. COXE, wiens Levensschets wij thans zullen opmaken, was het geenszins de minst lofwaardige, dat hij zich verledigde om de opvoeding te voltooijen van jonge Heeren, zijner zorge toevertrouwd; leer en voorbeeld zamenparende, wanneer hij hunne nieuwsgierigheid voldeed, ten aanzien van de Landen, met hun doorgereisd, en de voorwerpen, welke zij aanschouwden. Het onderwijs en voordeel, dezen aangebragt, is ondertusschen alles niet, 't geen de bekwaamheden van dien Man te wege bragten. De Maatschappij, in 't algemeen, is hem zeer veel verschuldigd, wegens de wijze, op welke hij de kundigheden, door veel oefenings en volstandige werkzaamheid verkregen, verspreid heeft. Mannen van dien stempel verdienen in hunne bedrijven gekend te worden door hunne Landgenooten en zoo vele anderen, als, door de vertaling zijner Schriften, vermakend onderhoud en leerrijk voordeel van zijnen arbeid trokken.

Indien het waarheid zij, gelijk men vaak beweerd heeft, dat het Karakter eens Schrijvers best uit zijne Werken gekend wordt, zal het ten volle blijken, dat de ziel van COXE uitstak in kracht en bondigheid. Eenige

ge zijner uitvoerigste Werken, die veel tijds ter bearbeiding vorderden, konden niet anders dan met tusschenpoozingen worden vervaardigd; nogtans gaan dezelve op een' zeer eenparigen voet voort, en zijn voltrokken met zulk eene gelijkvormigheid, dat men niet kan nalaten zich over de kracht van zijnen geest te verwonderen.

De Eerw. WILLIAM COXE is de Zoon van Dr. WILLIAM COXE, een Arts. Hij werd geboren den zevenden van Lentemaand 1747. O. S., in *Dover-street*, *Piccadilly*. Slechts vijf jaren bereikt hebbende, werd hij ter schole besteld in *Highstreet*, *Marybone*; welke school, ten dien tijde, opgehouden werd door den Eerw. Heer FOUNTAINE: hij bleef er slechts een korten tijd; schielijk vertrekkende na *Eton*, onder het opzigt en onderwijs van den Eerw. Dr. BARNARD. Hier verbleef hij tot in Zomermaand des jaars 1765, wanneer hij na *Cambridge*, in *Kings-College*, vertrok, waar hij tot Lid werd gekozen ten jare 1768.

Aan deze Hoogeschool onderscheidde hij zich ten voordeeligste, en behaalde, twee jaren achtereen, de eerste Prijzen, wegens de best opgestelde *Latijnsche* Verhandelingen. Het bepaald besluit zijnde om in den dienst der Kerke te treden, werd hij, in Wintermaand des jaars 1771, door den Bisschop van *Londen* in den rang van Diaken toegelaten, en in Lentemaand des volgenden jaars tot Leeraar. Ten tijde dat hij den rang van Diaken verkreeg, schreef hij eene Redevoering in 't *Latijn*, welke den Bisschop zoo zeer voldeed, dat, toen de Heer COXE zich ter laatste bevordering aangaf, Dr. JERRICK hem toevoegde, zoo zeer overtuigd te zijn van zijne bekwaamheden bij eene vorige gelegenheid, dat alle verder onderzoek overbodig was.

Kort na het bekomen zijner ordening bediende hij de Kerk van *Derham*, nabij *Uxbridge*, in *Middlesex*, voor eenige weinige maanden; hij verliet dien post, wanneer de Hertog VAN MARLBOROUGH hem, op zeer aannemelijke voorwaarden, uitnoodigde om het opzigt te hebben over de opvoeding zijns Zoons, den Marquis VAN BLANDFORT. In dit Gezin bleef hij slechts twee jaren.

Op een uitgestrekter tooneel van werkzaamheid werd hij geroepen eene rol te spelen; hij vergezelde Lord

HERBERT, thans Graaf VAN PEMBROKE, op diens Reize. Omtrent vier jaren bleef hij uit, en bezocht, in dien tijd, de voornaamste Landen van *Europa*, uitgenomen *Spanje* en *Portugal.* De vrucht van deze zijne Reize was eerlang de uitgave van een Werk, behelzende Reizen in *Polen*, *Rusland*, *Zweden* en *Deenemarken*, doormengd met Geschiedkundige berigten en Staatkundige nasfpeuringen. Ten opzigte van *Polen* vond hij zich vereerd met onderrigtingen uit den mond van Lieden, die een hoogen rang en gezag bekleedden, en geraakte gelukkig in 't bezit van eenige oorspronkelijke Brieven, uit *Warschau* geschreven vóór en gedurende de Rijksverdeeling, welke hem in staat stelden om een groot licht te verspreiden over dit belangrijk tijdperk; uit welken hoofde het Verhaal, *Polen* betreffende, verscheide bijzonderheden bevat, tot nog toe niet openbaar gemaakt.

Wat *Rusland* betreft, de Keizerin zelve verwaardigde zich, hem eenige Vragen te beantwoorden; welk gunstbetoon der Alleenheerscheresse van dat Rijk niet anders kon uitwerken, dan dat hij in zijne verdere nasfpeuringen gelukkig slaagde. De beroemde Geschiedschrijver, de Heer MULLER, begunstigde hem met verscheide berigten, de gewigtigste en duisterste gedeelten der *Russische* Jaarboeken betreffende, en wees hem de voornaamste Schrijvers over dat Rijk aan.

De aard des *Zweedschen* Rijksbestuurs, ten dien tijde, opende hem de bronnen van kennisneming zeer gereedelijk; en, sints zijne terugkomst in *Engeland*, verschaften verscheide *Zweedsche* Heeren, wel ervaren in de gesteltenisse huns Rijks, hem een nog grooter voorraad van kundigheden.

Naardemaal de schrijfstoffe, welke hij in *Deenemarken* opdeed, min ruim was dan die hij elders verzamelde, werd het verhaal van dat Koningrijk meer bepaald tot die omstandigheden, van welke hij volkomene zekerheid kon bekomen. Het was COXE's onveranderlijk besluit, nooit onzekere berigten aan te nemen, maar zich alleen te bepalen tot zoodanige stukken, als hem voorkwamen op het onbetwistbaarste gezag te berusten.

In de Geschiedkundige berigten nam hij zijne toevlugt tot verscheide *Engelsche* en andere Schrijvers, bovenal *Duitschers*, op wier waarheidsliefde men aan kon, die zich

zich een geruimen tijd in eenige der *Noordsche* Rijken onthouden hadden, en hem veel, den *Engelschen* Reizigeren onbekend, opleverden.

Veel verpligtings had hij ook aan de Heeren WRAXALL, PENNANT, en Dr. PULTNEY; de Kolonel FLOYD, zijn Reisgenoot, deelde hem een naauwkeurig Dagverhaal der gedane Reize mede, aan 't welk hij zich, wegens vele aangelegene bijzonderheden, verschuldigd rekent (*).

De Heer COXE, zijnen Kweekeling te *Milaan* latende, in Zomermaand des jaars 1779, deed een reisje door het land der *Grisons*. In Wijnmaand diens zelfden jaars keerde hij weder na *Engeland*, en verbleef in *Kings-College* tot den jare 1784, wanneer hij andermaal op reis toog, als Reisgenoot van SAMUEL WHITBREAD, *Esq.*, *Duitschland*, *Zwitserland*, de *Nederlanden*, *Holland*, de *Noordelijke gedeelten van Europa* en *Italie* doorreizende (†).

Eer ééne maand verstreken was, na COXE's wederkomst van laatstgemelde Reize, ontving hij eene aanbieding van WILLIAM HENRY PORTMAN, *Esq.*, van *Bryanston*, *Dorset*, om het toevoorzigt te hebben over de opvoeding van diens oudsten Zoon. Dit gaf op nieuw gelegenheid tot het doen eener Reize met dien Kweekeling, welken hij door *Zwitserland* vergezelde, een gedeel-

(*) In 't Nederduitsch vertaald uitgegeven, bij den Drukker dezes YNTEMA, onder den Titel, *Beschouwing van de Maatschappij en Zeden in Polen, Rusland, Zweden en Deenemarken, doorvlochten met voorvallen, eenige uitstekende Karakters betreffende*, in zes Deeltjes, en één Deeltje *Levensbeschrijvingen.* Men zie het Voorberigt, voor het Eerste Deeltje, 1788 in 't licht verschenen, geplaatst, waarin de Vertaler, zijne handelwijze omtrent dit Werk vermeldende, dezelve, onzes oordeels, voldingend wettigt.

(†) Van deze Reize, wat de *Noordsche Gewesten* betreft, heeft men onze Landgenooten niet verstoken gelaten. Het kon niet misfen, of, in het tijdsverloop tusschen 1778 en 1784, was in die Rijken veel veranderings voorgevallen; over niet weinige onderwerpen van aangelegenheid had hij geene hem geheel voldoende Berigten, ter eerste gelegenheid, kunnen opzamelen, die hem thans in handen kwamen. — Deze Reize maakt het VIII en IX Deeltje uit van opgemelde *Beschouwing*, welke uitkwamen ten jare 1791.

deelte van den winter te *Parijs* doorbragt, en na *Engeland* wederkeerde (*). — Naderhand doorreisde hij met den jongen PORTMAN verscheide gedeelten van *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*.

Niettegenstaande de Eerw. COXE een groot aantal vrienden had, en verbindtenissen met Mannen van aanzien, verkreeg hij geene bevordering tot eene vaste standplaats, voor dat hij reeds veertig jaren bereikt had. Eindelijk werd hij, ten jare 1786, door *Kings-College* aangesteld tot Rector van *Kingston upon Thames*. Van dezen post deed hij afstand in 't jaar 1788, daar hem, door wijlen den Graaf VAN PEMBROKE, het Rectoraat van *Fuglestou* met *Bemerton*, nabij *Salisbury*, werd opgedragen.

COXE, afstand gedaan hebbende van zijn reizend Opvoedings-onderwijs bij den Heer PORTMAN, van wege den staat zijner gezondheid, zette zich te *Bemerton* neder, en hield zich, even als zijne Voorgangers GEORGE HERBERT en JOHN NORRIS, bezig met het voortzetten zijner geliefde Letteroefeningen, en met het ter drukperse gereedmaken van verscheide Werken, waarvan hij het plan ontworpen of de stoffe verzameld had op zijne Reizen, of staande zijn verblijf aan de Hoogeschole.

Nogmaals echter toog hij op reis, in den jare 1794, ten gezelschappe van Lord BROOME, Zoon van den Marquis CORNWALLIS, op een togt van vijf maanden door *Duitschland*. Staande deze Reis verzamelde COXE de bouwstoffe voor een Werk, 't geen hij ten oogmerke had uit te geven, onder den titel van *The Political State of Europe*. Hij gaf een plan van dit Werk in 't licht. Dan, bij zijne laatste wederkomst in *Engeland*, toegang gekregen hebbende tot de Papieren van Lord WALPOLE, van *Wolterton*, zag hij van hetzelve af, en floeg de hand aan de *Memoirs of Sir* ROBERT WALPOLE, *Earl of Oxford*, welke hij ten jare 1798 het licht deed zien. — Ten zelfden jare deed de Heer COXE een Reisje in *Monmoutshire* met zijn Vriend Sir RICHARD HOARE, *Bart*. Dit gaf gelegenheid tot de uitgave van een *Historical Tour* door dat Landschap, uitgegeven in den jare 1801.

Ten

(*) Van COXE's *Reizen door Zwitserland* hebben wij eene Nederduitsche Vertaling in drie Deelen, te *Utrecht* bij B. WILD en J. ALTHEER enz. in 1792 aanvankelijk uitgegeven.

Ten laatstgemelden jare werd de Eerw. COXE, door zijnen Vriend RICHARD HOARE, begiftigd met het Rectoraat van *Stourton*; vervolgens werd hij gekozen tot een der Kanunniken van *Salisbury*, en benoemd tot Aartsdiaken van *Wilts*, door zijnen geleerden en eerwaardigen Beschermheer, Doctor DOUGLAS, Bisschop van *Salisbury*, bij wien hij het Ambt van Huis-kapelaan bekleedt.

In 't jaar 1802 zond hij in 't licht de *Memoirs of* HORATIO, *Lord* WALPOLE; ten zelfden en volgenden jare eene nieuwe en verbreede Uitgave van zijn *Northern Tour, Switzerland and Russian Discoveries*. — Thans is die onvermoeid werkzame Schrijver bezig met het vervaardigen der *History of the House of Austria*. Deze *Geschiedenis van het Huis van Oostenrijk* stelt hij zamen uit bouwstoffen, verzameld gedurende zijn verblijf te *Weenen* en in andere gedeelten van het Vasteland. Het laatste gedeelte dier Geschiedenisse van KAREL DEN VI af zal verder opgehelderd worden door de Staatspapieren en Briefwisselingen der Britsche Staatsdienaren ten Oostenrijkschen Hove, tot welke de Heer COXE gelukkig toegang bekomen heeft. Dit Werk, zegt men, is vrij verre gevorderd, en zal waarschijnlijk binnen kort den dag aanschouwen. Buiten twijfel zal het met des te grooter belangneming ontvangen worden, daar het ons de eerste, geregelde en zamenhangende Geschiedenis schenkt van dat doorluchtig Huis, welke ooit in eenige taal ten voorschijn trad.

De Eerw. COXE, zoo veel schrijvende over Landen, Volken en Staatszaken, was niet werkeloos in Godgeleerde Oefeningen en het waarnemen van Herderlijke Pligten: een verwijt, 't geen te meermalen Geestelijken nagaat, wanneer zij, gelijk iemand het uitdrukte, *geene enkele Predikatiemakers zijn*, en voorts den tijd op eene jammerhartige wijze verbeuzelen. Hij gaf uit, eene zeer duidelijke *Explanation of the Catechism of the Church of England*; een *Abridgment of* SECKER's *Treatise of Confirmation*; en eene Leerrede over de *Excellence of the British Jurisprudence*, gehouden voor de *Judges of Assize*, in de Hoofdkerk van *Salisbury*, 1799, en op dier verzoek gedrukt.

Behalve de reeds gemelde Werken, uit de pen van COXE gevloeid, hebben wij zijne *Biographical Anecdotes of* HANDEL *and* SMITH, in 4to., met Pourtraiten; *A Let-*

Letter on the Secret Tribunals of Westphalia, gerigt aan de Gravinne VAN PEMBROKE; alsmede GRAY's *Fabels*, met Aanteekeningen.

COXE's *Memoirs of the Life and Administration of Sir* ROBERT WALPOLE (naderhand Graaf VAN OXFORD) bewijzen, dat hij eene zeer groote mate van volstandige en voortdurende werkzaamheid en tevens van oordeel bezit. Dit is het uitgebreidste van alle zijne Werken, bestaande drie Boekdeelen in 4to., ieder van 600 tot 800 bladzijden. De bouwstoffen, uit welke hij dit belangrijk Werk vervaardigde, waren door alle deelen des Rijks verspreid. Niemand, dan een Man van COXE's Letterroem en allerwege erkende braafheid, kon er eenen vrijen toegang toe gekregen hebben; en niemand, dan een Boekoefenaar en Schrijver van zijne ervarenisse, had gewis stevigheid en eenparigheid gegeven aan zulke afgezonderde en weinig zamenvoegende brokken. Zoo vele bronnen van kennisgeving zijn zeer zeldzaam ten zelfden tijde ooit geopend geweest voor eenigen Schrijver. De ORFORD, WALPOLE, HARDWICKE, TOWNSHEND, STANHOPE, HARRINGTON, WALDEGRAVE, GRANTHAM, MIDDLETON, SYDNEY, MELCOMBE, DEVONSHIRE, EGREMONT, CAMPBELL, ONSLOW, WESTON, POYNTZ, KEENE, ETOUGH, en ASTLE Familie-papieren, werden alle voor hem opengelegd. Deze verzameling beslaat niet minder dan 140 Boekdeelen in folio. Met veel oordeels heeft COXE uit dezelve bewijsstukken van de grootste aangelegenheid verzameld. Zij behelsden oorspronkelijke stukken van openbare en geheime briefwisseling, nooit te voren uitgegeven, nooit te voren bekend. Door die buitengewone hulpmiddelen vond COXE zich in staat gesteld, om voor allen, die zijn Werk zich eigen maken, bloot te leggen de verrigtingen van een woelig en gebeurtenisvol tijdperk, in 't welk die groote Staatsman, Sir ROBERT WALPOLE, eene zoo groote rol speelde.

DE ZEDEN DER GRIEKEN, ARABIEREN EN TURKEN. Door den Heer DE CHATEAUBRIAND.

„ Aan de Schrijvers der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*.

„ Onlangs deelde ik Ul. eenige berigten mede van „ den Heere DE CHATEAUBRIAND, loopende in„ zonderheid over het hedendaagsche *Jeruzalem* en „ diens bewoners. Sedert viel mij het volgende in „ handen; zoo veel behagens vond ik daarin, en vlei„ de mij met gelijken bijval bij uwe Lezers, dat ik „ ftraks ter vertalinge befloot, en om het, met ver„ zoek om inlasfching in uw Mengelwerk, Ul. toe te „ zenden.

Ul. Begunftiger,
E. T. A."

❁ ❁ ❁

Met het bezoeken van *Griekenland*, *Palestina*, *Egypte* en *Barbarije* had ik nooit ten oogmerke, fchrijft de Heer DE CHATEAUBRIAND, eene Reis te befchrijven. Mijn doelwit was alleen, om mij van de taal der Ouden te bedienen, „ mij van mijne onkunde te genezen." Sints eenige jaren een Werk onder handen hebbende, hetwelk als een bewijs moet dienen van den *Geest des Christendoms*, heb ik gemeend, de plaatfen te moeten leeren kennen, alwaar ik mijne perfonaadjen plaatfte. Geen vertrouwen ftel ik in hetgene ik fchrijf, dan wanneer ik met ULYSSES kan zeggen: „ Ik heb de zeden en de „ landen gezien; ik heb getracht, dezelve voor u af te „ beelden, zoo als zij zich aan mijne oogen vertoon„ den."

Eer ik na de *Levant* op reis ging, had ik een geruimen tijd befteed aan het lezen van de oude en hedendaagfche Schrijvers, die over *Griekenland* en het *Joodfche Land* handelen. De uittrekfels, daaruit gemaakt, en de aantee-

teekeningen, op de plaatfen zelve verzameld, zijn de bouwftoffen, welke ik voor mijn Werk vergader; doch, onder de dingen, die ik gezien heb, zijn er eenigen voor mij volftrekt onnut. Alwat, bij voorbeeld, op de gebruiken der hedendaagfche volken flaat, kan niet in mijn plan vallen, omdat mijn tooneel in de oudheid is geplaatst. Alwat, daarentegen, plaatsbefchrijving is, moet ik voor mijn Boek bewaren. Diensvolgens heb ik van mijne oefeningen de voorwerpen afgefcheiden, die buiten mijn plan vallen, en welke ik van nu af mijnen Lezer kan aanbieden. Ik verzoek hem, zich fteeds te herinneren, dat mijn tegenwoordig fchrijven geene Reis is, maar onvolkomene berigten en eenige herinneringen.

Ik ging te fcheep te *Trieste*, 1 Augustus 1806. Spoedig waren wij buiten de *Adriatifche Zee*. Op den 8 zagen wij *Skerie* (*Corfu*) en *Buthrotum*, welke aan twee der fraaifte tooneelen van de *Odysfea* en de *Eneis* doen gedenken. Wij zagen de rotfen van *Ithaca*. Gaarne zoude ik er voet aan land gezet hebben, om er den hof van LAERTIUS te bezigtigen, de hut van EUMEUS, en zelfs de plaats, alwaar de hond van ULYSSES van blijdfchap ftierf op het wederzien van zijnen meester.

Wij zeilden voorbij de eilanden *Zanten* en *Cephalonia*; en op den 10, in den morgenftond, vertoonden zich de bergen van *Elis* ten noorden aan den gezigteinder. Op den 11 lieten wij het anker vallen voor *Modon*, het aloude *Mothonus*, nabij *Pylos*. Ik groette de oevers van *Griekenland*, en de floep van ons fchip bragt mij aan den voet der muren van *Modon*.

Ik vervolgde mijne reis te land.

In *Peloponefus* zag ik niets anders dan een land, de prooi dier losbandige *Tartaaren*, die vermaak fcheppen in het vernielen van de gedenkteekens der befchaafdheid en der kunften, van de oogften zelve, de boomen en geheele geflachten. Zoude men kunnen gelooven, dat er dwingelanden in de wereld zijn, ongerijmd en woest genoeg, om zich tegen de verbetering van dingen van de eerfte noodzakelijkheid te verzetten? Een brug ftort in, en zij wordt niet herfteld; een mensch herbouwt zijn huis, hij wordt in boete beflagen. Ik heb *Griekfche* Schippers zich liever met gefcheurde zeilen in het gevaar van fchipbreuk zien begeven, dan die zeilen verftellen: zoo bang zijn zij om aangaande hunne welhebbend-

bendheid en nijverheid eenig vermoeden te doen opvatten!

Van *Modon* vertrok ik na *Coron*, aan de golf van *Mesſenie*. Ik ſtak die golf over; ik voer den *Pamisſus* op. Ik kwam in *Arcadie* door een der *Hermæen* van den berg *Lyceus*; ik vervolgde mijne reis na *Megalopolis*, een gewrocht van EPAMINONDAS, en het Vaderland van PHILOPEMO. Ik kwam te *Tripolizza*, eene nieuwe ſtad in het dal van *Tegeus*, aan den voet van den *Menalus*. Ik keerde terug, om *Sparta*, den *Taygetus* en de valei van *Laconie* te bezigtigen. Van daar ſloeg ik den weg in na *Argos* over de bergen; ik bezag alwat er overig is van de ſtad des konings der koningen. Ik vertoefde eenigen tijd te *Mycene* en *Korinthe*. De landengte over het *Geraniſche* gebergte doortrekkende, zag ik eenen Aga met een karabijnſlag eenen *Griek* eene wonde toebrengen, en hem vijftig ſtokſlagen doen geven om hem te genezen!

Ik zakte af na *Megara* en *Eleuſis*; ik vertoefde eenigen tijd te *Athene*; en ik nam eindelijk voor altoos afſcheid van het land der Zanggodinnen en der groote mannen, en ging aan Kaap *Sunium* te ſcheep na *Zea*.

Zea is het aloude *Ceos*, bij de *Grieken* vermaard door de grijsaards, die zich met eigen handen ombragten; door *Ariſteus*, wiens bijen VIRGILIUS heeft bezongen; door de geboorte van SIMONIDES en BACCHYLIDES. Het gaas van *Ceos* werd vermaard bij de *Romeinſche* Dichters, die het bij *geweven wind* vergelijken. Van *Zea* vertrok ik na *Tinos*, van *Tinos* na *Chios*, en van *Chios* na *Smyrna*. Ik beſloot over land na de vlakte van *Troje* te vertrekken. Ik reisde voort tot aan *Pergamus*: ik doorliep de puinhoopen der paleizen der EUMENESSEN en ATTALUSSEN, en ik zocht vruchteloos na het graf van GALENUS. Toen ik mijne reis verder wilde voortzetten, weigerde mijn gids verder te gaan, onder voorwendſel dat de engten van de *Ida* onveilig waren. Ik was genoodzaakt, den weg na *Conſtantinopole* in te ſlaan. Daar het hoofdoogmerk mijner reize was, de heilige plaatſen te bezoeken, onderzocht ik bij mijne komst te *Pera*, of er niet een ſchip van de kust van *Syrie* in de haven lag. Ik had het geluk, er een te vinden, dat op zijn vertrek lag, en beladen met *Griekſche* pellegrims, na *Jaffa* beſtemd. Ik maakte akkoord met den Kapitein; en welhaast

haast zeilden wij na *Jeruzalem*, onder de vlag van het kruis, die aan de masten van ons fchip wapperde.

Er bevonden zich ongeveer tweehonderd pasfagiers aan boord, mannen, vrouwen, kinderen en grijsaards. Even zoo vele matten zag men op eene rije langs de beide zijden tusfchendeks gefpreid. Een ftrook papier, aan het fcheepsboord geplakt, wees den naam des eigenaars van elke mat aan. Aan de peuluw van elken pellegrim hing zijn ftaf, zijn rozenkrans en een kruis. Des Kapiteins kamer werd bezet door de Papa's, geleiders van de bende. Aan den ingang dier kamer had men eene foort van twee zijkamers gemaakt; ik had de eer van in een dezer zwarte gaten van ongeveer zes voeten in het vierkant gehuisvest te zijn, met mijne twee knechts; een geheel gezin bevond zich tegen mij over in het andere vertrekje. In dit flag van Gemeenebest kookte elk naar goedvinden zijn eigen pot; de vrouwen pasten op hare kinderen; de mannen rookten, of bereidden het middagmaal; de Papa's zaten te zamen te praten. Overal hoorde men het fpelen op de *mandoline*, de viool en de lier. Men zong, men danfte, men lagchte, men bad; iedereen was vrolijk. Men riep mij toe: *Jeruzalem*! na het zuiden wijzende, en ik antwoordde: *Jeruzalem!* Om kort te gaan, indien wij niet bang geweest waren, zouden wij de gelukkigfte menfchen van de wereld geweest zijn; doch bij de minfte windverheffing haalden de matrozen de zeilen in, en zongen de pellegrims: *Christos! Kirie eleifon!* Zoo dra de ftorm bedaard was, vatteden wij wederom moed.

Voor het overige heb ik de wanorde niet befpeurd, waarvan fommige reizigers gewagen; integendeel ging het er zeer welvoegelijk en geregeld toe. Reeds den eerften avond van ons vertrek deden twee Papa's het gebed, waarbij allen met den diepften eerbied tegenwoordig waren. Het fchip werd gewijd; eene plegtigheid, die bij elken ftorm herhaald werd. De *Griekfche* Kerkgezangen zijn bevallig genoeg, doch niet zeer deftig. Ik merkte iet zonderlings op: een kind hefte het vers van eenen pfalm aan op een fchellen toon, en ging dus voort op eene eenige noot, terwijl een Papa het zelfde vers in een anderen toon zong en in *canon*; dat wil zeggen, den regel beginnende, als het

het kind reeds over het midden was. Aldus hebben zij een verwonderlijk *Kirie eleison*; niet anders is het dan eene noot, door verscheidene stemmen uitgehouden, sommigen zwaar, anderen hoog, zamenstellende het *andante* en *mezza voce*, de octaaf, quint en tierce. Verbazende is de uitwerking van dit *Kirie*, door de treurigheid en majesteit. Ongetwijfeld is het een overblijfsel van het aloude gezang der eerste Kerke. Ik vermoed dat het andere psalmgezang het hedendaagsche gezang is, in den *Griekschen* Kerkdienst ingevoerd omtrent de vierde eeuw, en over hetwelk de H. AUGUSTINUS reden had zich te beklagen.

'sDaags na mijn vertrek werd ik van nieuws door de koorts vrij hevig aangetast; ik was genoodzaakt, op mijne mat te blijven liggen. Spoedig bereikten wij de overzijde van de Zee van *Marmora* en van de Straat der *Dardanellen* (de *Propontis* en de *Hellespont*.) Wij passeerden het Schier-eiland *Cyzicus*, en den mond van den *Oegos-Potamos*. Wij voeren digt onder de voorgebergten van *Sestos* en *Abydos*. ALEXANDER met zijn leger, XERXES met zijne vloot, de *Atheners* en de *Spartanen*, HERO en LEANDER, konden de hoofdpijn niet verdrijven, die mij kwelde; doch toen men op den 21 September mij kwam berigten, 's morgens ten zes ure, dat wij het Kasteel der *Dardanellen* zouden omzeilen, was de koorts niet bestand tegen het herdenken aan *Troje*. Ik kroop op het dek; het eerst viel mijn oog op een hoog voorgebergte, waarop negen molens stonden; het was Kaap *Sigeus*. Aan den voet der Kaap ontdekte ik twee Grafsteden, het graf van ACHILLES en dat van PATROCLUS. De mond der *Simoïs* lag aan de linkerzijde van het nieuwe Kasteel van *Azie*; nog verder, achter ons, na den *Hellespont* varende, vertoonden zich Kaap *Rheteus* en het graf van AJAX. Aan de binnenzijde verhief zich de keten van den berg *Ida*, wiens hellingen, uit het punt gezien, alwaar ik mij bevond, een bevallig aanzien hadden. *Tenedos* lag het schip regt vooruit; *Est in conspectu Tenedos*. — De Roem moet iet wezenlijks zijn, omdat zij aldus het hart des genen doet kloppen, die er slechts de regter over is.

Op den 22 begaven wij ons in den *Archipel*. Wij zagen *Lesbos*, *Chio*, *Samos*, vermaard door zijne vruchtbaarheid en dwingelanden, en vooral door de geboorte

van

van PYTHAGORAS. Doch alwat de Dichters ons van dit eiland vermelden, mag niet halen bij de fraaije Episode van TELEMACHUS. Wij ſtevenden langs de oevers van *Azie*, langs welke het landſchap *Doris* en *Ionie* zich uitſtrekken, hetwelk *Griekenland* vermaken en groote; mannen verſchafte. Aldaar kronkelde de *Meander*; daar verhief zich *Epheſe*, *Milete*, *Halicarnasſus*, *Gnidus*. Ik groette het vaderland van HOMERUS, APELLES, HERODOTUS, THALES, ANAXAGORAS en ASPASIA. Maar ik vernam noch den tempel van *Epheſe*, noch het graf van MAUSOLUS, noch de VENUS van *Gnidus*. Alles was woest; en zonder de berigten van POCOCKE, WOOD, SPON en CHOISEUL, zoude ik, onder een hedendaagſchen en onvermaarden naam, het voorgebergte van *Mycale* niet hebben kunnen vinden. Na *Rhodus* aangedaan, en het eiland *Cyprus* te zijn voorbijgevaren, kregen wij eindelijk de kust van *Paleſtina* in het oog. Ik gevoelde thans niet de zelfde ſoort van ontroeringe, als op het eerſte gezigt der bergen van *Griekenland*; maar het gezigt van de wieg der *Israëliten* en van het vaderland der *Christenen* vervulde mij met ontzag en eerbied. Ik zoude den voet zetten in het land der wonderwerken, bij de bronnen der ontzettendſte dichtkunde, bij de plaatſen, alwaar, zelfs naar den mensch geſproken, de grootſte gebeurtenis is voorgevallen, die ooit het gelaat der wereld heeft veranderd: ik bedoel de komst van den MESSIAS.

Wij lieten het anker vallen voor *Yaffa*, eene halve mijl van den oever; de ſtad hadden wij in het zuidoost, en de Minaret der Moskee in het oost-zuidoost. Ik vermeld hier de ſtreken van het kompas om vrij gewigtige reden: de *Latijnſche* ſchepen laten doorgaans verder in zee het anker vallen, en dan bevinden zij zich op eene rotsachtige bank, die de touwen in ſtukken vijlt; terwijl de *Griekſche* ſchepen, nader aan land ankerende, zich op een minder gevaarlijken grond bevinden; tusſchen den inham of de kom van *Yaffa* en de rotsbank.

Van alle kanten kwamen er Caïquen, om de pellegrims na land te brengen. Terſtond ontdekte ik in de ſtuurlieden dezer ſchuiten eene andere kleedij, een ander gelaat, eene onderſcheidene taal; in één woord, het Arabiſche ras en de bewoners van de boorden der woestijn.

Ik zond mijn *Griekschen* knecht om de Vaders van het Heilige Land van de aankomst eens *Latijnschen* pellegrims te verwittigen. Welhaast zag ik een vaartuig naderen, waarin ik van verre drie Geestelijken vernam, die, mij aan mijn Frankisch gewaad onderscheiden hebbende, mij met de hand wenkten. Deze Vaders kwamen aan boord: hoewel zij *Spanjaards* waren, en een moeijelijk te verstaan *Italiaansch* spraken, verwelkomden wij elkander als eigenlijke landgenooten. Ik trad met hun in de sloep; wij liepen de haven binnen door eene opening tusschen de rotsen gemaakt, en gevaarlijk zelfs voor een Caïque. De *Arabieren* van het strand liepen in het water tot aan den middel, om ons op hunne schouders te dragen. Een vrij zonderling tooneel werd hier geopend: mijn knecht was in een witachtigen overrok gekleed; het wit eene onderscheidende kleur bij de *Arabieren* zijnde, meenden zij, dat mijn knecht de *Scheik* was. Zij grepen hem aan, en droegen hem in zegepraal, in weerwil zijner betuigingen; terwijl ik, dank hebbe mijn blaauw kleed! zonder statelijkheid aan land wierd gedragen op den rug eens haveloozen bedelaars.

Wij begaven ons na het verblijf der Vaderen, een eenvoudig houten huis, staande aan de haven, en een fraai uitzigt op de zee hebbende. Mijne Gastheeren bragten mij eerst in de Kapel, welke ik verlicht vond, en alwaar zij God dankten dat hij hun eenen broeder had gezonden: aandoenlijke Christelijke inzettingen, waardoor de reiziger vrienden en hulp ontmoet in de barbaarschste landen; inzettingen, welke ik elders met lof vermeld heb, doch die nooit genoeg zullen bewonderd worden!

De Geestelijken bragten mij in eene Cel, alwaar ik eene tafel, een goed bed, inkt en papier, versch water en helder linnen vond. Men moet zich in een *Grieksch* vaartuig hebben bevonden, met tweehonderd pellegrims beladen, om de waarde van dit alles te voelen. 's Avonds ten acht ure gingen wij in de Eetzaal. Gezamenlijk wordt er het *Benedictum* gebeden, voorafgegaan van het *de Profundis:* eene herinnering van den dood, welke het *Christendom* met alle de bedrijven des levens paart, om aan dezelve meer achtbaarheids bij te zetten, even gelijk de Ouden dezelve met hunne gastmalen samenvoegden, om het genot van hunne vermaken te

te verhoogen. Op eene kleine zindelijke en voor mij alleen aangeregte tafel werden mij opgedischt gevogelte, visch, voortreffelijke vruchten, als granaatappelen, druiven, en dadelen in hunnen dop. Cyprische wijn en koffij uit de Levant had ik zoo veel als ik verlangde. Terwijl ik met weldaden wierd overladen, aten de Vaders zeer vrolijk een weinig visch zonder zout en olie; zij waren vrolijk met bescheidenheid, gemeenzaam met beschaafdheid. Men deed geene nuttelooze vragen; men betoonde geene ijdele nieuwsgierigheid. Het geheele gesprek liep over mijne reis, en over de te beramene maatregels om dezelve veilig voort te zetten. „Want," zeiden zij, „thans zijn wij voor u bij uw Vaderland aan„sprakelijk." Reeds hadden zij eenen bode afgevaardigd aan den Scheik der *Arabieren* van het gebergte van *Judea*, en eenen anderen aan den Vader Procureur van *Rama*. „Wij ontvangen u," zeide de Vader FRANÇOIS MUNOZ tot mij, „met een *helder en wit* hart" (*limpide e bianco*). Onnoodig was het, dat deze *Spaansche* Geestelijke mij van de opregtheid zijner gevoelens verzekering deed; ligt zoude ik dezelve gelezen hebben uit de godvruchtige openheid van zijn gelaat en oog.

Deze zoo Christelijke en liefderijke bejegening in een land, alwaar het Christendom en de liefde geboren wierden; deze Apostolische herbergzaamheid in eene plaats, alwaar de eerste der Apostelen het Evangelie verkondigde, ontroerden mijn hart; ik herinnerde mij, dat andere Zendelingen met dezelfde hartelijkheid mij hadden ontvangen in de woestijnen van *Amerika*. Te meer verdienste hebben de Geestelijken van het Heilige Land, aangezien zij, aan de pellegrims van *Jeruzalem* de weldadigheid van JEZUS CHRISTUS met eene milde hand oefenende, voor hun het kruis bewaard hebben, welk aan deze zelfde oevers werd geplant. Deze Vader met het *heldere en witte hart* verzekerde mij verder, dat hij het leven, welk hij sints vijftig jaren leidde, een *vero paradiso* vond. Wil men weten, wat dit paradijs zij? Dagelijks eene boete, bedreiging met stokslagen, boeijen en de dood! Eenigen tijd geleden hadden de Geestelijken het lijnwaad van het altaar gewasschen. ... Het water, met stijfsel bezwangerd, buiten het hospitaal loopende, had een steen wit gemaakt. Er gaat een *Turk* voorbij; hij ziet dien steen, en gaat den *Cadi* aanbren-

gen,

gen, dat de Vaders hun huis verbouwd hadden. De Cadi begeeft zich derwaarts, verklaart, dat de steen, die voorheen zwart was, wit is geworden; en zonder de Geestelijken te hooren, verwijst hij hen in eene boete van tien beurzen. 's Daags voor mijne komst te *Yaffa* was de Vader Procureur van het hospitaal door een knecht van den Aga met den strop gedreigd, in tegenwoordigheid van den Aga zelven. Deze vergenoegde zich met bedaardelijk zijne knevels te rollen, zonder zich te verwaardigen om den *hond* een goed woord te geven. Zie daar het *ware paradijs* dezer Monniken, die, volgens sommige Reizigers, kleine Monarchen in het Heilige Land zijn, en de grootste eerbewijzen ontvangen.

's Daags na mijne komst te *Yaffa* wilde ik de stad doorwandelen, en een bezoek afleggen bij den Aga, die mij had laten verwelkomen. De Onder-Procureur ontraadde mij dit voornemen. „ Gij kent de lieden hier „ niet," zeide hij; „ hetgeen gij voor eene beleefd„ heid houdt, is eene bespieding. Men is u slechts „ komen begroeten, om te weten, wie gij zijt, of gij „ rijk zijt, of men u kan uitplonderen. Wilt gij den Aga „ zien? dan moet gij hem eerst geschenken brengen: „ hij zal niet in gebreke blijven, uws ondanks, u een gelei„ de na *Jeruzalem* te geven. De Aga van *Ramlé* zal dat „ geleide versterken. De *Arabieren*, wetende dat een „ rijke Frank in pelgrimaadje na het H. Graf gaat, zul„ len het pasfagiegeld verhoogen, of onder weg u aan„ tasten. Voor de poort van *Jeruzalem* zult gij de „ legerplaats van den Pacha van *Damas* aantreffen, „ die, naar gewoonte, gekomen is om schattingen te „ heffen, voor dat hij de Karavane na *Mekka* voert. „ Uwe reispakkaadje zal den Pacha in het oog loopen, „ en u aan het betalen van boeten blootstellen. Bij „ uwe komst te *Jeruzalem* zal men u drie of vierdui„ zend piasters voor het geleide afvragen. Het volk, „ van uwe komst onderrigt, zal u derwijze omsinge„ len, dat, al ware het dat gij millioenen bezat, gij „ niet zoudt in staat zijn, hunne schraapzucht te „ verzadigen. De straten zullen in uwen weg verstopt „ zijn, en gij zult de Heilige Plaatsen niet kunnen bin„ nentreden, zonder gevaar te loopen van verscheurd „ te worden. Geloof mij, morgen zullen wij ons als „ pellegrims vermommen; wij zullen te gader naar *Ram*„ *lé* gaan; aldaar zal ik het antwoord van mijnen bode

„ ontvangen. Indien het gunstig zij, zult gij bij nacht „ vertrekken, en gij zult gezond en veilig, en met wei- „ nige kosten, te *Jeruzalem* komen."

De Vader bevestigde zijne redenering met duizend voorbeelden, en in het bijzonder met dat van een *Poolschen* Bisschop, wien een te groot vertoon van rijkdom, nu twee jaren geleden, bijkans het leven had gekost. Ik verhaal dit alles alleen om te doen zien, tot welk eene hoogte het zedenbederf, de goudzucht, de regeringloosheid en de barbaarschheid in deze ellendige landen zijn geklommen. Volgens hetgeen ik met mijne eigen oogen heb gezien, schroom ik niet te beweren, dat, zonder de waakzaamheid en de vaderlijke zorge der Christen-Geestelijken, wel de helft der pellegrims op de reis naar *Jeruzalem* zoude omkomen.

Op den 3 October, 's namiddags ten vier ure, kleedden wij ons in rokken van geitenvel, in *Opper-Egypte* gemaakt, zoo als de *Bedouins* dragen. Wij klommen op slechte muilezels. De Onder-Procureur reed vooruit, den titel van eenen armen Broeder aannemende; een bijkans naakte *Arabier* wees ons den weg, en een andere volgde ons, eenen ezel drijvende, die onze pakkaadje droeg. Wij reden af achter het hospitaal, en bereikten de stadspoort.

Te *Ramlé* wachtte goede tijding op mij; ik vond er een Drogman van het klooster van *Jeruzalem*, welken de Overste mij te gemoet had gezonden. Het *Arabische* opperhoofd, hetwelk mij moest geleiden, hield zich op eenigen afstand in het opene veld: want de Aga van *Ramlé* gedoogde niet, dat er *Bedouins* binnen de stad kwamen.

De vermogendste Stam van het gebergte van *Judea* houdt zijn verblijf in het dorp *Jeremia*; naar goedvinden kan dezelve den weg naar *Jeruzalem* voor de reizigers openen en sluiten. De Scheik van dezen Stam was voor eenigen tijd overleden; hij had zijnen jongen zoon UTMAN nagelaten onder de voogdijschap van zijnen oom ABOU-GOSH: deze had twee broeders, DGIABER en EBRAÏM-HABD-EL-ROUMAN, die mij op mijne terugreis verzelden.

Wij verlieten *Ramlé*, den 4, ten middernacht. Wij volbragten onzen togt door de vlakte van *Saron*, en begaven ons in het gebergte van *Judea*. Toen de dag was aangebroken, bevond ik mij in eenen doolhof van ber-

bergen van eene kegelachtige gedaante, allen gelijk aan elkander, en aan den voet de eene aan den anderen als geketend. Ik kwam in het dal van *Jeremia*; ik daalde af in het dal van *Terebinthe*, latende het kasteel der *Macchabeën* aan mijne regterhand. De rotsen, die tot nu toe eenigzins met groente bedekt geweest waren, werden kaal. Allengskens hield alle groeijing op, en het verward halfrond der bergen nam eene roode en vurige kleur aan. Eenen heuvel bereikt hebbende, ontdekte ik in eens eene reeks *Gothische* muren. Aan den voet dier muren vertoonde zich eene legerplaats van *Turksche* Ruiterij, in alle de Oostersche pracht. De *Arabische* bevelhebber riep: *El Qods!* de Heilige! (*Jeruzalem*), en vlugtte in vollen galop (*).

Het geroep des Drogmans, die mij beval, onze bende digter te sluiten, omdat wij door de legerplaats moesten trekken, deed mij uit de mijmering ontwaken, in welke het gezigt van de heilige plaatsen mij had gedompeld. Wij traden binnen *Jeruzalem* door de poort, de *Pellegrimspoort* genaamd, doch wier eigenlijke naam de *Damaspoort* is. Wij daalden af naar het *Klooster van den Zaligmaker*. Men moet zich in den toestand der Vaderen van het Heilige Land bevinden, om een denkbeeld te hebben van het vermaak, welk mijne komst hun veroorzaakte; alleen door de tegenwoordigheid eens Franschmans dachten zij geborgen te zijn. De Gardiaan (Vader BONAVENTURA DE NOLA) zeide tot mij: „Het is de Voorzienigheid, die u heeft gezonden! „Gij zult ons behoeden dat wij niet geplonderd worden, en misschien door den Pacha vermoord. Gij „hebt zekerlijk reisfirmans? Sta ons toe, dat wij „dezelve aan den Pacha zenden; hij zal dan weten, dat er een Franschman in het Klooster is gekomen; hij zal denken, dat wij door *Frankrijk* beschermd worden. Voorleden jaar dwong hij ons, „zestigduizend piasters op te brengen; volgens gewoonte zijn wij hem slechts vierduizend schuldig, en dat nog wel bij wijze van geschenk. Dit „jaar

(*) ABOU-GOSH, hoewel een onderdaan van den Grooten Heer, vreesde dat hij stokslagen ontvangen en in boete zou beslagen worden door den Pacha.

„ daar wil hij ons eene gelijke somme afknevelen, en
„ dreigt ons, tot uitersten te zullen komen, indien
„ wij weigerachtig zijn. Wij zullen genoodzaakt zijn,
„ de gewijde Vaten te verkoopen: want sedert vier
„ jaren ontvangen wij volstrekt geene toelage meer uit
„ Europa; indien dit zoo voortga, zullen wij ons bin-
„ nen kort genoodzaakt zien, het Heilige Land te ver-
„ laten, en het Graf van JEZUS CHRISTUS aan de *Maho-*
„ *metanen* over te laten."

Ik achtte mij hoogst gelukkig, in mijne magt te hebben, hetgeen de Vader Gardiaan van mij verzocht. Nogtans deed ik hem opmerken, dat hij mij na de *Jordaan* moest laten vertrekken, voordat mijne firmans gezonden wierden, om de zwarigheden eener altijd gevaarlijke reize niet te vermeerderen.

Terstond werd er om een *Turk* gezonden, ALI-AGA genaamd, om mij naar *Bethlehem* te geleiden. Deze ALI-AGA was de zoon van eenen Aga van *Ramlé*, die op last van den beruchten DJEZZAR onthoofd was. ALI-AGA was geboren te *Jericho*, heden ten dage *Rihha*, in de vallei van de *Jordaan*, en hij was Gouverneur van dat dorp. Hij was een man van verstand en moed, over welken ik reden had zeer voldaan te zijn. Al aanstonds deed hij mij en mijne twee knechts het *Arabisch* kleed uittrekken, om ons wederom in het *Fransch* gewaad te steken: dit gewaad, voormaals bij de Oosterlingen zoo zeer veracht, boezemt thans eerbied en vreeze in. Voor het overige is onlangs de *Fransche* dapperheid wedergekeerd in het bezit der vermaardheid, die dezelve sints langen tijd hier te lande heeft gehad. Het waren de *Fransche* Ridders, die het Koningrijk van *Jeruzalem* herstelden, en de lauweren van *Idumea* plukten. Nog heden wijzen u de *Turken* de Riddersfontein, den Riddersberg, den Ridderstoren; en op den berg *Kalvarie* ziet men den degen van GODFRIED VAN BOUILLON, die nog het Heilige Graf schijnt te bewaren.

's Avonds ten vijf ure werden ons drie zeer goede paarden bezorgd; de Drogman van het Klooster voegde zich bij ons; ALI stelde zich aan ons hoofd, en wij namen de reis aan naar *Bethlehem*, alwaar wij in het Klooster onze nachtrust moesten nemen, en ons voorzien van een geleide van zes *Bethlehemsche Arabieren*. Wij reden uit *Jeruzalem* door de Pellegrimspoort; vervolgens links omslaande en de engten aan den voet van den berg *Sion*

door-

doortrekkende, beklommen wij eenen berg; op wiens vlakken top wij een uur gaans te voet afleiden. Wij lieten *Jeruzalem* ten Noorden achter ons; ten Westen hadden wij de bergen van *Judea*, en in het Oosten, op een grooten afſtand, de bergen van *Arabie*. Na het *Elias*-klooster te zijn voorbijgereden, kwamen wij in het veld van *Rama*, alwaar het graf van RACHEL wordt gewezen. Het was nacht toen wij te *Bethlehem* kwamen. Met welk een vermaak bezocht ik de Kribbe des Zaligmakers, de plaats der aanbiddinge der *Magi* of Wijzen, de bidplaats van den H. HIERONYMUS! Nadat ik de onderſcheidene opſchriften, en alwat er merkwaardigs was, onderzocht had, begaf ik mij op weg naar de *Doode Zee*.

(*Het vervolg hierna.*)

DE GOEDE ZOON.

(Uit het *Engelsch* van den Heere AIKIN.)

De Heer HURSTING was een aanzienlijk Koopman in eene kleine landſtad. Jong trouwde hij, en had een talrijk gezin, over hetwelk zijne heftige en willekeurige geaardheid hem het vaderlijke gezag deed oefenen, door aan zijne hardhartigheid en luimen bot te vieren. Zijne vrouw, een model van de zachtaardigheid en de bevalligheden, die hare ſexe kenmerken, was er ſteeds op bedacht om bij haren man de gevoelens van goedwilligheid jegens haar en hare kinderen te onderhouden; doch de zachte en bevredigende middelen, welke zij, om dat oogmerk te bereiken, te werk ſtelde, bereikten maar al te zelden hun doel.

KAREL, hun oudſte zoon, was van eene geaardheid, die, door zachtheid en beleid ligt te leiden, tegen de heerſchappij van een ſtreng en doldriftig gezag zich immer verzet. Onmogelijk was het diensvolgens, herhaalde en hoogloopende geſchillen met zijnen vader te vermijden, aan wiens onbuigzame ſtrengheid hij onſtuimigen en hardnekkigen tegenſtand bood. Met de jaren namen die rampzalige geſchillen dermate toe, dat, toen de jongeling den ouderdom van vijftien jaren had bereikt, zijn vader, na een geſchil, waarin hij hem niet tot gehoorzaamheid konde dwingen, hem zijn huis ontzeide, met aanzegging dat hij nooit wederom onder zijne oogen moest komen.

Te veel fierheids bezat deze jongeling, dan dat dit hem tweemaal behoefde bevolen te worden. Op staande voet vertrok hij te voet naar *Londen* zoo als hij stond en ging, dat wil zeggen, van alle hulpmiddelen ontbloot. Bij zijne komst in deze stad, na vele onaangenaamheden en vermoeijenissen te hebben uitgestaan, ontmoette hij een Oostindischen Kapitein, met welken zijn vader eenige zaken had uitstaan; door lang smeeken verkreeg hij van hem verlof, hem op eene reis te verzellen, welke hij binnen weinige dagen zoude ondernemen.

Hoe vertoornd ook de Heer HURSTING ware, konde hij niet nalaten groot leedwezen te gevoelen, vernemende dat zijn zoon een gebod zoo naauwkeurig nakwam, door drift hem in den mond gelegd. Wat de Moeder aangaat, voor welke de jongeling altijd de teederste liefde en den diepsten eerbied had gevoed, lang was zij daarover onvertroostbaar. Ten slotte van alle hunne nasporingen vernamen zij, dat hun zoon zich ter zee had begeven, zonder te kunnen ontdekken, naar welk gewest, en in welke hoedanigheid.

Bij deze reden van droefheid kwam welhaast de vermindering van hun vermogen, ontstaan uit herhaalde verliezen in den Koophandel. Na eenige jaren tegen hun lot vruchteloos te hebben geworsteld, waren zij genoodzaakt, zich naar een naburig dorp te begeven, in een klein huis, alwaar zij, van droefheid verteerd, hunne gezondheid en moed verloren hebbende, hunne kinderen in behoefte en onbekendheid opvoedden.

Intusschen trok de Heer HURSTING een voordeel uit zijne rampen. Zijn karakter werd ongevoelig zachter, en zijne driften bedaarden. Door zijne liefde zocht hij het lijden zijner lotgenooten te verminderen, en vertoonde bij aanhoudendheid blijken van de levendigste hoogachtinge voor zijne vrouw, wier beminnelijke hoedanigheden hij dag aan dag hooger begon te schatten.

Onder dit alles ondervond KAREL de beurtwisselingen der fortuin. De Kapitein, wiens gunst hij door zijn wel oppassen had gewonnen, stierf op de reis, en men zette den jongeling op *Madras* aan land, van vrienden en beschermers ontbloot.

Hij was op het punt om van gebrek om te komen, toen een Koopman van het Kantoor zich over hem ontfermde, en hem in zijn huis nam. Na eenigen tijd zijne kunde en getrouwheid in een der geringste posten beproefd te hebben, plaatste zijn beschermer hem op een van zijne *bureaux*, en onderrigtte hem in de handelbedrijven van het Etablissement.

Gedurende eene korte beproeving in dezen post, gaf de jongeling blijk van zoo veel bekwaamheids, dat hij in staat werd geoordeeld om een vrij aanzienlijken post op eenigen af-

afstand van dien oord te bekleeden. Aldaar verrigtte hij met zoo veel beleids eenige belangrijke en moeijelijke zaken, en handelde, in netelige omstandigheden, met zoo veel regtvaardigheids en bedaardheids van geest, dat hij het vertrouwen van het geheele kantoor won. Welhaast werd hij tot een eere en voordeel gevend ambt bevorderd, en begon zich te verrijken, met eenen spoed, aan dat land eigen.

Het misnoegen, welk hem bezielde, toen hij zijne familie verliet, en de rampen, welke hij vervolgens leed, verdoofden langen tijd alle aandoeningen van ouderliefde in zijne ziel. Niet anders herdacht hij aan het vaderlijke huis dan als een tooneel van strenge en onverdiende straffe, en besloot, derwaarts niet terug te keeren, dan nadat men de onregtvaardigheid zijner wegjaginge volkomen zoude erkend hebben.

Nogtans, naar gelange een streelender vooruitzigt zich voor hem opende, werd zijn hart meer verzacht. Het verteederde bij de herinnering van de bestendige vriendschap zijner moeder, en de liefkozingen zijner broeders en zusters onder hunne speelen. Zelfs verschoonde hij zijns vaders strengheid, en veroordeelde zijne eigen halstarrigheid, als ten minste even berispelijk. Deze bedenkingen werkten zoo sterk in hem, dat de schitterende uitzigten, welke hij toenmaals had, hem niet konden bewegen, eene zoo vurig verlangde zamenkomst langer te verschuiven. Hij maakte alle zijne bezittingen tot geld, en vertrok naar *Engeland*, alwaar hij, na eene afwezigheid van negen jaren, aanlandde.

Voet aan land hebbende gezet, ontmoette hij eenen zijner vroegere kennisfen, die hem de treurige verandering verhaalde, in de omstandigheden van zijnen vader voorgevallen. Met een hart, door de teederste aandoeningen geroerd, ging hij straks op reis na de plaats, alwaar zijne familie woonde.

De dag was aan het dalen, en de treurige echtgenooten, in neerslagtigheid gedompeld, zaten bij hunne sombere haardstede. Een brief, welken de Heer HURSTING dien zelfden dag van den eigenaar zijner kleine woninge had ontvangen, bij welken hij met de huur een weinig ten achtere was, had de treurigheid en moedeloosheid des geheelen gezins vermeerderd. „Wat zal er van ons worden!" riep de ongelukkige vader, den brief in zijne hand houdende: „hij dreigt ons van hier „te verdrijven. Ongevoelig mensch! Maar kan ik van eenen „vreemde meer medelijdens verwachten, dan ik aan mijn ei„gen zoon betoond heb?" Te pijnigend was deze aanmerking; dan dat Mevrouw HURSTING dezelve kon verdragen. Zij vouwde hare handen te zamen, zuchtte en begon bitter te schreijen. Haar tegenwoordige toestand ging haar thans niet aan; zij gevoelde alleen de droefheid, haren zoon sints lang te hebben verloren.

Hunne oudste dochter, eene schoonheid in het eenvoudig en ar-

armoedig gewaad, vloog naar hare moeder toe; en met haar schreijende, vatte zij derzelver handen in eene van de hare, en ondersteunde met de andere haar hoofd. De vader zuchtte diep, en twee jongelingen, de oudste zoonen, die hem nog overig waren, sloegen op dit tooneel een treurig oog.

Eenigen der jongste kinderen, voor hartzeer nog onvatbaar, zaten op den deurdrempel. Zij kwamen zeggen, dat er een rijtuig voor het huis had stil gehouden, en dat er een mooi Heer uitklom. De jonge HURSTING trad een oogenblik daarna binnen, en bij het zien van het tafereel, welk zich vertoonde, viel hij op een stoel neder, en bezweem.

Het gezin verzamelde zich rondom hem, en zijne moeder hem aandachtig aanziende, riep uit: „Mijn zoon! mijn zoon!" en viel buiten kennis naast hem neder. De vader stond eenigen tijd met gevouwene handen, en in eene gevoellooze neerslagtigheid gedompeld; voorts op de knieën vallende, riep hij uit: „Hemel, ik dank u!" Straks vloog hij naar zijnen zoon, greep hem in zijne armen, en zijne teedere omhelzingen herriepen hem in het leven.

De jongeling was niet wederom bijgekomen, of hij wierp zich aan zijn vaders voeten, en smeekte hem om vergiffenis. „U vergeven, KAREL!" zeide de Heer HURSTING: „ik ben „het, mijn kind, die u om vergiffenis moet bidden voor het „wreed ongelijk, welk ik u heb aangedaan!" Dit gezegd hebbende, doet hij hem opstaan, drukt hem van nieuws tegen zijn hart, terwijl de zoon de vaderlijke tranen langs zijne wangen voelt stroomen.

Inmiddels bleef de moeder bezeffeloos in de armen harer dochter; de overige leden des gezins, ontroerd en verschrikt, wisten niet, wat zij van dit tooneel moesten denken, en de kleine kinderen begonnen luidkeels te schreeuwen op het zien van hunne moeder, die niet meer scheen te leven. Lang was zij zonder eenige teekens van leven te vertoonen, ondanks de gestadige pogingen van haren zoon en echtgenoot; en toen hare oogen open gingen, en zich op het voorwerp vestigden, welk zij zoo gretig gezocht hadden, ondervond zij van nieuws eene te hevige aandoening; zware stuiptrekkingen volgden op hare bezwijming. Zij werd te bedde geholpen, alwaar zij allengskens genoegzaam bedaarde, om haren zoon te kunnen aanzien en omhelzen. Alle de overige kinderen kwamen op hunne beurt in de omhelzingen huns broeders deelen; de oudste dochter, die den geliefden medgezel harer kindsheid ligt herkende, gaf hem blijken van de teederste gevoeligheid.

Na de eerste liefkozingen en de eerste vragen, verhaalde KAREL, in weinige woorden, aan zijne ouders de lotgevallen,

len, hem bejegend. Nogtans verzachtte hij hetgeen dezelve grievendst konden bevatten, als willende niet de reeds te pijnlijke gewaarwordingen vernieuwen. Hij besloot met hun te berigten, dat alwat hij bezat het hunne was, dat alles ter hunner beschikkinge stond, en dat hij zich slechts als erfgenaam nevens de andere kinderen aanmerkte.

De edelmoedigheid dier aankondiginge, en de kinderlijke eerbied, welke daarvan de grond was, wekten de levendigste bewondering, en vernieuwden in den geest des vaders de spijt over de mishandeling, zulk eenen zoon aangedaan. Hij wilde de aanbieding in derzelver volle uitgebreidheid niet aannemen; maar een aanzienlijk gedeelte van zijn zoons bezittingen ter leen nemende, ging hij met hem eene handelgemeenschap aan, die hem in staat stelde, aan zijne andere kinderen een voordeeligen stand te bezorgen, en het overschot zijner dagen in ruimte en gelukkig door te brengen.

GEDACHTEN, OVERGENOMEN UIT HET ENGELSCH VAN DR. SWIFT.

Altijd geven wij alleen acht op de voordeelen der voorwerpen, welke wij begeeren; doch wanneer wij die verkregen hebben, zien wij niets anders dan derzelver nadeelen.

De verschijning van een mensch van vernuft in de wereld wordt altijd kenbaar, door de zamenspannig der zotten, rondom hem verzameld.

Ik heb lieden gekend, welke duizend goede hoedanigheden bezaten, van welke anderen alle de vruchten genoten, en die voor hunzelven van geenerhande nut waren. Het gaat hun als den zonnewijzer, tegen den gevel van een huis geplaatst; iedereen kan denzelven zien, uitgezonderd de eigenaar van het huis.

De reden, waarom er zoo weinige goede huishoudingen zijn, is, dat de jonge meisjes hare jeugd slijten met het maken van strikken, zonder aan het maken van kooijen te denken.

Indien iemand zich wil vermaken met het opmerken van het gelaat van lieden, die door de stad rijden, ben ik van oordeel, dat hij de vrolijkste tronien in de Rouwkoetsen zal ontmoeten.

De invloed der Fortuin is alleen blijkbaar in de oogen der ongelukkigen; de gelukkige menschen zien in hunnen voorspoed niets anders dan het werk der voorzigtigheid en het loon der verdienste.

De berisping is een tol, welke de man van aanzien aan het publiek als den prijs zijner grootheid betaalt.

Nooit

Nooit verlangde een wijs man jonger te zijn.

Er zijn menfchen, die meer bedacht zijn om hunne wijsheid dan hunne dwaasheden te verbergen.

Men zegt gemeenlijk, dat de Koningen *lange armen* hebben; ik wenschte wel dat hetzelfde ook van hunne ooren konde gezegd worden.

Indien een trotsaard mij zegt, dat ik op zekeren afftand van hem moet blijven, troost ik mij daarmede, dat hij op denzelfden afftand van mij is.

Zeer weinige menfchen, wijsgeerig gefproken, leven heden, maar bijkans allen hebben het voornemen om morgen te leven.

Hoe algemeen ook de begaafdheid van liegen is geworden, en hoe gemakkelijk het fchijne te wezen, heugt mij, echter, niet, in mijn geheel leven twee goede leugens gehoord te hebben.

De tong van eenen zot is zijn wreedfte vijand: zijne lippen zijn een ftrik, waarin zijne ziel wordt gevangen.

Zeker iemand had gedroomd, dat zijne Vrouw hem ongetrouw was; hij verhaalde dien droom aan zijnen Vriend: „ Een kwaad teeken," antwoordde hij hem: „ want VIRGILIUS zegt ergens:

„ Sunt geminæ fomni portæ, quarum altera fertur
„ Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris."

GELIJKAARDIGE GROOTMOEDIGHEID.

XENOPHON gewaagt van een *Armenisch* Vorst, die teffens met zijne Gemalinne door CYRUS werd gevangen genomen. Gevraagd zijnde, of hij zijne Vrijheid, zijn Koningrijk en zijne Gemalinne wilde weder hebben, antwoordde de Vorst: „ Wat mijne Vrijheid en mijn Koningrijk betreft, ik ftel er geen prijs op; maar kon ik met mijn bloed mijne Gemalinne vrijkoopen, ik zou het gaarne ftorten." — CYRUS, vervolgens hem dit alles wedergegeven hebbende, vroeg zijner Echtgenoote, „ wat zij van CYRUS dacht?" — Haar antwoord was: „ Ik weet het niet; mijne ziel was zoo geheel „ ingenomen met den Man, die zijn leven tot een losprijs „ zijner Vrouwe wilde geven, dat ik op niemand anders kon „ denken."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

OVER HET
WEDERZIEN EN HERKENNEN
IN HET
TOEKOMEND LEVEN.

Te leven in een' kring van wezens van dezelfde soort maakt een groot deel uit van het geluk der levende schepselen. Allen is eene sterke zucht tot gezelligheid aangeboren; de opvolging echter dier zucht wordt niet zelden gestuit door scheidingen van verschillenden aard, welke meestentijds onaangename gewaarwordingen doen ontstaan. — Gelijk in vele andere betrekkingen, zoo ook in dezen; ziet men den trap van volmaaktheid, op welken de mensch boven de redelooze dieren geplaatst is. Het redelooze dier heeft niets, waarmede hetzelve het onaangename der scheiding van zijne jongen kan verzachten, dan misschien het geringer vermogen om zich voorledene voorwerpen voor te stellen. De mensch daarentegen kan het bittere van iedere scheiding, hoe donker de vooruitzigten ook wezen mogen, op eene aangename wijze verzoeten door het denkbeeld: ,, wij zullen, althans wij kunnen elkander wederzien."

Wat kan voor den krijgsman, wat voor den zeeman, wat voor een iedér, die zijne vrienden en magen voor eenen tijd verlaat, zoeter troost, streelender hope wezen, dan de gedachte van wederzien? Wat kan ons het aangename, ja de behoefte eens gezelligen levens sterker doen gevoelen, dan het wederkeeren in den verlatenen kring? Stroomen van blijdschap vervullen dan onze ziel. De grieven, door de afwezigheid in ons harte

gemaakt, worden geheeld door den verzachtenden balsem der vreugde. Onaangename gewaarwordingen wijken dan verre van ons; ja dan zoude men de afwezigheid wenschelijk achten, om het verrukkelijke, het betooverende gevoel des wederziens te kunnen genieten.

Bevat het denkbeeld van wederzien, bevat het wederzien zelve reeds in dit leven zoo veel troost, zoo veel geluk; hoe veel verhevener moeten dan de uitwerkselen van dat denkbeeld wezen, wanneer wij het toepassen op de scheiding uit dit leven en het wederzien in het toekomende! De dingen toch dezes levens zijn kortstondig, tijdelijk, wisselvallig; die des toekomenden eeuwig, aan geenerlei tijd- noch lotwisfel onderworpen. Zal echter het denkbeeld van wederzien vereischten invloed hebben, dan moeten wij verzekerd zijn van, althans gegronde hope kunnen koesteren op eene gewenschte uitkomst.

Zullen wij elkanderen in het toekomend leven wederzien en herkennen? Dit is de vraag, tot welker beantwoording ik thans heb voorgenomen, Ul. (*) eenige bedenkingen mede te deelen.

Raadplegen wij de geopenbaarde leer onzes gezegenden Verlossers, mij dunkt, dezelve geeft ons gegrond vertrouwen ter bevestiging der vrage. —— Ik sta toe, dat ons, rakende de bijzonderheden van den toekomstigen heerlijken staat, de Openbaring niets stelligs aan de hand geeft; wij zouden ook daarvoor waarschijnlijk hier geheel onvatbaar zijn. Echter zijn de beschrijvingen, die wij hiervan bij de H. Schrijvers ontmoeten, niet alleen zoodanig, dat zij ons alles grootsch doen verwachten, maar tevens van dien aard, dat zij het weder-ontmoeten als veronderstellen. Zoo worden ons de zalige hemellingen beschreven als de gemeente der uitverkorenen Gods, die zonder vlek en rimpel is, vereenigd tot één ligchaam, waarvan Christus het hoofd is; als erfgenamen van het Koningrijk, welks grondslagen hier gelegd zijn, doch hetgeen namaals in luister zal bloeijen, waarin de gezaligden in eene nadere ge-

(*) Dit Stukje was bestemd, om in een' Vriendenkring te worden uitgesproken; toen een onverwachte dood den jeugdigen Schrijver aan denzelven ontrukte, en dit voornemen verijdelde.

gemeenschap met God en J. C. zullen leven; al hetwelk zich zonder naauwe verbindtenis der geheiligden in de gewesten der zaligheid niet laat voorstellen, en 't geen dus ook het blijde weder-ontmoeten van hun, die vóór ons derwaarts vertrokken zijn, van zelfs schijnt in te sluiten. PAULUS kon op dezen grond de geloovigen vermanen, zich niet onmatig te bedroeven over de afgestorvenen, als zij, die geene hope hebben.

Hoe zeer wij ook in dit algemeene zouden kunnen berusten, wil echter de bespiegelende Rede hierbij gaarne iets langer vertoeven. Weshalve ik mijn best zal doen, kortelijk voor te dragen, 't geen zij ons hieromtrent aan de hand geeft; hetgeen ik echter niet zoo zeer wil aangemerkt hebben als alles afdoende bewijzen, dan wel als eene beschouwing der zwarigheden tegen het niet wederzien, voor zoo verre ons kortzigtig verstand daartoe aanleiding geeft.

Wanneer ik mijnen aanleg, mijnen stand in deze wereld beschouwe, zie ik duidelijk mijne bestemming voor eenen toekomenden staat, mijne vatbaarheid voor meerdere volmaking. Wanneer ik mijne hartstogten, mijne neigingen gadesla, bespeur ik eene sterke zucht tot geluk; dat geluk kan ik door gezelligheid meer en meer bevorderen, — eene gezelligheid, welke voor mij eene behoefte is, tot welker vervulling ik door eene aangeboren neiging gedrongen worde. Wanneer ik tevens denke: het staat vast, dat met mijne hoogere volmaking mijne grootere gelukzaligheid vergezeld gaat; hoe dan kan ik volmaakter worden, wanneer ik niet tevens gelukkiger worde? Hoe kan ik dat worden, wanneer ik iets ontbere dat met mijn geluk onafscheidelijk verbonden is, wanneer ik de genoegens der gezelligheid misse, wanneer ik mijne verstorvene vrienden niet zal wederzien, in welker omgang ik de reinste genoegens der gezelligheid smaakte, welke ik thans misse; tot welker genot ik door eene ingeschapene zucht gedreven worde?

Mijne ouders, die mij door teêrhartige zorge en getrouwe raadgevingen op het oneffen pad des levens voor struikelingen konden bewaren, daalden vroege ten grave; vele mijner weldoeners, mijner deugdzame vrienden, zijn voor mij in dit leven verloren; hen alle bevat het somber graf; met het verlies van hun verloor ik niet tevens de zucht, om de genoegens, welke mij hunne omgang verschafte, te smaken. Neen, dezelve werd veeleer

fterker, pijnigde mij niet zelden door het gemis, en wekt in mij eene vurige begeerte om hen weder te zien.

Doch mogelijk ben ik, als Christen, door de verhevene en beeldrijke fchilderingen, die ons van het toekomend leven gegeven zijn, verlokt, en hebbe mijne verbeelding te veel den teugel gevierd? Mogelijk word ik meer door een' grilligen hartstogt weggevoerd, die tegen het bevel der Rede aandruischt, die in mij ontftaat door eene verkeerde voorftelling? Mogelijk zijn andere mijner natuurgenooten niet in zulk eene verwachting? — Doch neen; de denkbeelden dier volken, welke door het licht des Evangeliums niet beftraald waren, die ten opzigte des toekomenden levens flechts hunne Rede ter leidsvrouwe hadden; de denkbeelden dier volken overtuigen mij, dat de hoop op wederzien den mensch is aangeboren, dat zij de neiging tot gezelligheid ten grondflag heeft, en dat zij zich niet flechts tot dit leven bepaalt, maar uitziet op het toekomende. Zoo getuigt de Romeinfche Redenaar CICERO: „ Indien de dood eene verhuizing zij naar die gewesten, „ welke de verftorvenen bewonen; wat is dan wenfchelijker, dan tot hen te gaan, welke wij na hunnen „ dood zoo zeer bemind hebben, en eeuwiglijk te leven „ met hun, die door lesfen en voorbeelden getracht „ hebben ons te leeren een lofwaardig leven te leiden „ en getroost te fterven? Indien de dood den weg „ bane tot andere verblijfplaatfen; dan voorwaar „ fchijnt mij niets bekoorlijker, dan te komen tot en te „ leven met die genen, welke ik zoo zeer bemind „ hebbe, en welke ik nooit kan nalaten te beminnen „ en te prijzen. Maar tot mijne bloedverwanten, tot „ mijne vrienden te komen, hoe zal mij zulks verrukken? Welke gefprekken, welke verkeering, welke omhelzing zal mij verhevener genoegens, zuiverder wellust fchenken? ô Gelukkig zalig leven! ô „ Heilzame dood, die ons naar dat leven overvoert!" — En op eene andere plaats voert hij eenen Grijsaard dus fprekende in: „ Ik reikhals van verlangen, „ uwe vaderen te zien, welke ik geëerd en bemind „ hebbe; doch niet flechts hen, die ik zelf gekend „ hebbe, maar ook die mij bij overlevering, bij ge„ fchrifte bekend zijn, van welken ik zelve in mijne „ fchriften melding gemaakt hebbe. ô! Heerlijke dag,

„ op

„ op welken ik deze wereld vol onrust en ftrijd zal „ verlaten, om te verfchijnen in de Goddelijke ver- „ blijfplaatfen en vergadering der zalige geesten: „ want ik zal henengaan, niet alleen tot die voor- „ treffelijke mannen, van welken ik gefproken heb; „ maar ook tot mijnen CATO, die allen in deugd „ en braafheid te boven ging. Manmoedig verdroeg „ ik de fmarten, mij door zijnen dood veroorzaakt; „ doch niet door eene aangeborene lijdzaamheid van „ geest, maar wijl ik mijzelven troostte met de ge- „ dachte: wij zullen niet lang van elkander gefcheiden „ zijn. Dit verligt mijnen ouderdom, geeft denzelven „ veel bekoorlijks. Ware het, dat ik dwaalde in mijne „ denkbeelden aangaande de onfterfelijkheid der zie- „ len, — Ô! dan dwaal ik met vermaak; die verruk- „ kelijke doling zal ik mij nooit laten ontrooven."

Niet zonder grond derhalve kan men befluiten, dat de zucht tot het wederzien der voorwerpen onzer achting en genegenheid den mensch is aangeboren, voortfpruit uit zijnen aard als gezellig wezen, en dus eene algemeene eigenfchap is der menfchelijke nature.

Hoe nu kan men met mogelijkheid onderftellen, dat de Alwijze en Algoede in den fterveling eene zucht zoude fcheppen, welke nooit voldaan wordt, welker nietvoldoening hem vele kwellingen veroorzaakt, en die hem alsdan te vergeefs zoude gefchonken zijn? — Te beleedigend zijn zulke onderftellingen voor de Goddelijke Wijsheid en Goedheid.

Men zoude kunnen aanmerken: God kan het gemis van de genoegens der gezelligheid hier namaals vergoeden, door iets anders in de plaats te ftellen; of ook de gezelligheid doen herleven door verkeering met afgeftorvenen, fchoon juist niet die genen, tot welkers wederzien wij door eene natuurlijke zucht in dit leven gedrongen worden.

Heeft het eerfte plaats, dan wordt het fmartelijke geenszins weggenomen, dat wij in dit leven ondervinden door het niet voldoen eener aangeboren neiging, en blijft ook die neiging voor ons even fchijnbaar ijdel en te vergeefs; ja dan zoude het genot der gezelligheid in dit leven dikwijls eene bron zijn van vele onaangenaamheden en kwellingen; zoo dat men, van achtere befchouwd, zoude wenfchen, zulk eene zucht niet te bezitten.

Gebeurt het laatfte, dat wij namelijk in het toekomend leven wel met de afgeftorvenen, doch onbekenden, verkeeren, zulks fchijnt mij eene geringe voldoening mijner begeerte. Dan toch zoude ik mij moeten befchouwen als een geheel nieuw fchepfel, dat als 't ware eerst begint te leven, dat geheel nieuwe betrekkingen moet zoeken, waardoor het de genoegens kan fmaken, die de gezelligheid oplevert; — dan toch blijft mijne zucht tot wederzien onvoldaan, en dezelfde zwarigheden houden ftand, die de vorige tegenwerping aan de hand geeft; — dan zoude in dit leven ons bijna alle vertroosting benomen worden bij het verlies van dierbare panden. Het denkbeeld, „ hier namaals zullen zij gelukkig zijn," zoude ons wel eenigen troost geven; maar de gedachte, „ nooit zal ik hen wederzien, nooit het genot huns bijzijns weêr fmaken, voor eeuwig zijn wij van elkander gefcheiden," deze gedachte, hoe fterk onze geest ook wezen moge, zoude ons dikwijls moedeloosheid veroorzaken, en tot onbetamelijke wenfchen aanleiding geven. — Is zulks ook wel overeen te brengen met de Goddelijke Liefde en Regtvaardigheid? Zoude dan de moeder, die door den dood beroofd was van haren zuigeling, dien zij onder 't harte gedragen, met wee en fmarte gebaard heeft, die der moederlijke zorge naauwelijks met weinige lieve lagchjes beantwoord heeft; zoude dan die moeder voor eeuwig van dat lieve wichtje gefcheiden blijven, het nooit hare moederlijke liefde en teederheid kunnen betoonen, nooit meer het zoet der kinderlijke liefde gevoelen, zich nooit verheugen in het heil haars kinds? — Zoude omgekeerd die zuigeling, zouden die allen, welke hunne ouders nooit gekend hebben, dezelve ook nooit leeren kennen, nooit hunne kinderlijke liefde kunnen toonen? Zouden dezelve hun als vreemd blijven, zonder aanmerking der betrekking tusfchen ouders en kinderen?

Zouden teêrhartige ouderen, die zich verheugen, dat zij de zaden van deugd en godsvrucht in het hart van hunnen zoon geplant hebben, die zaden eindelijk zien ontkiemen, en reeds een heilzamen invloed rondsom zich verfpreiden; zouden die ouderen, wanneer de dood vroegtijdig hun dien jongeling ontrukte, denzelven nimmer wederzien, zich namaals nooit verheugen in het lot hunnes zoons, nooit de gelukkige ge-

vol-

volgen zien van de goede grondbeginfelen, die zij hem ingeprent hebben?

Zouden echtgenooten, die in armoedige omftandigheden verkeeren, hun kroost in kommer en ellende opbrengen, met velerlei rampen en wederwaardigheden te worftelen hebben, foms verflaauwen, doch niet geheel bezwijken, maar ftandvastig volharden in den ftrijd, — zouden zij hier namaals elkanderen, hunne kinderen nooit wederzien en herkennen, zich nooit onderling kunnen verheugen over hunne ftandvastigheid in het beftrijden van de verzoekingen der wereld?

Zouden zij, die in dit leven deelgenooten waren in ramp en druk, die te zamen den bitteren kelk des tegenfpoeds tot op den bodem moesten ledigen, — zouden zij in een toekomftig leven nimmer deelgenooten zijn van hun wederzijdsch geluk, zich nooit in elkanders heil kunnen verblijden? —— Door dit alles fchijnt 's menfchen toekomftige zaligheid zeer verminderd te worden.

Ik gevoel de zwarigheid, welke men hiertegen kan inbrengen. „Zal de zalige hereeniging van ouders en kinderen, van echtgenooten en geliefde perfonen, de vreugd der gezaligden vergrooten; moet dan hieruit niet volgen, dat het gemis dier waarde panden, waaraan ons hart hier zoo zeer verknocht was, dat het ontwaarworden, dat zij, die wij zoo hartelijk beminden, en waarvan wij alles goeds hoopten, den weg des verderfs zijn ingeflagen, voor de zalige hemellingen eene bron van fmarte zal openen?" — Ik acht mij niet in ftaat, dit volkomen te beantwoorden. Wij zullen in dit algemeene moeten berusten. Zucht voor het welzijn van hun, aan welke wij door banden van bloedverwant- of vriendfchap verbonden zijn, werkt fomwijlen bij ons fterker, dan liefde tot hetgeen regt, billijk en betamelijk is, vordert; en er ontftaat ftrijd tusfchen beiden. Van onze grovere zintuigelijke ligchamen ontbonden, is het te verwachten, dat onze gemoedsneigingen bedaarder zijn, en gewillig gehoor zullen geven aan de infpraak van regt en billijkheid. — Gelijk in alles, zoo ook hierin, zullen wij zekerlijk bevinden, dat de wegen Gods heilig, wijs en goed zijn; al hetwelk ons in zijne fchikkingen zal doen berusten zonder eenige klagte, niet alleen ten opzigte van onszelven, maar ook van anderen, hoedanig dan ook hun lot zij; ons met alle

 de

de geheiligden verheugende in de bedeelingen Gods, vol van regtvaardigheid en bermhartigheid.

Wilde men liever aannemen, dat alle vorige betrekkingen alsdan geheel uit onze gedachten zullen zijn uitgewischt; dan zou men moeten ſtellen, dat wij met onze intrede in de Eeuwigheid de bewustheid onzes vorigen beſtaans verliezen. Doch dan zou dit aardſche leven voor ons wezen alsof het nimmer beſtaan hadde; dan zoude er in het volgend leven geenerlei belooning of ſtraf, gegrond op regt en billijkheid, kunnen plaats grijpen, wijl de voorwerpen derzelve geene kennis droegen van voorafgaand goed of kwaad, door hun bedreven. — Maar zulk eene onkunde van het voorledene kan men niet onderſtellen, uit hoofde van de naauwe betrekking, die er zonder twijfel beſtaat tusſchen dit en het volgend leven, in hetwelk ons zekerlijk, voor zoo verre zulks beſtaanbaar is met deszelfs aard, die neigingen zullen volgen, welke hunnen grond hebben in onze natuur, als redelijk wezen.

Bezitten wij dus hier namaals het vermogen, om ons het voorledene te herinneren; zou ons geluk alsdan niet zeer veel lijden, indien wij de voorwerpen onzer liefde en genegenheid niet wederzagen? Wanneer wij ons dan bezig houden met de aangename herdenking van vorig goed door ons verrigt of genoten, moeten wij ons tevens ook den tijd, plaats, omſtandigheden en perſonen te binnen brengen, welke deelgenooten of getuigen dier daden waren. Zoude met die herinnering alsdan deze ſmartelijke gedachte niet vergezeld gaan: „ zij, die mij met teedere liefde en zorge hebben opgekweekt, — zij, met welken ik op het naauwst verbonden was, die mij met weldaden overladen hebben, die mij door lesſen en voorbeeld geleerd hebben den weg der deugd te bewandelen, die mij van den rand des verderfs gered hebben, — zij, welker groote en ſchitterende bekwaamheden ik bewonderd hebbe, — zij, welke ik naar mijn vermogen onderſteund en gekoesterd hebbe, — zij alle, ſchoon zij zich in deze zalige verblijfplaats bevinden, zijn toch voor mij eeuwig verloren; nooit zullen zij zich in mijn bijzijn kunnen verheugen over het heil, dat ik geniete; nooit zal ik hun mijne dankbaarheid, mijne liefde kunnen betoonen; nooit zal ik mij, als getuige en deelgenoot, in hun geluk kunnen verblijden; nooit zullen zij, die deelgenooten mijner ſmarte waren, in mijne vreugde deelen!"

Hoe

Hoe hard zijn zulke denkbeelden! hoe weinig overeenstemmende met de Goedheid en Liefde des besten Vaders, die, door de voortreffelijkste orde, uitmuntende geschiktheid en onderlinge verbinding, alles zoo geregeld heeft, als meest dienstig konde zijn, om het geluk zijner schepselen te bevorderen! Hoe kan Hij dan den mensch, het voortreffelijkste wezen der zigtbare schepping, berooven van die genoegens, welke onmiddellijke gevolgen zijn van 's menschen redelijke natuur, welke derzelver waarde hoe langs zoo meer kenmerken, welke hem de grootste zaligheid kunnen aanbrengen? — Zoo verre ons bepaald verstand reikt, schijnt dus te strijden met den aanleg onzer natuur, met den loop der dingen dezer wereld, met de volmaaktheid des Allerhoogsten, dat wij elkanderen niet zouden wederzien en herkennen.

Indien wij toch onze verbeelding den teugel vieren, en ons verplaatsen aan de andere zijde des grafs, hoe heerlijk, hoe bekoorlijk is dan niet het vooruitzigt; wanneer onze vrienden en magen, verheugd over ons aanlanden in de gewesten der Eeuwigheid, ons zullen ontvangen en verwelkomen, ons toeroepende: „ zijt „ welkom, vrienden, uit 's werelds oceaan, waar stor„ men en gevaren u omringden; zijt welkom in de ha„ ven! *hier* zijt gij veilig; *hier* kunt gij rusten van ve„ le bemoeijenissen; *hier* zullen wij voor eeuwig ver„ eenigd blijven; *hier* zal dood, tijd noch lotwissel „ ons immer scheiden."

Doch wat vermeet ik mij een' staat te schetsen, tot welken nimmer eenig sterfelijk oog is doorgedrongen, waarvan de beschrijving onmogelijk, de gedachte niet te bevatten is!

Billijk derhalve kunnen wij vertrouwen op wederzien en herkenning in het toekomend leven. Dit denkbeeld zal ons de rampen dezer wereld met meerdere lijdzaamheid doen ondergaan, zal het afsterven van dierbare panden minder smartelijk maken, zal ons getroost en rustig doen aftreden van dit tooneel der wisselvalligheid. Ware het ondertusschen dat ik hier dwaalde, ô! dan zeg ik met den Romeinschen Redenaar CICERO, „ dan „ dwaal ik met vermaak; die verrukkelijke doling zal „ ik mij nooit laten ontnemen."

Amsterdam, F. MIEDENDORP.
den 4 van Louwmaand 1808.

WAARNEMING VAN EEN AANMERKELIJK GROOT BEURSGEZWEL AAN DEN HALS, DOOR DE OPERATIE WEGGENOMEN. Door C. VAN HEYTHUYSEN, *voormaals Stads Heel- en Vroedmeester te Haarlem, thans Vroedmeester en Eersten Stads Heelmeester te Thiel.*

De Heer J. B. WILKENSON, Chirurgijn enz. te *Geldermalsen*, oud 40 jaren, laboreerde sedert twee jaren aan een Gezwel aan den Hals. In den beginne vertoonde het zich als een zeer kleine boon, geheel onpijnlijk; en daar het niet hinderlijk was, werd er door hem geen acht op gegeven.

Bij gelegenheid dat zijn Ed. mij bij eene zijner patienten gevraagd had, en wij te zamen deze lijderesse behandelden, liet hij mij het Gezwel eens zien (in Junij 1806.) Ik zag het geplaatst aan de linkerzijde van den hals, zich uitstrekkende nagenoeg een duim van onder het linker *Processus Mastoideus* van het *Os Temporum*, over dat gedeelte van den hals in de rondte, en hebbende de grootte van een groot ganzenëi.

Daar ik het meende te moeten houden voor een *Tumor Cysticus*, en wel voor een *Atheroma*, of soortgelijk Gezwel, raadde ik den Lijder, hetzelve hoe eerder zoo beter te laten wegnemen, vreezende dat het anders tot die grootte zou toenemen, dat men naderhand of moeijelijker, of soms geheel niet tot de uitroeijing zou besluiten, en het ongemak, ten koste van den Lijder, aanmerkelijk vergroot en meerder uitgebreid zou worden.

Doch, om welke redenen is mij onbekend, het wegnemen is verzuimd geworden. Het Gezwel intusschen liet niet na in alle opzigten in grootte toe te nemen, zoodanig, dat het wanstalte begon te veroorzaken, en den Lijder ongerustheid over zijnen toestand te verschaffen.

Ik had hem aangeraden, om, wanneer hij het gebrek niet liet wegnemen, gebruik te maken van compressen, bevochtigd in den gewonen *Spirit. Minder.* over het geheel aan te leggen. Gedurende deze applicatie is het genoeg-

noegzaam in denzelfden toeftand gebleven; maar eindelijk het gebruik nalatende, is het zoodanig in uitgebreidheid toegenomen, dat hij te rade geworden is, met deze en gene geleerde en voorname Kunstvrienden te consuleren; zoo als dan ook gefchied is te *Amfterdam*, *Utrecht* en *Arnhem*.

Verfchillend waren de advifen dier Geleerden; zijnde fommigen er voor, om het Gezwel aan zichzelve over te laten, en er niets aan te doen; anderen, om er met de *Troisquart* eene opening in te maken, en naar omftandigheden te handelen; namelijk, ontlast er zich eene bloedige ftoffe, moet men het zoo fpoedig mogelijk trachten te fluiten; zoo niet, men ontlaste zoo veel men kan. Wederom anderen begrepen, om te openen, en zoo mogelijk de radicale genezing te bewerken; altoos verkiezende, een *twijfelachtig* boven *geen* middel in 't geheel te ftellen.

Over het algemeen bleek het, dat het grootfte getal der geconfuleerde Geleerden, vóór het onaangeroerd laten des Gezwels, advifeerden.

Hoe zeer mijn gevoelen in den beginne was, om het weg te nemen door de Operatie, was ik evenwel nu in zoo verre van meening veranderd, dat ik thans vreesde, uit hoofde der aanmerkelijke hoegrootheid des Gezwels, wel het ongemak te zullen wegnemen, maar de genezing of fluiting der wonde niet ligt wederom te zullen kunnen verkrijgen; de Patient, buitendien van geen fterk geftel, door een voortdurenden uitvloed of lekking van vochten, vermageren, uitdroogen, en, in plaats van het ongemak radicaal te herftellen, aan eene kwijnende ziekte eindelijk zoude moeten omkomen. Dit een en ander ftelde ik onzen Lijder en Kunstvriend voor; niet voor hem verbergende, dat, zoo zeer ik in *Junij* 1806 vóór de Operatie was, ik nu daarin, om der gevolgen wille, zwarigheid maakte.

De Lijder zelf, een echt navolger van het gezegde van CELSUS: ,, *In cafu dubio remedium anceps melius est, quam nullum.*" *In twijfelachtige gevallen is een onzeker beter, dan geheel geen middel.* — verzocht mij van tijd tot tijd, de Operatie te ondernemen; tot dat ik eindelijk, ondervindende, dat het Gezwel fints kort nog aanmerkelijk in grootte was toegenomen, befloot, aan zijn verlangen te voldoen.

Nadien de Lijder, onder de door hem geconfuleerde Ge-

Geleerde, mij den Heer VAN WIJ noemde, wiens gevoelen vóór het openen des Gezwels fcheen te zijn, en ik de eer hebbe bij dien geleerden Kunstvriend bekend te zijn, meldde ik zijn Ed. den 12 Augustus 1807 per misfive den voorverhaalden toeftand des Lijders, zijn Ed. advies verzoekende, of hij in de daad nog van gevoelen ware, dat men er niet te veel bij waagde, wanneer men het Gezwel opende? alsmede of bij hem voor waarfchijnlijk wierd gehouden, dat de gemaakte opening zich wederom zou kunnen fluiten? „ Is het," fchreef ik verder, „ niet een *Tumor Cyfticus*? Zoo ja, zal dan de *faccus*, in die uitgebreidheid, waarin men dezelve moet vooronderftellen, gedeftrueerd kunnen worden, zonder overblijvende nadeelige of ongunftige gevolgen? Of, zoude mijn gevoelen, dat een gedurige en nimmer of ten minfte onwaarfchijnlijk te genezene uitvloed, het ligchaamsgeftel ondermijnende, eindelijk eene *atrophie* veroorzaken zoude, zoo geheel te verwerpen zijn?" enz.
Hierop bekwam ik het navolgend antwoord:

Weledele Heer en Vriend! — De toeftand van den Heer WILKENSON is, ja, ongetwijfeld bedenkelijk; zoo hebben andere beroemde Heelkundigen, zoo wel als wij er over gedacht, en zoo denkt er ook de Lijder zelf over. Maar (en hier komt het alles op neêr) wat moet de man in zijn geval doen? Stil berusten in den verderfelijk toenemenden groei, door Vrouw Natuur roekeloos aangewend, en dus eene langzame uitdrooging der overige ligchaamsdeelen en den gewisfen dood trotferen? Dat kan er niet door! — Het fpreekwoord zegt, (en dat is hier ook wel applicabel) *die waagt die wint*, namelijk door alles ter redding te beproeven; en hem, die geen vreemdeling in de Heelkunde is, zal altoos het zeggen van den waardigen CELSUS navolgenswaardig en verkieslijk tegen over een gewisfen dood voorkomen; namelijk: *het is beter eene ongewisfe of gevaarlijke kunstbewerking te beproeven, dan een gewisfen dood koelbloedig af te wachten.* In die omftandigheden befchouwde ik het geval van den Heere WILKENSON; zoo zorgelijk declareerde ik mij aan zijn Ed. — zoo oordeelde mijn Vriend, de Heer O. DE RUUK, met mij over het fchromelijk groot Beursgezwel, (hetwelk ik, naar mijn inzien, eene ontaarde *Hygroma* noeme) en zoo dachten er ook mijne overige Kunstvrienden, de Heer BEVERLEY HERBFORT en

en de kundige Chirurgijn DRESEMAN, over — en zij allen, zoo wel als onze Kunstlijder, vonden mijne, schoon ongewisse, genezingsbeproeving overwaardig; te meer, daar ook mijn kundige Amsterdamsche Vriend, de onvergelijkelijke en kundige HUSSEM, ter genezingsbeproeving, iets dergelijks opgegeven heeft. — Het een en ander, bij de manier van opereren zoo wel, als bij de verdere behandeling ter radicale genezing te obsserveren, heb ik, naar mijn inzien, ter beoordeeling van UE. en mijn Vriend, den Heere VAN LOKEREN, aan den Lijder medegedeeld, met oogmerk, om, ware het mogelijk, onder uwe regelmatige behandeling, iets tot herstel toe te dragen, zoo al niet de radicale genezing uit te werken.

Na wederkeerige vriendschapsaanbieding blijve met achting, enz.

Arnhem, *(Was geteekend)*
15 Aug. 1807. G. J. VAN WIJ.

Uit hoofde der zeldzaamheid des gevals, zoo wel als om deszelfs belangrijkheid, had ik den Heer J. VAN BAALEN, Tweeden Stads Heelmeester dezer Stad, tot mijne adsistentie gevraagd, en werd dit door zijn Ed. even bereidwillig aangenomen. Ik ondernam de Operatie 21 Aug. 1807, zijnde even twee jaren nadat er iets van dit aanmerkelijk Gezwel was bespeurd geworden.

Ik nam alvorens de maat over de gansche uitgestrektheid des Gezwels, en bevond het van zijn bovenste tot zijn benedenste punt (dat is, van even onder den rand des achterhoofdbeens en mamswijze of koetepelswijze uitsteeksel van het slaapbeen, tot aan den bovensten rand van het sleutelbeen) te zijn ruim $7\frac{1}{2}$ duim, en van zijn voorste tot aan zijn achterste punt (dat is, aan de zijde van de keel tot op de halswervelen eindigende) ruim 11 duim Rhijnl. maat. Het Gezwel had dus in lengte de uitgebreidheid van ruim zeven en een half duim, en in breedte die van ruim elf duim. Neemt men deze hoegrootheid in aanmerking, en voegt men hierbij, dat de Lijder tot de teedere en kleine personen behoort, dan zal men ook zonder mijne verzekering wel willen toestemmen, dat dit als 't ware een tweede hoofd, aan den hals geplaatst, uitmaakte; en een ieder ligtelijk beseffen het lastige en onaangename, gezwegen van het zorgelijke van des Lijders toestand.

Na

Na deze meting gedaan te hebben, maakte ik eene insnijding regt op van boven naar beneden over de geheele uitgestrektheid des Gezwels, tot dat ik ruimte genoeg meende te hebben, om met den voorsten vinger van mijne regterhand het Gezwel te kunnen bepalen: Hierin was ik evenwel bedrogen, en vond ik mij genoodzaakt nog meerder naar boven en beneden te verwijderen, ten einde mij van de hoedanigheid der daarin bevatte stoffe te verzekeren.

Ik ontdekte nu een tamelijk vast substantieel ligchaam; waaruit bleek, dat ik in mijn vorig gevoelen omtrent een *Atheroma*, of soortgelijk Gezwel, niet was bedrogen geweest. Ik ontblootte met den voorsten regter vinger zoo veel mogelijk het Gezwel met den *saccus*, ging voort met zoo af- of liever uit te pellen, en, na veel moeite, gelukte het mij, het gansche Beursgezwel te ontwikkelen en naar buiten uit te brengen. Op de halsvaten genaderd zijnde, ondervond ik zeer aanmerkelijke vastere aangroeijing van het Gezwel met de buitenste oppervlakte der vaten; zoo dat ik zeer voorzigtig en langzaam voortwerkende, het mij eindelijk gelukte, het Gezwel in zijn *saccus* nagenoeg geheel af te scheiden en naar buiten te ontlasten.

Ik sneed daarna aanmerkelijke losse gedeelten van het *cellulosa* zoo wel, als van den *saccus* weg; vulde daarna, na zoo veel mogelijk alles gezuiverd te hebben, de wonde op met droog plukfel, en hier over een zeer goed, niet te sterk sluitend verband.

Was de Lijder kloekmoedig in zijn besluit, om tot de Operatie over te gaan, niet minder kloek heeft hij dezelve doorgestaan. Naar mijne gedachten zal dezelve omgeveer 20 minuuten hebben geduurd. Zeker heeft hij gedurende de Operatie geen twee oncen bloed verloren. Vraagt men, waarom ik geene kruiswijze insnijding gemaakt hebbe? daarop heb ik alleenlijk te zeggen, wijl naar de binnenzijde of naar de keel een aanzienlijk bloedvat heen liep, dat mij zekerlijk veel in de bewerking verhinderd zoude hebben, hetwelk ik liefst wilde mijden.

Het Gezwel, geheel genoegzaam in zijn zak omvangen, gewogen zijnde, werd bevonden ruim 49 lood zwaar te zijn; hoezeer men op het uiterlijk aanzien zoude gemeend hebben, uit hoofde der grootheid, van meerder. Ik beware het bij mij op Liquor.

Het tweede verband geschiedde 48 uren na de Operatie; en

en was alles zoodanig doorgevloeid van een ichoreus vocht, dat het niet alleen door het vorig verband en aanhebbende kleederen, maar ook door al het beddegoed was heengedrongen. Dit verband vernieuwde ik echter alleen voor het uiterlijke: want de ingebragte plukselwieken liet ik geheel onaangeroerd blijven, tot op het derde verband, alles toen weg- en uitnemende. Ik vond de wond zoo zuiver als men na 4 etmaal zoude kunnen verlangen, verbindende met mijn gewoon *ung. basilic. flav.*

Zoodanig ben ik voortgegaan met den Patient om den anderen of derden dag te verbinden, tot de volkomene genezing toe, welke op heden, dat ik dit schrijve, dáár, of ten minste de wonde bijna niet verbindenswaardig is. De Patient heeft gedurende de eerste tijden gebruik gemaakt van den *Cort. peruv. rub.*, zoo in extract als decocta, en voor het overige, behalve de wondkoorts, geene toevallen of tegenspoeden gehad; dankbaar erkennende den gelukkigen uitslag eener Kunstbewerking, wier gevolgen, door vele in de daad groote Geleerden in onze Kunst, *a priori* niet zoo gunstig waren beschouwd.

Thiel, den 31 October 1807.

DE ZEDEN DER GRIEKEN, ARABIEREN EN TURKEN. Door den Heer DE CHATEAUBRIAND.

(*Vervolg en slot van bl.* 39.)

Naauwelijks bevonden wij ons buiten *Bethlehem*, of wij hadden eene kleine schermutseling met een troep *Bedouins*. Kort daarop ons in de woestijn hebbende begeven, ontdekten wij hooge torens, uit het diepste eener valei zich verheffende; het was het klooster van de H. SABA.

Eene andere bende *Bedouins* viel op ons aan bij den voet van het klooster. ALI-AGA redde mijn leven, door in zijne hand een dolksteek op te vangen, door eenen *Arabier* op mijnen rug gemikt. Geen oogmerk hebbende voor het tegenwoordige eene beschrijving te geven van de plaatsen, welke wij zagen, zal ik niet spreken van deze vermaarde wijkplaats van de H. SABA, gebouwd in den hollen weg van de beek *Kedron*; om dezelfde re-

reden zal ik zwijgen van de *Doode Zee* en de *Jordaan*; doch zoo diep is de indruk, welken deze plaatsen op de ziel verwekken, dat ik, in het oogenblik als ik dit schrijf, mij nog verbeeld de verbaasdheid en den schrik te gevoelen, welke dit door de hand van God geslagen land inboezemt. De groote rivieren van *Amerika* heb ik gezien, met het vermaak, welk de eenzaamheid en de Natuur aanbrengen; den *Tiber* heb ik met geestdrift bezocht, en met dezelfde belangstelling den *Cephisus*, de *Eurotas* en den *Nijl*; doch ik kan niet uitdrukken, wat ik bij het zien van de *Jordaan* gevoelde! Niet alleen herinnerde mij die stroom eene vermaarde oudheid; zijne oevers vertoonden mij nog daarenboven het tooneel der wonderwerken van den Godsdienst. *Judea* is het eenige land in de wereld, hetwelk den Christen-reiziger de herinnering aan de menschelijke zaken en aan de dingen des hemels voorstelt.

Wij sliepen op het zand aan den oever der *Doode Zee*. Ik nam er verscheiden proeven, en sloeg haar oplettend gade, 's anderen daags met het krieken van den dag (*). Van daar begaf ik mij naar de *Jordaan*. Ons *Fransch* gewaad bewaarde ons voor een nieuwen aanval van *Arabieren*; zij durfden ons niet naderen. Voorheen heb ik gemeld, dat ALI-AGA geboren was in het Dorp *Rihha*, het aloude *Jericho*, en dat hij daarvan Gouverneur was. Hij bragt mij in zijne *Staten*, alwaar ik noodwendig van zijne onderdanen heusch moest ontvangen worden. En inderdaad, zij kwamen hunnen Souverein verwelkomen! Hij wilde mij in een oud vervallen huis brengen, hetwelk hij zijn kasteel noemde; ik wees die eere van de hand, willende liever het middagmaal houden bij den oorsprong van den *Eliseus*, heden ten dage *Koningsbron* geheeten. Door het Dorp trekkende, zagen wij een jong *Arabier*, bezijden den weg zittende, het hoofd met vederen getooid, en als voor eenen feestdag opgeschikt. Alle voorbijgangers bleven staan, om hem op het voorhoofd en de wangen te kussen. Ik vernam, dat het een jonggetrouwde was. Wij hielden stil aan den oorsprong van den *Eliseus*. Men slagtte een schaap, hetwelk in

zijn

(*) Ik heb een flesch met water uit deze Zee medegebragt, waarmede de proef van POCOCKE zal kunnen herhaald worden.

zijn geheel gebraden werd aan een grooten houtſtapel aan den oever; een *Arabier* liet koorn-airen roosten. Toen het feestmaal bereid was, plaatsten wij ons rondom een houten ſchotel, en elk ſcheurde met zijne handen een ſtuk van het ſlagtoffer.

Gaarne wil men in deze gebruiken eenige ſporen ontdekken van de zeden der aloudheid, en bij de nakomelingen van ISMAËL de nagedachtenis van ABRAHAM en JAKOB wedervinden.

Alle de *Arabieren*, overal waar ik er gezien heb, in *Judea*, *Egypte*, en zelfs in *Barbarije*, waren meer groot dan klein van geſtalte. Zij zijn fier van tred, welgemaakt en vlug. Het hoofd is eirond, het voorhoofd hoog en boogachtig, met een arendsneus, groote oogen, en een ongemeen zachten oogſlag. Niets zoude in hun den Wilden aankondigen, indien zij den mond altijd geſloten hielden; doch zoo ras zij beginnen te ſpreken, hoort men eene brommende en zeer ſchorre ſtem; men ziet lange van witheid blinkende tanden, even als die van de Chacals en Oncen; verſchillende hierin van den wilden *Amerikaan*, wiens woestheid zich in het oog vertoont, terwijl de mond zacht van uitſpraak is.

De *Arabiſche* vrouwen zijn, naar evenredigheid, grooter dan de mannen. Hare houding is edel; en door de regelmatigheid harer gelaatstrekken, de fraaiheid harer geſtalten en de ſchikking harer ſluijers, doen zij eenigermate gedenken aan de ſtandbeelden der aloude Priesteresſen en Zanggodinnen. Wij ontmoetten er drie op het gebergte van *Judea*, welke kruiken met water op hare hoofden droegen, en onze paarden lieten drinken. Waren dit niet de dochters van LABAN of der *Midianiten*? Dit moet in één bepaalden zin verſtaan worden: deze fraaije ſtandbeelden zijn dikmaals in lappen en leuren gedrapeerd; ellende, morſigheid en lijden vernederen deze zoo zuivere geſtalten; eene koperkleur verbergt de regelmatigheid der gelaatstrekken; in één woord, om deze vrouwen te zien, zoo als ik haar heb geſchilderd, moeten zij van verre gezien worden, moet men zich met het algemeene vergenoegen, en niet tot bijzonderheden afdalen.

De meeste *Arabieren* dragen een opperkleed, om den middel met eenen gordel digtgeknoopt. Somtijds houden zij eenen arm buiten de mouw van dit opperkleed, en alsdan zijn zij in den ſmaak der ouden gedrapeerd; dan

wederom omwinden zij zich in een lap witte wolle, die hun voor toga, mantel of sluijer dient, naar gelange zij zich daarin berollen, dien over hunne schouders hangen, of over hun hoofd werpen. Zij gaan blootvoets. Zij zijn met een dolk, eene lans of een langen snaphaan gewapend. De stammen reizen bij Karavanen; hunne kameelen loopen achter elkander. De voorste kameel is met een lang touw, van het hairig gedeelte van den palmboom gemaakt, vastgebonden aan den hals van een ezel, die de gids der bende is, en, in de hoedanigheid van opperhoofd, geene lasten draagt, en vele eere geniet. Bij de vermogende stammen zijn de kameelen met franjen, wimpels en pluimen versierd.

De merrien, naar gelange der edelheid van haar ras, worden met meer of min eerbetoons, doch altijd met de uiterste gestrengheid behandeld. De paarden worden niet in de schaduw geplaatst, maar aan de brandende hitte der zonne blootgesteld, aan palen in den grond met de vier pooten vastgemaakt, zoo dat zij schier onbewegelijk vast staan. Nooit wordt hun de zadel afgenomen; dikmaals drinken zij slechts eenmaal, en eeten alleen een weinig haver in het etmaal. Zulk eene ruwe behandeling, verre van hen uit te putten, leert hun matigheid, gedweeheid en snelheid. Dikmaals heb ik een *Arabisch* paard bewonderd, aldus in het brandende zand geboeid, met losse hangende manen, den kop tusschen de pooten gebogen, om een weinig schaduw te vinden, en met zijn woest oog zijne meesters zijlings aanschouwende. Hebt gij zijne pooten van de kluisters losgemaakt? Hebt gij u op zijnen rug geplaatst? *Hij schuimbekt, hij grinnikt, hij verscheurt den grond; de trompet blaast, hij zegt: voort!* en gij herkent het paard van JOB.

Alwat er van de zucht der *Arabieren* voor vertellingen wordt verhaald, is waar, en ik zal er een voorbeeld van bijbrengen. Gedurende den nacht, welken wij aan den oever der *Doode Zee* doorbragten, zaten onze *Bethlehemiten* rondom hunnen houtstapel, met hunne snaphanen naast hen op den grond liggende; de paarden, aan palen vastgebonden, besloegen een tweeden kring aan de buitenzijde. Na koffij gedronken en lang zamen gepraat te hebben, werden deze *Arabieren* stil, behalve den Scheik. Bij het licht van het vuur zag ik zijne nadrukkelijke gebaren, zijnen zwarten baard, zijne witte tanden, de onderscheidene gedaanten, in welke hij zijn gewaad

schik-

fchikte, terwijl hij zijn verhaal vervolgde. Zijne metgezellen luisterden naar hem met diepe aandacht, allen voorover gebogen, met het gelaat boven de vlam, nu eens een kreet van verwondering gevende, dan wederom de gebaren des vertellers nadrukkelijk herhalende. Eenige hoofden van paarden en muilezels, die boven de troep uitftaken, en zich in de fchaduw teekenden, voltooiden het fchilderachtige van dit tafereel, vooral wanneer men daar nevens voegde een hoek van het landfchap aan de *Doode Zee* en van het gebergte van *Judea*.

Had ik de *Amerikaanfche* horden, aan de oevers van derzelver meiren, met zoo veel deelnemens beftudeerd, welk eene andere foort van Wilden befpiegelde ik hier! Ik had voor mijne oogen de afftammelingen van het oorfpronkelijke geflacht der menfchen; ik zag hen met dezelfde gewoonten, welke zij fints de dagen van HAGAR en ISMAËL behouden hebben; ik zag hen in dezelfde woestijn, die hun door God tot eèn erfdeel was aangewezen. Ik ontmoette hen in de vallei der *Jordaan*, aan den voet der bergen van *Samarie*, op de wegen van *Hebron*, op de plaatfen, alwaar de ftemme van JOSUA weergalmde, in de velden van *Gomorrha*, nog rookende van den toorn van JEHOVAH, en die vervolgens geheiligd werden door de weldadige wonderen van JEZUS CHRISTUS.

Hetgeen de *Arabieren* van de volken der Nieuwe Wereld inzonderheid onderfcheidt, is, dat, te midden van de ruwheid der eerften, evenwel nog iets zachts in hunne zeden wordt opgemerkt; men gevoelt, dat zij in dat Oosten zijn geboren, van waar alle kunften, alle wetenfchappen, alle godsdienften zijn voortgekomen. In de uiterfte oorden van het Westen verfcholen, in een gewest, van het heelal afgezonderd, bewoont de *Canadiër* valleijen, door eeuwige bosfchen befchaduwd, en van onmetelijke rivieren befproeid. De *Arabier*, om zoo te fpreken, tusfchen *Afrika* en *Azië*, op den grooten weg der wereld geworpen, zwerft in de brandende luchtftreek van het Oosten, op eenen grond zonder boomen en zonder water. Onder de ftammen van ISMAËLS nakomelingen vindt men meesters, dienaars, huisdieren, eene aan wetten onderhoorige vrijheid. Bij de *Amerikaanfche* horden beftaat nog de mensch geheel op zichzelven in zijne fiere en wreede onafhankelijkheid. In plaats van een wollen gewaad, draagt hij

een beerenvel; in plaats van de lans, den boog; in plaats van den dolk, de knods. De dadels, de kameelenmelk kent hij niet, en zou die van de hand wijzen; op zijne feestmalen wil hij vleesch en bloed. Het haar der geiten weeft hij niet, om onder tenten te fchuilen; de olmboom, van ouderdom omgevallen, levert fchors voor zijne hut. Het paard temt hij niet, om de gazelle na te jagen; hij zelf grijpt het dier in zijnen loop. Oorfpronkelijk is hij niet aan groote befchaafde Volken vermaagfchapt; den naam zijner voorvaderen ontmoet men niet in de jaarboeken der Rijken; de tijdgenooten zijner voorouderen zijn oude eikenboomen, die nog overeind ftaan. De begraafplaatfen zijner vaderen, gedenkteekens der natuur en niet der gefchiedenisfe, verheffen zich onopgemerkt in onbekende bosfchen. In één woord, bij den *Amerikaan* kondigt alles den Wilden aan, die den ftaat der befchaafdheid nog niet bereikt heeft; bij den *Arabier* wijst alles den befchaafden mensch aan, in den wilden ftaat terug gevallen.

Te *Jeruzalem* terug gekomen, vond ik het Klooster in opfchudding; de Pacha was tot uiterften overgeflagen. Hij had de Vaders in zijne tent ontboden, en hun aangezegd, hen in ketens geboeid naar *Damas* te zullen voeren, en het hoofd te doen voor de voeten leggen, indien zij weigerden hem te gehoorzamen. Vergeefs had de Gardiaan, in de hoedanigheid van *Napolitaan*, en als gevolmagtigd door den *Franfchen* Konful van *S. Jean d'Acre*, zich op de befcherming van *Frankrijk* beroepen; de Pacha had geantwoord, dat hij geld noodig had. In dezen toeftand van zaken kwam ik te *Jeruzalem*. Mijne firmans, in de fterkfte bewoordingen gefteld, fteunden op de naauwe verbindtenis, welke er tusfchen *Frankrijk* en *Turkije* beftond; zij werden aan den Pacha gezonden. Thans werd hij beducht, dat van zijne onderdrukkingen verflag zou gedaan worden aan den *Franfchen* Gezant, die er bij de Porte over konde klagen. Hij fprak van een vergelijk, en nam eindelijk een gefchenk aan van 15,000 piasters, doch dreigde tevens de Vaders met zijne wraak, wanneer zij geenen befchermer zouden hebben.

Ik moet belijden, geen martelaarfchap te kennen, gelijk ftaande met dat der Geestelijken in het H. Land. Niet beter kan hun ftand vergeleken worden dan met dien onder het Schrikbewind in *Frankrijk*. Nooit een oogen-

oogenblik gerustheids, immer in vreeze voor plondering en den dood! Beter zal dit begrepen worden, nadat ik van den regeringsvorm van *Jeruzalem* verflag zal gedaan hebben.

Jeruzalem, waarom is onbekend, is aan het Pachadom van *Damas* onderhoorig, of het moet zijn ingevolge van dat verderfelijk ftelfel, hetwelk de *Turken* natuurlijk en als hij inftinkt volgen. Door bergen, en nog meer door *Arabieren*, die de woestijnen onveilig maken, van *Damas* gefcheiden, kan *Jeruzalem* zijne klagten niet telkens voor den Pacha brengen, zoo dikmaals het door zijne Gouverneurs onderdrukt wordt. Eenvoudiger zoude het zijn, dat het aan het Pachadom van *Acre* onderhoorig ware, als zijnde in de nabuurfchap gelegen. De *Franken* en de *Latijnfche* Vaders zouden zich onder de befcherming der Konfuls begeven, die in de havens van *Syrie* hun verblijf houden; de *Grieken* en de *Turken* zouden zich kunnen doen hooren. Maar dit is juist hetgeen men wil ontgaan: men verlangt een ftommen flaaf, en geene wederfpannige onderdrukten, die foms zouden durven zeggen, dat zij verplet worden.

Jeruzalem is derhalve aan eenen zoo goed als onafhankelijken Gouverneur overgelaten. Straffeloos kan hij zoo veel kwaad doen als hij wil, mits zich vervolgens aan den Pacha verantwoordende. Het is bekend, dat in *Turkije* ieder Opperfte het regt heeft, om zijne magt aan een minderen op te dragen; en zijn regt ftrekt zich altijd uit over goederen en leven. Voor eenige beurzen wordt een Janisfaar een kleine Aga; en deze Aga kan, naar welgevallen, u dooden, of u toeftaan uw hoofd te losfen. Aldus worden de beulen in alle de dorpen van *Judea* vermenigvuldigd. Het eenige, dat in dit land wordt gehoord, de eenige regtspleging, waarom het is te doen, is: „ Hij zal tien, twintig, „ dertig beurzen betalen; men zal hem vijfhonderd „ ftokflagen geven; men zal hem den kop voor de voe„ ten leggen." De eene daad van ongeregtigheid dwingt tot eene andere nog grooter ongeregtigheid. Indien men eenen boer uitplondere, komt men in de noodzakelijkheid om het ook zijnen buurman te doen; want om zich tegen de huichelende eerlijkheid van den Pacha te dekken, moet men door eene tweede misdaad zich in ftaat ftellen om de ftraffeloosheid voor de eerfte te koopen.

Misschien denkt men, dat de Pacha, zijne landvoogdijschap doorreizende, een geneesmiddel tegen deze onheilen te werk stelt, en de volken beschermt: de Pacha zelf is de grootste geesel der inwoneren van *Jeruzalem!* Men schrikt tegen zijne komst, als die eens opperwijands; de winkels worden gesloten; men verschuilt zich in kelders; men houdt zich alsof men op zijne mat op sterven lag, of men vlugt na het gebergte.

Voor de waarheid dezer daadzaken kan ik instaan, als die mij in het oogenblik van des Pacha's komst te *Jeruzalem* bevond. A..... is een snoode gierigaard, gelijk bijkans alle *Muzelmannen*; in zijne hoedanigheid van hoofd der Karavane van *Mekka*, en onder het voorwendsel van geld noodig te hebben om de pellegrims dies te beter te beschermen, oordeelt hij zich geregtigd, de knevelarijen te vermenigvuldigen; geene middelen zijn er, die hij niet verzint. Een der meest gewone is, dat hij al aanstonds een zeer laag maximum op de levensmiddelen stelt. Het volk is wonder wel te vrede, maar de kooplieden sluiten hunne winkels. Het gebrek openbaart zich; de Pacha treedt in heimelijke onderhandeling met de kooplieden; voor een zeker getal beurzen geeft hij hun verlof, zoo duur te verkoopen als zij willen. De kooplieden zoeken het geld wederom in te halen, welk zij aan den Pacha betaald hebben; zij verhoogen de eetwaren tot een ongehoorden prijs; en het volk, andermaal van honger stervende, is genoodzaakt, wil het in het leven blijven, zich van zijn laatste kleed te ontdoen.

Dien zelfden A..... heb ik te *Jeruzalem* eene nog vernuftiger knevelarij zien plegen. Hij zond zijne Ruiterij om de *Arabische* landbouwers te gaan plonderen, aan gene zijde der *Jordaan*. Die goede luiden, die de *miri* betaald hadden, en geene gedachten hadden dat zij in oorlog waren, werden te midden van hunne tenten en kudden overvallen. Men ontstal hun 2200 geiten en schapen, 94 kalveren, 1000 ezels, en 6 merrien van het eerste ras; de kameelen alleen ontkwamen. Een Scheik riep hun van verre toe, en zij volgden hem. Deze getrouwe kinderen der woestijn gingen hunne melk aan hunne ongelukkige meesters op het gebergte brengen, even alsof zij gegist hadden, dat deze geen ander voedsel hadden!

Een

Een *Europeaan* zoude zich niet kunnen verbeelden, wat de Pacha met dezen buit uitvoerde. Ieder dier ftelde hij op eenen prijs, driemaal hooger dan de waarde. De aldus op prijs geftelde beesten werden gezonden aan de flagters, aan onderfcheidene burgers van *Jeruzalem*, en aan de hoofden der naburige dorpen; op doodftraffe moesten zij aangenomen en betaald worden. Ik beken, dat, indien ik deze dubbele ongeregtigheid niet met eigen oogen had gezien, dezelve mij ongeloofelijk zoude dunken.

Na *Jeruzalem* te hebben uitgemergeld, vertrekt de Pacha. Maar om de ftadswachten niet te behoeven te betalen, neemt hij de foldaten met zich, onder voorwendfel van de Karavane van *Mekka* te geleiden. De Gouverneur blijft alleen met een dozijn *Shires*; die niet genoeg zijn ter bewaring van de veiligheid der ftad, en nog veel minder ten platten lande. Voorleden jaar was hij genoodzaakt, zich in zijn eigen huis te verfchuilen, om zich te hoeden voor rooverbenden, die langs de muren van *Jeruzalem* trokken, en de ftad fchier zouden geplonderd hebben.

Naauwelijks is de Pacha verdwenen, of een ander kwaad, een gevolg zijner knevelarije, neemt eenen aanvang: de verwoeste dorpen raken in opftand; zij tasten elkander aan, ter oefeninge van erfelijke wrake. Alle gemeenfchap is afgefneden. De landbouw kwijnt; de boer gaat bij nacht den wijngaard zijns vijands verwoesten, en den olijfboom omverre houwen. De Pacha keert het volgende jaar terug; hij eischt de zelfde belasting in een land, welks bevolking is verminderd. De onderdrukking moet verdubbeld, en geheele volkjes uitgeroeid worden.

Allengskens breidt zich de woestijn uit; niet anders ziet men nu, dan hier en daar verwoeste woningen, en voor dezelve telkens toenemende graven; ieder jaar ziet eene hut en een gezin verdwijnen, en welhaast is niets meer overig dan het kerkhof, de plaats aanwijzende, alwaar het dorp gelegen was.

IETS OVER HET SERAIL EN DEN HAREM IN TURKIJE.

(Uit J. E. BEAUVOISINS, *Notice sur la Cour du Grand-Seigneur.*)

Het *Serail* en de *Harem* moeten onderscheiden worden. Een *Serail* in 't algemeen is een paleis; 't is het *Persische* woord, in de *Turksche* taal behouden; terwijl de *Harem* de gewijde plaats is, bij uitsluiting ter huisvestinge der Vrouwen bestemd. De eenvoudigste burgers hebben een *Harem*, maar alleen de voornaamste Heeren *Serails*. Elk mag in een *Serail* komen, doch niemand in een *Harem*, behalve het hoofd van het huis, hetwelk er geen mansperfoon toelaat, zelfs zijnen Vader niet. Dit onderscheid is niet zeer algemeen bekend.

Het *Serail*, of paleis van den Grooten Heer, is van zeer groote uitgestrektheid, hoewel het er verre af is van zeven mijlen in den omtrek te beslaan, zoo als sommigen verhaald hebben.

De muren, welke het insluiten, zijn van zulk eene hoogte, dat niemands oog, wie hij ook zij, daarin kan doordringen. Deze omvang bevat Moskeën, tuinen en gebouwen, groot genoeg om twintig duizend zielen te huisvesten. De gedaante van hetzelve, uit zee gezien, is verrukkelijk; doch van nabij verdwijnen de koepels, de cijpresfen, de minarets; het gezigt van dezen hoogen muur doet van schrik rillen; en die schrik neemt toe, als men, hetgeen dikmaals gebeurt, menschenhoofden, zoo even afgehouwen, op eenen mesthoop ziet liggen.

Het verdient opmerking, dat alle de Sultans in het *Serail*, of paleis, onmetelijke schatten begraven, bestemd om nimmer wederom het licht te aanschouwen. Het zoude eene schande voor den regerenden Vorst zijn, indien hij genoodzaakt ware, den schat zijns Voorzaats aan te raken. Bij het overlijden van elken Grooten Heer wordt zijne schatkamer gesloten, met het zegel van den Groot-Vizier verzegeld, en met gouden letters boven de deur geschreven: *Schatkamer van Sultan N. N.* Hieruit volgt, dat indien er sedert MA-

HO-

HOMET DEN II, die het *Griekſche* Keizerrijk vernietigde, veertig Keizers geweest zijn, het *Serail* veertig ſchatkamers moet bevatten, die, door elkander, ieder voor het minst op zes millioenen Hollandsch geld geſchat, eene ſomme van tweehonderd veertig millioenen gemunt goud zouden uitmaken. Voeg hier nevens de edele geſteenten, de kostbaarheden, de geſchenken, aan alle de *Turkſche* Keizers ſedert driehonderd-vijftig jaren gedaan, de verbeurd-verklaarde goederen van bijzondere perſonen, Pacha's enz., en men zal den verbazenden ſchat niet kunnen berekenen, ſedert meer dan drie eeuwen in het *Serail* begraven, zonder immer het licht gezien te hebben.

De *Harem* maakt een gedeelte uit van het *Serail.* Dezelve bevat de zeven tenten der zeven wettige Vrouwen van den Grooten Heer, ieder van welke hare tuinen, hare afzonderlijke vermaken, haar huis en hare ſlavinnen heeft. Alle, immers de meeste Reisbeſchrijvers verhalen, dat de Groote Heer *den zakdoek toewerpt* aan die Vrouw, welke hij met zijn bijſlaap wil vereeren. Dit verhaal is valsch: zie hier, wat tot die dwaling aanleiding kan gegeven hebben. Alle de Oosterlingen, in het algemeen, hebben de gewoonte, aan hunne vrienden, of aan de perſonen, die hen komen bezoeken, en wien zij eere willen betoonen, een geſchenk te doen van neteldoekſche zakdoeken, met zijde of met zilver geborduurd: en de gewoonte van den Grooten Heer, of van ieder ander eigenaar van een *Harem*, die het maar eenigzins in zijne magt heeft, om aan de Vrouw, die bij hem moet ſlapen, een nachtzak te zenden, bevattende een vrouwen nachtgewaad, als hemden, onderbroeken, mutſen en geborduurde zakdoeken, kan de gebrekkig onderrigte reizigers in het denkbeeld gebragt hebben, dat de Groote Heer den zakdoek toewierp aan de Vrouw, welke hij met zijne gunst wilde vereeren.

Voor het overige wordt de Vrouw, welke hij beſtemd heeft om hem te worden voorgeſteld, door alle hare gezellinnen gevierd en geſtreeld. Zij brengt den dag door in het bad, wordt van top tot teen bewierookt, en vervolgens bij den Sultan binnengeleid, die, der Vrouwen zat, door tijdverveling vermoeid, onbekwaam om te beminnen en zelfs om te begeeren, haar dikmaals naar den *Harem* terug zendt, zonder haar geſproken te hebben, omdat de luim, welke hem haar heeft doen ontbie-

bieden, plaats heeft gemaakt voor een anderen luim, die van geen langer duur zijn zal.

De buitenste poorten van den *Harem* worden bewaard door driehonderd Zwarte Gesnedenen, die de leelijkste, de woestste en de onbeschoftste dieren zijn, die men met mogelijkheid zien kan. Zij leven onder elkander als wilde Zwijnen in een kot. Doch hun opperhoofd, *Kislar Aga* genoemd, geniet groote voorregten, een groot gezag, en dikmaals al het vertrouwen zijns Meesters. Hij is een groot Officier van het Keizerrijk.

Onder eene menigte ambtenaars van het *Serail* ontmoet men ook Stommen; deze oefenen zich voor de Moskee der Ichtoglans in de kunst om zich in de taal door teekens te volmaken; sommigen brengen het hierin zoo verre, dat zij zich niet slechts omtrent zaken van het dagelijksche leven doen verstaan, maar zelfs een verhaal kunnen doen van een voorval met deszelfs omstandigheden, of van hetgene zij van de fabelen der vroegste *Mahometanen* weten, en in het algemeen van alles, hetgene andere menschen met de tong kunnen uitdrukken.

Deze Stommen waren eertijds de uitvoerders der doodvonnissen. Zie hier eene der oorzaken, welke die gewoonte hebben doen afschaffen. DGEZZAR-*Pacha*, onlangs als Pacha van *S. Jean d'Acre* overleden, liet dezelve in zijne tegenwoordigheid komen; en toen de firman hem was bekend gemaakt, schoot hij den bode met een pistool door het hoofd, deed het hem afhouwen, en het nevens de firman in een lederen zak pakken, en zond het naar *Constantinopole*. Dit slag van antwoord verhinderde niet, dat vijf of zes *Capidgis-bachy* elkander in deze boodschap vervingen, tot dat de Porte eindelijk het zenden van lieden moede werd, wier hoofden zij tot éénig antwoord ontving.

Een zekerder middel heeft men verzonnen, om zich van de Pacha's te ontdoen, welke in ongenade zijn vervallen: aan een anderen belooft en schenkt men den post des genen, van wien men zich wil ontdoen. Van hier dat de oudste dienaar of de naaste bloedverwant van den Pacha het hoofd zijns meesters of zijns vriends afhouwt, om zijn Pachadom te bekomen. Zulke lieden moeten een hoog denkbeeld hebben van de vriendschap en de dankbaarheid!

Dikmaals ontstaat er brand te *Constantinopole*; zie hier, wat de Heer BEAUVOISINS deswege berigt. De Groote Heer,

Heer, hoe willekeurig hij ook regere, is verpligt, zoo dikmaals er brand ontstaat, het zij binnen of buiten de stad, met zijne Bostangis zich naar den brand te begeven. Uit vreeze voor de morringen en scheldnamen des volks zoude hij niet durven thuis blijven: van hier dat in alle saisoenen, en ter aller ure bij dag en nacht, zoo dra zich brand openbaart, de Groote Heer daarvan wordt verwittigd, en er zich ijlings heen begeeft. Zoodanig is de willekeurige magt: *Timet timentes*, zegt TACITUS; „ hij vreest de vreezenden."

Wil men een denkbeeld hebben van den eerbied, met schrik vermengd, welken des Sultans tegenwoordigheid inboezemt, de volgende anekdote zal daartoe kunnen dienen. De Groote Heer ging, op zekeren dag, uit het *Serail*, door eene der ijzeren poorten, die aan den zeekant uitkomen, alwaar hij moest scheep gaan. Een *Capidgy* (portier) in haast eene ijzeren traliedeur openende, beklemde de hand tusschen het traliewerk en den muur. De ellendeling loosde geen zucht. Zoo groot was zijne smert, dat hij buiten kennis werd weggedragen; bij het sluiten der deure vielen hem de vier vingers af. Eerder zoude hij gestorven zijn, dan eenig blijk van pijn te laten merken, om geene inbreuk te maken op de strenge wetten op het zwijgen, en niet nalatig te zijn in het betoonen van den eerbied, aan den perzoon des Oppervorsts verschuldigd.

Het *Serail* wordt bewaard door omgeveer tienduizend man, die tegen een batailjon Europeanen niet zouden bestand zijn, doch die genoeg zijn om den diepsten eerbied in te boezemen aan het *Constantinopolitaansche* gepeupel, aan het zien van vreemde figuren niet zeer gewoon, en even min aan de niet minder vreemde kleederdragt van hetgene *het binnenste* wordt genoemd. De geringste *Goujeat* van het *Serail*, wanneer hij langs de straat loopt, matigt zich de houding en den gang van een Vizier aan; met fierheid, somtijds met verachting, behandelt hij de bewoners der stad, spreekt trotschelijk tot hen, en doet zich op den geringsten wenk gehoorzamen.

IETS OVER DE WATERWEEGKUNDE, VERVAT IN EENEN BRIEF AAN DEN HEERE H. AENEAE, TEN ANTWOORD OP DE ANTIKRITIEK, DOOR ZIJN ED. GEPLAATST IN DEN RECENSENT OOK DER RECENSENTEN, IIde DEEL, No. 6.

Mijn Heer!

Verschoon mij dat ik de vrijheid neme U deze letteren te doen toekomen, en dat ik U verzoeke dezelve met die aandacht te lezen, welke vereischt wordt, om eene zaak wél te verstaan. Zij behelzen: eenige Aanmerkingen op uwe teregtwijzing aan den Heere HESSELINK, welke UEd. heeft doen plaatsen in den *Recensent ook der Recensenten*, *No. 6.* — als mede: Proefondervindelijk Bewijs, en niet slechts enkel Redenering, dat de Proef van BOYLE, zoo als dezelve door dien beroemden Geleerden is voorgesteld, valsch is, misleidend en verkeerd; — dat deze Proef juist het tegenovergestelde bewijst; namelijk: *dat water* NIET *weegt in water.* — Sprekende Proeven, welke de ontegenzeggelijkste grondwaarheden uit het Rijk des Verstands aan dat der Zinnen overbrengen, en haar ook dáár doen gevoelen, zult Gij in dit geschrift aantreffen. Gij zult ondervinden, dat niet slechts de Citadel, maar zelfs de Stad, die gij getracht hebt te verdedigen, stormenderhand zal worden ingenomen.

Geloof mij, Mijn Heer! dat het mij leed doet, dat Gij uwe teregtwijzing aan den Heere HESSELINK op eenen toon gestemd hebt, die meerendeels spotachtig, zoo niet beleedigend is, en dat ik telkens als gedwongen word, om U in uwen toon te antwoorden, daar er bijna geene bladzijde in uw werk vrij van spot en schimp is. Wat doet toch dit alles in een wetenschappelijk verschil? Waarom gestadig gesproken in den trant van dezulken, wier zaak en bedrijf het is, de aandacht der aanschouwers van het ware punt af te leiden? Was het uw oogmerk, het gedrag van den Heere VAN MARUM te verdedigen tegen den Heere HESSELINK, dan waarlijk heeft de eerstgemelde, mijns inziens, weinig reden om U dankbaar te zijn. Gij beschuldigt hem van zwakheid, van toegevendheid, van pligtverzuim, — en welk lot heeft een Officier te wachten, die zich daar aan schuldig maakt? Immers op 't minst cassatie en ballingschap!

Welligt zult Gij in dit geschrift gebreken in stijl of taal ontdekken; doch als ik U zegge, dat ik slechts Liefhebber ben in de Natuurkunde, en deze Wetenschap, zoo ook het schrijven en redeneren daar over, voor mij, als eene uitspanning

ning van mijne dagelijksche bezigheden houde: dan hope, dan verwachte ik van U, dat Gij deze zonden met den mantel der liefde zult bedekken. — Vooral moet ik U verschooning vragen, daarvoor, dat ik mijn Naam tot dus verre verzwijge; ik heb hiervoor mijne bijzondere redenen — en daar het Publiek toch niets met de Personen, maar wel met de zaak in verschil te doen heeft, moet het hun onverschillig zijn, wie de zaak behandele.

Ik oordeele genoeg gezegd te hebben ter inleiding, en ga dus over tot hetgeen UEd. bl. 518 zegt. Aldaar vind ik deze woorden: „ Zouden wij geene opzettelijke misleiders „ worden, indien ons waarlijk een misslag, zoo zonneklaar „ als de Recensent voorgeeft, aangetoond ware, en wij dan „ nu voortaan voortgingen met te leeren, zoo als wij gewoon „ zijn? — Wanneer wij hardnekkig in onze dwaling bleven „ volharden?" — Ja, Mijn Heer! dit is zoo — dit is niet te loochenen — hij, die tegen zijn beter weten aan handelt, misleidt zichzelven, en, zoo mogelijk, een ander. Maar men kan ook ter goeder trouwe dwalen. En daar ik U op uw woord geloove, zoo houde ik het daarvoor, dat Gij tot nog toe in gemoede overtuigd zijt van de wettigheid van het gevolg, eertijds door den met regt beroemden R. BOYLE, uit zekere door hem genomen Waterweegkundige Proef, getrokken. Gij zegt: „ dat sedert die beroemde Engelsche Natuurkundige „ proefondervindelijk heeft aangetoond, *dat water in water* „ *weegt*, alle Natuurkundigen, tot op den tijd dat de Verhan„ deling van den Heere HESSELINK in het licht is verschenen, „ alzoo geleerd hebben. Dat zij van deze wijze in hunne „ Lessen niet zullen afgaan, maar de Proef in het vervolg „ wat beter en grondiger, dan tot nu toe de gewoonte is „ geweest, verklaren." Ik daarentegen ben (ten opzigte van dit laatste) van een ander gevoelen: ik geloof, dat ik in staat ben, U proefondervindelijk te doen zien, dat de Proef van BOYLE *niet deugt*, *volstrekt niets bewijst van hetgeen zij bewijzen moest;* — en ik geloof, dat ook Gij, Mijn Heer! na dezen gelezen te hebben, ten minste wel aarzelen zult, om *ten voordeele van de wettigheid des gevolgs*, uit de Proef van BOYLE afgeleid, te beslissen. BOYLE heeft waarschijnlijk bij toeval deze Proef ontdekt, en vervolgens meermalen herhaald, zoo als dezelve door hem wordt voorgesteld; en door de vreugde, welke hij gevoelde bij deze nieuwe ontdekking, misleidde hij zichzelven, en heeft ter goeder trouwe alle zijne navolgers misleid. — BOYLE nam een verschijnsel waar, maar hij deed het niet in alle deszelfs omstandigheden, in deszelfs geheelen omvang; hadde hij dit gedaan, hij zou niet gezegd hebben: *water weegt in water.* De stelling der vroegere Wijsgeeren: „ dat vloeistoffen niet wegen in hare eigene „ hoofdstoffen," zou ligt wel nimmer zijn tegengesproken ge-

geworden. — Hij, BOYLE namelijk, nam de Proef ten deel en beredeneerde dezelve ten deele; en daaruit nam deze m flag zijnen oorfprong. — Alle zijne navolgers nemen de Proef op dezelfde wijze, beredeneren die even zóó als BC LE, en leiden er dezelfde gevolgen uit af: en tot bewijs vc de waarheid hunner ftelling, beweren zij: *dat het in , fleschje ingedrongen water hetzelve doet zinken.* Dus ze BOYLE: „ en terftond zoo als ik voorzegd had, zonk het b„ letje;" en verder: „ waaruit blijkt, dat het water onc „ water niet alleen zwaar is, maar dat hetzelve, of bijkan „ of geheel hetzelfde aldaar weegt, als die zelfde hoeveelhe „ waters weegt in de lucht." — DESAGULIERS zegt: „ Wa „ neer men de kraan van den bol onder water opendraai „ zal er het water inloopen, om de plaats te vullen, die v „ lucht geledigd was, en de bol zal het tegenwigt P zoo ve „ overwegen, als het gewigt van de hoeveelheid van water „ den bol bedraagt. Dit zinken, dit dalen van den gevuld „ bol toont, dat water in water weegt." — NOLLET zeg „ Zoo dra men de kurk van het fleschje trekt, loopt het v „ water, en zinkt tot op den bodem van het glas;" en ve volgt hij: „ Als nu het fleschje, wanneer het vol water loop „ de tegenoverftaande fchaal, die het in evenwigt hield, c „ hoog doet rijzen, kan zulks nergens anders van daan k „ men, dan dat dat water het fleschje zwaarder doet worde „ dan het te voren was." — Dat ook Gij, Mijn Heer! de Proefneming op dezelfde wijze behandelt, en er ook om c zelfde reden het gevolg: *dat water in water weegt*, uit afleic blijkt door uw geheele werk. — Ik zal er kortheidshalve alle uit overnemen uwe woorden, voorkomende bl. 540, alw UEd. zegt: „ Daarna opene men het fleschje onder wat „ late er het water infchieten, en lette op de gevolgen. „ Het water loopt uit het glas in het fleschje, tot dat het „ is; — er gaat dus een fleschje vol water uit het glas of „ in het fleschje over; dit fleschje vol water houdt dus „ met op den bodem van het vat te drukken, of te weg „ het herneemt, in de ledige ruimte, waaruit het gewe „ was, thans ingedrongen zijnde, deszelfs gewigt in zijne n „ tuurlijke plaats; het weegt nu aan den arm der balans. „ Even zoo veel drukking als van den bodem van het vat „ gegaan is, even zoo veel is er aan den arm der balans a „ gebragt; — ten onwederfprekelijken blijke daarvan ftrekt „ dat men het evenwigt herfteld zal vinden, zoo dra men „ gewigt P van de fchaal M afneemt, en op de fchaal *m* ov „ plaatst. Deze nu is de Proef van BOYLE, de alles afdoen „ Proef van BOYLE, die volkomen bewijst, wat zij bewij „ moest." — Dat is te zeggen, zoo ik uwe uitdrukking begrijpe, dat *het dalen van het fleschje aan het ingeloopen wa moet toegefchreven worden*, en dat het daardoor bewijst,

water in water weegt, zwaar is, kracht oefent op den arm der balans, denzelven doet overslaan, en het evenwigt verbreekt. Daalde, zonk het fleschje *niet;* wierd het evenwigt aan de balans niet verbroken; bleef alles in rust, niettegenstaande het fleschje vol water loopt: dan zou alle bewijs voor de stelling volgens BOYLE van zelve vervallen. — De Heer HESSELINK behandelt wel de proefneming op dezelfde wijze: de uitkomst is ook natuurlijk even als de bovengemelde: het wasfen emmertje, vol geloopen zijnde, zinkt naar den bodem van het glas. Doch zijn Ed. verschilt in gevoelen van alle anderen, ten opzigte van het gevolg, hetwelk uit deze proefneming moet worden afgeleid. — Hij *ontkent*, dat het indringen van het water de reden of oorzaak is, waarom de balans overslaat, en tracht door welgepaste redenering dit een iegelijk te doen verstaan. Naar mijn inzien heeft zijn Ed. zich zeer wel en verstaanbaar verklaard, althans voor kundige Beoefenaars en Liefhebbers in de Natuurkunde; en ik verklare U, dat ik verwonderd was, toen ik den Heer HESSELINK in de Maatschappij *Felix Meritis* zijne Verhandeling hoorde voorlezen, over het berigt, dat de Proef van BOYLE, tot op dien tijd, altoos nog volgens de stelling van BOYLE: *water weegt in water*, wierd verklaard. Ik had reeds vóór vele jaren die stelling laten varen: eerst omdat zij mij toescheen tegen de Natuur te strijden; en later, omdat de Proeven, welke ik daarop nam, mij juist het tegendeel deden zien. —— Dan hierover in 't vervolg. —— Ik had wel gewenscht, dat de Heer HESSELINK ook door *proeven* had aangetoond, dat *water* NIET *weegt in water*. Zoo iets zinnelijks had den aanschouwer gewis meer getroffen en beter overtuigd, en had ook ligt wel aan UEd. de moeite gespaard, om uwe teregtwijzing aan zijn Ed. te schrijven. Dan dit is voorbij! Daar nu de oordeelkundige Beoordeelaar van het Stukje van den Heere HESSELINK, in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, reeds overleden is, en zich alzoo tegen uwe Antikritiek niet verdedigen kan, en ik wijders onkundig ben, of de Heer HESSELINK zal kunnen goedvinden, de Leden van de Maatschappij *Felix Meritis*, door Proeven, de bewijzen zijner stelling nader voor te dragen, of wel zich in geschrifte over deze zaak aan het Publiek te verklaren; zoo zal ik de vrijheid nemen, om aan UEd. op te geven, op welke wijze *ik* gewoon ben de Proef van BOYLE te nemen, sedert ik ontdekt heb, dat R. BOYLE zich in het nemen en beredeneren dezer Proeve zoo ongelukkig had vergist. —— En daar Gij uwe teregtwijzing door den druk alomme hebt kenbaar gemaakt, en doen plaatsen in den *Recensent ook der Recensenten;* zoo achte ik het mij tot een pligt, dit geschrift aan het Publiek mede te deelen; opdat niet de een of ander, verblind door uwe verleidelijke en wegslepende manier van schrijven, en

op

op het vertrouwen, hetwelk men in 't algemeen op uwe kundigheden ſtelt, in den waan blijve, dat Gij volkomen gelijk hebt, en den Heer VAN MARUM meesterlijk hebt geregtvaardigd. — Om nu alle vitterijen en kibbelarijen voor 't vervolg in eens af te ſnijden, moet ik U verzekeren, dat, wanneer ik zeg: *de Proef van* BOYLE *deugt niet, is misleidend, is valsch,* ik daardoor niet verſtaan wil hebben, dat de Proef op zichzelve geene waarde zou hebben — dit zij verre! De Proef van BOYLE is op zichzelve niet onaardig; zij is zelfs ſchoon; en er kan, *indien men bij gevolgtrekking redeneren moet*, veel uit opgemaakt worden. — Maar ik wil er alleen mede zeggen, *dat zij niet bewijst dat men water in water weegt; ofſchoon men ziet, dat het fleschje, wanneer het vol loopt, naar den bodem zinkt.* — Zij bewijst, zoo Gij wilt, juist het tegenovergeſtelde; te weten: *dat water niet weegt in water; dat men geene vloeiſtoffen van dezelfde digtheid in elkander wegen kan.* Dan laat ons nu tot de Proef van BOYLE overgaan, om dit gezegde zonneklaar te bewijzen. Men neme dan een Fleschje van ordinair groen glas, van 1 a 2 once inhoud, of zoo groot of klein als men verkiest, en zulks in plaats van een Fleschje van zwaar dik glas, of van een koperen bol, zwaar genoeg, om, zonder eenig aanhangend gewigt, luchtdigt gesloten, ongevuld in het water te kunnen doorzinken, waarvan Gij U in uwe Proeven bedient, en BOYLE, NOLLET, DESAGULIERS en anderen zich ſchijnen bediend te hebben. — Men hange dit Fleschje, in gelijkvormigheid met uwe 1ſte Proef, aan den arm eener Balans, en late hetzelve in het water doorzinken. — Men brenge nu het onder water hangend Fleschje in evenwigt, door zoo veel gewigts in het ſchaaltje aan den anderen arm der Balans te leggen, als tot dat einde vereischt wordt. — Dit gewigt is alzoo de betrekkelijke zwaarte van het onder water hangend Fleschje. Men neme nu het Fleschje uit het water, ontledige hetzelve van al het ingedrongen water, en ſluite het wel digt, met een blaasje, ten einde alle gemeenſchap van lucht en water af te weren. — Dit Fleschje is dan wel niet luchtledig; maar dit is ook niet volſtrekt noodig: 't moge 1 a 2 grein in zwaarte verliezen, dit is het al, en beantwoordt dus niet aan de moeite, die zoo iets vordert; het doet niets ter zake. — Men brenge nu, in navolging van uwe 9de Proef, (door U de alles afdoende, de beſlisſende Proef genoemd) dit Fleschje luchtdigt geſloten, aan den arm der Balans hangende, in het vat met water, en late het gewigt (hetwelk, zoo als wij boven gezien hebben, vereischt werd, om de betrekkelijke zwaarte van het Fleschje te vinden) beſtendig blijven in het ſchaaltje aan den anderen arm der Balans. — Dit Fleschje is nu te ligt geworden om uit eigen zwaarte in het water te kunnen doorzinken; weshalve men het moet bezwaren met zoo veel gewigts als noodig is tot de ge-

geheele onderdompeling. Dit gewigt hange men aan een dunnen draad, die de lengte van 2, 3 a 4 duimen heeft, naar willekeur, en naar mate de hoogte van het vat met water toelaat, en hechte hetzelve zoodanig aan den bodem van het Fleschje, dat er eene tusschenruimte van 2, 3, 4 of meerder duimen tusschen den bodem van het Fleschje en het aanhangend gewigt overblijve. Indien men nu juist zoo veel gewigt aan het Fleschje op deze wijze aanhecht, als er volstrekt vereischt wordt tot de geheele onderdompeling, en niets meer; dan heeft men ook volkomen evenwigt aan de Balans, en er behoeft geen ander tegengewigt in het schaaltje aan den anderen arm der Balans, dan datgene, hetwelk wij zeiden dat de betrekkelijke zwaarte van het Fleschje uitmaakte. Wil men daarentegen het aanhangend gewigt, zonder die uiterste naauwkeurigheid in acht te nemen, naar willekeur regelen; dan moet men bij het zoo even gezegde gewigt in de schaal nog zoo veel tegengewigt leggen, als vereischt wordt om het verbroken evenwigt aan de Balans te herstellen. 't Zij dan dat men juist zoo veel gewigts aanhange, als volstrekt tot de onderdompeling van het Fleschje vereischt wordt, of 't zij dat men te veel zwaarte genomen, en dit door tegengewigt hersteld heeft; in beide gevallen moet men de Balans zoo veel laten zakken, dat het aanhangend gewigt even den bodem van het vat met water aanrake; zoo dat dit gewigt, hetwelk tot niets anders dient dan tot de onderdompeling van het Fleschje, aldaar in rust blijve; wel acht gevende, dat de Balans niet zoo laag gebragt worde, dat dezelve daardoor buiten evenwigt zou geraken; — de minste verzwaring nu, die er aan het Fleschje wordt aangebragt, moet de Balans doen overslaan, en het Fleschje naar den bodem van het vat met water doen dalen. Zie daar dan den geheelen toestel gereed, om de gevolgen, welke uit uwe alles afdoende, alles beslissende Proef, uit de Proef van BOYLE moet worden afgeleid, te onderzoeken. Gij zult mij moeten toestemmen, dat ik niets afga van hetgene eigenlijk gezegd volstrekt noodig is tot het onderzoek of men water in water weegt. Mijn Balanzenstelsel is in denzelfden toestand als bij uwe 9de Proef; alleen met deze uitzondering, dat het aan mij staat, de onder water gedompelde Ligchamen afzonderlijk te kunnen beschouwen, en de werking derzelve naauwkeurig na te gaan; — het Fleschje, de Lucht, die in hetzelve bevat is, het aanhangend Gewigt, — dit alles, onze bijzondere opmerking zoo overwaardig, beschouwen wij vrij en ongehinderd; terwijl in uwe Proefneming alle deze Ligchamen zóó vereenigd zijn, dat de uitwerkselen, die het eene Ligchaam veroorzaakt, verkeerdelijk aan het andere worden toegeschreven. Uw Fleschje zinkt door deszelfs eigen zwaarte;

de koperen Bol van DESAGULIERS doet zulks mede, en dus kan de eigenlijke misleiding in uwe Proeven niet opgemerkt worden. — Nu opene men het Fleschje; men steekt met een pennemes of schaar het blaasje door, zoodat alle de lucht uit het Fleschje zich behoorlijk kan ontlasten, en derzelver plaats door het water worde ingenomen, en, men lette nu op de gevolgen. Het water dringt in het Fleschje, tot dat het vol is, — *maar het zinkt niet;* men bespeurt geen de minste beweging in den arm der Balans; het Fleschje, dat te voren met *g* in evenwigt was, toen hetzelve niet anders dan lucht bevatte, is nu en blijft met *g* in evenwigt. De rust wordt niet gestoord, — het evenwigt wordt niet verbroken, — het ingedrongen water doet het Fleschje niet zwaarder worden dan het te vôren was, — het daalt niet.

Bewijst deze Proef nu, indien zij zoodanig behandeld worde als ik gewoon ben die te behandelen, en naar mijn oordeel overtuigend getoond heb, dat dezelve behandeld moet worden, — bewijst dezelve, *dat water in water weegt?* kan het er zelfs door redenering wel uit opgemaakt worden? of bewijst dezelve veel meer het tegenovergestelde, namelijk: *dat water niet weegt in water!*

BOYLE, DESAGULIERS, NOLLET, Gij, Mijn Heer! en allen, welke door deze Proef trachten te bewijzen, dat water in water weegt, hechten immers al hun bewijs daaraan: *dat het Fleschje, vol water geloopen zijnde, in hunne Proeven doorzinkt.* — Maar wat zinkt? Immers niet het water, niet het Fleschje, als ik mij zoo mag uitdrukken, dat kan niet zinken; dit wordt in evenwigt gehouden door het tegengewigt *g* op de schaal *m*; *maar het is het gewigt, waarmede het Fleschje in uwe Proeven bezwaard is,* en 't welk niet op den bodem rust; *dat gewigt* zinkt. En zie daar den geheelen misslag! Ware het water de oorzaak van het doorzinken van het Fleschje, oefende het water kracht op den arm der Balans; ware dit een en ander slechts mogelijk, dan moest in deze Proefneming het Fleschje ook doorzinken, zoo ras het vol geloopen is. Wij zien echter dat zulks niet gebeurt; wij zien, dat er geen greintje gewigt in de schaal *m* behoeft bijgevoegd te worden, die slechts met het gewigt *g* bezwaard is, om de Balans in evenwigt te houden.

En wilt Gij, en anderen, die met U er nog aan mogten twijfelen, of wel het aanhangend gewigt de reden van het dalen van het Fleschje in uwe Proefneming zij; welaan, dat Gij U, dat allen zich daarvan overtuigen door de volgende Proef. Men neme dan, zoo als in de vorige Proef, een Fleschje van ordinair ligt glas, slijpe er den bodem uit, hange het, even als in de voorg. Proef, aan den arm eener Balans, late het in het water doorzinken, brenge het onder water hangend Fleschje in evenwigt, en late dat gewigt wederom in

in de tegenoverhangende fchaal blijven. Nu neme men het bodemlooze Fleschje uit het water, fluite hetzelve onder en boven met een blaasje wel digt, om alle gemeenfchap van lucht en water af te fnijden, belade het vervolgens met zoo veel gewigts als vereischt wordt om gefloten in het water te kunnen doorzinken, hechte het weder aan den arm der Balans, en late het vervolgens in het vat met water doorzinken: — heeft men nu weder zoo veel gewigts, en niet meerder, als tot de onderdompeling vereischt werd, aan het Fleschje gehecht, dan behoeft er geen tegengewigt in de fchaal aan den anderen arm der Balans gelegd te worden; — doch heeft men willekeurig te veel gewigts genomen, alsdan brenge men de Balans in evenwigt, met in de fchaal het vereischte tegengewigt te leggen. Men houde de Balans nu op zoodanige hoogte, dat het Fleschje met het aanhangend gewigt vrijelijk kan dalen, zonder dat, zoo als in de voorg. Proef, het gewigt den bodem raakt. Nu fteekt men het blaasje, dat boven op het Fleschje is, door, opdat de lucht ontfnappe en het water in het Fleschje indringe; oogenblikkelijk ziet men, dat Gewigt en Fleschje naar den bodem van het vat zinken. Vol geloopen zijnde, herftelt men het evenwigt, en men bevindt daartoe noodig te hebben juist zoo veel gewigts als de betrekkelijke zwaarte van het aanhangend gewigt bedraagt. Indien nu het ingedrongen water de oorzaak der daling van het Fleschje geweest is, indien het water kracht oefent op den bodem van het Fleschje; dan moet, wanneer men den bodem van het Fleschje wegneemt, alle drukking van het water in het Fleschje weder ophouden; het evenwigt moet verbroken worden; 't gewigt in de fchaal moet het Fleschje doen rijzen: want om te willen ftaande houden, dat een vat zonder bodem het water zal behouden, zou zijn, wit zwart noemen. Zoo er geen bodem in het Fleschje is, kan er het water natuurlijk niet op wegen. Men fnijde dan de blaas, die tot een bodem voor het Fleschje verftrekt, geheel weg, zoo verre dat dezelve er los aanhange, 't is dan niet mogelijk dat het water kracht oefent op den arm der Balans, en men lette op de gevolgen; maar wederom er gebeurt niets — de Balans behoudt zijn evenwigt — het gewigt in de tegenoverhangende fchaal moet onveranderd hetzelfde blijven, 't zij de bodem er in is, 't zij men die wegneemt. Wederom een onwederfprekelijk bewijs, dat men zich misleid heeft in de veronderftelling dat men het in het Fleschje ingedrongen water zou gewogen hebben. Men weegt niets anders dan de betrekkelijke zwaarte van het aanhangend gewigt — den ballast, die er noodig was om het Fleschje te doen zinken.

Men werpe mij hier niet tegen, dat ik in de eerfte Proef toch eenigermate van de Proef van BOYLE afwijke, vermits ik het gewigt, waarmede het Fleschje bezwaard is, tot op

 den

den bodem van het vat met water late doorzinken, alwaar het in rust blijft: dit toch zou eene armzalige tegenwerping zijn: — men wil toch niet de zwaarte van den ballast, waarmede het Fleschje bezwaard is, onderzoeken; men wil met Proeven bewijzen, door het dalen van het Fleschje zoodra het vol loopt, dat water in water weegt. Wel nu, het Fleschje kan in mijne Proefneming nog circa 3 duim dalen! wat wil men meer? of wil men door de Proef van BOYLE onderzoeken, hoe veel specifique zwaarte een Fleschje water heeft? dit ware dwaasheid! 't gezond verstand heeft een afkeer van omwegen — men kan de massa water, die in een Fleschje loopt, immers op eene schaal wegen. De Proef van BOYLE zou in dit geval gelijk staan met iemand, die, om ten spoedigste van Amsterdam naar Haarlem te reizen, den weg neemt langs den Amstel over Leijden en zoo vervolgens.

Mij dunkt ik hoore U hier vragen: Toont dan de zwaarte des ingedrongen waters, met de gelijkheid van het gewigt, hetwelk men noodig gehad heeft om het verbroken evenwigt te herstellen, niet aan, dat men ten minste water in water wegen kan? Hierop moet ik antwoorden: Neen! het toont slechts aan, dat men door gevolgtrekking — door vergelijking op die wijze de specifique zwaarte des waters kan ontdekken. Maar zou het verstandig gehandeld zijn, langs vele omwegen en onzekere paden iets te zoeken, hetgeen men openbaar en langs den regten weg vinden kan? Hoe ligt misgist men zich! hoe wordt men menigmaal door den schijn bedrogen! Zoo wordt men door den behendigen Goochelaar misleid in hetgene men waant te zien, — zoo neemt men dikwerf de schaduw voor het wezen!

Men zegge ook niet: Ja maar in de 9de Proef van den Heer ARNRAE vindt men een dubbeld zamenstelzel van Balanzen, ter meerdere opheldering der Proeve, en tot bewijs, dat het gewigt, hetwelk het Fleschje *l* gewonnen heeft, van den bodem van het vat, waarin het Fleschje *l* hangt, is afgegaan, — en vrage mij: waarom die Proef niet wederlegd? Immers deze Proef zult Gij, Mijn Heer! met mij, meer als eene verfraaijing der Proef, en als eene bijkomende aardigheid, dan wel als noodzakelijk tot bewijs der stelling aanmerken. Zij doet immers *niets* tot het wezen der zaak: zij is even als een Tooverkaart met bellen, die men den kinderen tot vermaak in de handen geeft.

Dit gezegde zal wel geen bewijs behoeven. Gij en ieder nadenkend mensch zal als van zelve begrijpen, hoe men op deze wijze eene menigte van Balanzen op elkander kan doen werken, die overslaan en weder overslaan zullen, naar mate men het evenwigt in de eerste Balans verbreekt of weder herstelt, even als zulks plaats heeft in de gezegde Tooverkaart. De misleiding, die er in de eigenlijke Proef van BOYLE plaats heeft, heeft ook hier plaats — draagt hare gevolgen op de

twee-

tweede Balâns over; en al had men honderd, ja meer Balanzen onder elkander geplaatst, zij allen zouden aan dezelfde kwaal laboreeren.

Zoudt Gij nu, Mijn Heer! nog willen volhouden met te zeggen: BOYLE en zijne navolgers zijn geregtvaardigd; de wettigheid van het gevolg, uit zijne Proeven afgeleid, is gehandhaafd; de ſtelling is op grond dezer Proefneming te verdedigen? Durft Gij U nog vleijen, dat de Natuurkundigen, in hunne Lesſen in het toekomende met de Proef te verklaren, niet van de gewone wijze zullen afgaan? Ik twijfel er aan! Gij zult bij Uzelven denken: BOYLE is wat te driftig geweest; de vreugde, die hij gevoelde over zijne nieuwe ontdekking, deed hem een misſlag begaan; en, om een oogenblik in uwen trant te ſpreken, hij dacht dat hij reeds met den Vorst ſprak, doch het was ſlechts de Hoveling of Kamerheer, die zeggen kwam: „de Vorst zal terſtond komen." Toen de Vorst kwam, was BOYLE reeds voortgevlogen. — Dank! ja waarlijk en in ernst dank! zij den Heere HESSELINK daarvoor, dat hij de Leden van de Maatſchappij *Felix Meritis* vereerd heeft, met hun zijne aanmerkingen op de ſtelling: *Vloeiſtoffen wegen in gelijkſoortige Vloeiſtoffen*, bij monde voor te dragen; — dat hij wijders beſloten heeft, dezelve Verhandeling door den druk verkrijgbaar te maken. Lang nog misſchien zou de Proef van BOYLE op de tot dus verre gewone wijze zijn verklaard geworden, indien deze Verhandeling niet in het licht verſchenen ware. — Hoe ſchoon blinkt hier nu niet de Proef van BOYLE, indien men dezelve wil doen ſtrekken ten bewijze, dat *water niet weegt in water!* Zou BOYLE deze overſchoone Proef wel ooit zoo gekend hebben in hare volle waarde? Zaagt Gij dezelve ooit zoo diep, zoo helder in? Gij ziet, zij duurt zeer kort, loopt in een oogenblik af, en bewijst nietternin, op de ontegenzeggelijkſte wijze, dat water niet weegt in water. Waar is in het ganſche Natuurkundig vak bijna eene Proef, welke deze in ſchoonheid, in rijkheid evenaart? — Proeven dan! ſprekende Proeven, welke de ontegenzeggelijkſte grondwaarheden uit het Rijk des Verſtands aan dat der Zinnen overbrengen, en haar ook dáár doen gevoelen, moesten bij U alles afdoen, moesten de zaak beſlisſen. Wel nu dan! door ontegenzeggelijke Proeven heb ik U getoond, dat BOYLE heeft misgetast, dat hij alle zijne navolgers, ook U, in dezelfde verkeerdheid, in dezelfde dwaling heeft doen volharden. En indien Gij dit bekent, (zoo als ik van uw edelmoedig karakter en uwe liefde voor de waarheid verwacht) hoe waar is dan niet uw zeggen: „dat de waar„heid nooit meer, dan bij twisten gewonnen hebbe: en dat „alle beſcheiden twisten voor de waarheid in derdaad belang„rijk zijn." Gij zult het U alsdan niet meer beklagen, om der Wetenſchappen wille, dat de ſtrijd tusſchen den Heere HES-

HESSELINK en den Heere VAN MARUM geen einde heeft genomen gehad, of dat dezelve langzamerhand in vergetelheid geraakt is. De moeite, welke U het fchrijven van uw ftukje heeft veroorzaakt, vindt Gij ruim vergoed, daarin, dat Gij van de verkeerdheid der ftelling: *Vloeiftoffen wegen in gelijkfoortige Vloeiftoffen*, overtuigd zijt geworden.

Daar ik niet voorgenomen heb, uw gefchrift van 't begin tot het einde te wederleggen, maar mijn oogmerk flechts was, U te doen zien, hoe en op welke wijze de Proef van BOYLE moet behandeld en verklaard worden, (hetgene ik, mijns oordeels, gedaan heb) zoo eindige ik met deze aanmerking: dat het mij voorkomt, dat de Gelijkenis, welke UEd. tot opheldering van uw oogmerk gebezigd heeft, ten uiterfte mank gaat. FABIUS heeft geen gefchenk aan SEMPRONIUS gedaan; neen! hij heeft het gedaan aan *de Crediteuren* van SEMPRONIUS, en dit kon de goede SEMPRONIUS niet beletten. TITIUS heeft dus volkomen gelijk gehad; maar die kon het ook al wederom niet helpen, dat de overige leden van het gezelfchap zijnen redeneertrant konden noch wilden begrijpen, en dus nog eenigen tijd aan 't gevoelen van CAJUS gehecht bleven; tot dat (en zulks heeft UEd. vergeten te melden) de goede SEMPRONIUS, door een gunftigen ommekeer van zaken, zijne finantieele omftandigheden zoo veel verbeterd zag, dat hij alle zijne Crediteuren zelve kon betalen. Toen bleek door de uitfpraak van den Regter, dat TITIUS in zijne ftelling gelijk had gehad. Want fchoon de Crediteuren van SEMPRONIUS beweerden dat zij voldaan waren en niets van hem te vorderen hadden, SEMPRONIUS ftond er op, dat hem de rekeningen gequiteerd tegen de ontvangst der penningen wierden ter hand gefteld, en de Crediteuren werden daartoe gecondemneerd, en tevens om FABIUS zijn geld terug te geven. — En zoo is het ook met het gefchil van de Heeren HESSELINK en VAN MARUM. De Heer HESSELINK demonftreert de onwettigheid van het gevolg, eertijds uit de Proef van BOYLE afgeleid, op eene bondige wijze: Gij en de Heer VAN MARUM kunnen zijnen redeneertrant niet begrijpen. Wat kan de Heer HESSELINK daar tegen doen! De goedkeuring van die Leden der Maatfchappij *Felix Meritis*, op wier oordeel zijn Ed. meent prijs te mogen ftellen, zal hem ten minfte niet onaangenaam zijn geweest. En Gij ziet, Mijn Heer! dat er, buiten de Leden dier Maatfchappij, ook wel voorname Mannen — Mannen van naam! kunnen zijn, wier eigenlijk beftaan, en niet flechts liefhebberij is, de Natuurkundige Wetenfchappen te behandelen, die dwalen kunnen.

IETS

IETS OVER DE RECENSIE VAN ERNST EN FALK, IN No. I. DER ALGEMEENE VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN VOOR 1808. BLADZ. 13—16.

(Briefswijze aan den *Redacteur* medegedeeld.) (*)

Mijn Heer!

In het eerste Nommer van het geacht Tijdschrift, bij UEd. uitgegeven, en wel op bladz. 13—16, vind ik eene Recensie van het kleine Stukje, getiteld: *Ernst en Falk.* — *Gesprekken voor Vrij-Metselaren*, in 1807 bij *J. S. van Esveldt Holtrop* gedrukt, welk, zoo als gij welligt zult weten, den beroemden LESSING tot Schrijver heeft. Deze Recensie, indien ik haar dien naam zal mogen geven, komt mij zoo zonderling voor, dat ik in ernst na herlezing betuigen moet, niet te weten, wat ik daarvan te maken hebbe.

Verre van den inhoud op te geven, zoo als het behoorde, en alsdan denzelven aan het gezonde oordeel te toetsen, begint de Recensent met zijne oordeelvelling over eene Orde, waarin hij niet gewijd is, welke hij alzoo niet kent, en ook zelf belijdt niet te kennen, en onderwerpt dan het Stuk, dat hij zal beoordeelen, aan zijne eenmaal aangenomene, en door zijne erkende onkunde niet anders dan gewaagde, stellingen. In den aanvang twijfelt hij, of de Orde der Vrije Metselaren wel eenig doel hebbe? Dan erkent hij, dat zij een gewigtig doel heeft, maar slechts aan weinigen bekend. Dan twijfelt hij weder, of zij iets goeds kan uitrigten, en beroept zich NB. op de ondervinding; eindelijk gaat hij tot de ontleding van zijn Stuk, en vindt het onverstaanbaar. Tusschen beiden komt hij op eene gissing, welke, als het ware, uit een beklemd hart voortkomt, en noemt *wereldburgerschap* het doel der Broederschap; doch niet dan onder de angstvallige voorbehouding: NB. *indien dit boekje waarheid bevat.*

Het zij verre, dat ik het oogmerk van den Recensent wil verdenken, alsof hij de gelegenheid heeft willen waarnemen, om een Genootschap aan de kaak te stellen, dat de beroemdste en braafste mannen van vroegere tijden onder zijne leden telde, en thans nog een groot aantal derzelven in dezen rang mag plaat-

(*) Om blijk te geven van de volkomenste onpartijdigheid, heeft de *Redacteur*, zich van allen eigen oordeel in dezen onthoudende, niet gealarzeld, door het plaatsen van dezen Brief, aan het verzoek des Schrijvers te voldoen.

plaatsen: dan, ik had van eenen openbaren Schijver, en nog te meer van eenen Recensent, die edelmoedigheid gewacht, om ten minste allervoorzigtigst te zijn in de beoordeeling eener zaak, welke hij niet van nabij kent, en als ongewijde niet kennen kan. Wie toch gaf hem het regt, om, in deze zijne onkunde, de Leden dezer over den ganschen aardbodem verspreide Broederschap niet als doel, maar als middel, te beschouwen, en daardoor de gansche Orde tot ik weet niet welk jammerlijk goochelspel te vernederen? Van waar het regt, om te beweren: dat *er misschien menig Grootmeester van den Stoel is, die omtrent het echte der Metselarij en hare bedoeling even onzeker is als hij, die niet is ingewijd?* Hoe heeft hij deze gissing in het wild kunnen, durven werpen, zonder bij zichzelven het gevaar te beseffen, dat hij, verkeerd oordeelende, eene zoo aanzienlijke Broederschap lastert? Hoe heeft hij dit kunnen, dit durven doen, die, reeds vóór het uiten van deze gissing, verklaard had, dat er in de Orde zelve en hare stichting een gewigtig doel moet begrepen zijn? Hoe heeft hij zich, om te bewijzen, dat de Orde weinig goeds sticht, op de ondervinding kunnen beroepen? Welke is die ondervinding? Worden daarmede de zulke bedoeld, die den Recensent als Vrije Metselaren, als domooren, onverlichten en zedeloozen bekend zijn? Maar hoe jammerlijk zoude zulk een bewijs tegen den eerwaardigen Christen-Godsdienst kunnen gekeerd worden? En wie zoude dwaas genoeg zijn, om uit de domheid, het bijgeloof en de ondeugden van belijders der Christelijke Leer tot hare onwaarde of nutteloosheid te besluiten? Neen, Mijn Heer, zulk eene gevolgtrekking zoude hoogst onëdelmoedig zijn.

Maar nu *Ernst en Falk.* Kunt gij den beroemden LESSING zoo kinderachtig zot vooronderstellen, dat hij een geschrift zoude in de wereld hebben gestoten, vol van onzin en logen? Eilieve heb de goedheid, hetzelve eens in te zien; en dan vraag ik u in ernst, of gij daarin zoo veel duisters, zoo veel gewaagds, zoo vele *raadselachtige magtspreuken* ontdekt, als de Recensent meent te hebben gevonden? Naar mijn inzien, gaat alles bij wijze van zamenspraak zoo ongezocht, zoo eenvoudig voort, dat ik voor mij noch duisterheid, noch magtspreuk ontdek. Immers, de eene spreker zoekt den ander te overtuigen, dat niet de naam, maar alleen de lust, om naar het doel te arbeiden, den waren Metselaar onderscheidt, en dat dit doel op niets minder, dan op wereldburgerschap, behoort uit te loopen. Zoodanig was reeds het oordeel van eenen Jongeling van twintig jaren, die niets van de Vrije Metselarij verstond, en dien ik, na deze Recensie, het boekje in handen gaf, om te beproeven, of zulks zoo duister ware, als het den Recensent was toegeschenen?

Dat-

Dat eene enkele uitdrukking hier of daar duister zij: dit geef ik gaarne toe, en hoe konde dit anders zijn? LESSING immers schreef niet ten behoeve van *ongewijde Recensenten*; maar hij schreef *voor* (ten behoeve van) *Vrije Metselaren*. Voor hun moest die bewoording duidelijk zijn, welke aan anderen duister schijnt. Maar, terwijl nu dit oogmerk van den Schrijver duidelijk op den titel staat uitgedrukt, van waar ontleende dan een *ongewijde Recensent* de vrijheid en het regt, om eene zaak, die *voor hem* niet gezegd, niet geschreven werd, te beoordeelen, te gispen, te verongelijken? Neen, Mijn Heer, houd het mij ten goede; maar ik kan, op het zachtst gesproken, zulk eene gewaagde taak niet anders dan met den naam van bevooroordeelde onkunde en aanmatiging van gewaande regten bestempelen.

Gij kunt van mij niet vorderen, Mijn Heer, dat ik bij deze gelegenheid de zoo dikwerf opgewarmde vragen behandele: Wat nut kan de Vrije Metselarij stichten? Zijn er dan buiten die Orde geene even zoo verlichte, even zoo brave mannen, die dat zelfde goed willen? Waarom zondert men zich nog bij voortduring af? Welke zijn de daden naar buiten, die de Orde, als zoodanige, onderscheiden? en andere soortgelijke vragen meer. Een ieder, die, met een onbevooroordeeld verstand, de oudheid, de algemeenheid, den voortgang en de uitbreiding dezer Orde gadeslaat; die let op alle die deelneming, waarmede de Orde zich de zaak der menschheid aantrekt, zonder zich te hechten aan staten, volken, geloofsbelijdenis, zoo min in het godsdienstige, als in het burgerlijke: een ieder, zeg ik, die dit begeert op te merken, kan en moet zulks doen, tenzij hij zoo blind van oog en oordeel is, dat hij het zonnelicht zelf verkiest te loochenen, omdat zijn gezigt zonder een geleend wapen verbijsterd wordt. Ik kan ter dezer plaatse met deze algemeene ondeelvelling volstaan, welke eenen ieder in het oog moet vallen, die niet moedwillig blind is, zonder dat hier de reden: waarom de Metselarij een geheim blijft? wat dan toch dat geheim zij? en waarom, ondanks alle aangewende middelen, om dat geheim te doen verraden, en de gansche Broederschap in duigen te werpen, zij echter in al haren luister blijft pralen? door mij behoeft ontvouwd te worden. Mijn eigen lidmaatschap der Orde beveelt mij hier te bedekken, wat ongewijden te vergeefs nasporen. Dit alleen kan, mag en moet ik, na eene veeljarige ervaring in deze gewijde School, openlijk betuigen, dat mij mijne eerste schrede in deze Orde niet alleen niet berouwt, maar dat ik, tot op de laatste bewustheid van mijn leven, den Hemel zal danken voor de gelegenheid, welke mij de Orde heeft verschaft, om den mensch en mijzelven te leeren kennen en waarderen.

Heb de goedheid, bid ik, om deze mijne eenvoudige repliek op de bewuste Recensie bij de eerstkomende gelegenheid in uw Tijdschrift te plaatsen, opdat dezelfde Drievoet, die eenen Ongewijden verkeerdelijk deed spreken, ten minste van eenen Gewijden dat gezag ontleene, welk alleen aan Apollo's Tempel toebehoort; opdat een jammerlijke indruk, tegen waarheid en billijkheid gemaakt, verhoed, en het gedane ongelijk, zoo mogelijk, hersteld worde. Ik heb de eer te zijn enz.

Amsterdam Q. B. N.
13 van Februarij 1808.

DE BARD AAN DE OEVERS VAN DE SONT.

(Uit het *Fransch.*)

„Onlangs viel ons in handen een klein *Fransch* stukje, getiteld: *De Bard aan de oevers van de Sont*, zonder naam van schrijver, drukker of uitgever. Een zoo streng *incognito* wekte onze nieuwsgierigheid, en wij beklagen ons niet, aan dezelve voldaan te hebben. Deze *Bard* is een weluitgevoerd en dichterlijk beeld aan de boorden van de *Sont*, zuchtende onder de rampen van het vaderland der *Cimbriers*, en de misdaden der kinderen van *Albion* aan de vervloeking der toekomende eeuwen wijdende. Met veel bekwaamheids heeft hij den zwaarmoedigen en somberen toon gevat, die de *Gallische* dichtstukken kenmerkt, en aan zijn onderwerp zoo wél voegde: doch het is jammer, dat hij het niet in dichtmaat heeft behandeld. Een *Bard* praat niet, hij zingt. Hoe het zij, dit klein werkje dacht ons waardig te zijn om nader bekend te worden; wij zullen er onzen Lezeren het een en ander vertaald uit mededeelen. De Opper-Bard wendt zich tot eenen Bard, zittende aan den oever der zee."

DE OPPER-BARD.

Waarom wandelt gij peinzende en eenzaam aan het vochtige strand? Alles rondom u is in rust; de getrouwe hond, naast den jager uitgestrekt, laat zijne prooi ademhalen; de visscher, in zijne hut geweken, vergeet zijne fuiken en zijn ligt schuitje; de duisternis van den nacht bedekt met haren sluijer de boorden van de Sont; naauwelijks verspreidt de maan over de golven een onzeker licht; in hare snelle drift voeren de wolken

ken ieder oogenblik tot ons de fchimmen onzer voorouders. Komt gij, naar het aloud gebruik der Barden, met die grootmoedige fchimmen een gefprek houden? ... Tranen bedekken uw gelaat.... Waarom het oog verre weg over de zee gewend? ODIN heeft de onweders niet belast, de fchuimende golven in de hoogte te voeren; geen ongelukkige, met de baren worftelende, fmeekt om onze hulp.

EEN BARD.

Kunt gij er onkundig van zijn, ô Opper-Bard! 't Is hier dat ik mijnen Vader onder de zonen van *Albion* heb zien bezwijken. Die wreedaards! Zij wilden de fchande der kinderen der *Cimbriers*. De erfgenaam van den onverfaagden VALDEMAR heeft in allerijl zijne krijgsbenden verzameld. De Sont, door duizend koperen vuurmonden gefchud, is tot in hare afgronden ontroerd. De overwinning heeft onze dapperheid bedrogen; golven van bloed hebben met de zeegolven geftroomd. Mijn Vader is hier in mijne armen geftorven, en zijne laatfte zuchten riepen wraak over onze trouwelooze vijanden. Deze graauwe fteenen wijzen den jager zijn graf aan; de cipres, die het belommert, getuigt van mijne fombere treurigheid; mogt hij t' eenigen tijde getuige mijner wrake zijn! Mogt ik t' eenigen tijde op dit dierbaar en heilloos graf.....

De Opper-Bard tracht zijnen vriend van zijne treurige herinneringen af te leiden, door zijne gedachten te vestigen op den gelukkigen vrede en vereeniging, tusfchen twee natien herfteld, die voortaan flechts één verbroederd volk moeten uitmaken, dewijl zij van gemeenfchappelijke herkomst zijn. — De Bard geeft geen ander antwoord dan met een angftig wijzen op de vloot van *Albion*, die den oever der Sont nadert, en de rampen aan te duiden, welke zij medevoert. — Een zendeling der eilandbewoonders vervoegt zich bij den Opper-Bard. „Geef," zegt hij, „uwe woningen, uwe havens, „uwe fchepen aan ons over; wij vragen die van u in den „naam der vriendfchap; indien gij een oogenblik aarzelt, „zullen flagting en dood van nieuws den grond der *Cimbriers* „betreden." — Vergeefs roept de Opper-Bard de geheiligde regten der eere, der regtvaardigheid en der eerlijkheid in. „Geef uwe riemen en uwe fchepen over," roept voor het laatst de zendeling der roovers van den Teems.

DE BARD.

Kinderen en grijsaards, wier zwakke handen naauwelijks de lans kunnen vasthouden, eenige krijgslieden aan deze oevers gebleven, zullen, ongetwijfeld, de pogingen uwer talrijke ba-

bataillons niet tot ſtaan brengen; doch, geloof mij, wij zullen den dood niet vreezen. Lafhartigen! onwaardig de aarde te bewonen, welke FINGAL verlichtte, waarom ontvlugt gij de edele gevaren der oorlogslieden? Europa, door u tot op hare grondſlagen geſchokt, heeft de helden van den ouden dag zien herleven. Durft gij onder die doorluchtige mannen geene plaats nemen? Gaat het Groote Volk honen. Over de geheele aarde verſpreid, bieden deszelfs legioenen uwer dapperheid een uitgebreid veld aan . . . .

DE OPPER-BARD.

Te wapen, kinderen der *Cimbriers!* verjaagt de hatelijke onderdrukkers, die, fier op hun getal, ſtout in het bijzonder op de afwezigheid uwer legioenen, deze muren komen beſtormen, en u uwe ſchande voorſlaan. Verdedigt uwe huisgezinnen tegen hunne woede; vreest, dat hunne benden met een heiligſchendenden voet het graf uwer voorouderen vertreden! Wat zullen de edele kinderen der *Gaulen* zeggen, indien zij u, lafhartig zien deinzen? Gaat de pogingen dier trouweloozen met woede te keer; dat uwe eigen handen den brand ſteken in de woningen, die hunnen voorzigtigen moed ter ſchuilplaatſe zouden kunnen dienen; laat men allerwegen niets anders gewaarworden dan puinhoopen, of handen, door de wraak gewapend. Zoudet gij geenen weerſtand kunnen bieden aan krijgslieden, die aan den *Bosphorus* het hoofd hebben geſtoten? De ſchimmen uwer voorvaderen zien op u. In zijn paleis bereidt ODIN den beker, welken hij voor de dapperen beſtemt. Te wapen, kinderen der *Cimbriers!* ſchiet toe ter verdediginge van uwe muren; reeds is aan uwe verontwaardigde aanvallen het ſein gegeven. Een woest bevelhebber gaat hun voor. Het is de vreemdeling, welken wij aan de woedende golven ontrukt hebben. Onze wallen naauwelijks hebbende verlaten, voert hij zijne moordende benden aan op dien zelfden oever, alwaar wij hem uit den nood gered hadden. . . .

De Schrijver eindigt met dit bij ongeluk maar al te getrouw tafereel.

DE BARD.

De duisternis vermindert, ô Opper-Bard! Welke tooneelen van ijsſelijkheid en verwoesting! Bloedige dampen vermengen zich allerwegen met de wolken, en omwinden onze voorouders met een treurigen ſluijer. O aloude grond der *Cimbriers!* wat is er van uwen luister geworden? Zult gij nu, weduwe uwer glorie, onder trotſche meesters dienen? Reeds klieven uwe genomene ſchepen treurig de golven. Gij ſchreit, ODIN, om

om de opvolgers uwer krijgslieden. Maar wat vermag de dapperheid tegen de overmagt en het verraad? Immers ftelt ons bloed ons fchuldeloos in het oog der eere. Spoedt u, wreedaards, om genot te hebben van deze affchuwelijke euveldaad! Zij zullen weldra terug keeren, die krijgslieden, welken uwe lafhartige ftaatkunde van onze muren had verwijderd; vlugt voor hunne woede! Ziet toe, dat zij u woede met woede niet betaald zetten; hun onverfaagd Opperhoofd gaat hun voor; hij zal u ftraffen voor het bedriegen van zijne openhartigheid. Vlugt met allen fpoed; het zijn geene kinderen, geene vrouwen meer, ftervende te midden uwer talrijke bataillons: krijgslieden hebt gij te beftrijden. De overwinnaars van *Jena* kunnen in onze velden aankomen. Vlugt, maar beeft, uitzinnigen! De dagen der wrake zullen komen. Eenige fchepen hebben wij verloren, maar onzen haat hebben wij behouden. Geheele bosfchen zullen in onze havens afdalen en de zee met fchepen bedekken. Het verontwaardigd heelal eischt uwe kastijding. O oevers van de *Plata*, de trotfche meesters van den *Indus* fmeeken knielende om boeijen! De *Nijl* heeft de vergulden lanfen der zonen van *Albion* tegen het ijzer der *Arabieren* zien breken. De fchaamtelooze beheerfchers der zeeën durven den *Bosphorus* niet overfteken. Volken der aarde, rukt aan tegen deze meineedige eilanders; om hen te overwinnen, behoeft men hen flechts te naderen. Doch waartoe uwe handen met hun hatelijk bloed bezoedeld? Trekt tusfchen hen en u een koperen muur op. Dat zij, op alle de zeeën gebannen, uwe woningen niet kunnen naderen. Dat zij, op de genade der vertoornde winden zwervende, de wanhoop of den dood geftadig voor oogen hebben! Dat vlammen, uit den fchoot der wateren opfpringende, zich met de blikfemftralen vereenigen om hen te verflinden! Dat de onmetelijke afgrond, zich onder hunne brandende fchepen openende, de zonen van *Albion* en hunne misdadige fchatten inflokke!

GEREDDE ONSCHULD EN GESTRAFTE BOOSHEID.

(*Eene ware Gebeurtenis.*)

Zeker Edelman in *Frankrijk*, in de provintie van *Bretagne*, op een zijner Landgoederen wonende, had eene fom van 24,000 livres in 1000 gouden Louizen ontvangen, en dezelve, in ftapeltjes van 100 Louizen verdeeld, in eenig oud muzijkpapier, dat voor de hand lag, gerold; hetwelk door zijn knecht gezien was, voor wien hij het ontvangen dier fom niet ver-

verborgen had gehouden. Eenige bijzondere redenen echter bepaalden dien Edelman, om voor anderen te bedekken, dat hij die som ontvangen had; derhalve liet hij een zijner Vrienden bij zich verzoeken, vertrouwde hem die som, met de ernstigste bevelen om niet te kennen te geven dat hij dezelve in handen had, en tevens met verzoek, om, ingevalle hij mogt komen te sterven, dat goud te stellen in handen van een Natuurlijken Zoon, welken hij hem deed kennen, en voor wien hij 't zelve geschikt had. De Heer C***, na hem dit beloofd en een Handschrift gegeven te hebben, begaf zich, nadat hij dien avond bij zijn Vriend gegeten had, naar huis; weinig vermoeden hebbende, dat die som zoo noodlottig voor hem zoude zijn. Dezelve had den Knecht bekoord, die, om gemelde som magtig te worden, het schelmsch besluit had genomen, zijn Meester nog dien zelfden nacht te vermoorden. De eerste slaap, als het gunstigst oogenblik tot zijn doemwaardig voornemen, was daartoe bepaald. Hij volbragt hetzelve, maar was wanhopend van na den gepleegden moord geen goud te vinden; en zijne woede vermeerderde, toen hij in de Bureau van zijn Meester, in plaats van de som, welke zijne snoode drift had gaande gemaakt, het Handschrift van den Heer C*** vond. Thans besloot hij, de straf, die hij zelf verdiende, en die hij zonder zijn tegenwoordig ontwerp niet kon ontgaan, op den Heer C*** te doen vallen. Hij begaf zich naar zijne kamer, alwaar hij den geheelen nacht peinsde op middelen om de vermoedens tegen hem af te wenden, en dezelve te doen vallen op hem, dien hij tot een voorwerp zijner wraak gekozen had. Tot dit zijn oogmerk oordeelde hij het dienstig, het Handschrift, dat hij in plaats van geld gevonden had, te vernietigen. Den volgenden morgen maakte hij, door een ontroerend misbaar, het ongeluk van zijnen Meester, dat hij den schijn gaf toen eerst ontdekt te hebben, door het geheele huis ruchtbaar. Men liet het Geregt halen, dat zich dadelijk van alle de Bedienden verzekerde, die allen eenstemmig verklaarden, dat niemand dan de Heer C*** hunnen Meester was komen bezoeken, dat dezelve laat bij hem gebleven en langen tijd bij hem in zijn kabinet opgesloten was geweest, en dat hij alleen hunnen Meester zoo moorddadig konde omgebragt hebben. Het Geregt begaf zich naar den Heer C***, die ongelukkig dien zelfden morgen vertrokken was naar de haven van *Brest*, werwaarts zijne zaken hem riepen. Het kon niet missen of die reis moest vóor eene vlugt gehouden worden. Het Geregt deed onderzoek, en vond de 1000 Louizen in 10 rolletjes in het muzijkpapier, zoo als de Bediende gezegd had gezien te hebben dat zijn Heer dezelve bezorgd had. De geheimhouding, die zijn Vriend hem had aanbevolen, was oorzaak, dat hij die som niet had opgeschreven, of aangeteekend dat dezelve zijnen Vriend behoorde; en dit was zeer nood-

noodlottig. Om dezelfde reden loochende hij in 't eerst, toen hij voor de Regters gebragt werd, daar eenige kennis van te hebben. Men had hem namelijk aanstonds gevat; hetwelk des te gemakkelijker viel, dewijl hij zelf onkundig van den moord was, waarmede men hem betigtte, en dus niet gepoogd had te ontvlugten. Toen hij echter de vreesfelijke beschuldiging hoorde, konde hij zich niet weerhouden te bekennen, dat zijn Vriend hem die som had toevertrouwd, en dat zijne onschuld blijken zoude uit het Handschrift, dat men zoude vinden in zekere Bureau, die hij aanduidde. Alle nasporingen daaromtrent waren vruchteloos: dat belangrijk briefje, het éénige, dat de onschuld van den Heer C*** konde bewijzen, was verdwenen. Zijne eerste antwoorden waren strijdig met de laatste. Zijne vlugt; de papieren, die dezelfde waren, welke de Knecht had opgegeven; de eenparige beschuldiging van alle de Bedienden — alles was tegen den ongelukkigen Heer C***, die zich veroordeeld zag tot de ijsselijke en wreede straf der moordenaren. Men zou hem op de pijnbank gebragt hebben, alwaar de pijn hem misschien de bekentenis van eene misdaad, die hij niet gepleegd had, zoude ontwrongen hebben, — zoo niet de Beschermer der Onschuld als 't ware een wonderwerk ter zijner redding gewrocht had! — De misdaden, in welke geene medepligtigen betrokken zijn, worden voor het Parlement van *Bretagne* ten allerspoedigste afgedaan. De ongelukkige Heer C*** zou dus het leven zekerlijk korten tijd na zijn Vriend verloren hebben. Dan, nadat het vermeende Lijk door gemelde verwarring bijna twee dagen in denzelfden staat was blijven liggen, (dewijl niemand bij de schouwing op de gedachte viel om te onderzoeken, of een man, die met negen steken diep gewond was, en wien men als levenloos en stijf gevonden had, nog leefde) begon men hetzelve van de bebloede kleederen te ontdoen, en toen eerst bespeurde men eenige teekenen van leven, en weldra werd men daarin meer en meer bevestigd; zijne wonden waren niet doodelijk; het verlies van bloed had hem in deze langdurige gevoellooze bezwijming gehouden. De blijdschap was bij alle de huisgenooten zigtbaar, behalve bij den moordenaar, waarvoor echter niemand anders dan de Heer C*** gehouden werd. Met den meesten spoed werd de Wondheeler geroepen. Ondertusschen wist de schelm, die verpligt was met de andere Bedienden bij zijn Meester te komen, zich schuil te houden; hetgeen hij ligt kon doen, dewijl diens zwakheid hem niet toeliet, de voorwerpen, die hem omringden, te onderscheiden. Dezelfde ijver, dien alle de Bedienden hadden aangewend om hun Meester bij zijne herleving te hulp te komen, deed hun allen de kamer verlaten, om naar een Geneesheer om te zien. De schelm, die zich in een hoek verborgen had, besloot van dit oogenblik gebruik te maken om zijne misdaad ge-

geheel te voltooijen, daar de dood van zijn Meester voor zijne veiligheid volstrekt noodzakelijk was. Het monster was reeds op het bed van den zieltogenden Edelman; reeds had hij de knie al op deszelfs borst, om zijn Meester met beide zijne handen te wurgen..... Dan de Hemel, die voor de Onschuld waakt, wilde deze gruweldaad doen straffen. Twee andere Bedienden kwamen met den Heelmeester binnen. De houding, in welke zij den booswicht verrasten, was niet dubbelzinnig. Zij grepen hem dadelijk aan, en leverden hem aan de Regters over, die zonder deze gebeurtenis het verschrikkelijkst en onregtvaardigst vonnis zouden geveld en uitgeoefend hebben. Het Geregt werd door een hevigen schrik bevangen, op 't vernemen van eene zoo afschuwelijke misdaad. De Heer C*** werd dadelijk uit de gevangenis ontslagen, en openlijk in zijne eere hersteld. De Lijder herstelde langzamerhand. De zaak ontwikkelde zich ten klaarste; en de schelmsche moorder naar bekende alles, waarna hij het loon zijner euveldaad ontving, door zijn leven op het schavot te eindigen.

ERASMUS EN CARVAJAL.

Onze groote Landgenoot ERASMUS had een Zegelring, van welken hij zich gewoonlijk bediende, met een *Terminus*, den God der Eindpalen bij de *Romeinen*, en ter spreuke de woorden *Concedo nulli.* ERASMUS, zich in gesprek bevindende met CARVAJAL, een bekenden *Spaanschen* Monnik, vroeg dezen, wat hij dacht, dat de meening ware van dit Zinnebeeld? — CARVAJAL, die eenig geschil met ERASMUS gevoerd, en zijne eigene minderheid ten duidelijkste bespeurd had, droeg hem geen goed hart toe, en gaf ten antwoord, dat hij niet twijfelde of ERASMUS had dit Zinnebeeld gekozen, om daardoor te verstaan te geven, dat hij, gelijk of ongelijk hebbende, voor niemand in de Republiek der Letteren zou wijken.

ERASMUS, de zachtaardige en wijsgeerige ERASMUS, gaf den *Spanjaard* te verstaan, dat de uitlegging, door hem gegeven, te eenemaal mis was; dat hij integendeel dit Zinnebeeld en die Spreuk bezigde, om alle opwellingen van Hoogmoed tegen te gaan, en zich den Dood te herinneren, die een einde maakte aan al wat verstand of wijsheid mogt heeten; om te gedenken aan die valleije, door welke de aanzienlijkste zoo wel als de geringste, de geleerdste zoo wel als de onkundigste, in 't einde moest henen gaan.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

BESCHOUWING DER SCHILDERKUNST, EN DER VOORNAAMSTE SCHILDERS IN DE ONDERSCHEIDENE SCHOLEN.

De *Grieken*, wien wij alles hebben dank te wijten, bragten de Schilderkunst, gelijk de overige Kunsten, tot volkomenheid, en tot den zelfden trap van voortreffelijkheid als de Beeldhouwkunde; doch de Tijd, die een groot getal oude Standbeelden heeft bewaard, heeft ons niet een eenig vermaard gedenkteeken van aloude Schilderijen doen behouden. Niets anders bezitten wij dan de voortbrengsels van eenige Sieraadschilders van later tijd; en deze voortbrengsels evenwel, welke toen ongetwijfeld voor zeer middelmatig werden gehouden, en niets anders zijn kunnen dan kopijen of onvolmaakte namaaksels van stukken van groote Meesters, vertoonen meestal eene edele en naauwkeurige teekening, verhevene gedachten, en wel uitgedrukte hartstogten. Meer of minder zigtbaar zijn deze hoedanigheden in de schilderijen, op onderscheidene tijden gevonden, hoedanige zijn de grotten, het mozaikwerk van *Palestrina*, de *Aldobrandijnsche* bruiloft, de fresco's van de piramide van CESTIUS, en wel voornamelijk die van *Herculanum*, veel talrijker en meer onderscheiden. Vele der laatstgenoemde doen, daarenboven, eene levendigheid en frisheid van koloriet bewonderen, welke twintig eeuwen niet hebben kunnen veranderen, en die geloof doen vinden alwat de Ouden verhalen van de verwonderlijke misleiding, welke de tafereelen van sommigen hunner groote Meesteren deden ontstaan.

Het blijkt, dat deze fraaije kunst, haren hoogsten trap van volmaaktheid bereikt hebbende in de eeuw van ALEXANDER, in de volgende eeuwen telkens afnam: want sints dien tijd, tot aan de volkomene onderwerping

van *Griekenland* door de *Romeinen*, en sints dat tijdstip tot op den inval der *Barbaren*, ontmoet men geenen naam, in de Schilderkunst vermaard. De Beeldhouwkunst, gelukkiger, misschien meer aangemoedigd, bragt, bij lange tusschenpoozen, eenige stukken voort, die de schoone dagen der kunst herinneren. De groep van *Laocoon* is, volgens PLINIUS, van de tweede eeuw der Christelijke Jaartellinge; en de getuigenis diens beroemden Mans wordt bevestigd door de waarnemingen van bekwame latere Beeldhouwers, die in deze beelden, en in eenige andere, even volmaakt vervaardigd (*), een minder strengen stijl, minder naïve, minder verhevene gedaantetrekken, opmerken, dan in de echt *Grieksche* beelden, die een zeer klein getal uitmaken.

Alles doet denken, dat, in dit laatste tijdperk der Beeldhouwkunst, de Schilders sints lang in geen aanzien waren, en tot geen ander oogmerk gebruikt werden dan om de Landhoeven en de Paleizen der *Romeinsche* Grooten te versieren. Door zoodanige werkstukken tot het werktuigelijke gedeelte der kunst verlaagd, van de studie der natuur verwijderd, aan de grilligheden en den slechten smaak der rijken, die hen betaalden, onderdanig, zonder hoop op of zucht naar roem, moest hunne verbastering wel spoedig voortgaan; en de beroerten, die het Westen onophoudelijk schokten, voltooiden hunnen val.

Door de Barbaren uit *Rome* gebannen, zochten de fraaije kunsten eene wijkplaats in het Neder-Rijk, alwaar zij lang kwijnden, te midden der burgerlijke tweedragt en van allerlei beroerten, die het verscheurden. Inmiddels hield men niet op, aldaar de Schilderkunst te oefenen, alzoo, in den jare 1240, *Grieksche* Schilders, door den Raad van *Florence* ontboden, dezelve in *Italie* over-

(*) Bij voorbeeld, de *Venus de Medicis*, de beide *Antinoüssen*, de twee Zwaardvechters, zijn, volgens de gedachten van bekwame Kunstkenners, beelden der laatstgemelde eeuwe; de *Apollo van Belvedere* zelf zou niet anders dan eene kopij zijn, in dien zelfden tijd gemaakt, en waarvan het *Grieksche* origineel van brons was. Het kan niet ontkend worden, dat niet alle deze gisfingen op genoegzaam krachtige redekavelingen rusten, en tot eene belangrijke Verhandeling stoffe zouden kunnen opleveren.

overbragten. CIMABUE, door hunne lessen onderwezen, was de eerste, die aldaar zich onderscheidde; GIOTTO was zijn leerling, en had er op zijne beurt. Alle deze schilderden à la fresco en met waterverw. Eerst in den aanvang der vijftiende eeuwe scheen de ontdekking van het schilderen met olieverw een ruimer veld voor hun te openen, door hen van nieuwe middelen te voorzien. In de waterverw en het à la fresco was het licht te hard, en het bruin niet krachtig genoeg. De olie, daarentegen, tempert het licht, maakt het zachter en vleeschkleurig, geeft kracht aan het bruine, en doet de beelden beter uitkomen.

De ontdekking van deze verwonderlijke behandeling meent men verschuldigd te zijn aan eenen *Vlaming*, VAN EIK genaamd; doch die roem wordt hem door velen betwist. Hoe het zij, ANTONY VAN MESSINA, in den jare 1430, was de eerste *Italiaan*, die met olie schilderde, en ANDREAS VERROCHIO, in den jare 1460, maakte zich beroemd door eene naauwkeuriger teekening, en door de bevalligheid zijner hoofden. Hij was de leermeester van DA VINCI, en van PERRUGIN, die wederom RAPHAËL onderwees, den uitstekendsten der *Romeinsche* Schilders, en van alle Schilders in de geheele wereld.

Ten dezen tijde, den luisterrijksten voor de *Italiaansche* School, bestond nog de *Fransche* niet. De *Duitschers*, hierin gelukkiger, oefenden reeds de Schilderkunst met een goeden uitslag. Ten tijde van RAPHAËL bloeide ALBERT DURER, welke diens achting verdiende: het luisterrijkst bewijs van zijne talenten. HOLBEIN volgde hem spoedig; doch deze twee groote mannen hadden er geenen, die hen vervingen; en het was eerst omtrent het laatst der zestiende eeuwe, den tijd der opkomste der *Fransche* School, dat de *Vlaamsche*, tot nog toe onbekend en kwijnende, van zich met roem begon te doen spreken.

Aldus had, van de eeuw van LEO DEN X tot op die van LODEWIJK DEN XIII, de *Italiaansche* School geene mededingster, en, al meer en meer opgangs makende, zag zij het eerst in dit tijdperk zich eenen eerepalm betwisten, die, echter, haar niet kon ontrukt worden. Zij behield die meerderheid tot aan het midden der jongstverloopene eeuwe, het tijdstip van haar geheel verval. Bij den vlugtigen oogslag, welken wij voornemens

zijn op deze School (*) te werpen, de oudfte, de vruchtbaarfte, en welke naast aan de volmaaktheid is gekomen, zullen wij ons bepalen tot het kenfchetsen, door eenige trekken, van de voornaamfte Schilders van elke dier afdeelingen, tot het met weinige woorden aanwijzen van datgene, waarin zij onderling overeenftemden, en van de hoedanigheden, die hen van elkander onderfcheidden. Deze algemeene karaktertrekken zijn het, onzes bedunkens, bovenal, welke men naauwkeurig moet opmerken, om de historie der kunst met vrucht te beoefenen.

Raphaël was het hoofd van de *Romeinfche* School; van dien grooten man ontving zij de ftrengheid van ftijl, de naauwkeurigheid en zuiverheid van teekening, en verwierf, door deze twee hoedanigheden, den eerften rang. Door perrugin onderwezen, dien hij weldra overtrof, verliet hij geheelenal zijns Meesters manier, nadat hij de fchetfen gezien had, welke michael angelo en da vinci voor het paleis der Hertogen van *Florence* gemaakt hadden. Paufe julius den II zijnde voorgefteld, door den vermaarden Bouwkundige bramante, zijnen bloedverwant, had hij, fints hij in deze loopbaan zijnen voet had gezet, eene luisterrijke gelegenheid ter ontwikkelinge van de dierbare gaven, welke hij van oefening, en nog meer van de natuur ontleende. Men ftelde hem aan het fchilderen in de vertrekken van het Vatikaan, en hij begon met de *School van Athene*, een edel, rijk, bevallig ftuk, alwaar hij de grootfte mannen der aloudheid bijeenvoegde, en bezield fchijnt te zijn geweest door die verwonderlijke Oudheid, met opzigt tot de zuiverheid van omtrekken en de edele eenvoudigheid der houdingen.

(*) Deze algemeene benaming van *Italiaanfche* School bevat zes afdeelingen of landen, die allen haren bijzonderen naam en karakter bezitten. Men heeft de *Romeinfche*, *Florentijnfche*, *Venetiaanfche*, *Lombardfche*, *Napolitaanfche* en *Genueefche* School; maar met waarheid mag gezegd worden, dat dezelfde fmaak in alle de ftukken der *Italianen* kenbaar is, en dat zij alleen in de manier van fchilderen verfchillen. Onder deze zes afdeelingen verdienen alleen de vier eerfte opmerking, hoewel de twee andere ook eenige goede Schilders hebben voortgebragt. Doch het is niet zoo zeer de historie der Schilders, als die der Schilderkunst, van welke wij een kort verflag willen doen.

gen. Van tijd tot tijd leverde hij den Twist van het H. Sacrament, den Parnasfus, en had welhaast geene leermeesters en bijkans geene mededingers meer.

Tot nog toe niets anders zijnde dan bevallig, naïf, naauwkeurig en fierlijk teekenaar, bezat hij grootheid noch majefteit. Het zien van de kapel, welke MICHAEL ANGELO toen befchilderde, ontwikkelde in hem de zaden dier beide hoedanigheden. Sedert klom hij van meesterftuk tot meesterftuk, tot op het heilloos oogenblik, waarin een ontijdige dood hem aan de kunften ontrukte, van welke hij het wonder was, en toen hij zich onledig hield, om met alle de verhevene begaafdheden, welke hij reeds bezat, de kleur te paren, welke hij duslang had verwaarloosd. Zijn tafereel van de Verheerlijking, en van de heilige Familie, welke hij voor FRANÇOIS DEN I fchilderde, bewijzen, dat hij ook hierin zoude hebben uitgemunt.

Bevalligheid, naauwkeurigheid, fierlijkheid (men vergeve ons de herhaling), naïviteit in de uitdrukkingen, edelheid en natuurlijkheid in de houdingen, kieschheid van keuze in de geftalten, verhevenheid van gedachten — deze zijn de hoedanigheden, welke RAPHAËL bezat; en nooit bezat een Schilder dezelve in een zoo hoogen graad vereenigd. Nooit heeft een Schilder zoo goed als hij die gelukkige vermenging der fchoonfte vormen gekend, welke de Natuur aanbiedt, en der denkbeeldige ontwerpen, van welke de Oudheid de modellen heeft achtergelaten. Uit deze vermenging vloeit voort het *fraai-zamengeftelde*, waarvan hij beelden heeft nagelaten, die nog niet geëvenaard zijn, en welke ongetwijfeld nooit zullen overtroffen worden. Eenvoudig en verheven in de karakters zijner hoofden, is hij vooral verwonderlijk in die der maagden en grijsaards. Zijne omtrekken, in weerwil van derzelver verwonderlijke zuiverheid, fchijnen met eene gemakkelijkheid, wij zouden fchier zeggen met eene losheid, gemaakt te zijn, die over zijne ftukken eene onbefchrijflijke bevalligheid verfpreidt. Het is het *molle atque facetum* van VIRGILIUS, en de Tafereelen des eenen zullen ongetwijfeld even bezwaarlijk geëvenaard worden als de Verzen des anderen.

De ftaat der Schilderkunst in dit tijdperk in geheel *Italie* geeft natuurlijk aanleiding tot eene aanmerking, die, omdat zij dikmaals gemaakt werd, misfchien minder belang-

rijk is, maar welker gegrondheid door de ondervinding van alle eeuwen is bekrachtigd: te weten, dat de kindsheid der Kunsten, doorgaans langdurig en zwak, altijd van eene spoedig opkomende en schitterende jeugd wordt gevolgd. Op dikke duisternis volgt eensklaps het helderste licht; de grootste vernuften worden, om zoo te spreken, gelijktijdig geboren. De kunst klimt in een oogenblik tot volmaaktheid, en haar verval, hetwelk van dat oogenblik af aan een begin neemt, is slechts door eene kleine tusschenpoozing van hare kindsheid gescheiden. Indien in de tijden, welke op deze beroemde tijdperken volgen, eenige gelukkige vernuften haren roem nog handhaven, blijven zij echter immer op eenigen afstand van de groote modellen, die nooit overtroffen zijn. Deze waarheid doet zich inzonderheid opmerken in de herleving der Schilderkunst bij de hedendaagschen. Zelfs voordat RAPHAËL de *Romeinsche* School tot den hoogsten rang had verheven, hadden LEONARD DA VINCI en MICHAEL ANGELO over de *Florentijnsche* grooten luister verspreid. LEONARD DA VINCI, die het eerst verscheen, bragt de Schilderkunst onder vaste regelen, en paarde het voorbeeld met het onderwijs. MICHAEL ANGELO, die hem volgde, was groot in de Schilderkunst, en muntte inzonderheid uit in de Bouw- en Beeldhouwkunde. Zijne schildering is fier en verschrikkelijk; doch daar hij op het moeijelijke en ontzettende, meer dan op het edele en ware was bedacht, verbaast zij meer dan zij behaagt. Groot Ontleedkundige zijnde, bevlijtigde hij zich te zeer om de spieren te doen uitkomen, en derzelver werking te overdrijven. Indien hij niet de volmaaktste Schilder geweest zij, was hij althans de eerste, welke deed zien, wat het grootste in deze kunst was; hij baande den weg voor RAPHAËL.

Gelijktijdig met dezen grooten man bloeiden GEORGION en TITIAAN, die prinsen van de *Venetiaansche* School, welke alle andere ten aanzien van het koloriet overtreft. De *Lombardsche* School, welke sedert de meest vermaarde en vruchtbaarste in voortreffelijke Schilders was, leverde kort daarna CORREGIO, PRIMATICIUS en POLIDORUS: dien CORREGIO, van wien men gezegd heeft, dat een Engel zijn penseel scheen bestuurd te hebben; dien PRIMATICIUS, wiens naam voor *Frankrijk* dierbaar zijn moet, werwaarts hij, nevens den

Florentijn Meester ROUX, den *Romeinschen* smaak en de fraaije overleveringen der Schilderkunst overbragt.

Deze onderscheidene Scholen leverden Schilders uit, die hunne Meesters vervingen, en een gedeelte van hunnen roem en talenten erfden: te *Venetie*, PAUL VERONESE, zoo luisterrijk en groot, TINTORET, zoo rijk en krachtig; te *Rome*, JULIUS ROMANO, stout en naauwkeurig, BAROCCHI, bevallig en zacht, en derzelver opvolgers ANDREAS SACCHI en FETI; te *Florence*, ANDREAS DEL SARTO, DANIEL DE VOLTERRA, *Meester* ROUX, PIETRO DE CORTONA, enz. Maar het was vooral in de *Lombardsche* School, alwaar de Schilderkunst met den duurzaamsten luister prijkte. De smaak van deze School, in haren oorsprong stijf en gedrongen, onderging in de volgende eeuw eene geheele verandering, door den vermaarden HANNIBAL CARRACCIO, wiens teekening zoo naauwkeurig, wiens kleur zoo sterk, en wiens uitdrukkingen zoo krachtig zijn; en terwijl de overige Scholen allengskens de schoone loopbaan verlieten, welke hare eerste Meesters haar geopend hadden, leverde de zijne, herschepster der ware beginselen, eene menigte doorluchtige kweekelingen, die, gedurende eene lange reeks van jaren, de glorie van *Italie* waren: ALBANO, den Schilder der bevalligheden; GUIDO, die met bevalligheid verhevenheid en kracht paarde, en die volmaakt zijn zoude, indien zijne teekening niet een weinig gemaaktheids verraadde; CARAVAGGIO, minder naauwkeurig, maar nog krachtiger dan zijn Meester; GUERCHIN, schitterende en rijk; DOMINIQUIN eindelijk, dien verheven Schilder, die alleen voor RAPHAËL, in sieraad en naauwkeurigheid, behoefde onder te doen, en met welken hij ten aanzien van de karakters en uitdrukkinge kan vergeleken worden.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

WAARNEMING EENER VERLOSSING, WELKE NIET DAN DOOR DE SECTIO CAESAREA KONDE VOLBRAGT WORDEN, UIT HOOFDE DER VERREGAANDE WANSTALTE DER VROUWE.

Door C. VAN HEYTHUYSEN, *voormaals Stads Heel- en Vroedmeester te Haarlem, thans Vroedmeester en Eerften Stads Chirurgijn te Thiel.*

(Briefswijze medegedeeld aan den Heere G. J. VAN WIJ, *Oud Heelmeester van het Buiten-Gasthuis, en Stads Operateur van den Steen te Amfterdam; Lid van verfcheiden Geleerde Maatfchappijen; Anatom. Chirurg. et Artis Obftetrit. Lector, en Stads Heel- en Vroedmeester te Arnhem.*)

Wel Edele zeer Geleerde Heer!
Veelgeacht Vriend en Kunstgenoot!

Uwe achting en liefde voor, en uwe zoo zeer bekende ervarenheid in, de Heel- en Verloskunde, gevoegd bij de vriendfchappelijke kennis, in welke ik de eer hebbe met U te zijn, en bovenal uwe bevoegde aanfpraak om onder de eerfte Geleerden in ons vak in dit Koningrijk te mogen gerangfchikt worden, deden mij befluiten, U deze bijzonder toe te wijden, bewust zijnde, dat Gij, in mijn geval verkeerende, het zelfde verrigt, en dien ten gevolge de *Sectio Caesarea* boven de *Sectio Symphyfeos Osfium Pubis* zoudt verkozen hebben.

* * *

Beftaan er immer verfcheidenheden in eenig beroep; beftaan er immer gunftige uitflagen of te leur geftelde verwachtingen, gewisfelijk zijn ze te vinden in het vak der Geneeskunde in het algemeen, doch in dat der Heel- en Verloskunde in 't bijzonder.

Met betrekking tot het Verloskundige vooral, zijn er veelvuldige omftandigheden, die de uitkomst van des Vroedmeesters werk gunftig of ongunftig doen zijn. Om van dit gezegde overtuigd te zijn, hebbe men flechts de waar-

waarnemingen en andere gefchriften dier Verloskundigen na te zien, welke zoo zeer tot eer van hun beroep verftrekken, en aan welke men den lof, van de Kunst verbeterd te hebben, niet kan ontzeggen.

Onaangenaam is het voorzeker, wanneer men, door de gewone en in de praktijk gemeenzame middelen, eene in barensnood liggende Vrouwe geene genoegzame hulp kan aanbrengen, zoo dat zij van haar Kind kan verlosfen, maar dat men tot fchrikwekkende hulpmiddelen zijne toevlugt moet nemen, en wel of tot den *Haak*, de *Sectio Symphyfeos Osfium Pubis*, of de *Sectio Caefarea*.

Hoe onaangenaam zulks ook wezen moge, gelukkig evenwel voor het Menschdom, dat de Kunst zoo veel vermag, van zelfs dan nog te kunnen behouden, waar bijna geene hulp of redding overig fchijnt. Wij zeggen dus te regt met LEVRET: „ De Verloskunde is zoo „ edel met opzigt tot derzelver onderwerp, als nuttig „ uit hoofde van haar einde. Zij alleen geniet het voor„ regt, om, dikwijls door een enkelen handgreep, ge„ lijktijdig verfcheiden wezens te redden." Welke krachtige drangredenen om den naijver op te wekken!

Is nu, na het wel verrigten van eene gewigtige kunstbewerking, de uitkomst gelukkig; voldoet de Operatie en derzelver gevolgen geheel aan de verwachting; wordt daardoor dus het groote oogmerk, van mensch of menfchen te behouden, bereikt: dan voorzeker heeft de Kunstbewerker reden, om, in zijn aanvaard beroep, die zelfvoldoening te fmaken, welke alleen voor gevoel, maar nimmer voor uitdrukking vatbaar is.

In alle opzigten was dusdanig het geval met de Vrouw, welke het onderwerp dezer Waarneming uitmaakt, HENDRICA VAN MAANEN, woonachtig te *Drumpt*, nabij *Thiel*. Zij had in haar uiterlijk al datgene tegen, dat zich tegen eene waarfchijnlijk gunftige verlosfing aankantede. Zij was 31 jaren oud, zeer mismaakt van ligchaamsgeftel, weinig meer dan 3½ voet lang, van der jeugd af zeer aan *rachitis* onderhevig geweest, de ruggegraat zeer gekromd en gebogcheld, de lendenen zeer inwaarts gebogen, en ook aan den buik, en wel ter regter zijde, zeer fcheef uitgeweken.

Het was uit hoofde dezer wanftalte, dat men reeds eenigen tijd te voren met eenen Vroedmeester uit de naburfchap had gefproken, om haar die hulp, ter verlos-

fing op den bekwamen tijd, aan te brengen, welke men begreep te zullen behoeven.

Het bleek weldra, dat de vreeze voor eene moeijelijke verlosfing niet ongegrond geweest was. Op den 28 December 1806 werd de aangenomen Vroedmeester geroepen; dan het bleken op dien tijd meer valfche dan ware weeën te zijn, welke den barenstijd vooraf gingen. Immers, na eenigen tijd bij haar te hebben vertoefd, moest hij wederom onverrigter zake vertrekken, tot op den 30 daaraanvolgende, wanneer hij, 's morgens om 2 à 3 ure, wederom bij haar gevraagd wierd. Nu bleek het, dat de barensweeën begonnen; en de Vroedmeester bevond, dat, even na of bij zijne komst, de vliezen gebroken, èn de wateren aanhoudend afloopende waren; het *Orificium Uteri* ter grootte van een drieguldenftuk verwijderd.

De aanhoudende weeën begonnen in een fmertelijk perfen in de lendenen over te gaan, en zij leed de ondragelijkfte pijnen, zonder eenige de minfte verligting; dit alles duurde nu voort van 's morgens 3 tot op den middag 1 uur, wanneer de Vroedmeester verklaarde, dat zij niet op de gewone wijze, ja zelfs niet door inftrumenten (*vectis* of *forceps*) konde verlost worden; dat het eenige, wat haar misfchien zoude kunnen redden, beftond in eene Operatie; dat hij zich ten dien einde bij mij zoude vervoegen, opdat ik hem met raad of daad zoude behulpzaam zijn, enz.

De Hr. TIER, Chirurgijn en Ambts-Vroedmeester des Lands van *Maas en Waal*, daarop bij mij komende, verhaalde mij de boven vermelde omftandigheden, en voorts dat de afftand van het *Os facrum* tot aan de *Synchondrofis Osfium Pubis* niet meer dan 2 à 3 duim konde halen; dat hij, overtuigd zijnde dat de Lijderesfe zonder het ondergaan van eene Operatie niet konde verlosfen, met den Wël Ed. Heere W. VAN GALEN, Stads Med. Doctor en Stads Vroedmeester alhier, was overeengekomen, mijne hulp in dezen te verzoeken, om, ware het mogelijk, de Vrouw van een levend Kind te verlosfen.

Terwijl wij bezig waren met hierover te fpreken, alsmede over de verder te makene fchikkingen, kwam laatstgenoemde Heer mij tevens verzoeken, deze Lijderesfe te gaan zien, en verder het noodige te beramen.

Beide bovengemelde Heeren en ik begaven ons naar

 de-

deze Vrouw, en vonden haar in een deerniswaardigen toestand, aanhoudend lijdende aan de smertelijkste lendenpijnen, zonder eenige verligting, in eene half zittende houding op een' stoel, of wel half kruipende langs eene tafel.

Haar onderzoekende, bleek mij, dat het bekken in zijne kleinste meting, dat is van het onderste van het *Os sacrum* tot aan de *Synchondrosis Ossium Pubis*, op het allerruimste genomen, niet meer dan 2½ duim konde zijn; daar bijvoegende, dat deze *Synchondrosis* nog daarenboven zoo inwaarts gebogen was, dat men de ruimte of afstand, stellig, op niet meer dan even 2 duim konde rekenen.

Het *Orificium Uteri* was tamelijk, en misschien wel ter grootte van een driegulden, geopend; een gedeelte van des Kinds hoofd leunde op of tegen den bovensten rand des linker schaambeens; onmogelijk evenwel was 't, te bepalen, welk gedeelte des hoofds zich aanbood.

Uiterlijk was haar buik zeer vooroverhangende, en geheel scheef naar de regter zijde afhellende.

Na gedaan onderzoek kwam het ons voor, dat, wilde men het groote oogmerk, het behoud van Moeder en Kind, bereiken, (immers, dewijl wij geene reden hadden om deszelfs dood te vooronderstellen, moesten wij het Kind levend oordeelen) men volstrektelijk tot de *Sectio Caesarea* moest overgaan; en wel, omdat de afstand bovengenoemd slechts even 2 duimen konde gesteld worden, en men door de *Sectio Symphyseos Ossium Pubis* geene, immers geene genoegzame verruiming des beenigen doortogts konde verwachten, noodig tot den doorgang van een voldragen Kind, het zij daarna door de natuur, of door instrumenten, of door de hand: zoodat wij misschien, na alvorens de eene Operatie verrigt te hebben, ook tot de tweede, of *Sectio Caesarea*, onze toevlugt zouden hebben moeten nemen.

Ik vreesde maar al te zeer het gestelde van den Heer VAN WIJ (*) te zullen bewaarheid vinden, wanneer hij zegt: „Ik houde het met verre de meeste en voor„naamste Verloskundigen daarvoor, dat, welke voor„deelen de *Synchondrotomia* ook moge te weeg brengen, „dezelve niet in alle, maar alleen in sommige gevallen, „in de plaats der *Sectio Caesarea* gesteld mag worden; „al-

(*) In zijnen Brief aan VAN MUNSTER, bij den Uitgever dezes, IJNTEMA, gedrukt.

„ althans dan niet, wanneer de afstand van het schaam-
„ tot het heiligbeen niet meer dan 2½ duim R. M. kan
„ worden gerekend, en men van de achterwaartswijking
„ des heiligbeens geene of althans geene genoegzame
„ ruimtebezorging kan verwachten." enz.

Hierin dan overeengekomen zijnde, en verder alles, wat voor en tegen konde aangemerkt worden, overwogen hebbende, werd eenstemmig door de Heeren VAN GALEN, TIER, GRESEN (Chirurgijn te *Drumpt* en mede Ambts-Chirurgijn in het Ambt van *Nederbetuwe*) en mij tot de *Sectio Caesarea* besloten. Na het verband te hebben gereed gemaakt, plaatsten wij de Lijderesse op eene tafel (bij gebrek van iets beters). Het was onnoodig den Catheter in te brengen, alzoo zij even te voren haar water had gemaakt.

Mij aan der Vrouwe regter zijde geplaatst hebbende, plooide ik de buiksbekleedselen, liet dezelve door den Vroedmeester TIER (tegen over mij geplaatst) met de eene, en ik aan mijne zijde met de andere hand zoo veel mogelijk opligtende houden.

Dit gedeelte sneed ik in ééns door, ter lengte van nagenoeg 6 à 7 duim, verwijdende daarna deze opening naar boven en beneden, zoo dat ik in 't geheel eene wonde van weinig minder dan 9 duim zal gemaakt hebben.

Ik verkoos deze incisie te doen, noch in de regter, noch in de linker zijde, maar in het midden van den buik, dat is, tusschen den navel en de *Ossa Pubis*, en wel, om (na de bekleedselen te hebben vaneen gescheiden) niet in het musculeuze gedeelte der buikspieren, maar in de eigenlijk gezegde *Linea alba* door te komen. Nu scheidde ik de *lamellæ* af, tot op het *Peritonæum*; dit, met eene kleine opening geopend hebbende, sneed ik mede naar boven en beneden op, ontlastende zich hierbij een waterig vocht uit de buiksholte, ter hoeveelheid van misschien 3 oncen.

De bezwangerde *Uterus* vertoonde zich nu bloot aan ons oog, makende het mij gemakkelijk om de incisie in dezelve te doen, te eerder wijl noch bloeding, noch uitgang van eenig *intestinum* ons hinderde.

Ik verkoos nu in den *Uterus* slechts eene kleine incisie te doen, in het midden van dat gedeelte, hetwelk zich aan ons oog vertoonde. Hiermede zoo voorzigtig mogelijk te werk gaande, ten einde niet eenig deel van het Kind te beleedigen, verkreeg ik eene opening, waarin ik mijne ge-

gewone ſonde inbragt; op deze verwijdde ik de gemaakte wond, bragt daarin den voorſten vinger van mijne linkerhand, ſneed op deze den *Uterus* naar boven en beneden op, echter niet lijnregt, maar in eene meer ſchuins naar de regter zijde gekeerde rigting, ter grootte van ongeveer 8 duim; terwijl deszelfs dikte nagenoeg één duim zal bedragen hebben.

Terſtond bij het binnenbrengen van de hand bood zich de eene voet van het Kind aan, waarop ik den anderen mede buiten en vervolgens het Kind ter wereld bragt. Met het uitbrengen van het hoofd zag men de baarmoeder zich reeds zamentrekken, zoo zelfs dat het min of meer moeite inhad, om het hoofd buiten te brengen, zonder verdere inciſie te doen.

Ik durve daarom, even als de Heer A. SOEK (*), gerustelijk aanbevelen, om de opening veel liever 9 à 10, dan, gelijk velen, onder andere SMELLIE voorſchrijven, 6 à 7 duim lang te maken.

Het Kind, dat zijn aanwezen en leven door ſchreeuwen te kennen gaf, was een ſchoon, voldragen en gezond Zoontje.

De baarmoeder trok zich meer en meer zamen, en, na mijne hand en arm langs de thans afgeſneden navelſtreng te hebben binnengebragt, haalde ik de *ſecundina* en veel *coagulum* af, en bragt een en ander buiten de wonde uit.

Nu bragt ik mijne hand nogmaals in de lengte in de wond van den *Uterus* in, en liet denzelven zich daarop, en vervolgens op mijne vingers, zamentrekken; doende dit, om, terwijl de *Intestina* en het *Omentum* ons nu hinderden, deze deelen buiten beklemming te houden der zich zamentrekkende baarmoeder: en dit is, mijns bedunkens, eene allernoodzakelijkſte vereischte in deze kunstbewerking. De ingewanden, bijzonderlijk de darmen en het net, wanneer die uitgeſtrekte hoegrootheid der bezwangerde baarmoeder ophoudt, en na de ontlasting van het Kind enz. zoo aanmerkelijk vermindert, vallen toe; en hoe ligt kan een of ander gedeelte derzelve alsdan in de wond der baarmoeder indringen, aldaar beklemd geraken, en toeval-

(*) *Verloskundige Waarnemingen van zware, zeldzame en opmerkenswaardige Gevallen.*

vallen te weeg brengen, welker ongunstige gevolgen op rekening der *Sectio Caesarea* zouden kunnen gesteld worden, en die ondertusschen, door deze nimmer te verzuimen voorzorg, moeten, en misschien altijd kunnen voorgekomen worden.

De baarmoeder zich nu zamengetrokken hebbende, zal de grootte der daarin gemaakte wonde ter naauwernood ruim 2 of 3 duim lengte hebben kunnen halen.

De *intestina* waren nu moeijelijk voor uitschieten te bewaren: wij bragten die gene, welke uitgeschoten waren, wederom binnen, en, na alles wat noodzakelijk was zoo veel mogelijk met sponzen te hebben gezuiverd, liet ik de wanden der wonde van boven en beneden door mijne medehelpende Kunstvrienden bijeenbrengen en alzoo houden.

Daar de Lijderesse buiten deze Stad, en dus van mij afwezig woonde, had ik mij reeds te voren bepaald, om de bloedige hechtingen in plaats der drooge te verrigten. Ik maakte dus de eerste hechting in het midden der wonde, en zoo vervolgens naar boven en beneden, in dier voege dat ik in het geheel vijf hechtingen gedaan hebbe, welke bekend zijn onder den naam van tusschengeknoopte.

Hierover lag ik eene fijne linnen strook, doorgestoken vereenigende dekpleisters, droog plukfel, en eindelijk vierkant gevouwen strooken linnen als compresfen. Een algemeen omgaand sluitlaken voltooide verder het verband.

De Lijderesse, hierop te bedde gebragt, kreeg kort daarna ligte brakingen; en niettegenstaande ik haar de rust zoo veel mogelijk had aanbevolen, belettede haar dit echter niet, om zich in ééns niet alleen op hare regter zijde over te werpen, maar zelfs overeind te gaan zitten, om de ontlasting der braakstoffen te bevorderen.

Zeker zijnde, dat deze walgingen en brakingen niet konden veroorzaakt worden door eenige beklemming der deelen in de wonde van den *Uterus*, deed ik haar lepelswijze eenig koud water toedienen, en had kort daarop het genoegen van te zien, dat ze geheel ophielden, en zij mij betuigde zich zoo redelijk wel te bevinden als mogelijk was. Zij was niet buitengewoon pijnlijk; de pols was, hoezeer klein, echter zeer geregeld; en, daar zij sedert de laatste driemaal 24 uren geene rust had genoten, verlangde zij naar stilte, om, ware 't mogelijk, wat te slapen.

De kunstbewerking benevens het verband hebben in het

het geheel 19 minuuten geduurd. De Lijderesse heeft dezelve met den meest mogelijken moed en standvastigheid ondergaan, geene blijken van groote smert gegeven, en zeker gedurende de gansche bewerking niet meer bloeds verloren, dan eene Kraamvrouw gewoonlijk verliest.

(*Het slot hierna.*)

WAARNEMINGEN, OVER DE MIDDELEN, OM DE ONDERSCHEIDENE TRAPPEN VAN VLIJTBETOON EN AANDOENLIJKHEID, IN DE VOGELEN ZIGTBAAR, MET ELKANDER TE VERGELIJKEN.

(Volgens M. LACEPEDE, *Lid van den behoedenden Senaat en van het Nationaal Instituut in Frankrijk.*)

Eene vrij groote maate van deelneming en aandacht wordt eigenaardig in ons opgewekt, door de beschouwing van de onderscheidene Vogelsoorten. Het is een voorwerp, dat den Liefhebber der Natuurlijke Historie eene Dierensoort onder 't ooge brengt, aanmerkenswaardig uit hoofde van de gedaante, de eigenaardige hoedanig- en hebbelijkheden. — Het verschaft den Schilder modellen van bevalligheid, van vlugheid, en kleurschakeringen, teffens schitterend en zamenstemmend. — Het verleent den Dichter de verrukkendste verbeeldingen, de levendigste vergelijkingen, om zijn werk met aardige bijsieraaden te verrijken. — Aan de Vogelen zijn ook zielen, met gevoeligheid begaafd, de gelukkigste oogenblikken der schoonste dagen verschuldigd, de zachtste bekoorlijkheden van het verrukkendst jaargetijde, en de onschuldigste vermaken van het gelukkigst tijdperk des menschelijken levens.

Alles, derhalve, 't geen ons kan opleiden tot eene naauwkeuriger kennisse van het Gevederd Geslacht, en wat ons in staat stelt om juister te oordeelen ten opzigte van de bekwaamheden, aan deze Dierensoort eigen, moeten wij ontvangen met eene daaraan verschuldigde mate van welgevallen. — In de overweging van dit onderwerp moeten wij eene behoorlijke maate van aandacht vestigen op die hoedanigheden der Vogelen, welke den waarnemer meest in 't oog loopen, het sterkst treffen; op

op die, welke ons punten ontdekken van gelijkvormigheid met het vernuft van andere Dieren, en welke kunnen ſtrekken, om, met eene grootere mate van naauwkeurigheid, te bepalen de mate van Inſtinct, den Vogelen ten deele gevallen: de meest blijkbare dezer zijn, hun Vlijtbetoon en Aandoenlijkheid.

Om de kracht der Aandoenlijkheid en de uitgeſtrektheid van Vlijtbetoon in deze Dierenſoort te bepalen, en vervolgens, uit de bijzonderheden van elk verzameld, eene algemeene ſchilderij op te hangen van deze bekwaamheden, in betrekking tot de Vogelen in 't algemeen beſchouwd, is het niet genoeg, met gezette aandacht te onderzoeken de daadzaken, welke afhangen van deze twee hoedanigheden, of deze met naarſtigheid op te ſporen en met naauwkeurigheid te berekenen; wij moeten, daarenboven, ons in ſtaat geſteld vinden, om, met eene bijzondere naauwkeurigheid, de uitkomſten en waarnemingen te vergelijken, gemaakt op de eene ſoort, met die, welke zich in andere ſoorten aanbieden.

Met dit oogmerk heb ik het voegelijk geoordeeld, aan 't oog der Liefhebberen van de Natuurlijke Historie en der Reizigeren voor te ſtellen eene vergelijkende Schaal van der Vogelen Vlijtbetoon en Aandoenlijkheid.

Ten opzigte van het Vlijtbetoon ſtaat waar te nemen, dat wij geene andere middelen hebben, om de mate daarvan in bezielde wezens te bepalen, dan de uitkomſten van die bekwaamheid; dat wil zeggen, de meerdere of mindere mate van volmaaktheid, zigtbaar in derzelver werkzaamheden. Te dezen aanzien mag dezelfde omſtandigheid wegens de Vogelen waargenomen worden, als ten opzigte van bijkans alle andere levende ſchepſelen. Derzelver opmerkenswaardigſte werkzaamheden hebben geen ander doel, dan het vervaardigen, ſchikken en toerusten van hunne verblijfplaatſen. Zij betoonen hunne grootſte werkzaamheid in het toerusten en beveiligen hunner woonſteden; voor dat tijdperk van vermaak en ſmerte, van genot en onrust, wanneer zij een nieuw geſlacht zullen voortbrengen, 't zelve met aandacht bewaken, voeden, beſchermen tegen de ongunst der jaargetijden. Het is te dezer gelegenheid, dat de Vogels alle hunne vermogens, al hun vernuft en vlijtbetoon te werk ſtellen. Het is derhalve in het vervaardigen hunner Nesten, dat wij de voetſtappen van der Vogelen Vlijtbetoon

moeten opspeuren. Het is in de voornaamste verschillendheden, welke zich opdoen in deze woonsteden der Vogelen, dat wij de meerdere of mindere mate van volmaaktheid, in hun werk ten toon gespreid, ontdekken. En dewijl deze verschillendheden zich zeer gemakkelijk laten ontdekken zelfs onder eenige punten van algemeene eenparigheid, heb ik geoordeeld dezelve te moeten aanvoeren, om de vergelijkende Schaal op te maken, welke ik het waag der opmerkinge van alle Liefhebbers der Natuurlijke Historie aan te prijzen.

Deze Schaal is verdeeld in acht Graden, die elk bijkans even groot zijn. Op het laagste punt dezer Schale plaatsen wij het Vlijtbetoon dier Vogelen, die geene nesten voor zichzelven vervaardigen, maar die van andere Vogelen innemen, als de Koekoek en de Uil; of de zoodanige, die zich te vrede houden met het geringe beschutsel, 't welk zij vinden aan de zeestranden, gelijk de IJsvogel; of in het zand, gelijk de Struisvogel; in de opene velden, gelijk de Patrijs; of op den top van eene brokkelige rots, gelijk de Arend en de Gier.

De tweede Graad wijst die Vogels aan, die hunne nesten vervaardigen van ruwe stoffen, zonder keuze zamengeraapt, zonder bezorgdheid opeengehoopt; gelijk de woonstede, aan den zeeöever gemaakt door den grooten en zwaren Vogel, bekend onder den naam van *Albatros*.

Voor den derden Graad bestemmen wij de nesten, vervaardigd van bouwstoffen, redelijk wel gekozen, met opmerking toebereid, en dikwijls van zeer verre gehaald; nesten, bij voorbeeld, vervaardigd van mosch, bedekt met klei, en van binnen gevoerd met kruiden en bladen; als de nesten der Meerlen en ander klein Gevogelte.

Wanneer de bouwstoffen doorweven zijn met eene zekere mate van kunde, met kunst bewerkt, en zamengevoegd door eene menigte van behoedzaamheden, gelijk men op eene bijzondere wijze bespeurt in het nest van den grooten Vogel, dien men aan de zeestranden van *Zuid-Amerika* aantreft, bekend onder den naam van de *Kamichi*; deze soort komt op den vierden Graad der vergelijkende Schale.

Aan den vijfden Graad mogen wij eigenaardig toevoegen die Vogels, wier zorgvuldig opzoeken en onderscheidend oordeel hun aanzetten, om aan derzelver nesten den voegelijksten stand te geven, ten einde die te

beſchutten tegen de gevaren, welke hunne teedere e verdedigloozе jongen dreigen. Het is op deze wijze d de *Colibritjes* hunne zwakke woning hechten aan het uite ſte van een hangenden tak, en dezelve met eene ſchroor vallige bezorgdheid bedekken, door middel van de bl deren, die de uitbottende ſcheuten van den zwakken t omringen.

De zesde Graad behoort aan de Vogelen, die de groo ſte voorzorgen dragen, om voor de veiligheid van hu klein gezin te waken, en wier nesten, gelijk die van ve ſcheide ſoorten van Zwaluwen, naauwe ingangen e bogtigloopende toegangen hebben, alsmede eene ſoo van afdak of luifel.

Tot den zevenden Graad brengen wij de Vogels, wie wijfjes de woningen digt aan elkander bouwen, en door eene uitſtekende mate van Vlijtbetoon, hare werk- zaamheden te gader voortzetten en hare woningen vol- tooijen, die aan elkander palen, en voorzien zijn met ingangen en openingen op het grootſte gedeelte van den omtrek.

De achtſte Graad moet bewaard blijven voor de *Ani* en de *Caciques*, wier wijfjes, dikwijls ten getale van vijftig, in vlijtbetoon de Bevers op zijde ſtreven, en hare nesten, hoewel van elkander onderſcheiden, bepa- len onder een breed en algemeen bedekſel, 't welk over alle de kleine woningen heen ſtrekt, en met geene moge- lijkheid kan vervaardigd worden, dan door eene beſten- dige en zeer ongemeene zamenvoeging van eenſtemmiget arbeid. — Deze laatstgemelde bijzonderheid maakt he hoogſte toppunt uit van het Vlijtbetoon der gevederde Bende.

Dat wij nu nederdalen van de overweging onzer eerſt vergelijkende Schale, om vervolgens op te klimmen to eene Schaal van gelijkvormige Nestvervaardiging.

Dat wij thans de rekening opmaken van de onderſche dene kenmerken van Aandoenlijkheid in dezelfde Voge len, en een maatſtaf voorſtellen van die eigenſchap, ve deeld in acht bijkans gelijke Graden, en volgens he zelfde plan als de voorgaande Schaal, welke ons der Vo gelen Vlijtbetoon voor oogen hield.

De mate van Aandoenlijkheid in alle Dieren moet opge maakt worden uit derzelver bedrijven; en onder alle bedrij ven, welke t'huis gebragt moeten worden tot derzelver Aan

doen

doenlijkheid, is de gewigtigfte en opmerkenswaardigfte; de aard en de duur van derzelver geneigd- en gehechtheid in het paren aan elkander.

Dat wij, overzulks, de geaard- en hebbelijkheden der Mannetjes onder de Vogelen, ten opzigte van de Wijfjes, gadeflaan; zulks zal ons eene Schaal van Aandoenlijkheid opleveren, even als de werkzaamheden der Wijfjes ons de vergelijkende Schaal van Vlijtbetoon verfchaften.

Onze eerfte vraag valt thans: welke Vogels moeten wij plaatfen op den eerften of laagften Graad? Het antwoord is: die Vogelfoort, welker Mannetjes de Wijfjes verlaten, vóór dat deze toebereidfels maken tot het vervaardigen der nesten, om er eijeren in te leggen. — Welke Vogelfoort komt, ten aanzien van den tweeden Graad, in aanmerking? Die, welker Mannetjes bij de Wijfjes blijven, gedurende het meerdergedeelte van den tijd, welke tot het vervaardigen der nesten gebezigd wordt. 't Is onnoodig, voorbeelden van deze beide zwakke Graden van Aandoenlijkheid bij te brengen.

In den derden Graad mogen wij plaatfen de *Caciques*, van welke wij reeds gewaagden; het Vlijtbetoon dezer Vogelen heeft te meermalen de verwondering gaande gemaakt der Inwoonderen van *Zuid-Amerika*. De Mannetjes houden zich beftendiger op bij de Wijfjes; zij verlaten ze niet als zij de nesten vervaardigen, maar verleenen daartoe hunnen bijftand, en voltooijen ze met eene mate van geduld en vlijtbetoon, die de verwondering eens Liefhebbers der Natuurlijke Historie gaande maakt.

De vierde Graad ftelt ons voor oogen die Vogelfoort, bij welke de Mannetjes de Wijfjes bewaken en befchermen, gedurende den verdrietigen tijd der broedinge. Zij brengen dezelve een gedeelte van het gezochte voedsel, 't geen zij ten levensonderhoud behoeven, en trachten door hunnen zang de verdrietelijkheid der dagen van broeding te verkorten. Schoon andere werelddeelen voorbeelden van dezen aard opleveren, zal het genoeg zijn hier te gewagen van den Nachtegaal, die door de ftreelendfte toonen de bosfchen doet weergalmen, en den ftillen nacht deelgenoot maakt van zijne minnetoonen.

De meerder deelnemende belangftelling, welke het Mannetje aanzet om te gader met het Wijfje de eijeren te broeden, ftrekt tot aanwijzing van den vijfden Graad

op onze vergelijkende Schaal. Met vermaak beschouwt men deze opmerkenswaardige gehechtheid in de talrijke en schoone Geslachten der Papegaaijen, en in de Familie der Vliegen-vogeltjes, die zich in de brandende luchtstreek onthouden, met schitterenden luister vliegen, en als van goud, diamanten en robijnen schitteren; die van de Natuur eene gelijke mate van Schoonheid en Aandoenlijkheid ontvangen hebben. Niet min bekoort het ons, die zelfde verknochtheid te zien in de donkerverwige Vogelen van den *Noorder-Oceaan*, die, met weinig veranderings, leven te midden van klippen, met sneeuw bedekt, en de ontzettendste ijsklompen.

Den zesden Graad bestemmen wij voor de Vogelsoort, wier Mannetjes, gelijk die der Ooijevaren, aanhoudend deelen in de teedere bezorgdheid van het Wijfje ter opvoedinge der Jongen.

Op den zevenden Graad zien wij de Pellikanen en eenige wilde Duiven, wier Mannetjes zoo wel als de Wijfjes in hunnen mond het noodige voedsel voor het teeder geslacht bereiden.

Eindelijk wordt de achtste Graad, met regt, toegewezen aan deze Mannetjes onder de Vogelen, wier verknochtheid sterker en duurzamer is, en hun aanzet om bij hunne Wijfjes te blijven, dezelve te beschermen en te verdedigen, langen tijd nadat de Jongen reeds uitvliegen. Op dit hoogste gedeelte der Schale moeten wij aanschrijven eene soort van Zee-zwaluwen, en weinige soorten van Faizanten. Hier ook ontmoeten wij de Patrijzen, welke wij op een ander gedeelte onzer Schale met eene mindere mate van Vlijtbetoon aantroffen.

En, indien wij, na de Aandoenlijkheid en het Vlijtbetoon der onderscheidene Vogelsoorten overwogen te hebben, op nieuw eene vergelijking maken van hun Instinct of Verstand, hoe vele voorwerpen van onderscheiden aard, die de aandacht eens Wijsgeers verdienen, doen zich alsdan niet op in de verdeeling dezer drie hoedanigheden, en in de mate van die bekwaamheden, welke de Natuur aan iedere Vogelsoort heeft toegevoegd?

Voor het overige valt het ligt, zich te verbeelden, dat, om eene stipte vergelijking daar te stellen tusschen de onderscheidene soorten, wier Vlijtbetoon en Aandoenlijkheid zal beschreven worden, met betrekking tot de Schalen, zoodanig als wij dezelve hebben aangenomen, het

het noodig zal wezen, de flotfom aan te wijzen, opgemaakt uit deze hoedanigheden; hoe veel er moet toegefchreven worden aan den invloed der luchtftreke op de Vogelen, aan de hoogte der luchtsgefteltenisfe gedurende den broedtijd, aan de hoedanigheid van het voedfel, best gefchikt voor elke klasfe, aan de eenzaamheid hunner wijkplaatfe, aan het getal hunner vijanden, aan de fterkte der wapenrusting, elk gefchonken ten aanval of ter verdedizinge, aan de grootheid der vleugelen, aan de fnelheid der vlugt, aan de kracht van den fnavel, aan de afmetingen der pooten, aan de gedaante dier werktuigen, met welke de Natuur dezelve befchonken heeft, om te verzamelen, te vereenigen en te fchikken de ftoffen, van welke zij de nesten vervaardigen.

Het is, overzulks, de meerdere of mindere volkomenheid, in het maken der Nesten te befpeuren, die de onderfcheidene Graden van Vlijtbetoon in de Vogelen aanwijst; en het is derzelver beftendigheid, en de uitgeftrektheid van der Mannetjes verkleefdheid aan de Wijfjes, die de onderfcheidene Graden van derzelver Aandoenlijkheid aan het licht brengt.

Door deze twee vergelijkende Schalen aan te nemen en met oordeel te bezigen, zal het mogelijk zijn om betrekkingen van het grootfte aanbelang voor den Natuurkundigen te ontdekken, en ook eenige, die niet geheel nutteloos zijn voor den diepstdenkenden Bovennatuurkundigen.

Naardemaal deze waarheden veelvuldig moeten wezen, vatbaar voor een aantal toepasfingen, en vruchtbaar in daarmede overeenftemmende uitkomften, kunnen zij den natuurkundigen Wijsgeer de middelen verfchaffen, om tot hoogere en meer algemeene beginfelen op te klimmen. Hij mag van nadering tot nadering, van hoogte tot hoogte voorttreden, op eene wijze, dat hij ten toppunte komt, van waar zich de verstftrekkende uitzigten opdoen. Hij zal zich in ftaat gefteld vinden, om, met een' trap van mindere onvolkomenheid, te komen tot eene nadere kennis en dieper inzigt van de alvermogende Natuur, die het toonbeeld is van allen Vlijtbetoon en de bron van alle Aandoenlijkheid, de eerfte oorfprong van bekwaamheid, van deugd en van geluk!

LEVENSBIJZONDERHEDEN EN KARAKTER VAN JOANNES LUZAC, HOOGLEERAAR TE LEIJDEN, EN IN DE RAMP DIER STAD, 12 JANUARIJ 1807, OMGEKOMEN.

(Uit het *Fransch.*)

De eerbied, aan den rampfpoed verfchuldigd, gebiedt ongetwijfeld, dat men, na eene zware ramp, de algemeene droefheid omtrent alle de flagtoffers laat werkzaam zijn, en zich niet haaste, om haar tot een derzelven zich bijzonder te doen bepalen. Dit laat zich inzonderheid toepasfen op de gelukkiglijk zeldzame rampen, die, eene menigte huisgezinnen onverhoeds treffende, een geheel volk in rouwe dompelen. Terwijl het menschdom nog troosteloos zucht onder eene zoo diepe wonde, ware het niet welvoegelijk, van de nadeelen te gewagen, welke met name de wetenfchappen en de letteren ook daarbij kunnen geleden hebben; en de vriendfchap zelve zoude van baatzucht kunnen befchuldigd worden, indien zij wierd verrast, op haar graf alleen tranen ftortende. Van hier dat, na de geduchte uitbarfting van den *Vefuvius*, die, in de eerfte eeuw der Christen-jaartellinge, geheele fteden deed verdwijnen, TACITUS geenen fpoed maakte met het opfporen van bijzonderheden wegens het treurig einde des beroemden Schrijvers (PLINIUS), welke in die ramp was omgekomen; eerst nadat hij de algemeene droefheid had laten bedaren, ondervraagde hij over dit onderwerp zijnen vriend PLINIUS *den jongen*, en bekwam van hem het verhaal, hetwelk wij nog heden, zeventien eeuwen na de gebeurde zaak, met zoo veel deelnemings lezen.

De werkzaamheden des achtenswaardigen Schrijvers, van welken ik zal fpreken, maakten niet zoo veel geruchts als die van PLINIUS den Natuurkundige, doch zij waren allen nuttig; en ik heb lieden van allerlei natien in zijne eenvoudige woning hem zien gaan begroeten, om hem te leeren kennen en hunnen dank te betuigen. Om zijne deugden, nog meer dan om zijne talenten, zoude hij verdiend hebben, tot lofredenaar

een

een zoo beroemd' Schrijver als PLINIUS *den jongen* gehad te hebben. Een ongetooid verslag doende van zijn leven en werkzaamheden, zal ik aan zijne gedachtenis de hulde doen, zijner schimme meest aangenaam, en der vriendschap meest betamende, door welke wij vereenigd waren.

JOANNES LUZAC, geboren te *Leijden*, 2 Augustus 1746, en overleden 12 Januarij 1807, slagtoffer der uitbarstinge, welke, op dien dag, een groot gedeelte dier stad vernield heeft, was gesproten uit een geslacht van *Fransche* afkomst, welk ten tijde der herroepinge van het Edikt van *Nantes* het vaderland had verlaten. Zich naar *Holland* hebbende begeven, vond het aldaar een bestaan in den Koophandel, die door deszelfs voorwerp wordt veredeld, en, ter voortplantinge van wetenschappen en geleerdheid medewerkende, om zoo te spreken in derzelver luister deelt. Geboren van eenen Vader, die, door zijnen stand, met de doorluchtigste Geleerden van *Holland* in betrekking stond, genoot de Heer LUZAC eene zeer zorgvuldige opvoeding. Met een gelukkigen uitslag leide hij zich toe op oefeningen, in haren aard zeer onderscheiden, op de wiskunde, de geleerde talen, en de regtsgeleerdheid. Met roem begon hij zijne loopbaan in de pleitzaal, eene loopbaan zoo aanlokkende voor een fraai vernuft in alle landen, en vooral in Republieken, alwaar zij dikmaals tot leerschool diende voor staatsmannen en tot eenen trap der eere. Reeds vertoonde zich aldaar aan den Heer LUZAC in het toekomende een schitterend verschiet, ik wil zeggen, fortuin, vele kliënten, vrienden, en zelfs roem, — toen hij genoodzaakt was, zijne uitzigten op te offeren aan den wensch zijner familie, die hem tot eene andere soort van werkzaamheid riep. Een zijner Oomen, de Heer ETIENNE LUZAC, vertrouwde hem het schrijven der (*Fransche*) Leijdsche Courant, waarvan hij langen tijd eigenaar en schrijver geweest was.

Sedert het jaar 1770 schreef de Heer J. LUZAC alleen dit blad, zoo bekend in Europa onder den titel van *Nouvelles extraordinaires de divers endroits*. Algemeen bekend is het vertrouwen, welk dit Nieuwsschrift had; het was inderdaad *Europisch*, en bijkans diplomatisch geworden. Geen Gezant, geen Staatsman was er, die aan hetzelve boven alle anderen niet den voorrang gaf;

te *Konstantinopel* werd het ten dienste van den Divan in het *Turksch* vertaald; en ik heb ten huize van den Heere LUZAC reizigers ontmoet, komende uit *Amerika*, *Indie* en *China*, die hem betuigden, voor hoe groot een geluk zij het hadden gehouden, zijne Courant in die afgelegene gewesten te hebben gevonden, als zijnde aldaar het eenige middel om hun den politieken staat van Europa te leeren kennen. Ten allen tijde zal dezelve gezocht worden, als de zekerste en rijkste bewaarplaats van alle voorvallen, behoorende tot de geschiedenis der dertig jongstverloopene jaren, en in het bijzonder van de tijden, voor den inval in *Holland*.

Meer dan eens had de Heer LUZAC gelegenheid, om aldaar blijk te vertoonen van den voortreffelijken geest, die hem bezielde, het zij als mensch en waren menschenvriend, het zij als Bataaf en Patriot, in den waren zin, het zij, eindelijk, als een Fransch' afstammeling, en belijdenis doende van eene verlichte verkleefdheid aan het staatkundig stelsel, welk zijne beide Vaderlanden vereenigde. De Revolutie en de *Amerikaansche* oorlog waren voor zijn blad een luisterrijk tijdperk, waarin hij zich boven de gewone nieuwspapieren oneindig verhief. Noodeloos is het, te melden, aan welke zaak de Heer LUZAC zijne toegedaanheid liet blijken. Het *Amerikaansche* Congres, door geheel Europa erkend, deed, door zijnen Gezant bij de Algemeene Staten, aan den Heere LUZAC eene vereerende getuigenis van zijne achting, ik had schier gezegd van zijne dankbaarheid afleggen.

Nooit was er in den ijver van den Heere LUZAC voor de vrijheid iet overdrevens of onbescheidens; een te opregt vriend was hij van dezelve, en te gelijk een te echt wijsgeer, dan dat hij geen tegenstrever zou geweest zijn van alle huichelaars in het patriotisme en in de wijsbegeerte. Hoewel zeer wijs en onpartijdig in alles, wat uit zijne pen kwam, ondervond de Heer LUZAC daarom niet minder levendig

Ces haines vigoureuses,
Que doit donner le vice aux ames vertueuses (*).

„ Dien geweldigen haat, welken de ondeugd aan deugd-
„ zame zielen moet verwekken."

Dit

(*) MOLIERE, *Misanthrope*.

Dit was genoeg om hem tot een ſpeelbal dier vijanden te doen dienen, welke groote verdienſte allerwegen ontmoet: *Vitium parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam* (*); „een gebrek, aan kleine „en groote ſteden eigen, onkunde van de regtvaardig„heid en nijd." Er was geene hoop om hem met zekere gevoelens zich te doen vereenigen; en het waren niet zoo zeer zijne ſchriften, als zijn karakter, hetwelk hem eenige vervolgingen berokkende, in een voor alle waarlijk onafhankelijke geesten inderdaad netelig tijdſtip. Niet zoo ſmartelijk voor den Heere LUZAC was die, welke hem noodzaakte, den arbeid te ſtaken, aan welken hij een groot gedeelte van zijn fortuin en roem was verſchuldigd, als die hem van zijne jonge en talrijke leerlingen beroofde. Sints lang vervulde hij twee leerſtoelen aan de Univerſiteit te *Leijden*: den eenen in de Geſchiedenisſen, den anderen in de Griekſche taal, waarin hij toonde, een waardig opvolger te zijn van den vermaarden L. C. VALCKENAER. Zoo dra de ſtemme der geregtigheid zich in zijn Vaderland kon doen hooren, herkreeg hij zijne beide ſtoelen; en de laatſte jaren van zijn leven waren geheel aan de letteren gewijd. Dezelve lenigden de droefheid, welke het herdenken aan het geleden onregt in hem voedde; zij dienden ter verpoozinge van de droefheid, welke het verlies van eene met regt beminde echtgenoote hem veroorzaakte.

De werkzaamheid, welke zijne twee leerſtoelen vorderden; zijne genaakbaarheid ter aller ure voor de zulken zijner leerlingen, die in zijne gemeenzame gesprekken eene aanvulling zijner lesſen kwamen zoeken; de zorge, eindelijk, welke hij voór de opvoeding van zijne kinderen droeg: dat alles zoude genoeg geweest zijn, om alle de dagen van een minder arbeidzaam mensch, of van een minder werkzaam verſtand, te verſlinden; doch geene andere uitſpanning zoekende, dan den overgang van den eenen arbeid tot den anderen, vond hij niet ſlechts den tijd tot het in orde brengen en uitgeven der nagelatene Werken van den Heere VALCKENAER (†), maar ook tot het zamenſtellen van een Werk, het-

(*) TACITUS.

(†) *Callimachi Elegiarum fragmenta, cum Elegiâ Tibulli Callimachea, collecta atque illuſtrata à Ludovico Gasparo Valcke-*

ke-

hetwelk binnen kort het licht zal zien, en waarin men zal ontmoeten het resultaat der langdurige oefeningen, of liever het kort begrip der geleerde lessen diens bekwamen Hellenists. De titel is: *Lectiones Atticae.* De Heer LUZAC was bezig met daaraan de laatste hand te leggen, toen de ramp van *Leijden* hem ontrukte aan zijn gezin en aan zijne vrienden, die hem lange zullen betreuren, aan zijne leerlingen, die hem als eenen vader beminden, aan de beroemde school, tot het handhaven van wier billijke vermaardheid hij met eere hielp bijdragen, aan zijn Vaderland, welk hem onder zijne achtenswaardigste burgers telde.

Ik zal niet ontveinzen, dat de Heer LUZAC aan de Constitutie van zijn Vaderland in gemoede verknocht was; maar, hij behoorde niet tot die bekrompene republikeinen, die door zekere woorden verschrikt, door zekere uitwendigheden in woede gezet worden; met een fijn gevoel en een bondig oordeel drong hij door tot op den grond der dingen. Het karakter, de zeden, het geheele gedrag van eenen republikein zoo als de Heer LUZAC was, zouden beteekend geweest zijn om klem te geven aan de leer van MONTESQUIEU, die de deugd tot het beginsel eener Volksregering stelt. De deugd was bij hem geen ijdele naam of eene bloote bespiegeling; hij gaf er het voorbeeld van, en deed haar beminnen. Het blijkt uit zijne meeste werkzaamheden, dat bij hem de beoefening der geleerdheid met de vereering der deugd als ineensmolt. Onder de menigvuldige Verhandelingen, welke onder zijn opzigt in het licht verschenen, zal ik van twee gewagen, die tot titel voeren: *Observationes in loca veterum, praecipue quae sunt de vindicta divina.* Men heeft van hem twee Redevoeringen, aan de Univerfiteit te *Leijden* uitgesproken, waarvan de eene tot titel voert: *De Socrate cive*, ook den Nederduitschen lezeren bekend, onder den titel: *Socrates als Burger beschouwd*; de andere: *De eruditione altrice virtutis civilis, praesertim in civitate libera.*

Met

kenaer, edidit, praefatione atque indicibus instruxit Joannes Luzac.

Ludovici Caspari Valckenaerii Diatribe de Aristobulo Judaeo, edidit et praefatus est Joannes Luzac 1806.

Met de gezondfte wijsbegeerte en eenen rijkdom van onderfcheidene kundigheden paarde de Heer LUZAC eene eenvoudigheid en opgeruimdheid, die zijne verkeering zoo aangenaam als leerzaam maakten. Gedurende eenigen tijd deelgenoot zijner werkzaamheden, kende ik het bekoorlijke zijner gefprekken; ik verbeeldde mij bij wijlen, eenen der wijzen uit de Oudheid te hooren. Hem hoorende, vergat ik balingfchap en verbeurdverklaring; en hij lenigde voor mij de allerzwaarfte verliezen.

Zijn verlies werd levendig gevoeld te midden der algemeene rouwe, welke het verfchrikkelijk voorval veroorzaakte, waardoor hij is omgekomen. Zijne fchriften zullen zijne nagedachtenis doen leven; en het portret, welk ik gefchetst heb, zoude daartoe kunnen bijdragen, indien het mij gelukt zij, een denkbeeld van zijne talenten en werkzaamheden gevende, zijne ziel te fchilderen.

A. B.

UITTREKSEL UIT HET REISVERHAAL VAN EEN HEER, BEHOORENDE TOT HET RUSSISCHE GEZANTSCHAP, IN DE MAAND JULIJ 1805 NAAR PEKIN GEZONDEN.

Eene menigte bezigheden verdrongen zich op den dag van mijn vertrek. Eenige zaken, tot mijnen post behoorende, moesten afgedaan worden, en de order, om *Petersburg* den 25 Junij voor den nacht te verlaten, was onberroepelijk. Vergeefs wilde ik om eenig uitftel verzoeken; de bedienden van den Gezant kwamen ieder oogenblik, om de toebereidfels tot de reis te befpoedigen, en te zien, hoe men er mede ftond. Deze overmaat van ftrengheid in alle de bevelen, de krijgsplegtigheden, met welke zij omkleed werden, hadden haren grond in het begrip van de noodzakelijkheid eener meerdere ondergefchiktheid, dan in het jongfte Gezantfchap, in den jare 1790 naar *Konftantinopel* gezonden. Met reden voorzag men, dat op een zoo verren togt, door onbebouwde en woeste landen, de krijgstucht te noodzakelijker zou worden, naar gelange der menigte van behoeften

en gevaren. Daarenboven was het vertrek van het Gezantschap bepaald geweest tegen de jongstvoorgaande lente; en het was tijd om het niet langer uit te ſtellen.

Ik vertrok 's avonds ten elf ure. Ik bevond mij onder de dertiende en laatſte afdeeling van het Gezantſchap, ſtaande onder het bevel van PAUL PETROWITSCH VAN CARANLOF, Officier der Keizerlijke Kamer.

Eene reis door het binnenſte van *Rusland* vordert in den genen, die dezelve onderneemt, eene gezondheid en ligchaamsſterkte, evenredig aan de ontelbare vermoeijenisſen, aan welke men is blootgeſteld. De wegen zijn dikmaals verſchrikkelijk; men ontmoet er bijkans geene herberg; alle de voorwerpen van de eerſte noodzakelijkheid moet men medevoeren. De boeren verkoopen thee en koffij; doch zij bedienen zich van de gelegenheid, om aan de reizigers, die er niet van voorzien zijn, dezelve tot een buitenſporigen prijs te verkoopen. Zoo gaat het ook met de overige levensmiddelen.

Op den 9 Julij kwamen wij te *Nowgorod*, wiens alouden luister *Petersburg* heeft verdonkerd. *Walday* is door gansch *Rusland* vermaard om de fraaiheid zijner ligginge. Deze ſtad is gebouwd aan den oever van het meer van denzelfden naam, en ſtoot tegen de bergen, tusſchen *Petersburg* en *Moskou* gelegen.

Deze bergen doen *Moskou* zeer veel naar de ſtad *Neurenberg* gelijken. Zij bevat binnen hare muren vele plekken lands, die zelfs nog niet ontgonnen zijn. De levensmiddelen zijn er veel beterkoop, dan die men onder weg moet koopen.

Den 19 Julij gingen wij op reis naar *Siberie*. Wij bereikten *Wladimir*. Deze aloude en beroemde ſtad, die de verblijfplaats van vele Vorſten is geweest, is zeer aangenaam gelegen tusſchen bergen en midden in een vruchtbaren oord. Zij ontleent haren naam van haren ſtichter. Een der opvolgeren van WLADIMIR, ANDREAS BOCOLINBSKY, bragt derwaarts den Koninklijken zetel over, die dus lang te *Kiew* was geweest, en maakte haar tot de Hoofdſtad van zijn Koningrijk. Hij vergrootte en verfraaide haar, en deed vele aanzienlijke geſchenken aan de hoofdkerk van ST. DEMETRIUS. Hij ſchonk haar een beeld van de H. Maagd, welk hij der ſtad *Wuſchgrad* had ontnomen, en aan welk nog heden vele wonderwerken worden toegeſchreven. Verſcheiden opvolgers van WLADIMIR zijn in de hoofdkerk begraven, en

en de Priesters bewaren derzelver graven met alle de zorgvuldigheid, welke men voor de overblijffels der Heiligen draagt.

Binnen den omtrek van *Wladimir* liggen verfcheiden hoogten; zij zijn met kerken of kloosters bebouwd. De *Kliasme* heeft bevallige kronkelingen in de vlakte, en vertoont hier en daar fchilderachtige gezigten.

Het diftrikt, waarin *Duratfchewo* ligt, en alwaar wij den 22 Julij aankwamen, is misfchien eene der nijverigfte provincien van geheel *Rusland*; er zijn over de twintig fabrieken, en onder deze zestien glasblazerijen.

Nischniy Nowgorod werd in den jare 1220 gebouwd, door Prins GEORGE WSEWOLODOWITSCH, en was, federt vele jaren, de verblijfplaats zijner opvolgeren. Hare ligging, aan de zamenvloeijing van de *Oka* en de *Volga*, is voordeelig, en hare ftand, op de toppen van twee bergen, geeft haar een zeer fchilderachtig aanzien. De graan- en zouthandel is er zeer levendig; jaarlijks worden daartoe drieduizend rijtuigen gebruikt. Velerlei hout, doch vooral eikenhout, komt er, van *Kafan* af, de *Volga* afzakken. Men telt er zeventigduizend menfchen, die in de provincie zich onledig houden met het bevaren van de *Oka* en de *Volga*, om binnenslands de koopwaren te verfpreiden, welke zij van *Nowgorod* derwaarts voeren; van hier dat deze ftad den naam van *Continentiale* (vastelands-) *haven* voert. De visch komt van *Astracan*, en van *Serm* wordt voor meer dan zeven millioenen zout gehaald.

Den 28 Julij bevonden wij ons te *Liskowa*. Het was op dien dag kermis te *Makarief*, hetwelk kort daar bij ligt; wij deden eenen korten uitftap derwaarts. Al voorlang had men het plan beraamd om deze kermis naar *Liskowa* te verplaatfen, alwaar de kooplieden in het algemeen beter zouden gerijfd worden; diensvolgens werd aan den Prins van *Georgie* de voorflag gedaan om die ftad te verkoopen, welke hem toebehoorde, doch hij eischte duizend roebels voor ieder hoofd; die fomme werd te groot geoordeeld, en *Makarief* behield zijne jaarmarkten. Deze zijn aanzienlijker dan die van *Leipzig* en *Frankfort*; de *Europifche* en *Afiatifche* koopgoederen worden hier tegen elkander verruild. De Gouverneur van *Nowgorod*, die er het oppertoezigt over heeft, en het best er over kan oordeelen, fchat op meer dan vijftig mil-

millioenen roebels de ſommen, welke er bij deze ge[l]genheid, zoo in geld als in papier, in omloop zij[n]. Ten tijde der jaarmarkt zelve vindt men geene herbe[rg] te *Makarief*; men moet zelf een huis huren. De goe[de] orde, die doorgaans in alle handelſteden van *Rusla[nd]* plaats heeft, is ook te *Makarief* ingevoerd. De koo[p]lieden worden gerangſchikt naar gelange van de ſoort d[er] goederen, welke zij te koop veilen. De werklieden v[an] allerlei aard, welke alsdan te *Makarief* zamenvloeijen worden insgelijks in hunne bijzondere winkels geplaats[t].

Ten tijde van Czaar BASILIUS bouwde zekere MAK[A]RIEF een klooster, werwaarts al gaande weg de *Rusſen* op zekere tijden, bedevaarten deden; dit was de oo[r]ſprong dier jaarmarkten. Het klooster is dikmaals ve[r]woest en weder opgebouwd; het is nog in wezen, en eene aanzienlijke ſtichting. Gedurende de jaarmar[kt] is de *Volga* met barken bedekt, met allerlei koopgoed[e]ren beladen; zij zijn de eigendom van *Rusſen*, *Pole[n]*, *Siberiers*, *Perzianen*, *Turken*, en vooral *Baschkiriers*.

Te L[...]wa zijnde terug gekeerd, noodigde ons de Pri[ns] van G[...]ie ten maaltijd. Van zijne afhankelijkheid [en] de aan[...]kelijke nadeelen, die hij heeft geleden, ſchij[nt] hij geen gevoel te hebben; niets ontbreekt er aan zi[jn] hof, om hem dezelve te doen vergeten. Na onze kom[st] te *Tchougounu*, den 31 Julij, trokken wij over [de] *Soura*, en kwamen te *Wasſilſoursk*, van waar de p[...] van *Chmelewka* vertrekt. De twee laatstgenoemde ſ[te]den werden gebouwd in den jare 1524, op last v[an] BASILIUS IWANOWITSCH. *Wasſilſoursk* bevat 227 inwoner[s]; hun handel beſtaat in de voortbrengſels hunner velden [en] kudden. Op den 26 Augustus wordt te *Chmelewka* ee[n] markt van deze goederen gehouden. De omliggende la[n]den zijn aan herhaalde overſtroomingen van de *Volga* [en] de *Soura* onderhevig. Hier en daar ziet men nog eeni[ge] ſporen der reize van CATHARINA, en eenige boomen aan den weg geplant.

Niet verre van *Emangach* ontmoet men eene piramid[e], de grensſcheiding van het gouvernement *Nischniy No[w]gorod* aanwijzende.

Het gouvernement *Kaſan*, 1044 vierkante mijlen b[e]ſlaande, bevat ſlechts 764,000 zielen. Te *Staroy Sa[n]dür* ontmoet men een mengſel van *Rusſen* en *Tſchu[wa]ſchiers*. De *Tartaren* hier te lande hebben reeds de [...]

wo[...]

woonte om hunne paarden in het wild te laten loopen, en dezelve dan alleen te verzamelen, wanneer zij ze noodig hebben.

In de kleine landsteden van *Rusland* ziet men geenerlei bouworde; de straten zijn niet geplaveid; dikmaals bestaan zij uit aan elkander gevoegde balken. Gemeenlijk zijn de hoogten met kerken en kloosters bedekt. De handel, die langs de *Volga* wordt gedreven, bestaat meest in leder, was en tarwe.

Den 2 Augustus kwamen wij te *Swiachk*, hetwelk op eene hoogte is gebouwd. In den jare 1544 werd deze plaats versterkt, ter bevordering der middelen om den troon der *Tartaren* te *Kasan* om verre te werpen. Deze stad werd inderdaad in den jare 1552 bemagtigd; doch den *Tartaren* liet men hun geloof, hunnen eerdienst en hunne voorregten behouden. Nog heden hebben zij hunne *mursas* (edelen) en hunne *mullas* (priesters). Zelfs hebben zij te *Orenburg* eenen Mufti, welke met dien van *Kasan* over de opperhoofdigheid gestadig overhoop ligt. Op last der regeringe werden wij in de laatstgenoemde stad gehuisvest, en wij betrokken een fraai houten huis.

De ligging van *Kasan* is zeer ongezond. Het getal der gestorvenen overtreft jaarlijks dat der geborenen. De meren en de beken, die de stad omringen, zijn, misschien, de oorzaak dezer ongezondheid. De bovenstad is van steen gebouwd, volgens een nieuw plan, daartoe voorgeslagen. Het huis van den Grave van BESTUSCHEF RUMINI, die ons met veel beschaafdheids en op eene verpligtende wijze ontving, is in dit gedeelte gelegen; het is door de regering voor de Universiteit gekocht. De straat, in welke het staat, loopt regelregt op het kasteel aan, van waar men een zeer fraai uitzigt heeft. De Gouverneur houdt er zijn verblijf. Niets wordt er gespaard om de stad te verfraaijen; reeds ziet men er vele aanzienlijke gebouwen van eene fraaije bouworde, en zij zal hare plaats bekleeden onder de steden van den tweeden rang. Gedurende ons verblijf te *Kasan* aten wij verscheiden malen met de leden der regeringe, die eene gemeenschappelijke tafel houden, even gelijk in de meeste hoofdplaatsen der provincien van *Rusland*. Men vindt er zeer fraaije wandelwegen langs de rivier *Kasanka*, die vele eilanden bevat. Het hof van koophandel zal een der merkwaardige gedenkstukken van *Kasan* zijn, en binnen kort zijn beslag bekomen.

De

De hoofdkerk, in den jare 1561, door IWAN WASILJEWITSCH DEN II gebouwd, is insgelijks een keurlijk gebouw; de koepel is verguld, en maakt bij het zonnelicht een schitterende vertooning. Men ziet nog in deze stad eenige overblijfsels van Tartaarsche gedenkteekens; de relequien van vele Heiligen worden er bewaard.

Kasan werd in den jare 1257 door den Tartaarschen Khan SAÏN, zoon van den verwoester BATJEF, gebouwd. Langen tijd was het de hoofdstad van een aanzienlijk Koningrijk, tot hetwelk zelfs een gedeelte van *Bulgarie* behoorde. Van ouds werden de ommestreken beter bebouwd en waren rijker dan tegenwoordig; de puinhoopen, die men er ontmoet, kunnen daarvan getuigen. Na langdurige en bloedige oorlogen, onderwierpen zich de Czaars van *Kasan*, omtrent het einde der XVde eeuw, aan IWAN WASILJEWITSCH DEN I, een Russisch' Prins; en sedert dien tijd hadden de *Russen* den grootsten invloed op het lot der Tartaarsche Monarchen. Nogtans hielden de oorlogen aan tot in den jare 1552, toen *Kasan* voor de laatste maal door IWAN WASILJEWITSCH DEN II werd ingenomen; dit maakte een einde aan de Tartaarsche Monarchie. De plaats wordt nog gewezen, alwaar de *Russen* storm liepen.

Toen wij het kasteel bezagen, hetwelk door *Tartaren* wordt bewoond, werden wij met veel vriendelijkheids ontvangen door hunnen *Mulla*, of eersten Priester. Zij hebben acht Moskeeën met minarets.

Den 9 Augustus van *Kasan* vertrokken zijnde, kwamen wij te *Tchurila*, hetwelk door *Tartaren* wordt bewoond en door vierhonderd *Russen*, die hen trachten te beschaven. Dezelfde mate van geduld en zachtmoedigheid zoude er in de meesters vereischt worden, als van goedwilligheid en verstand bij de leerlingen.

Het geheele land, tot aan *Arsk*, is zeer vruchtbaar in koorn en vrij volkrijk; ook ontmoet men er aanzienlijke bosschen; voor een groot gedeelte wordt het van *Tartaren* bewoond. Meestal dienden zij ons voor koetsiers en in dit nieuw bedrijf voor hun vonden wij hen niet zoo onbedreven, als men zou gedacht hebben. In het algemeen bekleeden zij de posten, die hun worden toevertrouwd, met al den ijver en werkzaamheid, voor welke zij berekend zijn. Het is een zachtzinnig en eerlijk volk, en eene verstandige regering zou er alles van kunnen maken wat zij wil.

Iangul ligt in een bergachtig land. Onze weg liep door onmetelijke bosfchen, die zich tot aan de IJszee uitftrekken.

Wij gingen te fcheep op de *Kama*, bij de *Votiakken* onder den naam van *Viaka-Cam*, bij de *Tcheremisfen* onder dien van *Naukat-Witsch*, en bij de *Tartaren* onder dien van *Neurkat-Idel* bekend. De woorden *Kam*, *Vitch* en *Itel* beteekenen, in deze onderfcheidene talen, eene rivier, en alle de benamingen, aan eene zelfde plaats verbonden, zijn over het geheel niets anders dan vertalingen.

De *Tartaren* en *Votiakken*, die deze gewesten bewonen, hebben eerst onlangs het herdersleven verlaten, om vaste woonplaatfen te betrekken, en landen te bebouwen. Door dit land trekkende, hadden wij altijd *Kofakken* bij ons, die ons vooruitreisden, om ons van levensmiddelen en paarden te voorzien.

De regering had ons een geleide gegeven van *Kofakken* van de oevers van den *Don*. In alle provincien heeft men er een zeker getal, en zij worden als renboden gebruikt. De *Kofakken* zijn afkomftig van zwervende *Rusfifche* en *Sclavonifche* benden. Voormaals maakten zij in *Servie* eenen afzonderlijken Staat uit, en leiden zich van de kindsheid af op het krijgsbedrijf toe. *Rusfifche* en *Tartaarfche* Prinfen verkozen hen tot hunne Eerewacht, en tot onderfcheidene togten. Er waren reeds *Tartaarfche Kofakken*, voordat men van *Rusfifche Kofakken* had hooren fpreken; maar het waren allen gevangenen, op de *Rusfen* veroverd, welke de *Tartaren* tot Ruiterbenden vormden, en die aldus genoemd werden. Zij zijn derhalve van de zelfde afkomst, en alle de *Kofakken* van den *Don*, *Astracan*, de *Boug*, *klein Rusland*, *Orenburg* en de *Oural*, behooren tot het zelfde *Rusfifche* en *Sclavonifche* geflacht.

De *Kofakken* zijn in den eigenlijken zin de veroveraars van *Siberie* geweest. Hun opperhoofd, IERMEK, voorzag zelf dat hij geen meester kon blijven van deze onmetelijke veroveringen, en ftond ze af aan IWAN WASILJEWITSCH DEN I, in den jare 1581. — De *Kofakken* hebben hunne bijzondere legerplaatfen, of verfchanste dorpen, ieder van welke twee kerken en eenen *Ataman* of Opperfte heeft. Aan *Rusland* kunnen zij vijf-en-twintigduizend man leveren, en in dringenden nood bijkans honderdduizend man. De moeite, welke de Regering

tot heden toe zich heeft gegeven, om hen aan een ftil en landbouwend leven te gewennen, heeft geen gevolg gehad. Zij hadden hunne bijzondere wetten tot op de regering van CATHARINA DE II; een Ukafe van 6 Februarij 1804 heeft hen aan een afzonderlijk krijgsbewind onderworpen. De eerbetooningen, welke aan velen hunner zijn bewezen, hebben ongetwijfeld veel bijgedragen om hen te meer aan *Rusland* te onderwerpen, door den invloed, welken het op hen heeft verkregen. De inwendige organifatie der regimenten, die de oevers van den *Don* bewonen, is tegenwoordig van de *Rusfsche* regering afhankelijk. De veranderingen, welke deze in hunne aloude krijgstucht heeft daargefteld, hebben de veelvuldige muiterijen veroorzaakt, welke er hebben plaats gehad, alsmede die, welke de tien laatfte jaren der jongstvoorgaande eeuwe heeft geduurd, en zeer weinig bekend is geworden.

De *Votiakken*, die langs de boorden van de *Viatka* en de *Kama* wonen, verftaan zeer weinig *Rusfisch*. In hunne taal noemen zij zich *Uoty*, *Uolmirty* of *Morty*. Zij zijn ten getale van ongeveer vijftigduizend mannen, behalve de vrouwen en kinderen. Zij hebben dorpen gebouwd, fints zij van de heerfchappij der *Tartaren* onder die der *Rusfen* zijn overgegaan. Hunne taal is van *Finfchen* oorfprong. Het letterfchrift kennen zij nog niet; om hunne denkbeelden mede te deelen, bedienen zij zich van andere teekens. Men ontmoet onder hen vele rosharigen. De adel heeft veel van zijn vooraand aanzien verloren; dezelve leeft in een gelukkigen middenftand. De vrouwen gaan gemeenlijk ongekapt. Sommigen van dit volk zijn nog Afgodendienaars; doch, uit vreeze voor de *Rusfen*, offeren zij alleen heimelijk. De meesten zijn gedoopt. Die aan het Heidendom zijn getrouw gebleven, aanbidden, behalve den Hoogften God, de Zon en andere mindere Godheden. Hunne oudften, *Tony* genaamd, bekleeden het priesterfchap; in het diepfte der bosfchen en in het lommer van eenige overoude en eerwaardige boomen vieren zij de plegtigheden van hunnen eerdienst. Hunne voornaamfte feesten zijn het nieuwe jaar, de zaai-, oogst- en hooitijd; alsdan wordt er een paard of een fchaap, een gans, een eendvogel geofferd; de ingewanden en het vet worden verbrand, het overige op het feest genuttigd. De openbare gebeden

den worden gedaan met zonneöpgang en op den middag.

De voornaamste voortbrengsels van dit gewest bestaan in tarwe, honig, was en vlas: dezelve worden heel tot naar *Archangel* verzonden. De *Votiakken*, die den doop hebben ontvangen, maken vlijtig werk van den landbouw en het kweeken van bijen. Zij zijn zeer herbergzaam, en zacht van zeden.

Na *Tchepzy*, de laatste plaats in de provincie, komt men in *Siberie*.

(*Het vervolg en slot in het volgende Stukje.*)

DE JAGERS OP HET EILAND CUBA.

(Volgens R. C. DALLAS, in diens *History of the Maroons &c.*)

Het is vrij algemeen bekend, dat de Engelschen, op het Eiland *Jamaica*, de *Maroons*, of weggevlugte Negers, welke zich in het midden der wildernisfen verscholen hadden, en uit deze schuilhoeken de plantaadjen kwamen verwoesten, door Spaansche jagers en honden lieten opzoeken en gevangen nemen. Dit gedrag heeft veel opziens gebaard; doch het wreed voorkomen hiervan zal niet weinig verminderen, als men met de wijze dezer jagt bekend is.

De groote honden, die de Spaansche jagers medenemen, zijn zoodanig gemuilband, dat het hun onmogelijk is, veel nadeels aan de voorwerpen hunner vervolginge toe te brengen. Als zij eenen vlugteling ontdekt hebben, blaffen zij zoo lang tot dat hij stil staat, gaan dan bij hem liggen, en beginnen, bij de minste beweging, die hij maakt, te huilen; in dien stand blijven zij bij hem, tot dat de jager komt en den vlugteling grijpt.

Offchoon twee honden genoegzaam voor eenen jager zouden zijn, is hij echter verpligt, om er drie, ten zijnen koste, te houden. In huis legt hij ze aan den ketting, en uitgaande, doet hij ze den muilband om. Zal er eene jagt plaats hebben, zoo doet hij hun den ketting af, en laat ze door twee honden vergezellen, *vinders* genaamd, welke, met den fijnsten reuk begaafd, onmisbaar het spoor ontdekken. Die soort van honden is niet zoo vruchtbaar als de anderen, maar sterker en stoutmoediger. Het dier heeft de grootte van een' brak, spitse ooren, welke men gewoonlijk afsnijdt, en een' spitsen

neus, ſterk evenwel naar het binnenſte kakebeen gebogen. Het heeft zulk een hard vel, en zijn ligchaam is zoo zenuwrijk, dat geen hond hem in kracht evenaart. Het is waar, men vindt er, die den neus platter hebben, en grooter van ligchaam zijn; dan waarſchijnlijk is dit een bastaardſoort van de herdershonden, hetgeen hun niet belet, om de kracht, ſchoon- en vlugheid der anderen te bezitten.

De jager heeft geen ander wapen dan een groot zwaard, veel gelijkende naar een dragonders ſabel, maar grooter. De kling is van de punt af, tot 18 duimen naar boven, zoo ſcherp als een ſcheermes geſlepen; 't gevest heeft veel van een Romeinsch zwaard. Het ſtaal is uitmuntend, en wordt te *Guana bacoa*, vijf mijlen van de *Havanna*, bewerkt.

Alle de jagers ſtaan onder de bevelen van een' hooger officier, de Regter (*Alcado*) der provincie genaamd; zij worden zeer goed van de regering betaald, en ontvangen vrij aanzienlijke belooningen van verſcheiden ingezetenen, voor de dienſten, die zij hun bewijzen. Zij zijn ſtoutmoedig, dapper en ondernemend, en te gelijker tijd zeer eerlijk en getrouw.

Eene andere bende jagers, die niet in 's Konings dienst zijn, maar overigens in niets van de anderen verſchillen, bevinden zich te *Beſucal.* Men bedient er zich van, om de vlugtende Negers, in de wildernisſen en bergen van het uitgeſtrekte Eiland *Cuba*, op te ſporen; zij bekomen daarvoor eene vastgeſtelde belooning, en vervolgen de ſtruikroovers, die zich in de afgelegene oorden verzamelen, om hunne rooverijen te plegen. De verregaande gierigheid en hebzucht der Spaanſche priesters is een der voornaamſte oorzaken van het ontvlugten der Negers. Die priesters, bezitters der grootſte en rijkſte plantaadjen van het Eiland *Cuba*, wetende dat een man gewoonlijk meer werks dan eene vrouw verrigt, koopen alleenlijk Negers, onder het beuzelachtig voorwendſel van daardoor den ongeoorloofden omgang der beide kunnen te voorkomen; maar, wat is het gevolg hiervan? Zij noodzaken de Negers om te ontvlugten, ten einde hunne lusten, in andere plantaadjen, te kunnen voldoen; of wel, om Negerinnen te ſchaken, en zich dan in de ontoegankelijke bergen te verſchuilen. Om zich daar te kunnen ſtaande houden, vallen zij de Spanjaarden afzonderlijk aan, brengen ze om het leven, en verſchaffen zich daardoor wapenen; doch het is te vergeefs; want zij kunnen, noch aan de honden, noch aan de jagers van *Beſucal* ontſnappen.

De matigheid dezer jagers is zoodanig, dat zij, gedurende vele maanden, in de bosſchen, van kruiden en meelachtige wortelen leven, en ſomwijlen ſlechts eenige oncen zout hebben. Zij drinken niets dan water, en, bij gebrek daaraan, vervaardigen zij een' drank van het ſap des wilden pijnbooms, van zwarte en witte druiven, die bijna twee duimen groot zijn,

zijn, en van den wortel des katoenbooms, waarvan zij de dunste stukken, die nog de dikte van eene dij hebben, ter lengte van zes voeten, afsnijden; en zoo doende bekomen zij eenige pinten water, zelfs in de grootste droogte. Om het water des wilden pijnbooms op te vangen, klimmen zij er, met de vaardigheid van een' aap, op. Geheel zonderling zijn de bladeren van dezen boom zamengesteld: zij verzamelen het water, en geleiden het omlaag naar den stam in een' vergaderbak, alwaar het, voor de zon beschut, altijd frisch blijft. Maar de sappige druiven verschaffen hun het gemakkelijkste en aangenaamste middel, om hunnen dorst te lesschen. De behendigheid, waarmede zij het wild vangen, verschaft hun, met weinig moeite, het benoodigde vleesch. Zij laten den kleinen spoorhond los, die weldra een volwassen wild zwijn opdoet, hetgeen zij dadelijk doorboren. Dan snijden zij er een stuk af, doen er zout en welriekende kruiden op, en braden het. Dit is een zeer lekker geregt. Het overige is voor de honden.

Als de jager ter jagt gaat, doet hij den honden hunne ketenen af, en bindt ze aan een, van katoen gemaakt, touw, hetwelk aan den hals- en muilband vast is, en hecht ze zoo aan zijnen gordel. Maar zoo dra hij op het spoor van eenen vlugteling is, maakt hij het touw los, trekt zijn zwaard, en loopt zoo snel als de honden, voor welke hij dikwerf eenen weg door de struiken moet banen. De eenigste, maar ook de grootste ontbering, die zich een jager, op de jagt zijnde, moet getroosten, is het gemis der segaren, welke hij volstrekt in de bosschen niet mag rooken, dewijl de rook te lang in de schaduw dier zware en altijd groene boomen, die door geen windje bewogen worden, blijft hangen; ook verspreidt dezelve zich zoodanig, dat de jager zich, in spijt van de grootste voorzorgen, welke hij al gaande gebruikt, verraadt; niet op de jagt zijnde, komt de segaar niet uit zijn' mond.

Laat ons, ten einde eene volledige beschrijving van eenen Spaanschen jager te geven, ook zijne kleeding beschrijven. Men zal zich ligt voorstellen dat zijne kleederen niet naar de mode zijn, daar de man, die ze draagt, aan de loodregte stralen eener brandende zon is blootgesteld. Zijn hemd is kort, en bovenaan zoo uitgesneden, dat hals en nek bloot zijn, en men een klein crucifix kan zien. Zijn broek is zeer wijd, van eene klein geruite stoffe vervaardigd; hij draagt een' hoed met eenen breeden rand, van stroo, of van aan het water groeijend gras, gemaakt; om de heupen heeft hij zijnen gordel, waarin het groote zwaard steekt, en aan de voeten schoenen, van vellen gemaakt. Dat men zich, alzoo uitgedost, eenen man voorstelle met eene Spaansche deftigheid, tanige kleur, eenigzins meer dan middelmatige grootte, los van leden zonder mager te zijn, met katoenen touwen aan

zijnen gordel, waaraan de verschrikkelijke honden zijn vastgemaakt; en men zal zich een juist beeld van den jager kunnen vormen.

Behalve de schoenen, bedient zich de jager, in de bosschen, nog van een ander schoeisel, dat veel geschikter is. Na een wild zwijn het vel van de ribben tot aan de knieën te hebben afgetrokken, wringt hij zijn' voet, met geweld, in het vel, snijdt het overtollige af, en doet het overige volmaakt om den enkel en de kuit sluiten. Dit buigzaam vel neemt geheel de gedaante van halve laarsjes aan, loopende, aan het eind der teenen, in een punt uit. De jager kan ze verscheide maanden dragen, maar hij durft ze niet uitdoen, want het vel droogt dan op, krimpt in, en dan kan hij ze niet meer gebruiken. Men maakt ook van het vel der zwijnen andere laarzen, *porce zopatos* genaamd; maar deze zijn hard, wijd, en sluiten niet om den voet.

De jagers van *Besucal* hebben slechts 70 honden, die afgerigt zijn; de anderen zijn zeer gevaarlijk, en verscheuren hunne prooi op staanden voet. Zij pakken den vlugteling bij de keel, en laten niet eerder los, voor dat men hun aan stukken heeft gehakt. Echter bedient men er zich zelden van.

Ongeveer 36 jagers zijn in 's Konings dienst, en staan onder de bevelen van *Don* MANUEL DE SEJAS, Regter der provincie. Deze jagers kruisen onophoudelijk het land door, om de moordenaars en andere misdadigers te bespieden en te vatten; het is onmogelijk, aan hunne vervolging te ontsnappen. Zij hebben hiervan een treffend bewijs gegeven, even vóór de aankomst van den Britschen Commissaris. Onder de Engelsche Westindische vloot, die, door de Straat van Mexico, naar *Jamaica* zeilde, was een schip, welks scheepsvolk grootendeels uit Spaansche overloopers bestond, die het schip zoo slecht stuurden, dat het 's nachts strandde. De matrozen maakten van dit tijdstip gebruik, vermoordden hunnen Kapitein, de Officieren en de overige Engelschen, en vlugteden met hunnen buit naar de woeste en onbewoonde kust. Zij hoopten door de bosschen heen te dringen, en, over de bergen, eene afgelegene plantaadje, in het zuidelijk deel des Eilands gelegen, te bereiken, ten einde daar, met zekerheid, hunne waren te kunnen slijten. Maar de Engelschen hadden de misdadigers op de *Havanna* aangegeven. Dadelijk werden twaalf jagers, met hunne honden, op hun afgezonden, en, na eenige dagen, bragten zij de boosdoeners op, die vervolgens geregt werden; men sloeg hun het hoofd en den regter arm af, deed die leden in eene soort van papegaais-kooijen, en hing die kooijen aan galgen langs de kust en den mond der haven op.

MEN-

MENGELGEDACHTEN OVER DER MENSCHEN ZEDEN EN LEVENSWIJZE.

(Ontleend uit *The Life and Works of the Rev. Mr.* MEDLEY.)

De Mensch is een gezellig wezen; aangename ommegang stort een saus over alles; het leven zou zonder denzelven vervelend wezen.

Gelijk wij niet enkel voor onszelven en de eenzaamheid geboren zijn, zoo zijn wij ook niet geschapen om steeds in eenen maalstroom van bezigheden, of in de vermaken der gezellige zamenleving, onszelven te vergeten. Wij moeten vooral leeren alleen te kunnen zijn. Hij, die zichzelven niet weet te onderhouden en in eenzaamheid vergenoegd te wezen, zal altoos de slaaf van anderen zijn, en, door laffe inschikkelijkheid, ten speelbal van hunne grilligheden strekken.

Voorspoed is veler val geweest. Dit ligt in de natuur des dingen. Tegenspoed is het beste behoedmiddel tegen trotschheid en zelfvertrouwen. Niets gaat vaster, dan dat rijkdom en magt nooit misbruikt worden, voor dat men een van beide verkregen heeft.

De Deugd neemt een aanvang met het verzaken van de Ondeugd, en de eerste stap tot Wijsheid is, geene Dwaasheid te plegen.

Zeer ligt vergeten wij onze misslagen, wanneer zij aan niemand dan onszelven bekend zijn.

Zij, die naar de *stem* des Gewetens niet willen hooren, zullen het knagen van den *worm* des Gewetens voelen.

Hij is geen dwaas te achten, die laat vallen 't geen hij niet kan houden; wanneer hij verzekerd is, dat hij beloond zal worden met hetgeen hij niet kan verliezen.

Wij beminnen altoos de zoodanigen, die ons bewonderen; doch wij beminnen niet altoos, die wij bewonderen.

Wij oordeelen weinig lieden van verstand te ontmoeten, dan de zoodanigen, die met ons in begrippen overeenstemmen.

Zeldzaam belijden wij onze eigene onvolmaaktheden en gebreken, dan uit trotschheid.

Een mensch zou weinig vermaaks genieten, indien hij niet bij wijlen zichzelven vleide.

Mistrouw uzelven, en gij zult niet bedrogen uitkomen.

Een man van Vernuft kan zich dwaas aanstellen; doch een man van Oordeel heeft een Beschutsengel.

Gedraag uzelven zoo, dat elkeen op u vertrouwen stelt; doch vertrouw zelf weinigen.

Het grootste gedeelte van de lastigheden des Ouderdoms is doorgaans toe te schrijven aan eene verkeerd' bestede Jeugd.

Indien wij ons niet van tijd tot tijd afzonderen, en acht geven op 't geen wij gehoord, 't geen wij gezien, en 't geen wij zelve gedaan hebben; indien wij onszelven in 't verborgene geene levenslessen geven, en ons niet onttrekken aan de woelende en onrustige menigte, — is het bijkans onmogelijk, voor te komen, dat ons verstand en ons hart bedorven worden door eenen gestadigen ommegang met de wereld.

De geest van tegenspraak verandert de aangenaamste verkeering in de bitterste: wie zich daardoor laat beheerschen, kan niet misfen aan de eene of andere zijde aanstoot te geven.

Elke Dwaas denkt dat hij vernuft heeft; doch een Wijze steunt op zijn verstand niet.

Stoutheid in 't spreken en 't voordragen van zijn gevoelen doet menigwerf een kleinverstandige voor een man van kloeken geest doorgaan; terwijl de zedige voorstelling eens kloekzinnigen niet gehoord of geteld wordt.

Op den reisweg des levens mist men niets rasser dan Opregtheid, en niets valt moeijelijker weder te bekomen; schoon het mangel daaraan de rijke en bittere welbron is van de meeste rampen dezes levens, het gebrek aan Opregtheid de Verkeering tên valstrik maakt, den Handel in Bedrog verkeert, en den Godsdienst een louter schaduwbeeld doet worden.

De zoodanigen, die een hart bezitten, vaardig en gereed om hulpe te verleenen, hebben regt, om de verkeerdheden, waaruit des Naasten ongelegenheid ontstaat, te bestraffen: zulks anderzins te doen, is onregt, en kan van wreedheid niet vrijgesproken worden.

Indien gij iemand ongelijk hebt aangedaan, erken zulks veeleer dan dat gij het verdedigt; langs den eersten weg wint gij vergiffenis, langs den tweeden verdubbelt gij het kwaad, en verzwaart uwe rekening.

In onze Gebeden zeggen wij: GOD, *uw wil geschiede!* maar wij meenen al te dikwijls onzen eigen; ten minste wij handelen in dier voege.

Wij moeten noodwendig onszelven in verwarring brengen, als wij alleen zien op 't geen wij verloren hebben; maar indien wij overwegen hoe weinig wij verdienen 't geen ons nog is overgebleven, zal ons misnoegen bedaren, en ons morren in dankzeggen veranderen.

Vermijd Gezelschap, 't geen noch nuttig noch noodzakelijk is, zoo veel mogelijk; vindt gij er u ingewikkeld, spreek weinig.

Stilzwijgen is wijsheid, waar spreken nood- en nutteloos is, en altoos veilig.

Laat in alle geschilvoeringen waarheid en geen zegepraal uw doel-

oelwit zijn: tracht veeleer uwen tegenstander te winnen, dan em ten toon te stellen.

Niets doet meerder regts aan de Rede, dan bedaardheid i hem, die haar in zijne zaak gebruikt: want de Waarheid jdt dikwijls meer door de hitte harer verdedigeren, dan van e bewijzen der tegenstanderen.

Vertrouw alleen op uzelven, en een ander zal u niet be- riegen; openhartigheid heeft somtijds het nadeel, doch nim- ier het booze van bedrog.

Vrees en Winst zijn de groote bedervers des Mensch- oms; en waar een van beiden heerscht, wordt het Regt eschonden.

Doorgaans verwaarloozen de Menschen, zichzelven te on- erzoeken en te beproeven zoo als het behoort: want zij reezen niets meer dan het gezigt van zichzelven, dewijl ij zich moeten schamen over 't geen zich aan hun oog op- oet.

Men neme het niet voor toegestaan, dat alles, wat van en Vriend komt, waarheid zou wezen; en even min, dat al- es, wat een Vijand zegt, valsch zou zijn.

Het is dwaasheid voor een opregt handelend Mensch, te erwachten, dat zijne Vrienden hem zullen beloonen, of dat ijne Vijanden hem vergiffenis zullen schenken.

Hoe meer iemand zijn gevoelen klaar voordraagt, hoe angenamer hij wordt den genen, aan wien hij zijne ge- achten mededeelt. Veelvuldige waarneming heeft mij ge- eerd, dat, voor één Man die spreekt om verstaan te wor- en, er tien zijn, die spreken enkel om bewondering te erwekken.

Het is altoos gebrek aan verstand, 't welk iemand schuldig aakt aan vloeken en zweren. Iemand heeft te regt opge- aerkt, dat tot deze dwaasheid en verkeerdheid geen mensch erzoeking heeft, welke voor verschooning pleit; dewijl geen aensch met eene vloekende en zwerende gesteltenis geboren vordt. Eenige weinige rammelende woorden, en klanken onder zin zamengevoegd, maken iemand tot een uitgeleerd Vloeker en Zweerder.

Maar al te dikwijls is het gebeurd, dat de dwalingen van Godvruchtige Menschen grooter nadeel aan den Godsdienst gedaan hebben, dan de geslagenste Vijanden des *Christen- doms.*

Indedaad is het eene smertvolle waarneming, dat vele men- schen geen Godsdienst in 't geheel hebben; dat de mees- ten geen Godsdienst van zichzelven bezitten: want hetgene Godsdienst is enkel van Opvoeding, en die niet op Overtui- ging rust, is de Godsdienst van een ander.

Menschen, die, te midden van zoo vele blijkbare oor- zaken van verschil in Godsdienstige begrippen, besluiten geen

Gods-

Godsdienst in 't geheel te ombelzen, tot dat allen in Godsdienstgevoelens zamenstemmen, handelen even verstandig, alsof zij besloten nooit te eten, voor dat alle de klokken in eene groote stad, op 't zelfde oogenblik, twaalf uur sloegen.

Een Godgeleerde, over de oorsprongen der Atheïsterij handelende, merkt op, dat een hoofd vol ijdele en nietsbeduidende begrippen, een hart aantreffende vol trotschheid en eigenwaan, den mensch regtstreeks tot Atheïsterij vervoert.

Onverduldigheid kan niets goeds uitwerken, en brengt altoos heillooze gevolgen voort. Onverduldigheid heelt de wonden des rampspoeds niet, noch verzacht onze smerte; zij weert geen onheil, vergoedt geene schade, maar vermeerdert veeleer ons ongemak en verzwaart onze smerte; kwelt ons indedaad meer, en beschadigt ons geweldiger, dan het leed, waaruit die onverduldigheid ontstond. — De Rede leert ons overzulks het oefenen van geduld.

Wederzin en boezemleed kunnen op zichzelven niets goeds uitwerken.

Niets is zoo zeer te duchten als bestendige en onafgebroken Voorspoed: de menschen zijn, over 't algemeen, te slechter, naar gelange het hun altoos voor wind en stroom gaat; het is maar al te gemeen, dat onze ondeugden en voorspoedige levensomstandigheden met gelijken wasdom aangroeijen De Wereld doet ons het grootste kwaad, wanneer zij ons bestendig toelagcht.

Niets is zekerder dan de dag onzes doods, — en echter leven wij, alsof die de eenige onzekere ware.

DE SURINAAMSCHE ELEKTRIEKE AAL.

De Heer HUMBOLDT en zijn reisgenoot, de Heer BONPLAND, hebben zeer keurige waarnemingen gedaan omtrent den *Surinaamschen* Elektrieken Aal (*Gymnotus electricus.*) Deze visch is vrij algemeen in zekere poelen van *Guyana*, en geeft schokken, sterk genoeg om de paarden te verdooven, te doen vallen, en gevaar te doen loopen van verdrinken. Op deze wijze wordt ook de Aal gevangen, omdat zij door het bij herhaling geven van schokken zichzelven verzwakken, en zij alsdan zonder gevaar kunnen aangevat worden. De Heer HUMBOLDT, zijne beide voeten op een Aal zettende, die uit het water was gehaald, gevoelde eene zoo hevige pijn, dat de indruk daarvan den ganschen dag duurde, en hij den aard daarvan niet kon onderscheiden. Maar wanneer men zich aan slechts flaauwe schokken blootstelt, bespeurt men eene bijzondere beving, een snellen sprong der trekkers, die

die in de gewone Elektrieke schokken geene plaats heeft. Die der Gymnooten gelijken meer naar de pijn, die door het Galvanizeeren van eene wonde wordt verwekt. Zij hangen af van den wil des diers, welk hetzelve doet ontstaan, zonder eenige zigtbare beweging te maken, en dezelve naar goedvinden rigt. Hoe de visch meer gevoed, en het water, waarin hij leeft, meermalen wordt vernieuwd, hoe de schokken sterker zijn; doch zij houden eensklaps op, wanneer het hart en de hersenen worden weggenomen. De schokken dringen door de zelfde ligchamen als die der Elektriciteit; intusschen is de enkele aanraking van het water, waarin de visch zich bevindt, niet genoeg; daarentegen is het niet noodig, eenen cirkel te maken, of den visch op twee plaatsen aan te raken.

NOG IETS OVER DE ALEN.

Men had opgemerkt, dat de Alen uit een lager naar een hooger vijver overgingen, van den eersten afgescheiden door een vrij hoogen dijk, over welken het water eenen val deed. Men wist niet of zij sprongen, even als de Forellen, of de Zalmen, dan of zij eenig ander middel hadden om zich dien weg te banen. Bij toeval werd op zekeren dag hunne wijze van doen ontdekt. Zij naderden eenen der regtstandige palen aan het einde van den dijk; hier staken zij hun ligchaam regt om hoog uit het water, en bleven lang genoeg in deze gestalte, om de zeer glibberige stoffe, met welke men weet dat zij overtrokken zijn, door de lucht tot een zekeren trap te doen opdroogen. Thans werd deze stoffe kleverig genoeg, om hun ligchaam, tegen den paal gedrukt, aldaar eene genoegzame vastigheid te doen bekomen, om al kruipende te kunnen omhoog klimmen, even als de bloedzuigers, of liever de slakken, doch veel sneller. Het boveneinde des paals bereikt hebbende, sprongen zij in den bovensten vijver, alwaar zij hun natuurlijk element vonden. Dit hulpmiddel van het Instinkt tot een buitengewoon geval dacht ons een der merkwaardigste daadzaken te wezen, welke op deze lijst kunnen aangevoerd worden.

DE WOLVEN IN DE ABDIJ.

Eene Abdij, in de bergen van *Auvergne* gelegen, was, om zoo te spreken, door Wolven belegerd, ten tijde als de grond met sneeuw bedekt was. Eens in eenen winter nam het getal dier wreede dieren dermate toe, dat de Prior een aantal Jagers uit de nabuurschap liet verzoeken, zich te

vereenigen om de landstreek van dien geesel te verlossen. Tien of twaalf kloeke mannen begaven zich naar de Abdij; doch het besluit viel, dat, om de dikte der sneeuw, de jagt niet geraden was.

Reeds in den avond hunner komste kundigde een schrikwekkend gehuil de nadering der Wolven aan; zij waren in meerderen getale dan naar gewoonte; eene bijzondere oorzaak had hen derwaarts gelokt. Er was een paard in de Abdij gestorven; men had het buiten den stal neergelegd. De Wolven waren bijkans den voet der muren genaderd. Een kundig Jager maakt terstond zijn plan. Hij laat het paard midden op het plein slepen; hij beveelt dat de poort open wordt gelaten, maar met een touw daar aan gebonden, door middel van hetwelk zij naar goedvinden kan gesloten worden; eindelijk plaatst hij zijn volk, wel gewapend, aan de vensters, en alle lichten worden uitgedaan. Men houdt zich doodstil.

Na verloop van bijkans een uur vertoont zich een Wolf van reusachtige gestalte aan de poort; hij nadert met de uiterste omzigtigheid, beziet het paard, en gaat wederom naar buiten, telkens omziende. Welhaast verschijnt hij van nieuws, gevolgd van tweeëntwintig Wolven, die gezamenlijk op het aas aanvallen. Zoodra men bemerkt dat zij bijkans verzadigd zijn, gaat de poort digt, en uit de vensters daalt een hagelbui van kogels op hun neder. Met schrik gaat de troep uit elkander, en zoekt overal eenen uitgang, doch vergeefs. Thans scharen zich alle de Wolven in eenen kring, als 't ware om onderling te raadplegen. Eensklaps vallen zij op het opperhoofd aan, welk hen daar gebragt had, en verscheuren het. Dit vonnis was niet ten uitvoer gebragt, of allen lieten zich, zonder tegenstand te bieden, dooden.

DE WAARDE VAN EEN EDELGESTEENTE.

KAREL, Hertog van *Bourgondie*, in den jare 1476, in eenen veldslag tegen de *Zwitsers* gesneuveld zijnde, had aan zich een Edelgesteente van zeer groote waarde, 't welk, bij hem gevonden zijnde, door een Soldaat aan een Priester voor een kroon verkocht werd, die voor twee kroonen zich weder van den steen ontdeed. Naderhand werd hij verkocht voor zevenhonderd gulden, vervolgens voor twaalfduizend dukaten, en in 's Pausen Mijter gezet, alwaar hij nog tot heden toe te zien is, en nog dezelfde waarde behoudt. — Zoo weinig werks maakte LODEWIJK DE XI, Koning van *Frankrijk*, van zulke tooisels, dat hij aan zijnen hoed, in plaats van een Edelgesteente, een stuk verguld lood droeg.

BESCHOUWING DER SCHILDERKUNST, EN DER VOORNAAMSTE SCHILDERS IN DE ONDERSCHEIDENE SCHOLEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 99.)

Niet vroeger dan in het tijdperk der omwentelingê in de *Lombardsche* School kunnen de opkomst van de *Fransche* School en de beste tijden van de *Vlaamsche* gesteld worden. ALBERT DURER en HOLBEIN hadden niet dan zwakke erfgenamen hunner groote talenten nagelaten. Eene koude en karige navolging van de Natuur, eene gemeene en dikmaals onnaauwkeurige teekening, een dor en droog penseel, waren de karaktertrekken van deze School. Nogtans had zij eene onafgebrokene reeks van Schilders voortgebragt, vele van welke zich in het historisch vak hadden geoefend: BLOEMAERT, MARTEN DE VOS, ROTTENHAMER, OTTO-VAENIUS, die de Leermeester van RUBENS was; alle dezen waren geene verachtelijke Schilders. *Frankrijk*, langzamer aankomende, bezat, sints FRANÇOIS DEN I, niet dan onbekende en middelmatige Portretschilders; en het was eerst in het begin der zeventiende eeuwe, dat VOUET en JEAN COUSIN de gronden van de *Fransche* School leiden, terwijl RUBENS Europa door zijne meesterstukken opgetogen hield, en in *Frankrijk* een vermaard gedenkteeken voor de Schilderkunst opmgtte, in de beroemde Galerij van *Luxemburg*.

Uit de School van VOUET kwamen welhaast ten voorschijn LE BRUN en LE SUEUR: LE BRUN, een vruchtbaar, vurig en verheven vernuft, en die, door den luister zijner stukken, de eerste plaats verwierf in de achting

eens Monarchs, die even zeer aan pracht als grootheid was gehecht; LE SUEUR, naauwkeuriger, fierlijker, juister in zijne denkbeelden, ftrenger in zijnen ftijl, met regt de RAPHAËL van *Frankrijk* genoemd, en die eene plaats zeer nabij aan dien grooten man verdient; een zeldzaam en verheven vernuft, wien niets ontbrak, dan dat hij *Italie* niet gezien had, om misfchien RAPHAËL te evenaren, en die, zonder het gezien te hebben, in den verhevenen fmaak van teekeninge en de zuiverheid der drapeeringen, bijkans alle deszelfs vermaardfte Schilders overtroffen heeft. Welhaast telde *Frankrijk* eene menigte bekwame Kunftenaars; en STELLA, LA HIRE, BOURDON, MIGNARD, JOUVENET, allen tijdgenooten en mededingers, bragten het hunne toe tot fieraad en glorie der eeuwe van LODEWIJK DEN XIV.

Intusfchen had *Frankrijk*, federt den leeftijd van VOUET, eenen man voortgebragt, die alle deze vermaarde mannen te boven ging, eenen nieuwen weg bewandelde, en die in de loopbaan, welke hij opende, model noch mededingers had: men gist reeds, dat ik den vermaarden POUSSIN bedoel. *Frankrijk* beroemt zich, hem het licht te hebben doen zien; maar *Italie*, welk hij eenigermate tot Vaderland verkoos, en uit wier boezem hij, door eene diepe bepeinzing van de Oudheid, de groote hoedanigheden, die hem kenmerkten, heeft gefchept; *Italie* befchouwt hem misfchien met regt als eenen zijner Schilders, en ontrukt hem aan de *Franfche* School. Hij is daarom niet te minder de eeuwige eer van zijn land, de diepfte denker, het meest dramatisch vernuft, welk de Schilderkunst heeft uitgeleverd; en hoewel zijne uitvoering niet altijd aan de fraaiheid der gedachte beantwoordt, die gedachte, altijd zoo vruchtbaar, zoo dichterlijk, overheert, vervoert, en doet al wat zijn koloriet (*) dikwijls treurigs en verkeerds bevat,

(*) Deze fombere en treurige kleur, die men in bijkans alle zijne Historifche tafereelen ontmoet, fchijnt veeleer het gevolg te zijn van een aangenomen plan, dan van eene verkeerde manier van de Natuur te befchouwen: want zijne Landfchappen, waarin hij heeft uitgemunt, zijn even zoo verwonderlijk ten aanzien van de kracht en de waarheid van het koloriet, als van de fraaiheid van ordonnantie.

vat, vergeten. Hij is voor de Schilderkunst hetgene TACITUS is voor de Gefchiedenis.

Dit ijverzuchtig *Italie* telt nog onder zijne kweekelingen twee vermaarde *Franfchen*, en die in dit zelfde tijdperk bloeiden: VALENTIN, die, door de fombere en krachtige manier van CARAVAGGIO vervoerd, hem evenaart in de uitwerkfels, en hem overtreft in de keuze der beelden; LORRAIN, de eerfte der Landfchapfchilders, die in zijne tafereelen grootschheid des onderwerps met alle de wonderen der uitwerkfelen van het licht vereenigt, en in zijne manier was, hetgeen RAPHAËL in de zijne was geweest.

Terwijl de *Franfche* School onder LODEWIJK DEN XIV klom, daalden de *Italiaanfche* Scholen; de *Lombardfche* alleen behield haren luister onder GUIDO en DOMINIQUIN, die toen nog leefden. De *Vlaamfche* School volgde, omtrent dezen zelfden tijd, met een gelukkigen uitflag, eene andere loopbaan; en haar roem werd door dien van mededingeren niet verduisterd.

In zijne menigvuldige historifche tafereelen had RUBENS reeds doen blijken, al wat de ftoutheid van het penfeel vermag, al den rijkdom van het fchitterendst koloriet. Vruchtbaar en dichterlijk in zijne gedachten, groot in zijne ordonnantien, fchitterende in de uitwerkfels, vol vuur en gevoel, verbaast, verrukt, vervoert hij; in weerwil van zichzelven, vergeet men de onwelvoegelijkheid der costumen, de geringe edelheid der beelden, de onnaauwkeurigheden zelve zijner teekeninge. Het doek ademt en gebiedt bewondering.

Zijne School, vruchtbaar in groote Schilders, leverde niemand, die, in het historifche vak, bij hem konde vergeleken worden. GASPAR DE CRATJER en JORDAENS, die het naast bij hem kwamen, traden in zijne voetftappen, zonder van zijne manier verre te durven afwijken. Anderen waren zijne flaaffche navolgers. VAN DIJK, zijn vermaardfte leerling, fchilderde intusfchen met een goeden uitflag historieftukken, doch leide zich welhaast op het portretfchilderen toe, waarin hij uitmuntte. Hierin overtrof hij alle zijne voorgangers; en onder zijne tijdgenooten verwierf REMBRAND alleen met hem een even grooten roem. Beiden vonden het ware langs geheel verfchillende wegen: door de ongezochtfte middelen fchilderde VAN DIJK de Natuur in hare grootfche eenvoudigheid; REMBRAND, fomber, krachtig, zocht

en vond dezelve in treffende, sterke, buitengewone standen. Groote vorderingen maakte hij in de kennis van licht en bruin; voor het koloriet bood hij nieuwe hulpmiddelen aan, en deelde, in dit opzigt, in den roem van RUBENS.

Natuurlijk moest de smaak en de manier dier groote Schilders veel invloeds hebben op de kweekelingen, die uit hunne School voortkwamen: hoewel zij *Italie* gezien hadden, waren zij weinig getroffen door deszelfs schatten der Oudheid; en, in hun Vaderland teruggekeerd, had de naauwkeurige navolging van de Natuur, dikwijls ook met hare gebreken, het bekoorlijke van het koloriet, de kennis der uitwerkingen, tot het eenige voorwerp hunner studien gediend, en de uitkomst had hun geregtvaardigd. Hunne leerlingen, voor het meerendeel aan hun Vaderland verknocht, welk zij nooit verlieten, verre van de groote modellen des stijls en der naauwkeurigheid van teekeninge, weggesleept daarenboven door het voorbeeld hunner leermeesteren, en door de onbeschrijfelijke bekoorlijkheid van kleur en uitwerkingen, gaven zich geheel over aan deze naïve en treffende navolging van de Natuur. Niets van hetgene zij voortbrengt, beschouwden zij als hun penseel onwaardig; en men zag, indien men zich zoo mag uitdrukken, het blijspel en het herdersdicht der Schilderkunst ten voorschijn treden. De burger- en boeren-tooneelen, de kermissen, markten, dansen, de openbare plaatsen, de kwakzalvers, de slagvelden, vloten, dieren, bloemen, vruchten; in één woord, al wat het oog treft, werd op het doek vertoond. Tot nog toe had men het schitterend koloriet der historische tafereelen, uit deze School voortgekomen, bewonderd; in deze nieuwe schilderstukken deed eene nog verstandiger vereeniging van kleur en licht nog verwonderlijker werkingen. Thans bereikte het toppunt der volmaaktheid dat tooverachtige van het licht en bruin, die vernuftige kunst om licht en schaduw te verspreiden, zoo over de bijzondere voorwerpen als over het geheele stuk, invoege dat op eene effene oppervlakte het gezigt zich op een aanmerkelijken afstand verdiept en verwijdert, en somtijds rust. Alles werd te baat genomen om het oog te misleiden; de groepen van licht, het kontrast van het donkere, de terugkaatsingen, de halve tinten, enz.: door middel eener vernuftige berekeninge, leen-

leenden licht en schaduw elkander de hand, en in waarheid, schittering en frisheid wedijverde men met de Natuur. Eene menigte bekoorlijke stukken, de vruchten van het rijkste penseel en van het fijnste gevoel, kwamen uit deze School, en waren het vermaak der Konstkenners. VAN BERCHEM, POTTER, TENIERS, GERARD DOUW, VAN DE VELDE, WOUWERMAN, en nog vele anderen, beschonken Europa met hunne bekoorlijke en afwisselende schilderstukken.

Indien wij nu deze drie Scholen met elkander vergelijken, zullen wij niet slechts de kenmerken kunnen bevatten, die haar van elkander onderscheiden, maar ook de oorzaken van dat onderscheid. Eene grootscher en rijker Natuur in *Italie*, een zuiverder hemel, de volkomene ontwikkeling der menschelijke gestalten, door het klimaat begunstigd, en, meer dan dat alles, de schatten der Oudheid, moesten noodwendig de ziel der Schilders verheffen, hun een verhevener smaak van teekeninge inboezemen, nevens eene fraaijer ordonnantie, edeler houdingen en uitdrukkingen. Zoodanig zijn indedaad de heerschende hoedanigheden van deze School, die tevens groote Meesters in het koloriet heeft voortgebragt. Doch het is van belang, op te merken, dat de Schilders, om de naauwkeurigheid van teekeninge meest vermaard, de zulken zijn, die de kleur meest veronachtzaamd hebben; terwijl de zulken, die zich daarop hebben toegelegd, de *Venetianen*, bij voorbeeld, minder goed teekenen, en geenen stijl hebben. Het schijnt, indedaad, dat deze beide deelen der kunst niet volkomen kunnen gepaard gaan, en dat het eene moet verliezen hetgene het andere wint. RAPHAËL zelf teekent minder zuiver in die stukken, waarin hij zich op de kleur heeft toegelegd.

De *Vlaamsche* smaak is de Natuur zelve, bijkans zonder keuze, en zonder zich met de Oudheid te bemoeijen. Eene schitterende kleur, waarlijk tooverachtige werkingen van het licht, een geestige, kiesche toets, zijn daarvan de voornaamste hoedanigheden. De teekening is doorgaans lomp, dikmaals onnaauwkeurig, vooral in de historiestukken, en heeft een volslagen gebrek aan edelheid. Door nabootsing weggesleept, schilderden de *Vlaamsche* Schilders de Natuur tot in hare gebreken.

Men mag zeggen, dat de *Fransche* smaak, edeler dan die

die der *Vlamingen*, minder bevallig dan de *Italiaansche*, tusschen beide doorgaat. De *Fransche* Schilders voelden, dat men de Natuur niet met hare onvolmaaktheden mag schilderen; doch, te verre verwijderd van de overblijffels der Oudheid, om haar te kunnen verbeteren volgens deze naïve en verhevene modellen der schoonste Natuur, stelden zij in de plaats der naauwkeurige navolginge eene stijve en systematische teekening, die slechts een valschen luister bezat, en welhaast de School bedierf. LE BRUN, die voor den grootsten Schilder van zijnen tijd ging, droeg veel bij tot het doen aannemen van deze verkeerde en schitterende manier. LE SUEUR, veel minder vermaard, hoewel zulks meerder waardig, had geene navolgers, en was de eenige die zich aan de ware beginsels der kunst hield.

De *Italiaansche* School, sints den aanvang der zeventiende eeuwe van tijd tot tijd vervallen, werd in de achttiende eeuw geheel vernietigd: CARLO MARATTI en RICCI waren zijne laatste Schilders, welke mogen genoemd worden. Intusschen moet RAPHAËL MENGS niet vergeten worden, die op hen volgde, en, hoewel een geboren *Duitscher*, in *Italie* de kunst leerde. Deze Schilder, een slaafsch en koel, dikmaals onoordeelkundig Kopiist der Oudheid, had een tegengesteld lot van dat van vele vernuften, bij hun leven vervolgd, en na hunnen dood vergood; zijn leven lang genoot hij de schitterendste vermaardheid, werd bij de grootste Meesters vergeleken, en door het nageslacht met regt geplaatst in den rang van middelmatige Schilders.

De *Vlaamsche* School, daarentegen, zoo bloeijende, terwijl de *Italiaansche* kwijnde, ging desgelijks eensklaps te niet, in het begin der achttiende eeuwe; hare groote Meesters hadden niet een eenigen onder hunne kweekelingen, waardig om hun op te volgen. De slaafsche navolging van den toets, van de kleur en andere behandelingen der kunst, was het eenig voorwerp hunner studie; en deze koude kweekelingen bepaalden zich tot het kopieeren van de stukken van zoo vele uitmuntende Schilders, die niets anders dan de Natuur gekopieerd hadden.

In den staat van ellende en zwakheid, tot welken van tijd tot tijd *Italie* verviel, ontmoet men eene natuurlijke verklaring van het verval van zijne School; doch er is nog eene andere minder in het oog loopende oor-

zaak

zaak diens vervals, welke misschien tot nog toe niet is opgemerkt, en die de *Italiaansche* met de *Vlaamsche* School gemeen had: ik bedoel de menigte van meesterstukken, door groote Meesters voortgebragt, die bijkans allen eene groote vruchtbaarheid met de voortreffelijkheid van hun werk zamenpaarden. Om dezen rijkdom verachtte men de hedendaagsche stukken; de levende Schilders werden verwaarloosd en bedild, en het vernuft, aanmoediging en belooning dervende, verstierf voordat het zich konde ontwikkelen.

Het verval van de *Fransche* School, aan het einde der jongstvoorgaande eeuwe zoo gelukkig herboren, had zijnen grond in andere oorzaken, dan die wij vermeld hebben. De hoofden van die School, gelijk wij gezegd hebben, hadden eenen smaak van systematische teekening aangenomen, die noch de naïve navolging der *Vlamingen*, noch de door het oude te regt gebragte Natuur was, zoo als de *Italianen* haar gevolgd hadden. Dit valsch en willekeurig stelsel bezat het verderfelijk nadeel, dat het voor de kweekelingen geen vast voorschrift, geenen geregelden loop overliet. De Oudheid diende niet meer tot een gids, en de Natuur, zoo als zij zich voordeed, aan de Schilders, die op hen volgden, te armoedig voorkomende, ging elk hunner slechts met zijne luimen te rade, ten aanzien van het karakter der beelden, welk hij verkoos; en hoewel *Frankrijk*, rijker zijnde, eene bestendige bescherming aan de kunsten bleef verleenen, verviel de Schilderkunst welhaast op eene ontzettende wijze: de teekening, nog stijver en gedwongener onder het penseel van LEMOYNE, COYPEL, SUBLEYRAS, werd onedel en laag in de School van VANLOO en BOUCHER; en in de laatste tijden dier bij ongeluk al te vermaarde mannen werden de onnaauwkeurigheid en het grillige tot zulk een uiterste van belagchelijkheid gedreven, dat de fraaije vernuften er zich over begonnen te verheugen, van oordeel zijnde, dat het niet konde missen, of de tegenzin en de verachting, welke soortgelijke verkeerdheden moesten inboezemen, zouden eene omwenteling doen ontstaan. En in de daad, omtrent het einde der regeringe van LODEWIJK DEN XV, hadden de gemaaktheid in de beelden en houdingen, de grilligheid der costumen en zamenstellingen, de ongerijmde *lazzis* van den toets, de kunst tot eene laagte van vernederinge gebragt, erger dan de barbaarsheid, en aan alle kanten

 ging

ging de kreet op tegen de dwaasheden van den nieuw-
ſmaak. Thans verſcheen een man, die, met een ju
oordeel en eene groote liefde voor de kunst begaafd, h
juk van het Schoolſche Stelſel durfde afſchudden,
Oudheid beſtudeerde, door zijne werkzaamheden d
toon gaf, en, de kreet en de vooroordeelen van zij
School braveerende, den ſints zoo lang verlatenen w
betrad; ik heb het oog op den vermaarden VIEN. H
maakte veel opgangs; aller oogen werden geopend;
de omwenteling was dáár. Zijne School werd meest ge-
volgd; en van toen af aan voedde men de hoop, dat er
eenig gelukkig talent zoude opſtaan, hetwelk met nog
vaster voet den weg, door hem gebaand, zou be-
treden.

Deze hoop werd vervuld (*). De *Franſche*, tegenwoordig bijkans de alleen bloeijende School, doet als 't ware aan de beste dagen van de *Italiaanſche* gedenken, en levert reeds namen (†) en meesterſtukken, die nabij deszelfs grootſte namen en volmaaktſte voortbrengſels mogen geplaatst worden. Zonder twijfel zal zij denzelfden trap van uitſtekendheid en roem bereiken, indien deze bekwame Meesters de vurige Jongelingen, die onder hun oog arbeiden, en door hun voorbeeld moeten bezield worden, kunnen bewegen, om met hunne aanhoudende beoefening van de Oudheid een weinig meer beſchouwens van de Natuur te paren. Het misbruik van het voortreffelijkſte kan ſchadelijk worden. Er is een punt, aan deze en gene zijde van hetwelke men even verre van het ſchoone is verwijderd. De overdrevene navolging van de Oudheid wordt eene koude en onbezielde kopij; en de Natuur alleen kan over de voortbrengſels der fraaije kunſten vuur en leven verſpreiden.

(*) De Heer DAVID is een kweekeling van den Heere VIEN.

(†) De Heeren GIRODET, GROS, GERARD en GUERIN.

WAAR-

WAARNEMING EENER VERLOSSING, WELKE NIET DAN DOOR DE SECTIO CAESAREA KONDE VOLBRAGT WORDEN, UIT HOOFDE DER VERREGAANDE WANSTALTE DER VROUWE.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 107.)

Den volgenden dag, 31 December 1806, haar bezoekende, vond ik ze met een kleinen, echter, even als kort na de Operatie, geregelden pols; de uitvloed uit de wond was vrij veel, zoodat alles, wat tot het verband behoorde, doortrokken was; ik liet alles blijven, behalve het omgaand ſluitlaken, hetwelk ik vernieuwde. Men berigtte mij, dat zij, ſedert ons vertrek op gisteren, alleenlijk had geklaagd, dat het verband haar te ſtijf om het ligchaam ſloot. Zij had van tijd tot tijd geſluimerd. Dorſtig zijnde, dronk zij nu en dan een weinig koud water; anders is haar gewone drank brood- of gerſtenwater met een weinig citroen en ſuiker. In den morgen heeft zij eene genoegzame hoeveelheid gewaterd, met zeer veel verligting.

1 Jan. 1807. De Lijderesſe met een weinig koorts gevonden; het aangezigt rood opgezet; de *fluxus lochiorum* beginnen zich *per vaginam* en in ruime hoeveelheid te ontlasten; ſluimerende; dorſtig wanneer zij wakker is, en het verband nog al meerder doorgevloeid.

2 Jan. De Lijderesſe klaagt zeer over ſtijfheid (zoo als zij het noemt) van het verband; —— hetzelve afgenomen en vernieuwd; — uit de geheele oppervlakte der wond vloeide eene tamelijke hoeveelheid bloedige etter; om dit zoo veel mogelijk te bevorderen, bragt ik in het onderſte gedeelte der wond eene ſteekwiek in. Dorſtig als gisteren, doch niet meerder; de pols niet koortſiger; de buik zacht op het aanraken, zonder iets tegennatuurlijk opgezet te zijn.

3 Jan. Sedert de vernieuwing van het verband is zij zeer gemakkelijk; de pols geregeld; geeft 80 a 85 ſlagen in een minuut; klaagt niet veel over dorst; den gepasſeerden nacht vrij goed geſlapen, en het verband niet zoo veel doorgevloeid. Haar gewone drank blijft denzelfden. Weinig *fluxus lochiorum per vaginam*.

4 Jan. Als gisteren; 's avonds echter wat walgende, en in den nacht een weinig braking gehad; voor 't overige tamelijk gerust; de buik nu vrij wat opgezet, doch zacht en onpijnlijk.

5 Jan. Wederom verbonden, en alles, wat de wond aangaat, zeer goed bevonden; genoegzame ontlasting van zeer goede etterftoffe, nu en dan een weinig bloederig; de *lochia* blijven zich *per vaginam* veel en aanhoudend ontlasten. Gisteren tweemalen *fedes* gehad, met veel verligting. Bij dit verband heb ik een der naaldsteken weggenomen, uit vreeze van al te fpoedige fluiting der wond. De opgezetheid van den buik veel verminderd; geregelde pols, en weinig dorftig.

6 Jan. De *lochia per vaginam* zeer goed en veel; voor 't overige als gisteren; doch daar zij zoo zeer over flaauwhartigheid klaagt, gebruikt zij van nu af een weinig rooden of rhijnfchen wijn met water en fuiker; voor 't overige haar gewone brood- of gerftenwater. Haar voedfel beftaat, des verkiezende, in melk- of gruttefpijzen.

7 Jan. Een weinig meer koortfig geweest; in den nacht nog al tamelijk gerust, en ontlasting *per alvum* gehad.

8 Jan. Geheel zonder koorts; de borften fterk opgezet en op het aanraken pijnlijk; wederom verbonden; de wond in alle opzigten zeer gunftig bevonden; wederom twee naaldfteken weggenomen.

9 Jan. De borften even als gisteren opgezet, doch niet meerder; behoorlijke *fedes*; de pols vrij wel; de *lochia* veel en ftinkende.

10 Jan. Heden wederom verbonden; de wond is zoo zuiver mogelijk; de ontlastingen, zoo door de wond als *per vaginam*, veel, en *ichoreus*. De koorts en dorst iets meerder; de zwelling der borften begint te verminderen.

11 en 12 Jan. De koorts en dorst minder; deze nachten vrij wel geflapen.

13 Jan. Het verband vernieuwd; de Lijderesfe bevindt zich zoo wel als men zoude kunnen verlangen; de wond is volmaakt zuiver, waarom ik de twee overige naaldfteken hebbe afgenomen. Thans heeft zij dagelijks geregeld ontlastingen *per alvum*. Haar drank is nu een weinig meerder roode of rhijnfche wijn met water; het voedfel hetzelfde.

15 Jan. Wederom verbonden; — alles zoo goed mogelijk; er is geene de minfte noodzakelijkheid tot het toedie-

dienen van geneesmiddelen, noch om verandering in den aangenomen leefregel te maken.

17 Jan. Heden wederom en vervolgens om den anderen dag verbonden; wanneer ik, zoo door den afstand, doch nog meerder doordien het eenvoudigste verband toereikende was, dit aan een ander hebbe overgelaten: bestaande hetzelve alleenlijk in eene drooge plukselwiek, en dekpleister om deze te bevestigen; in een dik compres, en een algemeen fluitlaken.

Ik heb haar alzoo tot op den 9 Feb. behandeld, en ben hiermede voortgegaan tot op den 14den, wanneer ik de Lijderesse *geheel herfteld* konde verklaren. Zij heeft evenwel nog eenige dagen, op mijn aanraden, het likteeken der gemaakte wond blijven bedekken met de gewone pleister. Zoo ook heb ik haar aanbevolen, nog lang een drukdoek op het likteeken, en een omgaanden band om het ligchaam te blijven dragen. Zij is thans volmaakt gezond, en doet hare bezigheden (19 Februarij) als voorheen.

In vroegere tijden zoo wel als in onze dagen heeft men veel tegen de *Sectio Caesarea* ingebragt; het heeft niet ontbroken aan mannen van naam en bekwaamheid, die deze als de verschrikkelijkste, wreedste en gevaarlijkste der Kunstbewerkingen affchetsten, welke immer konden uitgeoefend worden.

Dus heeft de in zijnen tijd groote MAURICEAU (*) dezelve als belagchelijk willen doen voorkomen, wanneer hij stelde, dat deze Operatie alleenlijk in het verhitte brein van hare voorstanders bestond, en, bijaldien ze immer wierd ondernomen op eene levende Vrouwe, deze nooit konde behouden blijven, maar altijd als een flagtoffer voor haar Kind, of van de Kunst, moest omkomen.

Dus heeft RICHTER (†) van zich kunnen verkrijgen, zoo veel gevaar aan deze Kunstbewerking toe te schrijven, dat hij het gelijk stelt en voor een en hetzelfde wil gehouden hebben, de Moeder, om het Kind te

(*) MAURICEAU, *Traité des maladies des femmes grosses &c.* Tom. 1. Chap. XXXII. de l'Operation Cæsarienne, pag. 352 &c.

(†) RICHTER, *Chirurgische Bibliothek*, V B. 2 St.

te behouden, de *Sectio Caesarea* te doen ondergaan, of haar aan een gewisfen moorddadigen dood over te geven.

Zeer te bejammeren is het, dat groote en waarlijk in de kunst ervaren mannen dikwijls tot uiterften overhellen, welke veelal tot meerdere volmaking der kunst de grootfte hinderpalen zijn. Leest men in onze dagen de Werken van den verdienftelijken BAUDELOCQUE, dáár vindt men zeer veel vóór de *Sectio Caesarea*, bijna alles tegen de *doorfnijding der Schaambeensvereeniging*. En hoe belangrijk intusfchen ftaan hier tegen over niet VAN MUNSTER's *zestal Verloskundige Waarnemingen?* enz.

Wat toch beteekenen verder de fchrik aanjagende woorden verfchrikkelijk en wreed, wanneer door voornoemde Operatie menfchen kunnen behouden worden, wier dood anders, of buitendien, onvermijdelijk is?

Niet geheel ten onregte moge men de *Sectio Caesarea* eene gevaarlijke Operatie noemen; ik voor mij geloove evenwel, dat dit gevaar nog al afhankelijk zij, zoo wel van de gefteldheid des ligchaams, waaraan de Operatie wordt verrigt, als van de zorg en oplettendheid, welke men gedurende dezelve hebbe in acht te nemen.

Menigmalen is de uitflag misfchien ongelukkig geweest, doordien de Operatie te laat ondernomen werd, en daardoor de *Uterus* in te verren graad van ontfteking zich bevond. Menigmaal is misfchien de oorzaak des doods te vinden geweest in zogverplaatfingen, uitftortingen enz., veeltijds welligt doodelijk geworden door bijkomende ziekelijke omftandigheden, waarvoor de Vrouw zoo zeer vatbaar is. Zeker gaat het, dat er bij deze Kunstbewerking, wanneer dezelve wel verrigt wordt, geene deelen lijden, welker vaneenfcheiding of kwetfing doodelijk zijn kan. Zij kan dus, op zichzelve befchouwd, niet als zoo bijzonder gevaarlijk geacht worden. — Is het voorwerp, waaraan de Operatie moet gefchieden, ongefteld, door ziekelijke hoedanigheden der vochten enz., dan heeft dezelve, even als zoo vele andere zware Kunstbewerkingen, waarfchijnlijk een ongunftigen uitflag. Doch is het geval omgekeerd; is het voorwerp gezond; heeft er geene of althans geene aanmerkelijke vochtsverbastering enz. plaats, waarom zou dan deze Kunstbewerking aan meer gevaar zijn blootgefteld dan zoo vele andere? — Wat aanbelangt het

doen

doen der Operatie zelve, meen ik (offchoon, de onderfcheidene Schrijvers en Kunstoefenaars raadplegende, ieder van hun zijne wijze van opereren opgeeft) dat het vrij onverfchillig zij, of men in het midden des buiks, of meer of min links of regts opene. Doch ik meen, dat het voor den Operateur veel gemakkelijker en dus verkieslijker zij, die plaats te bepalen, alwaar hij het minst behoeft door te fnijden; en dan zekerlijk is het dáár, alwaar ik mijne eerfte incifie hebbe gemaakt, namelijk in het midden der eigenlijk gezegde *Linea alba*.

Het *peritonæum* en den *uterus* te openen, is als het tweede en derde tijdperk dezer Kunstbewerking aan te merken, wijl men dit onderfcheidenlijk behoort te verrigten. (SOEK, pag. 203. et feq.) Aldaar ziet men, dat niet altijd het *peritonæum* zoo dun, en de uitwendige oppervlakte van den *Uterus* niet altijd zoo natuurlijk is gelteld, als men onder het opereeren wel zoude wenfchen.

Na den *Uterus* geopend, en het Kind en de Nageboorte naar buiten uitgebragt te hebben, is het, gelijk ik boven zeide, eene allernoodzakelijkfte vereischte, de hand of de vingers nogmaals in de wond van den *Uterus* in te brengen; ten einde dit ligchaam zich op deze zamentrekke, en daardoor worde voorgekomen dat niet eenig deel der darmen of des nets in de wond infchiete, beklemd gerake, en een onvermijdelijken dood na zich flepe. — „Bij de opening van het lijk eener Vrouwe, (zegt BAUDELOCQUE, IV Deel, bl. 235. in de noot.) „welke, weinige dagen te voren, de *Sectio Caesarea* had „ondergaan, vond men een gedeelte der darmen in „de wond van den *Uterus* omvat en gekneld."

Eindelijk, het doen van hechtingen met de naald zou, mijns inziens, altijd boven de drooge te verkiezen, maar alsdan volftrekt noodzakelijk te achten zijn, wanneer men van de Lijderesfe afwezig woont; daar de geringfte braking, hoest enz. (toevallen, welke al zeer ligt op deze Operatie volgen) de Vrouw in wezenlijk gevaar ftellen, doordien de ingewanden, door de vaneenwijking van de lippen der wond, gemakkelijk naar buiten kunnen geperst worden.

Dat deze, als een bewijs van mijne vriendfchap voor U, zoodanig worde aangenomen, als dezelve door mij wordt aangeboden, en dit gelegenheid geve, dat onze kunstbetrekkingen meer en meer toenemen, zal mij altoos

toos bijzonder aangenaam zijn; terwijl ik mij, met de meeste hoogachting voor Uw persoon en verdiensten, noeme,

Wel Edele zeer Geleerde Heer!
Veelgeacht Vriend en Kunstgenoot!

UED. Dw. Dienaar en Vriend

Thiel, C. VAN HEYTHUYSEN.
den 31 October 1807.

UITTREKSEL UIT HET REISVERHAAL VAN EEN HEER, BEHOORENDE TOT HET RUSSISCHE GEZANTSCHAP, IN DE MAAND JULIJ 1805 NAAR PEKIN GEZONDEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 127.)

Indien men den naam van Woestijn geve aan een land, met heivelden en bosschen bedekt, en van bewoners zoo goed als ontbloot, voegt deze naam volmaakt aan het grootste gedeelte van *Siberie*. Tegenwoordig is het verdeeld in vijf Gouvernementen of Landvoogdijen: *Perme*, *Oufa*, *Tobolsk*, *Tomsk* en *Irkutzk*. Van wege de onmetelijke uitgestrektheid van *Siberie*, zijn er de voortbrengsels en het klimaat zeer onderscheiden. Het zuidelijkste gedeelte is vruchtbaar en aangenaam, hoewel men, op vele plaatsen, dorre vlakten en heivelden ontmoet. Bijkans overal bevat de grond zout. De noordelijke deelen, met moerassen, bosschen en ijs bedekt, zijn bijkans onbewoonbaar.

De voornaamste natien van deze uitgebreide gewesten zijn: 1. De *Finnen*, bevattende de *Tcheremissen*, de *Mordray*, de *Tchoubachen*, de *Votiakken*, de *Vogoulds*, de *Permiers*, de *Syrianen* en de *Ostiakken*. 2. De *Tartaren*, die het grootste gedeelte der bewoneren van *Siberie* uitmaken, en waarvan zij vóór de *Russen* eigenaars waren. Deze *Tartaren* bestaan uit zeven onderscheidene natien: de eigenlijk genoemde *Tartaren*, de *Nogays*, de *Metcheriallen*, de *Bachkires*, de *Ergisen*, de *Jakuten* en de *Eleuten*. *Sibir* was voormaals de hoofdstad van *Siberie*; op eenigen afstand van *Tobolsk* worden nog heden

den de puinhoopen aangewezen. 3. De *Mongollen* of *Mantchous*. Deze natie, van de *Tartaren* geheel onderscheiden, hoewel zij sedert zeer langen tijd met dezelve in gemeenschap staat, voert thans het gebied over *China*. Voormaals was zij in verscheiden volken verdeeld: de *Mongollen*, de *Kitanen*, de *Noutchirs*, ook *Kins*, *Toungousen* en *Mantchous* genaamd. Tegenwoordig worden de eigenlijk zoo genoemde *Mongols* en de *Dorbes Oiraits* van elkander onderscheiden. De laatste worden in verscheide natien gesmaldeeld: de *Eleuten* of *Kalmukken*, de *Khoiten* of *Koumitten*, en de *Barga-Bouriaten*, ook *Bouraeten* of *Bratzy* genaamd. De twee eerstgemelde volken staan gedeeltelijk onder het gebied der *Russen*, gedeeltelijk onder dat der *Chinezen*. De laatstgenoemde staan onder de *Russen*.

Behalve deze volken zijn er vele, wier afkomst onbekend is. Zoodanig zijn de *Samojeden* en vele *Kosaksche* volkjes, wier getal honderdduizend menschen bedraagt. Hunne voornaamste steden zijn: *Uralsk*, *Gurjef*, aan de *Kaspische* zee, en de sterkte *Ilesk* of *Ilek*.

In het algemeen heeft men in *Siberie* slechte gedachten van de genen, welke derwaarts worden gebannen, en in gevolge van dit wantrouwen wordt hun lot nog ellendiger.

Alwie zich in *Siberie* wil vestigen, bekomt tot onderstand geld, levensmiddelen en bouwstoffen. Hij ontvangt dien onderstand drie jaren lang. Intusschen ontmoet de vestiging van een vast verblijf groote zwarigheid; eerst de kinderen plukken doorgaans de vruchten van de moeite hunner vaderen. In den omtrek van *Tobolsk* en *Tomsk* ontmoet men zeer vele lieden, afkomstig uit *Archangel*, *Tula*, *Twer*, en *Nischniy Nowgorod*, die zich aldaar hebben gevestigd.

De *Uralsche* bergketen loopt zuid en noord, ter lengte van driehonderd *Duitsche* mijlen; alle de overige ketens van *Asiatisch Rusland* zijn daarvan als zoo vele takken.

Menigvuldige bouwvallen en andere gedenkteekens verkondigen eene voormalige beschaafdheid, veel grooter dan die van het hedendaagsche *Siberie*. Maar, hetgene van geen minder belang is, zijn de sporen van groote omwentelingen, welke onze aardbol heeft ondergaan, die men bij elke schrede ontmoet, en welke met zeer veel waarschijnlijkheids grond geven tot gissen, dat de schep-

fchepping van onze aarde merkelijk klimt boven het tijdperk, waarin dezelve gemeenlijk wordt geplaatst.

De *Permiers* fpreken eene taal, hun bijzonder eigen. Bisfchop STEPHANUS verkondigde aldaar het Evangelie omtrent het einde der veertiende eeuwe. Hunne voornaamfte rijkdom beftaat in de voortbrengfels van hunne ijzer- en kopermijnen, zout- en marmergroeven.

Wij kwamen te *Perme*, eene ftad onlangs tot de hoofdplaats van het gouvernement van dien naam verheven. Hare ligging aan de *Cama* is zeer gunftig; deze ftad wordt volgens een regelmatig plan aangelegd.

Iedere plaats in *Rusland* van eenig aanzien heeft eene foort van Wethouderfchap (*Dessjanik*), aan welke het toezigt over tien huisgezinnen wordt opgedragen. Elders en op belanglijker plaatfen heeft zij het beftuur over honderd huisgezinnen, en voert den titel van *Szotnik*. Behalve deze is er eene foort van Schepenen (*Wabrasnaja*), en een Opperfte (*Golowa*), die met de regtszaken ter eerfte inftantie zijn belast. Ter tweede wordt het pleitgeding getrokken voor de regtbank van het lager Canton (*Nischniy femssky fud*), en ter laatfte voor de opperregtbank (*Ujesdnuy fud.*) Indien de zaak van meer belangs zij, wordt dezelve voor het gouvernement getrokken; en in het jongfte beroep voor den Raad.

Te *Perme* bevonden wij, nagenoeg het derde gedeelte van onzen weg naar *Irkutzk* te hebben afgelegd, en onze reis had 1987 Werften, of 278 Duitfche mijlen, geduurd.

De Gezant zelf, Graaf VAN GOLOWKIN, kwam den 16 Augustus te *Perme*; wij vertrokken 's anderendaags, en wij naderden de *Ural*.

Men vindt in dezen omtrek aanzienlijke bergen van albast, die hoogst bezienswaardige holen bevatten. De Heer VAN STRAHLENBERG heeft ze naauwkeurig befchreven.

Thans bevonden wij ons aan den voet van eenen der hoogfte bergen van de *Uralfche* bergketen, voormaals werden zij *Ripheefche bergen* genoemd. De Regering fpaardt geene kosten aan het onderhouden van den weg, welke daarover loopt. Hier komt men in *Azië*; het voorkomen daarvan is bekoorlijk en vruchtbaar. De grond der provincien *Tobolsk* en *Tomsk* is over het algemeen zwart en zeer wel bebouwbaar.

Den

20 Augustus kwamen wij te *Catharinenburg*. Het
e groote stad en van meer belangs dan *Perme*. Zij
n de *Isfek*, die zich in de *Tobol* ontlast. PETER
OOTE, die dezelve in den jare 1722 bouwde,
e haar naar den naam zijner Gemalinne. Nog he-
ldoet deze stad aan hare bestemming, om namelijk
ne stapelplaats te dienen voor alle de werkstukken
staalfabrieken van *Ural*. Ten eenigen tijde lag er
terke bezetting, ter zake der veelvuldige aanval-
r *Bachkires*. Men heeft er eene Munt, eene kan-
voor de munten; vele personen, aan het muntwe-
rbonden, houden er hun verblijf. Zij drijft een
nlijken handel in amethysten, topazen, sardes en
harde en kostbare steenen, die in haren omtrek
aanzienlijke menigte gevonden worden.
Kamensk, verscheiden mijlen van *Catharinenburg*
ı, heeft men vele Smederijen en andere fabrieken, aan
ering behoorende. Deze stad bevat ruim tweedui-
inwoners. Jaarlijks worden er van 200 tot 250
n geschut gegoten. De zeer fraaije mineralen,
groote menigte in den omtrek worden gevonden,
ter verrijkinge van de Kabinetten der *Russische*
rsiteiten. Wild gevogelte van allerlei soort is in
gewesten zeer menigvuldig.
ler de ballingen, die in de Mijnen werken, heerscht
est van eensgezindheid, het natuurlijk gevolg der
ıeid van hun lot; en in deze eensgezindheid moet
en gezocht worden van de dikmaals zeer vernuftige
rpen, die ter bekominge van hunne vrijheid vol-
worden.
het ellendig dorp *Dalmatow* ligt het vermaarde
er van dien zelfden naam. DEMETRIUS MOKRINS-
chtte het in den jare 1644; zijn Zoon ISAAC
hem op in de hoedanigheid van Prior. Dit
er heeft drie kerken; voormaals bezat het veer-
orpen en 2500 zielen; doch alle die eigendommen
ı den jare 1740 aan de Kroon gekomen, die het
ıoud der Monniken op zich heeft genomen. De
t van het Klooster, door de *Isfek* besproeid, le-
eer fraaije gezigten.
en wij in het land, welk wij doorreisd hadden,
ele hinderpalen hadden moeten worstelen, en ve-
moeijenissen te verduren, thans lag een verschiet

voor ons, hetwelk een nog minder behagelijk voorkomen had; de woestijnen, de moerasſen, de onmetelijke vlakten van *Siberie* vervingen elkander onophoudelijk in het gouvernement van *Tobolsk*. Dikmaals zijn er de wegen naauwelijks gebaand; elders zijn de dijken verwoest. De opgezetenen, wijd en zijd verſpreid, kennen de herbergzaamheid niet, en men loopt gevaar van te vallen in de handen der gebannene kwaaddoeners, welke door deze woestijnen kruiſen.

Het gouvernement *Tobolsk* bevat onmetelijke vlakten, gedeeltelijk met talrijke meren bedekt, die aan aanzienlijke rivieren den oorſprong geven. Boſchen beslaan ontzaggelijke ſtreken, en aan de genen, welke door dezelve trekken, drukken zij een gevoel van ſchrik in, hetwelk zich dikmaals bezwaarlijk laat overwinnen. Het klimaat van het zuidelijk gedeelte is gematigd, maar in het noorden wordt het onverdragelijk. De bergen bevatten delfſtoffen, mineralen en kostbare geſteenten.

De zuidelijke ſtreken worden gedeeltelijk van Europiſche volkplanters bewoond. Rijkelijk beloont de grond de zulken, die de ſchatten des akkerbouws denzelven toevertrouwen.

De bewoners zijn nog niet lang gewoon, geld te ontvangen voor de paarden, welke zij aan de posten leveren; doch zij beginnen er zich vrij wel naar te ſchikken. Om dit voordeel te vergrooten, ſpanden zij dikmaals, in weerwil onzer tegenkantingen, van acht tot twaalf paarden voor onze wagens. Deze dieren loopen bij troepen in het veld; wanneer men hen noodig heeft, worden zij opgehaald; doch om voor rijtuigen te loopen zijn zij nog niet zeer gewoon, en de reizigers kunnen niet geheel zonder zorg zijn.

Tusſchen de dorpen en het platte land heerscht dikmaals een ontzettend kontrast; de eerſte zijn zoó ellendig als het ander vruchtbaar is. Bijkans nergens ontmoet men werklieden, die eenige kunde bezitten, en uit vreeze van onze wagens niet te kunnen doen herſtellen, waren wij genoodzaakt, wielen, asſen en meer andere ſoortgelijke dingen mede te voeren.

Nog woester dan *Tobolsk* is het gouvernement *Tomsk*, hoewel de grond even vruchtbaar is; tot het droogmaken der moerasſen zouden zware kosten vereischt worden, doch zij, die dezelve wilden doen, zouden die in het vervolg rijkelijk vergoed vinden. Het run

rundvee komt er zeer wel voort; het is de eenige rijkdom der volkplanters. De oevers zijn met afzigtelijke en in de daad schrikwekkende hutten bezet.

Bij *Kopiewsk* kwamen wij wederom op den grooten weg van *Tobolsk*, welke niet beter is dan die wij gevolgd waren, en die ons over de tweehonderd Wersten had uitgewonnen. Vele personen, tot het Gezantschap behoorende, hadden den eersten weg ingeslagen, en waren door *Tobolsk* gereisd.

Te *Tomsk* werden wij op eene verpligtende wijze ontvangen door den Gouverneur, den Heer GWASTOW. Hij bezorgde ons voorraad van tarwenbrood, hetwelk in deze oorden zeer bezwaarlijk is te bekomen. Er worden eenige nieuwe steenen huizen gebouwd. Voor het overige maakt deze stad eene ellendige vertooning.

Den 17 trokken wij over de *Kan*, eene vrij groote rivier, zijnde de grensscheiding tusschen de gouvernementen *Tomsk* en *Irkutzk*; wij zetteden voet in het laatstgenoemde, hetwelk het uitgebreidste van *Rusland* is.

Dit gouvernement is vol van bosschen, bergen en moerassen. Minerale bronnen zijn er menigvuldig. In het noordelijk gedeelte heerscht een altijddurende winter; men vindt er lijken, die vele eeuwen ongeschonden zijn gebleven. De geestelijkheid van het geheel gouvernement staat onder het regtsgebied des Aartsbisschops van *Irkutzk*. De zuidelijke streken worden door de *Bratsky* of *Buraeten* bewoond, eene talrijke natie, samengesteld uit die der *Buraeten*, *Tungusen*, *Sakuken*, *Kamtschadalen* en anderen. Zij wonen in tenten, en leven van de vruchten der jagt, visscherij, of van hun vee. Slechts de eerste beginsels der beschavinge zijn hun bekend. Velen zijn nog het Heidendom toegedaan.

Het land is zeer vruchtbaar en wacht slechts op den bouw. De wegen worden zeer gevaarlijk door de herhaalde overstroomingen, aan welke zij blootstaan.

Den 21 September bereikten wij de oevers van de *Uda*, die van *Buraeten* bewoond worden, welke in pelterijen handel drijven. Zij zijn vrij talrijk. *Nischniy-Udinsk* is niet zulk eene aanzienlijke stad, als men van de fraaiheid harer ligginge, en de voordeelen van den koophandel, welke zij aanbiedt, zou mogen verwachten. Wij vonden aldaar de Zendelingen, die in de maand Mei uit *Petersburg* waren vertrokken, en het Gezantschap

schap in *China* moesten verzellen. Zij waren bestemd om den Prior SOPHRODIUS en de andere kerkelijken af te lossen, die er hunne scholen hebben. Deze eerste zending hield haar verblijf te *Pekin*, sedert ruim elf jaren. De nieuwe Prior APOLLOS is een man van een zeer zacht karakter. Deze zending bestaat uit tien personen.

Irkutzk naderende, vestigde zich ons oog op bekoorlijke weilanden, en eensklaps kwamen wij in donkere bosschen. Allengskens naderden wij de *Angora*, aan welke *Irkutzk* ligt. Op den 28 September kwamen wij behouden in deze stad aan. Zij is omringd van spitse bergen, wier toppen woest zijn. Voormaals was zij de hoofdstad der *Buraeten*; tegenwoordig is zij de zetel der regeringe van geheel *Siberie*. De handel, welken zij op *China* drijft, is van belang.

Alle de personen, tot het Gezantschap behoorende, waren in deze stad bijeen, ten getale van tweehonderd. De tijd, welken wij aldaar vertoefden, werd gedeeltelijk aan vermakelijkheden gewijd; de *Buraeten* namen er deel aan; zij zonden aan den Gezant eenige gelastigden, om hunne onderwerping en eerbied aan hunnen Souverein te betuigen. De *Buraeten* in deze oorden zijn ten getale van tweeduizend. Eenigen zijn Christenen; doch de meesten zijn nog Heidenen.

Eenige geleerden van het Gezantschap, een van welke was de Heer KLAPROTH, een jongeling in de talen zeer bedreven, werd benoemd om den winter in *Siberie* door te brengen; een andere keerde naar *Petersburg* terug, en wij gingen op reis naar de grenzen, den 6 October.

Het land aan deze en gene zijde van het meer *Baikal*, tot aan de grenzen van *China*, bestaat geheel uit zandachtige woestijnen, bergen en bosschen. De *Altai*-keten, welke *China* van *Rusland* scheidt, schiet hare takken wijd en zijd. Wij volgden de oevers van de *Angora* tot aan het meer *Baikal*. Op onzen weg ontmoetten wij slechts eenige hutten. Eijeren en slecht brood waren de eenige levensmiddelen, die er te bekomen waren, en zulks nog bezwaarlijk.

Met regt geven de *Russen* den naam van *Zee* aan het meer *Baikal*; het heeft eb en vloed, even als de *Kaspische* Zee. Te *Nikolsk*, vijftig Wersten van de *Angora* gelegen, worden de koopgoederen doorzocht, die uit *China* komen.

Meer

Meer dan gemeen schilderachtig zijn de gezigten, welke men aan dit meer ontmoet. In de verte ziet men bergen, wier top met sneeuw bedekt is, en die den gezigteinder uitmaken. De vaart op dit meer is niet zoo druk, als de voordeelen, welke het aanbiedt, konden doen verwachten. In de onkunde van hun, die er toe gebruikt worden, moet voornamelijk de oorzaak daarvan gezocht worden.

Het meer krielt van Zeedieren; men vindt er Zeekalveren. De woningen der *Buraeten* hier te lande zijn over het geheel zindelijk, en kondigen eene zekere gegoedheid aan. *Selenginsk*, aan de *Selenga* gelegen, is vermakelijk en vrij wel gebouwd. Tot onze algemeene verzamelplaats was het fort, of liever het dorp *Troizkosawsk* bestemd; het werd in den jare 1728 gebouwd. De grond is niet kwalijk uitgekozen. Het omliggende land is onvruchtbaar en woest.

Terwijl de Gezant hier vertoefde, werd er een kourier naar *Pekin* gezonden, ter bekominge van verlof om in het Keizerrijk te mogen komen; doch van wege het talmen, vertrok een gedeelte van het Gezantschap, zonder deszelfs wederkomst af te wachten, en begaf zich naar *Burga*.

De *Bratsky* vierden eenige feesten ter eere van den Gezant; zij ontvingen hem onder het geluid van eene muzijk, die niet zeer welluidende was. Zij stelden hem hunne vrouwen voor, die zich op het prachtigst hadden opgeschikt; 's avonds was er bal.

Veertig Wersten van *Troizkosawsk* vonden wij eene volkplanting van heidensche *Buraeten*. Hun Lama ontving ons beleefd, en wij waren, in hunnen tempel, bij hunne openbare godsdienstoefening tegenwoordig. Men hoorde er een gemompel, hetwelk door eene luider muzijk van tijd tot tijd werd afgebroken. De Lama, met een gelen mantel omhangen, en met eene spitstoeloopende muts gedekt, naderde eene verhevene plaats, die het altaar omringde, en gaf met een schel het sein tot de plegtigheden. De muren des tempels waren met schilderijen versierd, verbeeldende eenige tooneelen der helle. Achter het gestoelte van den Lama was eene soort van Sacristie, waarin wij verscheiden drinkschalen zagen voor de thee en de koffij.

In den avond werd des Gezants verjaardag gevierd; zijn hotél was verlicht, en in de vergaderzaal was een

 al-

altaar geplaatst, met dit opschrift in het *Fransch: de eerbied schaadt niet aan de liefde.*

Het fort *Kudara*, hetwelk op de grenzen ligt, gelijkt naar een dorp; het wordt omringd van Kazematten, wier toegangen zorgvuldig bewaakt worden. Niemand durft aldaar aftreden; zelfs werden de lichten uitgebluscht, in het oogenblik als de Gezant binnenkwam. Nergens worden sporen dezer onderaardsche gewelven vernomen.

Reeds vernam men eene aanmerkelijke verandering in de gewoonten en voorwerpen der kunst, in de nabuurschap van *China*. De handelbetrekkingen met dit uitgebreid Keizerrijk zijn hier zeer druk.

Den 19 December gingen wij naar *Pekin* op weg.

NIEUWE BESCHRIJVING VAN DE WATEREN, DIE DE RIVIER MISSISSIPPI ZAMENSTELLEN; MET EENIGE AANMERKINGEN OVER HET BELANG VAN DE VRIJE VAART OP DIE RIVIER VOOR DE AMERIKANEN.

(Uit het *Engelsch.*)

De Rivier *Missisippi* ontlast zich in de Golf van *Mexico*. De loop dier Riviere, van den mond tot derzelver vereeniging met de *Ohio*, bedraagt, met de veelvuldige bogten en wendingen, meer dan 900 (*Engelsche*) mijlen. De *Ohio* wordt gevormd door de vereeniging van de *Allegheny*- en *Monongahela*-Rivieren op de Breedte van 40°, 31′ en 44′, en strekt zich in de Lengte uit tot op omtrent vijf graden ten westen van *Philadelphia*. De loop is omtrent 1188 berekende mijlen, door eene aangename, vruchtbare en gezonde landstreek.

Bij de zamenvloeijing van de *Allegheny* en *Monongahela* staat het Fort *Pitt*, en omtrent tweehonderd roeden van daar, op den oostelijken oever van de *Monongahela*, ligt de Stad *Pittsburg*, eene plaats van groote aangelegenheid, en dagelijks toenemende. De *Ohio* is van vier- tot zevenhonderd roeden wijd, tot dat dezelve op een honderd mijlen van de *Missisippi* komt, waar de wijdte duizend roeden haalt. Dezelve ontvangt de wateren van meer dan veertig rivieren en kreken, veelal bevaarbaar, en heeft gemeenschap met de meren *Erie*, *Ontario*, *St. Clair*,

Clair, en *Huron*. Deze rivieren en kreken doorfnijden en maken vruchtbaar de beste ftreken des lands in de Vereenigde Staten.

De landen aan de beide zijden van de *Ohio* en derzelver takken, zich zuidoost- en zuidwestwaarts uitftrekkende, bevatten eene ruimte van een millioen vierkante mijlen. In het verflag, gegeven door Kapitein HUTCHINS, Geographist van het Congres, befchrijft hij het gedeelte door hem opgenomen, liggende tusfchen de drie-en-dertig en vijf-en-veertig graden Breedte en acht-en-zeventig en negen-en-veertig graden Lengte, als een uitgeftrekt land, 't welk, ten aanzien van de gezondheid, vruchtbaarheid en verfcheidenheid van voortbrengfelen, misfchien niet overtroffen wordt door eenig land op den aardkloot.

Volgens HUTCHINS verflag, brengt het een overvloed van graan, hennip en vlas voort. De bosfchen zijn vol van fuiker-, noten-, esfchen- en eiken-boomen. Men vindt er beeren, buffels, harten, kalkoenen enz.

Mr. LEWIS EVANS (een ander Agent van het Congres) bekrachtigt deze opgave. Hij voegt er nevens, dat de meeste bergen, aan beide de zijden van de *Ohio*, uitmuntende kool, alsmede zoutwellen bevatten; dat men ijzererts en lood-mijnen op de oevers vindt. De *Ohio* en de rivieren, die zich daarin ontlasten, wemelen van visch en groote visfchen in vele foorten. Bij de boomen, door Kapitein HUTCHINS opgeteld, voegt hij, dat de hooge en drooge landen druiven opleveren, en de lage vol zijn van populieren, berken en olmenboomen; beneden of zuidwaarts van de *Rapids* (een waterval in de *Ohio*, 705 mijlen beneden het Fort *Pitt*) ontmoet men verfcheide laagten met ceder- en cipresfen-boomen, die zeer zwaar zijn, alsmede eene menigte van rietftaven, gelijk er in *Zuid-Carolina* groeijen. De andere voortbrengfels des lands zijn (volgens Mr. EVANS) tarwe, *Indiaansch* koorn, boekweit, rogge, boonen, vlas, hennip, tabak, zijde; er doen zich uitgeftrekte velden op met roode en witte klaver, en andere nutte grasgewasfen. Op een afftand van 584 mijlen beneden het Fort *Pitt*, aan den oostkant van de *Ohio*, op omtrent drie mijlen afftands, en bij het begin van eene kleine kreek, waar men verfcheide groote zoutbronnen ontmoet, treft men (naar Mr. EVANS berigt) in grooten getale beenderen en tanden aan, die men veronderfteld heeft Olifantstanden te zijn, doch door Dr. HUNTER befchreven als toe-

behoord hebbende aan eenig vleescheetend dier, grooter dan de Olifant. Zij zijn volmaakt gelijk aan die van het Onbekende Dier, of den Mammoth, door Mr. PEALE, een *Amerikaan*, te *Londen* vertoond.

In eenige waarnemingen, medegedeeld aan den Graaf VAN HILLSBOROUGH, ten jare 1770, wanneer deze Secretaris van Staat was voor het *Noord-Amerikaansch* Departement, door eenen Mr. WARTHON van *Philadelphia*, stelt hij, volgens gedane opgaven, vast, „ dat geen „ gedeelte van *Noord-Amerika* minder aanmoedigings „ behoeft tot het voortbrengen van scheepsbehoeften en „ ruwe stoffe voor de manufacturen in *Europa*, en om „ de *Westindische* Eilanden van allen noodigen voorraad „ te voorzien, dan de landstreek aan de *Ohio*."

Volgens de berigten van dezen en andere Personen, blijken de volgende hoogstnuttige artikels gevonden te worden bij de takken van de *Ohio:* bij de *Licking-* en *Laconic*-kreken eene menigte van kolen en steenen tot bouwen geschikt; bij *Kiskeminetas* kolen en zout; nabij *Muskingum* scheepstimmerhout, zoutbronnen, kool, wetsteenen, witte en blaauwe klei voor pottebakkerijen en glaswerk; omstreeks *Hockhocking* kolen, bouwsteen; nabij *Tottery* Carolina-riet; omstreeks *Great Salt Lick Creek* zoutbronnen, witte klei en kalksteen; nabij de *Buffaloe*-rivier (op 925 gemeten mijlen van het Fort *Pitt*) hennip, vlas, koorn, tabak., kool, kalk- en bouwsteen; niet verre van de *Oniatanon* een zilvermijn, kalken bouwsteen, zout, kool, blaauwe, gele en witte klei voor glaswerk en pottebakkerijen, hennip, hop, appelen, peren, kersen, meloenen, enz. De inwoners nabij de laatstgemelde rivier handelen in huiden en pelterijen, ten beloope van 5000 P. St. 's jaarlijks.

Van de vereeniging der *Missisippi* en *Ohio* strekt zich de eerste door middel van verscheide takken uit tot en heeft gemeenschap met de meren *Erie*, *Ontario*, *St. Clair*, en *Huron*. De beschrijving van de landen op den oever der *Missisippi* is zoo zeer overeenkomstig met het reeds opgegevene, dat de opgave louter herhalen zou wezen. Er zijn verscheide *Fransche* en andere Vastigheden aan de *Missisippi*, boven derzelver vereeniging met de *Ohio*, welke reeds ten tijde van Kapitein HUTCHINS gezegd worden ruim 1200 weerbare mannen te kunnen opleveren.

In *Amerika* is onlangs een Uittreksel in 't licht gekomen

men van het Handfchrift eens Reizigers, waarin wij vermeld vinden, „ dat aan beide de oevers van de *Misſiſſippi* vele teekens gevonden worden, dat dit land, in vroegere eeuwen, zoo wel bebouwd en zoo digt bewoond geweest is als tegenwoordig de landen aan den *Donau* of den *Rhijn*: 't welk ten volle uitwijst, dat de Geleerden te haastig geweest zijn met *Amerika* den naam van de *Nieuwe Wereld* te geven, of hetzelve aan te merken als een oorſpronkelijk geſchenk aan de *Europeanen*, uit de hand der Nature ontvangen."

De redenen, waarop dit denkbeeld gegrond is, hebben niet weinig ſchijns, en verdienen zeker opmerking. Wij willen, voor de liefhebbers der Oudheid, er de voornaamſte trekken uit opgeven.

„ Behalve de ruïnen in de landen der *Jillineezen* en *Wabaſchen*, (liggende onmiddellijk boven de zamenvloeijing van de *Misſiſſippi* en de *Ohio*) waarvan dikwijls geſproken is, zijn er andere niet min opmerkenswaardige, eenige honderd mijlen meer westwaarts gelegen, en bovenal in het land omſtreeks de groote Watervallen van de *Misſiſſippi*. Wanneer men deze Watervallen, gewoonlijk de *Watervallen van St. Antonij* genaamd, nadert; ontmoet men vele piramiden van aarde, van 30 tot 70 en zelfs 80 voeten hoog. Deze zijn waarſchijnlijk de Graftombes van de oude Koningen en Opperhoofden in dit gedeelte van *Amerika*; ſchoon er andere voorkomen, welke ik geloof dat opgerigt werden ingevolge van eene groote en beſlisſende overwinning, en misſchien om de beenderen en overblijfſels der verſlagenen te bedekken. In verſcheide van deze piramiden horizontaal delvende, vonden wij veelal een weinig boven het grondſtuk eene bedding van eene witte zelfſtandigheid, eenigzins naar vochtige lijm gelijkende, naar alle waarſchijnlijkheid verſcheide roeden diep, of misſchien ten naasten bij de geheele lengte van de doorſneedlinie. Ik had zelfs reden om te gelooven, dat deze vaste kalkaardige zelfſtandigheid het overblijfſel was van geraamten, misſchien *twintig* eeuwen geleden begraven, door den tijd en de werking der elementen in den tegenwoordigen ſtaat gebragt.

„ Eenige jaren geleden werd er, verder de *Misſiſſippi* af, een koper-mijn geopend, en, tot groote verbazing der werklieden, vond men, verſcheide vademen beneden 's aardrijks oppervlakte, eene groote verzameling van mijnwerktuigen. Een ander perſoon, delvende om

[illegible]

[illegible] XX. I [illegible]

melde ontdekkingen des ongenoemden Reizigers onderzoek te doen, en de waarſchijnlijkheid van het gevolg, daaruit afgeleid, ten opzigte van de oudheid der Wereld, kan ik niet nalaten te vermelden, dat vele andere Reizigers in deze oorden van dergelijke ontdekte oudheden ſpreken: en ſtaat het mij vrij, hier eene gisſing te wagen, zoo komt het mij waarſchijnlijk voor, dat *Amerika* zeer bevolkt was, lang vóór de inrukking van ATTILA en diens horden in de zuidelijke gedeelten van *Europa*.

Het is eene bewezene zaak, dat de noordelijkſte uiterſten van de twee groote Vastelanden elkander tot op omtrent achttien mijlen naderen. Wij mogen, overzulks, wel veronderſtellen, dat, wanneer deze zoogenaamde *Officina Gentium* te vol volks werd, en er uittogten geſchiedden naar *Pannonia*, *Mæſia Dacie*, *Engeland*, *Italie*, *Frankrijk* en *Spanje*, velen de ſtraat overtogen tusſchen hun en het wester-vasteland; dan, misſchien bevindende dat de luchtſtreek en de grond in deze noordelijke gewesten niet gelijk waren aan die, welke hunne volksgenooten ontdekten in de zuidelijker deelen des vastenlands van *Europa*, keerden velen terug, en ſloegen den anderen weg op. De zoodanigen nogtans, die bleven, moeten noodwendig ontdekt hebben, dat, hoe verder zij zich zuidwaarts begaven, de grond beter en de luchtsgeſteltenis zachter werd. Het is geenszins onwaarſchijnlijk, dat de *Mexikanen* en de *Indianen* van het *zuidelijk Amerika* oorſpronkelijk deze Barbaren geweest zijn, door de warmer luchtſtreken meer verwijfd geworden. Allen, die ooggetuigen geweest zijn van het onderſcheid tusſchen de Inboorlingen, niet verder van elkander verwijderd dan *Masſachuſetts* en *Zuid-Carolina*, zullen erkennen, dat deze verandering nog meer mogelijk is in den Wilden, die van zijne ruwe en ongunſtige luchtſtreek in eene zachte en weelderige overgaat.

De zuidelijke *Indianen* mogten dan het noordelijk gedeelte overlaten aan hunne ruwere broederen, die na hun kwamen, en dus, door de uitwerking der luchtſtreke, de trapswijze veranderingen plaats grijpen van het zelfde volk, van éénen ſtam afkomſtig, doch vaneengeſcheiden, en onderworpen aan en gedreven door verſcheide natuurlijke oorzaken. In dezer voege valt ligt reden te geven, waarbij die veranderingen toekwamen, en dat de beſchaafde *Mexikanen* en de woeste *Mohawken*

den-

denzelfden oorſprong hebben. — De *Mexikanen*, waarſchijnlijk bevindende dat hunne Noordelijke Broeders zeer onrustig van aard waren, wierpen die cirkelvormige Sterkten op, hier boven gemeld, en de Piramiden waren de begraafplaatſen, waarin zij de geſneuvelden ter aarde beſtelden; tot dat zij, afgemat door dit herhaalde vechten, meer zuidwaarts heen trokken, en het noorden aan hunne aanvallers overlieten, die, zich daar met den tijd vestigende, de *Cherokees*, *Chickaſaws*, *Chaſtaws* enz. vormden.

Dan, de gisſing daar gelaten, is het blijkbaar, uit de onmetelijke landen, toebehoorende aan de Vereenigde Staten, waardoor de takken van de *Misſisſippi* heen loopen, en tot uitvoer van welker voortbrengſelen die Rivier de éénige opening geeft, dat de vrije vaart daarop onmisbaar is voor de Inwoners, die thans zeer talrijk zijn, en misſchien 300,000 zielen bedragen. Zij zijn te onbeſchaafd en te onverduldig, om het bedwang zelfs van hun eigen Landbeſtuur te verdragen; gelijk de twee opſtanden in het Westen, wegens de opgelegde Belasting door het *Amerikaansch* Gouvernement, ten duidelijkſte toonen. Om deze te ſtillen, werden bijkans vijf millioenen Dollars te koste gelegd; en er is weinig reden om te twijfelen, indien de Wetgeving der *Amerikaanſche* Staten geene vaardige en beſlisſende maatregels genomen hadde, om het geſchil, ten aanzien van den Intendant van *Nieuw-Orleans* gerezen, te vereffenen, of zij zouden, gelijk zij verklaarden, in *Louiſiana* getrokken zijn, en zichzelve regt verſchaft hebben.

Ik heb reeds opgemerkt, dat de *Misſisſippi* de éénige uitvoer-rivier naar zee is voor de voortbrengſelen van het westelijk grondgebied. De reden hiervan is deze: de hooge *Allegheny*-bergen loopen dwars over het geheel der Vereenigde Staten in de lengte in eene noordoostelijke en zuidwestelijke rigting, zoo dat er geene gemeenſchap is tusſchen de rivieren aan den oost- of westkant, door de Inwoners der oostelijke deelen de *Ultramontane*-wateren geheeten. — Die van *Virginie*, 't is waar, hebben het denkbeeld van eene groote onderneming, om namelijk de vaart op de *Potomack* tot den voet der *Allegheny*-bergen te brengen; men ſpreekt ook van eene andere gemeenſchap daar te ſtellen, door middel van de westelijkſte takken der *Susquehannah*; doch deze pogingen in het werk te ſtellen, zoo het immer gebeure, zal veel

:el tijdsverloop kosten; en zelfs, indien ze tot stand vamen, blijft er over eene verdrietige en zeer kostbare vervoering te land over het gebergte, zoo dat het mees- van den uitvoer uit het westelijk grondgebied stand oet houden door het kanaal van de Rivier *Missisippi*.

De afloop van de *Ohio* is zoo verbazend snel en sterk, it tegen den stroom op te varen volstrekt ondoenlijk is; : droogten en andere belemmeringen zijn zoo veelvul- g, dat het ten uiterste veel gewaagd zou zijn, een schip ı scheepslading naar zee te zenden. De Inboorlingen den daarom hunne koopwaren in booten, of leggen ze ɔ vlotten, die met den stroom in alle saizoenen kunnen zakken, en, behoorlijke voorzorge aanwendende, alle :ze gevaren vermijden. De vaartuigen of vlotten wor- :n geroeid of met stokken voortgestuwd tot *Nieuw rleans*, waar men ze verkoopt, en de goederen opslaat, ıt dat er zich eene scheepsgelegenheid aanbiedt naar de arkt, op welke de koopwaren gewild zijn.

RIEF VAN MR. J. SCHELTEMA, OVER HETGENE HIJ AANGAANDE ANNA EN MARIA TESSELSCHADE, DE DOCHTERS VAN ROEMER VISSCHER, HEEFT KUNNEN VINDEN, EN WAT HEM NOG ONTBREEKT.

Aan de Heeren, Schrijvers der *Vaderlandsche Letteroefe- ningen.*

Wel Edele Heeren!

Dat uwe Recensie van mijne Redevoering *over de Brieven van* P. C. HOOFT, in hare voornaamste deelen, en het lgemeen gunstig onthaal van dezelve bij verstandigen, mij eer aangenaam zijn, zal ik niet behoeven te verbergen. Dit een n ander geeft mij hoop, dat mijne *Redevoering over het lot n de verdiensten van* ANNA *en* MARIA TESSELSCHADE, *de Doch- ters van* ROEMER VISSCHER, *de Vriendinnen van* HOOFT, niet ninder welkom zal zijn. Dan ik zie tevens nu zoo wel mijn 'ligt als mijn lust rijzen, om dit Stuk zoo volledig te maken ls zijn kan. Door besef van het laatste vind ik mij, daar Gij oor uwe uitnoodiging uwe genegenheid voor dit onderwerp :eds hebt doen blijken, opgewekt, om eens breedvoerig aan ı. te schrijven, over hetgene ik aangaande dit edel Zuster- aar gevonden heb, en wat mij nog, haar aangaande, ont- breekt.

breekt. Ik ſtreel mij reeds met de hoop, dat door het plaatſen van dezen Brief in Uw. geacht Tijdſchrift vergetene handſchriften en kunstwerken van beide uit de donkere hoeken zullen hervoortkomen, en de beminnaars onzer letterkunde zullen willen medewerken tot eenen Letterkrans, die vooral aangenaam zal zijn aan de beminnelijke Sexe, als geldende twee harer luisterrijkſte ſieraadjen.

Wat berigten en getuigenisſen van anderen, haar aangaande, betreft, hierin ben ik boven wenſchen geſlaagd. Zeer veel heb ik gevonden in de Werken van M. BALEN, P. HUISINGA BAKKER, C. BARLAEUS, S. VAN BEAUMONT, J. VAN BEVERWIJK, Vrouwe C. P. (BRACONIER), G. BRANDT, G. BREDEROO, ALIDA BRUNO, J. DE BRUNE, J. CATS, H. DE GROOT, G. VAN HASSELT, D. HEINSIUS, Z. HEYNS, P. C. HOOFT, C. HUYGENS, D. R. KAMPHUYZEN, G. KLINCKHAMER, J. KOK, J. LYDIUS, L. PEUTEMANS, E. PUTEANUS, J. VAN VONDEL, J. VOS, J. VOLLENHOVE, J. WAGENAAR en J. WESTERBAEN; bijna te veel lofſpraak, vermits op de getuigenis van Dichters doorgaans eenige korting valt, en vriendſchap of liefde de pen van sommigen ſchijnt beſtuurd te hebben.

Aangaande eigene geſchriften, dicht- en kunstwerk, ben ik veel minder geſlaagd; en hierdoor vrees ik, dat deze poging te veel bij die voor de eer van HOOFT zal afſteken: toen heb ik des mans hooge waarde bijna alleen uit eigen werk kunnen betoogen; hier moest ik alleen uit berigten van anderen te werk gaan, en derhalve van den weerglans luister ontleenen.

Van ANNA's werk heb ik alleen de *verbeteringen* en *aanvullingen van* ROEMER VISSCHER's *zinnepoppen*, het *lofdicht* op CATS en eenige losſe ſtukjes, verſpreid in *de Zeeuwſche Nachtegaal*, in *Klio's Kraam*, *de Nederlandſche Helicon*, *de Hollandſche Parnas*, in de *Verzamelingen van verſcheidene Gedichten*, in 1650, 1653 en 1659 gedrukt, en in de Werken van HUYGENS en HOOFT.

Van TESSELSCHADE heb ik, behalve eenig *Handſchrift* van weinige beteekenis, alleen eenige dichtſtukjes, in dezelfde boeken gevonden, en een in *Apollo's harp*. Dan uit de reeds aangehaalde Schrijvers bleek het mij, dat er van beide ongelijk veel meer dichtwerk aanwezig moet geweest zijn, zonder dat ik weet of dit immer gedrukt zij of niet.

Behalve meerdere, ontbreken mij zeker van ANNA, een *Bijſchrift op de Afbeelding van* HUGO DE GROOT (*), en hare *Gelukwensch over zijne ontkoming van Loeveſtein* (†); zij moet ook

(*) Dit moet geplaatst zijn voor den 8ſten druk van het *Bewijs van den waren Godsdienst*; doch deze druk is door mij vergeefs gezocht.

(†) VOLLENHOVE, *Poëzij*, bl. 519, en *Brieven* achter het Leven van G. BRANDT, 194. Dit vers is door DE GROOT zelf in Latijnſche dichtmaat overgebragt; het Handſchrift zelf is aan mij verſtrekt.

ook nog een groot Werk ondernomen hebben tot eere van Prins WILLEM I. (*).

Aangaande dichtstukjes en letterwerk van TESSELSCHADE, die verloren of in het donker zijn, vond ik meerdere berigten. Ik heb vergeefs gezocht naar dat op de *schaduw* (†), op SUSANNA BARTALOTTI (‡), aan C. HUYGENS (§), het antwoord op deszelfs klinkdicht aan BARLÆUS (**), een *sonnet op zijne Hemelvaart* (††), *op den Vrede te Munster* (‡‡). Dan het meest beklaag ik mij, dat ik nergens heb kunnen opsporen hare overzetting van het *Jeruzalem verlost* van TORQUATUS TASSO (§§), waaraan zij bijna gedurende haar geheel leven moet gewerkt hebben, en waarvan ontelbare lofspraken bij de genoemde Schrijvers gevonden worden, alsmede de vertaling der *Adonis* van MARINO (***). Hoe gaarn wenschte ik deze juweelen ergens te kunnen opsporen! Het is mij gebleken, dat ANNA, na het overlijden van hare Zuster, erfgename van deze is geworden; van hier dat deze handschriften, blijkens VOLLENHOVE, (*Poëzij*, bl. 519, en *Brieven*) in eigendom geraakten van Mr. ROEMER of ROMANUS VAN WEZEL, Advocaat in den Haag. Uit eene aanteekening van 1712 bleek mij, dat vele papieren en kunstwerken toen nog bewaard werden bij eenen VAN WEZEL, Procureur in den Haag; dan welke nasporingen ik ook gedaan heb, ik heb geen het minste licht in dezen kunnen erlangen, en ben geheel onkundig gebleven van het lot van dezen tak der Familie van VAN WEZEL. Door dat de leden van dezelve bij de Roomsche Kerk gebleven zijn, schijnen de betrekkingen tot andere leden van dit geslacht minder te zijn aangehouden, hetwelk anders in vele takken, ook met den naam van VAN DEN HONERT, gebloeid heeft en nog bloeit.

Ter ontdekking van onbekende verzen en geschriften kan misschien dienen, dat ik opgeef, dat beide Zusters, naar de gewoonte van dien tijd, hare verzen en brieven teekenden met hare gewone zinspreuken. Die van ANNA was: *Genoegh is meer*, en die van TESSELSCHADE: *Elck syn waerom.*

Aangaande kunstwerk ben ik nog minder gelukkig geweest. Van ANNA's werk heb ik nimmer iets gezien, dan alleen eene kleine teekening; van TESSELSCHADE alleen een roemer, door haar

(*) VONDEL's *Poëzij*, I, bl. 718.
(†) BARLÆI *Poem.* II. 433.
(‡) HOOFT's *Brieven*, No. 311.
(§) Ald. No. 385.
(**) Dit Klinkdicht is in de *Korenbloemen* bl. 652, zie BARLÆI *Epist.* P. II. p. 668.
(††) HOOFT's *Brieven*, No 506.
(‡‡) VOS, *Gedichten*, bl. 121.
(§§) Inzonderheid bij DE BRUNE, *Wetsteen der Vernuften*. VONDEL, *Opdragt der Electra*, en in de *Brieven* VAN VOLLENHOVE l. c.
(***) VOS, *Gedichten*.

haar met verwonderlijke fchoonheid befchreven; ook heb ik in bewaring een borstftuk of keursje met koralen geboorduurd: of dit haar werk zij, durf ik niet ftellig verzekeren; dan het is van bijzondere fraaiheid en fmaak. Bij HOOFT (*Brieven*, N°. 198) is melding van zulk een *borst van gitte*; en de verliefde BARLÆUS beklaagde zich (*Poem.* II. 431) over zulk een hard fieraad en dekfel van den zachten boezem. Ter ontdekking van kunstwerk kan dienen, dat ANNA haar werk teekende met een merk, zijnde de letters A R aan elkander; en TESSELSCHADE met het hare, zijnde een M met eene T in het midden. In den roemer, door mij gezien, ftaat dit merk in den voet.

Hoogstwaarfchijnlijk, doch niet zeker, is het, dat beide Zusters Stamboeken of *Albums* hebben gehouden; indien deze bewaard waren, zoude uit dezelve misfchien het een of ander te ontdekken zijn.

Ik zal bij de uitgaaf, behalve eene proef van beider handfchrift en hare emblemata of blazoenen, afbeeldingen geven van beider gelaat; van dat van ANNA is nimmer, zoo veel ik weet, eene uitgegeven; de plaat wordt vervaardigd naar eene fchoone teekening van J. STOLKER, gevolgd naar eene groote fchilderij van NIC. VAN DER HECK, 1625. Van TESSELSCHADE heb ik alleen de prent van C. PLOOS VAN AMSTEL, naar de teekening van H. GOLTZIUS, 1612, waarnaar ook een plaatje in den *Almanak voor Vrouwen*, 1793, is vervaardigd. Gaarn gaf ik een ander portrait, omdat het beftaande haar zeer jong afbeeldt. Er moet nog eene groote fchilderij van PAULUS MOREELZE beftaan, waarfchijnlijk ook een door gemelden N. VAN DER HECK, Schilder te *Alkmaar*; ten minfte is haar Echtgenoot ALLARD VAN KROMBALG in 1625 door dezen gefchilderd. Ter bevordering van opfporing en ontdekking kan dienen, dat haar geboortejaar is 1594, en dat haar wapen beftond uit een fchuins gedeeld fchild, in welks bovenfte helft een zwarte klimmende bever is op een zilveren veld, en in de onderfte helft drie roode palen op goud.

Deze Redevoering zal wederom vergezeld worden van vele bijvoegfels en aanteekeningen; onder deze zijn bijzonder uitgedegen die aangaande ROEMER VISSCHER, den Vader van beiden, den Hollandfchen MARTIAAL. Naar mijn inzien is des mans waarde, als opbouwer onzer taal en dichtkunde, te weinig bekend. Zoo veel mij bewust is, is er nimmer eene afbeelding van zijn gelaat gedrukt uitgegeven; alleen weet ik, dat, bij de verkooping der kunstwerken van gemelden Heer STOLKER, eene fchoone teekening hiervan voor *f* 50 verkocht, dan niet, waar dezelve gebleven is; gaarn zoude ik ook hiermede mijn werk verfieren.

Na dit alles nu medegedeeld te hebben, heb ik niets meer te doen, dan mij en mijn werk, door uw Tijdfchrift, heufchelijk te bevelen aan de vereerende medewerking van al-

alle beminnaars der Vaderlandsche Kunst en Letterkunde; van welke laatste een beminnelijk vak, te weten, het aandeel, 't welk der schoone Sexe toekomt in den roem door Nederlanders hierbij verworven, maar al te zeer verwaarloosd is.

Alles, wat men mij, betrekkelijk tot deze beide verdienstelijke Vrouwen of haren Vader, zendt of berigt, zal mij welkom zijn; van hetzelve zal een spoedig, kiesch en dankbaar gebruik gemaakt worden. In de hoop van eenen rijken oogst, zal ik tot 1 Junij wachten met de Redevoering ter perse te geven, en geef mijn adres op, wonende *op de Keizersgracht over de Groenlandsche Pakhuizen*, N°. 378.

Verders betuig ik aan Ul., Wel Edele Heeren! mijne dienstvaardigheid tot Ul. pogingen, en noem mij met hoogachting

Uwen heilw. Dienaar

Amsterdam, JACOBUS SCHELTEMA.
den 12 Maart 1808.

IETS, RAKENDE HET GESCHIL OVER DE VERKLARING DER PROEFNEMING VAN BOYLE.

Het verschil over de bewuste Waterweegkundige Proef van BOYLE, zuiver wetenschappelijk, begint een krijgshaftig aanzien te krijgen, vooral sedert den Heere AENEAE (*) behaagd heeft er dien toon aan te geven, en een ongenoemd Schrijver (†) hem in dien trant beantwoord heeft; in welke schermutselingen ik niet voorheb eenig deel te nemen. Door veel schrijvens toch wordt de waarheid doorgaans zoek gebragt, meer ten minste verdonkerd dan opgehelderd. Niets is eenvoudiger, dan de opmerking, dat Glas, ter oorzake van meerdere Digtheid uit zichzelve zwaarder dan Water, door hetzelve moet heen zinken, zonder dat het water, 't welk zich tusschen de wanden ophoudt, hieraan iets toebrenge. Die dit niet kan, of gelieft, op te merken, zal door niets overtuigd worden. De Heer AENEAE, voor wiens kunde ik hoogachting heb, had zich, in plaats van den omslagtigen toestel van Proeven, welke algemeen erkende Hydrostatische Waarheden voor het oog aantoonen, mijns achtens, hiertoe moeten bepalen, als den grondslag mijner gegevene verklaring; doch dit stilzwijgend voorbijgaande, beroept hij zich eindelijk

(*) *Iets over de Waterweegkunde* enz. bij J. VAN DER HEY, 1807.
(†) Geplaatst in het *Mengelwerk der Alg. Vad. Letteroefeningen*, met het begin dezer Maand uitgegeven.

lijk (bladz. 28), even als alle andere Natuurkundigen na BOYLE, ten bewijze, dat het ingeloopene water op den arm der Balans weegt, op het Bijvoegfel van het Gewigt, 't geen tot herftel van het evenwigt noodig is; omtrent welk *Verfchijnfel* toch geen verfchil is.

Zoo er nog Lezers zijn (de meesten toch moet dit reeds vervelen), zie ik nog meer gefchrijf te gemoet; want de Steller van het zoo even gemeld Stukje in het *Mengelwerk der Letteroefeningen*, fchoon daarin veel goeds voorkome, zoekt, ter wederlegging van den Heer AENEAE, mijne gegevene verklaring van het zinken van het fleschje door eene Proef zigtbaar te maken, welke tot dat einde niet dienftig is, en iets misleidends voor het oog heeft. Zijne Balans flaat niet door, nadat het water in het fleschje geloopen is. Dit is voor het oog der aanfchouwers waar, die niet opmerken, dat er nagenoeg op hetzelfde oogenblik, als het water in het fleschje loopt, zoo veel Gewigt van het fleschje wordt afgenomen, als hetzelve *fchijnbaar* zwaarder wordt, nadat het water er ingedrongen is; welk Gewigt, met een draadje aan het fleschje gehangen, bijkans, bij voorbeeld, op eene Lijn afftands, den bodem raakt. Zoodra de Balans eene Lijn doorflaat ('t geen zij wezenlijk doet), valt dit Gewigt op den bodem, en wordt er aldus afgenomen. Hing dit een Duim van den bodem, de Balans zou ook een Duim doorflaan.

Tot dergelijke bedenkingen en tegenbedenkingen zou bij meerder gefchrijf telkens aanleiding zijn. Terwijl de Schrijvers zichzelven vermaken, vervelen zij de Lezers. Ik meen genoeg gezegd te hebben, en wil niet gaarne hierin den kinderen-flagchten, wien het te doen is, het laatfte woord te hebben.

Amfterdam, G. HESSELINK.
5 Maart 1808.

OVER EEN DIAMANT, BIJ DEN NAAM VAN PITT OF DE REGENT BEKEND.

Het Geflacht van PITT, zoo vermaard geworden door de begaafdheden van Lord CHATAM en diens Zoon, is zijn vermogen gedeeltelijk verfchuldigd aan de fommen, welke het, nu eene eeuw geleden, uit *Frankrijk* heeft ontvangen.

De Grootvader van Lord CHATAM was genaamd THOMAS PITT, en woonde, geruimen tijd, op zijne landgoederen in het Graaffchap *Dorfet*. Handel- en geldzucht, die, in de zeventiende eeuw, de aloude zeden der *Engelfche* natie veranderden, ontrukten ook THOMAS PITT aan den fchoot zijner vreedzame

ne velden. In den jare 1679 vertrok hij naar de *Engelsche Indiën*, die zich toen tot eenige plaatsen aan de kusten van *Coromandel* en *Malabar* bepaalden. Het Fort *St. George*, bij *Madras*, was de hoofdplaats: de Heer PITT werd er Gouverneur van; 't was de aanzienlijkste post in *Indie* voor een Engelschman. — Hij vertrok van daar in 1709 of 1710, en had tot opvolger eenen broeder van den beroemden ADDISON.

Naauwelijks was de nieuwe Gouverneur in het bewind getreden, of verscheiden *Engelschen* en *Indianen* verschenen voor hem, om zijnen voorzaat te beschuldigen, eenen *Indiaanschen* Koopman een edelgesteente van groote waarde te hebben afgetroggeld. Deze beschuldiging woei welhaast naar *Engeland* over, alwaar de Ex-Gouverneur PITT in den grootsten luister leefde; hij wederleide dezelve; en vermits er nooit wezenlijke bewijzen voor die aantijging zijn voortgebragt, beschouwden kundige lieden eenparig dezelve als eene dier lasteringen, met welke de nijd elkeenen, door verdienste of rijkdom uitstekende, doorgaans vereert.

Zie hier de zaak, zoo als het Geslacht van PITT dezelve bestendig heeft opgegeven.

De Heer THOMAS PITT, Gouverneur van *Coromandel*, hoorde van Diamantmijnen spreken, nabij *Parteal* ontdekt, twintig mijlen van *Masulipatan*, en vijf-en-veertig mijlen van *Golconda*. De *Indianen* tot het bewerken van dezelve willende aanmoedigen, maakte hij bekend, alle de Diamanten te willen koopen, die men hem zou brengen. Een koopman, onder andere, bood hem een grooten ruwen Diamant aan, welks waarde zich bezwaarlijk liet bepalen. Na lang over en weder spreken, kocht de Heer PITT den steen voor 48,000 Pagoden, of 20,400 ponden sterlings, of ruim twee tonnen gouds; denzelven naar *Engeland* hebbende gezonden, kostte hem het bewerken bij de 130,000 guldens. Toen eerst konde men over de wezenlijke waarde des Diamants oordeelen. De Regent, Hertog VAN ORLEANS, kocht het gesteente voor de Kroon van *Frankrijk*, voor eene somme van 135,000 ponden sterlings, of ruim veertien tonnen gouds. Doch vermits de Regent lang aarzelde om eene zoo aanmerkelijke somme te verspillen, verspilde, zegt men, de Heer PITT eene somme van 60,000 guldens *om de zaak af te maken*. Slechts een gedeelte dier somme werd met gereede penningen betaald; en 't is, ongetwijfeld, deze bijzonderheid, welke den Heer DUTENS heeft doen zeggen, dat deze Diamant voor 2,000,000 en een half livres is gekocht, terwijl de Heer JEFFERYS bewezen heeft, dat dezelve bij de 4,000,000 Fransche livres waardig was.

Ondanks der waarschijnlijkheid van dit berigt, en tien of twaalf soortgelijke voorbeelden, heeft de laster niet afgela-

ten van het Geslacht van PITT het verkrijgen van dezen Diamant tot misdaad te rekenen. POPE, die tusschen een Epigram en de waarheid nooit in twijfel stond, heeft 't vertelseltje in een zijner Hekeldichten aangevoerd.

Deze vermaarde Diamant, nu eens *de Pitt*, somtijds *Regent* genaamd, weegt 136 karaten, en is een der schoonste en grootste, ooit in Europa gezien. Nogtans heeft hij zijne mededingers. De *Fransche* Kroon bezat er een, *de schoone Sancy* genaamd, wegende 55 karaten; doch die naar het gevoelen van verscheiden ooggetuigen, zuiverder van water is dan *de Pitt*. De Groothertog van *Toskanen* bezat een Diamant van 138 karaten, door DUTENS op 2,600,000 franks geschat; zijn water trekt een weinig naar de citroenkleur. Tegenwoordig behoort hij aan den Duitsche Keizer.

In den scepter des Keizers van *Rusland* bewondert men den grootsten van alle gekloofde Diamanten; hij weegt 119 karaten; hij is gekocht voor 2,250,000 franks in gereed geld, en eene jaarwedde van 100,000 franks. Een *Armeniër*, SCHAFRASS genaamd, had dien ergens in *Turkije* gekocht; vele jaren hield die koopman den steen verborgen, uit vreeze dat hij met geweld hem zou ontnomen worden. Hij begaf zich naar *Amsterdam*, alwaar hij hem te koop veilde. Zijne zonen die te *Astrakan* wonen, hebben, zegt men, het groot vermogen verkwist, hunnen vader bij geval in handen gekomen.

Alle deze Diamanten zijn uit *Indie* herkomstig; dit geldt ook omtrent die van den Grooten Mogol, van welke de teziger TAVERNIER spreekt, en die, door NADIR-SCHAH naar *Persie* overgebragt, thans, veellig, in de gebergten der woeste en ruwe *Afgans* zijn begraven.

Men heeft beweerd, dat de *Brazilsche* Diamanten van mindere waarde zijn dan de *Oostindische*. De vermaarde HAÜY is van gedachte, dat dit onderscheid niet bewezen is. De Koning van *Portugal* bezit een Diamant, wegende 1680 karaten, en die verscheiden miljarden zou waardig zijn, indien het konde bewezen worden, dat het een echte Diamant is; maar, volgens ROMÉ DE LILLE, zijn velen van gedachte, dat het slechts een witte Topaas is. Een geleerd *Portugees* verzekert ons, dat, vermits deze steen slechts aan de eene zijde geslepen is, het geschil niet kan beslist worden.

TW

TWEE OPMERKENSWAARDIGE GEVALLEN, HET KARAKTER EN DE ZEDEN DER SICILIANEN BETREFFENDE.

Een Duitsch Officier, die als Aide de Camp van den Prins van *Hesfen-Philipsthal*, te *Gaeta*, in *Sicilie*, en eindelijk in *Calabrie* heeft gediend, alwaar hij door de *Franfchen* krijgsgevangen gemaakt is, heeft, federt zijne wederkomst in zijn Vaderland, een verhaal van zijne veldtogten, of liever van zijne avonturen, in het licht gegeven. Onder andere leest men aldaar de twee volgende Anecdoten, die de zeden der *Sicilianen* naar het leven fchilderen.

De Gouverneur van *Girgenti* (het aloude *Agrigentum*) was fmoorlijk verliefd geworden op eene jonge boerin, die alle marktdagen voorbij zijn huis ging. Hij laat haar de uitlokkendfte voorflagen doen; zij verwerpt dezelve; hij fpreekt haar zelve, doch wordt even min gehoord. In woede ontftoken, doet hij het meisje door zijne vertrouwelingen belagen; men voert haar weg, en brengt haar bij hem. Na lang en vruchteloos zoeken, ontdekt de vader, een eerwaardig grijsaard, den fchaker van zijn kind. Straks begeeft hij zich naar *Girgenti*, en laat zich bij den Gouverneur aanmelden, onder voorgeven van hem iet gewigtigs te ontdekken te hebben. Hij wordt in zijne tegenwoordigheid toegelaten, en verzoekt hem alleen te mogen fpreken. Zoo dra zij alleen zijn, zegt hij niets anders dan deze woorden: „ Gij hebt mijne dochter; gij moet „ haar mij terftond wedergeven, of van mijne hand fterven." De Gouverneur maakt gerucht; de grijsaard brengt hem een dolkfteek toe, die, half afgekeerd, flechts eene geringe wonde veroorzaakt. Men fchiet toe; de landman wordt in verzekering genomen, en, eer hij wordt weggeleid, teekent de Gouverneur het bevel tot zijne doodftraffe. Nog dien zelfden avond wordt de ongelukkige grijsaard opgehangen. Zijne nog ongelukkiger dochter hoort in het zelfde oogenblik de onderneming en het treurig einde haars vaders: zij geeft den geest, onder de ftuiptrekkingen der wanhope.

Niet lang leed het, dat het gerucht van dit rampzalig voorval doordrong tot in het gehucht, alwaar des ouden mans drie zonen zijn gezeten. De jonge lieden, even moedig als fterk, verbinden zich door eenen eed, *aan den voet des altaars* gedaan, hunnen vader en hunne zuster te wreken, of te fterven. Zij ijlen naar *Girgenti*, en doen vruchtelooze pogingen om tot den Gouverneur door te dringen, die nog aan zijne wonde zijne kamer houdt. Zij gaan, echter, niet van daar, dan na vernomen te hebben, dat hun gezworen vijand, op een

een bepaalden tijd, zich naar de hoofdkerk zoude begeven, om een plegtig feest bij te wonen.

De drie broeders, met snaphanen gewapend als bergjagers, die hun wild kwamen verkoopen, komen ten bestemden dage in de stad, en nemen hunne standplaats voor de woning des Gouverneurs. Welhaast verschijnt deze, van een grooten stoet gevolgd. Een der jonge dorpelingen treedt toe, en roept: „ Leg daar, beul van onzen vader! Leg daar, moordenaar „ van onze zuster!" en lost meteen zijn geweer; de Gouverneur valt dood ter aarde. „ Alwie zich tegen ons durf „ verzetten, heeft een gelijk lot te wachten!" roepen de twee anderen, hunnen broeder tusschen hen nemende, met overgehaald geweer. De geheele menigte, van schrik bevangen, blijft onbewegelijk staan, en voordat de overheid de noodige bevelen konde geven om de jongelingen te vervolgen, hadden zij zich reeds in veiligheid gesteld. In den oord, welken zij bewonen, kunnen zij met eene altijddurende straffeloosheid zich vleijen.

Niet minder karaktermatig is de andere Anecdote.

Een rijk koopman uit het binnenste des Eilands had te *Palermo* een belangrijken koop gesloten. Naar zijn land willende wederkeeren, en diensvolgens over de bergen moetende trekken, oordeelt hij het voorzigtig, op zijne veiligheid bedacht te zijn. Diensvolgens vervoegt hij zich, naar gewoonte, bij het zeer bekende opperhoofd eener rooverbende, om zich te laten *asfureren*. Men eischt van hem opgave van hetgene hij bij zich heeft; hij opent zijne brieventasch en zijnen gordel, bevattende aanzienlijke sommen, zoo in wisfels als in goud. Het opperhoofd ziet zijn boek na, en de koopman betaalt de *premie van asfurantie*. Hij vertrekt, verzeld van een vertrouwd persoon, hem toegevoegd, en die voor al wat er gebeuren kan aansprakelijk is.

De eerste dag verloopt, zonder dat zij iet onaangenaams ontmoeten; maar 's anderendaags morgens, terwijl zij door eene zeer smalle engte trekken, vertoonen zich twee banditen, die den koopman bevelen, hun alles te geven wat hij bij zich heeft. Zijn gids vat het woord, berigt den kameraden dat de reiziger zijnen pligt gedaan en de premie van asfurantie heeft betaald, vertoonende meteen het paspoort, door het hoofd der bende hem ter hand gesteld. De roovers, half beschonken willen nergens naar luisteren, en zetten den koopman den dolk op de borst, die hierop de bescherming zijns geleiders inroept. Maar hoe groot is zijne wanhoop, toen hij dezen zich bij de anderen zag voegen, en hem den dood dreigen, indien hij hun niet straks voldoe! Nu geeft hij zijnen gordel over de gids vat en opent dien, en bestrooit den grond met goud geld. De twee roovers buigen zich voor over, om het van den grond op te rapen; de eerste schiet op hun toe als een blik

bliksemstraal, en schiet hen door de hersenen met twee pistoolschoten. De koopman, sidderende van angst, wist niet of hij moest vreezen of hopen. „Neem uw goud terug," zegt hem de bandiet; „deze guiten deden het handwerk on„eere aan; ik heb hen gestraft. Hoe zoude het gaan, „met onze Assurantiekas, indien de reizigers zich niet langer „op ons woord konden verlaten?" Het overige van de reis werd onverhinderd afgelegd, en de roover, den koopman thuis gebragt hebbende, verzocht hem, aan zijn avontuur alle mogelijke publiciteit te geven, „voor de veiligheid des „koophandels."

HET ORIGINEEL EN DE KOPY.

De geschiedenis der Schilders levert belangrijker voorvallen op dan die der Dichters. Nooit, misschien, heeft een dichtwerk zulke warme voorstanders gehad als een schilderstuk. Een dichtstuk wordt beoordeeld voordat het bewonderd wordt, terwijl men gemeenlijk een schilderstuk bewondert eer men het beoordeelt. Een vermaard Veldoverste, in de dagen van ouds, deed het beleg eener stad opbreken, uit vreeze dat eene schilderij van een groot meester zoude beschadigd worden, hetwelk in de belegerde stad bewaard werd.

Frankrijk heeft een millioen voor eenen *St. Hieronymus* geweigerd.

Vele schilderstukken zijn tot zoo hoogen prijs opgejaagd, dat Vorsten alleen dezelve konden betalen.

Allen kennen het schildertalent van ADRIAAN VAN DE VELDE; doch weinigen zijne ontmoeting met eenen Engelschman, een groot liefhebber van schilderijen.

Lord CLARENDON had een zeer fraai Landhuis gekocht in de nabijheid van *Antwerpen*; de bosschen, de wateren en de hoogten leverden eene aangenaame ligging uit, en verschaften ruime stoffe voor de verbeeldingskracht. VAN DE VELDE, op zekeren tijd daar voorbijtrekkende, door die plek bekoord, werd straks te rade, dezelve op het doek te brengen. Hij nam zijn verblijf in een naburig Dorp, en vervaardigde eene heerlijke schilderij van dit landschap. Eenigen tijd daarna vertrok hij met deze schilderij naar *Londen*, om dezelve aldaar te verkoopen; maar dewijl hij er niet zoo veel voor konde maken als hij vraagde, stak hij het stuk in eene openbare veiling, met oogmerk, echter, om het op te houden, indien het niet hoog genoeg liep.

Lord CLARENDON bevond zich thans in *Engeland*, om er eenige zaken te regelen. Hij bevond zich op de verkooping

in

in het oogenblik als er op de schilderij van VAN DE VELDE werd geboden; hij herkende daarin zijn eigen Landhuis, tot in de kleinste bijzonderheden. Men begon tamelijk hoog tegen elkander op te bieden, toen de Lord, zijne stem verheffende, riep: *Vijf-en-twintig guinies!*

Die prijs overtrof reeds des Schilders verwachting. Lord CLARENDON, ziende dat het opbieden nog al voortduurde, en vreezende dat het stuk hem ontgaan zoude, riep: „ Ik geef het Origineel voor de Kopij!" Op het woord *Kopij* werd ieder van verbaasdheid bevangen. VAN DE VELDE rijst woedende op, en vraagt aan den Lord, of hij een kenner was en aldus konde spreken? — „ Ik ben zulk een goed kenner," hernam hij, „ dat ik herhale: *Ik geef het Origineel voor de* „ *Kopij.*" — „ Maar, Milord, bedenk wel dat gij u bedriegt..." — „ VAN DE VELDE is alleen maker van dit stuk, en voor „ de derdemaal bied ik hem het Origineel voor de Kopij." — Toen vatte de Schilder het raadsel, nam de schilderij van de veiling terug, en de verkoop werd ten overstaan van eenen Notaris gesloten. Sints dien tijd hield VAN DE VELDE dikmaals zijn verblijf in dit huis, hetwelk hem een streelend aandenken herinnerde.

KONINKLIJKE HUISHOUDELIJKHEID.

LODEWIJK DE XII werd door zijne Hovelingen van gierigheid beschuldigd. Zij verzochten den Acteur, die in zeker stuk de rol van Koning moest spelen, dat hij eenen met goud gevulden beker aan den mond zou brengen, alsof hij drinken wilde. — LODEWIJK merkte de satire, en zeide: „ Het is beter, „ dat mijne Hovelingen mij van gierigheid beschuldigen, dan „ dat mijn Volk over mijne verkwisting weene."

OP DE AFBEELDING VAN MR. W. BILDERDIJK.

Ziet BILDERDIJK in print, den VONDEL onzer dagen,
  Den tolk van SOPHOCLES, die in zijn glorie deelt,
  Die stout als OSSIAN, zoet als DELILLE speelt,
En van zijn rijk vernuft den Zangberg doet gewagen.
  Zijn Dichterlijke kruin, versierd met lauwerkrans,
  Wordt grootscher van APOL bestraald met zonneglans.

L. B.
1808.

ENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

PROEVE, OVER DE NATUUR, DE OORZAKEN EN DE DWAASHEID VAN ZELFBEDROG;

O F

OVERWEGING VAN SALOMO'S SPREUKE:

Alle wegen des Mans zijn zuiver in zijne oogen; maar de HEERE *weegt de Geesten.*

SPREUKEN XVI: 2.

preukswijze voorgeftelde grondregels moeten veeltijds met zekere bepalingen verftaan worden. De grondgel, in de Spreuk boven deze Proeve, als derzelver ofdinhoud bevattende, geplaatst, ,, dat alle de wegen eens mans zuiver of regt in zijne eigene oogen zijn," hoe algemeen ook in de uitdrukking, is blijkr aan vele uitzonderingen onderhevig, zoo ten aanne van de Perfonen, die het Oordeel, waarvan hier vaagd wordt, ftrijken, als ten opzigte van dat Oorel zelve.

SALOMO wil voorzeker niet beweren, dat geen mensch oegzaam verlicht of genoegzaam eerlijk is, om, ten aften voor zijn eigen hart, de gebreken in zijn kaater te belijden, — noch ook, dat zij, die het parligst ten opzigte van zichzelven zijn, nooit iets bepenswaardigs in hun gedrag ontdekken, of geene ren zien, om zich van misdrijf, of althans van onvoortigheid, te befchuldigen. De wijze Vorst heeft ontwijfeld alleen ten oogmerke, te beweren, dat er weigen onder de kinderen der menfchen gevonden woren, die niet tot dwaling overhellen in het ftuk van optheid, als 't op het oordeel over zichzelven aankomt;

komt; alsmede, dat het geene ongewone zaak is bij de menfchen, alleen het oog te vestigen op de fchoone zijde van hunne karakters, zichzelven toe te juichen wegens bedrijven, die in de daad berisping verdienen, en duizend wegen te vinden, om de misdrijven, welke zij niet kunnen nalaten op te merken, te verkleinen. SALOMO fpreekt over deze foort van Zelfbedrog als algemeen, dewijl zijne menschkunde en de kennis van zijn eigen hart hem op 't overtuigendst geleerd hadden, dat dit gebrek zeer algemeen heerschte.

Waarin toch beftaat eigenlijk de Natuur van deze zedelijke ongefteltenisfe? Aan welke oorzaken moet dezelve voornamelijk worden toegefchreven? — Deze Vragen moeten wij trachten te beantwoorden, indien wij anders wenfchen, het gevaar, waarin wij verkeeren, te weten, en verlangen naar de middelen om 't zelve te ontgaan. — Wij maken eenen aanvang met de eerst voorgeftelde, en zullen zoeken te bepalen den eigenlijken aard der befchuldiginge, door SALOMO tegen het menschdom ingebragt, als hij verklaart: „ Alle de wegen „ des mans zijn zuiver in zijne eigene oogen."

Met algemeene woorden beftaat de misflag in het vormen van een al te gunftig gevoelen van onszelven en van onze bedrijven. Het is die foort van bedriegerij, welke ons, op al te losfe gronden, doet denken, dat wij vrij zijn van misdrijf, of eene groote mate van wijsheid en verdienften bezitten. Geene woorden konden met meer juistheids uitdrukken den overhaasten en oppervlakkigen oogflag, waarmede die partijdige oordeelvellingen doorgaans gefchieden. „ Alle de wegen des „ mans zijn zuiver in zijne eigene oogen." Zij vertoonen zich, bij het eerfte oppervlakkige befchouwen, als regt, en hij neemt de moeite niet, om de zaak dieper en naauwkeuriger in te zien; want hij helt tot zelfbedrog over.

In de daad, indien iemand, na, in waren ernst, zijne oogmerken, zijne bedrijven, en de beweegredenen, door welke hij werd aangefpoord, onderzocht te hebben, bevinde, dat zij, over het algemeen, zamenftemmen met de regelen, welke het geweten voorfchrijft, en overeenkomen met de wetten van den Godsdienst, kan er niets redelijker wezen, dan dat hij de voldoening erlange van deugdzame zelfgoedkeuring. Zulk eene voldoening rust op eenen wezenlijken grondflag, is de

eerste vrucht en de eerste belooning der deugd. Maar, indien een mensch, in haast, schijnbaar- voor wezenlijkheden opneme, zichzelven deugden toeschrijve, welke hij niet bezit, dan is blijkbaar zijne zelftoejuiching bedriegelijk, en de gerustheid, daardoor veroorzaakt, niets meer dan eene valsche geruststelling. Hij is niet ongelijk aan eenen waterzuchtigen, die de eerste verschijnsels eener kwale, welke hem ras ten grave zal slepen, voor teekens van gezondheid houdt. Hij verbeeldt zich het wezen te bezitten, daar het in waarheid niets meer is dan de schaduw. Ontdekt hij in zich eenige wezenlijk goede hoedanigheden, hij vergroot dezelve verre boven de waarde. Met één woord, door den betooverenden invloed der zelfliefde, is hij buiten staat om zijn eigen karakter in het ware licht te beschouwen.

Mij ontvlugt niet, dat de eigenaardige werking der zelfliefde, om zelfbedrog te baren, dikwijls gestoord wordt door de tusschenkomende werking van andere driften. Terwijl wij druk bezig zijn in het najagen van zinnelijke voorwerpen, schiet ons weinig tijds over, zelfs om die aanmerkingen te maken, welke ten voedsel van bedrog dienen: dan, te midden van alle onze vurigste najagingen, vindt de zelfliefde, die hoogstbedriegelijke vleister, tusschenpoozen van rust, waarin zij haren bedrogvollen spiegel ons voor oogen houdt, en ons verlokt om hooger van onszelven te denken, dan wij behoorden. Listig en vernuftig in hare maatregelen, neemt zij duizenderlei gedaanten aan, en bezigt duizenderlei streken, om onze misslagen te verkleinen of te bedekken, of een valschen glans over onze deugden te verspreiden. Zelfs zij, die zich het meest verheven wanen boven hare toovermagt, vinden zich bedrogen. De Wijsgeer, die zich verbeeldt alle hare kunstenarijen ontdekt te hebben, de Redenaar, die ze met kracht van welsprekendheid afmaalt, de Gewetensgeval-ontleder, die ze ontvouwt, en zelfs de Heilig, die zich boven haar bereik verheven waant, doen allen hulde aan deze Godesse, zonder het te bemerken. En, 't geen boven alles de kracht en de uitgebreidheid van hare heerschappij aantoont, bestaat hierin, dat noch jaren, noch ondervinding eene genoegzame beschutting tegen hare magt verleenen.

Ten einde wij ons echter, zoo veel mogelijk, wape-

nen tegen de onheilen, uit deze misleiding herkomstig, staan ons wat onderscheidener te overwegen de kenmerken, waaraan zij is te ontdekken. De voornaamste zijn, *Hoogmoed*, *Trotschheid*, *Eerzucht* en *Verwaandheid*.

Wat toch is *Hoogmoed*, dan eene der wansmakelijkste vruchten van zelfliefde, die steeds in den groei gestoofd wordt door zelfbewondering? Blind te zijn voor onze eigene gebreken; altoos onze deugden te beschouwen door eene middenstoffe, die dezelve vergroot of vermenigvuldigt; door eene onopregte vergelijking eisch te maken op eene meerderheid van verdiensten, die den luister van anderer voortreffelijkheden doet tanen; ons zelven in zoo verre te vergeten, dat wij een hoogmoedig en zelfvertrouwend oog ten Hemel heffen, en zeggen: ,, Ik dank u, ô GOD! dat ik niet ben gelijk andere menschen." — Is het mogelijk, dat wij zulk een karakter beschouwen zonder wederzin in onszelven, wanneer het niet ,, dat alle wegen eens mans zuiver in zijne ,, eigene oogen waren?"

Ten anderen, wat is *Trotschheid*, dan eene praalvolle ten toonspreiding van de goede hoedanig- en begaafdheden, welke wij zelve veronderstellen te bezitten? Opgeblazen van bedrog, en gelukkig in de bewondering van zichzelven, tracht de trotschaard steeds de aandacht van anderen op zich te lokken. Hij bedient zich van allerlei kunstenarijen, om op het voordeeligst ten toon te spreiden die verdiensten, welke hij niet twijfelt of zij zullen den vollen dag kunnen verdragen. — Somtijds vordert hij regtstreeks uw oordeel, en eischt uwe toejuiching, door eene zich alles aanmatigende houding aan te nemen, en vol vertrouwen de verregaandste aanspraken te maken. Op eenen anderen tijd bedekt hij zijn trots onder den schijn van nederigheid, en bedelt de bewondering, welke hij schijnt te willen ontgaan. Vanwaar dit alles, dan omdat ,, zijne wegen regt in zijne ,, oogen zijn?"

Wie kan in twijfel trekken, dat *Eerzucht*, of eene onverzadelijke begeerte naar onderscheiding en magt, uit dezelfde bron voortvloeijen? — De man, die zich tot alles bekwaam acht, zal eigenaardig denken, dat hij alles waardig is. Dikwijls staan wij verwonderd, menschen aan te treffen met weinig verdiensten en geringe begaafdheden, stoutelijk staande naar plaatsen van het eerste

ste aanzien en gewigt; die zich in hagchelijke ondernemingen inwikkelen, met allen vertrouwen van wel te zullen slagen. Onze verwondering zou ophouden, indien wij hunne talenten en verdiensten konden beschouwen met dezelfde oogen als zij zichzelven bezien. Zij kennen niemand beter dan zij geschikt tot den post of de onderneming, waartoe zij zich aanbieden, en denken het daarom beneden zich, hunne eischen ter gunste van eenig sterveling af te staan.

Het laatste onderscheidende kenmerk van de zedelijke ongesteldheid, waarover ik handel, is *Verwaandheid*. Indien bovenmatige zelfliefde den mensch aanzet, om door *Hoogmoed* te hoog van zichzelven te denken, schoon *Trotschheid* al te zeer naar toejuiching staat, en schoon *Eerzucht* naar dingen, te hoog voor hem, streeft, is het dezelfde drift, welke hem met *Verwaandheid* bezielt, om zich te veel van eigene krachten te verbeelden, met te veel gerustheids op eigen wijsheid te vertrouwen, en met te veel waans zich eenen gelukkigen uitslag in alles, wat hij onderneemt, te beloven. Geene verwachting is hem te hersenschimmig om dezelve te koesteren, geene onderneming te hagchelijk om dezelve niet te onderstaan. Zijn schranderheid en vlijtbetoon noodzakelijke vereischten om wel te slagen, hij is gelukkig in de bewustheid van die hoedanigheden te bezitten. Worden er kloekberadenheid en volstandigheid gevorderd, die hoedanigheden ontbreken hem geenszins. Moet men zwarigheden te boven worstelen en hinderpalen uit den weg ruimen, hij vertrouwt in zichzelven genoegzame redmiddelen in dit alles te hebben.

Dit zijn de voornaamste trekken van het Karakter, door SALOMO bedoeld; dit de kenmerken van den Man, die zich zoo verre laat vervoeren door de begoochelingen van Zelfliefde, dat hij de speelbal worde van Hoogmoed, Trotschheid, Eerzucht en Verwaandheid.

Ontelbaar zijn de Oorzaken, welke zamenloopen en medewerken om die verwarring van denkbeelden te doen geboren worden, en die valsche oordeelvellingen te doen stand grijpen, welke „ alle de wegen des mans regt in „ zijne eigene oogen maken."

Aan 't hoofd dezer oorzaken mogen wij vrijelijk plaatsen eene verkeerde opvoeding en vroeg ingezogene vooroordeelen. Zijn, laten wij het vrijmoedig onderzoeken, de geneigdheden, welke men den kinderen eerst in-

inboezemt, doorgaans die van nederigheid, zedigheid, en een voorzigtig wantrouwen van zichzelven? Worden zij geleerd zichzelven te waarderen, naar mate zij, op een rijp onderzoek, bevinden ware verdienften te bezitten? Onderrigt men hun, om nimmer fchitterende begaafdheden hooger te keuren dan wezenlijke verdienften, en bovenal om een gekunfteld karakter te verfoeijen, en de gemaakte nabootfingen van beminnelijke hoedanigheden, welke zij geheel ontberen? In 't kort, leert men den kinderen deugdzaam te *zijn*, of deugdzaam te *fchijnen*? om onderfcheiding te *verdienen*, of er naar te *ftreven*? — Helaas! wie merkt niet op, hoe men, in de opvoeding der kinderen, zich doorgaans meer bevlijtigt om het uitwendig voorkomen, dan om het hart te vormen! Wat eene ftrekking heeft om te behagen, te vermaken, de bewondering uit te lokken, wordt voorgefteld als van beduidenis, en der moeite om zulks te verkrijgen waardig; en de zorg, gebruikt om zulks in te boezemen, is zeldzaam verloren. Het gevolg hiervan is, onvermijdelijk, dat uitwendigheden bovenal de aandacht trekken. Zij oordeelen over zichzelven zoo wel als over anderen naar den *fchijn*, zonder zich de moeite te geven om te onderzoeken wat waarlijk *is*. Zorgdragende dat hunne wegen regt *fchijnen*, keuren zij zulks genoeg, en geven zich geene moeite altoos om te onderzoeken of zij met de daad regt *zijn*.

Dit kwaad zou echter niet zonder hulpmiddel zijn, indien wij bij de gebreken der opvoedinge niet voegden eene verkeerde en opzettelijke verwaarloozing van Zelfonderzoek. Wanneer jongelieden, met het aanrijpen der rede, zichzelven wilden zetten, om aandachtig na te gaan den wezenlijken aard dier hoedanigheden, wegens welke zij genegen zijn zichzelven hoog te fchatten, en zorgvuldig die bedrijven te herzien, welke zij zonder berisping hadden doorgelaten, dan valt er geen twijfel aan, of de valfche glans, welken eene verkeerde opvoeding over hunne daden verfpreid heeft, zou fchielijk verdwijnen, en zij zouden leeren over zichzelven naar waarheid te oordeelen. — Doch waar zullen wij de perfonen aantreffen, die dit nuttig werk aanvangen, en zich op die gewigtige zelfkennis toeleggen? Zullen wij de zoodanigen zoeken onder hun, die niets zoo zeer fchromen, dan zich alleen te vinden; onder hun, die, van den morgen tot den avond, zich laten rond- en omflepen

n in den draaikolk van verstrooijende verlustiging? onder de zulken, die verslonden worden door de onatende bezorgingen, welke hun geene tijdruimte als overlaten? Zullen wij ons verzekerd houden de odanigen te zullen aantreffen zelfs onder de zulken, bekennen één dag van de zeven te schikken tot het oot oogmerk om zedelijke en godsdienstige vorderingen maken? Zijn niet de wijsten en besten onder ons al gereed, om de gelegenheden, op deze tusschenstann ons aangeboden, om met ons eigen hart bekend te orden, te verwaarloozen? of om ons te vergenoegen et algemeene en oppervlakkige zelfbeproevingen, zonr ons te ontrusten omtrent die bijzonderheden, ten elker opzigte wij een heimelijk vermoeden koesteren t alles niet volkomen regt is? Zelfs deze vlugtige erzigten worden gedaan onder den magtigen invloed r zelfliefde; wij wenschen wél van onszelven te denn, wij bedriegen onszelven, en zijn wel te vrede er dit bedrog. Indien onze wegen regt *schijnen*, juien wij, zonder verder onderzoek, onszelven toe, en ijven gerust zoo als wij waren.

Zoo echter niet, of het gebeurt, dat wij onszelven rgvuldiger en naauwer onderzoeken. Er zijn tijden n ramp en tegenspoed, waarin wij overhellen om ons zetter dan wel anders op dezen pligt toe te leggen; r zijn oogenblikken, waarin wij ons te onvrede vinn over de wereld, en de dingen, die in de wereld jn, en overhellen om te luisteren naar de stem van re en Godsdienst. Alsdan maakt het geweten aanraak op zijne regten; het spreekt, bestraft, verwijt, vordert gehoor. —— Maar, helaas! zelfs in de omstandigheid, zoo aanleidelijk tot, zoo gunstig oor zelfonderzoek, is de zelfliefde niet zonder hulpiddelen, om ons door hare begoochelingen weg te epen. Zij is het, die, indien er dan een zelfonderzoek oet plaats hebben, ons aanmaant om dit zijdelings te oen, door de vergelijking met anderen veeleer, dan oor eene regtstreeksche vervoeging tot de eeuwige wetn van Waarheid en Pligt. Nu eens pleiten wij voor nszelven, wegens hetgeen verkeerd moge zijn in onze den, door de onwederstaanlijke kracht des voorbeelds, houden ons voldaan met aan te merken, dat wij alen den stroom des tijds gevolgd zijn, en gedaan hebn, wat zij, die men doorgaans gewoon is brave lie-

den te noemen, gewoon zijn te doen. Dan weder regtvaardigen wij ons op eene tegenovergestelde wijze, danken, met den *Pharizeër*, GOD, dat wij ons niet behebd vinden met de gebreken van andere menschen, en verheugen ons, meer Godsvruchts dan dezen, meer Liefde dan anderen te bezitten. In dezer voege besluiten wij altoos, dat onze wegen regt zijn, of omdat zij overeenkomen met het doorgaande gedrag der menschen, of dewijl zij, in sommige opzigten, niet zoo ongeregeld zijn als die van velen rondsom ons? Welk een beginsel dan ongeregelde Zelfliefde zou zich op zoo zwakke gronden gerust stellen, of den mensch bekwaam maken, op zulke hoogst twijfelachtige proeven, te verklaren, „ dat zijne wegen regt zijn?"

Ik moet niet verzuimen gewag te maken van die soort van zelfbedrog, door SALOMO zoo bijzonder aangeduid, namelijk die gelegen is in Vleijerij. Schoon deze een valstrik is, bijzonder voor de grooten dezer wereld gespannen, is echter iedereen in zijnen kring, naar den rang, dien hij bekleedt, naar het gezag, 't welk hij heeft, naar den rijkdom, welken hij bezit, naar de talenten, waarmede hij begaafd is, of de persoonlijke bevalligheden, welke hem versieren, meer of min blootgesteld aan den heilloos besmettenden invloed der Vleijerije. Waar is de man, zoo volkomen vrij van trotschheid en hovaardij, dat hij zich niet, buiten de palen van gematigdheid, verheffe, door opmerking en toejuiching boven zijne verdiensten te verwerven? Niets is geschikter om het oordeel te zwenken en het hart te bederven, dan de begoochelingen, die uit dezen hoek opdagen. Terwijl elks stem openlijk onzen lof verklaart, of dien stil fluistert, is het bezwaarlijk mogelijk, dat het geweten gehoor verkrijge, wanneer het zich daar tegen verklaart. Wij zullen rasser overhellen om geloof te geven aan de wereld, als deze wél van ons spreekt, dan om aandacht te verleenen aan de inspraken van ons hart ten tegendeele.

Eindelijk, er is geene kunstenarij, waardoor de menschen menigvuldiger zichzelven bedriegen, dan door eene veronderstelde regtheid van *oogmerk* in stede van regtheid van *gedrag* te stellen. Het is waar, wij besparen doorgaans deze verontschuldiging of verdediging tot het laatste, dewijl dezelve de kwellende erkentenis insluit, dat wij *verkeerd gehandeld hebben*; maar, wanneer

er andere verontschuldigingen feilen, weet ieder, t onze laatste toevlugt deze is: „wij hebben, 't is iar, verkeerd gehandeld, doch niet met opzet; hadn wij het zoo zeer gezien en geweten *vóór* het plegen s misdrijfs als *na* het begaan, wij zouden geheel ders gehandeld hebben. Zijn wij van het deugdenoor afgeweken, het is door gebrek aan oordeel, of or eene overweldigende vlaag van drift; wij hebben t echter wél gemeend, en het is voornamelijk naar t *oogmerk*, dat de verdiensten of wanverdiensten onr daden moeten bepaald worden." — Indien onze *wen* zelve niet zuiver waren, maken wij ons diets, dat ze *beginsels* en *oogmerken* ten minsten voor zuiver oeten gehouden worden, en regt zijn in GODS oog; rwijl er niets zekerder is, dan „ dat elke boom uit zijne vrucht gekend wordt; en dat hij, die regtvaardigheid doet, regtvaardig is."

Op deze verschillende wijzen bedriegen wij onszeln, en verbeelden ons andere schepsels te wezen, dan ij met de daad zijn. In dezer voege spannen verkeerde voeding, oppervlakkig zelfonderzoek, onopregte rgelijkingen, vleijerij, en vertrouwen op goede oogerken, zamen, om de zelfbegoocheling te bevestin, welke zelfliefde allerwegen gereed is aan te moegen.

Maar, helaas! ongelukkig is die begoocheling, en illoos die gerustheid: want, schoon „ alle de wegen des mans zuiver zijn in zijne eigene oogen, de HEERE weegt de Geesten."

Daar is een Opperregter, die eene onfeilbare weeghale in zijne hand houdt, waarin Hij, met volkomene istheid, der menschen daden opweegt, en zelfs hunne dachten en oogmerken, ten einde Hij derzelver wenlijke verdiensten bepale en hun eindelijk lot beslisse, lgens de uitkomst dezer proeve. De balans, waarede Hij der menschen karakters opweegt, is de Eeuige Wet der Zedelijke Regtheid. Hij zelf is volmaakt gtvaardig, wijs en goed; het is onmogelijk, dat Hij et met de striktste onpartijdigheid oordeele, of dat Hij u feilen om elk mensch naar zijne werken te vergeln. In het opmaken van onze eigene karakters geven j onszelven zelden de moeite, om ze met eene juiste lans op te wegen, die met eene vaste hand te houn, en met een onpartijdig oog het overslaan te be-

ſchouwen. Wij houden ons doorgaans te vrede om ... oordeelen volgens een haastig en kortſtondig overzig..., bij 't welk het oog afgetrokken wordt door een ſchi... terend voorkomen. Maar, wanneer GOD onze kara... ters opweegt, brengt Hij elke daad met de heimelij...e roerſels, 't zij goed of kwaad, ten toetſe. Niets on...t gaat zijne kennisneming, niets komt Hem onder een... vermomde gedaante voor. Voor zijn oog verdwijne...n alle ſchijnbaarheden; wezenlijkheden alleen doen zic...h op. Hij oordeelt naar 't geen *is*, niet naar het het ui... terlijk aanzien. Hij onderzoekt beweegredenen en oog... merken, zoo wel als bedrijven. Op zijne juiste weeg... ſchale is gemaakte deugd en geveinsde godsvrucht lig... ter dan ijdelheid. Wat op de wereld doorgaat voo...r waren ijver, wordt in vele gevallen niets anders bevon... den dan een boosaardige geest van bijgeloof en ver...r- volgzucht; ſchijnbare voorzorge en ſpaarzaamhei...d niets anders dan dadelijke gierigheid. In 't kort, el...k namaakſel van deugd wordt ontdekt, en niets gaat la... ger door voor meer dan het waardig is.

En ten welken oogmerke dit naauwkeurig onderzoek ...? Is het niet, ten einde hetgeen gebrekkig is verwo...r- pen, en 't geen gewigt houdt in de ſchatkist des He... mels opgelegd worde? — Om onverbloemd te ſpreken ...: onze groote Schepper heeft ons op deze wereld ge... plaatſt, als de zoodanigen, die naar een eeuwigduren...nd geluk ſtaan. Om ons daarvoor bekwaam te maken, vo...r- dert Hij van ons, ware hebbelijkheden van deugd ...en godsvrucht te vormen. Indien wij, naar de mate o... zer kundig- en bekwaamheden, dit doen, zal Hij o...s des Eeuwigen Levens waardig verklaren, en ons op... men in dien ſtaat van volmaaktheid en geluk, welke...n Hij voor den braven beſtemd heeft; maar indien onze b...e- lijdenis van den Godsdienst onopregt is en onze deugd...s- betrachting niets meer dan enkel voorgeven, zal H...ij ons ongeſchikt keuren voor het gezelſchap der opregt...n en volmaakten, en ons verwijzen tot dien ſtaat van ſtra...f- fe, welken zijne wijsheid noodig keurt voor de verbet...e- ring en geheele teonderbrenging der ondeugd.

Dit is de Leer der Heilige Bladeren; zoodanig zijn de denkbeelden, welke de Rede ons leert vormen wegens GODS zedelijk beſtuur.

Naardemaal het dan eene zekere waarheid is, dat de Mensch zal maaijen naar 't geen hij gezaaid heeft, hoe

onredelijk, hoe dwaas is het dan niet voor de menfchen, dat zij zichzelven bedriegen door den ijdelen waan, dat zij op den weg des levens wandelen, daar zij met de daad het pad des doods betreden! Indien GOD niet misleid kunne worden, waarom zullen dan de menfchen zichzelven misleiden? waarom van vrede tot zichzelven fpreken, waar in de daad geen vrede is? En wij hebben het woord der eeuwige waarheid, „dat de Goddeloozen „geenen vrede hebben.”

VOORSCHRIFT TER GENEZINGE VAN DE TUSSCHENPOOZENDE OF ZOOGENAAMDE KOUDE KOORTSEN, DOOR MIDDEL VAN TOURNIQUETS.

(Medegedeeld door H. DE H. LEMON, *Med. Doct.* te *Amfterdam.*)

Het mag den Geneesheer niet onverfchillig zijn, om, in de tegenwoordige tijden, alle middelen gretig aan te nemen, welke, beproefd, den meer en meer in prijs toenemenden Koortsbast kunnen vervangen; althans in zoodanige gevallen, in welke dezelve voegelijk *kan* ter zijde gefteld worden. Dit fchijnt het geval te zijn in de *tusfchenpoozende* of zoogenaamde *koude Koortfen*. De onbemiddelde is niet meer in ftaat om den Koortsbast te betalen — en wanneer de zaken nog een geruimen tijd zoo blijven als zij nu ftaan, zal dezelve bijna in het geheel niet meer verkrijgbaar zijn. Wanneer men nu teffens in aanmerking neemt, dat een groot gedeelte onzer Landegenooten, in het voor- en najaar, zeer veel van de tusfchenpoozende Koortfen te lijden heeft, zoo zal men genoodzaakt zijn, om meer en meer naar zulke middelen om te zien, welke, zoo als gezegd is, den Koortsbast minder noodzakelijk maken. Men heeft, wel is waar, al voor langen tijd, eenige middelen beproefd, als daar zijn, de *Salix alba*, de *radix Caryophillata* of het *Geum Urbanum*, de *Augustura*, de *Quasfia*, de *Gentiana*, de *Card. benedict.* of de Zuren van REICH, en meer anderen: — maar alle deze en foortgelijke middelen zijn, (ik beroep mij op de ondervinding) in hardnekkige gevallen, althans in ons Land, onvoldoende bevonden.

Het

Het is derhalve noodzakelijk, en ik reken het mij tot een pligt, (met bescheidenheid zij het gezegd) dat ik mijne Kunstgenooten hier te Lande aan het voorstel herinnere, door KELLIE [een zeer ervaren Engelsch Scheeps-Chirurgus] reeds voor lang gedaan, en door denzelven als een zeer goed beproefd middel aan de hand gegeven, het aanleggen namelijk van twee *Tourniquets* met of bij het begin van de koorts-aanvallen. Dit zoo eenvoudige middel, waartoe men ook een paar zakdoeken of sterke windsels kan gebruiken, wordt op volgende wijze toegediend: Men laat een zacht laxeermiddel voorafgaan, en de Lijder blijft op den koortsdag te bedde; bij het begin van den aanval laat men den linker arm en de regter dije ieder met een *Tourniquet*, of sterk doek of windsel, zoo veel als de Patient verdragen kan, digt toebinden of wurgen, en laat deze banden op zijn minst zes minuuten aanleggen; dan neemt men dezelven weg; en men herhaalt dit telkens bij alle volgende aanvallen, wanneer men zal bevinden, dat de *paroxysmi* niet mee[r] zoo sterk zullen zijn en allengskens afnemen, zoodani[g] dat de verdere genezing, zonder den Koortsbast, me[t] de bekende zacht oplossende en bittere middelen, aller[-] gemakkelijkst voortgang zal hebben. Men late overi[-] gens den Lijder, in de *koude*, geene *warme* dranken ge[-] bruiken, daar dezelve, in de *hitte*, *koude* vochten ma[akt] tot zich nemen.

Doctor WALLICH, te *Coblenz*, betuigt, zich va[n] bovengenoemde behandeling met veel succes bediend [te] hebben, zoo als men zien kan in de *Medizinische Nati-nal-Zeitung fur Deutschland*, *Julij* 1798. *f*. 440.

Ik wensch, dat de Geneesheeren in ons Land, zo[o] als reeds eenigen mijner Vrienden, op mijn aanraden daarmede een begin gemaakt hebben (*), dit eenvoud[ig] middel zonder vooringenomenheid mogen beproeven, [en] het resultaat hunner bevindingen publiek maken, t[en] einde den onbemiddelden met weinig kosten hulp te ve[r-] schaffen, en de verschillende *Theorien* over de natu[ur] en de oorzaak der *Koorts-paroxysmi* worden toegelicht.

(*) In een volgenden zal men welligt reeds in staat zijn deswegen iet naders mede te deelen.

BEDENKINGEN

OVER DE WARE GROOTTE VAN DEN RHIJNLANDSCHEN VOET,

DOOR

J. H. VAN SWINDEN.

§ 1. Het blijkt uit het Proces-verbaal (*) der verrigtingen van de Heeren VAN BREUGEL, LE FEVRE DE MONTIGNY, AENEAE, en DE GELDER, wegens de vergelijking der ijzeren roede, op het Observatorium der Akademie te Leijden berustende, met de nieuwe Fransche maat, genoemd *Mètre*, dat de gemelde *Rhijnlandsche roede* eene lengte heeft van

$$3^{m}. 767358.$$

§ 2. Vermits nu de Rhijnlandsche voet het twaalfde gedeelte is der Rhijnlandsche roede, en de roede, in het hoofd van gemeld Proces-verbaal, den titel draagt van *die Rhijnlandsche roede, waarvan zich de Hoogleeraar* J. LULOFS *in de vorige Eeuw bediend heeft ter bepaling van de lengte des enkelen secondenslingers te Leijden*, zal men gereedelijk besluiten, dat de Rhijnlandsche voet, door LULOFS ten gemelden einde gebruikt, de lengte zal gehad hebben van het twaalfde gedeelte van $3^{m}. 767358$; dat is, dat die voet gelijk zal geweest zijn aan $0^{m}. 3139465$; hetgeen, daar de voormalige Parijsche voet overeenkomt met $0^{m}. 3248394$, tusschen den Rhijnlandschen voet door LULOFS gebezigd en den Parijschen voet de rede zoude opleveren

van	3139465	tot	3248394
of van	0,966467	tot	1
of van	1391.712	tot	1440

§ 3. Het is voor de Natuurkundigen van eenig belang, de ware lengte van den Rhijnlandschen voet, door LU-

(*) Zie hetzelve in den *Letterbode* voor 1808. No. 3. bl. 35.

LULOFS gebruikt, te kennen, omdat van denzelven de kennis afhangt van de lengte des enkelen flingers te Leijden, van het gewigt van een teerlingſchen voet water, van de inhoudsmaten enz. Deze is ook de reden, waarom ik in mijn Werk over de *Maten en Gewigten* (*) getracht heb dien voet naauwkeurig te bepalen; ik heb denzelven geſteld op 0m. 3138216; hetgeen met het gevolg, uit de bepaling van de gemelde Heeren (§ 2.) afgeleid, te weten met 0m. 3139465, een verſchil maakt van 0m. 0001249, dat is van ⅛ van één *millimètre*, of van $\frac{57}{1000}$ van ééne lijn.

§ 4. Uit deze mijne bepaling van den Rhijnlandſchen voet, door LULOFS gebruikt, volgt, dat de Rhijnlandſche roede zoude moeten geſteld worden, gelijk ik ook in dat Werk gedaan heb, op 3m. 765859; welke roede 1½ *millimetre* of ⅔ lijn en $\frac{8}{100}$ van éénе lijn korter zoude zijn dan de roede volgens de bepaling van de genoemde Heeren (§ 1), en op iederen afſtand van 2512 roeden éénе roede te weinig zoude opleveren. Deze verſchillen, zoo tusſchen de voeten als tusſchen de roeden, zijn te aanmerkelijk, om zoo maar over het hoofd gezien te worden.

§ 5. Daar men nu aan de juistheid der verrigtingen van lieden, in dit vak zoo door en door ervaren als ik weet dat de Heeren LE FEVRE DE MONTIGNY, AENEAE, en DE GELDER zijn, niet kan twijfelen, zoude men gereedelijk de verſchillen, die tusſchen hunne bepaling en de mijne zijn, op mijne rekening kunnen ſtellen, en oordeelen, dat ik mij in het bepalen der lengte van den Rhijnlandſchen voet, door LULOFS gebruikt, op 0m. 3138216, en van de daaruit afgeleide roede op 3m. 765859, merkelijk vergist heb, en onnaauwkeurig te werk gegaan ben. Het is natuurlijk dat ik dit onderzoeke. Ten dien einde heb ik dit ganſche ſtuk nog eens van den beginne af nagegaan en geheel op nieuw bewerkt. Den uitſlag mijner navorſchingen zal men in de beantwoording der vijf volgende vragen aantreffen:

I. Welke maatſtaven heeft de Hoogleeraar LULOFS in zijne proeven over den enkelen ſlinger gebruikt?

II. Welke is de voet, door zijn Hooggel., onder den naam van *Rhijnlandſchen voet*, gebezigd?

III. Wel-

(*) IIde Deel, § 315—§ 328.

:II. Welke redenen maken een nieuw onderzoek desgen noodzakelijk?

[V. Welk onderzoek zoude men nu nog, om allen ijfel, zoo mogelijk, weg te nemen, in het werk kun- stellen?

V. In hoe verre kan men op verfcheiden kopijen van voet door LULOFS, op het Leijdsch Obfervatorium bewaring gefteld, ftaat maken?

[. *Welke Maatftaven heeft de Hoogleeraar* LULOFS *in zijproeven over den enkelen flinger gebruikt?*

§ 6. Tot het meten zijner proefflingers, die vijf in al geweest zijn, heeft de Hoogleeraar LULOFS eenen eren ftaf gebruikt, dien hij zelf aldus befchreven ft (*) (§ XI.) te weten, „ een ftaf van vijf lijnen in het vierkant, aan beide de enden beitelachtig, doch ftomp, afgeflepen, en waarvan de enden regthoekig ftaan op de zijden." Hij heeft dien ftaf, of roede, itervolgens korter en korter laten maken, om de gte zijner vier eerfte proefflingers te bepalen.

Voor de twee eerfte proefnemingen werd (§ XIX, XX.) ftaf (†) gebragt tot eene lengte van 468 l. 754 r. m. Thermometer 62.

Voor de derde, vierde, vijfde, zesde en zevende efneming (§ XXI—XXV.) werd de ftaf verkort, gebragt op . . . . . 466 l. 8194 r. m. Thermometer 52.

Voor de achtfte en negende proef (§ XXVI, XXVII) rd de ftaf weder verkort, en gebragt op 463 l. 8316 r. m. Thermometer 44.

Voor de tiende, elfde en twaalfde proef (§ XXVIII-X) werd diezelfde ftaf of roede, „ die mij," zegt de

(*) In zijne Verhandeling *over de lengte van den enkelen er*, in het IIIde Deel van de *Verhandelingen der Haarche Maatfchappij*: ik zal de §§ dier Verhandeling met romein- cijferletters aanhalen, en fomtijds ook de bladzijden.

(†) Die lengten heb ik voor deze proef moeten berekenen, at de Heer LULOFS (p. 463) alléén de lengte in Parijfche t heeft opgegeven van den flinger tot het middelpunt van bal: ik heb er derhalve middellijn van den bal bij moevoegen, en om redenen, in § XIV gemeld, $\frac{1}{10}$ l. moeten afken. Voor de volgende proeven zijn de lengten door den ogleeraar zelven opgegeven.

de Hoogleeraar, „ *tot Maatstok verstrekte*," gebra gt op . . . . 444 l. 008 r. n.
Thermometer 41½.

Voor de dertiende en veertiende proef gebruikte de Hoogleeraar (§ XXXI.) eene andere ijzeren roede t er lengte van . . . . . . 491l. 9467 r. n.
Thermometer 44½ gr.

Zie daar de vijf maatstaven, door den Hoogleeraar in zijne proeven gebruikt: men ziet, dat de zware ijz e- ren roede van het Observatorium tot nu toe niet te p s komt.

§ 7. Maar hoe heeft de Hoogleeraar de lengten dez es vijf maatstaven achtervolgens gemeten? Voor de de r- tiende en veertiende proef, d. i. voor den vijfden a laatsten maatstaf, heeft zijn Hooggel. eene Parijsche e b- benhouten maat gebruikt: en derhalve behoeven wij o s daarover niet verder uit te laten.

Hoe hij in de overige proeven te werk gegaan is, waarin dezelfde reeds beschrevene (§ 6.) doch acht r- volgens korter en korter gemaakte roede gebruikt is geworden, berigt ons de Hoogleeraar zelf in deze wo r- den, § XI, bl. 438.

„ Ik leide dezen maatstaf met zijne langste zijde op
„ de zware ijzeren roede, die een duim in het vierk nt
„ dik is, en welke ik gebruike om de hoogte van d en
„ *Gnomon*, of zonnestijl, op de groote kamer van ns
„ *Observatorium* te bepalen, en bepaald te laten vo or
„ de nakomelingschap (*). Aan beide de enden ma k-
„ te ik met een zeer fijn mesje eene streep langs de n-
„ den, en zag, met een sterk vergrootglas, of de ge-
„ trok-

(*) Zie daar de voorname reden, waarom die roede bewa ard wordt. De Heer LULOFS herhaalt dezelve in het Certifica at, waarvan wij hier onder § 14 spreken zullen, zeggende: „ *Qui* „ *duo pedes rhenonlandici exactissime conficiunt sextam partem* „ *virgae ferreae in inferiori conclavi Observatorii Leidensis men-* „ *suram praestantis istius altitudinis quâ Gnomon solaris* „ *quem erexi est conspicuus.*" Zijn Hooggel. herhaalt dit ook in zijne *Wijnroeikunde*, § XCVII, bl. 103: „ De zware ijze- „ ren roede, welke mij op de groote kamer van dat zelfde „ Observatorium reeds meer dan eenëntwintig jaren gediend „ heeft om de hoogte van den *Gnomon* of zonnestijl te bepalen, „ bevat *volmaakt zesmalen* die maat van twee Rhijnlandsche „ voeten."

trokken ſtreep wel juist met die enden overeenkwam: vervolgens mat ik met een ſtaafpasſer, die zeer fijne punten heeft, den afſtand tusſchen de twee ſtrepen: dit deed ik ſomtijds zes malen; ſomtijds liet ik het bij drie of vier malen berusten: hetgeen er meer of minder was dan *drie voeten* mat ik door middel van eene zeer fijne ſchaal, telkens het vergrootglas te hulp roepende."

§ 8. De zware ijzeren roede van het *Obſervatorium*, die lfde, welke de bewuste Haagſche Commisſie (§ 1) ge-ꞏten heeft, heeft dan in deze proeven gediend, om de te ꞏten maatſtaven op te leggen, derzelver lengte met inſneden ſtrepen aan te teekenen, en om vervolgens die ıgten te meten; of liever, om derzelver overmaat bon of afwijking van *eene beſtendige lengte van drie voe*ꞏ*z* te meten met eene zeer fijne ſchaal, waarvan de rhouding met de Rhijnlandſche en Parijſche maten voren bepaald was geworden; *misſchien* wel met die lfde ſchaal, waarvan, volgens § XXXI, 4940 deeꞏn in één Rhijnlandſchen en 5111 in één Parijſchen ꞏet gaan.

§ 9. Maar welke is die beſtendige lengte van *drie voe*ꞏ*n* geweest, door LULOFS tot het meten zijner maatſtaꞏen gebruikt? was dezelve ééns voor al op die zware zeren roede afgeteekend geworden? Hoe waarſchijnlijk it ook zij, de Hoogleeraar zegt er niets van: zoo ꞏen; moet zijn Hooggel., bij iedere meting, dien afꞏand van *drie voeten* weder op de ijzeren roede *geappli*ꞏ*erd* hebben. Doch in alle gevallen rijst nog eene ıdere vraag op: welke waren die *drie voeten*? waren ꞏt *Franſche*, dan wel *Rhijnlandſche* voeten? Hetgeen andere woorden hier op neerkomt, heeft de Heer LUꞏꞏFS zijne vier maatſtaven (§ 6, 7) met eene *Franſche*, ꞏn wel met eene *Rhijnlandſche* voetmaat gemeten? Zijn ꞏl. laat zich daarover niet uit.

§ 10. Het mangelt niet aan redenen, die kunnen doen ꞏſen, dat LULOFS eene Franſche drievoetsmaat in die ꞏtingen zoude gebruikt hebben: 1°. Alle de lengten ꞏner proefſlingers worden ook in Franſche maat opgeꞏven: 2°. In alle de berekeningen der proeven is de ꞏanſche maat gebruikt: 3°. De Hoogleeraar ſpreekt nerꞏns van een maatſtaf van drie Rhijnlandſche voeten, ꞏlken hij eerst te pas gemaakt, of immers onderzocht ꞏude hebben: 4°. Hij had eene Franſche maat van drie

voeten bij de hand, door den beroemden LE MAIRE ver-vaardigd, aan den Hoogleeraar MUSSCHENBROEK toebehoorende, en door dezen aan zijnen ambtgenoot geleend (*): en die maat is in de daad tot het vergelijken van den Rhijnlandschen voet met den Parijschen gebruikt. 5°. De laatste of vijfde maatstaf (§ 7) is door den Hoogleeraar in Fransche maat gemeten geworden.

Zoo deze gissing gegrond mogt zijn, zoude de bewuste zware ijzeren roede in deze proeven, in geene opzigten hoegenaamd, als geheele of gedeeltelijke maatstaf gebruikt geweest zijn, maar alleen, gelijk straks (§ 12) blijken zal, om de verhouding van den Rhijnlandschen voet met den Parijschen te bepalen.

§ 11. Het voorgaande is slechts eene gissing; en er zijn ook redenen genoeg voorhanden, om, en veelligt met meerder grond, te denken, dat de Heer LULOFS Rhijnlandsche maat tot het meten zijner Maatstaven gebruikt heeft. Laat ons dit aannemen, en onderzoeken wij, wat er uit volgt.

Of die zware ijzeren roede, waarover hier gehandeld wordt, in voeten verdeeld is, moet ik betuigen mij niet te herinneren, hoewel ik, in het jaar 1794, met wijlen mijnen dierbaren Vriend den Hoogleeraar NIEUWLAND, die roede in handen gehad, en, in andere opzigten, nagegaan heb. Of, indien zij in de daad in voeten verdeeld is, die twaalf deelen alle volkomen aan elkanderen gelijk zijn (iets dat zeer moeijelijk valt te verrigten, en in de meeste maatstaven geen plaats heeft), ten minste of er op die roede eene lengte van drie voeten is, welke naauwkeurig het vierde gedeelte van de gehee-

(*) *Verh. over den enkelen Slinger*, § XII: „In de eerste plaats heb ik mij bediend van eene halve *toise*, of een „maatstaf bestaande uit drie Parijsche voeten, welke in den „jare 1733, door den Heer DU FAY aan mijnen wijdberoemden ambtgenoot den Heer P. VAN MUSSCHENBROEK gezonden „is. Deze halve *toise* bestaat uit eenen zwaren ijzeren staf, „op welken eene koperen plaat is vastgehecht door den beroemden konstenaar LE MAIRE te Parijs: de lengte van drie „voeten is bepaald door twee lijnen, wier eene zeer fijn, „de andere een weinig breeder is." Uit deze beschrijving, gepaard met hetgeen § 23 gezegd zal worden, durf ik niet met zekerheid opmaken, of de bewuste drie voeten op het koper dan wel op het *ijzer* gesneden geweest zijn.

le roede uitmaakt, is mij geheel onbekend. Van ig onderzoek, deswegens ondernomen, spreekt de r LULOFS niet.

loe dit zij, het lijdt bij mij geen twijfel, of de lengvan *drie voeten*, door den Hoogleeraar tot het meten er Maatstaven gebruikt, zal, zoo zij uit Rhijnlande voeten bestaan heeft, naauwkeurig het drievoud reest zijn van die lengte, welke de Hoogleeraar voor Rhijnlandschen voet gehouden, en naar welken hij en staf, onder den naam van *Rhijnlandschen voet*, verrdigd, getoetst, en goedgekeurd heeft.

12. Welke is nu de lengte geweest van dien Rhijnlschen voet, door den Hoogleeraar gebruikt? Hiergeeft zijn Hooggel. ons het volgend berigt, § XI, 439.

, De lengte van den Rhijnlandschen voet had ik al in het aar 1752" [dat is vier jaren vóór het doen der proeover den enkelen slinger) ,, met de uiterste omzigigheid onderzocht; toen al voornemens zijnde om 'eeniger tijd proeven te doen over de lengte van den nkelen slinger, en om door dezen weg ook te verroeden dat men in het vervolg van tijden in onzekerleid mogt zijn over de juiste lengte van deze maat. k nam *het twaalfde gedeelte van de ijzeren roede die op het Observatorium is*, en vond dat deze lengte volnaakt overeenkwam met de maat, die aan het Leijdche Stadhuis in den muur gemetseld is. Deze maat eestaat uit twee duimen, die door eene regtopstaande jzeren staaf worden gekoppeld. — Ik heb den afand der duimen juist in het midden genomen, wanleer dezelve ten volle overeenkwam met het twaalfle gedeelte van de ijzeren roede op het Observatorium."

daar den Rhijnlandschen voet door LULOFS gebel, en veelligt tot het doen van proeven over den enn slinger gebruikt. De eenige zin dan, waarin men gen kan dat die zware ijzeren roede tot dezelve geld heeft, is, dat de Heer LULOFS het twaalfde gete daarvan zoude genomen, vervolgens naar dat alfde gedeelte maatstaven vervaardigd, en dezen ruikt zoude hebben (*). Maar iets anders is de

(*) Het staat buiten twijfel, dat het oogmerk van den Heer ofs geweest is, het twaalfde gedeelte van die roede tot voet

de roede zelve, iets anders haar twaalfde gedeelte te gebruiken.

De roede is wat zij is: dat is, zij heeft eene bepaalde lengte: maar men kan zich in het nemen van het twaalfde gedeelte verzinnen: men kan daarin eene feil van $\frac{1}{100}$ deelen van ééne lijn bij v. begaan: en al begaat hij, die, zoo als de Hoogleeraar, dat twaalfde gedeelte afpast, die feil al niet, zij kan zeer gemakkelijk door den Konstenaar begaan worden, welke die hoegrootheid in koper of ijzer afsteekt en maten naar dezelve vervaardigt, gelijk er zulke feilen dikwerf begaan zijn, en met name in dien koperen staf, welken LULOFS op het Observatorium bezorgd heeft (§ 14) om de lengte des Rhijnlandschen voets te bewaren en aan de Nakomelingschap over te brengen.

Voor het overige, de Hoogleeraar heeft niet opgegeven, welke middelen hij gebruikt heeft om het twaalfde deel van die roede te nemen, en daarna zich te verzekeren dat die lengte in de daad juist het twaalfde gedeelte geweest is: ook niet, op welke wijze hij zich verzekerd heeft, dat de door den Konstenaar vervaardigde voetmaat, in de daad en zonder eenige feil, met de opgegevene lengte overeenkwam.

II. *Welke is de voet, door den Hoogleeraar* LULOFS, *onder den naam van Rhijnlandschen voet, gebruikt?*

§ 13. De Hoogleeraar LULOFS heeft dan, zoo ik wel heb, de bewuste ijzeren roede van het Observatorium tot het meten zijner maatstaven ter bepaling zijner proefslingers niet gebruikt, maar wel eene bepaalde lengte, welke zijn Hooggel., als dezelve voor het twaalfde gedeelte dier Roede houdende, met den naam van *Rhijnlandschen voet* bestempeld heeft. Wanneer men dan van den Rhijnlandschen voet spreekt, volgens welke de lengte des enkelen slingers bepaald is, moet die voet, en niet

voet te gebruiken, en het zesde gedeelte tot eene *tweevoetmaat*: dit laatste blijkt hieruit, dat hij van de *twee voeten*, welke gegraveerd zijn op de plaat, in het kistje van het Observatorium liggende, (§ 14) zegt: *qui duo pedes &c.* Zie hier boven § 7, noot.

niet het twaalfde gedeelte van de gemelde roede, zoo als die nu bevonden of berekend wordt, worden gebruikt.

Maar welke is dan de lengte van dien Rhijnlandschen voet, door LULOFS gebruikt? Of die staf, welken de Hoogleeraar naar zijne opgave heeft laten maken, en welken hij op de maat, die in den muur van het Leijdsche Stadhuis gemetseld is, ter toetse gebragt heeft, (§ 12) nog aanwezig is, is mij onbekend. Doch bij mangel van dit belangrijk stuk zijn er twee middelen voorhanden, om over de lengte van dien voet te oordeelen: 1°. Het *exemplaar*, als ik mij zoo mag uitdrukken, van dien voet, hetwelk door den Heer LULOFS zelven ter nagedachtenis op het Observatorium bezorgd is: en 2°. Die verhouding tusschen den Rhijnlandschen en den Parijschen voet, welke LULOFS, niet naar dat *exemplaar*, maar naar zijne oorspronkelijke verrigtingen, heeft daargesteld. Laat ons die beide middelen bij de hand nemen.

§ 14. Het bewuste exemplaar van den Rhijnlandschen voet, door den Hoogl. LULOFS gebruikt, bestaat in eene koperen plaat of *liniaal*, waarop zijn Hooggel. twee Rhijnlandsche voeten heeft laten snijden, naar den voet, door hem tot het bepalen van den enkelen slinger gebruikt (*). Deze plaat ligt, met twee andere derge-

(*) LULOFS spreekt van die plaat aldus in het Certificaat: „*Pedis Rhenolandici veram longitudinem exploravi, determinavique, tum attendendo ad mensuram illam quam curiae Leidensis anterior facies conspiciendam praebet, tum eam conferendo cum longitudine ulnae Lugduno Batavae, quae secundum Snellium in Eratosthene Batavo* (*Lib.* 2. *Cap.* 4.) *complectitur* 2187 *earum partium quarum* 1000 *conficiunt pedem rhenolandicum: ipse proinde exacte mensuravi ulnam Leidensem, quae omnium ulnarum quas in hac civitate adhibere licet, est exemplar, invenique eam continere* 2186.1 *earum particularum.*" Van die lengte der Leijdsche elle heeft de Heer LULOFS ook in zijne Verhandeling over den enkelen slinger, § XI. bl. 440, gesproken. Zijn Hooggel. gaat in het Certificaat dus voort: „*Collato autem pede rhenolandico cum parisino repperi illum complecti* 1391.835 *illarum partium quarum* 1440 *hanc constituunt. Secundum hanc rationem* IPSE *regulae orichalceae, in hac Thecâ mensurae parisinae comiti, incidi veram longitudinem, eamque tum punctis tum lineolis* „*sub-*

gelijke platen, in een Magahonij-houten kistje, en is met een eigenhandig Certificaat van den Heer LULOFS, op perkement, geschreven, voorzien: zijnde dit kistje door zijn Hooggel. op het Leijdsch Obfervatorium, als een gedenkteeken zijner verrigtingen en der daarin liggende maten, gesteld. Op eene der twee genoemde Platen zijn twee Londonsche voeten gesneden, naar de verhouding, die de Heer LULOFS uit de beste Engelsche Schrijvers heeft opgemaakt (*): op de andere zijn twee *Fransche voeten*, waarvan straks (§ 17) nader.

Hoe veel valt het niet te bejammeren, dat de Rhijnlandsche tweevoetsmaat, op de eerstgemelde plaat gesneden, en welke tot Legger van den Rhijnlandschen voet dienen moest, ongelukkig is uitgevallen? De lengten immers der drie strepen AB, CD, EF, die

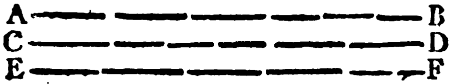

ieder twee voeten moesten aanwijzen, zijn niet gelijk aan elkanderen. Dit is aan de Heeren AENEAE, LE NOIR, en mij, bij eene naauwkeurige meting, te zamen door ons

„ *fubtilisfimis definivi, qui duo pedes &c.*" Hieruit zoude men kunnen opmaken, dat die Rhijnlandsche voetmaat niet op die plaat gesneden is geworden naar den *materieelen maatstaf* van een voet, te voren door den Hoogleeraar vervaardigd en op het Stadhuis getoetst, maar naar de opgemaakte verhouding met den Parijschen voet, en naar dezen: en zoo dit plaats heeft, zoude, al waren de drie strepen AB, CD, EF volkomen onderling gelijk, de juistheid van dien op de plaat gesnedenen Rhijnl. voet afhankelijk zijn van de juistheid des gebruikten Parijschen voets.

(*) De Heer LULOFS spreekt er aldus van in het gemelde Certificaat: „ *Tertio tandem loco huic Thecae servandam tradidi regulam orichalceam, cui* IPSE *incidi, punctisque tenuissimis determinavi longitudinem duorum pedum Londinensium juxta proportionem in Transactionum Philosophic. No.* 460. *p.* 85. *ab ipsa Societate regia definitam: autem mensura continet* 1351.479 *earum partium quarum* 1440 *conficiunt duos pedes Parisinum.*"

s te Parijs verrigt, gebleken (*); en het is daarna
g door andere metingen bevestigd geworden. Het is
:halve onzeker, welke der drie ftrepen AB, CD, of
' men voor de lengte van den bedoelden voet moet
uden, en of wel een derzelve daarvoor te houden
Die plaat kan dan, ongelukkiglijk, niet tot aanwij-
ig van den waren Rhijnlandfchen voet, zoo als die door
LOFS gebruikt is, ftrekken; en dit eerfte middel van
tfen vervalt; hoewel het mij gebleken is, dat de
eep EF in de temperatuur van 49 graden van Fahren-
it zeer ten naasten bij de lengte des Rhijnlandfchen
ets uitdrukt, zoo men deszelfs rede tot den Parij-
ien voet ftelt als 1391.15841 tot 1440; eene rede,
ik geoordeeld heb (§ 18) te moeten aannemen (†).

§ 15. Met het tweede middel (§ 13) is het beter ge-
ld; te weten met de opgave der verhouding, welke
LOFS tusfchen den Rhijnlandfchen voet, reeds in het
r 1752 door hem bepaald, en den Parijfchen voet ge-
d heeft.

De Heer LULOFS berigt daaromtrent (§ XII), „ door
twaalf herhaalde metingen op eene halve *toife*, beftaande
uit eenen zeer zwaren ijzeren ftaf, op welken eene ko-
peren plaat is vastgehecht, door den beroemden LE
MAIRE te Parijs, den Parijfchen voet tot den Rhijn-
landfchen bevonden te hebben te ftaan als 1440 tot
1391.835: en vervolgens op eene ebbenhouten twee-
voetsmaat, door LANGLOIS vervaardigd, de rede
dier twee Maten insgelijks bevonden te hebben als
1440 tot 1391.835, of," voegt er de Hoogleeraar
, „ iets minder, als ik een middengetal neem uit vele
metingen, die alle door een vergrootglas gedaan
zijn, en die zeer weinig van elkanderen verfchil-
len; zoo dat ik, tot nog toe, gerust ben op deze
bepalingen."

Om daarop gerust te zijn, worden er twee dingen
eischt: 1°. Dat de Hoogleeraar LULOFS de rede, die
tusfchen de twee door hem gebruikte voetmaten
arlijk plaats had, naauwkeurig bepaald hebbe: 2°.
t de Parijfche maat, door zijn Hooggel. gebruikt,
juist

(*) *Verh. over volm. Maten en Gewigten*, II Deel, § 315.
(†) *Ibid.* § 321, 322, 323.

juist en naauwkeurig de ware Parijsche voet zij. Beide die stellingen behooren onderzocht te worden.

§ 16. Ik betuig geene redenen te kunnen zien, om welke men zoude kunnen stellen, dat de Heer LULOFS zich in het bepalen der gemelde rede zoude vergist hebben. Allen, die zijn Hooggeleerden van nabij gekend, of zijne werken bestudeerd hebben, weten, met hoe veel naauwkeurigheids hij gewoon was te handelen. Met een innerlijk genoegen bewijs ik die hulde aan de nagedachtenis van mijn beroemden Leermeester. Ik heb derhalve, zonder eenige bedenking, aangenomen, dat de rede van den Rhijnlandschen voet, door den Heer LULOFS gebruikt, tot den door hem gebezigden Parijschen voet, de rede is van 1391.835 tot 1400, welke zijn Hooggeleerde heeft opgegeven: en ik vrees niet, dat men mij zal beschuldigen, daarin roekeloos te werk gegaan te zijn.

§ 17. Laat ons nu de Parijsche voetmaat, die de Heer LULOFS gebruikt heeft, onderzoeken.

Zijn Hooggeleerde heeft noodzakelijk moeten berusten in die voetmaten, welke te Parijs door beroemde Konstenaren, onder opzigt van DU FAY, of LE MONNIER, of MAIRAN vervaardigd, en hem bezorgd waren, en dezelve voor den waren Parijschen voet houden. Deze voetmaten nu waren de halve *toise* van LE MAIRE en de tweevoetsmaat van LANGLOIS in ebbenhout gesneden, beiden reeds hier boven (§ 10. § 15) gemeld. Naderhand is er nog eene derde voetmaat bijgekomen, te weten eene koperen plaat of liniaal, waarop door LE MAIRE twee Parijsche voeten gesneden zijn. De Heer LULOFS getuigt, deze voetmaat *volkomen* gelijk aan de twee voorgaande bevonden te hebben (*). Deze derde Maat

(*) *Wijnroeikunde*, § XCVII. „ Ik vond, dat deze voet-„ maat *juist* overeenkwam met diegene, welke ik in mijne „ proeven omtrent den enkelen Slinger gebruikt had, en welke „ door den Heer LANGLOIS te Parijs op ebbenhout gesneden „ is." Van die derde, nog aanwezige, en in het kistje berustende Parijsche voetmaat, spreekt de Heer LULOFS met deze woorden in het Certificaat: „ *Cum igitur Anno MDCCLVI* „ *id agerem ut longitudinem penduli simplicis in observatorio* „ *Lugduno Batavo per experimenta circumspecte instituta ex-* „ *plorarem, eandemque cum aliorum observatis conferrem ac-* „ *curatius, petivi ab inclyto* DELISLE, *Academiae scientiarum* „ *apud Parisinos dignissimo membro, ut mecum communicaret* „ xc-

at is nog aanwezig: zij is die, welke wij hier bo- (§ 14) gezegd hebben dat ter gedachtenis in het ruste kistje op het Leijdsch Obfervatorium ge- d is.

De Heer AENEAE en ik hebben gelegenheid gehad die t te onderzoeken: en de Heer AENEAE, dezelve met e gewone naauwkeurigheid nagaande, heeft ontdekt, die maat op iederen voet $\frac{7}{100}$ van ééne lijn korter is de ware Parijfche voet; dat is, dan het $\frac{1}{6}$ gedeelte van *toife* genoemd *toife du Perou*: een verfchil, het- lk ik, nadat ik van hetzelve door den Heer AENEAE lerrigt was geworden, op verfchillende wijzen en tij- onderzocht en bevestigd heb.

18. Hieruit volgt, 1°., dat, zoo de halve *toife* van LE IRE en de voetmaat van LANGLOIS in de daad volko- n overeenkwamen met deze Parijfche maat, welke LOFS meende dat de juiste Parijfche voet was, en halve 144 Parijfche lijnen te bevatten, zij waarlijk geen 4, maar alleen 143 $\frac{93}{100}$ Parijfche lijnen lang waren. Dat de rede van 1440 tot 1391.835 door LULOFS op- geven, buiten zijn Hooggel. fchuld, niet is die van Rhijnlandfchen voet, door zijn Hooggeleerden ge- ikt, tot den *waren* Parijfchen; maar de rede van n Rhijnlandfchen voet tot den Parijfchen, welke op de ve toife van LE MAIRE, of op de ebbenhouten voetmaat LANGLOIS gefneden is, zoo die voeten in de daad komen gelijk waren met dien, welke op de koperen at van het bewuste kistje gefneden is.

Waaruit dan eindelijk 3°. volgt, dat de rede tusfchen waren Parijfchen voet van de *toife du Perou*, en den ijnlandfchen voet door LULOFS gebruikt, opgemaakt moet

veram longitudinem pedis parifini juxta exemplar publica auc- toritate publico in loco repofitum, a celebrioris nomine artifice exactisfime definitum. Annuit meae petitioni Vir eximius, ic longitudinem duorum pedum, a praeftantisfimo artifice LE MAIRE, *orichalceae regulae, quae in hac Theca includitur, incidi curavit, rem omnem approbante illuftri de* MAIRAN, *qui eadem hac menfura ufus fuerat in determinanda penduli fimplicis longitudine in urbe Parifina, eandemque adhibuerunt Academiae regiae fcientiarum Membra, in definiendis gra- dibus Latitudinis in Gallia, Laponia, Perua, ac prope Africa- num Promontorium Bonae Spei."*

moet worden uit de zamenftelling van deze twee redens: te weten:

Voet op de koperen Plaat tot Rhijnlandfchen voet
als 1440 tot 1391.835
Ware Parijfche voet tot voet op de koperen Plaat
als 144 tot 143.93

Derhalve

Ware Parijfche voet tot Rhijnlandfchen voet
als 1440 × 144 tot 1391.835 × 143.93
Dat is als 1440 tot 1391.15841
als 1 tot 0.9660822

welke rede dezelfde is, die ik in mijn Werk over *Maten en Gewigten* heb opgegeven (*), en die ik in mijne Vergelijkings-tafelen gebruikt heb; eene rede, waarmede die, gelijk ik toen heb doen opmerken, welke men uit de naauwkeurigfte proeven over het gewigt van een teerling - Parijfchen voet, en een teerling - Rhijnlandfchen voet water, afleidt, flechts een tienduizendfte gedeelte verfchilt (†).

§ 19. Ik kan dan niet zien of die rede is door mij met juistheid bepaald geworden, daar zij gevestigd is, 1°. op eene onmiddellijke meting van de nog aanwezige zoogenaamde Parijfche voetmaat, door den Heer AENEAE verrigt, en door mij bevestigd; en 2°., bij mangel van dien zelfden individueelen Rhijnlandfchen voet, welken LULOFS gebruikt heeft, op de rede, welke zijn Hooggeleerde zelf tusfchen dien voet en eene andere nog aanwezige voetmaat gefteld heeft. Zoo die rede, door den Heer LULOFS gefteld, niet juist is, waartoe ik geen de minfte redenen weet, zouden zijn Hooggel[e]. proeven over den enkelen Slinger vrij wat van derzelver waarde verliezen.

§ 20. Hoewel de ijzeren roede van het Leijdsch Obfervatorium, waarvan de lengte onlangs door de Heeren VAN BEEUGEL, LE FEVRE DE MONTIGNY, AENEAE en DE GELDER met zoo veel naauwkeurigheids bepaald is, op

(*) § 319, alwaar door eene tastbare drukfeil ftaat 1391.1577 tot 1400, in plaats van 1391.1584 tot 1440.

(†) *Ibid.* § 320.

op hoog bevel als de ware Rhijnlandsche roede aangenomen is (*), en derhalve het twaalfde gedeelte daarvan, of om. 3139645 (§ 2) *voortaan* tot Rhijnlandschen voet zal gebruikt worden: neemt dit niet weg, dat men in de Natuurkunde zich wel zal moeten wachten, om de proeven over den enkelen Slinger, het gewigt van een teerlingschen voet water, en al wat daarvan afhangt, naar dien voet te berekenen, zoo lang niet gebleken zal zijn, dat hetgeen wij in § 18 gesteld hebben geheel van grond ontbloot is. Ook ben ik van oordeel, dat, welke dan ook de reden zij, waarom de voet, door LULOFS gebezigd, immers zoo veel ik heb kunnen nagaan, $\frac{87}{1000}$ van ééne lijn (§ 3) korter is dan het twaalfde gedeelte van de bewuste roede, welk twaalfde gedeelte echter LULOFS van zins was te gebruiken, het te wenschen ware dat dit verschil geen plaats had, en dat alle onderzoekingen, die men zal kunnen doen, om deze zaak te voldingen, zeer nuttig zullen zijn.

III. *Over de redenen, die een nieuw onderzoek van deze zaak noodzakelijk doen worden.*

§ 21. Ik stel te meer belang in de ware bepaling van den Rhijnlandschen voet, door LULOFS gebruikt, daar ik niet ontveinzen kan, dat er, voor mij, op dit stuk nog vele zwarigheden zijn, die ik gaarne opgelost zag, maar welke ik buiten staat ben op te lossen, en waarvan de vereffening een geheel nieuw onderzoek vordert. Zij zijn ontleend uit de lengte zelve des enkelen Slingers.

LULOFS heeft uit zijne proeven besloten, dat de lengte des enkelen Slingers, die te Leijden de seconden slaat, 455 l. 963 Rhijnl. maat bevat. HUIGENS heeft ééne eeuw te voren, te weten in 1664 (†), gevonden, dat de lengte

(*) De Minister van Finantien heeft, bij Notificatie van den 22 Februarij ll., ter kennisse van alle en een iegelijk, wien zulks aangaat, gebragt, dat zijne Majesteit de Koning, bij een Decreet van den 18 dier maand No. 3, „ als *uitsluitende eenheid* voor „ de Rhijnlandsche Maat, bij de metingen ten dienste van „ het middel der Verponding, heeft bepaald, en als zoodanig *gesanctioneerd*, den ijzeren staf of roede, thans nog „ aan de Koninklijke Akademie te Leijden voorhanden;" te weten die zelfde roede, van welke wij nu spreken.

(†) Zie BIRCH, *History of the Royal Society*, I. p. 495.

te des enkelen Slingers, die in den Haag de halve seconden slaat, 9½ duimen Rhijnlandsche maat bedraagt: hetgeen derhalve voor den Slinger, die de heele seconden slaat, het viervoud, of 38 duimen, dat is 456 l. geeft. Het verschil van $\frac{37}{1000}$ van eene lijn, hetwelk er tusschen de beide bepalingen plaats heeft, is al zeer gering, en kan gemakkelijk of van eenig verschil van temperatuur, of van eenige zeer geringe ongelijkheid in de maten afhangen: met slechts eene verandering in de proef van HUIGENS van $\frac{1}{100}$ van ééne lijn te maken, vereffent men alles. Deze overeenkomst tusschen de beide bepalingen is, zoo niet een bewijs, ten minste een groot vermoeden voor de naauwkeurigheid der proeven van LULOFS; en verschaft bovendien gewigtige redenen om te denken, dat LULOFS alles, oorspronkelijk, in Rhijnlandsche maat gemeten heeft. (§ 11.)

§ 22. Maar aan den anderen kant, zoo heeft LULOFS de door hem gevondene lengte des Slingers ook in Parijsche maat opgegeven, en wel met 440 l. 7118 (*) van die maat uitgedrukt; in welke uitdrukking de herleiding tot het luchtledige niet begrepen is; het zij dan dat LULOFS die lengte oorspronkelijk met Parijsche maat gemeten hebbe (§ 10), het zij hij de Rhijnlandsche maat tot de Parijsche hebbe overgebragt volgens de door hem bepaalde rede (§ 15) van 1391.835 tot 1440. Hoe dit zij, het is buiten twijfel, dat de Parijsche voet, die op de nog aanwe-

(*) HOOK zegt (*Posthumous Works*, p. 458) dat HUIGENS de lengte van den Slinger gevonden heeft te zijn 3v. od. 8½ l. Parijsche maat, of 440 $\frac{1}{6}$ l. of 440 l. 167. Om dit te verstaan, behoort men te weten, dat HUIGENS de rede van den Rhijnlandschen voet tot den Parijschen stelde als 139 tot 144 (*Horolog. oscillatorium*, Pars IV. Prop. XXV), waarin hij door PICARD gevolgd is, doch welke naderhand de rede van 1392 tot 1440 gesteld heeft. De eerste rede is te klein, de tweede te groot. Indien men nu 456 Rhijnlandsche lijnen voor de lengte des Slingers, volgens HUIGENS stelt, en dit volgens de rede 139: 144 in Parijsche maat overbrengt, verkrijgt men juist de 440 l. 167 Parijsche maat, die HOOK stelt. Dit gezegde van HOOK is derhalve slechts eene verkeerde overbrenging van maat tot maat: de ware lengte des Slingers, door HUIGENS gesteld, is 456 l. Rhijnlandsche maat. De lengte des Slingers te Parijs is volgens PICARD 3v. od. 8½ l. Parijsche maat, of 440 l. 5, volgens MAIRAN 440 l. 56.

...zige schaal gesneden is (§ 17), $\frac{1}{60}$ van ééne lijn te ...rt is; en derhalve, dat, zoo het waar is, gelijk LU... ...FS gesteld heeft (§ 17), dat die voet volmaakt gelijk aan die Parijsche voetmaten, welke hij in het doen ...ner proeven gebruikt heeft, deze ook $\frac{7}{100}$ van ééne ...jn te kort geweest zullen zijn: dat is $\frac{7}{100}$ van ééne ...jn op één voet of 144 lijnen: of $\frac{7}{14400}$, dat is $\frac{1}{2057}$ of ...eer ten naasten bij $\frac{1}{2000}$ van het geheel. Zoo dan de Slinger gemeten geweest ware met den waren Parijschen voet, dat is met een voet, die $\frac{1}{2000}$ langer geweest was, zoude men de lengte deszelven $\frac{1}{2000}$ gedeelte, dat is o l. 22 korter gevonden hebben: en die lengte des enkelen Slingers te Leijden zoude o l. 22 minder bedragen dan 440 l. 7118: dat is, zoude gelijk moeten zijn aan 440 l. 492 van den waren Parijschen voet.

Deze lengte nu van 440 l. 49 is voor den Slinger op die Breedte, waarop Leijden gelegen is, buiten twijfel te kort. Want neemt men de lengten des Slingers aan, gelijk zij bepaald zijn geworden, eensdeels door MAIRAN te Parijs, op 440 l. 56 (*), anderdeels door BOUGUER (†) in Peru, aan het oppervlak der zee, zonder correctie voor de temperatuur, op 439 l. 07, of, gelijk het behoort, met o l. 075 door de correctie aan te nemen, op 439 l. 145, dan vindt men door de Theorie, welke, gelijk bekend is, op dit stuk naauwkeurig is (‡), dat de lengte des enkelen Slingers te Leijden bedragen moet 440 l. 701, dat veel met 440 l. 492 verschilt, doch veel beter met het gezegde van LULOFS, dat is met 440 l. 712, overeenkomt. Indien men de rede gebruikt, die er tusschen de Parijsche en Rhijnlandsche voeten, volgens de bepaling der bewuste Haagsche Commissie, plaats heeft (§ 2), te weten die van 1 tot 0.96647, dan zal men de 455 l. 963, die de Slinger in Rhijnlandsche maat lang is, gelijk vinden aan 440 l. 676 Parijsche maat: dat veel minder, zoo met de Theorie, als met de bepaling van LULOFS zelven, verschilt dan 440 l. 492.

§ 23. Hieruit nu wordt deze twijfel geboren. Zoude

(*) *Memoires de l'Acad. des Sciences, Ao.* 1735.
(†) BOUGUER, *fig. de la Terre*, p. 339.
(‡) Zie *Verh. over volm. Maten en Gewigten*, § 57, I Deel, p. 95.

de die Parijſche voet, welke nog in het kistje van het Leijdsch Obſervatorium aanwezig is, en welke door den Hr. AENEAE en mij is onderzocht geworden (§ 14), wel zoo volkomen gelijk geweest zijn met de halve toiſe van LE MAIRE en de ebbenhouten maat van LANGLOIS, beiden door den Heer LULOFS gebruikt, als zijn Hooggel. wel gedacht heeft? want zoo zij gelijk waren, moet men wel 440 l. 492 aannemen; of LULOFS moet zich in de rede, die hij geſteld heeft tusſchen zijnen Rhijnlandſchen voet en den zoogenaamden Parijſchen door hem gebruikt, vergist hebben; dat moeijelijk valt te denken. Om dit te beſlisſen, zoude men die beide maten, te weten, de halve toiſe van LE MAIRE en de ebbenhouten tweevoetsmaat van LANGLOIS, moeten nagaan. De halve *toiſe*, die den Hoogleeraar MUSSCHENBROEK toebehoorde, is, in het jaar 1762, met alle de Inſtrumenten, zijn Hooggeleerden toebehoorende, te Leijden door de Heeren LUCHTMANS verkocht, en ſtond op den Catalogus onder N°. 628 aldus beſchreven: „ Een ijzeren „ ſtaaf met koper bekleed, waarop de voetmaat van 3 „ Parijſche voeten, in een voedraal." Door wien dit ſtuk gekocht is, zoude nog na te zien zijn; en daardoor zoude men misſchien aanleiding krijgen, om te kunnen nagaan, in wiens handen die halve *toiſe* zich thans bevindt. Van de voetmaat van LANGLOIS kan ik geen berigt geven hoegenaamd.

Het blijkt uit het gezegde, dat er nog vrij wat te doen valt, eer dat alles, wat tot den Rhijnlandſchen voet, door LULOFS gebruikt, betrekking heeft, vereffend is; en dat een nader onderzoek zeer noodzakelijk wordt.

IV. *Over het onderzoek, dat men nog in 't werk zoude kunnen ſtellen, om allen twijfel weg te nemen.*

§ 24. Ik neem de vrijheid, om, zoo wel met betrekking tot de roede van het Leijdsch Obſervatorium, als omtrent den Rhijnlandſchen voet, door LULOFS gebruikt, het volgende onderzoek voor te dragen; met opregte wenſchen, dat het door de Heeren, die daartoe gelegenheid hebben, moge ondernomen worden.

I. Zijn er eenige echte beſcheiden voorhanden, waaruit men zoude kunnen beſlisſen, of met waarſchijnlijkheid opmaken, dat die ijzeren roede op het Leijdsch Obſervato-

orium de echte Rhijnlandſche roede is, en meer dien naam verdient dan andere *individueele* dergelijke maatſtaven of roeden, die op publieke plaatſen in dit Land, in Gemeenclands-huizen, bij v. van Rhijnland, Schieland, Delftland, daar er voorheen zulke waren, of wel op Stadshuizen enz. gevonden worden?

§ 25. II. Is de ijzeren roede van het Obſervatorium te Leijden in voeten, of in voeten en onderdeelen van voeten, verdeeld? Zoo ja, zijn alle die voeten, en onderdeelen van voeten, volkomen gelijk?

§ 26. III. Is die ijzeren roede volkomen regt? of wel, is dezelve nog, gelijk wijlen de Hooggel. Heer NIEUWLAND en ik zulks in 1794 gezien hebben, eenigzins gekromd? Zoo zij nog gekromd is, hoe groot is die kromte, en hoeveel zoude de regte lijn, die de beide uiterſten vereenigt, langer worden dan zij nu is, indien die roede regt wierd? Zoo de roede, integendeel, nu volkomen regt is, weet men, of zij zulks geworden is door eenigen tijd in eene tegengeſtelde rigting geplaatst geweest te zijn? of wel door dat men er gewigten op geplaatst heeft? enz.

§ 27. IV. Hebben NIEUWLAND en ik in het jaar 1794 wèl geöordeeld, toen het ons toegeſchenen is, dat die roede aan de enden noch volkomen vlak, noch genoegzaam haaks is? Indien de roede in de daad geſteld is gelijk wij geöordeeld hebben, zoude men kunnen nagaan, welk verſchil dat gebrek van volkomen vlak te zijn in de lengte der roede te weeg brengt? welk het verſchil der zijden is? welk de lengte van eene derzelven?

§ 28. V. Is er ergens op die roede een juiste afſtand van drie voeten (§ 8,-§ 12) afgepast? Zoo ja, zijn zij, gelijk men zoude kunnen gisſen (§ 10), Franſche voeten, dan wel Rhijnlandſche? Zoo zij Franſche voeten zijn (*), zijn zij dan volkomen gelijk aan drie van die voeten, waarvan er twee geſneden zijn op de plaat, die

(*) Zoo dit plaats had, zoude men moeten beſluiten, dat de gisſing, hier boven § 10 geöpperd, waarheid is: en dan zoude men er uit moeten afleiden, dat alle metingen van de proefſlingers door LULOFS oorſpronkelijk in Parijſche maat gedaan zijn.

die in het kistje op het Obſervatorium bewaard wordt? of welk is hun verſchil met dezen? Zoo die voeten Rhijnlandſche zijn, zijn zij dan met hun drien juist het $\frac{1}{4}$ gedeelte der roede? of welk is in eene bepaalde maat hunne lengte? en hoe is derzelver verhouding met ieder der drie ſtrepen AB, CD, EF, op de plaat in het bewuste kistje van het Obſervatorium berustende (§ 14)?

§ 29. VI. Zijn op de bewuste roede nog te vinden die ſtrepen, waardoor LULOFS de lengten zijner maatſtaven heeft aangeteekend (§ 6. § 7)? te weten eene ſtreep, die tot begin aangenomen is, en dan vervolgens vier andere op die afſtanden tot de eerſte, het zij dan in Franſche, het zij in Rhijnlandſche maat, welke met de hier boven (§ 6) opgegevene overeenkomen? Eene naauwkeurige hermeting van die afſtanden zal volſtrekt noodzakelijk zijn.

§ 30. VII. Indien, na het onderzoek in de voorgaande §§ voorgeſteld, nog eenige twijfel mogt overig blijven over de ware lengte van den Rhijnlandſchen voet door LULOFS gebruikt, zoude er een beſlisſend middel zijn om denzelven weg te nemen: te weten, de proeven over de lengte van den enkelen Slinger op het Leijdsch *Obſervatorium* met denzelfden toeſtel, dien LULOFS daartoe gebruikt heeft, (een toeſtel, die immers voor een gedeelte in 't jaar 1794 nog aanwezig was, zoo mijn geheugen mij niet bedriegt) op dezelfde wijze te herhalen, en tot dezelfde temperatuur, die bij LULOFS proeven plaats gehad heeft, te herleiden. Hiermede zoude men aan het groot oogmerk voldoen, hetwelk LULOFS met het nemen dezer proeven bedoelde; te weten, om den Rhijnlandſchen voet, zoo dezelve immer verloren ging, weder te herſtellen: en moet men dien voet niet als verloren beſchouwen, indien men de gronden, waarop ik de rede van den Rhijnlandſchen voet tot den Parijſchen geſteld heb als 1391.15841 tot 1440, of als 0.9660822 tot 1 (§ 28), niet aanneemt? Of zoo het door eenig middel kwame te blijken, dat die voet, door zijn Hooggeleerden gebruikt, juist is het $\frac{1}{12}$ van de bewuste zware ijzeren roede, zoude men wel genoodzaakt worden te ſtellen, dat de rede, door zijn Hooggel. tusſchen den Rhijnlandſchen en den Parijſchen geſteld als 1391.835 tot 1440, niet naauwkeurig is; of dat de Parijſche voet, welken hij gebruikt heeft, niet zoo

als

als die, welke op de nog aanwezige plaat gesneden is, $\frac{7}{100}$, maar wel $\frac{8}{100}$ van ééne lijn te kort zal geweest zijn (*).

V. Over de Kopijen, welke er naar den Rhijnlandschen voet, door den Hoogleeraar LULOFS, *als legger op het Observatorium te Leijden bezorgd, vervaardigd zijn geworden.*

§ 31. Ik heb in de voorgaande §§ meermalen gesproken van de feilen, welke men begaan kan in het overbrengen van maten, het steken van dezelve op koper of ijzer, enz. Het zal niet onnuttig, noch van de bedoeling van dit geschrift afwijkende zijn, eenige voorbeelden van dit gezegde te geven.

Zoodra het wereldkundig geworden was, dat de Hoogleeraar LULOFS een legger van den door hem gebruikten Rhijnlandschen voet op het Observatorium te Leijden bezorgd had, moesten natuurlijk vele Natuurkundigen begeerig zijn, zich voetmaten, naar dien legger vervaardigd, aan te schaffen. Ik heb gelegenheid gehad, eenige van die voetmaten te onderzoeken. Zie hier een uittreksel uit het register mijner navorschingen op dit stuk. Ik heb in dezelve een keurigen stangpasser, met een micrometer voorzien, gebruikt: de wijzer van den Micrometer doorloopt voor elken draad van de schroef een' omtrek, die in honderd deelen verdeeld is, en is met een *Nonius* voorzien, welke de tiende deelen van die graden, en dus de duizendste deelen van

(*) Immers: de Rhijnlandsche voet staat, volgens LULOFS, tot den Parijschen, door zijn Hooggel. gebruikt, en dien ik door π zal uitdrukken, als 1391.835 : 1440. De ware Parijsche (of P) zoude dan tot denzelven Rhijnlandschen staan als 1440 tot 1391.712 (§ 1): derhalve

$$R : \pi = 1391.835 : 1440$$
$$P : R = 1440 \quad : 1391.712$$

$$\text{d. i. } P : \pi = 1391.835 : 1391.712$$
$$= 1 \quad : 0.999823$$
$$= 144 \quad : 143.975$$

verschil $\frac{25}{1000}$ van ééne lijn: of $\frac{3}{100}$ omtrent.

van iederen draad der schroef, aanduidt. Iedere punt des passers is met een afzonderlijk daaraan gehecht, doch naar alle kanten beweegbaar, vergrootglas voorzien.

Ik heb verder gebruik gemaakt van eene koperen plaat, die de lengte heeft van de *mètre provisoire* (*), zeer naauwkeurig door LE NOIR in *deci- centi-* en *milli - mètres* verdeeld: dezelve is mij reeds in 1795 door de *Agence temporaire des Poids et Mesures* toegezonden geworden.

Zie hier zes voetmaten, welke ik denk kopijen van den gemelden legger te zijn. Ik meld niets van het onderzoek van andere Rhijnlandsche voetmaten, door STEITZ of METS vervaardigd: deze dienen niet tot ons oogmerk.

§ 32. In de maand Julij 1802 had wijlen de beroemde Inspecteur-Generaal der Rivieren, de Heer C. BRUNINGS, de goedheid, mij eene koperen plaat te leenen, waarop door CUTHBERTSON gesneden zijn een Rhijnlandsche, een Parijsche, een Engelsche en een Amsterdamsche voet. In het kistje lag het volgend eigenhandig Certificaat van den Heer BRUNINGS: „De Engelsche, Rhijnlandsche „en Parijsche voet zijn gemaakt naar de originieele „van Professor LULOFS bij *Gecommitteerde Raden* be„rustende: de Amsterdamsche voet naar de Maat op de „Thesaurie te Amsterdam."

Door een midden uit zes metingen op de koperen *mètre provisoire*, van welke de uitersten maar $\frac{8}{100}$ l. verschillen, den Therm. van DE LUC op 14 gr. staande [63½ F.] heb ik den Rhijnlandschen voet gevonden

ik den Rhijnlandschen voet gevonden	om.	313393
bij, ter herleiding	0.	000104
komt op *mètre vrai*	0.	313497
volgens mij, is de ware voet door LULOFS gebruikt (§ 5. § 28) . .	0.	313828

ver-

(*) Zie over de *mètre provisoire* mijne *Verhandeling over Maten en Gewigten*, II Deel, § 133. Dezelve is $\frac{1}{3000}$ langer dan de ware meter, *mètre vrai:* en derhalve moeten alle metingen, op den provisioneelen meter gedaan, met $\frac{1}{3000}$ vermeerderd worden, om dezelve tot de *mètre vrai* te herleiden.

verschil . . . . . o. 000325
hetgeen ten naasten bij $\frac{1}{160}$ van ééne lijn Rhijnl. maat bedraagt.

De Rhijnlandsche voet is volgens de bepaling der Haagsche Commissie . . om. 313946
deze kopij . . . . o. 313497

verschil . . . . . o. 000.49
of $\frac{1}{280}$ van ééne lijn, welke deze kopij te kort zoude zijn.

§ 33. Den 26 Maart 1803 heb ik eene koperen plaat onderzocht, toebehoorende aan de Maatschappij *Felix Meritis* alhier, welke dezelve in het jaar 1797 gekocht heeft uit het Kabinet van wijlen den Heer Burgemeester PIETER CORNELIS HASSELAAR. Die plaat staat onder No. 7. op den Catalogus van gemeld Kabinet. Op die plaat zijn door den beroemden Konstenaar J. PAAUW zeer netjes gesneden een Fransche, een Engelsche en een Rhijnlandsche voet, in duimen, en een duim in lijnen verdeeld. In het kistje ligt het volgend Certificaat, met de eigen, mij zeer wel bekende, hand van den Hoogleeraar LULOFS geschreven. „ Ter requisitie van den Heer „ JAN PAAUW attesteer ik ondergeschreve, dat ik de „ hier in liggende Rhijnlandsche, Londonsche en Pa„ rijsche voetmaten naauwkeurig heb vergeleken met „ de leggers, welke ik in het jaar 1756 ten dienste van „ 's Lands Universiteit heb laten vervaardigen, zoo in „ Frankrijk onder het oog der Heeren van de Akademie „ der Wetenschappen, als hier onder mijn opzigt, en „ beschreven in mijne Verhandeling over den enkelen „ Slinger: en dat ik dezelve met deze leggers volkomen „ overeenkomende gevonden heb. Leijden 13 Februarij „ 1760." (Was get.) JOHAN LULOFS, Professor op 's Lands Universiteit.

Ik heb dan vooreerst den Parijschen voet met den stangpasser op de *mètre provisoire* overgebragt, den Therm. van DE LUC staande op 11 gr. (of *Fahr.* 54¾) en door een midden uit drie metingen, die zeer weinig van elkanderen verschillen, gevonden om. 324566
bij, voor de herleiding . . o. 000108

komt op *mètre vrai* . . . o. 324674
de ware Parijsche voet is (§ 2) . o. 324839

verschil . . . . . . o. 000165

 of

of $\frac{73}{1000}$, dat is iets meer dan $\frac{7}{100}$ van ééne Parijſche lijn: die voet komt derhalve zeer nabij aan den voet op den koperen legger van het Obſervatorium (§ 17).

§ 34. Ik heb dien zelfden dag den Rhijnlandſchen voet, op die plaat geſneden, door een midden uit drie metingen gevonden . . om. 313573
nog door eene meting . . om. 313593

midden uit beiden . . .	om. 313583
bij, voor de herleiding .	o. 000104
komt op *mètre vrai* . .	o. 313687
De Rhijnl. voet is volgens mij (§ 5)	o. 313822
verſchil . . .	o. 000135

derhalve is de voet op deze plaat $\frac{63}{1000}$ van ééne lijn te kort.

De Rhijnlandſche voet is volgens de Haagſche Commisſie (§ 1) . . . om. 313946
deze kopij . . . om. 313687

verſchil . . .	o. 000259

of $\frac{119}{1000}$ dat is meer dan $\frac{1}{10}$ van ééne lijn te kort.

§ 35. Mevr. PAAUW, Wed. van den beroemden Konſtenaar J. PAAUW te Leijden, heeft de goedheid gehad, mij, op mijn verzoek, wel te willen toezenden eenige lengte-maten, waarvan ik ſlechts die zal opgeven, welke door den Heer PAAUW zelven vervaardigd zijn. Dezelve ſtaan op den Catalogus van het Kabinet des Heeren PAAUW, hetwelk in het jaar 1804 te Leijden verkocht is, aldus beſchreven onder het artikel *Wis- en Meetkunde*.

No. 18. „ Eene koperen plaat, verdeeld in twee „ voeten Rhijnlandsch, door J. PAAUW."

De naam ſtaat op de plaat geſneden.

No. 19. „ Eene dito, een voet, door J. PAAUW."

De naam ſtaat op de plaat geſneden.

No. 20. „ Een zware ſtaaf, waarop twee voeten, „ van de *origineele* Franſche, Rhijnlandſche en Engelſche maten, door J. PAAUW, in een Magahonij-houten kistje."

Het woord *origineel* doet mij denken, dat deze plaat vervaardigd zal geweest zijn naar den legger op het Obſer-

servatorium te Leijden: doch er is geen Certificaat bij. Iedere voet is in 12 duimen, de eerste duim op iederen voet is in acht, en de vierëntwintigste in twaalf deelen verdeeld: de naam van PAAUW is op den staaf gesneden.

§ 36. Ik heb alle die maten op den 8 Februarij 1804 onderzocht, na dat zij te zamen met de *mètre provisoire*, met dewelke ik ze vergeleken heb, gedurende vierëntwintig uren naast elkanderen in hetzelfde vertrek gelegen hadden: de Thermometer van DE LUC stond op 8, of die van FAHRENHEIT op 50°.

No. 20. De *Rhijnlandsche voetmaat*. Ik heb den *eersten voet*, gaande van 0 duimen tot 12, door een midden uit drie metingen gevonden gelijk aan

uit drie metingen gevonden gelijk aan	om.	31326
bij, voor de reductie . .	0.	00010
komt in *mètre vrai* . .	0.	31336
De Rhijnlandsche is volgens mij (§ 5)	0.	31382
verschil	0.	00046

of $\frac{21}{100}$ van ééne Rhijnlandsche lijn: deze voet is dan merkelijk korter dan die op de plaat van den Heer BRUNINGS (§ 32).

De *tweede voet*, gaande van 12 tot 24 duimen, is

door drie metingen bevonden .	om.	31360
bij, voor *mètre vrai* . .	0.	00010
komt	0.	31370
de ware voet, volgens mij, .	0.	31382
verschil	0.	00012

of $\frac{55}{1000}$ van ééne Rhijnlandsche lijn.

Die tweede voet komt dan ten naastenbij overeen met den voet op de plaat, die thans aan de Maatschappij *Felix Meritis* behoort: (§ 3).

De eerste voet is dan . .	om.	31336
de tweede . . .	0.	31370
de twee . . .	0.	62706
gemiddelde voet	0.	31353

gelijk aan 138 l. 986 Parijsche maat: des korter dan een der drie strepen, die op den oorspronkelijken legger van LULOFS gesneden zijn (*).

§ 37.

(*) *Verhandeling over Maten en Gewigten*, II Deel, § 315.

§ 37. No. 20. De *Parijsche maat*. De twee voeten zijn gelijk: door een midden uit drie metingen is de voet bevonden . . . . om. 3245264
bij, voor de reductie . . . o. 0001082

komt op *mètre vrai* . . o. 3246346
de ware voet is . . . o. 3248394

verschil . . . . . o. 0002048
hetgeen maakt $\frac{2}{100}$ van ééne Parijsche lijn: derhalve is die voet nog $\frac{2}{100}$ van ééne lijn korter dan de voet op den legger van LULOFS. (§ 17. § 18).

§ 38. No. 18. Deze voet komt overeen met den eersten voet op No. 20. (§ 36.)

No. 19. Deze twee voeten zijn onderling gelijk: ik heb een derzelve door een midden uit drie metingen gevonden . . . om. 313571
bij, voor de reductie . . o. 000104

komt op *mètre vrai* , . . o. 313675
zeer nabij aan den tweeden voet op No. 20.

§ 39. Ik heb ook een zesden maatstaf onderzocht, op denzelfden Catalogus onder No. 23 aldus beschreven:
„ Een voetmaat op O. I. Greenen hout met koper inge-
„ leid, waarop de Amsterdamsche, Fransche en Rhijn-
„ landsche voetmaat, gelijk mede de geometrische Rhijn-
„ landsche, gesneden is."

Ik heb den *Rhijnlandschen voet* door een midden uit twee metingen gevonden . om. 313692
bij, voor de reductie. . . o. 000104

komt voor *mètre vrai* . . o. 313796
de ware Rhijnlandsche volgens mij (§ 5) om. 313822

verschil . . . o. 000026
of $\frac{12}{1000}$ van ééne Rhijnlandsche lijn: des zeer gering.

Ik heb op die zelfde voetmaat den *Parijschen voet* door een midden uit twee metingen gevonden om. 3246220
bij, voor de reductie . . o. 0001082

komt op *mètre vrai* . . o. 3247302
ware Parijsche voet (§ 1.) . . o. 3248391

o. 0001089
= 0l.048 Parijsche maat: derhalve te kort;

maar

maar $\frac{1}{1000}$ l. langer dan de Parijsche voet op den legger van Profesfor LULOFS.

§ 40. Het is aanmerkelijk, dat alle deze door mij onderzochte voetmaten nog korter zijn dan die, welke ik geoordeeld heb voor den Rhijnlandschen voet te moeten aannemen. Ik ben in mijne metingen zoo naauwkeurig te werk gegaan als mij mogelijk was: doch ligte feilen zijn niet wel te vermijden in dergelijke verrigtingen met stangpasfers, wier punten op lijnen of in gaatjes moeten geplaatst worden. Ik heb elders een woord gezegd over de feilen, welke men op die wijze begaan kan (*). Wanneer men den *Comparateur* van LE NOIR kan gebruiken, kan men voor $\frac{1}{1000}$ van ééne lijn instaan: en de Leden der Commisfie voor de Maten en Gewigten te Parijs, welke benoemd zijn geworden om de *Mètres* onder hun opzigt te doen vervaardigen, hebben zich verzekerd gehouden, dat deze geen $\frac{1}{1000}$ van ééne lijn met elkanderen verschillen: ook is het niet zonder genoegen, dat ik onlangs vernomen heb, dat eene tweede *mètre* in *platina*, door LE NOIR voor het Obfervatorium te Parijs vervaardigd, en door de Leden van het *Bureau de Longitude* onderzocht (†), bevonden is, niet eens $\frac{1}{1100}$ gedeelte van ééne lijn te verfchillen met de *mètre* in *platina*, in 1799, onder het oog van eenige Leden uit de Commisfie der Maten en Gewigten, vervaardigd, door dezelven naauwkeurig getoetst, en eindelijk door de gemelde Commisfie op eene ftatige wijze in de *Archives* van de Fransche Republiek bezorgd, alwaar zij is blijven berusten, en nog aanwezig is.

Amfterdam, 10 Maart 1808.

(*) *Verh. over Maten en Gewigten*, I Deel, bl. 60. § 35. noot *a*, en II Deel, bl. 596.

(†) Zie het *Procèsverbal* in de *Connaisfance des Mouvemens Celestes pour* 1808, p. 483.

WAT WETEN WIJ?

Eenige noodzakelijke zedekundige en wiskundig betoogde waarheden uitgezonderd, weten wij niets, of zoo goed als niets. Dit is de reden, waarom ten allen tijde gezintwist werd over den oorfprong der Dingen, over de Vrijheid, over het evenwigt der Magten, over de veelheid der Werelden, over de eb en vloed der Zee, over den invloed der Maan, over de natuur en de werking der Kometen, enz.

Heden ten dage worden voorftellen als bedenkelijk geopperd, welke voormaals voor grondwaarheden werden aangezien. Op den eenen tijd fteekt men den draak met hetgene op eenen anderen ten voorwerpe van vreeze of eerbied diende. Wij loopen in een eeuwigen cirkel van dwalingen en waarheden rond. Van de menfchelijke kundigheden mag het zelfde gezegd worden, hetgene men van het Leven heeft gezegd: „ Het is een „ menuet, aan welks einde wij eene buiging maken voor het „ punt, van waar wij zijn begonnen."

Men twijfelde niet aan de beweging der Aarde rondom de Zon, voor COPERNICUS en GALILEUS; men twijfelde niet aan het ftelfel der Zwaartekracht, voor NEWTON; aan dat des omloops van het Bloed, voor HARVEY; van de zwaarte der Lucht, voor TORRICELLI, en van het evenwigt der ftaatkundige Magten, voor deze jongfte tijden: en evenwel ging het niet flechter in de wereld dan tegenwoordig. Wij meenen geleerder te zijn dan onze voorouders, zonder dat wij gelukkiger zijn. Het is mogelijk, dat onze kinderen ongelukkiger zijn dan wij, door te betoogen dat wij blootе weetnieten zijn.

Het is mogelijk, dat het ftelfel van COPERNICUS door een ander worde verdrongen, gelijk dit ftelfel dat van PTOLOMEUS verdrong. *Multa renascentur*, &c.

Het is mogelijk, dat hetgene wij heden ten dage vooroordeelen noemen, ten eenigen tijde waarheden worden, en hetgene wij heden ten dage als onbetwistbare waarheden in het vak der natuur-, ftaat- en letterkunde befchouwen, even zoo vele dwalingen en vooroordeelen in de oogen onzer meer verlichte kinderen worden.

Het is mogelijk, eindelijk, dat het menfchelijk geflacht ondervinde, hetgene de bijzondere perfonen (individu's) ondervinden, omwentelingen in hunnen fmaak, in hunne begrippen, in hun karakter en in hun verftand. Deze gedachte, die verder zoude kunnen ontwikkeld worden, is uit haren aard berekend ter vernederinge van den hoogmoed der genen, die op de voortreffelijkheid hunner rede en de uitgebreidheid hunner kundigheden onophoudelijk fnoeven.

Door-

›oorluchtige geleerden heb ik medelijdend zien lagchen, ıneer zij over *de invloeden der Maan* hoorden fpreken; :h, daarentegen, heb ik de akkerbouwers hartelijk zien lagn, en met de aanmatigingen onzer doorluchtige geleerden ·nlijk den fpot drijven, door te rade te gaan met hunnen len Almanak.

Iet ftelfel der *antipathiën* en *fympathiën* dunkt onzen halve- |sgeeren onverdedigbaar, die, de krachten der nature naar uitgebreidheid van hun zwak verftand afmetende, alles onchaamd ontkennen, hetgene zij niet begrijpen ... En duid echte daadzaken bewijzen hunne onkunde en de aanwe- heid der *antipathiën* en *fympathiën*.

Vat weten wij in de Aardrijkskunde, eene wetenfchap, over :ke wij boeken bezitten in genoegzamen getale om eene :kerij zamen te ftellen, bijkans zoo groot als de Keizerlijboekerij? Wij kennen meer landen dan STRABO; maar ken- wij beter dan hij de landen, welke hij heeft befchreven? ınen wij beter dan hij hunne liggingen, hunne onderlinge anden, grenzen, lengten?

Vat weten wij in de Geneeskunde meer dan HIPPOCRATES, , naar men zegt, zonder zich te bedriegen, het beloop en uitflag der ziekten voorzag; doch die in een zijner boe- ı erkent, dat hij, in eene heerfchende ziekte, van de rtig kranken niet meer dan zeventien had kunnen gene- ?

Vat weten wij in de Wijsbegeerte meer dan SOCRATES, PLA- , ARISTOTELES, CICERO, en de leermeester van NERO? Wie ler de hedendaagfchen heeft beter over de onfterfe- :heid gefproken dan SOCRATES, over de menschlievend- l dan PLATO, over de ftaatkunde dan ARISTOTELES, over pligten dan CICERO, over het verachten der rijkdommen ı SENECA?

:ijn wij bedrevener dan de Ouden in de fpraakkunst, in de lectica, in de letterkunde, en zelfs in de wiskunde?

Vat zullen wij van de Kometen zeggen? Er was een tijd, arin hare verfchijning de voorbode van duizend rampen ı. Men befchouwde ze als boden van de gramfchap : hemels; aan de verbaasde volken verkondigden zij aard- ringen, uitbarftingen van brandende bergen, pest, hongers- od of bloedige oorlogen. — Die tijden zijn voorbij, en ds verre achter den rug. Thans is er eene Komeet verfche- ı, en beweegt zich langzaam langs onzen horizon, zints ger dan eene maand, zonder onder de *Parijzenaars* de geringfte :fteltenis, zonder zelfs de geringfte nieuwsgierigheid te ver- kken. Alle de verrekijkers van *Duitschland* en *Italie* zijn ır den *Arcturus* gewend, alwaar dit luisterrijk verfchijn- zich vertoont; de *Parijzenaars* alleen weten naauwe- :s waar de *Arcturus* is, waar de Komeet is, van waar

 zij

zij komt, en bemoeijen zich even weinig, wat er van haar zal worden.

Ik breek er mijn hoofd niet meer mede dan zij; maar ik zeg, dat deze diepe onverschilligheid omtrent een voorwerp, welk eertijds zoo veel opschudding in de wereld veroorzaakte, het gevolg eener meer redelijke eigen-ikheid (egoïsme) is, en niet van meer algemeen verspreide kundigheden.

Het volk is niet geleerder dan het voor vijfentwintig jaren was: maar het is minder ligtgeloovig en beter beraden. Op de vischmarkt en in de winkeltjes te *Parijs* weet men niet beter wat eene Komeet zij, dan men in de tijden wist, welke het ons belieft *tijden van onkunde en bijgeloof* te noemen; maar men bemoeit er zich minder mede, omdat iedereen, zich gelukkig achtende, eener algemeene en nog kort verledene schipbreuk te zijn ontkomen, alleen om zichzelven denkt, zich weinig over zijnen buurman bekommert, en, met nog grooter regt, niet om hetgene er aan den hemel gebeurt.

Maar indien het volk er zich niet mede bemoeije, anderen spreken er van, en spreken er niet altijd over op eene wijze, overeenkomstig met de denkbeelden, welke de aanzienlijkste starrekundigen ons daarvan hebben willen geven; dat wil zeggen, met de gezonde natuurkunde.

Ik las onlangs in een anders geacht Maandwerk, dat het wel zijn konde, dat de Kometen niets anders waren dan *eene verzameling van dampen.* Dit gevoelen is voor het minst zeer vreemd, doch niet nieuw; het was het gevoelen van ARISTOTELES, die beweerde, dat de Kometen kortdurende vuren waren, of verhevelingen, bestaande uit uitwasemingen, boven het luchtgewest opgetrokken, ter plaatse, alwaar, naar zijn begrip, de plaats des vuurs is. Volgens deze onderstelling waren de Kometen veel minder van de Aarde verwijderd dan de Maan. NEWTON heeft de valschheid dezer onderstelling betoogd. Lang daarna heeft HEVELIUS beweerd, dat de Kometen uit de Zon voortkwamen, en uit de grofste uitwasemingen van dat gestarnte bestonden. Ook deze onderstelling is door NEWTON wederlegd.

DESCARTES heeft beweerd, dat de Kometen starren waren, die eerst vaste starren waren gelijk de andere, doch die, vervolgens met vlekken en korsten bedekt zijnde, in het einde haar licht hebben verloren, en toen, hare plaatsen niet langer kunnende behouden, door de draaikringen der naburige starren zijn medegevoerd, in voege dat zij, naar gelange van hare onderscheidene grootten en digtheden, tot aan den loopkring van *Saturnus* hebben kunnen gevoerd worden: een afstand, op welken zij, de stralen der Zon ontvangende, zigtbaar worden, even als de Planeten.

Doch in dit opzigt is de Vader der hedendaagsche Natuurkunde niet gelukkiger dan ARISTOTELES, welken hij zoo dikmaals heeft

ſt beſtreden. DESCARTES heeft gedwaald. De Kometen
n nooit vaste ſtarren geweest; het zijn vaste ligchamen,
arzaam en van de zelfde natuur als de Planeten, die zich
belemmerd en naar alle de deelen des hemels bewegen,
zeer uitmiddelpuntige loopkringen; hare ſtaarten zijn zeer
e dampen, uitwaſemende uit de kern der Komeet, door
zonnehitte verwarmd.

De dampen, uit welke deze ſtaarten zijn zamengeſteld,
h uitzettende en naar alle de hemelſche gewesten ver-
eidende, worden waarſchijnlijk, zoo als de Heer LEMON-
R na NEWTON heeft aangemerkt, door de naaste Plane-
aan de Komeet aangetrokken, en met derzelver damp-
ngen vermengd.

NEWTON voegt er nevens, dat de Kometen noodig ſchij-
n te zijn tot onderhoud der vochten, die op de Planeten
h bevinden, die geſtadig uitwaſemen door de groeijing
de verrottingen, en in drooge aarde overgaan. Want het
bekend, dat alle planten gevoed worden door en haren groei
vangen uit vloeiſtoffen, en van nieuws aarde worden door
verrotting (zoo als blijkbaar is uit den ſlibber, welken
verrottende vochten geſtadig laten vallen.) Hieruit volgt,
, terwijl de aarde onophoudelijk aangroeit, het water in
zelfde evenredigheid zou verminderen, indien dit verlies
or andere ſtoffen niet wierd vergoed. Verder vermoedt
WTON, dat het fijnſte gedeelte der lucht, dat gedeelte,
welk noodzakelijk is tot het leven en behoud van alle
oelige en bewerktuigde wezens der aarde, inzonder-
d uit de Kometen voortkomt.

Wegens deze theorie, door den grootſten der bekende na-
rkundigen geſtaafd, zoude er eenige grond zijn voor het
ksbegrip aangaande de voorteekens, door de Kometen
gekondigd, naardien derzelver ſtaarten, zich aldus met on-
dampkring vermengende, eenen gevoeligen invloed op de
chamen der dieren en planten zouden kunnen hebben. —
wil dit niet beweren; maar het kan waar zijn; en dit is
oeg, of moet genoeg zijn, om ons beſcheidener te maken
trent onze kundigheden, en met minder verachting op die
er vooronderen neder te zien. En ik beſluit er uit, dat
e gewaande kennis van de Kometen niet verder
gevorderd dan omtrent den invloed der Maan, de Anti-
hien, de eb en vloed der Zee, de veelheid der Werelden,
verwijdering der Nevelſtarren (*), het evenwigt der
Krach-

(*) Starren, welke door middel van den Teleskoop gezien wor-
, en die, volgens eenige ſtarrekundigen, zoo verre van de aarde
verwijderd, dat haar licht 20,000 jaren zou noodig hebben, om tot
te komen. — *Wat weten wij?*

Krachten, de Vrijheid, en duizend andere dingen, omtrent de natuur en den oorfprong van welke wij altijd genoodzaakt zijn tot het oude zeggen van SOCRATES terug te keeren; *Scio me nihil fcire* (Ik weet, dat ik niets weet); of, met andere woorden, tot onze vraag: *Wat weten wij?*

DE FAKIRS.

Zeker Schrijver, wiens geboorte de natuur zeven of acht eeuwen vroeger moest geplaatst hebben, en die alsdan een zeer gepast medgezel van PETER *den Kluizenaar* zou geweest zijn, de Kruistogten predikende, heeft den Christelijken Godsdienst alleen de eere willen geven van de vrijwillige folteringen, welke de godvruchtige Kloosterlingen zich zelve opleggen, welke hij tot de helden van zijne Romans ftelt.

Indien het geoorlofd ware, als een bewijs voor de waarheid van eenen Godsdienst den ijver en moed zijner Apostelen te doen gelden, zal men zien, uit het verhaal der voorvallen, welke ik zal vermelden, en van welke ik zelf getuige geweest ben, dat de *Indifche Fakirs* met onze Monniken wel zouden kunnen wedijveren. Maar gelukkig rust het geloof der Christenen op vaster grondflagen; en het eenige gevolg, welk uit dit tafereel der menfchelijke dwaasheden kan worden afgeleid, is, dat de dweeperij overal hare helden heeft, en dat die van het Schiereiland aan gene zijde van den *Ganges* alle hunne mededingers de loef affteken.

In den jare 1786 bevond ik mij te *Pondichery*, en woonde een feest bij, welk de *Indianen* jaarlijks in de maand November vieren, op den dag der Volle Maan, aan den voet eens bergs *Teruna Maliy* (de Heilige Berg) genaamd, en ongeveer vijf-en-twintig mijlen van de puinhoopen van het Fort *St. David* gelegen.

Eene ontelbare menigte pellegrims, van alle kanten des Schiereilands zamengevloeid, was bij deze plegtigheid tegenwoordig. Het feest werd geopend met een ftatelijken omgang rondom den berg; vier-en-twintig kleine pagoden, of tempeltjes, op gelijke afftanden van elkander ftaande, maakten zoo vele rustplaatfen uit, bij ieder van welke de processie moest ftilhouden, en wier tusfchenruimten opgevuld waren door eene menigte Fakirs, welke de *Indianen* van de kust van *Coromandel*, *Pandarans* noemen. De voornaamften van hen zaten bij het heiligdom der afgoden, vermeldden derzelver magt, en prezen derzelver eerdienst als den heiligften en meest verdienftelijken. Allen zochten zich te onderfcheiden door de vreemdigheid hunner gebaren, de mismaaktheid hunner ligchaams-

chamen, en vooral door de ongehoorde ftraffen, welke zij omtrent zich zelve oefenden. Sommigen hadden eene gelofte gedaan van hun haar, baard en nagels te zullen laten wasfen, en de ftem alleen verried in hun de menfchelijke natuur; anderen, onder aardhoopen begraven, lieten zich door de voorbijgaanden met voeten treden; eenigen rolden naakt op bedden van distelen; terwijl elders een zeker getal dier geestdrijvers, onder hunnen linker arm brandende toortfen dragende, te midden van vuurkolken in het road dansten; velen ftaken zich met ijzeren punten in de vleezigfte deelen van hun ligchaam, en ontvingen hun bloed op wieken van katoen, welke zij onder de aanfchouwers ronddeelden. Naar welken kant men de oogen wendde, nergens konde men het tooneel der fmarte en ftrafoefeninge miskennen.

Ik merkte op, den optogt der procesfie volgende, dat de vrouwen alleen bleven ftilftaan voor eene pagode, alwaar men de onkuifche afbeelding van zekere deelen zag hangen, welke konden doen vermoeden, welk eene foort van hulde deze afgod eischte.

Na den berg te zijn rondgegaan, klom men op diens top; en de *Indiaanfche* tolk, die mij verzelde, droeg zorg om mij te doen opmerken, dat deze top vijf zijden had, ieder van welke gekeerd was naar eene der vijf magten, die den God des bergs kenmerken. Den top van den *Teruna Maliy* bereikt hebbende, lieten de aanwezigen een gefchal van aanbidding hooren in het gezigt van eene kolom, welke zij de *Naald* noemen, aangaande welke wordt verhaald, dat de Godin *Meamaya* zich daarop plaatfte en den vrede floot met haren echtgenoot *Ispuren*, den God des bergs. Van de aandachtige befchouwing van deze kolom, op welke men met verbaasdheid de fraaiheid en naauwkeurigheid der *Griekfche* geftalten en evenredigheid aantreft, werd ik afgetrokken op het zien van eenen Fakir, wiens fchrikwekkende toeftand hem de bijzondere eer had doen verdienen, dat men aan den voet der kolom voor hem op de knieën viel. Die rampzalige hield zijne beide armen regt om hoog boven het hoofd verheven. Zijne handen waren gefloten; de gewrichten zijner armen hadden alle hunne veerkracht verloren; de geledingen waren beenachtig geworden, en zijne nagels, die de palmen zijner handen hadden doorboord, kwamen op de bovenhand uit. Deze Fakir was uit het land der *Maratten* gekomen; hij was toen omtrent de veertig jaren oud, en het was nu twintig jaren verleden, dat hij in den vermelden verfchrikkelijken toeftand had geleefd. Hij verhaalde, dat hij, op zekeren dag, in de pagode van *Jagrenat* vurig biddende, met de handen om hoog geheven in de geftalte zoo als zij nu gezien werden, hij zich verbeeldde dat zij aldus werden vastgehouden, en dat hij van

toen

oen af eene gelofte deed, dezelve in diervoege te zullen be-en blijven, ten einde zich niet te verzetten tegen den wil der Voorzienigheid.

Mijns bedunkens bevat het Martelaarsboek van alle de Godsdiensten der wereld niets, dat in vergelijking komt met dit ongehoord bedrijf van dweeperij en moed.

OVER EEN BIJZONDER GEBRUIK VAN DE VAZEN, GEMEENLIJK ETRUSQUE GENOEMD.

Offchoon men veel gefchreven heeft over de zoogenoemde Etrusque Vazen, blijkt het echter, dat de kundigste Oudheidkenners nog alle de einden niet hebben ontdekt, waartoe zij dienden. Één gebruik is er inzonderheid, dat aan hunne ijverigfte nafporingen fchijnt ontfnapt te zijn, en 't welk echter den ftempel draagt van kiefchen fmaak en liefde tot de fchoone kunften, den Griek weleer eigen. 't Was niet alleen om hunne vertrekken te verfieren, dat men de bevallige Vazen bezigde, van welke Samos, Corinthe en Sycionie zulke bloeijende werkplaatfen bezaten, en die men even zeer in de rijkste Steden van Italie en van groot Griekenland vermenigvuldigde; — 't was niet alleen om de grilligheden der praalzucht te vleijen, dat Schilder- en Pleisterkunst zich uitputteden om de teekening en omtrekken af te wisfelen; maar hetgeen de Ruikers nog bij de Oosterlingen zijn, waren niet zelden deze Vazen bij de Grieken, namelijk een middel tot liefdesverklaring. Wanneer men zijne drift aan het beminde voorwerp wilde openbaren, werd den Kunftenaar bevolen, eene dier Vazen te vervaardigen, wier teekening zinfpelend uitdrukte hetgeen men niet durfde zeggen; en bij de eerfte gunftige gelegenheid was het gefchenk van zulk eene Vaas tevens eene liefdesverklaring.

Deze gewoonte verfpreidt licht over eene menigte van dusdanige gedenkftukken, in fpijt van hare broosheid gedurende twintig Eeuwen in de ftille rustplaats der dooden bewaard, en thans het fieraad van vele Kabinetten in de rijkfte en verlichtfte Landen van Europa. PASSERI levert ons de afbeelding van ééne dier Vazen, wier teekening op geene andere wijze kan uitgelegd worden. Aan den eenen kant ziet men een Jongeling, in flavenkleeding, aan een meisje, dat hem uit haar venfter befchouwt, drie appelen aanbieden, terwijl een van zijne makkers het noodige licht tot dit verliefde bedrijf met eene fakkel aanbrengt: ter andere zijde van de Vaas houdt het meisje, voor haren minnaar ftaande, de drie appelen in de hand, terwijl de Jongeling haar in eene fmeekende en zedige hou-

houding zijne kwellingen schijnt te verhalen. Ware de zin van deze voorstellingen niet duidelijk genoeg, wij zouden er kunnen bijvoegen, dat alle soorten, en inzonderheid de granaat- en kwee-appelen, Venus geheiligd waren; en dan zal men niet meer kunnen twijfelen, of niet dusdanig geschenk, eener jonge Griekinne bij eenige plegtige gelegenheid aangeboden, eene zoo duidelijke als geestige liefdesverklaring ware.

Soms verdubbelde men de zorg, om wel verstaan te worden. MAZOCHI heeft de afbeelding van eene Vaas uit de Verzameling van MASTRILLI, te Napels, bewaard, waarin de schrijfkunst der zinnebeeldige voorstelling te hulp komt. Men ziet op dezelve een gevleugelden Genius, in een met bloemen gesierd kleed gewikkeld, in de vlammen van een klein outer eene wijnplenging doen; boven hetzelve leest men: „*Callicles is schoon!*" met oude Griekfche letters geschreven. Zulk een minnebriefje kon geen hoffelijker opschrift voeren. — Men ziet nog heden in de rijke Verzameling van den Abt VIVENSIO, te Nole, eene Vaas van de grootste bevalligheid, die ten opschrift voert: „ *aan de schoone Clymene!*" En, na tweeduizend jaren, ontvangt de schoone Clymene de hulde van alle de Vreemdelingen, die deze prachtige Vaas bewonderen. Welke hedendaagsche Schoonheid zou zich zulk een gevolg kunnen beloven van het hartstogtelijkste *billet-doux*, al ware het op rozenpapier geschreven, versierd met de geestigste vignetten, en doordrongen van de liefelijkste geuren?

De latere galanterie kan slechts één gedenkstuk stellen tegen deze minnebrieven van oud Griekenland. Zij is het verschuldigd aan een Schilder uit de School van Raphaël, die, op de dochter van eenen Pottebakker verliefd zijnde, hare gunsten verwierf, door hare beeldtenis te schilderen op eene tigchelsteenen Vaas van haren Vader. Men bewondert nog heden dit werkstuk in de schoone Verzameling van het Museum te Brunswijk.

Het schijnt echter dat onze hedendaagsche Porseleinfabrieken een gemakkelijk middel zouden opleveren, om te dezen opzigte met de Ouden te kunnen wedijveren; immers men vervaardigt er alreede aardige koppen met letters en bloemkroonen, ja in Duitschland is men zelfs verder gegaan, en heeft er Silhouetten op geschilderd: maar het is niet waarschijnlijk dat deze zinnebeeldige spraak thans opgang make, 't zij omdat ter verkrijging van smaakvolle schilderstukken de kosten te hoog zouden loopen, 't zij omdat de moeders thans hare dochters zoo wél opvoeden, dat het moeijelijk zou vallen, haar dusdanige geschenken te doen aannemen, 't zij eindelijk (en velen zullen deze reden meer gegrond vinden) omdat het tegenwoordig te gemakkelijk valt, zijne liefde zonder omweg te verklaren, dan dat men tot zinnebeelden toevlugt zou behoeven te nemen.

IETS WEGENS JOAN VAN OLDENBARNEVELD.

De werkzaamheid van 's Lands Advocaat BARNEVELD is algemeen bekend; minder echter de volgende trek van zijnen ijver, om de Staten van Holland in gewigtige zaken tot spoedig afdoen te bewegen. Wanneer namelijk die Heeren, hoewel hun werks genoeg overschoot, zeer genegen schenen tot scheiden, om eenige Heilige Dagen te vieren, prees OLDENBARNEVELD hunne vroomheid, maar voegde, met de hem eigene rondborstigheid, daar nevens, om hen tot blijven te bewegen: *Qui non cesfat bene facere, non cesfat orare.* Dat is: „ Die niet aflaat van weldoen, houdt niet op met bidden." — Deze aanmerking en aanmaning tevens vond ingang, en men bleef.

ANECDOTE VAN DEN SCHILDER LUCA GIRARDINO.

LUCA GIRARDINO, die, van wegen de vaardigheid, waarmede hij werkte, den naam kreeg van LUCA FA-PRESTO, was een gelukkig navolger van den schildertrant van andere Meesters, en had dus geen zeer bepaalden schildertrant van zich zelven. — Wanneer hij iemands Pourtrait gemaald had, voor 't welk hij geene betaling bekwam, bewaarde hij dit stuk eenigen tijd in zijn schildervertrek; eindelijk schreef hij erop: „ Dit Schilderstuk is te koop; de Persoon, dien het verbeeldt, „ (en hij voegde er den naam nevens) daarvoor niet betaald „ hebbende." Met dit bijvoegsel hing hij het in de Koopzaal der Schilderijen, Deze trek miste nimmer hem geld op te brengen.

DE VERMEENDE GEWIGTIGE DIENST.

Een ijverig Protestant meende den Onderkoning van *Ierland*, Lord CHESTERFIELD, een' gewigtigen dienst te doen, met hem kennis te geven, dat zijn Koetsier geen Protestant, maar een Roomschgezinde was, en heimelijk en verkleed den Roomschen Godsdienst bijwoonde. „ Wel nu," antwoordde CHESTERFIELD, „ ik dank u voor dat berigt: dan moet ik oppassen, dat hij mij niet naar de Roomsche, in plaats van naar de Protestantsche Kerk rijde."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

Aan de Heeren Schrijvers der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen!*

Van de oudste tijden af bestond bij de meeste Volkeren het gevoelen, dat somtijds, bij Onweders, Steenen van den Hemel vielen; en het Bijgeloof verbeeldde zich, dat de vertoornde Godheid die met den Bliksem naar beneden slingerde. — Men zocht ter plaatse waar felle bliksemstralen in de aarde geschoten, gebouwen of boomen getroffen waren; en vond men nu of dan in den omtrek steenen, van eene wig- of beitelvormige gedaante, dan werden die, zonder te vermoeden dat ze eenen anderen oorsprong konden hebben, gehouden met het onweêr te zijn neêrgeworpen: wierd zulk een steen aan den voet van een door den bliksem gespleten boom gevonden, dan was het ontwijfelbaar, dat die donderbeitel den boom gekliefd had!

Toen de meergevorderde Natuurkunde de werkingen der Luchtverschijnselen in klaarder licht had gesteld, inzonderheid toen men de verbrekende kracht van den electrieken bliksem had leeren kennen, werd het vallen van steenen of donderbeitels met den bliksem te regt onder de fabelen gerangschikt, en het gevoelen, dat er steenen uit de lucht konden vallen, zeer verdacht gemaakt, aan dwaling, vooroordeel of bijgeloof toegeschreven, en somtijds in een belagchelijk licht gesteld.

Vreemd is het ondertusschen, dat men niet vroeger, dan slechts voor weinige jaren, zich heeft toegelegd, om geregeld te onderzoeken, welke waarheid onder die zoo algemeen, bij bijna alle Volkeren, plaats gehad hebbende denkwijze verborgen was. 't Is toch genoegzaam zeker, dat algemeene volksdenkbeelden, van oude tijden herkomstig, ware gebeurtenissen, hoezeer ook

door overlevering, vooroordeelen of bijgeloof onkenbaar gemaakt, ten grondflag hebben.

Wanneer ook de Natuurkundigen, in later tijd, opmerkzaam gemaakt door geloofwaardige berigten van nieuwelijks uit de lucht gevallen fteenregens of fteenklompen, de aanteekeningen van vroegere tijden nafpoorden, en met de nieuwere berigten vergeleken, bleek het al ras, dat zulke gebeurtenisfen geene fabelen waren; dat indedaad fomtijds groote en kleinere fteenklompen, met eene verbazende fnelheid door den dampkring bewogen, op de aarde neêrkwamen; dat dezelve, bij hunne fnelle beweging, gewoonlijk een zeer helder licht deden zien, op eenigen afftand van den grond met fterke flagen van één fprongen, en, van een knappend en fisfend geluid verzeld, neêrvielen.

En dewijl dit, in verre de meeste, zoo niet in alle gevallen, zonder donder of blikfem, zelfs dikwerf bij heldere luchten en het fchoonfte weder gebeurd was, kon men nu ligtelijk doorzien, dat, in vroegere dagen, eene onkundige menigte het licht en de flagen, welke zij, bij het neêrkomen dier klompen, zag en hoorde, voor wezenlijken blikfem en donder gehouden, de gevallen fteenen aan dat luchtverfchijnfel toegefchreven, of zich verbeeld had, dat Jupiter zijne blikfemflitfen van donderbeitels deed verzeld gaan.

Toen het niet meer ontkend kon worden, dat zulke gebeurtenisfen indedaad nu en dan voorvielen, ontftond onder de Natuurkundigen van den eerften rang hoofdzakelijk vierderlei gevoelen omtrent den oorfprong dier fteenen. — Eenigen, als GASSENDI, MUSSCHENBROEK, BARTHOLD en G. A. DE LUC meenden, dat dezelve voortbrengfels van Vulkanen op onze aarde waren, of dat Hoozen die fteenen van de aarde opgenomen en vervoerd hadden.

Anderen, waaronder de Franfche Akademisten, en STAHL, GRONBERG, en PATRIN geteld worden, meenden, dat die fteenen, op de plaats zelve waar ze gevonden wierden, door den blikfem getroffen en gefmolten waren.

HAMILTON, EDWARD KING, SALVATERE en anderen meenden, dat deze fteenen, door eene zamenvloeijing van derzelver beftanddeelen in den dampkring, gevormd werden.

Eindelijk, BIOT, POISSON, de Schrijvers van de *Bibliotheque Britannique*, en inzonderheid de fchrandere

CHLAD-

[CH]LADNI, hielden dezelve voor klompen, welke niet [to]t onze Planeet behooren, maar op dezelve, van bui[te]n, uit het groote Ruim aanlanden.

CHLADNI was de eerste, die dit gevoelen ter baan [br]agt, in een Werk over den grooten IJzerklomp, door [PA]LLAS in Siberie gevonden; en, nadat hetzelve door [an]dere Geleerden bestreden was, ontwikkelde hij zijne [ge]dachten hierover nader, in de vernuftige Verhandeling, [w]elke ik eener Hollandsche vertaling dubbel waardig ach[t], en UEds. ter plaatsinge in Ul. Mengelwerk aanbiede. Indien dezelve moge strekken om vooroordeelen te [uit]tworteken, bekrompene denkbeelden voor uitgebrei[de]r bevattingen te doen plaats maken, om verhevener [be]grippen te doen vormen van de grootheid en heerlijk[he]id, de juistheid en overeenkomst, bij de grootste [ve]rscheidenheid, der Sterre- en Wereld-stelsels, *tot eer [va]n Hem, die de Werelden daar henen werpt als dun stof*, [zal] ik mijn oogmerk bereikt hebben.

KOSMOLOGISCHE GEDACHTEN, BETREFFENDE DE VERMEERDERING EN VERMINDERING VAN DE HOEVEELHEID DER STOFFE VAN DE WERELD-BOLLEN. Door Dr. E. F. T. CHLADNI.

Gewoonlijk beschouwt men elken Wereldbol als een geheel, dat van alle andere is afgesloten, bij hetwelk [ge]en ander deeltje van buiten kan bijkomen, noch daar[va]n afgaan; en deze vrij bekrompene, doch zeer inge[w]ortelde, denkwijze is wel zeker de voorname reden, [w]aarom bij velen mijne meening, dat ijzer- en steen[kl]ompen meermaals van buiten op onzen Aardbol zijn [aa]ngeland, in den beginne, geen bijval heeft gevonden, [e]n waarom ook nog tegenwoordig sommigen de gebeur[te]nissen, welke zij gaarne wilden, doch niet meer kunnen [on]tkennen, liever op eene zeer gedwongene wijze zoeken [te] verklaren; bij voorbeeld, door eene zamenvloeijing [de]r deeltjes van deze ligchamen in den dampkring; wel[ke] echter, ten minste op eene eenigzins aanmerke[lij]ke hoogte, de zamenstellende deelen van zulke groote [kl]ompen, die somtijds vele honderde ponden wegen, [ze]er zeker niet in zich bevat; in welke men zich ook [g]eene krachten kan voorstellen, die aan deze klompen

eene somtijds bijna horizontale rigting, en eene snelheid van niet minder dan twee mijlen in ééne secunde, zouden kunnen geven.

Indien men daarentegen aanneemt, dat een Wereldbol, onder zeer vele omstandigheden, voor vermeerdering of vermindering vatbaar is (*), wordt hierdoor niet slechts het vallen van zulke ijzer- en steenklompen verklaard, maar ook aan verscheide andere Natuurverschijnselen, op eene veel eenvoudiger en meer zamenhangende wijze, licht bijgezet; — waarom dan ook deze, alhoewel min gewone, wijze van zich de zaak voor te stellen meer overeenkomstig met de Natuur zoude kunnen zijn, dan die, welke door andere Natuurkundigen is gevolgd.

De inhoud van deze Verhandeling zal dan misschien wel in den eersten opslag aan sommigen nog minder bevallen, dan mijne vorige aanmerkingen over de op de aarde gevallene ijzer- en steenklompen; doch zij zal ook

(*) Men heeft hiertegen ingebragt, dat, de aantrekkingskrachten veranderende, daardoor verstoringen in het geheele zamenstel zouden veroorzaakt worden. Maar, behalve dat vele verstoringen, zoo als in 't algemeen ook vaneenscheidingen en verbindingen, in het groot, eveneens als in 't klein, plaats kunnen en moeten hebben, en in zekeren zin mede tot de orde van het geheel behooren; zoo zijn soortgelijke veranderingen van den inhoud, bij voorbeeld, door het uitwerpen van eenige klompen uit de Vulkanen op de Maan, of het bijkomen of weggaan van eenige deelen des Dampkrings, meestal veel te gering, dan dat men hiervan, in een sterrekundigen zin, iets zoude kunnen gewaar worden.

Daarenboven staan de inhouden der Planeten, welke tot ons Zonnestelsel behooren, en die der Manen van de Planeten, niet tot elkander in regelmatige verhoudingen, en schijnen slechts van toevallige meer- of mindere ophoopingen der stoffe, welke eerst alleen eene regtlijnige werpbeweging gevolgd heeft, en naderhand, door de aantrekking der Zonne, of van een ander Wereldligchaam, tot eenen elliptischen omloop genoodzaakt is, af te hangen: gelijk in het, naar mijne gedachten, zeer veel waarheid bevattend geschrift van de Heeren MARSCHAL, VON BIEBERSTEIN, getiteld: *Onderzoekingen over den oorsprong en de vorming der tegenwoordige ordening van het Wereldgebouw*, (*Giesen*, 1802.) breedvoeriger is gezegd.

CHLADNI.

ok wel, in 't vervolg, bij een onbevooroordeeld onderzoek, minder vreemd bevonden worden.

Naar mijne gedachten kunnen bij een Wereldbol deelen bijkomen, en ook deelen daarvan afgaan: I. *Als veerkrachtige vloeistof.* II. *Als vaste klompen.*

I. *Er kunnen bij een Wereldbol deelen als veerkrachtige vloeistof bijkomen, en van denzelven afgaan.* — Ik neem aan, gelijk dit ook door vele anderen gefchiedt, dat het algemeene Wereldruim niet geheel ledig is, maar dat zich daarin eene uiterst fijne veerkrachtige vloeistof bevindt, welke de voornaamste grondstoffen, waaruit de dampkringen der Wereldbollen bestaan, bij voorbeeld Zuurstofgas, Stikgas, Waterdampen, of derzelver bestanddeelen enz., in een zeer verdunden staat inhoudt.

Ieder Wereldbol verdikt op zijne oppervlakte zooveel veerkrachtige vloeistof, uit dit algemeen magazijn genomen, als denzelven, naar mate van zijne aantrekkingskracht, toekomt, en vormt alzoo eenen dampkring. Deze dampkringen kunnen echter in derzelver scheikundige gesteldheid zeer veel van elkander verschillen, door het opnemen van vele deeltjes, welke van de oppervlakte des Bols opgelost worden.

Dat de digtheid des dampkrings van een Wereldbol van deszelfs aantrekkingskracht afhangt, stemt geheel en al overeen met hetgeen bij eenige Wereldbollen wordt waargenomen. Zoo verschilt, bij voorbeeld, volgens de waarnemingen van den Heer SCHRÖTER, de dampkring van Venus niet veel van dien van onze Aarde; daarentegen is de dampkring der Maan zeer dun, zoodat in denzelven geene zulke wolken als in onzen dampkring zich vormen, en de schemering, welke ik bij den genoemden Heer SCHRÖTER met zekerheid heb kunnen waarnemen, zich slechts tot eene geringe hoogte over de oppervlakte der Maan laat zien. Jupiter heeft een zeer digten dampkring; gelijk uit de aanmerkelijke bedekkingen en ophelderingen, die op deszelfs schijf gezien worden, en uit den voorbijgang van door sterke winden gedreven wolken, moet besloten worden.

Wanneer nu, op een Wereldbol, stoffen, die in een veerkrachtig-vloeibaren staat waren, in een druipvormigen of vasten staat geraken, wordt dat verlies door aantrekking en verdikking van nieuwe veerkrachtig-vloeibare stoffe, uit het algemeene Ruim, hersteld; doch wanneer op de oppervlakte van een Wereldbol zich meer veerkrachtig-vloeibare stoffe ontwikkelt, als den-

zelven naar mate van zijne aantrekkingskracht toekomt, wordt dat overtollige in het algemeene Ruim terug gevoerd.

Op onze Aarde kunnen verschillende, deels bekende, deels onbekende natuurlijke scheikundige werkingen, en hoogstwaarschijnlijk ook de meer- of mindere kracht van het zonnelicht, zulke veranderingen van veerkrachtig-vloeibare stoffen in druipvormige, en omgekeerd, te weeg brengen; door welke warmte of Electriciteit vrij, of gebonden wordt, en waarmede dan noodwendig, tot behoud van de vereischte uitgebreidheid des dampkrings, eene aantrekking van buiten, of eene afzetting naar buiten, moet gepaard gaan.

Neemt men deze onderstellingen aan, welke door geene Natuurwetten, noch waarnemingen wedersproken worden; zoo zal men kunnen begrijpen, van waar die groote menigte van water is gekomen, uit welke zich de hoogste gebergten van onze Aarde door neêrzetting der bestanddeelen hebben gevormd; en wat de reden is, dat in koude Landen zoo vele overblijffels van dieren en planten, aan warmere gewesten eigen, gevonden worden.

Sommigen hebben, om hiervan reden te kunnen geven, toevlugt tot de onnatuurlijkste uitleggingen genomen; tot verwrikkingen, bij voorbeeld, van de As der Aarde; waarvan BODE, in een zijner Astronomische Jaarboeken, en in de schriften van het Berlijnsch Gezelschap van Natuuronderzoekers, de onwaarschijnlijkheid voldoende heeft aangetoond, — of ook tot eene aanvulling van groote, te voren ledig geweest zijnde, holen in de aarde, met het water, dat voorheen de oppervlakte bedekte; en dergelijke meer.

Dat de hoeveelheid van water meermalen op onze Aarde veranderd is, kan uit de gesteldheid van hare oppervlakte, en daarop zijnde gebergten, met tamelijke zekerheid besloten worden. De gesteldheid der eerste of oorspronkelijke gebergten duidt eene vreedzame gemeenschappelijke bezinking of zetting der deelen, onder eene veel hoogere zee dan de tegenwoordige, aan; en uit de dalen in deze eerste gebergten, welke gedeeltelijk met nieuwere bergsoorten aangevuld zijn, blijkt, dat, bij de wording van dezelve, de oppervlakte van het water veel lager dan bevorens geweest is.

De vlotbergen, welke zich later gezet hebben of bezon-

zonken zijn, en die voor het grootste gedeelte eene stille of langzame zetting aanwijzen, toonen, dat het water in eenen lateren tijdkring wederom hooger gerezen moet geweest zijn; alhoewel niet zoo hoog als in den vroegeren tijdkring, toen de eerste gebergten geformeerd wierden: in nog latere tijden, toen zich de dalen, welke in de vlotgebergten gevonden worden, vormden, moet de zee wederom gedaald zijn geweest, en, naar allen schijn, is dezelve nog dalende of verminderende.

Deze tweemalige rijzing en daling der zee kan gevoegelijk verklaard worden, wanneer men aanneemt, dat eene, door eene lange tijdruimte voortdurende, verzadiging des dampkrings met water, en eene insgelijks langen tijd durende afzetting van water uit denzelven, bij afwisseling, hebben plaats gehad; hetwelk ook BATSCH, in zijne Aanleiding tot de Geologie, pag. 116, welke bij zijne Verhandeling over de kenteekenen der Mineralen is gevoegd, stelt. Thans echter bevat de dampkring niet zoo veel water, als dezelve bij den tegenwoordigen lagen stand der zee, indien al het uitgedampte water er in gebleven ware, zoude moeten bevatten; dewijl, indien de dampkring ook geheel in water veranderd wierd, dit slechts de hoogte van omtrent 32 voeten zoude kunnen hebben; te weten, geëvenredigd aan deszelfs zwaarte. Maar wanneer de Aarde, even als elk Wereldlichaam, slechts een naar hare aantrekkingskracht geëvenredigden dampkring, en niet meer of minder, om zich verdikken kan; zoo moet, bij deze afwisselende afscheidingen en verdampingen des waters, elk gebrek aan veerkrachtige vloeistof door aantrekking uit het algemeene Wereldruim hersteld, en elke overmaat daarin terug gegeven worden.

De oorzaak dezer afwisselende nederzetting en verdamping des waters was, hoogstwaarschijnlijk, *eene afwisselende kracht van het zonnelicht*; welke oorzaak ook LICHTENBERG, in den Göttischen Zak-almanak voor 1798, uit eene door HERSCHEL in de Londensche Maatschappij der Wetenschappen den 25 Febr. 1796 voorgelezen Verhandeling, aanneemt. HERSCHEL, namelijk, meent, dat uit de veranderlijkheid des lichts van zoo vele vaste sterren, welke geheel niet door omwenteling om derzelver assen, maar door eene onbekende Chemische werking schijnt veroorzaakt te worden, alsmede uit de waarneming, dat dikwijls in het brandpunt van eenen groo-

grooten brandſpiegel of brandglas de hette der zonneſtralen, zonder bemerkbare oorzaak, ſchielijk verandert, zoodat geſmoltene zwaar-vloeijende ſtoffen somtijds plotſeling ſtollen of vast worden, met veel waarſchijnlijkheid kan beſloten worden, dat het licht en de warmte, welke uit de zon uitſtroomen, veranderlijk zijn; dat alzoo het weder op onze Aarde, meer dan men gewoonlijk denkt, afhangt van het weder, dat op het ligchaam der Zonne-plaats heeft, dewijl elke aldaar voorvallende verandering des lichts 8 minuuten later op onze Aarde ondervonden wordt; en dat het derhalve zeer onzeker is, of het licht en de warmte der zonne altijd zoo geweest zijn, en zoo blijven zullen, als die thans zijn, dan of niet welligt, gedurende lange tijdruimten, misſchien bij afwisſelende tijdkringen, de werking der zonneſtralen veel grooter of veel minder geweest is, en ook in 't vervolg wederom worden kan.

Wanneer nu gedurende eene lange tijdruimte de werking der zonneſtralen zeer groot is geweest, moet de verdamping des waters grooter dan de nederzetting geweest, en de hoeveelheid van water verminderd zijn; daarentegen, bij eene lang aanhoudende geringere werking der zonneſtralen, moet de nederſlag grooter dan de verdamping geweest zijn, en de hoeveelheid van water moest vermeerderen. Die zelfde grootere uitſtrooming van licht en warmte uit de zon, welke die groote menigte van water deed verdampen, en die ten minſte tweemaal ſchijnt plaats gehad te hebben, was ook, hoogstwaarſchijnlijk, de oorzaak, dat, gedurende lange tijdkringen, dieren en planten van warmere klimaten, bij voorbeeld Olifanten en geheele bosſchen van Palmboomen, uit welker harst de Honigſteen en ook de Barnſteen ſchijnen ontſtaan te zijn, en wier vruchten met die van de Arek-palmen overeenkomen, in gewesten, alwaar het thans veel kouder is, in hun natuurlijk klimaat leefden.

Behalve de grootere zonnewarmte, kunnen ook Vulkanen, wier werkingen in vroegere tijden veel geweldiger dan tegenwoordig ſchijnen geweest te zijn, eenigzins tot de verdampingen van het water hebben medegewerkt.

Nog een ander verſchijnſel wordt door de onderſtelling, dat eene veerkrachtige vloeiſtof van buiten wordt aangetrokken, verklaard. Wanneer namelijk, in den zo-

r, na eene aanhoudende droogte, *wolken* en *regen*
rmd worden, zou men verwachten, dat de lucht
ıer moest worden, dewijl zoo veel bevorens ge-
en geweest zijnde warmte, welke het water, dat
n dampkring was, in eenen veerkrachtig-vloeiba-
ſtaat hield, nu vrij wordt; en echter leert de on-
inding, dat alsdan bijna altijd de luchtsgeſteld-
kouder wordt; waarvan geene andere, meer vol-
de, reden kan gegeven worden, dan dat naar de ge-
en, alwaar, door het druipvormig worden der in
dampkring voorhanden zijnde waterdeeltjes, een
k aan veerkrachtige vloeiſtof ontſtaat, (hetwelk
de lage ſtand des Barometers aanwijst) niet alleen
ıcht van die gewesten, in welke zich meer veer-
ıtige vloeiſtof bevindt, (en daar diensvolgens de
meter hooger ſtaat) maar ook lucht van buiten toe-
mt. — Deze van buiten aangetrokken lucht moet
kouder zijn, dan die luchtdeelen, welke nader bij
arde waren, en die in hunnen meer-verdikten ſtaat,
oor de terugkaatſing der zonneſtralen van de opper-
e der Aarde, meer warmte konden aannemen. Deze
rooming van lucht van buiten is ook, naar mijne
:hten, blijkbaar, doordien, bij zulk weder, de
der ſchoorſteenen meer van boven naar bene-
gaat.

ij het doen van weerkundige waarnemingen moest
hierop ook acht ſlaan, en door corresponderende
nemingen trachten te ontdekken, of, bij ſchielijke
sveranderingen, dezelve vroeger op de plaats, van
de wind komt, of daar, werwaarts hij henen
, bemerkt zijn geworden. — Men moest ook, wan-
ſomtijds gedurende geheele dagen lagen van wol-
op onderſcheiden hoogte, in geheel verſchillende
ıgen drijven (*), dit opmerken; om zoo door meer-
de-

Zoo bemerkte ik, bij gelegenheid van eene reize ter
an Reval naar Flensburg, wanneer het ſchip, door een
n tegenwind uit het Westen, eenigen tijd in eene haven
et Eiland Laaland moest blijven liggen, tot mijn groot ver-
, geheele dagen achtereen een trek van ligte wolken,
als bij het ſchoonſte weder, in de bovenlucht van het
n naar het Westen gaande; zoodat er, om voort te reizen,
anders ontbrak, dan dat de bovenſte luchtſtroom niet
en was.

CHLADNI.

dere, in onderscheidene oorden gedane, waarnemingen te bepalen, of sommige stroomingen, die in een hooger gewest des dampkrings gezien worden, vroeger of later in een lager dampkringsgewest hebben plaats gehad; en of deze alzoo meer naar boven of naar beneden zijn gegaan. — Zulke waarnemingen zouden voornamelijk kunnen dienen, om ons in de Weerkunde, van welke wij nog zoo weinig weten, eenen stap verder te brengen.

Wanneer nu, volgens de voorgedragen onderstelling, de herstelling van gebrek aan veerkrachtige vloeistof uit de algemeene Ruimte, en eene afzetting van het overtollige daarin plaats heeft, kan men (gelijk ook, zoo ik meene, LICHTENBERG ergens gezegd heeft) gevoegelijk aannemen, dat Dieren en Planten de meeste hunner bestanddeelen meer van buiten, dan van onze Aarde verkrijgen.

(Het tweede gedeelte in onze volgende.)

ONTLEEDKUNDIGE BESCHRIJVING VAN DEN BEVER.

Op den zeventienden November 1807, terwijl de *Rhone* buiten zijne oevers was gevloeid, heeft men eenen Bever gedood op het eiland *Barthalasse*, tegenover *Avignon*. De Heer Prefect VAUCLUSE heeft het dier doen plaatsen in het Museum van Natuurlijke Historie te *Avignon*, en te dien aanzien een verslag ontvangen van den Heere COSTAING, Opziener van dat Museum.

De Bever, dus luidt het berigt, welken ik voor mij heb, is een mannetje, wegende vijftig pond. Dit dier, hetwelk den overgang uitmaakt van de viervoetige dieren tot de visschen, heeft platte en gespletene voeten; een karaktertrek, die het van het gewone geslacht der amphibiën onderscheidt.

Zijn geheele ligchaam, zijnen staart uitgezonderd, is met tweederlei haar bedekt, — het dons en het lange haar, die zeer zacht en zijdeächtig in het aanraken zijn. De mantel is kastanjebruin van kleur, langs den rug met eene zwartachtige streek gemengeld, die aldaar allengskens verdwijnt. Het haar van het bovenste gedeelte is langer en digter, dan aan de benedenzijde. Het hoofd van dit dier is bijkans vierkant van gedaante; zijne oogen, die klein

ein zijn, hebben eene hazelnootkleurige Iris; zijne ren zijn rond en zeer kort; het einde van den snuit is at en zeer breed, met twee kleine ronde neusgan; aan de zijden steken knevels uit van lang en vart haar; de tong is zeer dik en drie duimen lang; de ond is met vier snijtanden gewapend, allen tweekleug, vuurgeel van buiten, en witachtig geëmailjeerd n binnen; zij hebben eene kromme en platte gedaan, gelijk een houweel, en zijn zeer geschikt om het harde hout te knagen; de twee boventanden zijn korter n de benedenste, die een duim lang zijn; acht witte ezen staan op zich zelve in het binnenste van den ond aan den benedenkant, en even zoo vele aan de venzijde: dit stelt het dier in staat, om door grazen jne behoeften te vervullen. Merkwaardig is inzonrheid het maaksel van den staart; dezelve is negen en n halve duim lang, een duim dik, en vier en een lve duim breed; dezelve is plat, van eene eironde daante, buigzaam, van eene kraakbeenachtige en enachtige zelfstandigheid, met kleine schubben bekt; de kleur is die van ijzerroest. Eene andere bijnderheid, die opmerking verdient, is, dat de voorpoon aan elken voet vijf toonen hebben, op zich zelve staane en van nagels voorzien, terwijl de achterpooten platoetig zijn, met vijf van nagels voorziene toonen, die door n vast vlies, even als de pooten van eene gans, vereenigd ijn. Verder heb ik opgemerkt, dat de achterpooten en oeten te zamen slechts éénen langen voet uitmaken, op elken het dier horizontaal rust onder het voortgaan, iniervoege dat de voorpooten zich uitbreiden te gelijk met e achterdijen, om het ligchaam waterpas te dragen. eze bijzondere evenredigheid is oorzaak, dat het dier, nder het voortgaan, de achterpooten niet hooger dan de oorpooten draagt.

Eene waarneming, welke men misschien nog niet gedaan eeft, is, dat de vierde toonen der achterpooten ieder n dubbelen nagel hebben, en van welke de eene over n anderen henenschiet, uitmakende een kleinen vijlhtigen en snijdenden bek, uit twee kinnebakken beande, die zich openen en sluiten even als de bek van nen roofvogel.

Bij de opening van het dier bleek het mij, dat het n oude mannetjes Bever was. De binnenste deelen onrzoekende, trachtte ik de kleine beursjes te ontdekken, die

die het *Castoreum* bevatten, in de oude en hedendaagſche geneeskunde zoo vermaard. En in de daad heb ik twee blaasjes gevonden bij den *anus*, beneden de darmen; zij bevatten het dikke en ſtinkende vocht, *Castoreum* genaamd; het is mij gelukt, hetzelve te bewaren. De darmen heb ik zeer lang en van grooten omvang gevonden; dit gaf aan het buitenſte van den buik eenen omtrek van vierëntwintig duimen en twintig lijnen; het borstbeen is naauw en vijf duimen lang, zamengeſteld uit een kraakbeenachtig been, hetwelk zeer buigzaam, en zeer geſchikt is om de bewegingen van een zoo vernuftig dier te volgen. De geheele lengte, van den ſnuit tot aan het einde van den ſtaart, is vierëndertig duimen en vier lijnen.

Het doet mij leed, dat het beengeſtel door den ſnaphaanſchoot te veel beſchadigd en verminkt is, dan dat het geraamte kan bewaard worden.

DE KARPER.

De Karper, in onze rivieren en vijvers zoo gemeen, ſchijnt uit het Zuiden van Europa afkomſtig te zijn, hoewel hij thans bijkans overal wordt gevonden. 't Is eene ontwijfelbare waarheid, dat Vader MASCHAL in den jare 1514 dien Visch naar *Engeland*, en Vader OXE, in den jare 1560, naar *Denemarken* bragt. Eenige jaren later werd hij in *Holland* en *Zweden* bekend. In *Zweden* begint hij te verbasteren, en is kleiner, naar mate men Noordelijker voortreist.

In de wateren, welke langzaam ſtroomen, willen de Karpers best tieren, en ontvangt hun vleesch dien fijnen ſmaak, voor welken het berekend is. 't Is ook in die wateren, vooral wanneer zij er rijkelijk aas vinden, dat zij de aanzienlijkſte grootte bereiken. Karpers van 12 of 15 ponden zijn in *Frankrijk* niet ongemeen; doch de grootſte worden in *Duitschland* gevangen. VALMONT DE BOMARE gewaagt van eenen Karper, die te *Offenburg* den Prinſe DE CONTI werd voorgedischt, die vier voeten lang was en 45 ponden woog. De grootſte, waarvan men ooit gehoord heeft, werd, in den jare 1711, in den *Oder*, nabij *Frankfort*, gevangen; hij was twee ellen lang, een el breed, en woog 84 ponden.

Zul-

Zulke monſterachtige Karpers moeten zeer oud zijn; ·h hun ouderdom laat zich niet wel bepalen. Bij ırſchijnlijke gisſing kan men alleen weten, dat zij ɜr dan tweehonderd jaren kunnen leven. In de vij-s van *Fontainebleau* zouden, volgens den Heere CAS-., Karpers van den leeftijd van FRANÇOIS DEN I, die 1515 den troon beklom, gevonden worden. Hun ›, voegt hij er nevens, is geheel met mos bedekt.

/erbazend is de vruchtbaarheid der Karpers. Een wijf-van een pond zwaar heeft BLOCH 237,000 eijeren uit-everd; een ander, wegende anderhalf pond, gaf aan rıт 342,000 eijeren; een derde, negen pond zwaar, ;,600 eijeren. Doch 't is er verre van af, dat van die eijeren Karpers voortkomen, en dat deze ·pers groot worden. Een groot gedeelte kuits rdt van de visſchen gegeten; de jonge Karpers n voor duizend gevaren bloot: zoodat het kleinſte al den ouderdom van drie jaren bereikt; het tijdſtip, ınneer zij niets anders dan de ſnoeken, de otters en visſchers te vreezen hebben. In de vijvers, intus-en, alwaar geene andere visſchen dan Karpers zijn, een naauwlettend toezigt hen tegen hunne vijanden ·eiligt, vermenigvuldigen zij dermate, dat zij bin-korten tijd geen voedſel vinden, vermageren en van ıger ſterven. In dit geval moet men het getal der ſjes bepalen, en ſnoek, forel en baars in de vijvers ıten.

let vleesch van den Karper is een voortreffelijk voed-, ligt om te verteren en voor alle geſtellen berekend: ısſchen wordt het aan hun, die van eene ziekte be-nen te herſtellen, zelden toegelaten, en aan de met ıt gekwelden verboden, als waarvan het de toevallen haast. Te malſcher is het doorgaans, naar gelange Karpers in ſtiller wateren geleefd hebben. Die te ·*ijs* meest worden gezocht, komen uit de *Seine*, den *jn*, en den vijver van *Camieres* bij *Boulogne-ſur-Mer*. zulken, die er in zulk eene groote menigte gegeten ·den, en er zoo goedkoop zijn, komen, langs de ·*re* en de *Seine*, uit de vijvers van *la Bresſe*, *Forez*, *gne*, en andere niet zoo wijd afgelegene. Op de lan-·eize hebben zij tijd om zich te ſpenen. Ook zijn bij hunne aankomst, niet kwaad, hoewel in mod-ge vijvers geboren en gevoed.

LE-

LEVENSBIJZONDERHEDEN VAN ANGELICA KAUFMANN.

ANGELICA KAUFMANN was de dochter eens *Tirolſche* ſchilders, die een zwervend leven leidde; zij werd geboren te *Coire*, in het land der *Griſons*. Haar vader, verbaasd over hare vroegrijpe begaafdheden, voerde haar naar *Rome*. Spoedig verkreeg zij hier de bekwaamheid, die te *Londen* haar zoo veel opgangs deed maken. Alle de aanzienlijke huizen werden voor haar geopend; Koning GEORGE DE III deed zich door haar ſchilderen, en begeerde vervolgens de portretten van alle zijne Kinderen van hare hand.

ANGELICA wist zeer veel krachts in alle hare ſtukken te brengen; zelve was zij daarenboven met zeer aanlokkende ligchamelijke bevalligheden begaafd. Meer dan een huwelijksvoorſlag werd haar gedaan, doch zij wees ze allen van de hand; zucht voor de kunst en voor onafhankelijkheid gingen bij haar alles te boven. Onder de mannen, die naar hare hand ſtonden, onderſcheidde zich inzonderheid een Engelsch Kunſtenaar, nog in leven, en lid van het tegenwoordige Parlement. ANGELICA'S weigering verbitterde den Kunstſchilder, die, met hulp van eenige goede vrienden, zich op de volgende wijze zocht te wreken.

Een jongeling uit de laagſte klasſe, doch fraai van geſtalte, werd in een kostbaar gewaad geſtoken, en onderrigt om de rol van een Baronet te ſpelen, die op ANGELICA's bekoorlijkheden en talenten ſmoorlijk was verzot. De jonge Kunſtenares werd in den ſtrik gevangen; zij ſchonk eerst haar hart, en vervolgens hare hand aan den vermomden bedrieger. Het huwelijk was naauwelijks voltrokken, of de afgewezene ſchilder haastte zich om zijne list aan den dag te brengen. De ongelukkige ANGELICA verviel tot eene wanhoop, die haar ſchier het verſtand zoude gekost hebben. Hare vrienden haalden haar over om den ſchurk geregtelijk te vervolgen; zij zegevierde aldaar, en werd van haren ondeugenden echtgenoot geſcheiden, doch op voorwaarde van hem een jaargeld voor zijn leven te moeten uitkeeren. Hij had er niet lang genot van; ligtmisſerij, beſpoedigde zijn levenseinde.

Van

Van dien man ontslagen, trad ANGELICA in den echt :t een *Venetiaanschen* schilder, ZUCCHI genaamd. Die ın maakte haar gelukkig; maar in dit huwelijk werden ene kinderen verwekt. Naardien het nevelachtig kliıat van *Engeland* voor ANGELICA's gezondheid nadee-; was, koos zij haar verblijf te *Rome*, welk zij slechts nmaal verliet tot het doen eener reize door het *Mineesche*.

Na ZUCCHI's overlijden leefde zijne Weduw alleen ›or de Kunst en voor hare vrienden. Haar huis stond zonderheid voor vreemdelingen open; en de *Italien* zeiden, dat het even weinig in eenen reiziger te rgeven was, te *Rome* te komen zonder ANGELICA .UFMANN, als zonder den Paus gezien te hebben.

Het getal der stukken, door het penseel dezer verıarde Kunstenaresse gewrocht, gaat de verbeelding te ven; de graveerkunst heeft een gedeelte derzelven or alle Landen van Europa verspreid. ANGELICA ıntte inzonderheid uit in het portretteeren; zij heeft rtretten van allerlei grootte gemaakt. Wanneer zij or zichzelve werkte, waren gemeenlijk hare onder:rpen Historiestukken, of verzierde Vrouwenbeeln. Zonder, veelligt, den hoogsten trap der wenschap en van kracht van uitdrukkinge bereikt te bben, onderscheiden zich althans alle hare stukken ›or eene verrukkelijke bevalligheid, en nog meer door n haar bijzonder eigen koloriet.

Indien het waar zij, dat een Kunstenaar, dien naam :t regt waardig, zichzelven in zijne werken schildert, l men over het karakter van ANGELICA KAUFMANN een ist oordeel kunnen vellen. Eene treffende zachtheid rfraait hare stukken; eene onveranderlijke helderheid ın geest heerscht in hare kunstgewrochten, zonder 'enwel daarvan uit te sluiten eene vurigheid van geest, e in haar nimmer verdoofd werd. Zij, die haar in :n ouderdom van zestien jaren gekend hadden, vonden . haar dezelfde kracht van verstandelijke vermogens eñ zij zestig jaren oud was. Zij stierf te *Rome*, den jsden November 1807. Hare overgewonnene nalatenhap was zeer aanzienlijk; zij verdeelde dezelve bij uiısten wille onder hare bloedverwanten en vrienden.

EENIGE MERKWAARDIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE PORTUGAL EN DE PORTUGEZEN.

Portugal, elders niet zeer bekend, is van bergen doorzaaid, op wier top zich eene snerpende koude doet gevoelen, en wier klimaat van dat der Noordelijke landen niet verschilt. Eenigen dier bergen zijn in de maand Augustus nog met ijs gekroond, en de Portugees, die in de dalen van hitte verstikt, kan, wanneer hij wil, de Wintergewesten naderen. Eene der grootste hoogten is de berg *Geres*, op welken de wilde geit huppelt, zoo wel als op de zijden van den *Caucasus* in *Azië*. Alle de hoogten schijnen aan elkander vast te zijn, zoodat het gezigt aan alle kanten bepaald is; van hier dat de bewoners eene aangename gewaarwording ondervinden, wanneer eene vlakte op deze oneffenheden volgt, die adders en vele andere vergiftige slangen verbergen. Op velen dezer bergen groeit niets anders dan heide, die althans derzelver dorheid verbergt, voornamelijk in *Tra-los-Montes*.

Twee mijlen van *Coimbra*, hoofdstad van *Beira*, en de tweede stad van *Portugal*, ligt op een hoogen berg een Klooster, 't welk, van verre, naar een Arendsnest gelijkt. De toegangen zijn inderdaad akelig. De kluizenaars, die deze plaats bewonen, schijnen zich van de geheele wereld te hebben willen afzonderen. Nooit dalen zij uit hun Klooster af. Zwarte, tandsgewijze, dorre rotsen hangen aan deze eenzame plek, en haar dreigend voorkomen schijnt den toegang tot dezelve te verbieden. Hersenpannen en beenderen van menschen maken er het schrikwekkend versiersel uit, en schilderen, met sterke kleuren, de heilige verachting dier kluizenaren voor dit zoo vlugtig en ellendig leven, 't welk wij allerwegen met, in hun oog, even beuzelachtige als valsche tooisels veraangenamen. Geene betrekkingen of verkeering hebben zij dan met den Hemel: want zij onderhouden onderling een eeuwig stilzwijgen, en geven geen geluid, dan om in hunne godsdienstige gezangen de hoogste Majesteit te loven. Wanneer men in het Klooster is gekomen, treft een niet minder schilderachtig dan onverwacht tooneel het oog. De Godsdienst

ienst heeft deze verschrikkelijke woestijn doen bloeijen. Eensklaps ontdekt men in dezen eenzamen oord een digt bosch van Eiken- en Zeepijnboomen; men ziet er verscheiden beekjes, wier achtbaar en statelijk murmelen in de ooren dier zwijgende Anachoreten weergalmt, die in de oefeningen der hardste boete leven en sterven.

Eene niet minder verbazende afwisseling van tafereelen dan de bergen, leveren de valleijen en vlakten. Eenige weinige streken zijn volstrekt van boomen ontbloot. Nabij de oevers van de *Douro* is de grond schelpachtig en bar. Deze ingekaste stroom wentelt met snelle vaart zijne wateren tusschen scherppuntige rotsen. Meer openlijk en majestueuzer stroomen de *Minho* en de *Taag*, en hunne wederzijdsche oevers leveren de zeldzaamste planten. Over genoegzaam de geheele uitgestrektheid van *Portugal* heeft de grond een heerlijk aanzien. De *Sabor* en de *Liana*, twee zeer fraaije rivieren, zijn met lommer van boomen en struiken omzoomd, en verdwijnen om vreedzaam te stroomen onder groene gewelven. Even zoo vermaard is de *Liana* onder de *Portugezen*, als de *Lignon* en de *Lordon* onder de *Franschen*. De velden, welke deze rivier vruchtbaar maakt, zijn het gewoon tooneel, op hetwelk de Romanschrijvers van dit land liefst hunne helden plaatsen. Bronnen van levend water verkoelen den dampkring van alle provincien van *Portugal*; terwijl *Spanje*, binnenslands, bijkans geheel van dit hulpmiddel is ontbloot. Alleen in de provincie *Beïra* telt men drieduizend fonteinen; doch het spoedig klimmen der rivieren veroorzaakt dikmaals in den Winter groote verwoestingen.

In *Portugal* ontmoet men een aangenaam mengsel van voortbrengselen, sommige van welke in andere klimaten onbekend zijn. Dit Koningrijk, van ouds *Lusitania* genaamd, ter zake van zijne Amandelboomen, spreidt den heerlijksten groei ten toon. Niets kan de schoonheid der *Portugesche* velden evenaren. In sommige dorpen leeft de mensch in de somberheid van het lommer. Alle schatten zijn rondom hem opeen gestapeld. Olijf-, amandel-, moerbeziën- en vijgenboomen omringen de woningen. Olmen-, zoo wel als populierboomen, boven dit prachtig borduursel tot eene aanzienlijke hoogte uitstekende, zijn als zoo vele kolommen, die zich uit het midden van boschjes verheffen, en dit romanesk tooneel versieren.

Bijkans allerwegen, en vooral in *Beira*, doorsnijden levende hagen van Kweboomen, door Eikenboomen afgewisseld, de velden. Het oog verliest zich in de groene weiden, met kudden bedekt, en wijnstokken, een half voet dik, slingeren zich rondom de boomen, ter hoogte van veertig of vijftig voeten. In verscheiden valleijen maken de oranje-, de citroen-, de laurierboom en de brem bekoorlijke boschjes uit, die de liefelijkste geuren uitwasemen. In één woord, bijkans alle zintuigen worden verzadigd, en de mensch is al te gelukkig, onder dit frisch lommer en op dezen lagchenden grond, om, bij de rest des heelals onbekend, zijne dagen in rust te kunnen doorbrengen bij het genot der veldvermaken.

Tot in het binnenste der steden brengen de *Portugezen* de zoo vrolijke en verrukkende beelden der nature over, en beplanten de straten met boomen, die hun reukwerk en eene onschatbare bekoorlijkheid verspreiden bij de woonplaats der stedelingen. Zeer gemeen was die smaak onder de aloude *Galliers*, die in steden hun verblijf hielden. Over 't algemeen scheppen zij vermaak in het rondscheren hunner groene gangen, in het versieren van hunne boomgaarden, en leggen zich driftig op het kweeken van boomen toe. In dit klein Koningrijk werd de eerste oranjeboom geplant, welken de *Jesuiten* uit *China* bragten, en van welken de *Portugezen* zich terstond bevlijtigden om het geslacht te vermenigvuldigen, 't welk zich van daar over geheel Europa verspreidde. Met den zelfden ijver kweekten zij eene groote menigte *Afrikaansche*, *Aziatische* en *Amerikaansche* gewassen, die hier landeigen zijn geworden, en tegenwoordig op donkere plaatsen groeijen. In geen gewest, misschien, zou de kruidkundige grooter menigte van die eenvoudige en keurige schatten vinden, welke hij opeenstapelt, om het vermaak te hebben van ze op zijn gemak te beschouwen.

Bekend is de schoonheid des klimaats van *Lissabon*, van die *Felicitas Julia*, alwaar JULIUS CESAR de groote ontwerpen tot rijpheid bragt, welke hij vervolgens volvoerde. Deze stad, wier oorsprong zich in den nacht des tijds verliest, is op zeven heuvelen gebouwd, minder vermaard en minder geducht dan de zeven heuvelen van *Rome*. Hoewel dikmaals omgekeerd door aardbevingen, en dagelijks blootgesteld aan die verschrikkelij-

omwentelingen, blijven de menfchen in deze hoofd- wonen, uit hoofde van hare voordeelige ligging. lucht is er altijd zuiver, en de hette wordt er door vinden getemperd; maar indien het gebeure dat er en winter fneeuw valt, wordt de geheele ftad *Lis-n* van de koude bevangen; de bevende burgers, zoo als hun gezin, verzamelen, verdringen zich, en flui- eenen kring rondom een klein koolenvuur, 't welk ne fmart meer prikkelt dan lenigt. Zij wonen in zen, die aan alle kanten open zijn, even als hadden voor de ongematigdheid der faizoenen nooit te vree- Dezelfde achteloosheid veroorzaakt dezelfde makken te *Madrid*, te *Rome* en te *Napels*. Geen lijk had derhalve een *Rusfisch* Heer, verzekerende, hem de winter ruwer had gefchenen in de laatst- emde ftad, dan aan de bevrozene oevers van de *'a*.

nts eenige jaren heeft de ftaat van *Lisfabon* een nieuw at aangenomen. Vóór de *Franfche* omwenteling wa- de ftraten dezer ftad regte moordkuilen; en na vonds ten vijf ure moest men, met den degen in de t, in de ftikdonkerfte duisternis loopen, en had men de inwoners, binnen in hunne huizen opgefloten, erhande hulp te hopen; de harten, door de vreeze eid, waren voor allen gevoel van menfchelijkheid ten. Roovers verfchuilden zich in lange en naauwe en zonder deuren: in één woord, de misdaad waak- lerwegen, en men zou gezegd hebben dat de be- afdheid met den dag verdween.

en *Fransch* Emigrant, onder fchut en fcherm van het vernement, maakte te *Lisfabon* een einde aan die t-regeringloosheid; de ftraten werden door lan- ien verlicht, en eene werkzame, wakende policie, het voorbeeld van die van *Parijs*, werd ftren- k geoefend. In het overige gedeelte van *Portugal*, entegen, reisde men volmaakt veilig, en op de land- ers werd veel ftreuger acht gegeven, dan elders in opa.

: *Portugezen* houden veel van het landleven, alwaar enen hoogen ouderdom bereiken: van hier dat men un land niet zeer vele fteden ontmoet, tot groot na- van de nationale welvaart. Uit zijnen aard is de d niet onvruchtbaar, gelijk fommige Aardrijksbe- jvers t'onregt beweerd hebben. De landlieden

verwaarloozen het bebouwen van den grond, en denken er weinig om of dezelve tarwe voortbrenge, omdat zij weinig aftreks van dit dierbaar voortbrengfel hebben. De provincie *Entre Minho et Douro* bevat meer dorpen en fteden dan de andere provincien.

Het zacht en befchaafd karakter der *Portugezen* beantwoordt aan de fchoonheid der nature. Eenparig befchrijven hen de meest onderrigte Reizigers als beleefd en dienstvaardig omtrent de vreemdelingen.

De *Portugees* is uit den aard krijgshaftig. Met lof gewaagt de Gefchiedenis van de veldtogten dier dappere krijgshelden, die, door een tweeden ALEXANDER (ALBUQUERQUE) aangevoerd, *Afrika* zoo wel als *Azië* met het gerucht van hunnen naam vervulden, een Rijk ftichtten, 't welk zich van de *Perzifche* Golf tot aan de Geele Zee uitftrekte, gedurende twee eeuwen zonder mededingers den koophandel der geheele wereld dreven, en Europa aan hunne nijverheid fchattingfchuldig maakten. Maar het vuur der eerzucht verflond *Portugal* zelf. De inwoners ftaken over zee, om zich neder te zetten te *Ormus*, toenmaals het hoofdmagazijn van het Oosten, te *Goa*, op *Ceylon*, te *Malacca*, op *Brafil*, te *Mozambique*, op *Congo*, zoo wel als op de eilanden van den *Atlantifchen* Oceaan. Deze onverzaagde en fterke mannen werden verwijfd onder eene vreemde luchtftreek, vergaten geheel hun Vaderland, en het Koningrijk verloor, op deze verre togten, de bloem zijner bevolkinge. SEBASTIAAN's ligtzinnige onderneming leide de laatfte hand aan de uitputting van *Portugal.*

Met dit alles, ik herhaal het, dit verbasterd volk is nog uit den aard krijgshaftig, en behoudt op zijn gelaat het kenmerk van een verheven karakter. Door verftandige behoedmiddelen konde men het tot zijne aloude waardigheid terug brengen; maar het Gouvernement zou den wapenhandel meer moeten vereeren. De foldaat draagt een flecht gewaad en heeft flecht voedfel. Voorheen was het er nog flechter gefteld. De Luitenants en Onder-Luitenants werden uit de Lakkeijen van groote Heeren verkozen, die zich niet fchaamden, in hunnen huisdienst handen te gebruiken, beftemd om den Staat te verdedigen en lauweren te plukken. Men zag te *Lisfabon* foldaten bedelende de handen uitfteken, en van de voorbijgangers een aalmoes verzoeken. Men mag niet op rekening dezer grootmoedige natie onge-

re-

regeldheden ſtellen, onder welke zij zelve zucht; en waarſchijnlijk hebben de Staatsomwentelingen, die Europa geſchokt hebben, de noodzakelijkheid doen bemerken, om eerbied te hebben voor de menſchen, die de orde en de rust der Staten verzekeren.

DE ONTMOETING EN HET GESPREK VAN TORQUATO TASSO MET EEN EDELMAN.

In het jaargetijde, wanneer de landman den wijn uit de rijpe druiventrosſen perst, en de boomen beginnen ontlast te worden van derzelver vruchten, bevond ik mij tusſchen *Novara* en *Vercelli*. De lucht betrok; de hemel hing aan alle kanten met dikke wolken bezet. Uit vreeze voor een zwaren ſtortregen, gaf ik mijn paard de ſporen; wanneer ik onverwacht achter mij het geblaf van honden hoorde, gemengd met menſchen-ſtemmen. Ik zag eene Reegeit, door jagthonden nagezet. Het arme dier was zoo afgemat door 't vlugtend loopen, dat het voor mij bleef ſtilſtaan, en door de honden werd aangegrepen. Op 't oogenblik verſcheen er een Jongeling, naar voorkomen achttien of twintig jaren oud, die de honden deed afhouden, en eenen boer beval, het afgejaagde dier in veiligheid te brengen.

Na deze bezorging keerde hij zich mijwaarts, met de vrage: „ Waarheen denkt gij dezen dag te gaan?" — Ik antwoordde: *Naar Vercelli, indien het niet te laat zij.* — „ Gij zult," vervolgde hij, „ niet in ſtaat „ zijn, *Vercelli* te bereiken; ten zij de hoogte der ri„ viere, die voorbij die ſtad ſtroomt, en *Piedmont* van „ *Milaan* ſcheidt, zulks toelate. Ik zou u overzulks „ aanraden, den avond en nacht bij mij te toeven. Ik „ heb een klein Landhuis aan deze zijde van den ſtroom, „ waar gij uw intrek kunt nemen, en meer gemaks „ zult hebben dan elders in dezen oord." — Hij deed dit voorſtel met een zoo edelen en bevalligen opſlag van het oog, dat ik hem onmiddellijk aanzag voor een meer dan gemeen man, ſchoon hij te voet was.

Ik ſteeg af, gaf mijn paard aan mijnen oppasſer, en zeide daarop tot den Jongeling, dat ik, aan den rivierkant gekomen, zou beſluiten tot het overtrekken, of, volgens zijn raad, bij hem blijven; en hierop volgde ik

hem. „ Ik ga voor u uit," ſprak hij, „ niet uit een „ ijdelen waan van meerderheid, maar om u tot gids „ te dienen." — Ik antwoordde: *De Gids, die mij deze gunst bewijst, is al te edelmoedig. Gave* GOD, *dat alle dingen voor mij zoo gunſtig ſtonden!*

Wij wandelden ſtilzwijgende voort. Dikwijls keerde hij zich om, en bekeek mij zijdelings van 't hoofd tot de voeten, als nieuwsgierig om te weten wie ik was. Ik oordeelde het daarom voegelijk, hem eenigermate te voldoen, en verhaalde hem, dat ik nimmer in deze ſtreken geweest was; dat ik, eens door *Piedmont* naar *Frankrijk* reizende, eenen anderen weg gegaan was; maar dat, voor zoo verre ik ontdekte, ik geene reden had om mij over het misſen van dien weg te bedroeven; dat het land hier ongemeen ſchoon was, en bewoond ſcheen door beleefde lieden. — Hierop kon hij zijne nieuwsgierigheid niet langer verbergen. Hij vroeg mijn naam; van waar ik kwam; wat geluk of ongeluk mij herwaarts gevoerd had. — Ik antwoordde, dat mijne Moeder eene *Napolitaanſche* was; doch dat ik van 's Vaders zijde van *Bergamo* afſtamde. *Mijn naam vermeld ik u niet; naardemaal deze zoo onbekend is, dat gij, dien hoorende, niet meer van mij zoudt weten dan nu ik denzelven verzwijg. Ik ben vlugtende voor de wangunst der Fortuin en van een Prins, en zoek eene wijk- en ſchuilplaats in de heerſchappij des Hertogs van Savoijen.* — „ Gij zult," was zijn antwoord, „ daar een grootmoedig' en welda„ dig' Vorst aantreffen." — Bemerkende dat ik niet verkoos mij geheel bekend te maken, deed hij geene verdere vragen.

Onder dit gesprek waren wij aan den oever der riviere genaderd, die met rasſcher vaart voortſpoedde dan een pijl uit een boog, en tot zulk eene hoogte was opgezwollen, dat de beide oevers diep en verre onder water ſtonden. Eenige boeren verzekerden mij, dat de overzetters geen moeds genoeg hadden om van de andere zijde over te ſteken, en reeds geweigerd hadden eenige *Franſche* Officieren over te zetten, ſchoon dezen tweeja driemaal het gewone veergeld hadden aangeboden. Ik was daarom genoodzaakt, de beleefde uitnoodiging van mijn leidsman te aanvaarden.

„ Liever," ſprak hij, „ had ik gezien, dat ik dit „ geluk aan uwe vrije keuze, dan aan louter toeval, „ hadde te danken; nogtans verheug ik mij, daaraan „ het

het ontvangen van een zoo aangenamen gast, als ik mij in u voorftel, verfchuldigd te wezen." — Onder gefprek voortwandelende, naderden wij fchielijk Landhuis. Het was geheel nieuw, en van éène dieping. Voor 't zelve was een laan, en rondsom fton-boomen. Een dubbele opgang van vijfëntwintig ede en fraaije trappen liep naar de deur. Bij dezelve omen, traden wij in eene zeer ruime zaal, bijkans kant. Hier was de ingang naar twee rijen kamers, ter regter en een ter flinker hand; een gelijk getal s in het bovenfte van het huis. De deur, door wel-wij intraden, ftond tegen over eene andere deur, die nging naar andere trappen, even als voor het huis, pende naar een plein, waar eene menigte was van klei-vertrekken, voor dienstboden en huisfelijk gebruik ge-ikt. Verder op kwam men door eene poort in een nen en bekoorlijken hof. De zaal was met tapijten angen, en alles gefchikt voor het verblijf eens Edel-ns. In 't midden ftond de tafel gedekt, en op de rigttafel een overvloed van vruchten in witte aarden otels. *Schoon*, fprak ik, *is dit huis, en met alle ge-ken vervuld; het kan alleen eenen Edelman toebehooren, de kunst bezit om den fmaak der Stad op het Land over-rengen. Zijt gij er de eigenaar van?* Hij antwoord-„ Neen; mijn Vader, wien GOD een lang leven verleene! is de bezitter. Hij is (want waarom zou k het ontkennen) een Edelman in onze Stad, niet ge-eel onkundig van de wereld en het hofleven, fchoon ij het grootfte gedeelte van zijnen tijd op het land gefleten hebbe. Hij heeft een Broeder, die lang en Paufelijken Hove zich onthouden heeft, en zeer gezien is bij den Kardinaal VERCELLI. Wie is er in *Italie* of in geheel *Europa*, die dezen uitmuntenden Kardinaal niet kent?" —— *En*, voegde ik daarop n toe, *wie is er, die hem niet hoogacht?*

Onder dit gefprek trad een ander Jongeling ter kamer, minder van jaren dan mijn Inleider in dezen huize. maakte de aankomst zijns Vaders bekend. Terwijl nog fprak, vertoonde zich de Vader te paard, verge-d van twee knechts, voor het huis; afgeftegen zijnde, am hij den trap op en binnen. Hij was een man van trent zestig jaren, vriendelijk en eerwaardig van voor-men; de ernsthaftigheid werd niet weinig vermeerderd or zijne grijze haren en langen baard. Ik rees op,

en groette hem met dien eerbied, welken ik aan zijne jaren en eerwaardig voorkomen schuldig oordeelde. — Hij wendde zich tot zijn oudsten Zoon, met de vrage, van waar deze Gast kwam, en de betuiging, dat hij zich niet herinnerde, hem immer gezien te hebben. „ Hij komt," onderigtte hem de Zoon, „ van *Novara*, „ en reist naar *Turin*;" en, zich nader bij zijn Vader vervoegende, zei hij zachtkens, niets meer van mij te hebben kunnen te weten komen. „ Hij zij wie hij moge wezen," vervolgde de Vader, „ hij is gekomen „ in een huis, waar wij ons genoegen vinden in een „ vreemdeling te onthalen en dienst te doen." — Ik bedankte hem voor zijne goedheid, met betuiging, dat ik mij gelukkig zou achten, indien ik, in 't vervolg, gelegenheid mogt vinden, om aan dit vriendelijk ontvangen te beantwoorden.

Intusschen bragten de dienstboden water om de handen te wasschen? waarop wij ons aan tafel schikten. De eerste aanrigting bestond uit meloenen en verscheiden andere vruchten. „ Ik herinner mij," sprak mijn goede Gastheer, „ een vers uit VIRGILIUS, waar hij spreekt „ van den goeden ouden CORICIUS, steeds achtgevende „ op zijn kleinen tuin,

„ *Nocte domum, dapibus mensas, onerabat inemptis* (*). —

„ en de regels van PETRARCH, op den eerlijken landman —

„ *E poi la mensa ingombra*
„ *Di povere vivande*
„ *Simili a quelle ghiande*
„ *Le quai fuggendo tutt'il mondo onora* (†).

„ Gij moet u niet verwonderen, dat ik, in navolging van deze goede Mannen, u ongekocht voedsel „ voorzette. Indien het niet van uwen smaak mogt „ wezen, zoo denk dat gij getreden zijt in het huis van „ een eenvoudig' landman." — *Mij dunkt*, gaf ik hem te

(*) *Met ongekochte spijs vervulde hij zijn disch.*

(†) *En dan dekt hij zijne tafel met schraal voedsel, gelijk deze eikel, dien geen mensch eet, en die nogtans door geheel de wereld geëerd wordt.*

te verstaan, *dat gij bij uitstek gelukkig zijt, in niet alleen de noodwendigheden des levens, maar ook de verkwikkelijkheden van 't zelve te hebben, zonder de moeite om ze in de Stad te laten koopen.* — Hij hierop: „ Deze noodwen-
„ dig- en verkwikkelijkheden des levens, ik dank er
„ GOD voor, verschaft mij mijn grond in overvloed.
„ Ik heb mijne gronden in vier soorten onderscheiden.
„ Het eerste en grootste gedeelte ploeg en bezaai ik met
„ koorn, erwten en boonen. Een ander gedeelte heb
„ ik tot boomen en ander houtgewas bestemd; dit ver-
„ schaft mij hout om te timmeren en te branden. Ik
„ krijg desgelijks een grooten voorraad van hout van
„ de boomen op de velden, die, naar 's lands gebruik,
„ dienen tot staken bij de wijngaarden. Een derde ge-
„ deelte dient tot weiden voor mijn hoornvee en scha-
„ pen; en in het vierde heb ik bloemen en gewassen en
„ vruchtboomen, wier bloemen desgelijks dienen voor
„ mijne honigbijen. Want achter den boomgaard, wel-
„ ken gij hier ziet, heb ik nog een anderen."

Met veel oordeels, was mijn zeggen hierop, *hebt gij uwen grond aangelegd. Het komt mij voor, dat gij* VARRO *en* VIRGILIUS *met opmerking gelezen hebt. Maar mag ik u vragen, of die zoo keurlijk smakende meloenen in uwen hof gegroeid waren?* — „ Zij groeiden daar," was zijn antwoord; „ en laat u door mijn voorbeeld niet af-
„ schrikken, om er zoo veel van te gebruiken als 't u
„ behaagt. Ik heb er slechts eenige laten brengen, niet
„ omdat het ons aan overvloed mangelt, maar omdat
„ ik ze ongezond keur. Bezwaarlijk zullen deze me-
„ loenen in smaak en geur overtroffen worden; maar
„ dewijl zij zich niet boven den grond verheffen, en
„ alle derzelver deelen niet blootgesteld worden aan
„ de zon, drinken zij eene overmaat van vochtigheid
„ uit den grond in, welke niet tot rijpheid komt. Van
„ hier is het, dat goede meloenen zoo zeldzaam zijn,
„ en de meeste niet beter dan komkommers smaken."

Meer scheen hij hiervan te willen zeggen; doch brak plotseling af, even of hij op dit oogenblik bemerkte, dat zijne Huisvrouw niet tegenwoordig was. Althans hij voer voort: „ Uwe tegenwoordigheid heeft waar-
„ schijnlijk mijne Echtgenoote van tafel doen blijven.
„ Ongetwijfeld verwacht zij van mij verzocht te wor-
„ den. Met uw verlof zal ik haar laten roepen. Ik
„ weet wel, dat een zedig vreemdeling veelal schuw

„ is voor de tegenwoordigheid der Vrouwen; maar
„ het landleven en onze zeden laten zekere vrijheid toe,
„ aan welke men allengskens gewoon wordt."

Onder dit spreken trad zijne Echtgenoote binnen, en zette zich aan tafel, op een stoel, die voor haar was opengelaten. Mijn eerwaardige Gastheer voer voort:
„ Nu hebt gij voor oogen het dierbaarst gedeelte van
„ al het goede, 't welk GOD mij op deze aarde verleend
„ heeft. Het heeft Hem niet behaagd, mij met eene
„ Dochter te zegenen. Hiervoor zou ik Hem hooglijk
„ gedankt hebben; ten einde mijne Vrouw, die dikwijls door hare Zonen verlaten wordt, geene reden
„ had om over eenzaamheid te klagen. Ik had, overzulks, wel gewenscht, dat mijn oudste Zoon in 't
„ huwelijk trad, en hij daarvan geen zoo grooten
„ wederzin betoonde."

Hierop bragt ik in 't midden: *Ik kan zoo geheel en al niet de gewoonte goedkeuren om Jongelingen zoo vroeg te doen trouwen. De Mannen behooren niet te denken op de voortzetting van hun geslacht, voor dat zij hun vollen wasdom hebben; en mij dunkt dit is het geval van uwen Zoon nog niet. Een Vader behoort acht-en-twintig jaren ouder te wezen dan zijn kind. Want is hij jonger, dan is zijn jeugdige tijd niet over, als de laatste zich in den bloei zijns levens bevindt. Zijne driften, die, om een goed voorbeeld te geven, bedaard moeten wezen, zijn nog geweldig. Hij verliest daardoor dien eerbied, welken hij regt heeft van zijne kinderen te verwachten. Menigmaal gebeurt het, dat Zoons, dus vroegtijdig ten aanziene der Vaderen volgroeid, zich omtrent hunne Vaders als huns gelijken gedragen, of als hunne Broeders, — oorzaak van veel ongeregeld- en ongepastheids. Nogtans moeten zij niet veel ouder zijn, dan de door mij aangeduide levensjaren; anderzins kunnen zij geen genoegzamen tijd aan de opvoeding besteden, noch van hun, in gevorderden ouderdom, die ondersteuning verwachten, waartoe de natuur de kinderen aanzet en verpligt. — Zonen zijn door de natuur bestemd ten steun der Ouderen. Zij zouden hierin falen, indien zij hunne mannelijke kracht niet verkregen hadden op een' tijd, dat de Ouders zulks meest behoeven. Daar gij nu tot dat tijdperk des levens gevorderd zijt, en alle reden hebt om van uwe Zonen al dien bijstand te verwachten, zoo van hunne jaren als van hunne hoedanigheden, is er geene reden, waarom gij zult aandringen, om hierin uwe begeerte blindelings te volgen, inzonderheid dewijl alle blijken van gezond oordeel*

hem opdoen. Over tien of twaalf jaren zal vroeg genoeg wezen te trouwen.
:e voordragt ontdekte ik duidelijk, dat de-
ıdsten Zoon beter beviel dan den Vader. Be-
ıt ik de voldoening, welke mijne rede hem
speurde, vatte hij lagchende het woord:
allezins dat ik dezen dag niet te vergeefs op
egaan ben: want ik heb niet alleen eenig
l gevangen, maar ook in 't bijzonder een
van mijne zaak." Dit zeggende, lag hij op
ɔrd eenige uitgekozene stukjes wildbraad,
terd, deels anders toegemaakt. Deze twee
;en vergezeld van een derden met wild in soep,
:e mijns lands, en werden gevolgd van twee
:els met duiven, gebraden en gekookt.
ld," sprak de oude Heer, „ is gevangen
Edelman in de nabuurschap, die doorgaans
ʒst met mijn Zoon deelt: de duiven zijn van
gen duivetil. Uit deze ligte spijzen be-
e avondmaaltijd. Het ossenvleesch staat er
m het aantal schotels te vullen, dan om te
„

as mijn woord, *mij aan het wildbraad houden, eene ruimte opgedischt. Ik zal mij verbeelden zitten met die oude Helden, in die tijden, lezen, dat zij alleen ossenvleesch, zwijnen- ldbraad aten. Althans dit waren de schotels, › de gastmalen van* AGAMEMNON, *zoo als ons ɛrmeldt, welke* NESTOR *zoo keurlijk vond, ʒens* LUCIANUS, *zich bovenmate daaraan ver- de reisgenooten van* ULYSSES *geraakten in on- ıdat zij faizanten en patrijzen gegeten hadden, zij hongerden naar het vleesch van ossen, aan de* VIRGILIUS, *niet buiten de leefwijze der Ou- gaan, vermeldt, dat* ÆNEAS, *in Afrika op le, zeven herten doodde, schoon er geene her- ʒedeelte der wereld gevonden worden. Om de te van eten der helden niet te veranderen, vergat ien met voordacht, de landsgesteltenis ten op- : dierfoorten.* „ Doch waarom," viel mij ɛr in, „ laten de oude Dichters den Helden lke soort van vleesch nuttigen." Mijn ant- : *Omdat zij werkzame rollen speelden, en ker voedsel behoefden, 't geen het ligt verteer-*

baar

baar vleesch van vogelen hun niet zou verschaft hebben. Het vleesch van viervoetig wild heeft ook de goede eigenschap, dat het gezonder is bij veel beweging, het vet veel natuurlijker en smakelijker dan dat van ons tam gemest vee. De helden vulden daarmede hunne magen, zonder des eenig ongemak te voelen, gelijk VIRGILIUS *ons onderrigt; zij dronken hunnen wijn.* ——

Mijn Gastheer zeide: „ Gij spreekt van wijn en de „ Helden-eeuw; dit brengt mij voor den geest eene „ aanmerking, welke ik op HOMERUS heb hooren ma„ ken, namelijk, dat hij nooit wijn prijst, zonder den„ zelven zwart of donkerverwig en zoet te noemen. De„ ze twee eigenschappen verdienen zeker geen lof; en „ ik kan niet begrijpen, hoe HOMERUS deze aan allen „ goeden wijn kan toeschrijven; wetende, gelijk ik ze„ ker weet, dat de wijn, dien wij uit de *Levant* krij„ gen, dien ik te *Venetie* gedronken heb, en dien „ men te *Napels* den naam gaf van *Griekschen* wijn, de„ wijl de wijnstokken aldaar uit *Griekenland* gebragt wa„ ren, wit is, of liever geelachtig en goudkleurig." Ik merkte hierbij aan, *dat* HOMERUS *den goeden wijn zoet noemt, omdat dezelve lekker smaakte: nogtans kan men wel veronderstellen, dat hij de goede wijnen, die een zoeten smaak hadden, dadelijk boven andere stelde; want zij smaken mij boven andere, en hebben niets onaangenaams in zich. Als een voorbeeld zou ik hier mogen aanhalen den Malvoise-wijn, Romania en Grieksche wijn geheeten; doch deze verliest de zoetheid, door denzelven lang te bewaren. Wat de zwarte of donker roode kleur betreft,* HOMERUS *heeft misschien het oog op eene bijzondere soort van wijn, die welligt, ten zijnen tijde, zoo hoog geprezen werd als de Lachrimae Christi in onze dagen. Deze wijn wordt, met de daad, geperst uit dezelfde druiven als de Grieksche; doch is rood.* — Op dezen trant sprekende, dronk ik, op begeerte van mijn Gastheer, een heerlijk glas Claret, reeds een glas zwaren witten wijn bij de meloenen gedronken hebbende. Dus pratende, etende en drinkende, bragten wij den avondmaaltijd ten einde; de schotels werden weggenomen, en de tafel werd met eene verscheidenheid van vruchten, in grooten overvloed, voorzien.

De vriendelijke Gastheer, van twee of drie soorten van vruchten geproefd hebbende, ving aan met den lof van den Herfst uit te meten. „ Dikwijls," dus ving hij aan,

1, „ heb ik geschil hooren voeren over de verdiensten der verschillende saizoenen. Niet lang geleden las ik twee brieven, de eene geschreven door MAZIO, de andere door TASSO, het geschil behandelende, of de Winter de voorkeus verdiende boven den Zomer, of dat de Zomer boven den Winter moest geschat worden. Maar ik ben van oordeel, dat geen jaargetijde bij den Herfst kan halen. De Winter valt de menschen lastig door de koude, de Zomer door de schroeijende hette, en dit wordt niet vergoed door de vruchten van deze, noch door de vermaken, zoo openbare als huisselijke, welke gene aanbiedt. In den Winter zal geen zeeman de haven verlaten; en in den Zomer wordt de reiziger, de soldaat en de jager genoodzaakt, door de ondragelijke hette der zonne, of de zware regenvlagen en onweersbuijen, welke hem onverwacht overvallen, of eene schuilplaats onder schaduwrijke boomen te zoeken, of de wijk te nemen onder de ruïnen van een oud gebouw, of weg te schuilen in bergkloven. Zelfs de landman kan niet zonder ongemak zijne landerijen gaan bezigtigen in een dezer jaargetijden. De Zomer doet hem in 't zweet zijns aangezigts arbeiden, en hij geniet slechts een gering gedeelte van de vruchten, door hem ingezameld. In den Winter verteert hij in ledigheid en met gulzigheid alles, wat hij met moeite en arbeid gewonnen heeft. Het nadeel van den Winter doet zich niet min zigtbaar op in de ongelijkheid der dagen en der nachten. De dag, die den nacht in waardije verre overtreft, moet, tegen alle reden, in duur den voorrang aan den nacht afstaan; en daar dezelve kort en koud is, verleent hij den mensch geen tijd tot werkzaamheid of tot nadenken; zoodat beide tot in den avond en nacht moeten worden voortgezet, indien de zintuigen en de ziel eenigzins geschikt zijn tot het verrigten hunner werkzaamheden. In den Zomer, 't is waar, zegepraalt de dag over den nacht; dan hij handelt niet als een wettig Souverein, maar als een dwingeland: want hij laat aan den nacht geen genoegzamen tijd over, om onze ligchaamskrachten te herstellen, door de overmaat van hette afgemat, en vermoeid door de werkzaamheden. Hoezeer klagen Gelieven over de kortheid des nachts! en hoe lastig is het voor de Huisvrouw, die wakker wordt en haar echtgenoot

„ ziet

„ ziet henen gaan, wanneer zij naauwelijks in slaap ge-
„ vallen is en weder wil insluimeren!" Dit zeggende, keek hij zijne Vrouwe aan, en grimlagchte: zij zag voor zich neder en bloosde.

Mijn Gastheer vervolgde: „ Deze zijn, mijns be-
„ dunkens, de nadeelen van den Winter en den Zomer:
„ ongemakken, van welke de Herfst en de Lente ont-
„ heven zijn. Beide vloeijen zij over van vermakelijk-
„ heden. Alsdan verdeelt eene evenmatige zon dag en
„ nacht in juiste deelen. Maar deze vergelijkende, be-
„ vinden wij dat de Herfst verre den voorrang verdient
„ boven de Lente; naardemaal de uitslag beter is dan
„ de verwachting, en de vrucht beter dan de bloesem.
„ Geen jaargetijde is zoo rijk in vruchten als de Herfst:
„ want behalve de vruchten, die hij zelf biedt, bezit
„ hij ook die van den Zomer. 't Geen echter aan den
„ Herfst het grootste voordeel bijzet, is de Wijnoogst,
„ het gewigtigst en edelst voorwerp des landmans; het
„ gemis daarvan ontzet ons van het genoegen, om de
„ gasten, die ons huis met hun bezoek vereeren, een
„ goed glas wijn aan te bieden; en zonder wijn is alle
„ vermaak koud, alle voorraad smakeloos, schoon vol-
„ gens de regelen der uitgezochtste kookkunst bereid.
„ De Herfst is, derhalve, het beste van alle jaargetij-
„ den, en voor den Huisheer het gewigtigste en aange-
„ naamste. En mag ik geloofslaan aan het zeggen mijns
„ Vaders, die door en door bedreven was in de Na-
„ tuurlijke en Zedelijke Wijsbegeerte, dan heeft de
„ Herfst het regt om den voorrang van alle andere Jaar-
„ saizoenen te vorderen, om nog eene andere reden, te
„ weten, dat de Wereld in dat jaargetijde geschá-
„ pen is."

Na deze breede voordragt tot lof van den Herfst, gaf ik te verstaan: *Dit laatstgemelde was het gevoelen van vele beroemde Leeraren onder Joden en Christenen. De zaak is geen Geloofsartikel. Ik voor mij acht het waarschijnlijker, dat deze eer aan de Lente toekomt. Want alsdan nadert de Zon ons, en zet alles kracht en leven bij, terwijl in den Herfst alles ten val neigt. Het is daarom allerredelijkst te stellen, dat de Wereld in de Lente eenen aanvang genomen hebbe.*

Dit zeggende, zag de Heer des huizes mij, met eene meer dan gewone opmerking, aan, en sprak: „ Ik be-
„ gin te bevroeden, dat ik een Gast van meer aanbelang
„ ge-

gekregen heb, dan ik in 't eerst veronderftelde. Misschien zijt gij de Perfoon, wiens naam zoo beroemd geworden is; de Perfoon, die door eenige zwakheden der menfchelijke natuur in ongelegenheid geraakt is, en nogtans, de oorzaak zijner overtredingen in aanmerking genomen zijnde, vergiffenis verdient, gelijk hij, in alle andere opzigten, de bewondering en de lof des menschdoms waardig is."

Hierop volgt een gefprek tusfchen TASSO en den Gastter, 't geen wij vervolgens zullen mededeelen; terwijl en volgend keurlijk Levensberigt van TASSO de duisrheden, welke hier en daar in dit onderhoud voorkoen, zal ophelderen.

BETTINA.

(Naar het *Hoogduitsch.*)

Reeds begon de zon fchuil te gaan achter de hooge bergen, welke de vallei *Lanzo* van *Moriana* fcheiden, toen de bewoners van het gehucht, naar gewoonte, na geëindigd dagwerk, t'eenkwamen. Straks verlaat de oude DAMIANO zijne hut, zijne zakpijp van de eerfte maatklanken van een nieuwen dans de proef nemende; er verheft zich een vreugdegeal, en men fchaart zich ten dans. — „Maar ik zie mijne Dochter niet!" roept de goede man; en reeds had BETTINA, al huppelende, met hare tambourin in de hand, naar et grasperk zich begeven, aan den voet des grooten kastanjebooms.

Een oogenblik rustens verving den dans; BETTINA zong eene *ranfche* romance. De oudften van het gehucht begroetten met ofbetuigingen den ouden DAMIANO over de talenten zijner Dochter; de grijsaard zag haar aan en grimlagchte. „Waarom," zeide hij, met eene zachter ftemme, tot zijnen ouden vriend GIACOMO, „waarom zoude ik niet hoogmoedig zijn op mijne BETTINA? Weet gij wel iemand, die, even als zij, eene opvoeding boven haren ftaat hebbende genoten, van alle de vermaken der groote wereld vrijwillig afftand zoude gedaan hebben, om haren Vader in deszelfs ouderdom op te pasfen? Haar verftand is befchaafd, zeide nog onlangs onze Leeraar tot mij, maar haar hart is zuiver gebleven."

Naauwelijks had hij deze woorden gefproken, of aller ogen, die op BETTINA waren gevestigd, werden afgetrokken door

door een ongewoon verschijnsel. Een draagbed naderde tusschen de rotsen, die het grasperk omringden; dezelve werd gedragen door mannen in een vreemd gewaad; eenige veehoeders gingen voorop. DAMIANO was een der eersten, die opstonden en den stoet naderden; BETTINA volgde hem met hare gezellinnen. Eene stemme des medelijdens sprak uit den mond van alle de jonge meisjes, toen zij op het draagbed een man zagen liggen, bleek en zonder beweging. Het was een *Engelsche* Reiziger, die, tegen den raad van alle de bewoners des lands, geweigerd had, eenen muilezel te bestijgen, en volstrekt te paard over de bergen wilde trekken. Een zware val deed voor het leven des onvoorzigtigen jongelings duchten.

Diep getroffen door het verhaal der bedienden, sloeg BETTINA een deelnemend oog op dat gelaat, welk de doodschaduwen reeds scheenen te bedekken. Zij smaakte een zacht genoegen, toen haar Vader, den wensch voorkomende, dien zij niet durfde uiten, den ongelukkigen vreemdeling zijne hut aanbood. Men plaatste hem aldaar op een bedde.

Twintig malen doorbladerde de grijsaard den *Italiaanschen* TISSOT, terwijl zijne Dochter den jongen *Engelschman* den rook van geneeskrachtige kruiden deed inademen. Eindelijk opende hij de oogen, en was hoogst verwonderd, zich in eene boerenhut te bevinden, met zijne hand rustende in die van een bekoorlijk meisje, welks oogen, in tranen zwemmende, het beeld der ongemaaktste goedheid vertoonden. Uit eene beweging van dankbaarheid drukte hij die hand, en een vriendelijke lach verspreidde zich over BETTINA's lippen. Eenige oogenblikken daarna bragt zij hem eenen drank, naar het voorschrift van den goeden DAMIANO gereed gemaakt. Zonder aarzelen nam de Jongeling den drank aan, en, de drinkschaal aan zijne lieve oppaster teruggevende, drukte hij, om haar te bedanken, haar andermaal de hand. BETTINA waagde het, hem naar zijnen naam te vragen. „ALFRED," zeide de jonge *Engelschman.* — „ALFRED?" hernam BETTINA; „ALFRED! welk een bekoorlijke naam!" En zij bloosde.

Na verloop van acht of tien dagen voelde de kranke zijne krachten terugkeeren; hij stond op, en betuigde zijne begeerte om het grasperk rond te wandelen, en BETTINA zeide bij zich zelve, dat het mangel aan beschaafdheid en aan menschlievendheid tevens zoude verraden, indien zij den herstellenden kranke haren arm niet aanbood. Deze gelukkige dag, die hem in het leven terugbragt, werd door haar als een feest gevierd. Alle de vaten in de hut werden in bloempotten veranderd; alle de schoonste vruchten werden geplukt, en ALFRED aangeboden.

Tegen den avond verzocht DAMIANO zijnen gast, hem de eer te doen van aan een eenvoudigen maaltijd deel te nemen.

Niet

Niet zonder verbazing zag ALFRED zich het geliefde geregt van zijn land, een pudding, voorzetten; buiten zijn weten had BETTINA dezelve toebereid. — „ Nooit heb ik die zoo „ lekker in *Engeland* gegeten!" riep hij uit, BETTINA aankijkende. Het meisje wilde een antwoord ſtamelen; DAMIANO viel haar in de rede, zijnen gast eene breede optelling doende van alle de kundigheden, welke BETTINA in de ſtad had opgedaan. BETTINA, nederig zoo wel uit gevoel als uit wellevendheid, viel op hare beurt haren Vader in de rede, hare Citer opvattende. Zij zong *Italiaansch* en *Fransch*. ALFRED, haar met oogen vol verwondering aanziende, luisterde zonder de geringſte beweging te maken, en opende zijnen mond niet, dan om tweemaal goeden avond te zeggen, van welke de laatſte met een diepen zucht gepaard ging.

In zijn klein vertrek teruggekeerd, ontweek de ſlaap ALFRED's oogen. BETTINA's woorden en gezangen weergalmden telkens in zijne ooren. Vroeg ſtond hij op, en zag DAMIANO onder den grooten kastanjeboom zitten. Hij naderde eenige ſchreden, en ontdekte BETTINA bij haren Vader; de boom had haar in het eerst voor hem verborgen. Zij las, en zag ALFRED niet voordat hij voor haar ſtond; ijlings ſtond zij op; het boek ontviel haar; ALFRED raapte het op, en zag dat het een Deel van RACINE's Werken was. BETTINA was reeds naar binnen gegaan, om het ontbijt gereed te maken. ALFRED bediende zich van dit oogenblik, om DAMIANO te verzoeken, hem te willen uitleggen, hoe een meisje van zestien jaren, in deze eenzaamheid als verloren, kundigheden konde verkregen hebben, welke vele Dames uit de ſtad zich tot eene eer zouden rekenen.

„ Mijnheer," ſprak de Grijsaard; „ indien het een geluk „ voor mijne BETTINA zij, kundigheden te bezitten, welke „ in dit gebergte nog niet waren doorgedrongen, heeft zij „ zulks niet aan haren Vader, maar aan het geval alleen te „ danken. In den zelfden nacht als zij geboren werd, kwam „ eene Vrouw van hoogen rang onder mijn dak eene ſchuil„ plaats zoeken tegen een verſchrikkelijk onweder, hetwelk „ de wegen twee dagen lang onbruikbaar maakte. Het ont„ haal, welk wij haar aandeden, trof haar; zij wilde de Me„ ter van ons kind zijn. Zij vertrok, plegtig belovende, „ ons nimmer te zullen vergeten. Mijne BETTINA was „ nog geene vijf jaren oud, toen hare Moeder bezweek „ onder eene beſmettende ziekte, die onze landſtreek ver„ woestte. Welhaast verſcheen onze weldoenſter bij ons; „ zij verzocht mij, *hare dochter* (want zoo noemde zij haar) aan „ haar zoo lang te willen overlaten, als tot hare opvoeding „ noodig zijn zoude. BETTINA werd nevens de kinderen der „ Gravin opgevoed; hare vroegtijdige begaafdheden maakten „ gerucht in eene ſchitterende wereld; rijkdom en vermaakten

„ heerschten rondom haar: onverwacht hoorde zij, dat haar „ broeder zich uit mijne armen had gefcheurd, om dienst te „ nemen; zij bedacht, dat ik oud en hulpeloos was...; zij „ verliet alles, en kwam om mij in mijnen ouderdom op te „ pasfen. God heeft hare kindertrouwe gezegend: geen spijt „ heeft haar in mijne hut gevolgd; zij bemint mij, en zij is „ gelukkig. Zij heeft mij beloofd, niet wederom van mij „ te zullen fcheiden; de Hemel zal mij de gunst bewijzen, „ eenen jongeling, haar waardig, bij ons te brengen; ik zal „ in hunne armen fterven."

Slechts met weinige woorden antwoordde ALFRED op de uitboezeming des Grijsaards, en floeg het fmalle pad in, welk naar den berg liep. Hij ontmoette eenige jonge herders, die hem groetten. ALFRED floeg een verfmadenden en bijkans woesten blik op hun. Hij verbeeldde zich, dat ieder dezer jonge lieden het voorwerp was, op hetwelk DAMIANO voor zijne Dochter wachtte.

Hij vergat het uur van het ontbijt; eerst tegen den middag kwam hij terug. Hij was peinzende en ftil. Om hem daarvan af te trekken, zong BETTINA de Romance, welke hem den voorgaanden avond fcheen behaagd te hebben; en zijne zwaarmoedigheid werd verdubbeld. Hij nam een boek, ging onder den grooten kastanjeboom zitten, en ging eerst met het vallen van den nacht in de hut.

BETTINA, van fchrik bevangen, vatte hem bij de hand, en vraagde hem, met eene bevende ftem, of iemand het ongeluk had gehad van hem te mishagen? Een traan omrolde de oogen van het arme meisje. Tot in het diepfte van zijn hart voelde zich ALFRED van deze lieve deelneming getroffen, en welhaast weken zijne bekommernisfen. Een grimlach van BETTINA herftelde hem volkomen in zijn goed humeur. Zij deed hem den voorflag, om vaderlandfche zangen voor hem te zingen, om welke te leeren hij zijn verlangen fcheen betuigd te hebben. Gretig nam ALFRED dien voorflag aan; hij liet zich zijne viool geven, welke hij federt zijnen val nog niet in handen had gehad, en accompagneerde BETTINA's liefelijke ftem. DAMIANO wilde deel nemen aan dit klein Concert; hij fpeelde op zijne fluit bergliedjes, in den ouderwetfchen fmaak en met een zonderlingen nadruk. ALFRED was verrukt. DAMIANO, trotsch op zijne Dochter, riep, dat zij nog andere begaafdheden bezat, en haalde eenen omflag, opgevuld met landfchappen, naar het leven geteekend. ALFRED herkende inderdaad alle de fraaifte gezigten van dien oord. Hij was fprakeloos van verbaasdheid; hij verwijderde zich, om te bepeinzen al wat hij gezien en gehoord had.

Aldus werden, van dien tijd af, alle de dagen besteed; teekenen, wandelen, muzijk en bekoorlijke gefprekken vulden daarvan de gelukkige oogenblikken aan. Indien huisfe-

lij-

lijke bezigheden BETTINA bij wijlen in het uitgaan verhinderden, zocht ALFRED te vergeefs in zijne boeken een hulpmiddel tegen de verveling, die hem aangreep; en BETTINA begon van hare zijde te ondervinden, dat eene bezigheid, in welke ALFRED niet deelde, zeer onaangenaam en langwijlig was! Zoo ras zij gedaan werk had, deed haar een onweerstaanbare aandrang zich bij hem vervoegen.

Dikmaals zocht ALFRED, in de stilte van den nacht, zichzelven reden te geven van zijne gevoelens voor BETTINA. In het eerst zeide hij tot zichzelven, dat hetgene hij gevoelde niets anders was dan dankbaarheid, en dat derhalve niets natuurlijker was. Moest hij, omdat zijne weldoenster jong, schoon, met eene aanbiddelijke gevoeligheid, met een bekoorlijk verstand en talenten was begaafd, zichzelven wederhouden, om zich jegens haar van eenen pligt te kwijten, die voor elk welgesteld hart heilig is? Daarenboven, hoedanig was zijne liefde voor BETTINA? Het was die van eenen broeder voor zijne zuster! Indien hij al zijn bloed voelde koken, wanneer een mansperfoon, wie hij ook ware, haar naderde, was het zekerlijk in het minst geene jaloezij, die hij gevoelde; het was omdat hij vreesde, dat zij het deel eens wezens zoude worden, haar onwaardig, terwijl wreede vooroordeelen hem de hoop ontzeiden, zijn lot aan het hare door eeuwige banden vast te snoeren!

Wel overtuigd, dat het onmogelijk was, bondiger te redekavelen, en omtrent den staat van zijn hart volkomen gerust gesteld, dronk ALFRED met volle teugen het vermaak van BETTINA te zien en te hooren.

Op zekeren avond als hij in de hut trad, vond hij haar niet; doch welhaast verkondigde hem de klank van hare Citers, dat zij onder den grooten kastanjeboom zich bevond. Hij ging naast haar zitten, en zij hervatte haren zang; het was eene ongemeen treurige Romance. „Welk gezang is „dat?" vraagde ALFRED, diep geroerd. „Ach!" hernam BETTINA, „niemand kent het behalve mijn Vader; het is een „lijkzang, welken ik aan de gedachtenis mijner arme Moe- „der heb gewijd. Zoodra de droefheid mijn hart overmant, „schiet dezelve natuurlijk mij te binnen." — „BETTINA, „gij hebt verdriet, en uw vriend kent dat niet!" — „Zou- „de ik voor u geheimen hebben, ALFRED? Mijne schoone „dagen zijn voorbij; mijn Vader ...." — „Ga voort, „gij doet mij schrikken, BETTINA!" — „Mijn Vader heeft „heden morgen vernomen, dat de Zoon van onzen buurman „GIACOMO uit zijn regiment met zijn ontslag was t'huis geko- „men, en hij heeft mij straks aangezegd, dat deze het was, „welken hij sedert mijne kindsheid voor mij tot een man had „bestemd." — „En gij zult met hem trouwen, BETTINA?" — „Ik! met eenen man trouwen, welken ik niet bemin,

„ dien ik niet kan beminnen?" — „ Ach! BETTINA, deze „ gevoelens doen u eere aan." — „ Maar evenwel, indien „ mijn Vader -- -- --" — „ Uw Vader? hij zoude zijn „ kind kunnen opofferen, het in onwaardige handen overge- „ ven? Luister, BETTINA! luister, aanbiddelijk meisje: ik „ bemin u, ik aanbid u; veel liever dan dit hart, hetwelk „ mij toebehoort, hetwelk voor mij alleen moet kloppen, „ aan een anderen te geven, verplet mij tegen deze rotsen, „ stoot mij in dezen afgrond neder!"

BETTINA gaf een gil van droefheid en schrik; snikkende wierp zij zich in ALFRED's armen. Hunne tranen mengden zich onderéén; te zamen zwoeren zij den eed van nooit bezwijkende getrouwheid.

Den volgenden morgen, in het oogenblik als BETTINA haren Vader en haren Vriend het ontbijt bragt, vertoonde zich aan de voordeur een hoog opgeschoten, regtopgaande, stijve jongeling. ALFRED zeide bij zichzelven: „ Hij is het!" BETTINA verbleekte, en DAMIANO naderde den jongeling, hem de hand toereikende. De jongman trad met denzelfden tred binnen waarmede hij van de parade zou getrokken zijn, en maakte met veel deftigheid twee stijve buigingen. De goede DAMIANO verrukt van blijdschap, bood hem den jongen *Engelschman* aan als zijn toekomenden schoonzoon, en deed hem naast zijne Dochter zitten. Zij wierp de kom met room om; zij liet de schoteltjes vallen; zij wilde eene verontschuldiging stamelen, en kon niets anders doen dan schreijen. DAMIANO riep ALFRED buiten, en verzocht hem, BETTINA te bewegen, om een anderen tijd zijnen aanstaanden schoonzoon op eene meer bevallige wijze te ontvangen. „ Het is de zoon van mijn „ ouden kameraad," voegde hij er nevens; „ de fraaije „ boerderij en de schoonste kudden van het land zullen „ eenigen tijde op hem versterven."

BETTINA haastte zich om het huis te verlaten, terwijl haar vader bij TOMASO aanhield, om een verhaal te doen van zijnen jongsten veldtogt. In allerijl daalde zij af langs een hollen weg, die naar den rand van een meertje liep, van oude kastanjeboomen belommerd. Zoodra zij dacht van niemand gezien te worden, gaf zij een vrijen loop aan de tranen, die haar verstikten. Haar hoofd rustte op hare eene hand; duizend verwarde gedachten vervingen elkander in hare ziel. Eene zachte stem noemt haren naam; ALFRED stond voor haar. — „ BETTINA!" sprak hij, „ staak uw schreijen; de oogenblikken zijn dierbaar; luister „ naar mij: binnen acht dagen zult gij TOMASO's vrouw zijn." — „ Binnen acht dagen? Hemel!" — „ Uw Vader is op deze „ verbindtenis onverzettelijk gesteld; alle mijne woorden zijn „ vruchteloos geweest. Eene weigering van uwe zijde, heeft „ hij mij gezegd, zoude oogenblikkelijk van zijnen vloek „ achtervolgd worden." — „ ALFRED! o mijn eenige vriend!

„ hoe

hoe zal het gaan?" — „ Bemint gij mij?" — „ Beter dan ik leest gij in mijn eigen hart." — „ Wel dan! indien 't het hart waardig zij, welk ik u heb geschonken, ontruk u aan de slavernij, kom, volg mij." — „ Waar wilt gij mij henen voeren?" — „ Naar een verblijf, alwaar geene menschelijke magt u uit uws minnaars armen zal kunnen scheuren." — „ God! En mijn Vader?" — „ Hij wil het niet meer zijn; hij offert u op." — „ Ik! hem verlaten! Hij zoude het besterven." — „ Gij aarzelt derhalhalve om mij te volgen?" — „ Mijnen ouden Vader verlaten! Neen, neen; nimmer!" — „ Nimmer? Vaarwel, BETTINA!" — Dit laatste woord ging met een somberen gslag gepaard, die tot in de ziel van het arme meisje drong; maakte beweging om ALFRED's hand te grijpen. .... Hij was ds verre van haar. Zij viel buiten kennis neder.

Toen zij wederom tot zichzelve kwam, begon de zon achhet gebergte schuil te gaan. Met een waggelenden tred eg zij den weg in naar de hut. Zij vond er niemand, dan FRED's knecht, die haar zeide, dat zijn Heer haar aan den erenweg verwachtte, om afscheid van haar te nemen. Eene odelijke koude beving haar; zij leunde op den arm van en man, en volgde hem, zonder te weten waar henen j ging.

ALFRED's rijtuig stond aan den voet van het heuveltje; hij lf kwam welhaast ten voorschijn, naderde BETTINA, en rak tot haar met eene gebrokene stem: „ Het rampzalig oogenblik is verschenen; wij zien elkander voor het laatst. Wees gelukkig, BETTINA, in de armen des echtgenoots, aan welken uw Vader u overlevert. Ik ga mijne wanhoop naar de einden der wereld voeren, om den dood smeekende, die minder wreed is dan gij."

BETTINA was niet meer in staat om op deze verschrikkelijke oorden te antwoorden; zij lag voor ALFRED's voeten op n grond uitgestrekt. Wederom tot zichzelve zijnde gekoen, hoe groot was hare verbaasdheid, zich in een rijtuig bevinden, welk met den spoed van den bliksem voortsnelde! LFRED, voor haar zittende, hield hare handen in de zijne. — Waar zijn wij?" vraagde zij hem. — „ Op den weg des geluks," hernam de jongeling, dronken van vreugde.

Binnen weinige dagen bevonden zij zich te *Genua*; welaast gingen zij te scheep in een vaartuig, naar *Engeland* stemd.

BETTINA, geheel in de magt haars minnaars gesteld, BETTINA, andende van eene niet minder levendige, hoewel minder geeldige drift, had het vermogen niet, en was er zelfs niet op becht, om het denkbeeld van haren ouden Vader uit haar geheuen te verbannen. Zij zag hem, zwervende over het gebergte; j hoorde hem, met sterke uitroepingen zijne Dochter terug ei-

fchende. Dikmaals vond ALFRED haar op het fcheepsdek zitten, met de oogen op de zee ftarende, en met een gelaat door tranen bevochtigd. Doch nimmer kwam er een verwijt van hare lippen.

Bij zijne komst in zijn Vaderland, fpoedde zich ALFRED, om zijnen fchat naar een landgoed, hem toebehoorende, op de grenzen van *Schotland* gelegen, te voeren. Aldaar werd BETTINA door hem, en door allen, die rondom haar waren, als zijne Vrouw behandeld. ALFRED's oplettendheden, de boeken, de muzijk, de teekenkunst namen beurtelings hare oogenblikken in, zonder dezelve aan te vullen; haar Vader zweefde haar onophoudelijk voor den geest.

De jonge *Engelschman* zelf, hoewel ten toppunt zijner wenfchen geklommen, had den ongelukkigen DAMIANO niet kunnen vergeten. Hij had zich gehaast om eene groote fomme gelds aan hem over te maken; doch hij vernam weldra, dat de eerlijke Grijsaard, na het goud, welk hij als eerloos befchouwde, met voeten te hebben vertreden, zijne hut had verlaten, om in een *Savooisch* dorp te gaan fterven.

ALFRED overleide eenigen tijd bij zichzelven, of hij van dit treurig berigt zijne BETTINA zoude verwittigen; eindelijk bedacht hij, hoewel hij, bij dieper indenken, zich daarover voor zichzelven zoude hebben moeten fchamen, dat BETTINA, voortaan los van alle andere genegenheid, volftrekt niet anders dan voor hem alleen zoude leven. Hij gaf haar dan kennis van het verlies, welk zij had geleden. Zoo hevig was in het eerst hare droefheid, dat hij beducht was dat het haar zoude in de zinnen flaan. De vloed harer tranen droogde niet op, dan om haar in eene diepe zwaarmoedigheid te doen vervallen.

De bouwvallen der Abdije van *Blackhill*, aan den ingang van het bosch gelegen, waren de gewone eindpaal harer wandelingen. Op zekeren avond in de kerk zittende, op de trappen van een half ingeftort altaar, was zij in hare overpeinzingen verzonken. Eensklaps klonken welluidende klanken haar in de ooren; zij fchenen voort te komen van de plaats, alwaar eertijds het orgel had geftaan. BETTINA rijst op vol verbaasdheid; zij luistert, en herkent de bergliederen, die hare vroegfte kindsheid bekoord hadden. — „ Schim van mijnen „ Vader, zijt gij het?" riep zij; „ vergeef, ô vergeef uwe „ ongelukkige Dochter!" Zij wilde vlugten; de krachten ontbraken haar; zij viel op eenen grafsteen neder. Zij hoort iemand naderen; zij fiddert. Eene hand ligt den fluijer op, die haar aangezigt bedekte; eene bekende ftem noemt haren naam: het was ALFRED. Hij heft haar op; vast klemde zij zich tegen zijne borst; zij trok hem buiten de puinhoopen, met oogen, vol angst, telkens achterom ziende.

„ Lieve BETTINA," fprak ALFRED, toen hij het kasteel binnen-

tred: „ de oorzaak uwer treurigheid is mij niet onbekend: ıaar moet gij u onophoudelijk aan dezelve overgeven? Vaarom alle middelen ter voedinge van eene droefeid opgezocht, welke mijne liefde en oplettendheden eeds hadden moeten doen ophouden? Deze woeste streken, eze treurige bouwvallen verspreiden de rouwe rondom ons. *Londen* zal ons de verstrooijingen bezorgen, die wij nooig hebben: morgen vertrekken wij."

let het krieken van den dag vlogen zij reeds langs den ; naar *Londen*. ALFRED had aldaar een prachtig huis, h hij wilde BETTINA niet voor het oog van zijn gezin vernen; hij huurde voor haar een klein huis in een afgeleen oord. Alle de verfijningen der weelde werden aldaar eene kwistende hand ten toon gespreid, om er het)lijf aangenaam te maken voor de Dochter van DAMIA- maar alle de oogenblikken, welke zij niet met haren naar doorbragt, werden aan de treurigste herinneringen 'ijd.

.LFRED had het plan beraamd van een afgezonderd en ans eenzaam leven. Nogtans konde hij zich niet ont- ı van het geven en ontvangen van eenige onvermijdelijke oeken. Zijns ondanks werden eindelijk zijne meeste da- opgeslorpt door hetgene men de pligten der zamenleving mt. Maar hoe gretig onttrok hij zich in den avond aan lastige draaikolk, om zich met BETTINA op te slui- ! In hare eenvoudige gesprekken vond hij meer gezond tand, zelfs meer vernuft, dan in de schitterende wartaal saletten. Meer dan naar gewoonte beklaagde hij zich op eren dag, dat hij dikmaals vrouwen zag, door de natuur al wat behagelijk was begaafd, tot de beklagelijkste nietsıiddendheid vernederd door hare slechte opvoeding, of verbeeldende, aan de Mode te zijn verschuldigd, zich ondeugden te tooijen, welke zij niet bezitten. „ Ach!" k BETTINA, „ gij hebt mij de werken van POPE geschonken; ı het niet dat slag van vrouwen, welke die groote Dichter ı deze regels heeft willen schilderen:

„ *A youth frolicks, an old age of cards;*
„ *Fair to no purpose, artful to no end,*
„ *Young without lover, old without friend,*
„ *A fop their passion and their pride a sot;*
„ *Alive ridiculous and dead forgot.*"

ı verrukking riep ALFRED uit: „ Mijne waarde BETTINA! leendiger gevoel ik dan ooit, al wat ik in u bezit. Ach! benijd e groote wereld niet, voor welke ik u verberg; zij is let waardig, u te bezitten." En evenwel deed hij zelf, ler daarvoor bij zichzelven uit te komen, eene opoffe-

ring aan de vooroordeelen dier wereld, welke hij blameerde. Indien de gedachte, om zijne hand met die zijner jonge vriendin te vereenigen, hem bij wijlen voor den geest kwam: „ Wat voordeel zal zij daarvan rapen?" zeide hij bij zichzelven. „ Zoude een openbare titel mijne liefde vermeerderen? En zoude haar minnaar haar dierbaarder zijn, omdat hij, haar echtgenoot zijnde geworden, daardoor dies te belagchelijker zoude worden?"

Wat BETTINA aangaat, geheel overgegeven aan den man, welken zij aanbad, zoude zij in haar ongemaakt vertrouwen zich veroorloofd hebben, hem aangaande zijne ontwerpen te ondervragen, hem hare ongerustheid te betuigen, door welke hij zich zoude kunnen beleedigd achten? Een eenig denkbeeld hield haar telkens onledig: het was, hare vlijt te verdubbelen, om over ALFRED's aanwezen het bedaard geluk te verspreiden, om hetwelk in alle deszelfs zuiverheid te genieten het niet meer in hare magt stond.

Op zekeren avond zaten zij te zamen in eene kleine salon aan het einde van den tuin; een orgel liet zich op de straat hooren. BETTINA luistert, en springt op van vreugde op het hooren van de zangwijzen van haar land. ALFRED zelf onderscheidt dezelve, en beveelt dat de speelman worde binnen gelaten.

De man neemt plaats op de trappen van de salon. Eerst speelt hij eenige bergdansen; BETTINA herinnerde zich de vermaken harer kindsheid; maar hoe groot was hare verbaasdheid, toen zij de zelfde zangwijzen hoorde, die in de bouwvallen der Abdije van *Blackhill* hadden weergalmd! Zij greep ALFRED's hand; zij klemde zich aan zijne borst; rijkelijk stroomden hare tranen. Eensklaps zwijgt het orgel; de toonen worden klagende en treurig. Het was de lijkzang, door BETTINA aan haar moeders nagedachtenis gewijd; zij geeft een gil, ijlt naar de deur der salon; zij voelt zich bij hare armen vatten; eene schrikwekkende stem roept: „ BETTINA! herkent gij mij?" — ALFRED schiet toe; hij blijft onbewegelijk staan... DAMIANO stond voor hem: BETTINA lag als dood voor zijne voeten.

„ Ik ben niet gekomen," sprak de Grijsaard, „ om u met overtollige verwijten te overladen. Wat zal ik u zeggen, hetgene uwe harten u niet reeds gezegd hebben, indien de drift de stem der eere en der nature in u niet verdoofd hebbe? Ik brandde van verlangen om mijn kind weder te vinder, en haar te vergeven, voor dat ik sterve. Na lang en verdrietig onderzoek ontdekte ik den weg, welken gij hadt ingeslagen, en dat gij te zamen naar *Engeland* waart vertrokken. Na het doorstaan van vele gevaren en vermoeijenissen heeft de Hemel mijne zwervende schreden herwaarts geleid, en, door mij mijn kind te doen ontmoeten, mijne bede verhoord. Ik heb geene schuilplaats meer op de aarde: de vreedzame hut ben ik

„ ont-

tweken, alwaar ik had gehoopt mijne oogen te fluiten. De dankbaarheid en het verraad hadden dezelve ontheiligd." — rgiffenis, ongelukkige Grijsaard! vergiffenis, mijn Var!" riep ALFRED, deszelfs hand met zijne tranen besproeijen-, Alles, hetgene ik u heb ontroofd, wil ik u honderdvoug wedergeven. Uwe BETTINA zal u niet wederom verlaten; n heilige band zal mij aan haar fnoeren. Maar ik verzoek, eisch, dat de plaats, die mijn vergrijp heeft gezien, ook tuige zij van mijn berouw. In de tegenwoordigheid uwer rgbewoners wil ik mijne trouwe verpanden aan de beminlijkste, aan de deugdzaamste der vrouwen."

MIANO, zijne Dochter tegen zijnen boezem gekleind houe, bezweek onder de overmate zijner blijdschap. Zijne emel geslagene oogen schenen aan den Oorsprong van aloeds zijne dankbaarheid uit te drukken. Zijn kind en minnaar voerde hij naar zijn vaderland; aldaar werd de lijksknoop gelegd, en stierf hij eerlang in de armen zijinderen. Nu keerde ALFRED met zijne BETTINA naar zijn land, alwaar hij haar openlijk voor zijne echtgenoote er-:. BETTINA, te *Londen* in den schoot des rijkdoms en der heid levende, werd algemeen beschouwd als het sieraad et model harer kunne. In onbezwekene huwelijkstrouwe LFRED blijk, zulk eene vrouw wel verdiend te hebben.

BILDERDIJK.

Neen! 'k wil niet meer de Lier hanteren;
 Zij hang' verlaten aan den wand!
Kan ooit een zangtoon mij vereeren,
 Als BILDERDIJK de snaren spant?
'k Zie hem op stoute en vlugge pennen
De Zon in 't blinkend aanschijn rennen,
 Zijn' borst van Godlijk vuur ontgloeid:
Ik poog vergeefs hem na te streven,
't Ontbreekt me aan moed, aan kracht en leven,
't Is ijdelheid omhoog te zweven....
 Ik voel me aan de aarde vastgeboeid.

Vergeefs — vergeefs — 't is ijdel pogen!
 De nachtlamp kwijnt bij 't zonnelicht;
Het schemert, dwarrelt mij voor de oogen,
 De gloed verbijstert mijn gezigt.
Wanneer in 't bloeijend lente-leven
Ons reeds gevoel en moed begeven,

En

En 't vuur in borst en adren flaauwt;
Wanneer wij, kwijnend, reeds verfmachten,
Bij 't vol genot van jeugd en krachten...
He aas! wat ftaat ons dan te wachten,
Als eens de herfst of winter graauwt!

o Ja! 't is dwaas naar roem te ftreven,
Geboeid aan 't nietig aardfche flijk;
't Is ijdelheid omhoog te zweven,
Bij de Arendsvlugt van BILDERDIJK:
Het fchittrend licht, dat hij laat fchijnen,
Dat aller Lichten glans doet kwijnen,
Heeft Hemel-gloed alom verfpreid; —
Wie grijpt zoo ftout als hij de fnaren?
Wie kan dien Meester evenaren?
Neen! 't is genoeg hem na te ftaren...
Te volgen — is vermetelheid.

Zou 'k mij dan ftout in 't renperk wagen,
Daar 'k reeds bij d'eerften loop bezwijk?
Er is geen roem meer weg te dragen —
De roem is flechts voor BILDERDIJK!
Waartoe ook kranfen te vergadren
Van dorre, reeds verftorven bladren,
Van jeugd en glans en fchoon beroofd?
Waartoe het ftrijdperk in te rukken?...
Neen, Dichters! werpt de Lier aan ftukken —
Er zijn geen' lauren meer te plukken...
Zij zijn op 's grooten Dichters hoofd.

Doch wie zou hem geen' lauren gunnen?
— Den PINDARUS van Nederland! —
Offchoon wij hem niet volgen kunnen,
Onze eer is aan zijne eer verpand;
Erkennen wij zijn' hooge waarde!
Hij is 't, die onzen roem voor de aarde
Zoo grootsch — zoo luisterrijk voldong;
Die, de eelfte van APOLLO's Zonen,
Elks oor wist tot zijn' Luit te troonen,
En fteeds met meesterlijke toonen
Verrukkend — zielverbijstrend zong;

Die vaak met 't grimmig lot moest kampen;
Bij 't foltrend lijden van den tijd,
Aan 't Vaderland, trots vloek en rampen,
Zijn gāloos kunstvermogen wijdt;
En — fchoon hij alles moest verliezen...
Niets kon zijn' dichtaâr doen bevriezen —

Zij gloeide steeds van Godlijk vier;
Ja! neêrgedrukt door 't pak der jaren,
Beroofd van haardstede en altaren,
Een' schuilplaats zoekend bij Barbaren...
Steeds klonk zijn' Vaderlandsche Lier.

Hoe heerlijk schoon weet hij te schildren
De liefde in al heur' teederheid!
De driften, wen ze 't hart verwildren!
De deugd in al heur' majesteit!
Hoe weet hij met de taal te toovren,
En toovrend harten te verovren,
Te smelten door den zachtsten gloed,
't Gevoel aan zijn gevoel te snoeren,
De ziel te schokken — te beroeren, —
Den geest met zich omhoog te voeren...
Hoe is hij meester van 't gemoed!

Hoe steigert hij op trotsche vlerken,
Als hij den God des Dags begroet!
De glans moog' 's Adlers vlugt beperken,
Hem blindt — hem zengt geen zonnegloed;
Hij praalt met schitterende stralen,
Hij gloeit van scheppende idealen,
Hij grijpt het Helden-speeltuig aan, —
En de Aard' ziet hem met stoute vingren
Om 't hoofd van fiere Wereld-dwingren
De glorierijkste lauren slingren,
Die zelfs geen' Godheid zou versmaân.

Dat 't oog op echte PHEBUS Zonen
Der Oudheid vol verbazing staar',
Op U, HOMEREN en MARONEN!
Op U, O FLACCUS en PINDAAR! —
Doch — zoo men later' Dichtren noeme —
Dat Duitschland dan op KLOPSTOCK roeme,
Italje dan met TASSO prijk',
Dan moog' Brittanje op MILTON brallen,
Dan zij VOLTAIRE de eer der Gallen, —
Triomf! de Feniks van hun allen
Is, Neêrland, *onze* BILDERDIJK.

o Gij, die zoo geheel de Zanger
Voor beter — edler leefkring zijt;
Van 't echt — oorspronklijk dichtvuur zwanger,
't Gejoel veracht van uwen tijd!
„ Een' kroon van meer dan zonnestralen
„ Moet om uw' achtbren schedel pralen,

„ Gij

„ Gij zijt meer, dan uwe Eeuw vermag;
„ Kunt lof en valfchen blaam verachten,
„ Den roem der laatfte Nageflachten —
„ Zie daar hetgeen Gij hebt te wachten, —
„ Den zegen van den jongften dag!"

Wie zou dan 't fpeeltuig nog hanteren?
Het hang' beftoven aan den wand!
Geen zangtoon kan mij meer vereeren,
Als BILDERDIJK de fnaren fpant. —
Doch wilde APOLLO nog gehengen,
Dat 'k éénen toon flechts voort mogt brengen,
Dien grooten Dichter niet onwaard',
En mogt die toon aan hem behagen....
Ik zoude er eeuwig roem op dragen,
En moedig weêr naar lauren jagen —
Mijn' Citer werd op nieuw gefnaard.

SPANDAW.

QUID PRO QUO.

Ter algemeene Audientie in zekere *Duitsch-Franfche* Stad bevond zich onder andere een Garenfabrikeur, die, in eene of andere qualiteit, eene pligtpleging bij den Vorst moest afleggen. De *Maire* van zekere plaats ftond nevens hem. Beiden waren even weinig gemeenzaam met de *Franfche* taal, als gewoon ten Hove te verfchijnen; hetwelk uit hun voorkomen en hunne houding genoegzaam blijkbaar was. — De Vorst, de Zaal omgaande, wendde zich eindelijk ook tot den *Maire*, met de vraag: „ Qui êtes vous, Monfieur?" — *Sire.... je fuis la Maire* (*). — De Koning, hem tijd willende geven om zich eenigzins van zijne bedremmeling te herftellen, wendde zich tot den anderen, met dezelfde vraag. Het antwoord was: *Moi, Sire.... je fuis... oui... je fuis Fabriqueur des Filles* (†). — Waarop de Vorst grimlagchende hernam: „ Eh bien! couchez enfemble."

(*) In ftede van LE *Maire*; terwijl 't nu in uitfpraak klonk even als *la Mère*.
(†) *Fil*, garen.

KOSMOLOGISCHE GEDACHTEN, BETREFFENDE DE VERMEERDERING EN VERMINDERING VAN DE HOEVEELHEID DER STOFFE VAN DE WERELDBOLLEN. Door Dr. E. F. T. CHLADNI.

(*Vervolg van bl.* 234.)

II. *Er kunnen, bij een Wereldbol, ook deelen, als vaste klompen, bij komen, en ook van denzelven afgaan.* — Als op een Wereldbol, door eene uitbarsting, een klomp zoo sterk in de hoogte geworpen wordt, dat de kracht, welke den klomp van den Bol naar buiten drijft, in elk punt van zijnen weg sterker werkt dan de aantrekkingskracht, zal dezelve niet wederom op den Bol terug vallen, maar in de rigting, in welke hij geworpen werd, zoo lang door het oneindig Ruim voortgaan, tot dat hij, als bij toeval, eenen anderen Wereldbol nabij komt, door wiens aantrekking de beweging van den klomp zoodanig veranderd kan worden, dat hij nu, naar mate van de rigting, van de snelheid en van de aantrekking, of in eene in zich zelve niet terugkeerende kromme lijn verder voortgaat, of zich, in 't vervolg, in eene meer- of mindere uitmiddelpuntige Ellips om den aantrekkenden Bol beweegt, of op denzelven neervalt. — Op onze Aarde is de kracht der Vulkanen, voor zoo veel wij die kennen, in verre na niet toereikende, om klompen zoo hoog op te werpen, dat zij buiten de aantrekking der Aarde kunnen komen, en, zonder wederom neer te vallen, in het Ruim blijven voortgaan; doch op de Maan is daartoe eene veel geringer kracht noodig, deels omdat de aantrekkingskracht der Maan, welke omtrent als 1 tot 5, 3 tot die van de Aarde staat, veel minder

is (*), en deels wegens den minderen weerstand van den zoo dunnen Maans-dampkring: die kracht zou wel naauwelijks grooter dan die van onze Vulkanen behoeven te zijn, en een ligchaam met eene snelheid van omtrent 8000 voeten in de eerste secunde moeten kunnen voortdrijven (†).

Dat de oppervlakte der Maan grootendeels door vulka-

(*) De zoo verschillende aantrekkingskracht der Wereldligchamen moet ook reeds op zich zelve eene zeer onderscheide bewerktuiging der daarop levende wezens noodzakelijk maken. — Dezelfde spierkracht, welke op onze Aarde noodig is, om omtrent één voet hoog op te springen, zou ons op de Maan verscheide voeten naar de hoogte verheffen; — op Jupiter zouden wij ons als met honderden ponden belast gevoelen; en op de Zon zoude onze kracht naauwelijks toereikende zijn om slechts regtop te staan; — op nog grootere Wereldligchamen, hoedanige wel sommige Planeet-aardige Nevelsterren mogen zijn, die op afstanden, op welke de vaste Sterren als punten gezien worden, zich als schijven vertoonen, zouden wij ons nog meer bezwaard vinden. — Indien derhalve, gelijk hoogstwaarschijnlijk is, zulke Wereldligchamen ook door dierlijke wezens bewoond worden, moet bij dezelve of de kracht der spieren in gansch andere verhoudingen tot derzelver ligchamelijken inhoud zijn, of zij moeten, om zich te kunnen bewegen, van eene digtere vloeistof omgeven zijn, welke, gelijk het water ten opzigte der Visschen, het grootste gedeelte van hunne zwaarte draagt.

CHLADNI.

(†) De Heer POISSON berekende deze snelheid op omtrent 6619 voeten in eene secunde, dat een weinig minder is dan de snelheid, welke de Heer BIOT berekent, te weten van 7771 voeten; welk verschil ontstaat, doordien de Hr. BIOT de massa van de Maan wat zwaarder nam, dan die, welke de Heer DE LAPLACE bij zijne onderzoekingen van de Theorie der Maansbeweging gevonden heeft. — Een Engelsch Natuurkundige meende, dat eene snelheid van 11000 voeten vereischt zoude worden, om een ligchaam uit de Maan voort te werpen, zoo dat het tot dezelve niet wederkeerde, welke bijna het dubbel is van de snelheid, die de Heeren BIOT en POISSON vonden; doch hij gebruikte waarschijnlijk eene te groote waarde voor de massa van de Maan, welke men thans weet dat veel minder is, dan door NEWTON was opgegeven.

De Vertaler.

kanifche uitbarftingen gevormd is, kan duidelijk gezien worden, (zelfs toont dit eene flechts vlugtige befchouwing der afbeeldingen van de Maans-oppervlakte, in de Selenotopographifche Fragmenten van den Heer SCHRÖTER;) gelijk dan ook nog in latere tijden meermalen lichtverfchijningen en nieuw ontftane Kraters op de Maan zijn waargenomen.

Thans is mijn gevoelen, dat de van een vurig Luchtverfchijnfel verzelde IJzer- en Steenklompen, welke zoo dikwijls op onze Aarde neervielen, niets anders dan uitwerpfels der Vulkanen van de Maan zijn; en het is mij genoeg, in mijne Verhandeling over den oorfprong des door PALLAS ontdekten IJzerklomps, in dezen tijd, de eerfte gezegd te hebben, 1) *dat de voorhanden zijnde verhalen van zulke neervallingen geene verdichtfelen, maar werkelijke waarnemingen van natuurverfchijnfelen waren*; 2) *dat deze klompen van buiten tot ons komen*, en geenszins opwerpfelen zijn van de oppervlakte der Aarde naar de hoogte, die weer neervallen; dat zij ook niet door een zamenloop van deelen in onzen dampkring ontftaan. Het zou wel kunnen zijn, dat die Maan-vulkanen, welke ons nu en dan eenige uitwerpfelen toezenden, zich op de naar ons toegekeerde helft der Maan, aan de zijde, welke wij westwaarts zien, en die van de rigting, naar welke zich de Maan beweegt, is afgekeerd, bevinden; waardoor dan de centerfchuwende kracht door de kracht der uitwerping grootendeels zoude vernietigd worden.

Dewijl de neergevallen klompen in hunne beftanddeelen zoo veel overeenkomst hebben, en alle, met uitzondering van de door BALDUIN, in de *Miscell. Nat. Curios.* 1677. *App.* pag. 247. onderzochte, indien men hierop kan vertrouwen, (zie GILBERT, *Ann.* XV: 314) uit ijzer met nickel verbonden (*), of uit een mengfel van die me-

(*) IJzer, dat in de meeste ligchamen op onze Aarde gevonden wordt, kan ook wel een voornaam beftanddeel van andere Wereldligchamen zijn. — De zeer kleine flingeringen van de magneet-naalde, welke men, overeenkomftig de verfchillende ftanden der Zon en der Maan, waargenomen heeft, hebben waarfchijnlijk geene andere oorzaak, dan dat, even gelijk al het ijzer, dat in onze Aarde is, een grooten magneet maakt, dit zelfde ook even zoo bij andere Wereldligchamen plaats heeft; — zoodat aldus de Zon en de Maan, wanneer

metalen met keiaarde en bitter-aarde, met eenige zwavel, en somtijds ook wat kalkaarde, bestaan, mag men vermoeden, of, dat verscheide Maangewesten onderling in hunne bestanddeelen overeenkomen (hetwelk eenigzins waarschijnlijk wordt, doordien de gemiddelde digtheid der gevallen klompen met de digtheid van het ligchaam der Maan tamelijk overeenkomt), of, dat de tot ons gekomen uitwerpselen slechts van eenen, of van weinige, digt bij elkander gelegen Vulkanen voortkomen; andere Vulkanen mogen wel misschien geen kracht genoeg hebben, om uitwerpselen buiten de werking van de aantrekkingskracht der Maan te brengen, of dezelven in zulke rigtingen voortstuwen, dat zij geheel en al naar buiten in het Ruim voortgaan; vele klompen kunnen ook door de aantrekkingskracht der Zonne gevat worden, inzonderheid wanneer eene uitwerping van de van ons afgekeerde zijde der Maan ten tijde van de nieuwe Maan geschiede (*).

Een

neer derzelver magnetische As eenigermate naar ons toegekeerd is, eene zwakke ebbe en vloed in de magnetische kracht der Aarde veroorzaken; bijna zoo als zulks, op de Zee, door derzelver aantrekking in de aantrekkingskracht der Aarde geschiedt.

CHLADNI.

(*) Het verdient bijzondere opmerking, en vermeerdert de waarschijnlijkheid, dat deze klompen niet tot onze Aarde behooren, maar daarop van buiten neêrkomen, dat het zamenstel van dezelve en hunne bestanddeelen, in allen die onderzocht zijn, hoe zeer op verschillende tijden en zeer ver van elkander verwijderde plaatsen gevallen of gevonden, zeer nabij dezelfde zijn, en dat zulk een zamenstel van deelen in geene bekende mijnstoffelijke voortbrengsels van onze Aarde gevonden wordt. De Graaf DE BOURNON, Lid van de Koninklijke Societeit te Londen, onderzocht de Luchtsteenen, welke, in September 1753 bij *Tabor in Bohemen*, den 16 Junij 1794 te *Siena in Italië*, den 13 December 1795 te *Yorkshire in Engeland*, en die, welke den 19 December 1798 te *Benares in Indië* vielen, en bevond, dat die alle, hoe zeer ook in groote verschillende, over derzelver geheele buiten-oppervlakte met eene zeer dunne, donker zwarte, korst bedekt waren, welke geen glans had, en doorzaaid was met kleine oneffenheden, die het gevoel als van fijn segrijn-leder veroorzaakten.

De steenen gebroken zijnde, vertoonde zich het binnenste grijs

Een zeer treffend voorbeeld van verandering in het ligchaam

grijs van kleur, als een korrelachtig weeſſel, in den eerſten opſlag naar grof zand gelijkende, en ſcheen uit vier onderſcheidene ſtoffen te beſtaan, welke het vergrootglas gemakkelijk deed onderkennen. — Een van deze, die overvloedig door de ſteenen verſpreid is, heeft de gedaante van kleine bolletjes, waarvan ſommige volkomen rond, andere volkomen langrond of Elliptiſch zijn, en onderling in grootte, van een papaverzaadje tot een erwt, verſchillen; eenige weinige vindt men, die grooter zijn; hun kleur is grijs, op het bruin trekkende; zij zijn geheel en al ondoorſchijnend, zeer broos, en worden alle even gemakkelijk, in alle rigtingen, gebroken, met eene ſchulpswijze breuk.

De tweede ſoort is een ijzer-houdende Pyriet, van onbepaalde gedaante, van kleur geel-roodachtig, vrij wel naar de kleur van het Nickel gelijkende; deszelfs weeſſel is korrelig, in gevijld zijnde, verkrijgt men een zwart poeder: deze Pyriet is onregelmatig in de zelfſtandigheid der ſteenen verdeeld, en wordt door den magneet niet aangetrokken.

De derde ſoort beſtaat uit kleine ijzerdeeltjes, in den ſtaat van metaal; deze worden onder den hamer gemakkelijk geplet en gerekt, en geven aan de geheele maſſa der ſteenen de eigenſchap van ſterk door den magneet te kunnen worden aangetrokken: zij zijn veel minder talrijk in de ſteenen dan de pyrietdeeltjes, en worden door den magneet zeer ligt afgeſcheiden, als de ſteen tot poeder gemaakt is.

Deze drie ſoorten van ſtoffe worden door middel van eene vierde, welke aardachtig is, met elkander verbonden; deze is grijsblaauw, en zeer los zamenhangende, waardoor men, met de punt van een mes, en zelfs met den nagel van den vinger, zeer gemakkelijk alle de andere deeltjes losmaakt, en de ſteen, met de hand alleen, ligtelijk gebroken kan worden.

De zwarte en dunne korſt, welke de oppervlakte bedekt, is zeer hard, en geeft ſterk vonken met het vuurſlag; zij is zeer broos, wordt onder den hamer verbrijzeld, en verhoudt zich geheel en al als de door den magneet ſterk aangetrokken wordende zwarte ijzerkalk.

Deze korſt is echter, even als de ſteen zelf, doorzaaid met kleine ijzerdeeltjes, in den metaalvormigen ſtaat; welke door den glans, dien zij aannemen, als men de vijl ligtelijk over de korſt laat gaan, gemakkelijk onderkend worden.

Wanneer de ſteenen door uitademing bevochtigd worden, geven zij een kleiachtigen reuk: — De Engelſche Scheikundige EDWARD HOWARD ontleedde de vier ſoorten van

Den ſteen van *Yorkſhire*:

34 Grein van het ſmeedbare gedeelte gaven 4 grein aardach-

chaam van een Wereldbol is ook, naar allen schijn, de verbrijtige stoffe, 4 grein Nickel, en het overige ijzer

150 Grein van het aardachtige gedeelte gaven

Keiaarde	. .	75 -
Magnesia	. .	37 -
IJzer - Kalk	. .	48 -
Nickel - Kalk	. .	2 -

De *Boheemsche* steen:

16 Grein van dezelve gaven 2, 5 aardachtige stoffe, en in de 14 overige greinen bevonden zich 1,5 grein Nickel.

55 Grein van het aardachtige gedeelte gaven

Keiaarde	. .	25
Magnesia	. .	9 - 5
IJzer - Kalk	. .	23 - 5
Nickel - Kalk	. .	1 - 5

Waaruit blijkt, dat deze steenen, hoe zeer op verschillende tijden en plaatsen gevallen, niet alleen in het uitwendig aanzien overeenkomen, maar ook bij eene scheikundige ontleding bijna dezelfde producten geven.

Stoffe door BOURNON in de Luchtsteenen gevonden, ieder afzonderlijk:

Van den steen van *Benares* gaf hem de eerste soort IJzer met Nickel. De tweede, of pyriet-aardige soort, gaf

Zwavel	. .	. - 2
IJzer	. .	10 - 5
Nickel	. .	. - 1
Aardachtige stof	.	. - 2

De derde soort was een mengsel van IJzerkalk, welke door den magneet werd aangetrokken, en van Nickel: 23 grein van deze stoffe gaven

IJzer	. .	16 - 5
Nickel	. .	6 - 5

Het vierde of aardachtig gedeelte gaf

Keiaarde	. .	48
Magnesia	. .	18
IJzer - Kalk	. .	34
Nickel - Kalk	. .	2 - 5

De steen van *Siena* door hem onderzocht zijnde, was de uitslag

Keiaarde	. .	70
Magnesia	. .	34
IJzer - Kalk	. .	52
Nickel - Kalk	. .	3

De Vertaler.

rijzelde Planeet (*), van welke tot hiertoe reeds drie
:ukken gevonden zijn, en verfcheide andere waarfchijn-
jk nog zullen ontdekt worden; terwijl andere ftukken
ok in loopbanen, die niet in zich zelf terug kee-
en, misfchien in het oneindig Ruim voortgaan. —
Het ftrekt gewis den voortreffelijken OLBERS groo-
:lijks tot eer, dit denkbeeld eerst voorgedragen, en
a de ontdekking van twee dier ftukken, waarvan hij
: zelf één vond, de plaats aangewezen te hebben,
'aar men meerdere zoeken moest (dewijl de loopbanen
an die, welke eenen Elliptifchen kring hebben verkre-
en, aldaar elkander treffen moesten), alwaar men ook
'erkelijk het derde ftuk vond, en waar men kan hopen
og meer *disjecta membra Planetæ* (weggeworpen ftuk-
en van de verbrijzelde Planeet) te zullen vinden (†).
Het zij mij, ten befluite dezer Verhandelinge, ver-
und, mijne verbeelding eenigzins den teugel te vieren.
'reemde en ongewone denkbeelden, zoo lang zij beves-
igde waarheden niet tegenfpreken, of niet in derzelver
laats genomen worden, brengen de wetenfchappen geen
adeel toe, en kunnen fomtijds meer, dan gewone voor-
tellingen, tot vele nieuwe, en welligt zekere ontdekkin-
;en leiden.
In de Natuur is niets volftrekt groot of klein; de
voorwerpen zijn zulks alleen in betrekking tot andere
grootere of kleinere. — Men kan des met de hoogfte waar-
fchijn-

(*) Het is onbegrijpelijk, dat men niet reeds voor langen
ijd met eenige zekerheid vermoed heeft, dat er tusfchen Mars
n Jupiter eene Planeet moest zijn, terwijl toch nergens in de
Natuur, daar eene foort van progresfie plaats heeft, zulk een
n 't oog loopende fprong, als hier, zoude gevonden wor-
len. —— Reeds in mijn elfde of twaalfde jaar ftrekte mij de
onregelmatige afftand tusfchen Mars en Jupiter, zoo dikwijls ik
eene Kaart, waarop de loopkringen der Planeten geteekend
waren, bezag, tot groote ergernis; en ik verwachtte reeds fe-
dert dien tijd met reikhalzend verlangen, dat een aldaar zich
bevindend Wereldligchaam zou ontdekt worden.

CHLADNI.

(†) Deze verwachting is reeds vervuld: dezelfde werkzame
fterrekundige OLBERS vond den 29 Maart 1807, des avonds
en 8 ure, een vierde ftuk, of kleine Planeet, welke men
en naam van *Vesta* heeft gegeven.

De Vertaler.

schijnlijkheid aannemen, dat bij Wereldbollen of geheele Wereldstelsels, even zoo wel als in het klein, vaneenscheidingen en verbindingen, te zamenvallingen en uitspringingen, van het geheel of van enkele deelen, verbreking der bestaande orde, en het ontstaan van nieuwe orde, plaats vinden.

Ons *Zonnestelsel* en andere dergelijke *stelsels der vaste Sterren* zijn juist niet altijd zoo geweest als zij nu zijn, maar elk heeft zich op zekeren tijd gevormd. Zulk eene vorming kan ik mij niet anders voorstellen, dan volgens hetgeen door de beide Heeren MARSCHAL VON BIEBERSTEIN, in hun hier voor aangehaald geschrift, is voorgedragen; dat, namelijk, ligchamen, uit verschillende stoffen bestaande, door uitbarsting, of ook door eenige andere voortwerpende beweging gedreven, (welke ook, indien die niet loodlijnig op het middelpunt gewerkt heeft, de oorzaak der wenteling om de as kan zijn,) voortloopen, en kleinere door de aantrekking der grootere zoo bewogen worden, dat zij of met dezelve te zamen storten, en deze vergrooten, of dat derzelver eerste beweging in een Elliptischen of anderen kromlijnigen omloop veranderd wordt (*).

Omdat Manen om Planeten, en Planeten om onze Zon loopen, en dit even zoo bij andere Zonnestelsels kan plaats

(*) Dit laatste zou ook wel bij de meeste Kometen kunnen plaats hebben, die waarschijnlijk niet tot het bestendig gevolg der Zonne behooren, maar slechts eene werpbeweging volgen, welke toevallig tot de Zon naderende, door hare aantrekking, parabolisch gebogen wordt; zoodat de terugkomst van de meeste wel te vergeefs kon verwacht worden. —— Van een, die terug gekeerd is, en misschien nog van eenige andere, kunnen de rigting, snelheid en aantrekking in zulke verhoudingen geweest zijn, dat derzelver banen Elliptisch geworden zijn.

Bij deze gelegenheid moet ik aanmerken, dat, dewijl geen vaste kern bij de Kometen is waargenomen, en zij slechts uit vloeibare of dampvormige stoffen, welke naar het middelpunt meer en meer verdikt zijn, schijnen te bestaan, in gevalle dezelve ook door bewerktuigde wezens bewoond worden, deze gewisselijk eene gansch andere levenswijze, dan die van andere Wereldbollen, moeten hebben; want dewijl daar nergens een vaste grond is, leven zij eigenlijk niet *op*, maar *in* het Wereldligchaam; waarschijnlijk in streken, die nader bij, of verder van het middelpunt zijn, naar mate hun dit hunne digtheid en veele andere hulpmiddelen toelaten.

CHLADNY.

plaats hebben, volgt nog juist niet, bij opklimming, dat ook Zonnen en nog grootere Wereldligchamen om een middelpunt loopen moeten; men zou toch ergens met zijne gedachten bij een hooger ſtelſel moeten ſtilſtaan, boven 't welk aan zulk een omloop om een middelpunt niet meer gedacht kan worden: want indien alles zich om een gemeen middelpunt bewoog, zou dat door zijne aantrekking toch wel niet tot in het oneindige kunnen werken, en buiten zekere grenzen zou alles ledig moeten zijn; hetwelk tegen waarneming en gezond verſtand ſtrijdt.

Wanneer men ook de zaak van den kant der noodzakelijkheid of doelmatigheid beſchouwt, is wel voor donkere Wereldligchamen, als Planeten en Manen, inzonheid wanneer die door bewerktuigde wezens bewoond worden, een omloop noodig, ten einde licht en warmte aan alle zijden zouden kunnen verſpreid worden; doch voor onze Zon en andere vaste Sterren, die reeds licht en warmte in zichzelven hebben, laat zich daarvan geene nuttigheid zien. — Waarſchijnlijker komt het mij voor, dat de meeste van deze voortloopen, gedreven door voortwerpende krachten; welke bewegingen echter door velerlei aantrekkingen eenige veranderingen ondergaan kunnen. HERSCHEL beſluit uit de toenemende afſtanden van verſcheide vaste ſterren aan den eenen kant, en uit de nadering tot elkander der ſterren aan den anderen kant van ons Zonneſtelſel, dat de eigen beweging der Zon thans naar de Ster λ in het ſterrebeeld HERCULES heen gaat, immer voor zoo ver zulks zich tot hiertoe, daar men eerst ſedert korten tijd begonnen is naauwkeuriger waar te nemen, laat bepalen. — Eerst na honderden, en welligt na duizenden jaren, zal men dit uit de waarnemingen naauwkeuriger kunnen beoordeelen; te weten, of men thans maar een klein en onbeduidend gedeelte van eenen Elliptiſchen loopkring waarneemt, welke van de beweging in de raaklijn niet te onderſcheiden is, dan of die rigting dezelfde zal gebleven zijn, en alzoo het uitwerkſel van eene werpbeweging is. — Ik vermoede, dat het laatstgenoemde zich zal bevestigen.

De meeste Planeet-gelijkende Nevelſterren, welke op dezelfde verbazend groote afſtanden als de vaste Sterren, en waarſchijnlijk op nog veel grootere, met eene bemerkbare middellijn worden waargenomen, zijn misſchien niets anders, dan ontzaggelijke, alle onze be-

grippen van grootheid te boven gaande, verzamelplaatsen of Magazijnen voor geheele Wereldſtelſels, welke daaruit gevormd kunnen worden, wanneer de ſtof, 't zij geheel, of bij gedeelten, door uitbarſtingen, ſterker dan de aantrekkingskracht werkende, verſtrooid wordt. — Men kan hiertegen niet inbrengen, dat in een zeer groot ligchaam de aantrekkingskracht der deelen onderling zoo geweldig ſterk zoude zijn, dat zij bijna niet zou kunnen overwonnen worden; want hoe grooter zulk een ligchaam is, des te ſterker kunnen ook de in hetzelve, door inwendige gistingen of ſoortgelijke Chemiſche werkingen, veroorzaakte uitbarſtingen zijn.

Herschel heeft verſcheide Nevelſterren waargenomen, in wier binnenſte een lichtend punt is, en van welk punt het licht naar buiten flaauwer en flaauwer wordt. — Het ſchijnt met de Natuur niet overeen te komen, dat men deze Nevelſterren voor hoopen van vaste Sterren zoude houden, die zich om een gemeen middelpunt bewegen. — Het zou moeijelijk te begrijpen zijn, dat deze Wereldligchamen niet, gelijk de Planeten om onze Zon, of de Manen om de Planeten, in hetzelfde, of bijna hetzelfde vlak, maar in allerlei rigtingen, zoo digt door elkander bewogen wierden, dat men overal eene gelijkvormige afneming van het licht bemerkt, zonder dat verſtoringen of opeenſtortingen daarvan het gevolg zouden zijn. — Veel waarſchijnlijker komt het mij voor, dat het licht, hetwelk de kern omgeeft, bij ſommige, door eene dadelijke branding, of ſoortgelijke ontbindende werking, veroorzaakt wordt (*); bij ande-

(*) Dit ſchijnt bij de bekende *Ster in Casſiopea* plaats gehad te hebben, welke (gelijk ik mij herinner gelezen te hebben) eensklaps met een zeer helder wit licht verſcheen, hetwelk met dezelfde veranderingen van kleuren, als van eene langzamerhand uitgaande vlam, of van een witgloeijend ijzer, dat langzaam verkoelt, afnam, tot de geheele uitbluſſching toe; welke geheele verſchijning omtrent 1½ jaar duurde, doch welke ongetwijfeld vele jaren later bij ons is gezien geworden, dan dezelve wezenlijk gebeurde. (**)

CHLADNI.

(**) Deze Ster werd door TYCHO BRAHÉ den 11 November des jaars 1572 gezien; zij was van den beginne harer verſchijning af zeer blinken-

dere, door ontelbaar vele klompen, welke door Chemische uitbarstingskrachten van binnen naar buiten uitgeworpen zijn, en zich tot Sterrestelsels gevormd hebben (*); of misschien vormen deze zich nog gedeeltelijk, en gaan, wanneer de voortwerpende kracht in elk punt des afstands sterker dan de aantrekkingskracht werkt, aanhoudend verder, meer naar buiten; of vallen, indien het tegendeel plaats hebbe, na lange tijdruimten, gedurende welke ook verscheide vormingen gebeurd kunnen zijn, wederom op het middelpunt terug: zoodat wij misschien in de gelegenheid zijn, om daar eenige, sedert langen tijd voortdurende, Wereldscheppingen en verbrekingen, op eenen grooten afstand, te kunnen beschouwen. — Te bejammeren is het, dat niet voor duizenden jaren afbeeldingen en waarnemingen van zulke, voor de kennis van den Wereldbouw bijzonder belangrijke, voorwerpen gemaakt zijn; gelijk dezelve nu door HERSCHEL gegeven zijn; dewijl men dan, uit de sedert zulke

kende, even of zij eensklaps in al haren luister daargesteld was, overtrof *Syrius*, de helderste vaste Ster, in glans, en de Planeet *Jupiter*, in zijnen naasten stand bij de Aarde; met de maand December desselven jaars begon haar licht langzaam af te nemen, tot in de maand Maart 1574, wanneer ze uit het gezigt verdween; — zij had geen merkbaar verschilzigt (*parallaxis*), noch eenige eigen beweging; waaruit blijkt, dat zij niet tot de Planeten of Kometen, maar tot de vaste Sterren behoorde, dewijl zij anderzins een zeer bemerkbare jaar-parallaxis zoude gehad hebben.

In het jaar 1604 verscheen een dergelijke nieuwe Ster in het sterrebeeld *Serpentarius*; zij was den 10 October van dat jaar zoo glansrijk als de Ster in *Cassiopea* in 1572, en bleef zigtbaar tot in de maand October 1605. KEPLER kon geen verschilzigt, of eenige beweging met betrekking tot andere Sterren, aan dezelve waarnemen; waaruit blijkt, dat zij ver boven den loopkring van *Saturnus* was. Geen van deze beide Sterren is sedert weder gezien.

De Vertaler.

(*) De onderstelling van BUFFON, dat onze Aarde en de andere Planeten uit de Zon uitgeworpen zouden zijn, is zeer onnatuurlijk. —— Door zulk eene uitwerping kon wel eene beweging van binnen naar buiten veroorzaakt worden, die of altijd voortging, of, wanneer de werpkracht eindelijk door de aantrekkingskracht overmeesterd wierd, wederom naar binnen terugkeerde; doch geene Elliptische, bijna cirkelvormige, omloop; tot welken veel meer een zijdwaarts, in de rigting van de raaklijn, gegeven stoot noodig zoude geweest zijn.

CHLADNI.

ke vroegere tijden voorgevallen veranderingen, over vele zaken met veel meer zekerheid zou kunnen oordeelen.

Een der merkwaardigste verafgelegene voorwerpen, hetwelk onder allen de meeste opmerking verdient, is de bekende *Nevelvlek in Orion*, aan welke verscheide veranderingen van licht en gedaante zijn waargenomen; die zich ook op eenige plaatsen door eene aanmerkelijke zwartheid van den minder donkeren grond des Hemels onderscheidt. — Dezelve schijnt mij (inzonderheid naar eene, door den Heer Landmaarschalk VON HAHN vervaardigde, groote afteekening te oordeelen) niet anders te zijn, dan een zeer verafgelegen, verre achter sommige voor dezelve zigtbare Sterren, zeer groot donker ligchaam, van eene onregelmatige gedaante, met uitsteeksels voorzien (*), bij hetwelk op sommige plaatsen, inzonderheid aan de uitsteeksels, een branden of uitbarsten naar verschillende rigtingen gezien wordt. — Het schijnt, dat hier eene wezenlijke Wereldschepping geschiedt, en wel onder die, welke wij mogten kunnen bemerken, waarschijnlijk de naaste. — Ik wage het, hier het denkbeeld voor te stellen, dat wel onze Zon met derzelver gevolg van Planeten, en de overige vaste Sterren, die tot den hoop, waarvan ons Zonnestelsel een deel is, behooren, uitwerpsels van dit groote ligchaam konden zijn, en aan hetzelve hun bestaan en beweging te danken hebben. — De volgende gronden zullen (indien die al geene bewijzen zijn) echter volkomen toereiken, om dit eenigzins zeldzame vermoeden het bespottelijke en enkel willekeurige, dat men anders daarin vinden mogt, te benemen, en misschien om onbevooroordeelde onderzoekers tot verdere navorschingen aan te moedigen.

1) De beweging van de Zon naar het sterrebeeld *Hercules*, welke HERSCHEL meent plaats te hebben, gaat regtstreeks (met eene geringe afwijking) van deze Nevelvlek af; en het verwijderen van elkander van eenige Sterren

(*) Alleen ligchamen, welke om hunne asfen draaijen, moeten eene ronde of bijna ronde gedaante hebben, wanneer vele hunner deelen vloeibaar, of anderzins toegevend zijn, of geweest zijn; doch de gedaante van een ligchaam, dat niet om zijne as draait, kan ook anders zijn.

CHLADNI.

den eenen kant van ons Zonnestelsel, gelijk naderen tot elkander van Sterren aan den ande-, doet zich omtrent zoo voor, als zou moeten :h, wanneer eene voortwerpende beweging van ielpunt naar buiten plaats had.
ı de eene zijde des Hemels, van welke deze Ne-ıls het midden kan gehouden worden, (inzon-in *Orion* en deszelfs nabuurschap) zijn de Ster-r opeengepakt, en hebben meestal eenen zeer glans; zelfs is de grond van den Hemel aldaar, jnlijk door zeer vele niet van elkander te on-ten Sterren, minder donker dan elders; — aan ıoverstaande zijde zijn daarentegen de Sterren opeengepakt, meestal bleeker, en vele bijna en nevel gehuld; zoodat de Landmaarschalk HN, in een der Astronomische Jaarboeken van :eer juist aanmerkt, dat alles aan den eenen kant cher en jeugdelijker, en aan den anderen kant ıwer en meer verouderd aanzien heeft.
volgende waarnemingen van deze Nevelvlek (van ıen, ter betere beoordeeling der lichtsverande-eene zeer naauwkeurige afbeelding op een zwar-ıd hebben moest) en verdere vergelijkingen der re plaatsverandering van sommige kleine Ster-ıl bepaald worden, of deze voordragt met de overeenkome, dan niet; en ik wensch daarom, , bij waarnemingen en vergelijkingen van deze laarop acht zal geven.

NEMING, BETREFFENDE DE KOEPOKINENTING.

r de nog heerschende vooroordeelen, die 's men-hen verstand niet alleen oneer aandoen, maar ook ıatschappije tot geen gering nadeel strekken, buiten kijf ook dat, hetwelk nog bij geen ge-ıtal menschen blijft plaats grijpen tegen het inen-Koepokken (*); ja het gaat zoo verre, dat, het zij

:n treffend bewijs hiervan leveren, onder andere, de jksche sterflijsten alhier in den Haag, alwaar wij vin-er in elke maand nog een aanmerkelijk aantal kinde-de Kinderpokken sterft.

zij door vooroordeel, het zij door eene onberedeneerde of ongepaste vreeze gedreven, men geene gelegenheid laat voorbijgaan, om deze nooit volprezene kunstbewerking in een verkeerd daglicht te ſtellen. Het volgend Geval ſtrekt, mijns bedunkens, hiervan tot een ſprekend bewijs.

Op den 20ſten Julij 1807 werd ik verzocht te vaccineeren de Kinderen van J....... W..., wonende alhier. Ik vaccineerde eerst het jongſte kind, dewijl ik toen ter tijd ſchaars van koepokſtof voorzien was, en deze kunstbewerking aan nog meer kinderen moest verrigten. Dit kind nu was een zeer gezond jongetje van nog geen twee jaren. Ik verrigtte de inenting op beide de armen, en deed op elk twee ſteekjes, met een bijzonder lancet, met zeer goede koepokſtof geimpregneerd. Van deze vier ſteekjes verdwenen er drie; doch van een, namelijk op den linker arm, kon men reeds op den derden dag zien, dat de inenting gevat had, en bij dit laatſte liep de vaccinatie geregeld af. Nu was mijn voornemen geweest, het ander kind (zijnde een meisje, ruim zes jaren oud, doch van een ongezond geſtel) te vaccineeren *de bras a bras* van haren broeder; doch dit meisje kreeg toen ter tijd de mazelen, die in den Haag gedurende langen tijd niet ophielden te grasſeeren; weshalve ik van dit mijn voornemen afzien, en eene bekwamer gelegenheid moest afwachten. Dit gelukte mij zes weken daarna, en ik vaccineerde dit meisje met ſtof, die ik genomen had van een zeer gezond kind, vóór den negenden dag; doch de inenting, aan dit meisje verrigt, liep vruchteloos af. Ik herhaalde dezelve drie weken daarna, met hetzelfde gevolg. Nu was mijn voornemen, het nog eens voor de derde reize te vaccineeren, en dat wel *de bras a bras* van een kind, bij hetwelk de vaccinatie wel geſlaagd was; doch de ouders verhaalden mij toen, dat zij zich te binnen gebragt hadden, dat het kind, hetwelk ik nu reeds twee reizen vruchteloos gevaccineerd had, eens buiten den Haag bij iemand hunner familie gelogeerd zijnde, eene huidziekte had gehad, en dat zij niet wisten of het echte dan wel onechte kinderpokjes geweest waren; weshalve zij, daar de vaccinatie nu bij dit kind tweemaal vruchteloos afgeloopen was, verkozen het daarbij te laten berusten. Maar wat gebeurt er? In de maand April dezes jaars bij een mijner kennisſen komende, verhaalde deze mij, dat de ouders

ders van die kinderen verspreidden, dat hun kind, hetwelk ik gevaccineerd had, thans laboreerde aan de kinderziekte. Zoodra mij dit ter ooren kwam, alhoewel ik niet twijfelde of er had een misverstand plaats, begaf ik mij evenwel dadelijk naar deze lieden, dewijl ik het der moeite waardig achtte, met alle naauwkeurigheid te onderzoeken, wat er van de zaak ware. Aldaar komende, vond ik het meisje, bij hetwelk de vaccinatie tweemaal vruchteloos afgeloopen was, indedaad laboreerende aan echte kinderpokjes; het jongetje daarentegen, bij hetwelk maar één steekje der vaccinatie een geregelden loop had gehad, geheel en al bevrijd; hij bleef dag en nacht bij zijne zuster, bij wie de pokken gelukkig afliepen, ja hij sliep zelfs bij haar, dewijl deze menschen van een geringen stand en dus naauw gehuisd waren; hij was dus op alle wijzen aan de besmetting blootgesteld, en bleef vrij, tot groote vreugd der ouderen.

Uit dit Geval, gelijk daarvan reeds meer dan een voorbeeld voorhanden is, leeren wij, aan den eenen kant, dat de Vaccinatie, offschoon herhaalde reizen in het werk gesteld, wanneer zij haren geregelden loop niet heeft, geenszins een voorbehoedmiddel tegen de echte kinderpokjes oplevert; maar dat zij, aan de andere zijde, indien slechts een enkel steekje der Vaccinatie een geregeld gevolg heeft, het zekerste voorbehoedmiddel tegen de Kinderziekte is.

's Hage,
2 Mei 1808.

A. DE PINTO, *Junior.*
Med. Doctor.

DE BEHOEDZAAMHEID, WELKE ER VEREISCHT WORDT BIJ HET TOEDIENEN VAN GENEESMIDDELEN, WAARVAN MEN DE KRACHTEN NIET WEET, DOOR EEN VOORBEELD GESTAAFD.

In den Herfst van het afgeloopen jaar werd mijne hulp verlangd bij eene Lijderesse, welke ik met de geweldigste pijnen worstelende vond; een zeer sterk zweet bedekte haar geheele ligchaam, terwijl zij eene aanmerkelijke hoeveelheid bloeds, en van eenen bloedigen afgang, onder de hevigste persingen ontlastte. In dezen gevaarvollen toestand schreef ik haar het volgende voor:

℞ Mi-

℞ *Mucil. g. Arabic. unc. vj.*
Laud. liq. Sydenh. gtt. LX.
Syr. altheae ℥j.
m. d.

Ik liet hiervan ieder uur een ſpijslepel toedienen, beval dat zij lijvig garſtenwater gebruiken en een zacht dieet houden zou; terwijl ik na verloop van drie dagen het genoegen had, de Lijderesſe, hoewel verzwakt, echter in zoo verre herſteld te zien.

Wat kon nu tot hare ziekte aanleiding gegeven hebben? Het verhaal komt hier op neder. De Patiente had zich ſedert twee dagen niet wel gevoeld, en zeer weinigen ſtoelgang gehad. Een harer bekenden prees haar daartoe een middel aan, hetgeen zeer zeker helpen moest; men gebruikte zulks, in dier voege, dat de Lijderesſe twee teugen uit eene flesch had genomen; daarop was die ontlasting van bloed en bloedigen afgang ontſtaan. Bij onderzoek bleek, dat dit zoogenaamde huismiddel in *kolokwint* beſtaan had, die op jenever getrokken was.

Ik vond dus ook door dit geval de waarneming van den geleerden VAN DER HAAR bevestigd, wanneer hij in zijne *Proeve over de Herſenen en Zenuwen*, en wel bijzonder in zijne daar achter gevoegde *Genees- en Heelkundige Waarnemingen*, N°. 119, zegt: „ Op het gebruik van „ Kwikmiddelen heb ik, gelijk ook vele anderen met „ mij, meermalen een hevigen bloedigen persloop zien „ volgen, die in duur, toevallen enz. van en met den „ gewonen heerſchenden roodenloop in niets verſchilde. — Ik heb hetzelfde, ja nog ſterker en met het „ gevolg des doods, na het gebruik van de Kolokwint- „ appelen gezien."

Mogt men in 't algemeen behoedzamer zijn met het toedienen van dus genoemde huismiddelen, wanneer men geene kennis van den aard des gebreks, noch van de uitwerking dezer middelen heeft, en dit eenvoudig voorbeeld daartoe iets bijdragen!

B. P. R.

MIDDEL, OM STALEN INSTRUMENTEN, BIJZONDER CHIRURGISCHE, VOOR ROEST TE BEVEILIGEN.

(Medegedeeld door A. COOPMANS, *Med. & Chir. Dr. te Balk in Friesland.*)

Hoe onaangenaam en fchadelijk de roest aan Chirurgifche ftalen Inftrumenten zij, zal ieder practizerende ondarts met mij ondervonden hebben, en tevens, dat : meeste behoedmiddelen hiertegen zelden van nut jn. — Het middel, 't welk ik tegen den roest mijner ılen Inftrumenten gebruike, is de *Butyrum Cacao*. De roemde Inftrumentmaker TYLLI, te *Berlijn*, had dit ıddel reeds in KÜSTERS *Akologie* f. 119 bekend geaakt, doch het fcheen in vergetelheid geraakt te jn, en Profesfor JUCH, te *München*, heeft het onngs weder ten fterkfte aanbevolen. Prof. SIEBOLD, *Würzburg*, heeft het mede in zijn tijdfchrift de *Chin* f. 143 als een zeker middel opgegeven. Daar echter ı werk in weinige handen hier te lande komt, geloof mijne Heeren Collega's geen ondienst met deze bendmaking te doen.

Het inftrument, 't welk men voor roest bewaren wil, ıakt men een weinig warm, en fmeert dan zeer dunıtjes de *Butyrum Cacao* op hetzelve; zorgende echter, t alle plaatfen volkomen bedekt zijn. Wil men het inument gebruiken, zoo maakt men het weder eenigzins ırm, en veegt het met een linnen doek af. — Indien t inftrument naauwkeurig beftreken zij, kan men hetlve veilig aan zuren, water en de lucht blootftellen.

ıTS, OVER HET KARAKTER, DE ZEDEN EN GEWOONTEN DER MOLDAVIERS EN WALLACHIERS.

(Overgenomen uit *the Prefent State of Turkey, by* THOMAS THORNTON.)

Moldavie en *Wallachie* behoorden weleer tot het aloude *Dacie*, hetwelk daarenboven bevatte *Zevenbergen* en t Bannaat *Temeswar*. In den jare 270 ontruimde Kei-

zer AURELIANUS de provincien aan gene zijde van den *Donau*, en bragt de *Romeinsche* troepen en volkplantingen in zijn nieuw Wingewest *Opper-Dacie* over.

De bewoners der ontruimde provincien bleven met de *Gothen* ingelijfd, en dienden als bemiddelaars tusschen hunne broeders, die aan de overzijde der rivier woonden, en de nieuwe Volkplanters.

De uitkomst regtvaardigde de staatkunde van AURELIANUS. Deze uitgebreide provincie, welke de *Romeinen* niet hadden kunnen verdedigen, hare onafhankelijkheid herkregen hebbende, diende langen tijd ten onverwinnelijken bolwerk tegen de invallen der Barbaren van het Noorden.

Van tijd tot tijd en beurtelings gestaan hebbende onder de heerschappij der *Gothen*, *Hunnen* en *Gepiden*, werd *Dacie* door kleine Vorsten beheerscht, die zich onder de bescherming van *Hongarije* begaven. Eindelijk werd *Wallachie* door de *Ottomannen* veroverd in den jare 1418; *Moldavie* onderwierp zich aan SOLIMAN DEN I, in den jare 1529.

De reiziger, door dit land trekkende, staat verbaasd over deszelfs fraaiheid, de verscheidenheid der oogstanden en liggingen, en de vruchtbaarheid van den grond, die in der daad zeer gebrekkig wordt bewerkt, genoeg evenwel om denzelven rijkelijk vruchten te doen dragen.

De aloude *Daciërs* waren zeer krijgshaftig; doch hunne afstammelingen in onze dagen gelijken niet meer naar hen. Bij hen heeft eene soort van trotsche halstarrigheid het mannelijk en achtbaar karakter der *Romeinen* vervangen, die hun doet van de hand wijzen, hetgene zij wel weten dat men niet zal nalaten hun te ontnemen, en hunne genegenheid vestigen op goederen, welke zij niet meer durven verdedigen.

De boeren geven zich zelve den naam van *Rumuny* of *Romeinen*: eene benaming, door welke zij van de edelen of *bojards* onderscheiden worden. Hunne taal heeft eenige overeenkomst met het *Italiaansch*, verbasterd door de vermenging met eene barbaarsche taal.

De kleeding der inwoneren is nagenoeg nog de zelfde, als in welke zij op de kolom van TRAJANUS staan afgebeeld. Dezelve bestaat uit een hemd van grof linnen, een groote pantalon, een gordel, aan welken een bijl hangt, een schapenvacht, over de schouders geslagen en op de borst vastgemaakt, en schoenzolen van onbereid leder.

Hun

Hun woest voorkomen maakt een zonderling kontrast met hunne kleinmoedigheid: want zoo groot is hunne vernedering, dat zij overtuigd zijn dat de natuur hun ligchaamssterkte heeft ontzegd. In gevolge hiervan worden zij beurtelings uitgeplonderd en mishandeld door de *Turken*, *Grieken*, *Duitschers* en *Russen*. Zij vlugten op het zien van eenen reiziger, die dikmaals gevaar loopt van aan stroo en vuur gebrek te lijden. Intusschen zijn zij niet ongevoelig voor vriendelijke behandelingen, en de gifte van een klein stukje gelds aan de kinderen, of aan den eersten boer, welken men ontmoet, is genoeg om hun vertrouwen te winnen en den reiziger eenig gemak te bezorgen. De Heer THORNTON, op deze wijze te werk gaande, werd niet slechts wel onthaald, maar bij zijn vertrek verzelde hem het geheele gezin en dikmaals de buren, hem aanbiedende, zijn rijtuig over de kwade wegen te helpen, die men altijd aan den ingang der dorpen ontmoet.

De *Grieksche* Godsdienst is de heerschende in de twee Prinsdommen. Zeer gehecht zijn de inwoners aan deszelfs gebruiken en plegtigheden, en zijn zeer bevreesd voor deszelfs dreigementen. Hunne godsvereering kondigt zich op eene zeer onaangename wijze aan, door het gestadig geluid van klokken. Te *Bucharest* in het bijzonder wordt dit gedruisch bijkans onverdragelijk op de feestdagen, omdat deze stad meer kloosters en kerken bevat; dan er voor geheel de beide Prinsdommen zouden noodig zijn.

Het dansen is de voornaamste uitspanning van het Volk. Bij de *Wallachiers* geschiedt het met kwijnende gebaren; de speelwijzen zijn eenvoudig en eentoonig, en in hunne bewegingen heerscht eene zekere wellustige logheid. De danser en de danseres vatten elkander beurtelings bij de handen, en verheffen dezelve boven hunne hoofden. Hunne passen zijn eene beweging voor- en achterwaarts, toestemming of weigering aankondigende, en die, zonder eenige verandering, bij de drie vierendeel uurs aanhoudt.

Hun voornaamste spijze is een dikke pap, van maismeel gemaakt, welke zij *mammalika* noemen; het is eene gezonde en zeer voedzame spijze.

De bewoners van het gebergte zijn, even als die der *Alpen*, niet kropgezwellen gekweld. Deze dikten staan

zeer leelijk en afzigtig, en de bewoners, vooral de Vrouwen, trachten dezelve onder hunne kleederen te verbergen. Wanneer deze ziekte eene zekere hoogte heeft bereikt, vernietigt zij in zekere mate bij hem, die er van aangetast wordt, het onderſcheidende kenmerk van den mensch; de ziel wordt er zoo wel door aangedaan als het ligchaam. Zij vervallen in eene volſlagene zwakheid van verſtand.

De bewoners van het platte land bereiken zelden den ouderdom van zeventig jaren; op hun zestigſte jaar zijn zij oud en afgeleefd. Dit, echter, ontſtaat niet uit oorzaken, aan het klimaat eigen: want de ſlepende ziekten zijn er onbekend, en de gal- en afgaande koortſen, hoewel menigvuldig, zijn er zelden doodelijk.

Het getal der inwoneren van de beide Prinsdommen wordt op een millioen gerekend; een getal, hetwelk in geene evenredigheid ſtaat tot de uitgebreidheid van het land, de vruchtbaarheid van den grond en den rijkdom van deszelfs voortbrengſelen. Indien de inwoners het voordeel van een goed beſtuur genoten, indien hunne nijverheid genoegzame veerkracht konde bekomen, indien zij van het bezit der vruchten van hunnen arbeid verzekerd waren, hun getal zou weldra zeer ſchielijk toenemen, in evenredigheid der kleine moeite, waarmede zij zich van levensonderhoud kunnen verzorgen. De ſchatten der natuur zouden zich in werkzame handen vermenigvuldigen, en ongetwijfeld eene bloeijende bevolking voortbrengen.

De bewoners dezer twee provincien zijn verdeeld in edelen of *bojards*, kerkelijken, burgers, boeren of *Romuns*, en *Bohemers* of *Egyptenaren*.

De perſonen, die tot de laatstgemelde klasſe behooren, hebben de kleur en gelaatstrekken der bewoneren van *Ethiopie*, en men ontmoet die trekken bij de lieden van het zelfde geſlacht, door gansch Europa verſpreid. De meesten hunner zijn ſlaven, in dienst van den adel, die hen gebruikt tot koetſiers, koks, bakkers, enz. Zij ſtaan ten doel aan alle de grilligheden hunner meesteren, die zonder medelijden, en dikmaals zonder reden, hen mishandelen; voor het overige bezitten zij zeer ondeugende neigingen, en eene overhellende geneigdheid tot kwaadwilligheid, nijd, dieverij en de afzigtelijkſte morſigheid. Men is hier te lande van gedachte, dat de zwaarſte euveldaden, als de

ſtruik-

ſtruikrooverij, de moorden, enz. gemeenlijk door de *Egyptenaren* gepleegd worden.

De vrije lieden onder hen houden zich onledig met het aanfokken van runderbeesten, paarden, enz. het maken van houten lepels en andere huisgeraden, en het drijven van een kleinen koophandel in dingen van geringe waarde. Hunne vrouwen zwerven door het land, om goed geluk te zeggen aan dezulken, die aan hare voorſpellingen willen geloof ſlaan.

De *Rumans* zijn met allerlei ſoort van imposten en belastingen bezwaard; doch in hunnen perſoon zijn zij door de wet gedekt tegen de grilligheden en mishandelingen hunner medeburgeren; de wethouders en andere regeringsleden zijn alleen geregtigd om hen aan den lijve te ſtraffen.

Zij bearbeiden de landen der *bojards* en andere landeigenaren, en betalen de tienden der voortbrengſelen. Indien zij over hunne meesters niet voldaan zijn, verlaten zij dezelve, om met hun gezin en tilbare have zich op de landerijen van andere meesters neer te ſlaan. Doch zij zijn onmagtig om zich aan de knevelarijen en roofzucht der regeringe te onttrekken; van hier dat zij geen werk verrigten, waarvan zij niet kunnen hopen de vruchten te zullen plukken, en van den geest van uitvindinge en nijvere werkzaamheid geenerlei blijk vertoonen.

Zij geven zich aan de ledigheid over, en beoefenen ter naauwer nood de onontbeerlijkſte kunſten. De werktuigelijke worden overgelaten aan de buitenlanders, die dezelve oefenen onder de beſcherming der Gezanten en Konſuls hunner natien.

In gevolge des willekeurigen gezags der regeringe, ſtaan angst en vreeze op het gelaat der landzaten geteekend; zij zijn aan de dronkenſchap verſlaafd, uit de behoefte ontſtaan, om hunne rampzaligheid voor eenige oogenblikken te vergeten.

EENIGE AANMERKINGEN OP DE BEKROONDE PRIJS-VERHANDELING VAN DEN HEERE J. HAAFNER OVER DE ZENDELINGSCHAP.

Edel, voorzeker, is het doel van TEYLERS *Godgeleerd Genootschap*; dit blijkt in allen opzigte, en is alom bekend; de Verhandelingen, rakende den Natuurlijken en Geopenbaarden Godsdienst, waarvan reeds XXII Deelen het licht zien, toonen, dat het Genootschap moeite noch kosten ontziet, om waarheid en nut te verspreiden; de Prijsvragen, door hetzelve opgegeven, zijn waarborgen van deszelfs edel doel, en kenmerken het oordeel der Opstellers.

De Prijsvraag: *Welken dienst hebben de Zendelingen, in de twee jongstverloopene Eeuwen, aan de voortplanting des waren Christendoms gedaan, en welk eene vrucht heeft men van de tegenwoordig werkzame Zendelingsgenootschappen, te dezen opzigte, te wachten?* trok bijzonder mijne aandacht; te meer, daar derzelver beantwoording, door den Heer JACOB HAAFNER, te *Amsterdam*, met den Gouden Eerepenning is bekroond geworden.

De schoone stijl dezer Verhandeling verrukte mij, en ik wenschte derzelver inhoud te kunnen overeenbrengen met de zuivere waarheid!... Dan op eens werd ik opmerkzaam op eenen aanhef (Deel XXII, bl. 37), die mijne wetenschappelijke ondervinding van gemelden Heer deed in twijfel trekken, — mij, die in *Suriname* geboren ben, aldaar mijne kindsche jaren doorgebragt, van 1796 tot 1807 gewoond heb, en met alle de omstandigheden en bijzonderheden dier Volkplanting ten volle bekend ben. Oogenblikkelijk zag ik in eene noot (bl. 37), dat ik mij niet bedrogen had, daar de Hr. HAAFNER STEDMAN aanhaalt: sprak hij van hetgeen hij zelf gezien had, dan had hij dit niet noodig, tot bekrachtiging der door hem opgenoemde gruwelen.

Het kan TEYLERS Genootschap niet dan aangenaam zijn, ingelicht te worden omtrent dwalingen, die, hoezeer aan den kant van den Hr. HAAFNER ter goeder trouw, van nadeelige gevolgen zouden kunnen zijn, en des Genootschaps naam bezwalken. Meer nog door waar-

heids-

heids- dan door Vaderlandsliefde gedreven, kan ik niet anders dan den Hr. HAAFNER nader inlichten, omtrent de door hem aangetijgde wreedheden en mishandelingen aan de Slaven, offchoon ik niet alles aanstippe, hetgeen uit de Verhandeling zelve zou kunnen wederlegd worden. — Dat allen, die in Suriname bekend zijn mogen, beslissen, of de waarheid mijne pen bestiere!

Een eenvoudig verhaal, hoe men de Slaven in Suriname algemeen behandelt, moet den Hr. HAAFNER overtuigen; in de bijzondere wreedheden van eenen enkelen mishandelaar toch kan men het nationaal karakter niet zoeken, wanneer men geen partijhaat koestert, en eenige menschenkennis bezit. MARCUS RAINSFORD, van St. Domingo en deszelfs Omwenteling gewagende, zegt in zijn IIde Deel, bl. 305: „ Hoewel het de laatste jaren in den smaak geweest is, het karakter van eenen Planter te beschouwen als onteerend voor de menschelijke natuur, en als onbestaanbaar met eenige dier hoedanigheden, welke tot de verbetering van den toestand des menschdoms bevorderlijk zijn; hebben alle gelegenheden, waarin ik geweest ben, om over de zaak te oordeelen, gediend om mij van het tegendeel te overtuigen; niets kan waarlijk onregtvaardiger zijn, dan eene enkele soort van menschen uit te kippen, om, op grond van derzelver fouten, het algemeen te veroordeelen, naar het grillige goedvinden van den geestdrijver of partijzuchtigen; en niets is doodelijker voor de zaak der waarheid, dan aan de losse berigten van de geestdrijverij dezer lieden een ingewikkeld geloof te geven, hetwelk noodwendig de mogelijkheid affnijden moet om beter onderrigt te worden, of de oogen te openen zelfs voor de daadzaken, indien deze wierden ten voorschijn gebragt.” enz.

Indien jonge, onbedachtzame lieden het goed, door hunne voorvaderen bijeenverzameld, verspillen, zoo is dit geen bewijs voor eene algemeene losbandigheid. Indien er berispelijke bijzonderheden in de wijze, waarop de Slavenhandel gedreven wordt, plaats hebben, volgt daaruit, dat de Planter een onbarmhartige beul is? Zeker niet; dit zoude strijdig met zijne belangen, en in zijne omstandigheden onstaatkundig zijn. Als kooplieden en als menschen zijn velen hunner in eenen uitgebreiden kring hoogst geacht en geëerbiedigd, en de voorbeelden zijn

niet zeldzaam, dat die Slaven, in wier marteling men zegt dat zij een wreed vermaak fcheppen, hen met teederheid, deelneming en liefde aankleven.

Wanneer een fchip met nieuwe Slaven van de kust van Afrika te Suriname aankomt, worden deze niet op publieke marktplaatfen ter verkoop gebragt, gelijk de Hr. HAAFNER zegt (bl. 40), maar bij Slavenhandelaars achter op hunne erven ter bezigtiging aangeboden, en vervolgens aan den meestbiedenden verkocht. ô! Welk een gruwel in de verlichte oogen van den genoemden Schrijver, „ vrijgeborenen enz. te verkoopen tot eene eeuwige flavernij!" Ik en andere Surinamers moeten onderftellen, dat eene bijzondere geestdrift den Hr. HAAFNER beftiert, tegen onze landgenooten. — Voor den nieuw aangekochten Slaaf wordt aanftonds alle behoorlijke zorg gedragen; bij voorbeeld: men geeft hem terftond eenige geneesmiddelen, om zijn ligchaam te zuiveren, dewijl men weet, dat zoodanig een Slaaf, gedurende zijne reize, zeer zware en zoute fpijzen heeft moeten gebruiken; men voorziet hem tevens van nieuwe kleederen, tabak, pijpen enz., terwijl men hem niet dan na verloop van eenen geruimen tijd aan den arbeid zet, en dan nog eenigen tijd op half merk, (dat is: half werk,) waardoor hij dus langzamerhand aan den arbeid gewoon en tot zijne taak bekwaam wordt; en dan nog is zijn dagwerk zoodanig, dat hij, van 's morgens ten 5 à 6 ure tot 's namiddags ten 3 à 4 ure werkende, dikwijls den overigen tijd van den dag voor zichzelven heeft, daar hij dan zijne taak reeds heeft afgewerkt. Des morgens geeft men hem een uur tijd om te ontbijten. Ieder Planter of Ingezeten zorgt tevens, zijne Slaven van hunne benoodigdheden te voorzien, en geeft hun, volgens een zeer oud gebruik, ieder jaar nieuwe kleederen.

De Hr. HAAFNER moet voorzeker weinig oordeel aan de inwoneren van Suriname toekennen, daar hij hen in ftaat keurt, de groote fommen, die zij tot den Slavenhandel befteden, moedwillig weg te fmijten, door het gekochte volk, uit zucht tot wreedaardige marteling, om hals te brengen; wij Kolonisten begrijpen niet, hoe het mogelijk zoude kunnen zijn, dat zulk eene zotte en landvernielende handelwijze door de Regering aldaar geduld, en door geheel Europa niet afgekeurd zoude worden!

Ze-

Zekerlijk moet de Hr. HAAFNER het land bedoeld hebben, vanwaar men de Slaven haalt, toen hij schreef: (bl. 37) „ waar kleine tirannen wonen!" — Het kan Z. E. toch niet onbekend zijn, dat op de kust van Afrika, toen daar de Slavenhandel nog onbekend was, de onderscheidene Volken, die zich daar bevonden en meestal onderling oorloogden, hunne krijgsgevangenen, zonder genade, ter dood bragten, en hunnen Goden offerden; welke handelwijze nog bij eenige wilde Volkeren geheel niet vreemd is. Hier, intusschen, zal men den Slavenhandel moeten regt doen, en durft men gerust onderstellen, op allen grond, dat ieder krijgsgevangene liever nog zulk eene slavernij zoude kiezen, dan een marteldood, wiens wreedheid zelfs hunne vrouwen en kinderen mede treffen moet.

Bl. 41 zegt de Hr. HAAFNER: „ De wreede en ongewone kastijdingen, die men den nieuwen Slaaf, terstond bij zijne aankomst, doet ondergaan, verijdelen alle pogingen, die men zoude kunnen in het werk stellen, om hem op dat tijdstip het Christelijk geloof te doen aannemen," enz. Men zoude hier met regt kunnen zeggen: heeft de Schrijver zulke wreede en ongewone kastijdingen zelf gezien en ondervonden, dan ware het wenschelijk geweest, de namen dier beulen in zijne beschrijving genoemd te vinden; dit had tot ontmaskering dier onmenschen kunnen strekken, en niet ter beschuldiging van eene geheele natie.

Zoo omtrent schijnt STEDMAN, wien de Hr. HAAFNER op bl. 45 aanhaalt, te hebben willen handelen, daar hij het volgende toonbeeld van wreedheid nederstelt: „ Zekere Mev. SP—N gaf op zekeren tijd, uit haar raam, het onmenschelijk bevel, om eene jonge Negerin voornamelijk op den boezem te geeselen; een schouwspel, waarin zij bijzonder genoegen scheen te scheppen." Dit bevel verklaart STEDMAN gehoord te hebben; hij moet dus bij die Mev. in huis geweest zijn, (hetgeen hij verzuimt te melden,) want men is gewoon de strafoefening omtrent Slaven achter op de plaats te verrigten, en dus kan van zulk een bevel, noch van deszelfs uitvoering, op de straat iets vernomen worden. Verder zegt STEDMAN: „ Sedert kort is het zeer menschelijk middel uitgevonden, om te beletten, dat de

Slaven, (in het midden der wreede ſtrafoefening, die men hun doet ondergaan,) zich door het inſlikken van hunne tong verſmoren, om hun eene aangeſtokene ſtroofakkel voor den mond te houden." Men moet onderſtellen, dat zulk eene uitvinding van STEDMAN en door hemzelven moet gebezigd zijn, alzoo men vóór het verblijf en ná het vertrek van den Schrijver er nimmer iets dergelijks heeft gehoord of gezien.

Bl. 47 en 48 zegt vervolgens de Hr. HAAFNER: „ Zij zullen hem (zoo als de Planters gewoon zijn te doen) zien een voet afkappen, neus en ooren afſnijden, digt aan een gloeijend fornuis gebonden, of dergelijke grouwzame ſmarten lijden. Het ſlagtoffer dezer onmenſchelijkheid was een oud Neger, van een goed voorkomen, die ten onregte veroordeeld was om eenige honderden geeſelſlagen te ontvangen. Midden onder de ſtrafoefening trok hij een mes, en wilde den opzigter daarmede treffen; maar hierin niet geſlaagd zijnde, duwde hij het zichzelven verſcheidene malen geheel en al in den buik en viel voor de voeten van zijn geweldenaar neder; hij ſtierf er echter niet aan," enz. Ik moet den Lezer hier alleen doen opmerken, dat men in Suriname, volgens eene oude gewoonte, aan de Slaven geene kortere mesſen geeft, dan vijf duims nagelmesſen, hebbende den vorm van zoogenaamde matrozenmesſen; welke ſoort ook door hen verkozen worden tot gebruik. Dat de Hr. HAAFNER geloove, dat een Neger zulk een mes eenige malen geheel in den buik zoude duwen, zonder er aan te ſterven, mij komt zulks onmogelijk voor; te meer, wanneer ik bedenk, dat de Neger, wanneer eenig wangedrag eene geeſelſtraffe vereischt, geheel naakt is, en hem de handen gebonden zijn, waardoor hij in de onmogelijkheid zijn moet, om een mes verborgen te houden, of zijne hand te gebruiken ter induwinge van hetzelve in zijn ligchaam.

Eindelijk vind ik mij verpligt, ook iets te zeggen van de belooningen, die men gewoon is aan de Slaven te geven, bij het verrigten van eene of andere goede daad. Hiervan zijn verſcheidene voorbeelden, van tijd tot tijd door de Surinaamſche Couranten algemeen gemaakt, waaruit tevens blijkt, dat 's jaars een aantal verzoekſchriften bij de Regering wordt aangenomen, tot vrijmaking dier Slaven, die zich bij hunne meesters verdien-

ſte-

ftelijk hebben gemaakt. De Hr. HAAFNER leze tevens eens de Amfterdamfche Courant van Zaturdag den 6den Februarij, 1808.

Ik zelf heb een' Negerflaaf, die mij uit het water gered heeft, voor *f* 1600:- gekocht, en vervolgens vrijgemaakt, terwijl hij 's weeks *f* 5-:- ontvangt. Zijne dankbaarheid wederfpreekt beter het gevoelen van den Hr. HAAFNER, dan deszelfs onchristelijke veroordeelingen eene natie (die hij flechts door STEDMAN fchijnt te kennen) befchuldigen kunnen.

Prijsfelijk is, intusfchen, het gevoelig oogmerk van den Hr. HAAFNER, daar hij den Slavenhandel afkeurt, om hen allen in vrijheid te ftellen, en dus den afftand van menfchen en menfchen weg te nemen. Dan, hij begeve zich flechts naar het Eiland St. Domingo, en befchouwe dáár de geduchte gevolgen der Vrijheidszucht, die dat Eiland verderft! Moord, brand, verwoesting zijn daar ten top gevoerd, armoede is hun deel, want zij hebben zich aan de verzorging hunner heeren en meesters onttrokken, en dus is hun ramp onafzienbaar. De Hr. HAAFNER toch kan niet bewijzen, dat de Negerflaven van dat Eiland minder oordeel, minder ondervinding hebben, dan de Surinaamfche, om hunne vrijheden, regten en beftier in ftand te houden.

Ik heb mij, om der waarheidswille, verpligt gevonden, openlijk te verklaren, en door eigen ondervinding en wetenfchap te bewijzen, dat de Hr. HAAFNER in vele opzigten verkeerd onderrigt is, en dus niet geregtigd om mijnen Landgenooten zulke wreedheden aan te tijgen, als hij in de genoemde Verhandeling doet. Weet de Schrijver eene landftreek aan te wijzen, waar men door gehuurde werklieden dát kan gedaan krijgen, wat bij ons de Negerflaven doen, ten einde de bezittingen der Kolonisten bewaard, en de landsvoortbrengfelen even goed den Europeefchen handel voortzetten kunnen, niemand zal hem dankbaarder zijn, dan de *Surinamer*; weet hij dit niet te doen, dat hij zich dan, in het vervolg, wachte van fchimp en hoon, die zich toch eene belogene natie altoos ten fterkfte moet aantrekken!

F. G. A. DU CHÊNE.

Amfterdam,
den 26 Mei 1808.

DE

DE ONTMOETING EN HET GESPREK VAN TORQUATO TASSO MET EEN EDELMAN.

(Vervolg en slot van bl. 255.)

TASSO. Ongetwijfeld ben ik het aan mijne welbekende ongelukken verschuldigd, dat gij kunt gissen, wie ik ben: wat mijne verdiensten betreft, zij zijn deels verwoest door mijne Vijanden, en deels verdonkerd door de buitensporige lofredenen mijner Vrienden en Voorstanderen.

GASTHEER. Ik heb mij door geen van beiden laten bedriegen. Om u een blijk van mijne hoogachting te geven, zal ik de bij mij geliefde denkbeelden van Huishouding, welke mijn waarde Vader mij, van mijne vroege jeugd af, inprentte, voor de regtbank uwer Wijsbegeerte brengen, en aan uw oordeel onderwerpen. — Vergun, dat ik mijne Dienstboden eerst late verstrekken, en dat mijne Echtgenoote henen ga tot het bezorgen van hare huisselijke zaken.

TASSO. Gij stelt al te veel vertrouwen in mijne bekwaamheden. Liever wil ik leeren van een' zoo kundigen Heer, dan mijn oordeel over zijne begrippen strijken. Ongetwijfeld zijn ze de vrucht van lange en veelvuldige ondervinding.

GASTHEER. Dat zijn ze. Mijn Vader liet ze mij als een onwaardeerbaren schat na, welken hij van mijnen Grootvader erfde. Zij verhieven den laatstgemelden uit armoede tot ruime omstandigheden, en den eerstgenoemden tot het bezit van verscheide landgoederen; en ik moet bekennen, dat ik er mij tot nog toe wel bij bevonden heb. Nogtans heeft een dieper inzien in eenige zaken mij eenige weinige veranderingen doen maken in de dadelijke toepassing hunner grondregelen; en ik heb met grooter gemak verkregen, 't geen hun veel moeite kostte. Mijn gezin te onderhouden op eene wijze, die aan onzen rang beantwoordt, is het doel van alle mijne pogingen. De pligten, welke ik verschuldigd ben waar te nemen, zijn drievoudig; als Echtgenoot, als Vader, en als Meester. Als Echtgenoot voegt het mij, met mijne Huisvrouwe te deelen in alle de aangenaam- en onaangenaamheden des levens, bijkans op dezelfde wijze als ligchaam en ziel: de vereeniging van die beide acht ik de geschiktste beeldtenis van den huwelijksband: vreugde en smert moeten zij met elkander deelen.

TASSO. Ik herinner mij het zelfde denkbeeld ontmoet te hebben bij DANTE en PETRARCHA. DANTE zegt, in zijn Dichtstuk op den Adeldom, „ de ziel is aan het ligchaam „ gehuwd," en PETRARCHA noemt zijne ziel *l'errante mia con-*

sor-

forte. Deze gelijkheid is te zigtbaarder, wanneer wij in aanmerking nemen, dat de beide vereenigingen alleen door den dood verbroken worden. Edelaardige Vrouwen hebben het zelfs een pligt geacht, om, even als de ziel, die, na de scheiding van het ligchaam, zich bij geen ander voegt, na den dood harer Echtgenooten niet te hertrouwen.

Gastheer. Het is deze onafscheidbaarheid, deze naauwe verbindtenis, welke een Man ten uiterste zorgvuldig moet maken, en in de keuze van, en in zijn gedrag omtrent zijne levensgezellinne. Want indien hij zijne keuze vestige op eene Vrouwe, hem in rijkdom of rang verre te boven gaande, zal zij overhellen om de grenzen te overschreden van die onderwerping, welke de natuur haar heeft voorgeschreven. Is zij te verre in jaren gevorderd, dan zal zij zich bezwaarlijk schikken naar 's Mans gezindheden, en, in stede van eene hulpe tegen over hem te zijn, hem het leven verbitteren; hij vindt in haar niet zelden de ergste vijandin, die hem, vóór den tijd, ten grave doet dalen.

Tasso. Over 't algemeen gesproken, is eene Vrouw voor haren Echtgenoot, wat drift is voor de rede. Wee hem, wiens driften ontembaar zijn!

Gastheer. En gelukkig hij, bij wien zij zich schikken, om door de rede bestuurd te worden. Zij zijn gelijk aan de gunstige koeltjes, die ons schielijk en gelukkig in veilige haven brengen. Zij veranderen in deugden, en zijn eene overvloeijende bron van genoegens. Eene Vrouw, die haren Man onderdanig is, even als beteugelde driften aan de rede onderworpen, maakt niet alleen hem, maar ook zichzelve zoo gelukkig, als voor stervelingen mogelijk is. Indien de Hemel hem met zulk eene Vriendinne heeft beschonken, moet hij alles aanwenden om haar gelukkig te maken, en zich naar hare begeerten schikken, in alles, wat voegelijk en redelijk is toe te staan.

Tasso. Daarom is het, dat de Natuur den Man bovenal met oordeel, moed en sterkte begaafd heeft. Deze zijn de waarborgen van de belooning, welke zij de Vrouwen verschaffen voor hare bevallige onderwerping, die de zwakheid van hare kunne vergoeden, en haar, als aan een teederen wijnstok, een vast steunsel verleenen. Zij heeft niets te vreezen van zijne meerdere sterkte: want, even als wanneer een stroom, opgezwollen door regen, een schuimende vloed wordt, en met schrikbarend geraas de oevers overvloeit, blijft het geen wederstand biedend veld veilig voor deszelfs woede.

Gastheer. Zeg liever, zijne magt zal ontwapend en vermeesterd worden door hare gedweeheid. Voeg hierbij de bekoorlijkheden, aan de Vrouwe verleend, en overweeg, hoe groot haar invloed is op den Man; en het zal dan blijken, dat

dat de Natuur niet alleen een volmaakt evenwigt daargesteld heeft tusfchen de beide Sexen, maar ook zigtbaar de Vrouw begunftigd, in zoo verre de overwinning, door believen en zachtheid behaald, veel loffelijker en volkomener is, dan eene vermeestering door fterkte verworven. De wapens der Vrouwe treffen het innigfte van de ziel des Mans; en, indien een van beiden reden hebbe om te klagen over eene onbillijke partijdigheid der Nature, 't is de Man.

Tasso. Het is zeer te bejammeren, dat er Vrouwen zijn, zoo onkundig van het voordeel, 't geen zij bezitten, dat zij trachten hare Mannen te overheeren door trotsheid en halftarrigheid.

Gastheer. Deze behooren niet gerangfchikt te worden onder het gezellig ras der menfchelijke wezens. Zij zijn bloeddorftige hijenas, die door eene algemeene overeenftemming behoorden gedreven te worden buiten de grenzen der bewoonbare wereld. Zij verfcheuren den band, welken de Natuur gelegd heeft, tusfchen Man en Vrouw en de menfchelijke Maatfchappij; zij vergiftigen hare zoetfte geneugten. Laten wij ons met affchuw en wederzin afwenden van deze levende begraafplaatfen des huisfelijken geluks, en met onze gedachten ons keeren op den gezegenden ftaat des Hoofds van een Huisgezin, door den Hemel begunftigd met eene deugdzame Echtgenoote. Zij leeft alleen voor het welzijn van haren Man en Kinderen. Eer zij hare Kinderen ter wereld brengt, deelt zij reeds de zachtheid van haren aard aan dezelve mede; en als zij haren Man verblijd heeft door de geboorte der Kinderen, boezemt zij hun, door hare melk en haar goed voorbeeld, liefde en gehoorzaamheid in jegens de Ouders en de Wetten.

Tasso. Indien deugden en ondeugden met de moedermelk kunnen worden ingezogen, waarom onthouden dan andere goede Moeders haren kinderen het zog, 't geen de Natuur beftemd heeft tot hun voedfel, en geven ze bij wijlen over aan Minnen? Keurt gij die gewoonte goed?

Gastheer. Verre zij zulks van mij. Geen eerlijk Vader zal zulk een bedrijf goedkeuren, ten ware de zwakheid of eene ziekelijke gefteltenisfe de Moeder beletten, den kinderen de borst te geven. Zou ik gedoogen, dat mijn kind beroofd worde van het eerfte voedfel, 't geen de weldadige Natuur er voor befchikt heeft, en het blootftellen aan het gevaar om vergiftigd te worden door voor 't zelve onverteerbare melk, en misfchien bedorven door natuurlijke of zedelijke gebreken; eene melk althans, welke gefchikt is voor de gefteltenis van een ander kind? Ik ben zoo wreed niet, en verheug mij, dat gij in dit ftuk met mij inftemt.

Tasso. Naardemaal gij de Natuur tot de eenige regelmaat uwer bedrijven neemt, kan het niet ligt gebeuren, dat ik

van u in grondbeginselen verschille: want ik begrijp, dat wij alles, wat kunstig is, in de opvoeding der kinderen moeten vermijden, en ons stipt vasthouden aan de eenvoudige aanduidingen der Nature.

Gastheer. Gij zult, derhalve, geenszins goedkeuren het bedrijf der zoodanigen, die hunne kinderen verteederen door eene verwijfde opvoeding. Ik acht dit een der hoofdoorsprongen van veler bederf. Ik heb mijne Zonen, van hunne vroegste jeugd af, geleerd, naar gelange van hunne krachten, alle soorten van weêr te verduren, alle soorten van spijzen te gebruiken, en gestage ligchaamsoefening te nemen.

Tasso. Niets is geschikter om hun ligchaamskrachten te geven. Dus vormden de oude *Romeinen* hunne helden. Nogtans zou ik de jeugd niet verkiezen te harden tot de mate eener *Spartaansche* ongevoeligheid. Onze staatsinrigtingen hebben geene woeste worstelaars noodig.

Gastheer. De middelweg is, in dezen, als in alle andere zaken, de veiligste en beste. Het vereischt geene geringe mate van voorzigtigheid, een kind te harden naar gelange van deszelfs natuurlijke sterkte en levensbestemming. Over 't algemeen behoort de opvoeding van een kind niet overgelaten te worden aan de grilligheid des Vaders. De bestuurders eens lands, welks welvaren alleen afhangt van het getal der goede en nuttige Burgeren, behooren, in zekere noodwendige gevallen, de plaats eens Vaders te bekleeden.

Tasso. Naardemaal de opvoeding der kinderen, voor het meerdergedeelte, in der zulken handen is, die noch het ware welzijn des lands kennen, noch zorge dragen om hunne kinderen op te kweeken, overeenkomstig met derzelver bekwaamheden, ten dienste des Vaderlands, is het geenszins te verwonderen, dat in elken Staat zoo vele nuttelooze hoofden en handen gevonden worden, die, door eene wel geregelde opvoeding, 's Lands welvaren zouden bevorderd hebben. Het Land heeft een gelijk regt van eigendom op elk der Inboorlingen als op andere natuurlijke voortbrengselen. Even gelijk het mag vorderen, dat alles bebouwd en aangelegd worde op eene wijze, overeenkomstig met den aard en ten meesten voordeele; zoo heeft het ook een regt, ja het is pligt, toe te zien, dat de opvoeding der jeugd ingerigt worde op zulk een plan, als in allen deele strekt ten algemeenen beste.

Gastheer. Dit is de eenige regelmaat, welke ik gevolgd heb in de opvoeding mijner Zonen; namelijk, om hun, naar ziel en ligchaam, nuttig te maken aan mijn Vorst en Vaderland. —— In dezer voege zijt gij genoegzaam onderrigt van de grondregelen, welke ik volg als Vader en Echtgenoot. Ik wil u nu ontvouwen de beginse-

ſelen, naar welke ik te werk ga, om mijne goederen te bewaren, en, zoo veel mijn toeſtand gehenge, te verbeteren. —— Ik ſtel mij, als eene hoofdzaak, voor, dat de opbrengst mijner landen niet alleen genoegzaam zij tot onderhoud mijner Familie, op eene wijze, overeenkomſtig met mijnen ſtaat; maar tevens om te voorzien in de verliezen, welke kunnen ontſtaan uit ſchrale oogſten, hagelbuijen, brand, overſtrooming, en andere beſchadigende toevallen. Ten dien einde houd ik eene ſtipte vergelijking van mijne uitgaven en inkomſten, en ſchik mijne zaken in dier voege, dat de laatſte altoos tot de eerſte ſtaan als acht of ten minſte als zes tot vier. Om de opbrengst mijner landen te weten en derzelver waarde, reken ik het niet beneden mij, dezelve wiskundig af te meten, en waar te nemen, in welk eene evenredigheid elk ſtuk gronds het zaad vermenigvuldige; welk voordeel de beesten opbrengen; welk een prijs elke ſoort van voortbrengſel gelde, of binnen of buiten 's lands, bij voorbeeld, in *Turin*, *Milaan*, *Lyons*, *Venetie*; welk een onderſcheid er is tusſchen de binnen- en buitenlandſche geldſpecien. — Van de voortbrengſels mijner landen breng ik niet meer in de ſtad, dan ik ten huisſelijken gebruike noodig heb. Het overige verzamel ik in mijne ſchuren op het land, om het te verkoopen, wanneer de prijzen het hoogst zijn. —— Aan den anderen kant koop ik de noodwendigheden, welke ik behoef en mijzelven niet kan aanſchaffen, dan en waar ik het goedkoopst kan te regt raken.

Tasso. Bewaart gij niet ſomtijds de voortbrengſels uwer landen tot tijden van algemeene duurte?

Gastheer. Dat heb ik meer dan eenmaal gedaan, en denk daardoor grooten dienst aan mijn Vaderland bewezen te hebben. Hierin volg ik het voorbeeld van thales, een der zeven Wijzen van *Griekenland*, die zichzelven verrijkte, door, bij tijds, een voorraad van olie in te koopen. —— Wat in 't groot omgaat, is op mijne landgoederen, en blijft onder mijn eigen opzigt; maar wat ter ſtede gebragt wordt, tot huisſelijk gebruik, laat ik aan mijne Echtgenoote over. Al dit behandelt zij overeenkomſtig met deszelfs aard en hoedanigheid. Eenige dingen moeten vochtig en koel, andere droog gehouden, nog andere menigmaal aan zon en lucht blootgeſteld worden. Sommige dingen kan men lang, andere kort bewaren, ook eenige door kunst langer goed houden. Dit alles wordt bezorgd en nagezien door de vlijtige en oppasſende Huisvrouw. Hierdoor zijn wij in ſtaat, om, in gevalle van ſchaarsheid aan verſchen voorraad, of bij eene onverwachte komst van gasten, toevlugt te nemen tot welbewaarden voorraad. Het tot huisſelijk gebruik beſtemde wordt door mijne Echtgenoote met overleg en zuinigheid te rade gehouden.

Tasso. Overleg en ſpaarzaamheid is der Vrouwen eigen, even

even als ons Mannen het nemen van meerder ruimte; het is daarom in de orde der dingen, dat de Vrouw bewaart en ten gebruike uitdeelt, wat de Man wint.

GASTHEER. De Natuur heeft zulks wijsfelijk verordend. De Man heeft, door gewigtiger en voordeeliger zaken te bezorgen te hebben, geen tijd om zich met huisfelijke kleinigheden te bemoeijen. Alles wat hij wint, menigmaal met veel zorgs en arbeids, zou wegvloeijen als water, en zijn bederf zou onvermijdbaar wezen, indien zijne Echtgenoote de gaaf van zuinigheid en wel te rade houden niet bezate. Zij moet de moeite niet ontzien, om dikmaals alles na te gaan, opdat zij zeker zij van hare rekening goed te maken. Daarvan hangt het welvaren des Gezins af. Nogtans voegt het haar niet, zich met de eigen keuken-werkzaamheden te bemoeijen; hiertoe heeft zij dienstboden. Alles te regelen, gepaste bevelen te geven, en toe te zien dat alles geregeld en op zijn tijd geschiede, is hare zaak.

TASSO. Nogtans trekt het niets af van de waardigheid eener Huismoeder, ja het voegt haar ten hoogfte, dat zij zich onledig houde met fpinnen, naaijen en weven, opdat zij een goeden voorraad van linnen, zijden en wollen ftoffe voor haar gezin vervaardige, en, indien zij tijd over hebbe, het versletene herftelle. HOMERUS en VIRGILIUS verheffen den lof der Vorftinnen, die zich met dusdanig een arbeid onledig hielden. VIRGILIUS laat *Minerva* daarin bezig zijn.

GASTHEER. In alle deze vrouwelijke bezigheden behoort eene Huisvrouwe zoo veel deels te nemen als de belangen van haar huis medebrengen. Wat zij daarin, met eigene handen, kan uitvoeren, is niet te vergelijken bij 't geen zij daarftelt door het algemeen regelen der huisfelijke zaken. Zulks vordert meer, dan zich, in den eerften opflage, voordoet. Niets valt er in eene huishouding te doen, hoe gering het moge fchijnen, of het behoort tot den kring der geregeldheid. Alles moet op zijne plaats en rein gehouden worden. De dienstboden behooren hunne werkzaamheden daar, waar het behoort, en ten regten tijde, te verrigten. Niemand moet ledig ftaan, en geen ding een ander overdwarfen. Hiertoe is eene onafgelatende werkzaamheid en een alles nagaand oog noodig.

TASSO. Orde is de moeder van fchoonheid. Een dichtftuk verwerft fchoonheid van de fchikking der gedachten en woorden. Zonder orde zou de wereld in een chaos misvormd worden, en het eene gedeelte tegen het ander belemmerend horten.

GASTHEER. Gelijk er geen onfeilbaarder proeve is van de duurzaamheid en fchoonheid des Wereldftelfels en de wijsheid des Almagtigen Makers, dan de altoosdurende evenmatigheid van de loopkringen der Planeten; zoo mogen wij uit de fchoonheid en orde, welke in een huis heerscht, veilig be-

fluiten tot het beftendig durend welvaren van 't zelve; terwijl, in tegendeel, wanorde een vastgaand bewijs oplevert, dat er een verdervend kwaad fchuile. Ik herinner mij op dit oogenblik nog met genoegen het fchoone Hospitaal, 't welk ik, op mijne reize door *Frankrijk*, te *Bayonne* zag. In alle de vertrekken, in alle kamers, ja in alle hoeken, was alles in de naauwkeurigfte orde. 't Geen mijne verwondering ten top voerde, was de keuken. Ik vergroot het in 't geheel niet, wanneer ik de zindelijkheid en netheid in dezelve vergelijk bij de flaapkamer in een nieuw van alles bezorgd huis. Hoe talrijk en verfcheiden de benoodigdheden waren, was elk bijzonder ftuk zoodanig gefchikt, dat het met alles in een juist verband ftond. De metalen vaten blonken door het licht, 't geen door de helderfte glasramen kwam, als gepolijst kristal, of als de wapenrustingen in het zoo wel ingerigt Tuighuis te *Venetie*. — Maar genoeg van de geregeldheid en de zorge eener Huismoeder, om te bewaren en uit te deelen, wat de Huisvader wint. — Gij zult nu wel willen weten, welke foort van winften ik waardig keur dat de Huisheer zich op toelegge.

Tasso. Huishouding, en de kunst van geld te winnen, zijn twee zeer verfchillende zaken. Want, fchoon de eerstgemelde zonder de laatstgenoemde niet kunne beftaan, nogtans moet er eene foort van winst zijn, welke ieder Huisvader past te werk te ftellen.

Gastheer. Ik noem dit een natuurlijk voordeel, als het zich enkel uitftrekt tot de natuurlijke voortbrengfels van den Huisheer. Die natuurlijke winst ontftaat voornamelijk uit den landbouw, de veekweekerij, en is niet meer vernederend voor een Edelman, dan de landelijke economie zelve. Dat hij ten verkoope fchikke den overvloed van zijne eigene voortbrengfelen, om daarvoor andere noodwendigheden voor zijn gezin in te koopen, welke zijn eigen grond niet oplevert, is geheel natuurlijk, en ftrekt hem niet tot oneere. Indedaad, indien hij handel dreef met de voortbrengfelen van andere landeigenaren, zou zijne winst niet voortkomen uit den kring, dien hij als Huismeester befchrijft. Echter zou zulks hem niet tot fchande dienen, indien hij zich zuiver hield van den inhaligen koopmans-geest. Een louter handelaar zet geene palen aan zijne winzucht. Zich te verrijken, is zijn éénig doel. Millioenen zouden aan zijne gretigheid niet voldoen. Dan zulk een karakter is eenen Edelman onwaardig. Maar, indien hij zich bepale tot het welvaren van zijn huis, en zorgvuldig vermijde alle de kleine kunftenarijen van een louter koopman, zou ik hem, uit hoofde van den gedreven handel, niet misachten.

Tasso. Maar hoe, indien hij het welvaren van zijn huis uitftrekte tot het bezit van Millioenen? Crassus hield den

an alleen voor rijk, die de kosten tot het onderhoud eens gers kon dragen.

Gastheer. In elk ſtaatsbeſtuur heeft de rijkdom en het vermogen van elk bijzonder gezin, welk ook deszelfs rang en aardigheid moge wezen, palen, welke zoo wijd niet mogen tgezet worden, dat ze het geheele land, of zelfs het grootſte deelte daarvan, inſluiten. Het begrip, 't geen Crassus zich ormde van den rijkdom eens *Romeinſchen* Burgers, was geëvenredigd aan de toenmalige omſtandigheden der ſtad *Rome*, n zou niet gevoegd hebben aan eenig' ander' Burger, of aan enige andere ſtad in *Italie*. — Om die zelfde reden behoort e geldhandel eigenlijk niet tot de werkzaamheden eens Edeen Familie-vaders. De winst des geldhandelaars kent geene alen; dezelve is gegrond op eene kunst, welke de natuur niet olgt, — de natuur, welke altoos naar bepaalde mate en betemd doel te werk gaat. Geld is van en in zichzelve geen oortbrengſel, geſchikt voor het genot des menſchen. Het is lleen in zoo verre dienſtig, als het een algemeen aangenoene prijs is van dingen, die tot genot ſtrekken. Ware het it eigen aard een voorwerp van handel, het zou tegen deszelfs beſtemming aanloopen, en overgebragt worden in een eheel onbeperkten kring, gelijk een gedacht getal, 't welk 't oneindige kan vermenigvuldigd worden.

Tasso. In dezer voege heeft Woeker geld, als geld alleen, en voorwerpe; en uit dien hoofde is dezelve na verwant aan Wisſelhandel: en, daar de Woeker verboden is door Goddelije en Burgerlijke Wetten, zoo wenschte ik wel te weten, f de Wisſelhandel daardoor niet worde uitgeſloten, — almans uitgeſloten van de eerlijke bezigheden eens regtſchapen Edelmans?

Gastheer. De Wisſelhandel kan en mag van eene eerlijke ijde beſchouwd worden. Deze verſchaft groot gemak in het vermaken van geld door Wisſelbrieven, zonder gevaar of last an de eene plaats naar de andere gaande. Van wege dat gemak, 't welk de Wisſelhandelaar bezorgt, en voor het gevaar, an 't welk hij zich daardoor blootſtelt, verdient hij beloong. Daarenboven verſchilt het geld zelve, naar de inwenige waarde berekend. De winst, welke de Wisſelhandelaar it die bron weet af te leiden, heeft niets onteerends in zich. Maar Woeker is, van alle zijden beſchouwd, onnatuurlijk en oogst te verſmaden.

Tasso. Dante heeft ons eene afſchuw-wekkende ſchilderij an den Woeker opgehangen. „ De Wijsbegeerte leert hem, die vlijtig zich op dezelve toelegt, in velerlei opzigten, dat de Natuur herkomſtig is van het Verſtand en de Wijsheid Gods. En, indien gij behoorlijk nagaat, wat u de Natuurkunde leeraart, zult gij terſtond ontdekken, dat de Kunst, zoo veel mogelijk, de Natuur moet volgen, even als een

 „ Leer-

„ Leerling zijnen Meester. Uit deze twee bronnen, in over- „ eenkomst met het Boek der Scheppinge, voegt het den men- „ fchenkinderen den Levensregel te ontleenen, en de wijze „ om hunne bezittingen te vermeerderen. Dit doet de Woe- „ keraar niet. Hij misvormt de Natuur door zijne Kunst, „ welke noch de Natuur volgt, noch het wijze oogmerk der „ Godheid."

Hier eindigde de waardige Edelman zijn gefprek over de pligten en bezigheden eens Huisvaders. Ik prees zijne huishoudelijke voorzigtigheid, en verzocht hem, mij te vermelden, of hij eenig wezenlijk onderfcheid maakte tusfchen de Huishouding van een Burger en een Vorst? — Zijn antwoord was:

Gastheer. Geen ander, dan er is tusfchen een groot en klein huis, welke beiden gebouwd zijn naar de regelen der bouwkunde.

Tasso. Zoo verre mij de ondervinding geleeraard heeft, is de huishouding van een Vorst zoo verfchillende, niet alleen in grootheid, maar ook in inwendige gefteltenisfe, van dat eens Burgers, als de Vorst zelve verfchilt van den Burgerman — Nogtans, indien het waarheid zij, 't geen socrates in het dischgefprek van plato tegen aristoteles beweert, „ dat een goed Blijfpeldichter ook in ftaat is om een „ Treurfpel te maken," dan denk ik, dat een goed Huishouder zoo bekwaam is om het Huishouden van een Prins te beheeren, als om zijn eigen te bezorgen.

Hierop betoonde mijn Gastheer zich genegen, om verder in mijne begrippen, des betreffende, in te dringen; hij zeide:

Gastheer. Het is mogelijk, dat een mijner twee Zonen, naar het voorbeeld van zijnen Oom, zich tot het Hofleven fchikke: maar laten wij ons gefprek vervolgen.

Dan, dewijl het reeds laat geworden was, brak ik het onderhoud af, door hem te wijzen op de Werken van aristoteles, tot eene voegzame toepasfing zijner eigene aangenomene Grondregelen, en op de leer der Ondervinding. — Mijn Gastheer bemerkte, dat ik naar rust verlangde, en toonde mij de kamer, voor mij gereed gemaakt.

HET MIDDAGMAAL TE BATH.

How hard their lot, who neither won nor lost!

MALLET.

De Winter, het fchitterendst jaargetijde voor de kostbare vermaken en afmattende geneugten, had de Wateren van Bath

Bath geopend. Acht jonge Engelſchen, even rijk als ledig, met denzelfden ſmaak en hetzelfde verſtand begaafd, en derhalve boezemvrienden, hadden de Verkiezing van den Koning van Bath bijgewoond (*), dien zonderlingen Monarch, wiens eenige pligt is zijne Onderdanen te vermaken, en deden de vermaardſte herberg der Stad van hunne woeste vreugdegalmen daveren, ter gelegenheid van deze krooning.

Sedert eenige uren zaten zij aan tafel; niet dat zij die uren telden, want zij waren allen gewoon den tijd even als het goud te verſpillen; toen Sir JOHN, zich met de deftigheid van een' Engelſchen Commodore, die een' Duitſchen Prins uitdaagt, tot Lord CLIFFORD wendende, den toast inſtelde: De Schoonſte! — Lord CLIFFORD zou dien aangenomen hebben, al ware hij verpligt geweest, van ſtonden aan tot op het einde van den maaltijd, ter harer eere, zes fleſſchen maderaſec en drie kommen punch te ledigen: hij ſtaat op, en roept: Top! de Schoonſte.

Daar beiden kenners zijn, verwachten alle de gasten met ongeduld, den naam van het Meisje te hooren verkondigen, dat elk hunner waardig keurt de overwinning te behalen. Maar, ſchoon de twee ſtrijders het glas in de hand en het hart op de lippen hadden, wachtte men vergeefs; want de beſcheidenheid is de laatſte der deugden, die twee Engelſche Edellieden verlaat. Noch de een, noch de ander, noemde de Schoone, die het voorwerp der uitdaging was, en die zoo geſtreeld moest zijn met de overwinning, die haar Ridder zou behalen.

De aanſchouwers volgden met gevulde glazen de twee ijveraars, die naauwelijks ééne fleſch vooruit konden hebben.

Tot hiertoe hadden Sir JOHN en Lord CLIFFORD den ſtrijd met gelijk voordeel volgehouden; nu begonnen zij zich meer bloot te geven.

Zij, die de ſchoonſte in mijne oogen is, is ook de gevoeligſte, zeide de een; en beiden dronken. De beminnelijkſte, vervolgde de ander. — De geestigſte. — De deugdzaamſte.

De Schoonſte werd vergood, maar bleef echter onbekend. Verhief de een haar boven Aspaſia, de ander ſtelde haar boven Cleopatra, zonder Lucretia te benadeelen, beneden welke zij zeker was! Het was de Venus van Apelles, maar geſluijerd als het geheimzinnige beeld der Egyptenaren.

Bij ongeluk trad Sir JOHN in bijzonderheden. Zonder te be-

(*) De Heer NASH, een der laatſte Koningen, werd aldaar vertoond ten voeten uit, tusſchen de borstbeelden van NEWTON en POPE; waarop Lord CHESTERFIELD zinſpeelt in deze dichtregelen:

Wisdom and wit are little seen,
But follys at full length.

beslisfen of het een glas Champagne- dan wel Bordeaux-wijn was, dat tot teeken der onbefcheidenheid werd opgegeven, zij het genoeg te weten dat het gegeven werd.

De Schoonfte heeft blaauwe oogen, riep Sir JOHN.

De Schoonfte heeft blaauwe oogen en zwarte wenkbraauwen, vervolgde Lord CLIFFORD.

Zij is de wanhoop harer mededing fters. — De eer van onze bals. — De roem van Dorchester, hare geboorteplaats.

't Is CLOÉ! riepen alle de aanwezigen. Sir JOHN grimlagchte op eene zegevierende wijze. 't Is CLOÉ, hernam Lord CLIFFORD, woedend opftaande; maar zij bemint mij, en u niet. Ik weet niet of zij mij bemint, antwoordde Sir JOHN met eene verzekerde houding; maar ik zal haar trouwen.

Gij! hervatte Lord CLIFFORD, geheel buiten zichzelven. — Ik zelf. — Sir JOHN, morgen ochtend ten acht ure: *gij* verftaat mij. Breng uwe wapens mede, en mik juister dan gewoonlijk. — Liever op het oogenblik, riep Sir JOHN. — Bravo! herhaalden alle de vrienden; en elk had, voor of tegen, gaarne in de plaats des mededingers geweest. Niets kon hunne geregte woede beperken.

Maar men heeft, op het oogenblik van den flag, een verfchrikte haas door de gelederen zien loopen, en twee legers, ten aanval gereed, doen lagchen. Gedurende de *uitdaging* wendde Kolonel SINCLAIR bij geval zijne oogen naar het venfter, en riep: Een wedloop! een wedloop! — De aandacht wordt afgewend; zulk een overgroot belang doet het geheele gezelfchap naar het venfter ftormen. — Het had geregend; twee druppelen waters liepen evenwijdig langs eene der glasruiten . . . . . Duizend guinjes, dat de linker druppel het eerst beneden zal zijn! roept aanftonds een der gasten.

Dat is niet genoeg, herneemt Sir JOHN; twee duizend! — Drie duizend guinjes tegen! fchreeuwt Lord CLIFFORD, altoos in woede; (en voor wien te wedden, is zoo goed als vechten.) — Voor! — Tegen! roept men van alle kanten. Alle de belanghebbenden ftaan met uitgerekte halzen en kloppende harten, ftom en onbewegelijk, de uitkomst gade, die hun lot moet beflisfen. Hunne onrust, hunne kwelling, hunne hoop, hunne vrees maakten hen gelijk, niet aan die medediogers in de Olympifche fpelen, die aan het einde der loopbaan door gansch Griekenland en Pindarus opgewacht werden om hen toe te juichen en te bezingen, niet eens zelfs aan die beruchte groene en blaauwe Ridders, tusfchen welken de wenfchen der Romeinen in den Hippodromus, altoos op eene bloedige wijze, verdeeld was; maar aan die Zeelieden van Greenwich, edele Invaliden van Neptunus, wanneer zij, een kan bier op het fpel zettende, de twee harddravers op de tafel zetten om den wedloop te beginnen, — twee van die beestjes, welke alleen in foortgelijk geval belang inboezemen,

men, hoezeer zij even zeer medgezellen des roems als der behoefte zijn, en zoo wel in den helm van Mars als in de lompen van Irus nestelen. — De angst, de vervoering, de stilte zijn even schrikkelijk, kennelijk en diep te Greenwich als te Bath. Hij, die het geluk heeft van te hopen, geniet evenzeer; want de afstand tusschen een kan bier en dertigduizend guinjes is slechts betrekkelijk.

Ieder polsslag is eene eeuw voor onze jonge Lords. Maar, ô ramp! even als de Lavavloed, die valleijen bedelft, bosschen medesleept, Catanea verwoest, soms door eene enkele klip wordt afgewend, even zoo stoot een der waterdruppelen in zijnen loop tegen een greintje stof;... dit is voor hem de berg Athos; zijn loop verandert; de wet der aantrekking en der zamenkleving doet de mededingers elkander ontmoeten en zich vermengen; het is Alpheus en Arethusa, die zich vereenigen; hunne beddingen vloeijen in elkander; de twee waterdruppels worden tot één, — en de weddenschap loopt te niet!

Op dit gezigt blijven alle de jonge losbollen onbewegelijk, met starende oogen, ingehouden adem en open mond, stokstijf staan; zij zijn verschrikt, verbaasd, beschaamd, verslagen, vernietigd; zij zijn allen bedrogen.

Wie der zeven Wijzen, of hunner Discipelen, zou hier niet gezegd hebben: Al te gelukkige onbedachtzamen, gij allen hebt het vermaak der hope genoten; wees dankbaar aan de fortuin, en plaats u weder aan tafel! — Dan, onze jonge Engelschen, wel verre van hun geluk te waarderen, schenen alleen gevoelig voor hun gewaand verlies: en indedaad, kan eenen speler zonderlinger en spijtiger lot treffen, dan bij de uitkomst te vinden, dat hij noch gewonnen noch verloren hebbe? — Welk is het grootst vermaak des levens? vroeg men eens aan den grootsten Speler onder alle de Wijsgeeren, aan den grootsten Wijsgeer van alle de Spelers, aan Mr. FOX; en deze antwoordde: *Winnen!* — En na het vermaak van te winnen? — *Verliezen!* was het antwoord. — Mr. FOX had gelijk; want de Speler, die verliest, denkt te winnen zoo dikwijls de teerling kantelt.

Het gevolg der smart is, vroeg of laat, vertroosting. Onze Engelschen, bij wien die overgang altijd zeer spoedig was, gelijk bij jonge lieden van elken landaard, zagen elkanderen aan, en lagchten.

Eene weddenschap van zoo veel gewigts was alleen in staat geweest om de woede van Sir JOHN en Lord CLIFFORD te verschuiven. Zij lagchten even als de anderen, maar waren wel verzekerd hunne gramschap weder te vinden waar zij die gelaten hadden, toen Kolonel SINCLAIR, beiden bij de hand nemende, zeide: Lord CLIFFORD! de schoonste in uwe oogen is CLOÉ? — Het zij mij vergund dit te gelooven, hernam Lord CLIFFORD, met die dubbelzinnige bescheidenheid, in wier bedui-

duidenis men zelden faalt. — En de fchoonfte in uwe oogen, Sir JOHN! is de gevoelige, de beminnelijke, de deugdzame CLOÉ? Gij durft het naauwelijks bevestigen, voegde hij er bij, over het ftilzwijgen van den Jongeling grimlagchende; ftilzwijgen, ruim zoo welfprekend als de befcheidenheid van Lord CLIFFORD. Gij ondergaat hetzelfde lot als de waterdruppelen, die gij hebt gezien. Gij zijt heden tot vruchtelooze weddenfchappen veroordeeld. De fchoone CLOÉ geeft u de wapenen in de vuist: het is te laat om morgen, te laat om in 't geheel te vechten. Ongelukkige mededingers, waarom fpraakt ge mij niet eerder? Ik zou u geraden hebben gisteren te vechten: de fchoone CLOÉ heeft zich dezen nacht laten fchaken, terwijl zij van het Bal kwam, en is met een' Franschman opgetrokken, die noch Sir JOHN, noch Lord CLIFFORD heet, maar eenvoudig Mr. DURAND, de Gouverneur van mijnen Broeder, die haar te Greatna-Green is gaan trouwen (*).

Dat is onmogelijk! riepen Sir JOHN en Lord CLIFFORD te gelijk. — Het ftaat aan u, mij niet te gelooven, hernam de Kolonel; maar indien er bij deze fchitterende echtverbindtenis bloed geftort worde, zal het uwe fchuld zijn.

Een algemeen gelach verdreef alle gramfchap; de medeminnaars omhelsden elkanderen; de beminnelijke CLOÉ verloor alle hare aantrekkelijkheden, en men ftemde bovenal toe, dat het haar aan fmaak ontbrak. Men dronk *tot in den* morgenftond; maar de twee waterdruppels hadden gewerkt, en voor het eerst was eene les voor de Jeugd niet verloren gegaan.

(*) *Greatna*, of *Greatna-Green*, een Dorp op de grenzen van Schotland, alwaar de heimelijke huwelijken gefloten worden.

DE PRINS STOKVISCH.

Een jonge Prins, die de merkwaardigheden der oude Rijksftad *Neurenberg* even te voren bezigtigd had, keerde vandaar naar zijne Staten terug. Onder weg was hij uit zijne reiskoets geftegen, om een weinig te wandelen; hier vond hij een' Boer, die in een langs den weg loopend riviertje vischte. De Prins vroeg hem, „ wat voor foort van visfchen hij hier „ wel zoo vangen kon?" — *Baars*, *karper*, *een fnoekje*, *en zoo wat*, *zijne Hoogheid!* — „ Vang je ook ftokvisfchen?" vroeg de Prins ongelukkiglijk. De Boer, onderftellende dat de Prins hem voor den gek hield, zag hem vrijmoedig onder de oogen, en zeide droogjes: *Neen*, *zijne Hoogheid! de ftokvisfchen komen van Neurenberg.* — Befchaamd klom de Prins in zijne koets, en fprak naderhand nooit dan met de grootfte voorzigtigheid met zijne Boeren.

In ons vorig No. *Meng.* laatfte bladz. ftaat *des Filles*, lees *de Filles*.

[M]ENGELWERK,

[T]OT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

[G]EMENGELDE WAARNEMINGEN, OVER DEN STAAT EN DE LOTGEVALLEN DER SCHOONE SEXE.

[(O]ntleend uit G. GREGORY's *Essays, Historical and Moral.*)

[D]aar zijn zekere onderwerpen, over welke het bijkans [...] onmogelijk is te handelen, zonder zich aan beris[pin]g bloot te stellen, of geraaktheid gaande te maken. [Ee]n Schrijver, die, in de tegenwoordige galante en [h]oogst beschaafde Eeuwe, de minderheid der Vrouwe[lijk]e Sexe in zielsbekwaamheden beweerde, zou door de [...]e partij aangezien worden als een voorspraak van ti[ran]nij en een slaaf des vooroordeels, — terwijl, aan den [and]eren kant, de vrouw-behagende dolende ridder, die [de] gelijkheid der Sexen ten aanziene van verstandsvermo[gen]s beweert, bezwaarlijk den naam zal ontgaan van een [ver]rader zijner partije, die trouweloos zijn post verlaat, [en] met den vijand heult en strijdt.

[I]n zulk eene gesteltenis der dingen zal het althans vei[lig]st wezen, zich te vergenoegen met alleen een vermel[den] van daadzaken te wezen; de onderscheidene Partijen [...] te staan, elk voor de zijne te pleiten, door hetgene [aa]n wederzijden wordt aangevoerd bij te brengen; geen [aa]nstoot te geven door vijandelijkheid, en geen wan[sm]aak te verwekken door gezagsaanmatiging.

De zoodanigen, die zich aankanten tegen den natuur[lijk]en voorrang der Mannen, slaan, met veel reden, het [oo]g op de groote voordeelen, welke dezen genieten, [doo]r opvoeding en aankweeking. De verstandelijke ver[mo]gens der Mannen, merken zij op, worden, zoo ras zij [daa]rvoor vatbaar zijn, tot werkzaamheid opgewekt. [Vr]oeg worden zij in de talen onderwezen, in de nood[zak]elijkheid, om te moeten denken, gebragt; alle de

ſchatten der oude Letterkunde worden voor hun opengelegd, onder al het voordeel van bekwame Onderwijzers en den ommegang met Geleerden. De Vrouwen zijn goeddeels verſtoken van deze middelen tot verſtandsbeſchaving; zij hebben geene waardigheden, geene beloomingen op 't ooge, welke haar aanmoedigen, om zich op de Letteren toe te leggen; zij hebben zelfs zekere mate van bedilzucht en belaching te overwinnen, wanneer zij zich in eenig vak van wetenſchap oefenen; weinige van de verhevener gedeelten der Letteren ſtaan haar open; en van de Wiskunde, zonder welke ſommigen beweren dat het onmogelijk is groote vorderingen in de Redeneerkunde te maken, zijn zij geheel uitgeſloten.

Aan den anderen kant hebben de voorſtanders van de *Mannelijke Sexe* gewoonte en voorbeeld tot bepleiters hunner zake; en valt het niet gemakkelijk, de reden op te geven, waarom alle edeler verſtandsbezigheden door de Mannen bij uitſluiting tot zich genomen zijn, dan op de veronderſtelling van eenige oorſpronkelijke en aangeborene meerderheid, welke hun in ſtaat ſtelde om die voordeelen zich toe te eigenen en alleen te bezitten.

De waarheid der zake is, dat de Voorzienigheid, misſchien om de goede orde in de Maatſchappij te bevorderen, aan eene der beide Sexen eene meerderheid heeft toegeſchikt. Dan men mag hier op antwoorden, dat deze meerderheid alleen beſtaat in ligchaamsſterkte, eene rustiger houding, en een zeker zelfvertrouwen, de eigenaardige uitwerkſels dier begaafdheden. De onderworpen ſtaat der Vrouwelijke Sexe, welke het gevolg is van der Mannen meerdere kracht, grijpt ſtand in de onbeſchaafdſte eeuwen, wanneer verſtandelijke vordering noch geacht, noch gezocht wordt; en de ſtrengheid van der Vrouwen ſlavernij wordt alleen verminderd, wanneer het menschdom groote ſchreden gevorderd is in kennis en beſchaafdheid.

Tot een zeker tijdperk der zamenlevinge zijn de Vrouwen den Mannen verre vooruit in alle verſtandelijke vorderingen. De Vrouwen, bij eenige *Amerikaanſche* ſtammen, zijn de eenige geſchiedenis- en geſlachtkundigen; de eenige, die eene eenigzins geregelde taal bezitten. Op de *Zuidzee*-Eilanden, worden wij onderrigt, zijn de Vrouwen meer genegen tot navolging, vaardiger in de eigenſchappen en betrekkingen der dingen op te merken,

ken, en bezitten een vaster geheugenisse; dan de Mannen (*).

Onverschilligheid ten aanziene van de schoone Sexe kenmerkt in 't bijzonder den *eersten* trap der zamenlevinge (†). De driften werken alsdan flaauw, en de behoeften der nature worden met zoo veel moeite voldaan; dat de Mannen weinig denkbeeld van vermaak hebben; dan voor zoo verre de onmiddellijke voldoening aan den honger betreft. Deze Volken staan daarom gereedelijk hunne Vrouwen af aan de lustvoldoening eens Vreemdelings, die doorgaans de Vrouwen hooger acht dan zij, en die, huns oordeels, de verpligting rijkelijk vergoedt, door eene beuzeling ten geschenke te geven. In eenen staat, zoo vernederend en vreugdeloos, zijn de geesten der Vrouwen, naar evenredigheid, diep nedergedrukt. Er zijn geene sporen zelfs van die drift, door welke zij zich naderhand zoo bijzonder onderscheiden: want er is geen voorwerp om de aandacht tot *opschik* te bepalen, dewijl zij noch wenschen, noch hopen te behagen.

In dien staat der zamenlevinge, wanneer magt algemeen misnomen wordt voor regt, is het eigenaardig te veronderstellen, dat alles, wat van waarde schijnt, door de sterkste partij wordt toegeëigend. Zoo ras de Vrouwelijke Sexe bevonden wordt wezenlijk tot de geneugten des levens te behooren, of daartoe bevorderlijk te zijn, denken de zoodanigen, die de magt over haar hebben, voornamelijk, hoe zij zich daarmede zullen kunnen bevoordeelen. *De Vrouwen maken een zeer aanmerkelijk Artikel van Handel uit* in vele deelen des aardkloots; en in de nieuw ontdekte streken van het Westerhalfrond verhuren de Vaders en de naaste Bloedverwanten de gunsten der Vrouwen (‡). Kuischheid is geene deugd in de ongehuwde Vrouwen bij barbaarsche Volken; zulk een denkbeeld zou onbestaanbaar wezen met het voordeel, 't geen een Vader verwacht van zijne Kinderen te zullen trekken; maar zoo ras eene Vrouwe het eigendom wordt van eenen Echtgenoot, verwacht hij, ingevolge daarvan, een uitsluitend regt op hare bekoorlijk-

(*) Fors. *Ob.* p. 420.

(†) Tacitus *Germ.* 20. Cook's *Voy.*

(‡) Fors. *Ob.* p. 420. De *Theremisfianen* koopen Vrouwen voor 80 tot 100 Roebels.

lijkheden te bezitten. De maagdom was bij de vroegere Inwoners van *Thracie* in geene hoogachting; maar de Vrouwen, die zij even als andere waren gekocht hadden, werden zorgvuldig bewaakt (*). Het gedrag der ongetrouwde Vrouwen op *Otaheite* is in den hoogften graad ongebonden; doch dat der getrouwde is regtftreeks het tegendeel (†). De *Lydifche* Vrouwen maakten haar fortuin door zich veil te ftellen (‡). En wij hebben grond om te gelooven, dat zulks in *Egypte* verre was van gelaakt te worden.

Overfpel was een misdrijf, zoo zeldzaam onder de *Germanen*, als de ftraffe van 't zelve geftreng. Het fchuldige Wijf werd, na het affnijden van heur hair als een teeken van fchande, uit de hut des door haar beleedigden Mans gedreven, en in het bijzijn der bloedverwanten, naakt uitgekleed, van haar' Man door geheel het dorp gevolgd, en met onaflatende geftrengheid geflagen (§).

Herodotus verhaalt ons een hoogst zeldzaam en treffend voorbeeld van kuischheid. Candaules, Koning van *Lydia*, was dermate op zijne Echtgenoote verflingerd, dat zijne trotsheid geene voldoening vond, als hare fchoonheid alleen door hem gezien en gekend wierd. Onder de Hovelingen van candaules bevond zich zekere gyges, dien hij zeer beminde, en op wien hij het onbeperktst vertrouwen ftelde. In een hunner afzonderlijke gefprekken roemde hij naar gewoonte op de fchoonheid zijner Echtgenoote, en beweerde dat gyges geen volkomen denkbeeld kon hebben van hare fchoonheid, dewijl er altoos zoo veel voor hem door de kleeding bedekt bleef. Om zijn' Vriend van de waarheid dezes gezegdens te overtuigen, ftond hij er op, dat deze met eigene oogen zich des zou verzekeren, door zich in de kamer te verfteken, waar zijne Vrouwe zich uitkleedde om naar bedde te gaan. Vergeefs deed gyges de fterkfte betuigingen tegen dit voorftel zijns Heeren; te vergeefs ftelde hij hem de mogelijkheid der ontdekking voor, alsmede den eerbied, welke men der vrouwelijke zedigheid verfchuldigd was. De hoogbegunftigde Hoveling werd door den Koning gebragt tot de fchuilplaats,

(*) Herod. L. V. c. 6. (†) Hawkesworth.
(‡) Herod. L. I. c. 93. 94. (§) Tacitus *Germ.* 19.

plaats, en zag van'daar in gerustheid en op zijn gemak de ontblootе schoonheden der Koninginne. Nogtans ontging hij in het henengaan de ontdekking der Vorstinne niet, die terstond veronderstelde dat dit bedrijf van haren Man oorspronkelijk was; doch zij maakte geen gerucht altoos, noch gaf door eenig teeken hare verontwaardiging te kennen. — 's Anderendaags ontving GYGES eene boodschap om bij de Koningin te komen. Niets vermoedende van den aard dezes bezoeks, gehoorzaamde hij terstond. De Koningin gaf hem met weinige woorden te verstaan, waarom zij hem ontboden had, en besloot met hem de keuze te geven, óf CANDAULES te dooden, en haar en het Rijk te bezitten, óf zelf te sterven. „ De Man," sprak zij, „ die mij verraadde en ten „ toon stelde, moet sneven, of gij, die getuige ge„ weest zijt van mijne oneere." — Ontsteld en verbaasd over de stoutheid van dien voorslag, poogde GYGES, op allerlei wijze, den toorn der Vorstinne te doen bedaren; doch zij had haar plan zoo vast en onherroepelijk genomen, dat alle de voorstellen van GYGES niets vermogten. Zij gaf hem, in 't einde, te verstaan, dat al zijn weigeren niets beteekende, en dat hij, daarin volhardende, geene hoop moest scheppen van te zullen ontkomen. Zucht tot zelfbehoud deed GYGES inwilligen. Hij bragt zijnen Koning om 't leven, aanvaardde diens Rijk en de hand der Koninginne (*).

De dienstbaarheid en vernedering der Vrouwelijke Sexe bij barbaarsche Volken is zoo verregaande, dat de Huwelijksplegtigheden van vele enkel bestaan in uitdrukkingen en daden, die eene geheele onderwerping en slaafsche afhankelijkheid der Vrouwen en het volstrektst oppergezag van den Man aanduiden (†). In *Nieuw-Zeeland*, schrijft FORSTER, zagen wij dikwijls kleine Jongens hunne Moeders slaan, terwijl de Vaders er bij stonden, en niet wilden gedoogen, dat de Moeders de Kinderen bestraften (‡). De Vrouwen zijn, bij barbaarsche Volken, de eeni-

(*) HEROD. L. I.

(†) Op de *Molukkos* geeft de Caliph, bij de Huwelijksplegtigheid, dezen raad aan den Man: „ Gij moet uwe „ Vrouw met een lans of mes aanraken; maar, wanneer zij „ u niet gehoorzaamt, neem haar dan in eene kamer en straf „ haar zachtelijk." FORREST *Voy. to New Guinea.*

(‡) FORS. *Ob.* p. 382.

eenige, die werken, terwijl de Mannen zich geheel overgeven aan gedurig opeenvolgende daden van dwingelandij en luiheid (*).

Deze algemeene beschrijving van den toestand der Vrouwen, in die vroegste tijdperken der Maatschappije, heeft, men moet het bekennen, hare uitzonderingen. Ter eere van ISIS, die Koningin van *Egypte* geweest was, werden aan de Vrouwen van dat Land vele voordeelen geschonken, en zelfs was de Vrouw met eene zekere mate van gezag over haren Man bekleed (†). HERODOTUS verzekert ons, dat de Vrouwen allen bedrijf buiten 's huis waarnamen, terwijl de Mannen in huis zaten te weeven; de Mannen droegen de lasten op hunne hoofden, de Vrouwen op hare schouders; van de Mannen vorderde men niet, dat zij voor hunne Ouders zorgden, dit kwam de Vrouwen toe; in 't kort, zij schenen den staat en de gewoonten der Sexen verwisseld te hebben (‡). De *Lyciaanen* ontleenden de namen van hunne Moeders, en rekenden van dezelve hunne geslachten in de Vrouwelijke linie. Vrijgeborene Vrouwen, Slaven of Vreemdelingen trouwende, *genoten de* Afstammelingen de voorregten van Burgers; doch dit was het geval niet, wanneer een Man bij dit Volk eene Bijzit of eene Vrouw van een ander Volk trouwde (§).

Zoodanige voorbeelden kan ik echter niet nalaten voor grootendeels toevallig te houden, en als den gelukkigen uitslag van zonderlinge deugden en groote hoedanigheden van bijzondere Vrouwen; zij schijnen regtstreeks aan

(*) ARISTOTELES houdt dit voor een zeker kenmerk van barbaarschheid, en haalt een vers uit HESIODUS aan, die eene Huisvrouw onder het Vee eens Landmans optelt. *De Rep.* L. I. c. 2. De *Joden*, zoo wel als HESIODUS, schijnen het Wijf in rang naast het Huis gesteld te hebben.

(†) DIOD. SIC. L. I. § 1.

(‡) HEROD. L. II. c. 35. Het smert mij, deze waarneming op eenigen onzer eigene Landgenooten (de *Engelschen*) te moeten toepassen; doch daar zijn er maar al te velen, die, geheel van de zeden der Voorvaderen vervreemd, zich niet schamen, de bezigheden van Vrouwen waar te nemen, en hierdoor tot verwijfdheid en gebrek vervallen. Dit kwaad vordert, inzonderheid ten tijde van Oorlog, de tusschenkomst der Wetgevende Magt.

(§) HEROD. L. I. c. 173.

aan te loopen tegen den gewonen loop der dingen. TACITUS vermeldt het als een buitengemeen voorbeeld van verbastering, zelfs beneden een Slavenvolk, dat een der *Germanische* Stammen beheerscht werd door eene Vrouwe (*). Die omstandigheid was nogtans niet zonderling, daar de oude Geschiedenis van *Brittanje*, op 't gezag van dien zelfden Schrijver, des getuigenis draagt. CARTISMANUDA en BOADICEA, 't is waar, verschenen niet voor dat de *Britten* eenige vordering in beschaafdheid gemaakt hadden, en zij schijnen veeleer opgeroepen geweest te zijn door haren ongemeenen geest en bekwaamheden, en de verzwarende onregtvaardigheid en wreedheid der *Romeinen*, dan door de gewoonte of tijdsomstandigheden (†). — Een hedendaagsch Reiziger vond een der *Amerikaansche* Volken door eene Koningin beheerscht, die zij met het diepst ontzag bejegenden. Dezelfde Schrijver brengt andere voorbeelden bij van erfelijke eerbetooningen, onder de *Indiaansche* Volken, aan eenige der Vrouwelijke Sexe toegebragt, van wege groote en heldhaftige bedrijven (‡).

De opgemelde daadzaken verschaffen ons eene oplossing van eenige verschijnselen in de zedelijke wereld, waarvan ik mij niet herinner eene voldoende oplossing gelezen te hebben. — *Kuischheid* is ongetwijfeld eene hoog schatbare en alleraanprijzenswaardigste deugd. Doch waarom zou deze wezenlijk behooren tot de eene Sexe, en niet tot de andere? Ik begrijp, dat deze *ingebeelde* eigendommelijkheid op de Vrouwelijke Sexe, welke gevorderd wordt bij onbeschaafde Volken op de beginsels van een regt door *geweld* en *bezitneming*, bevonden zal worden de grondslag te zijn van dat volstrekt en niet wederkeerend regt en gezag, 't welk de Echtgenoot zich aanmatigt over de persoon en de genegenheid der Vrouwe. Het beschaafd en redelijk gedeelte des menschelijken geslachts heeft een volkomener denkbeeld van Huwelijksgenegenheid, gegrond op de onderlingheid en eenigheid der Liefde; doch bij het gemeen is het

(*) TAC. *Germ.* 45.

(†) TAC. *Ann.* L. XII. c. 36, 40. L. XIV. c. 31, 35. BOADICEA beweert in hare treffende Redevoering, dat de *Britten* voorheen geoorloogd hadden onder de aanvoering van Vrouwen.

(‡) Capt. CARVER.

het regt van *eigendom* nog het heerschend denkbeeld. — Wanneer men de Vrouwelijke Sexe aanmerkt als een Artikel van Koophandel, wordt dezelve desgelijks een voorwerp van roof; en vele der Oorlogen onder de oude Volken namen den oorsprong uit strooperijen, aangevangen om Vrouwen weg te voeren. In de Huwelijksplegtigheden van vele Volken heeft iets, dat naar geweldige wegvoering zweemt, plaats, bij het nemen van de Bruid.

Veelwijverij is een noodwendig gevolg van dezen ingebeelden eigendom. In den eersten trap der Maatschappije, wanneer de liefdedrift niet geweldig is, en niet ligt wordt opgewekt, heeft geene Veelwijverij plaats; deze greep stand in volgende eeuwen, en is het gevolg van het onbegrensd verlangen om de middelen van geluk opeen te hoopen. Gelijk de Gierigheid der Ouderen de slavernij der Vrouwelijke Sexe begon, zoo heeft de Liefde der Ouderen het eerst de slavernij der Vrouwelijke Sexe, in dit zoo wel als in andere opzigten, verminderd. Ouders, die hunne Dochters zeer lief hadden, verlangden ernstig, dezelve gelukkig geplaatst te zien; en, genoegzame middelen hebbende, gaven zij hunne Dochters misschien ten huwelijk aan Mannen van minderen rang, die zij in zekere soort van onderdanigheid konden houden; of zij gingen verdragen aan met rijke Echtgenooten. Naardemaal de *Veelwijverij* eene onregtvaardige en tirannische handeling is, zal dezelve misschien verminderd worden door den geest der vrijheid, welke zich doorgaans opdoet, wanneer de menschen eenige vordering in beschaafdheid gemaakt hebben: dan derzelver geheele vernietiging kan alleen het gevolg wezen van het verkondigen en omhelzen der Evangelieleere.

Schoon de slaafsche onderwerping der Vrouwelijke Sexe in barbaarsche eeuwen begon, en schoon, als het menschdom vordert in verstandsbeschaving, die onderscheidingen, welke alleen steunen op ligchaamskracht, van minder aanbelangs zijn, is het noch waarschijnlijk, noch natuurlijk, dat zij immer geheel en al zullen afgeschaft worden. Plato (*), 't is waar, en andere voorstanders van de gelijkheid des Menschelijken Geslachts, hebben beweerd, dat de Vrouwelijke Sexe zonder

(*) Plato, *de Rep.*

der onderfcheid moest deelen in alle de vakken van bezigheid der Mannen; dat zij Legers moest aanvoeren, en in den Raad zitting hebben. Ik denk, nogtans, dat de goede orde der Maatfchappije beter bewaard blijve, door aan elke Sexe een eigen kring van werkzaamheid te geven; en kan ik de huisfelijke pligten niet als min gewigtig of min vereerend aanzien, dan de meer werkzame bezigheden op het groot tooneel des levens.

Zelfs tot de regeling der Gezinnen, een zoo wezenlijk ftuk tot de orde en rust des levens, behoort eene eenheid van beftuur, en dat eene gezagvoerende ftem met voegelijkheid worde toegekend aan een der Leden. Wanneer het te doen is om de algemeene belangen, behoort aan de gevoelens des Mans eene mate van ontzag en gehoorzaamheid toegekend te worden: dan zulks kan nimmer die foort van overweldigende aanmatiging billijken, welke aanloopt tegen het perfoonlijk geluk der Huisvrouwe. Geene wet van GOD of Menfchen kan ons geregtigen om een Medefchepfel ongelukkig te maken. Van alle Dwingelanden is de verfchrikkelijkfte en vervloekenswaardigfte een *Huisfelijke Dwingeland*. De openbare Tiran ftrekt zijne wreedheden alleen uit tot zijne vijanden, of die hij voor vijanden houdt; de Huisfelijke Tiran plaagt, met eene kwaadaardigheid, die alleen in den Mensch vallen kan, het zachtaardig en onbeleedigend fchepfel, dat hem eert en, om zoo te fpreken, aanbidt, welks geluk dikwijls van zijnen begunftigenden lach afhangt. De woede van eenen NERO, van een' DOMITIAAN, is van een oogenblikkelijken aard, en wordt doorgaans voldaan met het leven des gehaten voorwerps; maar de Huisfelijke Dwingeland zet zijne wreedheid bij aanhoudendheid voort, doet zijn flagtoffer een langzamen dood aan, en vernieuwt, even als de Gier van PROMETHEUS, die helfche taak van dag tot dag.

In den tegenwoordigen ftaat der zamenlevinge zie ik geen middel, waardoor de fchoone Sexe, op eenen redelijken grond, hope kan fcheppen om de rampen van *Huisfelijke Dwingelandij* te ontgaan, dan door eene zeer groote mate van omzigtigheid en behoedzaamheid ten aanziene van den Man, in wiens handen zij het aanftaande geluk haars levens waagt te betrouwen. Zonder mij te vermeten, een ftelfel, tot haar geluk dienftig, in eene zaak van zoo veel aanbelangs, op te maken,

zal een weinig Karakterkunde kunnen dienen, om onvoegelijke Echtverbindtenisſen te weren, en ik wil zulks niet achterhouden.

Indien, bij eenige gelegenheid, de zeden, zoo wel als de geaardheid van de Partij, met welke eene verbindtenis zal aangegaan worden, gezette aandacht verdienen, het is dan, wanneer ons geheel tijdelijk geluk en 't genoegen onzes levens daarvan afhangt. Geen algemeene grondregel heeft meer nadeels berokkend aan Vrouwelijk geluk, dan „ dat een bekeerde Ligtmis den besten Echtgenoot maakt." In elk geval, 't geen onder mijne waarneming gekomen is, heeft juist het tegendeel plaats gegrepen. Indien de grondregel waarheid behelsde, is het verre van zeker, dat het Huwelijk die bekeering zal te wege brengen. De hoogmoed van een verliefd Meisje moge haar de verbeelding doen vormen, dat hare beminnelijke hoedanigheden eene levenshervorming zullen uitwerken: maar de ondervinding leert ons, dat de hervorming dieper moet gaan, dan het enkel oogenblikkelijk uitwerkſel van eene hevig ontvlamde drift; zij moet zich uitſtrekken tot het zedelijk beginſel, tot de geheele wijze van denken. Een *Ligtmis* is ſlechts eene andere benaming voor een *zinnelijk Mensch*, en dit karakter ſluit *zelfzoekendheid* in; hij heeft geleerd de grootſte belangen van anderen aan de voldoening van zijn perſoonlijk genoegen op te offeren; en er is meer dan ééne wijze om te ſpelen met het geluk zijner medeſchepſelen. — Verder: de *Ligtmis* heeft zich een laag denkbeeld van de ſchoone Sexe gevormd, door alleen met het ſlechtſte gedeelte van dezelve te verkeeren; en wij weten, dat Huwelijks-dwingelandij doorgaans den oorſprong ontleent uit een verachtelijk denkbeeld, van de Vrouwelijke Sexe gevormd. — Eindelijk, door een *Ligtmis* te trouwen, loopt men vele kanſen tegen ééne, om een *Dronkaard* te trouwen; en Dronkenſchap is misſchien de éénige ondeugd, van welke men zich nooit bekeert.

Ik mag hier bijvoegen, dat, zonder eenig denkbeeld van Godsdienst, Zedelijkheid ſlechts een onzekeren grondſteun heeft — en van welken *Ligtmis* kan men verwachten, dat hij eerbied voor den *Godsdienst* hebbe!

Ik zou echter niet willen, dat de jeugdige Sexe in een ander uiterſte viel, en, om een' beginſelloozen *Ligtmis* te ontgaan, zich in de armen wierp van een' bijgeloovigen

gen *Femelaar*. Godsdienstige dweeperij heeft eene eigenaardige strekking om iemands geaardheid te verbitteren. De krankhoofdige geestdrijverij ontleent hare Zedekunde niet uit de billijke en zachtaardige voorschriften van het *Evangelie*, maar uit de strenge en dwingende instellingen der *Joodsche* wet.

Eenige omzigtigheid zal er ook vereischt worden in zich te verbinden aan een' Man, wiens levensomstandigheden hem verpligten om veel ommegangs te hebben met het onbeschaafd en zedelijk-slechtst gedeelte der Maatschappije; of wiens Levensstand en Beroep aanleiding geven om zich hooge gevoelens te vormen van onderdanigheid en blinde gehoorzaamheid.

Vriendelijkheid is ongetwijfeld eene uitnemende hoedanigheid in eenen Echtgenoot; maar die nietsbeduidende vrolijkheid, die altoos grimlagchende en gedienstige beleefdheid, is veelal meer het uitwerksel van dwaasheid of gemaaktheid, dan van eene wezenlijk goede inborst. Het gebeurt zeldzaam, dat een Man van zulk een' stempel zich verwaardige om t'huis zijne Vrouw op die vriendelijke wijze te bejegenen: zijne vrolijke aardigheden bewaart hij voor zijne Vrienden elders; gemelijke luimen en iets bijtends moge hij binnen eigen deur uitstorten.

Ik heb gezegd, hoe het mij voorkwam tot het geluk en de goede orde der Maatschappije niet wezenlijk te behooren, dat alle posten en bedieningen door personen van beide de Sexen zouden bekleed worden; doch dit sluit niet in, dat volslagene *onkunde* het deel der Vrouwen moet wezen. Zijn de Vrouwen niet geschikt om Legers aan te voeren, om in den Raad te spreken, zij zijn echter *zedelijk werkende wezens*, en hebben eene rol te spelen op het openlijk tooneel des levens, als redelijke schepselen. Het is geen noodzakelijk gevolg, dat geleerdheid Pedanten of Schoolvossen make van allen, die zich daaraan overgeven. Pedanterij is doorgaans de gezellinne van weinige en oppervlakkige bekwaamheden; niet van ware en gezonde kundigheid. Worden geleerde Vrouwen somtijds met regt beschuldigd van Pedanterij en trotsheid, zulks ontstaat enkel uit de zeldzaamheid, en dat zij zich zoo zeer verheven voelen in den kring, waarin zij zich moeten bewegen; doch waren de kundigheden algemeener onder het Vrouwelijk Geslacht verspreid, ik houd mij verzekerd zij zouden minder van Pedanterij beschuldigd worden. Een der treffelijkste

ze-

zedekundige Schrijveren van dezen tijd merkt op, ,, dat ,, het de kleine staatkunde is van zwakke, snoode, en ,, kwaden toeleg bedoelende Mannen, laag van de Vrou- ,, welijke Sexe te spreken, en dezelve af te malen als ,, niet in staat om waarlijk uit te munten in deugd of ,, iets wezenlijks. Gemakkelijk valt het," voegt hij er nevens, ,, te doorgronden, wat zij daarmede bedoelen. ,, Zelfs Schrijvers van naam onder die slechten heb- ,, ben getracht de laagstelling der schoone Sexe te be- ,, vestigen (*)."

Er is naauwelijks eene bewijsreden ten voordeele eener verstandige Opvoeding voor onze Sexe, die niet met ge- lijke of met meerder krachts voor de Vrouwelijke spreekt. Eene goede Opvoeding van dien aard zal de Vrouwen menigmaal in staat stellen, om de ongelegenheden, dik- wijls aan het huisselijk leven vast, te vermijden, althans het dragen daarvan gemakkelijker te maken. Deze doet de Vrouwen hoogst begeerlijke voorwerpen worden bij Mannen van verstand, die zich althans eene grootere mate van huisselijk geluk mogen beloven uit eene echt- verbindtenis aan de zoodanige, dan aan eene onkundige. Deze stelt haar in staat om keurig te zijn, zoo in de keuze van boeken als van gezelschap. Zij worden daar- door betere raadgeefsters, betere moeders, betere leden der zamenlevinge. Zij vinden zich daardoor buiten de noodzakelijkheid, om, tot tijdverdrijf, de toevlugt te nemen tot beuzelachtige, en misschien uitspanningen van eene erger soort. Dit stuk is van aangelegenheid, dewijl ik niet kan nalaten te denken, dat veel, zeer veel van de slechtheid dezer Eeuwe aan de verwaarloozing van de Opvoeding der Vrouwen moet worden toege- schreven.

Dan elke Vrouw behoeft zoodanig eene Opvoeding niet te ontvangen; dit is ook voor ieder' Man niet noo- dig. Maar welk eene mogelijke reden kan er uitgedacht worden, waarom Vrouwen in eenigzins hooger levensstand tijd en middelen zouden verwaarloozen om denkende we- zens te worden? Voor mij, ik beken te wenschen, Kweek- scholen opgerigt te zien voor de Geleerdheid der Vrouwen. Indien vele onzer hedendaagsche Kost- en Kweekscholen veel berispings verdienen, als oefenplaatsen van dwaas- heid en ondeugd, het is omdat er niets geleerd wordt, dan 't geen beuzelachtig of zelfs schadelijk is.

Met

(*) Knox, *on Liberal Education*.

Men zegge niet, dat Letterkunde, te veel, op eene schadelijke wijze, zal invloeijen op de volvoering der huisselijke pligten en de zorg voor het gezin. — Dan zijn deze thans dadelijk de voorwerpen van Vrouwelijke Opvoeding? Nemen niet de beuzelachtigste en alleen tot opschik strekkende zaken de aandacht der vroegste jaren in? *Muzijk*, — 't zij de Natuur haar met gaven en smaak daarvoor bedeeld hebbe of niet, schoon zij er naderhand weinig gebruik van maken, op zijn best om een uur van verveling te ontgaan, — wordt nimmer overgeslagen; maar de Vrouwen bekend te maken met *de Geschiedenis van haar eigen Geslacht*, *de natuur en de gronden der gezellige Pligten*, of *het schoone en nuttige der Zedekunde*, rekent men van geen aanbelang. — De jaren, welke dikwijls verspild worden in het aanleeren van noodelooze naaldwerken, zouden kunnen dienen om haar kennis te doen krijgen van de *Natuur* en de *Natuurlijke Historie*, van oneindigen dienst om algemeen-heerschende en schadelijke vooroordeelen te verbannen. — Vele moeite en kosten besteedt men om de Jongedochters een weinig slecht *Fransch* te leeren praten; haar smaak wordt verbasterd, en haar hart bedorven, door de beuzelpraat van oppervlakkige buitenlanders; terwijl zij verzuimen de Schrijvers in hare eigene taal te raadplegen, om bondige kennis op te doen. — Met één woord, laat alles, wat *nuttig* is, geleerd; laat elke tak van hedendaagsche Opvoeding, welke *nutteloos* is, afgeknot worden; en het lijdt geen twijfel, of het geheele Opvoedingsstelsel zal eene groote verandering ondergaan.

GENEESKUNDIGE AANMERKINGEN, OVER DE HERSTELLING VAN DRENKELINGEN.

Ongetwijfeld kan de Geneeskunde geene grootere zegepraal behalen, dan wanneer zij schijnbaar reeds gestorvenen in het leven terug roept. Tot in onze dagen heeft dit belangrijk gedeelte der Geneeskunde een hoogen trap van volkomenheid bereikt; terwijl zulks een openlijk bewijs is, zoo wel van het hooge standpunt dezer wetenschap, als van de men-

schen-

fchelijkheid onzer Eeuw. Dan bij deze overtuiging dringt zich deze vraag op: van waar toch komt het, dat, over het geheel genomen, de pogingen ter hergevinge van het leven zoo weinig gelukken, ja zelfs meermalen dan mislukken, wanneer bij den verongelukten geenszins alle fporen van inwendige levenskracht vernietigd zijn? Behalve onderfcheidene oorzaken, als gebrek aan behoorlijke onderrigting op de Akademien, met betrekking tot dat gedeelte der Geneeskunde, 't welk ik, om mij dus uit te drukken, de wederbezielende kunst noeme, — aan ontoereikende kennis van zoo vele oefenaren der Genees- en Heelkunde, zoo wel in fteden als bijzonder ten platten lande, met opzigt tot de middelen en derzelver aanwending ter redding van fchijnbaar geftorvenen, — aan gebrek aan de noodige gereedfchappen enz., komt, naar mijne gedachten, bijzonder ook het volgende in aanmerking: dat men niet zelden vele verongelukten, waaraan men geene fporen van leven befpeurt, openlijk en luid, niet als fchijndooden, maar als wezenlijk geftorvenen verklaart; hetgeen immers altijd nadeelige gevolgen hebben moet, daar op deze wijze alle hulpbetooning verloren gaat, voorzeker onwillig gefchiedt, in de onderftelling dat toch alle moeite vruchteloos is; — dat men niet zelden werktuigelijk flechts de aangeprezene redmiddelen aanwendt; terwijl men zich moet overtuigd houden, dat de redding zelve niet onmogelijk zij; — dat men, binnen het eerfte of tweede uur in zijne pogingen niet flagende, den moed opgeeft; en in 't bijzonder, dat men veelal bij de behandeling van fchijndooden te overhaastig te werk gaat, alles wil aanwenden, om toch niets te ververwaarloozen, wezenlijk te veel doet, en alzoo de flaauw-glimmende levensvonkjes uitblufcht, in plaats van ze behoedzaam te ontfteken; daar er in alle gevallen van onderdrukte levenskracht, en bijzonder bij de meeste fchijndooden, eene zachte opwekkings-methode noodzakelijk is; terwijl het ongegrond begrip maar al te dikwijls plaats grijpt, dat men voor alle dingen eene aderlating in het werk moet ftellen.

De wijze, waarop men te *Hamburg* zijne pogingen aanwendt ter redding van verdronkenen, kwam mij zoo gefchikt ter algemeene navolging voor, dat ik geen oogenblik aarzelde, om dezelve, zoo als ik die in het Journal van den beroemden HUFELAND gelezen heb, over te ne-

nemen ; zij is opgegeven door Doctor F. E. HOLST, voorstander dezer reddingswijze; dus spreekt hij:

Door de overtuiging geleid, dat de *asphyxie* bij drenkelingen door gebrek aan lucht en warmte ontstaat, wenden wij alle onze pogingen daar heen, om den ontnomen levensprikkel aan het bewerktuigd gestel, bijzonder aan de longen en de huid, weder te geven. Nadat dus de mond en de neusgaten zoo veel mogelijk van allen slijk bevrijd zijn, blazen wij de lucht in de longen door den blaasbalg van GORCYN , door middel van eene gebogen buis, welke over den wortel van de tong in het strottenhoofd gebragt wordt. Wij maken van het zuurstofgas, als den besten en natuurlijksten levensprikkel voor de longen, zoo lang gebruik, tot dat wij eenige sporen van de herstelde ademhaling bespeuren; bij de terugkeering der zelf-werkende ademhaling wenden wij de gewone dampkringslucht aan. Van een mengsel uit het geoxygeneerd zoutzure gas en de dampkringslucht hebben wij geen gebruik gemaakt, omdat dit gas ons geheel van de bekende levensprikkels scheen af te wijken, en, schoon vermengd zijnde, slechts voedenderwijze op het teeder cel- en vaat-vormig maaksel der longen te werken. De insnijding in de luchtpijp (*tracheo tornia*) hebben wij niet ondernomen; menig beletsel voor het indringen van de vrije lucht in het strottenhoofd, b. v. door eene ophooping van slijm enz. in de keel , is door een stukje zachte zwam, dat aan een gebogen stokje vastgemaakt wordt, weggenomen. Wij verwarmen het ligchaam, na eene zorgvuldige ontkleeding en afdrooging, terwijl wij hetzelve met wollen dekens omwinden en in eene koperen kuip leggen, wier omtrek en bodem dubbeld zijn, en eene tusschenruimte bevatten ter ingietinge van heet water. Overeenkomstig de bekende regelen, volvoeren wij deze verwarming behoedzaam , langzaam dezelve vermeerderende, in evenredigheid van de temperatuur van den dampkring, en van het water, waarin het ligchaam zich eerst bevonden had. Wij wrijven de huid eerst met drooge flanellen doeken, daarna met eenig zenuwprikkelend vocht, om de zoo naauw verbondene werkzaamheid van het zenuw- en vaat-gestel op te wekken. Een sterk vlugtig smeersel, uit *Campher* bestaande, wordt daartoe gebruikt. Zuurachtige zalven meenden wij niet te behoeven, omdat, zelfs bij de vooronderstelling dat de zuurstoffe daaruit aan de huid medegedeeld werd, den

schei-

scheikundigen invloed van die zuurstoffe op de werkzaamheid van het vaatgestel niet eenig uitsluitend nut kan toegeschreven worden. Terwijl nu de levenlooze op de verwarmbank, of, naar gelange der omstandigheden, op een geisoleerd voetbankje bedekt ligt, geleiden wij den electrieken stroom eener sterkwerkende electriseermachine langs den hals, de zitplaats der maag en de ruggegraat; of geven, door middel van den geneeskundigen ontlader, afgemetene kleine schokken. Tot dit zelfde einde wordt ook van de Galvanische kolom van VOLTA gebruik gemaakt.

Bij alle deze hulpmiddelen onthouden wij ons van eene onbehouwene, onbesuisde handelwijze, omdat de onderdrukte inwendige levenskracht hier geenszins de teedere werktuigen tegen uitwendig geweld verdedigt; wij maken dus kleine tusschenpoozingen in onze proeven ter levenswedergave, opdat de ontwaakte levensvonken zich tot eene vlam verzamelen; met de verwarming gaan wij evenredig voort, en wenden tot dit laatste oogmerk ook clijsteeren aan uit een *infusie Herb. aromat.* met wijn of *Liq. anod. m. hoffm.* Wanneer zich de eerste sporen van het wederkeerend leven door vermindering der verstijving, door eene zachte ademhaling met den mond, door een bijna onmerkbaar trekken der lippen vertoonen, dan houden wij den geest van *ammoniak*-zout onder den neus, laten eenige druppels warme thee met *Naphtha vitriol.* of *Liq. c. cervi* op de tong vallen, en zetten het uitwendig verwarmen, gepaard met het wrijven, voort. Toenemende warmte en buigzaamheid van het ligchaam, eenige meerder levendige roodheid van de met eene fijne opperhuid overdekte deelen des gezigts; vernaauwing des oogappels bij een helder licht, voortdurende kenteekenen van ademhaling en ruimeren polsslag, dringen ons tot eene zorgvuldige behandeling; terwijl wij nu met de inblazing der lucht ophouden. De reeds eenigzins verhoogde, doch immer benaauwd reutelende ademhaling, wordt door deze voorzigtig opwekkende methode, in 't bijzonder door het inwrijven eener sterke Campher-zalf op de borst, daarna door op dezelve gelegde mostaardpappen, ondersteund. Inwendig worden in dit tijdstip vlugtig prikkelende middelen, in kleine, dikwijls herhaalde giften, met een welriekend vocht toegediend. In gunstige gevallen keeren nu het bewustzijn en de spraak terug; de geheele herstelling be-

bereikt men niet dan na verloop van eenige weken, uit hoofde van de zwakte aller verrigtingen, bijzonder van die der ademhaling en de werking der huid, die niet dan door eene voegzame prikkelende of opwekkende behandeling overwonnen wordt.

Somwijlen vloeit, bij het begin der bewerkstelling ter reddinge, onder eene vooroverbuiging van het bovenste gedeelte des ligchaams en van eene zachte drukking op den buik, om de uitademing der ingeblazene lucht te bewerken, veel waters, met slijk vermengd, uit den mond; de plaats, waar de maag gelegen is, is alsdan gewoonlijk opgezet en gespannen; met de terugkeering des levens openbaart zich eene bestendige doch vruchtelooze slikking; de ademhaling blijft van den beginne ongelijk, benaauwd en reutelende; terwijl de pols, wel is waar onregelmatig, doch ruim doorslaat. Door middel van een penneveer in olie gestoken, en waarmede men alsdan de keel van binnen prikkelt, wordt zeer dikwijls eene ligte braking bewerkt; ook dan, wanneer deze prikkeling de slikking vermeerdert, geeft men een braakmiddel, uit *tart. emet.* en *Ipecacuanha* bestaande. Dikwijls zagen wij dan, onder de neigingen tot braken, voor eene korte poos de warmte verdwijnen, en flaauwte geboren worden; maar kort daarop, na de volbragte werking, keerde de dierlijke warmte terug, de oogen verkregen een nieuwen glans, de pols werd regelmatiger en verhevener, de ademhaling vrijer en zonder reutelen: voegzame prikkelende middelen voleindden de genezing. Zigtbaar wordt hierdoor de nog ten uiterste zwakke ademhaling van een groot beletsel, 't welk de gevulde, en de verrigting van het middenrif beperkende, maag veroorzaakte, bevrijd, welligt zelfs de luchtpijp van het ingedrongen water ontlast. Zoo veel ik gelegenheid had deze gevallen nader waar te nemen, vond ik, dat bij dergelijke de ongelukkigen lang niet den dood gestreden hadden, dikwijls onder het water gedompeld, en dan weder naar boven geheven waren. Bij het zoo zeer angstig pogen om lucht te scheppen, drong waarschijnlijk het water te gelijk in de luchtpijp in. In die gevallen, waar veel water en slijk ingeslikt, de onderbuik gespannen en hard op het gevoel was, voldeden de braakmiddelen niet volkomen tot verligting der gestoorde ademhaling. De eenigzins ruimere werd naderhand weder benaauwder. — Wij zagen ook somwijlen, dat de herstel-

ling met eenen zeer dunnen buikloop begon, en namen dit als een wenk aan, om in zulke gevallen herhaalde klisteren te zetten, en somtijds te gelijk voorzigtig afvoerende middelen toe te dienen. Men houde evenwel in het oog, dat wij hiermede slechts ten doel hadden, een op zich zelfs gewigtigen hinderpaal weg te nemen, maar dat ons de opwekkende methode, welke tevens de zoo dikwijls krampachtig beperkte ademhaling ontspant, de eenige door oorzaken en verschijnsels der ziekte noodzakelijk gewordene *indicatie* is.

In vroegere tijden, toen men een aanvang maakte om de herleving van schijndooden volgens wetenschappelijke regelen te ondernemen, meende men altijd eene aderlating te moeten bewerkstellingen. (Zie ook de voorafgaande aanmerking.) Men zag niets dan stremming van het bloed in edeler werktuigen, en meende deze door opening van de ader lucht te zullen verschaffen. In deze dagen, daar men deze stremming uit een gebrek aan den eigendommelijken prikkel voor de vaten afleidt, is men in alle gevallen voor de aftapping des bloeds bevreesd. Ontwijfelbare gevallen zijn mij bekend, waar juist tegen de tegenwoordige leer, en tegen mijne overtuiging, bij drenkelingen bloed afgetapt werd, en echter, bij eene eenvoudige verwarming en wrijving, de *asphyxie* week.

Mijn op ondervinding rustend inzigt in dit onderwerp is dit: dikwijls komen menschen van groote volbloedigheid en vol krachten in het water om, gedurende dat de temperatuur van den dampkring en des waters matig is; alleen stremming der ademhaling door gebrek aan lucht, maar niet te gelijk verstijving door onmiddellijke onttrekking der dierlijke warmte, is de grondslag van de *asphyxie*; bij eene voegzame behandeling ontwaakt de werkzaamheid van het zenuw- en vaat-gestel; alleen de longen, als de allernaaste en meest aangetaste werktuigen, zijn ongelijk zwak, en kunnen de toegevloeide menigte des bloedstrooms niet afzonderen; er ontstaat allengs eene ware ontsteking der long, met de kenmerkende vreesselijke benaauwheid, met het onvermogen om op den rug of op de zijde te liggen, met hartkloppingen en opgeving van bloed onder den hoest. In dit geval kan eene behoedzaam in het werk gestelde aderlating, en daarna het aanleggen van bloedzuigers, de verzwakte opgehoopte werktuigen ontlasting geven, en de voorbereiding voor verdere hulpe worden.

WAAR-

WAARNEMINGEN WEGENS HET NUT VAN HET MAGISTERIUM BISMUTHI IN MAAGKRAMPEN.

Aan den Heer Redacteur van het geacht Tijdschrift, de Vaderlandsche Letteroefeningen.

Hoewel het geneeskundig publiek het nut van het *Magisterium Bismuthi* in langdurige Maagkrampen, die met pijn en drukking na den eten verzeld gaan, zal bekend zijn, dienen de volgende Waarnemingen, waarvoor ik een plaatsje verzoeke, zoo mij voorkomt, tot versterking van dat gevoelen; om bij de reeds door anderen in het licht gegevene te kunnen gevoegd worden; het is immers in de Geneeskunde veeltijds nuttiger, de geneeskrachten van sommige middelen door echte Waarnemingen te bevestigen, dan nieuwe middelen uit te vinden. In het uitoefenen der Geneeskunde heb ik bevonden, dat onder het vrouwelijk geslacht meerdere lieden dan onder het mannelijke aan langdurige Maagkrampen onderhevig zijn; mij dunkt de reden hiervan te moeten zoeken in het meerder, zoo niet bovenmatig gebruik van verslappende dranken. Ik moet nog, alvorens mijne Waarnemingen mede te deelen, melden, dat, vóór dat het nut van het *Mag. Bismut.* in deze kwaal mij bekend was, ik de *Alumen Crud.*, met *Gum. Arab.* gepaard, met volkomene genezing aangewend heb in Maagkrampen, waarover ik door eene Jufvrouw geraadpleegd werd, en waaraan zij sedert jaren herwaarts laboreerde; dezelve belettede haar het nuttigen van velerlei spijzen, en noodzaakte haar dikwijls het bed te houden; zij is ruim een jaar geleden volkomen hersteld. Nog Student zijnde, heb ik een Meisje, welk zoodanig door Maagkrampen gefolterd werd, dat zij dikwijls op den grond lag, met den buik op eene stoof gedrukt, met poeijers uit *Alum. Crud.* en *Gum. Arab.* genezen.

Dan, in het begin van dit jaar werd ik geroepen bij de Huisvrouw van......, 40 jaren oud, sedert een geruimen tijd aan Maagkrampen gelaboreerd hebbende; zij zeide mij, dagelijks door hevige krampen in de maag aangetast te worden, zoodanig dat deze haar dikwijls noodzaakten het bed te houden; van spijzen, welke

haar winden veroorzaakten, moest zij zich onthouden; zij voelde die pijnen het hevigst op den middag, met zware drukkingen voor de maag. Deze Jufvrouw heeft vele geneesmiddelen vruchteloos gebruikt; het *Alum. Crud.* met de *Gum. Arab.* is door mij zonder nut voorgeſchreven; ik gaf haar dan eindelijk het *Magisterium Bismuthi* met *Gum. trag.* vereenigd, waarvan zij om de twee uren twee grein *Mag. Bism.* en twaalf grein *Gum. trag.* innam, met zulk gelukkig gevolg, dat de pijn voor de maag langzamerhand verminderde, en zij nu ſedert drie maanden van dit voor haar zoo lastig en pijnlijk ongemak geheel is bevrijd gebleven.

In de maand Maart l. l. werd ik door de Huisvrouw van...... geraadpleegd, wegens dergelijke pijnen, met de in de laatſte waarneming gemelde toevallen gepaard; zij laboreerde ook ſedert eenige jaren, en had verſchillende middelen daartegen vruchteloos gebruikt, doch is nu door het toedienen van *Mag. Bismuthi*, op dezelfde wijze aangewend, volkomen herſteld.

's Hage, 9 Mei 1808. A. POLAK, *Med. Dr.*

MIDDEL TEGEN DE RUNDVEEZIEKTE; door Prof. LEONHARDI, te *Leipzig*.

(Getrokken uit het Dagblad *Die Policey Blätter*, en medegedeeld door den Hr. P. GRIETHUIZEN, te *Amſterdam*.)

Bij de Rundveeziekte, welke, zoo als bekend is, ſedert vorigen Herfst in verſcheiden ſtreken van Pommeren woedde, hebben, onder andere, in het Neuſtettinſche Ambtsdorp Flederborn, alle Huishoudens hun geheele Vee-beſtaan verloren, uitgezonderd alleen den Boer STEINKE, van wien niet een éénig ſtuk Vee is omgekomen. Deze bijzonderheid had ook plaats, toen voor eenige jaren, in 't zelfde Dorp, onder 't Rundvee, de Longziekte heerschte: terwijl te dier tijd andere Huislieden hun Vee zagen omkomen, verloor de gemelde STEINKE niet één enkel ſtuk. Uit oorzaak van deze in 't oog loopende omſtandigheid, liet de Krijgs- en Domeinen-kamer te Stettin dit bijzonder voorregt

door

door een daartoe afgezonden Commisfaris onderzoeken; en het was aan dezen, dat de Landman STEINKE te kennen gaf, één Slikmiddel te hebben, aan welk hij de behoudenis van zijn Vee-beftaan te danken had; dit middel beftond uit de volgende zamenftelling:

2 Lepels Teer.
2 Handenvol Zout.
1 Handvol Knoflook.
1 Eetlepel vol Moederkruid of Kamillen.
(*Matricaria Parthenium* en *Chamomilla.*)
1 Eetlepel vol Pestkruid of Hoefbladen.
(*Fusfilago Fariara* (*) en *Petafites.*)
1 Eetlepel Mierik. En
2 Eetlepels gebrande en geftootene Jeneverbesfen.

Alles wordt goed onder elkander gemengd; en een Lepelvol daarvan, des morgens vroeg, ieder ftuk Vee, met een penfeel of kwastje, in den mond geftreken. — Daar nu vorenftaande Ingredienten, volgens het getuigenis van 't *Sanitäts-* of Gezondheids-Collegie, de verrotting of het bederf krachtig wederftaan; zoo brengt de Krijgs- en Domeinen-kamer dit Middel tegen de Rundveeziekte door deze ter algemeene kennis, opdat, tot voorkoming der befmetting, naar een ieders goedvinden, hiervan gebruik kan worden gemaakt.

Bij deze gelegenheid (vervolgt de Heer LEONHARDI) moet ik aanmerken, dat, toen wijlen mijn Vader mij in 't jaar 1765 in de Landhuishoudkunde Practisch onderwijs gaf, hij altoos in 't voorjaar, eenige dagen vóór 't uitdrijven, dewijl wij eene Weide hadden die wat vochtig was, als ook de eerfte 14 dagen dat het Vee reeds in de Weide liep, om den anderen dag hun 't zelfde Slikmiddel gaf; met dit onderfcheid, dat de beide fterkst werkende middelen tegen 't bederf, namelijk het Moeder- en Pestkruid, daarbij niet gebezigd werden; terwijl de op alle velden groeijende Kamillen veel looijende ftof bezitten, en de Hoefbladenloog *Tart. Vitr.* en *Sal. digest. Sylvii* levert. De Jeneverbesfen

(*) Dat waarfchijnlijk *Farfara* zal moeten zijn.

ſen liet mijn Vader niet branden; maar raauw ſtooten. — Ik leerde toen ook, bij 't uit wortels en kruiden beſtaande Wintervoeder, het aanmengen met Mierik en Jeneverbesſen, waarmede hij, bij afwisſeling, eenmaal des weeks zoo lange aanhield, als de Wintervoeding duurde. Van gelijke wijze bediende zich ook Vrouwe VAN DAMNITZ, geboren ROSTITZ, te Kemlitz, waar zeer veel met wortels en kruiden gevoerd wordt. — Ik zelve heb in mijne Practiſche loopbaan ook die wijze van voeren nagevolgd, en even min als mijn Vader, aan beſmettelijke ziekte, eenig ſterfgeval gehad.

SCHILDERKUNSTIG OVERZIGT VAN HET PANORAMA, VERBEELDENDE DE STAD WEENEN, ONDER HET OPZIGT VAN DEN HOOGLEERAAR JANSCHEN, TE WEENEN, GETEEKEND DOOR DEN HEER W. BARTON, EN GEMAALD DOOR DE HEEREN STEININGER EN POSTEL, ALLEN LANDSCHAPSCHILDERS TE WEENEN.

(Medegedeeld door A. FOKKE, SIMONSZ., te *Amſterdam.*)

Alle beoordeeling rust op zekere vergelijking, 't zij van het eene beſluit met het andere, de eene grondſtelling met de andere, of, wanneer zij op een of ander voortbrengſel der nabootſende kunſten toegepast worde, van dat voortbrengſel met andere dergelijke, of met de natuur zelve. Wij worden thans weder onthaald op een *Panorama*, van geheel andere Meesters vervaardigd dan die, wier kunstgewrochten in dit vak van begoochelende Schilderkunst wij weleer meermalen zoo zeer en naar verdienſte bewonderd hebben. Maar toen de Heer PREVOST in den jare 1803 ons verrukte met zijn bevallig Panoramisch Tafereel van de Stad *Parijs*, zoo als die zich op de gunſtigſte wijze voordoet, hadden wij nog niets van dien aard hier te lande gezien. De behandeling, de uitwerking, het werktuigelijk zamenſtel van deze Kunstſtukken, alles was ons volſtrekt onbekend. Het belangrijke dier Wereldſtad, de geheele vreemde toeſtel, het raadſelachtige in de wijze, waarop zoo iets toch wel daargeſteld konde worden; dit alles, gevoegd bij de meesterachtige ſchildering, het bevallig coloriet en oogmislei-

leidende perſpectief, verrukte, verbaasde kundigen en onkundigen. Vervolgens heeft dezelfde groote Schilder ons *Rome*, *Londen*, *Napels*, en onze eigene Stad, bij den Winter en geheel met ſneeuw overdekt, doen bezigtigen. In alle welke Tafereelen hij eene verſcheidenheid van verhevene kunstgedachten deed blijken, die den Kunstkenner beſtendig even zeer bleef treffen; — offchoon zij, die in de geheimen der kunst niet ingewijd zijn, en deze Tafereelen meer naar de voorwerpen, die zij voorſtellen, dan naar de wijze, waarop zij die voorſtellen, beoordeelen, veelal derzelver voorkeur rigteden, naar mate de natuur zelve, die in alle getrouwelijk gevolgd was, en ook, zouden deze ſtukken hun doel bereiken, gevolgd moest worden, zich bij het overzigt dier Steden min of meer oogtrekkend en bevallig voordeed.

PREVOST, de *navolger* der uitvinding dezer nieuwe wijze van ſchildering van den Edinburgſchen Pourtraitſchilder R. BARKER (*), heeft ook zijne *navolgers*, echter, tot heden toe, nog niet zijne *verbeteraars* gevonden. Wel is waar, in den jare 1805, hebben wij eene poging ter navolging, in de voorſtelling onzer Stad door andere hier ter plaatſe opgekweekte Kunſtenaars, gezien, en tevens opgemerkt, dat wij, ingevalle zij deze nieuwe taak al verder beoefenden, van derzelver verdienſten, ook in dit vak, belangrijke en ons Land eere aandoende kunstwerken te wachten hadden; doch dit was ſlechts eene eerſte, echter zeer wel geſlaagde *Proeve*, die, hoezeer in ſommige deelen met de meesterſtukken van PREVOST reeds vergelijkbaar, echter over het geheel niet met dezelve gelijk geſteld konde worden.

Thans doet zich uit *Duitschland* een ander *navolger* dier uitvinding, maar die ook in vele opzigten *mededinger* van den *Franſchen* Schilder genoemd kan worden, op. De Heer W. BARTON, Landſchapſchilder te *Weenen*, teekende, en de Heeren STEININGER en POSTEL ſchilderden, onder opzigt van den Heer Prof. JANSCHEN, on-

(*) Reeds in den jare 1704 werd te *Londen* met veel toeloop en goedkeuring bezigtigd een *Panorama*, verbeeldende het Eiland *Wight*, met de voor hetzelve geankerd liggende Engelſche Vloot. Of dit nu het eerſte, dat aldaar gezien is, was, is mij niet zeker gebleken. — Ik ben deze aanteekening verſchuldigd aan den Heere Prof. VAN MAANEN, te *Harderwijk*.

onlangs een *Panorama* der Keizerlijke Hoofd- en Residentie-Stad *Weenen*, 't welk ook aan de kunstlievende Ingezetenen dezer Stad werd voorgesteld.

De Stad zelve, welke ons hier voor oogen gesteld wordt, heeft, met betrekking der gebouwen en menigvuldige daken, veel overeenkomst met de Stad *Rome*, welke door laatstgemelden Schilder ons zoo voortreffelijk voor den geest vertegenwoordigd is; uitgenomen dat deze meer in een modernen smaak gestichte Paleizen, en gene meer schilderachtige Ruïnen en open Pleinen, die altijd een gunstig uitwerksel in deze soort van Schilderstukken doen, in zich vervat.

Dit toeval heeft een aanmerkelijken invloed op het *coloriet*; te meer, daar deze daken niet met verschillend gekleurde dakpannen, die door derzelver golvende krommen verscheidene tinten van licht en schaduw en vele sterke toetsen opleveren, maar met platte gemetselde steentjes, die allen genoegzaam dezelfde kleur hebben, gedekt zijn; zoodat de bruine kleur derzelve over het geheel in dit stuk heerschende is; hetwelk, uit den aard der zaak, eene zekere eentoonigheid te weeg brengt, welke de natuur zelve opgeeft.

De *lucht*, een voorwerp, dat in dit geval ter keuze van den Schilder staat, is in dit stuk wel goed van toon; edoch, daar men verkozen heeft een sterk zonnelicht op 't midden eens heeten zomerdags voor te stellen, hadden wij hier wel gaarne ergens eene stoute en kloeke donderwolk in geplaatst gezien, welke, door derzelver schaduwe op sommige der voorwerpen, eene zeer goede werking hadde kunnen doen, en meer helderheid en rust voor het oog zoude verschaft hebben; een kunstmiddel, waarvan de Heer PREVOST, in zijn overkunstig *Panorama* van *Londen*, zulk een gelukkig gebruik gemaakt heeft. Ondertusschen is het uitwerksel der warme nevelachtige lucht, waarachter de Zon in dit Tafereel zich verbergt, uitnemend schoon.

De *tweede grond* van dit Tafereel is bij uitstek bevallig en kundig behandeld; alleen het uitwerksel eener wolkschaduw blijft hier al mede iets, dat het kundig oog gaarne bij denzelven waargenomen zoude zien.

De *voorgrond* doet, over het geheel beschouwd, eene goede uitwerking; doch men vindt er die hooge maat van *illusie* niet in, welke den aanschouwer bij de Tafereelen des Heeren PREVOST de kunst deed vergeten, en al-

alles in natuur veranderde. De aangename nuances in muren, daken, schoorsteenen, torens enz., doen welligt uit hoofde der natuurlijke Physiognomie der Stad *Weenen*, in dit Tafereel niet dezelfde uitwerking op onze verbeelding, als in de, te dezen opzigte inzonderheid gelukkig gekozene, voorwerpen van PREVOST.

De *stoffaadje* is zeer karakteristiek, doch verschilt eenigzins in stijl en behandeling met die van PREVOST; gelijk zulks ook altijd van verschillende Meesters in hunne Kunstwerken te verwachten is.

In één woord, en om alles te zamen te nemen, de Kunst heeft hier weder haar groot vermogen op de treffendste wijze ten toon gesteld, en doet bij ons het verlangen geboren worden, om ook eenmaal door den Heer STEININGER, die ons op dit Kunsttafereel onthaalt, met dat van de Stad *Praag*, door dezelfde Meesters, even aangenaam vergast te worden.

HERKOMST VAN VERSCHEIDEN BOOMEN, PLANTEN, VRUCHTEN ENZ., TEGENWOORDIG IN EUROPA VRIJ ALGEMEEN VERSPREID.

„ *Mijn Heer de Redacteur.*

„ Eene menigte boomen, planten, vruchten en andere „ voorwerpen, tot voedsel of verkwikking der menschen „ dienende, ontmoet men thans in bijkans alle Landen van „ Europa, welke, omdat men aldaar aan dezelve sints een „ zeer langen tijd gewoon is, als oorspronkelijk landeigen „ beschouwd worden; die, echter, bij nader onderzoek, „ blijken, veelal uit de Oostersche Landen aldaar te zijn „ overgebragt. In een *Fransch* Werk ontmoetten wij onlangs „ daaromtrent eenige narigten, welke wij oordeelen, velen „ uwer Lezeren niet onaangenaam te zullen wezen. In dit „ vertrouwen willen wij den Landbouwkundigen Schrijver, „ OLIVIER DE SERRES, hoewel oorspronkelijk tot zijne Natie „ sprekende, ook tot onze Landgenooten het woord doen „ voeren. Wij zijn," enz.

❀ ❀ ❀

De Meloenen zijn wij verschuldigd aan de veroveringen van KAREL DEN VIII, die dezelve uit *Italie* medebragt. In *Frankrijk* werden zij gemeen, en, in den jare 1586, het onderwerp van eene Verhandeling van JACQUES DE PONS, volgens welken zij oorspronkelijk uit *Afrika* in *Spanje* en *Italie* zijn overgebragt. De Cantaloupen zijn uit *Armenie* herkomstig.

Italie heeft ons de foort van Komkommer geleverd, de *flangachtige* genoemd; te *Toulouse* werd zij het eerst gekweekt. Van de Kauwoerde zouden *Napels* en *Spanje* het vaderland zijn; het laatstgenoemde Koningrijk leerde ons het gebruik der Truffels of Aardbuilen, en fchonk ons de Schorfonneer. Omtrent het jaar 1651 werd zij in *Frankrijk* het eerst geplant.

De Spinazie, uit *Klein Azië* herkomftig, werd ons door de *Arabieren* geleverd; volgens fommigen zou dit wel de *Chryfolaca* der *Grieken* kunnen wezen. De Artichokken, zeer zeldzaam ten tijde van PLINIUS, en die uit *Andalufie* fchijnen herkomftig te zijn, waren vervolgens vergeten; in den jare 1473 waren zij te *Venetie* eene nieuwigheid. In den jare 1466 waren zij van *Napels* naar *Florence* overgebragt, van waar zij naar *Frankrijk* overgingen in het begin der zestiende eeuw, en naar *Engeland* onder HENDRIK DEN VIII. Wij willen hier aanmerken, dat, de Artichokken tot het geflacht der Distelen behoorende, zulks onze aloude Historiefchrijvers deed zeggen, dat men in *Frankrijk* Distels at. De groote Boonen, en zelfs de witte Boontjes, waren al van ouds in *Gallie* bekend, en de Cicers of bruine Boonen werden eeuwen verleden derwaarts overgebragt.

De groene Kool, in *Frankrijk* tegenwoordig zoo algemeen, werd door de *Romeinen* in *Gallie* gebragt, zoo wel als de roode Kool, bij de *Egyptenaars* hoog geacht, ja aangebeden, en bij de *Grieken* voor het gezondfte voedfel gehouden. Doch de witte Kool is uit de noordelijke landen afkomftig, en de kunst om dezelve te doen fluiten was ten tijde van KAREL DEN GROOTEN nog niet bekend. Omtrent het laatst der zestiende eeuwe werden de Spruitjes, of kleine groene Kool, uit *Italie* in *Frankrijk* overgebragt. De Bloemkool, uit de *Levant* in *Italie* gebragt, ging van daar naar *Frankrijk* en vervolgens naar *Duitschland*. De Salade was reeds voor eeuwen in *Frankrijk* bekend; veel later de kunst om ze te doen fluiten.

Van eenige Bloemen willen wij hier gewagen. De Tulp, uit *Cappadocie* afkomftig, werd, in den jare 1559, in Europa gebragt, en COENRAAD GESNER zag haar omtrent dien tijd te *Augsburg*. De Roos is herkomftig van de eilanden der Middellandfche Zee; mij ftaat voor ergens te hebben gelezen, dat tot het planten van Rozeboomen eene bijzondere vergunning werd vereischt. De verovering der Nieuwe Wereld bezorgde Europa de Pasfiebloem, oorfpronkelijk uit *Mexico* en *Peru*, die den Paufe PAULUS DEN V werd aangeboden; voorts het Klokje, in den jare 1684 uit *Peru* gebragt; het Kruidje-roer-mij-niet uit *Brafil*; de Kamperfoelie uit *Mexico*; de Nachtfchoone uit het zelfde land; het IJzerkruid, de Banieìje, het Sarraphynkruid, de Aster enz., en de Zonnebloem, door J. JUSSIEU in de valleijen der *Cordilliers* in *Peru* gevonden. Aan *Azië* zijn wij de Mirthe verfchuldigd, en de

de Lelie, uit *Palestina* herkomstig; de Seringe uit *Klein Azië*, overgebragt door BUSBEC, Gezant van FERDINAND DEN II bij de Porte; de Jasmijn van de kust van *Malabar*, de Hiacinth uit *Indie*, de Balsem uit *Arabie*, en de Hortensia uit *China*. De ontdekking van de Kaap de Goede Hoop heeft ons de Maluwe, Geranium, enz. geleverd. De Wierook, welke uit het Koningrijk *Ades* in *Afrika* wordt aangebragt, was bij de Ouden bekend.

De Tabak, door de *Portugezen* uit *Brasil* in Europa gebragt, werd in *Frankrijk* bekend, in den jare 1559, door NICOT, *Fransch* Gezant in *Portugal*, die denzelven aan de Koningin CATHARINA DE MEDICIS aanbood; van hier de namen *herba Nicotiana* en *Koninginne-kruid*. Omtrent den zelfden tijd werd de Tabak in *Italie* gebragt door den Kardinaal SAINTE-CROIX, Nuncius te *Lisfabon*; van hier dat dezelve eenigen tijd *Sainte-Croix-kruid* genoemd werd. Doch welhaast werd het gebruik van deze plant verboden te *Rome*, *Constantinopole*, in *Rusland* en in *Perzië*. Paus URBANUS DE VIII deed de zulken in den ban, welke in de kerk tabak gebruikten; de *Turksche* Keizer, de Czaar van *Rusland* en de Koning van *Perzië* verboden het gebruik daarvan in hunne Staten op doodstraffe, of met verlies van den neus. Ongetwijfeld dienden deze verboden om den Tabak meer algemeen te doen bekend worden. In *Guyenne* en *Clairac* groeide eene voortreffelijke soort; in den *Elsas* diende dezelve welhaast tot een belangrijken tak van koophandel; de Zanggodinnen bezongen zijnen lof, en in den jare 1628 schreef RAPHAËL THORIUS een lofdicht, onder den titel van *Hymnus Tabaci*.

De Aardappels, oneigenlijk ook Pataten genoemd, kwamen uit *Amerika* in *Gallicie*, en ook in *Ierland*, werwaarts zij onmiddellijk werden overgebragt door WALTER RALEIGH. Van tijd tot tijd werden zij door geheel Europa verspreid. Het is eene der beste veroveringen, die er kunnen behaald worden; en het gunstig onthaal, welk deze wortel overal ontmoet, is eene genoegzame vergoeding voor de verachting, met welke dezelve te lang werd behandeld.

Het planten van de Meekrap in *Frankrijk* is niet zoo nieuw als sommigen denken. Reeds in den jare 1275 werd, ten aanzien der Tienden van deze plant, tusschen den Prior van *S. Denis* en eenen der Kloosterlingen een verdrag gesloten. Ook werd er sterke handel gedreven in de Weede, te *S. Denis*, alwaar nog een zeker plein den naam van *Weedemarkt* voert.

Het is bekend, dat onze meeste fijne Vruchten uit *Azië* tot ons zijn gekomen: de Abrikoos uit *Armenie*, de Perzik uit *Perzië*. Van wege hare verkoelende hoedanigheid, wordt de Perzik in *Perzië* voor een vergif gehouden, doch in onze klimaten verplant, is zij de wellust onzer tafels. De Pruimen wer-

werden ten tijde der Kruisvaarden uit *Syrië* overgebragt; de aloude Graven VAN ANJOU waren de overbrengers daarvan in hunne provincie. De Pruimen, bij den naam van *Reine-Claude* bekend, zijn haar naam verschuldigd aan de eerste Gemalin van FRANÇOIS DEN I, Dochter van LODEWIJK DEN XII. *Sardes* in *Lydië* is het vaderland van den Kastanjeboom, reeds zeer lang in *Frankrijk* bekend. De Citroenen, uit *Medië* of *Syrië* herkomstig, zijn over *Italie* in *Provence* en *Languedoc* gekomen; zoo sterk vermenigvuldigden zij aldaar, dat te *Menton*, bij *Monaco*, in de Zee-Alpen, gedurende honderd en dertien jaren, tot op de vereeniging dier stad met *Frankrijk*, een ambtenaar werd aangesteld, onder den naam van *Citroenmeester*, om het opzigt te hebben over het inzamelen en verkoopen van die vrucht, die op ruim dertig millioenen Citroenen werd gerekend. *Menton* zoude hierdoor rijk zijn geworden, indien de vorst en een zeker insekt de hoop der planters niet dikmaals verijdeld hadden. De Oranjeappelen zijn afkomstig uit *China*; wij bezitten slechts de geringste soort, die door het gemeen wordt gegeten. De Oranjeappelen, met rood vleesch, worden op *Malta* gekweekt; zij zijn hun oorsprong verschuldigd aan eenen tak, op eenen Granaatboom geënt. Het kweeken van den Oranjeboom, reeds in 1333 in *Frankrijk* in de zuidelijke provincien bekend, werd meer algemeen onder HENDRIK DEN IV, nadat die Vorst in de Tuillerien eene Oranjerie had doen aanleggen. De Oranjeboom, de *Groote Bourbon* genaamd, in de fraaije Oranjerie te *Versailles* nog heden te zien, is omtrent driehonderd jaren oud. Te *Brussel* bewaart men nog heden een aanzienlijk getal Oranjeboomen, *Isabellen* genaamd, omdat zij tijdgenooten zijn van deze Prinsesse, de Dochter van PHILIPS DEN II. De Pimpernoten zijn herkomstig uit *Indie*. De Kersen (*Cerises*) werden van *Cerasus*, in het Koningrijk *Pontus*, te *Rome* gebragt door LUCULLUS, alsmede de Noteboomen; doch de Noten zijn sints lang in *Frankrijk* bekend. De Vijgen zijn uit *Azië* naar *Rome*, en uit *Italie* naar *Provence* overgebragt, alwaar de lekkerste groeijen. De Olijven hebben den zelfden weg over *Athene* genomen. De Granaten, eindelijk, uit *Afrika* herkomstig, kwamen te *Rome*, en voorts in *Spanje*, alwaar het Koningrijk *Grenada* naar dezelve werd genoemd; van daar kwamen zij in *Frankrijk*, alwaar zij slechts in de zuidelijke provincien tieren.

De Uije, bij den naam van *Chalotte* bekend, ontleent zijnen naam van de Stad *Ascalon*, in *Syrië*, van waar hij, ten tijde der Kruisvaarden, in *Frankrijk* werd overgebragt.

De *Indische* Kastanjeboom, die in *Azië* en *Amerika* bij de *Illinezen* in het wild groeit, kwam uit het Noorden van *Azië* in *Engeland* omtrent het jaar 1550, en van daar te *Weenen*, in het jaar 1588. Een kruidkundige, BACHELIER genaamd, bragt

dien

ien van *Constantinopole* te *Parijs*, in den jare 1615, en hij werd n den tuin van *Soubise* geplant; de tweede werd in den Plantentuin in den jare 1656 geplant, en de derde in den tuin van *Luxemburg*. De boom in den Plantentuin is in het jaar 1767 gestorven; men heeft er een tak van bewaard voor de Galerij van het Museum. Later derhalve is deze boom in *Frankrijk* gekomen, dan de valsche *Acacia*, die, omtrent het jaar 1600, uit *Canada* werd gebragt door JEAN ROBIN, Hoogleeraar in de Kruidkunde.

De komst van den Moerbezieboom in *Frankrijk* wordt gesteld gebeurd te zijn onder KAREL DEN VIII; doch toen werd die boom weinig gekweekt; men maakte er geen werk van, dan alleen omdat hij tot spijze voor den zijdeworm diende. Nogtans werd op hoogen last, in den jare 1554, het planten van den Moerbezieboom bevolen: *Toulouse*, *Moulins*, *Tours*, *Mantes* en *Rosny* leiden er zich op toe, en verzamelden zijde; voor rekening van HENDRIK DEN IV werden in den tuin der Tuillerien meer dan twintigduizend boomen geplant. In den jare 1599 verbood die Koning den invoer van zijden stoffen, voor welke aan *Italie* jaarlijks over de vier millioenen gouds betaald werden. In den jare 1602 verleende hij opene brieven, om het kweeken van den Moerbezieboom aan te moedigen, en de Kerkelijke ambtenaars te vermanen om daarvan een voorbeeld te geven. 's Jaars daaraan werden er afgevaardigden in de Gemeenten van *Parijs*, *Orleans*, *Tours* en *Lion* gezonden, om kennis van zaken te nemen: zij berigtten, dat de Zijdeworm en de Moerbezieboom door geheel *Frankrijk* konden voortkomen, en bevestigden het gevoelen van OLIVIER DE SERRES, in twee geschriften, in den jare 1599 in het licht gegeven, bewerende, dat van de schors van meergenoemden boom touwwerk, en zelfs fijn linnen kan gemaakt worden (*).

De

(*) HENDRIK DE II was de eerste, die in *Frankrijk* gebreide zijden Kousen heeft gedragen; want de gewevene zijn van eene veel latere uitvinding. Door dit vertoon van pracht wilde de Vorst eere doen aan het huwelijk van zijne Zuster MARGARETA *van Frankrijk* met EMMANUEL PHILIBERT *van Savoije*. HENDRIK DE IV zond aan ELIZABETH, Koningin van *Engeland*, een paar Kousen, van het werk zijner Zijdewormen gemaakt, ten geschenke. De eerste Kousenweverij werd in den jare 1656 aangelegd in het Kasteel van *Madrid*, in het Bosch van *Boulogne*; en hetgene opmerking verdient, is, dat het eerste werktuig, waarvan men ten dien einde zich heeft bediend, hoewel zeer zamengesteld, uit de hand des uitvinders is voortgekomen in den zelfden staat van volkomenheid, hoedanig het nog heden wordt gebruikt. De uitvinding van dit werktuig heeft men te danken aan eenen *Franschman*, die, te *Parijs* geen oktrooi kunnende bekomen, hetzelve overbragt naar *Engeland*, alwaar het bewonderd en de uitvinder deftig werd beloond. Een ander *Franschman*, van *Londen* teruggekeerd, en die het werktuig had gezien, maakte te *Parijs*, door

zijn

De Botanifche Tuinen ftaan in dezelfde betrekking tot den Landbouw, als de Hoogefcholen tot de Kunften en Weten. fchappen; de eerfte werden in verfcheiden gewesten van Europa aangelegd in de zestiende, de andere in het einde der zeventiende eeuwe. *Italie* genoot de eere van het aanleggen van den eerften Botanifchen Tuin, te *Padua*, in den jare 1533. Eenige jaren daarna werden die van MEDICIS aangelegd te *Florence*, van FARNESE te *Parma*, der Hertogen VAN BRABAND te *Brusfel*, die van *Weenen*, *Salzburg* en anderen. *Parijs* had zulk eenen Tuin in den jare 1591; HOUEL leide, in den jare 1600, in dezelfde Stad, dien der Apothekers aan; de Geneesheer RICHIS DE BELLEVAL had, in den jare 1598, zulk eenen Tuin te *Montpellier* aangelegd.

De zonderlinge proef om jonge boomen uit den grond te halen, en dezelve vervolgens met de takken in den grond en de wortels in de lucht van nieuws te planten, was aan de Ouden bekend; dezelve had ten oogmerke, de verfchijnfels van den omloop der fappen waar te nemen. DUHAMEL heeft in later tijd die proef herhaald.

In de zestiende eeuw maakte men eenen aanvang met het Enten; toen reeds zag men boomen, die gelijktijdig Appelen, Noten, Druiven en Bloemen droegen. Doch de oorfprong van het Enten is onbekend; in de vereeniging van twee boomen fchijnt de natuur den menfchen daartoe den weg gebaand te hebben.

zijn geheugen en verbeeldingskracht geholpen, een volkomen gelijk weefgetouw, naar hetwelk federt alleen in *Frankrijk* en *Holland* zijn vervaardigd.

DE GODVRUCHTIGE GRIJSAARD.

De hoogbejaarde en godvreezende Man bevindt zich doorgaans ontflagen van het gewoel en de beflommeringen dezes levens; hij vestigt dikwijls bepaaldelijk zijne gedachten op de eeuwigheid; daaraan befteedt hij voor een groot gedeelte den korten tijd, welke hem nog overig is, wetende dat hij met wijde fchreden dezelve nadert; hij befchouwt den omloop van één jaar voor hem zeer uitgebreid, als zijnde niet waarfchijnlijk, dat hij zulke omloopen nog vele zien zal; ja niets is eigenaardiger en zelfs genoegelijker voor hem, dan oog en hart menigmalen naar boven te verheffen, en wegens zichzelven deze volheerlijke betuiging te kunnen doen: het gedenken aan God en Godsdienst is thans mijne voornaamste bezigheid, en daarin ftel ik mijn hoogfte vermaak; de zalige een-

eeuwigheid is mijne vurigste begeerte en mijn sterkst verlangen.

Hij, die vóór de nadering des ouderdoms en in zijne mannelijke jaren, of reeds in de dagen zijner jongelingschap, voor die gewigtige staatsverwisseling, welke wij allen, doch onzeker in welken leeftijd, ondergaan moeten, zich voorbereid en de noodige toerusting tot de eeuwigheid in 't werk gesteld heeft, zal, grijs van jaren geworden zijnde, door die eigengemaakte zielsneigingen en werkzaamheden geschikt en vatbaar zijn tot de genieting van redelijke, verhevene en regt hemelsche vermaken: de stille eenzaamheid, in welke hij zich dikwijls en gaarne geplaatst ziet, de tijdig opgedane kundigheden in hetgene den Godsdienst betreft, en de strekking van zijnen geest geven hem daartoe bijzonderlijk aanleiding, en zullen hem niet ledig doen blijven van bespiegelingen, die weinig de aandacht trekken van de genen, die te midden van het gewoel der wereld gesteld zijn en in derzelver gestadige beslommeringen rondleven, of die zich aan de zinnelijke vermakelijkheden en zoogenaamde uitspanningen derwijze verslaven en opofferen, dat zij niets, dan hetgene voor oogen is, bedenken, en bijna gevoelloos geworden zijn voor de beseffen en indrukken van genoegens, die tot 's menschen verhevene natuur en groote bestemming eigenaardig behooren.

De vrome Grijsaard verlustigt zichzelven meermalen en bij herhaling op eene godsdienstige wijze; hij verheugt zich, wat ook anderen hebbe mogen gevallen, dat de godvrucht zijn beste deel, de eeuwigheid zijn bestendig doel geweest is, dat hij zich toegelegd heeft een Christen te zijn in hart en wandel; hij beschouwt dikwijls met het verhevenste vermaak het grootheerlijke van Gods schepping; hij begeeft zich niet zelden met diepen ootmoed tot de nadrukkelijke voorstelling van de altoos aanbiddenswaardige wegen der Voorzienigheid, en in 't bijzonder laat hij zijnen geest bij niet weinige gelegenheden weiden in het overdierbare en nooit volprezene der Verlossinge, door den Eeniggeborenen en Hoogstgezegenden des Vaders den menschdomme aangebragt.

De Man van Godsdienst, den trap van hoogen ouderdom beklommen hebbende, ziet zich niet onverhoeds overvallen, wanneer hetgene in hem sterfelijk is met er daad sterft, en wanneer verdwijnt hetgene hij wist en zich menigmalen voorgesteld heeft dat voorbijgaande is en eenmaal ontwijfelbaar zeker wegvallen moet. Het stoffelijk ligchaam, 't welk hij met zich omdraagt, en zoo vele zigtbare teekenen van verandering vertoont, beschouwt hij slechts als eene schille of bast, die noodzakelijk moet verbroken worden, indien hij daarvan ontslagen zal zijn, indien hij zijne eeuwige bestemming bereiken, den dag zijner nimmer eindigende gelukzaligheid zien zal. Hij zegt dikwijls tot zichzelven: voor

mij,

mij, dit weet ik, wanneer ik op mijne jaren zie, voor mij is de verhuizing uit dit leven, de dood, kort op handen; ik zal gewisselijk binnen weinig tijds mijne oogen reeds opgeslagen hebben in de onzienlijke wereld. De stille zucht zijnes harte, het vurig verlangen zijner ziele is ook in den stond zijner godsdienstige afzondering en ernstige bepeinzing derwaarts uitgestrekt: troostrijk en krachtig verheugend is voor hem de verwachting, dat hij aldaar zamenwonen zal met zijne vrome voorzaten en waarde nakomelingen.

De Man in jaren grijs geworden, indien hij zich in het godsdienstig geloof vroegtijdig gesterkt, de godvrucht zich hebbelijk gemaakt en grooten wasdom daarin bekomen heeft, ziet den plegtigen dag van zijne eigene uitvaart onbeschroomd, ja blijmoedig te gemoet; hij heeft zich tot dezelve zoodanig voorbereid, dat hij, de beurte des stervens aan hem gekomen zijnde, zijne oogen voor al dit zigtbare gerustelijk toesluit, en zijnen geest vol vertrouwen beveelt aan God, zijnen Schepper, en Jezus, zijnen Zaligmaker. Ik weet, zal hij met eene hoorbare stemme zeggen, of, wanneer dit vermogen hem reeds ontvallen is, inwendig zich met blijdschap en verrukking herinneren; ik weet, in wien ik geloofd hebbe, en ben verzekerd, dat Hij magtig is, het mij toegelegde pand in veiligheid te bewaren. — Hij vader zijnde, en zijne kinders, door de godsdienstige opvoeding, hun gegeven, den weg des heils; het pad, 't welk ten eeuwigen leven leidt, getrouw bewandelende, zal de bedenking, dat hij hun den dierbaarsten schat; welke hun kan toegevoegd worden, nalaat, de hoogste blijdschap, de krachtigste vreugde in zijn bijna bezweken hart doen ontspringen; hij zal in dien tijd, in welken hij den meesten troost behoeft, de grootste vergenoeging, de sterkste opbeuring smaken, ja den avond des levens voor hem steeds stil, helder en bedaard vinden; hij zal zich, in het plegtige uur der scheiding en eeuwige vaarwelzegging, met het wederzien aan de andere zijde des grafs inwendig vervrolijken, en vol van hope en zalige verwachting zijn, hun namaals in de gewesten des lichts, werwaarts hij henen gaat, bij hunne behoudene aanlanding aldaar, op eene voor ons nog onbegrijpelijke wijze, te verwelkomen.

De godvruchtige Grijsaard is zoo verre van den dood te vreezen, dat hij deszelfs komste, welke voor den onbedachtzamen en zorgeloozen de koning van verschrikking is, voor hem veranderd ziet in eenen bode van de heugelijkste tijding, in eenen verkondiger van ontslag, heil en vrede, ja dat hij somwijlen, wanneer de last des ouderdoms hem zwaarlijk drukt, of wanneer hij met ernstige gepeinzen op het eeuwige leven zich bezig houdt, vol van begeerte en verlangen is, dat zijn sterfdag spoedig kome en reeds verschijne, om een einde van al zijne smart te maken, en den ingang te openen tot het gene

hem hoogst wenfchelijk en meest bekoorlijk is; befchouwende hij den dood niet als het einde van alle leven en beweging, maar als het regte begin van het ware en volmaakte leven: de dag zijnes ftervens, weet hij, is niet de laatfte dag zijnes levens, maar eigenlijk het aanbreken en de geboorte van eenen eeuwigdurenden dag, of van eenen dag, op welken nimmer avond en nacht volgt.

Voor elk opregt Christen, en dus ook voor den vromen Grijsaard, die als zoodanig fterft, verftompt het Evangelie in het uur der fcheiding geheel en al den prikkel des doods, en ontneemt het graf zijne akeligheid en verfchrikkelijk aanzien: hij roept, vol van opbeuring, kloekmoedig uit: ô Dood! waar is thans uw prikkel? ô Graf! waar is thans uwe overwinning? Gode zij dank, die mij de overwinning geeft door mijnen Heere Jezus Christus! — Verrukkend, boven alles verrukkend zijn de vooruitzigten, welke de Godsdienst zulk eenen Christen doet erlangen in zijne laatfte oogenblikken. De bewustheid van zijn geloof en deszelfs invloed op zijnen vorigen wandel is voor hem, niettegenftaande zijne gebrekkelijkheid en onvolmaaktheid, op het punt des doods eene troostvolle en krachtig verfterkende gedachte; hij verwacht niet alleen de onfterfelijkheid en is met de hope op dezelve vervuld, maar hij befchouwt zich, door de toezegging in het Evangelie gedaan, als een erfgenaam des eeuwigen levens.

. . . . . O hoog-gelukkig fterven!
In 't doodsverderf het leven niet te derven.

A. D. V.
E . . . . . .

DE HEILLOOZE GEVOLGEN VAN HET INWILLIGEN DER JEUGDIGE DRIFTEN.

Eene Engelfche Gefchiedenis.

Omtrent zeven jaren zijn er verftreken, fints ik het verzoek ontving, om bij het fterfbedde te komen van een' Vriend, aan wien ik hartelijk verknocht was, van zoo vroeg een' leeftijd, als ik in ftaat was zoodanig eene vriendfchapsverbindtenis aan te gaan. Een tooneel van dien aard moet altoos aandoenlijk wezen, maar is het bij uitftek, wanneer de hoofdperfoon een hoog geacht voorwerp is, en gereed ftaat om over te ftappen in dien nieuwen ftaat, waarvan wij ons geen denkbeeld kunnen vormen aan deze zijde des grafs.

Ik kwam ter verblijfplaatfe van den medgezel mijner jeugd en den vriend mijner meer gevorderde jaren, met een hart, geflingerd en gefchokt door die angstvolle aandoeningen, welke zulk een opontbod eigenaardig verwekken. De doodkranke voerde mij te gemoete: „ Ik heb, waarde CHARLES! „ om u gezonden, met oogmerk om aan uw toevoorzigt en „ befcherming aan te bevelen het voorwerp, mij het dier„ baarst en naast aan 't hart liggende: want, fchoon mijne „ ziekte kort geweest is, gevoel ik, dat dezelve beflisfend „ zijn zal — weinige uren levens flechts ftel ik mij voor! Be„ loof mij derhalve voor mijnen dierbaren EDWARD die vriend „ te zullen wezen, welken zijn Vader zoo dikwijls zocht; be„ loof mij de leidsman te zullen zijn van zijne jeugd, de „ regelaar van zijn gedrag, en de aansfpoorder tot die deug„ den, welke ten fieraad uws eigen levens ftrekken!"

Ik beloofde, aan de begeerte en wensch mijns Vriends te zullen voldoen, en EDWARD te behandelen met de verzochte vaderlijke genegenheid; hem op het ftelligst verzekerende, dat ik in 't houden van toevoorzigt geen onderfcheid zou maken tusfchen zijn' Zoon en mijn nog éénig overgebleven kind. — Ik was eenigzins ontfteld op het vernemen, dat er eene affpraak en gemaakte fchikking beftond met een' Koopman in *Londen*, en dat de mij aanbetrouwde kweekeling in het einde der volgende week aldaar verwacht werd; terwijl mijne eigene zaken, gevoegd bij een vrij grooten afftand van de Hoofdftad, mij buiten de mogelijkheid ftelden om met eigen oog te waken op het gedrag des Jongelings. — Ik zal een gordijn fchuiven voor het treurig tooneel, 't welk ten huize mijns Vriends volgde, dewijl ik niet voorgenomen heb een fterfbedde te befchrijven, maar eene fchilderij op te hangen van de heillooze gevolgen, te dikwijls, helaas! ontftaande uit gebrek aan bedwang.

Op het nagaan van de nalatenfchap mijns overleden Vriends, bevond ik, dat de Jongeling, mijner zorge toevertrouwd, elf duizend Ponden Sterl. ftond te erven, en dat de uitgaven, ftaande zijne minderjarigheid, ten zijnen behoeve te doen, op honderd en vijftig Ponden St. bepaald waren.

Drie weken na de begrafenis mijns Vriends wachtte ik zijn' Zoon in de Stad op; deze had thans zijn negentiende jaar bereikt. Naardemaal alles, wat het geld betrof, tusfchen den Koopman en mijn' Vriend, kort vóór diens ziekte, geregeld was, ftond mij niets anders te doen, dan een gefchikt Huisgezin te zoeken, waar ik den mij toevertrouwden Jongeling in den kost en ter woning mogt beftellen. — Dat het hem niet vergund was, ten huize zijns Patroons te verblijven, ftond mij niet aan, voorziende alle de mogelijke flechte gevolgen, welke uit gemis van dadelijk toevoorzigt konden ontftaan. Ik bood eene vermeerdering van drie honderd Ponden St. aan, in

in gevalle de Koopman hem ten zijnen huize wilde innemen. — Het antwoord op dezen voorslag klonk op dezen schorren, mij hoogst onaangenamen toon: „ Al wildet gij mij drie „ duizend Ponden St. geven, ik zou niet kunnen afgaan „ van een' regel, reeds voorlange door mij vastgesteld en „ gevolgd: want ik vind de zorge voor mijne eigene talrijke „ Familie te over genoeg: in eeniger voege verantwoordelijk „ te zijn voor de gedragingen mijner Kantoorbedienden, is „ eene taak, die ik nooit op mij zal nemen. Daarenboven, „ wanneer mijne zaken in de Stad zijn afgedaan, ga ik naar „ mijn Buitenverblijf, waar ik met uitgelezene Vrienden „ den tijd slijt." — Ik gaf hierop ten antwoord: „ Dit „ plan moge gewoonte en mode tot aanprijzing hebben; „ doch het is van dien aard, dat voegelijkheid en verstandig „ overleg het niet kunnen goedkeuren: want, terwijl gij „ het gezelschap uwer uitgelezene Vrienden Buiten geniet, „ kunnen uwe Kantoorbedienden zich alles veroorloven: ik „ zou zelfs denken, dat uwe eigene belangen gevaar loopen, „ door dezen buiten allen toevoorzigt en bedwang „ te laten."

Alles, wat ik daaromtrent aanvoerde, maakte geene verandering in zijn plan. Dewijl ik geene kennis had aan eenig Huisgezin, van 't welk ik kon denken, dat iemand kamer en kost zou willen geven, maakte ik mijne behoefte door middel van de nieuwspapieren bekend, en bezorgde EDWARD welhaast in een zeer geschikt huis.

Bij ons afscheid kwamen wij overeen, dat hij alle veertien dagen zou schrijven; aan deze afspraak voldeed EDWARD een paar maanden, wanneer hij drukte in 't midden bragt, als oorzaak van het niet stipt houden der afgesproke tijdsbepaling; en ik verbeeldde mij, dat zijne brieven duidelijke merkteekens droegen van te onvredenheid over die bepaling. — Kort daarop waren zijn brieven vol klagten over het Huisgezin, onder welks zorge en opzigt ik hem geplaatst had. Hij was mij aan met herhaalde verzoeken om mijne toestemming, dat hij zou mogen verhuizen naar die woning, waar de overige Kantoorbedienden van Mr. T. 's middags aten.

Naardemaal ik niet min bezorgd was om 's Jongelings geluk dan zijne belangen te bevorderen, gaf ik, in 't einde, mijne lang wederhouden toestemming tot die verandering van woonplaatse, dewijl ik zeer in mijn schik was met den Heer en Juffrouw, bij welke hij inwoonde, en mij beloofd hadden den Jongen Heer als een Vriend te zullen behandelen. Juist op den dag dat ik mijn' toestemming gevende brief verzonden had, ontving ik er een' van den Heer, met verzoek dat ik naar eene andere verblijfplaats voor mijn' jongen Vriend wilde omzien; teffens zulk een verhaal gevende van diens gedrag, als mij de grootste onrust baarde.

Hoe ongelegen het mij kwam, weder naar *Londen* te gaan, besloot ik den volgenden dag derwaarts te trekken, en stelde aan den mij toevertrouwden Jongeling voor, de deerlijke gevolgen, welke op de door hem aangevangene levenswijze te wachten stonden. — Bij onderzoek naar het karakter der Personen in het huis, waar hij zoo gaarne zou inwonen, bleek het mij, dat zij op een vrolijken en zeer kostbaren trant leefden, en gereedelijk duizend onvoegelijkheden over 't hoofd zagen in de bij hun inwonenden, wanneer dier middelen genoegzaam toereikten om nu en dan eenig geschenk van aanbelang te doen. — Ik verklaarde hem, op het ontvangen dezer kundschappe, dat hij nimmer in dit huis zou komen, dan alleen als gast. Ik had het geluk om iets te vernemen van eene andere Familie, waar een gezelschap, 't geen zonder opspraak was, zamenkwam. Ik wist, dat hij tegen dit huis niet kon hebben dat het te stijf en te somber was; betamelijke vrolijkheid was er aan de orde van den dag. Hier bezorgde ik mijn' Kweekeling.

Boven het geld, door zijnen Vader bestemd, zond ik hem een en andermaal een Briefje van vijf Ponden St.; dan desniettegenstaande trok hij zoo menigmaal op mij, dat ik in 't einde genoodzaakt was, betaling te weigeren. Geen volle twaalf maanden had hij daar gewoond, of ik had op nieuw het ongenoegen van te vernemen dat EDWARD moest verhuizen, daar zijn laat t'huis komen en andere ongeregeldheden het onmogelijk maakten hem langer te huisvesten.

De buitensporigst hoogloopende rekeningen werden mij door verscheide winkeliers enz. ter hand gesteld; uit eene herberg onder andere een van negen-en-vijftig P. St. Ik ontdekte daarenboven, dat hij groote geneigdheid tot het spel had, en overhelde tot elke ondeugd, helaas! thans naar de mode. Ten dien tijde naar *Londen* te reizen, was mij volstrekt ondoenlijk. Ik schreef den Heer, bij wien hij op 't kantoor was, om EDWARD een verblijf in een geschikt huis te bezorgen; dezen tevens verzoekende, hem tot eene andere levenswijze aan te manen, en over de tegenwoordig gehoudene te bestraffen.

Op mijn schrijven, over een zoo belangrijk onderwerp, kreeg ik van Mr. T. enkel ten antwoord, dat hij 't zelve aan mijn' jongen Vriend had laten lezen, die hem daarop verzekerde, dat hetgene ik ondeugden noemde, niets anders waren dan de kleine dwaasheden, der Jeugd zoo eigen. Hij voegde er nevens, dat hij, niets wetende ten laste van het Gezin, waar zijne andere Kantoorbedienden gewoon waren te eten, beschikking gemaakt had, dat EDWARD daar zijne huisvesting zou nemen. Ten slot voegde hij er bij, dat de Jongeling zeer op zijne zaken paste, en hij geloofde dat ik tegen hem vooringenomen was door verscheide vertellingen, mij ten dien aanzigte gedaan.

Dan

Dan het veelvuldig trekken op mij, en de veelvuldige rekeningen mij gezonden, waren zeker niet onder de opgevatte vooroordeelen te rangschikken, maar daadzaken. Het voldeed mij echter te vernemen dat hij op de zaken lette, en ik wilde zijne buitensporigheden aan de bedachtloosheid der Jeugd toeschrijven.

Een volgende brief van zijne hand berigtte mij zijne ongesteldheid. Ik schreef hem terstond, dat hij over zou komen, en ten mijnen huize beproeven, of de lucht van zijne geboorteplaats ook te zijner herstellinge zou dienen. — Hij kwam; dan hoe zeer was ik ontsteld op het gezigt van de verwoesting, door een losbandig leven in zijn gestel te wege gebragt! In stede van die mannelijke en rustige houding, waarmede hij het land verlaten had, en een gelaat, waarop de gezondheid gloeide, zag ik een vermagerd Jongeling, gebukt onder den last van zwakheid, met een aangezigt, 't geen op een doodshoofd geleek. Eene oorspronkelijk goede ligchaamsgesteltenis echter, gepaard met eene onthoudende levenswijze en het gebruik van gepaste geneesmiddelen, bewerkte in een half jaar zijne herstelling. Hij ging daarop weder naar dien verpestenden dampkring, waar ziekte en bederf op de jeugdige krachten azen!

Niet zelden heeft een ernstig ziekbedde eene heilzame genezing voor de ziel opgeleverd; en ik vleide mij met het denkbeeld, dat ook mijn EDWARD de gezegende uitwerksels daarvan zou ondervinden. Ik onderhield hem over zijne vorige buitensporigheden met al de zachtheid eens medelijdenden Vaders, en, op verzekering van beterschappe, beloofde ik zijne schulden te zullen betalen.

IJdele hoop! streelende, maar onvoldane verwachtingen, enkel ingeboezemd om des te erger bedrogen te worden! want op het oogenblik, dat hij naar het tooneel van buitensporigheid terug keerde, zette hij paal noch perk aan zijne verteringen. Van mij verworven hebbende, dat ik in de voldoening zijner schuldeischeren stemde, scheen hij zulks aan te merken als een vrijbrief om zich op nieuw en dieper in schulden te steken. In 't einde werd vermaaknemen en losbandig leven zijn éénig bedrijf. Herhaalde brieven van Mr. T. behelsden de bitterste klagten over EDWARDS gedrag.

Schoon ik op een vrij verren afstand van *Londen* woon, ben ik nieuwsgierig wat daar omgaat, en vervoeg mij alle morgens in het koffijhuis, om het nieuws van den dag te vernemen. Omtrent een jaar nadat mijn kweekeling weder naar *Londen* vertrokken was, vatte ik een nieuwspapier op; mijne aandacht werd getrokken door eene Bekendmaking, waarin zijn Persoon op het allernaauwkeurigst beschreven was. De aandoening, welke mij op dat oogenblik beving, is onmogelijk te beschrijven, wanneer ik las, dat de aangeduide Persoon een valsch

Briefje op een Bankier, ter waarde van vijf honderd Ponden St., gemaakt had. — Ik verliet het koffijhuis in de grootste ontroerenisse, die gedacht, doch niet beschreven kan worden. Onmiddellijk nam ik een postchais op *Londen*, en snelde daar heen. Mijn oogmerk was, een aanbod te doen ter betalinge van de som, en wat meer gevorderd mogt worden, indien de ongelukkige EDWARD de kans om te vlugten mogt bekomen hebben: maar al mijn pogen was vruchteloos: het vermoeden was zoo sterk, dat hij de aangeduide Persoon ware, dat men hem in hechtenis had genomen.

Op het oogenblik van het vernemen dezer tijding, wist ik, dat het onmogelijk ware, het lot, 't geen hem over 't hoofd hing, af te weren: ik besloot nogtans alles te beproeven, hoe weinig hoops mij toeflikkerde. Nooit zal ik vergeten de aandoeningen, welke mij bevingen, toen ik voor de deur der gevangenisse stond; met moeite stamelde ik zijn' naam uit; mijne kniën stietten tegen elkander; mijn oog verdonkerde, en mijn geheele gestel beefde. — Wanneer men hem mijn' naam bekend maakte, hoorde ik hem zeggen, dat hij van niemand kon of wilde gezien worden: dan ik was reeds tot de deur van zijne gevangenkamer doorgedrongen, en greep den ongelukkigen Jongeling in mijne bevende armen.

Een geweldige tranenvloed bragt eenige verligting toe aan de aandoeningen, door berouw en leedwezen ingeboezemd, wanneer hij, met een oogslag, die steeds in mijn geheugen zal geprent blijven, uitriep: „ ô Gij, meer dan een Vader! „ Ach! mijn beste en dierbaarste Vriend!" — „ Hoe," voer hij voort, met zijne hand op zijn voorhoofd wrijvende, „ hoe kon ik ooit verwacht hebben, u in eene zoo jammervolle plaats te zullen ontmoeten, na de wetten des lands „ geschonden, de hand des geregts getard, en het schandelijkst lot in den mond geloopen te hebben!"....

Het was toen te laat om eenigen heilzamen raad te herhalen. Ik zocht daarom de ontroerde zielsgesteltenisse te doen bedaren, echter niet door hem valsche vleijende vooruitzigten te schilderen, of de minste hope van levensbehoud te schenken. „ Indien mij vergiffenis wierd aangeboden," voerde hij mij te gemoete, toen ik hem verklaard had, dat deze niet te wachten was, „ op dit oogenblik, ik verzeker u dat ik dezelve „ zou weigeren aan te nemen; want wat is het leven voor „ hem, die zijne eer verloren heeft? — Ik moet gewis laag „ en snood van nature geweest zijn, anderzins had ik nooit „ uwen trouwen raad verworpen, of doof geweest voor uwe „ herhaalde aanmaningen. Ik was geheel bedorven! — Nogtans, Mijnheer! heb ik oogenblikken van berouw gehad; „ vele zijn de uren, van mij in tranen doorgebragt; maar ik liet „ mij te ligt door uitjouwing daarover bewegen, door de „ zoodanigen, die zich mijne Vrienden noemden. Noch tot

„ drin-

„ drinken, noch tot ſpelen voelde ik immer eenige neiging; maar „ ik werd tot beiden vervoerd, door de begeerte om te doen „ gelijk andere jonge lieden van mijne jaren deden; en wan- „ neer ik aanzienlijke ſommen gelds verloren had, deed mij „ het verlangen om het te herwinnen, nieuwe en hagchelijke „ kanſen wagen. De Fortuin ſcheen vermaak te ſcheppen om „ van mij een ſlagtoffer te maken: want ik verloor meest al- „ tijd; en daar ik mij buiten ſtaat bevond om altoos ſtipt te „ betalen, was niet alleen mijne beurs ledig, maar ik verloor „ mijn crediet. Aan zeker Heer, in het westeinde van de „ Stad, was ik ten laatſte vijfhonderd Guinjes ſchuldig. Hij „ vorderde dezelve op de dringendſte wijze; en, op het heil- „ loos oogenblik van gekwetſte eer, gaf ik hem het valſche „ Bankbriefje. — — Op het oogenblik dat ik dezen ver- „ haasten en ſlechten ſtap gedaan had, voelde ik al het ſnoo- „ de dezes bedrijfs, ſchreef u een' Brief, mijn geval ten „ volle vermeldende, en meende mij toen weg te maken. In „ de verbijstering, waarin ik was om te ontvlugten, vergat „ ik dien Brief op den post te geven; zoodat ik, in ſpijt mij- „ ner voorzorge, door de beſchikking der Voorzienigheid, „ mij blootgeſteld vind aan de verdiende ſtraffe. — Ik heb, „ Mijnheer! thans niets anders te doen, dan u te verzoeken, „ dat gij voor mij uwe gebeden opzendt tot dat genâvol „ Wezen, wiens gunstbetooningen ik zoo dikwijls misbruikt, „ doch 't welk ik, te midden van alle de ondeugden, waar- „ toe kwade voorbeelden mij vervoerden, ſteeds geëerbie- „ digd heb!"

Dit zeggende, bezweek zijne ſtem; hij borst weder in een tranenvloed uit; de mijne vloeiden niet minder, ſchoon het mij voldeed, hem in die gemoedsgeſteltenisſe te vinden. — —

Eindelijk naderde de dag, op welken zijne ellenden een einde ſtonden te nemen, en hij zijn leven zou opofferen aan de Wetten door hem overtreden; wanneer de Geregtigheid voldoening zou ontvangen voor de misdaad, en Medelijden het altaar met tranen zou beſproeijen!

Ik had herhaalde teugen gedronken uit den beker der droe- fenisſe, — Kinderen, die ik beminde, verloren, eene Echtge- noote, die ik aanbad, was mij ontrukt; ik had den Vriend mijner jeugd, den Vader van den ongelukkigen EDWARD, in 't best zijns levens ten grave begeleid! — Deze waren zware beproevingen voor een zeer aandoenlijk hart; doch zij wa- ren ligt, in vergelijking met hetgene ik toen gevoelde. Maar er is eene ſoort van ſmerten, die zoo verre alle uitdrukking tarten, dat het een bewijs van zwakheid is, de beſchrijving daarvan te ondernemen. Dit was mijn geval, op dien heil- loozen morgen, wanneer ik den Zoon van den man, dien ik hoogst geacht en meest bemind had, de ſtrafplaats zag op- treden, omringd door een ongevoeligen hoop volks, welks ge-

gefchreeuw het gevoel van fchande fcheen te verdubbelen! — Hier laat ik het gordijn vallen voor de ontknooping dezer gebeurtenisfe, die zelfs, na het verloop van tijd, mijn hart ten diepfte wondt. — Dan, mogt de Gefchiedenis van den ongelukkigen EDWARD een fchouwfpiegel wezen voor de dikwijls onbedachte en buitenfporige Jeugd!

HENDRIK DE VIERDE EN MADAME DE GUERCHEVILLE.

HENDRIK DE IV, Koning van *Frankrijk*, wiens zwak voor de fchoone kunne bekend is, blaakte in heftige liefde tot Madame DE GUERCHEVILLE, eene beroemde zedige Schoonheid. Zij floeg alle zijne aanzoeken beftendig af; en nogtans, zoo veel krachts heeft de deugd op zielen, niet geheel aan de ondeugd overgegeven, dat hij haar tot Hofdame zijner nieuwe Koninginne benoemde.

Koning HENDRIK, kort daarna in de nabuurfchap van haar Kasteel jagende, liet haar weten, dat hij 's avonds bij haar zou komen eten en zijn nachtverblijf ten haren huize nemen. — Zij deed hem ten antwoord toekomen, dat zij alle mogelijke zorge zou dragen voor het wel ontvangen en onthalen zijner Majefteit.

HENDRIK DE IV, wel voldaan over dit antwoord, kwam met den avond te *Roche Guion*; hij vond Madame DE GUERCHEVILLE, fchoon als een Engel, zeer bevallig gekleed, hem opwachtende beneden aan den trap des Kasteels, omringd door alle hare bedienden. Zij nam de kaars uit de handen van een derzelven, en geleidde den Vorst naar de fraaifte kamer van haar huis. Na eenigen tijd in een heusch en vriendelijk onderhoud met hem doorgebragt te hebben, ging zij heen. De Koning veronderftelde, dat zij op 't een of ander de noodige bevelen was gaan geven.

Kort daarop werd de avondmaaltijd opgedischt; maar zij verfcheen niet aan tafel. De Koning zond iemand tot haar af. Hij kreeg de boodfchap, dat Madame zoo even in de koets gegaan en weggereden was. Dit vernemende, liet de Koning haar achterop rijden, om de reden te vernemen, dat zij het Kasteel verlaten had.

De bode kwam terug met het antwoord: „ Een Koning behoort overal, waar hij is, meester te wezen; ik voor mij „ wensch altoos vrij te zijn, waar ik ben." — Koning HENDRIK rees 's anderen daags 's morgens vroeg op, en begaf zich naar *Parijs*, wel teleurgefteld, maar echter over de wijze der teleurftellinge voldaan.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

DE GEZELLIGE PLIGTEN DER VROUWEN.

Zij, die de Sekfe enkel als fraaije beelden aanmerken, ten fierade hier geplaatst, bezitten van derzelver hoedanigheden of ftrekkinge flechts een onvolkomen denkbeeld. Niets meer zijn zij, naar de meening van fommigen, dan fchoone bloemen, beftemd om in de eenzelvigheid der Nature eenige verfcheidenheid te brengen. Dit alles kan waarheid zijn; doch de Vrouwen behoorden door zulke oppervlakkige pligtplegingen zich dus niet om den tuin te laten leiden, die, terwijl zij fchijnen te vleijen, de fekfe flechts verlagen. Te velen worden er reeds gevonden, die, met de bekoring van flechts één zintuig zich vergenoegende, van alle andere bemoeijing, behalve die van aan de oogen te behagen, fchijnen te hebben afgezien.

Tot geheel andere oogmerken, intusfchen, werden de Vrouwen beftemd; tot een veel edeler doel werden zij voorzeker gefchapen, dan om alleen eene voorbijgaande vertooning te maken. Hare bevalligheden zijn flechts de aankondigingen van veel meer bekorende hoedanigheden. Alle deze onder de fchoonheid te bevatten, is zoo veel als haar te verlagen, en met hare afbeeldingen haar in den zelfden rang te plaatfen. Zij, die alleenlijk fchoon zijn, mogen in een gezelligen kring fchitteren; doch iets meer dan fchoonheid wordt er vereischt, om eene Vrouw gelukkig te maken voor haarzelve, en aangenaam voor die met haar verkeeren.

Onder redelijke wezens behoorde de gezellige verkeering zich niet enkel te bepalen tot de voorftelling van den perfoon, of tot de beuzelachtige ftatelijkheden, door veinzerij of trotsheid ingevoerd; alle verkeering, die niet ten oogmerke heeft ons beter te maken, maakt

ons flechter. Indien de Vrouwen, die de geest der gezellige verkeeringe met regt verdienen genoemd te worden, met hare perfoonlijke bevalligheden een geoefend verftand en welgefteld hart zamenpaarden, zijzelve niet flechts, maar ook hare bewonderaars, zouden, zoo doende, de navolgers der deugd worden; en, gelijk zij haren geest tot deszelfs bevoegde hoogte opvoerden, zouden er de Mannen naar evenredigheid te beter door worden.

De heerfchappij der fchoonheid, die zij bezitten, werd haar flechts ten nutte des menschdoms in 't algemeen gegeven. De Man, tot ondernemingen, welke dapperheid vorderen, geboren, bezit eigenaardig eene zekere ruwheid in zijn geftel, welke de andere fekfe alleen in ftaat is te temperen. De vrouwelijke manieren, niet minder dan hare bevalligheden, bezitten iets, 't welk des mans onbefuisde driften bedwingt, en die onftuimigheden in zijne ziel tot bedaren brengt, die anders te hevig zouden kunnen worden, om zich onder bedwang te laten brengen.

Wierd de Man buiten de verkeering der Vrouwen gefloten, een geheel ander fchepfel zoude hij wel fpoedig worden dan hij nu is. De zorge, die hij draagt, om bij haar in gunst te ftaan, befchaaft en verzacht de ruwheid zijner geaardheid. De blijgeestigheid der fchoone fekfe dient tot een tegenwigt voor des mans ernsthaftigheid; en niet flechts minder gelukkig, maar ook minder volmaakt zoude hij zijn zonder deze gemengde verkeering.

Hij, die voor de zoetigheden der verkeeringe met Vrouwen ongevoelig is, is zelden een vriend van het menschdom; zulk eene onmeegaande hardvochtigheid behoudt hij in zijn gedrag, als zelfs zijne deugden gevaarlijk maakt. Nooit zouden de groote hoedanigheden van KAREL DEN XII de rust van Europa geftoord hebben, indien die Vorst meer omgangs had gehad met Vrouwen, die alleen in ftaat waren om de woestheid zijner natuurlijke geaardheid te verzachten.

Indien aldus de Mannen hunne meer befchaafde deugden aan de andere fekfe zijn verfchuldigd, de Vrouwen, daarentegen, hebben den omgang met Mannen noodig, om hare geaardheid te doen fchitteren, en dezelve uit eenen ftaat van vadzige verwaarloozinge op te wekken, aan welken zij zich zouden kunnen overgeven, indien

zij door eene natuurlijke zucht om te behagen niet genoopt wierden. Deze zucht verhoogt de schoonheid harer gelaatstrekken, de bevalligheid van haren gang en de liefstaligheid harer stemme.

't Zij sprekende, wandelende of lagchende, schijnen de Vrouwen onder den invloed te staan van eene andere achtgevinge dan alleen op zichzelve; waaruit wij mogen besluiten, dat het, in zekeren zin, de Man is, die zelf aan de schoonheid bevalligheden bijzet, en het meesterstuk der nature verhoogt.

't Is aldus dat de sekfen zich behoorden toe te leggen om over en weder elkander te volmaken. De mannelijke moed der eene wordt door de toegevende zachtheid der andere getemperd, die, op hare beurt, eene zekere mate van standvastigheid van dien moed overneemt, welken zij moet beteugelen. De denkbeelden der Mannen nemen in de gemengde verkeering eene bevalliger buigzaamheid aan, terwijl die der Vrouwen alle hare ligtzinnigheid en veranderlijkheid verliezen. De onderscheidene hoedanigheden van beiden wegen aldus elkander op; en uit dit mengsel ontstaat eene gelukkige eensgezindheid, welke beiden eenen hooger graad van volmaaktheid doet bereiken.

Het verschil, welk men tusschen de verstandsvermogens der sekfen ontwaar wordt, zou men mogen vergelijken bij 't gene wij tusschen hare stemmen bemerken; veeleer behoort het eene liefelijke welluidendheid dan een knarsend wangeluid voort te brengen. Indien de Mannen te veel gezetheids op hunne gevoelens bezitten, het dient alleenlijk om met de zulke te meer overeen te stemmen, die in een ander uiterste van kieschheid loopen. Doch de eene sekse werd nooit bestemd om de andere te onderdrukken. Eensgezindheid tusschen haar doet hare voordeelen wederkeerig worden; en de belagchelijke geschillen over de meerderheid zijn beleedigende voor de natuur, en eene ondankbare vergelding van hare weldadigheid.

De sekfen werden bestemd om vrienden, niet om wedijveraars te zijn, om nu niet te spreken van over en weder den meester te spelen. Elkander in slavernij te brengen, is een misbruik van magt; en de verkeering van 't gene zij meest bekoorlijks bezit te berooven, is zoo veel, als haar beestachtig onstuimig, of beuzelachtig smakeloos te maken.

De bewoners van het Oosten, eene dierlijke drift met een onverlicht verstand zamenparende, beschouwen de schoone sekse als eene gevaarlijke mededingster, tegen welke alle middelen van zelfverdedigingе moeten te werk gesteld worden. Uit vreeze van zelven te zullen gevangen genomen worden, houden zij haar opgesloten. Zij verbeelden zich, dat eene Vrouw te beminnen, in kracht zoo veel beteekent als haar slaaf te worden.

Van hunne eigen jaloersche dwingelandije zijn deze heerschzuchtige meesters de eerste slagtoffers geworden. Tot het leiden van een afgezonderd en zorgvol leven, te midden van hunne schoone slavinnen, gedoemd, hebben zij verstandelijk gevoel vruchteloos gezocht. Verstandelijke vermaken worden alleen gevonden alwaar vrijheid heerscht, en vlieden die verkeering, welke op de wetten zulk eener onregtvaardige ondergeschiktheid is gebouwd. Deze lieden zouden het mangel aan kieschheid door ongeoorlofde vrijheden wel willen vergoeden; doch dit verdrukt slechts hunne rede, en dient tot ontluisteringe van de vermogens, door de natuur hun geschonken.

Vele moeite kostte het, indedaad, in de dagen der Ridderschap, de gunst der Vrouwen te verwerven, wanneer de Mannen, om haren goedkeurenden oogslag, en, ten blijke daarvan, een Lint te verkrijgen, de grootste gevaren, en dikmaals hun leven, in de Tournooispelen waagden. Minder moeite is er thans aan vast, om der goede gunste der bevallige sekse zich in te dringen. Onversaagdheid, of grootheid van ziel, is nu niet meer het middel, om de gelukkige gunstelingen der schoone sekse te worden; oppassende believing, losse pligtplegingen en slaafsche nabootsing zijn genoeg, om de goedkeuring der gebrekkig oordeelende schoonheid te verwerven. De Vrouwen, zich in aanhoudende verstrooijing toegevende, voor welke zij niet bestemd zijn, hebben eene driftige zucht voor beuzelingen zich aangewend, en zotskappen in derzelver dwaasheid versterkt, door hen met hare bescherming te verwaardigen. Tot zoo verre hebben zij de Mannen weggesleept om harer grilligheden ten dienste te staan, dat beider aandacht bij de zelfde verwijfde ligtzinnigheden zich geheel en al schijnt te bepalen. De tegenstelling, door de natuur verordend, wordt niet meer gehandhaafd, en de beide sekſen vinden over en weder in elkander niets

anders, dan eene teederheid, onbekwaam om elkanders gebreken te verbeteren.

De Vrouwen zijn thans eene soort van bezielde afgoden geworden, wier daden hare aanbidders geleerd hebben na te bootsen. Met ruime handen heeft men haar den wierook der vleijerije toegezwaaid, voor welken hare deugd maar al te dikmaals ten loon diende. Den hemel heeft men in hare oogen gevonden; leven en dood worden in hare handen gesteld; en alle de kracht der welsprekendheid heeft men uitgeput, tot het doen voortduren van deze belagchelijke afgoderije, welke alleenlijk dient, om haar, omtrent welke dezelve wordt geoefend, te slechter te maken. De ondeugd groeit aan, en dreigt zelfs de gezellige verkeering. Het hart gevormd, noch de gevoelens van haar, wien wij trachten te behagen, geleid hebbende, is deze zucht verderfelijk geworden, en hare bevalligheden dienen alleenlijk om ons te bederven.

Dat dan de Vrouwen die trouwelooze aanbiddingen verachten, welke het verderf van hare sekse, en eene oneere voor de andere zijn. Geschapen als zij zijn om bemind te worden, en het vermaak eener geregelde verkeeringe uit te maken, laten zij haren tijd niet spillen in die valsche onstuimige vermaken, noch hare uren kwisten in het gezelschap van dat ijdelzinnig slag van Mannen, die haar telkens nahunkeren. Hare bekoorlijkheden, omdat ze zeldzamer worden ten toon gespreid, zullen daarom niet te minder indruks maken. Onder de bewoners van het Oosten zoude ik, indedaad, niet willen leven, die hunne Vrouwen buiten de verkeering sluiten; doch tevens ben ik niet vreemd van de gedachte, dat het met de zedigheid der sekse beter zou strooken, minder gezien te worden dan nu het geval is. Zij behoorden de schaduw te zoeken, en niet aan het oog van elkeen' zich te vertoonen. Dusdoende, zou haar gezelschap uitgelezener vermaak geven, en duurzamer uitwerking hebben.

In het gewoel der wereld worden de zeden ligtst bedorven; en ik zou der schoone sekse raden, hetzelve te vermijden, even als zij zich voor eene besmettende lucht wachten. Ten haren, zoo wel als ten onzen voordeele, intusschen, zou het dienen, dat zij in alle stille, uitgezochte gezelschappen zich lieten vinden. Voor beide sekfen zou de deugd er hare rekening bij vinden.

den. Het verstand der Mannen zou aldaar, zonder ontzenuwd te worden, beschaafd worden; en de schoonheid zou aldaar die begaafdheden zich eigen maken, die de hare zouden doen toenemen, en op anderen een duurzamen indruk maken.

De Vrouwen kunnen als de ziel der gezellige verkeeringe worden aangemerkt, en haar zulk eene gedaante, als zij willen, doen aannemen. Veranderingen vallen er voor ten Hove, naar gelange van het karakter der Vrouwen, die er 't meest schitteren. Zij zijn niet slechts het schitterend sieraad der verkeeringe, maar als het eerste beweegrad, hetwelk alle de overige deelen des werktuigs in beweging brengt. Het bewind van zaken en de onderscheidene regeringsposten zijn wel in de handen van Mannen; doch deze schikking dient alleenlijk ten bewijze van de meerderheid der schoone sekse. Wij allen worden meer door drift dan door de rede bestuurd; en, in welke handen de magt ook geplaatst zij, dezelve staat altijd ter beschikkinge van de zulken, die wij beminnen. Ik weet niet of dit eene zwakheid zij; dit zoo zijnde, is zij evenwel op de natuur gegrond. De Mannen mogen regeren, de Vrouwen evenwel gebieden; en daar de eersten met de zinnebeelden van magt bekleed zijn, zijn zij meestal niets meer dan eene soort van tweede oorzaken, en ontvangen alleen haren aandrang ter werkinge van de laatsten.

Geen gebrek is de kracht der schoonheid, indien hare bezitters de kunst verstaan om die ten meesten voordeele te doen dienen. Indien zij dezelve slechts in haren voegzamen kring deden werken, zouden zij zoo wel voor zichzelve als voor anderen tot nutte leden der zamenlevinge kunnen verstrekken. De schoone sekse is met eene vlugheid begaafd, door welke zij oogenblikkelijk dingen bevat, die de mannen ontsnappen; dikmaals is zij voor dezelfde dapperheid vatbaar, die den kloeksten held bezielt. Dikmaals steeg een Land ten hoogsten top van glorie, wanneer het onder vrouwelijk bewind stond. Bij ongeluk hebben de Vrouwen geen gevoel van haar eigen vermogen. Nutteloos leggen zij haar geheele leven aan beuzelachtige schoonheid te koste, tot welke zij niets kunnen toevoegen, en doen geene moeite om verstandsvermogens aan te kweeken, in staat om de schoonste indrukfels te ontvangen. Haren jongsten zucht lozen zij, niet zoo zeer om het verlies van het leven, als om

om het verlies van hare schoonheid. Gelukkig waren zij, indien zij konden overtuigd worden; dat dán alleen de schoonheid eene duurzame opmerking trekt, wanneer zij met een geoefend verstand gepaard gaat. Zelden heeft de Natuur schoonheid dan tot heilzame doeleinden geschonken. Welsmakend zijn gemeenlijk de vruchten, naar gelange van de levendigheid van kleur en wasem. Een schoon mensch, door ondeugd vermaard, schijnt, derhalve, een wonderverschijnsel in de natuur, of een opstand tegen hare grondregelen te zijn.

Indien de Vrouwen zichzelve op prijs wisten te schatten, nimmer zouden zij gestadig in den zelfden kring van dwaasheden rondloopen, in welken wij haar zich telkens zien bewegen. Wanneer zij van hare eigen bekwaamheden een zoo laag denkbeeld hebben opgevat, zullen weinige zich tot den rang verheffen, in welken zij oorspronkelijk geplaatst werden. Zullen wij daden van edelmoedigheid verrigten, dan behooren wij onszelven eene voegzame achting toe te dragen; en, terwijl wij anderen behulpzaam zijn, het uit een beginsel te doen van bewustheid van eigen waarde. Het verstand, eigenlijk gesproken, bepaalt zich niet tot de sekse; tot de nuttigste doeleinden behoorde deze waarheid bij herhaling te worden ingeprent.

Laat dan de schoone sekse aangaande hare voorregten en haar vermogen behoorlijk onderrigt worden. Dikmaals gaven ons de Vrouwen voorbeelden van de verhevenste deugden; voorbeelden, te krachtiger, naar gelange zij ons ongevoelig ter navolginge uitlokken. De Mannen zijn altoos zoo als hunne schoone wederhelften willen hebben dat zij zijn zouden. Het staat in hare magt, de verkeering van ondeugd tot deugd te neigen, en aan het menschdom de gedaante te geven, die zij willen dat het zal aannemen.

De noodzakelijkste deugd, en die aan eene Vrouwe den meesten invloed geeft, is de zedigheid. Zoodanig eenen invloed oefent die beminnelijke hoedanigheid op de trekken van haar gelaat, op hare houding en op haren geest, dat, waar deze ontbreekt, alles ons aanstoot geeft. Zij maakt het punt van eere uit bij de Vrouwen, gelijk moed en kracht van denkvermogen het bij de andere sekse doet. Gelijk het tot heil der zamenlevinge wordt vereischt, dat de Mannen met dapperheid

begaafd zijn, om zich tegen aanvallen van buiten te verdedigen, even noodig is het, dat de Vrouw zedigheid bezitte, om de zamenleving binnenshuis vreedzaam en belangrijk te maken.

Onze voorzaten, wien niet minder gezond verstand dan hunnen nakomelingen was ten deel gevallen, rangschikten alle andere deugden onder eene van deze twee beiden: dapperheid bij den Man, en kuischheid bij de Vrouw. De Ridder velt zijnen kampioen; de Vrouw wederstaat den toeleg op hare eerbaarheid!

Van het punt van eere bij de Mannen te spreken, behoort tot mijn plan niet; doch in de schoone sekse wordt het met regt in de kuischheid gesteld. Mangel aan deze deugd doet alle de overige verdwijnen. Wanneer eene Vrouw de palen dezer deugd eens is te buiten gegaan, laat zich bijkans geene buitensporigheid denken, voor welke zij niet vatbaar is. Gelukkig, indedaad, dat, onder ons, het getal van deze gering is, in vergelijking van de zulke, die op hare eere zijn gesteld! Zucht tot kuischheid schijnt dezer schoone wederhelft der scheppinge te zijn aangeboren; en 't is niet dan na herhaalde overtredingen, dat dit dierbaar instinkt geheel kan vernietigd worden. Zij, die hare eere verzaakt hebben, verdienen niet meer onder de sekse gerangschikt te worden, als hebbende de voornaamste vrouwelijke deugd vaarwel gezegd; van haar mag men verwachten, indien zij niet reeds in dat geval zijn, dat zij welhaast elke andere deugd zullen verliezen.

Elke hoedanigheid of begaafdheid eener Vrouwe behoorde het merk van eerbaarheid te dragen: vernuft, vrolijkheid, boert, alles behoorde onder het bewind te staan van vrouwelijke welvoegelijkheid; en alwat van vinnigheid het kenmerk vertoont, behoorde zorgvuldig vermijd te worden. Het is de ware glorie der Vrouwen, dat van haar weinig wordt gesproken; zijnde hierin het tegengestelde der Mannen, die in 't openbaar hunne taak volvoeren. De Vrouwen, indien ik zoo moge spreken, behoorden achter het gordijn hare rol te spelen; nimmer behoeven zij aan 's volks lof of laster zich bloot te geven, uitgezonderd wanneer bijzondere omstandigheden het in 't openbaar verschijnen noodzakelijk maken; en wanneer dit gebeurt, behoeven zij, in het volvoeren van haar werk, voor de uitstekendsten onder de Mannen niet onder te doen. HYPATIA, PULCHERIA,

RIA, SOPHIA, ATHENAIS, MARGARETA VAN VALDEMAR, BLANCHE *van Kastilie*, ELIZABETH *van Engeland*, en meer andere Vrouwen, bezaten allen eene grondige kennis van de Regeringskunde, en sommigen van haar herstelden de misslagen van Voorgaande Vorsten. CATHARINA, de Gemalin van Koning JAN *van Navarre*, moet hare eigen meerderheid diep gevoeld hebben, toen zij tot haren Gemaal zeide, dat, indien hij CATHARINA, en zij JAN geboren geweest ware, zij nooit *Navarre* zouden verloren hebben.

Weinig bedrevenheids in de Geschiedenis is er noodig, om zich voorbeelden van kloekmoedigheid bij de sekse te herinneren. Te *Rome* zien wij eene CLELIA te paard den Tiber overzwemmen, te midden van een hagelbui van pijlen, op haar geworpen om hare vlugt te beletten. Toen die stad onder het gezag der Tienmannen bezweek, had de dochter van HORTENSIUS moeds genoeg, zonder eenige andere hulp, met ware welsprekendheid ter verdedevinge van hare landgenooten in de bres te springen. Toen een dwingeland van twee lieden hoorde verhalen, van wien openlijk werd gezegd, dat zij gelukkiger dan hij waren, en besloten had, door een wreeden dood een einde te maken aan hun geluk, greep ARRIA (zoo heette de echtgenoote des benijden mans) moediglijk den dolk, en, eerst haarzelve het hart doorstooten hebbende, bood zij dien haren echtgenoot PÆTUS aan, zeggende: „PÆTUS! het doet „niet zeer."

Mevrouw VILACERSÉ, om nu van andere voorbeelden uit de Oudheid te zwijgen, vertoonde in hare jongste oogenblikken eene verhevenheid van ziel, waarvan men in de registers der Koningen zeldzaam de weêrgaê vindt. In den bloei der jeugd en schoonheid, lag zij, door den misslag haars wondheelers, die, in stede van eene bloed-, haar eene slagader had geopend, op hare legerstede, met den dood worstelende. „Ik beschouw u niet," zoo sprak zij, „als iemand, wiens misslag mij het leven „heeft gekost, maar als eenen weldoener, die mijne „intrede in de gelukzalige onsterfelijkheid heeft bespoe„digd. Maar, vermits er de wereld misschien anders „over zal oordeelen, heb ik in mijnen uitersten wil „zorge gedragen, dat gij buiten uw beroep rijkelijk „kunt bestaan."

Dusdanig eene verhevenheid van ziel wordt niet in

 een

een oogenblik verkregen; zij moet het gevolg zijn van eene lang aanhoudende deugdsbetrachtinge; en het leven van zulk eene Vrouwe zou overvloediger lessen van gedrag kunnen opleveren, dan alle de veldslagen en zegepralen der dapperste Helden.

Om kort te gaan; eene Vrouw mag het meesterstuk der Scheppinge genoemd worden; doch daaraan kan niet geacht worden de laatste hand gelegd te zijn, indien er eenig gebrek in de ziel plaats grijpe. Tot het verkrijgen van zielsbegaafdheden, en niet om in beuzelachtige kleedertooisels uit te munten, behoorde de eerzucht der sekse gerigt te zijn. Wanneer schoonheid met wezenlijke verdienste gaat gepaard, dan, indedaad, wordt aan de schilderij de laatste hand gelegd. De deugd doet de schoonheid te helderder schitteren, en de schoonheid zet haar een nieuwen luister bij, die voor het menschelijk oog zigtbaar schijnt te worden in den persoon eener Vrouwe, die beminnelijk en verstandig tevens is.

WAARNEMINGEN, AANGAANDE DE GROOTE NUTTIGHEID VAN DEN BELLADONNA-WORTEL IN DEN KINKHOEST. Door den Hofraad WIDEMANN, te *Eichstädt*.

Veelmalen had ik het genoegen, bezwaarlijke aanvallen van Kinkhoest, met de Belladonna, volgens de manier van den Hofraad SCHAEFER gebruikt, voorspoedig en snel te genezen; gelijk de volgende Waarnemingen, uit ontelbare meerdere van dien aard gekozen, kunnen toonen.

In het Voorjaar van 1803, wanneer deze ziekte zeer menigvuldig voorkwam, gaf ik aan een Meisje van zes jaren, hetwelk geweldig door dezen hoest, met brakingen enz. gekweld was, het poeder des Belladonna-wortels, driemalen 's daags tot vijf greinen, met suiker. Door deze, anderzins ongewoon groote gifte der Belladonna, ontstonden niet alleen geene kwade toevallen, maar reeds na verloop van twee dagen hielden de geweldige brakingen op; terwijl de hoest zoodanig verminderde, dat dezelve, bij dag, bijna verdwenen was, en zich slechts somwijlen, bij nacht, met groote tusschen-

ruim-

ruimten, openbaarde. Hierom liet ik nu vervolgens, alleen 's morgens en 's avonds, bij het slapengaan, eene gifte nemen; doch bepaalde mij, van wegen de aanhoudende beterschap, na verloop van vier dagen, alleen tot de avondgifte. Duidelijk bleek nu het nut, 't geen de Belladonna gedaan had; want de ziekte keerde eerlang weder, bijna met haar vorig geweld. Hierom gaf ik wederom twee giften op ieder dag; hetgeen ten gevolge had, dat de ziekte, na verloop van acht dagen, geheel was verdwenen.

Een ander Meisje van drie jaren was door deze kwaal reeds veertien dagen lang gekweld geweest, en wel in den geweldigsten graad, met zwaar braken enz. Morgens en avonds gaf men haar vijf greinen Belladonna-wortel, door welks eerste gifte het braken reeds ophield, terwijl de hoest aanmerkelijk verminderde. In het vervolg nam de zieke nog twaalf poedertjes, onder welker gebruik de kwaal zoodanig afnam, dat er geene geneesmiddelen meer noodig waren.

Nog een ander Meisje, voor hetwelk ik het ergste vreesde, omdat het, in den geringen ouderdom van zes jaren, reeds tweemalen een uitterenden slijmhoest had gehad, werd, door die zelfde algemeene besmetting, zeer geweldig aangetast, en ontlastte een zeer overvloedig geel slijm. Aanstonds gaf ik haar het Belladonna-poeder, dagelijks drie keeren, tot 5 greinen, en voegde, bij ieder gifte, van wegen de voormelde complicatie, 8 greinen Benzoëbloemen. Alle avonden bekwam het kind eene aanmerkelijke hitte, met een blaauw aangezigt; welke toevallen eerst na verloop van vijf dagen verdwenen. Doch de zware hoest hield nog aan, en verminderde eerst na verloop van acht dagen, waarna dezelve ook allengskens verdween.

De in het laatst geval waargenomene hitte, met een blaauwrood aangezigt, welke blaauwheid zich somwijlen over het geheel ligchaam uitbreidde, werd menigmalen bij de kinderen, die aan den Kinkhoest sukkelden, waargenomen, wanneer men hun de Belladonna liet gebruiken; gelijk de Hofraad SCHAEFER ook reeds had opgemerkt. Dit verschijnsel was eene waarschuwing voor den Geneesheer, dat, zoo de gifte der Belladonna niet reeds te groot was, dezelve ten minste nu niet behoorde vermeerderd te worden. Het komt ook hier, gelijk in alle gevallen, op de eigendommelijke geaardheid der Aandoen-

doenlijkheid (*Incitabilitas*) aan, om de best pasfende gave van een zoo werkzaam Geneesmiddel te kunnen bepalen.

Dus werd een Kind van drie jaren, door het gebruik van één, ja van een half grein, zoo geweldig verhit en aangedaan, dat ik met het gebruik des middels moest ophouden.

Een ander Kind van één jaar bekwam, door alle twee uren een vierde van een grein te nemen, de vermelde hitte en blaauwroode kleur; terwijl zich bij een derde Kind, door tweemalen 's daags maar een vierde van een grein te nemen, dezelfde toevallen openbaarden. Bij het eerfte Kind verdween die hitte enz., nadat men gedurende vijf dagen met het middel had aangehouden; doch bij het laatfte moest men de gift, nog onder een vierde van een grein, verminderen.

In zoodanige gevallen, in welke ik de Belladonna in giften, kleiner dan van een grein, moest geven, fchreef ik dezelve, eveneens als de Heer SCHAEFER, in een Aftrekfel voor, hetwelk ik, met gepaste Wateren en Stropen gemengd, van tijd tot tijd, lepelswijze, of met eijerlepels, liet gebruiken, om de 2 of 3 uren.

Bij het gebruik der Belladonna verzuimde ik echter de overige geneesmiddelen niet, naarmate dezelve werden aangewezen. Veel gebruik maakte ik dus van Braakmiddelen en van Koortsbast. De Tinctuur van Spaanfche Vliegen voldeed mij, volgens de aanwijzingen van HUFELAND, ook dikwijls zeer wel, in langdurige hoesten; doch de Middelen, door den Heer VOGLER, in het XVde Deel van het *Journal* van HUFELAND, als fteeds voldoende, aangeprezen, fchoon door mij bij vele Kinderen gebruikt, hebben geene de minfte uitwerking gedaan. De Zinkbloemen deden zekerlijk meerder nut; doch de Belladonna overtrof alle andere hulpmiddelen in werkzaamheid.

Het is voorzeker aanmerkelijk, dat, niettegenftaande een zoo prikkelend narcotisch middel, in zulke groote giften, aan kleine Kinderen werd gegeven, daardoor geene nadeelige uitwerkfelen, en zelfs niet eens de gewone verfchijnfelen, werden verwekt; terwijl er daarentegen dagelijks beterfchap werd befpeurd. Edoch, wanneer wij in aanmerking nemen, dat, door de hevigheid der ftuipachtige aanvallen van den Kinkhoest, het

bui-

buitendien zoo zwak werkingsvermogen der kinderlijke ligchamen nog meer verzwakt wordt, zoo kan ons het achterblijven eener algemeene ſterkere terugwerking der gezamenlijke bewerktuiging niet meer verwonderlijk ſchijnen: en er blijft ons niets anders over, dan de aangename opmerking der qualitative verandering, welke dit middel, in de beleedigde gevoeligheid van het zenuwgeſtel, ten voordeele der gezondheid, te wege brengt.

Om eindelijk nog nader te betoogen, dat de door mij gebruikte Belladonna-wortel geen krachteloos geneesmiddel was, gelijk mogelijk, uit de ruime giften van denzelven, vermoed zou kunnen worden, zal ik nog een verhaal van het volgend geval hier bijvoegen.

Door het vochtig en koud weder, hetwelk gedurende deze Kinkhoest-beſmetting heerschte, werd een Jongetje van vier jaren door eene, met dien hoest niets gemeens hebbende, Verkoudheidskoorts aangevallen. Daarvan, in den beginne, niet overtuigd, en vreezende, dat de hier aanwezende hoest van een kinkhoestigen aard zou kunnen worden, oordeelde ik het veiligst, ook hier de werking der Belladonna, al ware het maar als een Voorbehoedmiddel, te beproeven. Ik gaf hierom aan dit Kind een lepel vol eener Belladonna-Mixtuur, die, in deze gifte, ongeveer de kracht van een grein zal hebben bezeten. Terſtond daarop volgden donkerroode vlekken in het aangezigt, die wel naar Scharlakenkoorts-vlekken geleken, met eene vermeerderde volheid in den polsſlag. Na verloop van twee uren herhaalde ik dezelfde gifte, waardoor de uitſlag vermeerderd werd en zich over de geheele huid uitbreidde. Teffens werd de pols kleiner en rasſcher, en de ademhaling bezwaarlijker; waarop een heftiger en langer durende aanval van hoest, dan tot hiertoe plaats had gehad, volgde, die teffens met brakingen verzeld ging. Wat later werd het Kind ijlhoofdig, zag dingen, die niet aanwezende waren, en gaf blijken van eene verhoogde kracht van geheugen, waardoor het zich dingen herinnerde, die lang vergeten waren; al hetwelk plaats had met verwijderde pupillen, en met wrijven aan den neus. Kortom, ik zag hier ſterker, dan mij lief was, den geheelen omvang van de prikkelend-narcotiſche werking der Belladonna. In den namiddag waren deze toevallen op zijn ergst, en verminderden tegen den nacht. Ondertusſchen had men, ge-

du-

durende den geheelen volgenden dag; nog werks genoeg, om dit Kind, door verzachtende en openende middelen, uit zijn' door konst verergerden toestand te redden.

LEVENSGESCHIEDENIS DES DICHTERS TORQUATO TASSO.

[Grootendeels volgens GIOVANNI BATTISTA MANSO (*).]

TORQUATO TASSO, een der verdienstelijkste en wijdstberoemde *Italiaansche* Dichters, stamde af uit het doorluchtig Huis der TORRIGIANI, Heeren van *Bergamo*, *Milaan* en verscheide andere Steden in *Lombardije*. De *Torrigiani*, door de *Visconti* uitgedreven, zetteden zich neder tusschen *Bergamo* en *Como*, in het gunstigste gedeelte van het gebergte *Tasso*, van 't welk zij den naam ontleenden. Deze Familie hield zich door verbindtenissen staande, tot den tijd van BERNARDO TASSO, wiens Moeder uit den Huize van *Cornaro* afstamde.

De staat van BERNARDO, de Vader van den Dichter TASSO, was geenszins evenredig aan zijne afkomst; dan dit gebrek aan middelen werd eenigermate vergoed door rijkdom van verstandsververmogens. Diens werken, in dicht en ondicht, worden vermeld als gedenkteekens van zijn vernuft; en zijne verknochtheid aan FERRANTE VAN SANSEVERINO, Prins van *Salerno*, aan wien hij zich geheel verbonden had, geregtigde hem tot de hoogachting van elk braaf man. Deze Prins had hem tot zijn' Geheimschrijver aangesteld, en met zich naar *Napels* genomen, waar BERNARDO zich nederzette en in huwelijk trad met PORTIA DI ROSSI, uit eene der doorluchtigste Familien dier Stad afstammende.

PORTIA was zes maanden zwanger, wanneer zij door ha-

(*) MANSO was een *Napolitaan*, Heer van *Bisaccio* en *Pianca*, een Boezemvriend van TASSO. Hij bezat eene menigte van de papieren diens Dichters, en was oog- en oorgetuige van verscheide bijzonderheden, door hem vermeld. Van dezen heeft Mr. HOOLE, die *Jeruzalem verlost* in 't *Engelsch* vertaalde, het voornaamste ontleend.

hare Zuster HIPPOLITA naar *Sorrento* uitgenoodigd werd, om bij haar een bezoek af te leggen. BERNARDO vergezelde zijne Echtgenoote derwaarts. Te dezer plaatse verloste PORTIA van een' Zoon, op den elfden van Lentemaand des jaars 1544. Het Kind werd eenige dagen later gedoopt in de Hoofdkerk van *Sorrento*, en ontving den naam van TORQUATO. BERNARDO en PORTIA keerden, kort daarna, weder naar *Napels* met den kleinen TASSO. De eer van dezen ter Geboorteplaats gestrekt te hebben, werd naderhand door verscheide Steden elkander betwist, even gelijk men dong naar de eere van HOMERUS ter wiege en bakermat gestrekt te hebben: dan het schijnt eene uitgemaakte zaak te wezen, dat *Sorrento* TASSO's geboorteplaats was.

De Geschiedschrijvers verhalen ongeloofelijke dingen van TASSO's vroeg ontluikend en veelbelovend verstand. Zij vermelden, dat hij, zes maanden oud zijnde, niet alleen sprak en zijne woorden duidelijk en onderscheiden uitbragt, maar dat hij dacht, redenkavelde, zijne behoeften te kennen gaf, en op gedane wragen antwoordde; in zijne woorden was niets kinderachtigs, behalve den toon zijner stemme; zeldzaam lachte of schreide dit kind, en het gaf in dien vroegen leeftijd reeds teekens van die bedaardheid en evenmatigheid van gesteltenisse, welke hem, in zijne volgende ongelukkige lotgevallen, zoo wonderwel te stade kwam.

TASSO drie jaren bereikt hebbende, vond zich zijn Vader in de noodzakelijkheid om den Prins van *Salerno* naar *Duitschland* te vergezellen, welke reis ter bronne strekte van al het leed en lijden, 't geen TASSO en diens Familie overkwam. Gelegenheid daartoe gaf, dat Don PEDRO van *Toledo*, tot Onderkoning van *Napels* aangesteld door Keizer KAREL DEN V, het plan gevormd had, om een Hof van Geloofsonderzoek in *Napels* op te rigten. De *Napolitanen*, hierover ontrust, besloten, een Gezantschap naar den Keizer af te vaardigen, en verkozen daartoe den Prins van *Salerno*, die, door zijn gezag en rijkdom, het geschiktst scheen om zich tegen den Onderkoning te verzetten. Die Prins nam dit werk op zich, en BERNARDO TASSO volgde hem op die reize naar *Duitschland*.

Vóór zijn vertrek beval BERNARDO de zorg over zijn Zoon aan ANGELUZZO, een geleerd man: want, naar zijn gevoelen, kon een jonge knaap niet te vroeg aan de

de zorg van een' *man* worden aanbevolen. Men verhaalt, dat de kleine TASSO, drie jaren bereikt hebbende, in de spraakkunst zich begon te oefenen, en met zijn vierde jaar gezonden werd naar het Collegie der *Jesuiten*, waar hij zoo snelle vorderingen maakte, dat hij op zijn zevende jaar vrij bekwaam was in 't *Latijn* en in het *Grieksch*, en zelfs in dien zoo zeer vroegen leeftijd redevoeringen in 't openbaar deed en dichtstukjes opstelde, welker stijl men wil dat niets van het kinderachtige had. Op zijn negende jaar, dit gaat zeker, dewijl het stuk nog voorhanden is, zong hij zijner Moeder een vaarwel toe, als hij *Napels* verliet, om zijn' Vader op reis te volgen.

Het welgelukken des Prinsen van *Salerno* in het gemelde Gezantschap deed diens achting bij de *Napolitanen* ten hoogsten top klimmen; doch bragt hem geheel in ongenade bij den Onderkoning, die niets onbeproefd liet om den Keizer naijver in te boezemen wegens de diepe achting, welke het Volk voor FERRANTE betoonde, waarvan hij voorgaf de gevaarlijkste gevolgen te duchten. Zoo zeer wist hij den Keizer tegen den Prins van *Salerno* op te zetten, dat FERRANTE zich niet langer veilig te *Napels* oordeelde, en, te vergeefs andermaal gehoor bij den Keizer verzocht hebbende, naar *Rome* vertrok, en zich van zijne verbindtenis aan Keizer KAREL DEN V ontsloeg.

BERNARDO TASSO wilde zijn' Schutsheer in diens ongeluk niet verlaten, noch zijn' Zoon laten blijven in een Land, van 't welk hij eerlang een Vijand stond verklaard te worden; en, vooruitziende dat hij nimmer derwaarts zou wederkeeren, nam hij den jongen TORQUATO met zich naar *Rome*.

Zoodra het vertrek des Prinsen van *Salerno* bekend was, werd hij, nevens allen, die hem aanhingen, voor Staatsweerspannelingen verklaard; en, hetgeen zeer zonderling is, TORQUATO TASSO, schoon nog een negenjarig Kind, werd, met name, in dit vonnis vermeld.

BERNARDO, den Prins van *Salerno* naar *Frankrijk* volgende, beval zijn' Zoon aan de zorge van zijn' Vriend en Bloedverwant MAURITIO CATANEO, een Heer van groote bekwaamheden, die steeds de vroege geschiktheid zijns Kweekelings voor de beschavende Letteren aankweekte. — Na den dood van SANSEVERINO, welke

ke binnen drie of vier jaren voorviel, keerde BERNARDO weder naar *Italie*, en trad in dienst bij GUGLIELMO GONZAGA, Hertog van *Mantua*, die hem de sterkste uitnoodiging gezonden had. — Het leed niet lang, of hij ontving de hoogst onaangename tijding van het overlijden zijner Vrouwe PORTIA. Die gebeurtenis deed hem besluiten tot het zenden om zijn' Zoon, opdat zij elkander, in dien druk, ten steun zouden strekken. Hij had hem te *Rome* achtergelaten, dewijl het verblijf te dier Stede aan diens Moeder hoogst welgevallig was: dan, die reden thans ophoudende, besloot hij niet langer beroofd te zijn van het hem nu overgebleven éénig Kind: want zijne Moeder had, vóór haar afsterven, zijne Dochter aan MARTIO SERSALE, een Edelman van *Sorrento*, laten trouwen.

BERNARDO stond grootelijks versteld, bij zijns Zoons komst, over de sterke vorderingen, welke deze in de Letteroefeningen gemaakt had. Deze bereikte thans twaalf jaren, en had, volgens de getuigenis der beschrijveren van diens Leven, den loop in de *Latijnsche* en *Grieksche* Taalkunde geheel afgelegd; hij was welbedreven in de regelen der Rede- en Dichtkunde, en doorleerd in de Zedekunde van ARISTOTELES; dan bovenal had hij zich bevlijtigd, om de voorschriften van MAURITIO CATANEO, dien hij naderhand als zijn tweeden Vader eerde, zich eigen te maken.

Welhaast besloot BERNARDO dezen veelbelovenden Zoon naar de Hoogeschool te *Padua* te zenden, ten einde in de Regtsgeleerdheid zich te oefenen, nevens den jongen SCIPIO GONZAGA, naderhand Kardinaal, met hem bijkans van gelijke jaren. Met dezen Edelman ging TASSO, die thans zeventien jaren telde, eene vriendschapsverbindtenis aan, die duurde tot het einde zijns levens.

TASSO zette te *Padua* zijne Letteroefeningen met zoo veel vlijts als geluks voort. Zijne snipperuren besteedde hij aan de Wijsbegeerte en de Dichtkunst. Welhaast gaf hij eene proeve van zijne vorderingen in het laatstgemelde vak, door zijn Dichtstuk, *Rinaldo* getiteld, 't geen hij op zijn achttiende jaar in 't licht gaf. Dit Dichtstuk, eene soort van Romance, is verdeeld in twaalf Boeken in *ottava rima*, en behelst de lotgevallen van RINALDO, den bekenden Paladin ten Hove van CHARLEMAGNE, die zulk eene hoofdfiguur maakt in ARIOSTO'S

TO's werk, en de eerste bedrijven van dien Ridder om de liefde van CLARICE, die hij naderhand trouwde. Het bedrijf van dit Dichtwerk gaat voor dat van *Orlando Furioso*. Het werd in den tijd van tien maanden vervaardigd, naar luid des berigts in de Voorrede, en zag de eerste keer het licht te *Venetie*, ten jare 1562. PAOLI BENI spreekt met zeer veel lofs van dit Dichtwerk, 't geen ongetwijfeld niet onwaardig is aan de vroege dichtpogingen eens Vernufts, 't welk naderhand ons het *verlost Jeruzalem* leverde.

TASSO's Vader zag met leedwezen den opgang, dien dit Dichtwerk zijns Zoons maakte. Hij begreep, en met reden, dat de bekoorlijkheden der Dichtkunste hem zouden aftrekken van de meer wezenlijke Studien, welke hij meer geschikt oordeelde om hem in een gevestigden levensstand te plaatsen en ten dienste te staan: hij wist, bij eigene ervarenisse, dat de uitstekendste bekwaamheid in het vak der Dichtkunde niet strekte om iemands fortuin te maken. In deze gissing vond hij zich niet bedrogen. TORQUATO liet zich ongevoelig wegslepen door zijne overheerschende zucht tot de Dichtkunde. Hij drukte de voetstappen van PETRARCH, van BOCCACE, ARIOSTO en meer anderen, die, aangekant tegen de vermaningen hunner Vrienden, de ernstiger beoefening van de Regtsgeleerdheid verwisselden voor het meer wegslepend vervaardigen van Dichtwerken. — In 't kort, TASSO gaf zich geheel over aan de Dichtkunde en Wijsbegeerte. Zijn eerst uitgegeven Dichtwerk verbreidde zijn' naam met lof door geheel *Italie*. Dan zijnen Vader mishaagde deze handelwijze dermate, dat hij zich naar *Padua* begaf, om hem des te bestraffen. Schoon hij met zeer veel drifts sprak, en zich harde woorden liet ontvallen, hoorde TORQUATO hem met alle geduld aan; en die bedaardheid bragt niet weinig toe, om 's Vaders misnoegen heftiger te ontsteken. „ Zeg mij," sprak de Vader onder andere, „ van welk nut is die ijdele „ Wijsbegeerte, op welke gij u zoo veel laat voor„ staan?" — „ Zij stelt," antwoordde TASSO, die tot nog toe gezwegen had, „ mij in staat om de „ strengheid uwer bestraffingen te verdragen."

Het besluit, 't geen TASSO genomen had, om zich geheel aan den dienst der Zanggodinnen over te geven, door geheel *Italie* bekend geworden zijnde, verzochten de voornaamste personen van *Bologna*, dat hij derwaarts

zou overkomen. Dan TASSO had er zich niet lang ont-houden, of hij werd door SCIPIO GONZAGA tot Prins gekozen van de Akademie, te *Padua* opgerigt onder den naam van *Etherzi*, en genoodigd om naar die Stad weder te keeren. Hij kon die uitnoodiging niet wederstaan. En *Bologna*, ten dien tijde, tot een tooneel van burgerlijke onlusten strekkende, was hij te eer genegen om elders de door hem beminde rust te zoeken. Geheel de Akademie nam hem met de grootste vreugde aan, en in die Maatschappij, op zijn twintigste jaar, ingelijfd zijnde, nam hij den bentnaam van PENTITO aan; een naam, met welken hij scheen te toonen berouw te hebben wegens al den tijd, door hem aan de beoefening der Regtsgeleerdheid opgeofferd.

In deze verblijfplaats bevlijtigde TASSO zich op nieuw in de Wijsbegeerte en Zedekunde. Welhaast werd hij een volkomen meester in beide. Het was deze gelukkige mengeling zijner Letteroefeningen, welke hem een geslagen vijand maakte van alle losbandigheid. Er was op de Akademie eene redevoering gehouden over de Natuur der Liefde: de Redenaar had zijn onderwerp op eene meesterlijke wijze behandeld; doch, naar TASSO's oordeel, met te weinig in achtnemens der kieschheid. Onzes Dichters gevoelen over dit stuk gevraagd zijnde, gaf hij ten antwoord: „ het is een aangenaam „ vergift.”

Hier vormde TASSO het plan van zijn wijdberoemd Dichtwerk: *Jeruzalem verlost*. Hij vond de Fabel uit, schikte de bijzondere deelen, en besloot zijn Dichtstuk aan den roem van den Huize VAN ESTE te wijden (*). Hooggeacht was TASSO bij ALPHONSO II, den laatsten Hertog van *Ferrara*, den grooten Bescher-mer

(*) Mr. HAYLEY heeft, in zijne Aanteekeningen op zijne *Essay on Epic Poëtry*, ons een oorspronkelijken Brief (tot heden niet vermeld door een' van TASSO's Levensbeschrijvers) medegedeeld, waaruit blijkt, dat TASSO, behalve de krijgsbedrijven van GODFRIED in de verlossing van *Jeruzalem*, vier andere onderwerpen tot een Heldendicht in overweging nam, eer hij volstrekt zijne keuze kon bepalen; namelijk, den Krijgstogt van BELISARIUS tegen de *Gothen*; van NARSETES tegen het zelfde Volk; van CHARLEMAGNE tegen LANSONI; en van dien Vorst tegen de *Lombarden*.

mer van Geleerdheid en van Geleerden, alsmede bij diens Broeder, den Kardinaal LUIGI. Er rees eene foort van twist tusfchen beide die Broeders, ten aanziene van dit Dichtwerk. De Kardinaal verbeeldde zich, dat hij een regt bezat om de MECENAS aller Werken van TASSO te wezen, dewijl hij zijn eerfte Dichtftuk, *Rinaldo*, aan hem had opgedragen. De Hertog, aan den anderen kant, dacht, daar zijn Broeder reeds zijn aandeel in de eere genoten had, dat de Kardinaal zich niet moest belgen, den naam van ALPHONSO aan het hoofd van diens *Jeruzalem* te lezen. — TASSO hield zijne bepaling deswegen drie jaren opgefchort. In 't einde, door beide de Broeders gedrongen om zijn verblijf te *Ferrara* te nemen, liet hij zich daartoe overhalen.

De Hertog gaf hem eene verblijfplaats in zijn paleis, waar hij in rust en ruimte leefde, en zijn plan, om het Dichtftuk *Jeruzalem* te volmaken, voortzette, en befloot, het aan ALPHONSO toe te wijden (*). De Hertog, er op gefteld zijnde om TASSO bepaald bij zich te houden, was bedacht om den Dichter voordeelig uit te huwelijken; dan beftendig ontweek hij alle voorflagen van dien aard. Schoon hij bleek zich voornamelijk aan ALPHONSO gehecht te hebben, liet hij echter niet na, zijn hof bij den Kardinaal te maken.

De naam van TASSO klonk nu door geheel *Europa*; en de gunstbetooningen, welke hij van KAREL DEN IX ontving, op eene reize naar *Frankrijk* met den Kardinaal LUIGI (†), die derwaarts als Legaat vertrok, toonen, dat TASSO's roem en vermaardheid zich niet binnen de grenzen zijns Geboortelands bepaalde.

Wanneer de Kardinaal zijne Zending in *Frankrijk* volbragt had, keerde TASSO naar *Ferrara* weder (‡), waar hij zich zette tot het voltooijen van zijn *Jeruzalem*. In dien tusfchentijd gaf hij zijne *Aminta*, een Herders-tooneelftuk, uit (§); het werd met algemeene toejuiching ontvangen, en aangezien voor een meesterftuk in zijne foort. 't Is het oorfpronkelijke van den *Pastor Fido* en *Filli di Sciro*.

Niet

(*) TASSO had nu zijn 22fte jaar bereikt.
(†) Oud 27 jaren.
(‡) Oud 28 jaren.
(§) Oud 29 jaren.

Niet gereedelijk viel het, zich te verbeelden, dat TASSO de uitwerkfels der Liefde zoo gelukkig kon fchilderen, zonder in eigen perfoon de kracht van dien verrukkenden hartstogt gevoeld te hebben. Men begon te vermoeden, dat hij, als een andere OVIDIUS, zijne min op een voor hem te hoog voorwerp gevestigd had, en was van oordeel, dat hij in vele zijner verzen wenken van dien aard gaf.

Er bevonden zich ten Hove des Hertogs drie LEONORAS, alle geestig en fchoon, hoewel verfchillend van hoedanigheden. LEONORA VAN ESTE, Zuster des Hertogs, die, de voorflagen van de aanzienlijkfte Echtverbindtenisfen afgeflagen hebbende, ongehuwd leefde bij LAURETTA, Hertogin van *Urbino*, hare ouder Zuster, die van haren Echtgenoot gefcheiden was en ten Hove haars Broeders woonde. TASSO was zeer op deze Jonkvrouwe gefteld, die, van haren kant, hem met hare hoogachting en befcherming vereerde. Zij was verftandig, edelmoedig, en niet alleen doorlezen in Fraaije Letteren, maar zelfs bedreven in afgetrokkene Wetenfchappen. Alle deze volmaaktheden verborgen zich niet voor TASSO's oog, die zich een harer beftendigfte aanbidderen betoonde; en ftraalt het in zijne verzen door, dat hij getroffen was door de bekoorlijkheden van eene LEONORA, zij leeren ons, dat wij niet verder te zoeken hebben naar het voorwerp van 's Dichters liefdedrift.

De tweede LEONORA, welke men als TASSO's Zielsvoogdesfe opgeeft, was de Gravinne VAN SAN-VITALE, Dochter des Graven VAN SALA, die zich, ten dien dage, aan het Hof van *Ferrara* onthield, en voor eene der fchoonfte perfonen in *Italie* gehouden werd. Zij, die zich verbeelden dat TASSO de verwatenheid niet gehad hebbe om het oog te laten vallen op de Zuster zijns Befchermheers, veronderftellen, dat hij deze LEONORA beminde. Zeker ontmoette hij vele gelegenheden om met haar te fpreken, en het gaat vast, dat zij meermalen het voorwerp zijner verzen was.

De derde LEONORA was eene Dame in dienst der Prinsesfe LEONORA VAN ESTE. Deze houden fommigen voor het gefchiktfte voorwerp van 's Dichters Minnezangen. TASSO's Zanggodin was zeker nu en dan onledig in haren dienst. In een zijner Dichtftukken geeft

 hij

hij te verstaan, dat hij, de Prinses als een te hoog voorwerp zijner hope aanziende, zijne genegenheid op haar gevestigd had, als van eenen levensstand, meer aan den zijnen voegende. Doch indien men, uit deze bijzonderheid, iets met regt kan afleiden, dient het eerder om aan te toonen, dat zijne Liefde, althans ten eenigen tijde, een hooger doel op 't ooge gehad hebbe.

Het schijnt echter bezwaarlijk, met zekerheid iets te bepalen ten opzigte van TASSO's liefdedrift, inzonderheid wanneer wij in aanmerking nemen het voorregt van vrijheden, den Dichteren geschonken; schoon de Heer MIRABAUD geene zwarigheid make, om, als eene zeer vastgaande zaak, te stellen, dat TASSO's liefde op Prinses LEONORA gevestigd geweest hebbe (*).

Intusschen arbeidde TASSO voort aan zijn *Jeruzalem*, en voltooide dit Dichtstuk in het dertigste jaar zijns leven. Dan dit Werk werd niet uitgegeven op zijn' eigen last, maar tegen zijn' wil gedrukt, zoo ras hij het laatste Boek voltooid, en vóór dat men hem tijd verleend had tot herzien en het maken der noodige veranderingen. De wereld had er reeds eenige gedeelten van gezien, op gezag zijner Begunstigeren in 't licht gezonden. De opgang, welken dit Dichtstuk maakte, was verbazend. Het werd in 't *Latijn*, *Fransch*, *Spaansch*, en zelfs in de *Oostersche* talen overgezet, bijkans zoo dra het 't licht zag; en men mag, zonder vergrooting, zeggen, dat nimmer eenig Dichtwerk voorheen, in zoo kort een' tijd, tot zulk eene hoogte van roem was opgeklommen.

Dan de voldoening, welke TASSO moest gevoelen, ondanks zijne Wijsbegeerte, over de algemeene toejuiching, aan zijnen arbeid geschonken, werd welhaast gestoord door eene hem hoogstbedroevende gebeurtenis (†). BERNARDO TASSO, die in ruste zijnen ouden dag sleet te *Ostia* aan de *Po*, waar de Hertog van *Mantua* hem het bevelhebberschap had geschonken, werd krank. Zoo ras zijn Zoon des kundschap kreeg, toog hij onverwijld derwaarts, paste zijn' Vader op met alle ouderlievende zorgvuldigheid, en verliet naauwelijks diens bedsponde, den ganschen tijd der ziekte; doch alle oppassing was te

(*) *Abregé de la Vie de* TASSO.
(†) Oud 31 jaren.

te vergeefs. BERNARDO, onder den last der jaren gebukt, door het geweld der ziekte overmand, betaalde den onvermijdelijken tol der nature, tot hartbrèkende droefenisfe van onzen TASSO. De Hertog van *Mantua*, die BERNARDO eene opregte hoogachting toedroeg, deed hem met veel prachts ter aarde beftellen in de kerk van *St. Egidius* te *Mantua*, met dit eenvoudig graffchrift: OSSA BERNARDI TASSI.

Deze dood fcheen een voorbode van andere onheilen voor TASSO: want het overige zijns levens fcheen een zamenweeffel eener volgreeks van kwelling en tegenfpoed. Omtrent dezen tijd begon een zwerm van beoordeelaren zijn *Jeruzalem* aan te vallen; en de Akademie *della Crusca*, in 't bijzonder, gaf eene beoordeeling uit over dit Dichtwerk, in welke dezelve niet fchroomde, de broddelwerken van PULCI en BOYARDO den voorrang te geven boven het *verlost Jeruzalem*.

Gedurende TASSO's verblijf ten Hertoglijken Hove, had hij eene naauwe vriendfchapsverbindtenis aangegaan met een Heer van *Ferrara* (*). Dezen eenige verrigtingen van een kiefchen aard toevertrouwd hebbende, was hij verraadlijk genoeg om ze ruchtbaar te maken. TASSO berispte zijn' Vriend over de onvoegelijkheid van dit bedrijf, die zulks op eene wijze opvatte, dat TASSO zich liet vervoeren om hem een' flag te geven. Dit veroorzaakte eene onmiddellijke uitdaging. De beide Heeren ontmoetten elkander bij *St. Leonards* Poort; doch toen zij bezig waren met het tweegevecht, verfchenen drie Broeders van zijn' tegenpartijder, en vielen te gader op TASSO aan. TASSO verdedigde zich met zoo veel krachts en behendigheids, dat hij twee dezer wondde, en het tegen de twee anderen uithield, tot dat er eenig volk kwam en de vechtenden fcheidde. Dit geval veroorzaakte veel gefpreks te *Ferrara*; de dapperheid van TASSO werd hoog geroemd, en het werd eene foort van fpreekwoord, „ dat TASSO met Pen en Zwaard allen overtrof (†)."

De Hertog, onderrigt van dit voorval, liet zijne gevoe-

(*) Oud 33. jaren.

(†) *Con la penna e con la fpada*
Nesfun val quanto TORQUATO.

voeligheid blijken tegen de vier Broeders, verbande hen uit zijne Staten, en verklaarde hunne goederen verbeurd; doch teffens deed hij TASSO in bewaring ſtellen, onder betuiging, dat hij zulks deed om hem voor de verdere belagingen zijner vijanden te behoeden. TASSO was hoogst aangedaan over dit gemis zijner vrijheid, welk hij toeſchreef aan eene geheel andere oorzaak dan de voorgegevene, en vreesde, dat er misbruik van het gebeurde mogt gemaakt worden, om hem 's Hertogs gunst te doen verliezen.

Schoon de Schrijvers ons zeer in het duister gelaten hebben, ten opzigte van de beweegredenen, die den Hertog aanzetteden om TASSO gevangen te houden, ſchijnt het nogtans, alles wel overwogen zijnde, hoogstwaarſchijnlijk, dat de zaak van een' zeer kieſchen aard, door zijn' Vriend ontdekt, betrekking moet gehad hebben tot Prinſes LEONORA, 's Hertogs Zuster. In de daad het valt bezwaarlijk, uit eenigen anderen hoofde reden te geven van de harde behandeling, welke hem bejegende van een' Prins, die voorheen hem zulke doorſtekende bewijzen gegeven had van hoogachting en vriendſchap.

TASSO had intusſchen ongetwijfeld ſchroomwekkende gedachten, die van dag tot dag aangroeiden; terwijl de gedurige aanvallen, welke op hem als Dichter en Schrijver gedaan werden, niet weinig bijdroegen om de droefgeestigheid te vermeerderen. Eindelijk beſloot hij, de eerſte gunſtige gelegenheid waar te nemen om zijne gevangenis te ontkomen. Hij volvoerde zulks, omtrent één jaar opgeſloten gezeten hebbende, en begaf zich naar *Turin*, waar hij poogde zich onbekend op te houden. Doch, ondanks alle zijne voorzorgen, werd hij ras bekend en bij den Hertog van *Savoijen* aangeprezen, die hem in zijn Paleis ontving met alle teekens van hoogachting en vriendſchap.

Dan TASSO's ongerustheid bleef hem bij. Hij dacht, dat de Hertog van *Savoijen* niet zou weigeren hem aan den Hertog van *Ferrara* uit te leveren, en de vriendſchap van dien Prins de voorkeus te geeven boven de veiligheid van een Man als hij. — Met deze denkbeelden vervuld, ging hij naar *Rome*, alleen, en onvoorzien van de noodwendigheden tot zulk eene reis (*).

Bij

(*) Oud 34 jaren.

Bij zijne aankomst te *Rome* vervoegde hij zich terstond tot zijnen ouden Vriend MAURITIO CATANEO, die hem ontving op eene wijze, als geschikt was, om hem, voor eenigen tijd, de doorgestane moeijelijkheden te doen vergeten. Niet alleen was hij welkom bij CATANEO; maar de geheele stad *Rome* scheen zich te verheugen over de tegenwoordigheid van een zoo zeldzaam Man. Prinsen, Kardinalen, Kerkvoogden, en alle de Geleerden in 't algemeen, bezochten hem.

Eene begeerte om zijne geboorteplaats te bezoeken en zijne Zuster CORNELIA te zien, bekroop hem zoodanig, dat hij zich te *Rome* verveelde. Hij verliet het huis van zijnen Vriend CATANEO in den avond, zonder dien berigt van zijn vertrek te geven. De reis te voet aanvangende, kwam hij 's avonds aan het gebergte *Veletri*, waar hij den intrek nam bij eenige schaaphoeders. Den volgenden morgen verkleedde hij zich in het gewaad van een' dier herderen, zette zijne reis voort, en bereikte, na vier dagen reizens, *Gajeta*, geheel afgemat. Hier ging hij aan boord van een vaartuig, naar *Sorrento* bestemd, waar hij 's volgenden daags behouden aankwam.

In de stad gekomen, vervoegde hij zich terstond naar 't huis zijner Zuster. Deze was Weduwe, en de twee Zonen, die zij had, waren op dien tijd niet t'huis. TASSO vond zijne Zuster alleen met eenige dienstmaagden. Hij trad naar haar toe, zonder zich te ontdekken, en gaf voor, haar tijding van haren Broeder te komen brengen; haar een' brief, ten dien einde door hem ontworpen, overreikende. — Deze brief hield in, dat haars Broeders leven groot gevaar liep; dat hij haar smeekte, alles, wat hare teederheid haar mogt inboezemen, aan te wenden, om hem brieven van aanbeveling van eenig veelvermogend Man te bezorgen, om het dreigend onheil af te wenden. Wegens verdere bijzonderheden, het geval betreffende, wees de brief haar tot den brenger.

Zijne Zuster, over dit nieuws verschrikt, verzocht hem, met allen ernst, een omstandig berigt te geven van haars Broeders ongeluk. De gewaande Briefbrenger deelde haar een zoo treffend verhaal mede van de verdichte geschiedenis, dat zij de hevigheid harer aandoeningen niet kon verdragen en in zwijm viel. TASSO voelde zich diep getroffen wegens dit overtuigend bewijs

van de toegenegenheid en deelneming zijner Zuster. Het berouwde hem, dit ſtuk tot die hoogte gebragt te hebben. Hij maakte voorts, zijne Zuster weder bijgebragt zijnde, zijn werk om haar gerust te ſtellen en de vrees allengskens te verdrijven; in 't einde ontdekte hij zich ten volle.

CORNELIA's vreugde, dat zij haren Broeder wederzag, was onbeſchrijfbaar groot; na het afleggen der eerſte geheel teedere begroetingen, verlangde zij zeer te weten, waarom hij zich dezerwijze vermomde. TASSO gaf haar reden van dit bedrijf, en teffens te verſtaan, dat hij gaarne bij haar, onbekend bij de wereld, wilde blijven. CORNELIA, die niets hartelijker verlangde, dan hem in dit verzoek ten wille te zijn, zond om hare Zonen en eenigen van hare naaste Bloedverwanten, wien zij dacht het geheim te mogen toevertrouwen. Zij ſtemden op, dat TASSO zou doorgaan voor een' Bloedverwant, die van *Bergamo* naar *Napels* was gekomen, om zijne bijzondere zaken af te doen, en van daar te *Sorrento* kwam om een bezoek af te leggen.

Na deze voorzorge nam TASSO zijn' intrek ten huize zijner Zuster, waar hij eenigen tijd in ſtilte leefde, zich onledig houdende met zijne beide Neven ANTONIO en ALESSANDRO SERSALE, Jongelingen van groote hope. Niet lang bleef TASSO in deze wijk- en rustplaatſe, of hij ontving, bij herhaling, brieven van de Prinſes LEONORA VAN ESTE, die kundſchap van de plaats zijns verblijfs gekregen had, met verzoek dat hij naar *Ferrara* zou wederkeeren. Hij beſloot aan deze uitnoodigingen gehoor te geven, en nam afſcheid van zijne Zuster, haar vermeldende, dat hij als een vrijwillig gevangene derwaarts zou vertrekken. — Op zijnen weg toog hij door *Rome*; te dezer ſtede werd hij eenigen tijd opgehouden door eene gevaarlijke koorts. Van daar ging hij naar *Ferrara*, in gezelſchap van GUALINGO, Afgezant des Hertogs bij den Paus.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

KA-

KARAKTERS VAN EENIGE VERMAARDE PRUISSISCHE VELDOVERSTEN EN STAATSDIENAREN.

(*Galerie des Caractères Prussiens.*)

KAREL WILLEM FERDINAND, *Hertog van Brunswijk Wolfenbuttel*, Veld-Maarschalk in *Pruissischen* dienst, die, gedurende eene halve eeuw, voor een' der grootste Krijgsoversten werd gehouden, die nog minder wedersprokene talenten voor het Landbestuur heeft doen schitteren; die zelfde Hertog VAN BRUNSWIJK is, in gevorderden ouderdom, van het top van grootheid en voorspoed in de laagte gestort, en is alleen door een pijnlijken dood het besluit ontkomen, hetwelk aan zijn staatkundig bestaan een einde maakte.

Van zijne jeugd af aan onderscheidde zich deze Prins van zijne broeders door de ernsthaftigheid van zijn karakter. De zevenjarige Oorlog, welken hij onder zijnen Oom, den Hertog FERDINAND, bijwoonde, gaf hem gelegenheid om zich door zijne werkzaamheid en vernuft, meer dan door wezenlijken voorspoed, te doen kennen. De groote FREDERIK, zijne pogingen toejuichende, gaf hem den bijnaam van *den jongen Held*: een titel, welken hij hem zelfs in zijne schriften gaf, zonder, misschien, te bedenken, dat hij zijnen geliefden Neve daardoor een zwaren last opleide.

Niet vroeger dan in den jare 1780 volgde de Hertog VAN BRUNSWIJK zijnen Vader op, toen hij reeds vijf-en-veertig jaren oud was. Hij vond zijn niet zeer uitgestrekt land met schulden beladen, en ving aan met dezelve af te doen met een beleid, welk aan het wonderdadige grensde. Aan de zorge voor het inwendig bestuur van zijn Hertogdom werd hij niet onttrokken, dan door den onbezonnenen, en gevolgelijk niet zeer roemrijken, togt naar Holland, in den jare 1787, door *Pruissen* ondernomen, om den Stadhouder in deszelfs overweldigd gezag te herstellen.

Wij komen nu tot den beruchten Veldtogt tegen *Frankrijk*, in den jare 1792; en dit herinnert ons het zoo onstaatkundig en buitensporig Manifest, welk de hoofdstad van *Frankrijk* met het lot van *Jeruzalem* bedreigde.

de. Van te veel belang was het, den fteller van dit ftuk, de diplomatie der Cannibalen waardig, te kennen, dan dat men het geheim niet zoude trachten te doorgronden, waarin hij het ongetwijfeld had zoeken te verbergen. Zie hier, wat er van uitlekte: De Graaf VAN SCHULENBURG-KEHNERT was aan het hoofd van het Departement van buitenlandfche zaken. Hij gaf last aan een' Gezantfchapsraad, RENFFNER genaamd, om het Manifest te ftellen. RENFFNER, van een zwaarmoedig geftel, aangezet door de nadeelen, welke zijne Vrouw te *Straatsburg*, daar zij geboren was, had geleden, nam gretig deze gelegenheid waar, om zijn hof bij den Staatsdienaar te maken, en zijn bijzonder misnoegen bot te vieren. Het eenige gegrond verwijt, welk den Hertoge VAN BRUNSWIJK kan gedaan worden, was, dat hij de toeftemming gaf, dat dit hem onteerende Manifest op zijnen naam werd in het licht gegeven. Doch deze Prins, onverfaagd in het flagveld, was een zwak hoveling in de raadsvergaderingen. Weggefleept door de vooroordeelen, welke de rampen der *Franfche* wapenen, gedurende den zevenjarigen oorlog, hadden doen ontftaan tegen derzelver krijgstucht, en zelfs tegen hunne dapperheid, bragt zich, daarenboven, de Hertog VAN BRUNSWIJK in het hoofd, dat men alles konde zeggen tegen een Volk, welk men ging te onderbrengen. De *Pruisfen* vertoonden zich niet dan om regtsom-keer te fpelen. Voor het overige zoude het niet billijker zijn, de fchande van dezen Veldtogt, tegen alle de regels der krijgskunst ondernomen, op den Hertog VAN BRUNSWIJK te laden, dan de eer daarvan te geven aan den overlooper DUMOURIEZ, die geene andere verdienfte had, dan de dingen hunnen natuurlijken gang te laten gaan.

Het zijn deze zelfde ongegronde vooringenomenheden tegen de *Franfchen*, de zelfde honende waan van de *Pruisfifche onverwinnelijkheid*, die ter verklaringe dienen van den vreemden eisch, door den Hertog VAN BRUNSWIJK aan de overwinnaars van *Ulm* en *Austerlitz* gedaan, om binnen acht dagen over den *Rhijn* te trekken. Meer was er niet noodig, om hem zijnen krijgsroem, zijne ftaten en zijn leven te doen verliezen. Zijne hooge jaren, dit lijdt geenen twijfel, hadden zijne verftandelijke vermogens verzwakt, en de weinige moed, die hem nog was bijgebleven, verdween, toen hij eindelijk aan zich-

zel-

zelven moest bekennen, dat hij niet meer gelijk ſtond, niet met den buitengewonen man, bij welken niemand kan vergeleken worden, maar zelfs met die menigte *Franſche* Generaals, door vijftien jaren vechtens gevormd. De Hertog VAN BRUNSWIJK overleed in het een-en-zeventigſte jaar zijns levens.

De Luitenant-Generaal RUCHEL. — Bij het openen van den Veldtogt droeg deze Generaal, in de *Franſche* papieren, den naam van *Don-Quichotte* van het *Pruisſiſche* leger; na het ſluiten van den Vrede gaf men hem de bijnamen van *ſnoever*, *gek* en *ondankbare*.

RUCHEL, in den jare 1754 in *Pommeren* geboren, werd te *Berlijn* in de Kadettenſchool opgevoed. Zijne verregaande vrijmoedigheid werd al vroeg aangemerkt als een kenmerk van vernuft, hetwelk zijne eigen waarde gevoelt, en hij werd ſpoedig bevorderd. Met eenigen roem diende hij in den Veldtogt van 1792 en de volgende. FREDERIK WILLEM DE II overlaadde hem met weldaden; RUCHEL deed zich voor, als beſchouwde hij dezelve als den eenigen maatſtok van zijne verdienſte; in trotsheid en vermetelheid ſloeg hij tot het belagchelijke over. In tegenwoordigheid van getuigen durfde hij zeggen, „ dat hij met een leger van veertigduizend „ man zich meester van *Frankrijk* zou kunnen maken." Nog beter zal een ander geſprek het verſtand van den Generaal RUCHEL doen kennen. De Kolonel MASSENBACH ſprak met verwondering, in zijne tegenwoordigheid, over het vernuft van den Keizer der *Franſchen*. RUCHEL verliest zijn geduld, en zegt: „ Loop, loop, „ mijn Vriend! gij weet niet wat gij zegt. Ik was „ Generaal-Majoor en Ridder van den Rooden Adelaar, „ toen NAPOLEON niets meer was dan Kapitein van de „ Artillerie."

Met een zoo bekrompen verſtand bedeeld, was het wel te verwachten, dat RUCHEL den oorlog met *Frankrijk* begeerde. Hij meende, dat de tijd daartoe was verſchenen, ten tijde der vertoogen, welke *Pruisſen* gedurende de verovering van *Oostenrijk* deed; doch de overwinning van *Austerlitz* het Kabinet van *Berlijn* hebbende doen bekoelen, en tot het intrekken der troepen beſluiten, werd RUCHEL dermate verwoed, *zich de overwinning uit de handen ziende rukken*, dat hij de ſtoutheid had, den Koning zelven van deze verandering reken-

kenfchap te gaan afvragen. Hevig misnoegd over die onbefchaamdheid, vraagde hem de Monarch, fints wanneer het Leger zich bemoeide met het tegengaan van de werkzaamheden van het Kabinet? en vertrok, na hem flerk beftraft te hebben.

Eindelijk werden de uitzinnige wenfchen van den Generaal RUCHEL vervuld; het *Pruisfifche* leger trok te velde. RUCHEL liet van zich gaan, den linker vleugel der *Franfchen* te zullen doen wijken en over den *Rhijn* trekken, en het tooneel des oorlogs in *Frankrijk* zelf overbrengen. De flag van *Jena* werd geleverd: deze man, die alles moest nedervellen, begaat den eenen misflag op den anderen, wordt door een kogel getroffen, en minzaam behandeld door die zelfde *Franfchen*, welke hij met fcheldnamen en kwade behandelingen aanviel, toen het lot der wapenen naderhand eenigen hunner in handen der *Pruisfen* deed vallen. De Generaal RUCHEL is afgedankt; hij woont op zijne landgoederen in *Pommeren*.

De Luitenant-Generaal BLUCHER. — Hij was een der driftigfte bevorderaren van den oorlog met *Frankrijk*. De redevoeringen, welke hij te *Munfter* op de markt deed, heeft men nog niet vergeten.

In den zevenjarigen oorlog als Vaandrig in een *Zweedsch* regiment dienende, werd hij door de *Pruisfen* gevangen genomen, en ging ftraks in hunnen dienst over. Na het fluiten van den Vrede werd hij een flaaf van het fpel, en nam zijn affcheid, omdat, zoo als hij zeide, FREDERIK DE GROOTE hem verongelijkt had. Eerst onder FREDERIK WILLEM DEN II nam hij wederom dienst, en onderfcheidde zich eenigzins in de beide Veldtogten aan den *Rhijn*. Zijne vrienden durfden hem met ZIETHEN vergelijken, dien beroemden Generaal der Husfaren onder den grooten FREDERIK; doch niets is onvoegzamer dan deze vergelijking. ZIETHEN bezat zoo veel oordeel als moed; hij wist een plan te beramen; terwijl de Generaal BLUCHER door de kundigfte krijgslieden nimmer anders dan als een goed uitvoerder zal befchouwd worden.

Hij was het, die, in den flag van *Jena*, het oogenblik van het gevecht verhaastte. Na de nederlaag van het *Pruisfifche* leger verzamelde hij eene bende van ruim twintigduizend man, met welke hij den *Oder* trachtte te bereiken; doch door de krijgsbewegingen der *Franfchen* voor-

voorkomen, toog hij op de vlugt, zonder plan of oogmerk, eenen weg inslaande, die hem nergens dan bij de zee konde brengen. Velen beschuldigen hem, den Prins VAN HOHENLOHE genoodzaakt te hebben bij *Prentzlow* te kapituleren. Deze Prins, gebrek hebbende aan ruiterij en krijgsbehoeften, beval den Generaal BLUCHER, deszelfs manschap met de zijne te vereenigen; BLUCHER weigerde zulks, onder voorwendsel dat een marsch in den nacht nog meer was te vreezen dan de *Franschen*. De *Pruissische* Generaals zijn het daaromtrent niet eens; doch BLUCHER staat ten doel aan een veel zwaarder verwijt; het wordt hem dagelijks gedaan door alle de inwoners van verscheiden provinciën, en met name door die van de ongelukkige stad *Lubek*, welke hij in de rampen van eenen oorlog betrok, door *Pruissen* berokkend, en met welken diensvolgens die gewesten niets te doen hadden. Deze beschuldiging van ongetergde onmenschelijkheid is onlangs herhaald in een veel gelezen Journaal; dezelve heeft een zoo algemeenen indruk gemaakt, dat BLUCHER gemeend heeft, langs den zelfden weg daarop te moeten antwoorden. Maar wat zegt hij? Hij beroemt zich, het *Mekklenburgsche*, zijn Vaderland, te hebben opgeofferd, en voegt er nevens, dat geenerlei bedenking van medelijden hem zoude hebben tot staan gebragt, indien hij nog verder had kunnen gaan, omdat, „indien men hem had gehoorzaamd, hij de *Franschen* zoude belet hebben „over den *Oder* te trekken, en *Silesie* te veroveren." In dit antwoord heeft men de zelfde trekken ontmoet, als in hetgene hij op het *Fransche* bulletin gaf, welk zijne overgave aankondigde. Hij gaf voor, door eene driedubbele magt te zijn vervolgd, gebrek te hebben gehad aan levensmiddelen, enz. Men bewees hem, dat hij zich aan een even talrijk corps troepen had overgegeven; en wat de levensmiddelen aangaat, de *Franschen* na hem in landen zijnde gekomen, welke hij had uitgeplonderd, ongetwijfeld minder dan hij hadden moeten vinden. Hij werd uitgewisseld tegen den Generaal VICTOR, en was in *Zweedschen* dienst getreden, toen de Vrede van *Tilsit* hem tot werkeloosheid veroordeelde.

FREDERIK LODEWIJK, *Prins van Hohenlohe-Ingelfingen*, was niet meer dan Kapitein bij de Kreitstroepen ten

ten tijde van den zevenjarigen oorlog. Hij trok opmerking als een schoon man en een goed ruiter. Bij den Vrede trad hij in *Pruisfischen* dienst, met rang van Majoor. In groot aanzien was hij aan het hof van FREDERIK WILLEM DEN II, en men verzekert, dat het inzonderheid op zijnen raad was, dat de Monarch, in den jare 1792, tot den Veldtogt naar *Frankrijk* besloot. Ook wordt HOHENLOHE onder de bevorderaren van den jongsten oorlog genoemd. Toen dezelve op het punt stond van uit te breken, vraagde men hem, wat hij er van verwachtte? „ Wij zullen *Mentz* innemen," was zijn antwoord.

De bende, of liever het leger, waarover hij het bevel voerde, werd het eerst geslagen bij *Saalfeld*. De wijze krijgsbewegingen van Keizer NAPOLEON vernietigden alle zamenwerking van 's Prinsen leger met dat des Konings: gezamenlijk, werden zij geslagen op den veertienden October, doch, om zoo te spreken, bij gedeelten: dit is de reden, dat de *Pruisfen* van dit vermaard gevecht twee Veldslagen maken, dien van *Jena* en van *Auerstadt*. De Prins VAN HOHENLOHE, de vlugt nemende om *Stettin* te bereiken, werd door de *Franschen* bij *Prentzlow* achterhaald, en genoodzaakt, met zestienduizend man de wapens neder te leggen. Hij beschuldigde den Generaal BLUCHER, dat hij hem niet was te hulp gekomen.

Fransche officiers verhalen, dat de Prins VAN HOHENLOHE, in den zomer des jaars 1806, kort voor den *Pruisfischen* Veldtogt, met hun over de krijgskunst pratende, tot hen zeide: „ Ongetwijfeld zijt gij zeer dappere „ lieden; maar gij weet u niet in acht te nemen. Indien ik immer tegen u den krijg voere, zal ik u bij „ divisien opligten." Zoodanig was in het algemeen de blinde vermetelheid der *Pruisfische* officieren van allerlei rang; de bekwaamsten waren naauwelijks in staat om onderscheid te maken tusschen de Parade en den Oorlog.

(*De overige Karakters in het volgende Stuk.*)

BERIGT WEGENS EEN WIJFJES-AAP VAN DE SOORT VAN DEN ORANG-OUTANG. Door den Heer SONNINI.

De groote Aap, niet lang geleden te *Parijs* gebragt, is het dier niet, welk bij de *Maleijers* den naam voert van *Orang-Outang*, of *wild mensch*, bij ons gebruikelijk; het is de *Jocko:* somtijds wordt hij ook *kleine Orang-Outang* genaamd, uit hoofde van zijne menigvuldige overeenstemmingen met de groote soort, waarvan hij inzonderheid door een kleiner staart verschilt. De vermaarde BUFFON noemde hem insgelijks *Jocko* en *kleinen Orang-Outang*; LINNÆUS *Simia Satyrus*; AUDEBERT, een hedendaagsch Natuurkundige, die eene wel geschrevene en prachtig uitgevoerde *Natuurlijke Historie der Apen* heeft in 't licht gegeven, noemt hem enkel *Jocko.*

Niet de eerste maal is deze, dat er een levende Jocko in Europa verschijnt. In het begin van Julij des jaars 1776 werd er een jong wijfje van deze soort naar *Holland* gezonden aan de Menagerie van den Prins van Oranje, alwaar het in Januarij des jaars 1777 overleed. Het is te vreezen, dat het dier, dezer dagen te *Parijs* gebragt, en hetwelk insgelijks een jong wijfje is, er mede niet lang zal in leven blijven. De vermoeijenissen eener lange reize, en wel voornamelijk de koude, welke het heeft geleden, hebben het dier ongesteldheden veroorzaakt, van welke het, ondanks de zorge, die voor hetzelve wordt gedragen, bezwaarlijk zal kunnen genezen worden. Dit ware een verlies, niet slechts voor de Natuurlijke Historie, die daardoor van belangrijke waarnemingen zal ontzet worden omtrent dieren, welke in gedaante naar het menschelijke geslacht gelijken, maar ook voor de nieuwsgierigheid, welke zeldzaam zulke opmerkelijke voorwerpen worden aangeboden.

De overblijfsels der Jocko's, die in het Kabinet der Natuurlijke Historie (te *Parijs*) bewaard worden, en vooral de Jocko, die in de Menagerie van den Prinse Stadhouder in Holland heeft geleefd, hebben de Natuurkundigen in staat gesteld tot het doen van eene naauwkeurige beschrijving van deze dierensoort. Noodeloos acht ik het, hier verslag te doen van hunne beschrijvingen, die bij hen kunnen gelezen worden. Eenige bijzonderheden wegens de Jocko van *Parijs* zullen, vertrouw ik, den Lezer niet onaangenaam zijn.

Het is, zoo als ik heb gezegd, een wijfje, slechts elf maanden oud. Op het eerste aanzien staat men verbaasd over zijn hoofd, eer met menschen- dan met dierenhaar bedekt; zijn hoog voorhoofd is met sterk uitkomende rimpels, niet overdwars, maar van boven naar beneden, doorploegd: eene bijzonderheid,

welke de teekenaars niet hebben uitgedrukt, omdat zij slechts verdroogde vellen zijn gevolgd; voorts over zijne kleine en zeer fraaije ooren; de fraaije rijen tanden, die eenen zeer grooten mond vullen, beneden een zeer kleinen neus; en eindelijk over zijn gelaat en goedaardigen opslag van het oog, alsmede zijnen zachten aard. Deze Aap slaapt in eene soort van bedstede, waarin hij zeer stil op den rug ligt. Men heeft hem een kamizool met wijde mouwen aangedaan; met zijn ligchaam ligt hij onder de dekens, doch met het hoofd bloot. Ook houdt hij zijne armen boven het dek, doch opdat zijne handen geene koude vatten, verbergt hij dezelve in de mouwen van zijn kamizool, van welke hij een mof maakt. Wanneer er iemand bij hem komt, welken hij meermalen ziet, vat hij hem bij de hand, en drukt dezelve, ten blijke van genegenheid. Zeer is hij gesteld op gesuikerde dranken. Op zekeren dag werd in zijne tegenwoordigheid een Mannadrank gereed gemaakt; hij werd ongeduldig, omdat men te lang draalde met hem dien te geven; luid schreeuwde hij, en met een scherp geluid, even als een kind, dat iets wil hebben. Welhaast lagen zijne dekens buiten het bed, en de patient, half buiten het bed zich uitstrekkende, trok zijnen geneesheer met zoo veel krachts bij den arm en de kleederen, dat men hem zijnen drank wel moest geven; hij dronk dien, houdende het schoteltje in de beide handen, en even als de menschen in den mond gietende; hij gaf het schoteltje terug, en ging wederom liggen. Een oogenblik daarna wilde men hem een pots spelen, door in hetzelfde schoteltje water te gieten; hij betoonde hetzelfde verlangen en ongeduld; maar zoodra hij, den drank geproefd hebbende, bevond, dat men hem slechts klaar water had gegeven, draaide hij het hoofd om, hetzelve buiten het bed werpende, waarop hij straks het schoteltje terug gaf.

De ongesteldheid, van welke dit belangrijk dier is aangetast, schijnt eene ontsteking te zijn in den onderbuik. Zijn oppasser denkt dat hij zal hersteld worden, en is voornemens, zijnen Aap aan te bieden aan hare Majesteit de Keizerin en Koningin, voor de Menagerie te *Malmaison*. Inmiddels heeft een bijzonder vriend des eigenaars van de Jocko den kranke wel een verblijf willen aanwijzen, die met zijn gezigt en gebaren zijne dankbaarheid schijnt te betoonen aan zijnen edelmoedigen gastheer.

Het is bekend, dat de Jocko's in de digte en afgelegene bosschen van *Borneo* hun verblijf houden; ook is deze op dat Eiland gevangen, van waar hij overgebragt is naar *Isle de France*, voorts naar *Spanje*, en eindelijk te lande naar *Frankrijk*. Deze laatste reis, in den winter ondernomen, heeft hem meer dan de lange zeetogten vermoeid, en zijn leven in gevaar gebragt.

KLAGTEN OVER HET GEBRUIK VAN EEN EN ANDER KORT WOORDJE. BRIEFSWIJZE VOORGEDRAGEN AAN EEN BEHULPZAAM VRIEND.

MIJNHEER!

Naardemaal ik vernomen heb, dat gij u gereed betoont om de klagten der verlegenen aan te hooren, en teffens genegen om redmiddelen aan de hand te geven, vervoeg ik mij tot u, in vertrouwen, dat gij mij zoo veel troosts zult fchenken, en dusdanige redmiddelen aan de hand geven, als de aard der zake toelaat en in uw vermogen is.

Mijne klagten zijn, indedaad, van eene zoo zonderlinge natuur, dat ik twijfel, of het in uw vermogen zal zijn, mij een gehoor te verleenen, gevolgd van eenen heilzamen uitflag. Ik waag het echter, mij te bedienen van het algemeen regt, om mijne klagten te openbaren.

Om terftond ter zaak te treden, zijn de partijen, waartegen ik eene ernftige befchuldiging inbreng, op zichzelven befchouwd, levenlooze wezens, en die, uit dezen hoofde, in hun eigen perfoon geene berisping verdienen. Derzelver misbruik nogtans zal, vertrouw ik, daar het zoo velen mijner Landgenooten raakt, niet als eene onverfchillige zaak worden opgenomen.

Ik heb bij u in te brengen eene befchuldiging tegen het veelvuldig gebruik van zekere woorden in onze taal, die, fchoon kort, en zelden langer dan ééne fyllabe, nogtans bij wijlen het gewigt hebben van eene geheele redevoering. Zij bezitten desgelijks meer klems en invloeds op de beraadflagingen der menfchen, dan al het overige der tale te zamen genomen; 't zij wij luisteren naar de ernftige redenwisfelingen in eene achtbare Raadsvergadering, 't zij wij het oor leenen aan de vrijere gefprekken in lagere levenskringen.

Het voornaamfte van deze hoogstfchadelijke woordjes, waarover ik mij bitter beklaag, is — *Maar.* Dit enkel woordje heeft meer ontwerpen van het grootfte gewigt en de uiterfte aangelegenheid omverre geworpen, meer aaneengefchakelde redenen van gezonde en fcherpzinnige redenkaveling verbroken, dan eenig ander woord. Hoe dikwijls gebeurde het, dat, wanneer ik bekoord en overreed was door eene Vaderlandlievende Aanfpraak van meer dan één, ja van drie of vier uren, een ander Redenaar opftond, die, na alles, wat de vorige Spreker gezegd had, kortelijk opgehaald te hebben, en die, zoo ik dacht, even zeer overtuigd was als ik zelve, onmiddellijk daarop tusfchen beiden komt met een *Maar* — en terftond.

ſtond verdwijnt alle gezonde zin, alle bondig bewijs, al het fraaije der redekunst, ja de zaak zelfs, welke op mijnen geest eenen zoo diepen indruk gemaakt had.

Maar is het lievelingswoord van allen, die wenſchen toegevend en bemiddelend te zijn. „ Zeker, Mijnheer! wat „ gij hebt aangevoerd, is welgegrond; uwe bewijzen zijn „ juist gekozen; zij treffen doel in de zaak, waarop het aankomt. Welſprekender heb ik ook nimmer een ſtuk van de„ zen aard hooren bepleiten, en, over het geheel, doet, 't „ geen gij gezegd hebt, zoo veel eers aan uw verſtand als aan „ uw hart; en ik voelde mij in 't eerst opgewekt, gedron„ gen, om mij met u te vereenigen in het voortzetten van een „ plan, zoo uitmuntend in zichzelve, en zoo heilzaam in de „ gevolgen. *Maar!*" — Op het eigen oogenblik, dat dit *Maar* zijn verſtand vermeestert, vergeet hij alle zijne opregtheid, en in den tijd van tien minuuten bewijst hij, dat er geen zier waarheid of gezond verſtand is in alles, wat hij van den vorigen Spreker hoorde, dien hij met zoo veel lofs ophulde.

Maar is ook het geliefde woord van allen, die door kwaadaardigheid, onbekwaamheid, of eenige andere geheime reden, niet verkiezen de verzochte gunstbetooningen toe te ſtaan. AVARUS, de nietsbeduidende AVARUS, zou gaarne een arm Bloedverwant bijſtaan, door hem eenig geld op te ſchieten tot het aanvaarden eener zake. *Maar!* — De Man van Aanzien acht zich hoogst gelukkig, dat gij u tot hem vervoegt; hij herinnert zich zeer wel, dat hij u eene nu opengevallen plaats beloofde; geen mensch op aarde is gevoeliger voor de hem bewezene dienſten in een en ander geval, noch wenscht ſterker, u bij alle gelegenheden voort te helpen. *Maar!* — Der jonge Juffrouwe LAURA, geheel vrij van alle voorkeuze, van alle voorafgaande verbindtenis, en die zich altoos gelukkig rekent, wanneer zij hare Ouders genoegen kan ſchenken, wordt een Huwelijk voorgeſlagen met een Perſoon, in geboorte, rang en middelen haar gelijk; een Perſoon van onberispelijke zeden en goede geaardheid; — zij betuigt het hoogſte gevoelen te hebben van de verdienſten diens Heeren; zij verklaart wezenlijk weinigen te kennen, die hem evenaren. *Maar!* —

Kan er iets ſchadelijker zijn dan dit zoo veel inhoudend woord? Gij ziet, hetzelve verhardt het hart tegen goedwilligheid, dankbaarheid, gehoorzaamheid; het breekt gemaakte verbindtenisſen af, noodzaakt de menſchen om hunne bijzondere Vrienden te verloochenen, en ik twijfel geen oogenblik hier te neder te ſchrijven, dat het in koophandel en burgerlijk bedrijf groote nadeelen aanrigt, en ook in ſtaatkundige verrigtingen geene kleine rol ſpeelt; althans in de berigten, welke ons in de Nieuwspapieren deswege gegeven worden.

Om echter het woord *Maar* allen regt te laten wedervaren, is er ſomtijds in 't zelve iets openhartigs, althans iets beſlis-

ſends,

ſenos, 't geen eene zaak ſpoedig haar beſlag geeft, door ons de kwade zijde onder 't oog onzer opmerkinge te brengen.

Ik kan zoo veel niet zeggen van een ander hoogst ſchadelijk woordje, *Indien*. Met *Maar* komt men voor de zaak uit; doch *Indien* is een ontvliedend woordje, dat achterhoudt, en niets bepaalt. Men weet niet wat het beteekent, hoe verre het gaat. Het kan alles en teffens niets beteekenen. Dubbelzinnig te ſpreken tusſchen den man en zijnen naasten is hatelijk, en dit wordt zeer bevorderd door een *Indien*.

Een Koopman, die ter goeder naam ſtaat, vervoegt zich bij zijnen Bankier met Wisſelbrieven, en hij toont hem de deugdelijkheid dezer papieren. „ Ja," luidt het antwoord, „ deze Wisſelbrieven kunnen zeer goed zijn, op de Trekkers, de Aannemers, de handen, door welke zij gegaan zijn, niets te zeggen vallen; ik zou geene zwarigheid altoos maken om aan uw verlangen deswege te voldoen, *Indien*" —. De zaak zou afgedaan geweest zijn, had *Maar* het woord geweest; dan, na een aantal verdrietige en kwellende aanmerkingen, blijft de zaak hangen in de onaangenaamſte onzekerheid. — Van veelvuldig en te leurſtellend gebruik is het woordje *Indien*, in de Nieuwspapieren, ten opzigte van Staatsonderhandelingen, en gebeurtenisſen, het lot der Volken betreffende. Anders zou de toedragt der zaken geweest zijn, *Indien* —; men vermenigvuldigt de mogelijke gevallen, en ſchuilt weg onder het ſchutswoordje *Indien*.

Ik heb *Indien* altoos beſchouwd als een looze knaap, zoo vol veronderſtellingen en dubbelzinnigheden, dat dit woordje zeer geſchikt is om anderen te bedriegen, en het bedrogen worden voor den gebruiker voor te komen. Nogtans doet hij dit alles met zulk een air van ſchijnbare opregtheid en voorzigtigheid, alsmede van achtneming op het belang des verzoekers, dat de gebruiker zelden mist te ſlagen voor te komen als een man, die enkel zorgvuldig op zelfbehoud bedacht is, zonder eenig inmengſel van gierigheid of onwil. — Daarenboven is dit eigenſte *Indien* een woordje van Wellevendheid, en niet zelden in den mond van de Schouwburgbeſtuurders, die elk Tooneelſtuk, hun aangeboden, zouden aangenomen en ten tooneele gevoerd hebben, *Indien* —. Dit zoo noodlottig woordje heeft menig een Tooneelſpel tot eene plaats doen verwijzen, die de maker zeker niet verkoos.

Mogelijk is een ander woordje van dezelfde herkomst als *Maar* en *Indien*, en deelt diep in de zachtheid en verpligtende beleefdheid van het laatstgemelde; doch is oneindig voorzigtiger. Het wordt veelvuldig gebruikt van zeer omzigtige menſchen, die ſchromen hun gevoelen aan den dag te leggen in gevallen van aangelegenheid, in hagchelijke tijdperken, wanneer het regtſtreeks uiten zijns gevoelens niet zeer veilig gekeurd wordt. Voor zoo verre het de zaken des doorgaanden

burgerlijken levens betreft, is dit *Mogelijk* aan dezelfde tegenwerpingen onderhevig als *Indien*. In het oordeel over Staatszaken, in het uiten van ons gevoelen over het leven en de bedrijven van menschen, die wij niet van nabij kennen, en bij welken wij echter zeer groot belang hebben, zou een wel ter snede gebruikt *Mogelijk* ons opleiden tot eene verstandige wijze van denken, en strekken om vele wonden te heelen, veroorzaakt door een ongelukkig mengsel van onkunde en onbestuurde drift, vooroordeel en hartstogt, belang en gezond verstand.

Ik zou kunnen voortgaan met mij te beklagen over eenige andere woorden, die veel onheils in de zamenleving brouwen, van wege het gemak, waarmede men zich van dezelve bedient, en den weinigen schroom voor het des gemaakte misbruik door de meesten. — Ik hoop, dat gij dit, ter proeve, genoeg zult rekenen, alsmede dat gij mijne klagten niet onverhoord zult verwerpen. *Indien* gij een openlijk gebruik maakt van dezen mijnen Brief, zal dezelve *Mogelijk* sommigen smaken, en mij aanzetten, om, in een anderen Brieve, dit onderwerp te achtervolgen; *Maar*, 't zij ik dit doe of nalate, blijf ik

Uw Dienaar, enz.

POLYSYLLABE.

UITTREKSEL UIT HET DAGVERHAAL VAN EENE REIS, GEDAAN IN DEN JARE 1799, IN DE ZWITSERSCHE VALLEI, DIE, 2 SEPTEMBER 1806, OVERDEKT WERD DOOR HET INSTORTEN VAN DEN BERG, ROSSBERG GENAAMD.

Het was met eene soort van godsdienstig gevoel, dat ik, te *Art* voet aan land zettende, voor de eerste maal den grond van het Kanton *Schweitz* betrad. Naauwelijks was ik eenige schreden gevorderd, of ik werd, zelfs door mijne oogen, overtuigd, dat ik mij in de eigenlijke wieg der *Helvetische Vrijheid* bevond. Langzaam voortgaande langs de huizen, die ter linker zijde van den weg stonden, zag ik eene lange reeks afbeeldingen in kalk, verbeeldende de belangrijkste tooneelen der stichtinge van deze Republiek. Aandachtig las ik de eenvoudige en veel zeggende opschriften, welke op de meeste afbeeldingen worden gevonden, toen een man, wiens gelaat alle de eerwaardige trekken der oude STAUFFACHERS (*) vertoonde, mij aansprak, en mij minzaam ver-

(*) Een der eerste grondleggers der *Zwitsersche* vrijheid.

verklaarde hetgene ik niet volkomen verstond. Hij sprak met een bedwongen vuur, en bijkans blozende, over de bedrijven zijner voorvaderen, en zag mij van tijd tot tijd met oogen aan, wier vuur door de droefheid was beneveld. Toen wij de laatste groep huizen voorbij waren, verzelde hij mij buiten het vlek, om mij den weg te wijzen. Hij bleef staan op eene kleine hoogte, en mij de regterhand gevende om afscheid te nemen, wees hij aan de linkerhand den berg *Sattel* en het dorp *Steinen*, en sprak: „ Hier heb ik u in „ onze oude geschiedenissen de geboorte onzer vrijheid ver- „ klaard; daar zult gij de nog versche sporen van haren „ ondergang vinden. Te *Steinen* zult gij de *Stauffacher-* „ *kapel* bezoeken; zij is met het bloed onzer martelaren ge- „ verfd; bid aldaar voor den armen Zwitser (*)." Hij drukte mij de hand; een traan glom in zijn mannelijk oog, en deed de mijne vloeijen. Onze zielen verstonden elkander, en eene vurige omhelzing vereenigde onze harten. Hij ging henen, en sterk aangedaan volgde ik hem met mijne oogen, tot dat eene nabijgelegene kapel hem voor mij verbergde.

Peinzende en treurig vervolgde ik mijnen weg midden door de vallei, van daar tot aan *Schweitz* strekkende door de dorpen *Obeiart*, *Goldau*, *Rothen*, *Buysingen*, *Lowertz* en *Seewens* (†). Verre boven mijn hoofd verhieven zich schroomwekkende bergen, wier hooge rotsen hier en daar met eeuwig sneeuw bedekt zijn, en op zichzelve staande punten, wier barre toppen een azuurgewelf kroonde. Aan mijne regterhand lag de *Rigi*, van schelpachtige spitsen omringd; aan de linkerhand de *Rossberg*, wiens dreigende top vruchtbare velden overziet, en voor mij de kale en magere rotsen, tegen welke de stad *Schweitz* vertrouwelijk leunt. Rondom mij zag ik een open en lagchend halfrond van niet zeer hooge bergen, bedekt met aangename boschjes en groene weiden, door welke heldere beekjes kronkelend vlieten. De weg was eene koele en verrukkelijke wandelplaats, door vruchtboomen belommerd, die den reiziger van dorp tot dorp brengen, midden door eene lange streek fraaije huizen en kapellen, sprekende bewijzen van de onbekrompenheid, welke hier te lande heerscht. De bewoners zijn een

(*) Kort te voren had de Generaal LECOURBE op deze plaats eene aanzienlijke bende *Zwitsers* geslagen en zoo goed als verdelgd. Inderdaad, elk regtgeaard *Franschman* moet zuchten over de bloedige tooneelen, welke, ten tijde van het Uitvoerend Bewind, in *Zwitserland* geopend werden. Eere zij NAPOLEON, die aan dit ongelukkig land de rust wedergaf, en eene Constitutie, zoo nabij gelijk aan de aloude, als de geest der tijden gedoogde!

(†) Deze geheele vallei, met alle hare dorpen en bewoners, werd, in den jare 1806, door het instorten van den *Rossberg* ingeslokt.

een schoon ras van menschen; in alle hunne gelaatstrekken ziet men de edelheid der zuivere en onbedorvene menschelijkheid verspreid. De mannen zijn groot, welgemaakt, hebbende een gelaat, hetwelk zeer veel gezond verstand aankondigt; eene edele ongedwongenheid kenmerkt alle de bewegingen van hun ligchaam. Eenvoudig en net zijn zij gekleed in het witte herdershemd, hetwelk in natuurlijke plooijen tot op de knieën hangt, zonder door een gordel te worden opgebonden. De vrouwen zijn los van houding, regelmatig van gestalte, vlug in hare bewegingen, en de opslag van haar oog kondigt gevoel aan. Haar gewaad strookt met deze teekenachtige eigenschappen, en is zeer bekwaam om een schoon ligchaam voordeelig te doen uitkomen; een geplooide rok hangt haar tot op de knieën, en bedekt haar meer dan in de overige Kantons. Een rijglijf, gemeenlijk zwart van kleur, sluit het ligchaam in, en een wit hemd, zoo hoog als de hals, bedekt zediglijk den boezem, zonder dien te verbergen; de mouwen zijn boven den elleboog toegebonden met een bijkans altijd rozekleurig lint. De kousen zijn sneeuwwit; kleine zwarte schoenen verbergen hare nette voeten. Een kleine hoed van fijn stroo, een weinig op zijde geplaatst en ook met een rozekleurig lint vastgebonden, overschaduwt het hoofd, doch verbergt het schoone haar niet, hetwelk met twee lange en ligte lokken, met zwart lint doorvlochten, tot op den rug hangt. Niets is zoo gezellig, niets zoo herbergzaam als dit Volk. Het was juist de inzameling van het ooft, en alles in beweging in deze velden, die niet anders dan onoverzienlijke boomgaarden zijn. Aan alle kanten werd ik aangesproken met de gemeenzaamheid der nationale groete: „ JESUS „ CHRISTUS zij geprezen!" En wanneer ik volgens gebruik had geantwoord: „ In eeuwigheid, amen!" nam bijkans nimmer het gesprek daarmede een einde; men deed mij stilstaan, men praatte, en wanneer het gezond verstand en eerlijk hart van menschen, sprekende eene eenvoudige, maar krachtige en somtijds eene inderdaad dichterlijke taal, vooral wanneer zij het een of ander beschreven, mij had doen verbaasd staan, maakte de bevalligheid der vrouwen, en de beleefdheid, waarmede zij mij vruchten en melk aanboden, mijne verbeelding gaande, en bekoorde mijn hart. Zonder vooringenomenheid was ik in deze vallei getreden; ik kende haar zelfs niet uit eenige beschrijving; te sterker en te verwonderlijker was daarom de indruk, welken alles, wat ik zag, op mij maakte. Mijne ziel was opgetogen; ik verbeeldde mij, in eene beter wereld te zijn verplaatst.

Het meer *Lowertz* overvarende, hetwelk niet zeer groot is, als zijnde slechts eene halve mijl lang en een vierendeels mijl wijd, liet ik mij op een eilandje aan land zetten, om eene hermitagie te bezoeken, wier bewoner door den oorlog van daar

was

was verdreven. Na deze verwoeste hut, de eenvoudige kapel, en hetgene er merkwaardigs was, te hebben bezigtigd, klauterde ik naar de puinhoopen van het aloude Kasteel *Schwanau*, in den jare 1308, door STAUFFACHER en diens aanhang verwoest, terwijl ten zelfden tijde de overige eedgenooten zich meester maakten van het ſterke Kasteel *Kogkenberg*, zoo wel als *Schwanau* in het Kanton *Schweitz* gelegen; van *Zwing-Uri*, in het Kanton *Uri*, en van *Rotzberg* en *Sarnen*, in het Kanton *Underwald*. Een verrukkelijk uitzigt heeft men van deze ruïnen. Tusſchen het puin en de rotſen, met klimop bedekt, vond ik aldaar eene jonge vrouw op den bemosten grond zitten, en naast haar een kind van twee jaren, ſpelende met bloemen, welke op hare knieën lagen, en waarvan zij kranſen maakte, welke zij vervolgens met een treurig gelaat in het meer wierp, hetwelk den voet dezer rotſen beſpoelt. Lang zag ik haar aan, voordat zij mij in het oog kreeg, en hoe ik haar langer beſchouwde, hoe zij mij belanglijker dacht. Op zijn meest was zij vijf-en-twintig jaren oud; fraai was zij van geſtalte, en haar gelaat vertoonde het peinsachtige en ſentimentele, welk de vrouwen van het Kanton *Schweitz* kenmerkt; de zachtheid harer trekken werd nog verhoogd door de bleekheid van haar gelaat en de treurigheid van haar gezigt. Op mijne nadering had zij eene ſtuiptrekkende aandoening van vreeze, en drukte haar kind tegen haren boezem. Bedroefd dat ik haar had verrast, groette ik haar met eenige verlegenheid; zij beantwoordde mijne groete met eene zwakke en bevende ſtemme, doch wier engelachtige zachtheid mij door het hart ging. Zij hield zich met haar kind onledig, en ik liet mijne oogen over het meer weiden, tot dat wij van onze wederzijdſche bedeesdheid bekomen waren. Het kind bood mij bloemen aan; ik vatte het bij de hand, en vraagde vergiffenis aan de moeder, dat ik door mijne onverhoedſche nadering haar verſchrikt had. Ik had haar in het *Hoogduitsch* aangeſproken. „ Ik meende dat „ het een *Franschman* was," gaf zij tot antwoord. De oogen opſlaande, zag zij op mijnen hoed, welken ik in de hand hield, de driekleurige kokarde. Zij werd van een nieuwen ſchrik bevangen; zij verbleekte, en rukte met drift het kind uit mijne armen, om het van nieuws tegen haren boezem te drukken. Ik bloosde, en vraagde haar met verbaasdheid, wat haar deerde; zij was niet in ſtaat mij te antwoorden; haar boezem jaagde, en een traan liep over hare wangen; doch zij herſtelde zich welhaast, en vraagde naar het oogmerk mijner reize. Ik zeide haar, dat ik den wil had naar *Schweitz*. „ Ach," was haar antwoord, „daar zult gij vele akeligheden vinden; maar God „ heeft het aldus gewild; Hij weet beter dan wij, wat best „ voor ons is." Thans daalden wij te zamen af naar het meer; zij vraagde mij, wijzende op een ſchuitje, aan den oever vastgemaakt, en op hare hut aan de overzijde van het water, of ik haar wilde verzellen; er nevens voegende, dat ik aldaar konde uitrusten en mij ververſchen met vruchten en boter,

en dat zij mij vervolgens eenen gids zoude bezorgen om mij naar *Schweitz* te brengen; doch zij merkte aan, dat dit voor mij een vrij groote uitſtap zijn zoude. Mijn antwoord was, dat ik het gaarne doen zoude, indien ik haar van eenigen dienst konde wezen. „ ô Neen!" hernam zij, „ doe het daarom „ niet. Ik kom hier dagelijks met mijn kind, om in deze een- „ zaamheid te peinzen, en in deze kapel voor uwe landslie- „ den te bidden." Tranen blonken in hare oogen, en zij voegde er nevens, mijne hand vattende, met eenen opſlag, vol van onuitſprekelijke zachtheid en droefheid: „ *O! er* „ zijn ook goede menſchen onder uwe landgenooten, en „ gij zijt ongetwijfeld een van die." Ik had hare ſchuit losgemaakt; zij deed mij door haar kind omhelzen, hetwelk mij met zijne liefkozende armpjes omvatte. Mij voorts met eene vriendelijke groete verlatende, ſtak zij langzaam af van den oever.

Mijn ſchuitevoerder berigtte mij, dat deze vrouw, in de *Zwitſerſche* Revolutie, haar man en haar vader had verloren; de eerſte was in den ſlag van *Morgarten* geſneuveld; de tweede, een ſlagtoffer van het *ſchrikbewind*, kwijnde in de onderaardſche gevangenisſen van *Arburg*. In den laatſten veldſlag was haar huis geplunderd, en zij had bijkans al wat zij bezat verloren. „ Maar," vervolgde hij, „ zij draagt haar „ ongeluk met veel gelatenheid; alle avonden, wanneer het „ goed weêr is, komt zij hier met haar kind, beſchreit in de „ eenzaamheid hare dierbare ſlagtoffers, en bidt in de kapel „ van den heremiet." Zij bidt dan voor hare vijanden, voor de verwoesters van haar geluk, voor de vervolgers van haren vader! Heeft zij zelve het mij niet gezegd? Heb ik zelve niet hare ſchoone ziel in hare oogen gezien? — Deze aandoenlijke trek vervulde mijne ziel met de aangenaamſte gevoelens; deze heremitagie, deze puinen, met klimop, die grond, met oud mos bedekt, ſchenen mij een geheiligden tempel der godheid, die zekerlijk een oog van welgevallen nederſlaat op eene plaats, die dikmaals wordt bezocht door een wezen, zoo zeer naar haar gelijkende. Ik plukte een handvol mos, beſproeid met de tranen dezer bedroefde moeder; ik bewaarde die als eene gewijde herinnering der edelſte gevoelens, voor welke de menschheid vatbaar is; en als te eenigen tijde de hand van het noodlot zwaar op mij mogt wegen, zal ik daarop ſomtijds het oog ſlaan, om mijne ziel op de luisterrijke hoogte te doen ſtaan blijven, tot welke ik deze ongelukkige zag verheven (*).

(*) Deze beſchrijving is van den Heere RIEDER, van *Straatsburg*, die zich toen in het *Franſche* Leger in *Zwitſerland* bevond.

MERK-

MERKWAARDIG VOORBEELD VAN HET INSTINCT DER DIEREN.

De klasse der viervoetige dieren levert dikmaals voor de waarnemers bewijzen op van een zonderling instinct, die ons moeten overtuigen, dat zij niet altijd werktuigelijk handelen. Indien men niet zoo gunstig over de Vogelen denke, de reden daarvan is ongetwijfeld, omdat hunne bewerktuiging en levenswijze hen bestendig verre van ons verwijderd houdende, het onmogelijk is, hen op den duur gade te slaan.

Intusschen zal de volgende daadzaak, waarvan wij eenen ooggetuige tot waarborg hebben, bewijzen, dat zij niet van het instinct ontbloot zijn, hetwelk wij in de andere dieren bewonderen.

In de Menagerie van den Kruidtuin te *Parijs* leeft thans een groote Vogel, door de Natuurkundigen *Bengaalsche Ooijevaar* geheeten, doch aan de kust van *Afrika* bij den naam van *Marabou* bekend. Zijn bek is groot, zeer lang en loopt spits toe; wanneer hij zijnen hals uitgestrekt houdt, bereikt zijn hoofd de hoogte van dat van een mensch. Deze Vogel is uit *Senegal* medegebragt door den Heer VALANTIN, die, op de reis, met alle mogelijke zorgvuldigheid, om hem in het leven te behouden, hem heeft opgepast; een ander persoon heeft hem aan het Museum van Natuurlijke Historie gegeven. De Heer VALANTIN verlangde, bij zijne komst te *Parijs*, zijnen *Marabou* weder te zien, welken hij in geene twee jaren gezien had. Ten dien einde begaf hij zich, voor weinige weken, naar de Menagerie. Daar binnen komende, vond hij den Vogel van aanschouwers omringd, die zich evenwel op eenen afstand hielden, als zijnde het gevaarlijk nabij hem te komen, waarvan verscheiden voorbeelden voorhanden zijn. Hoe groot was dan de verbaasdheid van alle de aanwezigen, toen zij den Heer VALANTIN in het hok zelf van den Vogel zagen treden! Terwijl allen zijne onbezonnenheid wraakten, waren zij beducht, dat hij door de verschrikkelijke slagen met zijnen bek zou gegriefd worden. Niets van dat alles: de Vogel laat toe, dat de Heer VALANTIN hem nadert, streelt en omhelst; hij herkent de stemme, die hem vleit, door eene taal der vriendschap en zachtzinnigheid.

Merkwaardig en bijkans aandoenlijk was het schouwspel van dit zwaarlijvig tweevoetig schepsel, nu eens in de armen van zijnen ouden meester, en diepe zuchten lozende, dan wederom zich zachtjes losmakende, rondom hem draaijende, terwijl hij nederig het hoofd boog, en het vervolgens op zijnen rug nederleide, onder het doen hooren van een klagend geklok, ge-

gevolgd van herhaald lepperen met den bek. Alle deze onderscheidene bewegingen maakten een diepen indruk op de aanschouwers; zij meenden daarin blijken van dankbaarheid op te merken, die door de menschen niet krachtiger kan worden uitgedrukt.

LATERE VOORBEELDEN VAN ONGEMEEN HOOGEN OUDERDOM.

Een man van kunde, een liefhebber van waarnemingen omtrent de lengte van het menschelijke leven, heeft eene lijst gemaakt van personen, ter zijner kennisse gekomen, welke gestorven zijn gedurende het jaar 1806, in den ouderdom van honderd jaren en daar boven. Hij heeft er 48 gevonden, en onder dezelve 19 mannen en 29 vrouwen. Van deze woonden, ten tijde van hun overlijden, 40 in *Engeland* en het land van *Wales*, 2 in *Schotland*, 3 in *Ierland*, 2 op *Jamaica*, en 1 in *Amerika*. Tien zijn gestorven in den ouderdom van 100, zes van 101, drie van 102, twee van 103, vijf van 104, vijf van 105, drie van 106, zes van 107, een van 111, een van 112, een van 113, een van 114, een van 120, een van 125, een van 131, en een van 134 jaren. Hoewel het waarschijnlijk is, dat de meesten dezer lieden gehuwd, of gehuwd geweest waren, zijn er, echter, slechts zestien op de lijst, die als zoodanig vermeld worden. Een dier gehuwden had veertien kinderen, een ander negentien, en een derde vijf-en-twintig. Eenigen hunner hebben vrouwen gehad, niet minder langlevende dan zij zelven. Eenen vindt men er onder, die zeventig jaren gehuwd geweest was, en haar als weduwe naliet. Een ander liet eene weduw na van honderd twee jaren. Een derde had bij zijn overlijden eene vrouw van twee-en-negentig, en een vierde van negen-en-negentig jaren. Tien dezer lieden staan vermeld, als hebbende het gebruik van alle hunne zintuigen tot den dood toe behouden, terwijl het tegendeel ten aanzien der overigen niet wordt verzekerd. Daar deze lijst alleen *Groot-Britannie* betreft, op eenige personen na, mag men onderstellen, dat andere landen hoogbejaarde lieden naar evenredigheid bevatten, en dat het, gevolgelijk, niet zoo zeldzaam is, dien hoogen ouderdom te bereiken, als doorgaans wordt geloofd; (gelijk de grijsaard, te *Wormer* onlangs in den ouderdom van 110 jaren overleden, wat *Holland* aangaat, daarvan een voorbeeld oplevert.)

No. VIII. *Meng.* bl. 323 reg. 23 lees *tracheotomia*.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

REDEVOERING OVER DE NOODZAKELIJKHEID OM GOEDE BEGINSELS VAST TE STELLEN EN EEN VOORZIGTIG LEVENSPLAN TE BEPALEN IN DE JEUGD.

(Naar het *Engelsch* van den Eerw. W. ENFIELD, *L. L. D.*)

Weeg den gang uws voets, en alle uwe wegen zullen welgevestigd zijn.

SALOMO, *Spr.* IV: 26.

In het menschelijk leven is geen belangvoller tijdperk, dan 't geen invalt tusschen de Kindschheid en rijpe Levensjaren. Gedurende dit tijdperk is het voornamelijk, dat het karakter van den aanstaanden Man gevormd wordt, en dat men de zaden van toekomende eere of oneere zaait. Bij den aanvange van 't zelve verliezen de kinderspelen en vermaken derzelver bekoorlijkheid; men laat ze varen, als niet langer eenige aandacht verdienende. De jeugdige knaap streeft voorwaarts, niet zonder eenige mate van ongeduld, in het ruime veld van nieuwe najagingen, 't welk zich aan zijn oog opdoet. Hij belooft zich genot, onderscheiding, geluk.

Deze drift te stuiten, door het spellen van teleurstellingen en kwellingen van velerlei aard, zou zoo onoordeelkundig als onvriendelijk gehandeld wezen: want, schoon vele Jongelingen, die met hooge verwachtingen den levensloop aanvingen, binnen korten tijd voor zichzelven en voor de wereld verloren waren, is dit meest altoos het gevolg geweest van eenige dwaasheid of verkeerd gedrag, of van zichzelven of van hunne vrienden. Waar de grond goed is, en de aankweeking verstandig en vlijtig, mag men, over 't algemeen, een rijken oogst verwachten.

Het is, nogtans, in dit levenstijdperk, volstrekt noodzakelijk, dat Jongelingen zich schikken om ernstig te letten op hunne natuur, verwachtingen en pligten. Eene wereld intredende, in welke zij moeten afgaan op hun eigen oordeel, voorzigtigheid en besluitnemingen, veel meer dan op de goedgunstigheid van anderen, om hun geluk te bewerken, en waarin elk belangrijk onderwerp afhangt van wel te oordeelen en wel te doen, is het bij hun wijsheid, voor eene wijle hunne geliefde najagingen op te schorten, en hunne aandacht af te wenden van de aangename voorwerpen, welke hen omringen, om dezelve te vestigen op een Levensplan, 't geen zij veilig mogen volgen door hun geheele leven heen, en 't welk hun geene stoffe van zelfverwijt zal nalaten bij het voleindigen van 's levens loopbane.

Wat ook het gedrag der bedachteloozen, die leven zoo als 't valt, moge schijnen in te sluiten, niets kan vaster gaan, dan dat de Mensch niet geboren is om te beuzelen. — Velen schijnen het menschelijk leven te behandelen als een ijdel spel — eene rol van zoo luttel beduidenisse, dat het van geen aanbelang is, of men die wél dan slecht speele: maar de gesteltenis onzer nature is zoodanig, dat dezelve ons geene vrijheid verleene, om onszelven als wezens van geene beduidenis in de Schepping te beschouwen. Wezenlijk geluk, of wezenlijke ellende, moet het deel wezen van ieder mensch voor zichzelven, en moet door zijne hand aan anderen worden uitgedeeld.

De Mensch is begaafd met ligchaamszintuigen en zielsvermogens, die onvermijdelijk de bronnen zijn óf van genot óf van lijden, in onderscheidene gedaanten, gedurende zijn gansche bestaan: en of zij het een of het ander zullen wezen, is een stuk, 't geen niemand, die iets in 't minste nadenkt, met een onverschillig oog kan beschouwen.

Het kan niemand als eene onverschillige zaak voorkomen, of zijn ligchaam, tot den ouderdom toe, in eenen gezonden staat zal voortduren, bekwaam tot alle uitoefeningen en vatbaar voor levensgenot, of dat het door pijn gefolterd en door ziekte vermagerd worde. Het is onmogelijk voor eenig mensch, al den voorraad, welken natuur en kunst weggelegd hebben tot ons onderhoud, gemak en genoegen, met zulk eene volslagene

ne bedachteloosheid te beschouwen, dat hij geheel onverschillig zij, of hij zijne levensdagen te midden van overvloed doorbrenge, of een vervelend bestaan omslepe, omringd van gebrek en ellende. Zichzelven enkel als een dierlijk wezen beschouwende, moet het leven voor ieder mensch eenige waarde bezitten.

Maar, indien wij onze aandacht wenden tot onze redelijke natuur, en achtslaan op de uitgebreidheid en verscheidenheid onzer verstandelijke en tot werkzaamheid geschikte vermogens, wij zullen bemerken, dat ons bestaan in waarde toeneemt, en voelen, dat wij hoogst aangelegene belangen hebben, afhangende van het onderzoek naar 's menschen gelukzaligheid.

Voor een wezen, in staat om waarheid van dwaling te onderscheiden, en om genoegen te scheppen uit het najagen en verkrijgen van kennisse, kan het niet nalaten van eenig aanbelang te zijn, zich in eenen staat te bevinden, waarin hij zijne nasporingen met voordeel kan achtervolgen; eene vurige begeerte naar kennis te bewaren en aan te kweeken; vrij te zijn van den invloed der vooroordeelen, welke hem in dwaling storten, en van driften, welke zijne naspeuringen verhinderen. — Voor een wezen, bezield met eene zucht voor hoogachting, en met vele gezellige aandoeningen, welke hem noodwendig afhankelijk maken van zijne medeschepselen, ten aanziene van een groot gedeelte zijns geluks, moet het een voorwerp wezen, 't welk zijne ernstigste aandacht vordert, zijne ziel in eene gesteltenisse te brengen en te bewaren, welgeschikt om genot te trekken van de vriendelijke tusschenkomsten der zamenlevinge, en van de daden, uit menschliefde en goeddadigheid voortvloeijende; en op de hoede te zijn tegen alle die verkeerde neigingen en boosaardige driften, welke hem op ééns onbekwaam maken voor gezellig levensgenot, en een voorwerp doen worden van afkeer en verachting bij de wereld. — Eindelijk, voor een wezen, welks bekwaamheden hem in staat stellen, om in alles, wat hem omringt, de kennelijke trekken te ontwaren van verstand en oogmerk, en den GOD der natuure in diens werken te ontdekken, en die, in gevolge hiervan, de aandoeningen van godsdienstige eerbiedenisse en dankbaarheid kan te werk stellen en de geneugten van den Godsdienst smaken, kan het niet onverschillig wezen, of hij zal blijven in zulk eenen staat

van onkunde, welke hem geheel onvatbaar maakt voor godvruchtige befpiegelingen en werkzaamheden; of zijne begrippen wegens de Godheid dusdanig omwolkt zullen wezen door bijgeloof, als ftrekt om zijne godsdienftige aandoeningen veeleer tot eene bron van fchrik dan van voldoenend genot te maken; of dat hij zoodanige bevattingen van de Goddelijke natuur vorme, en zich zulke hebbelijkheden van godsvrucht eigen make, als fterkte en verhevenheid fchenken aan zijne deugd, en hem eene onuitputbare bron van vrede en vertroosting fchenken.

Wanneer wij de menfchelijke natuur uit deze onderfcheidene oogpunten befchouwen, als bekwaam voor dierlijke, verftandige, gezellige, zedelijke en godsdienftige geneugten, moet het beftaan van den Mensch, zelfs gedurende het korte tijdperk des levens, hem op deze wereld verleend, hem als een allerkostbaarfte fchat voorkomen, welken niet ten meesten voordeele, zoo veel in zijn vermogen is, te gebruiken, eene onverfchoonlijke dwaasheid zou wezen.

Indien het menfchelijk leven zoo belangrijk is ten aanziene van elk mensch op zichzelven befchouwd, hoezeer moet die aangelegenheid toenemen, als wij het oog flaan op de veelvuldige betrekkingen en onderlinge afhankelijkheden, welke de natuur tusfchen de menfchen daargefteld heeft.

Het ftaat niet in de magt van eenig mensch, voor zichzelven alleen te leven. Wij komen ter wereld, omringd door de belangrijkfte verwantfchappen, en ons gedrag moet dadelijk werking baren op den ftaat en het karakter van allen, tot welken wij betrekking hebben. Ouders, bloedverwanten, leermeesters en vrienden, ftellen het hoogst belang in het opkomend geflacht, en zij kunnen geene onverfchillige aanfchouwers wezen van deszelfs bedrijven. De eerfte verfchijnfels van beminnenswaardige hoedanigheden, in de dagen van kinderlijke eenvoudigheid, wanneer nadenken dezelve nog niet tot deugden heeft doen rijpen, verfchaffen aan deugdlievende Ouderen onuitfprekelijke geneugten; en hunne kleine dwaasheden, vóór dat kennis en ondervinding dezelve tot ondeugd maken, doen hun hart gevoelige weedom. — In een meer gevorderd levenstijdperk let de ouderlijke genegenheid met een zorgvuldig oog op den groei van elke iets goeds belovende plant, of

van

van ieder fchadelijk onkruid. Een Jongeling kan de blijken van eene eerlijke, voorzigtige en brave zielsgefteltenisfe niet aan den dag leggen, zonder zijnen Ouderen de levendigfte gewaarwordingen van voldoening te fchenken; hij kan niet verward geraken in de ftrikken van ondeugd en zedeloosheid, zonder hen met vele fmerten te doorfteken. — Bij zijn optreden op het groot tooneel des werkzamen levens zal de kring zijner betrekkingen zich uitbreiden, en daarmede teffens de invloed zijns gedrags. Wanneer hij nieuwe en eigene huisfelijke betrekkingen vormt, zal hij, daardoor onvermijdbaar zijn vermogen, om geluk over anderen te verfpreiden, of hun ellenden aan te doen, uitbreiden. De voorfpoed van een gezin, het geluk van elk der deelen, waaruit het beftaat, het karakter en de toeftand van de nog ongeborenen, zal waarfchijnlijk, in eene groote mate, van hem afhangen. De hebbelijkheden, welke hij nu vormt, de levenskoers, welken hij nu volgt, zal onvermijdelijk werken, ten voor- of ten nadeele, tot vermaak of fmerte, van allen, waartoe hij in zijne volgende levensdagen betrekking verkrijgt.

Het is, derhalve, eene overweging, welke van het hoogst gewigt moet wezen bij elken Jongeling, dat zijn toekomend karakter noodwendig invloed zal hebben op het geluk der maatfchappije, tot welke hij behoort. Elk mensch, hoe eng van omtrek zijn levensftand moge wezen, brengt zijn aandeel toe tot het vormen van het algemeen karakter, regtftreeks door de deugden, welke hij betracht, en de ondeugden, door hem gepleegd, en zijdelings door den invloed van zijn voorbeeld op die, welke van hem afhangen, of tot hem in eenige betrekking ftaan. Elk braaf man is, in dit opzigt, een vriend, elk flecht man een vijand zijns Vaderlands. Dan, buiten dit alles, legt de band van vereeniging, welke beftaat tusfchen de leden eener maatfchappije, terwijl dezelve aan elk lid groote voordeelen aanbiedt, hem onder de diere verpligting, om zijne edelfte bekwaamheden ten algemeenen beste aan te wenden.

Jonge lieden moeten, overzulks, bij hunne intrede in de wereld, in ftede van alleen met hunne eigene neiging te raadplegen, (gelijk zij doorgaans maar al te gereedelijk doen) onderzoeken, op welk eene wijze zij het meest zullen kunnen toebrengen tot de goede orde en het voordeel van de maatfchappij, tot welke zij be-

 hoo-

hooren. Hunne inzigten uitbreidende buiten den engen kring van hunne perfoonlijke belangen, en hunne harten vervullende meedelaardige gevoelens ten opzigte van allen, die hen omringen, vormen zij hunne gezellige verbindtenisfen, onder eene fterkwerkende overtuiging van hunne verpligting om zoo wel voor anderen als voor zichzelven te leven; met eene warme begeerte om zich aangenaam en nuttig te maken in den kring hunner bekenden; met een vast bepaald befluit, om, wanneer de gelegenheid zich aanbiedt, hunne bekwaamheden te gebruiken in den dienst des Vaderlands en der Menschheid; met één woord, zij ftaan onder den krachtigwerkenden invloed van echte Vaderlands- en Menschenliefde.

Voor eenen Jongeling, die dus zichzelven aanmerkt, niet als een op zichzelven ftaand wezen, maar als in betrekking tot eene gemeenfchap, waarin het groot einde van algemeenen voorfpoed moet bereikt worden door de vereende pogingen der onderfcheidene leden, en als behoorende tot een' rang van wezens, in ftaat om beftendige vorderingen te maken in kennis, deugd en geluk, is het onmogelijk, dat zijn ftand als lid der maatfchappije, en als een menfchelijk wezen, niet hoogstbelangrijk en achtenswaardig voorkome, — dat het leven hem geen voorwerp van de hoogfte aangelegenheid dunke.

Maar de tegenwoordige ftaat van den Mensch doet zich allergewigtigst voor, wanneer men denzelven aanmerkt als niet zijn geheele beftaan, maar als eene inleiding tot een toekomend eeuwigdurend leven. De leer der Onfterfelijkheid erkend zijnde op gronden, ontleend uit de gefteltenis der menfchelijke natuur en het gezag der Christelijke Openbaring, neemt de menfchelijke natuur een graad van waardigheid aan, welke den hoogften eerbied vordert, en het menfchelijk leven wordt een tooneel van bedrijf van oneindige aangelegenheid. Indien een Schilder van den ouden tijd, die met onvermoeide aandacht en volharding de grootfte volmaaktheid aan zijne fchilderftukken poogde bij te zetten, het eene genoegzame verdediging van dit zijn bedrijf rekende, te zeggen: „Ik fchilder voor de Eeuwigheid!" met hoeveel te meer regts mag ieder, die in eenen toekomenden ftaat gelooft, de ftiptfte oplettendheid ten aanziene van zijn zedelijk gedrag verdedigen met de woorden: „Ik leef voor de Eeuwigheid!"

Het menschelijk leven, dan, uit elk oogpunt beschouwd; van zulk een onschatbaar groot aanbelang zijnde, vorderen wijsheid en pligt, dat men 't zelve intrede met bedachtzaamheid en overleg. Zoo ras de zielsvermogens tot die mate rijp geworden zijn, dat de Mensch in staat is om over de eindoogmerken des levens te oordeelen, alsmede over de middelen om dezelve te bereiken, behoort ieder Jongeling te dezen aanziene onderrigt zoeken te bekomen met alle hem mogelijke naauwkeurigheid, en voor zichzelven eenige klare en vaste beginselen en regelen van gedrag te bepalen. Een voorzigtig man, eer hij zich op reize begeeft, heeft vooraf voldoende reden waarom hij de reis aanvaardt, draagt vervolgens zorge om allen noodig onderrigt wegens den reisweg te bekomen, en voorziet zich van alles, om veilig en gemakkelijk den togt te doen. Wanneer iemand een huis zal bouwen, bepaalt hij vooraf naauwkeurig, wat tot nut, gemak en sieraad behoort, vormt een plan, zoo zeer overeenkomstig met zijne oogmerken als mogelijk is, overrekent de kosten, en voorziet in het bijeenbrengen der noodige bouwstoffen. Indien bij eene enkele onderneming zulk eene voorzorg noodzakelijk zij, hoe veel te meer is dit het geval bij het volvoeren van het groote plan, om een geacht, nuttig en gelukkig leven te leiden! Kan men veronderstellen, dat, daar alle andere kunsten alleen aangeleerd worden door gestage aandacht en oefening, geen denken, geen werken noodig zou wezen, om de allergewigtigste aller kunsten te leeren, de kunst onzer geluksbevordering? De geschiedenis des menschdoms strekt ten overtuigenden bewijze, dat de verkrijging van waar en bestendig geluk zoo bezwaarlijk valle, als hetzelve begeerlijk is.

Jonge lieden vinden zich, in het jagen naar geluk, blootgesteld aan zoo vele verhinderingen en verleidingen, wegens welke zij zeldzaam naar eisch onderrigt worden, dat zij noodwendig de uiterste omzigtigheid en waakzaamheid moeten aanwenden. Geene genoegzame ondervinding gehad hebbende van de feilbaarheid huns eigen oordeels, om wantrouwen omtrent zichzelven te koesteren, hellen zij over, om hunne begrippen met overhaasting te vormen, en die met eene groote mate van zelfvertrouwen aan te kleven. De geestdrift, welke hen zoo krachtdadig aanspoort tot werkzaamheid, maakt het voor hun bezwaarlijk, de dingen te onderzoeken met

die geduldige oplettendheid, welke noodig is om hen voor dwaling te hoeden. Uit hoofde van mangel aan eene volkomener kennisse aan de voorwerpen, welke hen omringen, verbeelden zij zich, dat alles is gelijk het schijnt; dit brengt hen in een aanhoudend gevaar om door valschen schijn bedrogen te worden. Zij vleijen zichzelven, dat, waar zij tegenwoordig genot aantreffen, zij ook wezenlijk geluk zullen vinden; en zij zijn teffens te gretig om te grijpen naar den opgehangen prijs, dan dat zij schroomvallig naauwkeurig zouden wezen om de wezenlijke waarde na te gaan. Tot het doen van die verhaaste en hoogsthagchelijke keuze worden zij aangemoedigd door de talrijke voorbeelden van Jongelingen, wier innemend voorkomen zelfs hunne dwaasheden en ondeugden iets betooverends bijzet; terwijl deze van buiten aankomende opwekkingen niet zelden krachtvolle hulpe ontvangen van de bijzondere vorming hunner natuurlijke geaardheid. Aan den eenen kant zijn somtijds eene zachtaardige en toegevende inborst, valsche schaamte, de vrees van uitgelagchen te zullen worden, of eene begeerte om anderen te verpligten, gevaarlijker valstrikken, dan zelfs de aanvechtingen van lust en drift. Aan den anderen kant zal een Jongeling van eene stoutmoedige en ondernemende geaardheid dikwijls krachtdadiger tot buitensporigheden vervoerd worden door de dwaze eerzucht om door zijne medgezellen bewonderd en als een knaap van geest toegejuicht te worden, dan door eenige begeerte tot misdadige toegevendheid. Tegen deze valstrikken voor de jeugd kan niets ten veiliger behoedmiddel verstrekken, dan een vast bepaald besluit, om, wat er ook gebeure, een levensplan stipt aan te kleven, met overleg gevormd, en rustende op de beginselen van Rede en Godsdienst.

Waarom zien wij zoo vele Jongelingen zichzelven aan de buitensporigste ongebondenheden overgeven, dan omdat zij nimmer deze bedenkingen gemaakt en doorgezet hebben over de natuur en den grondslag van menschelijk geluk, welke hen zouden overtuigd hebben van de gevaarvolle en verderfelijke gevolgen der buitensporige genoegdoeningen? — dan omdat zij nimmer hunne zielen, door de beschouwing van waarheid en wijsheid, hebben opgeheven boven de lage vermaken van voldoening aan dierlijken lust en zinnelijke begeerte? Waarom gebeurt het zoo dikwijls, dat Jongelingen, wier vroege heb-

hebbelijkheden en verbindtenisfen hen wederhielden van alle fchandvolle ongeregeldheden, niet te min botvieren aan eene beuzelachtige en verwilderende geestgefteltenisfe, welke hen te eenemaal buiten ftaat ftelt om genot en voldoening te vinden in het opdoen van kundigheden, in het aankweeken van hunnen fmaak, en het volvoeren van eenige loffelijke en nuttige bezigheid, — de kostelijkfte jaren huns levens doorbrengen in eene onafgebroke opvolging van vermaakneemingen, zoo bijzondere als openbare, waarin, fchoon oog of oor eene voorbijgaande voldoening mag vinden, het hart geen wezenlijk vermaak kan aantreffen, — en ten laatfte, wanneer de droom der dwaasheid over is, en de levensftand tot ernftige zorgen en pligtsbetrachtingen roept, geheel onbekwaam zijn, om het karakter ftaande te houden en de pligten te vervullen van Echtgenoot, van Vader, van Vriend, van Burger, van Mensch? — De ware reden is, dat zij, bij hunne intrede in de wereld, nimmer hunne vrolijke najagingen ftaakten, en uit den drom zich afzonderden, om zichzelven af te vragen, van waar zij kwamen, tot welk een einde zij gefchapen werden, en wat de groote bezigheid des levens uitmaakt.

Daarenboven, aan welk eene oorzaak moet het toegefchreven worden, dat andere Jongelingen, die van eene min vlugge geaardheid zijn, of wier levensftand hen opleidde om voordeel boven vermaak ten hoofdvoorwerpe hunner aandacht te ftellen, fomtijds vroegtijdig niet alleen de voorzigtigheid, maar zelfs de gierigheid van den ouderdom aan den dag leggen, en zich uitgeleerd vertoonen in alle foort van vuilwinstbejag? Ontegenzeggelijk is dit toe te fchrijven aan een fchandelijk verzuim, of bij hunzelven of bij hunne Ouders, van dat zedelijk onderwijs, 't geen hun vaste beginfels van eerlijkheid en braafheid zou verleend, en vervuld hebben met edelaardige gevoelens.

In alle de opgemelde gevallen, en in alle andere, waarin de Jongelingen feilen in het verkrijgen van die wezenlijke verdienfte, welke alleen hen achtenswaardig en beminnelijk kan maken, moet dit mislukken toegefchreven worden aan mangel van vaste beginfels en een bepaald plan van levenswijze. Om de dwaasheden en ondeugden der Jeugd te ontgaan, en het bezit diens geluks te verkrijgen, 't welk de natuur en de ftaat des menfchen hun

regt geeft te verwachten, is het boven alles noodig, dat Jongelingen toe- en vooruitzien, en met een aandachtig oog nagaan het spoor, 't welk hun te volgen staat. Zij moeten zich niet te vrede houden met het omhelzen van een levensplan, 't welk toeval hun moge aanbieden; noch dulden, dat hunne karakters gevormd worden naar de begrippen of zinnelijkheden van anderen; maar zorg dragen, dat zij, door volijverige nafpeuring en diep nadenken, zich beoefenende beginsels van Godsdienst en grondregels van voorzigtigheid eigen maken.

Om een' Jongeling in staat te stellen tot het vormen van een levensplan, waaraan hij zich veilig mag vasthouden door geheel zijn leven heen, worden twee zaken gevorderd. — Vooreerst, dat hij een klaar begrip krijge van den aard, en zich eene volle overtuiging eigen make van de verpligtingen tot Zedelijkheid en Godsdienst. — Ten andere, dat hij zich toelegge, om zijne eigene bekwaamheid, geaardheid, betrekkingen en levensstand te kennen. Het eerste is noodig, als den grondslag uitmakende van alle regtschape deugd; het laatste, als het middel om hem te beschutten tegen verleiding, en vastheid aan zijn karakter bij te zetten.

Laat, derhalve, zijne eerste zorg wezen om te weten wat goed is, en waarom het zoo is. Laat hij zijn eigen verstand en aandoeningen raadplegen, en de gebeurtenissen in de wereld nagaan, om te leeren, welk een gedrag in den aard der zake wijs, geschikt en regt is voor een' Mensch. Laat hij zijne eigene vermogens en neigingen leeren kennen, om te oordeelen, op welk eene wijze hij zijn' tijd en bekwaamheden met het meeste voordeel zal aanwenden. Laat hij de verholenste schuilhoeken van zijn hart doorgronden, om elke zich verbergende neiging tot eenige misdadige inwilliging te ontdekken. Laat hij, met de grootste zorgvuldigheid, nafpeuren, waartoe hij natuurlijk het sterkste overhelt. Laat hij waarnemen, welke hebbelijkheden reeds het meeste bij hem hebben plaats gegrepen; ten einde hij ontdekke, aan welke zijde zijne deugd het zwakste is, om daar de meeste omzigtigheid en waakzaamheid te gebruiken. Laat hij, daarenboven, letten op de onderscheidene betrekkingen, waarin hij staat tot de maatschappij, en nagaan de voordeelen en gelegenheden, welke

ke zijne natuurlijke of verkregene talenten, zijn staat of invloed hem verschaffen, om goed te doen; ten einde hij een regtmatig inzigt en gevoel krijge van de verpligtingen, welke die omstandigheden hem opleggen, om werkzaam te zijn ten dienste des menschdoms.

Dat op deze wijze elk Jongeling, zoo ras hij de jaren van onderscheidende kennis bereikt, zijne intrede in de wereld doe, met gezette overwegingen van het tooneel, 't welk, voor hem wordt opgeschoven; met ernstige bedenkingen over het aanbelang des menschelijken levens; met redelijke begrippen van Zedekunde en Godsdienst; met een voorzigtig en welberaden levensplan; en met een onwrikbaar besluit, om zich vast te houden aan 't bewandelen van dat pad, 't geen rede en oordeel hem hebben doen verkiezen, als het veilig en tot Gelukzaligheid opleidend spoor. Hij zal dan zijne levensreize voortzetten in een' bestendigen loop van mannelijke deugd, niet afgeleid door de aanlokselen, welke hem en ter regter en ter slinker zijde omringen. Te midden van de toejuichingen der wijzen en braven onder zijne tijdgenooten, omringd door de vruchten zijner vroegtijdige deugden, en zegepralende in de bewustheid van eene wijze en gelukkige keuze gedaan te hebben, zal hij zijn levenspad juichende afloopen, met de zalige ervaring, „ dat het pad des Regtvaardigen is als een schijnend „ licht, voortgaande en lichtende tot den vollen dag „ toe."

* * *

Onder het overbrengen dezer Redevoering van den Eerw. ENFIELD, die geen gering gedeelte van zijnen tijd te koste lag aan de Opvoeding van Jonge Heeren, tot welken post hij zoo wel berekend was, dachten wij telkens aan de treffende Dichtregelen van den uitmuntenden Zede- en Leerdichter FRITH, welke wij niet kunnen nalaten ook hier aan onze Lezers te herinneren:

Een welbestede Jeugd, een nuttig Manlijk leven,
Zal aan den Ouderdom de zoetste vruchten geven;
Terwijl verkrachte deugd, aan zingenot gepaard,
Met veertig jaren reeds den zwakken grijsaard baart.

O,

O, woeker met uw Jeugd, waar u de Jeugd nog vleit!
Zaai als de zon nog ftooft, gij zaait voor de eeuwigheid!
Wat valfche-flikk'ring hier onze oogen moog' verblinden,
Slechts op den weg der Deugd is 't waar geluk te vinden.
Wie hier het volle wit van zijn beftemming raakt,
Heeft aan het eind des togts het meeste heil gefmaakt.

KARAKTERS VAN EENIGE VERMAARDE PRUISSISCHE VELDOVERSTEN EN STAATSDIENAREN.

(Vervolg en flot van bl. 380.)

De *Graaf* VAN KALKREUTH, Generaal onder de Ruiterij, is geen man van vernuft, gelijk fommige Schrijvers beweerd hebben; doch het kan niet ontkend worden, dat hij met een zeer verlicht verftand begaafd is. Gedurende den zevenjarigen oorlog was de Graaf VAN KALKREUTH Adjudant-Generaal van Prins HENDRIK VAN PRUISSEN. Hij was in de gelegenheid van te bewerkftelligen, hetgene, volgens TACITUS, de voornaamfte pligt der aloude *Germanen* was. *Principem defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriae ejus asfignare.* „Den Vorst te verdedigen en te befchermen, en ook „zijne eigen dappere daden aan diens roem toe te fchrijven." Indien Prins HENDRIK van den Koning, zijnen Broeder, de vereerende getuigenis ontving, in het bevel over de legers nooit eenen misflag te hebben begaan, daalt deze onwaardeerbare lof gedeeltelijk op den Graaf VAN KALKREUTH neder, die, in de neteligfte oogenblikken, den Prins geleid had.

Deze Generaal was, in den jare 1792, een der grootfte tegenftanders van den oorlog met *Frankrijk*, en een der eerften, die den Vrede van *Bazel* goedkeurde. Hij behoorde tot de zulken, die zich met de meeste kracht verzetteden tegen eene krijgsonderneming, in welke het Kabinet van *Londen* dat van *Berlijn*, in den jare 1794 zocht mede te flepen; het was het zenden van een leger naar *Holland*, om den Hertog VAN YORK hetzelve tegen het *Franfche* leger te helpen verdedigen.

Zoude men kunnen gelooven, dat, na den Vrede ge-

gewild te hebben met de *Fransche* REPUBLIEK; de Graaf VAN KALKREUTH den Oorlog wilde met de *Fransche* MONARCHIE? Dit, echter, wordt hem te last gelegd, en hetwelk, in schijn tegenstrijdig, kan verklaard worden door de bijkans onweerstaanbare besmetting van dien geest van zinsverbijsteringe, die thans over alle hoofden waalde.

De Graaf VAN KALKREUTH voerde het bevel over het *Corps de Reserve*, hetwelk in den slag van *Jena* niet werd aangevoerd. De verdediging van *Dantzig* werd hem opgedragen. Ondanks zijnen tweeënzeventigjarigen ouderdom, heeft hij in dien moeijelijken post zich zoo wél gekweten, dat de *Franschen*, bevoegde regters over krijgsmoed, hem de getuigenis hebben gegeven van eene uitmuntende verdediging; zij hebben er, zonder eenige omwegen, nevens gevoegd, dat zij van alle de *Pruissische* Generaals, welke zij hebben leeren kennen, voor den Graaf VAN KALKREUTH de meeste achting hebben. In naam des Konings van *Pruissen* heeft hij den Vrede van *Tilsit* geteekend.

CHRISTIAAN HENDRIK KAREL, *Graaf van Haugwitz*, Kabinets-Minister, scheen in 't eerst naar geen anderen roem in de wereld te streven, dan dien van een vernuft van den eersten rang, zich verliezende in de gewesten der hooge dichtkunde en eener denkbeeldige wereld. Nog hooger steeg hij door zijne briefwisseling met LAVATER, die zich ten zijnen voordeele liet vooringenomen door eene treffende gelijkheid, welke hij tusschen zijn hoofd en dat eens CHRISTUS-beelds opmerkte. De Theosophie en de Tooverkunde bragten den jongen Graaf in verkeering met FREDERIK WILLEM DEN II. Zeer onzeker is het, of deze Koning aan die verborgene wetenschappen geloofde, dan of hij er zich slechts mede vermaakte. De Graaf VAN HAUGWITZ werd als Minister Plenipotentiaris naar *Weenen* gezonden. De *Fransche* Omwenteling had reeds zeer ingewikkelde staatkundige verbindtenissen doen ontstaan. Zoo zeer voldeed de Graaf aan zijnen Vorst, dat hij hem opontbood, om het bewind van de buitenlandsche zaken in zijne handen te stellen. Ondanks deze vereerende getuigenissen, wil, echter, onze Karakterschetser volstrekt geene wezenlijke talenten in den Heere VAN HAUGWITZ erkennen, en beweert, dat hij zijne gunst alleen had te danken aan de be-

begunstigde Matres, de Gravin VAN LICHTENAU, die hem tot hare gemeenzaamste verkeering toeliet. De dood van FREDERIK WILLEM DEN II maakte geene verandering in des Graven geluk; de nieuwe Souverein liet hem in het bewind. Dit zoude geen ongunstig vermoeden omtrent zijne verdienste kunnen doen opvatten; anderen, echter, beschouwen dit als een gevolg zijner intrigues. Men wil, dat de Graaf VAN HAUGWITZ het plan in het hoofd had van eene *Coalitie* met *Oostenrijk*, vóór den slag van *Marengo*.

In den jare 1804 verzocht deze Staatsdienaar zijn ontslag; men verzekert, dat het niet uit eigen beweging geschiedde, maar dat zulks het werk van den Kabinetsraad LOMBARD was, die hem deed vervangen door den Baron VAN HARDENBERG, zoo treurig vermaard om zijnen woedenden haat tegen *Frankrijk*. Nogtans werd de Heer VAN HAUGWITZ terug geroepen in den jare 1805, en aan den Keizer NAPOLEON in *Moravie* gezonden. Duizend verhalen verzekeren, dat de *Pruissische* Staatsdienaar, de tijding van den slag bij *Austerlitz* hoorende, uitriep: „ God dank! wij hebben overwonnen!" Deze uitroeping alleen openbaarde de geheele staatkunde van het Kabinet van *Berlijn*. De Heer VAN HAUGWITZ sloot thans het verdrag van *Weenen*, en kort daarop een ander, over hetwelk hij in eigen persoon te *Parijs* in onderhandeling trad. Het oogenblik der hoofdkrisis verscheen. De Graaf VAN HAUGWITZ wordt wel niet beschuldigd, den oorlog tegen *Frankrijk* gewild te hebben, maar dien niet te hebben kunnen beletten. De Graaf volgde den Koning naar het leger; na den slag van *Jena* in ongenade vervallen, heeft hij zich naar zijn landgoed *Krappitz*, in *Silesie*, begeven, alwaar men zegt dat hij blind is geworden.

KAREL AUGUSTUS, *Baron van Hardenberg*, Kabinets-Minister. In *Hanover* geboren, was hij genoodzaakt, zijn Vaderland te verlaten, in gevolge van een geschil, welk hij met een Engelsch' Prins had, die bij zijne vrouw zijn hof maakte. De Hertog VAN BRUNSWIJK ontving hem minzaam, en prees hem aan bij Koning FREDERIK WILLEM DEN II, die hem aanstelde tot Directeur van de Prinsdommen *Anspach* en *Bareuth*. Hij was het, die, na den dood van den Grave VAN GOLZ, de onderhandelingen met *Frankrijk* voortzette, en dezelve

ten einde bragt door den Vrede van *Basel*, in den jare 1795. Het blijkt niet, dat hij bij deze gelegenheid de achting van het *Fransche* Gouvernement heeft gewonnen, hetwelk, sedert dien tijd, zijne eerlijkheid steeds gewantrouwd heeft; een vermoeden, door geheel Europa aangenomen en bevestigd.

Toen evenwel, in den jare 1804, de Graaf VAN HAUGWITZ zich naar zijne landgoederen begaf, meende men dat hij niet beter dan door den Heer VAN HARDENBERG kon vervangen worden. Een geboren *Hanoveraan* zijnde, en dienvolgens een onderdaan des Konings van *Engeland*, scheen hij, in alle omstandigheden, zich in gemoede verpligt te rekenen tot eene blinde verknochtheid aan de belangen van het *Britsche* Gouvernement. Lieden, die voor wel onderrigt worden gehouden, hebben verzekerd, dat deze gemoedelijkheid nog versterkt werd door een pensioen, welk de Heer PITT aan den *Pruissischen* Staatsdienaar naauwkeurig deed betalen. Derhalve vertoonde hij de houding niet van FREDERIK WILLEM te dienen, dan om GEORGE DEN III dies te beter te kunnen dienen, aan wien hij *Pruissen* heeft verkocht, zoo als hij hem geheel Europa zoude hebben willen verkoopen.

De overwinning van *Austerlitz* alle de plannen, tegen *Frankrijk* door den Heer VAN HARDENBERG beraamd, hebbende overhoop geworpen, moest hij de schande ondergaan van zijne verdediging in uitvlugten te zoeken, die de bogtige staatkunde van een Kabinet, hetwelk door den loop der voorvallende zaken gezwenkt en gezwaaid werd, in vollen dag plaatsten. De ophelderende aanteekeningen van het *Fransche* officieele dagblad ontmaskerden eindelijk volkomen den Baron VAN HARDENBERG. Hij vertoonde den schijn van af te zien van het bewind der zaken in den zomer des jaars 1805, om alle de listen en lagen, welke hij bestuurde, te beter te kunnen nagaan. Van nieuws verscheen hij, nadat de Heer VAN HAUGWITZ in ongenade was vervallen, en wijdde zich onbeteugeld en schaamteloos toe aan al wat het *Britsche* Ministerie van hem vorderde, tot dat de slag van *Friedland* en de Vrede van *Tilsit* hem in het *niets* deden terugkeeren, waaruit het te wenschen ware, tot heil van het menschdom, dat dit wezen, door zijne tijdgenooten de *Geest des Kwaads* gebijnaamd, nooit ware voortgekomen.

De

De Kabinets-Raad LOMBARD; een der hatelijkste karakters, in deze Galerij opgehangen. De laagheid zijner geboorte en de beuzelachtigheid van zijnen smaak zijn de minst zware verwijten, hem gedaan. Door FREDERIK DEN GROOTEN uit het Kollegie verwijderd, scheen hij, onder diens opvolger, naar geen hooger roem te streven, dan om in *Fransche* verzen wel te vertalen. Hij heeft eene vertaling gegeven van het vierde boek der *Eneide*, en van eenige brokken van OSSIAN. In 1800 werd hij Kabinets-Raad. In *Pruisfen* is, of was, die post van oneindig meer belangs dan men denkt. Deze Raden bereidden of bekibbelden, zoo als het uitviel, den arbeid van den Minister der buitenlandsche zaken. De Heer LOMBARD wordt beschuldigd, niet alles gedaan te hebben wat hij konde, om zich tegen de dolle ontwerpen van den Baron VAN HARDENBERG te verzetten. Tot straffe van deze zwakheid werd hem opgedragen, van wijd en zijd de spreekwijzen op te zamelen, waaruit hij het beruchte Manifest tegen *Frankrijk* vervaardigde: een stuk, welk niet vroeger dan te gelijk met de tijding van den slag van *Jena* in alle de hoofdsteden van Europa kwam. Anderen schrijven dit Manifest toe aan een ellendigen Schrijver, GENS genaamd.

Hoe het zij, de Raad LOMBARD, na de nederlaag van het leger door *Stettin* trekkende, werd op last der Koninginne gevangen genomen, als een snood misdadige, nadat het graauw hem met modder had bevuild. De Koning deed hem in vrijheid stellen. Niet anders is thans de Heer LOMBARD bekend, dan als aanblijvende Geheimschrijver der Akademie van *Berlijn*. Men zegt, dat hij een *Fransch* Treurspel onder handen heeft.

LEVENSGESCHIEDENIS DES DICHTERS TORQUATO TASSO.

(Vervolg en slot van bl. 374.)

Wegens de beweegredenen, die TASSO deden besluiten om naar *Ferrara* weder te keeren, stemmen de Schrijvers niet overeen. Eenigen verklaren, dat hij, welhaast moede van in 't donkere te leven, en onverdul-

dig

dig wordende om 's Hertogs gunst te herwinnen, uit eigene beweging besloten had, het op 's Prinsen edelmoedigheid te laten aankomen. Dit gevoelen schijnt, in de daad, ontleend te worden uit TASSO's eigene woorden, in eenen Brieve, door hem aan den Hertog VAN URBINO geschreven, in welken hij verklaart, „ dat hij gepoogd had den zoen met den Hertog te treffen, en ten dien einde hem menigmaal geschreven had, alsmede aan de Hertogin VAN FERRARA, aan de Hertogin VAN URBINO, en aan de Prinses LEONORA; doch dat hij nimmer eenig antwoord ontving dan van de laatstgemelde, die verzekerde hem van geen' dienst te kunnen wezen." Wij zien hieruit, dat TASSO erkent, wederschrijven van die Prinsesse ontvangen te hebben; en uit hetgene hij van den inhoud zegt, is het hoogst redelijk te veronderstellen, dat hij zeer omzigtig wilde zijn, om den wezenlijken inhoud aan den Hertog VAN URBINO te openbaren, daar zijne zaken met die Prinsesse zoo kiesch stonden. Deze blijkbare voorzorge, om den aard zijner briefwisselinge met haar te bedekken, schijnt sterkte bij te zetten aan de vroegere veronderstellingen zijner ongemeene verknochtheid aan haar; en, alle omstandigheden wel overwogen zijnde, gelooven wij, dat het meer dan waarschijnlijk zal worden, dat hij naar *Ferrara* wederkeerde op het bijzonder schrijven van LEONORA.

De Hertog ontving TASSO schijnbaar met zeer veel voldoenings, en gaf hem vernieuwde blijken van hoogachtinge; doch dit was niet alles, wat TASSO verwachtte. Zeer was hij er op geteld, dat zijne schriften, die in 's Hertogs handen waren, hem zouden worden wedergegeven; doch dit kon hij op geenerlei wijze verwerven. Zijne vijanden hadden zulk een' overheerschenden invloed op ALPHONSO bekomen, dat zij hem deden gelooven, of voorwenden te gelooven, dat TASSO als Dichter allen vuur verloren had, en, in zijn' tegenwoordigen toestand, buiten staat was, iet nieuws ten voorschijn te brengen, of zijne vroegere dichtwerken te beschaven. De Hertog maande hem steeds aan, om voor het vervolg alleen een gerust en bedrijfloos leven te leiden. TASSO was vol kwelling over dien raad, en geloofde, dat 's Hertogs verlangen alleen was, dat hij zijne Letteroefeningen zou laten varen, en het overige zijner dagen in ledigheid en onberoemdheid slijten. „ Hij poogde," schrijft hij in een' Brieve aan den Hertog VAN URBINO, „ mij een schan-

schandelijk verlater van den *Parnas* te maken, en denzelven voor de tuinen van EPICURUS te verwisselen; tooneelen van louter zinnelijk genot te betreden, onbekend aan VIRGILIUS, aan CATULLUS, aan HORATIUS, en zelfs aan LUCRETIUS."

TASSO herhaalde zijne aanzoeken, wegens de wedergave zijner papieren; doch de Hertog bleef onverbiddelijk, en, om 's Dichters kwelling te vermeerderen en ten hoogsten top te voeren, werd alle toegang tot de Prinses hem afgesneden. In 't einde moede van noodelooze aanzoeken, verliet hij andermaal *Ferrara*, en nam, gelijk hij zich uitdrukt, de vlugt als een andere BIAS, zijne boeken en geschriften achterlatende.

Hij begaf zich naar *Mantua*, waar hij den Hertog GUGLIELMO in eenen afgematten ouderdom vond, en weinig genegen om hem tegen den Hertog van *Ferrara* te beschutten. De Prins VINCENTIO GONZAGA ontving hem wel met veel toegenegenheid, doch was te jong om hem onder bescherming te nemen. Van daar trok hij naar *Padua* en *Venetie*; dan, overal zijne vrees voor den Hertog van *Ferrara* met zich voerende, nam hij ten laatste zijne toevlugt tot den Hertog VAN URBINO (*), die hem veel beleefdheids betoonde, doch misschien weinig genegen was, om TASSO's wille, met zijn' Schoonbroeder in onmin te geraken. Hij raadde den Dichter aan, dat hij liever naar *Ferrara* zou te rug keeren; hij volgde dien raad, en besloot nogmaals zijn geluk bij den Hertog te beproeven.

ALPHONSO, misschien verbitterd door TASSO's vlugt, en voorgevende te gelooven, dat te gezette letteroefeningen 's Mans hersenen ontsteld hadden, en dat eene strikte levenswijze noodig was om hem te herstellen, liet hem naauw opsluiten in het Hospitaal van *St. Anna*. TASSO beproefde alle middelen om den Hertog te verzachten en zijne vrijheid te verwerven; dan de Hertog beantwoordde allen, die zich met voorstellen van dien aard tot hem vervoegden, met deze of dergelijke woorden: „ dat, in stede van zich te bemoeijen wegens de klagten eens persoons in TASSO's staat, die zoo weinig wist te beoordeelen wat voor hem best was, zij veeleer hem hadden aan te raden om zich te onderwerpen aan zoo-

(*) Oud 35 jaren.

zoodanige middelen van herstel, als men, in dien toestand, voor hem noodig oordeelde."

Deze opsluiting dompelde TASSO in de wanhopigste gesteltenisse: hij gaf zich over aan zijn ongelukkig lot; en de handelwijze, omtrent hem gehouden ter genezinge van zijne voorgewende zwakhoofdigheid, had hem bijkans tot volslagene krankzinnigheid vervoerd. Zijne verbeelding werd zoodanig ontsteld, dat hij geloofde, dat zijne kwaal niet natuurlijk was; hij verbeeldde zich somwijlen, dat hij geplaagd werd door een' Geest, die gestadig zijne boeken en papieren in de war bragt; en deze vreemde denkbeelden werden misschien versterkt door de parten, welke zijn oppasser hem speelde. Terwijl TASSO zich in dezen beklagenswaardigen toestand bevond, schreef hij deze aandoenlijke regels:

Tu, che ne vai in Pindo,
Ivi pende mia cetra ad un cipresso;
Salutala in mio nome, e dilla poi,
Ch'io son dagl'anni e da fortuna oppresso (*).

Deze tweede opsluiting van TASSO duurde veel langer dan de eerste. Hij vervoegde zich te vergeefs tot den Paus, den Keizer, en de Mogendheden van *Italie*, om zijne vrijheid te verkrijgen; tot dat hij ten laatste, na eene zevenjarige gevangenis, de zoo vurig gewenschte vrijheid op de volgende wijze verwierf.

CÆSAR VAN ESTE zijne nieuwe Bruid, VIRGINIA DE MEDICIS, naar *Ferrara* gebragt hebbende, kwamen allen, die betrekking hadden tot dat doorluchtig Huis, bijeen. In geheel de Stad was niets anders te zien, dan feest- en vreugdevieringen. VINCENTIO GONZAGA van *Mantua* onderscheidde zich boven allen ten Hove des Hertogs. Deze Edelman trad zoo ernstig voor TASSO bij den Hertog in de bresse, dat hij in 't einde diens vrijlating verwierf (†) en hem met zich naar *Mantua* nam, waar hij eenigen tijd verbleef na den dood van den Hertog GUGLIELMO, en vele gunsten genoot.

Men

(*) *Gij, die naar Pindus gaat, waar mijne harp aan een' zipres hangt, groet deze uit mijn' naam, en zeg, dat ik gebukt ga onder jaren en onheilen.*

(†) Oud 42 jaren.

Men verhaalt, dat de jonge Prins, uit den aard vrolijk, zijne vermaaknemingen door het voorbeeld van een' Philosoóph willende wettigen, drie Zusters bij TASSO bragt om te zingen en te fpelen: deze drie jonge Juffers waren alle fchoon, doch niet van de ftrengfte zeden. Na een kort gefprek met TASSO, verklaarde hij hem, dat hij er twee zou medenemen, en de derde bij hem laten; keuze had hij van de drie. TASSO antwoordde, „ dat het PARIS duur te ftaan kwam, aan eene der Godinnen de voorkeus gegeven te hebben; dat hij daarom, met 's Prinfen verlof, ze alle drie zou bij zich houden." De Prins vatte hem op zijn woord, en ging heen. — TASSO liet de drie Zusters, na eene korte wijl *verblijfs*, met een gefchenk van zich gaan.

Eindelijk weder moede van in een gedurigen ftaat van afhankelijkheid te leven, befloot hij naar *Napels* te gaan, en te trachten zijn moederlijk erfgoed te krijgen, 't geen in beflag genomen was door hare bloedverwanten, ten tijde dat hij met zijn' Vader BERNARDO in ballingfchap ging. Dit dacht hem het éénig middel om zich in eenen zoo lang gewenschten levensftand te plaatfen. Hij vervoegde zich bij zijne vrienden, en, brieven van voorfchrijving aan den Onderkoning verworven hebbende, nam hij affcheid van den Hertog van *Mantua*, en trok naar *Bergamo* (*), waar hij eenigen tijd verbleef en van daar naar *Napels* toog (†).

Terwijl TASSO zich te *Napels* onthield, zijn' tijd verdeelende tusfchen zijne letteroefeningen en het voortzetten van zijn regtsgeding, haalde de jonge Graaf VAN PALENA, die hem hoogachtte, den Dichter over, om eenigen tijd ten zijnen paleize te verblijven; doch deze had, in dit geval, niet geraadpleegd met zijnen Vader, den Prins VAN CONCA, die, fchoon hij TASSO hoog waardeerde, nogtans niet kon goedkeuren, dat zijn Zoon ten zijnen huize zou laten toeven den éénigen perfoon, die overgebleven was van eene Familie, ten eenigen tijde aan den Prins VAN SALERNO verbonden. Een gefchil, 't welk daaruit waarfchijnlijk zou ontftaan tusfchen den Vader en den Zoon, bewoog TASSO, zijne eigenaardig goede geftelteņis opvolgende, alle gelegenheid tot gefchil weg te nemen; hij verliet *Napels*, en vertrok naar

(*) Oud 43 jaren.
(†) Oud 44 jaren.

naar *Bisaccio* (*) met zijnen Vriend MANSO, in wiens gezelschap hij eenigen tijd zeer gerust leefde.

Gedurende die zamenwoning had MANSO gelegenheid om de zonderlinge uitwerksels van TASSO's zwaargeestigheid na te gaan, en redentwistte menigmalen met hem wegens den gemeenzamen Geest, met welken hij voorgaf te verkeeren. MANSO poogde te vergeefs zijn' Vriend' te overtuigen, dat het geheelenal een bedrog was van eene ongestelde verbeelding: TASSO hield stijf en sterk de wezenlijkheid van 't geen hij voorgaf staande, en verzocht MANSO, dat hij tegenwoordig zou wezen bij eene van die zoo geheimzinnige zamenkomsten. — MANSO kwam 's volgenden daags bij zijnen Vriend, en, terwijl zij in druk gesprek zaten, bespeurde hij, dat TASSO zeer schielijk de oogen op een venster onwrikbaar vestigde en in eene onveranderlijke houding bleef. Verscheide keeren riep hij TASSO bij zijn' naam, doch kreeg geen antwoord. In 't einde riep TASSO uit: „Daar is de vriendelijke Geest, die gekomen is om met mij te spreken! — Zie, en gij zult overtuigd worden van de waarheid, welke ik bij u beweerde!" — MANSO hoorde die taal met veel verwonderings; hij zag om, doch ontdekte niets dan de zonnestralen door het venster schijnende; hij keek geheel de kamer rond, maar kon niets vreemds ontdekken. Op het oogenblik, dat hij wilde vragen waar de vermeende Geest was, hoorde hij TASSO met den grootsten ernst spreken, nu eens vragen doende aan den Geest, dan weder antwoorden gevende. Dit alles ging op zulk eene bevallige wijze toe, onder het bezigen van de verhevenste bewoordingen, dat MANSO met bewondering luisterde, en geen trek gevoelde om dit onderhoud af te breken. Ten laatste eindigde dit gesprek met het vertrek van den Geest, gelijk uit TASSO's zeggen bleek, die, zich tot MANSO wendende, vroeg, of nu diens twijfelingen waren opgeklaard? MANSO stond meer dan ooit versteld; hij wist naauwelijks, wat hij van zijns Vriends toestand moest denken, en ontweek allen verder onderhoud omtrent deze zaak.

Bij het naderen van den winter begaven zij zich weder naar *Napels*, wanneer de Graaf VAN PALENA op nieuw krachtig aandrong om bij hem den intrek te nemen; dan TASSO, het zeer ongeraden vindende aan dit verzoek te voldoen, be-

(*) Oud 45 jaren.

besloot naar *Rome* te gaan, en daar den uitslag van het verwijlend regtsgeding af te wachten. Hij onthield zich omtrent een jaar in die Stad, hooggeacht bij Paus SIXTUS DEN V, wanneer hij, naar *Florence* uitgenoodigd door FERDINANDO, Groothertog van *Toscanen*, (die Kardinaal te *Rome* geweest was, toen TASSO zich de eerste keer aldaar onthield, en nu 's Pausen invloed te hulp nam, om een bezoek van TASSO te verwerven) dit verzoek niet kon wederstaan, maar naar *Florence* trok, waar hij een allergunstigst onthaal genoot (*).

Nogtans konden alle de vriendschapsbetoonigen, hem ten Hertoglijken Hove bewezen, noch alle de beloften, hem gedaan, de liefde tot zijne geboorteplaats overwinnen, of het hevig verlangen, om een afgezonderd en onafhankelijk leven te leiden, dempen. Hij nam overzulks afscheid van den Groothertog, die hem, bij zijn vertrek, met ruime geschenken wilde begiftigen; dan TASSO kon, naar gewoonte, niet overgehaald worden om meer aan te nemen dan zijne tegenwoordige omstandigheden vorderden.

Over *Rome* keerde hij naar *Napels* weder (†), en, de oude Prins VAN CONCA omtrent dezen tijd gestorven zijnde, haalde de jonge Graaf VAN PALENA, door de tusschenkomst van MANSO, hem over, om zijn' intrek in het Paleis te nemen. Hier zette TASSO zich tot het herzien van zijn *Jeruzalem*, of liever tot het vervaardigen van een nieuw Werk, getiteld: *Jeruzalem vermeesterd*. De Prins VAN CONCA, niet willende dat iemand hem zou berooven van eenen Dichter, of een Dichtwerk, zoo uitmuntend, liet zoo naauw op TASSO achtgeven, dat deze het bemerkte. Hierover te onvrede, verliet hij 's Prinsen Paleis, en begaf zich naar zijn' Vriend MANSO, waar hij leefde, volkomen meester van zichzelven en van zijne bedrijven: nogtans bleef hij op eenen goeden voet met den Prins VAN CONCA.

Korten tijd daarna gaf hij zijn *Jeruzalem vermeesterd* in 't licht; welk Dichtstuk, naar de aanmerking van een *Fransch* Schrijver, „eene genoegzame proeve oplevert van de onregtmatigheid der oordeelvellingen over 's Dichters *Jeruzalem verlost*; naardemaal *Jeruzalem vermeesterd*, waarin hij zich poogde te schikken naar den smaak zijner be-

oor-

(*) Oud 46 jaren.
(†) Oud 47 jaren.

oordeelaren, niet ontvangen werd met dezelfde goedkeuring als zijn voorgaande Dichtwerk, waarin hij den ruimen teugel gaf aan zijne geestdrift." — TASSO had ook het plan om eene derde verbetering van het zelfde Dichtwerk te geven, 't geen, zoo ons berigt is, deels uit *Jeruzalem verlost*, deels uit *Jeruzalem vermeesterd* zou bestaan hebben; doch dit Werk werd nimmer voltooid. Evengemelde *Fransche* Schrijver merkt op, ,, dat, naar alle waarschijnlijkheid, dit laatste Werk het eerste niet zou geëvenaard hebben." (*) En, inderdaad, onze Dichter schijnt zijne beroemdheid verschuldigd aan *Jeruzalem verlost*; het tweede Dichtstuk op dit onderwerp weinig bekend zijnde.

MANSO's lustplaats had een vrij uitzigt op zee. TASSO met zijn' Vriend en SCIPIO BELPRATO, MANSO's Schoonbroeder, op het zomerhuis zittende, en de zeebaren door een geweldigen storm in heftige beweging ziende, gaf BELPRATO zijne verwondering te kennen over de roekeloosheid en dwaasheid der menschen, in zich bloot te stellen aan de woede van een zoo onstuimig element, waarop zoo velen schipbreuk geleden hadden. — ,, En nogtans," gaf TASSO hem daarop te verstaan," gaan wij zonder schroom te bedde, waar zoo velen elk oogenblik sterven. Geloof mij, de dood zal ons overal aantreffen; en die plaatsen, welke ons de minst gevaarvolle toeschijnen, zijn niet altoos de veiligste!"

Terwijl TASSO zich bij zijnen Vriend MANSO onthield, werd HIPPOLITO ALDROBANDINI tot Paus verheven, onder den naam van CLEMENS DEN VIII. Diens twee Neven, CYNTHIO en PIETRO ALDROBANDINI, werden met den Kardinaalshoed vereerd. De eerstgemelde, naderhand de Kardinaal van ST. GEORGE geheeten, was de oudste, een groot voorstander der Wetenschappen, en een begunstiger der Geleerden: hij had TASSO leeren kennen, toen deze zich de jongste keer te *Rome* onthield, en zeer groote hoogachting voor hem opgevat. Thans noodigde hij den Dichter uit om te *Rome* te komen, en deed zulks met zoo veel ernst, dat deze het niet kon weigeren, en besloot nogmaals zijn stil verblijf te *Napels* te verlaten.

De grenzen van den Kerkelijken Staat thans zeer onvei-

(*) *Vie de* TASSO, *a Amsterdam*, 1695.

veilig zijnde door omzwervende Banditti, gingen de reizigers, veiligheidshalve, in groote Gezelschappen op weg. TASSO vervoegde zich bij een van deze; doch, wanneer zij in het gezigt kwamen van *Mola*, eene kleine Stad nabij *Gaieta*, kregen zij kundschap, dat SCIARRA, een berucht aanvoerder van Rooverbenden, daaromstreeks was met veel van zijn volk. TASSO was van oordeel, dat zij de reis moesten voortzetten en trachten zichzelven te verdedigen, indien zij wierden aangevallen; dan de meerderheid was tegen dien raadslag, en zij gingen veiligheidshalve naar *Mola*, waar zij eenigen tijd bleven, daar die Stad, als 't ware, ingesloten was door SCIARRA. — Dan deze Onverlaat, vernemende dat TASSO een van het reisgezelschap uitmaakte, vaardigde een bode aan hem af, met verzekering, dat hij veilig zijne reis kon voortzetten, en aanbod om hem te geleiden, werwaarts hij begeerde. TASSO bedankte hem, doch wees het aanbod van de hand, waarschijnlijk niet verkiezende af te gaan op het woord van een zoo sleeht beruchten. SCIARRA zond hem daarop een tweeden bode, TASSO onderrigtende, dat hij, zijnenthalve, zijn volk zou doen terug trekken en den weg vrij laten. Hij deed zulks, en TASSO zette onbelemmerd zijne reis naar *Rome* voort.

Te *Rome* werd hij, op de heuschste wijze verwelkomd door de beide Kardinalen en den Paus zelven. TASSO vervoegde zich op eene meer bijzondere wijze bij den Kardinaal CYNTHIO, als den man, op wiens aanraden hij te *Rome* gekomen was: nogtans verzuimde hij geenszins, ook zijne opwachtingen te maken bij den Kardinaal ALDROBANDINI: hij verkeerde met beiden gemeenzaam. — De beide Kardinaals en eenige andere Kerkhoofden hielden eene zamenkomst, en raadpleegden, onder andere, over het beste middel om de losbandigheid in het verspreiden van Paskwillen te beteugelen. Een hunner stelde voor, om het beeld van *Pasquin* te vermorselen en in de rivier te werpen. TASSO's gevoelen werd gevraagd; zijn raadslag luidde, dat het veel veiliger zou wezen, het beeld te laten staan; want dat anderzins, van de brokken, eene groote menigte van Kikvorschen aan den oever van den *Tyber* zou opkomen, die niet zouden ophouden den ganschen nacht te schreeuwen. De Paus, aan wien de Kardinaal ALDROBANDINI het gebeurde verhaald had, ondervroeg TASSO over dit stuk.

„ 't Is

„ 't Is waar, Heilige Vader!" ſprak hij, „ dit was mijn gevoelen, en ik zal er bijvoegen, dat, indien uwe Heiligheid *Pasquin* wil doen zwijgen, het éénig middel is, aan het volk zoo veel werks te verſchaffen, dat zij geen tijd hebben om eenige Paskwillen te maken, of de taal des morrenden ongenoegens te doen hooren."

In 't einde wederom het leven eens Hovelings moede, kreeg hij verlof om naar *Napels* terug te keeren tot het voortzetten zijner pleitzake (*). Bij zijne komst te dier Stede nam hij zijn' intrek in het Klooster van *St. Saverinus* bij de Vaders van *St. Benedictus*.

Dezerwijze was TASSO nogmaals in een' ſtaat van rust en bedaardheid, zoo hoogst overeenkomſtig met zijne geaardheid, wanneer de Kardinaal CYNTHIO weder een middel vond om hem naar *Rome* te roepen, daar hij bij den Paus bewerkt had, om hem de eere aan te doen, dat hij op het Kapitool met den Dichterlijken Lauwer zou bekroond worden. Schoon TASSO zelve niet in 't allerminſte geſteld was op zulk eene openbare praal, liet hij zich nogtans door anderen, en bijzonder door zijnen dierbeminden Vriend MANSO, overhalen; dan hij betuigde dezen teffens, dat hij het alleen deed op diens ernſtig aanhouden, niet in afwachting van die dichterlijke zegepraal, welke hij heimelijk voorgevoelde dat geene plaats zou grijpen. Sterk was hij ontroerd bij het affcheid van MANSO, en zeide hem vaarwel als iemand, die dacht zijnen Vriend niet weder te zullen zien.

Op zijne reize naar *Rome* trok hij over den Berg *Cassino*, om zijne eerbewijzing af te leggen aan de overblijfſels van ST. BENEDICTUS, voor wien hij eene bijzondere hoogachting koesterde. Hij hield het Kersfeest in dit Klooster, en vertrok van daar naar *Rome*, waar hij met den aanvange des jaars 1595 aankwam (†). Bij zijne komst in die Stad werd hij begroet door vele Kerkhoofden en Mannen van rang, vervolgens ingeleid bij de twee Kardinalen CYNTHIO en PIETRO, alsmede bij den Paus, wien het behaagde hem te gemoet te voeren, „ dat zijne verdienſten meer eers zouden doen aan den Lauwer, dien hij ſtond te ontvangen, dan die kroon voortijds gegeven had aan de tot hiertoe daarmede bekransten."

Op

(*) Oud 50 jaren.
(†) Oud 51 jaren.

Op niets was men thans bedacht dan op de naderende plegtigheid. Bevelen werden uitgevaardigd, om niet alleen 's Pausen Paleis en het Kapitool te versieren, maar alle de hoofdstraten, door welke de Staatsie zou heen trekken. TASSO scheen nogtans weinig op te hebben met die toebereidselen, welker hij zeide vergeefsch te zullen wezen. Men liet hem een Dichtstuk zien, te dezer gelegenheid vervaardigd door zijn' Bloedverwant HERCOLE TASSO; hij beantwoordde zulks met dezen dichtregel van SENECA:

Magnifica verba mors prope admota excutit.

TASSO's voorgevoelens werden maar al te waar bevonden: want, terwijl zij op gunstig weder wachtende waren tot het volvoeren dier statelijke plegtigheid, werd de Kardinaal CYNTHIO ziek, en bleef eenigen tijd ongesteld; en toen de Kardinaal begon te beteren, werd TASSO zelve door eene krankheid aangetast.

Schoon hij nog slechts zijn een-en-vijftigst levensjaar voltrokken had, was de ouderdom hem door zijne letteroefeningen en ongelukken vroegtijdig overgekomen. Zich verzekerd houdende dat zijn einde naderde, besloot hij, de weinige dagen, welke hij nog te leven had, door te brengen in het Klooster van *St. Onuphrius*. De koets van den Kardinaal CYNTHIO voerde hem derwaarts, en hij werd met de grootste hartelijkheid ontvangen door den Prior en de Broederen van die Orde.

TASSO's ziekte was thans dermate toegenomen, en zijne krachten waren zoo zeer uitgeput, dat alle geneesmiddelen vruchteloos werden aangewend. Op den tienden van Grasmaand tastte hem eene geweldige koorts aan, misschien veroorzaakt door het eten van eene melkspijze, waarop hij zeer gesteld was. Zijn leven was nu in het oogschijnlijkst gevaar: de beroemdste Artsen tot *Rome* stelden hunne kunst te werk te zijner herstellinge; doch te vergeefs: zijne kwaal verslimmerde van dag tot dag. — RINALDINI, 's Pausen Lijfarts en TASSO's Boezemvriend, hem onderrigt hebbende dat zijn laatste levensuur naderde, omhelsde TASSO hem teederlijk, en bedankte hem met eene bedaarde houding voor die tijding; daarop de oogen ten Hemel heffende, „ dankte hij GOD, wiens goedheid het in 't einde behaagde, hem, na zoo lang een storm, in veilige haven

te brengen." Sints dat oogenblik fcheen zijn hart geheel ontflagen van tijdelijke zaken; hij ontving de laatfte Kerkgeregten in de Kapel des Kloosters, door de Broederen derwaarts gebragt. In zijne kamer terug gekeerd, vroeg men hem, waar hij wenschte begraven te worden; hij verzocht, dat zulks in de Kerk van *St. Onuphrius* mogt gefchieden. Wanneer men verzocht, dat hij zijn' uiterften wil in gefchrifte zou doen ftellen, en zelf het grafschrift opgeven, om op zijne zerk te plaatfen, zeide hij grimlagchende, „ dat hij, wat het eerfte betrof, over zeer weinige wereldfche goederen te befchikken had, en dat, ten aanziene van het laatfte, een eenvoudige Grafzerk hem genoegzaam zou dekken." Hij ftelde den Kardinaal CYNTHIO tot zijn' Erfgenaam aan, en verlangde dat zijne Afbeelding mogt gegeven worden aan GIOVANNI BAPTISTA MANSO, als onder diens opzigt gefchilderd.

Op den veertienden dag zijner ziekte ontving hij de laatfte Kerkgeregten. De Kardinaal CYNTHIO, hoorende dat zijn Vriend in doodsnood lag, kwam tot hem, medebrengende 's Paufen Zegen; een gunstbetoon, nimmer op die wijze bewezen, dan aan Kardinalen of Perfonen van den eerften rang. TASSO erkende die eere met alle Godsvrucht en nederigheid, zeggende „ dat dit de Kroon was, welke hij te *Rome* kwam ontvangen." — De Kardinaal hem gevraagd hebbende, of hij nog iets meer te zeggen had, was zijn woord, „ dat de eenige gunst, welke hij nog te verzoeken had, daarin beftond, dat de Kardinaal de afdrukken van alle zijne Werken zou opzamelen, en bijzonder van zijn *Jeruzalem verlost*, 't welk hij het alleronvolmaaktfte keurde, en dezelve aan de vlammen opofferen: wel begreep hij, dat dit zeer moeijelijk zou vallen, uit hoofde van de wijdverfpreidheid; nogtans vertrouwde hij, dat het niet geheel onmogelijk zou wezen." TASSO ftelde dit met zoo veel ernsts en aandrangs voor, dat de Kardinaal, hem niet willende ontrusten door eene weigering, zulk een twijfelachtig antwoord gaf, dat TASSO geloofde, dat aan zijne begeerte zou beantwoord worden. Hierop verzocht de veege lijder alleen te mogen wezen. De Kardinaal nam weenende zijn affcheid, latende hem alleen met zijnen Biechtvader en Kloosterbroederen. In dezen toeftand bragt hij den geheelen nacht door, en leefde tot het midden van den volgenden dag, den vijf-en-twintig-

ften van Grasmaand, wanneer hij, het bezwijken van alle zijne vermogens voelende, zijn Kruisbeeld omhelsde, zeggende: *In manus tuas, Domine* ..... Dan hij blies den laatften levensadem uit, eer hij den volzin kon voltooijen.

Tasso was kloek van geftalte en welgemaakt, helder van kleur, doch wat bleek door ziekelijkheid en letteroefeningen; zijn hoofdhaar was kastanjeverwig; zijn baard wat lichter, dik en vol; zijn voorhoofd breed en hoog; zijn hoofd groot, en het voorfte gedeelte, in 't laatst zijns levens, geheel kaal; zijne wenkbraauwen zwart; zijne oogen kloek, doordringend, blaauw van kleur; zijn neus was groot; zijne lippen waren dun; zijne tanden welgeregeld en wit; zijn hals was welgevormd; zijn borst breed, zoo ook waren zijne fchouders, en alle zijne leden meer gefpierd dan gevleescht. Zijne ftem was fterk, helder, en zijne uitfpraak deftig; hij fprak met bedaardheid, doch herhaalde meermalen zijne laatfte woorden; hij lachte zelden, en nooit fchaterende. Welbedreven was hij in ligchaamsoefeningen. Iets voórdragende, maakte hij weinig gebaren, en behaagde meer door de fchoonheid en kracht zijner uitdrukkingen, dan door de bevalligheden van gebaren en uitfpraak, die een zoo belangrijk gedeelte van de voordragt uitmaken. — Zoodanig was tasso's uiterlijk voorkomen: wat zijne Zielsvermogens betreft, het blijkt allezins, dat hij een groot vernuft geweest hebbe, en eene ziel bezat, boven den algemeenen rang verre verheven. Men zegt van hem, dat er nooit een Geleerde was, nederiger dan hij; nimmer een Vernuft, godsdienftiger dan hij; nimmer een Man, beminnelijker in de zamenleving dan hij. Nimmer voldaan over zijne eigene Werken, zelfs dan, wanneer zij zijn' naam door geheel de wereld deden klinken; altoos te vrede met zijn' ftaat; zelfs dan, wanneer hem veel ontbrak, geheel vertrouwende op de Voorzienigheid en zijne vrienden; hij koesterde geene kwaadwilligheid omtrent zijne grootfte vijanden; alleen wenschte hij rijkdom te bezitten, om daarmede dienst te doen aan anderen; hij was fchroomachtig om iets voor zichzelven te ontvangen of te houden, 't geen niet volftrekt noodzakelijk was. Een zoo vlekkeloos en geregeld leven kon niet anders dan in een zachten dood eindigen; deze nam hem van onder de levenden weg, in den jare 1595, het twee-en-vijftigfte zijns levens.

Op den eigen dag zijns afstervens werd hij zonder staatsie, volgens zijne begeerte, in de Kerk van *St. Onuphrius* bijgezet, en door een eenvoudigen steen gedekt. De Kardinaal CYNTHIO had ten oogmerke, een heerlijk Grafteeken tot TASSO's gedachtenisse op te rigten; dan dit oogmerk verwijlde zoo lang door ziekte en andere omstandigheden, dat MANSO, tien jaren na den dood zijns Vriends te *Rome* komende, om diens graf te bezoeken, en 't zelve zonder eenig gedenkteeken vindende, voornam, zelve er een voor hem te stichten: dan de Kardinaal CYNTHIO wilde het in geenen deele toelaten, besloten hebbende dien liefdepligt zelve aan TASSO te bewijzen. MANSO verwierf echter, dat de volgende woorden op de grafzerk werden uitgehouwen:

HIC JACET TORQUATUS TASSUS.

De Kardinaal CYNTHIO stervende zonder zijn oogmerk volvoerd te hebben, deed de Kardinaal BONIFACIO BEVILAGUA, uit een doorluchtig Huis van *Ferrara* afstammende, een statelijk Grafgedenkteeken vervaardigen, in de Kerk van *St. Onuphrius*, boven het overschot van eenen Man, wiens Werken allen Gedenkteeken overtollig maken.

FRAGMENTEN RAKENDE HET HEDENDAAGSCHE GRIEKENLAND. Door wijlen den Heere DANSSE DE VILLOISON.

Alle de eilanders van den Archipel beminnen driftig hun Vaderland; zij schatten hunne dorre en kale rotsen boven het aangenaamste verblijf, even als ULYSSES *Ithaca* boven het gansche heelal waardeerde; onophoudelijk vragen zij u, of er wel iet fraaijers zij; alles vinden zij verwonderlijk in hun land. Telkens betwisten zij elkander den voorrang van hun Vaderland. Bezwaarlijk laat zich een meisje van tamelijk goeden huize overhalen om op een ander eiland te trouwen, en zij zoude het zich tot schande rekenen, hare goederen te verkoopen, gesteld zelfs, dat deze, in stede van voordeel te geven, haar tot last waren. Nimmer zal een

Griek

Griek van de eilanden zijn vaderlijk erfdeel verkoopen, al vond hij zich genoodzaakt, op een ander eiland te gaan wonen, en de inkomften daarvan te verliezen. Even-eens befchouwden het de oude *Grieken*, en vooral de *Lacedemoniers*, volgens HERACLIDES, als fchandelijk, hun erfdeel te verkoopen.

De *Griekfche* vrouwen bezitten gemeenlijk de fchoonheid niet, welke men in hare ftandbeelden bewondert; zij zijn meer bevallig dan fchoon; doch allen hebben fraaije oogen, een regt nedergaanden neus, en een eenigzins langen hals. Haar bloed is door dat der *Turken* bedorven, vooral ten tijde toen met de *Caratch* een zeker getal kinderen van beiderlei fekfe uit elk dorp vervoerd werd; iets, hetwelk tegenwoordig niet meer gebeurt.

De fchoonfte eilandfche vrouwen zijn die van *Tinus* en *Siphantus*, vooral uit de dorpen dier twee eilanden; op *Patmos*, *Santorin* en *Stampalia* drinken zij nimmer wijn.

Gemeenlijk zijn de *Griekfche* vrouwen zeer vruchtbaar, en zogen hare eigen kinderen.

Zeer vroeg trouwen de meisjes op het eiland *Stampalia*, gewoonlijk op haar elfde of twaalfde jaar, fomtijds zelfs voordat zij huwbaar zijn. Meer algemeen waren deze vroege huwelijken vóór de regering van den tegenwoordigen Kapitein-Pacha, die eene goede tucht onderhoudt: voormaals waren de ouders beducht, dat de *Turken* huns ondanks over dezelve zouden befchikken. Op *Patmos* worden zij vroeg, fomtijds op haar tiende of elfde jaar verloofd, doch treden niet vroeger dan twee of drie jaren daarna in het huwelijk. Op *Thermine* trouwen zij insgelijks zeer vroeg.

De *Griekfche* vrouwen dragen veel goud, paarlen en diamanten, ringen en kruifen; ik heb er op de eilanden gezien, die voor tweeduizend piasters kostbaarheden aan zich hadden, wier inkomen geen honderdvijftig piasters bedroeg.

De vrouwen op de eilanden flijten haren tijd met katoenfpinnen met hare meiden; zeer gemeenzaam leven zij met deze dienstboden, die meestal even goed als zij zelve opgevoed zijn.

Zeer bang zijn de *Grieken* voor hetgene zij *het kwade oog* noemen; dit is een aloud bijgeloof. Omtrent de kracht der Tooverkunde ftaan zij in de zelfde begrippen als hunne voorouders. Er zijn nog vele bronnen en ho-

holen, aan welke het vermogen van verscheiden ziekten te genezen wordt toegeschreven.

In den Archipel en in de geheele Levant wordt de koffij niet gemalen, maar met een ijzeren stamper in een houten vijzel gestoten; dit maakt de koffij fijner en is zuiniger. Op de meeste eilanden gebruikt men er geene suiker bij. In het algemeen wordt er bijkans geen suiker gebruikt. Al het gebak der *Grieken* wordt met honig bereid. *Stampalia* en *Syra* leveren de beste salie, vooral die in het begin en het laatst van Mei in den dauw wordt geplukt, en die in de schaduw groeit; men maakt er van het bij de *Turken* dus genaamde *tsai roumi*, of *Griekfche thee*; het is een zeer aangename en maagversterkende drank, doch zeer verhittende in den zomer.

Het gebrek aan weilanden noodzaakt de *Santorniotten*, hunne muilezels, van het begin van November tot April, naar *Pallaia Kammeni* (een oud verbrand eiland) te zenden, alwaar zij gras, doch geen ander dan regenwater vinden. Men wil, dat zij dik en vet van daar terugkomen. Doch men draagt in de eerste dagen zorge, hun weinig te laten drinken, omdat zij, zulks ontwend zijnde, er ziek van zouden worden.

De best gebouwde steden op de eilanden zijn *Scio*, in den *Genueeschen* smaak getimmerd, *Milo*, *Paros* en *Siphantus*; op *Zea* heeft men fraaije huizen.

De straten zijn zeer naauw, en krielen van varkens, die den doortogt belemmeren; die van *Stampalia* en *Serpho* zijn zoo eng, dat er geen lijk op de *Kataletto* kan gedragen worden; de mannen leggen het op een oud tapijt, en dragen het op de schouders naar de kerk, die buiten het dorp staat. De trappen, die in de straten oploopen, beslaan het grootste gedeelte van den weg, en doen de voetgangers ter wederzijde het hoofd daaraan stooten.

Nergens bijkans op de eilanden ontmoet men vensters, maar slechts houten luiken, die den ganschen dag open staan.

De vertrekken der rijke lieden zijn versierd met slechte portretten, die te *Napels*, *Venetie* en *Ancona* gekocht worden, geene schrijftafels, slechte sluitingen; de meeste deuren zijn zeer klein, bovenal die der kerken, uit vreeze dat de *Turken* te paard daar binnen rijden;

den; eene groote ruimte beneden, en een ladder, die naar de ſlaapkamer loopt.

Zoo hoog zijn de bedden, dat men op een ſtoel of eene tafel moet klimmen om er in te komen; onder dit bed is eene ſoort van kas of kamertje, waarin de dienstboden ſlapen.

Men vindt fraaije torens of veldpaviljoenen op de eilanden *Naxia*, *Andros* en *Meteline*. Op het laatstgenoemde eiland, wanneer er eene dochter wordt uitgehuwd, geeft men haar doorgaans een huis in de ſtad en eene olijven plantaadje, in het midden van welke de toren ſtaat. Op de landgoederen der *Atheners* ſtonden dergelijke torens.

Een der grootſte geeſels van de Levant zijn de wormen, die de boeken knagen, en aldaar ongelijk veel meer ſchade doen dan in onze gewesten. Alle de bibliotheeken der Jeſuiten op *Salonika*, *Scio*, *Santorin*, *Naxia*, en zelfs te *Konſtantinopel*, vergaan tot ſtof; de handſchriften op parkement, hoewel later, ondergaan, echter, het zelfde lot. Van hier dat men in het Christen Europa, in *Engeland* en te *Parijs*, veel ouder *Griekſche* handſchriften ontmoet, dan die van den berg *Athos*, *Patmos*, en van alle de overige boekerijen in de Levant, welke ik bezocht heb. De boeken, welke ik uit *Frankrijk* had medegebragt, waren in twee jaren van de wormen geheel doorknaagd.

Op *Patmos*, en in eenige kloosters van den berg *Athos*, zijn de Monniken verpligt, zich van geſchrevene boeken voor het Koor te bedienen; dit is de reden, dat er, ondanks de plompe onkunde der *Grieken*, nog eenigen zijn, die de Misboeken kunnen lezen, die zij niet verſtaan. De weinige zorge, welke de *Griekſche* Monniken voor hunne boeken dragen, doet dezelve nog meer bederven. In bijkans alle kloosters van den berg *Athos*, in de meeste boekerijen, welke ik gezien heb, liggen zij zonder orde in koffers, die op vochtige plaatſen ſtaan. Terwijl ik, op het eiland *Siphantus*, de Misboeken van het Klooster *Briſi* onderzocht, zag ik drie muizen uit dit *bibliotaphos* of boekengraf ſpringen.

In vele huizen te *Athene* en te *Couhrouchisma*, bij den Prins KONSTANTIJN MOROUSIJ, en te *Fanal*, verjagen de dienstboden de vliegen, en verkoelen de lucht met een waaijer; ook dit is een oud gebruik. TERENT. *Eun.* A. 3. S. 5.

Even

Even eentoonig als de gezangen zijn ook de dansen der *Grieken*; altijd is het de zelfde dans, de *Romeika*, zoo keurlijk beschreven in het werk van den Heere GUYS. De *Albanezen* hebben eenen dans, naar den *Pyrrhischen* of krijgsdans der ouden gelijkende; de kleedij der *Albanezen* dunkt mij de zelfde te zijn als die der aloude bewoners van *Epirus*. Men danst er altijd naar de lier. Maar welk eene lier! Hier geldt het aloude spreekwoord: *onos pros lyran*: „de ezel aan de lier." De muzikanten' zingen deuntjes., welke zij somtijds voor de vuist zamenstellen: want in *Griekenland* zijn vele improvisateurs. Zij geven serenaden aan hunne beminden op den eersten dag van het jaar.

Op *Tinus* staat eene aloude kolom, aan welke de dieven, tot aan den middel naakt uitgekleed, worden vastgebonden; zij worden met honig gewreven, en aldus een uur lang blootgesteld aan het steken der vliegen en aan de brandende zon, na alvorens ruggelings op eenen ezel te zijn rondgevoerd.

Het geven van stokslagen tegen de voetzool was bij de ouden niet onbekend; zie LIBANII *Epit.* 119, p. 532. Onder Keizer MAURITIUS, in den jare 583, werd door den hals een toovenaar geëmpaleerd, PAULINUS genaamd, volgens THEOPHYL. SIMOCATTA, *Hist.* L. I. C. 11. p. 23.

De aloude *Grieken* hadden kennis aan een schouwspel, welk men zoo dikmaals heeft aangehaald als eene uitvinding der barbaren; ik bedoel het *Stierengevecht*: dezelve werden gegeven te *Larissa*, *Ephese*, *Athene* en bij de *Eleusinische* feesten. ARTEMID. Lib. I. C. 9. p. 15.

Op *Patmos* ziet men de studenten en de notarissen langs den weg gaan met een inktkoker, hangende aan den gordel. NICETAS CHONIATA (*Hist.* 382) verhaalt, dat de *Franschen*, na de verovering van *Konstantinopel*, om met de *Grieken* den gek te steken, een inktkoker in de hand droegen.

De *Turken* van het eiland *Tenedos* halen het schoonste marmer uit *Troas*, om er grafsteden van te maken. Te *Tenedos* ben ik bij een *Turkschen* beeldhouwer geweest, welke deze begraafplaatsen maakte. Alle de *Grieken* van *Miconi* bouwen hunne huizen van marmersteenen, met opschriften bedekt, die op *Delos* worden gevonden.

Gemeenlijk bepleisteren de *Grieken* en de *Turken* dit marmer met kalk, in den waan van het daardoor fraaijer te maken: de meeste opschriften worden hierdoor uitgewischt. Aldus heeft een Capucijner Monnik het gedenkteeken bepleisterd, hetwelk te *Athene* gemeenlijk de *lantaarn van* DEMOSTHENES wordt genoemd. De Kapitein-Pacha heeft de schoonste stukken marmer van *Cos* en *Metelino* genomen, en de zulken gevolgelijk, op welke opschriften stonden, dezelve met kalk bepleisterd, en voorts tot het bouwen van Kiosken gebruikt, welke hij op deze beide eilanden bezit.

Wanneer de hedendaagsche *Grieken* eenen vreemdeling op het middagmaal onthalen, hetgene *zelden* gebeurt, komt, dien zelfden dag, een lid van het *gezin* berigten, dat de spijze zal worden opgedischt. De ouden hadden ook hunne *monitores*, waarschouwers, zoo als TERENTIUS zegt, *Heautontim.* A. I. S. 1. *monere me oportet hunc vicinum.* Dikmaals wordt de tafel met bloemen bestrooid; dit is een aloud gebruik; er worden piramiden van flecht bereid vleesch opeengestapeld. De bloedverwanten bedienen de tafel. Op eene bruiloft op *Scio* zaten er vijftig menschen aan tafel, op welke even zoo vele hoenders en vijf-en-twintig kalkoenen stonden; alles werd in de zelfde overdaad opgedischt. De vrouwen en dochters van den huize zitten nooit aan tafel, maar eten met de bedienden. Op *Andros* en andere eilanden bedienen de dochters van den huize de tafel.

Tusschen de eerste en tweede opdissching beginnen zij gewoonlijk te zingen, en meestal kerkgezangen; want liefst zingen zij deze, als zij zich willen vermaken. De matrozen hoort gij in de schuiten een gedeelte van den kerkdienst zingen, zoo als eertijds de Gondeliers te *Venetie* iets uit TASSO opzeiden. Niets intusschen is treuriger, drooger en eentooniger dan de muzijk der *Grieken*, waarvan de hoogste volkomenheid bestaat in het door den neus zingen; veel houden zij van een gezang op de verwoestingen, door de *Albanezen* aangerigt. Hunne gezangen zijn doorgaans zeer lang: deze ongerijmde rapsodiën vervangen de plaats dier geestige en aangename *Skolia*, welke de ouden aan tafel zongen. Somtijds verschijnen er ook lierspelers en zangers, zoo als bij de oude *Grieken*. Allen drinken tevens op de gezondheid van elk der gasten; en wanneer zij le-

mand eere willen aandoen, drinken zij drie of vier glazen.

ANNA COMMENA verhaalt (*Alexiad.* L. IX. p. 254.) dat, terwijl haar Vader ALEXIS COMMENUS naast zijne Gemalin de Keizerin lag te slapen, eene kamenier den ganschen nacht de wacht hield, om met een waaijer de vliegen weg te jagen. Dit gebruik houdt nog stand op *Zea.* Nog iets zonderlinger leest men bij ZONORAS, Tom. II. p. 233. „ Terwijl de Keizerin zoë naast den *Room-* „ *schen* Keizer (ARGIRUS DEN III) te bed lag, liet zij „ MICHAËL roepen, toenmaals Kamerheer des Keizers, „ en haren minnaar, vervolgens Keizer onder den naam „ van MICHAËL DEN IV, *om haar de beenen te wrijven.*" Onder de dames te *Konstantinopel* gaat deze gewoonte nog in zwang.

In het Koningrijk *Napels* heeft men nog vele *Griekſche* gewoonten behouden. Bij voorbeeld, te *Nola*, in den wijnoogst, genieten lieden van de heffe des volks het voorregt, om aan de grootſte heeren, en aan de dames zelve, welke zij ontmoeten, de vuilſte woorden toe te duwen, welke hun in het hoofd komen. De wijnoogſters bedienen zich inzonderheid van deze vrijheid.

In den avond van *St. Jansdag* zag ik te *Zea* alle de *Griekſche* meisjes en alle hare dienstmeiden bij den Heer JOSEPH PANGOULS, Engelſchen Conſul, vergaderd; zij waren met *Kledonia* omgord; dat wil zeggen, appelen, welke zij 's avonds te voren in water hebben laten weeken. Zij prenten er hare namen op, verſieren dezelve met bloemen en linten, en, na dezelve in den avond van *St. Jan* te hebben afgelegd, bewaren zij die zorgvuldig. Indien zij ſpoedig rotten, is zulks een kwaad teeken; indien zij, in tegendeel, lang goed blijven, is zulks een gunſtig voorteeken, een bewijs, dat zij lang leven, en binnen het jaar zullen trouwen.

Zorgvuldig wachten zij zich, om het voeteneinde van het bed niet naar de deur te plaatſen, omdat zij zulks als een gewisſen voorbode van een kort aanſtaanden dood zouden beſchouwen, aangezien de lijken in dezer voege op de baar gelegd worden. *In portam rigidos calces extendit.* JUVENALIS.

Op Zondag, 10 Julij 1785, zag ik op *Thermia* de begrafenis van eene vrouw; zij was in haar kostbaarst gewaad getooid, lag met ontbloote tronie, en werd

op de *Kataletto* of lijkbaar gedragen. De overige vrouwen volgden het lijk. Hare dochter, die in den trein vooruitging, was kenbaar aan hare hangende haren, welke zij van tijd tot tijd uitplukte en wrong, onder het aanheffen van een treurgezang, waarvan telkens de flotregel was: *Mana mou! mana mou! kako epou patha!* „ Mijn moeder! mijn moeder! wat ben ik bedroefd!" De andere bloedverwanten lieten insgelijks de haren hangen. De Priesters, met eene waschkaars in de hand, verzelden den trein naar de Kerk. Eerst deden zij gebeden, en zeiden vervolgens: „ Bloedverwan„ ten! vrienden! geeft den laatften kus aan onze zus„ ter!" Hare dochter treedt eerst toe, hare haren uitplukkende en roepende: *Mana mou!* Zeer gevaarlijk is dit gebruik, wanneer de overledene aan de pest of aan eene befmettende ziekte is geftorven. Na den *aspasmos*, of het geven van den kus, gaan de meesten henen: alleen eene vrouw bleef er, om het lijk te ontkleeden; zij liet het flechts een lang hemd aan. Een *papas* deed nog eenige gebeden, en gaf den eerften flag met de bijl. Thans delfden twee manspersonen den grond op, en wierpen het lijk in den kuil.

Op *Zea*, *Thermine* en *Stampalia* en vele andere eilanden, begraaft men in de Kerken. Op *Egina* heb ik den man en de zuster van eene jonge vrouw 's daags na hare begrafenis op het graf zien weenen, en het met fteenen bedekken: zij was begraven bij eene Kapel midden in het open veld. Bij de begrafenis van rijke lieden verfchijnen vele gehuurde rouwklaagfters of *præficæ*, zoo als ik op *Naxia* zag, 20 Januarij 1786.

GUSTAVUS,

OF

DE VERJAARDAG.

Eene *Hoogduitfche* Gefchiedenis.

De Graaf VAN SELNITZ, na als Staats- en Krijgsman de luisterrijkfte loopbaan te hebben voleindigd, had zich met der woon op zijne landgoederen gevestigd. Hij genoot aldaar den gelukkigften ouderdom; maar zijne rust was zijns waardig; alle zijne oogenblikken waren aan het geluk van zijn gezin en van zijne Vasfalen gewijd. De Gravin, eene vrouw

van meer dan gemeen verſtand, en van eene onuitputbare goedheid, ſtelde al haren roem in de betrachting van die vreedzame huisſelijke deugden, welke de Duitſche vrouwen zoo uitſtekend kenmerken. Twee dochters had zij haren man gegeven: JULIA, eene regelmatige en deftige ſchoonheid, doch door een zeker mengſel van zwaarmoedigheid getemperd, geleek eene *Romeinſche* maagd van den ouden tijd; AUGUSTA, met hare ſchoone zwarte oogen, hare losſe geſtalte en hare bevalligheden, was eene echte *Françaiſe.*

In den ſchoot dezer belangrijke familie leefde, als Rentmeester van 's Graven goederen, GUSTAVUS WALLER, de held dezer historie. WALLER had tot vader eenen man zonder geboorte en rijkdommen, die aan de Univerſiteit van *Göttingen* met den Graaf VAN SELNITZ had geſtudeerd, wiens vriend hij was gebleven, ondanks het onderſcheid van rang. Bij zijn overlijden nam de Graaf, met het lot des kinds begaan, welk hij naliet, de zorge voor diens opvoeding op zich. Zijne weldaden droegen vruchten; binnen weinige jaren werd GUSTAVUS een voorwerp van de hoogſte verdienſte. 's Graven beſcherming bezorgde hem den post van Gezantſchaps-Secretaris; naar *Weenen* volgde hij den Prins van . . ., met de belangrijkſte zending belast. De berigten des Ambasſadeurs aan zijn hof waren wonderen van kunde en beleid; de Prins leende aan dezelve *zijnen naam*, en WALLER *zijne bekwaamheid.* Zeer gemakkelijk en zeer gevallig vond in het eerst de Prins deze wijze van werken; maar de overige leden van het Gezantſchap den Prinſe hebbende onder het oog gebragt, dat het onvoegzaam was, dat een jongeling, als GUSTAVUS, alles wilde weten en doen, werd de arme WALLER als een wargeest verklaagd, en de Gezant liet hem gaan.

De Graaf VAN SELNITZ had dien ſlag niet kunnen weren; doch hij haastte zich ten minſte, om dien te heelen, door den eerlijken GUSTAVUS te noodigen, om zich onder zijn ongeluk te vertroosten in den ſchoot van ware vrienden. De Graaf vond een middel, om hem zijne weldaden te doen aannemen, door hem het beſtuur van zijne onmetelijke ſchatten aan te bieden. WALLER gaf zich geheel over aan zijnen nieuwen post; hij toonde, de omſlagtige ledigheid met de wezenlijke werkzaamheid nooit verward te hebben; alles bloeide en tierde om hem heen.

's Graven edele vriendſchap was er op bedacht, om alles te doen verdwijnen, hetgene voor het oog van het publiek al te duidelijk zoude vertoonen de betrekkingen van afhankelijkheid en ongelijkheid, in welke GUSTAVUS te zijnen opzigte zich bevond. Altijd bekleedde hij eene vereerende plaats in de talrijke bijeenkomſten zoo wel als in de kleine familiekringen. Wat konde er derhalve aan WALLERS geluk ontbreken, indien een heimelijke hartstogt de rust van zijn aanwezen

 niet

niet ware komen ftoren? JULIA's fchoonheid had hem getroffen; haar geest, hare zachtaardigheid, hare talenten hielden alle de vermogens zijner ziele gevangen. Zoo ras hij den voortgang zijner drift vernam, trachtte hij er over te zegevieren; maar waar zoude hij krachten vinden ter beftrijdinge van gevoelens, in welke JULIA deelde? Niet dat de befchroomde en eerbiedige WALLER dezelve haar zou hebben durven openbaren; maar kan een minnaar, genoodzaakt om te zwijgen, en gevolgelijk om op te merken, den onbewaakten opflag der oogen, de blozing, de bevende ftemme van haar, welke hij aanbidt, miskennen?

De bemind wordende GUSTAVUS had daarom een dies te dieper gevoel van al het ongelukkige van zijnen toeftand. De Graaf VAN SELNITZ was menschlievend, edelmoedig, aandoenlijk; maar hij was vermaagfchapt aan de doorluchtigfte huizen van *Duitschland*. Zoude hij zijne dochter geven aan een onbekend perfoon, die, haar van den rang, in welken zij was geboren, vernederende, tevens op haar geheele geflacht het zegel der oneere zoude drukken, waarmede de onbuigzaamfte vooroordeelen van den trotfchen adel van Europa haar dreigden?

Geenen nacht bragt WALLER door, die niet gedeeltelijk aan de fmartelijkfte overdenkingen gewijd was; doch zoo ras de dag was aangebroken, behoorden alle zijne oogenblikken, welke door zijne bezigheden niet werden verflonden, bij uitfluiting JULIA toe. Hij beminde de jagt, en de Graaf, die dezelve nog meer beminde, genoot zelden dit vermaak, zonder zich van zijnen jongen vriend te doen verzellen. Doch GUSTAVUS bemerkte, dat JULIA over zijne veelvuldige afwezigheden niet voldaan was; en, de kans wagende om den Grave ongenoegen te geven, verzon hij, bij elke jagtpartij, nu het een, dan het ander voorwendfel, om op het Kasteel te blijven.

JULIA maakte zeer veel werks van de muzijk; GUSTAVUS hervatte met drift de behandeling van de viool, om zich in ftaat te ftellen, haar te kunnen accompagneeren. JULIA teekende met fmaak; GUSTAVUS, die insgelijks voor die kunst eene echte begaafdheid bezat, wilde nu niet anders dan als leerling, en naar hare modellen werken. Van haren kant maakte JULIA geen nieuw hoofdtooifel of kleed, zonder GUSTAVUS geraadpleegd te hebben; niet tweemaal fpeelde zij het zelfde ftuk op de klavecimbel, indien GUSTAVUS er zijn genoegen niet over had betuigd. De keuze der boeken, welke zij las, hare oordeelvellingen, hare begrippen, alles werd aan GUSTAVUS overgelaten. Doch nimmer durfde het woord liefde over hunne lippen komen, en beiden verbeeldden zich, hun geheim wel bewaard te hebben. De levendige en geestige AUGUSTA had het al finds lang doorzien, en zij nam de eer-

eerste gelegenheid waar, om te doen zien, dat de fluijer, waarmede zich de twee gelieven omwonden, voor haar zeer, doorschijnende, het ook voor hunzelven zoude worden, indien zij zich niet verhardden om hunne oogen te fluiten.

Een onverwachte regen had de gewone wandeling verhinderd. JULIA ftelde GUSTAVUS eene fchaakpartij voor; AUGUSTA zat bij hen met haar borduurwerk. WALLER ftelde zijne koningin te veel bloot, en JULIA fneed haar den aftogt af. „ Ach, hemel!" riep hij, „ mijne koningin is verloren!" AUGUSTA ziet den zet, en begint te lagchen. „ Wat fchort „ u?" vraagt JULIA haar. „ Mijnheer WALLER," vraagt AUGUSTA op een ftemmigen toon, „ zoude het u mogelijk „ zijn, een oog op uw fpel te flaan?" GUSTAVUS ziet toe; zijn koning was fchaak mat; hij bloost; JULIA had hare bedaardheid verloren. „ Hoe is het mogelijk," zegt zij ftotterende, „ dat ik het niet gezien heb?" ... „ Ach!" hernam AUGUSTA, „ mijn lieve zuster, het is omdat men, willende „ zien, moet toekijken."

De Graaf VAN SELNITZ, verre van het geringfte vermoeden te koesteren, floeg geen acht op hetgene er omging; hij vergenoegde zich met GUSTAVUS te verwijten, dat hij op zijne jaren meer hield van het leeren zingen van een zangftuk of het teekenen van een landfchap, dan van het vervolgen van een hert of wolf. Wat de Gravin aangaat, zij zag verder; de opkomende drift was voor haar niet verborgen gebleven; zij ging derzelver ontwikkeling en voortgang na, en hare moederlijke teederheid werd er te meer door ontrust, omdat zij in haar eigen geflacht een verfchrikkelijk voorbeeld had gezien van de gevolgen eener ongelukkige liefde. Zij had achting voor, zij beminde WALLER; lang hing zij in twijfel, of zij hem over zijnen toeftand zoude onderhouden, dan of zij enkel op een middel zou bedacht zijn om de twee gelieven van elkander te fcheiden.

Het eerfte dacht haar gevaarlijk; zij was van oordeel, dat het zoo veel was als eenen nachtwandelaar te doen ontwaken, wanneer hij langs den rand eener fteilte gaande, de flaap zijne veiligheid uitmaakt; zijne oogen kan hij niet openen zonder in den afgrond neder te ftorten. Geen minder zwarigheid vond zij in het tweede ontwerp: hoe konde zij den Grave den voorflag doen om WALLER te verwijderen, welke nooit diens naam bij zijne echtgenoote noemde, zonder haar aan te fporen om nevens hem den hemel te danken, dat hij dien voortreffelijken jongeling in zijn huis had gezonden? — Het geval maakte een einde aan de befluiteloosheid en ongerustheid dezer teedere moeder.

Op zekeren dag zeide de Graaf aan WALLER, dat hij tegen den volgenden dag eene algemeene jagt had belegd, en voor dit-

ditmaal geenerlei voorwendsel hem zoude kunnen verontschuldigen om van de partij te zijn. GUSTAVUS belooft, er zich te zullen laten vinden, en terstond vaart JULIA, met meer hevigheid dan haar natuurlijk was, tegen de jagt en de jagers uit. AUGUSTA ziet haar zusters onbedachtzaamheid, en doet haar best om dezelve te vergoeden, door er een grappigen draai aan te geven. „ De bloohartigheid is ons somtijds geoorlofd," zeide zij; „ maar in waarheid, mijne lieve JULIA, gij maakt misbruik van die vrijheid. Gij vaart alleen met zoo veel welsprekendheid tegen de jagt uit, omdat gij bang zijt voor een snaphaan." — „ Zoude ik aan die belagchelijke zwakheid schuldig zijn?" — „ Wel aan! Zie daar mijn vaders snaphaan; ik wed dat gij dien zelfs niet durft aanraken." — „ Ik vat u bij uw woord." Straks grijpt JULIA het geweer, gaat naar het venster, keert het aangezigt achterwaarts, en brandt los. „ Ach! mijn God!" roept eene klagende stemme; men ijlt naar den tuin, en vindt het tuinmeisje zwemmende in haar bloed. JULIA valt buiten kennis op den grond; zij moet naar bed gedragen worden.

Zoodra zij wederom tot zichzelve was gekomen, berigtte men haar zoo spoedig mogelijk, dat de wonde niet gevaarlijk was; doch de aandoening was te hevig geweest, en verscheiden toevallen van eene brandende koorts deden welhaast voor haar leven beducht zijn. Op den negenden dag viel zij in eene soort van stuipachtigen slaap; en de geneesheeren verklaarden, dat deze crisis het lot der kranke zoude beslissen. WALLER verliet het voorvertrek van JULIA's slaapkamer niet. Hij ziet de Gravin daaruit komen; dit oogenblik neemt hij waar, om het bed te naderen, waar het voorwerp van alle zijne genegenheden met den dood worstelt. Roerloos vestigt hij zijne ontroerde blikken op hare bleeke lippen, bespiedt hij hare ademhaling... JULIA ontwaakt; hare oogen openen zich, en haar mond spreekt de woorden: „ GUSTAVUS! zijt gij het?"

De deftige, de omzigtige WALLER is zijns zelven geen meester meer; hij werpt zich op de knieën voor JULIA's ledikant; hij grijpt hare hand, bedekt dezelve met vurige kussen, spreekt nu eens haren geliefden naam uit, en zendt dan wederom zijne dankzeggingen ten hemel, die zich verwaardigde, haar hem te laten behouden.

In dit oogenblik verschijnt de Gravin: „ *Saint-Preux!*" zegt zij op eenen nadrukkelijken toon; vol schrik keert zich GUSTAVUS om; waggelende rijst hij op, en vertrekt met verhaaste schreden. Bijkans zoude dit tooneel voor JULIA doodelijke gevolgen gehad hebben. De toevallen herhaalden zich, van ijlhoofdigheid verzeld; en in deze oogenblikken openbaarde ha-

hare tong, van welke zij niet meer meester was, alwat er in 't binnenst van haar hart omging. De Gravin wist nu, dat hare dochter in WALLERS bijsterzinnigheid deelde.

„ *Saint-Preux!*" herhaalde ieder oogenblik de rampzalige GUSTAVUS, terwijl hij alle de lanen van het park doorkruiste, en zich achter de kleine boschjes verbergende, zoodra hij het minste gedruisch hoorde; „ *Saint-Preux!* Het is dan om deze „ hatelijke vergelijking te verdienen, waartoe zoo moeijelijke „ pogingen en zulk een wreede zelfsstrijd mij gebragt heb„ ben! Ach! welk een diep gevoel heb ik van al wat de naam „ *Saint-Preux* veelbeteekenends in haren mond bevat! Ver„ trouwen, herbergzaamheid, pligten, in hare oogen heb ik „ alles verraden, alles ontheiligd! En mijn weldoener, mijn „ tweede vader...?" Deze laatste gedachte overstelpte den ongelukkigen jongeling; hij stond op het punt van over de graft te springen, die het park omringde, en voor altoos eene plaats te ontvlugten, alwaar hij nu niet meer dan schande en smart vond. Eene deugdzame wroeging hield hem eensklaps terug; als eene regtvaardige straffe leide hij zichzelven de schaamte op van voor zijne weldoenster te verschijnen.

„ Ik aanbid JULIA," zegt hij tot haar, „ en ik verwijder „ mij van haar, om haar nimmer weder te zien. Vaarwel, „ Mevrouw! ik zal u noodzaken om mij uwe achting weder „ te schenken." — „ De opoffering, welke gij doet," antwoordt de Gravin, „ bewijst, dat gij niet hebt verdiend, „ mijne achting te verliezen. Ik prijs uw besluit, en zal in „ de volvoering daarvan u behulpzaam zijn."

Men werd het eens, dat WALLER zich bij het Landbestuur zoude vervoegen, met verzoek om in de diplomatische loopbaan hersteld te worden; heimelijk moest de Gravin hem in zijn aanzoek behulpzaam zijn door middel van hare familie, die in groot aanzien ten hove stond. En, in der daad, na verloop van drie weken, ontving WALLER eene aanstelling bij het Gezantschap te *Parijs*. De Graaf, voor wien het geheele voorval een diep geheim was gebleven, toonde zich in het eerst zeer ongenegen om GUSTAVUS te laten vertrekken; doch eene volgende bedenking hem hebbende doen in aanmerking nemen, dat zijn tegenstand voor zijnen jongen vriend den weg tot eere en geluk voor altijd zoude kunnen sluiten, bewilligde hij in zijn verlangen. De laatste dag der week werd tot zijn vertrek bepaald.

De langzaam beterende JULIA werd door hare moeder voorbereid tot deze scheiding. Geen middel was er om te vermijden dat de twee gelieven elkander in de Salon ontmoetten, zonder den Grave den sleutel van het raadsel te geven, welk het van zoo veel belang was, voor hem onöpgelost te laten. GUSTAVUS schrikte tegen het oogenblik, waarin hij voor de oogen van haar moest verschijnen, welke hij onherstelbaar zoude verlie-

 zen;

zen; reeds befchuldigde hij zichzelven over het onvrijwillig beven en den wreeden dwang, welke in zoo vele dagen van ftrafoefening de laatfte dagen zouden doen verkeeren, welke zij in elkanders tegenwoordigheid zouden doorbrengen. Hoe groot was in 't eerst zijne verbaasdheid, en welhaast zijne fmart, toen hij JULIA met eene opgeruimde houding, een helder en bijkans vergenoegd gelaat zag verfchijnen! Meermalen fprak zij hem aan, met eene onbelemmerde ftem, verzeld van eenen opflag van het oog, waarin de bedaardheid, gepaard evenwel met eene zekere goedwilligheid, ftond te lezen. Den doorbedroefden GUSTAVUS bleef derhalve zelfs niet het vertroostende denkbeeld over, dat JULIA de onrust en de fmart harer ziele verbergde.

Deze houding van zoo volkomene onverfchilligheid maakte den rampzaligen jongeling wanhopig, en benam hem fomtijds den moed, om zijne offerande te voltooijen. „ Waartoe dient „ het," zeide hij tot zichzelven, „ dat ik deze plaats „ ontvlugt, en mij uit den fchoot eener familie losfcheur, „ die de mijne is geworden, terwijl eenige weinige dagen in „ ftaat geweest zijn, om zelfs het fpoor dier kortftondige drift „ uit te wisfchen, voor wier ontbranden eene teederlievende „ moeder zoo zeer beducht was?"

Intusfchen naderde de dag, tot het vertrek bepaald. De voorgaande dag was voorbijgegaan, zonder dat WALLER op eenen anderen voet dan als een vriend des huizes was behandeld, toen, na het avondmaal, de Graaf een pakje met brieven ontving; hij gaat in zijne kamer, en verzoekt eenige minuten daarna de Gravin om aldaar bij hem te komen. WALLER, met JULIA en AUGUSTA alleen in de eetzaal blijvende, konde zich van de fmartelijkfte bedremmeling niet ontdoen. Eensklaps ftaat JULIA op, nadert hem, en met eene ftem, welke voor ditmaal hare ontfteltenis aankondigde, zeide zij, hem tevens een papier ter hand ftellende: „ Zie daar mijn affcheid, „ GUSTAVUS! Vergeet nimmer uwe vrienden, en wees ge„ lukkig!"

Dit gezegd hebbende, keert zij zich om, om hare blozing en tranen te verbergen; en fteunende op haar zusters arm, vertrekt zij.

Zoodra GUSTAVUS van zijne verbaasdheid en ontfteltenis was bekomen, las hij den volgenden brief:

„ Uw gedrag, GUSTAVUS, is dat van een eerlijk en moedig „ man. Maar gelooft gij, dat het genoeg is, u te verwijde„ ren, om u te doen vergeten? Luister, GUSTAVUS! ik weet „ niet, of de ftap, welken ik waag, met de ftrenge regels der „ welvoegelijkheid overeenftemt, maar ik weet, dat mijn „ hart dien beveelt. Ik bemin u, WALLER! de achting, het „ vertrouwen, eene foort van eerbied, zijn tevens de grond„ flag mijner gevoelens en de waarborg van derzelver duur-

„ zaam-

„ zaamheid. Ja, mijn eenige vriend! voor God, die in mijn „ hart leest, verzeker ik u van mijne trouwe en liefde. Indien het lot niet gedooge, dat JULIA de uwe wordt, zal het „ althans haar nooit kunnen vernederen om haar andere banden „ op te leggen.

„ Maar ik keur uw gedrag goed. De rust mijner lieve ouderen hangt daarvan af, en hun geluk moet boven alles, „ zelfs boven mijne liefde gaan. Vaarwel, GUSTAVUS! dat de „ hemel over u wake, en dat hij medelijden hebbe met „ JULIA!"

WALLER bragt dit geschrift aan zijne lippen, den eed herhalende, daarin begrepen; dien van alleen voor JULIA te leven, hoedanig ook voortaan zijn lot mogt wezen. Hij gevoelde zich met nieuwe kracht bezield; hij scheurde zich af van het verblijf, welk JULIA bewoonde, en welhaast waren zij tweehonderd mijlen van elkander verwijderd.

Maar wie kan zijn hart ontvlugten? Het beeld van JULIA volgde hem overal. In de afwezigheid dacht hij de gemoedsrust te vinden, en zijne bedenkingen werden daardoor te akeliger, zijn hartzeer te snerpender. Gelukkig kwamen hem zijne nieuwe bezigheden te hulp; de Gezant leerde welhaast de uitgebreidheid zijner talenten op prijs schatten; en te *Parijs*, zoo wel als te *Weenen*, zag WALLER den goeden uitslag der belangrijkste onderhandelingen op hem rusten. De ongedwongenheid der *Fransche* zeden, de genoegens der zamenlevinge, de verkeering met mannen, die letterkunde en wetenschappen kweekten, verschaften GUSTAVUS de aangenaamste en vermogendste zinsverwijderingen. JULIA heerschte altijd in zijne ziel, doch zonder aldaar die beroerende opschuddingen te verwekken, die over al zijn verstand hadden gezegevierd; zij was voor hem als 't ware een voorwerp van aanbidding, waarmede niets aardschs meer gemengd was.

Van merkelijken dienst was het zoo kiesch als verstandig gedrag der jonge AUGUSTA, om aan WALLER de bedaardheid der ziele weder te geven, welke hij zoo zeer noodig had, om aan het vertrouwen des Staatsdienaars te beantwoorden, en de nadeelige indruksels te verdrijven, welke zijne mededingers te zijnen koste zochten te verwekken. AUGUSTA, niet minder goede vriendin dan liefhebbende zuster, had de briefwisseling met GUSTAVUS voor hare rekening genomen. Niet onbedachtzaam genoeg was zij, nimmer een woord te melden van de betrekkingen, welke plaats gehad hadden, en zelfs nog plaats hadden, tusschen JULIA en WALLER. Zonder eenig nut, ware dit zoo veel geweest, als eenen man te honen en te vernederen, die alle hare achting verdiende; haar doel zoude zij veeleer daardoor gemist hebben; die gedwongene toon, dat geheimzinnig stilzwijgen konden tot niets anders dienen, dan om zijne drift te tergen, en het gedoofde vuur van nieuws te doen

doen ontbranden. In alle hare brieven fprak daarom AUGUSTA over JULIA, en met de beminnelijkfte ongedwongenheid; zij befchreef haar, als zich aan de letteroefeningen en de kunften overgevende, die haar tot troost verftrekten; zelfs ging zij zoo verre, dat zij hen beiden met eene treffende openhartigheid beklaagde. Vervolgens hare natuurlijke vrolijkheid eensklaps hernemende, bezwoer zij WALLER, aan *Duitschland* den roem te bezorgen van insgelijks zijnen *Petrarcha* te bezitten. „ Laat," liet zij hem weten, „ een bondel Oden, Sonnetten en „ Elegiën drukken; en, honderdmaal gelukkiger dan de kwijnende minnaar van de fchoone LAURA, fta ik u borg, dat „ uwe JULIA u op denzelfden toon zal antwoorden. Door uwe „ ftandvastigheid en door uwe verzen zult gij, bij het laatfte nageflacht, tot ftichting en verwondering tevens dienen."

Een jaar bijkans was er verloopen, fints WALLER *Duitschland* had verlaten, toen hij van den Graaf VAN SELNITZ eenen brief ontving. Hij had dien nog niet geheel gelezen, of alle zijne wijsgeerige voornemens waren overhoop geworpen. Voor een oogenblik zich verbeeldende dat hij verkeerd gezien had, verzamelde hij zijne krachten om dien brief nog eens te lezen, en hij zag zeer duidelijk, dat de Graaf hem aanfpoorde, om zoo fpoedig mogelijk terug te keeren, tot een oogmerk van de uiterfte aangelegenheid. Een *post-fcriptum* voegde bij deze noodiging: „ Welk eene reden gij ook moogt „ hebben om u van mijn huis te verwijderen, mijn waarde „ GUSTAVUS, gij moet er u van nieuws vervoegen, al ware „ het flechts voor eenige dagen. Alle uwe tegenwerpingen „ heeft men voorzien; uw Ambasfadeur ontvangt met denzelfden kourier een verlof voor zes maanden, welk het „ hof u geeft. Moet ik eindelijk u een gedeelte van mijn geheim zeggen? Op den zevenden der volgende maand zullen wij uwe verjaring vieren."

Den geheelen volgenden nacht bragt WALLER beurtelings in hoop, vreeze, gisfingen en twijfelingen door; en hoe meer moeite hij deed om achter de waarheid te komen, hoe digter de fluijer fcheen te worden, achter welken zij zich verbergde. De Gezant zelf ftelde eindelijk paal aan zijne befluiteloosheid, door hem onder het oog te brengen, dat hij zijn vertrek niet konde uitftellen, zonder zich fchuldig te maken aan ondankbaarheid tegen zijnen weldoener.

GUSTAVUS ging derhalve op reis, altijd geflingerd door duizend verwarde gedachten; en terwijl hij nog overleide, of hij zich niet fchuldig maakte aan het verbreken der belofte, aan de Gravin, aan JULIA en aan zichzelven gedaan, bevond hij zich reeds op het voorplein van het Kasteel. De Graaf fnelde hem te gemoet, en omhelsde hem verfcheiden malen;

len; de begroeting der Gravinne was deftig, zelfs eenigzins koel; AUGUSTA danste van vreugde, begon straks daarop te blozen, en zweeg; eene algemeene huivering ging door JULIA's leden, en met beide handen bedekte zij haar aangezigt. De Graaf, geheel verzonken in het vermaak, welk hij genoot, bemerkte niets van de onderscheidene indrukfels, welke de aankomst van zijnen jongen vriend verwekt had. Het overige van den dag besteedde hij aan het doen van honderd vragen naar alles, wat hij, sedert zijn vertrek, gezien, gedaan en gehoord had.

's Anderendaags, in den vroegen morgen, verliet GUSTAVUS zijne kamer, om zich bij den Graaf te vervoegen. AUGUSTA nam hem waar: „Wel nu, Stoicijnsche Wijsgeer! gij „zijt dan hier! Door welk toeval?" — „Het is geen toe„val; lees!" — „Hoe! een brief van mijn' Vader? . . . „Wat zie ik? *Hij* heeft u opontboden! Ach! waarde GUSTA„VUS! hoop alles! laten wij alles hopen!" — „Laten wij „niets hopen; teleurgestelde hoop is de wreedste der fol„teringen."

Hij ging in de kamer van zijnen weldoener. — „Wees „welkom, mijn vriend!" zeide de Graaf, hem ziende; „ik „zoude bij u gegaan hebben. Gij kent de oude spreuk on„zer Voorouderen: *ernstige zaken moeten met eene nuchtere „maag behandeld worden.* Laten wij dan over de onze spre„ken: van daag zijt gij meerderjarig; ik moet u verantwoor„ding doen van mijne voogdijschap. Zie hier dezelve in „deze drie omslagen; laten wij de papieren daar uit nemen, „en te zamen lezen." — „Hoe!" riep WALLER, „de ge„trouwe vriend van mijnen vader, hij, die denzelven bij „mij heeft vervangen, de edelmoedige man, wien ik alles „ben verschuldigd, wil mij verantwoording doen, en ik zou„de het gedoogen!" — Hij grijpt de papieren, en wil dezelve in het vuur werpen; de Graaf houdt hem tegen. „Waar„om zoo driftig?" zegt hij, hem de hand toereikende; „nimmer zal mijn hart met het uwe afrekenen!" Getroffen van zoo veel goedheids, had GUSTAVUS de openbaring van zijn geheim reeds op zijne lippen, toen de Gravin binnen trad.

Al de Adel van dien oord was tegen dezen dag op het Kasteel van SELNITZ genoodigd; meer dan een deftig Baron fronste het gelaat, vernemende, dat de noodiging ten oogmerke had, de verjaring van 's Graven Rentmeester te vieren; nog hooger steeg de verwondering, toen men hem naast zijnen Heer aan tafel zag plaats nemen. De Gravin en hare dochters, van onderscheidene gevoelens aangedaan, vertoonden eene bedremmelde houding; de Graaf alleen, ondanks het ijskoud gelaat van alle de aanzittende figuren, vertoonde

blijk

blijk van eene meer dan gemeene vrolijkheid. Aan het nagerecht liet hij zich een zilver verguld beker geven, een geschenk van Keizer KAREL DEN V aan eenen zijner Voorouderen. Hij schonk dien vol Rijnschen wijn, en oprijzende, sprak hij met eenige deftigheid: „ Nooit gebruik ik dezen beker „ dan bij gewigtige gelegenheden; nimmer kan er eene gele„genheid voorkomen, aangenamer aan mijn hart, dan het „ feest, welk ons heden verzamelt. Ik drink op de gelukki„ge verjaring van GUSTAVUS WALLER!" — De gasten, het hoofd een weinig buigende, dronken dan ook op WALLERS gezondheid. „ Ja," hernam de Graaf met verrukking, „ la„ten wij, als echte Germanen, drinken op het eeuwig ge„luk van GUSTAVUS, en van zijne Bruid . . . JULIA VAN „ SELNITZ!"

Hij verbeelde zich, die dit kan, de snelle en tooverachtige uitwerking, welke deze woorden deden. GUSTAVUS, als van den bliksem getroffen, sloeg de oogen wijd open, en zat roerloos en stom. JULIA viel achter over in haren stoel. De Gravin, hare armen tot haren gemaal uitstrekkende, en vruchteloos trachtende te spreken, scheen met hare oogen tot hem te zeggen: „ Ach! vermoord deze arme kin„deren niet!" AUGUSTA, schreijende van blijdschap, zegende den hemel, haren vader, hare zuster, en GUSTAVUS; zij omhelsde zoo mannen als vrouwen, die aan tafel zaten. De overige gasten luisterden elkander in het oor: „ Hebben „ wij wel gehoord? Eene SELNITZ, eene dochter van een „ Aartsstiftelijk huis, de vrouw van eenen WALLER, eenen „ Rentmeester!" — Elk nam voor, niet langer dan een half uur in dit Kasteel te blijven, ontheiligd door zulk eene *mésalliance!*

Nadat de Graaf zich een oogenblik had vermaakt met de onderscheidene uitwerking, welke zich op ieders gelaat vertoonde, vervolgde hij in deze bewoordingen: „ Luistert toe, „ mijne kinderen! ik ben u eene volledige verklaring schul„dig: uwe liefde is voor mij niet verborgen gebleven; de„zelve vervulde mijne vurigste wenschen. Maar ik heb uwe „ gevoelens willen op de proef stellen, en de afwezigheid „ heeft mij omtrent derzelver bestendigheid bevestigd. Daar„enboven konde ik mij niet vroeger verklaren: een heilig „ woord boeide mijne tong. Heden is WALLER mondig; ik „ kan spreken. Mijne vrouw! mijne dochters! omhelst uwen „ neef, den steun van mijn geslacht! Ja, mijne waarde buren! „ GUSTAVUS is de zoon van mijnen ongelukkigen broeder, in „ den bloedigen veldslag van *Lissa* in mijne armen gestorven. „ Voordat hij den laatsten adem uitblies, vertrouwde hij mij „ het geheim der geboorte van dit kind uit een heimelijk hu„welijk met eene dame van doorluchtigen huize. Hij deed

„ mij zweren, dit geheim niet te zullen openbaren voor „ den dag van zijn zoons meerderjarigheid; en ik heb mijn „ woord gehouden."

Thans ſtonden alle de gasten op, om, met den diepſten eerbied, hunne gelukwenſchen en hulde aan Mijnheer den Grave GUSTAVUS te betuigen. De jongeling, dronken van verbaasdheid en vreugde, lag in de armen van zijnen oom; om geene andere reden maakte hij zich van dezelve los, dan om zich aan de voeten van JULIA te werpen, die onder de hevigheid van zoo vele kort op elkander volgende aandoeningen als bezweek.

Reeds des anderendaags werden de twee gelieven door hunne gelukkige ouders naar het altaar geleid. Alle de Vasſalen van den Grave VAN SELNITZ verſchenen onder de wapenen; de Baronnen riepen uit alle hunne magt: „ Lang leve Mijnheer „ de Graaf en Mevrouw de Gravin VAN SELNITZ!" En de Graaf zeide zachtjes: „ Mijne lieve kinderen! gij ziet, dat „ men bij ſterkte van geest en ſtandvastigheid aan niets „ moet wanhopen!"

EEN WAARLIJK KONINKLIJK ANTWOORD.

Tijdens FREDERIK DEN II. woonde er te *Berlijn* een onbekende; hij was jong, een Zonderling, en maakte een groot geheim van zijnen naam; hij had een Werk onder handen, welks plan zoo fraai en tevens algemeen nuttig was, dat MONTESQUIEU, FONTENELLE en VOLTAIRE hetzelve onder hunne beſcherming, en daarenboven op zich namen, het na te zien en te beſchaven. Dan de Jongeling, wiens eerzucht nog niet voldaan ſcheen met deze beroemde Namen, ſchreef aan den Koning, met verzoek, dat ook zijne Majeſteit hem de eere geliefde te doen, zijn Werk te beoordeelen. FREDERIK DE GROOTE antwoordde hem hierop: „ Mijnheer! gij „ zijt indedaad al te keurig. De drie Mannen, die gij mij „ genoemd hebt, verdienen meer achting dan alle de Ko„ningen der Aarde, en alleen om mijnen naam onder „ de hunne geplaatst te zien, accordeer ik uw ver„zoek."

DE HERTOG DE CHOISEUL EN LODEWIJK DE XV.

(Uit de *Memoires de M. le Baron* DE BESENVAL.)

De Hertog DE CHOISEUL, op zekeren dag, met den Koning rijdende, vroeg de laatstgemelde dien Staatsdienaar, hoe veel

veel hij giste, dat hij voor de Koets, in welke zij zaten, betaald had. Deze antwoordde, „ dat dezelve zesduizend „ Livres waardig was; doch dat zijne Majesteit er een Konink- „ lijken prijs voor zou betaald hebben, en hij derhalve den „ prijs op achtduizend stelde." — *Gij hebt*, antwoordde zijne Majesteit, *zeer misgerekend; dezelve kost mij*, *zoo als gij het rijtuig ziet*, *dertigduizend Livres.*

Eenige dagen daarna stelde de Staatsdienaar den Koning ernstig voor, deze verkeerdheden in de uitgaven te verbeteren. Hij deed meer; hij bood den Koning aan, die taak op zich te willen nemen, indien deze hem ondersteunde. *Mijn waarde Vriend*, sprak de Koning, *deze prijsafnemingen*, *deze diefstallen*, *ten mijnen Hove gepleegd*, *zijn ontzettend groot; doch het is onmogelijk*, *dit kwaad te stuiten: al te velen*, *al te vele Grooten zelfs*, *hebben er deel in*, *om ons te vleijen met de hoop der verbeteringe.* — *Alle de Staatsdienaars*, *die ik gehad heb*, *vormden plans om dit kwaad te verhelpen; doch zij hebben dezelve hopeloos moeten laten varen. De Kardinaal* FLEURY *had zeer veel vermogen*, *dewijl hij meester van Frankrijk was; doch hij stierf*, *zonder een van zijne deswege gevormde plans ten uitvoer gebragt te hebben. Geloof mij*, *derhalve*, *en houd u bedaard; veracht eene kwaal*, *die geene genezing toelaat!*

ANECDOTE VAN LODEWIJK DEN XVI.

Niet lang vóór de eerste Omwenteling in Frankrijk gebeurde het volgende, dat des te merkwaardiger is, daar hetzelve den goedhartigen LODEWIJK XVI kenschetst.

Gedurende een geruimen tijd had MARIA ANTOINETTA, ten behoeve van haren Broeder, den Keizer van Oostenrijk, in het geheim, door middel van hare aanhangelingen, niet minder dan vijf millioenen gouds bijeenverzameld; welke zeer aanzienlijke som verzonden zou worden, bij gelegenheid dat er zoogenaamd Cercle ten Hove plaats had. — De Koning, van alles onderrigting bekomen hebbende, voorkwam, bedektelijk, de verzending, liet de met goud gevulde kistjes op eene verzekerde plaats brengen, en hield zich, ten aanzien van de Koningin, die zeker van haar spel meende te zijn, als ware hij van alles onkundig. Nadat de partij ten Hove was afgeloopen, begaven beide de doorluchtige personen zich naar derzelver slaapvertrekken, als wanneer de Koningin vroeg: *Avez vous gagné*, *mon cher?* — welke vraag door den Koning beantwoord werd, met te zeggen: *Je n'ai rien gagné*, *Madame! mais j'ai trouvé cinq millions.*

Dit was alles, wat deswege den goeden LODEWIJK ontviel.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

WAAROM HEEFT DE APOSTEL PAULUS ALLE ZIJNE BRIEVEN NIET EIGENHANDIG GESCHREVEN?

(Medegedeeld door den Eerw. H. MUNTINGH JR., Leeraar in de Hervormde Christelijke Gemeente te *Harich* in *Friesland*.

In vele opzigten is deze vraag niet belangrijk: evenwel heb ik hierover meer dan eens gedacht, zonder eene voldoende oplosfing te erlangen.

Den Brief aan de Christenen in *Galatie* heeft PAULUS eigenhandig gefchreven, zie H. VI: 11, als ook dien aan *Filemon*, zie vers 19. — Hij was anders gewoon zijne Brieven voor te dicteeren; en zoo doende was een zekere TERTIUS affchrijver geweest van zijnen Brief aan de Christenen te *Rome*, zie H. XVI: 22; evenwel voegde hij er zelve fomtijds tot een kenmerk zijne gewone groetenisfe en onderfchrift bij, verg. 2 *Thesf.* III: 17, *Kol.* IV: 18.

Nu is de vraag toch zeer natuurlijk: waarom fchreef de Apostel niet zelve alle zijne Brieven eigenhandig? daar hij fchrijven *konde* en ook werkelijk Brieven gefchreven heeft. — Hierdoor zou hij voor de geloofwaardigheid, echtheid en het gezag dezer fchriften bij zijne tijdgenooten, en vooral bij de nakomelingfchap, veel gezorgd hebben.

Bekend is het, dat fommigen onder de ouden ftelden, dat PAULUS eene flechte hand en bijna onleesbaar fchreef; om dit te bewijzen, beriepen ze zich vooral op *Gal.* VI: 11, waarover onze groote ERASMUS onder andere het volgende aanteekent: ,, Theophylactus Chryfoftomum fe-,, cutus fatetur ex hoc loco colligi hanc epiftolam Pauli ,, manu fcriptam fuisfe. Caeterum quod dixit *qualibus*

„ πηλίκοις non pertinere ad magnitudinem litterarum;
„ sed ad deformitatem, quod Paulum videri velit impe-
„ ritum scribendi et tamen non gravatum utcunque to-
„ tam epistolam sua manu describere."

Maar dit aan zijne plaats latende, had ik onlangs hierover dezen inval: Zoude de Apostel ook door de ketenen, die hij, als gevangen, veeltijds om de handen droeg, daarin verhinderd geworden zijn, en zich alzoo van het schrijven hebben afgewend? Hij verzond toch verscheidene Brieven uit de gevangenis, in welke schriften hij zelfs veelmalen van *ketenen* en *banden* spreekt, verg. *Efez.* VI: 20, *Filip.* I: 16, *Kol.* IV: 18, 2 *Tim.* I: 16, misschien *Hebr.* X: 34. — Ketenen waren hem reeds aangedaan in het jaar 55, zie *Hand.* XXI: 33, volgens de voorspelling van AGABUS, zie vs. 11. — De regter hand eens gevangens werd bij de Romeinen aan de linker hand eens krijgsknechts vastgeketend: — evenwel komt het mij waarschijnlijk voor, dat de beide handen toen ook nu en dan gekluisterd wierden, volgens JUVENALIS:

„ Inde fides arti sonuit si dextera ferro,
„ Laevaque si longo castrorum in carcere mansit."

Had dit geval plaats, dan was het eigenhandig schrijven voor zoo iemand niet wel mogelijk; en nog onmogelijker was dit, wanneer handen en voeten in een blok met twee gaten gezet, en daarin vastgesloten wierden; hetgeen PAULUS en SILAS in het jaar 49 te Filippi ondervonden hebben: — hierbij kan men nog in aanmerking nemen, dat de wijze, waarop de ouden schreven en brieven maakten, meer omslagtig en moeijelijk was, vooral voor belemmerde en gekluisterde handen.

Of het eindelijk geenen onderscheidenden invloed op onzen stijl maakt, als men zijne brieven aan zekere afschrijvers uit het hoofd voorzegt, dan of men die zelve eigenhandig schrijft, is eene vraag van eenen anderen aard.

OPMERKING, TEN AANZIEN VAN DE VEELVULDIGE WONDERWERKEN, DOOR ONZEN HEER JEZUS CHRISTUS OP SABBATHDAGEN VERRIGT.

(Uit FELLOWE's *Guide to Immortality.*)

Het kan der opmerkinge van eenen aandachtigen Lezer der Evangelieschriften niet ontsnappen, dat onze Heer meer Wonderdaden op den Sabbathdag, en onder eenen veel grooter toeloop van volk verrigtte, dan op eenigen anderen dag. Zou men niet mogen denken, dat onze Goddelijke Meester zulks met voorbedachten rade deed, om zijne tijdgenooten en alle zijne navolgers te leeren, dat eene schroomvallige aankleving van en vasthouding aan de letter van MOZES wet, *Gij zult ten Sabbathdage geen werk doen*, niet geschikt was voor de belijders van zijne, den Menschdomme hoogstweldadige, Godsdienstleere? Alsmede, dat wij den Sabbathdag niet heiliger kunnen houden, dan door denzelven te bestemmen ten nutte van de Menschelijke Maatschappij, het bewerken van het natuurlijk en zedelijk goed onzer Medemenschen?

Hoe zeer verdient zulks in opmerking genomen en in 't oog gehouden te worden, om tegen te gaan die neiging, welke zich bij velen openbaart, om den *Sabbath* (of thans den *Zondag*) met dezelfde bijplegtige stiptheid en geveinsde gestrengheid te vieren, als de *Sabbath* onderhouden werd door de *Pharizeen* ten dage onzes Heilands.

In de daad de *Christen-Sabbath* kan niet heilig gevierd worden op de wijze, waarop de groote Stichter van het *Christendom* denzelven onderhield, dan door dien dag toe te wijden aan Liefdewerken, zoo zeer of meer zelfs dan aan bedrijven van meer regtstreeksche Godsdienstoefening. — Eene der grootste Liefdedaden, welke wij, op dien dag, aan onze Medemenschen kunnen bewijzen, bestaat daarin, dat wij bovenal aan de zoodanigen onder hun, die de andere zes dagen der weke slooveuden arbeid moeten verrigten, leeren, hoe zij best hunnen tijd op den zoogenaamden *Sabbathdag* zoo verdeelen, *dat zij zedelijke verbetering met onschuldige uitspanning paren.*

GESCHIEDKUNDIGE BIJDRAGE TOT HETGENE MEN VOLKSGODSDIENST NOEMT.

De Priesters, die, door alle eeuwen heen, en bij de meeste volken des aardbodems, listig genoeg geweest zijn, om de ligt- en bijgeloovigheid der Volken tot hun eigen voordeel te doen dienen, eenmaal het opofferen van welriekende kruiden en reukwerken als een Godsdienstpligt ingevoerd hebbende, vonden weinig zwarigheids, der menigte wijs te maken, dat de Beschermgoden zoo wel smaken konden als rieken, en dat Spijsofferen dezen aangenaam waren.

De *Chinesche* Priesters toefden niet, om het opofferen van levende schepselen in te voeren, bij de toebrengingen van rijst, koorn, wijn en kostbare metalen op de Altaren der Goden; echter niet in die groote mate, waarin men zulks zag in de Tempelen van *Griekenland* en *Rome*, wier Godheden de gewinzuchtigste en omkoopbaarste van den geheelen aardbodem waren, en zeldzaam iets vergunden, zonder daarvoor betaald te wezen

Men kan niet zeggen, dat, in latere dagen, de Monniken en Priesters onder de *Christenen* achterlijk te dezen opzigte geweest zijn; bovenal in het handhaven der leere van *boetedoening* en *vergoeding voor begane zonden*: want de prijs der vrijkooping was niet altoos geëvenredigd aan de grootte des misdrijfs; en, 't geen nog meer den oplettenden en nadenkenden beschouwer moet verbazen, is, dat dit hoogst ongepast bedrijf, om zoo de schuld met den Almagtigen te vereffenen, de duistere eeuwen des *Christendoms* overleefd hebbe, en, in zekere mate, nog stand houdt.

De zedelijke en godsdienstige begrippen van CONFUCIUS waren, in de daad, te verheven, te bovennatuurkundig, om derzelver zuiverheid te bewaren onder een Volk, zoo onvoorbereid tot die verhevene Leerstellingen. — De aandacht der menigte schijnt, in de daad, bij elk Volk iets zinnelijks en stoffelijks te vorderen. Hoe hoogstbezwaarlijk viel het MOZES, den Priester en Uitleider der *Joden*, dat Volk van bijgeloovige en afgodische bedrijven, in de Goddelijke wet zoo streng verboden, te rugge te houden! Gedurende de korte afwe-

zigheid van MOZES op den Berg *Sinai* vervaardigden de *Joden* een van goud-gegoten Kalf, als een voorwerp van Eerdienst, waarschijnlijk in navolging van een Godheidsbeeld, 't geen zij in het afgodisch *Egypte* gezien hadden. Een onzienlijke GOD maakte weinig indruks op de grove begrippen van menschen, die Goden begeerden, welke voor hun aangezigt henen gingen.

NUMA slaagde niet gelukkiger, dan MOZES of CONFUCIUS, in zijne onderneming, om onder het Volk den dienst in te voeren van een denkbeeldig Wezen ter aanbiddinge. Zoo ging het ook met de *Chinezen*. De verhevene begrippen van hunnen grooten Wijsgeer CONFUCIUS waren te verfijnd voor hunne ongeoefende verstanden; zij konden ze niet begrijpen. Zij vorderden eenig zigtbaar voorwerp, om er hunne aandacht op te vestigen. 't Was hun niet genoeg, zich te verbeelden, dat de geesten der mannen, die hunnen pligt in dit leven wel volbragt hadden, omzwierven en waarden bij de plaatsen, waar men hunne ligchamen der aarde had aanbevolen, of waar derzelver vrienden bijeenkwamen om dezelve te vereeren; men oordeelde het noodig, aan deze eene gedaante en zelfstandigheid te geven. — Volstrekt op dezelfde wijze werd de zuiverheid van den *Christelijken Godsdienst* besmet door de menigte van Beelden, in de Monniken-eeuwen uitgevonden, wanneer iedere Stad, Dorp of Kerk, en zelfs bijzondere Personen, hunne Godsdienstbeelden hadden: als men het kon betalen, kreeg ieder zijn' bijzonderen Patroon of Beschermheilig.

AANMERKINGEN, AANGAANDE DE BETREKKELIJKE EIGENSCHAPPEN VAN SOMMIGE KWIKMIDDELEN. Door ADOLPHUS YPEY, *Hoogleeraar der Geneeskunde aan de Universiteit te Franeker.*

Onder de zonderlinge uitwerkingen, die somwijlen door de Kwikmiddelen in het menschelijk ligchaam worden voortgebragt, is diegene zeer aanmerkenswaardig, in welke de toegediende bereidingen van dat Metaal zich, in zijnen glansrijken staat hersteld, in de beencelletjes en elders verzamelen, en onder andere

 tot

tot verschrikkelijke, levenslang durende, pijnen aanleiding geven.

Dat zulks meermalen plaats grijpe, is reeds waargenomen door FERNELIUS (*de cura Luis venereae Cap. VII*) en door FALLOPPIUS (*de morbo gallico Cap. LXXVIII.*) Ook vond onder andere BRODBELT (*Samll. auserles. abhandl. fur pract. Aertzte, B. XIX. f. 547.*) in een venerischen lijder, die eindelijk aan de Waterzucht overleden was, het tongbeen, benevens het schildvormig en het ringvormig kraakbeen van het strottenhoofd, sterk met Kwikbolletjes besprengd; terwijl het zelfde insgelijks plaats greep bij de overige beenen van dat lijk, hoewel op eene min duidelijke wijze.

Geenszins valt het te verwonderen, dat eene gevaarlijke inwendige Kwikherstelling het gevolg kan zijn van het aanhoudend gebruik van zoodanige Kwikmiddelen, in welke de verkalking slechts op eene gebrekkige manier door wrijving is volbragt, gelijk bij de *Plenckiaansche* Kwikbereidingen plaats grijpt, alsmede bij de *Pilulae mercuriales cum succo Glycyrrh.*, de *Pil. mercuriales mellitae* en de *Pil. ex amylo* &c. Want hoezeer hier eene verzuring door wrijven plaats grijpe, zoo komen er echter doorgaans een aantal van zeer fijne, niet ontlede, Kwikbolletjes mede in het ligchaam, die, door een ruim en aanhoudend gebruik, *ligtelijk aanleiding* tot nadeelige Kwikverzamelingen *zouden kunnen geven*, hetgeen echter het matig en gepast gebruik der drie laatstgemelde middelen niet uitsluit, omdat men somwijlen zeer zwakke en prikkelbare gestellen aantreft, welke de sterkere Kwikmiddelen niet kunnen verdragen. Zie HECKER, *venerische Krankheiten*, p. 478. Ondertusschen kunnen niet alleen, door het ineensmelten der fijne onzigtbare Metaalbolletjes, inwendige Kwikverzamelingen ontstaan, maar zelfs schijnen de sterkste, door scheikundige bewerkingen bereide, Kwikverzuursels niet veilig voor de werking der dierlijke vochten. De beroemde FOURCROY (*Annales de Chimie*, Tom. XXVIII. p. 290.) zegt daar ten minste van: „Het is voor lang bewezen, dat het geel en rood Kwikverzuursel, door de werking der dierlijke stoffen, zwart worden; dat deze werking [van ontzuring] in de dierlijke ingewanden plaats grijpt; en dat men, buiten tegenspraak, aan deze omstandigheid de loopende Kwikbolletjes moet toeschrijven, welke men zelfs tot in de been-

cel-

celletjes der menfchen gevonden heeft, die een langdurig misbruik van Kwikmiddelen hadden gemaakt."

Loopen nu zulke hoogverzuurde Kwikmiddelen gevaar van, door de werking der dierlijke vochten, eene Metaalherftelling te ondergaan, dan is deze bedenkelijkheid nog grooter bij zoodanige bereidingen, bij welke flechts eene geringe verzuring plaats grijpt, gelijk het geval is van de zoogenoemde oplosbare Kwik van HAHNEMAN, als zijnde een zwart Kwikverzuurfel, bereid door de nederploffing der Kwik, uit hare zeer zuivere falpeterzure oplosfing, door middel van Kalkwater. Schoon derhalve dit middel aanprijzenswaardig blijft in gewone gevallen, in welke doorgaans eene geringe hoeveelheid van hetzelve ter genezing voldoende is; zoo geloove ik, dat men best doet, zich daarvan te onthouden in hardnekkige en verouderde kwalen, in welke een langdurig gebruik van Kwikmiddelen noodzakelijk is; te meer, daar alsdan ook zoo weinig doordringende middelen niet voldoende worden bevonden. Dezelfde bedenking past op de aschgraauwe Kwik van MOSCATI, hetgeen wel een zeer voortreffelijk, doch insgelijks maar weinig verzuurd Kwikpoeder is, dat bereid wordt, door de zoete Kwik, een tijd lang, in Zeepzieders loog te digereren, en dezelve dus van haar zoutzuur te berooven.

Ondertusfchen beftaat er eene andere klasfe van zeer zachte Kwikmiddelen, die aan de gemelde zwarigheid in het geheel niet onderhevig zijn; te weten die, in welke de Kwik met Zwavel is verbonden, dewijl de werking der dierlijke vochten niet fterk genoeg is, om de Kwikdeeltjes van de Zwavel los te maken. Het gewoon *fulphuretum Hydrargyri nigrum*, of de minerale Moor, is dus al een aanprijzenswaardig middel in ligte gevallen, in welke teffens eene groote gevoeligheid plaats grijpt. Veel aanprijzenswaardiger is nog de *Aethyops mineralis auratus*, die bereid wordt, door gelijke gewigten van Kwik en van Spiesglasgoudzwavel, door eene langdurige wrijving, met elkanderen te vereenigen, in welk geval niet alleen de Zwavel, maar ook het Spiesglasverzuurfel ten naauwfte met de Kwik wordt verbonden; zijnde zoodanig een middel voornamelijk aanprijzenswaardig, wanneer de Venusziekte met huidziekten gepaard gaat, die dus insgelijks eene meerdere bepaling van de Kwik naar de huid vorderen. Een

oogmerk, hetwelk ook uitmuntend door de zoogenoemde de *Pilulae aethyopicae* bereikt wordt, vooral wanneer er in de confectie Spaansche Zeep, in de plaats van Honig, wordt gebruikt.

De zoogenaamde zoete Kwik, het zachtste der gewone middelen, in welke de Kwik met minerale Zuren is verbonden, schijnt minder geschikt, dan de enkele Verzuurfels, om tot den Metaalstaat in onze ligchamen weder te keeren, dewijl de dierlijke vochten daar geen vat op hebben, en dus met geene mogelijkheid het Halfverzuurfel der Kwik van het Zoutzuur kunnen scheiden. Want schoon de dierlijke vochten eene aanmerkelijke werking op het Kwiksublimaat uitoefenen, zoo kunnen zij hetzelve toch niet verder, dan tot den *staat van* zoete Kwik, herleiden, gelijk BERTHOLLET door voldoende proefnemingen heeft bewezen. In gevallen derhalve, waarin het vergift der ziekte niet te diep is ingeworteld, of in welke men niet door de afgangverwekkende kracht van dit middel wordt gehinderd, is voorzeker de wel bereide en, door middel van heet water, van de daarmede dikwijls meer of min vermengde Sublimaat gezuiverde zoete Kwik een der veiligste en der minst ontleedbare Kwikmiddelen.

Schoon de zoete Kwik en de zachte Kwikverzuurfels, in ligte en niet diep ingewortelde gevallen, dikwijls ter genezing voldoende zijn, zoo leert toch de ondervinding, dat dezelve, in zware en diep ingewortelde kwalen, veelmalen niet toereikende zijn, en dat daartegen, vooral in het begin der behandeling, een scherper en meer doordringende prikkel gevorderd worde. Door de aanprijzing van wijlen den beroemden VAN SWIETEN, is, ten dien einde, jaren lang, de oplossing van het Sublimaat in Koornbrandewijn in een algemeen gebruik geweest, gelijk zij ook nog dagelijks ten dien einde wordt voorgeschreven. Door sommigen is dit middel, vooral bij het leven van VAN SWIETEN, als onfeilbaar ten hemel verheven; doch door anderen als onvoldoende, en teffens als allergevaarlijkst, afgeschilderd. Zeker is het, dat het Sublimaat dikwijls niet voldoet, en dat de in schijn genezene lijders spoedig wederom instorten: zoodat men zich, over het algemeen, veel beter bij de, in het gebruik zoo gemakkelijke, Pillen met het *Nitras Hydrargyri* bevindt. Ondertusschen heeft dit middel, zoo het enkel met broodkrui-

mels wordt bereid, deze zwarigheid, dat de Pillen eerlang te droog, en daardoor, in de eerste wegen, bijna onoplosbaar worden; hetwelk ten gevolge heeft, dat zij onopgelost, en dus zonder uitwerking, geloosd worden, of dat zij, in het ligchaam opgehoopt, en toevallig in een merkelijk aantal teffens ontbonden wordende, gevaarlijke toevallen verwekken.

Het best bereidt men derhalve deze nuttige verbinding op de volgende wijze:

℞ *Solut. Mercurii vivi in aqua forti*
faturat. gtt. XL.
Micae panis,
Sacchar. alb. con. aa. drach. j.
M. F. Pil. n. XL. e fem. Lycopod.

Door de bijgevoegde Suiker blijven deze Pillen ten allen tijde oplosbaar. Men neemt van dezelve in den beginne 's morgens en 's avonds eene Pil, en vermeerdert de gifte, naar mate der omstandigheden, tot twee, drie, vier enz. Zoo de vermenging te droog is om er Pillen uit te maken, kan men er wat water bijdoen: terwijl men, voor hun, die geene groote Pillen kunnen innemen, uit de opgegevene hoeveelheid een dubbel getal van Pillen kan laten maken, en daarvan ook eens zoo veel laten gebruiken.

OVER HET VOEDSEL DER PLANTEN.

(Uit ANDREW HUNTER's *M. D. Georgical Esfays, New Edition.*)

Ik ftel, als een grondregel, ter neder, dat alle Planten derzelver voornaamste voedsel trekken van olie en slijmerige deeltjes, vermengd met water, door middel van een alkaline zout, of eene opslorpende aarde. Vóór dat de olie mengbaar gemaakt is, kan dezelve niet indringen in de wortelvezelen der Planten; en, te dier oorzake, heeft de Voorzienigheid, weldadig, alle natuurlijke gronden met kalkaardige of andere opslorpende deeltjes voorzien. Ik zeg natuurlijke gronden; naardemaal alle, die den bijstand der kunstbewer-

 kin-

kinge ontvingen, vòl zijn van ſtoffe tot dat einde, als kalk, mergel, zeepasſche, en 't vlugge zout van rottende mesthoopen.

Vraagt men, van waar de natuurlijke gronden derzelver olieachtige deelen ontvangen? Ik antwoord: de lucht verſchaft ze. Gedurende de zomermaanden is de lucht vol van rottige uitdampingen, ontſtaande uit den damp der mesthoopen, de uitwaſemingen der dieren, en den rook. Elke regenvlaag brengt deze rottende deelen neder tot het voedſel der Planten. Van deze vallen er eenige in zee, waar dezelve waarſchijnlijk dienen tot voedſel der Zeeplanten. Zij gaan echter ſlechts ſchijnbaar voor een gedeelte verloren, dewijl de Visch, uit zee gehaald, en de Zeeplanten, op ſtrand geſpoeld, ze aan 't aardrijk onder eene andere gedaante wedergeven. In dezer voege houdt de Voorzienigheid, met de hoogſte wijsheid, den noodigen omloop der dingen gaande; ontbinding en zamenvoeging volgen elkander in eene eindelooze opvolging.

Wanneer de rottende deeltjes, die in den dampkring zweven, op een zeer zandigen grond vallen, droogt de hitte der zonne dezelve grootendeels op. Dit levert eene bijkomende reden op, om onze ligte gronden, gedurende de zomermaanden, met gewasſen te bedekken. In tegendeel, wanneer deze deeltjes vallen op een harden grond, of die met mergel bezet is, ontſtaat er eene naauwe vereeniging, te ſterk voor de zon, om dezelve er uit te halen.

Men heeft waargenomen, dat kalk een heeten zandigen grond zamenbindt. Wij zien thans, dat deze denzelven ook vruchtbaar maakt; doch de landbouwer moet niet te veel van die hoedanigheid zich laten voorſtaan.

De vernuftige Heer TULL en anderen beweren, dat de aarde het voedſel der Planten is. Indien dit zoo ware, dan moesten alle gronden, op dezelfde wijze beärbeid, even vruchtbaar wezen. De toenemende vruchtbaarheid van eene wel bewerkte aarde bragt hem in de verbeelding, dat de ploeg in ſtaat was om de aarddeeltjes zoo fijn te malen, dat dezelve geſchikt waren om in de wortels der Planten in te dringen.

Een losſe grond, indien dezelve uit eigen aard niet al te ligt is, zal altoos een overvloedigen oogst opleveren. Deze ontvangt gereedelijk lucht, regen en dauw,

en

en geeft ten zelfden tijde aan de wortels der planten een vrijen doorgang om voedsel te zoeken. Dit is de ware reden, waarom een welbeärbeide grond zoo aanmerkelijk vruchtbaar is.

Eenigen hebben het water voor het voedsel der Planten gehouden, terwijl het intusschen alleen het voertuig is des voedsels. Water is eene ongelijkslachtige vloeistoffe, en wordt nergens zuiver gevonden. Het behelst altoos eene ontbinding van dierlijke of groeijende zelfstandigheden. Deze maken het voedsel der Planten uit, en de zelfstandigheid, waarin dezelve als zeer klein, opgesloten zijn, dient alleen tot een voertuig, om ze door de fijne vaten van het groeijend ligchaam te brengen.

De Hyacint en andere bolplanten weet men, dat, in enkel water gezet, de bloemen tot volkomenheid brengen. Hieruit hebben oppervlakkige waarnemers een bewijs ontleend voor de stelling, dat water het voedsel der Planten uitmaakt. Doch de waarheid der zake is, dat de wortels, de steel en de bloemen van zulke Planten gevoed worden door de slijmerige stoffe van den bol, ontbonden en verdund door het omringend water. Deze ontbondene slijmachtige stoffe is juist genoegzaam om de bloem te doen volgroeijen — en niet meer. Zulk een bol geeft geen zaad, brengt geene afzetsels voort. Uitgebloeid, is dezelve zwak, gerimpeld, uitgeput, en onbekwaam, om, in het volgend jaar, bloem te geven. Een bol van dezelfde soort, door de olie en slijmerige deeltjes der aarde gevoed, verschilt er wezenlijk van in alle opzigten. Deze is vast, volsappig, met afzetsels aan alle zijden.

Alle rijke gronden worden in den staat der nature geöordeeld olie en die slijmerige stoffe te bevatten; en in die landen, welke eenige jaren bebouwd zijn, treft men ze aan, in evenredigheid van de hoeveelheid der bemesting, daarop gebragt; vergoeding doende voor den oogst, door die gronden opgeleverd.

Om dit stuk in een helderder daglicht te zetten, sla men het oog op de uitwerksels der bemestingen van eenen olieächtigen aard, en wij zullen ras overtuigd zijn, dat olie, hoe ook gewijzigd en onderscheiden, eene van de hoofdzaken is in den groei.

Fijngemalen Raapkoeken, op het land gebragt, is eene spoedigwerkende en zekergaande bemesting, schoon eene zeer kostbare, en zal over 't algemeen best slagen

op

op kleiland, of waar de grond matiglijk met kalkaarde vermengd is. Deze soort van bemesting staat bij den Landman in hooge waardé. Dezelve bevat het voedsel der Planten reeds wel toebereid; doch daar dezelve niet in staat is om den grond los te maken door eenige gisting, moeten de landen, waar men fijngemalen Raapkoeken gebruikt, wel degelijk omgeärbeid worden. — Tegenwoordig is dit nuttig artikel voor den landbouw veel in goedheid verminderd, door de verbeterde bewerking om olie uit Raapzaad te halen. Hitte en drukking worden daartoe in eene verdubbelde mate aangewend; en men doet er alles aan, om de Raapkoeken van minder nut voor den landman te doen worden. Eenigen zijn echter van oordeel, dat het afspijnigend persen der oliezaden geen wezenlijk nadeel aan de Raapkoeken toebrengt.

Landbouwers, die in de nabuurschap van groote steden wonen, gebruiken eene menigte van schoorsteenroet. Dit is eene olieächtige bemesting, doch van de voorgemelde verschillende; hierin is eigenaardig zout, geschikt om den grond te openen, en de olieächtige deelen met water mengbaar te maken.

Men heeft opgemerkt, dat Duivendrek eene rijke en spoedig werkende bemesting uitlevert. Deze dieren leven meest van granen en olieächtige zaden; het is uit dien hoofde te wachten, dat derzelver drek niet weinig oliedeelen zal bevatten.

De mest van op de stallen gehoudene Paarden is sterk, en moet niet gebruikt worden, voor dat dezelve eene rottende gisting ondergaan hebbe, om de olie-, water- en zoutdeelen dooreen te mengen. Haver, boonen en hooi hebben veel olie in. De Paarden, die op gras staan, leveren een mest van zwakker aard, met veel minder olie. — Varkensdrek is van een sappigen en olieächtigen aard, en misschien de rijkste van alle bemestingen. Wel toebereid en met oordeel gebruikt, is dezelve uitstekend voor bouw- en graslanden. — De mest van gestalde Osfen, inzonderheid wanneer koeken een gedeelte van derzelver voedsel uitmaken, bevat veel de vruchtbaarheid bevorderends, en is zeer verre te stellen boven den mest van Koeijen en Osfen, die alleen gras eten. Een Landbouwer moet, wanneer hij mest koopt, letten op alle omstandigheden, welke het maken van denzelven vergezellen. Een voorraad van mest, ge-

gehaald uit een ſtal, waar de Paarden ſterk gevoerd worden, is tweemaal zoo veel waardig als die uit een ſtal komt, waar de Paarden op hooi of gras ſtaan.

De mest van herkaauwende Dieren, als Koeijen en Schapen, is beter dan die van Paarden, welke alleen gras eten; zulks hebbe men toe te ſchrijven aan de veelheid van dierlijke vochten, welke zij kaauwende met derzelver voedſel vermengen. Hierbij moet ik voegen, dat, hoe vetter een dier is, ook zijn mest, alle andere dingen gelijk geſteld zijnde, des te rijker zal wezen.

Menſchen-afgang is vol olie en een vlug alkaline zout. Op zichzelven is deze te ſterk tot bemesting van eenig land; dezelve moet derhalve, vóór het gebruik, met het een of ander gemengd worden. — De drek van vleeschvretende Dieren is rijkelijk van olie voorzien. — De dieren, die op zaden en graangewasſen azen, komen er naast aan; en dan volgen, die alleen van gras leven.

Deze onderſcheidene bemestingen op den daartoe geſchikten grond aan te wenden, vordert veel oordeels in den Landman: wat voor den eenen grond goed is, blijkt ſlecht voor een anderen te wezen.

Om mijn bewijs, dat olie het voornaamſte voedſel der Planten is, te onderſchragen, verzoek ik te mogen aanmerken, dat alle gewasſen, wier zaden van een olieächtigen aard zijn, bevonden worden op eene aanmerkelijke wijze de gronden te berooven, als Hennip, Koolzaad, en Vlas of Lijnzaad; te welker oorzake de beste bemestingen voor landen, daardoor uitgemergeld, de zoodanige zijn, die een goed deel olie in derzelver zazenſtelling hebben; doch deze moeten aangelegd worden met zoodanige, die de olieächtige deelen met water mengbaar maken, als kalkaarde, mergel, enz.

Het boek der Nature mag geöpend worden, om aan te toonen, dat olieächtige deelen het voedſel der Planten uitmaken in derzelver nog onontwikkelden ſtaat; en, bij eene welgegronde gevolgtrekking, mogen wij veronderſtellen, dat iets van denzelfden aard plaats hebbe, als zij in groei vorderen. De oliezaden, als Raap-, Hennip-, Lijnzaad, enz. beſtaan uit twee deelen, die, op de oppervlakte uitgebreid, de zaadbladen bevatten. In deze is al de olie van het zaad begrepen. De vochtigheid des dampkrings dringt door het bekleedſel der

bla-

bladeren heen, en, zich vermengende met de olie, maakt ze eene soort van zacht mengsel tot voedsel van de Plant. De aangenaamheid van dit balsemachtig vocht lokt de vliegen uit, waartegen men nog geen genoegzaam beschermmiddel gevonden heeft. Dit olieächtig vocht verteerd zijnde, vallen de zaadbladen af, daar zij den dienst eener moeder aan haar teeder kind bewezen hebben. Voor lieden, onbedreven in de overeenkomst tusschen Planten en Dieren, zal deze aanmerking vreemd klinken. Niets echter is bewijsbaarder.

De meesten der moes- en meelachtige Planten houden haren moederkoek of zaadbladen in den grond; in welken stand zij het teeder kiempje met olieächtig voedsel voorzien, tot dat de wortels genoegzame sterkte gekregen hebben, om door den grond heen te dringen.

Men spreekt niet zelden van aard-zout; doch de scheikunde is niet in staat geweest om eenig zout te ontdekken in landen, die niet bemest geweest zijn; schoon men zegt, dat men olie gereedelijk kan bekomen uit alle gronden, volstrekt dorre zandgronden alleen uitgenomen.

Mergel, schoon eene rijke bemesting, behelst geen zouten. Sommigen denken, dat dezelve een klein gedeelte olieächtige stoffe bevat, en eene opslorpende aarde, van dezelfde natuur als kalkaarde, met een groot gedeelte klei doormengd.

Kalkaarde, gemengd met klei, komt naast aan mergel van alle namaaksels, welke wij kennen, en kan als zoodanig gebruikt worden, waar men het zonder groote kosten bekomen kan. Door het vermeerderen der hoeveelheid van klei bekomt men een uitmuntend mengsel voor een ligten zandigen grond; doch, om den grond vruchtbaar te maken, is het noodig, dat er wollen lappen, gerotte mest of eenige andere olie inhoudende zelfstandigheid bijkome, en er eenigen tijd vóór de bewerking ingelijfd worde.

Het is sommiger denkbeeld, dat de kalkaarde een land, waarop dezelve gebragt wordt, verrijkt, door er eene soort van zout aan mede te deelen, geschikt tot voedsel der Planten; maar bij alle proeven, op kalkaarde genomen, heeft men bevonden, dat dezelve geen zout in zich bevat. De werking daarvan moet over zulks in een ander licht beschouwd worden. Door de gisting, welke dezelve veroorzaakt, wordt de aarde geopend

opend en verdeeld, en door de opslorpende hoedanigheid vereenigt dezelve de olie- en waterächtige deeltjes van den grond. De kalkaarde schijnt ook de eigenschap te hebben om het zuur der lucht aan te trekken, daarmede eene vereeniging vormende, van grooten dienst in den groei.

Wanneer men de kalkaarde in dit licht beschouwt, is het waarschijnlijk, dat dezelve strekt om den grond van deszelfs olieächtige deeltjes te berooven, zoo dat dezelve dien schraal zou maken, zonder het bijvoegen van gerotten mest of andere stoffe van eenen olieächtigen aard.

Naardemaal ligte zandige gronden slechts een gering gedeelte van olieächtige deelen bevatten, behoort men zeer omzigtig te wezen om er niet te veel kalkaarde op te brengen, of men moet, ten zelfden tijde, in staat wezen, er rijkelijk gerotten mest, wollen vodden, schaaffel van hoorn en andere bemestingen van een dierlijken aard aan toe te voegen. Het meeste nut, echter, welk dezelve doet op eenen zandgrond, bestaat in het verbinden der losse deelen, en daardoor te voorkomen, dat het vloeibaar gedeelte der bemesting niet buiten het bereik rake van de wortelvezelen der Planten.

Op kleigronden is de uitwerking van kalkaarde geheel anders: want door de zachte gisting, welke dezelve veroorzaakt, wordt de ongebroken grond geöpend en verdeeld, de toegevoegde bemestingen komen gereedelijk in aanraking van elk deel daarvan, en de Planten krijgen eene volkomene vrijheid om zich uit te breiden.

Men zegt, in 't algemeen, dat kalkaarde beter slaagt op zand dan op klei. Deze waarneming zal steek houden, zoo lang de Landman voortvaart met zijne kleilanden op eene schaarsche wijze met kalk te vermengen. Dan, laat hij de hoeveelheid driemaal grooter nemen, en hij zal bevinden, dat kalkaarde beter is voor klei- dan zandgrond. Men mag hierop met regt antwoorden, dat de voordeelen de kosten niet zullen opwegen. Ik stem het toe. Doch dan hebbe men te begrijpen, dat het 't gebruik en niet de aard der kalkaarde is, welke in twijfel moet getrokken worden. Klei, wel met kalkaarde gemengd, zal in 't water zinken, en met zuren opbruisen. De natuur daarvan is veranderd.

Onder zulke voordeelige omstandigheden wordt lucht, regen, dauw vrijelijk toegelaten, en de grond in staat gesteld, om het voedsel, 't welk ieder dezer aanbrengt, te be-

behouden. Ingevolge eener gisting, in den grond veroorzaakt, wordt de vaste lucht vrijgezet, en in dien ſtaat van werkzaamheid wordt dezelve een nuttig werktuig om de taaije klei te verdeelen. Dat echter de Landbouwer, die veel kalkaarde in zijne kleilanden gebruikt, zorg drage om wel te mesten; anderzins zal de grond vast worden, en te hard, om de wortels der Planten toe te laten, om zich, tot het zoeken van voedſel, te verſpreiden.

Het is de eigenſchap der kalkaarde, dat dezelve de olien aantrekt, en de groeijende ligchamen ontbindt. Op deze gronden kunnen wij reden geeven van de wonderbare uitwerkſelen der kalkaarde tot het verbeteren van moerasſige landen. Deze beſtaan uit ontbondene en half ontbondene groeijende zelfſtandigheden — zij zijn vol van olie. Kalkaarde ontbindt deze, en maakt gene gelijkaardig. — Zoodanige landen, oorſpronkelijk bijkans geen geld waardig, kunnen door branden met kalkbemesting in ſtaat geſteld worden om een ruimen voorraad van raapzaad voort te brengen, en vervolgens met graan beplant of tot grasvelden aangelegd te worden, volgens de verkiezing des eigenaars.

Bij het algemeen beginſel, olie, moeten wij een ander voegen, van groote kracht, doch zeer weinig wel begrepen. Ik bedoel het Niter-zuur der Lucht.

Dat de lucht de beginſels van nitrum in zich hebbe, is bewijsbaar uit de wijze van ſalpeter-maken in onderſcheide werelddeelen. De lucht heeft in zich geen zulk zout als volkomen nitrum: dit is een kunst-zout, gemaakt door het niter-zuur, vallende op eene daartoe geſchikte moeder-ſtoffe. De makers van nitrum vormen die ſtoffe uit de puinhoopen van oude huizen, vette aarde, en eenig vast alkaline zout. Het algemeene zuur, gelijk men het noemt, wordt door deze ſtoffen aangetrokken, en vormt het ware nitrum, 't geen zuiver gemaakt wordt door middel van cristalliſatien; en in die gedaante komt het tot ons over. In zeer heete landen vormt de natuurlijke aarde eene moeder-ſtoffe tot het nitrum, 't geen de bewerking in korten tijd voltooit.

Men heeft waargenomen, dat men, in den winter, het nitrum allerovervloedigst bekomt, als de wind noordelijk is. Hieruit kunnen wij afnemen, waarom de landen vruchtbaar worden, wanneer men dezelve in hooge ruggen opzet, gedurende de wintermaanden. De goede uit-

werk-

werkfels dier handelwijze worden geheel toegefchreven aan de werking van de vorst op den grond. Ligte gronden, zoo wel als de zwaardere, mogen dus in hooge ruggen blootgefteld worden; doch met eenige bepaling; zoo dat men de modderwallen navolgt in *Duitschland*, welke men bevonden heeft, dat, gedurende den winter, veel nitrum verzamelen.

Na zoo veel van het nitrum gezegd te hebben, zal men zeker verwachten, dat ik iets in 't midden brenge, om de kracht daarvan, als eene bemesting gebruikt, te toonen. Ik moet bekennen, dat de ondervinding ons zulke proeven niet oplevert. Misfchien heeft men eene te groote hoeveelheid gebruikt, of liever kon het aan de aarde niet gegeven worden met de deeltjes zoo klein verdeeld, als wanneer het met den grond vereenigd blijft, door middel van de fcheikunde der natuur. Ik derhalve dit niter-zuur, of, gelijk fommigen het noemen, dit *acidum vagum* aanmerken als een levendmakend beginfel, met welks geheele werking wij nog niet ten volle bekend zijn.

Ik heb reeds aangemerkt, dat er eene groote overeenkomst plaats hebbe tusfchen Planten en Dieren. Olie en water fchijnen het voedfel van beiden uit te maken. Aarde komt zeer weinig in beider zamenftelling. Men heeft ontdekt, dat de dieren vele aarddeelen met den mond innemen; doch zij raken dezelve welhaast in den afgang en de pis kwijt. Planten nemen in de kleinst verbeeldbaar mogelijke hoeveelheid aarde aan: de reden is, omdat zij geen middel hebben om zich daarvan te ontlasten.

Het is hoogstwaarfchijnlijk, dat de wortelvezelen der Planten het voedfel uit de aarde trekken, op dezelfde wijze als de melkaders het voedfel van de ingewanden opflorpen; en, gelijk de olie- en waterachtige deeltjes van ons voedfel, door behulp der ingewanden, volmaakt vereenigd worden in een melkachtig vocht, eer zij in de melkaders komen, hebben wij alle reden om de overeenkomst ftaande te houden, en te veronderftellen, dat de olie- en waterachtige deelen van den grond ook alzoo ingelijfd worden, vóór derzelver opneming in de opflorpende vaten van de Plant.

Om hierover regtmatig te oordeelen, hebbe men aan te merken, dat elke grond, in den ftaat der nature, in zichzelven eene hoeveelheid van opflorpende aarde heb-

be, genoegzaam om de daarin zijnde olie en water in te lijven: maar, wanneer wij den grond voorzien met vette bemestingen, wordt het eene wezenlijke noodzakelijkheid, ten zelfden tijde er iets aan toe te voegen tot gelijkmaking. Kalkaarde, mergel, en alle dergelijke zelfstandigheden, volvoeren dit werk.

Om die werking voor het oog zigtbaar te maken, ontbinde men één drachma *Russische* Potasch in twee oncen water, en voege er twee lepels olie bij. Schud dit mengsel, en het zal oogenblikkelijk eene gelijkaardige stoffe worden van eene witachtige kleur, geschikt, zoo het mij voorkomt, tot alle oogmerken van groeijing.

Deze gemakkelijke en gemeenzame proeve is *eene juiste* afbeelding van 't geen er gebeurt na de afbranding, en mag gevolgelijk aangemerkt worden als eene bevestiging van de bijgebragte veronderstelling. Laten wij op den voortgang achtgeven.

De opperkorst tot asche gebrand zijnde, wordt er een vast alkaline zout voortgebragt. De vochtigheid des dampkrings doet dit zout welhaast in een staat van vloeibaarheid overgaan, die, zich mengende met den grond, te wege brengt eene vereeniging der olie- en waterdeelen, op dezelfde wijze als de gemelde proeve toont.

Wanneer de onderliggende aarde bestaat *uit een rijken* grond, zullen de uitwerksels van de verbranding duurzaam wezen; doch is de grond dun en schraal, dan lijdt het eerste zaaisel doorgaans, eer het tot rijpheid komt.

De Landman, derhalve, die de kosten doet van een schraal land af te branden, moet er gerotten mest of andere vettigheid op brengen, eer hij de asche verspreidt, om het gebrek aan olieächtige deelen aan te vullen, en hij behoort wel zorg te dragen om dit land niet te lang onder den ploeg te houden.

Ingevolge van dien voorzigtigen aanleg, zal het gezaaide in stand blijven gedurende den geheelen groei, en het land zijne kracht behouden.

Tot dusverre heb ik de Planten aangemerkt, zoo als dezelve door de wortels gevoed worden. Ik zal er nog iets bijvoegen over het voedsel door de bladeren. Aandacht op dit gedeelte van het stelsel der groeijing is noodig voor een verstandig Landman.

Planten, die een opslorpend blad hebben, als wikken, boonen, boekweit, enz. trekken een groot gedeelte van der-

derzelver voedfel uit de lucht, en verarmen, te dier oorzake, den grond minder dan gewasfen, welker bladeren van een fteviger maakfel zijn, als rogge enz.

Op deze wijze maakt het Plantenrijk de lucht zuiver, door aan zich te trekken die rottende deeltjes, welke, niet weggeweerd zijnde, den dampkring ongefchikt zouden maken tot ademhaling voor de dieren. — Eenige hedendaagfche Wijsgeeren hebben gepoogd dit denkbeeld te verbannen; doch zij moeten fterker bewijzen aanvoeren, dan zij tot nog toe gedaan hebben, eer zij 't zelve kunnen omverftooten.

Raap en Hennip zijn oliegevende Planten, en verfchralen dus den grond; doch de eerfte minder dan de laatfte, 't welk moet toegefchreven worden aan de meerdere opflorping van het blad.

De bladeren van alle foorten van Graan zijn voor een tijd opflorpend, en ftaande dien tijd ontleenen die Planten weinig van de aarde; doch zoo ras de aar zich begint te vormen, verliezen de bladeren derzelver zachtheid, en vermindert derzelver aantrekkend vermogen. — De wortelvezelen werken alsdan fterker, om de olieächtige deeltjes uit den grond te halen, tot voeding van het zaad. Zoodanig komt mij voor de loop der natuur te wezen.

OVER EEN OUD AMSTERDAMSCH VOLKSDEUNTJEN.

Gy vraagt my, mijn Vriend, naar het *platte Amfterdamfche liedtjen of rijmpjen* (gelijk gy het noemt) dat in onze vroege kindsheid de kleine jongens iedereen' die den voornaam van Hendrik voerde, toezongen of toeriepen. Het is waar: zoo laf en zoo nietig het fchijne, heeft het mijne opmerking en onderzoek even weinig als zoo vele andere nu reeds vergetene kinderdeuntjens, waar men in onze onnoozelheid zich meê vermaakte zonder dat iemand er iets meer van verftond, mogen ontfnappen. Wanneer ik, in onze kinderpartyen, terwijl anderen die zongen en dansten, daar in een' hoek des vertreks op zat te kaauwen, dacht gy weinig, dat deze zelfde dwaasheden u nog eenmaal in een' verr' gevorderden ouderdom belang zouden wekken, en als Gedenkftukken van taal en gefchiedenis waardig dunken, er my met een

zoo geleerden brief, als de uwe is, over te raadplegen. Het ftukjen verdient zoo veel omflags niet, en zijn oorfprong en aanleiding is vrij eenvoudig, gelijk ik u ga meêdeelen. Zie hier wat ik van mijne Overgrootmoeder heb, die het van haren Overgrootvader had, die in dien tijd leefde en zeggen kon: *Quorum pars (fi non magna, faltem aliqua) fui*, en die (quod notandum) niet wilde dat het gezongen wierd zoo verre hy eenig gezag of invloed oefende.

Gy weet welk eene opfchudding het in Amfterdam maakte, wanneer in den aanvang der Spaanfche beroerten Heer Hendrik van BREDERODE, op wien de hoop der misnoegden aldaar meest gevestigd was, *in* 1567, in die ftad kwam. De Regeering der Stad naauwlijks de verbroken rust wat herfteld hebbende, was in het byzonder daar zeer meê verlegen, duchtte er alles kwaads uit, en trachtte vruchtloos zijn bezoek door eene bezending af te bidden. Hy kwam, *Heer* HENDRIK, gelijk men hem noemde, tot fpijt van de Magiftraat, die (zoo de fpraak onder de Burgers ging) zelfs in beraad nam of haar plicht van getrouwheid aan den Koning en de handhaving van haar gezag niet vorderden, dat zy zich van zijne perfoon verzekerde; het geen in den gistenden ftaat der gemoederen wel als onuitvoerlijk achter- en onbeproefd bleef, maar nochtans van rechtfchapen Katholijken en Spaanschgezinden gedreven werd dat behoorde, en van de Geuzen of hunne begunftigers (zoo al niet de fterkften in aantal, althands de woeligften) luidkeels belachen en der tegenparty tergenderwijze werd voorgeworpen. Dit zelfde is my uit een menigte oude narichten van dien tijd voorgekomen, en ik twijfel aan de echtheid niet. BREDERODE nu werd, ondanks de Regeering en de bevelen der Landvoogdes, wel ontfangen, onthaald, en zelfs door de Burgers van eene Eerewacht voorzien, die uit Geusgezinde Amfterdammeren beftond, en van dezen is het liedtjen oorfpronklijk.

Het is naamlijk een trommelmarsch, gelijk er in dien tijd velen ontftonden; dat is, een lied, dat op den trommelflag en naar denzelven onder het optrekken gezongen wierd; en in navolging van hoedanigen, het zij Corenhart, het zij Marnix van St. Aldegonde, het bekende *Wilhelmus van Nasfouwen* opftelde. De Satyrieke geest der Rederijkeren zat in de Amfterdammeren, die in die dagen vrij wat gehecht waren aan 't geen men in Frankrijk

fints

sints lang *Vaudeville* noemde, en van wier losse dansen, liedtjens, en kluchten de overblijfsels ons nog niet geheel ontbreken; zoo als zelfs uit verscheidene van die kinderliedtjens, waarvan wy straks gewaagden, nog kenbaar is. De Reformatie, en de rampen, waartoe zy aanleiding gaf, zelven, brachten ook hierin eene groote en weldadige hervorming te weeg, door de lieden eene wending tot godsdienstige ernst en zedigheid te geven; en zelfs de kinderlijke godsdienstige en zedelijke kamerspelletjens van *Barbara* en *Moêr Aal* namen welhaast de plaats van de ontuchtige dansen van den *Govert*, den *Schotelaar* en *Mozeman* enz. in, en schoon zy dezen in lang niet geheel verdrongen, 't aanstootelijkste daarvan (voor zoo verr' het werd opgemerkt) werd onderdrukt of met andere woorden verplooid; het geen ook veel toebracht om die spelletjens zoo onverstaanbaar tot ons te doen overkomen, als wy ze gekend hebben. Aanstootelijks echter heeft dit trommelliedtjen van *Hendrik* niets; maar het is eene *invective* en *persiflage*, tegen de Regeering der stad gericht. Het gezegde zal genoeg zijn om het thands te doen verstaan. Het was in mijne Overgrootmoeders Amsterdamsch, 't geen zy zeer naauwkeurig en met eene buitengewone zoetheid, die dezen Dialect eigen was, sprak, in de volgende woorden begrepen; gelijk ik 't ook honderden malen, schoon minder zuiver van tongval, door de straten der stad door kleine jongens heb hooren uitgalmen. Men merke slechts den val der eerste regels op, om den trommelslag daar in te erkennen.

Heer Hein-derik!
Kaptein-derik!
De Boe-ren bin-nen gram.
Zy hebben lange neuzen,
En zit-ten op den Dam.
Gy moet niet meer van Heinderik praten:
Want Heinderik zou in de boeien raken,
Van de boeien op 't schavot!
Heindrik, ja, die is een zot!

Kapteinerik, en op zijn Noordsch, *Kapteinderik* (want alle de Noordsche talen hebben dit gemeen, dat zy de *d* achter de *n* invoegen: zoo zegt het Deensch *Koniginde*, en zoo zeggen wy, *schoonder*, *minder*, enz.) is

 eene

eene verlenging van *Kaptein*, gelijk men toen alle Bevelhebbers over een' hoop gewapenden noemde, en diende om op *Heinderik* te rijmen, gelijk men dien eigen naam toen uitsprak. Deze staarten (zoo men ze hiet) waren gemeen in de Volksliedtjens van dien tijd. Dat men in 't Noordhollandsch en oud Amsterdamsch *zy binnen* zegt voor *zy zijn*, behoeft geene opmerking. De stadsregeering wordt met den naam van *Boeren* genoemd, het gewone *sobriquet*, waar meê de Adel haar aanduidde, als ware 't, om te kennen te geven dat de Burgers in de daad niet meer dan de Boeren waren, uit wie zy ontstaan waren, en dus oorspronklijk hunne Onderzaten, slechts door de Vorsten aan hun gehoorzaamheid onttrokken; 't geen by de Adelparty (de misnoegden, die by den Adel hulp zochten tegen de Koningsparty) nagebaauwd wierd; zoo als ook gedurende de geheele Zestiende eeuw de Adel nog in de wandeling met geen gewoner naam, van de Burgers zoo wel als van de Boeren, genoemd werd dan *onze Heeren:* welke naam eerst door de samenstelling der Vergadering van Holland onder Willem den Eerste aan de Stadsregenten ongevoelig is meêgedeeld. (De Geusgezinden waren toen tevens Adelgezind, om dat de Stadsregeeringen aan den Koning hielden.) Dezen Boeren wordt hunne ondergane beschaming verweten, terwijl zy op den Dam vergaderd zijn; en *sarcasticè* wordt Heer Hendriks party hunnent wege bedreigd, en gewaarschouwd zich stil te houden, op dat haar Hoofd niet nog vastgezet worde. 't Geen schertsend beandwoord wordt met te zeggen: dat, ja, Hendrik wel zoo zot is, van zich van hun te laten vangen.

De oude vrouw meende dat er nog een regel in behoorde, maar zy was die vergeten. Voor my, ik twijfel niet of die regel sloeg op de vierde; en veellicht was zy:

Zy houden van geen Geuzen.

Zie daar wat ik u omtrent dit verouderd stadsdeuntjen kan meêdeelen. Gy zult toestemmen, vertrouw ik, dat het, wel verstaan, zoo geheel laf en zoutloos toch niet is, als het u schijnt voorgekomen te zijn. Het *piquante* is zekerlijk *ad captum* van de genen, die er zich meê vermaakten, en het kon niet anders; doch wy hebben wel Dichteren Epigrammen die niet veel beter zijn. Voor

't

't overige, het werd naderhand uit speelsche dartelheid allen *Hendrikken* nageroepen, gelijk men ieder die *Willem* genaamd was, het *Wilhelmus van Nassouwen, bent gy van Duitschen bloed*, naschreeuwde.

Van de Geuzenliedtjens tegen de Spaanschgezinde Regeering is mijns wetens niet veel over. Maar zeer veel tegen de Monniken en Spanjaards. Van de eersten heb ik u slechts den bekenden dans van *Daar ging een Patertjen langs den kant* (waar *langs den kant* ons tegenwoordig *ter zijde*, *à-part* beteekent) te herinneren om een voorbeeld te geven. Van de laatsten, om van Blyspelen en dergelijken, gelijk Breêroos *Don Jerolimo* (niet den *Maarschalk van Spanje*: dit is een Treurspel uit het Spaansch, en door Prins Maurits berijmd; maar den *Spaanschen Brabander*) niet te spreken, zullen er u verscheiden invallen: maar iets, waar gy veellicht nooit op gedacht hebt, schiet my hier te binnen, waar naar my onlangs gevraagd wierd. In onze kindschheid kenden de oude lieden nog een oud Liedtjen, beginnende *De Ridder al tot zijn' Schildknaap sprak*: men vindt het in de oude klucht van *Duyfjen en Snaphaan* aangehaald. Dit liedtjen is doorspekt, regel om regel, met de woorden *Sjantenjantenjo*, *Sjanten-jantenjo*; die niemand verstond of verstaat. 't Zijn blijkbaar Spaansche woorden, maar uit spotzucht verdraaid. *Parlesjanten* zeiden onze Vaders zeer gemeenzaam voor vloeken en tieren in gramschap. 't Is *par los Santos!* de Spaansche vloek: *by de Heiligen!* Dezen vloek telkens uit te spreken en te herhalen, noemden zy met een werkwoord *parlosfanten*, gelijk men het gelijksoortig *wat donder!* met het werkwoord *donderen*, het *de donder haal me!* (dat oudtijds gemeen was) met *donderhalen* benoemde. (*Donderjagen* is iets anders; naamlijk een figuurlijke uitdrukking om het misbruiken van den naam des Heilands te beduiden, waarvoor men meende dat de Duivel vluchten moest.) Maar men zei *parlosjanten*, 't geen de Brabandsche uitspraak was, die by 't overnemen van dien vloek, de *s* als de Fransche *ch* deed hooren, gelijk veelal in alle de Spaansche woorden plaats had: even als men nu wel in de Engelsche woorden de *en* als *an* hoort uitspreken, wanneer de lieden Fransch en geen Engelsch kennen. Zoo is in dat spotliedtjen *sjan* desgelijks voor *san*, en het bedoelde de Spaansche vloek, die de Spanjaart schier by ieder woord in den mond had, *Sant Jago*, dus in een vers gebracht, *santo, santiago!* Maar

 men

men verbasterde, ter bespotting, dit in *santo sant tino*! lees *tienjo*, of gelijk ge in 't Fransch lezen zoudt *tigno*. Naamlijk, *tina* (tienja) beteekent de *schurft op 't hoofd*, en men gaf den Spanjaarden na, *schurftkoppen* en *luizebosschen* te zijn. Nu maakte men van dat *tina* quasi een heilig, *Sant tino*. Gy verstaat my. — 't Was de geest van dien tijd.

Ik ben, enz.

B.

's Gravenhage.

BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DE HUWELIJKEN EN HUWELIJKSPLECHTIGHEDEN DER INDIANEN.

(Overgenomen uit *Suite du Voyage aux Indes-Occidentales et à la Chine, fait par ordre de* LOUIS XVI, *depuis* 1774 *jusqu'en* 1781; *par M.* SONNERAT.)

Het huwelijk is het belangrijkste bedrijf van het leven der *Indianen*. Zoo krachtig zijn zij overtuigd, het aanwezen tot geen ander oogmerk te hebben ontvangen dan om hun geslacht te vermenigvuldigen, dat zij de onvruchtbaarheid aanmerken als een vloek, of schandvlek. Van nieuws treden zij in den echt, tot dat zij kinderen, en vooral van het mannelijk geslacht, verwekt hebben; en indien hun dit niet gelukke, kiezen zij er een uit hunne naaste bloedverwanten, welk zij tot Zoon aannemen, om zich aldus van een wezen te voorzien, hetwelk bij hunne uitvaart de pligten eens Zoons kan vervullen.

Even gelijk verscheiden Oostersche volken, overdrijven zij hunne kieschheid omtrent den maagdom. Zij treden in den echt met meisjes, eer zij nog huwbaar zijn, en versmaden de huwbaren, omdat zij geene volkomene zekerheid bezitten dat zij ongerept zijn. Maar, ingevolge van eene dier vreemde bijsterzinnigheden, tot welke het misbruik van een overdreven beginsel dikmaals vervoert, terwijl het de meisjes tot schande wordt gerekend, niet gehuwd te zijn, voordat zij in staat zijn om kinderen te baren, is het geene schande voor de mannen, te trouwen, nadat zij het vermogen om kinderen te verwekken verloren hebben. Niet

vreemd is het, zeventigjarige grijsaards met kinderen van vier jaren in den echt te zien treden.

De weduwen hertrouwen niet; hoewel nog maagd zijnde, die hare mannen verliezen, voordat zij aan de roeping der natuur hebben kunnen voldoen, veroordeelt haar het bijgeloof tot een altijddurenden echteloozen ſtaat. De weduwenſtaat wordt als een zeer groot ongeluk beſchouwd, of liever als eene ſtraffe, die alleen de vrouwen overkomt, die dezelve verdiend hebben door zonden, voor haar huwelijk gepleegd. Van hier dat iemand, welke eene weduw ter vrouwe nam, zou aangemerkt worden als zich verzettende tegen den loop der goddelijke regtvaardigheid, en zichzelven blootſtellende aan de gramſchap der goden.

De huwelijken der *Indianen* zijn tweederlei: het eene algemeen, welk zij in *Pariam* noemen; en het andere in *Cannigadanam*.

De *Pariam* is nagenoeg het zelfde als bij ons de verloving. Men geeft dien naam aan eene bepaalde ſomme van 21, of op zijn meest 31 *ponnes* (*), welke de vader des bruidegoms aan den vader van het meisje geeft, eenige dagen voor het huwelijk, als den prijs van het meisje, welk hij voor zijnen zoon koopt. Bij het ter hand ſtellen van het geld zegt hij met luider ſtemme, in het bijzijn van een Bramin en de vergaderde bloedverwanten: *Het goud is voor u, en het meisje is voor mij*; de vader van het meisje antwoordt desgelijks hard op: *Het goud is voor mij, en het meisje is voor u*. Niets anders is derhalve de *pariam*, dan een koop, welken de man ten aanzien van zijne vrouw ſluit. Somtijds vergeldt de vader van het meisje de *pariam* met edelgeſteenten; doch hiertoe is hij niet verpligt. Bij haar overlijden, indien zij geene kinderen gehad hebbe, kan hij terugeiſchen hetgene hij haar heeft gegeven, en vooral de *pariam*, die haar eigendom is. Ook kan hij in de kosten der huwelijksſtaatſie helpen dragen; doch hij is daartoe mede niet verpligt, komende dezelve voor rekening van de familie des bruidegoms.

Zij-

(*) De *ponne* is waardig 10 *fanons*; de fanon 10 Franſche ſtuivers; derhalve maken 21 ponnes 105 livres, en 31 ponnes 155 livres.

Zijne dochter uithuwen zonder de *pariam* te vorderen, draagt den naam van haar ten huwelijk te gegen in *Canningadanam*. Dit geschiedt, het zij door aan arme bramins eene toereikende somme te schenken tot de kosten van het huwelijk, het zij door zijne dochter ten huwelijk te geven aan een armen bloedverwant, welke, zonder die milddadigheid, niet in het huwelijk zoude kunnen treden. Nevens de gifte van het meisje voegt de vader doorgaans geschenken, bestaande in juweelen, geld of huizen; hij betaalt alle de bruiloftskosten, en stelt somtijds, bij manier van aanneming tot Zoon, zijnen schoonzoon aan tot medeerfgenaam, doende hem even veel als zijnen zoon erven. Doch hij, die alle deze geschenken aanneemt, wordt gerekend alle de zonden zijns weldoeners te hebben overgenomen, die in dat geval zich als volkomene vergiffenis te hebben ontvangen aanmerkt, terwijl de beweldadigde dezelve op zijne beurt moet uitwisschen door goede werken en eene groote menigte godsdienstige plegtigheden. Deze bijzonderheid is oorzaak, dat deze soort van huwelijken zeer zeldzaam is; van hier ook, dat geene anderen dan volslagene behoeftigen en berooiden dusdanige huwelijken aangaan.

In geen gewest der aarde geloof ik, dat de huwelijken met zoo veel pracht en staatsie als in *Indie* gevierd worden. Zie hier eenige der voornaamste plegtigheden.

Wanneer een *Indiaan* op een meisje van zijne maagschap voor zijnen zoon zijn oog heeft laten vallen, zendt hij eenen vreemde om den vader van het meisje te polsen, ten einde te voorkomen, indien de jongeling niet behage, dat hij over een blaauwe scheen heeft te blozen. Indien de jongeling behage, bepalen de *Panjangancarers*, (eene soort van bramins) na voorafgaande berekeningen, den dag en het oogenblik, waarop de vader moet van huis gaan, om het meisje statelijk ten huwelijk te verzoeken. Voor het minst moet hij verzeld worden van eene getrouwde vrouw, eenigen zijner bloedverwanten en eenen bramin, in de kunst ervaren om voorteekens uit te leggen. Indien zij onder weg kwade ontmoetingen hebben, bij voorbeeld, van eenen oliekooper, die hen aanspreekt, van eenen hond, die zijne ooren schudt, van een raaf, die hun

over

over het hoofd vliegt, en van zeer vele andere dingen, op welke de bramin naauwkeurig acht geeft, wordt het bezoek tot eenen anderen dag uitgesteld.

Indien er geene verhinderingen in den weg komen, is het gebruikelijk, opdat de vader den schijn niet moge hebben van met zijne dochter verlegen te zijn, niet terstond zijne toestemming te geven. Hoewel hij den jongeling zeer wel kent, als zijnde altijd een zijner naastbestaande bloedverwanten, en het huwelijk met zijne belangen overeenstemt, antwoordt hij, dat hij den jongman moet zien, om te weten, of hij hem behage. Dat ander bezoek wordt insgelijks door de *Panjangancazers* bepaald, die insgelijks over weg op voorteekens acht geven.

Zeer statelijk geschieden deze twee bezoeken; de plaats, alwaar zij worden ontvangen, wordt gereinigd en opgesierd; de bezoekers worden op betel (*), arak en rozenwater onthaald. Deze bezoeken worden van maaltijden vervangen; de vader van het meisje onthaalt eerst dien des jongelings. De rijke *Indianen* doen elkander over en weder geschenken; vervolgens wordt er een dag tot de plegtigheid van de *pariam* bepaald. Dezen verschenen zijnde, vergaderen de genoodigde bloedverwanten en vrienden ten huize van des jongmans vader, en verzellen hem naar dien van het meisje, alwaar de plegtigheid moet gevierd worden. De vader des jongmans doet de geschenken, welke hij doen zal, achter zich dragen; zij liggen in rottingen-manden, met zeer kostbare doeken overdekt; deze manden, van eene bijzondere gedaante, *potageons* genaamd, dienen alleen bij begrafenissen en huwelijksplegtigheden. Ieder mand wordt door eenen man op het hoofd gedragen; deze dragers gaan achter elkander; hoe de stoet talrijker zij, hoe meer vereerende het voor den gever der geschenken is. De meeste manden zijn ledig; in de an-

(*) De betel is het blad eener plant van het geslacht der Peperboomen, met de arek-noot toebereid. De *Indianen* kaauwen dezelve onophoudelijk, zonder die door te zwelgen; hun gehemelte wordt aangenaam geprikkeld door het sap, welk zij er uit drukken. De betel doet sterk kwijlen, bewaart de tanden en geeft een aangenamen adem. Het is een algemeen gebruik, bij alle plegtigheden en bezoeken betel aan te bieden.

andere liggen kokosnoten, bananen, saffraan, arak, betel, *coujoumon* (geel poeder), en *guindepoide* (grijs poeder.)

In eene der manden ligt een zijden sluijer (eene soort van tabberd) voor het meisje bestemd. Indien de *pariam* in geld wordt gegeven, wordt dezelve in een der hoeken van den sluijer geknoopt; doch de rijke lieden geven, in plaats van geld, een juweel, welk op den sluijer ligt. Deze mand wordt in de volle vergadering geopend; een bramin zegt aan den vader van den jongman, dat hij aan den vader van het meisje de betel en de *pariam* moet geven. Deze neemt ze beiden aan, en biedt op zijne beurt betel. In het oogenblik als deze verwisseling van geschenken geschiedt, spreken de beide vaders zekere woorden, bij deze gelegenheid gebruikelijk. — Zoodanig is de plegtigheid van de *pariam* of de verloving.

Hoewel het meisje geoordeeld wordt op den dag der *pariam* verkocht te zijn, kan, echter, het huwelijk verbroken worden; doch daartoe worden zeer gewigtige redenen vereischt. Niet dan nadat de *tali* (*) is vastgemaakt, kan er geene echtscheiding meer plaats hebben.

Wanneer de trouwdag bepaald is, begint men de *cal* te planten (†). Dit is het ware begin des huwelijks; het duurt twee, vijf, of ook wel een-en-dertig dagen, indien men eene groote vertooning wil maken. Wanneer de *cal* geplaatst wordt, komen alle de bloedverwanten en vrienden, zelfs die van een anderen stam zijn, den vader bezoeken; dit niet te doen, ware een teeken van vijandschap.

De vriendinnen, een verhemelte boven haar hoofd hebbende, brengen de jonge lieden betel ten geschenke. Vervolgens wordt midden op het plein een steenen *polléar* (huwelijksgod) geplaatst. De bramins brengen hem een slagoffer en offeranden van kokosnoten, bananen

(*) Een klein gouden versiersel, welk de bruidegom zijne bruid om den hals vastmaakt.

(†) De Cal planten beteekent eenen der voeten van de *pendal* (eene soort van rustbank of draagstoel) planten, welke men op een der opene pleinen van het huis, van den bruidegom of der bruid, heeft vervaardigd.

nen en betel, smeeken om zijne bescherming, en bidden hem om zijnen zegen over het aanstaande huwelijk. Daarna wordt de *suertamon* (een boom, aan het huwelijk geheiligd) geplant, en voorts daarop de *eal* in een der hoeken van het plein: de *pendal* wordt ook gebouwd; deze voltooid zijnde, wordt de *pallear* weggenomen. Onder deze *pendal* worden alle de huwelijksplegtigheden verrigt. Rijke lieden doen voor hunne deur een tweede prachtige *pendal* oprigten, even breed als de deur; de straat wordt versierd met geschilderde stukken lijnwaad, vertoonende de geschiedenis van *Indiaansche* godheden. Daarenboven wordt ook de *pendal* versierd met bladeren, takken van boomen en vruchten. Dagelijks komen er danseressen balletten uitvoeren en huwelijkszangen zingen. Ook worden de statelijke bezoeken onder deze *pendal* ontvangen. Een schrijver is er altijd bij de hand, om aanteekening van de geschenken der gelukwenschers te houden, ten einde aan dezelven geschenken van gelijke waarde te doen, in gevalle er bij hen een huwelijk voorvalt. Aan alle de bezoekers worden betel en rozenwater aangeboden. Gedurende de dagen, die het huwelijk onmiddellijk voorafgaan, wrijven de danseressen, in de binnenste *pendal*, 's morgens en 's avonds, al zingende en dansende, het verloofde paar met *naleng* (een kleine groene korrel.)

Op den trouwdag gaan de bruidegom en bruid, aan een der twee einden der binnenste *pendal*, naast elkander zitten. Voor hen worden verscheiden aarden potten, met water gevuld, in de rondte geplaatst; twee van deze potten, grooter dan de andere, staan aan de zijde der aanstaande echtgenooten. In het midden van den kring ziet men eene verhevene plaats, van hout gemaakt. Op de potten liggen aarden deksels, voor dezen dag alleen bestemd. De overige ruimte wordt met eene menigte brandende lampen gevuld. De bramins doen gebeden, dat in de twee groote potten de groote god en de groote godin, welke zij aanbidden, dat wil zeggen, CHIVEN en PARVADI, of VICHENOU en LATCHIMI, en in de andere kleiner potten de *Deverkels*, of ondergeschikte godheden, mogen nederdalen. De brandende lampen verbeelden AGUINI, den god des vuurs. Vervolgens doen zij de *homan* of offerande. Op den grond wordt een

vuur

vuur ontstoken met de *famitou* (*), en de bramin, onder het doen van gebeden in de famskritise taal, welke het volk, en dikmaals hij zelf ook niet verstaat, onderhoudt het vuur van de *homan*, door er boter in te gieten, en kleine stukjes hout in te werpen. De gebeden geëindigd zijnde, nadert hij den vader der bruid, en onderrigt hem met luider stemme, wat hij moet doen en zeggen. Dit onderrigt hebbende bekomen, legt de vader in de hand van zijne dochter betel, bananen en een gouden pagode. Vervolgens legt hij zijn dochters hand op die van zijnen schoonzoon. De moeder van het meisje, of hare plaatsvervangster, besproeit hunne handen met een weinig waters. Vervolgens spreekt de vader hardop, in tegenwoordigheid des gods, der godinne, en van alle de Deverkels, AGUINI tot getuige nemende: „Ik N. N. zoon van N. N. kleinzoon van N. N. „ geef mijne dochter N. N. aan u N. N. zoon van „ N. N. kleinzoon van N. N."

Daarna vat de bramin de *tali* op, biedt dezelve aan de goden, aan de gehuwden, aan de vaders, aan de bijzijnde bramins, aan de bloedverwanten en de genoodigden; allen moeten daarop de hand leggen, en de bramin, terwijl hij dezelve aanbiedt, herhaalt, tot aan het afloopen dezer plegtigheid, in de famskritise taal, het volgende formulier: *Danium*, *danum*, *pachoum*, *voyou poutré*, *labon*; beteekenende: *Zij zullen koorn*, *geld*, *koeijen en vele kinderen hebben*. Wanneer de bramin de *tali* aan alle de aanwezigen heeft aangeboden, brengt hij die aan den bruidegom, die dezelve aan den hals der bruid hangt. En hiermede is zij zijne vrouw, en de huwelijksplegtigheid neemt een einde.

Thans zweert de jonge man, voor het vuur en in tegenwoordigheid des bramins, voor zijne vrouw te zullen zorgen. Vervolgens vat hij haar bij den kleinen vinger van de regterhand; aldus loopen zij de gemelde verhevene plaats driemaal rond, bij welke een platte steen ligt, dienende om de inmengsels der Caris of ragouts fijn te wrijven. Bij dezen steen gekomen zijnde, vat de man

(*) De *famitou* beteekent de onderscheidene soorten van hout, die bij de offeranden moeten gebrand worden. Er zijn slechts twaalf soorten, welke daartoe kunnen dienen. Eene offerande, zal zij volkomen zijn, moet *honderdacht*, of *duizendacht* stukken houts verteren.

man een der voeten zijner vrouwe, en legt dien op den steen, om haar de verpligting te herinneren, die zij op zich heeft genomen, om voor de keuken te zorgen. Boven in de *pendal* is een gat, waardoor men den hemel ziet. Daar onder gekomen zijnde, zegt de bramin tot de jonge vrouw: *Beschouw* ARINDODY (*), *en volg haar voorbeeld!* De vrouw heft hare oogen omhoog, en vervolgt hare wandeling. De drie rondwandelingen geëindigd zijnde, wordt er in groote schalen raauwe rijst aangebragt; de bramin neemt een weinig saffraan, en mengt die onder de rijst, onder het doen van eenige gebeden; daarop neemt hij twee grepen, welke hij op de schouders des jonggetrouwden strooit; dit doet hij ook omtrent de vrouw; alle de aanwezigen rijzen op, en verrigten dezelfde plegtigheid. Zoo veel is dit als de zegen, welken de bijzijnden aan het geslotene huwelijk geven. De vrouwen van den huize brengen melk met *jagre* gemengd, zijnde ruwe suiker van den palmboom, en bananen, welke zij de jonggehuwden aanbieden; deze moeten er iets van gebruiken. Het overige van den dag wordt in vermakelijkheden doorgebragt, en in den avond doet men de laatste openbare wandeling.

In deze wandeling spreiden de *Indianen* de uiterste pracht ten toon. Zij leenen de olifanten, kameelen, paarden en palanquins van allen, die ze willen leenen; alle de muzikanten en danseresfen van de stad doen zij dezelve bijwonen; in één woord, niets verzuimen zij, hetgene tot den luister dier wandelingen en van het huwelijk iets kan bijdragen. Deze soort van zegepralenden optogt dient om den bruidegom naar het huis der bruid te geleiden. Bij de deur gekomen, *trekt men hem den lonk af.* Deze nieuwe en geheimzinnige plegtigheid heeft ten oogmerke, de betooveringen en alle de heillooze invloeden, aan welke de jonggetrouwden blootstaan, te weren. Het *lonk-aftrekken* geschiedt gemeenlijk door het driemaal doen voorbijgaan langs het gelaat der jonggetrouwden van een schotel, gevuld met rood gemaakt water, ten dien einde toebereid, waarna dit water op den grond wordt geworpen. Oude vrouwen alleen worden tot die plegtigheid gebruikt: want de jonge-

(*) Eene Heilige, voor welke de *Indianen* grooten eerbied hebben, en wier wijsheid en deugd aan de vrouwen ter navolginge worden voorgesteld.

gere worden mistrouwd, en de betoovering zoude er misschien door toenemen. Indien dit eerste middel niet toereikende is, wordt voor het oog der jonggehuwden een stuk linnen in tweeën gescheurd, en de stukken naar twee tegengestelde zijden gesmeten; ook gebeurt het, dat men, zonder het linnen te verscheuren, zich vergenoegt met het driemaal voorbij het gelaat der jonge lieden te doen zwieren; waarna het, als met het vergif des nijds bezwangerd, wordt weggeworpen. Eene derde wijze, om den *lonk af te trekken*, geschiedt door aan het hoofd der jonggehuwden zekere geheimzinnige veelvermogende kringen te hechten.

Dit is het kort begrip der plegtigheden, die bij de huwelijken der *Indianen* worden in acht genomen. Zij zijn zoo menigvuldig, langwijlig en kostbaar, dat er dikmaals familien door ten gronde gaan. Volgens den Heer SONNERAT mogen de kosten van sommige huwelijken op honderdduizend pagoden, of 400,000 guldens, begroot worden. Minder zal men zich hierover verwonderen, wanneer men weet, dat de bramins van twintig mijlen in het rond tot deze huwelijksfeesten komen zamenscholen; dat zij somtijds een getal van vijfduizend uitmaken, die, zoo lang de huwelijksplegtigheden duren, van kost en drank moeten verzorgd worden, en dat men aan elk hunner een nieuw kleed moet geven.

AANDOENLIJKE GESCHIEDENIS, DER JEUGD, EN IN HET BIJZONDER DER STUDERENDE JEUGD, TER LEZING AANGEBODEN.

Waarde Vriend!

Hierbij zend ik u eenige brieven en afschriften, welke ik na den dood van den ongelukkigen B., onder meer andere papieren, die hij mij heeft doen ter hand stellen, gevonden heb. De eersten zijn van den ook u bekenden G., en de laatsten zijn de antwoorden van onzen overledenen B.—

G. AAN B.

Ik zal zelf maar weêr beginnen, en vragen: hoe gaat het u, Broêrtje? Gij toch schijnt tot schrijven geen lust te hebben,

ben, even min als een dſef tot hangen. Stil! Daar valt mij iets in, dat ik u terſtond moet mededeelen, en hetgene u het ſpreekwoord: oude liefde roest niet, zal herinneren.

Ik was dan onlangs te M., alwaar ik, ſints uw vertrek van hier, nog niet geweest was, en ontmoette daar uwe lieve Mina. Te duivel! wat zag zij er nog goed uit! Zij kon gemakkelijk een plaatsje in Mahomeds paradijs vervullen. Zij was zoo vriendelijk als de deur van het rasphuis. Zoodra zij mij zag, begon zij eeuwigdurend te vragen, dan naar dit, dan naar dat; dan naar dezen, dan naar genen; zoo dat ik waarachtig haar op alles niet antwoorden kon. Op het laatst kwam er toch ook een woordje van u in. O wat kan dat vogeltje zingen! zoo zacht, zoo vleijend! Zij ſprak zoo veel, en met eene zoo geduchte geestdrift, van liefde, van trouw en ſtandvastigheid, dat ik meende te berſten van lagchen. Ik luisterde evenwel ſoms zoo aandachtig als een Groen, die pas op de Logica komt, en er niets van verſtaat. Ik dacht dat zij alle duivels uit de hel tot u zoude gezonden hebben, en vroeg haar dus, of zij ook onlangs een brief van u ontvangen had? Goede hemel! wat was dat ding op die vraag te moede! Zij ſcheen eenige oogenblikken in gedachten verzonken; in hare ſchoone blaauwe oogen glinſterden eenige tranen; de eene zucht volgde op den anderen, en met bevende lippen ſprak zij eindelijk deze woorden: „ Ach! hij is mij ontrouw!" En, jongelief! dat ging haar zoo treurig, zoo jammerend af, dat ik waarlijk, geheel en al, van toon veranderde.

Het is toch niet aardig, als men een lief, beminnelijk meisje tranen ziet ſtorten. Ik heb ook nooit uwe handelwijze met haar kunnen goedkeuren, vriendje! — Het was immers niet edeldenkend gehandeld, haar trouwbelofte te geven, en dan, als het op de zaak aankomt, en het meisje bedorven is, het hazepad te kiezen? Gij wist hoe het gelegen was, en hoe veel zij lijden moest. Het meisje beminde u meer dan zichzelve, dat kunt gij niet tegenſpreken. — Zij vroeg mij, of ik briefwisſeling met u hield? Ik zei, ja! zoo om de drie maanden ſchrijven wij elkander. — Nu verzocht zij mij, u den hier nevensgaanden ring te doen toekomen, en wenschte, dien gij van haar hebt, ook terug te krijgen. Zoo daar echter geene mogelijkheid toe was, bidt zij u, dien zorgvuldig als een teeken van hare liefde te bewaren; eene liefde, zei zij, die ik voor hem tot aan gene zijde des grafs zal behouden. — Nu! het zij zoo! Gij hebt ongelijk, waarachtig ongelijk. Ik hoop, dat u het geval met Mina nimmer als kolen vuurs op het hart zal branden! Een meisje zoo te behandelen, is beestachtig. Basta!

Komt gij niet eenmaal nog hier? Ik verlaat eerlang deze ſtad. Doe uw best om eenige dagen bij mij door te brengen. Vale!

P. S. Gij hebt immers de koeken ontvangen, die ik u, eenigen tijd geleden, gezonden heb? Dat is voor het laatst geweest, want ik heb zelf bijna gebrek. Adieu!

B. AAN G.

Hoe het mij gaat? Akelig, wanhopend! De gedachte, om mijzelven, per extra post, *ad inferos* te zenden, kwam mij te meermalen voor den geest; doch het is nog altoos bij denken gebleven.

Heeft de duivel u bezeten, toen gij mij van Mina fchreef? Heb ik nog geen verdriet en ellende genoeg? ô God! dat alles zoo op eenmaal komt! Hoor! ik kan weêr tranen ftorten — neen! geen tranen! Brullen wil ik; brullen en woeden als een leeuw, die van alle kanten aangevallen wordt. Mina! Mina! wat pijnigt gij mij! Het is waar, het meisje beminde mij, en ik ook haar. Zij had mij zoo geheel en al ingenomen, dat ik mijn gedrag zeker zou veranderd hebben, had mij dat verd..... fpel — Maar nu is het gedaan! — — Mina moet alle hoop opgeven, want ik heb er nu hier eene zitten, die nadere aanfpraak op mij heeft. Hoe ongelukkig toch, dat ik overal tegen de lamp loop! Dat vrouwelijk geflacht! Ik wenschte dat er nooit eene vrouw geboren ware, en dat wij mannen de magt van Jupiter hadden, om de geheele wereld te kunnen bevolken. — Dat vervloekte vrouwvolk heeft mijn gansche vermogen naar den bl..... geholpen! Het heeft mij mijne gezondheid ontnomen, en in rampen geftort.

Den ring van Mina heb ik verkocht, en die, welken gij mij gezonden hebt, zal weldra dienen om in mijne behoeften te voorzien. Troost Mina, troost haar! Zeg dat ik geftorven ben. Zij zal niets meer van mij hooren. —

Waarom, vraagt gij zeker, fchrijft gij mij uit S.? Door het geld, dat gij de goedheid hadt mij te zenden, kwam ik weêr in de kleêren, en mijn crediet was weêr herfteld; doch flechts voor een korten tijd. Ik moest nieuwe fchulden maken: men liet mij geen rust; ik pakte eindelijk mijn boêltje bijeen, en verliet H. in ftilte.

Wat zal ik beginnen? wat raad geeft gij mij? Zal ik foldaat worden? — maar ik heb er een onoverwinnelijken afkeer van, en heb echter niets geleerd. Ik donder en blikfem fomtijds, als of ik de wereld wilde omkeeren, als ik aan het toekomende denk. Ik woede, ik vervloek mijzelven, ik raaskal, ik maak een geweld, dat mijn vaders lijk zich in het graf moet omkeeren. — O God! wat zal er van mij worden? — —

Nu moet ik u nog verhalen, op welk eene wijze ik aan Louife, die thans met mij, als waren wij gehuwd, leeft, gekomen ben. Op zekeren avond, dat ik, uit geweest zijnde,

vrien-

vriend Bacchus een grooter offer dan gewoonlijk had toegebragt, kreeg ik een onweêrstaanbaren trek om baldadigheden uit te voeren. Weldra veranderde die trek in dadelijkheid, en, toen ik druk bezig was, werd ik op eene gevoelige wijze tegengehouden, door een' dier vriendelijke snaken, die men nachtwakers noemt. Ik wrong mij los, en toen aan het loopen! Ik had het geluk, beter dan hij mijne voeten te kunnen gebruiken, en nam mijne toevlugt tot mijn' kapper, in wiens voorhuis ik nog licht zag branden. Men verwelkomde mij met alle mogelijke vriendelijkheid. Ik verontschuldigde mij zoo goed als ik kon, en gaf voor, dat er op straat eenige oneenigheid tusschen drie à vier menschen had plaats gehad; dat ik dezelven had willen scheiden; dat daarop de wacht was aangekomen, en, mij voor een der verschilhebbenden aanmerkende, mij had trachten te pakken; dan dat ik mij op de vlugt had begeven, en nu genoodzaakt was voor eenige oogenblikken bij hun de wijk te nemen. De schrik en angst hadden mij het gebruik mijner zinnen weêrgegeven. Mijn kapper, verheugd van mij dienst te kunnen bewijzen, verzocht mij te gaan zitten. Zijne oudste dochter, die steeds in de kamer bleef daar wij waren, zag mij, gedurende een half uur dat ik daar vertoefde, gestadig in de oogen, en zette mij in volle vlam. Ik herhaalde mijn bezoek van tijd tot tijd; meer, zoo als gij begrijpen kunt, om der dochters, dan wel om iemands anders wille. Zij scheen echter onoverwinnelijk te zijn; en naauwelijks had ik dat gemerkt, of weldra werden alle strikken gespannen om haar te doen tuimelen. Enfin! alles schikte zich, onder belofte dat ik haar zou trouwen; en nu gaf zij zich, geheel en al, aan mijne *discretie* over. Dat was weêr een domme streek, niet waar? Maar gij weet: *factum infectum fieri nequit.* Onze gemeenzame omgang had weldra de gewone gevolgen; Louise bevond zich zwanger. Toen de vader zulks bemerkte, moest zij de deur uit; want, zeide hij, hij verkoos geen studentenhoer in zijn huis te hebben. Het ongelukkige meisje begeeft zich naar mijne kamers, ten einde mij van een en ander berigt te geven, en raad te vragen; maar de vogel was gevlogen. Bij toeval verneemt zij dat ik hier ben, en komt bij mij. Nu heb ik haar aan mijn hals hangen. Zij schreit dag en nacht; zij spreekt van niets dan van verdrinken, van verhangen, en dergelijke zaken meer, zoo dat ik, dikwerf, van angst niet weet, waar ik mij bergen zal. Wist ik nu iets te beginnen, dan trouwde ik haar; maar hoe krijg ik brood? — — O! als ik alles zoo eens nadenk, dan vervloek ik mijzelven tot in den diepsten afgrond. Wanneer ik mij voorstel, dat eerlang een wicht staat geboren te worden, waarvan ik vader ben; en dan vader, moeder, en kind, allen zonder hulp en troost! van honger en ellende omkomen! — Almagtige God! vergeef den grootsten zon-

daar, en geef hem middelen aan de hand om zich te beteren, want zóó moet hij wanhopend worden! —

Ik wilde u bedaard, koel schrijven, maar ik heb gevoelt Het ruwste leven is niet in staat geweest mij onaandoenlijk te maken. O ware ik gevoelloos!

Naar u toekomen, is mij onmogelijk. Mijn levensloop wil ik opteekenen; dat was reeds lang mijn voornemen. Vaarwel! vaar eeuwig wel! —

G. AAN B.

Naauwelijks ontvang ik uwen akeligen, treurvollen brief, of ik neem de pen in de hand om u te schrijven. Arme, beklagenswaardige jongen! Gij weet, dat wij, sedert onze kennismaking, steeds één hart en éêne ziel waren. Onze gedachten, onze handelingen waren één. Ga dus na, hoezeer uw schrijven mij trof! Is er dan niets voor u te vinden, om het dagelijksch brood te verdienen? Bezit gij geen kunde genoeg, om u hier of daar, tegen een behoorlijk *honorarium*, als kantoorschrijver geplaatst te krijgen? Ga de wijde wereld in! wie weet hoe het u gelukt!

Om u, zoo mogelijk, op te beuren, zend ik u al het geld dat ik nog heb. Zoodra ik meer heb, zal ik u nog wat doen toekomen.

Met uwe levensgeschiedenis moogt gij wel thuis blijven. Men laat zich niet meer waarschuwen. Geloof mij, het wordt dagelijks erger. Wij moeten andere scholen bezoeken, indien wij beter wenschen te worden. Waartoe zoude uwe waarschuwing dienstig zijn? Men lagcht er om, en gaat liever de lange baan op, en hoe doller, hoe woester het gaat, des te beter is het. Vaarwel! Geloof, dat ik, zoo lang ik eenen duit heb, dien met u zal deelen. Wij willen toch toonen, dat, al ziet men ons voor liederlijke en slechte snaken aan, wij echter soms nog *en homme de candeur* kunnen handelen. Vale!

G. AAN B.

Wat maakt gij toch met uwe Louise? Waarom schrijft gij niet? Zoo gij binnen acht dagen niet antwoordt, kom ik naar u toe. Hier nevens nog eenig geld. Schrijf toch! Verlaat, zoo het niet anders kan, voor eenen tijd, uwe Louise; zij zelve zal daar niet tegen hebben, als het uw geluk kan bevorderen. —. Adieu!

B.

B. AAN G.

Zijn er niet genoeg duivels op de wereld? Moet gij ook nog een duivel worden, en mij plagen? Ja, verwonder u over het begin van dezen brief! Gij waart mijn eenigste, mijn vertrouwdste vriend, en zijt nu, op eenmaal, mijn ergste plaaggeest geworden, die mij overal vervolgt, en van den eenen hoek der aarde tot den anderen drijft. Ware er geen God, dan zou ik geen oogenblik aarzelen, om mij het leven, dien ondragelijken last, té benemen. Maar helaas! er is een God! Ja! ja! Geen duivel, geen hel kan hem weêrstaan. O ware ik nooit geboren! Wat blijft mij nu over? Ach God! verdelg, vernietig mij! Laat ik voor eeuwig verdoemd zijn, maar doe mij sterven! — — — Ben ik dan geen mensch? Neen! ik ben het slechtste dier, dat er leeft. Duizend furiën, ja meer dan duizend, pijnigen mij, als ware ik eenen Ixion gelijk. Ik snak naar water, ik vul bodemlooze kuipen, ik werk dat mij het zweet als water langs het ligchaam loopt; en waarom? Opdat ik gepijnigd worde, en helsche straffen lijde, zonder de geringste hoop op verandering te kunnen voeden! Konde ik den sluijer der toekomst opligten, en het einde van mijn lijden ontdekken, dan wilde ik lijden, maar nu! .... nu! .... eindeloos, zonder redding, zonder troost! — Toen het mij wél ging, en ik mijne zinnen kon gebruiken, wilde ik aan geen' God gelooven. Nu, nu het mij kwalijk gaat, vrees ik er voor , ... Ellende! Armoede! Dood en hel! Ach! dat ik bij mijne geboorte in het diepst der zee ware geworpen!

Vergeef mij, dat ik u gisteren zoo schreef. Ik wil niets doorschrappen, ten einde gij mijnen toestand kunt bevroeden. Ik ben heden bedaarder, en hoop u dus, op eene geschikte wijze, te melden, hoe zeer ik door mijn helsch noodlot vervolgd worde. Maar, kan ik het wel vervolgen noemen? Is niet al wat ik lijden moet door mijzelven veroorzaakt? Werd ik wel immer voor mijne grove zonden gestraft? Belooning en straf staan altoos in verband, en, hoe meer ik mijn geweten ... Maar ach! ik voel alles weêr opkomen. Waar zal ik mijn geweten ontvlugten? —— —— Ik ga naar de Oost of naar de West. — Het is mij hetzelfde waar ik den dood vinde, zoo ik dien slechts vinde. O dat ik spoedig sterve! — Ik was zeer ongelukkig; maar gij, zonder uwen wil echter, hebt mij nog ongelukkiger gemaakt, en ik zelf heb, door mijne onvoorzigtigheid, medegewerkt om mijn ongeluk den hoogsten top te doen bereiken. Ik wil beproeven, of ik krachten genoeg heb, u te schrijven. Hoor mij geduldig aan, en duid mij niets ten kwade.

Denk dat het de laatfte brief is, dien gij van mij ontvangt. Gij zult niets meer van mij hooren, daar mijn befluit onherroepelijk genomen is, om namelijk mijn ellendig leven in een ander werelddeel te gaan eindigen.

Gij meendet mij dienst te doen door de toezending van geld, en ach! dat geld was oorzaak dat ik onherftelbaar ten gronde ging. Toen ik uw gefchenk ontving, werd mijn geest opgewekt uit die akelige duisternis, waarin dezelve door droefheid en angst gedompeld was geworden. Ik was als zinneloos van blijdfchap. Nu ontving ik eenige uren daarna, door welk toeval weet ik niet, uwen tweeden brief. Dat overtreft alles! — — — die brave jongen! — — — Zie daar alles, wat ik voor den dag kon brengen. In dien toeftand liep ik naar Louife, die zoo even in huis was gekomen, daar zij eenige boodfchappen gedaan had, gaf haar beide uwe brieven, zonder dezelve gelezen te hebben, wierp het geld in haren fchoot, en vloog toen de deur uit. Ik werd gedwongen God te danken voor die zoo onverwachte redding. Ik begaf mij dadelijk bij mijne thuiskomst naar bed, doch kon in het eerst niet flapen. Duizenderlei gedachten vlogen door mijn hoofd, en maakten bijna dat ik zinneloos werd. Ik fliep eindelijk in. Een droom voerde mij in eene donkere en akelige landftreek. Donderwolken bedekten den hemel. Ik wilde mij van daar verwijderen, doch mijne voeten waren even als met fpijkers aan den grond gekluisterd. Reeds hoorde ik den donder van verre; de blikfemftralen werden hoe langer hoe feller, en de donder naderde fteeds meer en meer. — Alle mijne krachten ftelde ik *in het werk*, om mij van dat ijsfelijk tooneel te verwijderen; *maar alles* te vergeefs. Ik wilde om hulp roepen, maar mijne tong was aan mijn verhemelte, als het ware, vastgeklonken. Ik was onbefchrijflijk angftig. Nu rolde de donder over mijn hoofd, terwijl de blikfem zich rondom mij aan alle kanten vreesfelijk vertoonde. De blikfem raakte mij eindelijk aan. Ik wilde bukken en mij omkeeren, doch kon niet. Ik leed onbegrijpelijk veel. Op eenmaal hoor ik de ftem van Louife: Redding! redding! — Ik ontwaakte. Een klam zweet bedekte mijn geheele ligchaam. Met een verwilderd en angftig gelaat vroeg ik Louife, die nog op zat, wat zij zeide?

Louife. Ik? Niets! —

Ik. En gij fchreeuwde om redding. —

Louife. Om redding? — Ik mogt dat zeker wel doen....

Ik. Heb ik niet een' vriend, grootmoedig....

Louife. Zeker! Heb ik ook een' vriend?

Ik. Ook gij. Ben ik niet uw vriend? Houd moed, Louife! na regen komt zonnefchijn.

Louife. Gewis! Maar wat helpt zonnefchijn, als het onweêr alles heeft ter nedergeflagen?

Ik.

Ik. De donder brengt vruchtbaren regen met zich, en verfrischt de velden....

Louise. Verfrischt? Neen! De beste, de eenigste verfrissching geniet men, als ons lijden een einde neemt; en de dood maakt immers een einde daaraan? Is dus de dood de ware verfrissching niet?

Ik. Spreek niet meer op een' zoo treurigen toon, Louise! Wij hebben brood. Leef voor mij, en ik zal voor u leven. Dat de goede God voor het overige zorge!

Louise. Gij zult voor mij leven! Durf ik u gelooven?

Ik. Hoe spreekt gij toch zoo?

Louise. Waarlijk? ... Kom! Geef mij papier, pen en inkt; ik....

Ik. (Ik was opgestaan.) Waartoe?

Louise. Waartoe? waartoe? Ik zal aan mijnen vader schrijven, en hem melden, dat ik uwe vrouw zal worden. Welligt werkt dat zoo veel bij hem uit, dat hij de ongelukkige studentenhoer weêr als zijne dochter wil erkennen.

Ik. Hoer! Hoer! Heb ik eene hoer bij mij?

Louise. Ach! mijn vader sprak zoo, toen hij mij verstootte. Het was in drift, dat hij zulks zeide, want ik was steeds zijn beste kind.

Ik. De duivel moge zoo in drift spreken! — Ik wil u als vrouw hebben, en ik zou eene hoer trouwen? —

Louise. Geef mij slechts papier. Ik wil mijn' vader schrijven; hij zal zich verheugen.

Wij spraken nog een langen tijd; zij op een weemoedigen toon, en ik denkelijk wild en woest. Wij zouden eindelijk naar bed gaan. Zij vroeg mij weêr om papier, pen en inkt, en wilde eerst nog aan haren vader schrijven. Ik gaf haar wat zij verlangde, ging alleen naar bed, en sliep spoedig in. Zeer vroeg in den morgen kwam mijn hospes op mijne kamer, wekte mij, en verzocht mij op te staan. De jufvrouw (Louise) had hem even na middernacht wakker gemaakt, met verzoek van mij bij mijn ontwaken den op tafel liggenden brief over te geven, en te zeggen dat zij vertrokken was, en in langen tijd niet terug zou komen.

Dit berigt trof mij als een donderslag. Ik verzocht hem heen te gaan, brak den brief open, waarin uwe beide brieven, en een aan haren vader, gesloten waren, en las het volgende:

„ Het was uw voornemen, mij ongelukkig te maken, en dat is „ u gelukt. God vergeve u die handelwijze, zoo als ik ze u „ vergeef! Mijn verlangen is naar den dood. Ik ga denzel- „ ven te gemoet, want deszelfs bitterheid is mij minder pijn- „ lijk dan mijn leven. Reeds voorlang kwam het mij in de „ gedachte, een einde aan mijn rampspoedig leven te ma- „ ken. Mijn voornemen is nu tot een besluit gekomen, zoo

„ dat ik nog slechts eenige weinige oogenblikken in uw bij- „ zijn zal vertoeven. Ik wensch en hoop genade bij God te „ zullen verwerven. Gij zult na mijn' dood geheel en al vrij „ zijn, zoo dat gij den raad niet zult behoeven te vol- „ gen van uwen vriend, of liever van den helschen G. Ik „ zal u verlaten, opdat gij van mij ontslagen worde. Neen! „ ik wil u op den weg van uw geluk niet hinderlijk zijn. — „ God zij met u! Maar ach! word verder geen verleider der „ onschuld. Uw geweten zal ook eens ontwaken. Ik ver- „ geef u al het leed, dat gij mij hebt aangedaan, met die har- „ telijkheid, met die liefde, waarmede ik u steeds bemind „ heb, en waarmede ik u nog op het laatst van mijn voor u „ lastig leven bemin. Ach mijn waarde B.! ik wilde zoo „ gaarne voor u leven! Zou het te veel gezegd *zijn*, als „ ik....... Zou uwe handelwijze met mij u van geene „ trouweloosheid, ja meineedigheid beschuldigen? — Ik laat u „ aan uw lot over, maar ik bezweer u, voortaan geene on- „ schuldige meisjes tot voorwerpen uwer verleiding te maken! „ Vaarwel, mijn B! Wijd soms een traan aan de nagedachte- „ nis van haar, die u meer dan zichzelve beminde, en die „ hare liefde met haren dood verzegelde. — Den hier inge- „ sloten brief aan mijnen vader zult gij wel willen bezorgen. „ Ik neem daarin afscheid van hem, en bid hem om verge- „ ving. Vaarwel! Ik noem mij, voor het laatst,

„ Uwe voorheen geliefde

„ *Louise*."

Bedenk, wat ik gevoelde! Wanhopend wierp ik mij neder. Moorder! Moorder van het beste meisje! Moorder van een onschuldig wicht! — Ik wilde haar voorbeeld volgen, en mij het leven benemen, maar mijne zwakke hand weigerde mij dien dienst. Ik vervloekte u, uwen brief, en de geheele wereld. Ik brulde als een woedende leeuw, en bragt het gansche huis in wanorde. Men hield mij voor krankzinnig, en wilde mij opsluiten. O! wat hebt gij gedaan! Ware slechts de helsche raad uit uwen brief gebleven, om Louise, al ware het ook maar voor eenen tijd, te verlaten, ik zou dan nu geen moordenaar geworden zijn, en het vuur der helle zou mijne ziel nu niet verteren. — — —

Ik kon onmogelijk gisteren voortvaren met het verhaal der bewuste geschiedenis. Alles kwam mij weêr zoo levendig voor den geest. Ik werd weder zoo woedend wanhopig, dat ik niet meer wist of ik leefde, dan of ik reeds de helsche straffen ondervond. — Ik heb u gemeld, in welk eenen troosteloozen toestand ik door Louise's brief gebragt was geworden. Ik herstelde langzamerhand, en kleedde mij aan. Tot hiertoe had men aan mijne Louise niet gedacht, en alleen voor mij gezorgd.

Nu

Nu echter vroeg men mij, waar naar toe zij zich begeven had? O God! hoe brandde mij die vraag op het hart! Ik wist niet wat ik zeggen zoude. Ik schrikte, beefde, en vreesde dat men mij telkens haren dood zoude aankondigen. Ik viel in eene flaauwte; en naauwelijks kwam ik weder tot mijzelven, of eene der huisgenooten, die naar buiten was geweest, kwam ademloos op mijne kamer, gilde uit: de jufvrouw ligt in de gracht verdronken! en viel dadelijk in onmagt. Nu was het mij als of ik door helsche slagen wierd voortgezweept. Ik stak uwe brieven, uw geld enz. bij mij, en liep den ganschen dag door, zonder te weten waarheen. Ik meende telkens dat ik vervolgd wierd, en dacht nog onder beuls handen te zullen sterven. Tegen den avond kwam ik in een dorp, ging in eene herberg, liet mij eenige verfrissching geven, en begaf mij vervolgens naar bed. Maar, ach! hoe kon ik slapen? Verschrikkelijke droomen, en geen oogenblik rust. — Zoo heb ik tot nu toe geleefd. Gij kunt u geen denkbeeld van mijnen angst vormen: dezelve is onbegrensd. Sedert dat ik hier ben, heb ik evenwel zoo veel op mijzelven gewonnen, dat ik u kan schrijven; maar ook deze is de laatste brief. Overmorgen ga ik verder op, en dan zeewaarts, zoo ik voor dien tijd niet reeds gestorven ben.

Het verhaal van mijnen levensloop gaat hier nevens... Ik bid u, maak hetzelve wereldkundig. Een ander spiegele en betere zich —.

Vaarwel! Geniet een beter geluk dan ik! Ik dank u duizendwerf voor uwen onderstand; meer kan ik niet. Ik ga den dood te gemoet. O dat ik dien spoedig vinde! Ik ween als een kind. — Vaarwel!

(Het verhaal van den levensloop dezes ongelukkigen in het volgend No.)

DE ZOUTMIJNEN VAN SALZBURG, BIJ HET STEEDJE HALLEIN.

(Overgenomen uit de *Voyage en Pologne et en Allemagne, fait en 1793, &c.*)

Te *Salzburg* (zoo verhaalt onze Reisbeschrijver) had ik mij van een Verlofbrief voorzien, om de Mijnen te bezigtigen. Bij mijne komst te *Hallein* zond ik den brief naar het Mijnkantoor, om den Direkteur kennis te geven van mijn oogmerk. Vernomen hebbende, dat ik wel twee uren op een antwoord zoude moeten wachten, deed ik mij het middagmaal opdisschen; waarna ik mij naar de Mijn op weg begaf. Gewoonlijk gaat men derwaarts te paard of met eene slede; geen van beide behaagde mij: ik verkoos te voet te gaan. Ik vond den weg te lang noch te oneffen; de verscheidenheid der gezigtpunten, die elk oogenblik afwisselden, maakte de

wandeling zeer aangenaam. Na omtrent een uur klimmens, ontdekt men voor zich een klein dorp, met een fraai kerkje, van bleekrood marmer gebouwd; het landfchap wordt daardoor merkelijk verfraaid. Omtrent tweehonderd fchreden verder bereikt men het einde der reize bij de komst aan eene herberg, alwaar de Mijndirekteur de nieuwsgierigen afwacht, voorzien van de noodige kleeding om het Mijnbezoek te ondernemen. Binnentredende, zag ik een wezen van eene zonderlinge gedaante, in het wit gekleed, en hetwelk ijlings de vlugt nam. De Direkteur, mij in een klein vertrekje brengende, berigtte mij, dat een gezelfchap te gelijk met mij de Mijn ging bezigtigen. Hij maakte het pak kleederen los, welke men tot het doen van dezen togt aantrekt; en nu giste ik, welk eene foort van fpook het geweest was, dat ik bij mijn binnenkomen had gezien. Hij verklaarde mij het overige. Het was eene jonge Dame, met haren broeder en hare oudfte zuster uit eene naburige ftad gekomen. Het gewaad beftaat uit een witten overrok, een witten broek, zeer lange en zeer wijde katoenen koufen, groote fchoenen met zeer dikke zolen, een lederen voorfchoot, gebreide handfchoenen, en eindelijk een kap, die het hoofd, met al wat er op is, bedekt. De broek, de rok en de koufen zijn zoo ruim, dat men, dezelve aandoende, zijne kleederen niet behoeft uit te trekken. De goede luim, in welke deze toeftel ons bragt, was oorzaak, dat wij ftraks bij onze zamenkomst zoo goed als oude kennisfen waren. Wij traden in de Mijn, voorafgegaan van den Direkteur. De grond is kleiachtig, en van ongelijke vastheid. Voortgaande, hadden wij het vermaak van de verwonderlijke uitwerking te genieten, ontftaande door het licht der toortfen, welke wij in onze handen droegen. Het licht werd teruggekaatst door de wanden en gewelven der galerij, met gekristallifeerd zout bedekt. De menigvuldige ruiten en hoeken van het Mineraal deden de lichtftralen breken, en eene verfcheidenheid van verwonderlijk fraaije kleuren ontftaan. De Direkteur had eenige fchikkingen beraamd ter veraangenaminge van onzen togt, door op zekere afftanden van elkander eenen werkman te plaatfen, het een of ander werk verrigtende; de een groef in de galerij, een ander kruide de aarde naar buiten, een derde maakte de goot fchoon, door welke het zout water loopt. Eensklaps bleef de Direkteur ftaan aan den rand van een diepen afgrond, van welken ons toortslicht ons flechts eenige weinige voeten te zien gaf. „ Daarin moeten wij afdalen," zeide hij. Onze Dames, van dien voorflag fchrikkende, vraagden, of men langs geenen anderen weg konde komen daar wij wilden wezen. Zonder eenige acht te flaan op hare vreeze, antwoordde hij, dat het de eenige weg was. Tevens leide hij zijn voorfchoot neder op twee ronde, zeer gladde ftokken, en die in den afgrond fchuins en even-

wij-

wijdig aan elkander nederliepen: aan de zijde was een touw, waaraan men zich konde vasthouden. Na zich op zijn voorschoot geplaatst te hebben, verzocht hij een' der mannen van ons gezelschap, eveneens achter hem te gaan zitten, dan eene Dame te doen volgen, en aldus beurt om beurt. In een oogenblik fulden wij met hem naar beneden in de diepte des afgronds. Wij waren reeds op den grond, toen onze reisgezellinnen nog niet konden ophouden met de benaauwde zuchten, welke de vreeze voor het gevaar haar afperste. *Rollen* noemt men deze wijze van nederdalen. Des Direkteurs vindingrijk vernuft had den fraaisten oogslag voor het laatst bespaard. Hij bragt ons, zoo als het scheen, aan den ingang eener nieuwe galerij; wij traden daar binnen, en eensklaps vertoonde zich voor ons een zwart gewelf, welks ruime uitgebreidheid wij bij het toortslicht ontdekten. Op het eerste aanzien vertoonde het zich als een donkere hemel, aan welken eenige starren in de verte flikkerden; zoodra het oog aan derzelver glans gewoon was, verdwenen zij, en vertoonden zich als flikkerende uitwasemingen, die de omringende voorwerpen verlichtten, en dezelve dien half-dag en nacht mededeelden, die bij de intrede in een groot hol zoo zeer behaagt. Dit hol moet van Romanschrijvers bezocht worden, die er zich op toeleggen om iet groots te brengen in de nieuwe manier, welke men voor deze soort van schriften heeft verkozen. Anders zullen de pogingen hunner verbeeldinge slechts ruwe proeven voortbrengen, wanneer zij holen, onderaardsche zalen, graven, gevangenissen en andere akelige en verschrikkelijke voorwerpen moeten beschrijven. Dit hol kan zevenhonderd-duizend emmers water bevatten. Zeer veel geleek het in dit oogenblik naar het plein van eene stad, welk rondom verlicht was; dit deed het nog uitgebreider schijnen. De Mijn bevat drie-en-dertig zulke holen. Het hol, waarin wij waren, is het grootste. Zie hier, waartoe zij gebruikt worden. Men laat er versch water inloopen, hetwelk de zoutdeelen losmaakt, waarmede de wanden overkorst zijn. Men laat het er eenigen in tijd staan, tot dat het volkomen *gesatureerd* is, waarna het door goten naar *Hallein* wordt geleid, alwaar men het kookt en laat uitdampen, om er het zout uit te trekken. — Nadat wij dit hol in deszelfs geheele uitgestrektheid hadden bezien, zagen wij eene soort van wagen naderen, die door twee Mijnwerkers werd getrokken. Wij gingen er allen in zitten. Onze geleiders voerden ons, op een harden draf, door eene fraaije hellende galerij, gedeeltelijk in eene bedding van wit marmer uitgehouwen, en wij zagen het licht van den dag. Wij vonden onze kleederen weder in een Zaagmolen, niet verre van daar, alwaar wij afscheid namen van onzen verpligtenden Direkteur en van zijne Werklieden.

MERK-

MERKWAARDIG GEVAL, RAKENDE DE HUISHOUDING DER OOIJEVAREN.

Op eene schuur achter het huis van EELKE WOUTERS, een zeer geacht Erfgezeten te *Kondum*, in *Vriesland*, en Lid van het Districtsbestuur van *Hemelumer Oldefaert*, is een Ooijevaarsnest, waar gedurende meer dan 80 jaren telkens jongen zijn uitgebroed. In April en Mei van 1790 had op dit nest het volgend merkwaardig geval plaats. Een knaap had de baldadigheid om het mannetje dood te schieten, terwijl het wijfje zat te broeden. Het laatste bleef gestadig op het nest, en begaf zich weinig tijds van hetzelve ter verzorging van hare eigene behoeften; zij vervulde dus met de teederste zorg den pligt van twee ouders tot dekking en broeding der eijeren. Op den tienden of elfden dag na het noodlottig geval kwam er een ander mannetje, die met de Weduw wilde paren; zij bood wederstand, en verdedigde het nest met verbazenden moed. Een ernstig gevecht volgde, en dit duurde bij de twee uren; toen schenen de krachten, of wel de wil van het wijfje te bezwijken; de vrede werd gemaakt, en, na van wederzijden blijken van liefde gegeven te hebben, werden de eijeren, uit de vroegere vereeniging veroorzaakt, en waarin de jongen bijna op het uitkomen waren, buiten het nest geworpen; hierop volgde eene nieuwe teling, broeding en voeding van andere jongen, met de grootste eensgezindheid, gelijk in andere jaren.

J. S.

DE GESMOORDE KLAGTEN OVER EENE ECHTGENOOTE.

ROSE, Geheimschrijver van LODEWIJK DEN XIV, had zijne Dochter uitgehuwelijkt aan den Heere PORTAIL, Raadsheer en naderhand Eersten Voorzitter in het Parlement. Hij klaagde steeds bij den Vader over den ongemakkelijken aard van diens Dochter, en de huisselijke oneenigheden, daaruit ontstaande. „Gij hebt gelijk,” antwoordde de Vader, „ zij is lastig, „ zeer lastig; en indien ik u weder over haar hoore klagen, „ zal ik haar terstond onterven!” — Men wil, dat hij van den Heere PORTAIL, sints deze aanduiding, geene klagten meer hoorde over zijne Dochter.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

BEDENKINGEN OVER MATT. VIII: 21, 22. Door HENDRIK VAN DEN HESPEL, te *Middelburg*.

„ En een ander uit zijne Discipelen zeide tot Hem: Heere laat mij toe, dat ik eerst henen ga, en mijnen Vader begrave. Doch Jezus zeide tot hem: volg mij, en laat de dooden hunne dooden begraven."

Dat de man, van wien hier gesproken wordt, een Discipel van Jezus was, die hem volgde, en dus zijn onderwijs eenigen tijd genoten en zijne wonderen gezien had, is duidelijk uit de benaming; doch of men door denzelven een der twaalven, en wel Philippus, verstaan kan, komt ons duister voor. Lucas, die hier vooral moet vergeleken worden, in zijn Evangelie Cap. IX: 59, 60, zegt ons, dat Jezus ook tot hem gezegd hebbe: „ doch gij! ga heen, en verkondig het Koningrijk Gods." Of dit ziet op eenen toekomstigen post, of om in het vervolg aan het sterfhuis zijnes Vaders het Koningrijk van God te verkondigen, is ons ook min of meer duister; het eerste is echter het waarschijnlijkste, omdat Jezus gezegd had: volg mij, namelijk op mijne reizen.

Jezus zegt, volgens Lucas, dat hij hem volgen zoude; hij, Jezus discipel, die zulks reeds te voren gedaan had, scheen nu te willen weggaan, om zijnen vader te begraven; doch Jezus, dit bemerkende, zeide daarom: volg mij. Hij scheen gereed om Jezus onbepaald te volgen, doch verzocht alleen de vrijheid, eer hij hem aanhoudend volgde, of hij zijnen Vader, die onlangs gestorven was, en nog boven de aarde stond, mogt begraven?

Op deze wijze worden de woorden, vs. 21, gemeenlijk opgevat. Er zijn echter Uitleggers, die meenen, dat zijn verzoek aan Jezus zoude geweest zijn: „ laat mij „ toe, daar mijn Vader oud en zwak is, dat ik bij hem „ blijve, om hem op te pasfen, zoo lang hij nog leven „ zal, en wanneer hij gestorven en begraven is, dan „ zal ik u gezet volgen;" — en dit meenen zij, omdat de Joden toen althans de gewoonte hadden, om op denzelfden dag, en wel binnen vier uren na het afsterven, hunne dooden te begraven. Zie Hand. V: 7—10.

Doch kunnen de woorden dezen zin wel in zich bevatten; kunnen zij dit waarlijk beteekenen? Is het niet beter, om bij de uitdrukkingen van Mattheus en Lucas te blijven? Het is immers mogelijk, dat Jezus zich met zijne discipelen, op dien tijd, kort bij het sterfhuis bevonden heeft? Het is ook mogelijk, dat de man, waarvan hier gesproken wordt, zijnen Vader ziek of zwak, of wel gezond heeft thuis gelaten, toen hij zich naar Jezus begaf, en dat hij, bij Jezus zijnde, even vóór dat deze, volgens Lucas, tot hem zeide: „ volg mij," de tijding heeft bekomen, dat zijn Vader schielijk gestorven ware. Indien wij dit zoo beschouwen, kunnen wij bij de woorden blijven.

Verzocht die man dan, vóór dat hij Jezus gezet volgde, om eerst zijnen Vader te begraven; Jezus antwoordde hier op, volgens Mattheus en Lucas: „ *laat de* „ *dooden* hunne dooden begraven."

Jezus verstaat zeker door de eerste uitdrukking, *dooden*, menschen, die wel leefden, doch die geestelijk dood waren, op welken de Evangelie-leer geen invloed had, het zij ze die verzuimden, of er, door verharding of verstrooijing, geen ware vrucht van genoten; door de laatsten verstaat hij afgestorvenen, overledenen, dooden in eenen physiken zin. Laat, wil Jezus zeggen, de eersten de laatsten begraven. Dit is eene wijze van spreken, van welke Jezus, Paulus en meer andere Schrijvers, zoo als bekend is, zich bediend hebben.

Dan, was het geen betamelijke kinderpligt, dat deze discipel eerst zijnen Vader begroef, en dan Jezus volgde? Hoe kon Jezus hem dan dit antwoord geven? Deze zwarigheid weg te nemen, is in de voorstelling dezer plaatse mijne voorname bedoeling.

Indien het zeker ware, dat deze discipel een der twaal-

ven of wel Philippus geweest zij, dan zouden wij deze zwarigheid door Mozes Wetten, omtrent de bijwoning der begravingen, welke door Nazireërs en Priesters niet mogt verrigt worden, mogelijk kunnen uit den weg ruimen; doch daar dit alleen op eene overlevering steunt, willen wij hiervan niets verders aanvoeren.

Om deze zwarigheid geheel weg te nemen, dunkt ons, moeten wij de aandacht eerst op dezen discipel, en dan op Jezus vestigen.

Wat dezen discipel betreft: Hij, zagen wij, had reeds het onderwijs en de wonderen van Jezus eenigen tijd bijgewoond, en was daar zoo zeer mede ingenomen, dat hij zelfs, toen zijn Vader oud, mogelijk ziek en zwak was, zich niet kon onthouden, om de lessen van Jezus aan te hooren en zijne daden te bewonderen: hij had ook zeer waarschijnlijk gehoord, en zeer wel begrepen, het voorstel van zekeren Schriftgeleerden, vs. 19, die tot Jezus gezegd had: ,, Meester, ik zal u volgen, waar ,, gij ook henen gaat;" en ook het antwoord van Jezus, vs. 20: ,, de Vossen hebben holen, en de vogelen des ,, hemels nesten; maar de Zoon des Menschen heeft ,, niet, waar hij het hoofd nederlegge." Hij had derhalve zelfbewustheid, dat het hem, in de navolging van Jezus, niet te doen moest zijn om eenig aardsch voordeel. Hier komt vooral nog bij, dat het antwoord van Jezus: ,, laat de dooden hunne dooden begraven," ons duidelijk moet overtuigen, dat Jezus het geestelijk leven in hem erkende; ja hij was zulk een geloovig discipel van Jezus, dat hij zelfs erkende zwarigheid te maken om zijnen Vader te begraven, omdat hij de gevolgen, welke hieruit voor zijn gemoed konden voortspruiten, min of meer voorzag: en wat doet hij? hij wilde dezen kinderpligt niet in acht nemen, zonder vooraf Jezus daarover te raadplegen, en zijne toestemming, als iemand, die zich geheel en al aan de leiding van Jezus had overgegeven, te verzoeken.

Wanneer wij nu dit zoo verheven karakter, dit regt Christelijk bestaan, wel in aanmerking nemen; dan, dunkt ons, is de les van Jezus: ,, volg mij, en laat de doo- ,, den hunne dooden begraven," allergepast, ten hoogste wijs. Jezus wil hierdoor niet, dat kinderen zich zouden onttrekken aan den laatsten liefdepligt, in het begraven van hunne overledene Ouders, dan alleen in zekere

 om-

omstandigheden. Het is eene les in het Koningrijk van Jezus: „ die vader of moeder lief heeft boven mij, is mijns „ niet waardig," Matt. X: 37. Was nu deze Discipel zoo naauw aan Jezus en zijne leer verbonden, zoo als te voren is aangetoond, en had Jezus tot hem gezegd: volg mij; dan had hij hier twee pligten op den zelfden tijd voor zijne rekening; of zijn' Vader te begraven, of Jezus te volgen. Moest hij dan niet, volgens Jezus bevel, uit eene meerdere liefde voor dezen, dan voor zijnen Vader, Jezus volgen, en de dooden, volgens Jezus zeggen, hunne dooden laten begraven; te meer, daar Jezus hierdoor ingewikkeld te kennen gaf, dat zijn Vader, al ware hij er niet bij, wel zou begraven worden?

Hier kwam nog bij, dat de wijze Jezus voorzag, hoe de bijwoning der begrafenis van zijnen Vader, en vele omstandigheden, die gewoonlijk daarmede vergezeld gaan en daaruit voortvloeijen, hem, die alleen geestelijk leefde, onder alle die geestelijke dooden, de grootste nadeelen voor zijn gemoed zouden kunnen veroorzaken. Wat was er anders uit een verkeer met geestelijke dooden te wachten? Ja, Jezus zegt te meer: volg mij, omdat hij ook op het punt stond, om zich van die plaatse te verwijderen, vs. 23.

ô Hoe duidelijk boezemt hier Jezus aan dezen Discipel, aan anderen, aan ons in, om, indien het Evangelie-licht eenige kracht doet op het gemoed, zelfs noodzakelijke pligten liever op te offeren, dan door afleidingen en verleidingen, die uit de inachtneming van dezelve dikwerf kunnen ontstaan, zich in gevaar te stellen, om dit heilzame licht, de bron van waar, van geestelijk, van eeuwig geluk, te verduisteren!

PROE-

PROEVE, OVER HET ONDERSCHEID TUSSCHEN GROOTE EN BEROEMDE MANNEN.

(Naar het *Engelsch.*)

Vera autem & sapiens animi magnitudo, honestum illud, quod maxime natura sequitur, in factis positum, non in gloria, judicat: principemque se esse mavult, quam videri. Etenim qui ex errore imperitæ multitudinis pendet, hic in magnis viris non est habendus.

CICERO *De Officiis.*

Wij behooren niet, gelijk het gros des menschdoms, den Magtigen met den Grooten Man te verwarren. Magt ontstaat uit verscheidenerlei zamenvloeijingen van geluk, of liever uit de verschillende uitwendige schikkingen der Voorzienigheid; dan inwendige hoedanigheden alleen vormen den Grooten Man, en Groote Mannen alleen verdienen onze achting, onzen lof en inwendige eerbiedenis. Uitwendig ontzagbetoon is het lot eens Magtigen Mans. Ja, wij moeten een Groot Man niet verwarren met een Beroemd Man. Ik zal, in deze Proeve, trachten dit onderscheid in klaren dag te halen.

Elk Volk heeft zijne Groote Mannen, en wij hellen natuurlijk over om dezelven te vergelijken; dan wij kunnen niet wel bepalen, wie hunner de grootste is, ten zij wij vergelijken de grootheid hunner talenten om gewigtige zwarigheden te boven te komen — de grootheid van hunnen ijver ten algemeenen beste — de grootheid van de voordeelen, welke zij bezorgd hebben, of voor het menschdom in 't algemeen, of voor hunne medeburgers in 't bijzonder.

EPAMINONDAS blijkt de grootste man geweest te zijn onder de *Grieksche* Veldheeren. ALEXANDER, 't is waar, maakte grooter gerucht door zijne vermeesteringen; maar, indien wij alles, naar eisch, overwegen, waren de zwarigheden, welke hij te boven kwam, zoo groot niet als die EPAMINONDAS overwon: de grootheid nu der doorgeworstelde zwarigheden bewijst de grootheid van iemands talenten. Daarenboven hadden de ondernemingen van ALEXANDER geene prijzenswaar-

 di-

dige beweegreden; naardemaal hij alleen werkzaam was voor zijn eigenbelang en grootheidsbevordering: eene beweegreden, die niets waarlijk groots in zich heeft; terwijl die, welke EPAMINONDAS aandreef, de veiligheid en het geluk zijner medeburgeren was: een zeer eerlijk en bij gevolge hoogst prijsbaar beginsel. En, in de daad, EPAMINONDAS verschafte meer voordeelen aan zijn Vaderland, dan ALEXANDER aan het zijne; en uit dien hoofde is EPAMINONDAS een groot man, en ALEXANDER alleen een beroemd vermeesteraar, een doorluchtig man.

Het is wettig voor een' man, geene andere beweegreden voor zijne daden te hebben, dan zijn *bijzonder* belang, wanneer er niets onregtvaardigs in steekt; *ja*, zijn genoegen en vermaak mogen wettig zijne beweegreden wezen, wanneer er niets in gevonden wordt, dan 't geen onschuldig is en overeenkomstig met de welvoegelijkheid. Alleen voor zijn eigenbelang te werken, en om zijne middelen te vermeerderen, zijne genoegens te verdubbelen, is de gewone loopbaan der menschen in 't algemeen; doch, wat slechts wettig is, heeft niets deugdzaams in zich, en verdient, gevolgelijk, geen lof. Ondernemingen, welke noch prijzenswaardig zijn, noch deugdzaam, kunnen bij wijlen eene schijnbare grootheid hebben, door eenen grooten uitslag, als die van ALEXANDER. Groote bezwaren, *die te boven gewor*steld moeten worden, wekken *onze bewondering*, en strekken ten bewijze, of van grooten moed, of van groote bekwaamheden: doch, indien de beweegreden tot die ondernemingen laag en gemeen is en het algemeen welzijn niet betreft, blijft er niets deugdzaams over; en het welslagen dier moeijelijke ondernemingen moge een man beroemd en vermaard maken, het zal hem niet tot de hoogte van een Groot Man verheffen. — Dit is eene regelmaat, door het gezond verstand voorgeschreven; en, in waarheid, welk groot goed werkten de Overwinningen van ALEXANDER uit voor de Gemeenebesten van *Griekenland*, of voor het Menschdom? Een man, die groote moeijelijkheden te boven komt, verdient, op verre na, onze achting noch onzen lof. Wij bewonderen een' welafgerigten koorddanser; wij slaan een oog van bewondering neder op die *Indianen*, wier onthoudingen en ligchaamskwellaadjen de sterkte der menschelijke natuur schijnen te overtreffen; zij voeren zeer be-

bezwaarlijke dingen uit, welke wij bewonderen; maar die bewondering gaat niet gepaard met eene hoogachting voor hunne perfonen: terwijl wij de zoodanigen bewonderen en liefhebben, die, gelijk een EPAMINONDAS, ontwerpen vormen, welke in zichzelven moeijelijk zijn en teffens heilzaam voor hun land. Moest ik een *Griek* met EPAMINONDAS vergelijken, ik zou SOLON verkiezen, die groote moeijelijkheden te boven kwam door zijne groote begaafdheden en ftandvastigheid, die uit een volkomen deugdzaam oogmerk te werk ging, en groote dienften aan zijn Vaderland deed, door hetzelve wijze en heilzame Wetten te doen goedkeuren.

Onder de *Romeinen* fchijnt SCIPIO, de Overwinnaar van HANNIBAL, ons de groote Mannen van dat Volk te overtreffen. CÆSAR voerde niets zoo bezwaarlijks als SCIPIO uit; hij had nooit een HANNIBAL te overwinnen. CÆSAR vergrootte alleen de magt van *Rome*; terwijl SCIPIO, door de magt der Republiek te doen toenemen, de *Romeinen* bewaarde tegen de flavernij der *Carthageren*, de in- en uitwendige vrijheid van het Gemeenebest bevestigde, en aan de magt van *Rome* de geheele magt van *Carthago* toevoegde. — Wat de beweegredenen betreft, CÆSAR had alleen het oog op zijne eigene grootheid en de vermeerdering van zijne magt; terwijl SCIPIO in zijne ondernemingen alleen naar de eer dong, om groote dienften aan zijn Vaderland te doen, door de Vrijheid van 't zelve te bewaren. 't Is waar, dat CÆSAR in het vermeesteren van *Gaule*, zijn eigen belang bedoelende, aan de *Romeinen* gewigtige dienften deed; maar, zoo ras hij zijne legermagt en het gezag, waarmede hij door het Gemeenebest bekleed was, aanwendde om zich ten dwingeland te verheffen, verlies ik zijne verdienften uit het oog, en zie alleen zijn verraad. Hij komt mij alleen voor als een beroemd flecht man, die fnoode bedoelingen met den dekmantel van wezenlijke dienstbetooningen omhing. Het is zóó waar dat hij geen lof verdient, dat, indien hij te *Pharfalia* gefneuveld, de Raad tot deszelfs oude achtbaarheid en gezag herfteld geweest ware, en het Volk tot vrije ftemming geregtigd, CICERO, HORTENSIUS, CATO en andere brave Burgers geheel niet zouden gefchroomd hebben, hem bij CATILINA te vergelijken, met dit onderfcheid, dat, indien CÆSAR grooter dienften dan CATILINA aan de Republiek bewezen had, hij,

aan den anderen kant, veel grooter onheilen over zijn Vaderland uitstorte: zoo dat zijn naam tot ons zou overgekomen wezen, beladen met dezelfde vloeken als de beruchte naam van CATILINA.

CÆSARS plan was, het Gemeenebest om verre te werpen, en hij slaagde in dit verfoeijelijk oogmerk; CATILINA bezweek in dit bestaan. Zal nu iemand uit CÆSARS gelukkig slagen besluiten, dat hij een groot Man, en CATILINA een hoogst verachtelijk slecht mensch geweest hebbe? Is het niet openbaar, dat zij beiden onder de snooden moeten gerangschikt worden, die het grootste belang van den Staat aan hun eigenbelang opofferden, en dus den haat en de verfoeijing van alle braven verdienden? — Niemand moet gelooven, dat CÆSAR zich meester van het Gemeenebest maakte, om geene andere reden, dan dat anderzins POMPEJUS zulks zou gedaan hebben: want, hadde hij wezenlijk het behoud en het geluk zijns Vaderlands bedoeld, zou hij dan niet, toen hij te *Rome* wederkeerde, na de dwingelandij van POMPEJUS geknot te hebben, den Burgeren de vrijheid van stemmen, in de verkiezing der Overheidspersonen en Dienaars van den Staat, wedergegeven; zou hij de Oppermagt der Republiek niet hersteld hebben? Ware het dan zijne zaak niet geweest, om, met CATO en andere braven, de wijze der verkiezingen, inzonderheid wat aanzienlijke posten betrof, te verbeteren? *Hadde het hem* niet gevoegd, met dezen, voor altoos de omkoopingen voor te komen, van welke hij zelve zich bediend had, om bevorderd te worden? Dit ware de éénige weg geweest, om de edelste en grootste achting te verwerven, die een goed Man kan verlangen; dit de éénige weg voor hem, om den titel van een groot Man, waarop hij zoo zeer gesteld was, te verwerven: maar hij bezat geene ziel, verheven genoeg om te ontwaren, dat eene hoedanigheid, wezenlijk eigen aan een groot Man, bestaat in het streven naar de eer om het geluk zijns Vaderlands te vergrooten — zelfs ten eigen kosten te vergrooten. CÆSAR sloeg eenen verkeerden weg in, en volgde het spoor van algemeene eerzuchtige Mannen, die, in stede van ware grootheid te zoeken, die altoosdurend en persoonlijk is, alleen naar magt staan, welke geene andere dan voorbijgaande, uitwendige en ontleende grootheid oplevert.

Men veronderstelle eens, dat, ten tijde van CÆSAR, een groot Koopman te *Rome*, door zich aan hagchelijke ge-

gevaren bloot te geven, door zijnen onbezweken moed en kunde, de grootste hinderpalen overwon, verbazende rijkdommen verzamelde, zonder iemand te verongelijken. Wij zullen hem geene plaats geven onder de doorluchtige Mannen: nogtans is er niets lakenswaardigs in zijn gedrag; hij is zich geens kwaads bewust; hij verkrijgt aanzienlijke middelen, doch zonder den Staat of bijzondere personen nadeel te doen; terwijl CÆSAR, door rijker en magtiger te worden dan de Koopman, het staatsbestuur des Volks het onderst boven werpt, en 't zelve in groote ongelegenheden dompelt. — Om regtmatig te oordeelen over de waarde van dien grooten Vermeesteraar, en van dien grooten Koopman, hebbe men alleen te bedenken, dat geen Burger den dood diens Koopmans zou gewenscht hebben; terwijl de braven wenschten, dat CÆSAR, die groote Veldheer, nimmer bestaan hadde. Kan die Man als een Groot Man beschouwd worden, wiens dood niet betreurenswaardig was, noch bij het Menschdom in 't algemeen, noch bij zijne Landgenooten in 't bijzonder? — Misschien zal dit wonderspreukig klinken bij sommigen mijner Lezeren: dan ik spreek vrij uit, wanneer ik voor regt en 't algemeen welzijn spreek. Indien ik mij aankante tegen hunne oude vooroordeelen, zij mogen zich aankanten tegen mijne beginselen, en de gevolgen, daaruit afgeleid.

SYLLA, de eerste Dwingeland der Republiek, matigde zich het oppergezag aan, opdat MARIUS, zijn vijand, een zeer gevaarlijk man, hetzelve niet zou bekleeden: dan, nadat hij, gedurende zijn Dictatorschap, de gevoelens van een' Dwingeland gekoesterd, en jaren lang een dwingelands gezag uitgeoefend had, bemerkte hij in 't einde, dat hij nooit den titel van een Groot Man, noch zelfs dien van een Beroemd Man, waarop hij, van zijne vroege jeugd af, gesteld geweest was, kon verdienen, dan door zich te onderwerpen aan de grondwetten van den Staat; — hij bemerkte, dat hij alleen zou geacht worden een befaamd slecht man te wezen, als hij, tegen de wetten aan, in 't bezit van het geheele vermogen der Republiek bleef: hij besloot dus wijsselijk, afstand van die magt te doen, en zijne Medeburgers tot de vrijheid van stemmen weder te geregtigen. Om een Groot Man te zijn, begeerde hij weder een Burger te worden, zonder magt, onderworpen aan de Overheden, en alleen beschermd door de wetten.

Onder de *Romeinen* zie ik alleen den laatsten CATO, die met SCIPIO kan vergeleken worden. Ik herinner mij de plaats bij SALLUSTIUS, waar hij het karakter van CATO in dezer voege afmaalt: „ Nimmer dong hij met de „ eerzuchtigste Mannen, om de eerste plaats in het Ge„ meenebest te bekleeden door onregtvaardige en schan„ delijke middelen; maar hij streefde altoos met de beste „ Burgers, om zijn Vaderland de gewigtigste diensten te „ doen door onschuldige en deugdzame middelen." SALLUSTIUS ontdekt ons door deze enkele pennestreek het groot begrip van CATO, die, ondanks de vooroordeelen van de meeste *Romeinen*, welke de meestbeduidende grootheid stelden in het verkrijgen van eene *uitgebreide* magt, duidelijk zag, dat magt slechts eene valsche grootheid is, en dat ware grootheid alleen bestaat in een eerlijk gebruik van magt, om het grootste goed tot algemeen heil daar te stellen. Hij vertoont ons CATO als een' man, die gevoelt, dat de eer, ontstaande uit het bekleeden van hooge posten, oneindig minder beteekent, dan de eer om voor den besten Burger of voor een' der besten gerekend te worden. Hij beschrijft CATO's vurigheid in het steeds streven naar deugd, dat is, het grootst algemeen geluk; en teffens ontdekt hij ons de gemeene en lage gevoelens en beweegreden van CÆSAR en POMPEJUS, die over de ware Grootheid van den Mensch oordeelden met zoo weinig verstands als het gemeen, stellende magt, die soort van grootheid, welke uit het bekleeden van hooge posten bestaat, boven ware grootheid en die hoogachting, welke geboren wordt uit groote begaafdheden en vurige liefde tot het Vaderland.

Het is zeker, dat de deugd in CATO mannelijker, bestendiger en eerwaardiger uitschittert, dan in SCIPIO; het is waar, dat de ijver voor het algemeen welzijn in hem eenigzins treffender en bestendiger zich vertoont. Maar de dadelijke diensten, welke SCIPIO zijn Vaderland bewees, zijn veel gewigtiger dan die van CATO. De deugd vertoont zich zachter en beminnelijker in SCIPIO, zoodanig dat de laatste mij meest behaagt.

(*Het slot hierna.*)

VOORLOOPIG BERIGT EN WAARNEMING, WEGENS DE GENEZING VAN EEN' AANMERKELIJKEN BORST-KANKER.

Briefswijze medegedeeld

aan den Hoogleeraar M. VAN GEUNS,
Koninklijken Lijfarts, enz. enz.
te Utrecht,

en den zoo ervarenen als beroemden Heelmeester
S. HOUBEN, te *Amsterdam*,

door

G. J. VAN WY,

Anat. Chirurg. & Art. obstetr. Lector, te Arnhem.

Hooggeachte Vrienden!

De mededeeling van dit *voorloopig berigt*, ten algemeenen nutte, dient ook om UEd. nieuwe blijken te geven van mijne bereidvaardigheid, om UEd. nader te doen bekend worden met mijne proefnemingen ter genezing van *Kanker*, in de borsten der Vrouwen vooral; welke vernielende kwaal, door involging van eene verderfelijke modezucht van vele berispens-, andere beklagenswaardige vrouwen en jonge meisjes, (ik bedoel de opvijzeling der gevoelige en teedere borsten, met baleinen, of andere stijve, opdrukkende en knellende werktuigen,) sints eenigen tijd, meer en meer toenemen, en gevaarlijke, zoo niet meestal doodelijke gevolgen hebben zal; en daarenboven, om van mijne hoogachting, met betrekking tot Uliedér Genees- en Heelkundige verdiensten, overtuigende bewijzen aan den dag te leggen.

Men zal het nietjongepast kunnen achten, dat ik, bij gelegenheid der volgende *waarneming* van een' genezenen *Borstkanker*, welke ik getrouw voor het oog van het Publiek brenge, mijne weltevredenheid openbaar betuige, wegens het ontdekken van een in vele gevallen geschikt middel, ter uitroeijing van die schandvlek der edele Heel-

Heelkunst, welke ook mij bijzonder, sints vele jaren, zoo zeer gesmert heeft, daar ik, blijkens mijne *Prijsverhandeling*, in 't jaar 1779, vooral ook mijne *Heelkundige Mengelstoffen*, IIden Deels 1ste Stuk, te Amsterdam, bij J. VAN SELM, in 't jaar 1785 uitgegeven (*), en

(*) Luidende de Inleiding aldus:

Reeds in het eerste begin, wanneer ik mij op de Heelkunde begon toe te leggen, kwam mij eene naauwkeurige beschouwing van den aard en de kenteekenen van die ziekte, in welker genezing de kunst meestal, of liever altijd, te kort schiet, allernoodzakelijkst voor; het onderzoek tot meerdere kennis, ter betere, veiliger, en zekerder geneeswijze van die gebreken, scheen mij toe des Heelmeesters pligt te zijn — en voor mij zelven dacht ik nooit beter veld, zoo tot nut van het algemeen, als tot het bejagen van eene geoorloofde eerzucht, (een vrijgeboren mensch, in eenige kunst of wetenschap onderleid, zoo welvoegelijk) geopend te hebben, dan, in het onderzoek dier zoogenaamde ongeneeslijke gebreken, het voetspoor van groote mannen te volgen, en van hunne vermogens en kunde, tot nadere ontdekkingen, gebruik te maken.

Onder deze gebreken was het de Kanker voornamelijk, die mijne opletendheid en aandacht, voor eenen tijd, geheel tot zich trok. — eene ziekte, wier verschrikkelijke woede zoo vele Moeders van hare tedere echtgenooten en kinderen, zoo vele ongehuwde Dochters uit de armen van hare nabestaanden rukt — die hare vergiftige schichten op het mannelijke geslacht zelfs uitschiet, zonder dat of genees- of heelkunst het gif, immers wanneer het tot zekeren trap gekomen is, eenigen paal of perk stellen kan: — dit deed mij, zelfs eer ik de beoefening der kunst aanvaardde, de noodzakelijkheid zien, zoo wel van het raadplegen der voornaamste genees- en heelkundige Schrijveren, die dit gebrek, min of meer bepaald, behandeld hebben, als van het kiezen van eene met het meeste gevolg beproefde handelwijze, tot het verzachten dier ziekte, en voor all' van een nader onderzoek, tot bepaling eener veiliger geneeswijze. — En na dat ik reeds eenigen tijd met deze pogingen bezig geweest was, besloot het Geneeskundig Genootschap, *Servandis Civibus*, eene gouden medaille uit te loven aan dien genen, welke de vraag: *Kunnen wij ons overtuigd houden, dat een ware Kanker immer zonder de afzetting tot genezing is gebragt? Welke ongemakken zijn het veelal, die zich onder de gedaante van deze woedende kwaal vertoonen, en onder dien naam of genezen, of, door erger dwaling, als ongeneeslijk behandeld worden? Hoe velerlei is de oorsprong van dusdanige misslagen, naar de verscheidenheid*

en daarna, tot hiertoe, onvermoeid, het er steeds op toegelegd heb, om een zoodanig heilzaam middel te vin-

heid der lijdende deelen; naar de onderscheidene soorten van Kankers, of naar den bijzonderen aard van het bedriegelijk ongemak, 't welk men er te onregt voor aanziet? En kan, eindelijk, ook zoodanig een ongemak ooit wel tot wezenlijken Kanker ontaarden? — genoegzaam voldoende zou beantwoorden. De zucht tot eerlaurieren gaf mijnen arbeid sporen, en het geluk wilde dat ik slaagde; dezelve werd door beroemde mannen niet geheelenal verworpen — neen, maar met den beloofden prijs bekroond. — De tijdige afzetting van het Kankergezwel was mij, na een naauwkeurig onderzoek, als het beste, het voortreffelijkste, het zekerste middel voorgekomen, tot redding van het leven en de gezondheid dier genen, die met het Kankergift plaatselijk besmet waren.

Het oordeel van Genees- en Heelkundigen was de rotssteen, waarop ik bouwde: naderhand heeft mijne eigene ondervinding mij de voortreffelijkheid van deze kunstbewerking nog nader doen beschouwen, wanneer ik eene ellendige Lijderesse, door dit kunstmiddel, den dood ontrukte.

Ik was, wel is waar, overtuigd, dat niet alle Genees- en Heelkundigen evenzeer van het nut der wegneminge des Kankergezwels overtuigd waren — dan, de kracht der bewijzen en waarnemingen, van het gelukkig gevolg dier kunstbewerking, deed mij tot het voordeel van het wegnemen des Kankergezwels besluiten — een besluit, waarvan ik nooit berouw gehad heb, en dat mij, voor zoo verre ik nog inzie, nooit berouwen zal.

Dan, daar het wegnemen van het Kankergezwel in de minste gevallen kan, of mag in gebruik gebragt worden — zoo moet men ook op middelen bedacht zijn, om die ongelukkige lijders, waarbij deze kunstbewerking niet te stade komt, het gebrek zelf, en het leven dragelijk te maken. — Herhaalde beproevingen daartoe, met de meest beroemde middelen, stelden mijne pogingen te leur — tot dat ik eindelijk, in 't jaar 1783, een Vertoog van M. MARTINET, in 't Hollandsch vertaald, en te Amsterdam bij de Erven P. MEIJER, en G. WARNARS, uitgegeven, over het gebruik van de *Spir. Salis ammon. c. Calce viva*, in den Kanker, in handen kreeg, en door het verhaal zijner gelukkig geslaagde gevallen genoopt werd tot de beproeving van hetzelve, in hopelooze gevallen.

Deze proeven waren het, op welke ik in mijn *voorloopig Berigt*, geplaatst in de *Algem. Vaderl. Letteroef.* VIIde D. N°. 2, het oog had. — Het geneesmiddel, hoezeer in den eersten opslag hevig werkende, had mij van zijne kracht, om het Kankergift te verbeteren, reeds vele blijken gegeven. —

Het

vinden, of op te sporen, waardoor vele ellendige slagtoffers van 't onvermogen der anders zoo zeer aan de vol-

Het Kankergift, de pijn, de bloeding, de stank, alles week; op de behoorlijke applicatie van dit middel — de Kankerzweer werd zuiver, gelijk eene versche wond, en vlak. — Welk een treffend bewijs voor de heilzame werking van dit middel op het Kankergift!

Deze waren dus de redenen, die mij tot het plaatsen van dit *voorloopig Berigt* noopten, en dezelven zetteden mij nu aan tot nadere opheldering van het aldaar gestelde. — *Het gebruik dezes middels moge, in de handen van onkundigen en kwakzalvers, gevaarlijk zijn; in die van een' Heelmeester is het* een balsem, waardoor het leven der ellendige lijders verlengd en dragelijk gemaakt wordt. — Dan, gelijk alle middelen door een gepast gebruik eerst Geneesmiddelen worden, en men zeer veel voorzigtigheid in het appliceeren van dit middel gebruiken moet, zoo heb ik ook eerst door den tijd geleerd, welke trap en wijze van toediening de beste ware.

Ik had zeer gaarne een volledig verslag gedaan, wegens de meer dan gewone voordeelige uitwerking van het *middel van* MARTINET, althans voor zoo verre de palliative kuur des Kankers betreft, vooral door de inachtneming der voorgeschrevene regelen en bepalingen van CAMPER, RICHTER, BALTHAZAAR en SCHRAGE, vereenigd met den eerstgemelden; dan, *hoe veel* voordeels ik ook gezien heb, in den eigenlijken *Kanker*, *ter* beteugelinge, bestendige voortbrenginge van *goede etterstoffe*, en zuivering der Kankerzweren, zoo kan ik alsnog geene ten einde afgeloopene gevallen, ter daarstellinge van het uiterste genezingsvermogen of onvermogen, opgeven; dewijl sommige proefnemingen nog niet ten einde afgeloopen, en andere, door bijzondere bijkomende omstandigheden, in haren loop ter rijpwordinge gestremd zijn: dit kan ik er met zekerheid en bij ondervinding reeds van zeggen en getuigen, dat ik van geen middel, hoegenaamd, immer die voordeelige uitwerking gezien heb, als van 2 uncen Kina, in een afkooksel van 16 uncen water, waarbij één, tot één en een half, en somwijlen tot 2 uncen, *Sp. Sal. amm. cum Calce viva parat.* gemengd was.

De bekendmaking, door M. MARTINET, van de *Sp. Sal. amm. c. Calce viva*, derhalve, heeft den grondslag gelegd tot mijne proefnemingen; de mislukking hiervan maakte mij bedacht op bijvoeging van de Kina, weleer inzonderheid door den beroemden Leidschen Heelarts BALTHAZAAR en anderen aangeprezen; en eindelijk, de vermeerdering der *alcalia*, op de gronden van SCHRAGE en anderen, hebben mij tot die volkomene overtuiging, wegens het grootste vermogen ter verbeteringe der verbasterde vochten, gebragt, dat ik thans geloove,

volkomenheid genaderde Heelkunde gered konden worden; een zoodanig heilzaam middel althans, wanneer men in de behandeling de gulden les van OVIDIUS wel gadeslaat, welke, uit het Latijn vertaald, dus luidt:

't Beginsel dient gestuit: Geneeskunst baat toch niet,
Wen 't kwaad door langen tijd te diepe wortels schiet.

terwijl alle twijfel der genezing van de Lijderesse, in deze Waarneming vermeld, verdwijnt, daar ik met den grooten RUISCH zeggen kan: *Venite & videte.* Voorts verbinde ik mij, ten algemeenen nutte, de eerste te zullen zijn, om mislukkingen der Kankerbehandelingen, onder mijn bestier voorkomende (*), welke aan geene andere bijkomende ziekelijke of afzonderlijke toevallige omstandigheden toe te schrijven zijn, openbaar te maken; mij verzekerd houdende, dat zulke openhartige bekendmakingen zullen aangezien worden voor belangstellende deelneming in de toelichting der Heelkunde, ten zekeren gids,

ve, dat de beste onderhoudende, verbeterende, zoo niet Geneesmiddelen, *alcalia volatilia* zijn, en dat de genezing, indien immer mogelijk, langs dezen weg zal moeten gezocht worden: hiertoe zal ik niet nalaten, alle beproevingen, ten nutte aangewend, wereldkundig te maken, zoodra ik, met gronden van zekerheid, overtuigend genoeg besluiten kan.

(*) Waarvan reeds een voorbeeld aanwezig is, (betreffende eene Kankerlijderesse, van welke ik reeds bij herhaling, voor de applicatie des middels, en van mij afwezige behandeling, ronduit, aan twee Med. Doctoren benevens een ervaren Chirurgijn, verklaard had, dat, en het voorwerp, en het gebrek, beide ongeschikt waren, om van het middel ter genezingsbeproeving goede verwachting te kunnen hebben; doch men kwam overeen, om, desniettegenstaande, het middel, als eene uiterste poging, naar de les van CELSUS, te beproeven, dewijl geene andere geneesmiddelen bekend waren, de wegneming door het mes niet geschieden konde, en de Lijderesse, in gevolge van haar Kankergebrek, eerlang stond te bezwijken,) en 't welk ik, des noodig oordeelende, niet terug houden, maar algemeen mededeelen zal, te meer, omdat de onverwachte dood, te midden van de gunstigste verwachting, welke de werking des middels opleverde, niet raadselachtig, of onduidelijk, maar klaar, aan andere toevallige oorzaken, buiten de uitwendige *arsenicale* plaatsmiddelen, moet toegeschreven worden.

gids, waar al, of niet, dit zoo heilzaam middel, al ware het maar in enkele gevallen van *waren Kanker*, die anders volkomen zeker doodelijke gevolgen hebben moet, ter radicale genezing, te pasfe komt.

Vooraf vinde ik mij evenwel verpligt te zeggen, dat ik mij voorbehoude, niet verantwoordelijk te zijn voor de behandeling van anderen mijner Kunstgenooten, waaronder, zoo als de ondervinding mij alreede geleerd heeft, er gevonden worden, die van de werking des door mij ontdekten *Kankermiddels* meer begeeren, dan men in fommige volftrekt te veel verouderde, te verre uitgebreide, of van andere ongefteldheden verzelde *Kankergebreken*, of ook te verre gevorderde *zwakheid des ligchaams*, ouderdom, of geheele *Kankerverbastering* der vochten, als anderzins, billijk verwachten kan; behalve nog, dat de ondervinding mij geleerd heeft, dat de bewerking ter ontlasting, of uitfchilling (als ik het volgens de ondervinding zoo noemen mag) van het *Kankergebrek*, door middel der *Kankerzalf*, zoo wel (en vooral) als de verdere in- en uitwendige behandeling, ter volkomene genezing, meer dan gewone oplettendheid, bovenal bedrevenheid in heelkundige kennis vordert, en die men niet wel, dan door veeljarige behandeling van velerhande foorten van kwaadfappige Ulceratien, bekomen, en geen plaats kan hebben *bij zulke* Heelkunstoefenaren, die, de leerfchool *der ondervinding* te kort of onbedachtzaam bezocht hebbende, alles willen ondernemen.

Nog vinde ik noodig, langs dezen weg van *voorloopige berigtgeving*, het voorfchrift ter behandeling met het *Kankermiddel*, zoo als het ten rigtfnoer voor zulke ervarene Heelkundigen, als van welken ik de vereischten opgegeven, en aan fommige toebetrouwde Heelartfen reeds toegezonden heb, voldoende kan geacht worden, thans mede te deelen; ten einde daardoor voor mij het gemak te verfchaffen, om aan alle die Heelkunstoefenaren, het middel op hunlieder verzoek toezendende, den inhoud der brieven in antwoord te kunnen bekorten.

Manier van gebruik des Kankermiddels.

Men moet, volgens de juiste grootte of uitgebreidheid van het Kankergezwel, eene pleister, ter dikte van een mes fnui-

ſtuivers ſtukje, op zacht kabretleder ſmeren, aanleggen, en met kruislings overdekte welklevende pleisterſtrookken, ter breedte van een vinger, tegen afvalling beveiligen, en deze aanlegging, na drie, vier of vijf dagen, naar omſtandigheden (ter beoordeeling van ervarene Heelkundigen) vernieuwen. — Vervolgens en laatſtelijk legt men ten derden male eene nieuwe pleister, van dezelfde en juiste grootte als de vorigen, en laat deze ongemoeid liggen, tot dat het gezwel, door de daar op volgende inflammatie en verettering, zich in den omtrek van het gezonde vel en vleesch losgemaakt heeft, en nu eenige weken uitvalt. Gebeurt het echter, dat de uitvalling van het gezwel niet volkomen geſchiede, door dat het middel niet diep genoeg doorgedrongen heeft, 't welk het geval kan zijn bij zwaarborſtige Vrouwen, alsdan behoort men de aanlegging der pleister te hervatten, en dezelve tot aan de geheele uitvalling te laten liggen.

Er zijn gevallen, (ſtaande insgelijks ter beoordeeling van ervarene Heelkundigen) waarin men ook volſtaan kan, te herusten bij de eerſte aanlegging der pleister.

Ontſteking werende zoo wel als verettering bevorderende pijnſtillende en verſterkende in- en uitwendige middelen, gedurende de behandeling, moeten *pro re nata* aangewend, en de verdere genezing van de, na de uitvalling van het Kankergebrek veroorzaakte, zweer bewerkt worden door digeſtiv-zalf, b. v. ℞ *Balſ. Arcaei* ℥j. *pulv. ſubtiliſſ. merc. præcip. rub. dr. β. m.* — of andere, naar omſtandigheid vereiſchende, zuiverende hulpmiddelen, inzonderheid met *ol. Thereb.* vermengd.

Eerſte Waarneming.

Mejuffrouw WILMINA GERRITSEN, Huisvrouw van den Heer J. M. BRANDIS, omtrent 56 jaren oud, alhier woonachtig, eene anders beſtendig gezondheid genietende Vrouw, had ſints zes jaren, voor dat ik haren Borstkanker, op verzoek van haren gewonen Heelmeester, den Heer J. L. BRESEMAN, op den 25 April ll. voor het eerſte zag, niet gemenſtrueerd, en, naar gisſing nu vijf à zes jaren geleden, een harden ſtoot op 't midden der regter borst bekomen, welke daarna gevolgd was van trapsgewijs toenemende, en onlangs verheffende ſcherpe pijnen, met lastige jeukte, en nu en dan ontlasting van een geelachtig vocht uit den tepel,

vergezeld gaande. Ik bevond, dat het midden-gedeelte der gemelde borst, in den omtrek des tepels, aanmerkelijk, ter grootte van drie duim, uitgebreid, knoest- en knobbelachtig verhard was; terwijl zich, in het midden (eenigzins ter zijden den tepel) van het Kankergebrek, een meer verhevene, blaauwe of paarse miskleurige knobbel vertoonde, van waar, en voorts rondom het Kankergezwel, geelachtige, glanzige, diepe vorens, in de huid verder uitbreidende, en als cicatrisen, strak gespannen, zich vertoonden. Voorts bespeurde men diepe koordachtige verhardingen rondom het midden des *Knoest-* of *Kreeftgezwels*, welke zich niet tot in den oksel verspreidden, of met de *glandulæ axillares* verbonden waren; offchoon, bij naauwkeurig onderzoek, in de diepte van den oksel, een zeer klein, rond, verhard gedeelte van gemelde klier (misschien *per consensum*, of door eene andere onbekende oorzaak, even zoo als men zeer dikwijls, inzonderheid in de liezen, zonder nadeelige gevolgen, of in verband staande met andere naburige gezwellen, van een' gansch verschillenden aard, aantreft) gevoeld wierd: — om kort te gaan, er deden zich alle ware, kenbare Kankerverschijnselen op, welke men karakteriseerend bij de geäccrediteerdste Schrijvers geboekt, en ook in mijne *Prijsverhandeling* aangeteekend en bijeenverzameld lezen kan.

Na eene wel beradene en doordachte keuze tusschen de weinig goeds belovende wegneming der geheele borst, met het klein gedeelte der opgezette okselklier, ('t welk toch, in de onzekerheid, waarin men verkeerde, of zich namelijk dezelve *per consensum* aldaar vertoonde, of dezelve, afgescheiden van den Borstkanker, zich misschien reeds vooraf als onbeduidend aanwezig bevonden had, dan of dezelve in hinderlaag des Kankergezwels verborgen lag, die alsdan door het mes mede moest weggenomen worden, en dus wegens 't gewigt eener zoodanige operatie voor de Lijderesse te bedenkelijk ware) besloot ik, om het *uitroeijend Kankermiddel*, ter genezingsbeproeving, de voorkeur te geven; 't welk ook den, in de genezing der Lijderesse veel belangstellenden, in de Heel- en Verloskunde verdienstelijken, en bij mij geachten BRESEMAN, verkieslijk voorkwam.

Ingevolge dan van mijn gemaakt en wel doordacht plan ter genezingsbeproeving, appliceerde ik, den 26 April voorgemeld, mijn ontdekt *Kankermiddel*, en vernieuwde

de hetzelve den 29 dito, in welken tusschentijd er geene belangrijke pijnen door de aangelegde pleister veroorzaakt waren; zoo dat het, door mij voorgeschreven, rustverwekkend en pijnstillend drankje zelden noodig geoordeeld werd te gebruiken; terwijl ik op laatstgemelden dag, de eerste pleister wegnemende, eene ontvelling van de huid en ligte ontsteking in den omtrek des Kreeftgezwels bespeurde, welke; na de aanlegging der tweede pleister, vermeerdering van pijnen aankondigde en ook ten gevolge had, zoo dat het bovengemelde drankje, ter verdoovinge der pijnen, inzonderheid in de volgende rustelooze nachten, noodzakelijk; en met succes gebruikt werd.

De pijnen, koorts, ontsteking en zwelling der borst, namen trapsgewijze toe, doch verhinderden mij niet, door kloekmoedigheid der Lijderesse aangemoedigd, om, ter volkomene zekerheid der geheele vernieiging des gebreks, op den 2 Mei, de derde en laatste pleister aan te leggen.

Tot aan den 8sten van laatstgemelde maand namen de pijnen, ontsteking, koorts en zwelling, dagelijks toe, doch verminderden daarna, door verdubbelde toediening van wel gesatureerde Kina-dranken, zoo wel als van andere, van tijd tot tijd, behoorlijk toegediende dienstige middelen, langzamerhand, zoo dat de Lijderesse, in den nacht van den 18 daar aan volgende, zeer gerust sliep, de spanning, zwelling, ontsteking en koorts, veel verminderd waren, en het door de pleister gedoode *Kreeftgezwel* zich aanmerkelijk van de borst af, en opgeheven vertoonde.

Den 27sten daar aan volgende begon de *crena* van separatie in den omtrek des meer en meer opgeheven gezwels zich kennelijk te vertoonen; terwijl de volkomene separatie van het Kankergebrek op den 6den Junij duidelijk gezien wierd. Gedurende deze behandeling en het voortdurend gebruik van een wel verzadigd *decoct. Cort. Peruv.* had ik naauwkeurig acht gegeven op de toediening van uit- en inwendige ontstekingwerende hulpmiddelen, beneffens eene levensregeling, daarmede overeenkomstig, en vond nu goed, de toediening van haren Kina-drank te vermeerderen, zoo dat zij binnen de 24 uren een afkooksel van 2 uncen, met bijvoegselen naar omstandigheden, gebruikte.

In het begin van Julij was het gezwel meer en meer

in feparatie gevorderd, en vertoonde een' aanmerkelijken dooden klomp; terwijl in deszelfs omtrek fterke verettering zich meer en meer inftelde; welke etterende rand met de bekende etterbevorderende en zuiverende zalf bedekt, en voorts de *tumor* naar omftandigheden (te omflagtig om door omfchrijvingen mede te deelen) door den Heer BRESEMAN en mij behandeld werd.

Omtrent dezen tijd heb ik eene naauwkeurige afmeting gemaakt van den dooden klomp, door het Kankermiddel veroorzaakt, en, over kruis afgemeten, bevonden, dat hetzelve in diameter 4½ duim, Rhijnlandfche maat, hield.

Vele obfervatien, die gedurende de behandeling opmerkzaamheid vorderden, van veel nut en belangrijk waren, en welke ik alsnog onder geene bewoordingen weet te brengen, ook thans, omdat ik geene verhandeling, maar een voorloopig berigt ter take gekozen heb, niet te pas komen, moet ik in deze eerfte Waarneming, om niet te verre uit te weiden, voorbijgaan en achterlaten, befparende zulke en navolgende ontdekkingen tot nadere gelegenheid, indien ik, ter verdere volmaking dezer behandeling, bij leven en gezondheid gefpaard moge blijven.

Tot aan den 5den Julij ging de fuppuratie bij vermeerdering, in den omtrek en de diepte des *gezwels*, merkelijk voort, als wanneer bij de verbinding het geheele door het Kankermiddel uitgepelde Kreeftgezwel, *zonder* eenige de minfte verzellende bloeding, uitviel; terwijl, niettegenftaande dezen aanmerkelijken klomp, geene diepte in de borst befpeurd wierd, maar eene in deszelfs plaats aangevulde oppervlakte van zuivere vleeschheuvels, ter cicatrifeering neigende, zich aanbood.

Van nu af aan, tot aan den 25ften, vond ik, om reden der overvloedige fuppuratie, noodig, tweemalen daags de verbanden te veranderen, en in de applicatien, ter heeling, *pro re nata* te werk te gaan.

De zuivere zweer werd voorts, tot aan de *volkomen genezing*, op den 27ften Augustus, eens daags, eenvoudig en plat verbonden; terwijl ik, zoo dra de verettering verminderde, op den regter arm, eene etterdragt, (met voornemen om dezelve nog lange na de genezing des Borstkankers te doen aanhouden) deed appliceeren, met oogmerk, om verhinderingen in de genezing, of voltrekking van het velteeken, zoo wel als be-

bestendige afwending van kwaadsappige ongesteldheden van de geledene plaats te bewerken, zoo als ik in 't jaar 1784, in de *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen*, VIde Deel, No. 3, *Mengelwerk*, bl. 100—110, en in mijne *Heelkundige Mengelstoffen*, Iste Deel, bl. 241 enz., bij de mededeeling van eene door mij afgezette borst, beneffens een gedeelte der okselklier, met voordeelige gevolgen, ter duurzame genezing, zoo wel als naderhand, in dergelijke gevallen beproefd en werkzaam gehouden had.

Ik heb het genoegen, aan het einde dezer *Waarneming* en *voorloopig Berigt* aan mijne geachte Kunstvrienden, ter algemeene bekendwording, wegens de bestendigheid der gezondheid mijner Lijderesse, verdwijning der opgezette okselklier, wel voltrokkene en gladde, zoo wel als zuivere huidkleurige lidteekenvorming, ook andere Kunstgenooten te kunnen verzekeren; zoo als reeds aan mijne genees- en heelkundige Vrienden, de Heeren O. DE RUUK, BEVERLY HEREFORT, BOELHOUWER, OTTEN, BRINKMAN en BRESEMAN, op den 28sten en 29sten Aug. ll. gebleken is; terwijl ik dit *voorloopig Berigt* en *Waarneming* besluite met den welmeenenden en hartelijken wensch, dat voortaan alle ondernemingen van Kankergenezing, in navolging van mijne mededeeling, even zoodanige gevolgen hebben zullen, en ik nog lange het genoegen hebben zal, mij te mogen rekenen onder die genen uwer Vrienden, welke door eenstemmige zucht tot welzijn der lijdende Maatschappije ijverig pogen mede te werken, en te blijven,

Hooggeachte Vrienden!

Ulieder hoogwaarderende en dienstvaardige Vriend,

Arnhem, 31 Augustus 1808.

G. J. VAN WIJ.

BIJZONDERHEDEN WEGENS DEN THANS REGERENDEN KONING VAN PERZIE. Door den Heer LANGLÈS.

"De betrekkingen, in welke de Keizer der *Franschen* onlangs met *Perzie* is getreden, voegen een nieuw gewigt bij alles, hetgene dat Land betreft, alsmede den Monarch, die over hetzelve het gebied voert. Dit bewoog ons, hier een kort verslag te doen van het berigt, onlangs door den geleerden Oosterling, den Heer LANGLÈS, den Koning van *Perzie* betreffende, in een Nommer van het *Athenæum*, in het licht gegeven."

FATAHH-ALY-CHAH is om en bij de acht-en-dertig jaren oud; hij is een *Turkoman* uit den kleinen stam der *Qadjers* of *Qatchars*. Deze herderslieden houden hun verblijf in de ommelanden van *Tehran*; hun ging de naam na van groote krijgsdapperheid, reeds voordat MOHHAMMED KHAN den *Perzischen* troon beklom. De gunstbewijzen, welke zijn opvolger, die daarenboven zijn neef is, aan allen, die tot dezen stam behooren, betoont, heeft hen nog in aanzien doen klimmen. Tegenwoordig bekleeden zij alle de aanzienlijke posten in het rijksbestuur.

Met zeer beschaafde zeden vereenigt deze Vorst een minzaam, innemend voorkomen, en alle de uitwendige hoedanigheden van eenen *Perziaan*. Ten aanzien van zijn ligchaamsgestel heeft hij weinigen hem gelijk onder zijne onderdanen; en de verbazende lengte van zijnen zwarten baard, een onwaardeerbaar voorregt in de oogen des volks, is het bestendig voorwerp hunner bewonderinge en gesprekken. Naardien hij tot heden toe geenen krijgstogt heeft ondernomen, heeft hij geene gelegenheid gehad, op eene treffende wijze blijk te vertoonen, dat hij in der daad eene hoedanigheid, bij de *Perzianen* zoo hoog geschat, de krijgsdapperheid, bezit. Want het is een onder hen algemeen aangenomen stokregel, dat hij alleen de kroon waardig is, die de scherpte van het zwaard heeft ondervonden, althans zich daaraan blootgesteld. Intusschen is het ons niet onbewust, dat hij, sints eenige jaren, naar den kant van *Khoracan* is opgetrokken, om deze provincie te onder te bren-

brengen, die zijn gezag weigerde te erkennen. Naar het mij voorkomt had hij insgelijks ten oogmerke, zijne troepen aan de vermoeijenisfen van den krijg te gewennen.

Het is bekend, dat FATAHH-ALY-CHAH zijn vastverblijf te *Tehran* heeft gevestigd, eene ftad in *Mazanderan*, tien mijlen ten Zuiden van de *Caspifche Zee.* Wanneer hij iemand openbaar gehoor verleent, fcharen zich zijne kinderen op éénе rij, beginnende van den troon. In den jare 1804 had hij er reeds vijftig, vele van welken op den zelfden dag zijn geboren. Zijne Staatsdienaars en Grooten ftaan achter hem: rondom zijn meer dan tweeduizend *gholâmy châhy* of *gholâm châh* (Koninklijke dienaars) verfpreid. Zij zijn eene foort van paadjen, welke de Vorst reeds in derzelver vroege jeugd in zijnen dienst neemt, en rijkelijk onderhoudt, met oogmerk om hen op eene bijzondere wijze aan zich te verbinden. Met veel welvoegelijkheids en ftatelijkheids wordt de Vreemdeling door den Ceremoniemeester voorgefteld. Geene anderen ontvangen van den Koning verlof om in zijne tegenwoordigheid te zitten, dan de gezanten en afgevaardigden van buitenlandfche Mogendheden, en de *Cheykh el eslâm* (Deken) in zijne hoedanigheid van hoofd van den Godsdienst. Bij wijlen bekleedt hij zich met alle zijne Koninklijke fieraden; en indien hij aan de zonneftralen is blootgefteld, is het onmogelijk, de oogen op hem gevestigd te houden. Men verzekert, dat hij van alle de Mogendheden van het ganfche heelal de fchoonfte diamanten bezit. Ongeloofelijk noch gewaagd zal deze ftelling iemand voorkomen, die weet, dat alle de kostbare diamanten, in de geheele uitgeftrektheid zijner ftaten aanwezig, zich thans in zijne koffers bevinden, en dat een groot gedeelte dier diamanten uit de fchatkamer van *Dehly* herkomftig is. Onder deze fteenen zijn twee diamanten, merkwaardig om hare ongemeene grootte, en die zich ligtelijk laten onderkennen op de kostbare plaat, die den voorarm des *Perzifchen* Monarchs bedekt. De eene heet *nouri dounyâ*, licht der wereld, en *koubi nour*, berg des lichts, omdat het eene *roos* is; de andere *dèryâi nour*, oceaan des lichts.

Met allen ijver legt zich FATAHH-ALY-CHAH op alle de middelen toe, om zijn Volk bij deszelfs oorfpronkelijk karakter te herftellen, hetwelk de geduchtfte

 ftaats-

ſtaatsomwentelingen nooit geheel hebben kunnen doen verbasteren. Hij begunſtigt de ſchilderkunst, ondanks de godsdienſtige vooroordeelen van zijn Volk, en beoefent zelve de dichtkunde met een gelukkigen uitſlag: want nevens eene uitgebreide *Perziſche* geleerdheid bezit hij veel dichterlijk vuur; zelfs ſchromen wij niet te verzekeren, dat zijne verzen er zeer wel uitzien. Wij kunnen ons niet bedwingen, om er eenigen van aan te halen, niet om den lof te verdedigen, welken wij dezen doorluchtigen dichter hebben toegezwaaid: want het is bekend, hoe zeer de vertalers, ondanks alle hunne pogingen, alle de dichterlijke opſtellen, aan welke zij hunne moeite beſteden, verzwakken, en zelfs verbasteren; maar om de nieuwsgierigheid onzer lezeren te voldoen.

Zie hier de vertaling der *Perziſche* dichtregelen.

„ Indien gij uwe bekoorlijkheden vertoonde aan Vameq,
„ ô mijne Vriendin!
„ Hij zoude het leven van Ozra (*) opofferen, om uwe
„ ſchoonheid te genieten.
„ En indien Jozef (†) op uwe bevallige geſtalte zijn
„ oog vestigde, zoude hij niet meer verlangen om
„ Zuléikha te zien.
„ Kom in mijn gezelſchap; voldoe van heden af aan
„ mijn verlangen, doe mij geene beloften meer, en
„ ſtel mij niet meer uit tot den volgenden dag.
„ Wanneer de beminde van den grooten Khan hem na-
„ dert, hem met liefkozingen overladende, is eene ee-
„ nige genoeg om hem buiten zichzelven te vervoeren."

De voornaamſte verdienſte dezer dichtregelen beſtaat in zinſpelingen, die voor ons uitlegging noodig hebben, in welluidende uitdrukkingen en woordſpelingen, die in onze taal niet kunnen overgebragt worden. Ook moet deze overzetting niet zoo zeer beſchouwd worden als een ſtaal van de *Perziſche* dichtkunde, dan wel als een on-

(*) De minnarijen van *Onameq* of *Vameq* en *Ozra* (*de Minnaar en de Maagd*) zijn het onderwerp en de titel van verſcheiden Oosterſche Romans.

(†) Onder de Oosterlingen vermaard, om zijne onvergelijkelijke ſchoonheid, en om zijne minnarijen met ZULEIKHA, het onderwerp van zeer vele dichterlijke Romans in het *Arabisch* en *Persisch*.

onbetwistbaar bewijs van den smaak van FATAHH-ALY-CHAH voor de letterkunde, en van den ijver, met welken hij dezelve beoefent. Laten wij er tot zijnen lof nevens voegen, dat hij, verre van er jaloers op te zijn, zijne mededingers in dit vak in zijne bijzondere bescherming neemt. De Gouverneur van de stad *Kachan* verwierf alleen dien belangrijken post, als het loon van zijne uitstekende bekwaamheid in de dichtkunde. In plaats van het gewone geldgeschenk zond hij, bij zijne inhuldiging, aan het hof een zeer fraai gedicht in de *Perzische* taal. Oneindig meer vermaak gaven deze verzen aan den Souverein, dan eene aanzienlijke somme gelds, welke ten zelfden tijde door een anderen Gouverneur werd aangeboden.

Er is alle reden om te gelooven, dat, onder de regering van dezen verlichten Vorst, de *Perzianen*, met verstand bestuurd, en met voorzigtigheid en kloekmoedigheid in bedwang gehouden wordende, de rampen der omwentelingen, die eene eeuw geduurd hebben, zullen herstellen en vergeten, en hunne aloude zachtaardigheid, hunne beschaafdheid en smaak voor de letterkunde terug bekomen; hoedanigheden, welke hun door eenige reizigers den naam van *Aziatische Franschen* hadden doen geven.

IETS WEGENS DE HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVERZEKERINGEN.

Het is algemeen bekend, dat de Hollandsche Natie zich door eene uitnemende nijverheid boven vele andere Volken ten allen tijde heeft doen kennen, niet om het gewenschte loon daarvan door weelde en overdaad te verkwisten, maar bijzonder om door spaarzaamheid, na eenig tijdverloop, een zoodanig vermogen te verkrijgen, dat de slagen der fortuin, waarvoor ieder bloot staat, niet de rampzaligste gevolgen, zoo voor zichzelven, als voor zijn Huisgezin, konden achterlaten; en eindelijk om in staat te zijn, nuttige en weldadige inrigtingen te helpen schragen en bevorderen. — Van daar ook, dat zoo vele achtenswaardige Huisvaders onderling met elkander verbindtenissen aangingen, om jaarlijks eene geringe som van hunne verdiensten af te zonderen, ten ein-

einde gezamenlijk een fonds te verkrijgen, om, na hun overlijden, hunne Weduwen uitkeeringen te doen genieten. Deze Fondsen, bekend onder den naam van Weduwenfondsen, zijn ongetwijfeld met het heilzaamste doel daargesteld. Elk Lid van zoodanige Assosiatie, die door een' vroegen dood aan zijn Huisgezin werd ontrukt, meende op zijn sterfbed voor zich in de zekere overtuiging te zijn, dat zijne familie (ten minste zoolang zijne Weduwe mogt blijven leven) in het voortdurend genot van een onbekrompen bestaan zoude kunnen blijven: en hij, die langer leefde, en dus te vergeefs gezorgd had, vond zich daarvoor ten volle beloond door de gedachte, dat ook hij iets had toegebragt tot *instandhouding* eener nuttige inrigting, die, bij eenen anderen loop van gebeurtenissen, het lot van de zijnen ook had kunnen verbeteren, even als de treurige omstandigheden van het Huisgezin zijns overledenen Vriends; werden verzacht. Doch de meesten dier inrigtingen hebben, en door vroegere sterfte als waarop te voren gerekend was, en door ongelukken in de belegging der gelden, en door andere onheilen meer, het gewenschte doel niet bereikt, zoo dat zelfs velen dier Fondsen, bijna zonder nut van sommige Deelgenooten, tot algemeene schade hebben gestrekt. Maar, welken uitslag deze inrigtingen ook mogen gehad hebben, en *hoe onvolkomen* dezelven ook mogen geweest zijn, *zoo leeren zij* ons echter, dat men reeds in vroegere *tijden* begrepen heeft, dat elk individu hoogstloffelijk deed, om de welvaart van zijn Huisgezin niet eeniglijk van eene, schoon allezins prijzenswaardige, besparing van een gedeelte zijner inkomsten te laten afhangen, daar toch, ingevalle van vroegtijdig afsterven, die afgezonderde som niet geklommen konde zijn tot die hoogte, dat daaruit eene vereischte ruimte van middelen gevonden wierd, om de nablijvenden eenigzins onbekrompen te verzorgen. Ook is het buiten tegenspraak zeker, dat geringe afzonderingen, door de volstrekte onmogelijkheid om daarvan Intrest op Intrest te maken, nimmer tot die hoogte van kapitaal kunnen klimmen, waarvoor dezelven, bijeèngebragt, en dus over eene grootere schaal, vatbaar zijn; terwijl het bovendien als geen gering voordeel te achten is, dat, door de menigvuldige combinatiën van vele, op zich zelfs geringe kapitalen, de verliezen, door vermindering van waarde van sommige Effecten, nimmer door

de

de individu's kunnen gevoeld worden, daar de grootere omvang van Geldbeleggingen zeer natuurlijk ten gevolge moet hebben, dat die verliezen weder door andere buitengewone voordeelen worden hersteld.

Bij verscheidene andere Natiën hebben deze bedenkingen te wege gebragt, dat men, ten einde aan de Leden der Maatschappij zekere waarborgen te geven, om onmisbaar deze heilzame oogmerken te bereiken, Societeiten heeft opgerigt, waarbij ieder zich zoodanige uitzigten kan koopen, welke hem meest geschikt voorkomen tot bevordering van eigen heil, of tot verzekering van het lot van zijn Huisgezin, na zijn afsterven. De uitkomsten dezer instellingen hebben niet alleen getoond, dit weldadig doel zeer bevorderlijk te wezen, maar tevens hebben zij overvloedig bewezen, dat de te zamengebragte afgezonderde sommen, aan de Deelhebbers of Actiehouders van dezelve Societeiten, aanzienlijke voordeelen kunnen opleveren.

Het nuttige en heilzame aan het voordeelige te verbinden, is voorzeker een der loffelijkste en meest geoorloofde oogmerken: beiden heeft de Hollandsche Societeit van Levensverzekeringen, te *Amsterdam* opgerigt in den jare 1807, onder Directie van de Heeren CORNELIS HARTSEN, JACOB FOCK, ABRAHAM JOHANNES SEVERIJN, en WILHEM WILLINK *Junior*, als Commissarissen, en ANTONI HARTSEN *Corn. Zn.* als Directeur, zich voorgesteld: en aangezien den korten tijd van haar bestaan, heeft zij het genoegen, hare werkzaamheden gedurig aanmerkelijk te zien toenemen. Doch, hoezeer men in het Berigt, door de Societeit uitgegeven en ten haren Kantore nog te bekomen, gepoogd heeft de meeste duidelijkheid te betrachten, schijnt het echter, dat velen de voorstellingen niet juist toepassen; en van daar dat men geöordeeld heeft, het Publiek geenen ondienst te doen, met het doel en de werkzaamheden van dit nuttig Etablissement eenigzins omstandiger te doen kennen.

Op den 1 October 1807 maakte deze Societeit eenen aanvang met hare werkzaamheden; hebbende, volgens gemaakt Plan, een Fonds, groot de kapitale som van een Millioen Guldens. — Dit aanzienlijk Fonds stelt haar niet alleen in staat, om haren werkkring uit te breiden over alles, wat tot de kansen van leven, sterven, of overleven, eenige betrekking heeft, voor Echtgenooten, Ouders, of Verzorgers; maar bovendien ook om met allen, wier huishoudelijk of commerciëel belang zulks me-

heid over te leggen. — Om, alle onaangenaamheden, hieruit ontstaande, te voorkomen, kan men zich voor een bepaald getal Jaren doen verzekeren, en vooraf de premie betalen, of voor eene vaste jaarlijksche premie gedurende die jaren accordeeren; men behoeft dan maar eens, bij den aanvang der verzekering, bewijs van gezondheid te geven. — De Assurantiën kunnen ook voor het geheele Leven, tegen betaling eener vaste jaarlijksche Premie, gesloten worden; en in dit geval wordt het gezondheidsbewijs maar eens, bij den aanvang der verzekering, gevorderd, en de Societeit is mitsdien gehouden, de risico altoos tegen de jaarlijksche betaling der eens vastgestelde Premie te blijven loopen, hoedanig de gezondheid van den verzekerden ook in 't vervolg zijn moge.

Tot hiertoe heeft men slechts van de eigenlijk gezegde Levensverzekeringen gesproken; doch dit is niet het eenige vak, waarin de Contracten, die men met de Societeit kan aangaan, algemeen nuttig kunnen wezen. Bij het aangaan van Huwelijken, vooral onder dezulken, die weinig vermogen bezitten, komt de gedachte aan de opvoeding van Kinderen, die uit zoodanige Huwelijken mogen voortspruiten, dikwijls in bedenking. Vooral is het denkbeeld van 't verlies van een Man of Vader, die eene Weduwe en Kinderen kan nalaten, hoogstbezwarende. Zich met weinig te *moeten behelpen*, is beklagelijk; maar van anderen te *moeten afhangen*, valt dubbeld zwaar; en als men, bij het aangaan van een Huwelijk, zoodanigen ongelukkigen staat van Vrouw of Kinderen kan voorkomen, is het van het grootste belang, die gelegenheid waar te nemen. — Men kan te dien einde, bij het aangaan van een Huwelijk, tegen betaling eener geringe contributie, bij deze Societeit de zekerheid verkrijgen, dat, indien men bij afsterven Kinderen mogt nalaten, *elk* van die kinderen, tot op een' bepaalden ouderdom, een jaarlijksch Inkomen zal genieten, waarvoor het eene goede opvoeding zal kunnen ontvangen, en tot een nuttig lid der Maatschappij gevormd worden. — Insgelijks kan men bij de Societeit, tegen betaling eener toelage, de zekerheid koopen van een bepaald Kapitaal, door haar aan alle kinderen, die men in huwelijk verwekken mogt, uit te keeren op zoodanigen leeftijd, als men vooraf bepaald zal hebben, ten einde aan die kinderen, op

eene

gen dood van zijnen Debiteur zoude lijden. Van hier, dat Lijfrenteniers, door eene verzekering op het lijf of de lijven, in wier leven zij belang hebben, hunne Lijfrenten op eene voordeelige wijze in Losrenten kunnen doen veranderen; of dat Compagnons in een Huis van Negotie, door eene wederkeerige verzekering, hun beider aangebragt Kapitaal, bij den dood van een' hunner, in de affaire voor den langstlevenden kunnen behouden; of ook dat Echtgenooten, het zij aan den langstlevenden van hun beiden, het zij aan hunne Kinderen na hun beider dood, een bepaald Kapitaal, of Inkomen, door eene Levensverzekering kunnen nalaten, enz.

Buiten deze voordeelen, hebben de Levensverzekeringen nog, in sommige omstandigheden, een bijzonder nut. Personen, die in een Ambt of Kostwinning treden, waartoe een dadelijk uitschot van Geld, om zoodanig bedrijf uit te oefenen, vereischt wordt, en zelven die som niet bezitten, trachten doorgaans dit Kapitaal van meervermogenden ter leen te bekomen. Doch de teruggave van dit geld is altoos bezwarend, als men van zijn inkomen leven moet; en wanneer de Geldgevers van de teruggave hunner uitgeleende penningen niet zeker zijn, is de uitleening op losfen grond moeijelijk bij hen te bekomen, daar de Debiteur kan komen te sterven, voor dat hij uit zijne jaarlijksche verdiensten zijne schuld heeft afgedaan. Maar door eene verzekering op het Leven van den Debiteur wordt deze zwarigheid volkomen uit den weg geruimd: de Geldgever is volmaakt zeker, dat hij, bij den dood van den Schuldenaar, zijn gedaan voorschot van de Societeit terug zal ontvangen: — de Debiteur behoeft ook alleen te zorgen voor de jaarlijksche betaling der Premie of toelage: is hij buitendien in staat de aflossing te doen, wordt de Police zijn eigendom, hij kan dezelve alsdan verkoopen aan de Societeit of aan anderen, of, zoo hij verkiest jaarlijks de premie te blijven betalen, de verzekerde som aan zijn Huisgezin boven zijne andere bezittingen nalaten.

Die zich bij deze Societeit wil laten verzekeren, is gehouden voldoende bewijzen in te leveren van den ouderdom, de gezondheid en de omstandigheden van den persoon, op wiens Leven de Assurantie gedaan wordt. Deze geschiedt gewoonlijk voor één Jaar, en indien men verkiest, na dien tijd, de verzekering te laten voortloopen, is men verpligt, nieuwe bewijzen van gezondheid

gemoet te komen, verbindt zich de Societeit, om, tegen eene geringe jaarlijksche toelage, aanzienlijke Inkomsten te verschaffen aan de zoodanigen, die, gedurende hunnen ouderdom, een gerust en onbezorgd leven willen leiden. Natuurlijk zijn deze inkomsten aanzienlijker, naar mate dat men jaarlijks meer van zijne verdiensten kan afzonderen, en op een' meer gevorderden leeftijd de vruchten zijner spaarzaamheid begint te plukken. Zoo kan een mensch van 20 jaren, die uit zijne verdiensten slechts dagelijks *éénen stuiver* bespaart, van zijn 55ste jaar af, een jaarlijksch Inkomen van 100 Gulden van deze Societeit trekken. Een mensch van 30 jaren geniet, door dezelfde oplage van *éénen stuiver* daags, een Inkomen van 100 Gulden, op zijn *60ste* jaar te beginnen. Wil men nog 5 jaren later, of op zijn 65ste jaar, eerst beginnen te trekken, kan men jaarlijks eens zoo veel, of 200 Gulden, ontvangen.

Hiermede vermeent men, verschillende wijzigingen der werkzaamheden en nuttige uitvloeisels van de instelling der Hollandsche Societeit van Levensverzekeringen nader aan het Publiek aangeboden te hebben; terwijl het al te uitgebreid zijn zoude, alle derzelver strekkingen aan te toonen; ja zelfs wordt dit als onmogelijk beschouwd, daar de verschillende standen, waarin zich de Leden der Maatschappij bevinden, ook te veel verschillende wijzigingen vorderen, om alles te kunnen voordragen: genoeg, dat de Societeit zich altoos naar elks omstandigheden, zoo veel mogelijk, tracht te schikken. Indien de weldenkenden meer en meer worden aangemoedigd, zich de inrigting der Societeit naar hunne bijzondere belangen ten nutte te maken, dan zullen ongetwijfeld de gevolgen wederkeerig voordeelig zijn, en het Bestuur zal deszelfs zorgen niet alleen beloond zien door den bloei en voorspoed van het Etablissement zelve, maar tevens door de bewustheid van deze hoogst nuttige Inrigting het eerst in dit Koningrijk te hebben daargesteld op eene wijze, die geschikt is om er de meeste voordeelen van te trekken, en die bij onze Landgenooten te voren geheel onbekend was.

AAN-

AANDOENLIJKE GESCHIEDENIS, DER JEUGD, EN IN HET BIJZONDER DER STUDERENDE JEUGD, TER LEZING AANGEBODEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 483.)

Niet voor mijzelven, maar voor anderen zet ik mij neder, en wil, zoo kort mogelijk, mijnen leeftijd doorloopen. Wanneer ik voor mijzelven zou schrijven, bespaarde ik mij zeker de moeite en het verdriet, dewijl mij deze bezigheid veel zal herinneren, dat mij schaamrood zal doen worden. Dat anderen een voorbeeld aan mij nemen, en, wanneer sommigen zich in gelijke gevallen met mij bevinden, dat zij zich dan trachten te redden! Welligt zal men mijne onderneming berispen, en zeggen, dat het woeste leven van een jong mensch te weten, eene zaak is van weinig belang. Het kan zijn, dat men waarheid spreke: ik denk er, echter, anders over. Naar mijn gering verstand oordeelende, geloof ik, dat met de waarheid overeenkomende verhalen van gepleegde misstappen, en der daaruit voortgevloeide rampvolle gevolgen, der jeugd tot leering kunnen strekken, en haar bij tijds doen zien, welk eene baan zij te bewandelen hebbe, om een poel van ongelukken te vermijden. Wanneer ik zoodanige verhalen vóór mijn Akademietijd had mogen lezen, ik ware voorzeker niet, die ik nu ben, maar waarschijnlijk die, welke ik wezen kon. — Misschien zegt men ook, dat het lezen van het woeste Studentenleven den een' of anderen jongen mensch kan bekoren. Maar zou dat waar kunnen zijn? Wanneer een jong mensch leest of hoort, dat iemand, door stelen rijk zijnde geworden, gevangen genomen en met den dood gestraft is, en zijne rijkdommen hem dus niets bateden; zou dat jonge mensch op die wijze zich willen verrijken? Als een jong mensch leest, dat ik eenige jaren op de Akademie den tijd met spelen, drinken, ligtmissen enz. heb doorgebragt; dat ik niets geleerd, mijn vermogen verteerd, mijne gezondheid gekrenkt, mij ellendig, hulpeloos gemaakt heb; zoude er dan wel iemand kunnen gevonden worden, wien de lust bekroop om mijn voorbeeld te volgen? Waarlijk, het zou een zonderling mensch zijn, die daartoe in staat ware!

Ik ben geboren te A. in het jaar .... Ik was de eerste vrucht van mijn ouders huwelijk, en werd dus weldra, bij het opgroeijen, door allen aangebeden. Waardoor weet ik niet, maar het is zeker dat ik de lieveling van mijne ouders was. Mijn vader was een voornaam koopman. Toen ik geboren werd, was hij vijftig jaren oud, en mijne moeder was

zijne tweede vrouw. Met zijne eerste had hij tien jaren geleefd, doch bij haar geene kinderen verwekt. Men kan dus nagaan, met welk eene onbeschrijflijke vreugde ik, bij mijne geboorte, aanschouwd werd. Het geheele huis, van den grootsten tot den kleinsten, van den eersten tot den laatsten, alles was verheugd. Binnen anderhalf jaar, na mijne geboorte, beviel mijne moeder ten tweeden male, en dat ook van een' zoon; terwijl zij, vier jaren na de geboorte van mijnen broeder, overleed. Mijn vader, diep bedroefd over het verlies van eene teeder liefhebbende en brave vrouw, vond alleen troost in het vooruitzigt, dat hij misschien, offchoon niet jong meer zijnde, eenmaal het zaligst genoegen in zijne twee zonen zoude smaken. Wanneer hij mij op den schoot had, was de geheele wereld niets voor hem: zijn lieveling was hem alles. Mijn broeder was te stil, te afgetrokken, en daarom stelde hij alles aan mij in het werk, en bemoeide zich niet veel met hem. Mijn vader had, bij het vermeerderen mijner jaren, zeer groote gedachten van mij, ja meende zelfs, dat ik beroemd, en de geleerdste van mijnen tijd zoude worden, niettegenstaande ik op mijn achtste jaar naauwelijks spellen kon. Hij noemde mij den kleinen geleerden, en zei mij dagelijks: Jongen! gij zult meerder, grooter dan een koopman worden! Waarop hij nu deze voorzegging grondde, weet ik niet; doch dat dezelve valsch was, heeft mij de ondervinding, helaas! tot mijne schade en schande, geleerd. Ik had geen' den minsten lust om iets te leeren, en niets was mij moeijelijker, dan het een of ander van buiten te leeren. Mijn grootste, mijn eenigste vermaak bestond in het spelen met de jongens op straat, en dezelven, als ik maar kon, braaf te kloppen, waartoe ik dikwerf gelegenheid zocht en vond; en kwamen zij, of hunne ouders, daarover bij mijnen vader klagen, dan wist ik vader zoo zeer te liefkozen, dat die goede menschen ongelijk kregen, en met beschaamde kaken heen gingen.

Toen ik tien jaren oud was, gaf men mij een' Gouverneur. Met hem wilde mijn vader het werk mijner opvoedinge deelen, en onder hunne handen zoude ik tot geleerde opgeleid worden. Gedurende de eerste vier weken ging alles goed, maar weldra werd het mij te lastig, gestadig onder Gouverneurs handen te zijn. Hij was voor mij te streng, en gaf zich zoo veel moeite en zorg om mij het een en ander te doen begrijpen, dat ik op niets anders bedacht was, dan om een zoo ondragelijk juk van mijnen hals te schuiven. Het was mij in het geheel niet naar den zin, dat hij zoo zeer in achting bij mijn' vader was. Ik deed dus mijn best om hem in een' kwaden reuk te brengen; maar dat was te vergeefs. Daarna stelde ik alles in het werk om hem te plagen, en tegen mij in het harnas te jagen. Ik bedierf zijne kleederen, boeken, papieren, enz.; maar ook daarmede vorderde ik niets, vermits hij alle

mogelijk geduld met mij oefende. Ik bragt het eindelijk zoo ver, dat hij niet langer zwijgen kon, en toen waren de poppen aan het dansen. Ik kreeg geducht flagen; dan dit deed mijne verbittering tegen hem vermeerderen. Mijn vader was toen voor eenige dagen uit de ftad, en zou den volgenden dag terug komen. Ik liep het huis uit, en niemand was in ftaat mij weder huiswaarts te krijgen. Ik fliep dien nacht bij een mijner kennisfen, en ging des anderen daags mijnen vader te gemoet, ten einde mijn' Gouverneur te voorkomen. Hoe fchrikte mijn vader, toen hij mij meer dan twee uren van A. geheel alleen ontmoette! Ik ftond ftil, toen ik hem zag, en ftortte een vloed van tranen. Naauwelijks was hij uit het rijtuig geftapt, of hij omhelsde mij teeder, en vroeg mij met eene bevende ftem, hoe ik daar kwam? Hierop begon ik mijn verhaal, toonde hem de krabbels (die ik mij zelven gegeven had) en verzekerde mijn' vader, dat ik liever nimmermeer in huis wilde komen, dan onder de bevelen van dien beul ftaan; ik had reeds lang zoo veel van hem afgewacht en geduldig gedragen, doch nu begon het mij eindelijk te vervelen, enz. — Mijn vader was door dit verhaal zoo fterk getroffen, dat hij tranen ftortte. Ik lachte heimelijk toen ik dat zag, en mijn vader, zeer te onvreden over de behandeling van den Heer R., mijn' Gouverneur, zei eindelijk: „ Ik wil hem niet meêr zien. Heden zelfs moet hij mijn huis verlaten. Gij zult een' anderen, een beteren Gouverneur krijgen."

Mijn vader liefkoosde mij op alle mogelijke wijze, en verwonderde zich buitengemeen over mijne ftandvastigheid, toen ik hem zeide, dat ik gedurende een langen tijd zoo ftreng behandeld was geworden. — Wij kwamen eindelijk thuis. De Heer R. kwam met een vertoornd gelaat tot mijnen vader, en was niet weinig verwonderd mij op het rijtuig te zien. „ Wij hebben niets meêr met elkander te maken," voerde mijn vader hem met eene donderende ftem te gemoet. „ Ik heb u alleen te zeggen, dat gij nog heden mijn huis moet verlaten, en daarmede afgedaan." — De Heer R. ftond als verfteend. Daar ik den onverbiddelijken aard van mijnen vader kende, kon ik, zonder gevaar, een goed woord voor mijn' Gouverneur doen. Ik verzocht dus, dat hij, zoo niet tot overmorgen, ten minfte tot morgen blijven mogt. „ Alles," zei mijn vader, „ wil ik voor u doen, maar dit kan ik niet toeftaan. Ik zou met den moordenaar van mijn' zoon nog een dag onder een en hetzelfde dak wonen? Neen! geen uur langer! Hier is zijn geld; breng hem dat, en laat hij zorgen van dadelijk te vertrekken."

Ik ging dadelijk bij den Heer R. — „ Hier," zei ik, „ is uw geld, en mijn vader beveelt u, oogenblikkelijk zijn huis te verlaten. Ha! Ha! Ha! Dat is juist zoo als het behoort! Nu ondervindt gij de belooning voor uwe behandeling van eergis-

over Gods groote liefde tot den mensch. Ik besteedde een geruimen tijd om dat stuk in mijn geheugen te prenten, en vervloekte menigmaal mijn' vader, wegens zijn onaangenaam verlangen. Om eenig denkbeeld van dat voorstel té geven, zal ik er het navolgende, dat mij nog in de gedachten is, van mededeelen:

„ De aarde is rond. De Egyptenaren maalden de eeuwig-„ heid af door eene slange, die den staart in den mond had, „ welk afbeeldsel dus de gedaante van een cirkel had, en „ alzoo, geächte Toehoorders! is de wereld van eeuwigheid „ af geschapen. Een cirkel heeft begin noch einde; men „ zoeke hoe men wil, nimmer zal men dat vinden, en alzoo „ heeft de wereld geen begin. Waar kan men dus het begin „ of het einde van Gods liefde vinden? Waar gij gaat, waar „ gij staat, waar gij zijt, waar gij ligt, wat gij eet, wat gij „ drinkt, wat gij ook doet, overal, overal ziet gij Gods liefde. „ Daar de wereld geen einde of begin heeft, is ook Gods „ liefde zonder einde of begin. Wanneer de wereld een lig-„ chaam ware, zou dezelve kunnen gemeten worden; maar „ dewijl Gods liefde, even als de wereld, geen ligchaam is, „ zoo volgt daaruit, dat ook Gods liefde onmetelijk is. Zulks „ is ook daaruit te bewijzen, dat, gelijk de aarde niet kan „ gemeten worden, en echter een ligchaam is, dezelve toch „ meetbaar is, want zij heeft de rondte van een cirkel, en „ dus moet Gods liefde nog onmetelijker zijn, daar die on-„ ligchamelijk is, en zoo bezwaarlijk kan gemeten worden. „ Bijaldien nu Gods liefde niet onmetelijk ware, hoe zou „ het dan mogelijk kunnen zijn, dat God eene *onmetelijke* „ aarde had kunnen scheppen? Wat anders dan Gods liefde „ kan alles doen leven en zweven, zitten en liggen, gaan en „ staan? Verheugt u dus, mijne Geliefden! zingt en danst, „ en zijt van den morgen tot den avond, en van den „ avond tot den morgen vrolijk; want Gods liefde is on-„ metelijk!"

Ik kwam bij mijn' vader. Hij ontving mij met die liefde en zorg, welke hij mij voorheen betoond had, en verhaalde mij de reden, waarom hij mij zoo ernstig geschreven had van thuis te komen. Een Predikant namelijk in de nabuurschap was zeer ziek, en zou denkelijk binnen kort sterven, en diens plaats kwam mijn vader zeer geschikt voor, om aldaar het eerste predikwerk te beginnen. Ik had bij mijnen Gouverneur, den Heer H. (die even te voren mij verlaten had, en naar zijn geboorteland terug gereisd was) alle de voorbereidende wetenschappen geleerd, en moest dus in de twee jaren, die ik te S*** had doorgebragt, en, volgens mijn herhaald schrijven, niet anders dan den geheelen tijd gestudeerd had, de noodige bekwaamheden hebben opgedaan, om het beroep, waartoe ik bestemd was, te kunnen aanvaarden.

Hoe

Wij kwamen, mijn Gouverneur en ik, behouden te S*** aan. Door den Heer H. onderrigt zijnde, hoe mij in mijnen nieuwen ſtand te gedragen, ſmaakte ik vele duurgekochte genoegens; — trouwens ik moet bekennen dat ik een groot voorſtander was van zijne ſpreuk: *Ede, bibe, post mortem nulla voluptas!* dit was als in zijn mond beſtorven. Ik teekende op verſcheidene Collegiën in; dan, daar ik er zeer weinig begreep, nam ik voor, en volvoerde dat voornemen getrouwelijk, van er nimmermeer te komen. Mijn vader moest telkens geld overzenden, hetwelk altoos op de liederlijkſte wijze doorgebragt werd. Ik kreeg eindelijk lust tot ſpelen, en toen was het met de ſtudie geheel en al gedaan. Geen ſlecht gezelſchap, geen gevaarlijk en zedebedervend huis bleef door mij onbezocht. Ik leidde, in den uitgeſtrektſten zin des woords, het ſchandelijkſte leven. Mijn grootſte vermaak beſtond in mij den grootſten ligtmis te hooren noemen. O! hoe diep vernederde ik mijzelven door mijne verachtelijke driften. Geen acht dagen lang bleef ik in een huis. Was er eene bevallige vrouw, dochter of dienstmaagd, dan trachtte ik over dezelven te zegepralen, en was dit mijn doel bereikt, dan verliet ik haar, en huurde elders kamers; en hierin werd ik door het ſpel begunſtigd, want ik won veel geld.

Een geheel half jaar — ieder zal mij vervloeken, die dit leest! — Een geheel half jaar leefde ik met eene moeder en twee dochters, zonder dat zij zulks van elkander gewaar werden, in den gemeenzaamſten omgang. Het is wonder dat Gods wrake mij toen niet verpletterde! — Jong mensch! Gij die dit leest, zijt ſterk! Leer ſtandvastig en godvruchtig te zijn! ó Kondet gij mijnen tegenwoordigen toeſtand zien! Konde ik mijne wroegingen, die bij het ter neêrzetten van mijne misdaden mijn hart beſtormen, doen gevoelen, ſlechts voor een oogenblik......!

Twee jaren had ik op de Akademie doorgebragt, toen mijn vader mij ſchreef, om de groote vacantie bij hem door te brengen, daar ik de vorige groote vacantie elders bij een' mijner vrienden had geſleten. Daar ik NB. in de Godgeleerdheid ſtudeerde, of liever mij als *S. S. Th. Stud.* had doen opteekenen, en mijn vader zeer groote verwachtingen van mij had, kondigde hij mij te gelijk aan, dat hij gaarne zou zien, dat ik mijne begaafdheden in de nabijheid van mijne geboorteſtad zou aan den dag leggen, in één woord dat ik zou preêken. — Nu was goede raad duur. Onder alle mijne kennisſen was er geen een Godgeleerde, die zoo veel kunde bezat om eene leerrede voor mij te maken, en mijn Gouverneur, die in Latijn maar ook niets meêr kende, kon mij niet helpen. Ik nam eindelijk zekeren G., die Jurist was, te hulp, en ſtelde toen met hem iets op, dat zeer onverſtandig en verward was, maar mij zeer geleerd toeſcheen. Het was een voorſtel

dat hij zich zeer ziek bevond. Het was mij nu ernst te studeren; ik begon met mij op de noodigste kundigheden van talen enz. toe te leggen, deed zulks met de grootste vlijt, en bezocht zeer zelden mijne vorige gezelfchappen. Ik zag dat ik vorderingen maakte, schreef zulks aan mijn' vader; doch hij scheen weinig acht op dit berigt te geven. Ik werd daardoor echter niet afgeschrikt, maar zette mijne studiën des te ijveriger voort. In het midden van dat alles ontving ik de treurige tijding, dat mijn vader gevaarlijk ziek was, en verlangde mij te zien. Ik ijlde naar huis, maar mijn vader was niet meer! Wat dit sterfgeval op mij uitwerkte, kan ik niet melden. Ik was wanhopend, toen mijn broeder mij de oorzaak van zijnen dood noemde. Sedert mijn vertrek had mijn vader geen genoegelijk oogenblik meer beleefd, en deed bijna niets anders dan zuchten en weenen. Den dood van mijnen vader berokkend te hebben, was eene verscheurende gedachte. Ik bleef dus slechts weinige dagen te A., vertrok, zoo dra mijne zaken met mijne Voogden geregeld waren, weder naar S***, en trachtte dáár mijne treurigheid te verstrooijen; ik slaagde daarin, doch helaas! tot mijn bederf: ik geraakte, even als te voren, aan het schandelijkste leven. Niets was er dat ik onbeproefd liet, en was weêr de eerste in het plegen van onbetamelijkheden. Lezer! Jeugdig mensch! Hoed u in uwe jonge jaren, opdat het u in eenen meêrgevorderden leeftijd niet ga als mij, want ik draag, helaas! de smertelijkste folteringen met mij om. Ik wilde u alles mededeelen; dan ik durf het niet wagen. Eene onzigtbare hand houdt mij terug, en belet mij den sluijer over gepleegde misdaden *verder op te ligten*. Arme vader! — ongelukkig jongeling, *die, even als ik*, het zedebedervend spoor bewandelt!!!

Binnen weinige jaren had ik mijn ganfche vermogen verteerd. Mijn broeder was gestorven, en ook diens nalatenschap aan den wellust opgeöfferd. ——

Hier, mijn Vriend! eindigt het levensverhaal van een' mensch, die naauwelijks den ouderdom van acht-en-twintig jaren bereikte, en, door wroegingen vervolgd, een einde aan zijn leven maakte, door zich in zee te storten, bij gelegenheid zijner reize naar de Oost. Volgens zijn verzoek, moesten alle zijne papieren aan mij bezorgd worden. Ik heb gemeend u geen ondienst te zullen doen met u het een en ander te doen toekomen. Vaarwel!

H. D. J.

SPAN-

SPANDAW.

A man's true merit is not hard to find;
But each man's secret standard in his mind.

POPE.

Hoe! SPANDAW, Gij, die de eer der Vrouwen
Zoo schoon en treffend hebt gemaald,
Wilt ons uw fikfche lier onthouên,
Wijl u dat gloeijend kunstvuur faalt,
Dat BILDERDIJK zoo grootsch doet prijken —
Dat alles voor zijn' gloed doet wijken?
Doch hef daarom geen' klaagzang aan,
En werp het speeltuig niet aan stukken:
Wij zien den eik voor stormen bukken,
Waar 't nog der veldbloem mag gelukken,
Hoe teeder, overeind te staan.

Ga voort! Met zoo veel roems begonnen,
Verlaat men dus het strijdperk niet.
De lauwer blinkt — is half gewonnen,
Wen vlijt der poging bijstand biedt.
Toen VONDELS vlugt had paal noch perken,
Klapte ook de *Goesche* Zwaan haar vlerken,
Wier zangtoon nog weêrgalmt aan 't IJ;
Wier heerlijk lied, *Bellone aan banden*,
Bellone nog doet knarsetanden,
Nog echoot aan de verste stranden;
Ja, de Echo zelv' is melodij!

Het licht der Maan moet zich verbergen,
Spant Phebus zijne rossen aan;
Doch zonder de eer zijns stands te tergen,
Doet Phebus haar niet ondergaan.
Toen Marsyas zijn' trots moest boeten,
Heeft hij, gewoon in slijk te wroeten,
Te regt dit met zijn huid betaald.
Blijf, SPANDAW! in uw' loop volharden;
Wijk regts noch links van 't spoor der Barden,
En trap dan eerst uw lier tot flarden,
Als de echt Bataassche toon U faalt.

Hij, die der Goden gunsten bedelt,
Om ambrozijn hun hulde doet,
Wordt, hoe door kunstroem ook veredeld,
Niet meer verwarmd door d'echten gloed.

Hier

Hier moet ons 't bloed in de aadren zwellen;
Hier moeten wij naar 't outer ſnellen,
  Waarop nog 't offer heilig blaakt!
Ja, vrij door 't ruim te ſpelemeijen,
Niet laf in 't aangezigt te vleijen,
En warén roem van valſchen ſcheijên —
  Zie daar, 't geen Dichters edel maakt!

't Is waar, een krans van eerlaurieren,
  Laurieren voor Apol vergaârd,
Zou, SPANDAW! grootsch uw kruin verſieren,
  Reeds in mijn oog een lauwer waard'.
Dan, dikwerf, als de mindre Goden
Jupijn hun heilige offers boden,
  Vond hij aan het gewijde een ſmet.
Grijp, SPANDAW! roer verrukt de ſnaren;
Laat BILDERDIJK uw oog ontvaren;
Naauw kan een FEITH hem evenaren,
  En Gij, Gij volgt met reuzentred!

TREFFEND VOORBEELD VAN DE VERKNOCHTHEID DER BEWONEREN VAN DE SANDWICH-EILANDEN AAN HUN OPPERHOOFD.

(Ontleend uit J. TURNBULL's *Voyage.*)

Bekend is het, dat de Bewoners der *Zuidzee-Eilanden* elkander vaak beoorlogen. Op dit oorlogstooneel vertoonden zich, ten tijde van den Heer TURNBULL's verblijf, twee Opperhoofden der Wilden van een gansch tegenovergeſteld gedrag en beiden zeer opmerkenswaardig. De een, TAMAHAMA, ſtoutmoedig, kundig en blakende van eerzucht, die door geweld bijkans alle de *Societeit-Eilanden* aan zich onderworpen had; de ander het Opperhoofd van *Attoway*, door zijnen gelukkigen mededinger onttroond, ſchoon zijn moed en goede hoedanigheden een min rampſpoedig lot verdiend hadden.

De laatstgemelde had zich, met een groot gedeelte zijner Onderdanen, vervoegd naar een Eiland, 't geen hem nog toebehoorde, doch waar hij wachtte welhaast door zijnen vijand te zullen overvallen worden. Daar hij buiten ſtaat was om aan de meerdere magt zijns vijands wederſtand te bieden, had hij het beſluit genomen, ook dat Eiland te verlaten. Reeds had hij, met behulp van eenige *Europeanen*, een vaartuig gebouwd, op 't welk hij zich met zijn volk zou inſchepen, om, op een' verren afſtand, een Eiland

land te zoeken, op 't welk hij dacht voor de vervolgingen van TAMAHAMA beveiligd te zullen wezen. De geringe kunde, welke die ongelukkigen van de zeevaart hadden, kon hun geen gelukkigen uitslag van dit bestaan beloven; maar de begeerte om eenen verdelgenden vijand te ontvlugten en zich niet te scheiden van een Opperhoofd hun zoo dierbaar, deed hun de oogen sluiten voor de gevaren, aan welke zij zich blootgaven. Niets evenaarde de verknochtheid, welke zij voor hem hadden en betoonden.

De Heer TURNBULL verhaalt er het volgend voorbeeld van, aan zijn Schip gebeurd. „ Dit Opperhoofd bevond zich bij ons aan boord. Een sterk opstekende wind had ons in den nacht genoodzaakt zee te kiezen, en zoo verre van het Eiland verwijderd, dat wij 't zelve uit het gezigt verloren; wij hadden twee etmalen werk, eer wij weder op onze oude ligplaats bij het Eiland konden komen.

„ Wanneer wij een Canou zagen naderen, kreeg het Opperhoofd het in den zin om zich te verschuilen, en beval een der zijnen, mede aan ons boord, de naderenden toe te roepen, dat wij hem aan zijnen Vijand hadden overgeleverd. Wanneer men hun toegeroepen had, dat het Opperhoofd een krijgsgevangene van TAMAHAMA was, hielden zij zulks in 't eerst voor jokkernij; doch ontdekkende dat hunne Landgenooten in dit berigt volhielden, gaven zij zich aan wanhoop over; zij beschuldigden onderling elkander, dat zij hun Opperhoofd, zonder bij hem te blijven, aan ons boord gelaten hadden; zij zochten kundschap te bekomen van alle de omstandigheden dezes ongelukkigen gevals.

„ Het Opperhoofd, dat zich in de kajuit des Kapiteins verborgen had, ziende welk eene uitwerking die tijding op de zijnen baarde, kon in 't einde het niet langer uithouden. Hij verscheen op het dek, en bestrafte, op eene vriendelijke wijze, de Eilanders, dat zij ons in staat geoordeeld hadden tot het plegen van dus een verraad.

„ De Eilanders, hun Opperhoofd wederziende, sloegen van het uiterst hartzeer tot de luidruchtigste vreugdbetooningen over. Maar de eerste indruk, welken de tijding op hun gemaakt had, was zoo sterk, dat zij hun geliefd Opperhoofd baden, zich onverwijld aan land te begeven, om zich niet weder blootgesteld te vinden aan 't geen hem op ons Schip was overgekomen bij de verwijdering van het Eiland. — Hij bewilligde in hun verzoek, en nam afscheid van ons, met alle betuigingen van erkentenisse voor het onthaal hem aangedaan. — In de Canou getreden, verzocht hij ons, dat wij het gebeurde aan onze Landgenooten zouden vermelden. Dit doende, voer hij naar wal."

DE TWEE HONIGBIJEN.

Eene Fabel.

Op eenen fchoonen morgenftond, in het beste van Bloeimaand, vlogen twee Honigbijen uit, om honig te verzamelen. De eene was verftandig en matig, de andere onbedacht en gulzig. Welhaast kwamen zij in eenen tuin vol geurige planten en kruiden. Zij onthaalden beiden zich eenigen tijd op de veelvuldige lekkernijen, welke de hof hun aanbood. De eene belaadde zich, bij tusfchenpoozen, met voorraad, om dien, tegen den winter, in den Bijenkorf te brengen; de andere vloog van bloem op bloem, zonder op iets te denken *dan* op het tegenwoordig genot.

In 't einde vonden zij eene ruime kruik, met reeds vervaardigden honig gevuid, hangende aan den tak van een perzikboom. Alleruitlokkendst gezigt! De bedachtelooze Epicuristifche Bij kroop, niet luisterende naar de raadgevingen zijns medegenoots, diep ter kruike in, en gaf zich over aan alle de genoegens der voldoening van zinnelijken lust. De verftandige Honigbij ftipte er even in met alle behoedzaamheid; dan, voor gevaar duchtende, vloog hij weder naar de bloemen, waar hij, door het gematigd genot van den voorraad, dien dezelve fchonken, het waar genoegen fmaakte.

Het beste van den dag verftreken zijnde, ging hij tot zijn medegenoot, om dien te vragen tot het wederkeeren naar den korf; dan hij vond dezen door den honig *geheel overdekt*, even zeer buiten ftaat om te genieten als om *weg te vliegen.* Met bezwaarde vleugels, met verwarde pooten, en geheel magteloos, kon hij niets meer doen dan zijn togtgenoot vaarwel zeggen, en de laatfte vermogens befteden, om deze waarfchuwing mede te deelen, „ dat, fchoon het genot des ver„ maaks het fmaakvolle des levens verfchaft, eene onbedwon„ gene inwilliging des genots onvermijdelijke ramp naar zich „ fleept."

VOLTAIRE'S KLAGT GEESTIG BEANTWOORD.

VOLTAIRE liet, in zeker gezelfchap, zich uit in een beklag, dat LOCKE en NEWTON zoo weinig Leerlingen hadden, in vergelijking met de Navolgers en Aanhangers van LUTHER en CALVIJN; waarop een des gezelfchaps hem te gemoet voerde: „ Zonder LUTHER en CALVIJN zouden wij nooit „ een LOCKE of NEWTON gehad hebben!"

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

PROEVE, OVER HET ONDERSCHEID TUSSCHEN GROOTE EN BEROEMDE MANNEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 494.)

Om van andere Groote Mannen te spreken: Met regt zien wij op DESCARTES, dien wijdberoemden Man, niet alleen als op den grootsten Wijsgeer en Wiskundige, die immer tot op hem verscheen, maar ook als een *Groot Man.* Dit is, omdat hij, door de uitgebreidheid en juistheid van zijnen geest, en een bestendig diep denken, de grootste hinderpalen overwon, om den mensch de kunst van redenkavelen te leeren, niet alleen in de Natuurlijke Wijsbegeerte, maar ook in alle andere zaken. Ik bewonder hem niet zoo zeer wegens zijne ontdekkingen in de wetenschappen, als dat hij anderen, die na hem kwamen, in staat stelde om ontdekkingen te doen, onvergelijkelijk veel nuttiger dan die hij zelve deed.

Ten einde regtmatig te oordeelen over zijn groot vernuft, moeten wij alleen in aanmerking nemen het groot aantal van onderwerpen, waarover hij naauwkeuriger en met eene hoogere mate van waarschijnlijkheid sprak; de mate van vordering, waarin hij de Wiskunde en Natuurlijke Wijsbegeerte vond, en waarin hij dezelve liet. Hij schonk der wereld in twintig jaren tijds eene waarschijnlijke kennis van meer zaken in de Natuurlijke Wijsbegeerte, dan de navolgers van PLATO, ARISTOTELES en EPICURUS in tweeduizend jaren.

Dan de groote zaak is dezes Wijsgeers verbetering in de kunst van redenkavelen. Vóór DESCARTES redenkavelden de menschen zelden met eenige juistheid; dat is *bij gevolgtrekking.* De onderscheide gedeelten der

kundigheden hadden naauwelijks eenig verband met elkander; zoo dat zij, om zoo te fpreken, een vast ligchaam vormden. Er zijn verfcheide foorten van baarblijkelijkheid; ja er zijn onderfcheidene trappen in dezelfde foort. Vóór den tijd van DESCARTES verwarden wij de onderfcheidene foorten en verfchillende trappen van baarblijkelijkheid; en die verwarring was de bron van dwalingen en valfche redeneringen. Men vond eene groote menigte van grootfprekers, maar geene bondige betoogers. De Wiskundigen waren bijkans de eenigen, die een denkbeeld hadden van betoogen. Vóór hem was het begrip van een bewijs 't gevoel van een juist gevolg in zaken, die alleen voor het *waarfchijnlijke* vatbaar zijn; dit begrip, 't welk een zoo groot onderfcheid daarftelt tusfchen eenen man van bekwaamheid, werd fchaars gevonden. Duistere, dubbelzinnige en valfche voorftellen werden voor beginfels aangenomen; ja men leidde verkeerde gevolgen af uit regtmatige beginfelen. Daarenboven wij verwarden die zekerheid, welke uit baarblijkelijkheid ontftaat, met de zekerheid, hervoortkomende uit de hebbelijkheid van dikwijls op dezelfde wijze te oordeelen; waarbij kwam, dat de vooroordeelen, in onze jeugdige jaren ingezogen, ons toefchenen zekere en blijkbare beginfels te wezen. Wij wandelden in het donkere, *niet langs eene regte lijn op den weg der waarheid, maar in kringen*, en zelfs in zeer naauwe kringen.

Daarenboven was het, bij mangel van zeker verftandelijk gevoel, noodzakelijk, om de waarheid te onderfcheiden, dat de menfchen er toe kwamen, om van elkander over te nemen, en zelfs de Ouden, die tweeduizend jaren vroeger geleefd hadden, aan te halen, fchoon zij, hun eigen verftand en de kundigheden van zoo veel tijds bezigende, veel verder dan de Ouden moesten gekomen wezen. De menfchen waren tot zulk eene mate van zwakheid vervallen, dat zij, om te weten hoe zij over eenige zaak zouden denken, geen onderzoek van het onderwerp zelve deden, maar nagingen, wat het gevoelen geweest ware van ARISTOTELES of andere Ouden, zoo wel als wij zelven blootftaande voor onkunde en dwaling. Wij hadden oogen, doch zagen niet. — DESCARTES leerde ons onze oogen openen, en er gebruik van maken: hiervoor zijn wij hem dank verfchuldigd.

Heeft

Heeft DESCARTES ons geene ware betoogingen in de Natuurlijke Wijsbegeerte nagelaten, het is omdat de zaak er bezwaarlijk vatbaar voor is; dan hij heeft ons den weg gewezen om nader en nader te komen aan den hoogsten graad van baarblijkelijkheid; hij heeft ons geleerd, hoe waarschijnlijkheid van betoog te onderscheiden, en de onderscheidene graden van waarschijnlijkheid doen kennen. In dezer voege geleid door zijne leerwijze, onderzoeken wij onze denkbeelden, schiften ze van elkander, voegen ze bijeen in eene keten van redenkaveling; wij geven naauwkeuriger bepalingen van onze woorden, en beginnen gebruik te maken van die leerwijze, om, in de gewigtigste zaken voor het Menschdom, op eenen wiskundigen voet voort te gaan.

DESCARTES werd in zijn bedrijf door eerlijke beweegredenen aangespoord; hij verlangde geene groote rijkdommen; hij dong naar geene ambten; hij dong alleen naar den edelen roem van dienstbaar te wezen aan het menschdom in 't algemeen, door hun redelijk vermogen te verbeteren. Hoogstprijslijk was derhalve zijne beweegreden. Zeker was hetgene hij bestond groot, daar hij door zijn kloek vernuft vele zwarigheden moest te boven streven, om er in te slagen gelijk hij deed. Groote diensten heeft hij het Menschdom in 't algemeen bewezen. Hij is diensvolgens, boven tegenspraak, een *Groot Man*, en een der grootsten in zijnen kring.

Dagelijks ziet men menschen, die hunne uiterste pogingen aanwenden, om anderen te overtreffen in 't geen sommigen beuzelingen zouden noemen, doch waaraan niet weinig moeite vast is, schoon zij van weinig beduidenisse zijn voor het geluk huns Lands of des Menschdoms. Zij schijnen geen ander doel te hebben, dan te wedijveren in vernuft, geestigheid en geleerdheid. Maar zij letten niet op de nuttigheid van hun bedrijf; 't geen zeker een mangel aan oordeel verraadt. Want zou een mensch, eer hij zich in dusdanigen strijd inwikkelt, niet beter doen, wel te wikken en te wegen de keus der onderwerpen, waaraan hij tijd en vlijt besteedt? Behoorde hij niet aan te vangen met de keuze van een onderwerp, 't welk eene belangrijke stoffe verschafte, om het geluk zijner Land- en Tijdgenooten, en mogelijk van volgende Geslachten, te bevorderen?

Anderen hebben, met groote begaafdheden en aan-

houdende pogingen, verbazend groote zwarigheden overwonnen, doch alleen om ruime middelen te verzamelen, en *groot* te zijn, ten minste in 't oog des Gemeens, dat alleen over der menschen Grootheid oordeelt, naar den rijkdom, dien zij bezitten, of de eenposten, welke zij bekleeden. Dan, naardemaal deze hoogmoedigen zich enkel tot het voldoen van hun eigenbelang bepalen, en hunne beweegreden noch groot, noch prijswaardig, noch deugdzaam was, is het geen wonder, dat regtmatige oordeelaars hen niet onder de Groote Mannen rangschikken, hoewel hunne bekwaamheden en het gelukkig slagen hunner pogingen hun de rijkste inkomsten en de aanzienlijkste standplaatsen bezorgden.

In tegendeel, brave menschen zien op hun *neder* als lage zielen; die alleen bedoelden een hoogen rang te beklimmen, zonder de hoedanigheden zich eigen te maken, noodig om dien post te bekleeden; zij lieten de ware eer varen, om naar eene schaduw te grijpen; hun ontbrak begrip van het hoofddoel. — De Geschiedschrijvers brengen ons een heerleger voor oogen van deze kleine lieden, die dwaasselijk hooge bedieningen kochten, en waardigheden door een zeer laakbaar gedrag verkregen, daartoe lage vleijerijen, slechte daden en lastervolle taal bezigende. Zij hadden ten doele aanzien; zij doorworstelden groote moeijelijkheden, door eene sterke maar onedele beweegreden genoopt. — *Zou*, *bij* voorbeeld, eenig mensch den minsten *lof geven aan* SEJANUS of TIGELLINUS, Staatsdienaars *in* het grootste Rijk, dat immer bestond? Zij kwamen, in de daad, groote zwarigheden te boven met veel vernufts en arbeids, óf om de plaats van eersten Staatsdienaar en Gunsteling te verkrijgen, óf zich daar in staande te houden. Maar deden zij dit, door eene eerlijke beweegreden aangedreven? En welke groote daden voerden zij uit ten beste des Rijks, na zich tot dien eerstand verheven te hebben?

Wij hellen gereedelijk over om vergelijkingen te maken tusschen menschen van den zelfden handel en het zelfde beroep: eenigen munten boven anderen uit, door het te boven streven van groote moeijelijkheden; zij zijn groot in hun vak: zoo spreken wij van een groot Dichter, van een groot Redenaar, een groot Regtsgeleerde, een groot Geneesheer, een groot Sterrekundige, een groot Bouwkunstenaar; een groot Schilder,

der, een groot Beeldhouwer enz., dewijl zij groote moeijelijkheden te boven streefden door hunnen arbeid, door hun vernuft, en eenen uitstekenden rang verwierven onder lieden van het zelfde beroep.

Dan de titel van een *Groot Man* komt alleen toe aan menschen van verstand in twee soorten van belangrijke beroepen. — De eerste dezer beroepen betreffen eene groote vermeerdering van het geluk des Menschdoms in 't algemeen. Van dezen aard is het beroep dier bespiegelende mannen, die er hun werk van maken, om dien kring van menschelijke wetenschappen uit te breiden, welke het meest dienen tot geluk des menschdoms, en vele waarheden te bewijzen van uitgebreide nuttigheid voor de maatschappij in 't algemeen. In het beroep dezer bespiegelende mannen, die belangrijke waarheden opspeuren, kan een man, met een groot vernuft begaafd, en door aanhoudend denken, verre zijne niet onaanzienlijke mededingers overtreffen, en een Groot Man worden, zonder dat hij een groot inkomen bezitte of eenig openbaar ambt bekleede.

De andere soort van beroepen zijn die der zoodanigen, welke meer op het werkdadige dan op het bespiegelende zich toeleggen. Het betreft eene groote vermeerdering van geluk, niet voor het Menschdom in 't algemeen, maar van een bijzonder Volk. Van dezen aard is het bekleeden van hooge Overheidsplaatsen, wanneer zij, door eerzucht aangevuurd, en van ledigheid afkeerig, hunne jeugdige jaren, in stede van dezelve in ijdele wulpsheid door te brengen, besteden in arbeid, en zich wel gedragen, tot dat zij de noodige sterkte bekomen hebben, om het roer des Lands- of Staatsbestuurs in vaste vuist te klemmen. — Van dien aard is de bezigheid der Staatsdienaren, Legerhoofden, en ondergeschikte Overheidspersonen; dewijl zij, in het waarnemen dezer beroepsbezigheden, in staat zijn, aan hun Volk gewigtige diensten te doen, door het wel aanwenden hunner bekwaamheden.

Even zoo nu, als mannen van eenen bespiegelenden aanleg zich van anderen kunnen onderscheiden door de groote en uitgestrekte nuttigheid hunner ontdekkingen, zoo kunnen ook zij, wier beroep medebrengt die ontdekkingen in dadelijke werking te brengen, zich grootelijks van anderen onderscheiden door de dadelijke voordeelen, welke zij hun Vaderland verschaffen; Koningen

gen onder Koningen, Staatsdienaars onder Staatsdienaars, enz. Maar indien zij door gemeene drijfveren in hunne werkzaamheden worden aangespoord, zijn zij enkel beroemde of vermaarde Mannen. In tegendeel, zijn de beginsels, waaruit zij handelen, eerlijk en braaf, en de zegeningen, daaruit voortvloeijende, belangrijk, dan overtreffen zij dezen wijd en verre; zij zijn *Groote Mannen.*

Het blijkt, derhalve, dat de eerste Mannen, in beide deze soorten van beroepsbezigheden, de eene bespiegelend, welke den aanwas van het geluk aller Menschen in 't algemeen bedoelt, en de andere beoefenend, welke meer het geluk van een bijzonder Volk betreft, alleen *Groote Mannen* mogen heeten.

De groote voorwaarden, zonder welke niemand een *Groot Man* kan genaamd worden, zijn overzulks: Eene groote drijfveer, of een groot verlangen naar het Algemeen Welwezen. — Groote zwarigheden, te boven gekomen door de grootheid van een volmoedigen geest, en door de groote talenten van eene kloeke ziel, of eene ziel, vaardig en vruchtbaar in 't vinden van redmiddelen, — Groote voordeelen, aan het Algemeen, of aan iemands Land in 't bijzonder, toegebragt. — Met één woord, een *Groot Man* moet een groot Weldoener zijn, óf voor het Menschdom in 't algemeen, *door gewigtige en welbewezene waarheden aan den dag te brengen*, óf voor een bijzonder Volk, 't zij door een wijs en deugdzaam gedrag in een lang verloop van jaren, of door belangrijke schikkingen, of door groote voordeelen, behaald op de vijanden zijns volks. Dit is hetgene waarlijk een *Groot Man* vormt. Hoe grooter, hoe duurzamer en uitgebreider het goede is, 't welk hij daarstelt, hoe veel meer moeite hem zulks koste, des te meer onderscheidt hij zich onder de Groote Mannen.

Hieruit is het openbaar, dat, indien HENDRIK DE IV, Koning van *Frankrijk*, zijn bekend plan, om een algemeenen en bestendigen Vrede onder de Christen-vorsten daar te stellen, volvoerd hadde, hij de grootste aller zegeningen, niet alleen aan zijne Onderdanen, maar ook aan alle Christen-vorsten zou verschaft hebben, en, bij noodwendigen gevolge, aan alle de Volken der wereld, — eene weldaad, waarin alle toen levende en volgende geslachten zouden gedeeld hebben in volgende eeuwen, — eene weldaad, die in zich vervat eene ontheffing van alle rampen,

herkomstig uit binnen- en buitenlandsche oorlogen, en het genot van alle zegeningen, welke noodwendig voortvloeijen uit eenen algemeenen en bestendigen Vrede; hij zou boven alle vergelijking de Grootste Man geweest zijn, die immer bestond of ooit zal bestaan.

Het straalt elk in het ooge, dat zulk eene weldaad oneindig de weldaden overtreft, voor welke de Republiek van *Rome* dank aan SCIPIO verschuldigd was, dewijl Deze groote voordeelen alleen aan zijn Vaderland bezorgde, en daarstelde ten koste van nabuurvolken, en geene voegelijke middelen naliet om burger-oorlogen uit de Republiek te weren; terwijl HENDRIK DE GROOTE, door zijn ontwerp, zijn Rijk door alle volgende eeuwen bewaard zou hebben voor allen binnen- en buitenlandschen krijg; zonder eenig nadeel voor andere Volken, niet alleen van de gevaren, maar ook van de wezenlijke rampen aller mogelijke oorlogen. — Hem komt de eere toe van de gewigtigste uitvinding, welke immer op het tooneel der wereld te voorschijn trad; — dan de volvoering dier groote onderneming bewaart de Voorzienigheid mogelijk voor een lateren Weldoener des Menschdoms.

KAREL DE V had, door de veelvuldige oorlogen, welke hij voerde, en het welgelukken zijner ondernemingen, eene roemrijke Regering; ja hij kwam groote moeijelijkheden te boven, door zijne uitgestrekte bekwaamheden en moed. Hij steekt daardoor zeer uit onder de Koningen en Keizers, zoo die hem voorgingen, als die hem volgden. Maar handelde hij altoos regtvaardig ten opzigte van Nabuurvolken? Deed hij steeds gestand aan verdragen en beloften? Was hij bestendig de Weldoener zijns Volks? Was hij er bestendig op uit, zijn Volk gunst te betoonen? Was hij er op bedacht, het inkomen zijner Onderdanen te verbeteren, gelijk een Vader, die het voordeel zijner kinderen beoogt? Verminderde hij, in tegendeel, door zijne zware belastingen, het inkomen zijns Volks niet, om zijn eigen door zijne vermeesteringen te vergrooten? — 't Is waar, hij was een weldoener zijner Hovelingen; hij vermeerderde hun inkomen grootelijks: dan was het niet ten koste des Volks? En wat deed hij in dit geval meer, dan 't geen gewone Koningen doen?

KAREL DE V heeft, 't is waar, door de zwarighe-

den, welke hij te boven kwam, den titel van een roemrijk Keizer verworven; hij mag in dien zin met regt KAREL DE GROOTE genaamd worden: maar tusschen dien eertitel en den naam van een *Groot Man*, dat is, van een Weldoener des Menschdoms in 't algemeen en van zijne Onderdanen, is nog eene groote klove. Ten grooten onheile van zijne Nabuurvolken en Onderdanen, wist hij niet, hoe noodzakelijk het voor hem was, ten einde den eertitel van een *Groot Man* te verwerven, bestendiger billijkheid en weldadigheid uit te oefenen, — bestendiger te streven naar de bevordering van het algemeene welzijn. — Ja, wie de levensgeschiedenis van dien Keizer leest, ontdekt ten klaarste, dat hij weinig ijvers bezat voor de belangen zijner Onderdanen, en dat hij nimmer bestaan zou hebben zoo vele en zoo groote zwarigheden te boven te worstelen, ware hij aangedreven geworden door geen ander roersel, dan den roem, om zijnen Onderdanen veel heils en aan *Europa* eenen langen Vrede te bezorgen.

Het is geen verheven staat, het is geene uitgebreide magt, die een *Groot Man* maken. Keizers, Koningen, Staatsdienaren, kunnen zeer algemeene, kunnen zeer slechte Menschen wezen, ondanks hun groot vermogen. Getuige NERO, getuige SEJANUS! En hieruit volgt, dat de eenige regel, volgens welken wij over de menschen moeten oordeelen, altoos en onveranderlijk is, een groot verlangen naar het algemeene *welzijn*; dat is, de edele drijfveer van alle hunne *ondernemingen*; de groote voordeelen voor het algemeen, de gevolgen hunner eerlijke ondernemingen; en eindelijk het te boven komen der hinderpalen, welke zij ontmoeten, 't geen ten betoon strekt van hunne groote bekwaamheden, van hunnen moed en bestendige deugd.

Zonder deze voorwaarden mogen zij schitterende vorderingen maken; maar er steekt geene eerlijkheid in, en gevolgelijk niets prijzenswaardigs. Het volk neemt dikwijls een valsch edelgesteente voor een echt; maar stelt EPAMINONDAS naast ALEXANDER, SCIPIO naast CÆSAR, TRAJANUS naast KAREL DEN V, dat is, brengt den waren diamant bij den nagemaakten; dat zelfde gemeen zal het onderscheid ontdekken, en aan den waren de voorkeus geven.

De Geschiedpen heeft ons de gedachtenis bewaard van zeer uitstekende Veldheeren en Staatsdienaren, die ge-

gewigtige diensten aan het Volk bewezen, door groote zwarigheden te boven te komen; dan zij verkochten hunne diensten aan hunnen Vorst tot zoo hoogen prijs als mogelijk; zij beoogden aanzienlijke voordeelen en eerestanden; zij waren meer gesteld op eerbelooningen dan op eere; zij waren vermaarde Mannen. Kan een der zoodanigen aanspraak maken op den titel van een *Groot Man*, als hij niets in zich had, 't geen waarlijk groot was? als hij nimmer te werk ging dan uit lage en gemeene beginselen?

Ik sta toe, dat de hoofddrijfveer van Groote Mannen, in het bevorderen van het algemeen belang, de roem moge wezen van meer dan anderen gedaan te hebben voor het geluk des Menschdoms in 't algemeen, of het geluk huns Vaderlands. Schoon zij groot zijn, blijven zij toch menschen, en eene soort van genoegen moet de eerste drijfveer wezen van de onderneming eens menschen. De zoodanigen, van welken wij boven gesproken hebben, waren gereed om zich te onderscheiden door het geluk van anderen te vergrooten; zij dongen naar roem, maar het was een roem, hoogst heilzaam voor hun Vaderland. Zij stonden naar dien roem, welke ten algemeenen beste strekt, den eenigen, die onze hoogachting en bewondering verdient; en hoe meer zij zich gesteld betoonden op waren roem, hoe meer zij verdienden geacht en geprezen te worden.

Niet oneigen is het, hier aan te merken, dat iemand kan uitsteken in eenige kunst of beroepsbezigheid, zonder een *beroemd* man te zijn. Iemand kan beroemd zijn in de muzijk; maar men zal nimmer zeggen, dat hij een beroemd man is; want hij arbeidde alleen om zijn fortuin te maken: in zijn beroep is niets uitstekends, of van dien aard, dat die man groote diensten aan zijn Vaderland doet.

Er is, derhalve, een groote afstand tusschen een man, beroemd in een beroep in zichzelve niet roemrijk, en een beroemd man in een beroep dat met de daad roemvol is, door de diensten, welke het der maatschappije toebrengt. Er is, daarom, ook een groot onderscheid tusschen een *beroemd Man* en een *groot Man*. Een Groot Man is altoos *beroemd*; maar een beroemd Man is niet altoos *groot*. En wanneer wij de zaak regtmatig wikken en wegen, zal blijken, dat, in

alle tijden en eeuwen, verstandigen geene andere begrippen koesterden, zoo omtrent de ware grootheid der Mannen, als het verschil tusschen een *beroemd* en een *groot Man*.

EEN GENEES-, NATUUR- ZEDEKUNDIG VOORVAL, WAARGENOMEN IN HET MILITAIR HOSPITAAL TE LUBECK, DOOR M. MOUSSAUX, GEWOON GENEESHEER VAN HET GROOTE LEGER, EN MEDEGEDEELD DOOR M. DESGENETTES, IN HET JOURNAL DE MEDICINE, TOM. 32, N. 141. 1808.

Een Jager te voet, van het 5de Regiment ligt voetvolk, werd in October van het afgeloopen jaar in ons Hospitaal gebragt; hij was door eene rotachtige wormkoorts overvallen, met diepe zwaarmoedigheid vergezeld gaande. Deze zware complicatie bij eenen zieken, welke zeer dikwijls doodelijk is, gaf tot gevaarlijke toevallen aanleiding; de ziekte nam echter een gelukkigen keer, en de herstelling begon met den dertigsten dag; maar naauwelijks had deze eenige dagen aangehouden, wanneer deze man, op wiens gelaat diepe ingespannenheid des denkvermogens zigtbaar was, eensklaps door een woedend ijlen met een *verschrikkelijk* geschreeuw aangetast wierd. Hij verscheurde *zijne kleederen*, verbrijzelde al wat hij bekomen kon, en deed alles, wat eene volkomene verwarring der verstandelijke vermogens kenmerkt. Men sloot hem op, en sloeg zeer naauwkeurig acht op hem. De aanvallen hebben gedurende twee maanden aangehouden; zij vernieuwden bij iederen dag, tegen den avond met eene ongeregelde hevigheid, en hielden tot zeer laat in den nacht aan; zijn geschreeuw was zoo hevig, dat het de bewoners in den omtrek zeer hinderlijk werd. Deze toevallen zijn trapsgewijze verminderd en meer gematigd geworden. Daarop is de zieke tot den staat van volkomene verstandeloosheid vervallen. Van tijd tot tijd vernieuwden zich de aanvallen met de gewone hevigheid. Ik meende te bespeuren, dat het tijdstip, waarop er eene merkbare verandering in den dampkring voorviel, op deze vernieuwing eenigen invloed had.

Te

Te midden van deze verſtandeloosheid namen de krachten van het ligchaam zeer weinig toe, offchoon men op het verſterken daarvan werkte. Maar de ongelukkige weigerde dikwijls allen voedſel; hij weende, wierp zich op de knieën, genade verzoekende; dan eens bleef hij ſomber, en prevelde eenige woorden. Een ſchurftachtige uitſlag openbaarde zich na de afneming van den aanval, zonder verbetering voor de verſtandelijke vermogens. Hij werd door de ſchurft aangetast, en zijn ligchaam nam merkbaar in welvaren toe. Toen hield ik mij bezig met zijne aandacht te bepalen en aan zijne denkbeelden eenige rigting te geven, of liever om ze te doen geboren worden; ik deed hem dagelijks onderſcheidene vragen, omtrent zijn land, zijn geſlacht, waaromtrent ik berigten had ingewonnen. Meest ſprak ik hem met zachtheid, ſomwijlen met geſtrengheid aan. Aldus zijne aandacht op iets trachtende te vestigen, beproefde ik te gelijk om zijne denkbeelden op te wekken; zoodra hij mij dadelijk antwoordde, herhaalde ik meer dan eens dezelfde vraag; dan gaf ik hem aan zichzelven over, om het uitwerkſel van hetgene ik bekomen had niet te doen verloren gaan. Ik maakte uit zijne dadelijke of verkeerde antwoorden, of uit zijn ſtilzwijgen, datgene op, hetwelk men daarvan kon verwachten. Nadat ik dus gedurende eene maand zonder ophouden had volgehouden, begon ik eene zekere flikkering van goedwilligheid te bemerken; ik bepaalde mij onder andere tot een zijner denkbeelden, welk hij mij dagelijks herhaalde, om namelijk tot zijn Regiment terug te keeren. Ik vroeg hem, van welk een Regiment, van welk een Bataillon hij was, naar het nommer zijner Compagnie, naar den naam zijner Onderofficieren; en deze vragen, juist niet in die orde gedaan, waarin ik ze hier voordraag, maar nu eens afzonderlijk, dan weder te zamen genomen, en altijd met oogmerk om ze hem met elkander verbonden te doen gevoelen, hebben den gewenschten uitſlag gehad, zoodat ik daarmede, na verloop van veertien dagen, merkbare vorderingen in zijne begrippen beſpeurd heb.

Deze inleiding door gunſtige gelegenheden willende doen achtervolgen, liet ik hem dagelijks bij het appel zijner medeſoldaten brengen; ik duidde de wijze aan, hoedanig men daarvan omtrent hem gebruik moest maken. Kort daarop zijne verſtandelijke vermogens blijkbaar herſteld zijnde, liet ik hem zijne wapenrusting en

kruid-

kruiddoos teruggeven, hem aanſporende om dezelve ſchoon te maken; den volgenden dag vond ik hem daarmede bezig; hij voorzag zich van dezelve, en nu liet men hem exerceeren. Ik hield hem nog eenigen tijd in het Hospitaal, en dagelijks beſpeurde ik nieuwe vorderingen.

Eindelijk zond ik dezen Soldaat, eene goede gezondheid genietende, en het gebruik van zijne verſtandelijke vermogens geheel terug bekomen hebbende, naar zijn Regiment, op den 24 Februarij dezes jaars, terug, nadat ik vooraf zijn Sergeant-major ontboden had, wien ik de bijzondere zorg voor dezen man aanbeval.

AANMERKINGEN OVER DE DOODSTRAF OP HUISBRAAK. Door Mr. H. A. SPANDAW, *Secretaris der Jurisdictie van de beide Oldambten in het Departement Groningen.*

Het Ontwerp van Lijfſtraffelijke Wetten voor ons Land, in het jaar 1803 in het licht verſchenen, is ongetwijfeld een gewigtig ſtuk, der overweginge ten volle waardig. Offchoon misſchien de nieuwe redactie van dit Ontwerp reeds ganſchelijk voltooid en het dus te verwachten is, dat hetzelve zeer vele en aanmerkelijke veranderingen hebbe ondergaan, zal het echter, als het werk van geleerde en beroemde Mannen, geene geringe waarde behouden, en belangrijk blijven voor diegenen, welke zich aan de ſtudie der Regtsgeleerdheid, met name het Strafregt, het zij als Geleerden van *profesſie* of Onderwijzers der Akademiſche jeugd, hebben toegewijd.

Het is deze *voortdurende* belangrijkheid, welke mij heeft aangeſpoord, om eenige aanmerkingen, tot een gedeelte van het gemelde Ontwerp betrekkelijk, mede te deelen.

Mij alleenlijk bepalende tot de ſtraf, bij hetzelve op de misdaad van *braak* geſteld, zal ik trachten aan te toonen, dat op dit misdrijf (als zoodanig) de doodſtraf niet behoorde bepaald te worden.

De tweede Afdeeling van het zesde Hoofdſtuk is aan deze misdaad toegewijd en draagt ten opſchrift: *van Inbraak.* Hier is bepaald, dat het *delict* van braak door het

het af- of uitnemen van eenige dakpannen of glasruiten wordt bedreven; dat deze misdaad wordt gerekend volbragt te zijn, zoo dra eens anders gesloten goed geopend is, al ware ook het daarmede bedoelde oogmerk niet bereikt; dat de straf van Inbraak *in het algemeen* is de dood of ligchamelijke schavotstraf, en *in bijzondere gevallen*, zoo als inbraak in gesloten onroerende goederen, met oogmerk om te stelen, of dergelijke zware misdaden te plegen, moet gestraft worden met den strop; — terwijl eindelijk nog met geweldige inbraak gelijk wordt gesteld het gebruiken van allerlei listige middelen, om in eens anders geslotene goederen te geraken.

Wel is waar — deze misdaad moet, volgens art. 31, gewaardeerd worden naar het meer of min misdadig oogmerk, hetwelk daarmede bedoeld wordt, naar de voorwerpen, aan welke dezelve gepleegd wordt; naar den tijd, de plaats, wijze en verdere omstandigheden van het *delict*, en, eindelijk, naar de personen, die hetzelve begaan, en is bij art. 44 den Regter voorgeschreven, om dit misdrijf, wanneer het oogmerk, waarmede hetzelve is bedreven, in eene geringe mate misdadig is, met eene ligte ligchamelijke schavotstraf, of ook met gevangenis of verbanning te straffen. Doch dit is eene uitzondering op den algemeenen regel, en heeft dan alleen plaats, *wanneer het oogmerk in eene geringe mate misdadig is*; terwijl het oogmerk om te stelen (hetwelk voorzeker bij de meeste inbraken plaats heeft) niet kan worden aangemerkt, als in eene geringe mate misdadig te zijn, gelijk zulks ook uit het vorige genoegzaam blijkbaar is, alwaar gesproken wordt van inbraak *om te stelen* en *dergelijke zware* misdaden.

Het is derhalve zeker, dat bij het bedoelde Ontwerp vastgesteld is, dat inbraak in eens anders gesloten onroerend goed, met oogmerk om te stelen, moet gestraft worden met den strop, welk oogmerk bij braak steeds verondersteld wordt, ten zij het tegendeel uit de omstandigheden kennelijk blijke; dat overzulks de misdadiger, die slechts twee pannen van een dak neemt, daarop betrapt wordt zonder in het huis te zijn geweest, en zijn onmisdadig oogmerk niet kennelijk aan den dag kan leggen, met den dood moet gestraft worden, en dat dus deze straf niet gesteld is op diefstal, vergezeld van braak, maar alleenlijk op braak, inge-

gevalle de dader niet kennelijk kan aantoonen, dat hij geen oogmerk om te ſtelen gehad hebbe.

Verwacht niet, dat ik mij in de behandeling van mijn onderwerp met de zoo vermaarde, als dikwijls behandelde vraag: of de doodſtraf in het algemeen mag worden uitgeoefend, dan niet? — zal bezig houden, en herhalen hetgeen hierover door zoo vele kundige Mannen, met name DE BECCARIA, SONNEFELS, KLEINSCHROTT, JACOBI, FILANGIERI, FEUERBACH en anderen vóór en tegen is te berde gebragt. In een betoog, dat op *huisbraak* de doodſtraf niet behoort geſteld te worden, moet de geoorloofdheid der doodſtraf in het algemeen veronderſteld worden: vermits in het tetegengeſtelde geval, wanneer, namelijk, het ongeoorloofde van alle doodſtraf kon worden aangetoond, de geheele *quæſtie* ten aanzien van doodſtraf op braak van zelfs zoude vervallen. Ik neem dus aan, dat de doodſtraf mag worden uitgeoefend, en ga dadelijk over tot het betoog, dat dezelve doodſtraf niet behoort geſteld te worden op huisbraak; hetwelk ik mij vleije te zullen voldingen door eene beſchouwing

I. Van den aard en het oogmerk der doodſtraffen in het algemeen.

II. Van de onevenredigheid tusſchen doodſtraf en braak, en

III. Van het gevaarlijke voor de veiligheid van het leven der Ingezetenen, dat in het bepalen der doodſtraf op braak gelegen is.

I. Het zal wel geen wijdloopig betoog behoeven, dat de ſtraffe des doods uit haren aard de grootſte, de verſchrikkelijkſte ſtraf is, welke menſchen aan menſchen kunnen uitoefenen. Het leven is aan alles, wat ademt, dierbaar, en de vrees voor den dood is een ingeſchapen trek bij alle ſchepſelen. Van de zijde des Wetgevers is dit ook in alle tijden en bij alle Volken als zoodanig beſchouwd, en, offſchoon zich wel eens de menſchelijke geest heeft uitgeput in het uitdenken van wreede en verſchrikkelijke pijnen en folteringen, om den dood nog vreesſelijker, nog ijsſelijker te maken, het doel van die pijnen en folteringen was toch altijd de *dood*, en werden deze martelingen ſteeds als bijzonder geweldige middelen, om dit doel te bereiken, en als een minder kwaad dan derzelver uitwerkſel aangemerkt. Ook zijn deze om-

men-

menschelijke middelen, om menschen het leven te benemen, bij de toenemende verlichting der tijden, bij de meer en meer veldwinnende beschaving van den menschelijken geest, bij het ontstaan van zachter zeden, malscher gevoelens en wijsgeeriger begrippen, allengskens verminderd en zeldzamer geworden, en in onze tijden althans mag men veilig aannemen, dat de dood zelf — het berooven van het leven — het hoogste kwaad is, dat bij menschelijke strafwetten is vastgesteld. En — al ware ook, inderdaad en wijsgeerig beschouwd, de dood zulk een verschrikkelijk kwaad niet, en bij andere straffen, als eene altijddurende gevangenis, niet te vergelijken — de voorbeelden der CATO's, BRUTUSSEN en andere helden van den ouden tijd zullen nimmer algemeen worden nagevolgd; de wijsgeerte der Stoicynen zal nimmer de leer van het Menschdom worden: want zij strijdt met de menschelijke natuur. Deze leert ons, en de ondervinding bevestigt het, dat de vrees en afschrik der menschen voor den dood algemeen is, en enkele voorbeelden van het verachten des doods kunnen dezen regel niet het minste verzwakken.

Om het regt der doodstraffen van voren te betoogen, heeft men, mijns inziens, den verkeerden weg ingeslagen, wanneer men trachtte te bewijzen, dat dezelve nuttig waren en tot voorkoming van misdaden dienden, — wanneer men hetzelve zocht af te leiden uit den graad van meerder of minder strafwaardigheid: daar zij, in mijne oogen, even als alle straffen, haren grond moeten hebben in een' regtsgrond — en wel in het regt van zekerheid, en dan alleenlijk geoorloofd zijn, wanneer men kan aantoonen, dat zij ter zelfverdediging en voor de veiligheid van de regten der burgers niet kunnen ontbeerd en door minder zware straffen vervangen worden, — wanneer het gevaar der misdaad zoo groot wordt, dat zij door de bedreiging van minder straf niet kan worden voorgekomen. Bijaldien zachtere straffen toereikend waren, behoorde men de doodstraf ook niet te behouden. „Quand la peine de mort — zegt zeker Fransch Schrijver — est prouvée inutile, et qu'elle peut être, avantageusement pour la societé, remplacée par une autre, elle devient une grande erreur en legislation, on peut dire même un crime, et les Nations civilisées doivent s'empresser de l'effacer de leur code pénal." En zijn deze aanmerkingen gegrond — moet de doodstraf voor-

de

de zwaarste straf worden gehouden; moet het regt tot dezelve in de volstrekte noodzakelijkheid van zelfbehoud — in de algemeene zekerheid gezocht worden, dan volgt ook van zelfs, dat deze straf slechts in enkele gevallen als onontbeerlijk kan worden beschouwd, dat dezelve zoo weinig mogelijk behoort te worden uitgeoefend, en dat, wanneer het op menschenbloed aankomt, eene wijze en menschlievende spaarzaamheid den Wetgever moet bezielen. „ Die Strafe — merkt KLEINSCHROTT aan — musfen ein geringer Uebel seyn, als die Gattung von Verbrechen, welche sie verhüten sollen. Daraus ergiebt sich, wan Todesstrafe anwendbar seien. Mann durft den Verbrecher nicht mehr Uebel *zufugen*, als er uns gedroht hatt. Wir durffen als Angegriffene nicht eher toden, bis unser eigen Leben in gefahr ist. Der Staat, als moralisch Person, durf nicht eher mit den Tode strafen, bis seyne politische Existens, oder das Leben seyner Untergebenen in naher unmittelbar Gefahr schwebet. Also nun gegen Morder, Hochverrather in strengen Sinne last sich Todesstrafe gedenken, wen sich die Geselschaft auf keine andere Art gegen sie zu sicheren im stande ist."

Tegenwerpingen, gelijk die des geleerden MICHAËLIS, dat men de doodstraf op diefstal daarom zou moeten behouden, om dat, de slavernij afgeschaft *zijnde*, men met de dieven verlegen wordt en de Tucht- *en Werkhuizen* voor den Staat te kostbaar zijn, zullen wel geene ernstige wederlegging behoeven. „ Wie manche — zegt de Schrijver in de Inleiding van zijn Mozaisch Regt — wie manche loben die Güte der Mosaischen Gesetze, weil der Diebstal nicht am Leben gestraft wird, und legen es unseren Gesetzgeberen zur Härte aus, das sie Mosi hier in nicht folgen? Ich habe einige darübur als über eine Gewisfensfache eiferen gehört. Allein kann man dies Mosaische Recht nachamen, so lange die Sclaverey nicht eingeführt is, und der Dieb, der nicht wieder erstatten kan, nicht zum Knecht verkauft wird? Was soll man am Ende mit der überhand nehmenden Menge von Dieben anfangen, wo keine Sclaverey ist? Denn Zucht- und Arbeithaüzer fallen dem Staat zu kostbar. Man wird doch aber wohl nicht dem Christenthum ein Geschenk mit Wiedereinfürung der Leibeigenschaft in den Ländern, die dieses Uebels los sind, machen wollen??" Inderdaad — dit luidt, mijns erachtens, bijna zoo, als of men tegen een

een misdadiger, die zich aan diefstal had schuldig gemaakt, zeide: „ Vriend! gij hebt eene strafwaardige misdaad bedreven; gij verdiendet daarvoor tot het tuchthuis of tot slavernij verwezen te worden — maar, dewijl tuchthuizen ons te kostbaar zijn en de slavernij nu eenmaal is afgeschaft, zullen wij u, zuinigheidshalve, maar opknoopen!"

Ook is de zwarigheid wegens het kostbare in het daarstellen en onderhouden van wél ingerigte Tucht- en Werkhuizen niet zoo groot, als men dezelve dikwijls doet voorkomen. Het is waar, in vele Landen, en ook bij ons, is het met deze Inrigtingen niet zelden zeer ellendig gesteld. Hoe noodzakelijk daarin behoorde voorzien te worden, en welke middelen daartoe de beste en geschiktste zouden wezen, staat mij thans niet te onderzoeken, doch dit onderwerp zou wel eens eene afzonderlijke behandeling verdienen (*). Dan — hoe het hiermede ook gelegen zij — soortgelijke zwarigheden kunnen van geene de minste kracht zijn, wanneer zij de regtmatigheid der doodstraffen op misdaden, welke bij eene betere gesteldheid van Tucht- en Arbeidshuizen *niet* met den dood zouden gestraft worden, zullen bewijzen, en ik acht het overzulks onnoodig daarbij langer te blijven stilstaan. „ Alle straf — zegt CATHARINA II — (opdat ik er dit nog bijvoege) alle straf, die niet uit de noodzakelijkheid voortvloeit, is dwingelandij; alle straf is onregtvaardig, zoo dra zij voor de algemeene zekerheid niet noodzakelijk is."

Doch — hoe men ook over de, door mij aangevoerde, gronden denken moge — mijn gevoelen zal aannemelijker worden, wanneer men nagaat de *oogmerken*, welke de Wetgever heeft met het vaststellen der doodstraf.

Of men bij de uitoefening van straf (volgens FEUERBACH)

(*) Zeer schoone en doeltreffende aanmerkingen en voorslagen vindt men deswegen aangevoerd door den Etats- und Justiz-Minister VON ARNIM, in zijn Werk, getiteld: *Bruchstücke über Verbrechen und Strafen, oder Gedanken über die in den Preussischen Staaten bemerkte Vermehrung der Verbrechen gegen die Sicherheit des Eigenthums; nebst Vorschlägen, wie derselben durch zweckmässige Einrichtung der Gefangenanstalten zu steuern seyn dürfte.*

BACH) niet op het toekomende mag zien, maar alleenlijk moet voor oogen hebben de wet, die overtreden — de geregtigheid, die beleedigd is en voor die beleediging voldoening vordert; dan of men, met PESTEL en anderen, van gevoelen is, dat men de ſtraf moet ten uitvoer brengen, met oogmerk om den overtreder te verbeteren, hem het vermogen tot verdere misdaden te benemen en anderen van gelijke misdaad af te ſchrikken, en dus ſtraft — om met PLATO te ſpreken — niet omdat er misdreven is, maar opdat er niet misdreven zou worden, — dit verſchil kan ter dezer plaatſe niet in aanmerking komen, daar wij ons thans niet met den grond der ſtrafwetten, maar met het oogmerk des Wetgevers in het bepalen van ſtrafwetten bezig *houden*, en het zeker is, dat deze bij de inſtelling der ſtraffen ten doele heeft, om door dezelve de Burgers af te ſchrikken van het bedrijven der misdaden, waarop die ſtraffen geſteld zijn. Alle ſtraffen toch, zij mogen dan op echte of valſche gronden rusten, worden zonder twijfel ingevoerd tot welzijn van de Maatſchappij. Dit oogmerk nu kan in het algemeen door groote geſtrengheid niet bereikt worden. Het is eene bekende waarheid, dat *ſtrenge* ſtrafwetten nimmer de misdaden vóórkomen, en tevens, dat zij niet zelden nadeelig zijn en eigenaardig aanleiding geven tot eene volſlagene ſtraffeloosheid. „ L'atrocité même (het *zijn* de *fraaije* en krachtige woorden van den Marquis DE BECCARIA) l'atrocité même de la peine fait, qu'on oſe d'avantage, pour s'y ſouſtraire, et qu'on commet pluſieurs crimes, pour eviter la punition, due à un ſeul. Les pays et les tems, ou les ſupplices les plus cruels ont eté mis en uſage, ſont ceux ou l'on à vu les crimes les plus atroces. Le même esprit de ferocité, qui conduiſoit la main du legislateur, guidoit celle de l'asſasſin et du parricide. Sur le thrône il dictoit des loix de ſang à des ames feroces et asſervies, qui obeisſoient tandis qu'il animoit le citoyen obſcur à immoler ſes tyrans pour en creër de nouveaux. A meſure, que les peines deviennent plus cruelles, les ames ſe mettant, pour ainſi dire, au niveau de la ferocité des loix, s'endurcisſent, et la force toujours vive des pasſions fait, qu'au bout de cent ans la roue n'effraye pas plus, qu'auparavant la priſon."

Strenge ſtraffen kunnen wel de gemoederen verſchrikken,

ken, wel met angst en ijzing vervullen, maar zelden zullen zij haar doel treffen: daar het toch in de menschelijke natuur gegrond is en ook dagelijks door de ondervinding geleerd wordt, dat, naar mate de Wet den overtreder sterker dreigt, het medelijden met den misdadiger grooter wordt; hetwelk ten gevolge heeft, dat de aanklagten spaarzamer gedaan worden, en dat een ieder, of door menschlievendheid gedreven, of door de onevenredigheid tusschen misdrijf en straf als het ware verontwaardigd, zich geregtigd rekent, om door alle middelen, zelfs door verzachtende en misschien wel eens door geheel valsche getuigenissen, den overtreder te verschoonen, en, dus doende, van de, in zijne oogen te strenge, straf te bevrijden; terwijl het ook niet kan geloochend worden, dat dusdanig eene gestrengheid zelfs op den eerlijksten en naauwgezetsten Regter zeer dikwijls eenen, schoon onmerkbaren, echter gewigtigen invloed heeft.

Is het dus in den aard der zaak zelve gegrond, dat *strenge* wetten de misdaden niet vóórkomen, maar veeleer, als tot eene geheele straffeloosheid aanleiding gevende, vermenigvuldigen, de ondervinding bevestigt dit niet minder zeker. „ Zoo lang nog elk Huisheer in het Keur-Brunswijksche (zegt JACOBI in zijne Proeve eener Apologie der Doodstraffen, volgens de vertaling van den Heer VAN ENSCHUT) zijne dienstboden om de ontvreemding van tien Guldens in gevaar van 't leven brengen kon, was het voorzigtiger gehandeld, *boven* dan *beneden* die som te stelen. In het laatste geval vond men minder bedenking, om den dader ter lijfstraffe over te geven. In het eerste geval wilde de Huisheer liever de schade dragen, dan zich door den dood zijns bediendens wreken. Hierom bleef deze vrij van alle straf, 't geen noodzakelijk velen ter navolging moest aansporen."
„ Wenn in unsern Länder — zegt MICHAËLIS — Lebensstrafe auf dem Ehebruch stehet, so heisst es in der That so viel, als er soll ordentlich gar nicht gestraft werden. Der Richter hat als dan mitleiden und fodert unmögliche Beweise, und der Beleidigte verlangt nicht so viel Strafe, unterlässt also wohl die Klage."

Bij de Japonezen worden bijna alle misdaden met den dood gestraft, en nergens — in geen land van den aardbodem zijn, volgens de getuigenis van Reizigers,

moord, doodslag, schaking, diefstal en allerlei misdaden van den afschuwelijksten aard menigvuldiger.

In Pensylvaniën, daarentegen, zijn de misdaden zeer gering, worden sedert de uitmuntende inrigting der Gevangenissen dagelijks geringer en minder zwaar, — en in Pensylvaniën is de doodstraf alleenlijk gesteld op vóórbedachten moord.

Tot getuige kan al verder strekken ons eigen gewest, (Groningen) welks wetten, te dezen aanzien, van hare zachtheid heuren schoonsten luister ontleenen. Ik weet wel, dat men ook hier de doodstraf op huisbraak gesteld heeft bij Placaat van de Gedeputeerde *Staten* van den 9 Januarij 1699, ingevolge eener Staatsre*solutie van* den 14 December 1698; bij Placaat van den 18 Sept. 1710, 31 Aug. 1713, 17 Febr. 1736, en eindelijk van den 6 November 1770; doch het zij men deze wetten slechts als *temporair* beschouwde, het zij men de bevoegdheid der Gedeputeerde Staten, in dit opzigt, in twijfel trok, het zij eindelijk de publieke meening zich tegen deze gestrengheid luide liet hooren, zeker is het, dat deze bijzondere verordeningen bij het Geregtshof en de andere Regtbanken niet worden opgevolgd :- want waar heeft men minder zware straffen, dan hier? is er de doodstraf niet bijna eene zeldzaamheid geworden? en waar zijn zware misdrijven, waar is *vooral* de misdaad van huisbraak minder dan *hier*? (een enkel *tijdstip* uitgezonderd, toen dezelve binnen de muren der Stad vrij menigvuldig was; doch over welker *tijdelijke* oorzaken ik mij niet zal uitlaten). In de beide Oldambten althans is het getal van misdadigers, die om huisbraak gestraft worden, zeer gering, en het gebeurt wel eens, dat er in een geheel jaar geene enkele *wezenlijke* huisbraak bedreven wordt. Getuige zij al mede het naburig Vriesland, waar de doodstraf op deze misdaad wordt uitgeoefend — en waar wordt dezelve menigvuldiger gepleegd — waar menigvuldiger met den dood gestraft?

Het is wel der moeite waardig, om het Placaat der Staten van Vriesland, van den 22 Febr. 1698, waarbij in dat gewest vóór het eerst de doodstraf op huisbraak is gesteld, eens na te gaan: dewijl daarin de beweegoorzaak dezer gestrengheid duidelijk is uitgedrukt, en hier in bestaat: „dat er sedert eenigen tijd, zoo ten platte Lande, als in de Steden, vele huisbraken zijn be-

„ dre-

„ dreven." Het *motif* was dus volkomen *temporair*, — niet in den aard der zake, niet in de misdaad zelve gegrond. De bijzondere *tijdelijke* omftandigheden — het menigvuldig plegen dier misdaad — maakten deze ftrafwet noodzakelijk. Intusfchen heeft de wet zelve reeds meer dan eene eeuw ftand gegrepen; waaruit blijkt, dat dezelve naderhand nog even noodzakelijk werd gehouden en dus de bedoelde uitwerking niet gehad heeft. Want te veronderftellen (daar het motif der wet *tijdelijk* gevaar was) dat de latere tijden zulk eene geftrengheid niet zouden gevorderd hebben, daar de wet evenwel in kracht gebleven, ja zelfs naderhand nog vernieuwd en bevestigd is, zou liefdeloos van de Staten van Vriesland geoordeeld zijn; gelijk ook de menigvuldige huisbraken in Vriesland zulks wel anders leeren. Het is, derhalve, genoegzaam zeker, dat deze geftrengheid onvoldoende is geweest, en dat de Wetgevers daarmede hun oogmerk niet hebben bereikt.

Het is er ook verre van daan, dat alle Vriezen deze geftrengheid zouden billijken. Zelfs HAMERSTER, de doorgaande Lofredenaar der Vriefche Statuten, verdedigt deze wet op eene vrij zonderlinge wijze. „ Eene „ fware ftraf voorwaar! (zegt hij) bijzonder in geval„ len, alwaar de braak niet fwaar en de dieverij ge„ ring, of gelijk 't zomtijds wezen kan, genoechzaam „ niet met allen is: Maar welke de veelheid dier mis„ daden in dien tijdt, en het geweldt, waarmede ze „ wierden gepleegt, en waardoor de veiligheid, die „ een ieder in zijn eigen huis behoort te hebben, weg„ genomen wierdt, den Wetgever *als afgeperst en alzoo* „ *dezelve gebillijkt heeft*." Terwijl hij vervolgens genoodzaakt wordt, zich op Holland te beroepen, waar zelfs gemeene diefftallen, zoo zij met verzwarende omftandigheden verzeld gaan, of bij herhaling zijn gepleegd, volgens Placaat van den 16 December 1595, met den dood moeten geftraft worden, waarmede de Wetten van Zeeland en Utrecht genoegzaam overeenftemmen; en eindelijk de zaak in eens voldingt, door met veel omflags en geleerdheid te bewijzen, dat deze doodftraffen niet ftrijdig zijn met de Goddelijke wetten.

De geftrengheid dezer wetten, in fommige oorden van ons Vaderland, moge dus in het algemeen in hare oudheid, of in het bijzonder in eenige tijdelijke oorzaak ha-

haren grond vinden, — maar moeten wij daarom, in meer beschaafde tijden, door geene omstandigheden van gevaar en noodzakelijkheid gedrongen, deze gestrengheid behouden — wat zeg ik? invoeren, waar dezelve tot dus verre niet bestaan heeft? Neen! waar eenmaal zoodanige gematigde wetten stand grijpen, zou het wreedheid — barbaarschheid wezen, dezelve voor strengere te verwisselen, bijaldien de hoogste noodzakelijkheid zulks niet gebiedend vorderde, en ten aanzien van die gewesten, waar de doodstraf op braak tot dus verre wordt uitgeoefend, zijn er geene bedenkingen, die het behouden dezer straf op deze misdaad zouden kunnen regtvaardigen. Of heeft niet de eigene *oudheid* dezer straf het bewijs harer ontoereikendheid *opgeleverd*? Het moge dan al een grondregel in de wetgeving zijn, om *niet* ligtvaardiglijk over te gaan noch tot verzwaring, noch tot verzachting van strafwetten, die door hare oudheid eene zekere eerwaardige achtbaarheid hebben verkregen, hier behoeft men die behoedzame omzigtigheid niet te gebruiken, welke anders den Wetgever zoo zeer betaamt; hier loopt de veiligheid der burgers geen gevaar; hier pleit geene bedachtzaamheid, hier dringt geene noodzakelijkheid, hier eischt geen zelfbehoud, om strenger en wreeder te worden, dan onze voorvaderen geweest zijn; om den weldadigen en wijsgeerigen geest van *onzen tijd zijnen invloed* op onze strafwetten te benemen. *Het is toch altijd* een zegen voor eenen Staat, menschlievende wetten te bezitten, en de hoogste glorie voor den Wetgever, door zachte en gematigde middelen de misdaden vóór te komen. „ De ondervinding heeft geleerd — zegt de Heer DE MONTESQUIEU — dat in die Landen, waar de straffen zacht zijn, de geest van den Burger even sterk door dezelve getroffen wordt, als in die Landen, waar dezelve zwaar zijn." — En verder: „ Men moet de menschen niet door de strengste middelen besturen. Men behoort spaarzaam te zijn in het gebruiken van die middelen, welke ons de Natuur aan de hand geeft, om hen te leiden. Men onderzoeke vrij de oorzaken van alle verval in de zeden, en men zal moeten erkennen, dat hetzelve aan de straffeloosheid en niet aan de gematigdheid der straffen te wijten zij."

Wat baten dan deze strenge wetten? wat voordeel geven deze zware straffen? wat heil trekt de Maatschappij

pij uit het bloed der Misdadigers? Is deze gestrengheid volstrektelijk noodwendig? Moet dezelve worden gebezigd tot behoud van den Staat? Zou deze niet veeleer uit het leven van sommige Misdadigers nog voordeel kunnen trekken? Zou derzelver zedelijke toestand zoo ganschelijk — zoo onherstelbaar bedorven zijn, dat een langer leven de Maatschappij in gevaar bragt? Is die onherstelbare bedorvenheid uit het breken van eene glasruit — uit het afnemen van eene dakpan dan zoo middagklaar gebleken? Zouden bedriegers, lieden, die op eene listige wijze ons vertrouwen weten te winnen, om het naderhand schandelijk te misbruiken, niet dikwijls eene nog bedorvener ziel bezitten? Het antwoord op alle deze vragen kan niet twijfelachtig zijn. En is er tusschen dit misdrijf en deze straf wel de vereischte evenredigheid? Dit stond mij, in de tweede plaats, te onderzoeken.

II. Het verband — het eeuwig, onwrikbaar verband tusschen oorzaken en gewrochten, tusschen daden en gevolgen, tusschen deugd en geluk, tusschen ondeugd en dat kwaad, welk wij gewoon zijn straf te noemen, is in de Natuur zelve gegrond. Hier vindt men wel schijnbare, doch geene wezenlijke sprongen of onevenredigheden. Met de zedelijke straffen, of liever tuchtiging, is het eveneens gelegen, en de minste afwijking, die wij hierin bespeuren, strijdt regelregt met het begrip van regtvaardigheid — en waar dit ophoudt, verdwijnt alle zedelijkheid. De wetten ter regeling van den Mensch, als Burger van eenen Staat, de burgerlijke strafwetten en de burgerlijke bedrijven kunnen, wel is waar, wegens het onvolkomene van den menschelijken geest zelven, die deze wetten verordent, dit juist en eeuwig onwrikbaar verband niet bezitten, maar zij moeten toch, zoo veel mogelijk, gegrond zijn in den aard en het wezen van den Mensch, en gewijzigd worden naar deszelfs algemeene en bijzondere gesteldheid, naar deszelfs omstandigheden en betrekkingen. Rampzalig moet te allen tijde de Maatschappij wezen, waar dit uit het oog wordt verloren, waar de wetten in de willekeur van een' *despoot* haren grond hebben; waar de Wetgevers boosaardig of dom genoeg zijn, dat zij, zonder op den Mensch, zonder op de roersels zijner handelingen, op zijne neigingen, driften, hartstogten en zoo vele andere zaken van de hoogste aangelegenheid acht te geven, onverschillige daden voor misdrijven, misdrijven voor onverschillige da-

daden houden, groote en gevaarlijke overtredingen ongemerkt laten bedrijven, en geringe, in zichzelve onbeduidende, voorvallen, uit bijzondere oogmerken, met eene onverbiddelijke gestrengheid straffen.

Vorderen dus dit verband — hetwelk wij overal in de Natuur aantreffen, welks aanwezen een ieder gevoelt — en het begrip van regtvaardigheid reeds van voren, dat in de wetten tusschen misdaad en straf eene zekere evenredigheid plaats hebbe, ook voor het welzijn van den Staat is deze evenredigheid allezins onontbeerlijk. Neem dezelve weg, en de zwaarste misdrijven zullen even menigvuldig, ja zelfs nog menigvuldiger bedreven worden, dan de geringere.

„Er is zeer veel aan gelegen — het is eene aanmerking van den Heere DE MONTESQUIEU — dat de straffen en misdaden eene zekere overeenstemming onder elkanderen hebben; omdat het van zeer groot belang is, dat de zwaarste misdaden minder begaan worden, dan de geringste; dat men meer bedacht zij, om eene misdaad, welke allernadeeligst voor de Maatschappij is, dan om eene zoodanige, welke op het welzijn van de Maatschappij weinig invloed heeft, te verdrijven."

Is nu de doodstraf de zwaarste straf, en zal er evenredigheid plaats hebben tusschen misdaad en straf, dan moet dezelve ook op de *zwaarste misdrijven gesteld* worden.

Geringe braak, in het algemeen niets meer, dan een middel om te stelen, waardoor de misdadige wil van den dief blijkbaar wordt uitgedrukt, — in sommige gevallen minder boosaardig, minder gevaarlijk voor de Maatschappij, dan menige gemeene diefstal, door list gepleegd; niet te vergelijken met *geweldige*, *herhaalde* braak en diefstal, vergezeld van mishandeling der huisgenooten; niet te vergelijken met vóórbedachte berooving van iemands leven, — wordt in het algemeen, even als het allerzwaarste misdrijf, met de allerzwaarste straf bedreigd. Of de strafschuldige slechts een paar ruiten uit een venster hebbe gebroken, en — waarvan er nog onlangs een voorbeeld in de beide Oldambten geweest is — een enkeld roggenbrood uit het voorhuis weggenomen; dan of eene bende van verharde booswichten voorbedachtelijk, geweldadiglijk, gewapenderhand ten huize zij ingestormd, de vreedzame bewoners op eene wreedaardige wijze hebbe aangevallen, mishandeld, uitgeplonderd, ver-

vermoord,.. dezelfde ſtraf wacht op beide; beide worden als gelijke misdadigers behandeld — beide ter dood gedoemd! Wie hier geene onevenredigheid, geene groote, gapende onevenredigheid in misdaden en ſtraffen ontwaart — voor dien moet alle verdere redenering overtollig zijn.

Braak in het algemeen behoort gewisſelijk onder de zware delicten geſteld te worden. Doch er is zoo veel onderſcheid in dit misdrijf — zulk een groot verſchil tusſchen geweldige en geringe braak, dat men naauwelijks zijne verwondering kan verbergen over de wetten, die eene en dezelfde ſtraf tegen dit misdrijf gedreigd hebben, zonder eenig onderſcheid in de ſoort van braak en derzelver veelvuldige wijzigingen toe te laten. De dief, die met geweld een welgeſloten huis openbreekt en ſteelt, is zonder twijfel een allergevaarlijkst wezen, dat den burger van een der heiligſte voordeelen, die hij in de Maatſchappij bezit, met name de veiligheid in zijne eigene woning, berooft. Maar er is tevens braak, die zoo uiterst gering is, dat men inderdaad geene reden heeft, om daaruit tot de gevaarlijkheid van den dader te beſluiten. Hij, die zich, midden op den dag, door eene opene deur in het binnenſte van een huis begeeft en eenig goed uit een vertrek wegneemt; de dienstbode, die zich in zijnen dienst aan dieverij ſchuldig maakt; de listige bedrieger, die ons vertrouwen misbruikt, en dergelijke, zijn niet zelden van een' gevaarlijker aanleg en een ſtouter karakter, dan de misdadiger, die des nachts op eene gemakkelijke wijze een venſterraam weet op te ſchuiven, of een paar dakpannen van eene ſchuur neemt en in ſtilte eenige voorhanden liggende goederen ſteelt.

Wat nu — wil men anders het doel der ſtraffen niet loochenen — wil men alle betrekking tusſchen bedreiging en vrees niet ontkennen — wat moet het natuurlijk gevolg zijn dezer onevenredigheid tusſchen misdaad en ſtraf? Wat anders, dan dat misdadigers, in ſtede van zich aan geringe overtredingen ſchuldig te maken, zeer ligtelijk tot grootere overgaan, daar zij door vrees voor zwaardere ſtraf niet worden terug gehouden?

En dit brengt mij van zelfs tot mijn laatſte ſtuk, de overweging, namelijk, van het gevaarlijke, dat er gelegen is in de vastſtelling van doodſtraf op braak voor het leven der Ingezetenen.

III. Wat toch zal den dief, in gevalle van huisbraak, te-

terughouden van moord te plegen aan de bewoners van het huis, waarin hij op eene geweldige wijze is gebroken? Het is zelfs van een' boosdoener, wanneer hij door de huisgenooten gezien wordt en bekend is, te verwachten, dat hij zulks tot zijne eigene veiligheid doen zal. Bijaldien hij deze lieden in het leven laat, loopt hij te grooter gevaar van ontdekt te worden, en zij kunnen naderhand als bloedige getuigen tegen hem optreden. Zoo hij hun het leven beneemt, bevordert hij zijne eigene zekerheid, en, indien hij al mogt ontdekt en van zijne misdaad overtuigd worden, — in beide gevallen wordt hij met den dood gestraft, het zij hij alleenlijk *gebroken en gestolen*, of daarenboven ook nog gemoord hebbe. „*Het* is in Frankrijk — zegt de Heer DE MONTESQUIEU — een groote misslag, dat men de struikroovers op de groote wegen en diegenen, welke te gelijk dieven en moordenaars zijn, met gelijke straffen straft. Het is tastbaar, dat men, om de algemeene zekerheid, eenig onderscheid in die straffen moest hebben." In China worden de struikroovers, die moorden begaan hebben, in stukken gehakt, de andere niet. Dit is de oorzaak, dat men er wel van struikrooverijen, doch zelden van moorden hoort. In Muskoviën, waar de straf op moorden en struikrooven dezelfde is, hoort men dagelijks van moorden. Het spreekwoord zegt daar: *de dooden kunnen niet klappen*.

Het gevaarlijke hiervan heeft Ruslands groote Wetgeefster ook levendig gevoeld en duidelijk opengelegd in hare *Instructien voor het Ontwerp tot een Nieuw Wetboek*. „Het is zeer onregtvaardig — merkt de verlichte Vrouw aan — eene en dezelfde straf te doen ondergaan aan hem, die op de groote wegen steelt, en aan hem, die eenen moord begaat. Het is zeer klaarblijkelijk, dat men, tot de algemeene zekerheid, eenig verschil in de straf moet bepalen. Men vindt Landen, waarin men ziet, dat de menschen zich met geene moorden bezoedelen, omdat de Dieven op eene vervoering naar de afgelegene Volkplantingen kunnen hopen, en dat deze hoop geheel en al aan Moordenaars benomen is."

En inderdaad — dit gevaar is zoo zeker, zoo klaarblijkelijk, zoo in de natuur der zake gegrond, dat men veilig zou kunnen beweren, dat de doodstraf op braak in het algemeen moorden uitlokt en bevordert, en dat dus de eigene wet, die de regten en den eigendom der

bur-

burgeren zal verzekeren, derzelver leven regtstreeks in gevaar brengt.

Trouwens — welke gerustſtelling blijft er over, om dit gevaar weg te nemen? Zal het zijn het medelijden van den boosdoener met de bewoners van het huis? het eigen zedelijk gevoel — het beſef van pligt in den misdadiger? Doch wat heeft men te wachten van het medelijden, van het zedelijk gevoel, van het pligtsbeſef in voorwerpen, die, meestal langzamerhand, alleengskens en door onderſcheidene omſtandigheden van trap tot trap bedorven geraakt en van misdaad tot misdaad vervallen, het gevoel verdoofd en de ſtem van het geweten geſmoord hebben? die, daarenboven, door het bedacht zijn op hunne veiligheid, zekerheid en eigen lijfsbehoud, ieder vonkje van mededoogen, dat nog in hunnen boezem ſmeulen mogt, uitbluſchen, en door deze beweegredenen — ſterke prikkels in het hart van alle menſchen — helaas! al te gereedelijk worden overgehaald, om den doodelijken ſlag toe te brengen?

Zwakke waarborgen, gewisſelijk, voor het leven der ongelukkige burgers! — burgers, die op den eigenen oogenblik, in welken zij den misdadiger alle hunne goederen aanbieden en ſlechts het behoud van hun leven van hem afſmeeken, — zoo zij anders in dezen toeſtand over de oorzaak van hun onheil konden nadenken, — de wetten zouden vervloeken, die, terwijl zij de goederen trachten te beſchermen, op deze wijze het leven in gevaar brengen,

Of zou men, misſchien, een veiliger waarborg voor het behouden van het leven der Ingezetenen daarin vinden, dat eene *zwaardere* doodſtraf op moord, dan op dieſſtal en braak is geſteld? Helaas! deze waarborg komt mij even zwak, komt mij nog zwakker voor, dan die, welke ik zoo even heb aangeroerd. Om niet te zeggen, dat dit verſchil in ſtraf bij overtreders van dusdanig eenen ſtempel veelal ganſchelijk onbekend is, — welke uitwerking kan men al van de overweging daarvan verwachten in oogenblikken, waarin de misdaad van moord bedreven wordt? Kan men, menschkundig, verwachten, dat deze bedenking, zoo zij dan al bij den misdadiger mogt opkomen, in ſtaat zoude wezen, om hem van het volbrengen der daad terug te houden? ſterker zoude werken, dan de beweegredenen, die hem tot den moord

moord aanfporen? Neen! voorzeker niet. Wanneer eenmaal de vrees voor de ftraffe des doods overwonnen of niet meer levendig is, kan de overdenking der onderfcheidene wijzen, op welke het leven verloren wordt, onmogelijk in ftaat zijn, om die vrees weder op te wekken, vooral niet in het geval, dat wij ons thans voorftellen, waar een vrij waarfchijnlijk gevaar van het leven door den ftrop te verliezen overftaat tegen een zeer onwaarfchijnlijk gevaar van door het kruis te moeten fterven. — En daarenboven is dit onderfcheid van ftraf, naar het mij toefchijnt, bij het Ontwerp van Strafwetten nog niet eens doorgaans en altijd in het oog gehouden. *Moord*, op eene hoogstgeweldige, wreedaardige *of* verraderlijke wijze gepleegd, of met andere *verzwarende* omftandigheden gepaard, wordt wel met het kruis bedreigd; doch in andere gevallen is de ftraf op moord gelijk gefteld met die op huisbraak, ja kan zelfs (daar de ftrop zwaarder wordt gerekend dan de bijl) de eerstgemelde misdaad nog ligter geftraft worden dan braak: want na dat de ftraf van den ftrop, die mede op braak is verordend, tegen ouders, die aan hunne kinderen en verdere afftammelingen, tegen broeders, zusters, echtgenooten, die aan elkanderen moord begaan, gedreigd is, wordt bij het 2afte Art. in het algemeen vastgefteld, dat de minfte ftraf, welke eenen moordenaar kan worden aangedaan, is: *de Bijl*. Zoo dat *derhalve, volgens het* meergenoemde Ontwerp van *Strafwetten*, de misdaad van moord (zijnde eene met voorbedachten rade gepleegde berooving van iemands leven) minder zwaar kan geftraft worden, dan braak.

Het verfchil in de doodftraffen zelve kan diensvolgens al mede geenen waarborg opleveren tegen het gevaar, waarin de Ingezetenen gebragt worden door het vastftellen van doodftraf op braak; en dewijl, even als tusfchen misdrijf en ftraf, ook zekere evenredigheid tusfchen de ftraffen onderling behoort te beftaan, zoude men veilig kunnen beweren, dat bij de vorige wreede en barbaarfche doodftraffen op moord en doodflag deze evenredigheid veel meer plaats had, en dat men veel *confequenter* had gehandeld, veel meer overeenftemming en verband in de ftraffen onderling had gebragt, veel meer evenredigheid tusfchen misdaad en ftraf had verkregen, bijaldien men, bij de vastftelling van doodftraf op braak, de oude, wreede en barbaarfche doodftraffen mede behou-

houden had. Daar deze nogtans, dank zij den gematigden geest der tijden! niet meer worden uitgeoefend, moet men, om evenredigheid tusschen misdaad en straf, mitsgaders tusschen straffen onderling te behouden, ook *consequent* handelen, zich zelve gelijk blijven, en het misdrijf van braak nimmer met den dood bedreigen.

Het door mij aangevoerd gevaar voor het leven der Ingezetenen, uit deze onevenredigheid in de straf voortvloeijende, wordt derhalve door niets weggenomen, — en dit gevaar is zoo zeker, zoo tastbaar, zoo groot en zoo vreesselijk, dat er, mijns inziens, geene andere gronden noodig zijn, om het stellen van doodstraf op braak in het algemeen af te keuren; en offschoon ook de redenen, welke men te berde brengt, om deze misdaad bij bijzonder verzwarende omstandigheden, herhaalde overtredingen in denzelfden persoon enz. met den dood te straffen, mij voorkomen niet geheel en al verwerpelijk te zijn, en zulks ook, volgens de wetten in dit Gewest, in bijzondere omstandigheden, ter *discretie* des Regts, kan geschieden, zoude ik echter op dezen grond alleen — op grond, namelijk, van het gevaarlijke — onder verbetering, van gevoelen zijn, dat de misdaad van diefstal en huisbraak, hoe geweldig, hoe zwaar en hoe dikwijls ook door denzelfden persoon gepleegd, nimmer en in geen geval met den dood behoorde gestraft te worden, zoo lang er geen moord, doodslag, of wonding met oogmerk om te dooden mede gepaard gaan. Trouwens het leven der Ingezetenen moet boven alles dierbaar en heilig worden gehouden. Hetzelve te beveiligen, voor elken aanval te waarborgen, moet een eerste regel, de eerste en teederste zorg van den Wetgever zijn, — en het is eene hoogstgevaarlijke, hoogstnadeelige wet, die, met oogmerk om de goederen te beschermen, door te groote gestrengheid het dierbaarste van alle goederen, welks verlies geene menschelijke magt kan herstellen, onbedachtzaam in de waagschaal stelt.

IETS OVER DE WATERWEEGKUNDE, VERVAT IN EENEN BRIEF AAN DEN HEERE H. AENEAE, TEN ANTWOORD OP DE ANTIKRITIEK, DOOR ZIJN ED. GEPLAATST IN DEN RECENSENT OOK DER RECENSENTEN, IIIde DEEL, No. 2.

Mijn Heer!

De toon, waarop Gij uwe teregtwijzing aan den Heere HESSELINK gestemd had, was oorzaak, dat ik, in navolging daarvan, U in mijnen vorigen ook niet op die wijze behandeld hebbe, welke men anders in een onderzoek naar *Waarheid* behoort in 't oog te houden. Schoon Gij nu in uwe *korte*, echter 14 bladz. druks beslaande, *Aanmerkingen op mijnen naamloozen Brief*, op eene wijze, den Wijsgeer niet betamende, voortgaat, wil ik U daarin niet navolgen, ten einde men *mij* niet zou kunnen verdacht houden, de aandacht des Lezers van de zaak in verschil te willen aftrekken, om de zwakheid der redenkaveling minder te doen gevoelen, en de ongegrondheid der bewijzen over het hoofd te zien.

Ik heb zelf lang in twijfel gestaan, of ik U nader over de zaak in verschil zoude onderhouden: voor den kundigen is genoeg gebleken, aan wiens zijde de waarheid is; immers zoo de goedkeuring van mijne proeven en de daaruit afgeleide gevolgen, niet slechts van Liefhebbers, of van *dezulken*, die eenigzins in het Waterweegkundig vak *bedreven zijn*, maar ook van Geleerden, die met U in kunde en doorzigt gelijk staan, iets afdoet: door dezen worde ik in 't gelijk gesteld, en men is het met mij eens, dat de gevolgen, uit de Proef van BOYLE afgeleid, onwettig, misleidend en verkeerd zijn.

Dan om U, zoo mogelijk, het vooroordeel voor eens aangenomen stellingen te ontnemen, vat ik nog eens de pen op, en zal, met voorbijgang van al het hatelijke, waarmede uwe korte aanmerkingen doorzuld zijn, mij alleen tot de zaak in verschil bepalen.

Het is zeker geen dagelijksch verschijnsel, dat een eenvoudig Liefhebber zich durft in 't strijdperk begeven tegen eenen Man, die bij ieder voor zeer geleerd, diepkundig en gezond van oordeel gehouden wordt: maar zoude ik mij, zoo als Gij vordert, *des schamen en heengaan?* dit kunt Gij in ernst niet willen, ten ware Gij den lust tot onderzoek wildet uitblusschen, of beweren, dat men uwe onderstellingen voor onwedersprekelijk, uwe woorden voor Godspraken, uwe besluiten voor onfeilbaar zoude houden.

Dan, om ter zake te komen. Ik heb de stoutmoedigheid gehad, eene vrij algemeen goedgekeurde proeve te ontmaskeren, op

op eene wijze, die, zoo het schijnt, vóór mij in niemands hersenen is opgekomen, althans, voor zoo verre ik weet, niet is bekend gemaakt; ik heb *mijne* tegenproeven, op *Waterweegkundige gronden*, ontegenzeggelijk en beslissend durven noemen; daartegen noemt Gij *uwe* proeven ontegenzeggelijk en beslissend, ten bewijze dat water in water weegt, omdat Gij het fleschje, wanneer het in uwe proefneming vol loopt, ziet dalen, en, na hersteld evenwigt, het vat met water, aan uwe groote balans, zoo veel in gewigt ziet verliezen, als het gewigt bedraagt, hetwelk, tot herstel van evenwigt, in de kleine balans vereischt wordt; terwijl Gij in die zelfde Waterweegkundige teregtwijzing in de acht eerste proeven aantoont, dat het glazen of koperen Ligchaam, waarmede Gij uwe proefneming aanvangt, zoo veel van deszelfs volstrekte zwaarte bij de onderdompeling verliest, als eene hoeveelheid Waters, in Wiskundige ligchamelijke uitgebreidheid, naauwkeurig gelijk staande met die des ingedompelden Ligchaams, weegt. Spijt het U nu niet, uwe proeven beslissend, ontegenzeggelijk genoemd te hebben, daar Gij nu zult bemerken, in eene en dezelfde Verhandeling, twee tegen elkander strijdige gevolgen, op een en hetzelfde grondbeginsel, te hebben willen bewijzen?

Het is mij bij de lezing uwer korte aanmerkingen niet onopgemerkt gebleven, dat Gij U door mijne proeven eenigzins in verlegenheid gebragt ziet, dewijl Gij U bedient van hulpmiddelen, welke men van U niet verwachten konde. Vooreerst rukt Gij het verschil over de wettigheid van het gevolg, afgeleid uit de Proef van BOYLE, geheel uit zijn verband. Immers zegt Gij in uwe korte aanmerkingen, dat, volgens mijne wijze van besluiten, Water ook niet in Lucht weegt; dat Water dus volstrekt geen gewigt heeft; dat Koper, Lood, IJzer, of welke de stof zij, waaruit de gewigten bestaan, ook niet wegen, enz. Waar heb ik in mijn vorigen Brief aan U zulke zotte stellingen beweerd? Waar heb ik *zelfs schijnbaar* te kennen gegeven, dat ik van gevoelen zou zijn, dat Water in Water geen volstrekt gewigt heeft? Indien ik dit hadde willen bewijzen, waarom zou ik dan gezegd hebben: „ de Proef van BOYLE „ is op zich zelve niet onaardig — zij is zelfs schoon, en er „ kan, *indien men bij gevolgtrekking redeneren moet*, veel uit „ opgemaakt worden." En verder: „ of wil men door de Proef „ van BOYLE onderzoeken, *hoe veel specifique zwaarte een fleschje* „ *water heeft?* dit ware dwaasheid! 't gezond verstand heeft „ een afkeer van omwegen; men kan de massa water, die in een „ fleschje loopt, immers op eene schaal wegen." Hoe zou ik op de vraag: „ toont dan de zwaarte des ingedrongen waters, „ met de gelijkheid van het gewigt, hetwelk men noodig gehad heeft, om het verbroken evenwigt te herstellen, niet „ aan, dat men ten minste *Water in Water wegen kan?*" hebben

ben kunnen antwoorden: *Neen! het toont slechts aan; dat men door* GEVOLGTREKKING — *door* VERGELIJKING — *op die wijze,* DE SPECIFIQUE ZWAARTE *des Waters kan ontdekken.*

Waartoe nu uwe armhartige proeven, voorkomende op bl. 170, 171 en 172, en de daaruit door U afgeleide gevolgen en ellendige redeneringen moeten dienen, zal ik, om des vredes wille, niet verder onderzoeken. Ik wil U alleen zeggen: dat Gij *dit* hulpmiddel, hetwelk uwe zaak bij alle onbevooroordeelde en onbenevelde verstanden meer en meer bederft, achterwege had moeten laten; — dat Gij U, indien Gij iets goeds had willen stichten, alleen bepaald moest hebben, zoo Gij dit had kunnen doen, ter wederlegging van hetgeen ik gezegd heb, en hetgeen ik hier nogmaals herhale; te weten: dat de Proef van BOYLE, *zoo als dezelve door dien beroemden Geleerde is voorgesteld*, valsch is, misleidend en verkeerd; *dat de Proef* van BOYLE tegen de Natuur, dat is tegen de Wetten der *Waterweegkunde*, strijdt; dat men geene Vloeistoffen van dezelfde digtheid in elkander *wegen* kan; dat men het betrekkelijk gewigt van den *aanhangenden Ballast*, en *niet het Water* weegt; dat Water niet weegt in Water. Dit zijn mijne woorden geweest — dit heb ik getracht te bewijzen, niet door uitvlugten te zoeken, niet door nu eens met *volstrekt*, en dan weêr met *betrekkelijk* gewigt der Ligchamen te schermen, zoo als Gij in uwe teregtwijzing doet, al naar dat het U in uwe kraam best dient; maar met mij altoos te bepalen op het grondbeginsel der Waterweegkunde, welk, zoo ik mij niet bedriege, is: dat alle Ligchamen, in eenige vloeistof ondergedompeld wordende, zoo veel van hun *gewigt* verliezen, als de klomp vloeistof weegt, welke *door het ingedompeld* Ligchaam verplaatst wordt. Of nu het *grondbeginsel* van BOYLE anders is, weet ik niet; genoeg is het voor mij, dat het voorgestelde grondbeginsel ook het *uwe* is, blijkens uwe woorden op bl. 535 van den *Rec. ook der Rec.* IIde Deel, No. 6.

Ten andere, bedient Gij U van eene uitvlugt, in uwe teregtwijzing aan den Heere HESSELINK, en ook in uwe korte aanmerkingen, die, offchoon zij van geene waarde hoegenaamd is, om de wettigheid van het gevolg, afgeleid uit de Proef van BOYLE, te handhaven, echter die onaangename aandoening niet veroorzaakt, als voorgemelde afwijking van den waren staat des geschils; — zij kan eenigzins door den beugel, vooral als men dit hulpmiddel beschouwt, om te moeten dienen, ten einde een geliefkoosd stelsel zoo lang mogelijk vol te houden. Ik bedoel, hetgeen Gij betrekkelijk het wegen van Vloeistoffen in hare natuurlijke plaatsen zegt. Dan ik kan niet voorbij hier aan te merken, dat Gij zeer willekeurig met dat wegen van Vloeistoffen *in hare natuurlijke plaatsen* te werk gaat, latende het water, dat in het flesch-

fleschje ingedrongen is, nu eens *al*, en dan weder *niet*, aan den arm der balans wegen, even als Gij doet met het *volstrekt* en *betrekkelijk* gewigt der ligchamen in het water; dus weegt het water op bl. 538 van uw vroeger Stukje in zijne natuurlijke plaats *niet* aan den arm der balans, op bl. 540 weder *al*, en op bl. 550 weder *niet;* — nu dit in 't voorbijgaan.

Maar wat brengt dat wegen van water in zijne natuurlijke plaats toch nuttigs aan, indien men daardoor niet bewijzen kan, dat het *Water* aan den arm der balans weegt? — dit moet men toch kunnen doen, als men de *Boyleaansche* stelling wil volhouden — als men met U zeggen wil: het water *herneemt* deszelfs gewigt in zijne natuurlijke plaats, het *weegt* nu aan den arm der balans.

Daarenboven, wat is, in het dagelijksche leven, het *wegen* toch anders dan *eene vergelijking van het betrekkelijk gewigt der Ligchamen?* En wat zou het wegen van water in zijne natuurlijke plaats volgens het stelsel van BOYLE zijn, indien men het volgens zijne Proef wegen kon? Het zou zijn: *eene vergelijking van het betrekkelijk gewigt, 't welk in de schaal m ligt,* TEGEN *het volstrekt gewigt van het Water, dat in het fleschje bevat is.* Indien men dan de proef in de Lucht herhaalde, zou men eenig verschil in het gewigt ontdekken; men zou bevinden, dat het Water in Water meer gewigt had dan in de Lucht, en niet, zoo als BOYLE zegt, bijkans of geheel hetzelfde. Ook was deze vergelijking niet in de juiste orde — niet zoo als men gewoon is elkander te verstaan, onbewimpeld sprekende.

Gaarne wil ik U bekennen, dat uwe vragen en redeneringen op bl. 168, 169, *Rec. ook der Rec.*, IIIde Deel, nog al een schoonschijnend aanzien kunnen hebben, om uw gevoelen te verdedigen, vooral bij de zulken, die zich door schijnvertooningen laten wegslepen. Gij zegt: *Snij of knip den draad, waardoor het fleschje met het thans op den bodem van het vat rustend gewigt verbonden is, tusschen den bodem van het fleschje en dat gewigt door, en alles zal in evenwigt blijven. Ziet Gij nu,* vraagt Gij, *dat Water in Water weegt?* Hierop zou ik kunnen antwoorden: Snij of knip het gewigt af, waarmede uw fleschje bezwaard is, en zie dan of Gij tegenwigt in de schaal *m* noodig hebt, om het evenwigt te herstellen; — maar neen! dit kunt Gij niet doen, omdat uw werktuig zoo zaamgesteld is, dat zich de misleiding daarin niet dan door redenering laat ontdekken; — 't is ook niet noodig, dat ik U dus antwoorde: ik stem toe, dat, wanneer men in deze gesteldheid van het fleschje den draad doorknipt, alles in evenwigt zal blijven; maar ik ontken, dat dit bewijst, *dat men het Water in Water weegt.* Het bewijst, dat de werking van de Lucht, die in het fleschje bevat was, ophoudt, omdat dezelve ontsnapt is; dat de aangehangen ballast overtollig is geworden, omdat het Ligchaam, hetwelk men met

geweld in het water gedrongen heeft, niet meer aanwezig is; — het bewijst, dat het *betrekkelijk gewigt* van Water in Water nul is — *persing* van water is geen *gewigt* van water.

Intusschen bewijst dit vragen en redeneren van U, dat Gij U verzekerd houdt, dat het *'t Water, en geen ander Ligchaam* is, dat in uwe proefnemingen *aan den arm der balans weegt.* Nu hangen er in uwe proeven twee onderscheidene Ligchamen aan den arm der balans: *het Water*, en *de Ballast*; welke beide Ligchamen echter niet te gelijk aan den arm der balans kunnen wegen, blijkens uwe proefneming op bl. 170. — Gij zegt: 't is *het Water*, dat aan den arm der balans weegt. Ik zegge: 't is *het betrekkelijk gewigt van den Ballast.* Een van ons beiden moet in zijne besluiten hier dwalen. Gesteld nu dat Gij gelijk hebt, dan vraag ik U: waar is nu het betrekkelijk gewigt van den Ballast gebleven? is dit verloren geraakt? is dit vernietigd? Elders zegt Gij: *in de Natuur gaat niets verloren; hetgeen aan den eenen kant verloren wordt, wordt aan den anderen kant gewonnen.* Waar is dan, vrage ik nogmaals, dat betrekkelijk gewigt gebleven? Drukt het op den bodem van het vat met water, waarin het hangt, zonder eenige gemeenschap te hebben met de balans, waaraan het hangt? Vervangt het nu het gewigt of de drukking van het water? hetwelk, volgens uwe stelling, nu in zijne natuurlijke plaats deszelfs gewigt hernomen heeft, en niet meer op den bodem van het vat drukt, want Gij zegt: *Even zoo veel drukking als van den bodem van het vat afgegaan is, even zoo veel is er aan den arm der balans aangebragt.* — Zoo dit nu waarheid is, van waar komt het dan, dat, als men den ballast van het fleschje wegneemt, de kleine balans terstond terug slaat en het fleschje uit het water trekt, *zoo dat men* het gewigt 2 P. uit de schaal *m* moet wegnemen, om het evenwigt te herstellen, niettegenstaande het fleschje vol water aan den arm der balans hangen blijft? — terwijl het tegenovergestelde gebeurt, als men het fleschje van de balans afneemt, en den ballast hangen laat; *dan* blijft alles in evenwigt, de rust ongestoord, niettegenstaande de schaal *m* met 2 P gewigt bezwaard blijft. — Wat wil men meer? wat wil men sprekender bewijs hebben voor mijne stelling: *dat men het betrekkelijk gewigt van den Ballast en niet het Water weegt?*

Indien ik verder wilde uitweiden over de *onwettigheid* van het gevolg, eertijds afgeleid uit de Proef van BOYLE, dan zoude ik indedaad uw gezond verstand, en dat van alle Natuurkundigen, beleedigen. Wie zal willen ontkennen, dat de Proef van BOYLE, zoo als dezelve ten allen tijde is genomen, en door U en de volgers van BOYLE is beredeneerd, eene *valsche stelling* voortbrengt? — dat dezelve *misleidend* is, omdat het Werktuig, waarmede de proef genomen wordt, alle de Ligchamen, waaruit hetzelve is zaamgesteld, zoodanig dooreen

een verwart, dat de uitwerkselen, die het eene Ligchaam voortbrengt, verkeerdelijk aan het andere worden toegeschreven? — dat het *verkeerd* gehandeld is, als men door deze proef, hoe schoonschijnend dezelve ook wezen moge, een verschijnsel doet geboren worden, dat, zoo hetzelve niet weêrsproken kon worden, de grondbeginselen der Natuurkunde zou omverre werpen? — En wie zal mij dan niet toestemmen, dat, daar de proef op zichzelve eenige nuttigheid heeft, vooral om bij gevolgtrekking te besluiten, die eenvoudige wijze, zoo als ik dezelve heb voorgesteld, de verkieslijkste is? — *dan* laten zich alle verschijnselen, welke de Proef van BOYLE oplevert, duidelijk, volgens de onwederspreekelijkste grondbeginselen der Waterweegkunde, verklaren — *dan* is de proef waarlijk schoon!

Denk niet, Mijn Heer, dat ik lust gehad heb om te verdonkeren in plaats van te verlichten, — dat ik mijne wetenschappelijke vermogens schandelijk ten kwade zou hebben aangewend, — dat list of boosheid mijne pen bestuurd hebben, toen ik U schreef *de Proef van* BOYLE *is* VALSCH, MISLEIDEND *en* VERKEERD. Neen! — uwe stoute taal, ter wederlegging van het gevoelen van den Heere HESSELINK, heeft mij verpligt, om op een sterker toon U mijn gevoelen over de Proef van BOYLE te kennen te geven, dan ik anders zou gedaan hebben, indien Gij die zedigheid en bescheidenheid, welke Gij in anderen begeert, in het oog gehouden had.

Hier zoude ik mijne bedenkingen, op uwe korte aanmerkingen, betrekkelijk de Proef van BOYLE, kunnen besluiten, wâre het niet, dat ik mij verpligt gevoelde, uwe proefneming op bl. 170 en 171, en de gevolgen, welke Gij uit dezelve afleidt, te wederleggen.

Hoe is het mogelijk, dat deze Proeven één oogenblik in uwe herfenen hebben kunnen huisvesten, zonder dat Gij dadelijk bij uzelven van de dwaasheid dezer Proeven overtuigd zijt geworden! Hoe durft Gij dezelve mij voor goede munt in de hand stoppen! Het spijt mij, dat een Man van uwe kunde en doorzigt zich zoo onbedacht heeft durven wagen. Staan deze proefnemingen eenigermate gelijk met mijne proefnemingen? Laat ons dit zien. — Gij hangt aan eene balans een flesch vol water, en brengt dezelve in evenwigt; giet er vervolgens het water uit, en hangt onder aan de ledige flesch, met een touwtje, zoo veel gewigt als noodig is om het evenwigt te herstellen; — nu laat Gij de balans dalen, dat het onder de flesch aangehangen gewigt de tafel, den vloer, of eenig ander voorwerp, rake, waardoor het ondersteund kan worden; Gij behoudt dus evenwigt: — maar is deze figuur nu gelijk met mijne figuur, op dat oogenblik, waarin ik het blaasje doorsteek, om de werking van het Water op de balans en de werking van de Lucht op den aanhangenden ballast te

onderzoeken? Verre van daar! Ik heb in het tegenoverhangend schaaltje geen tegenwigt hoegenaamd voor het water, hetwelk nu in het geopend fleschje indringt, — maar Gij! Gij laat het tegenwigt in uwe schaal, aan den anderen arm der balans! Geen wonder dan, dat, wanneer Gij de flesch wederom vol water giet, zij de balans niet zal overwegen. Maar neen, vóór dat Gij de flesch wederom vol giet, uw tegenwigt weg; de balans zal daarom wel in evenwigt blijven; en vul dan de flesch met water, *dan* zal het evenwigt wel verbroken worden. Zoo doe ik, om de misleiding van de Proef van BOYLE aan te toonen; en zoo moet Gij ook doen, indien Gij mijne proef in de Lucht volmaakt wilt nabootsen, — en dit had Gij kunnen doen, indien U de proef ingevallen ware. *Zij is* deze: Hang aan den eenen arm der balans een *ongevulden* Luchtbol; breng dezelve in evenwigt; vul dan dien *Luchtbol* met eene ijlere luchtsoort dan de dampkringslucht; hecht dan aan dien gevulden Luchtbol zoo veel gewigt, dat de werking van den Luchtbol naar boven de werking van het aangehangen gewigt evenaart; laat dan uwe balans dalen, dat het aanhangend gewigt de tafel, den vloer, of eenig ander voorwerp rake, waardoor het ondersteund kan worden; open dan uw Luchtbol, opdat de ijlere lucht ontsnappe, en de dampkringslucht weder invloeije: dan zult Gij eene figuur hebben voorgesteld, overeenkomstig met mijne figuur; en de uitkomst zal gelijk zijn aan die ik heb voorgesteld.

Wat nu aanbelangt de proef van uwen Vriend, die Gij nog duidelijker dan de uwe, en voor den domsten mensch bevattelijk noemt; ik vinde er niets fraaijers of beters *in*, *dan* in die van U. De proef rust op hetzelfde *grondbeginsel*, *op misleiding;* en het is natuurlijk, dat de *uitkomst* dezelfde moet zijn; — het éénige onderscheid, dat ik hier opmerke, is, dat Gij door deze proef zoo van ter zijde hebt willen doen zien, dat U de Naam, de Persoon, de Affaire van den Briefschrijver niet onbekend was, en dat Gij dit niet dan onder bedekte termen hebt willen laten blijken.

Zoudt Gij nu, bij meerder nadenken, deze proefnemingen wel ter beoordeeling van den onpartijdigen Lezer hebben voorgesteld? Immers zouden zij kunnen worden gerangschikt onder *schijnvertooningen*, *die de waarheid bedekt houden*, en de *gevolgen*, *daaruit afgeleid*, aangezien worden als *middelen*, *om de aandacht des aanschouwers van het ware punt af te leiden.*

Eindelijk moet ik mij nog verantwoorden wegens de door mij gemaakte Vergelijking, dat uwe Proef-balans gelijk eene Tooverkaart met Bellen is, die men den kinderen tot vermaak in de handen geeft. Het ware gewis genoeg geweest, dat ik gezegd had: gelijk eene Tooverkaart; het overige had er wel

af

af kunnen blijven: maar Gij fpreekt de Vergelijking volftrekt tegen, daar Gij zegt, dat er met mogelijkheid geen derde te pas kan komen. Indien Gij dan onderzoeken wilt, of hetgeen ik gezegd heb waarheid zij, zoo herhaal uwe proeven, op bl. 170 omfchreven, op de volgende wijze: Hang aan uwe fchaal M een gewigt zoo zwaar als de masfa water weegt, welke zich in uw fléschje bevindt, aan een touwtje; laat dit gewigt even de fchaal van eene derde balans aanraken, zonder dat dit gewigt eenige werking op die fchaal verrigte, waardoor het evenwigt van de derde balans zou verbroken worden; bezwaar de fchalen van de derde balans met zoo veel gewigt, als het gewigt bedraagt, dat onder aan de fchaal M hangt; laat het gewigt van de eene fchaal van de derde balans weder werken op de fchaal van eene vierde, en zoo vervolgens; dan zult Gij, zoo dra Gij het verbroken evenwigt in uwe kleine balans herftelt, alle de balanfen in werking zien, en het befluit verder kunnen opmaken.

Zie daar, Mijn Heer, mijne tegenbedenkingen op uwe korte aanmerkingen op mijnen vorigen brief, met zoo veel befcheidenheid als mij betrekkelijk uwe wijze van fchrijven mogelijk was, voorgedragen, en, om U niet te verpligten, op deze tegenbedenkingen ftil te zwijgen, of U te noodzaken tot het verbreken van uw gegeven woord, zoo noem ik mij met confideratie

UEd. Dienaar

Amfterdam, A. VAN COPPENAAL.
Aug. 1808.

BIJZONDERHEDEN WEGENS DE EERSTE LEVENSJAREN VAN DEN BEROEMDEN MUZIJKANT EN COMPONIST, DOMENICO CIMAROSA.

DOMENICO CIMAROSA, geboren te *Napels*, was de Zoon van eenen Schoenmaker; zijn Vader leidde hem op om bakker te worden. Men moet weten, dat te *Napels*, althans voorheen, de gewoonte plaats had, dat de burgers hun brood ten hunnen eigen huize kneedden, maar het om te bakken bragten in ftadsovens, den eigendom van daartoe bevoorregte bakkers. Bij eenen dier bakkers woonde CIMAROSA als leerknecht. In den beginne was het zijn post, het brood te gaan afhalen, hetwelk in zijns meesters oven moest gebakken worden. Een zijner klanten was de vermaarde APRILE, die verwonderlijk bekwame Zanger, van de klasfe der zulken, die in *Italie*, uit welvoegelijkheid, *Mufici* genoemd worden, en die de Zang-

 kunst

kunst tot zulk eene hoogte voerde, dat zij in misbruik ontaardde. De jonge CIMAROSA, in wien de smaak voor de muzijk zich begon te ontwikkelen, had het uur opgemerkt, op hetwelk APRILE zijne stem bij het klavier oefende; dit uur had hij gekozen om te zijnen huize zijne boodschap te doen. Verborgen in den hoek van een portaal, hetwelk aan de kamer des bewoners grensde, fleet hij, met het luisteren naar het gezang, al den tijd, welken deze Virtuoso aan die oefening besteedde, en vergat, in zijne verrukking, de boodschap, om welke te doen hij was gekomen. Niet minder vergat hij die, wanneer APRILE, in plaats van zichzelven te oefenen, les gaf in het zingen aan een meisje van elf jaren, THERESINA genaamd, welke hij tot Zangeres opleidde. Meer dan eens had deze THERESINA, wanneer zij van haren meester kwam, *den jongen* bakkersknecht verrast, in zijne muzijkale droomerij *verzonken*, en hem zijne heerschende en onweerstaanbare zucht doen *be*kennen voor eene kunst, welke hij zelve te eenigen dage met een zoo gelukkigen uitslag zoude oefenen. Geenen grond had hij alsnog om zulks te hopen. Daar hij een jongeling van eene fraaije gestalte was, praatte zij gaarne met hem. „ Wat doet „ gij dan hier in het duister te zitten?" vraagde zij hem op zekeren dag. „ Ik luister met verrukking." — „ Zijt gij „ een liefhebber van de muzijk?" — „ Een zeer groot lief„ hebber." — „ Verstaat gij dezelve?" — „ Ach neen! mijn „ Vader heeft geen gelds genoeg om mij een' meester te ge„ ven." — „ Zoude hij u niet kosteloos in een van onze „ Conservatoires (Muzijkkollegien) kunnen bezorgen?" — „ Daartoe zouden voorschrijvingen noodig zijn; en wij heb„ ben die niet." — „ Maar indien mijn *meester, Signor* „ APRILE, het noodige bezorgde?" — „ *O, dan zoude ik* „ zeer gelukkig zijn! Ik! muzijkant worden! op mijne beurt „ die fraaije Zangstukken componeeren, welke ik nooit hoor, „ zonder tot in den grond mijner ziele getroffen te zijn! Nim„ mer zal ik zoo gelukkig zijn!" — „ Hebt gij eene goede „ stem? Zingt gij wel eens?" — „ Nu en dan." — „ Gij „ zoudt dan wel zeer blijde zijn," vervolgde het lieve meisje, zonder bedoeling, „ als Signor APRILE te kunnen „ zingen?" — CIMAROSA, haar aanziende met de oogen eens jongelings van zeventien jaren, doch die hij spoedig nedersloeg: „ Ik zoude wel wenschen," was zijn antwoord, „ zoo goed als hij, maar niet *als* hij te kunnen zingen." THERESINA, nog te jong om deze onderscheiding te kunnen vatten, beantwoordde zulks niet, maar deed verslag van dit gesprek aan haren leermeester, die bevel gaf dat men hem zoude laten bij zich komen, de eerstemaal dat hij brood kwam halen. Zijne jonge vriendin bleef daaromtrent niet in gebreke.

Na

Na de eerste vragen naar zijne familie, zijn beroep, zijne zucht voor de muzijk en de zangkunst, wilde APRILE eene proef nemen van zijne stem. CIMAROSA, die door eenen zijner bloedverwanten dikmaals in den schouwburg van *Fiorentini* was gebragt, alwaar Opera's in plat *Napolitaansch* worden gegeven, en waarvan hij Machinist was, liet een der zangen hooren, welke de beroemde CASACCIELLO op eene zoo oorspronkelijke wijze zong; en hij deed zulks met eene zoo volmaakte nabootsing, eene zoo behagelijke grappigheid, dat al de deftigheid van den held des tooneels er niet tegen bestand was. APRILE lachte zich bijkans te barsten: hij was inderdaad betooverd. De bestemming des jongelings dacht hem zoo duidelijk te spreken, dat hij niet draalde met zijnen vader te ontbieden, wiens toestemming werd vereischt, om hem in het Conservatoire *de la Pieta* te doen aannemen. Hier leide hij de eerste gronden zijner oefeningen, en om, dit huis verlaten hebbende, dezelve nog verder voort te zetten, genoot hij het onderwijs van NICOLO PICCINI, den vermaardsten Componist, die thans te *Napels* zich bevond, en die in *Frankrijk* eenigen tijd heeft vertoefd.

Niet lang nadat hij het Conservatoire had verlaten, trad hij in het huwelijk, niet met THERESINA, die den eersten grond tot zijn geluk had gelegd, maar met de oudste dochter van eenen handwerksman. Zij stierf kort na hun huwelijk; en CIMAROSA verkreeg verlof van den Paus om de andere zuster te trouwen, op welke hij reeds staande zijn eerste huwelijk verliefd was geworden. — In eenen brand, welke zijn huis zoo goed als geheel verteerde, verloor hij alles, wat hij door zijne verregaande zuinigheid had kunnen overgaren; zijn leven zelf liep daarbij gevaar.

Zoo luidt het kort berigt wegens de eerste levensjaren van DOMENICO CIMAROSA. De steller daarvan eindigt met den wensch, en wij voegen den onzen daar nevens, dat onder de liefhebbers, die het geluk hebben gehad, hem in zijne muzijkale loopbaan te volgen, van *Napels* tot aan *Petersburg*, iemand gevonden worde, bekwaam om meer uitvoerige, doch even naauwkeurige bijzonderheden mede te deelen aangaande dezen grooten Componist, nevens eene opgave van de voortreffelijke en menigvuldige stukken, met welke hij Europa heeft verrijkt.

DE UITWERKINGEN VAN GOEDDADIGHEID, OPGEHELDERD DOOR EENE AANDOENLIJKE GESCHIEDENIS.

(Uit het *Engelsch.*)

De Heer EDEN, van *Wildrose-hall*, had zijne fortuin in *Indië* gemaakt. Korten tijd vóór zijn vertrek naar *Engeland* te *Calcutta* eene fchoone en allezins beminnelijke Jongejuffrouw gezien hebbende, de Nicht en Gezellinne van Mevrouw K.-WIN, waren hare weinige en nietsbeduidende bezittingen bij hem geen hinderpaal om hare hand te vragen. Hij verkreeg haar ten huwelijk. Hij zag hare fchoonheid, beminnelijken aard en begaafdheden als voldoende huwelijksgaven aan, en vond zich daarin niet bedrogen: want hare verdienften evenaarden hare fchoonheid. Bij zijn wederkeeren in *Engeland* kocht hij een fchoon Landgoed in het westelijk gedeelte van *Esfex*. Daar er niets was, waarover hij berouw of knaging gevoelde, gedurende zijn verblijf in de Oost, bezat hij zoo wel een opgeruimden geest als overvloed van tijdelijke middelen, en mogt zich ftreelen met de hoop op een volgend gelukkig leven.

Op eenen donkeren avond, korten tijd na dat hij bezit van zijn Landgoed genomen had, zat hij in een zijvertrek. Een hevig onweêr van ftorm, regen, donder en blikfem deed een rijtuig voor zijne deur komen. Een knecht diende hem aan, dat een oud Heer verlof verzocht om den nacht daar door te brengen. Hij vernam tevens, dat de vreemde Heer zoo even van het Vasteland gekomen was, en van *Colchester* naar *Londen* reed; doch dat de voerman, den weg niet regt kundig, en verbijsterd door het geweldig onweêr, de laan, die naar *Wildrose-hall* liep, voor den weg naar *Rumford* genomen had, en dat de oude Heer zich zoo ongefteld bevond, dat hij het niet durfde wagen, verder op weg en tot de naaste pleisterplaats te gaan.

't Is noodeloos te melden, dat hij op de hartelijkfte wijze werd ontvangen. Want, behalve dat des Heeren EDENS menschlievendheid hem tot deze opneming aanfpoorde, was er iets bijzonder treffends in het grijze haar en den rustigen opflag des vreemdelings, fchoon iets droefgeestigs daarbij kennelijk doorftak. Hij verbleef er eenige dagen, en herftelde langzamerhand. Gedurende dien tijd groeiden de gunftige opvattingen van den Heere EDEN aan tot eene meerdere gehechtheid.

Zoo ras 't herftel van krachten den ouden Heer toeliet om eenig berigt van zichzelven te geven, liet hij zich in deze voe-

voege hooren: „ Ik ben, indedaad, zeer ongelukkig geweest, en ik weet niet of mijne rampspoeden nog wel een einde genomen hebben. In het vroegste tijdperk mijns levens woonde ik gelukkig, als Arts, in het noorden van *Engeland*. Door den dood eens Ooms van Moeders zijde, op het Eiland *Antigua*, en wiens naam ik volgens zijne begeerte voerde, kwam ik in 't bezit van groote goederen. Het was echter noodzakelijk, dat ik mij derwaarts vervoegde, om in 't bezit van de gewezene eigendommen mijns Ooms te treden. Het schip, in 't welk ik mij derwaarts begaf, werd genomen door een' *Moorschen* Zeeroover, en naar *Barbarijen* gevoerd. Mijne Vrienden bleven onkundig van mijn lot: want de Gouverneur van *Mogadore*, ontdekkende dat ik een Geneesheer van beroep was, zond mij onmiddellijk naar *Fez*, om allen bijstand, dien ik door mijne kunst kon toebrengen, te bieden aan den Keizer van *Marocco*, te dien dage gevaarlijk krank liggende. Ik betoonde mij bereidvaardig om hem allen bijstand te betoonen, welke in mijn vermogen was, in hope dat een gelukkig slagen mij mijne vrijheid als eene belooning zou schenken. — Dan hierin vond ik mij deerlijk bedrogen. Mijn gelukkig slagen in de herstelling des Keizers deed hem begrijpen, dat ik een noodig man ten Hove voor zijne gezondheid was; waarom hij mij niet wilde vrijlaten. Mijn onverduldig verlangen daarnaar bemerkende, sneed hij alles af, wat mij eenige gemeenschap kon doen krijgen met iemand, die aan den *Britschen* Consul eenig berigt van mijnen toestand zou kunnen geven. In alle andere opzigten (dit regt moet ik hem laten wedervaren) behandelde hij mij met de grootste vriendelijkheid; ik leefde in overvloed. — Na 's Keizers dood onderging mijn toestand, gedurende eenigen tijd, geene verandering altoos: want zijn Opvolger oordeelde mij voor zijne gezondheid zoo noodzakelijk als zijn Vader gedaan had. In 't einde begon mijne zwaargeestigheid tot wanhoop over te hellen: achttien jaren lang had ik in dien gevangen staat gesleten; mijne gezondheid was zigtbaar van mij geweken, en de jonge Keizer stemde eindelijk, met eene prijsbare menschlievendheid, in mijn vertrek. Hij liet mij niet henengaan zonder betooningen van vriendschap; hij schonk mij eene ruime vergelding voor mijne betoonde diensten, — niet voor de slavernij, waarin men mij gehouden had, — Over *Italie* kwam ik in *Duitschland*, en, van *Hamburg* naar *Colchester* gevaren, ben ik niet meer door vermoeijenis en zwakheid afgemat, dan door de ongerustheid en angst, welke mijn boezem prangen, om kundschap van mijne Familie te krijgen; deze bestond, toen ik dezelve verliet, uit mijne Vrouw en een Kind, drie jaren oud. Ik liet deze in ruime omstandigheden over aan de zorg van een Vriend. — Maar, indien zij niet meer leven — (hier stuitte zijne stem) indien zij niet meer leven! ô dat het dan den Hemel behaagde, ook mij-

mijne dagen af te ſnijden, of dat ik niet herwaarts ware gekomen!"

Edens deelneming in dit verhaal en den toeſtand zijns gasten behoeft geene beſchrijving. Hij vroeg hem, waarmede hij hem van dienst kon zijn in de verlangde opſpeuring. „ Ik heb," kreeg hij ten antwoord, „ reeds van *Colchester* geſchreven, en ook van hier. Ik houd mij verzekerd, dat ik binnen een dag, of binnen weinige uren, eene tijding zal ontvangen, die mijn geluk of ellende beſliſt. Ik was Dr. CLEMENT, in de Stad *Leeds*" — *Goede Hemel!* riep EDEN uit, *Dr.* CLEMENT, *van Leeds! mijn vriend, mijn verloſſer en mijn beſchermer!* Hij viel hem om den hals. De Vreemdeling ſtond verſteld over dit bedrijf. — *Hebt gij*, vervolgde EDEN, *mij vergeten, den armen jongen, dien gij bewaarde voor eene ſchandelijke ſtraffe, in uw huis opvoedde en voorthielp?* — De oude Heer hernam hierop, naauwelijks in ſtaat om een woord te uiten: „ FRANK, dien ik ter ſchole beſteldel" — *Dezelfde*, ſprak EDEN; *dezelfde arme* FRANK EDEN, *dien gij behouden en beſchermd hebt; die nu, door 's Hemels gunſtige ſchikking, geacht en in overvloed leeft, en thans eene blijdſchap ſmaakt, welke alle beſchrijving te boven gaat, daar hij onder zijn dak zijnen weldoener mag ontvangen!*

FRANCIS EDEN was de zoon van een arm man. Zijne ouders waren geſtorven, toen hij nog een kind was. Overgelaten aan de bezorging van een verren bloedverwant, is het niet te verwonderen, dat tot op zijn tiende jaar zijne opvoeding was verwaarloosd. Hij werd, wegens de poging om vruchten uit een tuin te ſtelen, voor het geregt gebragt. Hij ſtond op 't punt van geſtraft en naar het werkhuis gezonden te worden. *Dr.* CLEMENT was er bij tegenwoordig. Bewogen door het voorkomen en de tranen van den knaap, ſprak hij te zijnen behoeve, nam hem naar huis, en, daar hij den jongen vlug en leerzaam vond, liet hij hem in de noodige kundigheden onderwijzen, en beval hem voorts aan een Koopman te *Londen*. Deze had hem, daar hij zich zeer verdienſtelijk gedroeg, naar *Indiën* gezonden, opdat hij daar verder zijne fortuin mogt maken. Bekwaamheid, vlijt en braafheid deden zijne zaken zoo voorſpoedig gaan, dat hij met ſchatten naar 't Vaderland terugkeerde.

Dan noch ſchatten, noch uiterlijke allergunſtigſte omſtandigheden, noch achting, noch bewustheid van een braaf gedrag, waren in ſtaat, zijn geluk volkomen te vestigen. Zijn Gast en Vriend bemerkte zulks. In de ſchaduw van een grooten boom bij het huis zittende, en wachtende op de tijding, welke Dr. CLEMENT met zoo veel kommers als verlangen te gemoet zag, zeide hij tot EDEN: „ Gij ſchijnt vol gepeinzen — al te vol gepeinzen voor den gelukkigen toeſtand, waarin gij u geplaatst vindt.' — EDEN zag hem met eeni-

eenige verwondering aan, zuchtte, floeg zijne oogen neder, zeggende: *Gij hebt het dan opgemerkt? In de daad, mijn Vriend, ik vrees dat ik niet gelukkig ben. Bij u wil ik mij aan geene achterhoudendheid fchuldig maken. Nogtans kan ik de oorzaak niet wel ontvouwen; dezelve is zoo vreemd, zoo kiesch en teeder, doch genoegzaam om mijn geluk te ftoren. Mijne Vrouw — —!* en hier hield hij op. — CLEMENT zag hem met verwondering aan. Hij ontzette zich. Treurige denkbeelden zweefden voor zijnen geest. Hij fchroomde de zaak verder te onderzoeken. Hij had de Echtgenoote zijns Vriends, in alle opzigten, uitmuntend gevonden. Zij was, in de daad, wat achterhoudend, en had iets treurigs in haar voorkomen; maar zij was tevens zoo naauwlettend in haar gedrag, betoonde zoo veel eerbieds voor haren Echtgenoot, zoo veel belangnemens in hem. — Na eene poos zwijgens zeide bij: „ Het is onmogelijk, zij moet „ goed wezen!" — Hij verbande alle opgerezene vermoedens, fchaamde zich, dezelve opgevat en eenige oogenblikken gekoesterd te hebben. Op zichzelven en niet over EDEN te onvrede, zeide hij: „ Is zij niet uitmuntend?" *Alleruitmuntendst*, hervatte EDEN, *allerbeminnelijkst, allerinnemendst — zuiver vlekkeloos, als een Engel des Lichts; en nogtans ik vrees* — Een diepen zucht flakende, voegde hij er nevens: *Ik vrees, dat ik de man harer verkiezinge niet ben!* — Zijn Vriend verzocht, op de deelnemendfte wijze, nadere ontvouwing.

Hare kieschheid, vervolgde EDEN, *is in de daad zeer groot. Zij was van eene aanzienlijke afkomst, en had grond om rijke middelen te wachten: zij verloor hare Ouders, en zag zich in een ftaat van afhankelijkheid gebragt. Voldaan in alle opzigten over hare gevoelens en gedrag, getroffen door hare bekoorlijkheden, en waarnemende, hoe zeer het haar kwelde, iets te zeggen van de omftandigheden haars vorigen levens, heb ik, tot dus lange, daar wij niet lang gehuwd geweest zijn, mij wederhouden om naar die bijzonderheden onderzoek te doen; en dit te meer, dewijl zij, bij alle zoodanige gelegenheden, fchijnt, meer mijne, dan mogelijk hare eigene gevoelens te fparen. Dit is meer dan ik kan dulden. Dit is de oorfprong van mijn lijden. Zij fchijnt gedurig voor haren geest op te roepen, dat ik haar, uit een ftaat van afhankelijkheid, tot een ftaat van rijkdom verheven heb. Zij ftelt geene genoegzame waarde op hare verdienften, en is al te diep doordrongen van het befef harer groote verpligting aan mij. Zij acht mij waarlijk te hoog; zij is zeer dankbaar; maar dankbaarheid is geene liefde. Hare liefde gaat in hare dankbaarheid als 't ware verloren. — Wat kan ik in dit geval doen? Alle mijne pogingen, om haar met zichzelve te bevredigen, alles wat ik doe om haar te behagen, ftrekt ten toevoegfel*

aan

aan den last der verpligtinge, welke haar drukt. Ik wanhoop bijkans, om in haar die vriendschap, die toegenegenheid op te wekken, welke alleen bestaan kan tusschen lieden, die zich aan elkander eenigzins gelijk achten. En, indien dit het geval zij, dan kan, volgens mijne denkwijze, onze Echtverbindtenis niet gelukkig wezen. —— „ Hebt gij ooit," sprak CLEMENT, op een toon, die groote deelneming aanduidde, „ haar onder„ houden over dit zoo aangelegen onderwerp?"

Mevrouw ALWIN, antwoordde EDEN, *heeft het gedaan; echter niet uit mijnen naam, maar als 't ware in gevolge van de gemeenzaamheid, welke tusschen haar en mijne Echtgenoote had plaats gegrepen: zij heeft uit haren mond de opregtste, maar moeijelijk afgelegde bekentenis deswegen ontvangen. Zij vermeldde haar, dat zij, de groote verpligting aan mij gevoelende, mij niet kan aanzien op dien voet van gelijkheid, als zou voegen, om die vrijmoedigheid, die ongedwongenheid en gemeenzaamheid, welke ik verlang, daar te stellen.*

„ Heeft zij," vroeg hierop CLEMENT, „ eenige andere be„ trekking dan de Familie van Mevrouw ALWIN?" — *Ik weet zulks niet*, hervatte EDEN. *Haar Vader, die* FITZALLCYN *heette, bezat eenige eigendommen in dit land; maar veel meer op een onzer Amerikaansche Eilanden, welk weet ik niet. Nog een kind zijnde, verloor zij hare Moeder, en haar Vader (om welke reden weet of herinner ik mij niet) was vóór dien tijd buiten 's lands gegaan; en heeft men sints nimmer van hem gehoord. In dien tusschentijd zijn hare bezittingen in de West-indiën zoo zeer ten achtere gegaan, dat er weinig van kwam. De lieden, die hier te lande hare bezittingen beheerden, maakten eene bankbreuk; hierdoor verviel zij in omstandigheden, zoo lastig te herdenken als te ondergaan. De éénige, die haar vriendschapsblijken schonk, was Mevrouw* ALWIN, *die haar waarlijk als eene Zuster behandelde, en die zij naar Calcutta vergezelde.*

CLEMENT scheen weinig acht te slaan op het slot des medegedeelden berigts. Hij zat in diep gepeins verzonken; hij zuchtte; hij hield zijne hand op het voorhoofd; zijne borst klopte zigtbaar. EDEN kon niet nalaten dit alles op te merken, en te vragen, of hij zich ongesteld gevoelde? CLEMENT gaf geen antwoord, scheen hem niet gehoord te hebben, rees van zijn stoel op, en wandelde met alle blijken van de uiterste gemoedsbeweging. Daarop zich schielijk omkeerende, zeide hij: „ Ik „ moet Mevrouw EDEN zien!" — *Zij zal u opwachten*, sprak EDEN, op een deelnemenden en verwonderden toon. — „ Zij „ is mijne Dochter!" riep de Vreemdeling uit: „ Is u dit „ niet voor den geest gekomen? Maar neen! — Ik moest „ dit niet gezegd hebben. — Helaas! ik kan mis hebben! „ Nogtans nam ik, uit *Engeland* vertrekkende, den naam van „ FITZALLCYN aan; liet er mijne Dochter, nog een kind. Nooit

„ hoor-

„ hoorde ik sints van haar. Hare Moeder dood!" — Dit zeggende, viel hij in zijn stoel neder, en vond verligting in het storten van een tranenvloed.

Woorden ontbreken, om EDENS gevoelens te beschrijven. Zijne verwondering, echter, eenige opkomende twijfelingen en vrees, werden schielijk overwonnen door zijne hoop, en zijne hoop als 't ware verslonden door de verrukkendste verwachting. Het dierbaar voorwerp van zijne teederste en getrouwste liefde zou het kind wezen van zijnen oudsten Vriend, van zijn Verlosser, van zijn Weldoener! Zij zou nu zichzelve voelen op dien voet van gelijkheid, welken zij, door een tot uitersten gedrevene kieschheid van gevoelens, voor iets wezenlijks hield tot vertrouwen en huwelijksliefde. Indien er eenige verpligting overbleve, was hij de verpligtte persoon.

EDEN verzekerde zijnen Vriend, *dat het zoo zijn moest, en dat, in zoo verre jeugd op ouderdom kon gelijken, zijne Dochter op hem geleek.* Hij drong er diensvolgens op aan, om deze ontdekking onmiddellijk zijne waarde MATILDA te doen weten. — „ MATILDA!" riep CLEMENT, thans eenigzins van zijne verrukking bekomen, uit: „ MATILDA was de naam van „ mijn Kind!" Hij sprak dit op een toon van het teederste welgevallen. „ Dan," liet hij er op volgen, „ men mogt „ nog mistasten, en de gevolgen van eene mistasting en daar- „ uit geborene teleurstelling, in eene zaak van dat groo- „ te aanbelang voor ons beiden en voor uwe dierba- „ re MATILDA, zouden onuitsprekelijk heilloos kunnen „ zijn. De schijnbaarheden zijn er voor, gelijk gij zegt; „ maar wij moeten ze voor geene wezenlijkheden opne- „ men."

Te midden van dit gesprek boodschapte een knecht de komst van Mevrouw ALWIN. Haar Vader was een der Personen, aan welke CLEMENT, die hem eenigzins als bloedverwant bestond, niet wetende dat deze de Vader van Mevrouw ALWIN was, geschreven had, om kundschap wegens zijne Vrouw en Kind op te doen. Deze zond nu door zijne Dochter, die op de vleugelen der Vriendschap kwam aansnellen, de blijde tijding, welke EDEN en zijn Weldoener reeds, de een met meer vuurs en de ander met meer omzigtigheids, voor zichzelven vervroegd hadden. Nogtans was de vreugde van CLEMENT, wanneer hij zijne wedergevonden Dochter teederlijk omhelsde, gemengeld met de droefgeestige herinnering van het verlies der door hem zoo teeder beminde Moeder. De tijd nogtans en de troost, welken hij in deze omstandigheden ontving, herbragten hem tot eene bedaardheid van geest, en de helderste dag van genoegen bescheen zijne grijze haren; want zijne Kinderen waren deugdzaam en gelukkig.

Wel-

Welke denkbeelden men zich ook vorme van de bovenstaande Geschiedenis, welke in den grond op waarheid rust, en welke gevoelens dezelve eigenaardig doe opwellen, één denkbeeld, des houd ik mij verzekerd, zal dezelve gewis verwekken in de harten van alle menschenvrienden: zij zullen, met het volste genoegen, ontdekken, dat het opvolgen van eene menschlievende opwelling, en het diensvolgens volvoeren van weldadige bedrijven, uitwerksels kan doen geboren worden, zoo gunst- en troostrijk, dat zij alle berekening te boven gaan, en zelfs alle gissing, op een tijd, dat men alle verwachting eener gunstige uitkomst verloren rekent.

ANECDOTE VAN DEN MARQUIS D'ARGENS, KAMERHEER VAN FREDERIK DEN II.

Na den Zevenjarigen Oorlog verkreeg de Marquis met veel moeite verlof, om zijne familie te *Aix*, in *Provence*, voor eenige maanden te gaan bezoeken. Intusschen kreeg Koning FREDERIK DE GROOTE den inval tot het zamenstellen van een *Mandement van Monseigneur den Bisschop van Aix, tegen de Ongeloovigen, die zich Wijsgeeren noemen.* Hij deed daarvan afdrukken verspreiden in alle de herbergen, die aan den weg van den Marquis naar *Aix* gevonden werden. Zoo klaar werd deze in het Mandement aangeduid, dat *hij zich* niet konde miskennen, en boven anderen in *den ban gedaan.* Voor het overige was het geschrift *kunstig ingerigt*; het bezat alle de kenmerken, tot zulk een onderwerp vereischt: een Apostolischen toon, zeer Christelijke aanhalingen van plaatsen, en uitweidingen, meer door ijver ingegeven, dan door bondige redeneringen bekrachtigd. De Marquis werd er duidelijk bedoeld. Groot was zijne spijt deswegens, vooral van wegens zijnen Broeder, eersten Voorzitter van het Parlement van *Provence.* In zijne gramschap was hij alleenlijk op wraak bedacht; het geschrift had hij gestadig in handen, en sloeg er elk oogenblik zijne oogen in. Eindelijk ontdekte hij op den titel en in de inleiding van het gewaande Manifest, dat de heilige Kerkvoogd, verdediger van den Godsdienst, zediglijk zich den titel gaf van *Bisschop*, in plaats van *Aartsbisschop*, aan den zetel van *Aix* verbonden. Meer behoefde hij niet om de grap en den opsteller te ontdekken. Op eenen luchtigen trant deed hij van zijne ontdekking verslag aan Koning FREDERIK, in eenen brief, waarin hij schreef: „ dat de Duivel, willende kwaad doen, niet „ altijd slim genoeg is; dat in dit bijzonder geval deze

„ geest

„ geest der tweedragt had verzuimd, te rade te gaan met
„ den *Koninklijken Almanak*, een zeer waardig boek, het-
„ welk in de Hel niet zeer gezien is, aangezien het, zoo
„ als bekend is, naast de heilige boeken de meeste waar-
„ heden bevat; dat, indien de Duivel den Koninklijken Al-
„ manak had ingezien, hij aldaar zoude gezien hebben, dat
„ de Stad *Aix* eenen *Aartsbisschop* heeft, en niet slechts
„ een kleinen *Bisschop*; dat deze dwaling de onkunde en
„ het werk van den Booze tevens aan den dag leide; dat,
„ wat hem aanging, zoo dra hij zijne hulde aan de voeten
„ van zijne Majesteit zou hebben afgelegd, bij zich zou
„ nederzetten tot het schrijven van eene volledige histo-
„ rische, wijsgeerige en Christelijke verhandeling over de
„ listen en domheid van den boozen geest, en dat, indien
„ het hem al niet gelukte om den Vader der Leugen te
„ doen blozen, hij evenwel het zijne zou bijdragen om de
„ eenvoudige en eerlijke zielen voor zijne strikken te waar-
„ schuwen; dat hij intusschen aan het Hof van *Rome* zou-
„ de schrijven, om bij hetzelve deze duivelarij aan te kla-
„ gen, en appel op de volgende Kerkvergadering te laten
„ aanteekenen, en intusschen te verzoeken, dat dit geschrift
„ der duisternisse naar verdienste met den banbliksem ge-
„ slagen, en op den *Index*, of lijst der verbodene boeken,
„ behoorlijk wierd uitgeduid."

TREFFENDE GEZEGDEN VAN ALPHONSO DEN V.

ALPHONSO DE V kwam op den troon van *Arragon* in 't jaar 1416, en vermeesterde dien van *Napels* in 1441. Op zekeren tijd gevraagd zijnde, welke Raadslieden hem het meest behaagden, en wie hem met de beste raadslagen dienden? antwoordde hij: „ Mijne Boeken: dewijl zij zonder
„ drift, en zonder eenig inzigt van eigenbaat, mij vermel-
„ den, wat ik verlang te weten."

Dezen Vorst werd door eenigen onder 't oog gebragt, dat hij in 't openbaar verscheen, zonder van eene Lijfwacht omstuwd te zijn, en dus te weinig zorg droeg voor zijne persoonlijke veiligheid. Hij gaf hierop ten antwoord: „ ô Hoe
„ kan een Vorst, die zijnen Onderdanen nimmer iets dan
„ goed gedaan heeft, iets van hun te vreezen hebben!"

De Hertog van *Anjou* eens bij ALPHONSO aandringende om een' Veldslag te leveren, waar geene kans was om de overwinning te behalen, en misschien zelfs bij de overwinning niets van aanbelang zou verkregen worden, kreeg ten antwoord: „ Mijn Prins, de pligt van een goed Veldheer is te
„ overwinnen, niet te vechten!"

TRA-

TRANEN.

Waartoe schiep 's Almagts wil, in 't oog der Vrouw, een wapen,
Dat wisser dan rapier of lans of slagzwaard treft,
De togten stookt of stilt, ontrust of in doet slapen,
En de afgepijnde ziel aan stand en stof ontheft?
Waarom, bij 't zielbetoovrend kusfen,
Het vlammen kweeken, vlammen blusschen,
En wat de wellust zaligst heeft;
Waarom, bij 't boezemtreffend lonken,
't Weemoedig *weenen* haar geschonken,
Dat lust en lonk te boven streeft?
Was 't niet genoeg, dat oog te ontvlammen,
Dat kwijnt of flikkert, vleit of dwingt?
Waartoe dat tintlend oog, bij 't moed- en magt-verlammen,
De tooverkracht verleend, die uit een' traan ontspringt?

Zie HECTOR's heldenborst met dubbel staal beslagen,
Tot *Trojes* wisfen val zijn leven rustig wagen;
Hij weet, in nood en dood, van wijken noch versagen,
Maar weent, bij 't weenen van zijn Vrouw!
Kon 't purpren Raadsheers kleed, der Grijsaards graauwe hares
CORIOLANUS hart vervoeren noch vervaren;
Zijn boezem zwoegt van smart bij Moeders rouwgebaren,
En *Romes* redding daagt door 't weenen van *zijn* Vrouw!

Waar vroedheid, moed noch magt *vermogen*,
Waar raad noch rijp beleid, noch doorzigt door kan zien,
Daar is nooit euvelmoed zoo hoog ten top getogen,
Die 't roekloos wagen dorst, den weemoed weer te biên.
Sla 's Werelds boekrol op, en lees der Tranen glorie!
Wat Steden stout gesticht, — verwoest, in puin verkeerd;
Wat last, wat lust en rust, wat bloed in 's Lands Historie,
Door Tranen van een Vrouw, gewraakt, gewrocht, geweerd!

Te zien, hoe 't Vrouwlijk oog door vuur en vocht verraste,
Wee hem, wien 't nooit geviel! Wel hem, wien 't vaak gelukt
Den strijd der deugd te zien, schoon ze in haar tranen plaste,
De doodverf op 't gelaat, den boezem neêrgedrukt!

Zoek dan geen' zegepalm, waar Vrouwen-tranen vlieten!
Wen de overwinning schaadt, is vlugt of neêrlaag pligt.
Maar ziet ge aan 't Vrouwlijk oog den Tranenvloed ontschieten,
Eerbiedig 's Almagts wil, bewonder, zwijg, en zwicht!

D. H.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

DE VOORNAAMSTE LEVENSBIJZONDERHEDEN VAN JOHN WICLIFF, EEN VOORLOOPER DER KERK'HERVORMEREN.

Aan de Heeren Schrijvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

MIJNE HEEREN!

„ Schoon JOHN WICLIFF, in een' ftrikten zin, niet „ onder de Kerkhervormers behoore, zal zijn naam „ voor altoos met verdiénden luister pralen, in dat donker „ tijdperk, wanneer 's menfchen geest zich met de dik„ fte duisternisfen omgeven vond, en de Christelijke „ Godsdienst ten deerlijkfte verbasterd was. Hij mag „ gezegd worden een Voorlooper der Kerkhervorme„ ren geweest te zijn. 's Mans Levensgefchiedenis, „ fchoon met vele duisterheden omgeven, verdient over„ weging; en zullen wij, op zulk een' afftand van „ tijd, hem den welverdienden lof niet weigeren, hoe„ zeer ook door zijne tijdgenooten en latere vijanden „ van Licht en Waarheid verguisd en belasterd. Het „ is den Beöefenaren der Kerkelijke Gefchiedenisfe be„ kend, hoeveel er over dien Man getwist en gefchre„ ven zij. Dan, zonder ons in die gefchillen, zoo be„ zwaarlijk uit te maken, te verdiepen, willen wij de „ voornaamfte Levensbijzonderheden van WICLIFF, die „ wij in 't *Engelsch* aantroffen, Ul. mededeelen, in „ hope dat dit Stukje eene plaats onder de Levensbe„ fchrijvingen in Ul. *Mengelwerk* moge bekleeden. „ Ik ben, enz.

* * *

Omstreeks het Jaar 1314, onder de Regering van EDWARD DEN II, Koning van *Engeland*, werd JOHN WICLIFF geboren. Men weet 's Mans geboorteplaats niet. Zijne Ouders, hem tot de Kerk schikkende, zonden hunnen Zoon naar *Queen's College*, te *Oxford*, toen nieuwlings opgerigt. Dan, de jonge WICLIFF aldaar de gelegenheid tot het voortzetten zijner letteroefeningen niet zoo gunstig vindende als hij verwacht had, ging hij over in *Merton's College*, te dien dage voor eene der geleerdste oefenplaatsen gehouden.

In *Merton's College* zette WICLIFF zijne letteroefeningen met zulk een' ijver voort, dat hij *gezegd wordt* de afgetrokkenste gedeelten der Werken van ARISTOTELES zich in het geheugen geprent te hebben. Dan, de Redekunst diens Wijsgeers trok inzonderheid zijne aandacht, en hij bevlijtigde zich bovenal op dat gedeelte; waardoor hij een zoo schrander en afgerigt twistredenaar werd, dat hij op de geheele Kweekschool geen' mededinger vond, die in den strijd niet bezweek. — De Godgeleerdheid dier dagen beantwoordde aan de Redekunst: 't geen verst van de waarheid verwijderd was, scheen het meest der waarheid nabij, althans der najaginge van den Kweekeling in Wetenschappen hoogst waardig. WICLIFF bevlijtigde zich eenigen tijd in die toen geliefde oefenbaan, en werd zoo volmaakt daarin bedreven, dat hij alle de fijnigheden en trekken van die vreemde beuzelpraat, doorgaans de *Schoolsche Godgeleerdheid* geheeten, meesterlijk verstond, en dit wapen tegen zijne partijen met voordeel bezigde.

Welhaast nogtans bemerkte WICLIFF's gezond verstand het onvruchtbare van zulke oefeningen; hij zag de kronkelpaden van dien doolhof, en zocht een eenvoudiger en regter pad. Hij nam (welk een stout besluit in die dagen!) de Heilige Bladeren ten voorwerp zijner beoefeninge, en maakte daaröver zijne eigene aanmerkingen, die hij opteekende. Hierdoor verkreeg hij die edele vrijheid van denken, welke naderhand in zijne Schriften met zoo sprekende trekken doorstraalt. Zijne tijdgenooten noemden hem met onderscheiding, naar de gewoonte dier dagen, den *Evangelischen Leeraar*.

Bij deze hoofdzaak voegde WICLIFF het opdoen van

kun-

kundigheden in de Kerkelijke en Burgerlijke Wetten, en wordt hij gezegd in de Wetten zijns Lands groote bedrevenheid bezeten te hebben. Intusschen nam zijne achting met de vermeerdering zijner kundigheden toe. Men hield hem niet alleen voor een bekwaam Man, in de veelvuldige vakken, waarop hij zich had toegelegd, maar ook voor een deftig en godsdienstig Man, voor een opregt nasporder der waarheid, en een standvastig verdediger van dezelve, wanneer hij meende ze gevonden te hebben.

Zoodanig een lof kan vrij algemeen klinken, zoo lang bijzondere belangen van anderen onaangeroerd blijven; doch die onaangeroerd te laten, in een tijd, dat zedenbederf algemeen heerscht, is den moedigen waarheidsvriend onmogelijk. De eerste gelegenheid, bij welke WICLIFF het oog meer bijzonder op hem deed slaan, was zijne verdediging der *Oxfordsche* Universiteit tegen de Bedelmonniken, welken hij lustig doorhaalde in eene Verhandeling (*), waarin hij betoogde, welk een groot onderscheid er plaats had tusschen de Armoede van CHRISTUS en die der Bedelmonniken, en in 't breede sprak over de verpligting, om, op de eene of andere wijze, ten beste van de Maatschappij te arbeiden. — Sints dezen tijd begon de *Oxfordsche* Universiteit hem aan te zien als een harer eerste voorvechteren; en in gevolge van de achting, door hem verworven, werd hij kort daarna bevorderd tot het Meesterschap in *Baliol College*; vervolgens verkreeg hij den post van Rector in *Canterbury-hall*, door tusschenkomst van den Aartsbisschop ISLIP; dan, na den dood diens Kerkvoogds, werd WICLIFF afgezet door den Aartsbisschop LANGHAM, bij wien de Monniken zich vervoegd hadden, de aanstelling door ISLIP van een wereldlijk Priester tot die waardigheid betwistende. WICLIFF beriep zich wegens die afzetting op den Paus, en werd, nadat het pleit lang gehangen had, hetzelve te *Rome* ten nadeele van WICLIFF uitgewezen. Men hield voor de ware oorzaak van dien voor hem nadeeligen uitslag, dat hij in dit hagchelijk tijdstip ge-

(*) WICLIFF's zeggen: *Omnes Religiones indifferenter introductæ sunt a Diabolo*, heeft men zeer verkeerd geduld op den Godsdienst te slaan: niets gaat vaster, dan dat hij er de Monnike-ordes door verstond.

gefchreven had tegen het gezag van den Paus in het Koningrijk *Engeland*.

Ondanks deze vernederende teleurftelling bleef WICLIFF in *Oxford*, waar zijne Vrienden hem eene Kerkelijke waardigheid met een Inkomen bezorgden, alsmede het Hoogleeraarfchap in de Godgeleerdheid op die Hoogefchool. Met de waardigheid van Doctor in de Godgeleerdheid bekleed, en de ftand, tot welken hij nu verheven was, deed hem nog fterker dan voorheen ijveren, niet alleen tegen het fchandvol en hoogst ergerlijk leven der Geestelijken, maar ook tegen de verbasteringen, die, van zeer vroegen tijd af, ter *Christen*-kerke waren ingeflopen.

Het gevolg hiervan was eene geweldige *tegenkanting* der Geestelijkheid tegen dien Vrijfpreker. Dan het geweld van derzelver aangerigte vervolging werd een geruimen tijd afgeweerd door JOHN, Hertog van *Lancaster*, die toen ten tijde als 't ware het Koningrijk regeerde, EDWARD DE III. al te zwak van ligchaam en geest zijnde, om het Rijksbeftuur in handen te nemen. — Na 's Prinfen dood, ten jare 1377, wenschte de Hertog van *Lancaster* dezelfde mate van magt te behouden, en dong er naar, om alléén Regent te wezen; maar, het Regentfchap aan eenige Leden in handen gefteld zijnde, en bij flechts ééne ftem in den Raad hebbende, was deze afdaling van zijne vorige *verheffing* een feinteeken voor de Bisfchoppen, *om hunne vervolging* tegen WICLIFF te vernieuwen.

Onverwijld werden er Artikelen van Befchuldiginge tegen WICLIFF opgefteld en naar *Rome* afgevaardigd. Hoe hartelijk de Paus deel nam in dit gefchil, bleek, daar hij niet minder dan vijf Bullen naar *Engeland* afvaardigde. Van deze waren er drie gerigt aan den Aartsbisfchop van *Canterbury* en den Bisfchop van *Londen*, een vierde aan de Univerfiteit van *Oxford*, en een vijfde aan den Koning. Nevens de Bullen aan de Bisfchoppen zond de Paus een affchrift van de Ketterfche Artikelen, van deze Kerkvoogden vorderende, dat zij zouden onderzoeken, of WICLIFF in de daad de Leerbegrippen, daarin begrepen, beweerde; dat zij, indien dit bleek het geval te wezen, hem terftond in hechtenis zouden nemen, of, indien zulks niet gelukte, hem dagvaarden, om, binnen het verloop van drie maanden, zich te *Rome* te vervoegen.

's Paus

's Pausen Bullen werden door den Koning en de Universiteit van *Oxford* verworpen; doch de ijver der Bisschoppen vergoedde ruim en rijkelijk die versmading, der Pauselijke Bevelschriften aangedaan. De Bisschop van *Londen* gehoorzaamde niet alleen aan den Brief hem toegezonden, maar deed alles in den geest des Pauselijken hem toegeschikten Bevelschrifts. Dan hij had slechts den eersten stap gedaan, of hij ontving een stellig bevel van den Hertog van *Lancaster*, om met de gevangenneming niet voort te varen. Iemand van wege zijne begrippen gevangen te zetten, betuigde de Hertog den Kerkvoogd, kon niet geregtvaardigd worden door de Wetten van *Engeland*. (Welk een vrij geuit gevoelen in de Veertiende Eeuw!) Hij nam deswege de vrijheid zijne Lordschap te verzekeren, dat, indien hij tot zulk een uiterste voortvoer, hij de gevolgen moest afwachten. Deze bedreiging baarde zoo veel onrusts bij den Bisschop, dat hij het plan der gevangenzettinge liet varen, zich vergenoegende met WICLIFF te dagvaarden om voor eene Provinciale Synode te verschijnen in de Kapel van *Lambeth*, ten zelfden tijde hem een afschrift ter hand stellende van de Artikelen, die als bezwaren tegen hem waren ingebragt, met uitgedrukte begeerte dat hij 's Gedaagden verklaring daarop verlangde.

Op den vastgestelden dag verscheen WICLIFF, en, over de Bezwaar-artikelen ondervraagd zijnde, gaf hij een Geschrift over, 't welk den zin opgaf, waarin hij die stukken beweerde. Men wil, aan den eenen kant, dat de Doctor, te dezer gelegenheid, zich niet in het gunstigste licht vertoont; dat hij vele Artikelen op eene gedwongene wijze met veel kunst uitleide, en alles met lage pligtbetuigingen doormengde. Aan den anderen kant trekt men de echtheid van dit verslag wegens de handelwijze van WICLIFF in twijfel, daar hetzelve ons niet ter hand gekomen is, dan door middel van Pauselijk gezinde Schrijvers.

Terwijl de Bisschoppen raadpleegden over WICLIFF's Belijdenis, welke, met hoe veel omzigtigheids opgesteld, verre was van te voldoen, werd het volk binnen en buiten de zaal zeer onrustig, overluid roepende, niet te zullen dulden, dat aan WICLIFF eenig geweld wierd aangedaan. — De Bisschoppen deden de Vergadering scheiden, den Doctor verboden hebbende, voortaan de Leeringen, waarover men hem onderhouden had, te predi-

 ken.

ken. — Luttel gehoorzaamheids betoonde WICLIFF aan dat verbod: hij ging barrevoets en met eene ruwe pij het omliggende land door, bij gelegenheid voor het volk predikende, en deed zulks onbewimpeld in zijne eigene parochie. Zijn ijver brak nu met te meer vrijmoedigheids uit.

(*Het slot hierna.*)

IETS OVER DE GEBAREN, MET BETREKKING TOT DEN REDENAAR.

Het nut en aanbelang der Gebaren in de mondelinge voordragt is te overbekend om een breedvoerig betoog te behoeven, en hij, die het geringste denkbeeld van 's menschen gewaarwordingen bezit, bemerkt duidelijk, dat zonder dezelven een Redenaar niets op den hoorder kan uitwerken, daar zij, even gelijk de woorden, als de tolken van onze gedachten moeten worden aangemerkt. Echter dient iemand, die in het openbaar wil leeren spreken, niet zoo zeer te beginnen met het oefenen derzelven, als wel met het beschaven zijner stem. Hij, die eene geoefende spraak bezit, die alle de gepaste toonen weet te bezigen, *zal van zelfs de juiste* Gebaren vertoonen, daar het *eerste zonder het laatste* niet wel bestaanbaar is: want men zou wel door oefening eenige gepaste bewegingen leeren vertoonen, zonder eene geregelde uitspraak te bezitten; maar niemand zal eene juiste en gevoelvolle uitdrukking aan den dag leggen, zonder ook niet ten naasten bij de gepaste gebaren te bezigen. Voornamelijk zou ik alle groote studie durven ontraden, om de armen in dit opzigt geregeld te leeren gebruiken: de voornaamste en meest uitdrukkende gebaren worden door de verschillende gelaatstrekken vertoond; deze nu worden sterker en juister, naar gelange het gevoel bij den spreker toeneemt; weshalve de groote en voorname oefening is, om dat gevoel, door het uitgedrukt wordende denkbeeld als 't ware met geweld voor den geest te brengen, te doen ontwaken. Alleen dient hier in aanmerking te komen, dat men eene zekere losheid in de armen moet trachten te bekomen: want alle buigingen derzelven, hoe juist zij met de uitdrukking over-

overeenstemmen, wanneer dezelve op eene stijve en gedwongene wijze geschieden, zijn hinderlijk voor 't gezigt van den hoorder, en verzwakken den indruk.

De gebaren met de handen of armen moeten meestal uitdrukkende zijn, dat is, zij moeten meestal den indruk, die de spreker door de uitdrukking in de ziel gewaar wordt, aan den dag leggen, om 't zelfde gevoel in den hoorder over te brengen. Niettemin kan men somtijds, door middel derzelven, te gelijk het voorwerp, waarover men spreekt, als 't ware afbeelden; doch hieromtrent is eene gewigtige aanmerking, dat men zulks nimmer kan doen, wanneer men spreekt van een walgelijk en voor 't gezigt hoogst onaangenaam voorwerp.

Cicero, in zijne Redevoering tegen VERRES, wanneer hij het schandelijk gedrag van dien Praetor, daar hij een Burger van Rome, op eene publieke plaats, door beulshanden had laten kastijden, voor 't Romeinsche volk ontvouwt, zou zich zeer verkeerd hebben uitgedrukt, wanneer hij die afschuwelijke daad door gebaren had willen afbeelden: want de hoorder, door het deftige en ernstige der uitspraak als 't ware aan de lippen van den spreker geboeid, zal spoedig allen indruk verliezen, op 't gezigt van zulk eene misselijke vertooning.

Maar, zou men hiertegen kunnen aanvoeren, een afbeeldend gebaar kan niet anders dan het uitgedrukte denkbeeld in de ziel vertegenwoordigen. Zulks is alleen waar, wanneer deszelfs gezigt niets aanstootelijks bevat; in dit geval kan het somtijds zeer veel ter overreding van den hoorder toebrengen, daar het alsdan een middel is om het denkbeeld te verlevendigen, en het gevoel der uitdrukking bij den hoorder sterker te maken.

Wanneer men, bij voorbeeld, spreekt over de hoogte van een' berg, kan men zulks zeer gepast afbeelden door de opheffing van de hand en het ligchaam, door het achter over leggen van het hoofd en om hoog geslagen oogen; en over den wijden omtrek van denzelven handelende, kan men zulks zeer wel vertoonen, door met uitgestrekte armen een halfrond te formeren; maar wanneer dit afbeeldend gebaar eene walgelijke vertooning oplevert, dan ontvangt de ziel eenen onaange-

genamen indruk, die het gevoel van de uitdrukking als in eens doet verloren gaan.

In den dagelijkschen spreektrant, wel is waar, worden dikwijls dergelijke gebaren en bewegingen gebezigd. De reden hiervan is, 1°. omdat de dagelijksche gesprekken meestal loopen over zaken van minder aanbelang dan die, welke de Redenaar behandelt, ja dikwijls onderwerpen zijn, die alleen beredeneerd worden om de hoorders te doen lagchen, en dus belagchelijke gebaren somtijds te pas komen; 2°. omdat de gewone spreektrant bestaat in eene eenvoudige en onbeschaafde wijze van uitdrukken, en *bij gevolg* de gebaren hier altijd niet even gepast en met *de uitdrukking* overeenkomende gebezigd worden.

Wij hebben reeds aangemerkt, dat de *voornaamste* en meest uitdrukkende gebaren zich door het gelaat vertoonen; schoon sommigen meer uitdrukking veronderstellen in de werkingen van het overige gedeelte des ligchaams, voornamelijk in die der armen en handen: dan niets is duidelijker, dan dat het aangezigt als een gedaantespiegel der ziel kan worden aangemerkt. Want zoo het eene waarheid zij, dat er wezenlijk eene Gelaatkunde bestaat, niettegenstaande derzelver juiste en naauwkeurige bepaling tot nog toe het menschelijk begrip schijnt te boven te streven; indien het, zeg ik, eene waarheid zij, dat in het aangezigt *alle de bewegingen*, werkingen en lijdingen der *ziele zamenloopen*, en bijgevolg somtijds de gewaarwordingen hierin van zelfs worden ontdekt, van hoe veel meer uitdrukking en beteekenis zal dat zelfde gedeelte van 's menschen ligchaam voor den hoorder zijn, wanneer de spreker alles aanwendt, om door middel van hetzelve zijn gevoel aan hem mede te deelen! Door het aangezigt derhalve kunnen de krachtigste gebaren worden vertoond, en onder alle de deelen van hetzelve is het oog voornamelijk geschikt, om, zelfs door eenen enkelen opslag, grooten indruk te verwekken: een ernstige blik, bij voorbeeld, kan in de ziel van den hoorder ernstige gewaarwordingen te weeg brengen; een vrolijke wezenstrek daarentegen zal haar indrukselen van eenen vrolijken aard doen ontvangen, en niets is in dezen van meer uitwerking dan een treurig gelaat. Daarentegen kunnen de bewegingen van armen en handen, hoe juist

en

en van pas gemaakt, alleen als kleine hulpmiddelen beschouwd worden; zij beteekenen op zich zelve weinig, maar bij de overige middelen ter uitdrukking van gedachten gevoegd, werken zij mede ter overreding. Dan niettegenstaande dezelve als kleine hulpmiddelen kunnen worden aangemerkt, zal echter somtijds een, zoo met opzigt tot de spraak als tot de andere gebaren, vrij goed Redenaar hierin mistasten; men zal hem bewegingen zien maken, die of valsch zijn en met de overige uitdrukkingen niet zamenstemmen, of in te groote menigte of te schielijk op elkanderen vertoond worden. De reden hiervan is, dat men in dat gedeelte van de uitdrukking de kunst te veel wil raadplegen, zich eene soort van bewegingen aanwent, die met het waar gevoel altijd niet overeenstemmen; en van hier, dat zoodanig iemand somtijds gebaren bezigt, die of niets ter overreding toebrengen, of de ware uitdrukking logenstraffen. Niettegenstaande dit alles mag de oefening in dat gedeelte der uiterlijke welsprekendheid niet worden uitgesloten; men zou zich alsdan bewegingen aanwennen, die, hoewel zij in den dagelijkschen spreektrant geduld worden, echter in eene ernstige redevoering niet te pas komen; men zij alleen hierop bedacht, dat men zich zorgvuldig van alle bewegingen onthoude, die niet uit het gevoel zelf haren oorsprong ontleenen.

Het is dus noodzakelijk, zoo als wij boven reeds hebben aangemerkt, dat hij, die eene goede voordragt zoekt te erlangen, eerst en vooral de spraak zelve beginne te oefenen, zoo opzigtens de duidelijkheid, als het bezigen der juiste toonen; en door die oefening het gevoel een weinig opgewekt hebbende, zal hij wel ras in staat zijn, om de juiste gebaren, op hetzelve gegrond, te onderscheiden; en dan zal op 't laatst eene kleine oplettendheid, opzigtens de bewegingen van armen en handen, of zij namelijk voor 't gezigt van den hoorder niet aanstootelijk, of te veel in getal zijn, of te schielijk op elkanderen volgen, en, eindelijk, de ware uitdrukking niet logenstraffen, voldoende zijn, om dezelve overal gepast te kunnen bezigen.

Bij eene ernstige redevoering moeten de gebaren, die door middel van het gelaat worden vertoond, niet te veel drift of hevigheid aan den dag leggen; men moet door dezelve niet te sterk willen uitdrukken, en als het wa-

ware met geweld den hoorder doen gevoelen; want men zal alsdan, door te veel uit te willen drukken, niets uitdrukken, en de kracht der geheele redenering zal verloren gaan, of in eenen zoogenaamden Theatralen trant van uitdrukking vervallen, dien de Redenaar zorgvuldig moet vermijden. 't Zelfde moet in het oog gehouden worden, opzigtens de bewegingen der armen en handen: deze moeten in eene ernſtige redevoering redelijk kort, maar tevens los en ongedwongen gemaakt worden; dezelve moeten niet te ſchielijk zijn, maar eene gepaste langzaamheid, naar den aard der uitdrukking, behoort hier plaats te hebben; volgens BLAIR moeten zij meestal in de ſchuinte *loopen*, dewijl loodregte of dezulke, welke in eene regte lijn *op* en neder gaan, weinig te pas komen, en meestal gemaaktheid aanduiden.

De beroemdſte Franſche Predikers bezigden, naar men verhaalt, zulke zachte en ſtille uiterlijke gebaren, dat zij bijna onbewegelijk ſchenen: zulks kan het verhevene der waarheden van het Evangelie ſomtijds medebrengen; maar meestal dienen de gebaren van een' Redenaar, wil hij eene dadelijke overreding bewerken, voor den hoorder duidelijk zigtbaar te *zijn*.

De gebaren moeten noch te veel noch te weinig in getal vertoond worden; maar nu is de vraag, of hieromtrent niet eene bepaling kan *worden gemaakt?*

Eene naauwkeurige en juiste *bepaling*, ſpreekt van zelfs, is onmogelijk, en zulks te willen beproeven, zou eene belagchelijke onderneming zijn; echter zou de volgende aanmerking, naar ons inzien, den beoefenaar der ſprake eenigzins ten rigtſnoer kunnen ſtrekken.

Bij iedere volledige gedachte, indien zij namelijk onder alle de andere gedachten, bij eene redevoering uitgedrukt, eene voorname plaats verdient, en het dus van gewigt is, dat de hoorder hiervan een' bijzonderen indruk ontvangt, ſchijnt een afzonderlijk en wel zigtbaar gebaar, zoo door het gelaat als de bewegingen van armen en handen, te moeten gebezigd worden: dan hieruit volgt niet, dat de andere gedachten, in eene redevoering voorkomende, van dat gewigt niet zijnde, in 't geheel geene gebaren behoeven; zulks zou eene belagchelijke ſtelling zijn, daar de uitdrukking door gebaren uit eene aaneenſchakeling van onderſcheidene gelaatstrekken en bewegingen van handen en ligchaam is

za-

zamengesteld. Hieromtrent is alleen aan te merken; dat, bij de uitdrukking derzelve, somtijds, om geene te groote menigte van verschillende bewegingen schielijk op elkanderen te vertoonen, gebaren kunnen worden achtergelaten, of, zoo zij al gebezigd worden, dezelve weinig of niet zigtbaar voor den hoorder moeten zijn, indien namelijk de gedachte, in het afgetrokkene beschouwd, of bijna van geen aanbelang, of alleenlijk een bijvoegsel of vervolg van een ander denkbeeld schijnt te zijn.

GESCHIEDKUNDIG BERIGT, WEGENS DE VESTIGING DER SARACEENEN, OF MOOREN, IN SPANJE, EN DERZELVER VOLKOMENE UITDRIJVING.

Aan de Heeren Schrijveren der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen.*

MIJNE HEEREN!

„De groote gebeurtenissen, onlangs in *Spanje* voorgevallen, de tooneelen, die er nog opengeschoven worden, doen meer, dan in langen tijd, het oog op dat Rijk vestigen; en baren een terugzigt op de lotgevallen, 't zelve overgekomen. Onder deze zijn hoogst opmerkelijk, en de Vestiging en de Uitdrijving der *Saraceenen*, of *Mooren*, in dat Koningrijk. Ik trof in een *Engelsch* Werkje eene verkorte Geschiedenis van beide aan. Niet twijfelende, of het zou zoowel anderen als mij behagen, nam ik de moeite om het te vertalen, en aan Ul. ter plaatsinge in uw *Mengelwerk* te zenden. — In hope van 't zelve aldaar weder te vinden, teeken ik mij, enz.

* *

De *Gothen* in *Spanje* zeer verbasterd zijnde van derzelver vroegeren moed en dapperheid, begon aldaar hun Rijksgebied, omtrent den aanvang der Achtste Eeuwe, te verzwakken. Dan derzelver verderf werd verhaast door de snoodheid van hunnen Koning RODERICK; want, ten jare 712, de Dochter van Graaf JULIAN, zijn Be-

stuur-

ſtuurder van de Provincie *Ceuta*, op de kust van *Barbarije*, weggevoerd hebbende, noodigde de Graaf de *Saraceenen*, zijne naburen in *Barbarije*, eerst om de *Gothen*, die wij nu *Spanjaarden* mogen noemen, uit *Afrika* te verdrijven, en vervolgens, onder VITUS, hun Caliph, RODERICK zelfs in *Spanje* aan te vallen. Niettegenſtaande deze 100,000 man in 't veld bragt, werd hij in 't jaar 713 op de vlugt gedreven en zelfs geheel geſlagen. Waarop de *Mooren* of *Morescos*, gelijk men de *Saraceenen* noemde, in drie jaren tijds, alle de gewesten van *Spanje* vermeesterden, alleen de bergachtige gedeelten van *Aſturia* en *Biscaijen* uitgezonderd, werwaarts de *Christenen* ter ſchuilplaatſe vloden, en de *Mooren* het der moeite niet waardig oordeelden hen te volgen.

De zoodanigen onder de *Spaanſche* Edelen, welke verſmaadden zich aan het juk der *Mooren* te onderwerpen, namen de wijk in het *Aſturiſche* gebergte, zich troostende met aldaar het genot te hebben van de uitoefening des Christelijken Godsdiensts, en te leven onder hunne eigene oude Wetten. Vergezeld door velen hunner ſtoutmoedigſte en krijgszuchtigſte Landgenooten, vielen zij, nu en dan, met kleine partijen, op de naast bij liggende Vastigheden der *Mooren* aan, vergenoegende zich met den behaalden buit en het oefenen van wraak, zonder aan vermeestering te denken. De *Spanjaarden*, allengskens in magt aangegroeid, verbreedden hunne uitzigten; een geregeld beſtuur werd onder hen tot ſtand gebragt, en zij begonnen trek te krijgen om hun grondgebied uit te breiden. Terwijl zij hunne aanvallen met onaſlatenden moed voortzetteden, gewekt door Godsdienstijver, door wraakzucht, en de hope om eerlang hun Land van het juk der onderdrukking te bevrijden; terwijl zij hunne ondernemingen voort- en doorzetteden met den moed van lieden, die geen ander beroep dan dat des krijgs hadden, en nog vreemdelingen waren in alle kunſten, die den geest verzwakken en bederven, — verloren de *Mooren* allengskens vele van de voordeelen, waaraan zij hunnen vroegeren voorſpoed hadden dank te weten.

De *Mooren*, nieuwe vastigheid verkregen hebbende, wierpen alle afhankelijkheid van de Caliphs af; zij verwaarloosden eene naauwe gemeenſchap te houden met hunne Landgenooten in *Afrika*; hunne heerſchappij in

Span-

Spanje verdeelde zich in vele kleine Vorstendommen; de kunsten, welke zij aankweekten, de weelde, welke deze kunsten invoerden, verzwakten de krijgstucht hunner vroegere instellingen; en floegen den geest, ten oorloge gezind en vaardig, ter neder. De *Mooren* bleven echter een groot Volk, en hadden vele hulpmiddelen ter verdediginge. Volgens den wijdluftigen stijl der *Spaansche* Geschiedschrijveren, verliepen er acht eeuwen in bijkans onafgebroken oorlog, en werden er 3700 veldslagen geleverd, eer de laatste *Moorsche* Koningrijken zich aan de *Spaansche* wapenen onderwierpen.

De *Christenen* behaalden hunne overwinningen op de *Mooren* in onderscheidene tijdperken en onder vele Opperhoofden, die ieder het grondgebied, den algemeenen vijand ontweldigd, tot eenen onafhankelijken Staat verhieven. Ingevolge hiervan werd *Spanje* verdeeld in zoo vele onderscheidene Koningrijken als er Landschappen waren. In het verloop eener reeks van jaren kwamen echter, door de gewone gebeurtenissen van huwelijken, wettige opvolgingen, of vermeesteringen, deze kleine Vorstendommen onder de heerschappij der magtige Koningrijken van *Castilie* en *Arragon*, en, in 't einde, werden, door de Echtverbindtenis van FERDINAND, Erfkoning van *Arragon*, met IZABELLA, Koningin van *Castilie*, in den jare 1481, alle de *Spaansche* Kroonen vereenigd, en daalden af in dezelfde Linie.

De *Mooren*, die, gedurende verscheide eeuwen, bezit behouden hadden van een groot gedeelte van *Spanje*, werden in 't einde geheel te ondergebragt door FERDINAND, *de Catholijke* bijgenaamd, in den jare 1492. Hoewel, te dien tijde, hunne Heerschappij een einde nam, bleef echter het Volk. Den *Mooren* werd vergund, niet alleen hunne bezittingen, kleeding en gebruiken, maar ook hunnen Godsdienst te behouden, even als ten dage hunner eigene Koningen. De staatkundige FERDINAND schroomde niet die voorwaarden te bezweren, in hope, dat hij vervolgens krachtdadige middelen zou weten te beramen om dat Volk tot het Christen-geloof te brengen.

Zich in deze verwachting bedrogen vindende, en ziende, dat, na eene proeve van vele jaren, de onderwijzingen zijner Priesteren de bedoelde uitwerking niet zouden te wege brengen, besloot hij, zonder acht te slaan

ſlaan op den Eed, door hem gezworen, geweld te gebruiken tot volvoering zijns oogmerks. — FERDINAND gaf voor, dat de Burgers van *Grenada* hun regt verbeurd hadden op de vervulling van zijne gedane belofte bij het aangegaan Verdrag, door eenen opſtand, waartoe ſommigen gekomen waren door de gewelddadigheden van den Kardinaal XIMENES. Onder dit voorwendſel beval hij, dat het doodvonnis over hun zou uitgeſproken, en daarbij verklaard worden, dat de volvoering van 't zelve onverwijld zou volgen, ten ware dat zij afſtand deden van hunnen Godsdienst. Hierdoor dwong hij vijftig duizend Inwoners van de Stad *Grenada*, waarvan de meesten geen deel in den opſtand gehad hadden, om zich Bekeerden tot den Christelijken Godsdienst te verklaren.

De Inwoners ten platten lande en der kleinere Steden, hoogst verbitterd door de gewelddadige behandeling, hunnen Landgenooten aangedaan, en vreezende dat een zelfde lot hen dreigde, begonnen zich tot wederſtand toe te rusten. Dan, eer zij tijd hadden om zich in ſtaat van verdediging te ſtellen, kwam FERDINAND, niet min vooruitziende en werkzaam dan valsch en trouweloos, tegen hen op met eene talrijke legerbende, en, na eene hunner Steden ingenomen te hebben, waar hij alle de Inwoners door het zwaard deed vallen, noodzaakte hij welhaast alle de andere *Mooren om de wapens* neder te leggen. Hij ſtond een *zeker aantal, na aan* hem eene geldſomme betaald te hebben, toe, naar *Afrika* over te gaan. Dan het grootſte gedeelte was genoodzaakt in het Koningrijk te blijven en zich te laten doopen. Zij bleven, ondanks dezen doop, aan de Leere van MAHOMETH verknocht, en, ſchoon zij in 't algemeen zich ſchikten naar de plegtigheden bij de Roomſche Kerk in zwang, konden zij niet bij alle gelegenheden hunne oude verknochtheid verbergen. De Inquiſiteurs bleven beſtendig een naauwlettend oog ſlaan op hun gedrag: velen hunner werden veroordeeld om als Ketters verbrand te worden, en vele duizenden, voor dus een lot vreezende, vloden naar *Barbarije*.

Het ontbrak niet aan Vertoogſchriften, die ten Hove kwamen, de ellende, door dit bedrijf veroorzaakt, afſchetſende; dan deze ſtukken kwamen FERDINAND niet onder 't ooge, of zij werden van hem ſmadelijk verworpen.

pen. Geen redmiddel werd aangewend, en de Geloofsonderzoekers voeren voort met, zonder bedwang, hunne wreedheid en verdrukking door te zetten.

Gedurende het laatste tijdperk der regeringe van FERDINAND, en staande de geheele heerschappij van KAREL, wordt van de *Mooren* zelden gewag gemaakt door de *Spaansche* Geschiedboekers; en geven die Schrijvers ons geen ander berigt, hen betreffende, staande eene halve eeuw, dan dat zij bestendig hunnen ouden afkeer van het Christelijk Geloof behielden. Maar de Geestelijken, kort na de komst van PHILIPS DEN II in *Spanje*, zich aangemoedigd vindende door den bijgeloovigen ijver, welke zij wisten dat dien Vorst geweldig bezielde, deden hunne klagten tegen dat ongelukkig Volk op nieuw, met luider stemme, hooren, en gaven herhaalde schilderijen van deszelfs hardnekkig en onverbeterlijk Ongeloof.

GUERRERO, Aartsbisschop van *Grenada*, verklaarde: „ Zij zijn *Christenen* alleen in naam, doch *Mahomethanen* in hun hart. Zij komen op Feestdagen ter Misse, alleen om de straffen te ontwijken, welke zij zich anderzins op den halze zouden laden. Zij werken, op die dagen, met geslotene deuren, en 's Vrijdags houden zij ongebondene Feestvieringen. Zij bieden hunne Kinderen ten Doop aan; maar zij zijn in hunne huizen niet teruggekeerd, of zij wasschen ze af met warm water, bestrijken ze, en geven hun *Moorsche* namen. Zij laten zich in de Kerken trouwen, dewijl de wet zulks eischt; maar, t'huis gekeerd, kleeden zij zich in *Moorsch* gewaad, en vieren de Huwelijksplegtigheid met dans en zang, zich bedienende van eene muzijk, alleen bij *Mooren* in gebruik."

Dusdanig eene afschildering der *Mooren* was regt geschikt om een diepen indruk op 's Konings bijgeloovigen geest te maken. Doch de Aartsbisschop bevroedde, dat waarschijnlijk staatkundige beweegredenen bij den Vorst zwaarder zouden wegen, dan die van den Godsdienst ontleend; hij voegde er daarom nevens, „ dat de *Mooren* eene verraadlijke verstandhouding hielden met de *Turken* en de Zeeschuimers, en gewoon waren de kinderen der *Christenen* weg te rooven, om ze of tot slaven te verkoopen, of naar *Barbarije* over te zenden, om in den *Mahomethaanschen* Godsdienst te worden

„ on-

„ onderwezen en opgevoed." — Of er eenige waarheid was in het laatste gedeelte dezer beschuldiginge, blijkt niet met genoegzame zekerheid; maar, als men in aanmerking neemt, welk eene naauwe verwantschap er plaats had tusschen de *Morescos* en de *Afrikaansche Mooren*, ten opzigte van Godsdienst, zeden, taal en afkomst, gepaard met hunne vervreemding van de *Spaansche* Regering, met de wreedheden, tegen hen door de Inquisitie gepleegd, en hunne uitsluiting van alle posten van vertrouwen, valt het gereed te begrijpen, dat hun afkeer ten hoogsten toppunte klom, en kan het geene verwondering baren, dat, de achterdocht van PHILIPS wakker gemaakt zijnde, hij het noodig keurde, *voorziening* te gebruiken tegen het gevaar, 't welk hem *dreigde te beloopen*.

De eerste stap van PHILIPS bestond in de *Morescos* van hunne wapenen te ontblooten. Te dezen einde zond hij, onder verschillende voorwendsels, eenige Regimenten *Castilianen*, om bij hun in te legeren. Deze maakten zich meester van eene menigte wapenen van allerlei soort; dan, daar de achterdocht der *Mooren* nooit sluimerde, hadden zij den toeleg begrepen, en eene groote menigte wapenen verborgen.

Het kon niet missen, of deze ontdekking der gezindheid des Konings te hunnen opzigte strekte om hunne genegenheid meer dan immer van diens *regering te vervreemden*: dit gaf tevens, aan den *anderen kant*, *den* Inquisiteuren stoffe om hunne klagten te vernieuwen en te vermenigvuldigen, en ten Hove aan te dringen op de noodzakelijkheid om krachtdadiger middelen te hunner beteugeling aan te wenden, dan men tot nog toe gebezigd had. —— Verre was de Koning van zich afkeerig te betoonen van geweldige raadslagen. Wanneer hij eenen Godgeleerden, met name ORADUY, des raadpleegde, haalde die Geestelijke, in den echten smaak eens *Spaanschen* Inquisiteurs, voor hem het spreekwoordelijk zeggen op: „ Hoe minder vijanden, hoe beter." PHILIPS was hoogst voldaan over dit antwoord.

De Koning, dien ten gevolge, besloten hebbende, de bijzondere zoo wel als de openbare Godsdienstoefening der *Mahomethanen* uit te rooijen, met het bloed dier Ongeloovigen uit te wisschen, en er geen overblijfsel van te gedoogen, benoemde een uitgezocht getal Geestelijken, om te overwegen, welke de geschiktste mid-

middelen zouden wezen ter bereiking van dit zijn oogmerk. Zij toefden niet met hunne raadslagen uit te brengen; en op deze grondde PHILIPS een Bevelschrift, waarbij, op doodstraffe, geboden werd, „ dat voortaan de *Morescos* geen gebruik zouden maken van „ hunne Moedertaal. Dat zij hunne gewone Kleeding en „ bijzondere Gewoonten zouden afleggen, en in het ver„ volg die der Inboorlingen van *Castilie* aannemen. Dat „ zij geene van die Teekens met zich mogten dragen, „ door welke de Aanhangers van MAHOMETH zich de„ den onderkennen. Dat zij zouden aflaten van het „ gebruik hunner Baden, die terstond vernield zouden „ worden. Dat hunne Vrouwen niet, gelijk tot dus „ lange, gesluijerd zouden verschijnen. Dat niemand „ zou mogen trouwen, zonder verlof van den bevoeg„ den Regter. Dat niemand van de eene naar de andere „ plaats zou verhuizen, zonder verlof. Dat zij, bij „ welk eene gelegenheid ook, geene Wapens zouden „ dragen noch in bezit hebben."

Naardemaal de uitoefening van den *Mahomethaanschen* Godsdienst, door vroegere *Spaansche* Vorsten, onder bedreiging der zwaarste straffen, verboden was, werd deswege in dit Bevelschrift geen gewag gemaakt. Dan de *Morescos* begrepen zeer gereed en duidelijk de strekking der tegenwoordig genomene maatregelen, en bevroedden, dat zulks de heimelijke volvoering van hunnen Godsdienst zeer veel moeijelijker dan voorheen moest maken, en eerlang ter oorzake zou strekken van eene geheele vernietiging. Dan zelfs, schoon zij zulke ernstige gevolgen niet gevreesd hadden, kon men niet te gemoete zien, dat zij zich geheel lijdelijk zouden onderwerpen aan de honende regelen, hun bij dit Bevelschrift voorgeschreven. — De menschen zijn dikwijls sterker gehecht aan uitwendige regelen en levensvoorschriften, dan aan dingen, die met hun geluk in een onmiddellijk verband staan. Met deze verknochtheid strookte de ijver der *Morescos* voor hunnen Godsdienst. Hun diep gezette wrok, wegens de ontelbare wreedheden, zoo langen tijd door het Hof der Inquisitie tegen hen uitgeoefend, gaf klem aan deze beweegredenen, en zette hen aan, liever alles te wagen, dan aan het nu uitgevaardigd Bevelschrift te gehoorzamen. Doch, daar zij hunne zwakheid kenden, en wisten geene hulp van eenige vreemde Mogendheid te wachten te hebben, kwamen zij overeen, om,

om, eer zij tot het opvatten der wapenen besloten, te beproeven, of zij door verzoek- en smeekschriften den Koning zouden kunnen bewegen om dit Bevelschrift te herroepen.

Te dezen einde vertoogden zij, dat hunne Kleeding zeker geene betrekking had tot eenigen Godsdienst, 't zij den *Mahomethaanschen* of den *Christelijken*; naardemaal de *Mahomethanen* in *Marocco*, *Fez*, *Tunis* en *Turkijen*, zich op eene wijze, zeer van elkander verschillende, kleedden; terwijl de kleeding der *Christenen* in het *Turksche* gebied dezelfde was als die der *Turken*; alsmede, dat de vordering, dat zij zich allen *Castiliaansche* kleederen zouden aanschaffen, velen tot het doen van voor hun ondragelijke onkosten zou noodzaken. — Het was alleen uit zedigheid, dat hunne Vrouwen gesluijerd gingen; een gebruik, dat op vele plaatsen van *Castilie* zoo wel als in *Grenada* plaats greep. — Hunne Muzijk en Dansen grepen alleen op Feestdagen, en enkel als uitspanning, plaats; deze hadden geene de minste gemeenschap met den Godsdienst, en waren als geheel onschuldig aangezien door Kerkvoogden, uitstekende in heiligheid en ijver. — Hunne Baden gebruikten zij alleen ter reiniging. De Baden der Mannen waren van die der Vrouwen onderscheiden en afgezonderd; en de *Christenen*, aan welken het op- en toevoorzigt over dezelve was aanbetrouwd, konden geen bewijs bijbrengen, dat de Baden, voor Mannen of Vrouwen bestemd, ooit misbruikt waren tot eenig einde, strijdig of met de eerbaarheid of met den Catholijken Godsdienst. — Wat hunne Taal betrof, gelijk zij niet konden begrijpen hoe het *Arabisch* iets kon bevatten tegen het *Christendom* strijdig, zoo was het hun onmogelijk, op eenmaal het gebruik daarvan ter zijde te stellen, daar zeer velen onder hen veel te verre in jaren gevorderd waren, om eene nieuwe taal aan te leeren; in vele plaatsen des Lands werd geene andere dan de *Arabische* gesproken, en waren er geene middelen voorhanden, waardoor men het *Castiliaansch* kon aanleeren. — Zij besloten die voordragt met betuigingen van hunne getrouwheid aan den Koning, en met hem te herinneren, hoe zij den Vorst, in diens buitenlandsche oorlogen, veelvuldige proeven gegeven hadden van hunne gehechtheid en gehoorzaamheid.

De *Mooren* hadden, zoo 't schijnt, geen toegang om deze Verklaring bij PHILIPS af te leggen. Dezelve werd hem

aangeboden door DEZA, Kanfelier van *Grenada*, die ondersteund werd door Don JUAN HENRIQUEZ, Don ANTONIO DE TOLEDO, door den Prior van *Leon*, en den Markgraaf VAN MONDEJAR, Kapitein-Generaal van het Landfchap. Laatstgemelde Edelman fpaarde geene moeite om Koning PHILIPS van diens opzet af te brengen; vertoogende, dat hij, uit hoofde van de kennis, welke hij aan de *Moriscos* had, zich overtuigd hield, dat een openlijke Opftand het gevolg zou wezen van de bewerkftelliging dezes Bevelfchrifts. Dan de Vorst, die zijn befluit na rijp beraad genomen had, volgens den raadflag van zoodanige Raadsheeren als bij hem in de hoogfte achting en het meeste vertrouwen ftonden, was doof voor alle vertoogen ten tegendeele, en gáf aan den Markgraaf VAN MONDEJAR onmiddellijk last tot het maken van fchikkingen, om geweld te gebruiken, ingevalle hij zulks noodig mogt vinden.

(Het vervolg en flot hierna.)

NARIGTEN, WEGENS EENIGE, OP AARTSVADERLIJKE WIJZE LEVENDE, GEZINNEN IN FRANKRIJK, IN HET LAATSTE VIERDE GEDEELTE DER JONGST AFGELOOPENE EEUWE.

Nog korten tijd vóór dat de Omwenteling in *Frankrijk* voorviel, beftonden er in het Gebergte van *Auvergne*, niet verre van *Thiers*, eenige zeer belangwekkende voorbeelden van Aartsvaderlijke levenswijze en beftuur. Verfcheide eenzaam gelegene Dorpen werden bewoond en bezeten door eenige Gezinnen, die de namen droegen van *Tarantè*, *Baritel*, *Bourgade*, *Beaujeu*, *Guittard*, enz. Een verflag van de laatstgemelde zal ons de andere, waarbij dezelfde inrigting en levenswijze plaats grijpt, teffens doen kennen.

Het Dorp, bewoond door die den naam van *Guittards* dragen, is op omtrent eene halve mijl ten noordwesten van de Stad *Thiers* gelegen. In Hooimaand des jaars 1788 was het Gezin der *Guittards* woonachtig in het Gehucht, *Pinon* geheeten. Het was verdeeld in vier onderfcheide Huisgezinnen, te gader negentien perfonen, Mannen, Vrouwen en Kinderen, uitmakende.

 Daar

Daar dezen met geene mogelijkheid het werk, 't geen daar te doen stond, konden verrigten, hadden zij dertien gehuurde Dienstboden. Dit Gezin wordt gezegd, in dit vlek, sints de Twaalfde Eeuw gewoond te hebben.

Het bestuur dezes Gezins was aartsvaderlijk, doch verkieslijk. De leden kozen, bij meerderheid van stemmen, onder zich een Opperhoofd. De dus verkozene neemt den naam van Meester aan, bezit het gezag eens Vaders des geheelen gezins, en is verpligt, over alle de belangen van 't zelve een wakend oog en toevoorzigt te houden. Alle de leden des gezins werken te zamen ten algemeenen beste. Zij wonen en eten te gader, worden op algemeene kosten gekleed en gevoed uit het *gemaakte* inkomen, en leven als zoo vele broeders en *zusters in 's vaders huis*. De Meester des huisgezins, of het Hoofd der Familie, ontvangt het geld, koopt en verkoopt, geeft last tot het noodige herstel aan de woningen en aan elk zijne taak, regelt alles, wat den oogst, de wijnlezing en het vee betreft. Hij is echter verantwoordelijk aan de zoodanigen, van wier keuze hij zijn gezag ontleent. Het ontbreekt ook niet aan voorbeelden der afzettinge van dusdanig een Meester, wanneer de algemeene stem oordeelde, dat hij misbruik gemaakt had van het vertrouwen, in hem gesteld.

Eene Vrouw heeft desgelijks het hoofdbestuur over de zaken binnen 's huis; zij wordt *Meestresse geheeten*. De keuken, de hoenders, het linnen en de kleederen staan onder hare zorge. Zij heeft gezag over de Vrouwen van het gezin, en wordt bij meerderheid van stemmen gekozen. Zij kan afgezet worden, als zij misbruik maakt van het haar aanbetrouwd vermogen.

Het is eene vaste wet in dit gezin, dat de Meestresse de Vrouw of de Zuster niet moet wezen van den Meester; naardemaal, in zulk een geval, deze twee, op eene verregaande wijze, misbruik zouden kunnen maken van het vertrouwen der overigen, ten eigen voordeele.

Het is, daarenboven, eene onverbrekelijke wet in dit gezin, en daarvan hangt het voortdurend bestaan af, nooit eenige verdeeling in den algemeenen eigendom te gedoogen. Noch bij huwelijken, noch bij sterfgevallen, wordt deze regel overtreden. Indien eene jonge Dochter uit het Gezin van *Guittard* trouwt en van *Pine* vertrekt, ontvangt zij eene huwelijksgave van zeshonderd Livres, doch heeft geen verderen eisch op de bezit-

zittingen der Familie. Eenigen hunner Jongelingen, die zich elders in de wereld gaan nederzetten, krijgen bij hun vertrek even zoo veel, en verliezen allen verder regt op de gemeene bezitting.

Dan de meesten der Jongelingen verkiezen als Landwerkers te blijven. Eenigen tijd geleden was er een, die den Geestelijken staat verkoos; hij werd Kanunnik van *Thiers*, doch hij behield steeds eene teedere gehechtheid aan zijne geboorteplaats. Om de gemeenschap daarmede te onderhouden, had hij eene kleine woning voor zich te *Pinon* laten bouwen, waar hij twee of drie dagen in de week aangenaam doorbragt bij de hem dierbaar geblevene bloedverwanten. Hij stierf in den jare 1783, en zijn huis bleef zonder bezitter. De toenmalige Meester der Gemeenschappe was een Neef des overledenen; en hij scheen, zoo uit hoofde van zijn Meesterschap als Bloedverwantschap, geregtigd om het ledig gelaten huis te betrekken. Maar dat huis, hoewel zeer nederig en eenvoudig opgehaald, was beter dan alle de overige. Ware de Meester beter gehuisd geweest dan zijne broeders en gelijken, zulks zou jaloezij verwekt hebben. Hij wilde dus niets bijzonders voor zich van dat huis hebben; en het werd, met algemeene toestemming, geschikt, om, wanneer er vreemdelingen van eenig aanzien onder hen kwamen, die aldaar te ontvangen.

Somtijds nemen de *Guittards* zich Vrouwen uit andere Gemeenschappen, even gelijk zij hare Dochters aan die van andere Gemeenschappen laten huwen; doch meestal trouwen zij onderling. Dan, allen wederzijdsche bloedverwanten zijnde, en door die huwelijken nog nader aan elkânder vermaagschapt wordende, kunnen zij niet trouwen zonder de noodige Kerkelijke vergunningen. Deze zijn hun altoos gereedelijk toegestaan door de Bisschoppen van *Clermont*: iets, 't welk een bewijs oplevert, dat dit Gezin altoos geacht geweest hebbe.

Het geheele getal der Beesten bij de *Guittards* te *Pinon* bestond, ten tijde van het schrijven dezes berigts, uit slechts drie koppel Osfen, dertien Koeijen en achttien Schapen. De huizen zijn in goeden staat, en zoodanig onderhouden, als men van welgezetene boeren moet verwachten; doch zij hebben het voorkomen der woningen van werklieden. Geene pracht altoos van binnen: de eenvoudigste stoelen, bedsteden, kasten van vuren-hout. De tegenwoordige Meester is de éénige, die een kast be-

zit van eiken- en notenboomen-hout. Hij heeft ook een zilveren zakhorlogie, hem door zijn' Oom den Kannunik gemaakt. Hunne linnen en wollen kleederen zijn het werk van der Vrouwen handen. De Mannen bouwen, met behulp der knechts, de huizen, en brengen er de noodige herstelling aan toe; zij vervaardigen al hetgene tot den akkerbouw vereischt wordt, ook het vaatwerk om den wijn in te bergen; geen werkman, geen kuiper roepen zij ter hulpe. Niets gaan zij ter markt koopen, dan zout en ijzer. Elk hunner is, als 't ware, een ROBINSON CRUSOE, in staat tot het verrigten van alle nuttige kunstwerken, zoo verre althans als zijne behoeften vorderen.

Behalve die gevallen, waarin de aard *des arbeids* de Mannen verpligt om afzonderlijk te werken, werken zij te gader. Zij hebben een groot vertrek, altoos zeer net en rein gehouden, waarin zij zamenkomen om te eten. De tafel wordt aangerigt voor de Mannen; zij worden van de Vrouwen bediend. Als de eersten gedaan hebben, vervoegen zich de laatsten ter tafel. Bij dit vertrek is eene soort van kapel, waarin een CHRISTUS- en MARIAbeeld staat. In deze kapel komen zij alle avonden te zamen tot het gebed; de morgengebeden doet elk voor zichzelven.

Buiten het dorp of gehucht zijn de *Guittards* eigenaars van een bosch, landerijen, eenige *wijngaardbergen* en een aantal kastanjeboomen. De *grond hunner landerijen* is schraal; men teelt er niet op dan rogge; en de tweeëndertig monden, die er dagelijks den kost moeten hebben, laten hun van de jaarlijksche opbrengst des graans niets om te verkoopen over. Desniettegenstaande zijn zij zeer mild. Geen arm mensch klopt er onverhoord aan; hij krijgt soep of brood; vraagt hij om nachtverblijf, het wordt hem verleend. Zelfs hebben zij een vertrek, waarin zij de bedelaars laten slapen. In den winter strekken zij hunne liefddadigheid zoo verre uit, dat zij de omzwervende armen in het bakhuis ter verwarminge innemen.

Uit de herberg te *Thiers*, waar ik gemiddagmaald had, zegt de Heer LE GRAND, was iemand, buiten mijn weten, naar *Pinon* gegaan, om de inwoners van mijne komst te verwittigen. Bij mijne aankomst zag ik, dat de *Guittards* zich verkleed hadden, en op mij zaten te wachten. In de wijze, op welke zij mij ont-

vin-

vingen, was iets eenvoudigs en eene vriendelijkheid, welke de befchrijving te boven gaat. Deze ontmoeting, bij het gezigt van dit Aartsvaderlijk gezin, waarin ik de grijsheid en de kindschheid aantrof, maakte op mij eenen diepen indruk. Met het grootfte genoegen zag ik de kleine meisjes rondsom de moeders dringen; de moeders, net gekleed met fneeuwwit linnen, leidden eenige kinderen bij de hand, en droegen andere; — het geheel was eene fchilderij van eendragt, gezondheid en onfchuldig levensgenot, welke dit kleine Gemeenebest van Bloedverwanten aanbood.

Ik voor mij twijfel niet, of lengte van tijd en eenparige betrachting van deugd geeft aan de gelaatstrekken een' daarmede overeenkomenden indruk, en fchenkt zulke karakteristieke uitzigten, die voor vele geflachten de kenmerken van herkomst dragen. In de daad, er is in het gelaat der *Guittards* van *Pinon* iets, 't welk den man van waarde, van waarheid en eerlijkheid aanduidt; — bij de Vrouwen ftraalt zedigheid en deugd door, op eene wijze, zoo kennelijk, dat niemand daarin zal mistasten — alsmede iets, waaraan ik geen' naam weet te geven; eene bijzondere en onderlinge Familie-gelijkheid.

De Meester trok boven allen mijne opmerking. In zijne kleeding had hij niets bijzonders; doch zijne geheele gedaante fcheen mij juist toe, die te wezen, welke de Dichters zich gevormd hebben, als zij hunne uiterfte pogingen te werk ftelden, om de treffendfte en meest belangrijke befchrijvingen te geven van den Man, in de hoogfte waardigheid der menfchelijke geftalte. Hij geleidde aan zijne hand zijn' Zoon, een der fchoonfte jongens, die ik immer zag.

Des verzocht, trad ik binnen, en zat onder dit Aartsvaderlijk gezin neder. De Moeders en de Kinderen verzamelden zich om mij henen; de Mannen ftonden buiten om in een' kring. — Na eenig gefprek, geleidde de Meester mij, op mijn verzoek, over de plaats huns verblijfs rond. Onder het wandelen vroeg ik hem, welke middelen hij gewoon was te gebruiken, om zijn gezag te handhaven? Hij betuigde mij, tot nog toe zich niet in de noodzakelijkheid bevonden te hebben tot het gebruiken van zoodanige middelen: allen waren zij pligtmatig bedacht op het algemeen belang. Hij voegde er bij, dat, onder zulk een aantal Mannen en Vrouwen,

het niet kon uitblijven, of er moesten nu en dan eenige oneenigheden ontstaan. Dan, in zulke gevallen wordt wegens het verschil gesproken, wanneer wij 's avonds aan tafel gaan. Ik beweeg de partijen om te zamen te drinken en elkander de hand van vriendschap te bieden, en alles is ten einde als wij ons tot het gebed begeven — en, eens bevredigd, horrelt zulks niet weder op.

Onze wandeling eindigde bij het huis, door zijn'Oom, den Kanunnik, eertijds bewoond. Zeer stond ik versteld, hier een maaltijd voor mij bereid te vinden, bestaande uit brood, kaas en wijn. Ik kon niet weigeren den wijn van *Pinon* te proeven, en dronk van ganscher harte de duurzaamheid van het geluk en den *voorspoed* der *Guittards*.

Eenigen tijd na dit afgelegd bezoek werd door het Staatsbestuur een teeken van onderscheiding aan dit Gehucht gegeven, 't welk de Meester als een gordel zou dragen. Dan dit onderscheidingsteeken is, wanneer de Omwenteling alle dusdanige teekens wraakte, mede verloren gegaan.

DE INKRIMPING, OF BEZUINIGING.

Een Huisselijk Tooneel.

Perfonen:
De Heer VOLHOUDER.
Mevrouw VOLHOUDER.
De Dochter MARIA.
De Zoon JAKOB.

De Heer VOLHOUDER. Gij begrijpt, mijne Waarde! wij moeten, uit hoofde der Belastingen en andere dringende oorzaken, inkrimpen; op den ouden voet kunnen wij niet voortleven.

Mevrouw VOLHOUDER. Zeker, mijn Lief! dat is noodzakelijk.

Juffr. MARIA. Ik moet Papa en Mama ten volle gelijk geven.

Mevr. V. Het is eene zaak van volstrekte noodzakelijkheid, hoe zwaar het mij op 't hart drukke.

De Hr. V. Ik verheug mij dat gij beiden zoo denkt, omdat, wanneer men zamenstemt omtrent eene en dezelfde

zaak,

zaak, men het gereed en tot wederzijdsch genoegen kan vinden.

Mevr. V. Nooit heb ik des getwijfeld. — Ik verwacht, dat gij eenige voegelijke middelen van Bezuiniging zult voorslaan.

De Hr. V. Welaan dan, ik denk dat wij het zeer wel zonder eigen Rijtuig zullen kunnen stellen, en, als 't noodig is, een Huurrijtuig nemen.

Mevr. V. Het Rijtuig, mijn Waarde!

De jonge Juffr. en de jonge Heer V. *te gelijk.* Het Rijtuig, Papa!

De Hr. V. Ja, het Rijtuig — want het doet weinig dienst.

Mevr. V. Hoe, mijn Waarde! Wat het Rijtuig betreft, weet ik naauwelijks hoe ik daaromtrent denk. Het — het — het Rijtuig weet gij, dat wij reeds eenige jaren gehouden hebben — en het zou zulk een vreemd opzien baren —

Jonge Juffr. Ja, gewis zou het dat!

Mevr. V. Bedenk, wat de wereld er van zal zeggen!

De Hr. V. Het beteekent niets, wat de wereld er van zegt; *wij* moeten weten, wat wij kunnen opbrengen en uitvoeren. Ik wil mij van mijnen pligt kwijten, en echter, indien ik kan, mijzelven niet benadeelen.

Mevr. V. Maar gij weet, lieve Man! wij moeten voor 't oog der wereld ons fatsoen houden; en schaften wij ons Rijtuig af, dan zou het schijnen, als of wij het niet langer konden houden. Niemand zal denken, dat wij het, van wege de drukkende opbrengsten, uit Economie doen. — Dan zeker, Zoon JAKOB! gij zoudt uw Rijpaard wel kunnen missen; er is geene dringende reden om dit te houden.

JAKOB. Mijn Rijpaard, Mama! Wat wilt gij dat ik zou doen?

Mevr. V. Doen? — Wandelen. Gij zijt jong, en er is geene gezonder beweging.

JAKOB. Ik mag kunnen wandelen, Mama! en er mag geene gezonder beweging wezen; maar kan ik het, met dat alles, zonder Rijpaard stellen? Wat vertoon zou het maken, als Mijnheer S. of Mijnheer G. mij uitnoodigde om een toertje te doen, en ik dan zou moeten antwoorden: *Ik houd geen Paard meer!*

Mevr. V. Ó! Dat is hard!

De Hr. V. Welaan, laat ons bezien, wat wij anders kunnen bezuinigen.

Mevr. V. In de daad, mijn Waarde! Ik zal u iets voorslaan, dat veel zou uitwinnen. Indien gij er uwe toestemming aan wilt geven . . .

De Hr. V. Toestemming! Ja, daar ben ik gereed toe, wat het ook moge wezen. — Inkrimpen moeten wij, dat staat vast.

Mevr. V. Dan, mijn Waarde! denk ik, dat wij, door het Wijndrinken af te schaffen, 's jaarlijks eene geheele som zouden uitwinnen.

De Hr. V. Wijn, mijn Lief! — Wijn, zegt gij? Hemel! hoe kan u dat in de gedachten komen.

Mevr. V. Zeer natuurlijk, omdat dit Artikel eene gansche som in 't jaar uitmaakt, en gij uwe gereedheid ter Bezuiniging verklaart.

De Hr. V. Zeker, Mevrouw! in alles, wat overtollig is en redelijk. — Maar te eischen dat ik geen flesch Wijn aan een' Vriend zou uitschenken, is zulk eene vreemde, zulk eene verkeerde Bezuiniging . . .

Mevr. V. Ik geef u gelijk, Mijnheer! Doch ik meende niet, dat gij geen flesch Wijn zoudt schenken; maar er is onderscheid tusschen Wijn en Wijn; — die dure *Wijn!*

De Hr. V. Loop, loop! gij verstaat niets van de zaak. Ik moet leven zoo als ik gewoon ben. — Mijn Kelder er aan te geven, komt geheel niet in bedenking; — ik kan dat denkbeeld niet dulden.

Mevr. V. Mijn Waarde! ik zou dit niet voorgeslagen hebben, indien gij niet verklaard hadt, uwe toestemming te zullen geven aan al wat ik voordroeg.

De Hr. V. Ja zeker, maar alles in redelijkheid; doch dit voorstel is zoo ongerijmd, dat het, verschoon mij, beneden uw verstand is, daarvan te spreken.

Mevr. V. Ik stem het toe, indien gij denkt, dat er andere Artikels van Bezuiniging zijn.

De Hr. V. Andere Artikels! Ja, in menigte zijn er, waarin wij kunnen inkrimpen, zonder dat iemand het merke, en zonder dat wij er zelve hinder bij hebben. Bij voorbeeld, ons aandeel, 't geen wij hebben in de Loge van de Opera bij F.; dit komt ons op zichzelve, buiten hetgeen er bij komt, 's jaarlijks, gelijk gij weet, op een sommetje te staan.

Mevr. V. Goed; ik heb er niet veel tegen. Ik wil ruim zoo gaarne in 't Parterre zitten.

Maria. Ik ben daar veel liever.

Mevr. V. Dat is ook mijn geval.

De Hr. V. Holla! het Parterre, zegt gij? — dat zou niet veel beter wezen. Ik meende er de Opera geheel aan te geven.

Mevr. V. Zeker, mijn Waarde! gij kunt dit niet in goeden ernst meenen.

Maria. Vader wil met ons railleeren. Hij zegt het alleen om te hooren wat wij zullen antwoorden.

De Hr. V. Op mijn woord, ik sprak nooit in volkomener ernst. — Ik wil niet zeggen dat dit toereikend zou wezen tot ons oogmerk; maar het zou helpen, en met eenige andere dingen van gelijken aard . . .

Mevr.

Mevr. V. Man, wat keuzelt gij!

Maria. Hoe! de Opera er aan geven.

Mevr. V. Indien gij in ernst spreekt, Mijnheer! dan verzoek ik mede in ernst te mogen spreken, en ik vraag u volstrekt af, of het ons zou voegen, ons van eene plaats des Vermaaks te verwijderen, die wij jaren lang bezochten, en dat alleen uit Huishoudelijkheid!

De Hr. V. Er zijn veel slimmer redenen dan Huishoudelijkheid. — Wat dunkt u van gebrek?

Mevr. V. ó! Dat is geheel de zaak niet. Wat de Opera betreft, het is om de Opera zelve zoo zeer niet, maar het is eene geschikte plaats om zijne Kennissen te zien en te ontmoeten, en het zou zoo veel opziens baren, indien wij er van afzagen. Daarenboven F—— zou onze reden weten, schoon dezelve voor anderen eene wijl verborgen bleef.

De Hr. V. Wel nu dan, denkt gij niet dat wij er onze inschrijving in de Concerten aan zouden kunnen geven?

Mevr. V. Dat zou ik met al mijn hart doen; maar het is onmogelijk.

De Hr. V. Onmogelijk?

Jakob. Volstrekt onmogelijk.

Mevr. V. Volstrekt; dewijl alle de Inteekenaars van het laatste jaar zullen worden opgewacht, en niemand kan weigeren te komen.

Jakob. Alles zou deerlijk in de war loopen.

Maria. Heden, Papa! wat zouden wij zeggen tegen Mijnheer QUARTETTO of Signor SQUALINI, als zij hunne kaartjes voor hun *Benefit* aanboden?

De Hr. V. Gij zoudt ze kunnen weigeren aan te nemen.

Mevr. V. Dezelve weigeren aan te nemen! — Neen, dat kunnen wij niet, dat kunt gij niet; dan zou uw naam van het Orchest tot den ingang klinken, als die van een persoon, te arm om eenige Concertbriefjes te betalen!

De Hr. V. Voorzeker, daar is iets in dit alles . . . en nogtans, mijne Waarde! wij moeten bezuinigen. Ik denk, dat —

Mevr. V. Met uw verlof, Mijnheer! ik bedenk iets, dat genoegzaam zal wezen, voor tegenwoordig althans.

De Hr. V. Spreek dan op, en 't zal geschieden. Ik heb vast besloten ——

Mevr. V. Verkoop uw Jagtgereedschap, uwe Jagthonden.

De Hr. V. Nu, nu, mijne Waarde! spot gij er wat mede. — Wat tot de Jagt behoort, mijne Jagthonden verkoopen! Een aardige jokkernij voorwaar! Maar kom, kom, wij moeten ernstig spreken, van dingen, buiten welke wij het kunnen stellen, wezenlijk kunnen stellen.

Mevr. V. Wel, mijn Waarde! op de geheele lijst onzer be-

bezittingen weet ik niets, waarvan gij gemakkelijker en gevoegelijker kunt afstappen.

De Hr. V. Mijne Jagthonden!... Mevrouw!

Mevr. V. Ja, uwe Jagthonden! Van wat dienst zijn ze? Zij kosten veel gelds, en gij kunt niet zeggen dat gij door de Jagt uwe gezondheid bevordert: want gij jaagt op zulk eene wijze, en drinkt daarna zoo ruim en rijkelijk, dat gij altoos veel slimmer er aan zijt, dan bijaldien gij stil bij uw vuur waart blijven zitten.

De Hr. V. Dat is alles vooroordeel, mijne Waarde! Men moet, dit is reeds meermalen en met grond aangemerkt, een goed gelaat blijven vertoonen. Gij weet ik heb veele hooggeachte Vrienden, die ik zeldzaam zie dan *in den Jagttijd.* Wij hebben een vast gezelschap. Wij zijn verpligt *elkander te* zien en te onthalen. Zulk eene veeljarige *verkeering en verbindtenis* op te geven, zou het onbevalligste ding op *den* aardbodem wezen. Ik zou mijn aangezigt bij mijne oude Kennisfen niet durven vertoonen.

Jakob. Hierin, Papa! moet ik met u ten volle instemmen. Op dit stuk, Mama! zijt gij niet gevat.

Mevr. V. Maar wat dan? — Denkt gij niet dat wij te veel Dienstboden hebben?

De Hr. V. Juist dacht ik daarvan te spreken. — Mij dunkt wij zouden er twee of drie kunnen missen.

Mevr. V. Ik ben geheel van uw gevoelen. Uw Lijfknecht, bij voorbeeld.

De Hr. V. Neen, mijn Waarde, dat kan niet; maar daar is uw *Fransche* Kapper.

Mevr. V. Mijn Kapper? Hemel! hoe *zou ik het buiten hem* kunnen stellen?

Maria. Ik herinner mij, hoe, toen la fleur ziek was, de Kapper, die zijne plaats vervulde, van Mama en mij Moliken maakte. — Doch daar is de knecht van Broeder jakob; zeker hij doet geen dienst, althans geen nut.

Jakob. Geen dienst! geen nut! Ik bid u, denkt uwe wijsheid dat ik het zonder hem kan stellen? Wie zal mijn Paard oppassen?

Maria. Gij zelf, Broeder! gij zijt oud genoeg en behoorde wijs genoeg te zijn om dit te kunnen doen.

Jakob. Zeer fraai uitgedacht, schrandere Zuster! — maar wanneer gij spreekt van knechts afdanken, ik bid u wat dienst doet willem?

Mevr. V. Willem moet achter op het rijtuig staan.

Jakob. Dat kan thomas wel doen; zeker zijn er geen twee noodig.

Mevr. V. Gij zijt een zotskap van een jongen; gij weet niet wat gij praat.

De Hr. V. Wel, mijne Waardste! wij hebben tot dus verre weinig of liever geene vordering gemaakt in onze bezuinigingen; en nogtans houd ik mij verzekerd, dat wij allen overeenstemmen in de noodzakelijkheid van dit stuk, doen wij niet?

Mevr. V. Zeker; mijn Lief! niemand kan gereeder wezen dan ik, om zoo veel mogelijk in te korten. Ik bragt bij ons trouwen weinig gelds aan; alles ben ik aan uwe edelmoedigheid verschuldigd: het is daarom mijn pligt, over onze bezittingen te waken. Ik hoop dat wij het zullen weten te schikken, om alle ongelegenheid, uit die verwenschte belastingen ontstaande, af te weren, en wel zoo, dat de wereld geene verandering in onze levenswijze merke. . . .

De Hr. V. Goed! daar valt mij iets in. Wanneer gij afliet om zoo vele avonden zoo grof te spelen, dat zou veel besparen.

Mevr. V. O, mijn Man! verbeeld u voor een oogenblik, welk een vermoeden er op ons zou vallen — een vermoeden, dat uwe eer en goeden naam voor altoos zou bederven — een vermoeden van de allerakeligste natuur!

De Hr. V. Goede Hemel, mijne Waarde! welk vermoeden kan dat wezen?

Mevr. V. Het vermoeden, dat wij geheel bankroet zijn. Weet gij een voorbeeld van iemand, die ophield te *zetten*, eer hij geheel geruïneerd was? Ik geloof gij zult moeite hebben hiervan een voorbeeld te vinden. En dan met den vinger nagewezen te worden... O, foei! — het is zoo slim, als voor een Man, dat men hem uitjouwt over zijne blooharigheid, of over de menigvuldige malen dat hij geslagen is. — — Maar ik heb iets bedacht, waarvan wij ons dadelijk kunnen ontdoen, en dat ons ruim en rijkelijk het noodige zal opleveren.

De Hr. V. Ik zal het met blijdschap hooren, en gij kunt staat maken op mijne onverwijlde toestemming.

Mevr. V. Ik bedoel den verkoop van onze Juweelen; wij hebben er vijfmaal meer dan noodig is.

De Hr. V. Onze Juweelen, mijne Waarde? Neen, geen enkele steen zal ik toestemmen dat verkocht worde!

Mevr. V. Waarom zoo heftig, mijn Kind? Niemand draagt thans Juweelen.

De Hr. V. Ik bekreun mij niet, wat men tegenwoordig doet. De Mode kan veranderen, en de Juweelen weder in zwang komen. Gebeurt dit niet, zij zijn van overlang in de Familie geweest, en daarenboven zeer kostbaar. Ik kan niet verstaan tot het verkoopen van Familiestukken.

Mevr. V. Zeer wel, ik heb des niet meer te zeggen. Ik had geene andere beweegreden tot dit voorstel, dan een opregt verlangen om onze tering in te krimpen naar de nering

van

van onze inkomften. En indien gij eenig ander ftuk van bezuiniging hadt hunnen voorftellen, met de welvoegelijkheid beftaanbaar, ik ben zeker, dat —

De Hr. V. Ja, en zoo zeg ik ook, indien gij iets kunt opnoemen, beftaanbaar met onzen rang en de figuur, welke wij maken, geen Man zou het met meer gretigheids omhelzen, dan ik. Maar hetgeen gij tot hiertoe hebt voorgeflagen, moet gij bekennen, was zoo verkeerd, zoo —

Mevr. V. In de daad, mijn Waarde! en gij moet tevens erkennen, dat gij niet zeer gelukkig geweest zijt in uwe opgave van hulpmiddelen. — Nogtans twijfel ik niet in het minfte, of wij zullen ze in ruimte vinden.

De Hr. V. Ik twijfel er ook geheel niet aan.

Mevr. V. Noch ik, en ik ben ten volle *overtuigd van de* noodzakelijkheid der Bezuiniging.

De Hr. V. Gij kunt daarvan niet meer overtuigd zijn dan ik.

(Zij fcheidden, en hebben dit onderwerp te meermalen bij de hand genomen, dan altoos met denzelfden onvruchtbaren uitflag.)

ARME SARA!

Eene Zedelijke Vertelling.

SARA NELKEN was het fchoonfte en *ongelukkigfte meisje in* eene kleine ftad van *Silefie.* Hare *moeder was van haar* in het kraambed overleden; haar vader, een eerlijk landman, had, bij zijn fterven, haar onder het opzigt van eene moei gelaten, die, in alle hare trekken en manieren, den trots bewaarde van eerfte Kamerjuffer van eene Gravin van het H. Roomfche Rijk geweest te zijn. Het onbefcheiden en ftijfzinnig karakter van Juffrouw DORETHEA BABECK was de geefel van alle de jonge lieden in dat gewest.

SARA, in haar zeventiende jaar, werkzaam van den morgen tot den avond zonder tusfchenpoozen, en telkens voor hare moei bevende, had nooit den inval gehad, dat zij een wonder van bevalligheden en fchoonheid was. De jonge kweekeling van eenen Wondheeler, haar buurman, had het maar al te duidelijk gezien; hij fchoor de aanzienlijkfte lieden van de ftad, en eensklaps verwaarloosde hij zijne doorluchtigfte klanten. Voorheen vermaakte hij dezelve met het vertellen van politiek of ander nieuws; maar nu, wanneer hem gevraagd werd of hij wat nieuws had, wist hij niets anders te antwoorden, dan dat hij SARA had zien voorbijgaan, dat SARA heel mooi, en Juffrouw BABECK heel affchuwelijk was. Nooit had

had ALBERT (zoo heette de jongeling) deze geduchte moei durven aanspreken: wanneer hij dezelve met hare nicht aan de deur zag, bekroop hem telkens de lust om bij haar een eerbiedig compliment af te leggen; maar Juffrouw BABECKS oogen waren zoo verschrikkelijk, dat de arme jongeling zich, zoo veel hij kon, spoedde, om zijn' hoed tot den grond toe voor haar af te nemen, en in zijn meesters huis de vlugt te nemen.

Het Geval, echter, welk niet zelden de Liefde begunstigt, verschafte hem eindelijk de gelegenheid om zijn hart te openen. De geheele stad was uitgegaan naar het feest van een naburig dorp: ALBERT, in zijne treurige overdenkingen verzonken, keerde, in eenzaamheid, met het vallen van den avond, langs een binnenpad, terug. Wat zag hij, twintig schreden vooruit? Juffrouw BABECK en SARA. Hij wilde zijnen tred verhaasten; maar zijne beenen werden als vastgehouden. Het begon te regenen, en SARA had een nieuw hoedje op! ALBERT voelt zijnen moed herleven; hij nadert, neemt zijnen rooden zijden doek van den hals, en verzoekt het meisje, haar dien om het hoofd te mogen winden. Juffrouw BABECK ziet hem met verwondering aan, en, de trotsche houding aannemende, met welke zij voormaals zich wapende, om den ingang van het kabinet der Gravinne te verdedigen: „ Wat wil Mijnheer? " vraagde zij op een bitsen toon. — „ Ik ben bang, Mevrouw, dat de hoed, de linten van de „ Jongejuffrouw . . ." — „ Gij hebt haar die niet gegeven, Mijnheer." — „ Maar, Mevrouw, hare gezondheid! zij is verhit; indien eene verkoudheid . . ." — „ Indien zij ziek worde, zult gij, Mijnheer, haar niet oppassen. Adieu!" Hiermede keerde zij hem den rug toe. SARA's oogen schenen hem te bedanken, en om verschooning te vragen. Hij bleef stokstijf staan.

'S Anderendaags bediende hij werktuigelijk zijne klanten; doch de ongesteldheid van zijnen geest had zijne hand geheel bedorven. De Kerkmeester van de wijk kreeg een veeg, die naar een sabelhouw geleek; de Baljuw verloor, om zoo te spreken, zijn neus, en voor de eerstemaal kon de Burgemeester geen gehoor geven, omdat hij naar zijnen baardscheerder wachtte.

Van alle kanten kwamen er klagten tot den Wondheeler over de onhandigheid van zijnen leerling. ALBERT, tot wanhoop gedreven, bekende hem de oorzaak der geestontroering, welke hem had bevangen. Zijn meester, die veel van hem hield, gaf tot antwoord, dat, indien Juffrouw BABECK wist, dat hij na verloop van vier jaren als Wondheeler zijn examen zou kunnen doen, zij voorzeker handelbaarder zoude worden. Op dit zoet vooruitzigt herwat ALBERT moed en krachten; hij bragt den nacht door met het overleggen van zijne aanspraak,

en

en klopte, vroeg in den morgen, aan Juffrouw BABECKS deur. — „ Hoe! zijt gij er weder, Mijnheer?" — „ Mevrouw, in „ de onbefchrijflijke verwarring... van welke ik voorheen „ bevangen was... en nog bevangen ben..." Niet eene van zijne mooije fpreekwijzen wilde hem te binnen fchieten; hij ftotterde, en met veel moeite deed hij eindelijk de geduchte moei begrijpen, dat hij hoopte, binnen vier jaren zijne eigen zaken te zullen kunnen beginnen, en alsdan te toonen, SARA's hand waardig te zijn. — „ Binnen vier jaren! Meent Mijn- „ heer dan, dat wij lieden zijn, die naar hem zullen wach- „ ten? En daarenboven, wat zal Mijnheer in die vier jaren „ doen? De *Titushoofden* hebben de pruikemakers geruïneerd; „ de mannen hebben flechts de mode in te voeren om hunnen „ baard te laten wasfen, even als hunne voorouders, en de „ baardfcheerders zullen ook gedaan hebben. *Wat de Chirur-* „ *gie* aangaat, wat is heden ten dage daarmede te winnen? „ Beleven wij nog de gelukkige tijden, toen alle verftandige „ lieden zich eens in de maand lieten aderlaten? Of verbeeldt „ zich Mijnheer, dat men alle dagen een' arm of een been „ zal breken, om het vermaak te hebben, hem iets te doen „ te geven? Ga, ga heen, Mijnheer ALBERT! ga wederom aan „ het baardfchrappen, en laat ons met rust!"

Geen ander antwoord gaf de arme jongeling dan een' diepen zucht; naauwelijks had hij krachts genoeg om naar zijnen meester terug te keeren, en den treurigen uitflag zijner onderneminge hem te verhalen. De Wondheeler wilde niet, dat hij hiermede zich liet afzetten; hij deed hem opmerken, dat hij, daarentegen, door het verdubbelen van zijne vlijt, zijne leerjaren de helft zoude kunnen bekorten. — Juffrouw BABECK's hardnekkigheid had, bij nadenken, hem een hevig misnoegen ingeboezemd, welk hem aanleiding gaf tot eene ongehoorde gretigheid om zich op de beoefening der Heelkunde met de borst toe te leggen; hetwelk hem den gelukkigen dag konde doen beleven, om van haar de zoetfte wraak te kunnen nemen, door met SARA in het huwelijk te treden. Van zulk een' gelukkigen uitflag was zijne naarftigheid, dat zijn meester, na verloop van eenige maanden, niet in ftaat zijnde hem meer te leeren, hem raadde, de lesfen der vermaardfte Heelmeesters in de hoofdftad te gaan bijwonen.

Hoe fmartelijk het ook, in den beginne, den armen ALBERT viel, de plaats te moeten verlaten, alwaar het voorwerp zijner genegenheid woonde, het denkbeeld, echter, dat hij tot geen ander oogmerk van haar zich verwijderde, dan om te trachten haar te verdienen, gaf aan zijnen ijver een nieuw leven. Hij vertrok naar *Berlijn*, na middel te hebben gevonden, SARA een briefje ter hand te ftellen, waarin hij haar kennis gaf van zijn befluit, en eene eeuwige getrouwheid en liefde zwoer. . . . .

Met

Met het uiterste genoegen vernam Juffrouw BABECK ALBERTS vertrek. Zij dacht wel niet, dat hij grooten indruk op het hart van hare nicht had gemaakt; maar zij maakte voor 't minst staat, dat zij voortaan minder moeite zoude hebben, haar over te halen om het oor te leenen aan de zuchten van een oud Griffier, die, twintig jaren geleden, van de vurigste liefde voor de eerwaardige moei zelve had gebrand. Eensklaps werd hare vreugde gestoord, hare eerzucht overhoop geworpen. Een Jood, welken zij heimelijk gebruikte om de ongelukkigen te helpen, door hun geld honderd tegen honderd te leenen, verdween eensklaps met het beste gedeelte van haar klein vermogen. Oogenblikkelijk was de Griffier genezen van zijne liefde voor de nicht, zoo wel als van zijne vriendschap voor de moei.

Na hare dukaten met eenen vloed van tranen beschreid te hebben, schepte Juffrouw BABECK eenigen troost uit een opgeklaard denkbeeld, welk hare natuurlijke scherpzinnigheid, door eene langdurige ervarenis geschraagd, haar aan de hand gaf. Eene moei van het gewone allooi zoude alleen bedacht geweest zijn, hoe eerder hoe beter zich van eene nicht te ontdoen, die haar over de hand was geworden: Juffrouw BABECK bedacht een middel, welk het dubbel voordeel moest bezitten, haar van hare nicht te verlossen, en dezelve tevens voor haar tot eene bron van een nieuw vermogen te doen dienen. — „Hoor „eens hier, SARA!" zeide zij tot haar; „gij ziet, dat die „vervl..... Jood mij ten eenemaal geruïneerd heeft. Uwe „ouders hebben u geen duit nagelaten, mijn kind; hierom „moeten wij ons best doen, u uit den toestand te redden, in „welken gij ons beiden gebragt ziet. Wat mij aangaat, ik „kan niets meer beginnen; maar u zal ik ten minste van mij„nen goeden raad trachten te dienen. De Graaf en Gravin „VAN HOCHBUTTEL hebben nog eene zeer vleijende herinne„ring behouden van mijne diensten; met eenen brief van mij „zult gij eveneens worden ontvangen, alsof ik het zelve wa„re. Eer er een jaar verloopen is, mooi en handig als gij „zijt, wie weet wat er gebeurt? Gij kunt eerste Kamerjuffer „van Mevrouw de Gravin worden; en, indien gij wist, wat „het zij, eerste Kamerjuffer van eene Gravin te zijn! Voor„eerst . . ."

Hier werd Juffrouw BABECK verhinderd om te treden in bijzonderheden, die nog haar geheugen zoo zeer streelden; de arme SARA, in hare tranen zwemmende, was niet in staat, naar haar te luisteren. Zij liet haar schreijen zoo lang zij wilde, en ging aan het opstellen van een uitvoerigen brief aan hare voorgaande meesters, om hen te verzoeken, eene nicht in hun huis te willen ontvangen, door haarzelve volgens goede beginsels opgeleid. Overal elders, alwaar Juffrouwe BABECKS goede beginsels bekend geweest waren, zouden dezelve ge-

genoeg geweest zijn om hare kweekelinge te doen afwijzen; maar geheel anders, en zulks om redenen, was het bij Mijnheer den Graaf VAN HOCHBUTTEL gelegen.

SARA, met een klein pakje uitgerust, en met den dierbaren brief van hare, op hare wijze zorgvuldige, moei in haren boezem, ging met een treurig hart naar de hoofdstad op weg. Zij laat zich het hotél van den Grave wijzen, en treedt met gebukten hoofde derwaarts. Zij was reeds op de eerste trappen van den stoep, toen eene grove stem haar toeriep: „Waar wilt gij heen, kleine?" Verschrikt keert zij zich om, en ziet een hoofd door een venster naast de deur; het was de stem van den Zwitser, die op den zelfden gevalligen toon zijne vraag herhaalt. „Monseigneur," antwoordt zij sidderende, „zie hier eenen brief van *mijne moei.*" — De breede draagband en de epaulettes *van den Zwitser* hadden hare oogen verblind; zij meende dat het de Graaf was. „En wie is die moei?" — „Juffrouw DOROTHEA BABECK." — „*Ha ha!* die lieve Juffrouw BABECK! Wij willen eens „zien, hoe het zit. Kom binnen, kleine! kom binnen." Hij belt; een knecht verschijnt, neemt SARA den brief af, en brengt dien aan eene der dienstboden van de Gravin.

Terwijl SARA in de zijkamer staat te wachten, midden onder tien lakkeijen, die haar lagchende opnemen, zullen wij trachten, de hoofden des huizes te doen kennen. Hunne rijkdommen waren onmetelijk. Zij hadden dezelve zoo langen tijd en op zoo velerlei wijzen beiden te gader genoten, dat zij, op zekeren dag, den inval kregen, om elk van zijnen kant, en op zijne wijze, zijn geluk te zoeken. *Mijnheer* de Graaf VAN HOCHBUTTEL verkreeg een *luisterrijken naam door* zijne paarden, zijne speelzucht en zijne matressen; Mevrouw de Gravin vervulde geheel *Duitschland* met het gerucht van hare *Fransche Soupers*, hare Romans, en hare gemelijke luimen. Toomeloos in hare driften, onverzoenbaar in hare wraakoefeningen, stond zij nergens voor, om aan beiden den teugel te vieren.

Eindelijk wordt SARA aan hare Toilette toegelaten. „Juf„frouw BABECK meldt mij veel goeds van u, mijn kind! — „maar ligt het hoofd eens op, dat men u kan zien! Ja, „eene goede gestalte, oogen . . . En, geen dienst?" — „Neen, Mevrouw de Gravin." —— „Ik hoor 't reeds, al de „plompheid van het boerenland; maar men zal u wel beter „leeren, kleine! ik zal u aanbevelen aan Juffrouw IDA, „mijne vertrouweling. Ik kan niet besluiten om hetgene „van wege de goede BABECK tot mij komt, van de hand te „wijzen." SARA dankte den hemel, dat hij haar eene zoo toegevende meesteres had gegeven.

De Graaf, door een van zijn volk verwittigd, kwam als bij toeval binnen. „Ah, zijt gij daar, Graaf! ik zoude

„ver-

„ verzocht hebben, bij mij te komen. Arme DOROTHEA! „ Weet gij, dat haar zware rampen zijn overgekomen? Zie „ daar! daar hebt gij haren brief en hare nicht." — „ Ja, „ de brief moet wel zeer zielroerende zijn; maar de nicht „ is wel, zeer wel, op mijn woord van eer! Gij zijt dan „ niet gelukkig, kleine?" — „Monfeigneur, in uw huis kan „ ik niet anders dan gelukkig zijn, volgens het zeggen van „ mijne moei." — „ Uwe moei heeft waarachtig gelijk... „ Maar zij is mooi, op mijn woord, zeer mooi! Wat zult „ gij van haar maken, Gravin? Luister eens! daar komt mij „ eene voortreffelijke gedachte te binnen; gij weet dat mijn „ Kamerdienaar een lomperd is, die alles breekt en verfcheurt, „ wat hij aanraakt: deze kleine moet gebruikt worden, om op „ mijn kantwerk en mijn porfelein pasfen. Daaraan zal zij ge„ ftadig eenig werk hebben, tot dat zij in ftaat zij om u te „ bedienen." —— De Gravin konde zich niet bedwingen te fchateren van lagchen. „ Uw kantwerk en uw porfelein! In „ der daad, Graaf! nooit heb ik u zoo zorgvuldig en net „ gezien. Met dat alles, gij zijt meester en voogd. Ga heen, „ SARA; de Kamerdienaar van Mijnheer den Graaf zal u onder„ rigten wat gij doen moet."

SARA ging henen, diep nijgende; een gloeijend rood bedekte hare wangen; de blikken van den Graaf en het lagchen der Gravin hadden haar geheel van haar ftuk gebragt. De twee doorluchtige echtgenooten alleen zijnde, gingen voort met zich te vermaken met den inval van den Graaf, en met de verlegenheid van de kleine onnoozele. — „ Al lang ge„ noeg gefchertst," zeide de Gravin, met de edelfte koelbloedigheid: „ gij weet onze overeenkomst: vrijheid, vol„ ftrekte vrijheid, Graaf!"

Mijnheer de Graaf vertrok, kusfende de hand zijner dierbare wederhelft, en zich zeer bereidvaardig gevoelende, om van het verlof, welk zij de goedheid had hem te fchenken, in deszelfs volkomene uitgeftrektheid gebruik te maken; het leed niet lang dat de gelegenheid daartoe zich aanbood. SARA, gezeggelijk omtrent de lesfen van den Kamerdienaar en van Juffrouw IDA, bevond zich den volgenden morgen bij tijds in de zijkamer van haren meester, bezig met het plooijen van zijne kanten jabot en manchetten. De Graaf kreeg haar in het oog, en lachte. Hij fchelde om zijn ontbijt; en, in plaats van den dikken Kamerdienaar, kwam de mooije SARA hem zijne koffij brengen. — „ Verrukkelijk, kleine!" fprak hij; „ als een andere JUPITER, word ik door eene HEBE bediend; „ en, ongetwijfeld, was de zijne niet zoo mooi als gij: „ want zoude hij anders hebben kunnen befluiten, GANYME„ DES hare plaats te doen vervullen?" — „ Ik weet niet, wie „ die Heer was," gaf SARA zedig tot antwoord; „ maar ik „ durf u verzekeren, Mijnheer de Graaf, dat hij geene beter

„ koffij dronk dan gij; ik heb er mijn uiterfte best toe ge-
„ daan." — „ Duizendmaal dank, bekoorlijke kleine! zij
„ kan niet anders dan lekker zijn ... Maar wat zie ik?
„ Hoe is het mogelijk, dat men zulke witte handen kan
„ hebben in het boerenland, en te midden van zulke ruwe
„ bezigheden?" Dit gezegd hebbende, vatte hij haar
bij de hand, om die te beter te bekijken. SARA zocht hare
hand terug te trekken, en de Graaf drukte dezelve dies te
meer. — „ Vergeefs tracht gij mij te ontvlugten, lieve
„ meid; gij moet weten, waar henen uw gelukkig gefternte u
„ geleid hebbe. Kom aan, neem een kopje, een ftoel, en
„ ontbijt met mij!" — „ Ach! Mijnheer de Graaf, ik weet
„ te wel, dat de eerbied ..." — „ Geen eerbied, mijn
„ kleine; vertrouwen en onderwerping!" Hij zet *een ftoel*,
en doet haar, haars ondanks, nederzitten. *SARA bedekte*
met haren zakdoek hare blozende wangen. „ Hoe! gaat *gij*
„ bij geval huilen? Maar, ik wed dat gij daar ginder een
„ geliefd voorwerp hebt achtergelaten, een lompen, zotten
„ minnaar?" — „ Neen, Mijnheer de Graaf, ALBERT is zot
„ noch onhandig." —— „Ha ha! dus een Monfieur ALBERT!
„ En wie is die Monfieur ALBERT?" — „'t Is een braaf jon-
„ geling, die mij trouwbelofte heeft gedaan." — „Ja, ja,
„ zoo als die trouwbeloften zijn! En waar is die aanftaande
„ bruidegom?" — „ Helaas! hij is hier te *Berlijn*; maar
„ bij ongeluk weet ik niet, waar hij woont." — „ Bij
„ ongeluk? Zie mij dat onnoozel kind eens! Kom aan,
„ SARA! vergeet uwen ALBERT, of praat er ten minfte
„ niet meer van. Doe de deur op *het flot*; *mijn volk be-*
„ *hoeft* niet te zien, dat ik u *met mij laat ontbijten.*"
SARA liep naar de deur, opende *dezelve*, en neemt de vlugt.
De Graaf rijst op, volgt haar ijlings, en ontmoet in de zij-
kamer een jager in het liverei van den eerften Staatsdienaar,
die hem een bezoek van zijnen Heer boodfchapte. In alle
andere omftandigheden zoude 's Graven trotsheid door dit
bezoek geftreeld zijn geworden; in het tegenwoordige oogen-
blik moest hij zichzelven groot geweld aandoen, om de lasti-
ge eerfte Staatsdienaars niet van heeler harte te vervloeken.

SARA, fints dezen toeleg, op hare hoede zijnde, vond
altijd een middel om niet in 's Graven kamer te gaan,
dan wanneer zij wist dat hij iemand bij zich had. Ver-
ftoord over hare listen, bedacht de Graaf welhaast een
voorwendfel om hare voorzigtigheid te verijdelen. De tegen-
ftand doet flechts zijne drift meer ontvonken; hij wordt drin-
gender. Even als een vogel, uit het kooitje ontvlugt, dien
men wederom wil vangen, vlugt SARA van den eenen hoek van
de kamer naar den anderen; de Graaf vervolgt haar; *hij* vat
hare eene hand, doch met de andere ftoot zij hem terug;
hare vingers verwarren zich in 's Graven haar, en zijn valfche
ton-

toupet blijft daar aan hangen. In dit oogenblik gaat de deur open ... 't Was de Gravin, die bij haren echtgenoot een meisje binnenleidde, welk geheel *Berlijn* wist dat hij zocht te behagen. 's Graven ontsteltenis en verlegenheid laten zich niet beschrijven. Het meisje lachte dat zij schaterde; de Gravin beet op hare lippen om zich van lagchen te weerhouden; en SARA, bedremmeld, hoewel zegepralende, houdende haar voorschoot voor hare oogen, bevond zich reeds in de zijkamer.

De Graaf, zijne spijt ontveinzende, deed zijn best om zelf met zijnen mislukten aanslag te schertsen; doch inwendig was hij te zeer vernederd, om reeds van nu af aan niet op wraakmiddelen bedacht te zijn: de eersten, welke het geval hem aanbood, omhelsde hij; 't was dien zelfden avond, in een gesprek, welk hij met de Gravin hield.

„ Gij weet wel, Mevrouw," zeide hij, „ dat ik te veel „ ondervinding had, om met het tooneel van heden morgen „ niet te badineeren; maar, terwijl wij nu alleen zijn, mag „ ik voor u niet verbergen, dat uwe kleine SARA een monster „ van ondankbaarheid is." — „ Wat zegt gij? mijne SARA? „ Maar, Graaf, ik heb haar niet genomen, dan omdat gij „ belang in haar scheent te stellen." — „ Ik? bij mijn leven! „ en hoe zoude ik belang stellen in eene kleine onbeschaamde meid, die niemand ontziet, zelfs hare meesteres niet, „ en die de vrijheid neemt om van haar met eene onbeschaamdheid te spreken ..." — „ Van mij? Die ongelukkige! en „ wat durft zij zeggen?" — „ Inderdaad, ik kan het niet „ van mij verkrijgen om het te herhalen." — „ Verklaar u „ nader, Graaf: ik eisch het." — „ Wel dan! zij vertelt „ overal, dat gij u blanket." — „ Die addertong!" — „ Dat gij uwe wenkbraauwen kleurt." — „ Die onbeschaamde!" — „ Dat gij drie ingezette tanden hebt." — „ Die schelmsche lasteraarster! Ik wil niets meer „ hooren. ô, Kleine ellendelinge! wat zullen uwe lasteringen „ u duur te staan komen!" De Graaf lachte; hij zag, dat zijne pijlen getroffen hadden. Reeds den volgenden dag werd SARA in de keuken gebannen, en tot het laagste huiswerk verwezen. Alle de bedienden hadden medelijden met haar; doch zij droeg haar lot geduldig, en beklaagde zich daarover niet, dan wanneer zij de trotsche IDA ontmoette, die nimmer naliet om haar in het aangezigt uit te lagchen en de schouders op te halen.

Arme SARA! Met geene mogelijkheid konde zij voorzien, tot welk een uiterste de wraakzucht tegen haar zich zoude uitstrekken. Zich gelukkig achtende, dat zij van 's Graven aanslagen was verlost, en telkens gedachtig aan de eerste ontmoeting harer meesteresse, vleide zij zich met de hoop, haar welhaast wederom te zullen bedienen, toen, op zeke-

ren morgen, IDA haar het bevel bragt om op staanden voet het hotél te verlaten. Zij verzocht, zich aan de voeten der Gravin te mogen werpen; doch het antwoord der wreede boodschapster was, dat, indien zij een oogenblik draalde met te gehoorzamen, zij haar door knechts ten huize zoude doen uitzetten.

SARA, op de straat gekomen, met haar pakje onder den arm, niet wetende waar henen te gaan, trad in huis bij eene fatsoenlijke winkelierster, die schuins tegen over het hotél van den Grave VAN HOCHBUTTEL woonde, en vertelde haar hare verlegenheid. De winkelierster biedt haar aan, haar bij eene rijke weduwe te willen brengen, alwaar zij op de beste behandeling konde staat maken. Met dankbaarheid neemt SARA die aanbieding aan. Eensklaps verschijnen er twee Geregtsdienaars, die haar, als van dieverij beschuldigd, *vatten*. Op dat verschrikkelijk woord verbleeken hare *wangen; over haar* geheele ligchaam begint zij te beven; zij wil spreken, *de* spraak begeeft haar, — en deze teekens harer onschuld worden reeds voor eene eerste overtuiging aangezien. De goede winkelierster zelve, de oogen ten hemel slaande, roept uit: „ Helaas! op zulke jonge jaren, met een gelaat, hetwelk de „ eerlijkheid zelve vertoont, wie zoude dat immer hebben „ kunnen vermoeden?"

SARA wordt geleid, of liever gedragen, om door den regter ondervraagd te worden. Men opent haar pakje, en het eerste voorwerp, welk men er in ontdekt, is een diamanten collier, aan de Gravin VAN HOCHBUTTEL toebehoorende. Het wordt aan de beschuldigde vertoond, die bekent, hetzelve dikmaals op het toilet, of aan den *hals der Gravin gezien te* hebben. Men vraagt, hoe dit *tooisel onder haar goed kome*; geen ander antwoord geeft zij, *dan* met een verontwaardigenden, veelbeduidenden lach. Zij wordt in de gevangenis gebragt.

Men maakt een begin met het opmaken van het pleitgeding: IDA verschijnt aldaar als getuige; de waarschijnlijkheden worden hoe langer hoe grooter. SARA, gedrongen om hare misdaad te bekennen, antwoordt met eene zachte, doch vaste stem: „ Waarlijk, mijne Heeren, ik ben onschuldig!" Geen ander antwoord konde men uit haar krijgen. „ Maar „ de openbare veiligheid," zeiden sommigen, „ vordert een „ voorbeeld." — „ Ongetwijfeld," zeiden de anderen; „ maar zij is te mooi om veroordeeld te worden." Deze laatste aanmerking besliste het lot der ongelukkige SARA. De Voorzitter van de regtbank, een eerlijk, maar schroomachtig man, uit vreeze dat het den schijn zoude hebben, door de bekoorlijkheden van een jong meisje te zijn verleid, wapende zich, tot een tegenoverstaand uiterste overslaande, met eene blinde gestrengheid; zijn gevoelen werd dat zijner ambtgenooten!

ten; het doodvonnis werd geveld. Men ging het SARA in hare gevangenis aanzeggen. Nogmaals zegt zij met dezelfde bedaardheid: „ Waarlijk, mijne Heeren, ik ben on„ schuldig!"

(*Het slot hierna.*)

BESCHRIJVING VAN EENE ONBEWOONDE STREEK IN HET ZUIDEN VAN FRANKRIJK.

Onlangs ben ik door eene ſtreek in het zuidelijk gedeelte van *Frankrijk* gereisd, die zeer veel overeenkomst heeft met hetgene de reizigers aangaande *Guyana* verhalen, en even belangrijke tooneelen van de woeste Natuur zoude kunnen opleveren voor hun, die lust noch gelegenheid hebben om dezelve op zoo grooten afſtand te gaan beſchouwen. Ik heb het oog op het klein landſchap, *Crau-d'Orgon* genaamd, beſtaande uit een Eiland van tien of twaalf mijlen in den omtrek, tusſchen eenen der armen van de *Rhone*, het kanaal *Aignes-Mortes* en de zee. Het is volſtrekt woest, zonder eenige woonplaats, indien men de beruchte Zoutkeeten van *Peccais* daarvan uitzondere. Al het overige is bedekt met meren, zeeplanten, pijnbosſchen, en bewoond van ſlangen, zeevogelen en wilde osſen. Deze ſtreek, door 's menſchen hand nooit aangeraakt, is derhalve geheel overgelaten aan de dieren, en vooral de zulken, die op lage en vochtige gronden best tieren, en, zoo als bekend is, de talrijkſte klasſen uitmaken. De natuurkenner zoude er een rijken oogst van waarnemingen kunnen inzamelen, te beter nog, omdat de gunſtige ligging van deze ſtreek ſoorten derwaarts lokt, die op deze breedte niet gevonden worden, onder andere den Flamingo (*Phoenicopterus*), welken men aldaar aan de oevers der meren in menigte ontmoet; het is de Heremiet van dezen oord.

Een onmetelijk pijnbosch, loopende van het Noorden naar het Zuiden, tot aan den oever der zee, in eene lijn van verſcheiden mijlen, is als de hoofdſtad van dit geheele landſchap; het wordt van een talloos volk bewoond. Duizenden roofvogels onthouden zich in de toppen, en monſterachtige ſlangen kruipen langs den grond. Bunſems, vosſen en hazen huppelen er onophoudelijk, ſommige vervolgende, andere vervolgd wordende. Wanneer dit geheele bosch bij zonneöpgang ontwaakt, en elk bewoner het daggeſtarnte op zijne wijze groet, maakt dat alles, gepaard met het geruisch der zee, een concert uit, welks akeligheid zich bezwaarlijk laat beſchrijven.

Kudden van vier- of vijfhonderd koeljen, zoo zwart als ebbenhout, verschuilen zich in dit bosch, om er de heetste uren van den dag te slijten; dezelve duren van zonneöpgang tot aan s morgens ten negen ure. Dan komen zij wederom ten voorschijn, om de frissche zeelucht in te ademen, die alsdan zich verheft; onbewegelijk naast elkander staande en een onmetelijk front vertoonende, zoude men zich verbeelden, een in slagorde geschaard leger te zien. Een veedrijver te paard slaat hen van verre gade, om te beletten dat zij het kanaal of de rivier overzwemmen. Toen ik voor de eerste maal dien man zag, gezeten op een wit paard (allen hebben hier die kleur) vliegende langs het zeestrand, met eene ijzeren vork in de hand, vertoonde hij mij het volmaakt gelijkende beeld van NEPTUNUS met zijnen Drietand.

Uit dit bosch, of hoofdstad, als eene verzamelplaats, verheft zich alwat dezen oord verwoest. Hier loeren de sperwers op de legioenen wilde eendvogels, die zich uit zee naar de meren begeven. Zij vellen hen met een enkelen slag hunner vleugelen; dan dalen zij op den grond neder, en verzadigen zich op hun gemak met hunne prooi. Het is daarenboven achter dit bosch, welks strekking evenwijdig met den loop der *Rhone* is, dat dikmaals een *Engelsch* schip gaat liggen, van waar het de barken feint, die de rivier komen afzakken, en, even als de sperwer, zijne roofvleugelen uitspreidt, en in dit ongelijk gevecht de zege behaalt; iets, echter, hetgeen in het toekomende geene plaats zal kunnen hebben, sints de Bevelhebber van deze kust, de Heer AUGUSTE GLEIZES, eene Sterkte, ter bescherminge van dezen oord, in eene voordeelige ligging, heeft aangelegd; *iets*, *hetwelk* men tot hiertoe vergeefs had ondernomen, *ter oorzake der* dubbele overstroominge der zee en der *Rhone*, hebbende deze Sterkte aan een der hevigste aanvallen tegenstand geboden, waarvan men in geruimen tijd een voorbeeld had gezien.

Bij aanhoudendheid heerscht aan deze oevers, gedurende een groot gedeelte van het jaar, een verschijnsel, misschien eenig in zijne soort in *Europa*, en hetwelk alleen aan de warme landen van *Afrika* en *Azië* eigen is. Ik had mij op weg begeven om de Zoutkeeten van *Peccais* te gaan zien, toen ik, na een uur voorttrekkens langs de zee, mij op eens van water omringd zag, zonder eenigen weg te zien, welken ik konde inslaan; het was zoo goed als eene oogenblikkelijke overstrooming, en hetgeen een voorkomen van waarheid aan dit tafereel gaf, is, dat de boomen aan den gezigteinder ter halver wege in dit water gedompeld schenen, welk nogtans scheen terug te wijken naar gelange ik nader bij kwam, en het hoofd omdraaijende, zag ik het achter mij op de plaatsen, welke ik droogvoets was doorgetrokken. Thans herkende ik het verschijnsel, bij den naam van spiegeling (*mirage*) bekend, waarvan de Heer MONGE eene geleerde beschrijving heeft gegeven. Ik

merk-

merkte op, dat het inzonderheid plaats had op de plekken, alwaar het zout tot aan de oppervlakte der aarde opwelde; het was de fchittering van het verglaasde, ontftaan door de verzameling van verdikte en waterachtige dampen, waarin de zon werd terug gekaatst.

Nog een ander verfchijnfel, aan warme landen eigen, hoewel in het klein, wordt aan deze oevers waargenomen; het zijn de zandheuvels, die, door den wind opgeworpen, aanhoudend van plaats veranderen, zich altijd als rondom een kern omwendende, bij voorbeeld rondom een kreupelboschje. Misfchien zou de kunst van deze waarneming voordeel kunnen trekken, en het zand even gemakkelijk als het water afleiden, door naar goedvinden palen in den grond te flaan.

Sints lang was de Eb en Vloed der Middellandfche Zee hier te lande bekend. Terwijl het voor en tegen door de Geleerden aan de Hoogefcholen wierd beweerd, wachtten de visfchers van *Aignes - Mortes* het opkomen der Mane met zekerheid af, die in hun kanaal het water aanbragt, hetwelk zij om te varen noodig hadden. Zeer merkbaar is die beweging op de *Rhone*. Opmerkelijk is het, dat het water dier riviere, in den zomer lager dan het water in de zee, omtrent dezen tijd zout is tot den afftand van twee mijlen van haren mond; eene nieuwe ramp voor dit land, hetwelk geenen droppel zoet water bezit.

Intusfchen, gelijk elk land zijne bijzondere voorregten heeft, is deze ftreek het Vaderland der Asperfien, die er in grooten overvloed zijn, en zeer lekker, hoewel een weinig bitter fmaken: ik heb met dit gewas een lekkeren maaltijd gedaan; ik paarde daar nevens een anderen hierlandfchen maaltijd, te weten van verfche Kievits-eijeren, welke de lekkerbekken, zegt men, tegen een Louis het paar koopen.

Sints de maand Junij komen wolken van muggen, en andere Moerasinfekten, die landen overftroomen, en het voorts onbewoonbaar maken. Zij plagen de bewoners van *Camargue* en de naburige plaatfen; zij fteken hen, en gonzen aan hunne ooren; zij roepen hun toe: hier zijn de kwaadaardige, hier zijn de derdendaagfche koortfen; doch vergeefs; de bewoner van *Camargue* fteekt zijn pijp aan en brandt koeijemest, om de muggen te verjagen, en die van *Nismes* berolt zich in een muggendek (*coufiniere.*) Intusfchen is het waarfchijnlijk, dat deze diertjes dienstbaar zijn ter verbeteringe van de kwade lucht op de plaatfen, alwaar zij verfchijnen; zeker is het althans dat zij ten bewijze van het aanwezen van kwade lucht dienen: want in gezonde landen verneemt men dezelve niet; en de Slangen kunnen niet in het leven blijven op *Isle de France* en het Eiland *Bourbon*, die voor de gezondfte plaatfen der aarde worden gehouden.

Voor het overige bezit dit land een behoedmiddel tegen zij-

ne nadeelen; en dit moest een gevolg zijn van de bewerkmaking der Natuur, of, om hooger op te klimmen, van de weldadigheid der Voorzienigheid. Dit behoedmiddel is de Tamarinde, die er allerwegen groeit, en in hare bladeren een zout bezit, van eene genoegzaam prikkelende kracht voorzien om het ligchaam op te wekken, en zich tegen de ophooping van vochten te verzetten, die de gewone oorzaak der tusschenpoozende koortsen zijn. Ik raapte ze telkens op in mijne wandelingen, en zoude er aldus met de grootste veiligheid de koortsachtigste maanden hebben kunnen doorbrengen.

Terwijl ik dit en de naburige landen bezocht, en allerwegen de meer dan gemeene schoonheid der Vrouwen opmerkte, welke met hetgene de verbeeldingskracht der *Grieken* het uitgelezenst in zijne soort heeft opgeleverd, mag vergeleken worden, vraagde ik mijzelven, wat toch zoo mooije vrouwen op zoo verworpene plaatsen konde opleveren? Mij dunkt, dat, indien er eene Schaal van Gezondheid en Schoonheid konde gemaakt worden, betrekkelijk tot de temperatuur der aarde, de eerste moest gevonden worden tusschen het *Oxigene* en *Azote*, tusschen de Longziekte en de tusschenpoozende Koortsen. De bevalligheid van het gelaat staat in verband met het *Oxigene*, en de fraaiheid der gestalten met het Mephitisch Gaz. Indedaad, het is eene der opmerking waardige waarneming, dat de schoonste Vrouwen gevonden worden op alle de warme en vochtige plaatsen der aarde, aan de oevers der Zwarte Zee, in de moerassen van *Arles*, te *Valence*; doch een sterke luchtstroom is er onvermijdelijk noodig, zoo als er ontstaat door eene snel stroomende rivier, als de *Rhone*, of door de zee, ten einde de overmate van ontvlambaar gaz te verdrijven; *zonder het*welk men geene andere dan bleeke en gezwollen aangezigten heeft, uit de werkplaatsen der Natuur eerder verworpen dan dat zij hare tempels zouden versieren. Niet zoo voordeelig is deze gesteldheid der lucht voor de mannen, die in deze landen verbasteren, en er niet zoo menigvuldig geboren worden als de vrouwen; en dit is ongetwijfeld eene der oorzaken van den geringen eerbied hier te lande voor het huwelijk, en van de losbandigheid der zeden.

J. A. GLEIZES.

ECHTE ANECDOTEN UIT HET DIERENRIJK.

De Hond van een mijner beste Vrienden gestorven zijnde, vraagt deze mij, of ik hem den mijnen wil afstaan? Ik breng hem dien, een *King Georges hond*, eene teef, van een al-

allergoedaardigst gestel, en eene potsemaakster van den eersten rang. Na verloop van eenige maanden werpt de Kat (ros van kleur, even als de Hond) vier rosse jongen. Eenige dagen daarna verdwijnt de Kat, en komt niet weder terug, denkelijk hier of daar in eene klem of val geraakt. De jongen piepen en kermen om voedsel. De Hond hoort dit gekerm, legt zich op het nest, zoogt die jongen met de uiterste zorgvuldigheid, lekt en kweekt dezelve met alle oplettendheid. Mijn Vriend, eene proeve willende nemen, hoe verre die moederlijke zorge en liefde gaan zoude, laat eerst de tepels van den Hond met roet besmeren; — de Hond lekt die dadelijk af. De groote mande, waarin de jonge Katten waren, wordt vervolgens met eene zeer kleine verwisseld, daar zij ter naauwernood in konden; — de Hond legt zich op den rand der mande, en, hoe pijnlijk hem dit ook vallen moge, vaart zij voort met kweeken en zogen. Eindelijk worden de Katjes voor eene poos weggenomen; — de Hond wordt woedende, en vliegt alles aan, wat zich in huis bevindt. De Katjes worden in de gewone mande aan dezelve terug gegeven; — de Hond bedaart dadelijk, liefkoost en kweekt die beestjes nog veel zorgvuldiger dan voorheen; maar gedoogt ook niet, dat iemand de mande aanraakt, of stelt zich woedend te weer, en, daar zij mij te voren altoos liefkoosde als ik bij haar kwam, vliegt zij mij nu naar de keel, vreezende dat ik hare kweekelingen zoude wegnemen. Zij heeft die jongen veel langer gezoogd, dan de Katten anders gewoonlijk doen, en het zijn Katten van buitengewone grootte en sterkte geworden.

Op een keer dat de huurder mijner kamers, voorleden jaar, laat in den nacht te huis komende, driftig naar boven gaat, om toch een gedeelte van den nacht te rusten, vergeet hij de huisdeur te sluiten. Mijn tegenwoordig Hondje, een klein bruin brakje, klimt zeer stil op mijn bed, en, zonder mijne Vrouw wakker te maken, krabt mij aan den neus. Wakker wordende, grijpt hij mij aan de hand, en is niet gerust voordat ik hem naar de kamerdeur volge. Denkende dat zekere behoefte hem naar de straat drong, open ik de kamerdeur; hij geleidt mij naar de huisdeur; ik vind die open; hij blaft er zeer zacht tegen; zoo ras ik er de hand aan sla, loopt het beestje zeer gerust naar onze kamer terug, en gaat op zijn stoeltje liggen slapen.

In het voorjaar doet mijne Vrouw een misstred, van een trap aftredende, valt, en bezeert zich. Door den val in duizeling zijnde, buiten staat iemand ter hulpe te roepen, komt dit zelfde Hondje met drift naar mij toeloopen, blaft mij driemaal aan, vat den rand van mijn kleed, en geleidt mij naar mijne Vrouw; daar zijnde, blaft hij wederom, en verlaat ons niet,

voor-

voordat ik haar opgeholpen en geheel tot haarzelve had gebragt.

Onze beide Katten, moeder en dochter, beide dragende, werpt de moeder twee jongen, en, drie weken daarna, de dochter vier. De dochter, alvorens te werpen, streelt en liefkoost de moeder meer dan gewoon; zoodat zulks onze opmerking trok. Den werptijd daar zijnde, springen moeder en dochter in eene groote en ruime mande met snippers, en de moeder neemt formeel den post van Vroedvrouw waar, de dochter met hare voorpooten verlossende, vreet de nageboorte op en lekt de kleine Katjes, en verlaat hare dochter niet. Wij leiden de twee jongen van de moeder in dezelfde mande, en moeder en dochter zoogden en kweekten onderling de jongen.

In den muur van den Tuin van het Logement van *Rotterdam* hebben de Ratten gaten gegraven, en nestelen zich aldaar. Gedurende den geheelen voorleden zomer zag ik geregeld tweemaal daags twee jonge Ratten eten vooraan in een dier gaten nederleggen, vervolgens kropen zij verder daarin, en kwamen terug met eene oude blinde Rat, die geheel wit van grijsheid was, en die zij bij de ooren geleidden tot voor den ingang, alwaar hij het daar liggende eten nuttigde, en dan door die twee geleiders naar het binnenste van zijn hol terug gebragt werd. Deze Oudvader is naderhand in dit hol dood gevonden; hij had de grootte van eene jonge Kat, en was naar de letter wit van grijsheid.

Een mijner knechts een Musschennest gestoord, en de jongen in eene kooi onder een der vensters van mijn achtergevel gedaan hebbende, voêrden de ouden die piepende jongen geregeld, en gaven, door hun aanhoudend angstig gefladder, hunne smert te kennen. Wars van alle wreedheid, open ik de kooi, zoo ras de jongen mij sterk genoeg schenen om te vliegen. De drie eersten vlogen dadelijk in een' der boomen van den Tuin van het *Rotterdamsche* Logement, en werden met een vreugdegetjilp of familiegejuich verwelkomd; doch de vierde fladderde meer dan dat hij vloog, en geraakte in een' der boomen van een' daar naastbijzijnde Tuin. Nadat hij daar bijkans een vierendeel uurs vertoefd en uitgerust had, vliegen twee oude Musschen, denkelijk vader en moeder, uit den familieboom, en geleiden de verdwaalde jonge Musch naar denzelven, alwaar het vreugdegetjilp meer dan een vierendeel uurs aanhield.

Een der schoorsteenen van eene Buitenplaats nabij *den Haag*, waar-

waarop een Ooijevaarsnest, zeer bouwvallig zijnde, werd dezelve, na het vertrek der Ooijevaars, afgebroken, een nieuwe, ettelijke fchreden van daar, opgemetfeld, en het Ooijevaarsnest op denzelven gezet en wel bevestigd. De Ooijevaars, het volgende jaar terug komende, vinden hun nest niet op de gewone plaats, vliegen dadelijk weg, maar komen, een groot uur daarna, vergezeld van een aantal anderen, wederom, en houden zeer naauwkeurige infpectie rondsom het verplaatfte nest, vliegende en zich beurtelings in hetzelve begevende, klepperende dat het een aard had; en, nadat deze Ooijevaarsvergadering bijkans twee volle uren had geduurd, vliegen de Gecommitteerden weg, en de gewone familie neemt haren intrek in het verplaatfte nest.

Zoude men uit alle deze trekken niet moeten befluiten, dat er bij de Dieren, die men redeloos noemt, indedaad iets meer dan een bloot Inftinct is te zoeken? Het zijn toch geene kunstdriften, die men anders in de vorming der nesten, in het weven van webben, in het bouwen van hutten en winterverblijven, als bij de Bevers, of het verzamelen van wintervoorraad bij de Bijën, aantreft. Zonder hier iets te beflisfen, komt het mij voor, dat de aanleg der Dieren veel meerder en verhevener is, dan wij ons gewoonlijk verbeelden; en dat, als men zich wacht van de Dieren fchuw te maken, veel min te mishandelen, en dezelve veeleer goeddoet, men gelegenheid heeft, om de huishouding derzelve en hunne bijzondere handelingen na te gaan, en daarin eene rijke Leerfchool aantreft. *Vraag het 't Vee, en dat zal het u leeren!* werd niet vergeefs ons tot eene waarfchuwing gegeven in het Goddelijk Bijbelwoord.

Bijvoegfel van den Redacteur.

Deze Anecdoten, ons heufchelijk medegedeeld door den Heer J. PLAAT J. G. ZN., in *'s Hage*, en door zijn Ed. allezins voldoende geftaafd, kunnen wij met de navolgende, even welbevestigde, nog vermeerderen.

De Hond van zekeren Hovenier, wiens woning binnen de poort, en wiens dagelijksch werk in een' Tuin daar buiten was, bezat zoo veel flim- of afgerigtheids, dat de Vrouw, wanneer zij het eten gereed had, flechts tot den Hond behoefde te zeggen: „Jongen, ga den baas roepen; 't eten is klaar!" En terftond loopt deze naar den Tuin, krabt aan de deur, en komt dan blijde met zijnen Meester terug.

Zoo fpraken wij onlangs een ooggetuige van het redenerend vermogen bij een van dat fnedig Diergeflacht. — Een oudere Hond en eene jonge Kat waren zeer aan elkander gehecht, zoodat zij altijd te zamen op één kusfen fliepen. De Kat had

zich

zich eens midden op den eenzamen weg in de zon te slapen gelegd. Er kwam eene Molenaars kar aanrijden. De Kat, zulks niet bemerkende, was in onmiddellijk gevaar van overreden te worden. Dan de Hond, dit ziende, schiet toe, en sleept de Kat in zijnen bek ter zijde van den weg in veiligheid.

MERKWAARDIG VOORVAL, LORD PELHAM BEJEGEND.

Lord PELHAM woonde bijkans het geheele jaar op een kasteel, aan den *Teems*, eenige mijlen van *Londen*. Hij had de gewoonte, dikmaals naar de stad te gaan, te *voet en zonder* eenig gevolg. Op zekeren avond ontmoette hij een man, *in* slecht gewaad, dragende eene mand onder zijnen arm. „Milord!" aldus sprak de man hem aan: „wilt gij mijn klein „wit konijn koopen?" Lord PELHAM gaf door teekens een weigerend antwoord, en vervolgde zijnen weg, zonder een woord te spreken. „Milord," hervatte hij, „gij zult even„wel mijn klein wit konijn van mij koopen?" — „Ik heb er „niets mede te maken," antwoordde Lord PELHAM, eenigzins ontsteld: „daarom, mijn vriend! laat mij gaan." — „Evenwel houd ik mij verzekerd, Milord, dat gij op staanden „voet mijn klein wit konijn van mij zult koopen;" en dit zeggende, zette hij den Lord een pistool op de borst. — „Ja! ja! ik zie wel dat ik het moet koopen: waarom „hebt gij u niet terstond zoo *duidelijk verklaard? Wel dan*, „hoeveel vraagt gij voor uw konijn?" — „*Duizend guinies*, „Milord." — „Duizend guinies! en dat voor een konijn?" — „Geen schelling minder; en gij zult het er mij voor ge„ven, Milord, niet waar?" Hij had zijn pistool geladen, en den haan overgehaald. — „Ongetwijfeld," hernam Lord PELHAM, „gij zult uwe duizend guinies hebben; maar ik heb „zoo veel gelds niet bij mij." — „Daar twijfel ik niet aan; „maar met uw handschrift ben ik te vrede; ik weet, wie „uw bankier is." — „Mijn handschrift? Maar daartoe zou„de ik noodig hebben ...." — „Niets anders dan papier, „pen en inkt; hier zijn ze, Milord; ik heb voor alles „gezorgd."

Lord PELHAM, maar al te duidelijk ziende, dat er geen ander middel was om van dezen zonderlingen poelier ontslagen te worden, teekent eenen wissel ten bedrage van gemelde somme, op zigt betaalbaar, en spoedt zich om zijnen weg te vervolgen. Maar de onbekende verzet zich tegen hem, houdende nog al het pistool in de hand. „Waar wilt gij henen, „Milord?" — „Naar *Londen*." — „Gij hebt mis, Mi„lord!

„ lord; gij zult naar uw kasteel terugkeeren; *ik* ga naar „ *Londen*, om de duizend guinies bij uwen bankier te ontvan„ gen; en gij begrijpt, dat ik zulks buiten u wel zal redden. „ Vaarwel! Zie daar uwen, en hier mijnen weg." — Lord PELHAM vond niet geraden, den man langer aan de praat te houden; treurig keert hij naar zijn landgoed terug met zijn wit konijn, en verhaalt aan niemand, hoe veel het diertje hem gekost had.

Tien jaren daarna, op zekeren tijd zich te *Londen* bevindende, ging Lord PELHAM, naar gewoonte te voet, langs de straten dier groote stad; een groote, prachtig opgeschikte galanteriewinkel, trok zijne aandacht. De gestalte des winkeliers valt hem in het oog; hij bekijkt hem, en straks komt hem de witte konijnverkooper in de gedachten. Hij treedt in den winkel, en verzoekt eenige nieuwe galanterien te mogen zien. Naauwelijks heeft de winkelier twee woorden gesproken, of Lord PELHAMS twijfeling is verdwenen; hij herkent volkomen zijnen dief. Maar wat te doen? Hoe zal hij hem verklagen en beschuldigen, zonder getuigen en zonder bewijzen? De Lord vertrekt, zonder zijn vermoeden te hebben doen blijken, en peinst den ganschen nacht over middelen om zijn geld terug te bekomen.

's Anderendaags vroeg in den morgen, zeer eenvoudig gekleed, en dragende eene kleine mand onder den arm, verzoekt hij, in het oogenblik dat de winkel wordt geopend, den meester te spreken. Men brengt hem in een binnenvertrek, alwaar de winkelier zat te schrijven. „ Mijnheer," sprak Lord PELHAM, zoodra zij alleen waren, „ zoudt gij niet „ een klein wit konijn willen koopen?" De koopman zet een wijd gezigt, en ziet hem stijf aan. — „ Ik ben verze„ kerd," vervolgt de Lord, „ dat gij op staanden voet dit „ klein wit konijn van mij zult koopen." Dit gezegd hebbende, zet hij hem een pistool op de borst. — „ ô! Zeer „ gaarne," antwoordt de winkelier, van schrik bevangen: „ hoe veel vraagt gij voor uw konijn?" — „ Marktsprijs, „ duizend guinies." — „ Ach! eens, tweemaal zoo veel, Mi„ lord!" riep de koopman, op zijne knieën vallende; er nevens voegende, terwijl hij hem zijne brieventasch aanbood: „ maar, in 's hemels naam, ruïneer mij niet!" Getroffen van zijne tranen en berouw, en nog meer door het gezigt van eene jonge vrouw en twee kinderen, die hij in den winkel zag, vergenoegde zich Lord PELHAM met het terug bekomen van zijne duizend guinies. — „ Dat geld kan mij niet de„ ren," sprak nu de koopman: „ met het geld, welk ik op „ eene zoo vreemde wijze van u *geleend* heb, Milord, heb „ ik eenen handel begonnen, waarin ik boven verwachting „ gelukkig geslaagd ben." Thans nam Lord PELHAM uit 's Mans brieventasch nog duizend guinies, welke hij aan het Vonde-

delingshuis zond. Bij zijn vertrek beloofde hij plegtig den winkelier, van dit voorval nimmer te zullen spreken; hij hield zijn woord; het is alleen bekend geworden uit de papieren, na zijnen dood bij hem gevonden.

ANECDOTE VAN DEN BEROEMDEN ENGELSCHEN TOONEELSPELER GARRICK.

De Heer GARRICK hield, op zekeren dag, met verscheiden *Fransche* Heeren, het middagmaal bij den Hertog van D***, terwijl deze zich te *Londen* onthield. Het gesprek viel, onder andere, op het *Fransche* Tooneel. De Heer GARRICK was van gevoelen, dat men aldaar te veel sprak, en te weinig werkzaam was. Hij ontvouwde zijne denkbeelden omtrent het vermogen der pantomime, en beweerde, een pantomimisch tooneel te zullen voorstellen, hetwelk even roerende was als het treffendste tooneel, waarin gesproken werd. Men ververzocht hem, er eene proeve van te geven; hij bedacht zich een oogenblik; hij maakte de onderstelling, dat een vader, zijn kind op de armen houdende en voor een open venster liefkozende, hetzelve laat vallen. GARRICK neemt een' stoel in zijne armen, even alsof het een kind geweest ware; hij streelt den stoel, nadert het venster, en laat dien vallen. Hij geeft een akeligen gil, wendt en keert zich, wil uit het venster springen, blijft stok stil staan, en gaat beurtelings van eene stompe ongevoeligheid tot de hevigste droefheid over. Hij doet alle de trekken der wanhoop werken, welke het gelaat en de bewegingen des ligchaams kunnen uitdrukken, alle de standen, welke de verstandsverbijstering kan doen aannemen. De aanschouwers, in 't eerst in verzoeking gebragt om te lagchen met het begin van dit tooneel, kunnen het tot het einde toe niet uithouden; ontsteld, aangedaan en verschrikt van dit schrikwekkend tafereel, maken zij er een einde van. Niet minder treffende is dit uitwerksel der pantomime, dan die aan twee aloude Gebaarmakers, BATHYLLUS en PYLADES, worden toegeschreven, welker eene zulke wellustige gewaarwordingen in de *Romeinsche* Vrouwen wist te doen ontstaan.

VERVELING.

„ Ach dat mijn zoet gesprek uw slaapzucht toch belette!"
Sprak grijzende ORGON tot de jeugdige LIZETTE.
Zij antwoordt: „ Lieve Vriend! denk, man en vrouw zijn één,
„ En wie verveelt zich niet alleen?"

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

DE VOORNAAMSTE LEVENSBIJZONDERHEDEN VAN JOHN WICLIFF, EEN VOORLOOPER DER KERKHERVORMEREN.

(*Vervolg en slot van bl.* 582.)

WICLIFF merkte het altoos aan als eene der grootste dwalingen des Pausdoms, dat de Bijbel een gesloten boek bleef voor het Volk. Hij besloot overzulks den Bijbel in het *Engelsch* over te zetten. Dan vooraf zond hij eene Verhandeling, waarin hij, met de sterkste drangredenen, de dringende noodzakelijkheid van dit te ondernemen werk beweerde. De Bijbel, hield hij staande, behelsde den geheelen wil van GOD. De Wet van CHRISTUS was genoeg om diens Kerk te besturen, en elk *Christen* kon genoeg kennis daaruit opzamelen, om GODE aangenaam te worden; en wat het verstand der Heilige Schrift betrof, een goed leven was daartoe de beste gids, of, gelijk hij het uitdrukte, ,, hij, die de regtvaardigheid betracht, verstaat regt ,, de Heilige Schrift." Toen hij oordeelde dat deze gevoelens genoeg verspreid en begrepen waren, zag zijn groot Werk het licht, tot groot genoegen van alle weldenkenden.

Het blijkt niet, dat WICLIFF de *Hebreeuwsche* taal verstaan hebbe. Hij ging overzulks op dien voet te werk, dat hij de *Latijnsche* Bijbels, zoo vele hij kon vinden, verzamelde; uit deze maakte hij een net afschrift, en vertaalde het in 't *Engelsch*. Vervolgens raadpleegde hij de beste Uitleggers, toen voorhanden; bovenal raadpleegde hij NICOLAS LYRA, en uit dezen plaatste hij op den kant die uitdrukkingen, waarin de *Latijnsche* Overzetting van den *Hebreeuwschen* oorspronkelijken Tekst verschilde.

Gereedelijk kan men zich verbeelden, dat dit werk een algemeenen kreet der Geestelijkheid tegen hem deed aanheffen. In het Parlement werd een *Bill* ingediend door de Bisschoppen, om het te verbieden; doch deze werd door eene groote meerderheid verworpen.

Eer deze kreet eenigermate gestild was, waagde de Doctor eenen verderen stap, en viel het geliefde leerstuk der *Roomsche* Kerk, de Leer der Transsubstantiatie, aan. In zijne Voorlezingen, op de Universiteit van *Oxford* ten jare 1381 gehouden, welke hij als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid des zomers voordroeg, nam hij voor zijne taak, deze dwaling te bestrijden, en het ware oogmerk van 's Heeren Avondmaal te verklaren. *Inzonderheid* trachtte hij staande te houden, dat *de zelfstandigheid* van Brood en Wijn, in die plegtigheid gebruikt, dezelfde bleef na de Consecratie; dat het Ligchaam en Bloed van CHRISTUS daarin niet zelfstandig, maar alleen figuurlijk tegenwoordig waren. Deze stellingen bood hij aan, openbaar in de schole te zullen verdedigen. Maar de Monniken, die thans, zoo 't schijnt, op de Universiteit meer dan voorheen de overhand gekregen hadden, wilden geene geschilvoering over dit onderwerp gedoogen. Waarop de Doctor, zonder eenigen verderen omslag, eene Verhandeling over dit stuk openbaar maakte, waarin hij, in 't breede, de Leer der Transsubstantiatie aantastte, met al de vrijmoedigheid van eenen man, die niet twijfelde aan de *waarheid van het stuk*, door hem beweerd.

Doctor BARTON bekleedde te dien tijde den post van Vice-Kanselier te *Oxford*. Hij was een man, vervuld met den blakendsten ijver tegen alle nieuwigheden in den Godsdienst, welke hij aanzag als kenmerken van deszelfs ondergang. Hij had altoos met veel bitterheids zich over den Hoogleeraar WICLIFF uitgelaten: hieruit valt gereedelijk af te nemen, met hoe veel genoegen hij eene schoone gelegenheid, om tegen hem uit te varen, omhelsde. Deze bood zich thans zoo gewenscht als immer aan. Hij deed daarop de hoofden der Universiteit zamenkomen, en, bevindende dat hij op de meerderheid eenen genoegzamen invloed kon bekomen, bewerkte hij een besluit, waarbij WICLIFF's Leer als *Kettersch* veroordeeld werd, en hij zelf, met die hem hoorden, als zij in hunne dwalingen voortvoeren, met gevangenis en kerkban gedreigd.

Wic-

WICLIFF, grootelijks verontwaardigd dat hij in dezer voege behandeld werd te *Oxford*, 't welk tot duslange hem ter vrijplaatse gestrekt had, besloot bescherming te gaan zoeken bij zijnen edelmoedigen Voorstander, den Hertog van *Lancaster*, en, in hope op diens gunstige tusschenkomst, beriep hij zich op den Koning tegen het vonnis, door den Vice-Kanselier tegen hem geveld. Dit zijn beroep ontmoette echter geen steunsel: de Hertog, bevindende dat zijne gunst ten Hove afnam, veronderstelde waarschijnlijk, dat de bescherming, duslange WICLIFF betoond, daarvan de oorzaak mogt wezen; zeker is het, dat hij hem thans voor de eerste maal verliet. Wanneer de Doctor zijne zaak bij den Hertog aandrong, en bij hem aanhield, door beweegredenen, uit den Godsdienst ontleend, bij te brengen, kreeg hij koelzinnig ten antwoord, dat de Kerk in deze zaken de bevoegde Regteresse was, en dat de beste raad, welken hij hem kon geven, hierin bestond, dat WICLIFF alle deze nieuwigheden liet varen, en zich aan de standgrijpende Leere bedaardelijk onderwierp.

In dezer voege verlaten, kon WICLIFF niet anders doen, dan zich met zijne eigene onschuld dekken, en den storm, zoo goed hij kon, afweren of lijden. Grootelijks liep het tot zijn nadeel, dat COURTNEY, die, Bisschop van *Londen* zijnde, een van 's Doctors heftigste tegenstrevers geweest was, te dezen tijde tot den zetel van *Canterbury* verheven werd. Hoogst keurde hij goed, 't geen de Vice-Kanselier van *Oxford* gedaan had, en besloot, de vervolging met alle kracht voort te zetten. —— Dan 's Kerkvoogds naauwgezetheid vergunde WICLIFF eenig uitstel. Deze deed hem zich van de openbare uitoefening in zijnen post onthouden, tot dat hij den gewijden mantel uit *Rome* zou ontvangen hebben, welke niet kwam voor het volgend jaar 1382. Daarmede bekleed, deed hij WICLIFF voor zich ontbieden in het Klooster van de *Grey Friers*.

De Heer GILPIN, de laatste, die, zoo verre wij weten, over WICLIFF bepaald geschreven heeft, merkt op, dat er eene groote duisterheid heerscht in dit gedeelte van 's Mans levensloop; niet weinige berigten wijken verre van elkander af, en vele loopen regtstreeks tegen elkander in. Hij verzamelt, uit eene verscheidenheid van omstandigheden, zoodanige, als hem meest waarschijnlijk dunken, en, na een kort verhaal van

's Aartsbisschops handelingen ten opzigte van WICLIFF, gaat hij dus voort: „ Of Doctor WICLIFF ooit tot eenig openbaar verhoor gebragt zij, in gevolge van 't geen men tegen hem te werk stelde, des vinden wij geen berigt. Het is allerwaarschijnlijkst, dat hem door zijne Vrienden geraden werd, den storm, die zoo geweldig tegen hem opstak, te ontwijken. Zeker is het, dat hij, na dezen tijd, het Hoogleeraars gestoelte niet weder beklom, en afscheid nam van de Universiteit te *Oxford*, welke hij, tot dus lange, doorgaans éêns in 't jaar ging bezoeken."

In dezer voege kreeg de onafiatende *vervolging des* Aartsbisschops de overhand; en die Kerkvoogd *smaakte* het genoegen van te zien, dat een Man, dien *hij* haatte en zoo vele jaren vergeefs vervolgd had, eindelijk voor zijne overmagt bezweek, en zich ten laatste in een afgelegen oord des Rijks begaf. — De zaden nogtans van zijne Leer waren verspreid, schoon men de plant uittrok. WICLIFF's gevoelens begonnen te dezen tijde zoo algemeen over *Engeland* zich te verspreiden, dat een Schrijver van dien tijd vermeldt: „ Als gij twee personen op den weg ontmoet, moogt „ gij u verzekerd houden dat één hunner een *Lollard* „ is (*)."

WICLIFF, schoon nu reeds hoogbejaard, vatte *nogmaals* de pen op, en schreef een *vinnig stukje over* het geschil tusschen URBANUS DEN *VI en* CLEMENS DEN VII; dit deed de gramschap van URBANUS tegen hem ontbranden, en scheen hem in grooter onaangenaamheden, dan hij tot nog toe had moeten verduren, te zullen inwikkelen. Dan kort na de gemeenmaking van dit stukje werd hij door eene beroerte overvallen, en,

(*) WICLIFF had vele navolgers, niet alleen in *Engeland*, maar ook in andere Landen. Zij kregen den naam van *Wicliffiten*; ook dien van *Lollards*. De laatste was een scheldnaam, uit het *Vlaamsch* in 't *Engelsch* overgenomen. Men zie, over de herkomst dier benaminge, MOSHEIM's *Kerkelijke Geschiedenis*, V D. bl. 324. Waaruit blijkt, dat die benaming niet alleen eigen was aan dezen of genen bijzonderen Aanhang, maar voortijds aan alle Aanhangen werd gegeven, die men veronderstelde schuldig te wezen aan *oneerbiedigheid* tegen GOD en de *Kerk*, onder eene uitwendige belijdenis van meer dan gemeene Godsvrucht.

en, schoon hij nog eenigen tijd leefde, was zijn toestand zoodanig; dat zijne vijanden hem aanzagen voor iemand, hunner wrake onwaardig. Tot op het laatste woonde hij den openbaren eerdienst bij, en hij kreeg den laatsten aanval van beroerte in de Kerk te *Lutterworth*, ten jare 1384.

Wij kunnen niet nalaten, het algemeene, 't geen de bovengemelde Heer GILPIN vermeldt, hier bij te voegen. — „ Zoodanig was de Levensloop van JOHN WICLIFF, dien wij niet twijfelen aan te zien als een der grootste Sieraden zijns Lands, en als een dier zeldzame Mannen, welken de Voorzienigheid verwekt, en waarvan Deze zich bedient, om het Menschdom te verlichten. 's Mans verbazende doordringendheid van verstand, zijne redelijke wijze van denken, en de edele vrijheid van geest, zijn even zeer de voorwerpen van bewondering. — WICLIFF was ten aanziene van den Godsdienst, 't geen BACON vervolgens werd ten opzigte van de Wetenschappen. Hij was de groote ontdekker van die kunstenarijen en bijvoegselen, welken de basterdij der eeuwen te zamengehoopt had, om het licht van ware Godsdienstkennis bij de menschen uit te dooven.

„ Zeer veel was de Christenheid verpligt aan dezen grooten Man. Hij opende den poel der duisterheid, en liet er niet alleen een flaauwen lichtstraal in blinken, maar verspreidde zoo veel lichts, dat het naderhand niet weder verdoofde. Hij verbrak niet alleen de keten der vooroordeelen, maar bragt zoo vele onwederspreekbare waarheden aan den dag, dat zij, eenmaal voet gekregen hebbende, standhielden, en zelfs, ten tijde dat de Hervorming met grooter kracht doorbrak, maar eenige toevoeging noodig hadden."

Aan veel op- en tegenspraaks bleef hij bij het *Pausdom* blootgesteld, en zijn naam werd op de Ketterlijst met groote letteren aangeschreven. Wegens zijnen uitgang sprak men op de smaadvolste wijze. „ Wanneer WICLIFF," vinden wij vermeld, „ het Instrument des Duivels, de Vijand der Heilige Kerk, en een Leermeester der Leugenen, zich gereed maakte, om op den Feestdag ter gedachtenisse van den H. THOMAS, Bisschop van *Canterbury*, den predikstoel te beklimmen, om daar naar gewoonte te lasteren en te schelden; zoo is hij, door het groot oordeel van God, met eene ge-

raaktheid overvallen; die goddelooze mond, die zoo vele blasphemien uitbraakte tegen God en zijne Heiligen, werd scheef getrokken en verdraaid, niet zonder schrik der omstanderen; zijne opgezwollen tong benam hem de spraak om te biechten, en het schudden van zijn hoofd getuigde, dat het vonnis nu al geheven was, dat God eertijds over CAIN sprak (*)."

'S Mans aanhangers werden op de schrikkelijkste wijze vervolgd door de Inquisiteuren en andere werktuigen der Pauselijke wrake. Ten jare 1415 werden, op eene Kerkvergadering te *Constans* gehouden, de gevoelens van WICLIFF veroordeeld, en zijns naams gedachtenis geschandvlekt. Men liet zijne beenderen *niet rusten*; omtrent dertien jaren na zijne openlijke veroordeeling als Ketter delfde men dezelve op, en verbrandde ze openlijk.

Wij besluiten het Levensberigt dezes gedenkwaardigen Mans met des Heeren GILPIN's aanmerkingen over de wijze, waarop de Heer HUME van dezen Voorlooper der Hervormeren spreekt. „ HUME wordt nagegeven, dat hij allen Geopenbaarden Godsdienst óf tot Geestdrijverij óf tot Bijgeloof brengt. En in de daad de wijze, op welke hij van WICLIFF spreekt, schijnt eenigermate deze beschuldiging te wettigen. „ WICLIFF," schrijft hij, „ blijkt sterk door *Geestdrijve*„ rij aangevuurd, en daardoor te *beter in staat ge*„ weest te zijn om zich aan te kanten tegen eene Kerk, „ welker hoofdkarakter Bijgeloof was." Het was, zoo 't schijnt, dan 's Mans Geestdrijverij, en niet de kracht zijner redenen, naar 't gevoelen diens Geschiedschrijvers, welke hem ten geduchten vijand der Kerk van *Rome* maakte!

„ Indien de Heer HUME niet gestaan hadde onder den invloed des vooroordeels, zoo ware het onmogelijk geweest, of hij moest de edele vrijmoedigheid en de redelijke wijze, waarop WICLIFF de slaafsche beginsels, te zijnen tijde heerschende, bestreed, bewonderd hebben. — Hadde WICLIFF geleefd in de dagen der Wijsbegeerte, deze Schrijver zou zich gerangschikt hebben onder diens voornaamste bewonderaars; maar een

(*) FLORIMOND REMOND, *Opgang, voortgang en nedergang der Ketterijen dezer Eeuwe*, I D. bl. 224.

een Godsdienstig Man is een gemaakt karakter; en dat bij een Wijsgeer een mannelijk gebruikmaken van de Rede heet, wordt bij den hedendaagschen Hervormer onredelijke ijver en een belagchelijk voorgeven van inblazing."

IETS OVER DE THEE.

De Thee, in 't Latijn *Thea frutex*, in 't Chineesch *Theh*, in 't Japansch *Tsjan*, of *Tsjanoki*, is eene heesterplant, groeijende in het Keizerrijk *China* en *Japan*; zij bereikt de hoogte van een vadem, en somtijds meer; aan zich zelve overgelaten, zoude zij ter hoogte van acht of tien voeten opschieten. Haar blad gelijkt naar dat van den Kersenboom; de bloem, zeer helder van kleur, en zeer aangenaam van reuk, in 't begin van den Zomer, gelijkt naar de Veldroos. Het blad der bloem is onaangenaam van smaak en eenigzins bitter. Hare vrucht heeft slechts een, twee of drie doppen, van grootte als wilde pruimen. De dop bevat een bast, eene kleine noot en de pit.

Inzameling.

Gedurende de drie eerste jaren worden de bladeren van den Theeboom niet ingezameld; doch vervolgens heeft men jaarlijks drie oogsten; de rijkste is die van de maand Maart; de andere inzamelingen geschieden in April en Mei.

Zoo dra de bladeren geplukt zijn, worden ze uitgespreid op eene ijzeren plaat, van onderen van vuur voorzien; en wanneer zij doorheet zijn, worden ze op eene zeer fijne roode mat met de handen opgerold; drie of vier malen worden ze over het vuur gelegd, tot dat ze geheel gekronkeld zijn; thans zoekt men de bladeren uit.

De landlieden doen het werk korter af; zij vergenoegen zich met het roosten van de bladeren in ijzeren of aarden potten, zonder verderen omslag; hunne Thee wordt daarom van de kenners niet minder geacht, en zij is niet zoo duur.

Onderscheidene benamingen der Thee.

Keizerlijke Chinesche Thee. Deze is die soort van

 Thee,

Thee, wier eerste bladeren geplukt worden, die zich naauwelijks ontwikkeld vertoonen aan de einden der kleinste takjes; hoe de bladeren grooter zijn, hoe zij minder kosten.

Keizerlijke Japansche Thee. De Thee, welke in *Japan* meest wordt gezocht, is die van *Udsi*, eene stad, niet verre van *Macao* gelegen; zij is voor den Keizer en de Keizerlijke familie bestemd, en is zeer duur, uit hoofde van de uitgelezenheid harer bladeren, en haren fijnen en aangenamen geur.

Karavane Thee. Deze is geene andere, dan die door Karavanen te *Petersburg* wordt aangevoerd; zij heeft een zeer liefelijken violierachtigen reuk, welken de Thee, die over zee wordt aangebragt, niet heeft. De *Chinezen* beweren, dat deze geur niet natuurlijk is, en dat de Kooplieden haar denzelven geven.

Groene Thee. De groene Thee bestaat uit langwerpige bladeren, sterker gerold dan de Keizerlijke Thee, eenigzins groenachtig van kleur. De inzameling geschiedt in April en Mei.

Thee bout. De Thee bout, *Bohea* of roode Thee genaamd, bestaat uit al te sterk gerooste bladeren.

Thee Pekho. Dezelve heeft witachtige punten; hare bladeren zijn lang en smal. In *Frankrijk* wordt zij alleen als geneesmiddel gebruikt.

Thee Soot Choon. Deze is van eene *rosachtig zwarte* kleur.

Thee Kamphous. Dezelve ziet eenigzins uit het groene.

Er zijn slechts vier soorten van Theeboomen, en de onderscheidene namen, die aan de Thee worden gegeven, hebben hunnen grond in den tijd, als zij wordt ingezameld, in de jonkheid of den ouderdom der plant, en in de onderscheidene provincien, alwaar zij gekweekt wordt.

De *Japannezen* en *Chinezen* gieten kokend water op de bladeren; zij gieten het aftreksel af, om de bitterheid te temperen; verlengen zij hetzelve met een weinig zuiver water. Wanneer de *Indianen* Thee drinken, houden zij een stukje kandijsuiker in den mond.

De Thee moet slap gedronken worden; al te sterk gedronken, doet zij het bloed te veel gisten: alsdan moet zij met water verlengd worden. Ik beklaag hen, die dit slechts *warm water* noemen; ik beklaag hen, omdat zij een afkeer van het water hebben; nogtans is het noo-

dig

dig tot wasfchen en befproeijen; met Thee verzadigd, geeft het vloeibaarheid aan het bloed; het opent de poren; het verdrijft de verstoppingen, die den doortogt voor de vochten beletten. De *Chinezen* zijn van gedachten, dat aan het veelvuldig gebruik daarvan moet worden toegefchreven, dat zij bevrijd zijn van het podagra, de heupjicht en den fteen. In *Japan* dient het als het voornaamfte tegengift tegen de verzwakking van het gezigt.

Het gebruik van de Thee des morgens is volftrekt noodzakelijk voor hun, die 's nachts fterk doorwafemen. Het overmatig gebruik van de Thee is nadeelig, inzonderheid terftond na den maaltijd, vermits het de fpijsvertering verhindert en de vochtigheid des ligchaams doet opdroogen; de *Chinezen* en *Japanezen* zijn hieromtrent zeer zorgvuldig.

GESCHIEDKUNDIG BERIGT, WEGENS DE VESTIGING DER SARACEENEN, OF MOOREN, IN SPANJE, EN DERZELVER VOLKOMENE UITDRIJVING.

(*Vervolg en flot van bl.* 595.)

Van het flecht flagen huns Verzoekfchrifts hadden de *Morescos* de weet niet gekregen, of zij waren op het aanvangen eens opftands bedacht. De hoofden kwamen heimelijk bijeen te *Cadiar*, eene ftad aan den ingang van het gebergte *Alpuxara* gelegen. Zij vaardigden gezanten af naar *Fez*, *Algiers* en *Konftantinopel*, om bijftand te verzoeken. Ten zelfden tijde verfpreidden zij hunne zendelingen door het land, om de gemoederen der Ingezetenen voor te bereiden.

Uitgenomen op die plaatfen, waar de *Spaanfche* krijgsbezetting te veel vreeze inboezemde om iets te onderftaan, voldeed het volk met geestdrift aan de uitnoodiging om hunne vrijheid te handhaven. Binnen korten tijd was het geheele gewest van *Alpuxara*, 't welk zeventien mijlen in lengte en tien in breedte beflaat, vele Steden, Dorpen, en ettelijke duizend Inwoners omvangt, in de wapenen. Eene verfterking van eenige honderden *Turken*, behalve een voorraad van krijgs-

 be-

behoeften, kwam uit *Afrika* over, en de *Morescos* ftreelden zich met de hope, dat zij eerlang eene veel grooter verfterking te hunner hulpe van den Sultan zouden ontvangen.

's Volks Aanvoerders hadden, in dien tusfchentijd, eene andere Vergadering belegd, en daarin tot Koning verkozen Don FERDINAND DE VELOR, een Jongeling van vijfentwintig jaren, een afftammeling van hunne oude Vorften, en die in zeker voege, door zijnen onverfchrokken moed en rusteloozе werkzaamheid, gefchikt was tot de gevaarlijke hoogheid, waartoe men hem verhief. Den naam van ABEN-HUMEYA, welke die zijner Voorouderen geweest was, aangenomen hebbende, werd hij met de teekenen der Koninklijke waardigheid bekleed. Zulks gefchiedde met alle de ftatelijkheid en plegtigheden, oudtijds plaatsgrijpende bij de verkiezing der *Moorfche* Koningen. Hij aanvaardde de uitoefening van het hem opgedragen gezag; benoemde zijne Staatsdienaars en Krijgsbevelhebbers, en vaardigde bevelen af aan alle de Opperhoofden, die de Vergadering niet hadden bijgewoond, om zich, bij het ontvangen van het eerfte opontbod, gereed te houden.

De bezitneming van de Stad *Grenada* was het eerfte en voornaamfte voorwerp. De nieuw aangefteld Koning twijfelde niet, of hij zou zich daar kunnen handhaven, tot dat de *Turkfche* bijftand zou opdagen. Niet zonder grond had hij hope opgevat van te zullen flagen in een toeleg op eene Stad van die aangelegenheid. Zijne partij had, tot dus lang, alle hare werkzaamheden met de diepfte en getrouwfte geheimhouding voortgezet. Hare verfcheidene vergaderingen waren gehouden onder voorwendfelen, die het anders doordringend oog der *Spanjaarden* misleidden; ook hadden zij hunne krijgstoerustingen meest voortgezet in het gebergte van *Alpuxara*.

Wel had de Marquis VAN MONDEJAR, ondanks die genomene voorzorgen, een vermoeden van der *Mooren* oogmerk gekregen, en aan PHILIPS de noodzakelijkheid trachten te toonen, om eene talrijker Legermagt, dan hij thans onder zijne bevelen had, hem toe te fchikken. Doch daar heerschte, te dien dage, eene geweldige jaloezij tusfchen dezen Edelman, en DEZA, den Rijks-Kanfelier, ontftaan uit mededinging wegens de regten, aan hunner beiden posten verbonden. DEZA, aangevuurd door zijne vooringenomenheid tegen den Marquis, poogde

de diens verslag, wegens de vijandelijke oogmerken der *Mooren*, bij den Koning in verdenking te brengen, en dien te overreden, dat er in de daad geen gevaar was van eenen opstand, en dat het onlangs uitgegeven Bevelschrift klems genoeg zou krijgen door eene krachtdadige uitoefening der burgerlijke magt alleen; maar dat MONDEJAR alleen het vuur des krijgs wilde opstoken, dewijl hij verwachtte, dat het geheele beleid daarvan hem en zijnen Zoon, den Graaf VAN TENDILLA, zou worden opgedragen.

PHILIPS, schoon uit den aard omzigtig en achterdochtig, en meer overhellende om te vreezen dan geneigd om te hopen, werd door zijne Raden, DEZA's Vrienden, bewogen, om diens voordragt van 's Rijks toestand meer te gelooven, dan die van den Marquis. In gevolge hiervan werd de aantogt des Krijgsvolks, om welken MONDEJAR had aangehouden, verwijld, en de Krijgsbezetting te *Grenada* zoo zwak gelaten, dat die Stad, ware er geen voorval, 't welk niet te voorzien was, tusschen beiden gekomen, in handen der *Mooren* zou gevallen zijn.

ABEN-HUMEYA, eene geheime verstandhouding aangevangen hebbende met de Inwoners der Stad *Albaicin*, welke onmiddellijk paalt aan de Stad *Grenada*, en als een gedeelte van dezelve mag worden aangemerkt, gaf, omtrent het einde van Wintermaand, aan ABEN-FARAX, een zijner voornaamste Krijgsbevelhebberen, last, om derwaarts aan te rukken met eene bende, tusschen de zes en zeven duizend man sterk. Ware dit Krijgsvolk te *Albaicin* op den tijd, wanneer men het wachtte, aangekomen, de Inwoners zouden zich daarbij gevoegd, en daardoor een heer uitgemaakt hebben, oversterk genoeg om de Krijgsbezetting van *Grenada* te overmeesteren. Maar door het vallen van diepe sneeuw op een gebergte in de nabuurschap, waar zij over moesten trekken, werden zij verhinderd den togt voort te zetten, en bleven achter, uitgenomen een klein gedeelte der voorhoede, slechts honderd en vijftig man sterk. Met deze manschap kwam ABEN-FARAX 's middernachts in *Albaicin*; en hadde hij de Inwoners kunnen overhalen om de wapens op te vatten en zich met hem te vereenigen, hij zou zich meester van de Stad gemaakt hebben; dan, schoon zijne zijde toegedaan, werden zij afgeschrikt zich te zijnen voordeele te verklaren, uit hoofde van het gering aantal

Krijgs-

Krijgsvolk, 't welk hij met zich bragt. Weshalve hij, na verblijf van eenige uren in de gemelde stad, zich genoodzaakt vond, met het aanbreken van den dag, naar het gebergte te trekken, waar zijn Leger den togt had laten steken.

Deze gebeurtenis opende de oogen van PHILIPS, ten aanziene van de tegenstrijdige berigten, hem medegedeeld, en hij gaf onverwijld last tot den aanmarsch der Krijgsbenden, om welke de Marquis VAN MONDEJAR had verzocht en aangehouden.

ABEN-HUMEYA hield zich intusschen onledig met het versterken der enge doortogten, welke naar het *land van Alpuxara* heenloopen. Voorts trok hij met het eene gedeelte der Krijgsbenden, en ABEN-FARAX met het andere, van de eene plaats naar de andere, de *Moresco's* aanzettende en dringende ten opstand, verwoestende de Altaren en de Beelden in de Kerken, welke zij in Moskeeën veranderden. Op de wreedste wijze bragten zij ten dood alle de Priesters en andere *Christenen*, die weigerden den *Mahomethaanschen* Godsdienst te omhelzen.

Zooras de Marquis VAN MONDEJAR een genoegzaam aantal Krijgsvolk tot het volvoeren zijner onderneming had bijeenverzameld, trok hij uit *Granada*, om den voortgang des opstands te stuiten. De *Moresco's* betwistten hem eenigen tijd den toegang in 't gebergte; doch zij waren niet in staat om de stoute en onverschrokkene aanvallen des *Spaanschen* voetvolks te wederstaan. MONDEJAR zegepraalde over hun bij elke engte, doodde er velen, nam een groot aantal gevangen, en noodzaakte in 't einde ABEN-HUMEYA met het ellendig overschot zijns volks de vlugt te nemen naar de ontoegankelijkste gedeelten van het gebergte.

Binnen weinige maanden was bijkans het geheele gewest *Alpuxara* te onder gebragt. Het volk, allerwegen verschrikt door den schielijken voortgang van MONDEJAR's wapenen, lag de zijne neder, en kwam tot den Overwinnaar in grooten getale, of zond afgevaardigden tot het smeeken om den vrede. Deze verzoeken stond hij gereedelijk toe, op voorwaarde dat zij zich aan 's Konings gezag zouden onderwerpen, en hij verleende hun tevens bescherming tegen de roofzucht en het geweld der *Spaansche* Krijgsknechten, welke beide zij zoo zeer te duchten hadden.

De Marquis DE LOS VELEZ, die over eene Krijgsbende

in

in de nabuurschap van *Almeria* het bevel voerde, slaagde niet min gelukkig in het verdrijven der *Morescos* uit eenige sterke plaatsen in de nabijheid der zeekusten, waar zij zich gelegerd hadden, om de landing der *Mooren* en *Turken* te begunstigen.

De Marquis VAN MONDEJAR, oordeelende dat de oorlog zoo goed als geëindigd was, en dat ABEN-HUMEYA of zich zou moeten overgeven of het Koningrijk ontvlieden, gaf hiervan aan PHILIPS kundschap, verzoekende dat een gedeelte zijns Krijgsvolks zou te rug geroepen worden. Ten zelfden tijde betuigde hij zijn verlangen, dat men zachtelijk zou handelen, en met de *Morescos*, die zich hadden overgegeven, en met de gevangenen. Dan ongelukkig hadden de vijanden van dien Edelman ten Hove eenen veel grooter invloed dan zijne vrienden, en PHILIPS was uit eigen aard veel meer tot strengheid en hardheid, dan tot lenigheid en genadebetoon genegen. Zonder acht te slaan op MONDEJAR's vertoogen, kwam er onverwijld een Koninklijk Bevelschrift ten voorschijn, inhoudende, dat alle gevangenen boven de elf jaren oud, zonder onderscheid van sexe of staat, tot slaven en slavinnen zouden verkocht worden.

Deze barbaarsche behandeling, hunnen Landgenooten aangedaan, deed in de harten van zoodanigen der *Morescos*, die zich onderworpen hadden, den ouden afkeer van het *Spaansche* Juk weder opborrelen, en zij werden korten tijd daarna met dezelfde onmenschelijkheid mishandeld.

Of de schatkist van PHILIPS, ten dezen tijde, waarlijk was uitgeput door zijne kostbare wapentoerustingen in de *Middellandsche* Zee en zijnen oorlog in de *Nederlanden*, of dat 's Konings Staatsdienaars dit alleen ten voorwendsel bezigden, om aan hunne kwaadaardigheid tegen MONDEJAR voldoening te verschaffen, blijkt niet ten volle; dan, wat hiervan zijn moge, de gelden, aan het Krijgsvolk verschuldigd, liepen zoo hoog, dat de Marquis VAN MONDEJAR zich buiten staat bevond dezelve te betalen. De rampzalige gevolgen van een slecht betaald Leger deden zich welhaast op. De Veldheer verloor zijn gezag, de Soldaten en volgen der Officieren verliepen, en verspreidden zich over het land, plunderden, doodden, en namen een aantal *Morescos* gevangen, voor wier veiligheid MONDEJAR zich borg gesteld had. Hij schijnt zich moedig en streng gedragen te hebben, om

een

een einde aan die buitenfporigheden te maken, door de zoodanigen zijns Krijgsvolks, als hij kon vertrouwen, af te zenden om de overtreders te bedwingen of te ftraffen. Dan zijne pogingen waren grootendeels vruchteloos. De *Spanjaarden* volhardden in het aangrijpen van elke gelegenheid, welke zich opdeed, om aan hunne roofzucht den ruimen teugel te vieren; vervolgens verlieten zij hunne vaandels, en gingen met hunnen roof naar digtbijgelegene landfchappen.

De *Morescos*, hoogst verbitterd door de opeengeftapelde verdrukkingen, hun aangedaan, kregen berouw over hunne jongstbetoonde onderwerping. Nu *ten volle overtuigd dat er geen veilig betrouwen te ftellen was op eenig verdrag met een' vijand, zoo trouweloos als wreed*, vatteden zij de wapens weder op, en namen ftrengelijk wraak op de hier en daar omzwervende *Spanjaarden*, die zij in het gebergte aantroffen en verrasten. Zij fchikten zich andermaal onder de banieren huns Konings. — Omtrent dezen tijd kreeg ABEN-HUMEYA eene verfterking van vierhonderd *Turken*, welke men verluiden liet dat fpoedig zouden gevolgd worden door eene groote Vloot en Legermagt. Gevolgelijk hadden de *Morescos*, deels door hope bezield, deels door wraakzucht gedreven en door wanhoop aangevuurd, befloten, ten tweeden male hun krijgsgeluk te beproeven: de ellenden en rampen, die den *hervatten krijg* mogten vergezellen of volgen, *dachten zij, dat de zoodanige* niet konden overtreffen, welke zij onlangs in een zoogenaamden tijd van vrede ondergaan hadden.

De oorzaken van dezen tweeden Opftand werden zeer wijdverfchillend opgegeven door de vijanden en vrienden van den Marquis VAN MONDEJAR. — De eerstgemelden bragten in 't midden, dat die Edelman grootelijks gedwaald had, zoo in de wijze van oorlogvoeren, als in de behandeling der opftandelingen, toen dezen de wapens hadden nedergelegd. Want het was ongerijmd, te verwachten, dat een vijand, zoo trouweloos als de *Morescos*, de aangegane verbindtenis langer zou geftand doen, dan hij zulks noodig vond; het was niet minder ongerijmd, te hopen, dat zulke hardnekkige Ongeloovigen immer opregte Bekeerden tot het *Christendom* zouden worden. Hunne laatstgepleegde heiligfchennis, en de barbaarschheden, tegen de Priesters en andere *Christenen* gepleegd, riepen luide om wraak.

Regt-

Regtvaardigheid zoo wel als gezonde Staatkunde hadden gevorderd, dat zij allen door het zwaard gevallen, of tot slavernij verkocht waren.

De Marquis en diens Vrienden beweerden in tegendeel, dat dit misleide Volk met genoegzame gestrengheid gestraft was, wegens de uitspórigheden, tot welke hunne Hoofden hen verleid hadden; — dat menschelijkheid en het in 't oog houden van 's Konings belangen hem wederhouden hadden, om aan de wraak het leven van zoo vele duizenden nuttige menschen op te offeren, voor 't meerendeel onschuldig aan de gepleegde misdrijven, en door welker uitdelging zoo groot een gedeelte des Rijks zou verwoest geworden zijn. Daarenboven was er geen grond om te gelooven, dat de *Moriscos* hun woord zouden geschonden hebben, indien men het Krijgsvolk onder behoorlijke tucht hadde kunnen houden; eene Krijgstucht, welke hij onmogelijk gevonden had te bewaren, deels door het verzuim van eenigen van 's Konings Staatsdienaren, om gelden tot betaling der soldij over te maken, deels door de moeite, welke eenige magthebbende personen zich gegeven hadden, om zijn gezag te fnuiken.

Koning PHILIPS vond zich verlegen, welke maatregels hij zou volgen, na het hooren dezer strijdige voordragten. In 't einde, 't zij omdat hij zelf en het meerderdeel zijner Raadsheeren de zachtheid van MONDEJAR wraakten, daar deze op zoo gemakkelijk een voet de *Morescos* in gunste had aangenomen, 't zij omdat hij niet verkoos de vijanden van dien Edelman aan de kwelling te onderwerpen van het Opperkrijgsbevel bij volduring in diens handen te zien, besloot hij, hetzelve op te dragen aan zijnen natuurlijken Broeder, Don JUAN VAN OOSTENRIJK.

Deze tot het Opperbevel benoemde Prins telde niet meer dan tweeëntwintig jaren, en bezat geene krijgsmans ondervinding altoos; waarom PHILIPS, schoon hem den Titel van Opperbevelhebber schenkende, hem verbood, dit bevel in eigen handen te nemen, en vorderde, dat hij, in het geheele beleid des te voeren krijgs, zich zou gedragen volgens het gevoelen van eenige Raadsmannen, door hem tot 's Prinsen hulpe benoemd. Deze waren de Bisschop van *Grenada*, DEZA, Opper-Rijkskanselier, de Hertog DE SESSA, de Marquis VAN MONDEJAR, en Don LODEWIJK DE REQUE-

QUESENS, Opperbevelhebber van *Castilie*, door den Koning tot Don JUAN's Luitenant aangefteld.

In onderfcheide oorden des Rijks werd de krijg nu teffens aangevangen, en daartoe een veel grooter aantal krijgsvolk dan voorheen gebezigd; dan de uitflag beantwoordde niet aan de verwachting, deswegen gevormd. De *Morescos* betoonden in verfcheidene gevallen, dat het hun aan geene krijgsdapperheid mangelde, en bij eenige ontmoetingen waren zij overwinnaars.

Don JUAN werd langs hoe onverduldiger over de bepalingen, aan zijn Opperkrijgsbevelhebberfchap gefteld; hij poogde den Koning over te halen, dat deze hem dat Krijgsbewind in perfoon zou toevertrouwen: in 't einde werd aan dit verzoek voldaan. Na die verlofbekoming kreeg zijn Leger verfterking, en hij toog tegen de *Morescos* op aan den eenen kant, terwijl REQUESENS en de Marquis DE LOS VELEZ dezelve van de andere zijde beftreden. — Dan de *Morescos*, niet tot den krijg opgevoed, gebrekkig gewapend, en ontmoedigd door de teleurftelling hunner hope op den bijftand van *Turken* en *Mooren*, waren niet beftand tegen zulk een aantal in den wapenhandel afgerigte krijgsbenden, als nu tot hunne te onderbrenging werden aangevoerd. Hun val werd verhaast door de oneensgezindheid van eenigen hunner aanvoerderen, en de verraderlijke handelwijze van anderen. — ABEN-HUMEYA werd vermoord door de *Bloedverwanten* zijner Vrouwe, wier Vader hij had doen om 't leven brengen, wegens geheime handelingen met de *Spanjaarden*. — Een ander Opperhoofd, ABEN ABOO geheeten, in diens plaats tot Koning verkozen, onderging het zelfde lot, door de handen van eenigen zijner Officieren, die door deze opoffering verzoening wegens hunnen opftand poogden te verwerven. Met den dood van dezen Aanvoerder werd de oorlog, die bijkans twee jaren geduurd had, geëindigd.

Noch Don JUAN, noch REQUESENS verwierven eenigen roem door hun beleid in dezen krijg, en geen van beiden bleef vrij van het verwijt van wreedheid en onverzoenlijken wraakluat, — wandaden, in die eeuwe, den *Spanjaarden* in 't algemeen ten laste gelegd.

Geene andere verdediging kan ingebragt worden voor de fchrikkelijke wreedheden, waaraan zij zich fchuldig maakten, dan dat hun gedrag overeenkwam met den last, door den Koning hun gegeven. Want PHILIPS had

had de zachtheid, met welke de Marquis VAN MONDEJAR de *Morescos* had behandeld, ten hoogste gewraakt; en daar hij alleen luisterde naar de stem van bijgeloof en wraakzucht, vergat hij, 't geen elk verstandig Vorst als den heiligsten regel van gezonde Staatkunde zal aanzien, dat de sterkte en roem eens Konings gelegen zijn in het aantal en den voorspoed zijner Onderzaten.

Maar de bijgeloovige Monarch zette paal noch perk aan zijnen afkeer van de zoodanigen, die afweken, of die hij waande dat zich verwijderden, van het Catholijk Geloof. Overeenkomstig met zijne bevelen, werden velen der *Morescos*, die vreedzaam in de vlakten van *Grenada* woonden, om 't leven gebragt, alleen op vermoeden dat zij verstandhouding hielden met de Opstandelingen. Alle de inwoners van eenige Steden en Dorpen, mannen, vrouwen en kinderen, werden uitgedelgd. Alle de gevangenen van beiderlei kunne werden ten dood gebragt of van hunne vrijheid beroofd. En de zoodanigen der *Morescos*, die geweigerd hadden deel in den opstand te nemen, werden allen, slechts weinigen, zonder welke men geene kans zag zekere handwerken voort te zetten, uitgezonderd, van de plaats hunner woninge verwijderd en naar de diepst landwaarts in gelegene Provincien vervoerd, waar zij zich blootgesteld vonden aan den hoon en de beleedigingen van een trotsch Volk, en velen hunner door de armoede, waarin men hen gedompeld had, in een staat van afhankelijkheid van de *Castilianen* gebragt, welke zeer weinig verschilde van het lot der zoodanigen hunner Landgenooten, die tot slavernij gedoemd en verkocht waren.

Zoodanig was de afloop van dezen Krijg, gedurende welken PHILIPS, ondanks de ongelijkheid tusschen de strijdende Partijen, zich aan grooter gevaar blootgesteld vond, dan in eenig ander tijdperk zijner Regeringe. Hadden de *Morescos* zich meester gemaakt van de Stad *Grenada*, in welke poging zij faalden, meer door eene toevallige gebeurtenis dan door verkeerd beleid of mangel aan sterkte, of hadden zij SELIM, den *Turkschen* Keizer, weten over te halen om zich met hun te vereenigen, verscheide Steden van *Andalusie*, en bijkans het geheele Koningrijk van *Valencia*, meest door *Morescos* bewoond, zouden zich in den Opstand hebben gemengd, en in dit geval zou er een zoo groot leger op de been gebragt zijn, als, met den bijstand der *Mooren* in *Barbarije*,

vele jaren lang handen vol werks zou gegeven hebben aan al de krijgsmagt, welke de Koning, die ten zelfden tijde met zijne Onderdanen in de *Nederlanden* in oorlog was, kon verzamelen, om hun tegenstand te bieden.

Dan, gelukkig voor PHILIPS, en misschien voor het *Christendom*, zette de Sultan, ten dezen tijde, den oorlog van *Cyprus* tegen de *Venetianen* voort, en van dien krijg kon hij niet afgetrokken worden, schoon MAHOMETH, zijn Groot-Vizier, en de verstandigsten zijner Hovelingen, hem ten ernstigste aanmaanden om de voortzetting daarvan te staken, en deze gelukkige gelegenheid, om zijne wapenen tegen den Koning van *Spanje* te wenden, niet te verwaarloozen.

PHILIPS DE III volgde de grondregels zijns Vaders niet op, in 't stuk van den Godsdienst: want bij hem was het eene gewetenszaak, met een ingewikkeld geloof alles te doen, wat de Geestelijkheid hem voorschreef. Deze stelde den Vorst voor, alle de nog overgeblevene *Mooren* uit *Spanje* te verdrijven. Om een glimp aan dit volkomen bedrijf van wreedheid te geven, beschuldigde men de *Spaansche Mooren*, dat zij die uit *Afrika* genoodigd hadden om in *Spanje* te vallen, waar zij den bijstand zouden aantreffen van 50,000 *Spaansche Mooren*. Deze reden van Staat werd gerugsteund door eene andere, van den Godsdienst ontleend, welke de *Mooren* afmaalde als onverbeterbare *Ongeloovigen*, en als geschikt om de beginselen der *Spaansche Christenen* te bederven. De Adel des Koningrijks, inzonderheid die van *Valencia*, deed vertoogen tegen dit besluit, toonende dat geen gedeelte der beschuldiging eenigen grond had, uitgenomen die van Ongeloof, 't welk, gelijk zij zeer gepast opmerkten, toe te schrijven was aan de onkunde en traagheid der Geestelijkheid.

PHILIPS was doof voor deze tegenverklaringen, en teekende op den zevenden van Herfstmaand des jaars 1609 een Bevelschrift tot het uitdrijven der *Mooren* uit *Valencia*, 't welk gevolgd werd van andere Bevelschriften, gelastende hunne uitdrijving uit alle de andere Provincien van *Spanje*. — Dit ongelukkig Volk deed twee pogingen om dit Bevelschrift te verijdelen; doch zij moesten onderdoen. De Hoofden, die zij gekozen hadden, onder den naam van Koningen, werden ten dood gebragt. Door de volvoering dezer Bevelschriften verloor *Spanje* 80,000 werkzame en vlijtige Inwoners; een

ver-

verlies, 't welk tot heden gevoeld wordt; en nogtans was *Spanje* verre van gezuiverd te zijn van *Moorsch* bloed, want de onderscheiding tusschen *oude* en *nieuwe Christenen* is nog op verre na niet vergeten.

BIJZONDERHEDEN WEGENS HET EILAND MINORKA.

(Overgenomen uit *Voyage dans les Iles Baleares & Pithiuses, par* M. GRASSET DE ST. SAUVEUR.)

Het Eiland *Minorka*, hoewel minder dan *Majorka*, ten aanzien van uitgebreidheid, vruchtbaarheid en menigte van voortbrengselen, bezit nogtans meer vermaardheids, uit een staatkundig oogpunt beschouwd, en vooral om de stad en de haven *Mahon*.

Het Eiland is verdeeld in vier Provincien, of liever Distrikten. De hoofdplaats van het eerste is de stad *Mahon*; aan drie kanten wordt het van de Zee bespoeld, en het stoot tegen het Distrikt *Alayor*. De bevolking mag geschat worden op zestien of achtien duizend zielen, en is verspreid in de stad *Mahon*, het vlek *St. Karel*, twee dorpen en honderd veertig boerderijen of landwoningen. *Mahon* is de hoofdstad van het Eiland; een voorregt, welk haar vrij belagchelijk, en met voor het algemeen belang nadeelige gevolgen, door *Ciutadella* wordt betwist.

Verscheiden hooge rotsen, op welke de stad *Mahon* gebouwd is, ter linker zijde der haven, welke zij bestrijkt, en die door het water al gaande weg ondermijnd zijn, doen eene instorting duchten, die de huizen zoude medeslepen en alles in haren loop verpletten. De zorgeloosheid der bewoneren en de onachtzaamheid van het bestuur, en nog meer, misschien, de invloed van bijzondere belangen, hebben de gepaste maatregels verlamd, door het *Spaansche* hof, ter voorkominge van die ramp, bevolen.

Deze huizen zijn in eenen vrij goeden smaak gebouwd, maar niet zeer regelmatig geplaatst; de grond zelf levert de steenen tot den opbouw. Allen hebben regenbakken, in de rots uitgehouwen, en met een voortreffelijk cement gemetseld. Het hotel van den Gouverneur is groot, doch niet fraai. Het stadshuis is klein; de gevangenissen in hetzelve zijn naauw en voch-

vochtig. Eene kerfpelkerk, drie kloosters en een hospitaal, wiens apotheek zeer flecht voorzien is, zijn de voornaamfte gebouwen der ftad, wier ftraten eng, flecht verdeeld en flecht geplaveid zijn. Geene andere wandeling heeft men er, dan eene laan van kwalijk voortgekomene boomen, aan de zijde der haven. Ook vindt men te *Mahon* geene ftichting tot het openbaar onderwijs.

De paradeplaats, die ruim is en van eene vierkante gedaante, wordt flechts aan drie zijden van huizen omringd, van ongelijke hoogte en onaanzienlijk op het oog. De vierde zijde is met eene kaferne bebouwd, een tamelijk fraai gefticht en twee verdiepingen *hoog*.

De haven van *Mahon* is eene der fraaifte en veiligfte in de Middellandfche Zee; doch het *binnenloopen is* moeijelijk en vordert veel omzigtigheids. Deze haven zoude de talrijkfte Vloot kunnen bevatten; er liggen in dezelve vier Eilandjes. Op het eerfte, het *Konings-Eiland* genaamd, ftaat het hospitaal voor de Zeevaart. Op het tweede ftaat het Lazaret, de Kaferne op het derde, en het Arfenaal op het vierde. Niet verre van het Arfenaal, aan den regter oever der haven, ziet men de Scheepstimmerwerf. Langs den oever der haven loopt eene kaai, een gewrocht van de natuur alleen, en hetwelk met kleine moeite in beter ftaat konde gebragt worden.

Men klimt naar de ftad langs twee *onderfcheidene* wegen; de kortfte is afmattend *fteil*; *op geenen van* beiden kan men zich van rijtuigen bedienen. Het vervoeren van koopwaren gefchiedt door muilezels. Dit ongemak laat zich bezwaarlijk verhelpen. — Het vermaarde Fort *St. Philips* is geheel vernield. Van de verdediging van het Eiland van achter de muren en bolwerken fchijnt men geheel te hebben afgezien. Nogtans is het Eiland vrij wel voorzien van belegerings- en veldftukken, en van eene groote menigte krijgsbehoeften.

Het Diftrikt *Alayor* zal eene bevolking van 4900 zielen bevatten, in het vlek van dien naam en honderd twaalf boerderijen verfpreid. Dit vlek bevat eene kleine kaferne, een hospitaal, alwaar de kranke en behoeftige *Minorkanen* noode eene wijkplaats zoeken, eene kerfpelkerk en een Minnebroeders klooster, welks kerk groot en in fchoone evenredigheid gebouwd is.

De bevolking van het Diftrikt *Mercadal* en *Ferrerias* bevat flechts 2030 zielen. Het dorp *Mercadal* is de hoofd-

ɔofdplaats; het dient tot eene rustplaats voor de troe-
:n, die tusschen *Mahon* en *Ciutadella* heen en weder
ekken. Het is slecht gebouwd, en van wege de on-
:zondheid van dit gedeelte des Eilands en het gebruik
ın putwater tot den gewonen drank, is men er aan zeer
ırdnekkige koortsen onderhevig, vooral in den zomer.
e inwoners van dit Distrikt zijn van die der overige
:elen des Eilands onderscheiden door iet ruws en zelfs
'zigtigs in hun gelaat: deze soort van mismaaktheid
ıopt vooral bij de vrouwen in het oog.

Zoo dra men buiten *Marcadal* is, bevindt men zich
ɔo goed als aan den voet van den berg *Toro*. Deze berg,
: hoogste van *Minorka*, verheft zich midden in het
iland, welk dezelve aan alle zijden overziet. Op den top
leiut men de zuiverste en gezondste lucht. Toen de *En-
ılschen* in het bezit van het Eiland waren, hadden zij er
:n Telegraaf geplant. Het *Augustijner* klooster, op
:zen berg gelegen, zou in versterkte kasernen kunnen
:randerd worden, welke een vrij aanzienlijk getal
ijgsvolk zouden kunnen bergen.

In dit Distrikt ligt de haven *Fornel*, door kleine forten
:rdedigd, van krijgsbehoeften onvoorzien. Digt bij
:ne andere haven, *Adaia* genaamd, ligt een kleine
:rg, *Calo-Molin* genaamd, alwaar de *Engelschen* in den
re 1798 landden.

Adaia bevat vrij digt belommerde wandelwegen, al-
aar men, uit hoofde der zeewinden, eene koele lucht
lemt.

De berg *St. Agatha*, niet zoo hoog als de berg *Toro*,
ɔch spitser, kan alleen beklommen worden langs eene
dder, in de rots uitgehouwen, en wier sporten reus-
:htig zijn. Nogtans beklauteren de muilezels dien
ap met een vollen last, hoewel dezelve wordt bevoch-
gd door verscheiden bronnen, die hem glibberig en ge-
ıarlijk maken. Voorzigtigst is het, te voet naar be-
den te gaan.

Aan het westelijkste einde van het Eiland *Minorka*
gt de stad *Ciutadella*, hoofdplaats des Distrikts van
en naam; hare haven is klein en stoot tegen moerassi-
: gronden. Aan de beide oevers zijn twee torens ge-
ıuwd. De stad is omringd van muren, waarvan het
:deelte, dat aan de landzijde ligt, door de *Mooren* ge-
ıuwd, en nog in goeden staat is. Het jongere gedeel-
des muurs is versterkt, maar zoo gebrekkig, dat bij

 den

den geringsten aanval *Citadella* zoude genoodzaakt zijn zich over te geven. Nogtans zijn er in deze stad vier plaatsen, ter huisvesting der troepen geschikt, doch geen ander hospitaal dan dat der stad. Te *Citadella* heeft men eene voorname Kerk, zijnde de Hoofdkerk van het Eiland; de Bisschop van *Minorka* en bijkans alle de Edelen des lands houden er hun verblijf. Men telt er verscheiden kloosters en ongeveer zevenhonderd huizen, sommigen van welke tamelijk fraai zijn; maar, even als te *Mahon*, zijn er de straten naauw, slecht verdeeld en slecht geplaveid. Het Distrikt *Citadella* bevat nagenoeg honderd-veertig boerderijen, en de geheele bevolking nog geene achtduizend zielen.

Rondom de stad liggen tuinen, die zeer wel beplant worden, en overvloed van groenten en vruchten leveren; doch het merkwaardigste, welk men er ontmoet, is eene grot, in de rots uitgehouwen, met welke andere kleine grotten gemeenschap hebben. Allen zijn met verglaasde stoffen bezwangerd, die een oneindig getal van zeer onderscheidene *stalactiten* uitmaken, van kleur als kandij-suiker, graauw en weinig doorschijnende.

Het klimaat van het Eiland *Minorka* is minder zacht en minder gematigd, dan dat van andere omliggende Eilanden. Niet even als *Majorka* van bergen doorsneden wordende, is *Minorka* aan de strengheid en het geweld van den Noordenwind in deszelfs volle kracht blootgesteld. De boomen en planten komen er traag voort, en blijven krom naar den zuidkant. Hoewel sneeuw en ijs er iet zeldzaams zijn, is er de koude, echter, streng genoeg, om de bewoners te noodzaken, hunne vertrekken met vuur te verwarmen, en zich dik te kleeden. De herfst is de regentijd; de regen valt er overvloedig en aanhoudende. De planaarde van *Minorka*, naar het zwarte trekkende, is ligt, fijn en zeer vruchtbaar, hoewel met dunne lagen over de rotsen verspreid; van wege het zand, daar onder vermengd, is zij gemakkelijk te bewerken. De grond in de vlakten, koud en kleiachtig, is even weinig voor weiland als voor den landbouw berekend. Nogtans brengt hij verscheiden goede kruiden voort, die een voortreffelijk voedsel voor het vee zouden opleveren, indien zij niet vermengd waren met bittere kruiden, van welke het zelve eenen afkeer heeft. De valeijen worden vruchtbaar gemaakt

maakt door de aarde, welke met den regen van de bergen spoelt, die er door verarmd worden. Op eenigen dier bergen heeft men kleine ongemetselde muren opgetrokken, die de aarde terughouden en aan het water een vrijen afloop laten; hierdoor behouden die bergen hunne vruchtbaarheid.

In de Distrikten *Alayor* en *Ferrerias* ontmoet men eenige kleine bosschen van pijnboomen en groene eikenboomen, doch niet zeer digt, en die slecht tieren. De olijf-, oranje-, citroen- en granaatboomen komen er wel voort, en hebben weinig oppassens noodig.

Minorka bevat eene kleiaarde, tot grof vaatwerk bekwaam, en gips, welke niet zoo goed als die van *Majorka* wordt gerekend. Het rotskristal is er schaarsch, het *Muskovisch* glas vrij gemeen. De harde gehouwen steen, slechts een voet dik, blijft eenigen tijd in de lucht liggen, voordat hij gebruikt wordt. De kalksteen wordt in de velden verspreid gevonden. De *Minorkanen* geven de voorkeuze aan den tigchelsteen boven de lei, hoewel in groote menigte op het Eiland voorhanden. Overvloedig is er ook het marmer van velerlei kleuren. Daarentegen ontbreekt het op *Minorka* aan vuursteenen en krijt. Deze laatste stoffe wordt vergoed door den *Napolitaanschen* merksteen, en door den rooden en zwarten steen. De ijzermijn ontmoet men er op de oppervlakte van den grond; er wordt geen gebruik van gemaakt. De bewerking der loodmijnen zoude de kosten, daartoe noodig, niet kunnen goedmaken.

Minorka is rijk in planten, zoo voor de tafel als voor de geneeskunde. Tarwe en garst, nevens een weinig maïs, zijn de eenige granen, die op het Eiland gezaaid worden; doch de oogsten zijn niet toereikende tot gebruik der opgezetenen.

De *Minorkanen* oogsten eene groote menigte beste roden en witten wijn, meer dan toereikende tot 's lands gebruik. Hoewel de olijfboom zeer algemeen is over het geheele Eiland, wordt er, echter, slechts een kleine voorraad olie uit de olijven geperst, omdat men wil dat de vrucht door den Noordenwind verdroogt. Aan fruiten van menigerlei soort ontbreekt het er niet. De oranjeappelen, limoenen, granaatappelen, vijgen en vruchten met steenen slagen er volkomen wel. Van de kernvruchten worden er voortreffelijke zomer- en winterperen geplukt. De roode Moerbezieboom is de eenige, die er ge-

 plant

plant wordt; de witte zoude er even goed voortkomen. De note-, kastanje- en palmboomen zijn er zeldzaam.

Allerlei peulvruchten, daarentegen, zijn er zeer overvloedig; doch de spinazie, geele wortelen, rapen en pinsternakels zijn er niet zeer smakelijk. De wilde aspersien zijn de eenige, die er bekend zijn, en zijn onaangenaam van smaak; de komkommers zijn grooter en beter dan in noordelijker landen; de watermeloenen zijn sappig en gezond. De *Minorkaansche* honig, die er in geene groote menigte wordt ingezameld, beantwoordt volkomen aan zijne vermaardheid.

Op *Minorka* telt men nagenoeg zestienhonderd *last*beesten, paarden, muilezels en ezels; de *ossen en koei*jen, bij mangel aan goed weiland, zijn klein en mager. De varkens, ten getale van tienduizend, en die in den zomer gevoed worden met boscheikels, en in den winter met garst, zijn zeer groot en vet. Paarden zijn er weinig. Men legt er zich niet op toe om ze te vermenigvuldigen, omdat men tot werkbeesten de voorkeuze geeft aan muilezels en ezels, die zeer sterk zijn. Het Eiland bevat geene wilde dieren; de hazen zelve zijn er schaarsch; konijnen daarentegen zijn er overvloedig; het krielt er van hagedissen; zij sluipen dikmaals in de woonvertrekken. De twee soorten van kruipende *dieren*, *die* men op het Eiland ontmoet, zijn de *adderslang en de adder*. De steek van schorpioenen is *gevaarlijk; die derduizend*pooten en van eenige soorten van spinnen vergiftig. Het geslacht der vogelen levert niets merkwaardigs op. Eene groote menigte uilen, eenige valken, weinige arenden, vele gemeene zwaluwen en gierzwaluwen ontmoet men er. De roode patrijzen zijn er niet zeldzaam. De kwakkels, de lijsters, de houtsnippen, de watersnippen zijn er vrij talrijk, gelijk ook de ringduiven.

De kusten van het Eiland krielen van verscheiden soorten van visschen; zij zijn eene der voornaamste levensbehoeften der *Minorkanen*, die weinig geslagt vleesch gebruiken.

IETS, OVER DEN REGERINGSVORM VAN MOLDAVIE EN WALLACHIE.

(Overgenomen uit THORNTON's *Present State of Turkey.*)

„ Na hetgene wij, in een voorgaand berigt, aan-
„ gaande het Karakter, de Zeden en Gewoonten van
„ de Bewoners dezer uitgebreide Provincien hebben mede-
„ gedeeld, oordeelen wij, dat het volgende verslag van
„ derzelver Regeringsvorm, door den Heer THORNTON,
„ een bevoegd regter, velen onzer Lezeren niet onaan-
„ genaam zijn zal."

De Regeringsvorm is monarchaal of eenhoofdig. De Vorst vertegenwoordigt den souverein, en de Divan, zamengesteld uit de voornaamste *Boyards*, verrigt het werk van *Raad*. 's Vorsten magt is alleen bepaald ten aanzien van het opleggen van belastingen, en de wijze der heffinge van dezelve. Hij is verpligt, daaromtrent het gevoelen van den Raad in te nemen, en zijn gevoelen aan dat des Divans te onderwerpen, in gevalle van eenparigheid. Voor het overige is zijne magt volstrekt, doch wisselvallig, omdat hij door de Porte kan worden afgezet.

De Prinsen van *Moldavie* en *Wallachie* ontvangen van de Porte de aanstelling, op de zelfde wijze als de *Pacha's* en *Viziers*. De Groot-Vizier omhangt hen met eigen handen met het eergewaad, en zij leggen den eed af in de handen van den Grooten Heer, met het groot ceremonieel der openbare gehoorgevingen.

De voornaamste hofbediende dezer Prinsen is de Maarschalk of *Postelnik*. Gemeenlijk is hij een *Griek*, en bij hem moeten zij allen zich vervoegen, die met den Prins zaken te verhandelen of van hem gunsten hebben te verzoeken.

Tevens is de Divan het opperste Gerigtshof, ontvangt de beroepingen der mindere regtbanken, en zijne uitspraak, door den Prins bekrachtigd, is zonder beroep. De lijfstraffelijke regtbank bestaat uit edelen van de tweede klasse, die de lagere posten bij den Divan moeten hebben waargenomen. De lijfstraffelijke pleidooijen worden alle Zaturdagen door den Prins nagezien, in tegen-

 woor-

woordigheid van den Gouverneur der openbare gevangenissen. De straffen zijn geeseling, of de kruiwagen, voor zekeren tijd, naar gelange der omstandigheden. Om zwaarder misdaden worden den gevangene de ooren afgesneden, of wordt hij voor zijn leven tot de Zoutmijnen verwezen. De doodstraffe wordt zelden geoefend, hoewel dezelve niet geheel is afgeschaft.

De oudste *Boyards* geven voor, afkomstig te zijn van de *Slavoniers*; doch eigenlijk zijn zij niets meer dan rijke eigenaars, die voorwenden, eene van het volk onderscheidene klasse uit te maken: want het meerdergedeelte van den *Moldavischen* en *Wallachischen* adel is zijne verheffing aan de groote ambtenaars der *Porte* verschuldigd, die geenen adel erkent.

De *Grieken*, die de posten van burgerlijk bestuur en andere onder zich verdeelen, worden allen bedankt, zoo dra hun opperhoofd zijne waardigheid verliest, immers indien zijn opvolger hen niet in hunne posten bevestige. Indien zij in het land trouwen en landeigendommen bezitten, worden zij na drie regeringen genaturaliseerd, en verkrijgen den rang en de regten van *Boyards*. De adel en de geestelijkheid, zoo wereldlijke als reguliere, zijn vrij van allerlei belastingen, buitengewone gevallen uitgezonderd.

Er zijn geene *Turksche* bezettingen binnen de Prinsdommen; maar zij zijn van sterkten omringd aan den *Donau* en de *Dniester*, wier *Turksche* bevelhebbers het regtsgebied oefenen over het omgelegen land.

De wetten van *Moldavie* en *Wallachie* zijn die van het wetboek van JUSTINIANUS; maar niemand verstaat of volgt dezelve, en de geschillen worden beslist naar vroegere voorbeelden en de niet beschrevene en willekeurige gebruiken.

De voornaamste bronnen van 's Lands inkomsten zijn het hoofdgeld, de zoutmijnen, de tollen, en de belastingen op de weilanden, de bijen, den wijn en den tabak. In *Moldavie* wordt het hoofdgeld alle maanden, en in *Wallachie* om de drie maanden betaald. De gewoonte, om de belastingen te verpachten, is algemeen.

In zaken van den Godsdienst oefent de Regering der beide Prinsdommen de verdraagzaamheid, naar het voorbeeld der *Turken*. De Roomsch-Katholijken zijn er talrijk, en stonden voormaals onder de bescherming van *Polen*; doch sedert het verdrag van *Jassy* zijn zij onder

der de bescherming der nationale regeringe terug gekeerd. Alle overige godsdienstige aanhangen worden insgelijks verdragen. De Protestanten hebben eene Kerk te *Bucharest*, en de *Joden* eene groote menigte Synagogen in de beide Prinsdommen.

Te *Jassy* en *Bucharest* heeft men Artsen, die van Landswege bezoldigd worden; om raad en hulp kunnen de landzaten zich bij dezelve vervoegen.

Ook zijn er openbare hospitalen, doch die zoo slecht onderhouden worden, dat alleen de uiterste ellende kan doen besluiten, om tot dezelve de toevlugt te nemen.

De Prinsen van *Moldavie* en *Wallachie* liggen onder de verpligting, een groot getal postpaarden te onderhouden, ten dienste van *Turksche* Officieren en Koeriers. De pleisterplaatsen liggen gemeenlijk vier mijlen van elkander, en men reist er vrij spoedig in ligte wagens, met vier paarden bespannen; intusschen heeft men er zeer dikmaals ongelukken. Men betaalt niet meer dan tien aspers voor een paard voor eene mijl, makende voor eenen weg van vier mijlen met vier paarden twee en een derde franks. Zoo slecht zijn dikmaals de wegen, dat men somtijds tien of twaalf paarden noodig heeft, wil men niet in den slijk blijven zitten.

De kinderen der *Boyards* worden opgevoed door de Priesters, en gedeeltelijk door de *Bohemiers* of *Egyptenaars*, die hen omringen. Even als de *Polen*, zijn zij op kleederpracht, zoo voor zich zelven als voor hun gevolg, gesteld. Veel werks maken zij vooral van bals, het spel en andere vermakelijkheden; hunne tafels staan voor hunne bekenden open, doch op dezelve heerscht meer overvloed dan smaak.

De *Grieken* bootsen de *Aziatische* weelde na, en eischen van hunne bedienden dezelfde onderdanigheid, als aan *Turksche* grooten wordt bewezen; doch hun ontbreekt de deftigheid der *Turken*, en elk oogenblik verraadt zich hunne kinderachtige trotsheid door eene wreede en hoonende behandeling van hunne minderen.

Wanneer de Prins sterft, of afgezet wordt, aanvaardt de Divan het openbaar bestuur; alle afhangelingen van den Prins worden afgedankt, en bij voorraad andere bedienden benoemd, tot op de komst des opvolgers. De afgezette Prins keert terug naar *Konstantinopel* als een gemeen man en zonder eenig gevolg. Aldaar begeeft hij zich naar de plaats, die hem wordt aangewezen, zijnde

de gemeenlijk den oever der *Dardanellen*. Hij neemt de hoedanigheid van *Rajah* aan, en heeft slechts een enkelen bediende in zijn gevolg.

De Luitenant of *Caimacan* van den nieuwen Prins kondigt de benoeming van zijnen meester aan, doch bemoeit zich niet verder met zaken, dan het nazien van 's Prinsen inkomsten.

Bij het verdrag van *Kainardgi*, van 21 Julij 1774, heeft *Rusland* zich het regt voorbehouden om zich met het bestuur van deze beide Prinsdommen te bemoeijen; en de *Russische* Gezanten te *Konstantinopel* hebben in last, door hunne vertoogen, de maatregels van den *Divan*, rakende *Moldavie* en *Wallachie*, te wijzigen. *Rusland heeft* Faktoors en Konsuls in alle de havens en steden van het *Ottomansche* Gebied, en Residenten te *Buchareest* en *Jassy*. Het laatstgemelde werd hetzelve lang betwist, en de Prinsen zelve voedden heimelijk de tegenkanting der Porte, uit vreeze dat door buitenlandsch toezigt hun gezag zou verminderen. Eindelijk werd de Porte, in den jare 1781, genoodzaakt, aan de dringende vertoogen der Kabinetten van *Weenen* en *Petersburg* kamp te geven, en de Prinsen lieten zich vergenoegen met den trotschen waan, van in gelijken rang te worden geplaatst met de souvereinen van Europa, bij welke de Mogendheden gezanten en residenten hebben. *Zij ontvangen de gezanten van Weenen en Petersburg met alle de statelijkheid*, bij het ontvangen van Ambassadeurs *bij de Porte* gebruikelijk.

Ten tijde van den inval der *Russen* in *Moldavie*, in den jare 1770, werd in alle Kerken afgekondigd, dat de beide Prinsdommen voor eeuwig onder de bescherming van *Rusland* zouden blijven. Doch invallende omstandigheden deden het Kabinet van *Petersburg* besluiten, van deze eischen af te zien, en *Bessarabie*, *Moldavie* en *Wallachie* werden, bij het verdrag van *Kainardgi*, aan de Porte teruggegeven.

Rusland waarborgt den landzaten de handhaving van hunne voorregten, en dit beding werd door de Porte in den jare 1784 bekrachtigd. Het verdrag van *Jassy* behelsde nog andere bepalingen van de souvereiniteit der Porte over de Prinsen en inwoners dier twee provincien. De *Turken*, genoodzaakt toe te geven, hebben deze verbindtenissen gedeeltelijk ontdoken, en den *Russen* redenen tot klagten en vertoogen gegeven.

Zeer

Zeer veel invloeds had *Rusland* in den jare 1802, op de benoeming van Prins YPSILANTI voor *Moldavie*, en van Prins MURUSI voor *Wallachie*; en men kwam bij deze gelegenheid overeen, dat deze Prinsen van hunne posten niet zouden kunnen verlaten worden, ten zij dezelve zich schuldig maakten aan eenigen stap, die, naar het oordeel des *Russischen* Staatsdienaars, die afzetting zoude schijnen te verdienen. Intusschen heeft deze toestand van zaken nooit iets bijgedragen ten voordeele van het volk, noch van de Prinsen; omdat er geen voorbeeld van de tusschenkomst der *Russische* Konsuls voorhanden is, dienende om de ellenden des volks aan den dag te brengen; de dwingelandij der *Grieken* te beteugelen of in bedwang te houden, en de onderdrukte inwoners op eene krachdadige wijze te bevoordeelen.

BRIEF, OVER DEN OORSPRONG VAN DE IN ZWANG GAANDE OF MODE-VERMAAKNEMINGEN.

MIJN HEER!

Het is bij mij, van over lang, de algemeene handelwijze, om in alle zaken, waarover men verschilt en twijfelt, altoos de gunstigste zijde te kiezen. Zulks heeft mij menigwerf in staat gesteld, om die dingen deugdzaam, althans voegelijk te doen voorkomen, welke anderen toeschenen aan ondeugd en dwaasheid zeer nabij te grenzen. Ik denk, Gij zult mij toestemmen, dat er geene geringe verdienste steekt in zulk eene handelwijze: want het dient nergens toe, dat de wereld van dag tot dag verbetere, wanneer men den voortgang dier verbeteringe niet zigtbaar kan aantoonen, zoo dat de menschen, uit de beschouwing daarvan, vermaak scheppen, en er een voorbeeld van ontleenen.

't Is een wonderlijk ding, Mijn Heer! in welk een verschillend licht het zelfde voorwerp zal voorkomen aan onderscheidene personen, die tessens eene gelijke mate van schranderheid en oordeel bezitten. Wat mij betreft, zonder eisch te maken op het bezit van klaarder en beter ziende oogen dan anderen, neem ik te meermalen de vrijheid om van mijne beste vrienden te ver-

schil-

fchillen, over onderwerpen, aangaande welke de wereld, als 't ware, reeds haar vonnis geveld heeft, zoodanig dat er geene plaats meer open bleef om des anders te oordeelen of te gissen.

Van dezen buitengemeen zeldzamen aard kan ten voorbeelde strekken het onderwerp, waarover ik U in dezen Brieve dacht bezig te houden; namelijk de in zwang gaande of Mode-vermaaknemingen. Dan vooraf moet ik opmerken, dat er verschillende gevoelens ten opzigte van die vermaaknemingen heerschen: eenige noemen ze *Ondeugden*, andere *Straffen*. Dan het is mijn oogmerk niet, dit geschil uit te pluizen. Ik geef de *voorkeus* aan de gewoon gebruikelijke benaming, en zal *U zoeken te bewijzen*, dat deze Mode-vermaaknemingen, *welke* de wereld in 't algemeen aan ijdeltuiterij, aan dwaasheid en ongeregeldheid toeschrijft, dadelijk ontstaan uit edele en verdienstelijke beginselen. Het geval is eenvoudig dus. Menschen van rang en middelen begrijpen, dat niets eene grooter strekking hebbe om de ziel te ontkrachten, dan gemak en geluk; zij verlangen, door de mate van het laatste te verminderen, hunne zielen sterker en werkzamer te doen worden. Dit is mijn bewijsgrond, en, schoon ik denk genoeg vertrouwen voor de gegrondheid mijner stellinge te verdienen, zal ik een en andere aanmerking maken, die tot opheldering kunnen dienen.

Gemak en geluk, welke uit het bezit *van ruime middelen*, rang en onderscheidende eereteekens ontstaan, hebben eene eigenaardige strekking, om de ziel krachteloos te maken, door eene geheele onderdrukking harer vermogens: want de man, bedeeld met de evengemelde voordeelen of zegeningen, heeft weinig gelegenheid voor zielswerkzaamheden; hij ziet geene kans om zijne driften in beweging te houden; hij is naauwelijks eenigzins gemeenzaam met hoop, vrees, en andere van die aandoeningen, welke de rest des menschdoms gaande houden. Wanneer men nu de zaken op dien voet laat voortgaan, zullen wij ras zien, dat menschen van rang en middelen, in stede van de gelukkigste en vergenoegdste onder de stervelingen, de ellendigste en onvergenoegdste zullen wezen. Maar hun gezond verstand heeft een hulpmiddel gevonden in de Mode-vermakelijkheden, tegen welke het menschdom zoo vele voor-

oordeelen koestert, daar het de natuur en de strekking derzelven niet verstaat.

Sta mij toe, een en ander van dezelve U ter overweging voor te stellen. *Volslagen Vrijheid*, weten wij allen, is geen staat, geschikt voor de menschen: zonder eenig bedwang, zouden zij buitenspoorig en losbandig worden. Hierom zijn er, in alle landen, wetten, die hun in zekere zaken palen zetten. Maar dit bedwang kan men niet veronderstellen, dat zich uitstrekt tot menschen van rang of middelen; dewijl men niet kan vermoeden, dat zij zich schuldig zouden maken aan de ongeregeldheden des gemeenen mans. Zij zouden, derhalve, volkomen vrij blijven, ware het niet dat zij een Wetboek van staatelijkheden en pligtplegingen voor zichzelven ontworpen hadden: de wetten, daarin voorgeschreven, zijn strikt verbindend, en zouden in de daad drukkend schijnen, wist men niet dat zij zich daaraan onderwierpen, met eene wilvaardige gehoorzaamheid, van wege de edele reeds hier boven gemelde beweegreden. De wetten van pligtpleging, door sommigen de wetten der Mode genaamd, zijn misschien de strengste wetten in de geheele wereld. Geen misdrijf, dat bezwaarlijker vergiffenis vindt, dan het overtreden van eene dier wetten. Van hier is het, dat Wijsgeeren, Kooplieden, en alle anderen, die enkel *nuttige* Leden der Maatschappije zijn, geheel van dezelve zijn uitgesloten, als onbekwaam om die wetten na te leven. *Volslagen Vrijheid* wordt dan voorgekomen door de wetten van Mode en pligtpleging.

Rijkdommen. — Op het oogenblik dat ik van dit Artikel begin te gewagen, houd ik mij verzekerd, dat Gij met velen zult uitroepen, dat het voor mij geheel noodeloos is, te bewijzen, dat er vele misdrijven uit geboren worden, en deze de wortel alles kwaads zijn. Dit stuk hebben de Godgeleerden, de Wijsgeeren, de Zedemeesters, van het begin der wereld af tot heden, trachten te bewijzen. Doch wat beteekenen de bewijsredenen van Godgeleerden, Wijsgeeren en Zedemeesters? Het is enkele bespiegeling — bespiegeling van menschen, die, misschien, hetgene waar en regt is, mogen treffen, doch die zich uitgesloten vinden van de dadelijke voor- of nadeelen, waarover zij uitweiden, en aan wier gevoelens men, overzulks, eene mindere mate van toestemming is verschul-

schul-

ſchuldigd, dan aan de zoodanigen, die, te midden van de volheid des Rijkdoms, zich derwijze overtuigd betoonen van de rampen, daaraan verknocht, dat zij zich ten ijverigſte bevlijtigen om denzelven te verminderen, door alle middelen, welke zij in hunne magt hebben. Het is, dunkt mij, eene zaak, die toegeſtaan moet worden, dat er thans meer rijkdoms in de wereld is, dan immer voorheen; en, ingevolge hiervan, moeten er meer middelen worden uitgedacht, door de zoodanigen, die groote ſchatten bezitten, om er zich van te ontdoen. Het vernuft der Rijken is, dienſvolgens, op eene lofwaardige wijze, bezig geweest in uitvindingen, welke tot *eere* ſtrekken van hunne talenten; en, hoe langzaam *de Rijkdommen* ook mogen verzameld wezen door *hunne Voorouderen*, met welk eene zorgvuldigheid zij dezelve verzamelden en ophoopten, zij worden met den grootſten ſpoed verſtrooid; alles gaat zeer gemakkelijk toe, met eene volmaakte aflegging van alle gehechtheid.

Tegenwerpingen heeft men niet zelden gemaakt, ten opzigte van de middelen, aangewend om zich van den overlast des Rijkdoms te ontdoen; men zou dezelve mogen vervatten onder de hoofdzaken van Kaarten, Paarden, en Vrouwen. — Ik zal alle deze tegenwerpingen niet, van ſtuk tot ſtuk, nagaan; in 't algemeen zal men mij moeten toeſtemmen, dat ze van grond te eenemaal ontbloot zijn. Men zegt, *bij voorbeeld*, waarom, indien iemand genegen zij om *van zijn geld af te ſteken*, uit vreeze dat het zich te zeer zou ophoopen en zijne zeden bederven, hij geen land koopt, of huizen en lustplaatſen ſticht? In de daad, dit is zeer oppervlakkig gedacht, en ik had bijkans geſchreven, dit is eene beuzelachtige tegenwerping. Landen koopen, huizen, lustplaatſen aanleggen, is geen afſtappen van geld; het is, 't zelve op winst uitzetten; en die rente zal groot wezen, dewijl men altoos huizen noodig heeft, de landerijen niet wegloopen, of braak willen liggen, en de lusthuizen altoos aan den man willen. Door die middelen zou iemand zijnen Rijkdom vermeerderen, in ſtede van er zich af te helpen: terwijl de vermaken van de Speeltafel, en de andere gebruikelijke middelen om het Geld te verſpreiden en onder den man te helpen, bijkans tot volle zekerheid van het bereiken des voorgeſtelden doels opklimmen, en den te werkſteller overtuigen, dat hij zijne ſchatten niet zal wederzien. Dit althans

is het geval van duizenden geweest, en zal gewis het geval van duizenden worden, die zich volgens het zelfde plan gedragen, om ontlast te worden van de lastigheden des Rijkdoms.

Nog een ander voordeel ontſtaat uit deze wijze om over de *Overtolligheden* des Rijkdoms te beſchikken, — een voordeel, 't welk men erkennen moet tot geen' geringen roem te ſtrekken van den uitvinder. Dezelve, namelijk, gaat gepaard met een naberouw en kwelling, dieper treffende en ſnerpender dan eenige andere wijze om zich van zijn geld te ontdoen. Iemand immers, die, langs dezen weg, van zijne Rijkdommen afſcheidt, en eenige oogenblikken overhoudt om na te denken, moet zichzelven beſchouwen als het verachtelijkſte van alle ſchepſelen, als een omzwervend bedrogene, als een uitvaagſel der zamenleving. Al het gemak, al het voordeel, al de vrijheid en ruimte zijner omſtandigheden zijn voor altoos weg, en hij vindt zich niet langer blootgeſteld om verzocht en verlokt te worden door eenige dier verzoekingen, welke het bezit dier tijdelijke zegeningen vergezellen; hij is geregtigt om het leven te beginnen van eenen Wijsgeer, met al die armoede, eenzaamheid en onaanzienlijkheid, der Wijsgeeren lot.

Langlevendheid is een gevolg, 't geen verwacht mag worden door de zoodanigen, die geenen leefkoers volgen, welke hunne gezondheid in gevaar brengt, en toegang vinden tot de beste hulpmiddelen, wanneer de gevaar mogt loopen. Maar een lang leven is, naar het gevoelen dezer verſtandige lieden, geenszins de eerste en voornaamſte der tijdelijke zegeningen. Zij zijn diensvolgens, op middelen bedacht geweest om hunne dagen te verkorten, — middelen, die zelden in den uitſlag faalden. Het is niet noodig, deze van ſtuk tot ſtuk te ontvouwen; naardemaal ze in 't oog ſpringen van elk, die weet, hoe eene flesch te ontkurken, of bij de wereld verdachte plaatſen te bezoeken.

Het zou mij ligt vallen, andere omſtandigheden aan te voeren, om te betoogen, dat het tegenwoordig heerſchend ſtelſel van Mode-vermaken enkel een ſtelſel is van zelfverloochening, geſchikt voor den brozen ſtaat onzer menſchelijke nature, en eene ſtrekking hebbende om de heillooze gevolgen van Rijkdom en Eere af te wenden. Dan, zoo ik hoop, mijne groote hoofdzaak bewezen

zen hebbende, voel ik geene neiging, of zie ik geen noodzake, om dezen mijnen Brief breeder te doen worden.

Voorzeker, de gemelde lieden, die op deze wijze hunne Rijkdommen en Schatten opofferen, ten einde hunne zeden door derzelver bezit niet te bederven, zijn, uit velerlei hoofde, onzer opmerkinge waardig. — Daarenboven, als wij de zaak uit het voorgestelde oogpunt beschouwen, zullen wij ontdekken, dat alle schijnbare verkeerdheden met eenig goed vergezeld gaan, en dat, hoe kortzigtig eenige lieden zijn, er anderen gevonden worden, die voorzagen, wat er *zou gebeuren*, en de verspilling hunner schatten op alle *mogelijke wijzen* bespoedigden, opdat zij daardoor te eerder *den eindpaal* hunner zorgen bereiken mogten.

Indien hetgene alle Wijsgeeren, door den loop van alle eeuwen heen, van de Rijkdommen gezegd hebben, waarheid is, namelijk, dat zij de wortel van allen kwaad zijn, de oorzaken van alle de ellenden en kwellingen, welke de menschelijke natuur treffen, dat zij gierigheid voeden en liefdeloosheid kweeken, zal het niet minder waarheid wezen, dat hij, die zijne Rijkdommen verspild heeft, voor altoos ontheven moet zijn van alle de ondeugden en onheilen, welke daarmede gepaard gaan.

Ik moet er nog aan toevoegen, dat wij daardoor ontheven worden van nog eene ondeugd, *en wel eene zeer* [...]telijke, te weten, de *Geveinsdheid: deze verdwijnt* [...]eel uit den kring onzer zamenlevinge, door eene op[...]lijke ten toonspreiding van die minnarijen en luidruftige [...]rmaken, voorheen heimelijk gezocht en in stilte genot[...]. Geveinsdheid nu is een laag en hatelijk ding, en men [h]eeft groote verpligting aan de zoodanigen, die deze On[de]ugd hebben uitgerooid, door dezelve buiten de Mode [te] brengen. Ik ben &c.

DEMOCRITUS.

ARME SARA!

Eene Zedelijke Vertelling.

(*Vervolg en slot van bl.* 615.)

Reeds is de dag der volvoering van het vonnis bepaald; reeds, volgens landsgebruik, is het doodgewaad, de akelige witte en zwarte tabberd, haar aangetrokken. Zij zit op een steenen bank; hare handen zijn gebonden; zij bidt. Dr. NAUMANN, wondheeler van de gevangenis, van een' zijner leerlingen gevolgd, gaat over het plein: de jongeling, van het somber gewaad der gevangene getroffen, vestigt het oog op haar; hij geeft een akeligen gil; hij valt aan hare voeten; het was ALBERT.

Sedert zijn vertrek uit zijne geboorteplaats, had ALBERT alle moeite gedaan om van zijne geliefde SARA eenig narigt te bekomen; doch alwat hij wegens haar had vernomen, was, dat zij naar *Berlijn* was vertrokken. Juffrouw BABECK had wel opgepast om aan niemand te zeggen, waar hare nicht woonde; en gedurende den korten tijd, welken zij in het Hotel van HOCHBUTTEL had gewoond, had SARA weinig onderzoeks kunnen doen om naar de woonplaats van haren getrouwen ALBERT te vernemen.

„ SARA! mijne lieve SARA!" riep hij, met eene stem, door snikken afgebroken, „ moest ik u hier wedervinden?" — Zij hoorde hem niet; zij lag van zich zelve. ALBERT besproeide met zijne tranen de boeijen, die hare handen knelden; hij vatte dezelve in de zijne; hij riep haar met luide stemme. Door behulp des wondheelers kwam zij allengskens bij; de eerste opslag van haar oog ontmoette dien van haren minnaar; en deze woorden, die de eenige schenen te zijn, welke eene hevige gemoedsbeweging haar konde doen voortbrengen, ontglipten straks haren mond: „Waarlijk, Mij„ ne Heeren, ik ben niet schuldig!"

„ Neen, zij is niet schuldig!" riep de jongeling, „zij kan „ het niet zijn! — Mijnheer," zeide hij tot zijnen leermeester, „ dit ongelukkig meisje is het voorwerp mijner teederste lief„ de; indien zij sterve, moet ik ook sterven. Laten wij haar „ redden; mijn leven zal ik aan u verschuldigd zijn." — „ Helaas! wat kan ik voor haar doen? Haar vonnis is ge„ veld." — „ Wel dan! indien hare regters geen medelijden „ hebben met hare jeugd en schoonheid, weet gij dat er ten „ minste een zekere toestand is, in welken de Wetten beve„ len, het leven der misdadigste vrouwe te sparen: dit is het „ eenige middel, welk ons nog overig is om haar te behou„ den; laten wij het beproeven." — „ Jongeling! zoudt gij

„ dan eene valſche verklaring van mij eiſchen?” — „ Maar zijn
„ het dan ook geene valſche verklaringen, die haar in het verderf
„ geſtort hebben? Zullen wij naauwgezetter van geweten
„ zijn, dan de ſchelmen, die haar vermoorden?” — Zonder des Dokters beſlisſend antwoord af te wachten, buigt zich ALBERT naar SARA, en luistert haar in het oor; hij zegt haar de verklaring voor, welke zij doen moet. Maar hoe groot is zijne verbaasdheid en droefenis! Met een ſchudden van het hoofd duidt SARA de weigering aan, om het aangebodene middel te baat te nemen; een hooge blos kleurt hare bleeke wangen; voorts de oogen ten hemel ſlaande, en haar best doende om hare handen op haar hart te leggen, ſcheen zij te zeggen:
„ Zij hebben mijnen dood begeerd; laat mij *denzelven ten*
„ minſte met mijne volkomene onſchuld ontvangen!”

„ Gij ziet het zelf, mijn vriend,” zeide de *Dokter*; „ *Zou-*
„ de ik eene verklaring geven, welke deze ongelukkige zel-
„ ve logenſtraft? Komaan, laten wij deze verſchrikkelijke
„ plaats verlaten; wees geen getuige van een hartverſcheu-
„ rend tooneel.” — „ Ik! zoude ik haar verlaten?” riep ALBERT; „ zoude ik haar ontvlugten, terwijl zij niemand be-
„ halve mij in de wereld heeft? Neen, ik zal niet van haar
„ ſcheiden!” ... De doodklok begint te luiden; de deur gaat open; de wacht verſchijnt. ALBERT verbleekt; hij ſluit SARA in zijne armen; hij wil haar met zijn ligchaam bedekken: eene al te ongelijke worſteling! welhaast wordt zij uit zijne armen geſcheurd; ijlings vat hij de ſabel van een *ſoldaat*; hij wil zich daarmede doorſteken; doch in het zelfde *oogenblik* ontwapend en gegrepen, ziet *hij haar*, *welke hij* aanbidt, van zich ſcheuren; magt- en *bewegeloos ſtort hij neder*.

De doodtrein neemt gang naar *de geregtsplaats*. Het volk, het ſlagtoffer beſchouwende, ſchijnt getroffen van hare jeugd en ſchoonheid; en, in gevolge eener wreede grilligheid van het menſchelijk hart, deze geheele menigte verdringt zich, om getuige te zijn van den doodelijken ſlag, die den draad haars levens zoude afſnijden. Eensklaps dondert het geſchut; een luidruſtig geſchal gaat er nevens gepaard; ruiters dringen door den hoop, onder het roepen van: *pardon! pardon!* Men dringt om hen henen; men verneemt, dat de Koningin is bevallen, dat de erfgenaam van den troon is geboren. Een aloud gebruik ſchenkt het leven aan allen, die ten dood zijn veroordeeld. Al het volk herhaalt het genadegejuich. SARA wordt naar de gevangenis teruggebragt; geen oogenblik was zij van gelaat veranderd; volſtrekt ongevoelig ſcheen zij te wezen voor al wat zij zag en hoorde.

Het gedruisch, welk ALBERT omringt, doet hem van *zijne* bezwijming bekomen. Zijne oogen openen zich; hij *krijgt* SARA in het gezigt; hij meent dat het hare ſchim is; hij verbeeldt zich, met haar in eene andere wereld te zijn overgevoerd. „ Zij heeft pardon,” riep men hem van alle kanten

toe,

toe, „ zij zal niet sterven!" — „ Zij zal niet sterven!" herhaalde hij, haar aanziende; „ ik zal dan voor haar kun- „ nen leven!" Hij geeft haar de teederste namen; zij geeft hem geen antwoord: hij bezweert haar om te spreken; zij doet geen mond open; hare oogen staan stijf, hare oogleden onbewegelijk. De heelmeester, ongerust over den toestand van zijnen leerling, hield sterk bij hem aan om zich te verwijderen, om aan zijne vriendin gelegenheid te geven om een weinig rust te genieten. Verzekerd, haar spoedig te zullen wederzien, liet ALBERT zich eindelijk overhalen; bij het henengaan gaf hij aan de vrouw van den Cipier al het geld, welk hij bij zich had, en verzocht haar, voor SARA alle mogelijke zorge te dragen.

's Anderendaags, met het aanbreken van den dag, vliegt hij naar SARA; hij hoopte, dat, de slaap hare zinnen tot bedaren gebragt hebbende, de angst allengskens plaats zoude gemaakt hebben voor blijdschap over de gelukkige omwenteling, in haar lot voorgevallen. Hij ziet haar, hij spreekt haar aan; nog al het zelfde stilzwijgen, de zelfde stompheid. De akeligste denkbeelden vertoonen zich voor ALBERT's verbeelding; hij tracht dezelve van zich te weren; hij durft de gedachte geene plaats geven, dat de overmaat van ramp en droefheid den geest van het arme meisje heeft kunnen beroeren. De Arts verschijnt; een weinig opmerkens is genoeg om hem te overtuigen, dat de ongelukkige SARA haar verstand ten eenemaal heeft verloren.

Getroffen van deze heillooze kundschap, vervalt ALBERT van nieuws tot de verschrikkelijkste wanhoop; door geen ander middel kan zijn leermeester hem tot bedaren brengen, dan door hem te streelen met de mogelijkheid van voor zijne jonge vriendin verlof te kunnen verwerven om te zijnen huize gebragt te worden, om aldaar in zulkervoege behandeld te worden als haar toestand vorderde. Zonder uitstel wordt het verzoekschrift aan de Regters gereed gemaakt; het ontmoet geene tegenkanting; spoedig ontvangt de Arts verlof, om, op zijne verantwoordelijkheid, SARA af te halen en in zijn huis te bewaren.

Op den dag, welke tot den laatsten van haar leven was bestemd, waren alle hare kleederen haar afgenomen; niets anders had zij behouden dan haar doodgewaad, den witten en zwarten tabberd. Van hier dat de Arts genoodzaakt was, haar in deze akelige kleedij af te halen. Zijn eerste werk was, haar van gewaad te doen veranderen; maar, tot zijne groote verwondering, smolt het ongelukkige meisje in tranen, en weigerde eenige spijze te gebruiken, tot dat men het haar wederom had aangetrokken.

Met de zachtste behandeling was er geen enkel woord uit haar te halen; wanneer de Dokter, met oogmerk om eenigen in-

indruk op hare zintuigen te maken, luider dan naar gewoonte sprak, verbeeldde zij zich, dat zij nog voor hare Regters stond, en, hare handen zamenvouwende, herhaalde zij telkens: „ Waarlijk, Mijne Heeren, ik ben onschuldig!"

Terwijl ALBERT nevens zijnen meester zijn best deed om de ongelukkige SARA bij haar verstand te herstellen, bedacht hij, dat de herstelling van hare eer van even zoo veel belang was. Daartoe stelde hij alle de noodige maatregels te werk, om de herziening van haar pleidooi te verwerven; hiermede werd een aanvang gemaakt, onder de gunstigste voorteekens; de geheele stad wenschte het beste aan het jeugdige slagtoffer, hetwelk niet dan door een zeer buitengemeen toeval van den dood was gered.

Reeds verschenen de Graaf en de Gravin VAN HOCHBUTTEL niet meer in het openbaar; hun konde niet onbekend zijn, dat zij het voorwerp van algemeene opspraak waren. Nogtans hadden zij niet ten oogmerk gehad, hunne wraak tot dat verschrikkelijk uiterste te drijven. Zij hadden niet gedacht, dat de straffe der opgetijgde misdaad zwaarder zijn konde dan bloote gevangenis; en reeds had de Graaf berekend, dat SARA, tot schande en armoede vervallen, zich zeer gelukkig zoude achten, zich weder in zijne magt te stellen. Doch de Arts, voor eenige nieuwe kunstenarijen van hunnentwege beducht, had het valsche gerucht van den dood van hun onschuldig slagtoffer hun ter ooren doen komen.

Niet lang leed het, of eene onbekende kwelling had de woede in de ziel der Gravin vervangen; door de wroegingen haars gewetens vervolgd, konde zij geenerlei rust meer genieten. De nacht vooral was voor haar een tijd van gemoedsangst en verschrikking; de duisternis en de eenzaamheid konde zij niet verdragen; eene van haar vrouwelijke bedienden moest bij haar bed opzitten. Tot overmaat van smart, waren de weinige bekoorlijkheden, die haar nog overbleven, spoedig verdwenen; hare gezondheid nam van dag tot dag af: de dag harer straffe naderde met rasche schreden.

SARA werd in een zomerhuis bewaard, achter in des Doktors tuin; haar minnaar bragt aldaar geheele dagen bij haar door, zonder dat zijne teedere oppassingen en alle de hulpmiddelen der kunst eenige verandering ten goede op haren geest uitwerkten. Op zekeren avond, na eene menigte bezoeken bij lijders te hebben gedaan, kwam ALBERT wederom te huis; met een ongeduldig verlangen om iets wegens SARA te vernemen, vliegt hij naar het tuinhuis; niets anders vindt hij aldaar dan eene verlegene vrouw, die hem berigt, dat, terwijl zij bezig was met eenig huiswerk te verrigten, de jonge kranke was verdwenen, zonder eenig spoor te hebben achtergelaten omtrent den weg, welken zij had ingeslagen. In stede van met verwijten den dierbaren tijd te spillen,

vliegt

vliegt ALBERT ten huize uit, loopt ginds en herwaarts in de duisternis, ondervraagt allen, die hem ontmoeten; niemand heeft het meisje gezien, welk hij zoekt. Na drie uren in den wreedsten gemoedsangst te hebben doorgebragt, keert hij, ten einde adem en van droefheid uitgeput, tot zijnen leermeester terug, hem boodschappende, dat er geene hoop meer was om zijne ongelukkige vriendin weder te vinden; weinig verschilde zijn toestand van dien, in welken hij op den zelfden dag zich bevond, welke een einde moest maken van het aanwezen van het rampspoedig meisje.

Intusschen doorliep SARA, begunstigd door de duisternis, verscheiden straten van *Berlijn*, en, het zij bij toeval, het zij door eene dier verwarde herinneringen, welke men dikmaals bij lieden, die van hun verstand zijn beroofd, aantreft, zij komt voor het Hotel van den Grave VAN HOCHBUTTEL. De deuren stonden open; het was middernacht; er werd grof gespeeld in de vertrekken van den Graaf, en, in navolging van den Meester, speelden alle de bedienden in dat van den Zwitser. SARA treedt binnen; zij wordt van niemand gezien; zij herkent een verborgenen trap, die naar het vertrek der Gravin loopt; stil klimt zij naar boven, en verschijnt eensklaps voor de deur van een Kabinet, door IDA bewoond, de eerlooze lasteraarster, die haar door eene valsche getuigenis in het verderf had gestort. IDA opent de oogen; zij verneemt een spooksel, in het wit gekleed, de bleeke beeldtenis van die zelfde SARA, welke zij meende dood te zijn. Verschrikkelijk gillende, vlugt zij in de kamer harer meesteresse. De Gravin, van het spel vermoeid, had zich naar hare kamer begeven, om er een' nieuwen roman te lezen; zij springt op van schrik; zij ondervraagt IDA, die, voor hare voeten uitgestrekt, buiten staat is om te antwoorden. Doch welhaast worden alle hare twijfelingen opgelost: SARA staat voor haar; hare handen heeft zij kruislings over hare borst geslagen, en eene stem, die tot in de ziel dezer slechte vrouwe doordrong, zegt langzaam: „ Waarlijk, ik ben onschul„ dig!" Als van den bliksem getroffen, valt de Gravin ademloos neder naast hare medepligtige. SARA verwijdert zich, en verlaat het Hotel, zonder door iemand anders ontdekt te zijn.

Gelukkig bereikt zij de woonplaats van Dr. NAUMANN; ALBERT ontvangt haar; hij drukt haar in zijne armen; hij besproeit haar met zijne tranen; even onaandoenlijk is zij voor de verrukkingen zijner blijdschap, als zij gemeenlijk was voor de betuiging van zijn medelijden. — In verrukking over het wedervinden van het voorwerp zijner vurigste genegenheid, hervat de jongeling zijnen sterken aandrang op de herziening van het pleitgeding. Een onverhoopt voorval, waarvan hij

de beweegreden niet konde bevatten, werkte meer uit in een oogenblik, dan zijne aanhoudende en dringende verzoeken.

Van angst verstijfd, had de Gravin zich verbeeld, dat de Engel des Doods voor haar stond, gelast om haar kort aanstaande einde haar aan te kondigen. Zoo dra zij tot zichzelve was gekomen, zond zij eenen bode aan een der leden van het Geregtshof, met verzoek om bij haar te komen tot het hooren van eene belangrijke verklaring, die geen oogenblik uitstel leed. Zij beleed, dat het op haar bevel geschied was, dat het diamanten halssieraad bij SARA's kleederen was ingepakt. IDA, ondervraagd zijnde, verklaart, dat zij, door opstoking van haren Heer, eene valsche getuigenis had afgelegd. Straks wordt er bevel gegeven, om de drie schuldigen in verzekering te nemen. Aan de schande, die op haar wachtte, ontkwam de Gravin niet dan door eenen dood, van de verschrikkelijkste stuiptrekkingen verzeld.

Geene verhindering was er nu meer voorhanden tegen de eerherstelling van het ongelukkige slagtoffer van den afschuwelijken strik, die nu ontknoopt was. Op den dag, tot deze daad van geregtigheid bestemd, kwam al wat te *Berlijn* eenigen rang of aanzien had, in de Geregtszaal elkander als verdringen. Dr. NAUMANN werd verzocht, de gevangene binnen te leiden, die aan zijne bewaring was toevertrouwd; hij nadert, leidende SARA aan de hand; ALBERT ging achter haar, gereed om hare waggelende schreden te ondersteunen. Aller oogen waren op dat bekoorlijk gelaat gevestigd, hetwelk door het ongeluk zijne kleur had verloren en witter was dan haar gewaad, alsmede op haren stijven en stompen blik; het was alsof men een marmeren standbeeld zag wandelen. Van eene deugdzame wroeging bevangen, durfden de Regters haar niet aanzien.

De Voorzitter rijst op; hij betreurt de heillooze dwaling der Regtbank, wenscht dezelve geluk met hetgene nog in hare magt is te herstellen, en spreekt eindelijk de gelukkige verklaring uit, welke de deugd over de kortstondige zegepraal der misdaad moet wreken. SARA scheen niets te hooren; doch op de woorden: „ Wij verklaren, diensvolgens, de gezegde SARA NELKEN voor geheel vrijgesproken van en volmaakt onschuldig aan de misdaad, van welke zij was beschuldigd"... riep zij met eene sterke en heldere stem: „ Ja! ja! ik ben onschuldig, en was het altijd!" Hare oogen worden helder, hare wangen en lippen blozende; zij laat hare oogen rondgaan; zij vestigt dezelve op ALBERT. „ Ach! hij is het!" roept zij uit, en valt in zijne armen. Oogenblikkelijk wordt de geheele Vergadering door Dr. NAUMANN onderrigt van de liefde en getrouwheid van den braven ALBERT. „ Zoude ik zoo veel geluk op éénen dag kunnen verdragen?" zeide de jongeling tot de genen, die hem omring-

ringden; „ haar de Eer wedergevende, heeft men tevens „ haar het Verstand wedergeschonken." In der daad, zij verstond hem, en gaf hem antwoord; zij herkende den Arts, en bedankte hem voor zijne zorgen. Tot de Regters, die van hunne plaatsen opgestaan en bij haar gekomen waren, om haar hun leedwezen te betuigen, zeide zij, dat zij hun leven lang God zoude bidden, om het kwaad, welk zij haar hadden aangedaan, hun te vergeven.

De eerlooze IDA werd veroordeeld tot eene eeuwige gevangenis in een Verbeterhuis. De familie van den Graaf bewerkte, dat hare straf verminderd werd op eene gevangenis van twintig jaren in eene versterkte plaats. Sedert heeft ALBERT, in de oefening van zijne kunst, den beroemdsten naam verworven; Dr. NAUMANN, die geene kinderen had, maakte hem alle zijne bezittingen. SARA is de deugdzaamste en de zachtaardigste der Vrouwen; op haar verzoek heeft haar man wel willen toestaan, dat hare moei hare dagen bij haar kwam eindigen. Het was op een Zaturdag, dat zij ten dood moest geleid worden. Alle weken bezoekt zij op dien dag de gevangenen; zij brengt hun troost en onderstand.

ZONDERLINGE BRIEF VAN TWEE ZAANKANTSCHE BOEREN AAN CZAAR PETER DEN GROOTEN.

De Brief is gedagteekend, *Saardam* den 5 December 1698. Het oorspronkelijke, dat de Czaar door zijnen Vlootvoogd CRUYS liet beäntwoorden, bevindt zich werkelijk nog te *St. Petersburg*.

PIETER ALEXIEWITSCH.

Goedgunstige Vriend en Broeder in Christus Jezus!

Na toewensching van alles goeds, hier en hier namaals in Eeuwigheid! Onze eerste en laatste brief aan U is geweest den 28 November, en deze eene Copij van den vorigen, waarin wij U gemeld hebben, dat wij voor dezen nimmer de eer hadden om aan U te schrijven: zoo dient nu deze om U bekend te maken, dat sedert uw vertrek uit Holland, in ons dorp Saardam en in andere omliggende plaatsen in Holland, eene groote duurte in Granen, bijzonderlijk in Rogge is ontstaan; waarom door deze weinige regelen ons instantelijk verzoek en bede aan U is, dat wij de vrijheid mogen nemen om te uwent eene scheepslading Rogge groot 200 Ton te koopen en dezelve naar Saardam te laten vervoeren, 't welk wij aannemen te

doen;

doen; waardoor uw roemwaardige naam in eeuwige gedachtenis zal blijven bij uwe zeer toegenegene Saardamsche Vrienden.

Verzoeke zeer vriendelijk op het allerspoedigste een gunstig antwoord, waarnaar wij ons kunnen gedragen; zijt intusschen van onze genegenheid verzekerd, wanneer wij U wederom van dienst kunnen zijn.

Wij groeten U minzaam, en bedanken U dat het U heeft behaagd ons met uw persoonlijk bijzijn te vereeren. Gelief Alexander (*) en Gabriel (†) te groeten.

Ten besluite bevelen wij U in Gods bescherming en zijn.

Uwe zeer toegenegene Vrienden

KORNELIS MICHIELSE KALF.
KORNELIS KORNELISSE KALF.

Het Schip kwam werkelijk in de Lente van 't jaar 1699 te *St. Petersburg* aan, werd op bevel van den Czaar met Rogge bevracht, en dezelve aan zijne *zeer toegenegene Saardamsche Vrienden* ten geschenke gezonden.

(*) Vorst ALEXANDER MENZIKOFF.
(†) Graaf GABRIEL GOLOSKIN.

DR. STONEHOUSE EN DE TOONEELSPELER *GARRICK.*

Wanneer Dr. STONEHOUSE in den Heiligen Dienst dacht te treden, bediende hij zich van de kennis, welke hij gemaakt had met GARRICK, ten einde van hem eenige lessen ter welsprekende voordragt op den Kansel te ontvangen. — Zich te *Londen* bevindende, zou hij den dienst verrigten en prediken: hij verzocht GARRICK om met hem ter kerke te gaan. — Na het volbragte dienstwerk vroeg de *Britsche* ROSCIUS aan Dr. STONEHOUSE, „welk bijzonder „werk hij te verrigten had na den Dienst en het Prediken?" — *Geen*, gaf deze hem ten antwoord. — „Ik dacht," sprak GARRICK, „dat u iets bijzonder jaagde, omdat gij den „Predikstoel optradt en verliet met zulk eene haast: alzoo „was ook uwe geheele voordragt." Er bijvoegende: „Niets „is wanvoegelijker, dan dat een Geestelijke den Dienst „verrigte als een werkman, en alles zoo verhaast doe „afloopen, alsof hij verlangde het werk volbragt te hebben."

Verder vroeg hij den jongen Geestelijken: „Welke Boe-

„ken

„ ken hij op den Predikftoel voor zich had?" — DR. STONEHOUSE antwoordde: *Alleen den Bijbel en het Gebedenboek.* — GARRICK gaf daarop te verftaan: „ Alleen den Bijbel en „ het Gebedenboek! Wanneer fchudde gij dan dezelve heen „ en weder, en keerde de bladen om, met die onverfchil- „ ligheid, alsof het de bladen van een gemeen Boek of dat „ eens Winkeliers waren?"

Of de *Engelfche* Geestelijke met deze lesfen zijn voordeel gedaan hebbe, weten wij niet; wel, dat jonge Geestelijken dezelve mogen ter harte nemen, zonder echter tot tegenovergeftelde uiterften te vervallen.

VERNUFTIGE TOELICHTING VAN DEN HEER DE VOLTAIRE.

Op zekeren avond dat een *Engelschman* met den Wijsgeer van *Ferney* aan tafel zat, viel het gefprek op SHAKESPEARE. Breedvoerig weidde VOLTAIRE uit over de onwelvoegelijke en ongerijmde uitwerking, welke lage karakters en ftraatgefprekken in het Treurfpel deden; hij voerde verfcheiden voorbeelden aan, ten bewijze dat de *Engelfche* Dichter dikmaals den goeden fmaak had gekwetst, zelfs in zijne bewegelijkfte ftukken. Om zijnen Landgenoot te verontfchuldigen, merkte de *Engelschman* aan, dat deze karakters, hoewel laag, nogtans in de natuur waren. „ Met uw verlof, Mijnheer!" antwoordde VOLTAIRE, „ niemand laat zijn achterfte kijken; „ en het is evenwel in de natuur."

OVERWINNING.

Ogni traduttore, traditore.

„ HOMERUS pronkftuk moet voor mijn vertaling zwichten;
„ Neen, 'k heb hem niet vertaald; verwonnen door mijn dichten!"
Ja, Vriend! gij overwont; ga, rust vrij ongeftoord:
HOMEER ligt (dank uw' pen) geplonderd en vermoord.

Brief aan den Heer J. B. BONZEL, *Med. & Chir. Doctor* te *Rotterdam*.

Wel Edel Heer!

Uw voorloopig berigt, geplaatst in den *Letterbode* No. 47, wegens eene door kunst bewerkte nieuwe Pupil, heeft mij aangespoord, Uwel Ed. te schrijven. Ik verkoos zulks door dit Tijdschrift, omdat hetzelve in vele handen komt, en eene briefwisseling tusschen ons beiden over dit stuk weinig geene nuttigheid zou hebben. Vergun mij, *Mijn Heer*, Uweled. te verzoeken, in uw nader berigt te *melden*, of Gij die Cataract geopereerd hebt door Depresfie of *Extractie*. *Ik* moet het eerste gelooven, omdat Gij reeds op den 4den *dag* na de operatie den Lijder den blinddoek afdeedt, en dat alles zich zoo wel voordeed, dat hij met een scherm voor de oogen in een matig licht vertrek omwandelde; want na de extractie ware dit bijna een wonder, doch bij de depresfie is het ook wat vroeg geweest. (Dit tusschen beiden.) Maar uwe Operatie, hier naar ben ik nieuwsgierig. Was deze in de manier der Ouden of der Hedendaagschen? Ik geloof in geen van beiden, wijl zij in *Leucomen*, *Staphylomen &c.* wordt aangeprezen. — Ik bid U, Mijn Heer! hoe zeer Gij zegt, zoo veel men weet, is uwe Operatie hier te Lande nooit gedaan, ik deed dezelve eens op de wijs van CHESELDEN. — Hoe uwe manier zij, doorzie ik niet, en verwacht op eene duidelijke wijs uwe opgave. —— Wacht niet, *Mijn Heer*, *tot na de door* Uwel Ed. gedane Operatie van *het andere oog*. *Gij schrijft* toch zeker ook om uwe Kunstbroeders nuttig te zijn; en wie zou niet gaarne iets overnemen, als men eene verbetering ontmoet, bij wien het ook zij? Ik houde uwe Operatie voor iets nieuws in de Kunst, omdat dezelve ook in *Leucomen* en *Staphylomen* door Uwel Ed. wordt aanbevolen; in eene volslage *Atresia* is het natuurlijk. — Ik beloof Uwel Ed. er gebruik van te zullen maken, als zij die oplettendheid verdient, welke Gij er U van voorstelt.

In verwachting van antwoord, teeken ik mij,

Wel Edel Heer!

Uw Dienaar

F. BUCHNER,

Chirurgijn, Oog- en Stads-Breukmeester, te Amsterdam.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

PROEVE VAN AANMERKINGEN OP ZEKER STUK, ONLANG UITGEGEVEN, ONDER DEN TITEL VAN: „ BEOORDELING MET VERBETERINGEN VAN ALLE DE EVANGELISCHE GEZANGEN, NAAR DE LERE DES „ BIJBELS EN DEN HERVORMDEN GODSDIENST; „ DOOR EEN ZANG- EN DICHTLIEVEND „ GENOOTSCHAP. OPGEDRAGEN AAN „ ALLE DE LEERAREN VAN DEN HER- „ VORMDEN GODSDIENST."

Daar een Zang- en Dichtlievend Genootſchap dit Stuk had uitgegeven, verwachtte ik in hetzelve, bij juiste beoordeeling, geene veranderingen, dan die in taal- in ſpel- in dichtkunde en in andere opzigten tevens verbeteringen zouden zijn. Dan, ik vond mij in deze verwachting veelzins teleurgeſteld, en zoo vele aanleiding tot aanmerkingen, zoo op het Voorwerk, als op de Gezangen en daarbij gevoegde Noten zelve, dat ik mij niet kon weerhouden, dezelve aan te teekenen, en eenige als proeven bekend te maken, of het mogte ſtrekken ter overtuiging van des Genootſchaps ongeſchiktheid tot juiste beoordeeling en verbetering van de Ev. Gezangen; ter waarſchuwing van dezen en genen in de Gemeenten, om zich niet door den ſchoonſchijnenden titel van dit Stuk te laten vervoeren tot minachting voor de Ev. Gezangen; ter handhaving van de in deze beoordeeling verdacht gemaakte regtzinnigheid der gemelde Liederen; en eindelijk ter ontdekking van het doel des Genootſchaps, zijnde wel, naar deszelfs voorgeven, de *herſtelling van 't genoegen en de rust in vele Gemeenten*, en dus *het heil der Kerk*, maar in der daad, blijkens de veelvuldige verdenkingen, beſchimpingen en lage vergelijkingen in verſcheidene Noten voorkomende, de aanblazing van een twistvuur, 't welk thans in verſcheidene Gemeenten gelukkig begint te verflaauwen.

Mijne Aanmerkingen zijn de volgende:

In den *Titel* leest men, dat *naar de le(e)re des Bijbels en den Hervormden Godsdienst* de *Beoorde(e)ling* en de *Verbeteringen* geſchieden. Aan de woorden, *naar den Hervormden Godsdienst*, kan, mijns inziens, geen andere zin hier gegeven worden, dan naar de Formulieren van Eenigheid bij het Herv. Kerkgenootſchap aangenomen en vastgeſteld. Doch in de Noten wordt van dezelve geen woord gerept, dan alleen in die op het 98ſte Gezang, alwaar deze Formulieren als aanloopende tegen de leere des Bijbels, en als *inſtellingen van menſchen* verworpen worden.

In de *Opdragt* betuigt het Genootſchap *niet duister, zeer te beklagen de verbitteringen in onderſcheidene Gemeentens* door voorgaande twistſchriften over de Ev. Gezangen *veroorzaakt*, en zegt duidelijk: *ge(e)ne bedilzucht, maar alleen het onderzoeken van alle dingen, en het behouden van het goede*, zijn doel geweest te zijn. Indien deze betuiging opregtelijk gemeend zij, dan vraag ik: waartoe dient dan al dat *verdachtmakende* in de Noten op 't 98ſte, 135ſte, en in de 3de Noot op het 192ſte Gezang? Waartoe al dat *ſtekelachtige* in de Noten op 't 4de, 28ſte, 41ſte, 71ſte, 106de, 137ſte, 181ſte en 190ſte Gezangen? Waartoe eindelijk dat *verachtende* in de Noot op het 177ſte Gezang?

't Genootſchap ſchrijft bladz. 2 aan de Ev. *Gezangen vele misſlagen en tegenſtrijdigheden met onze Leer* toe. Een eenig bewijs voor die ſtelling, want meer heb ik er niet aangetroffen, wordt in de Noot op het 98ſte Gez. aangevoerd, hierin beſtaande, dat de uitdrukking in dat Gez. v. 2. Aanſchouw het kroost, *thans door den Doop herboren!* ontleend uit het Gebed achter het Doopsformulier bij de Hervormde Gemeente, eene volſtrekte onwaarheid is. Maar dit Formulier behoort, zoo wel als het Gebed na het Eten, waar gezegd wordt: *Heere God, hemelſche Vader, wij danken U — inzonderheid dat Gij ons herboren hebt tot de hope van een beter leven, 't welk Gij ons geopenbaard hebt door Uw heilig Evangelium;* tot de Formulieren van Eenigheid, waaruit de regtzinnigheid in de Hervormde Leer moet bewezen worden. Daar nu deze uitdrukking genomen is uit en dus overeenſtemt met die Formulieren van Eenigheid, zoo volgt, naar het gevoelen des Genootſchaps, 't welk de Ev. Gezangen beoordeelt *naar den Hervormden Godsdienst*, dat deze

uit-

uitdrukking is een misflag, en tegenftrijdigheid met onze Leer. Wie bewondert niet de kracht van deze redenering!!

De woorden van eenen vertrouwenden Christen in den mond te leggen van eene gemengde fchaar tot één Kerkgenootfchap behoorende, is volg. bladz. 5. een gebrek, niet alleen in deze Ev. Gezangen, maar ook *treft men dit gebrek aan in de Pfalmen*; in de Pfalmen! heilige en door Gods Geest ingegevene Liederen! Wie zoude zulk een gezegde verwacht hebben van Lieden, zich opdoende als voorftanders van regtzinnigheid?

'tGenootfchap vragende, bladz. 6. *Kan de losbol ook zingen: 'k Heb Jezus lief?* fchijnt van oordeel te zijn, dat de Ev. Gezangen ook voor losbollen zijn vervaardigd; en in 't 65fte Gez. den toon veranderd te hebben: *Heb Jezus lief*, zich verbeeldende dat de losbol op die wijze beter zal kunnen medezingen.

't Geen bladz. 7 gezegd wordt van *de Spraakwendingen in velen der Evangelifche Gezangen*, fchijnt mij niet ongegrond, vooral als men daarbij vergelijkt de Noot op het 29fte Gezang.

In de Aanmerkingen op de *Gezangen* zelve en de daarbij gevoegde *Noten*, bepaal ik mij alleen tot fommige van de 30 eerfte; terwijl ik, de vervelende aanwijzing der groote menigte van *misflagen tegen taal- en fpelkunde* vermijdende, het nagaan derzelve aan den deskundigen Lezer overlaat en aanbeveel; mij ten dezen vergenoegende met de volgende algemeene bedenkingen:

Vele fpelfouten zijn zekerlijk toe te fchrijven aan de *bepaling* van 't Genootfchap, om, volg. bladz. 6 en 7, *de enkel(d)e. voc(k)aalfpelling in de meervoudige woorden* in acht te nemen; hierdoor zal men in meervoudige woorden, welke eene dubbelde e of o vereifchen, eene enkelde e of o en dus zoo vele misflagen aantreffen.

Verfcheiden taalfeilen zijn ons voorgekomen, welke niet zoo zeer aan onkunde, als wel aan overhaasting en onoplettendheid fchijnen toegefchreven te moeten worden; vooral bij de gemaakte Perfoonsveranderingen, daar men wel b. v. *Gij* voor *Hij*, *U* voor *Hem* enz. plaatfte, maar de werkwoorden, daarop betrekkelijk, onveranderd liet. Dit ziet men al aanftonds in 't 1fte Gez. Coupl. 2., in 't 2de Gez. Coupl. 5. en op vele andere plaatfen meer.

Om niet te wijdloopig te worden, ftap ik hier van af,

en haast mij, om uit een aantal aanteekeningen, schier bij ieder der 30 eerste Gezangen gemaakt, eenige weinigen ter proeve op te geven.

2de Gezang. 5. Hoe gemakkelijk ware de hier voorkomende grove taalfeil weg te nemen geweest, door de 3 laatste regels dus te stellen: *'t Heelal wordt door Uw' lof vervuld, O God! die zijt, waart, komen zult, En onder ons wilt wonen?*

3de Gez. 3. 't Genootschap verkiest *uw' geliefden, voor uwen eigenen, uw' eengeboornen Zoon*, niettegenstaande deze verworpene uitdrukkingen veel duidelijker en krachtiger het persoonlijk kenmerk des 2den Persoons aanwijzen. In de Noot zegt men: *De veranderingen in dit Gezang zijn meest gemaakt ter wegneming der spraakwending.* Maar was er ter wegneming van ééne spraakwending wel meer dan ééne verandering noodig? Doch er waren nog *andere redenen, die* 't Genootschap *hier liever niet wilde noemen.* Waren die redenen misschien niet noemenswaardig, dan mogt men die veranderingen ook wel achterwege gelaten hebben. Of ontdekte 't Genootschap in dit Ev. Gez. mogelijk eenen of meer van die *vele misslagen en tegenstrijdigheden met onze Leer*, waarvan het in de Opdragt bladz. 2 goedvond onbewimpeld en in 't algemeen de Ev. Gezangen te beschuldigen, dan vooral moest men die redenen niet verzwegen, maar duidelijk genoemd hebben. Daar dit nu noch hier, noch elders geschiedt, schijnt die uitdrukking niet vrij van eenigzins hatelijke verdenking.

4de Gez. 2. *Wie kan zijns naams geheimenis verklaren of ontleden?* Eene noodelooze herhaling en verzwakking van de kracht en nadruk, zoo keurig in 't Ev. Gez. in acht genomen. De geheimenis van Gods naam ligt zoo diep verborgen, dat ze voor ons niet alleen onverklaarbaar, maar ook onontdekbaar is. Veel beter derhalve het afgekeurde: *Wie ontdekken, wie ontleden?* 5. *Veel min het geen wij plegen.* 't Genootschap schijnt van oordeel te zijn, dat wij, dat onze personen door den nacht meerder, veel meerder voor Gods oog bedekt worden, dan onze daden, die wij plegen; maar 't voegt er onmiddellijk bij, dat de duisternis *niets* voor Hem dekt. Ging nu dit *veel min* door, dan zoude evenwel deze *meerdere, veel meerdere* bedekking onzer personen van dit *niets* moeten worden uitgezonderd. Welk eene tegenspraak van zich zelven in eenen adem! Zegt het Genoot-

schap

ſchap in de Noot: *Het Duitſche Gezang is niet veel en de vertaling beteekent ook niet veel;* zoude men, om ſtraks gegevene redenen, hier niet wel als een derde mogen bijvoegen: *en de verbetering zegt ook niet veel?*

5de Gez. 3. *Behaagden*, volg. de Noot, aan 't Genootſchap *ge(e)ne wae(we)relden als 't zand der zee voor eenvoudige menſchen;* 't zal, denk ik, Dichtkundigen nog minder behagen, op de *ſchepping* van 't *Heelal* aanſtonds de ſchepping van *'t zand der zee* te laten volgen, als verdiende het zand der zee boven alle andere ſchepſelen in hemel of op aarde, als ware het 't Pronkſtuk van alle Gods werken, eene bijzondere melding.

6de Gez. 2. *Geen zonneſtraal ſchoot nog haar licht.* Ontaalkundig, daar, zonneſtraal van 't mannelijk geſlacht zijnde, er ſtaan moest: *zijn licht.* Maar is 't ook wel natuurkundig? Wie weet niet, dat de zonneſtralen geen licht ſchieten, maar zelve beſtaan uit het licht, 't welk door de zon ſtraalswijze geſchoten wordt? Zie daar eene dubbelde verſlechting van de natuurlijke uitdrukking: *Geen nieuwe zon ſchoot nog haar licht.* Misſchien heeft de *nieuwheid* der zon niet behaagd, en tot deze verandering aanleiding gegeven. Doch hadde men in acht genomen, dat het Ev. Gez. ons bepaalt tot Gods aanzijn vóór de ſchepping, men zou gedacht hebben aan de zon, die nog zoude geſchapen worden, en bij hare ſchepping met de juistſte gepastheid de *nieuwe zon* genoemd mogt worden.

9de Gez. 2. *Was mijn verſtand op 't hoogst gerezen, Meer dan 't ooit van een' Engel wordt*, t. w. gerezen wordt. Maar is dit gerezen worden van 't verſtand eenes Engels wel zuiver Nederduitsch? 5. In een Gezang op *Gods Alwetendheid* wordt: *Uw wijsheid hoedt mij voor het kwade*, als eene verbetering van: *Uw alziend oog ſchrikt m' af van 't kwade*, opgegeven; doch wie zal het er voor aannemen?

10de Gez. 2. *Bereiken*, zonder bijvoeging van 't gene bereikt wordt, is niet welluidende; verkieslijker 't Ev. Gez. *Dan aarde, zee en hemel reiken*, ook omdat door de gemaakte verandering: *Dan hemel, aard en zee*, de kunſtige opklimming van het minder tot het meerder uitgeſtrekte uit het oog verloren wordt. 8. *Uw liefd' en magt verheerlijk' zich.* Het afgekeurde: *die liefdemagt verheerlijk' zich*, is, naar mijne gedachte, veel beter.

12de Gez. 2. *Gij heeft*; hoe naauwkeurig! *Schept'*

 voor

voor *fchiep!* 't Genootfchap zal toch niet aan fcheppen *haurire* maar aan fcheppen *creare* gedacht hebben.

13de Gez. 3. *Schoon g' ooit in vuur of water kwam*, voor *kwaamt*, maar dan zoude het niet rijmen op *vlam*. Hoe gemakkelijk wordt het rijmen gemaakt, wanneer men, door zulke Dichterlijke vrijheden, de woorden tegen alle taalregels willekeurig verandert! of, gelijk v. 4, nieuwe woorden vormt, als *onveranderbaar*, om op *doodsgevaar* te rijmen! en hoe gemakkelijk hadde men dit kunnen vermijden, door het dus te ftellen: *Gods trouw is fteeds onwankelbaar, En zal daar bij u zijn.*

15de Gez. 7. *Dit ftremt ons onze kleinheid niet, om ons vertrouwen* enz. 't Genootfchap verandert het woord *Dan*, in 't Ev. Gez. oordeelkundig gebezigd, in *Dit*. De duidelijke bedoeling van 't Ev. Gez. is deze: Wanneer wij Gods wijs en goed beftuur over de kleinfte diertjes, wormen, rupfen enz. eerbiedig opmerken, dan hindert ons onze kleinheid niet, om ons vertrouwen te ftellen op dien God, die zelfs voor zulke geringe fchepfelen naauwkeurig zorgt. 't Genootfchap fchijnt de kracht van het hier zoo veel beteekenende woord *Dan* niet gevoeld te hebben, verwerpt hetzelve en zet er *Dit* voor in plaats, waardoor de duidelijke zin geheel verduisterd, en de Lezer in verwarring gebragt wordt. En dat heet dan nog verbeteren!

16de Gez. 5. *Wat is of waar'* in plaats van *was*, *kan in dezen zin geen* andere *fluiting geven*, dan dat men, tegen het taaleigen, zich, om een rijmwoord te vinden, bedient van de aanvoegende wijze, daar de aantoonende volftrekt vereischt wordt. En wie zal goedkeuren, een *geheel vers*, om het, volgens de Noot, *meer naar het oorfprongelijken*(ke) *te houden*, door één woord te ontfieren?

17de Gez. 5. *Het zijn voor God flechts ligte zaken*, *Aan zijn verheven doel gelijk*, *Den rijken* enz. Zoo wordt Gods verheven doel aan flechts ligte zaken gelijk gefteld!! Men lette ook op de verbetering der 2 laatfte regels van dit Couplet.

18de Gez. 3. 't Genootfchap fchijnt ter bewandeling de voorkeus te geven aan *met milden regen befproeide* boven de *met milden zegen beftrooide wegen*. 5. *Gij ziet de kracht van 't woelen onzer lusten.* 't Schijnt mij toe, dat niet aan het woelen, maar aan onze lusten deze kracht moet toegefchreven worden; eene kracht zoo

fterk,

ſterk, dat zij ons doet weelen, en onze ziel in onrust brengt.

19de Gez. 8. *Opdat Gij ons ten Vader zijt.* Op den wenk in de Noot gegeven *over de in dit Gezang gemaakte veranderingen oordeelende*, betuig ik niet te kunnen begrijpen, hoe een Genootſchap, voor de regtzinnige leer der Hervormde Kerk uitkomende, en nu en dan de Ev. Gezangen als niet of min regtzinnig in verdenking brengende, hier eenen regel in de Ev. Gezangen, die zeker zuiver regtzinnig is, heeft kunnen veranderen in eenen, die niets minder, dan regtzinnig, kan genoemd worden. Of, komt het met de leer der Herv. Kerk overeen, dat wij op God vertrouwen, op Deszelfs beſtelling hopen, in den Godsdienst onzen tijd getrouw beſteden, *opdat* God ons ten Vader zij? Kunnen wij het geloof en de hope oefenen, de heiligheid betrachten, *eer* wij Gods kinderen zijn, en *met oogmerk opdat* God ons ten Vader moge worden? Is dit de leer der Herv. Kerk? Om van het tegengeſtelde overtuigd te worden, leze men het 24ſte Artikel van de Belijdenis des Geloofs. En, gelijk dit gevoelen ſtrijdt tegen onze Formulieren van Eenigheid, zoo ook tegen de Leer des Bijbels, waartoe ik mij alleen beroep op Eph. IV: 10.

20ſte Gez. 1. Laat de Heer VAN ALPHEN dit Gezang met *éénen* ſpreker aanheffen, en vervolgens *ons* en *wij* gebruiken; wat doet dat hier ter zake? 't Genootſchap beoordeelt immers alleen de Ev. Gezangen, en niet de Gezangen, waaruit dezelve ontleend zijn. Men leze dit geheele Ev. Gez., en men zal bevinden, dat van 't begin tot het einde *wij* en *ons* voorkomen; zijnde hierdoor 't vermeende gebrek in 't Gezang van den Heer VAN ALPHEN reeds door 't Ev. Gez. weggenomen.

21ſte Gez. 9. *Wenſchen, dat Gods raad verbrak.* Ontaalkundig wordt hier het onzijdig werkwoord *brak*, waarbij het onderwerp meer lijdende dan bedrijvende gedacht wordt, verwisſeld tegen het bedrijvend *verbrak*, 't welk hier niet te pas komt. 10. *Wij hebben deze(n) rijmklank moeten veranderen, omdat men niet zeggen kan, de dag gaat te grond*, enz. 't Is zoo, maar 't Ev. Gezang zegt dit ook niet, blijkens het teeken van verkorting of afſnijding, geplaatst achter het woord *een'*, dat is *eenen*, of *op eenen der dagen.* En waar blijft nu de noodzakelijkheid der verandering? Hoe naauwkeurig!

23ste Gez. 7. 't Is vreemd, dat het Genootschap, den laatsten regel veranderende, ook het woord *schenken* niet veranderd heeft; omdat de laatste regel van ieder Couplet nergens, behalve in dit 7de, rijmt, en men door die verandering ook had kunnen vermijden, dat dit woord op zich zelve rijme, *schenken* op *schenken*; welke dubbelde rijmklanken zoo sterk door 't Genootschap worden afgekeurd. Hoe ligtelijk ware dit te veranderen geweest, door te zetten: *Ook alle dingen geven?*

29ste Gez. 4. Wel in de 4 laatste, doch geenszins in de 4 eerste regels, komt mij de gemaakte verandering als verbetering voor. 6. Men ziet duidelijk, *dat het* Ev. Gez. van de langere tot de kortere *tijdperken* afdaalt; ik vind daarom geene reden om die rangschikking te breken, door het plaatsen van de *dagen* vóór de *maanden*.

30ste Gez. 1. Van eene *bloote onderstelling* in 't Ev. Gez. met voorzigtig beleid gekozen: Deez' aarde *zij* een tranendal, verdriet en moeite *zij* het al, wat haar genot den mensch kan geven enz., maakt het Genootschap eene *volstrekte en algemeene stelling: Deez' aard' is* ons een tranendal, verdriet en moeite, dit *is* 't al enz. Eene stelling, die wederſproken wordt door de H. Schriften, op vele plaatsen de aardsche zegeningen hoog verheffende; door de dagelijksche ondervinding van duizenden, en, dat zonderling is, door *'t Genootschap zelve*, 't welk, in 't even voorgaande 29ste Gez. de menigte, de verscheidenheid, de aanhoudendheid, het troostende, het vervrolijkende der aardsche zegeningen bezongen hebbende, alle die gezegden in dit 30ste Gez. door gemelde stoute stelling ronduit tegenspreekt. 3. *Het vast geloof aan Gods genaê, Op Jezus bloed van Golgotha, Geeft* enz. Dit duistere, overtollige en wanluidende zou kunnen hersteld en duidelijker gemaakt worden door deze verandering: Het vast geloof aan Gods gena' *Gegrond op* 't bloed van Golgotha, Geeft enz.

Ik sluit mijne Aanmerkingen met de woorden van het Genootschap in het Voorberigt: *Wenschelijk ware het, dat men, in e(e)nen tijd als deze is, zoo vele aanmerkingen op e(e)nen Bundel*, waaraan een Zang- en Dichtlievend Genootschap gearbeid heeft, *niet had behoeven te maken*.

E. E.

IETS,

IETS, TOT REGT VERSTAND VAN MATTH. XXI: 36.

Wederom zond hij andere dienstknechten, meer (in het getal) dan de eerſten; en zij deden hun desgelijks.

Het regt verſtand van de beelden en teekeningen, waarvan JEZUS zich bediende, om zijnen leerlingen de verborgenheden van zijn Rijk, en zijnen hoorderen hunnen pligt of hun gedrag en toekomſtig lot voor te ſtellen, is ook dan aangenaam, wanneer ſlechts één trek, die het derde van vergelijking en zijne bedoeling in zich bevat, genoegzaam is, om wel begrepen te worden.

Vooral is het noodig, in die Gelijkenisſen, welke eene bijna geheele overbrenging toelaten, elken trek derzelven wel te verſtaan, ten einde in de overbrenging niet te dwalen, of ſlechts voor ſieraad aan te zien hetgene bedoeling heeft.

Onder die Gelijkenisſen, welker verſchillende trekken voor overbrenging vatbaar zijn, behoort ook die ſchoone Gelijkenis, MATTH. XXI: 33—41, waarvoor de ſtoffe door JEZUS reeds uit JEZ. V: 1—6 ontleend kan zijn, en waarvan trekken in PS. LXXX voorkomen.

Vs. 36 trok derhalve mijne aandacht tot zich, en het kwam mij der moeite waardig voor, te onderzoeken, of de verklaring, die onze vertaling door invulling van de woorden, *in getal*, aan πλειονας τῶν πρώτων geeft, de regte zij?

Natuurlijk moeten wij bij de aandachtige overweging van dezen trek in de teekening vragen: waartoe *meer* dienstknechten *in getal* gezonden? daar toch de eigenaar zijne pachters niet met geweld tot hunnen pligt wilde brengen, gelijk uit de voortgezette pogingen in het zenden van zijnen Zoon blijkt.

Het kwam mij dus voor, dat het beter ware, eene andere verklaring aan πλειονας τῶν πρώτων te geven, en wel die van *meerder*, *hooger in rang*, *voortreffelijker*. In die beteekenis komt het woord meermalen voor; men denke onder vele plaatſen ſlechts aan Hoofdſt. VI: 25. *Is het leven niet meer* (niet waardiger) *dan het voedſel? en het ligchaam dan de kleeding?*

 De-

Deze trek vertoont ons dan *aan de eene zijde* den rijkdom en het aanzien van dien eigenaar des wijngaards, als hebbende niet alleen vele bedienden, maar zelfs van onderscheiden rang: zoodat sommigen slechts gemeene slaven waren, anderen echter als opzieners boven hen verheven; mogelijk anderen nog bepaaldelijk tot huisselijke diensten geschikt, en met een bijzonder vertrouwen vereerd. Terwijl wij *aan den anderen kant* uit dezen trek zien, waaraan die goedaardige eigenaar de behandeling, het eerste gezantschap aangedaan, toeschreef: namelijk aan wantrouwen aan *de echtheid der bezending* — aan het denkbeeld, dat *die eischers* der pacht trouwelooze wegloopers mogten *zijn*, *die den* naam des eigenaars misbruikten, om zich met die te betalen pacht te verrijken.

Eene bezending van bedienden van hooger rang was dan geschikt, om dien twijfel voor te komen, en tevens zulk eene behandeling van dezelve. En daar ook deze niet beter bejegend werden, vatten wij nu, waarom hij tot de zending van zijnen Zoon besluit, met bijvoeging, *dien zullen zij ontzien*, eerbiedigen als mijnen gezant; naardien omtrent Hem geene verdenking van bedrog kon plaats hebben.

De overbrenging van dezen trek zal dan ook natuurlijker en met de geschiedenis overeenkomstiger zijn. Want ook hierin onderscheidt deze Gelijkenis zich van andere, die slechts in zeker derde overgebragt kunnen worden, dat bijna elke trek voor toepassing vatbaar is.

In de overbrenging dan zal de meerderheid van volgende gezanten boven de voorgaanden bestaan in de meer duidelijke ontdekkingen, welke zij mededeelden, omtrent het Koningrijk der Hemelen. In dien zin toch wordt voorzeker JOANNES DE DOOPER door JEZUS aangekondigd, als de voortreffelijkste der uit vrouwen geborenen, voor zoo veel hij vroegere Godsgezanten overtrof, in het meer opgehelderd en bepaalder onderrigt, dat hij boven zijne voorgangers, als wegbereider van den Christus, gaf. En in dien zin dus kunnen de Godsgezanten, welke, na den dood van JOAS, den 8sten Koning over *Juda*, hebben geleerd en aan het heil des volks gearbeid, beschouwd worden, meerder te zijn, dan hunne voorgangers.

En dan ziet men in de Gelijkenis dezelfde opklimming

ning als in de handelwijs van God met zijn volk. Eerst zond de Eigenaar slechts knechten, op zijn hoogst, opzieners over de slaven; vervolgens bedienden van den hoogsten rang, die tot zijn gevolg behoorden en dat uitmaakten; en eindelijk den hoogsten Gezant, dien hij zenden kon — zijn' Zoon. Gelijk zoo ook God trapswijze het plan der verlossing heeft ontwikkeld, en latere Godsgezanten al meer en meer, dan vorigen, konden mededeelen; terwijl eindelijk Hij gezonden werd, die ons zoo den Vader verklaarde, als niemand Hem verklaard heeft, en van wien een JOANNES DE DOOPER met den diepsten eerbied sprak, als zelve niet waardig zijnde, den schoenriem zijner voeten te ontbinden. Terwijl ook J. CHRISTUS, als zoodanig, alle Godsgezanten overtrof, zoo in den toon, waarop hij sprak, als door de wonderen, die hij verrigtte, zoo dat alleen boosheid hem kon miskennen en mishandelen; doch waaruit tevens bleek, uit welk een beginsel de mishandeling, vroegeren Godsgezanten aangedaan, was voortgevloeid.

Het verwonderde mij, dat ik bij de Uitleggers, die ik kon raadplegen, deze uitlegging, die mij zoo natuurlijk voorkomt, niet gevonden heb, daar allen aan eene meerderheid *in getal* denken; offschoon het mij meer verwonderen zal, zoo nergens deze mijne aanmerking te vinden mogt zijn.

Zonnemeer, den 3 December 1808. ALBERT GOEDKOOP, *Pred.*

WAARNEMINGEN VAN DEN HEERE HUFELAND, AANGAANDE DE TREFFELIJKE GENEZENDE VERMOGENS VAN DE SABINA, OF ZEVENBOOM, IN DE JICHT; EN VAN HET MEZEREUM, OF DE GAROUSCHORS, IN DE LANGDURIGE PIJNEN IN HET GEBEENTE DER VENERISCHE LIJDERS.

Behalve de aanmerkelijke uitwerkingen, welke de Zevenboom op de Waterwegen en op de Baarmoeder te wege brengt, verdient deszelfs heilzame werking in de Jichtziekten alle aandacht; naardien dezelve dikwijls eene

eene spoedige hulpe aanbrengt, in zoodanige gevallen, in welke de werkzaamste bereidingen van Guajak, Spiesglas, en van Kwik, te vergeefs waren voorgeschreven. Niet alleen de Jichtpijnen der ledematen, maar ook de hardnekkigste folteringen der Buik- en der Borstpijnen van deze klasse, laten zich door het aanhoudend gebruik van dit heerlijk middel herstellen, zonder dat de werking der maag of der darmen daarbij eenig nadeel lijde. Alleen moet men letten op de sterke werking dezes middels op de Waterwegen, waarin het veel van den aard der Spaansche vliegen heeft, zoodat hetzelve, in te groote giften aangewend, de geweldigste Strangurie, Nierpijnen, ja Bloedwateren en ontsteking der Blaas, gelijk ook, bij de Vrouwen, geweldige Bloedvloeijingen kan verwekken. Men vindt dit middel zeer werkzaam in afkooksel, gelijk ook in poeder, van eene halve tot eene geheele scrupel dagelijks. Het best werkt intusschen dit middel in de gedaante zijner wezenlijke Olie, onder welke het ongetwijfeld eene der krachtigste stoffen is van den geheelen geneeskundigen toestel. Dan, onder deze gedaante, is hetzelve ook eene zeer gevaarlijke, die, door misbruik, ligt doodelijke toevallen kan te wege brengen. Eén drup, met zuiker gewreven, en daarvan de eene helft des morgens en de andere des avonds ingegeven, is in den beginne voldoende; kunnende men allengskens, doch steeds *met voorzigtigheid*, hooger opklimmen.

In een ander zeer lastig, in de Praktijk dikwijls voorkomend toeval, te weten, in de geweldige Beenpijnen, die, na het wegnemen der overige venerische toevallen, overblijven, en die de werking der Kwik- en andere middelen te leur stellen, kan men niets beters doen, dan gebruik te maken van den Garou of Mezereum. Niet alleen brengt dit middel hulp aan in enkele Beenpijnen van dit slag, maar onder deszelfs gebruik verdwijnen ook de Beenknobbels. Gedurende de Mercuriaalkuur van zoodanige gevallen, in welke de ziekte het gebeente voornamelijk aandoet, ondersteunt en bekort ook het inwendig gebruik van dezen bast de werking der Kwikmiddelen. Nog onlangs (1807) werd de Heer HUFELAND bij een Zieken geroepen, die reeds lang de folterendste pijnen, die bijna tot zinneloosheid stegen, aan het gebeente des Hoofds geleden had, met zoodanig een gevolg, dat de beenderen reeds met zware

knob-

knobbels bezet waren, en er zich teekenen van drukking op het Hersengestel begonnen op te doen, door de werking van aan den binnenkant des Schedels verwekte Beenknobbels. De krachtigste Kwik- en Narcotische middelen deden geenerlei uitwerking meer: terwijl de afnemende krachten des Lijders een niet verre afzijnden dood deden vreezen. Of dit ongemak van een Jichtigen aard ware, dan of men het als eene Venerische Naziekte moest beschouwen, zulks was duister. In dezen hoogen nood schreef men een afkooksel van een half lood Garoubast met Althaeawortel voor, om dagelijks te gebruiken: terwijl het gebruik van den Koortsbast, dien men, tot ondersteuning der krachten, reeds voor lang had aangewend, werd voortgezet. Na verloop van zes dagen bespeurde men beterschap, die, nadat het middel vier weken lang was gebruikt, in eene volkomene herstelling eindigde.

BIJZONDERHEDEN WEGENS HET EILAND MAJORKA.

(Overgenomen uit *Voyage dans les Iles Baleares & Pithiuses, par* M. GRASSET DE ST. SAUVEUR.)

Over het algemeen genomen, is het klimaat van dit Middellandzeesche Eiland gematigd. Zeewinden verkoelen de lucht in den zomer; doch somtijds gebeurt het ook in den winter, dat de Noordewind het vlakke land merkelijk verkoelt, en de olijfboomen op de bergen ontwortelt. Het krielt op het Eiland van diepe gaten, van drooge putten, door de natuur gegraven, die de ontlasting der ontbrandbare lucht bevorderen, en het hunne toebrengen ter voorkominge van aardbevingen, welke er, inderdaad, bij menschen geheugen niet zijn voorgevallen.

Rijke metaalmijnen vindt men op het Eiland niet; men heeft er eenen aanvang gemaakt met het bewerken van eene Koolmijn, die van te meer waarde is, naar gelange het hout schaarscher wordt. Overvloed vindt men er van marmer, hardsteen, kalk, en lei, van welke geenerlei gebruik wordt gemaakt. De kruidkunde zoude er kunnen verrijkt worden met vele planten, elders onbekend. Vergiftige dieren zijn er zeldzaam.

Min-

Minder vast is de grond in de vlakte dan op de bergen. Beter is dezelve geschikt voor weilanden dan voor koorn, waarvan op verscheiden plaatsen de zaden verrotten door den overvloed van water, waarvan de ontlasting wordt verwaarloosd, die, over het algemeen, met kleine moeite konde bewerkt worden.

De poel *le Prat*, anderhalve mijl van *Palma*, de hoofdstad van het Eiland, gelegen, wasemt dampen uit, die de geheele landstreek onbebouwd en onbewoond maken. Door het doen afloopen van dit water in de zee, digt daarbij gelegen, zoude dit land gezonder worden. Dit zoude ook het geval zijn van het uitgestrekte moeras, *Albufera* genoemd, welks stinkende uitwasemingen zoo gevaarlijk zijn, dat zij ten gevolge gehad hebben de ontvolking van de nabij gelegene stad *Alcudia*, voormaals de mededingster van *Palma*, en die tegenwoordig niet meer dan achthonderd inwoners bevat, terwijl men er dorpen ontmoet, als *Santagni* en *Arta*, van welke het eene zes, het andere zevenduizend inwoners bevat.

In zulk een slechten staat is de akkerbouw, zoo schaarsch is er de mest, en zoo gebrekkig zijn de ploegtuigen, dat de koornoogst niet toereikende is tot gebruik der eilanderen, die zelfs het kweeken van Mais verwaarloozen, die er volmaakt wel zoude slagen. Meer werks maken zij van vruchtboomen. Zeer gelukkig tieren de Moerbezieboomen op *Majorka*; met meer beleids in het behandelen van dezelve zoude de Zijdeteelt er aanmerkelijk kunnen uitgebreid worden. Eveneens is het gelegen met de olie, indien de Olijfboomen, die een derde gedeelte van het Eiland bedekken, kunstiger behandeld werden. Voorts zoude het kweeken van Oranje- en Citroenboomen, wier vruchten het voornaamste artikel van verzending van *Majorka* uitmaken, tot grooter volmaaktheid kunnen gebragt worden. Tot het planten van den Wijngaard zoude ook veel gronds kunnen dienen, die thans onvruchtbaar ligt. In den tegenwoordigen toestand levert het eiland eene zeer goede soort van dagelijkschen drinkwijn.

Het hoornvee van het Eiland is klein, doch genoeg tot gebruik der opgezetenen; dit geldt ook omtrent de paarden; maar de muilezels zijn zeer kloek. Gevogelte is er in genoegzamen overvloed, behalve de eendvogels en ganzen, die van de eilanders niet gegeten worden. De duiven zijn er zeer menigvuldig. Geen ander dan klein

wild

wild is op *Majorka* bekend. De visfchers fteken niet diep in zee; visch is er niet zeer gemeen.

Palma, de hoofdftad van het Eiland, heeft flechts eene kleine haven met twee timmerwerven. Hare vestingwerken zouden geen lang beleg kunnen verduren. De Kapitein-Generaal van het Eiland en een Intendant houden hier hun gewoon verblijf. Het paleis van den Gouverneur is groot, maar flecht verdeeld. De hoofdkerk is van eene fraaije Gothifche bouworde. Van dezelfde foort is het Stadshuis; in eene van zijne zalen hebben de Aartsbisfchop van *Sevilie*, een geboren *Majorkaan*, en de Bisfchop van *Majorka*, eene teekenfchool ten dienfte van jonge lieden aangelegd (*). In de ftad is eene Huishoudelijke Maatfchappij opgerigt, wier werkzaamheden veel nuts aan het Eiland doen. Niets zonderlings bevat de aanleg der Inquifitie, dan de tegenwoordige zachtheid van deze eertijds zoo geduchte regtbank. De ftraten van *Palma* zijn flordig gevloerd, de pleinen zeer onregelmatig, openbare wandelingen zoo goed als geene. Het Stadshuis verdient de opmerking der reizigers, van wege zijne bouworde en beeldwerk. De zaal van den Schouwburg is in een vrij goeden fmaak; de decoratien zijn van geene beduidenis, en de ftukken, die er vertoond worden, daaraan evenredig.

De geheele bevolking van *Majorka* bedraagt niet boven de honderd zesëndertigduizend zielen, en onder deze drieëndertigduizend voor *Palma*. Van het eerfte getal aftrekkende tweeënvijftigduizend vrouwen en zevenentwintigduizend kinderen, bekomt men flechts zevenenvijftigduizend inwoners, van welke nog moeten worden afgetrokken veertienduizend tweehonderd vijftig oude lieden en zwakken, waardoor het getal der mannen in de kracht van hun leven en in ftaat om te werken wordt gebragt op tweeënveertigduizend zevenhonderd vijftig, onder welke men tweeduizend vijfenvijftig Kerkelijken en Monniken telt.

(*) Dit werd tusfchen de jaren 1801—5 gefchreven.

OPMERKINGEN, IN HET LANDSCHAP ENTRO MINHO E DOURO GEMAAKT.

(Uit de *Voyage en Portugal* van den Graaf VAN HOFFMANNSEGG.)

In het Landfchap *Entro Minho e Douro* verdient de verpligtende en belangelooze gastvrijheid der Bewoneren van de oevers der *Homen* met vurigen dank vermeld te worden. Men vindt zich daar verplaatst in een nieuw *Arcadia*, omringd door ontoegangelijke bergen; de Reiziger wordt aldaar ontvangen met een onbepaald vertrouwen en onafgebrokene verpligtende bejegening.

Ten aanziene van het Landfchap in 't algemeen levert het Zuiden van *Europa* geen land op, waar, onder eene gematigde, fchoon eenigzins warme luchtftreek, zoo vele valleijen gevonden worden, befchaduwd door het fchoonfte geboomte en bewaterd door de helderfte ftroomen, — waar ook de bebouwing van den grond en de woelige werkzaamheid der talrijke Inwoneren zich vereenigen met de bekoorlijkheden der Nature: onbefchrijflijk groot is de minzame Inborst der Bewoneren van dien verrukkelijk bevalligen oord.

Minho, met de andere Gewesten vergeleken, bevat een opmerkelijk aantal Steden en Dorpen. Een gedeelte der bevolking is echter verfpreid in afzonderlijk *ftaande huizen*. Daar zijn *Concelhos* (gelijk men ze noemt) van tweeduizend, ja zelfs vijfduizend Familien, bevattende de afgefcheidene woningen, op eenigen afftand van de Steden. Deze bijzonderheid maakt eene der grootfte aangenaamheden alhier uit. Wanneer men eene dezer rijke valleijen bereikt heeft, reist men fteeds voort in 't midden van menfchen; de eene woning volgt op de andere; eene aanhoudende fchaduw van het geboomte dekt den reiziger tegen het fteken der zonne, en heldere beekjes verfpreiden eene verfrisfchende koelte, die op dezen graad van breedte gevoeld wordt met een genoegen, onbekend aan de bewoners van Noordelijker Gewesten. — De fchoone vlakten in het Zuiden van *Europa*, bij voorbeeld die van *Italie*, ontleenen hare bekoorlijkheden van de hand der Kunst. Het *Appenijnfche* gebergte, wanneer men eenige weinige valleijen uitzondert, levert eene fombere en eenzelvige vertooning op; en de bovenfte gedeelten van *Italie* en het Zuiden van *Frankrijk* trekken te zeer naar het Noorden. — Volgens de befchrijving van oude en hedendaagfche Reizigers, moet het overheerlijk *Tempe* op eene dezer verrukkelijke valleijen van de *Minho* geleken hebben.

HET

HET FAMILIE-PORTRET.

Een belangrijk Verhaal.

In den jare 1780 deed ik eene reis door *Neder-Vendomois*, eene bekoorlijke landstreek, door de beminnaars der schoone natuur niet genoeg bezocht. Terwijl ik mij verlustigde in de beschouwing van de lagchende landstreken, de schilderachtige en afwisselende gezigten, welke deze bevallige vallei van de *Loir* onophoudelijk der bewonderinge des reizigers aanbiedt, vlood de dag ongemerkt henen, en ik zag mij van den nacht verrast, op eene plaats, die mij onbekend was. Ik volgde het pad, op hetwelk ik was geraakt, niet wetende, werwaarts het mij zoude voeren.

Nog geen vierendeel uurs was ik gevorderd, of ik kwam aan een klein dorp, van boomen en weilanden omringd, en op het hangen van eenen heuvel gelegen. Ik verlangde naar rust, en zag aan alle kanten naar eene schuilplaats uit, toen ik, midden in het dorp, een huis ontdekte, dat geheel nieuw was en er wel uitzag. Ik besloot om er in te gaan en herberging te verzoeken. In eene zeer zindelijk gemeubeleerde kamer vond ik eene jonge boerin, die, zonder schoon te zijn, een zeer open en gelukkig gelaat vertoonde; het koloriet der jeugd en der gezondheid blonk op hare kaken, en de lach der vergenoegdheid op hare koraalroode lippen. Een man van vier- of vijfentwintig jaren zat naast haar, houdende een kind op zijne knieën, op hetwelk hij een vaderlijk oog hield gevestigd.

Ik verhaalde mijn geval aan het kleine huisgezin, en straks waren man en vrouw op de been om mij wél te ontvangen. In een oogenblik was mijn boersche maaltijd gereed, en werd opgedischt met eene zindelijkheid, die den eetlust, het gevolg der vermoeijenisse van den dag, nog vermeerderde. Welhaast geraakte ik in gesprek met den jongen man, die naast mij zat, en alle mijne vragen met eene gulheid en openhartigheid beantwoordde, welke men zelden, zelfs op een dorp, ontmoet.

Al pratende, liet ik mijne oogen rondweiden, en konde mijne verwondering niet verbergen, toen ik eene schilderij ontdekte, verbeeldende een man, die eenigzins bejaard was, met het *kruis van* ST. LODEWIJK versierd. — „ Eilieve!" zeide ik tot den jongen boer, „ zulk eene schilderij had ik niet verwacht, hier „ te zullen vinden." — „ Zij behoorde ook niet hier te

„ hangen," gaf hij mij tot antwoord. —— „ Wiens portret „ is het dan?" — „ Het is het portret van een waardig en „ dapper krijgsman, den Heere DE MORANGE, eigenaar van „ een Kasteel, niet verre van hier gelegen. Helaas! de „ arme man! dit is alles, wat er van hem is overgebleven. „ Hij is dood, en dat is wel jammer; hij deed zoo veel „ goeds aan de ongelukkigen!" —— „ En bij welk toe„ val, mijn vriend, bezit gij het portret van den Heere DE „ MORANGE?" — „ Ik zal het u verhalen, Mijnheer, ter„ wijl gij uw avondmaal doet." —— Hierop deed hij het volgende verhaal.

Toen mijn vader stierf, was ik slechts twaalf jaren oud. Mijn vader was een arme Schrijnwerker, die met moeite mij den kost bezorgde met zijn handwerk. Eenige dagen na zijn overlijden, vervoegde ik mij schreijende en om eene aalmoes verzoekende aan het huis van den Heere DE MORANGE. Hij had medelijden met mij, en besteedde mij om mijn vaders ambacht te leeren. Ik ging alle zondagen bij den Heere DE MORANGE; hij overlaadde mij met weldaden, en ik ging nimmer met ledige handen van hem. „ JULIEN," zeide hij dikmaals tot mij, „ pas wel op, wees werkzaam, en ik zal „ voor u zorgen."

Ik volgde den raad van den Heere DE MORANGE, en deed mijn best om kundig te worden in mijn beroep. Toen ik zestien jaren oud was, deed de brave man mij bij zich komen, en, mij eene geldbeurs ter hand stellende, zeide hij: „ JULIEN! ik ben over u voldaan. Iedereen prijst uw gedrag. „ V. lhard op dezen goeden weg; altijd bereikt men eene „ goede herberg, wanneer men eens dien weg heeft ingesla„ gen. Zie daar een sommetje gelds, welk ik u schenk om „ eene reis door *Frankrijk* te doen. Om u in uw ambacht te vol„ maken, moet gij reizen. Vaarwel! keer terug als een braaf „ man, indien gij ten eenigen tijde wilt gelukkig worden: „ want de brave man alleen kan gelukkig zijn."

Ik nam het geld, welk de goede Heer DE MORANGE mij gaf, maakte een pakje van het weinige, dat ik bezat, en ging 's anderendaags op reis. Vier jaren lang reisde ik van stad tot stad, altijd vlijtig werkende, en mijn best doende om een goed Schrijnwerker te worden. Op mijn twintigste jaar kreeg ik het zoogenaamde heimwee. Ik wilde het dorp wederzien, waar ik geboren was, en keerde in allerijl derwaarts weder, niet rijker zijnde dan ik het verlaten had, maar braaf, en bedreven in een goed ambacht, hetwelk mij in het vervolg een bestaan konde bezorgen.

De Heer DE MORANGE gaf mij werk, en rekommandeerde mij bij zijne bekenden. Ik had een vrij goed bestaan, en was met mijn lot te vreden. Nooit was ik nog ongelukkig geweest; maar, helaas! den eenen of anderen dag moest mij het

het onheil wel weten te vinden: want, zoo als men zegt, gaat het leven nooit voorbij zonder eenige ramp. Doch wat hier van zij, ik klaag niet; hetgene God doet, is wél gedaan, en dit onheil heeft mij meer goeds dan kwaads gedaan. — Ik verliefde op COLETTE — thans mijne vrouw, Mijnheer, welke gij daar ziet zitten. Zij was zoo schoon .... als zij tegenwoordig is; maar zij was rijk; haar vader was een groote boer, die eene eigen boerderij gebruikte, en weilanden en wijngaarden bezat, allen in goeden staat. Wat mij aangaat, ik bezat niets dan mijn ambacht, ik won dertig stuivers (sous) daags, en woonde in een' kleinen kelder, voor welken ik huur moest betalen. Ik konde mij niet verbeelden dat ik arm was: want COLETTE had mij zoo lief als of ik rijk geweest wäre. Wij zagen elkander dikmaals, en speelden over en weder den minnaar en de minnares in alle eer en deugd.

Op zekeren dag verraste mij meester SEBASTIAAN, COLETTE's vader, in het oogenblik als ik aan zijne dochter een kus gaf. Hij vatte mij bij den kraag. „Wat doet gij daar?" vraagde hij. — „Ik kus COLETTE." — „Wat, schelm! gij durft u „veroorloven ..." — „Gewis, omdat COLETTE het wel wil „toestaan." — „En gij meent, dat ik zou dulden, dat een „uilskuiken, als gij zijt, naar mijne dochter verkeert?" — „Waarom niet? Ik verkeer met haar tot geen ander oogmerk „dan om haar te trouwen." — „Gij, haar trouwen! Wel „zeker, ja! zij is voor u bewaard! voor u is zij geboren! „Zie dien schobbejak eens! hij moet een rijk meisje heb„ben, hij, die geen duit in de wereld heeft." — Ik wilde antwoorden; maar SEBASTIAAN, die anders de beste mensch van de wereld is, wachtte mijn antwoord niet af; hij ligtte zijn' stok op tegen mij; ik ontweek den slag, en nam de vlugt.

In mijn' kelder teruggekeerd, liet ik ernstig mijne gedachten gaan over hetgene er gebeurd was, en ik gevoelde, kwalijk gedaan te hebben met COLETTE te beminnen; maar dit was een misslag, welken ik niet konde herstellen. Welhaast konde ik aan niets anders dan aan onze liefde denken; van spijt geraakte mij het hoofd op hol; ik verwaarloosde mijn ambacht; mijne klanten ontvielen mij, en het oogenblik naderde, dat ik aan alles zoude gebrek hebben.

Ik was schier wanhopig, toen ik den inval kreeg, den Heere DE MORANGE kennis te geven van mijn ongeluk. Hij is zulk een goed man! zeide ik tot mijzelven. Hij is mij goedgunstig; hij heeft reeds veel aan mij gedaan; misschien zal hij medelijden met mij hebben. — Ik kom aan het Kasteel; ik verzoek Mijnheer te spreken, doch bekom tot antwoord, dat hij gevaarlijk ziek is. Treurig ga ik naar mijne woning, God har-

hartelijk biddende, den beschermer der ongelukkigen te willen sparen. 's Anderendaags vroeg snel ik wederom naar het Kasteel, om naar den toestand van den Heere DE MORANGE te vernemen; men antwoordt mij, dat hij 's nachts overleden was. Ik zal niet ondernemen, u mijne droefheid en harzeer te beschrijven; ik verloor alles. Diep bedroefd keerde ik naar huis, de ziel des braven mans bezwerende, voor den armen JULIEN te bidden.

Na verloop van veertien dagen vernam ik, dat zijne erfgenamen in het Kasteel waren gekomen, en dat alle de huisgeraden, welke den Heere DE MORANGE hebbende toebehoord, verkocht werden. Nieuwsgierigheid lokte mij, gelijk vele anderen, naar de verkooping. Alle de huisgeraden mijns weldoeners zag ik in vreemde handen overgaan, en de tranen liepen mij over de wangen, ziende de nicht en den neef dit tooneel met de koudste ongevoeligheid aanschouwen. En nogtans had hij bij zijn leven hen met weldaden overladen, en liet hun een jaarlijksch inkomen na van twintig-duizend livres. Zij verkochten alles, wat er in huis was. Ach! had ik zulk een goeden oom gehad, ik zoude, uit eerbied voor zijne nagedachtenis, alles gehouden hebben.

Ik was er een half uur geweest, en stond op het punt van henen te gaan, toen ik hoorde roepen: *Een ecu de schilderij, vier francs, vijf livres!* ... Ik kijk naar de schilderij: wat zie ik? het portret van hunnen oom, van hunnen weldoener! Mijn hart neep mij toe; ik schreide als een kind. *Ik ben wel arm*, zeide ik tot mijzelven; *zes francs is al wat ik bezit. Maar dit portret, het portret van den man, die mij geholpen, mij beschermd heeft! ... Neen, neen! het zal in geene vreemde handen komen!* Ik bied op tot zes francs, en word kooper van de schilderij.

Met verrukking neem ik haar van den wand, en konde niet nalaten dien mond te kussen, die mij zoo dikmaals minzaam had toegelagchen; die handen, die zoo dikmaals zich hadden geopend om mij te helpen. Ik bragt het portret in mijn' kleinen kelder, dien het zoude versieren. Onder het dragen verwonderde ik mij over de zwaarte. Ik wilde het aan den wand hangen; doch de spijker brak, en het portret viel. Voorzigtig nam ik het op; het was van achteren een weinig beschadigd, en er rolde een pakje van achter het doek. Ik raapte het rolletje op; ik opende het, en, oordeel over mijne verbaasdheid, toen ik vijfentwintig dubbele louizen voor mijne oogen zag! Nog naauwkeuriger onderzocht ik de schilderij, en zag, dat zij van achteren met een dubbel doek bekleed was, hetwelk ik losmaakte, en onder hetwelk ik eene somme van duizend louizen vond, even als de voorgaande tusschen het dubbele doek opgerold.

O Hemel! riep ik uit, van vreugde rondom mijnen schat dansende en springende. Nu ben ik een rijk man! Ik zal met COLETTE trouwen! Welk een geluk!... Die goede Mijnheer DE MORANGE! hij vergenoegde zich niet met mij bij zijn leven wel te doen; hij doet het nog na zijnen dood. Hoe wel gelijkt hem dit portret! Ja, hij is het!...

Intusschen had ik een pijnigenden inval. Komt mij dat geld wel toe? Men heeft, wel is waar, dit portret aan mij verkocht; maar zoude men het wel voor zes francs hebben afgestaan, hadde men geweten dat het eene somme van duizend louizen bevatte? Neen! neen! dit geld komt mij niet toe; ik moet het aan de erfgenamen van Mijnheer DE MORANGE brengen. Arme COLETTE! ik zal niet met u trouwen.

Terwijl ik mij met deze treurige overdenkingen bezig hield, zag ik een briefje, zorgvuldig gevouwen, op den grond liggen. Ik raapte het op, opende het, en las de volgende woorden:

Ik ken mijne erfgenamen; zij zullen het portret van hunnen weldoener verkoopen; mij zelven zouden zij verkoopen, zoo zij maar konden. Indien zij ondankbaar genoeg zijn, zich van deze schilderij te ontdoen, zal de somme, welke dezelve bevat, voor den kooper zijn. Mogt zij in goede handen vallen!

CHARLES DE MORANGE.

Dit briefje gaf mij het leven weder. Ik kan dan dit alles in eere en deugd vóór mij houden! Ik zal met COLETTE trouwen! — 's Anderendaags, met het aanbreken van den dag, vlieg ik naar SEBASTIAAN. — Wat komt gij hier doen? vraagt mij de hoevenaar met eene forsche stem en stuursch gelaat. — Ik kom u spreken. — Ik heb u niets te zeggen. — Gij zijt er wel trotsch op, dat gij eene kleine landhoeve bezit. — Wat noemt gij eene kleine landhoeve? Een arme duivel, die geen duit in de wereld heeft.... — Gij hebt niet in mijn kas gezien. — Dat geloof ik wel, het is al lang verleden dat gij zelf er niet in gezien hebt. — Met dit alles, indien gij mij uwe boerderij wilt verkoopen, zal ik misschien dezelve even zoo goed als een ander betalen. — Met woorden ongetwijfeld! — Met goede louizen, vader SEBASTIAAN! met goede louizen, zeg ik u. — Wel nu, ik vat u bij uw woord; ik zal u zelfs een koopje geven. — Hoe veel vraagt gij? — Eene beuzeling! twaalf-duizend francs. — Zij is verkocht. — Wilt gij met mij bij den Notaris gaan? vervolgde SEBASTIAAN, nog al met mij den spot drijvende. — Zeer gaarne; laten wij er henen gaan.

De goede man wil zich ten mijnen koste vermaken; wij gaan

te zamen bij den Notaris van het dorp. Mijnheer de Notaris, zegt SEBASTIAAN, zie hier een jong Sinjeur, die mijne boerderij van mij wil koopen en met gereed geld betalen; doe ons het vermaak, het koopkontrakt op te ſtellen. Bij den Notaris was dit niet eenen doove gezegd. In een oogenblik was het papier gereed, en SEBASTIAAN onderteekende het. Op mijne beurt onderteeken ik het, tot groote verwondering van SEBASTIAAN en den Notaris. JULIEN! zegt de Notaris, onderteekenen is niet genoeg; er moet ook betaald worden. —— Daar heb je nu den man! zegt SEBASTIAAN, ſchaterende van lagchen. —— Het is zoo; 't is wat duur, hernam ik. —— Er moet geld wezen! geld moet er wezen! — Twaalf-duizend francs! Op dit oogenblik? Gun mij eenige dagen uitſtel! —— Neen, neen! geen crediet! gereed *geld moet er zijn!* —— Gij zult het hebben, maar op *voorwaarde, dat* Mijnheer de Notaris een tweede klein kontrakt opſtelle, waarbij SEBASTIAAN zich verbinde, COLETTE aan mij te zullen geven, zoo dra ik betaald heb. —— O! is het anders niet! dat kan ik ligt doen, zegt de hoevenaar lagchende, daar waag ik niet veel mede.

Thans haal ik de twaalf-duizend francs in mooije dubbele louizen uit mijn zak, en leg met eene fiere houding dezelve op de tafel. Welk eene verbaasdheid! SEBASTIAAN en de Notaris ſtaan een oogenblik met den mond vol tanden, en meenen dat zij droomen. Ik verhaal hun de historie van de ſchilderij, en vertoon hun tevens het briefje van Mijnheer DE MORANGE, welk mij den eigendom van vierentwintig-duizend francs verzekerde. —— Mijnheer JULIEN, zeide de Notaris, zijn hoed afnemende, ik neem inderdaad *zeer veel deel in hetgene* u wedervaren is. Ik ben geheel *tot uwen dienst*, en ik hoop, dat... —— Mijnheer JULIEN, zeide de hoevenaar, eene diepe buiging voor mij makende, ik heb altijd zeer veel achting voor u gehad, dat verzeker ik u. Ik heb altijd gezegd, dat gij een brave jongen waart, dat gij wel door de wereld zoudt komen, en ik hoop, dat...

Het huwelijkskontrakt wordt terſtond gereed gemaakt, en weinige dagen daarna trouwde ik met COLETTE. Welhaast vloog het gerucht hiervan door het ganſche land; iedereen was er mede in zijn ſchik, behalve evenwel de erfgenamen van Mijnheer DE MORANGE. *Zij* beweerden, dat het geld mij niet toekwam, omdat zij alleen de ſchilderij hadden willen verkoopen. Zij deden mij proces aan; maar het briefje van mijnen weldoener deed het mij winnen. De neef en de nicht werden verwezen in de kosten, en elk dreef den ſpot met hunne ondankbaarheid en gierigheid. Sints twee jaren ben ik nu met COLETTE gehuwd; en deze zijn mij zoo kort gevallen, alsof het twee dagen waren. Wij hebben mijnen ſchoonvader op de boerde-

derij gelaten, en dit huis gebouwd, alwaar wij zeer gelukkig leven van de voordeelen van eenen handel, die alle dagen uitgebreider wordt, omdat wij eerlijke lieden zijn.

In deze kamer heb ik het portret van den goeden Heer DE MORANGE opgehangen; het zal er, zoo lang wij leven, blijven hangen. Onze kinderen zullen wij inprenten, den veroorzaker van ons klein vermogen te beminnen en te eerbiedigen. Zie eens, Mijnheer! welk eene goedheid straalt er uit zijn gelaat! Hoe kijkt hij ons aan! Men zou zeggen, dat hij van genoegen lagcht op het zien van onzen voorspoed, of op het hooren van den lof, dien mijne dankbaarheid hem toezwaait. —

Aldus luidde het verhaal van den goeden JULIEN. Deze gebeurtenis was mij belangrijk; mijn wensch is, dat dezelve mijne Lezers aangenaam zijn zal, en dat Erfgenamen er uit zullen leeren, achter hunne Familie-portretten te kijken, voordat zij dezelve te koop veilen.

EEN TIENTAL ANECDOTEN UIT DE OUDE EN LATERE GESCHIEDENIS.

TITUS ANTONINUS, naderhand PIUS bijgenaamd, eer hij *Roomsch Keizer* wierd, als Bevelhebber van *Azie* te *Smyrna* gekomen zijnde, betrok daar het huis van den *Sophist* POLEMON, het schoonste van de stad; dewijl de eigenaar afwezig was. Deze terug gekeerd zijnde, en zijn huis bezet vindende, maakte daarover zulk een geweld, dat ANTONIJN het, in den nacht, verliet, en een ander zocht. Als hij nu reeds *Keizer* was, kwam POLEMON te *Rome*, en was onbeschaamd genoeg, om zich aan hem te laten voorstellen. De Vorst vergenoegde zich met hem aan het gebeurde te *Smyrna*, op eene edele en zachte wijze, te herinneren, door te bevelen, dat men hem een verblijf in het Keizerlijk paleis zou aanwijzen, en te verbieden, *dat men hem van daar zou verdrijven.* — Kort daaraan kwam zich een Tooneelspeler beklagen, dat POLEMON hem, bij klaren dage, van het tooneel gejaagd had. *Hij heeft mij zelf* (antwoordde ANTONINUS) *wel, in het hart van den nacht, uit het huis gejaagd, en toch heb ik hem hierover geene moeite gemaakt.*

De Wijsgeer SOCRATES is zeer beroemd, wegens zijne gematigdheid. Zie hier daarvan eenige trekken. — Op zekeren tijd, in 't bijzijn zijner leerlingen, door iemand zeer kwalijk bejegend wordende, spoorden zij hem aan, om daarover zijne gevoeligheid te toonen. *Hoe!* (vroeg hij daarop) *zouden wij ons driftig maken, als ons iemand ontmoette, die min welge-*

 maakt

maakt van ligchaam was, dan wij? Zoo neen: waarom zou deze, die eene mismaakte ziel heeft, onze gramschap dan opwekken? — Als hem, bij eene andere gelegenheid, een kwaadaardige, al fcheldend en lasterend, naliep, en men hem vroeg, hoe hij dit dulden kon, antwoordde hij: *De man heeft een verkeerden voor; hij ziet mij voor een anderen aan; ik ben immers een geheel ander mensch, dan waarvoor hij mij toont te houden. Zoo hij mij wel kende, zou hij mij niet fchelden.* — *Gij zijt een ezel*, (zeide eens iemand tot hem.) *Gij hebt gelijk*, (antwoordde hij) *want gij verpligt mij, om den last van uw onverftand en onbefcheid te dragen, en dat is ezelswerk.* — Als hem een ander een zwaren flag op 't hoofd gaf, vergenoegde hij zich met enkel te zeggen: *Het ware te wenfchen, dat men wist, wanneer men met een helmet moest gaan*: en, als hij eens ernftig op zijnen Zoon verftoord was, zeide hij: *Ik zou u flaan, zoo ik niet toornig ware.*

Eene beruchte *Atheenfche* Ligtekooi pochte tegen den beroemden Wijzen, van wien wij zoo even fpraken, dat zij meer invloed op de menfchen had, dan hij met alle zijne lesfen, en dat het haar geringe moeite kostte, om zijne leerlingen van hem af te trekken, terwijl hij zeer bezwaarlijk éénen van de velen, die haar aanhingen, van haar afvallig kon maken. *Dat geloof ik waarlijk wel:* (antwoordde hij) *gij trekt uwe minnaars van eene fteilte naar beneden, en ik moet er hen tegen op trekken.*

Aristippus en aeschines, twee vrienden, waren in onmin geraakt. „ Waar is nu de vriendfchap, (*vroeg iemand aan* „ den eerften) waarvan gij altijd den mond zoo vol hadt?" — „ Zij fluimert wat, (was 't antwoord) maar ik ga ze wekken," en terftond ijlde hij naar den laatften. Bij hem zijnde gekomen, berstte hij uit: „ Och aeschines! ben ik dan zoo ongelukkig en ongeneeslijk, dat gij het verloren moeite rekent, mij wegens mijnen pligt te komen vermanen?" — „ Och aristippus! (hernam de ander) gelijk gij mij in verftand overtreft, zoo gaat gij mij ook in deugd te boven. „ Ik had eer bij u behooren te komen, dan gij bij mij."

Niger was *Romeinsch Keizer* geworden, en aanftonds wilde een vleijer over hem eene lofrede houden. „ Houd die (zeide de Vorst) over marius, hannibal, of eenigen anderen „ beroemden Veldoverften, opdat wij, uit de herinnering van „ 't geen zij gedaan hebben, leeren mogen, wat wij doen „ moeten. Eene lofrede over een levenden, en vooral over „ eenen *Keizer*, is fpotternij. Zij ftrekt niet om hem te prijzen, maar om hem te vleijen, opdat hij ons eenige gunst „ be-

„ bewijze. Wat mij betreft, *ik wensch, bij mijn leven, be-* „ *mind, na mijnen dood geprezen te worden.*"

CANUT I, bijgenaamd DE GROOTE, die, in het voorst der elfde eeuw, op den *Engelschen* troon zat, en tevens Koning van *Denemarken* en *Noorwegen*, en gewis een der magtigste Vorsten van zijnen tijd was, werd, bij zekere gelegenheid, als hij zich aan het strand bevond, door sommige vleijers, begroet met den titel van *Koning der Koningen*, en *Beheerscher van land en zee.* Hij liet zich een stoel brengen, en zette zich op denzelven, aan den zoom der golven, neder. Als er nu een golf aankwam, zeide hij: „ De aarde, waarop ik zit, „ is de mijne, en Gij zelf, o Zee! zijt aan mijn gebied on- „ derworpen. Ik beveel u daarom, mij niet nader te komen, „ en de voeten van uwen *Monarch* te ontzien." Toen nu echter de golf zijne voeten en kleederen nat maakte, keerde hij zich tot de vleijers, en zeide: „ Ziet hier, welk een Be- „ heerscher der Zee ik ben, en leert, welke de magt eens „ aardschen Konings zij, en hoe men Hem alleen, wien he- „ mel, aarde en zee in waarheid onderworpen zijn, als Op- „ perkoning hebbe te eerbiedigen!"

Ten tijde van de vervolging der *Protestanten* in *Frankrijk*, onder LODEWIJK XIV, vroeg een *Engelsch* Afgezant, uit naam van zijnen Meester, den gemelden Vorst om de vrijheid dergenen, die, om den Godsdienst, op de Galeijen gebannen waren. „ Wat zou de Koning van *Groot-Bretagne* zeggen (vroeg „ LODEWIJK) als ik hem om vrijheid voor de gevangenen van „ *Newgate* vroeg?" *Sire!* (hernam de Ambassadeur) *de Koning, mijn Meester, zou ze aan Uwe Majesteit gewis toestaan, zoo zij voor hen sprak, als hare Broeders.*

Na het afloopen van de zoogenoemde *Parijsche Bruiloft*, liet CATHARINA DE MEDICIS zich het *Testament* van den vermoorden *Admiraal* DE COLIGNY voorlezen, in de tegenwoordigheid van haren Zoon, den *Hertog van* ALENÇON, Broeder van CAREL IX. In dat *Testament* ried de *Admiraal* den Koning, dat hij zijne Broeders niet te groot, noch te rijk, zou maken. *Zie daar* (zeide CATHARINA, den lezer invallende, tot den *Hertog*) *hoe lief hij u had!* — *'k Weet niet, Mevrouw!* (was het antwoord) *hoe lief hij mij had; maar ik hoor, hoe lief hij den Koning had: en dit doet mij zijn verlies dubbeld betreuren.*
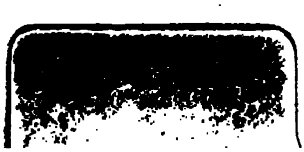
Een *Spaansch Ambassadeur* zwetste zeer van de uitgebreidheid van zijns meesters staten, bij Koning HENDRIK IV. Deze, zijn hoogmoed willende vernederen, zeide daarop: *Als ik lust had*